

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
N A T I O N A L
D O C U M E N T A T I O N
C E N T R E

ΤΜΗΜΑ ΒΑΣΕΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Πληροφορίες: Παναγιώτης Σχίζας, τηλ. 210 7273982

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΓΓΡΑΦΟΥ _____
(συμπληρώνεται από το ΕΚΤ)

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ του ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

Ref: _____
(συμπληρώνεται από το ΕΚΤ)

ΚΩΔ ΑΒΕΚΤ: _____
(συμπληρώνεται από το ΕΚΤ)

Η αναγραφή όλων των πληροφοριών πρέπει να γίνει με δακτυλογραφημένα ή
ΚΕΦΑΛΑΙΑ ευανάγνωστα γράμματα

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΙΤΛΟΥ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

1.1 ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ (ΤΙΤ) Η ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666-1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ (1797-1845) ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ

Συμπληρώστε τον τίτλο της Διατριβής.

1.2 ΓΛΩΣΣΑ ΤΙΤΛΟΥ (ΓΛΤ) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Συμπληρώστε τη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένος ο τίτλος της Διατριβής

1.3 ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟΣ ΤΙΤΛΟΣ (ΜΕΤ)

THE GREEK FLANGINI HOSPITAL IN VENICE
DURING THE FIRST PERIOD (1666-1797) AND DURING THE
TRANSITIONAL PERIOD (1797-1845) OF ITS OPERATION

Εάν η γλώσσα τίτλου (1.2) είναι ελληνική, ο μεταφρασμένος τίτλος (1.3) μπορεί να είναι στην Αγγλική, Γαλλική, Γερμανική, Ιταλική κλπ. Εάν η γλώσσα τίτλου (1.2) **δεν** είναι ελληνική τότε ο μεταφρασμένος τίτλος (1.3) να είναι απαραίτητα στην Ελληνική γλώσσα

1.4 ΓΛΩΣΣΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ (ΓΛΜ) ΑΓΓΛΙΚΗ

Συμπληρώστε σε ποια γλώσσα είναι γραμμένος ο Μεταφρασμένος τίτλος της Διατριβής.

2. ΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ (ΦΥΠ)

2.1 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ (ρόλος 070)

2.1.1 ΕΠΩΝΥΜΟ: ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ

2.1.2 ΟΝΟΜΑ: ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

2.1.3 ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ

Συμπληρώστε με τη σειρά το ΕΠΩΝΥΜΟ, ΟΝΟΜΑ και το ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ του διδάκτορα

2.2 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΩΝ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (ΦΥΠ ρόλος 295)

2.2.1 ΕΠΩΝΥΜΟ	2.2.2 ΟΝΟΜΑ
2.2.1.1 Επ. Καθ. Κα. ΖΑΡΙΔΗ	2.2.2.1 ΚΑΤΕΡΙΝΑ
2.2.1.2 Ομ. Καθ. Κοσ ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ	2.2.2.2 ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
2.2.1.3 Καθ. Κα. ΜΑΛΤΕΖΟΥ	2.2.2.3 ΧΡΥΣΑ
2.2.1.4 Καθ. Κοσ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	2.2.2.4 ΓΕΩΡΓΙΟΣ
2.2.1.5 Καθ. Κοσ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ	2.2.2.5 ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
2.2.1.6 Επ. Καθ. Κοσ. ΤΡΟΜΠΟΥΚΗΣ	2.2.2.6 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
2.2.1.7 Λεκτ. Κοσ. ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ	2.2.2.7 ΛΑΜΠΡΟΣ
2.2.1.8	2.2.2.8
2.2.1.9	2.2.2.9
2.2.1.10	2.2.2.10
2.2.1.11	2.2.2.11

Συμπληρώστε τα ονόματα των μελών της εξεταστικής επιτροπής

3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΟΡΗΓΟΥΝΤΟΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ (ΣΥΟ)

3.1 ΚΩΔΙΚΟΣ _____

(συμπληρώνεται από το ΕΚΤ)

3.2 ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3.3 ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ

3.4 ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Συμπληρώστε το εκπαιδευτικό ίδρυμα που χορήγησε το διδακτορικό με τη σειρά:

ΑΕΙ: π.χ. ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ: π.χ. ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ: π.χ. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟ

3.5 ΧΩΡΑ: _____

Συμπληρώστε τη χώρα που χορήγησε το διδακτορικό. (Συμπληρώνεται μόνο από όσους απέκτησαν το διδακτορικό σε ΑΕΙ του εξωτερικού).

4. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ (ΣΥΟ)

4.1 ΚΩΔΙΚΟΣ _____
(συμπληρώνεται από το ΕΚΤ)

4.2 ΕΠΩΝΥΜΙΑ

Να συμπληρωθεί, **μόνο** εφόσον η εκπόνηση της διατριβής έγινε σε κάποιο Ερευνητικό Ίδρυμα ή Εργαστήριο π.χ. ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ.

5. ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΤΙΤΛΟΥ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ (ΗΜΑ)

5.1 ΕΤΟΣ 2010

5.2 ΜΗΝΑΣ 04

Συμπληρώστε το έτος και το μήνα που απονεμήθηκε το διδακτορικό π.χ. Έτος: 1996 Μήνας: 05

Ημερομηνία αποδέσμευσης ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ ΣΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

5.3 ΕΤΟΣ

5.4 ΜΗΝΑΣ

Βλέπε δήλωση Αποδέσμευσης της Διδακτορικής Διατριβής στην τελευταία σελίδα.

6. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΝΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ (ΦΠΕ)

6.1 ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΕΛΙΔΩΝ 620

Συμπληρώστε τον αριθμό των σελίδων της διατριβής

6.2 ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑΤΑ (ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ) ΝΑΙ ΟΧΙ
(π.χ. CD, δισκέτες Η/Υ, χάρτες κ.λ.π.)

Αριθμός CD 4 Αριθμός χαρτών _____
Συμπληρώστε αν η διατριβή συνοδεύεται από δισκέτες, χάρτες κ λ π.)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ (ΣΗΜ)

6.3 ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ 1.418

Να γραφτεί το πλήθος των βιβλιογραφικών αναφορών που χρησιμοποιήσατε κατά την εκπόνηση της διατριβής π.χ. 142.

6.4 ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ; ΝΑΙ ΟΧΙ
Να συμπληρωθεί αν υπάρχει ευρετήριο όρων, πινάκων, εικόνων, χαρτών κλπ

6.5 ΤΟΜΟΙ ΕΝΑΣ

Από πόσους τόμους αποτελείται η διατριβή;

6.6 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΝΑΙ ΟΧΙ
Υπάρχει ελληνική μετάφραση της διατριβής; (Συμπληρώνεται **μόνο** από όσους έχουν αποκτήσει το διδακτορικό τους σε ΑΕΙ του εξωτερικού).

7. ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

7.1 ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ (στα Ελληνικά)

7.1.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

7.1.2 ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ (1666-1797)

7.1.3 ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ (1797-1845)

7.1.4 ΠΤΩΧΟΚΟΜΕΙΟ (ΑΣΥΛΟ)

7.1.5 ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

7.1.6 ΝΟΣΗΛΕΙΑ ΑΣΘΕΝΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΗ ΦΑΡΜΑΚΩΝ

7.1.7 ΙΑΤΡΟΙ, ΝΟΣΟΚΟΜΟΙ, ΜΑΙΕΣ, ΠΡΑΚΤΙΚΟΙ, ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΝΟΣ. ΦΛΑΓΓΙΝΗ

7.1.8 ΜΕΙΖΟΝΑ ΒΕΝΕΤΙΚΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ

7.2 ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ (ξενόγλωσσες)

7.2.1 FLANGINI HOSPITAL

7.2.2 FIRST PERIOD (1666-1797) OF FLANGINI HOSPITAL

7.2.3 TRANSITIONAL PERIOD (1797-1845) OF FLANGINI HOSPITAL

7.2.4 SHELTER FOR THE POOR

7.2.5 CONSTRUCTION AND EQUIPMENT OF FLANGINI HOSPITAL

7.2.6 HOSPITAL STAY AND MEDICINES

7.2.7 DOCTORS NURSES MIDWIFES ADMINISTRATORS OF FLANGINI HOSPITAL

7.2.8 MAJOR HOSPITALS OF VENICE

Με τον όρο ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ χαρακτηρίζονται λέξεις ή εκφράσεις περισσότερες της μιας λέξης, που προσδιορίζουν το θέμα.

Παράκληση, οι λέξεις κλειδιά στα Ελληνικά να γραφούν στην ονομαστική πτώση ενικού ή πληθυντικού, εφόσον αποδίδουν το νόημα.

Κάθε λέξη κλειδί ή έκφραση να μην υπερβαίνει τους 60 χαρακτήρες.

7.3 ΠΕΡΙΛΗΨΗ (στα Ελληνικά)

Στόχος τῆς παρούσας διδακτορικῆς διατριβῆς εἶναι ἡ ἀνάδειξη τοῦ τομέα τῆς ὑγείας τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, ἀπό τῆ διαχρονική ἱστορία τους στήν πόλη αὐτή. Ἡ ἀναδίφηση τοῦ ἀρχεῖου ὑλικοῦ ἔγινε στό Ἄρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, στά Κρατικά Ἄρχεῖα Βενετίας (A.S.V.), στά Ἄρχεῖα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Βενετίας S.Severo, S.Zaccaria, S.Giovanni in Bragora, Sa.Ternitá, Sa.Giustina, S.Francesco della Vigna, S.Martino, στό Archivio della Fontazione di S.Servolo, καθώς καί στό Διπλωματικό Ἱστορικό Ἄρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδας. Ἐξιστορεῖται ἡ δημιουργία καί ἡ λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, τό ὁποῖο κατέγραψε τρεῖς λειτουργικές περιόδους. Τήν Πρώτη (1666-1797), τή Μεταβατική (1797-1845) καί τή Δεύτερη (1845-1905). Ἀντικείμενο αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ Πρώτη καί ἡ Μεταβατική Περίοδος ὅπου τό Νοσοκομεῖο φέρει τό ὄνομα τοῦ ἰδρυτῆ του καί δωρητῆ Θωμᾶ Φλαγγίνη. Γιά τή Δεύτερη Περίοδο (1845-1905) πού τό Θεραπευτήριον ὀνομάζεται Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκερινγκ ἐτοιμάζεται σχετικό πόνημα. Καταγράφονται ὁ ἐξοπλισμός, οἱ ἰατροί, οἱ νοσοκόμοι, οἱ διοικητές τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, ἐνῶ περιγράφεται ὁ τρόπος προμήθειας καί διάθεσης φαρμάκων καί ἡ χορηγία ἑνός μετανοσπλευτικοῦ ἐπιδόματος μέ τό ἐξιτήριο τῶν ἀσθενῶν. Ἀναλύονται οἱ πολιτικές ἐξελίξεις στή Βενετία κατά τό τέλος τοῦ 18^{ου} αἰῶνα καί οἱ ἐπιπτώσεις τους στή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Γίνεται ἐπίσης γνωστό τό εὐρύτερο ὑγειονομικό πλαίσιο τῆς Βενετίας, μέ τήν περιγραφή τῶν τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων της, τῶν Ospedali: della Pietá, degl' Incurabili, dei Derelitti καί dei Mendicanti, καθώς καί ἡ σχέση τους μέ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Καί ἐνῶ ἡ Βενετία ἀπό τίς 16/5/1797 μέ τήν εἴσοδο τῶν στρατευμάτων τοῦ Ναπολέοντα στήν πόλη τελεῖ πλέον ὑπό κατοχή, ἐπισημαίνεται ἡ προσπάθεια τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος γιά τή διάσωση τοῦ Θεραπευτηρίου ἀλλά καί ἡ στοιχειώδης καί μετ' ἐμποδίων λειτουργία του ὡς Νοσοκομείου. Ἡ ὑπεξαίρεση τῶν χρημάτων δωρεᾶς τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη γιά τή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου, ἀπό τόν κατακτητή, θά τό μετατρέψει στίς 4/3/1808 σέ Πτωχοκομεῖο καί ὑπ' αὐτή τήν ιδιότητα θά λειτουργήσει τήν ὑπόλοιπη Μεταβατική του Περίοδο ὡς τίς 5/12/1845. Καταγράφονται οἱ ἰατροί, Ἑλλήνες καί ξένοι πού ἀντιμετώπισαν Ἑλλήνες ἀσθενεῖς στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, στό Πτωχοκομεῖο, στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο τῆς Βενετίας ἢ σέ ἐπίσκεψη κατ' οἶκον, ἐνῶ θίγονται θέματα εὐρύτερου ὑγειονομικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀφορῶντα τήν Ἑλληνική Κοινότητα κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845).

Από τήν περίληψη θα ληφθοῦν ὑπ' ὄψη μόνο οἱ πρῶτοι 2500 χαρακτήρες μαζί με τα κενά (~450 λέξεις).

Ἡ περίληψη πρέπει να περιλαμβάνει τόν στόχο, τή μεθοδολογία καί τα αποτελέσματα - συμπεράσματα τῆς διατριβῆς.

7.4 ΠΕΡΙΛΗΨΗ (ξενόγλωσση)

The purpose of the present doctoral dissertation is to exhibit the field of health of the Greeks of Venice from their diachronic history in that city. Research of original materials was conducted in Archives of the Greek Institute of Venice, Government Archives of Venice (G.A.V.), Archives of churches of Venice, St.Severo, St.Zaccaria, St.Giovanni in Bragora, Sa.Ternitá, Sa.Giustina, St.Francesco della Vigna, St.Martino, in Archivio della Fondazione di S.Servolo, as well as at the Diplomatic Historical Archives of the Greek Ministry of Foreign Affairs. It tells of the creation and operation of Flangini Hospital which had three operational periods: the First (1666-1797), the Transitional (1797-1845) and the Second (1845-1905). Subjects of this work are the First and the Transitional periods when the hospital had the name of its founder and sponsor, Thomas Flangini. For the Second Period (1845-1905), when the hospital is named Flangini- Pikering Hospital, a relative work is being prepared. The equipment, doctors, nurses and administrators of Flangini Hospital are documented, while the manner of obtaining and distributing medicines and the issuance of post-hospital subsidies with patients' release from the hospital is described. Political developments in Venice at the end of the 18th century are analyzed as are their repercussions as regards operation of Flangini Hospital. Also made known is the wider framework of Venice with a description of its four major hospitals: della Pietá, degl' Incurabili, dei Derelitti and dei Mendicanti, as well as their relationship with Flangini Hospital. Whereas Venice, from 16/5/1797, with the entrance of Napoleon's troops into the city, is rendered into a state of occupation, the efforts of the Greek Community to save the hospital and its basic operation in spite of obstacles is dealt with. Extortion of funds donated by Flangini for operation of the hospital by the occupiers will cause it to be turned into a Shelter for the Poor on 4/3/1808 and it will operate in this capacity for the remainder of its Transitional Period until 5/12/1845. Doctors, Greek and foreign, who treated Greek patients at Flangini Hospital, at the Shelter for the Poor, the Public Hospital of Venice or with house calls, are documented, whereas matters dealing with wider health issues and pertaining to the Greek Community during its Transitional Period (1797-1845) are also noted.

Από την περίληψη θα ληφθούν υπ' όψη μόνο οι πρώτοι 2500 χαρακτήρες μαζί με τα κενά (~450 λέξεις).

Η περίληψη πρέπει να περιλαμβάνει τον στόχο, τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα - συμπεράσματα της διατριβής.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΦΩΤΟΑΝΤΙΓΡΑΦΗΣΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

Ο ΣΚΟΠΟΣ της δημιουργίας του Εθνικού Αρχείου Διδακτορικών Διατριβών είναι η **απρόσκοπτη ροή της πληροφόρησης** στην επιστημονική και ερευνητική κοινότητα της χώρας.

Παράλληλα η δεοντολογία επιβάλλει την **προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων** των διδακτόρων στο έργο τους.

Μέχρι την νομοθετική κάλυψη του ζητήματος, το ΕΚΤ έχει ορίσει τα εξής:

- **Για Διατριβές που εκπονήθηκαν σε ελληνικά Α.Ε.Ι.**

Ο διδάκτορας δηλώνει στο απογραφικό δελτίο, ημερομηνία αποδέσμευσης της διδακτορικής διατριβής του. Η ημερομηνία αυτή δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία (3) χρόνια από την ημερομηνία χορήγησης της διδακτορικής διατριβής. Μετά την αποδέσμευση επιτρέπεται η αναπαραγωγή και διάθεση σε κάθε ενδιαφερόμενο ενός μόνο μέρους της διατριβής. Δεν επιτρέπεται η πλήρης αναπαραγωγή του διδακτορικού.

- **Για Διατριβές που εκπονήθηκαν σε ξένα Α.Ε.Ι.**

Ο διδάκτορας ορίζει στο απογραφικό δελτίο, ημερομηνία αποδέσμευσης της διδακτορικής διατριβής του. Η ημερομηνία αυτή δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από την ημερομηνία αποδέσμευσης που ισχύει στο Πανεπιστήμιο που εκπονήθηκε - και σε καμία περίπτωση - μεγαλύτερη από τρία (3) χρόνια. Μετά την αποδέσμευση επιτρέπεται η αναπαραγωγή και διάθεση σε κάθε ενδιαφερόμενο ενός μόνο μέρους της διατριβής. Δεν επιτρέπεται η πλήρης αναπαραγωγή του διδακτορικού.

ΔΗΛΩΣΗ ΑΠΟΔΕΣΜΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Σήμερα στις 14/4/2010 παρέδωσα στο ΕΚΤ το παρόν απογραφικό δελτίο και ένα αντίτυπο του διδακτορικού μου για το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών. Με την παρούσα δήλωση:

1. Επιτρέπω στο ΕΚΤ να διαθέτει αντίγραφα της διδακτορικής διατριβής σε κάθε ενδιαφερόμενο από την ημέρα παραλαβής της διατριβής από το ΕΚΤ.*
2. Επιτρέπω στο ΕΚΤ να διαθέτει αντίγραφα της διδακτορικής διατριβής σε κάθε ενδιαφερόμενο, _____ μήνες μετά από την ημερομηνία χορήγησης της διδακτορικής διατριβής.
3. Επιτρέπω στο ΕΚΤ να διαθέτει αντίγραφα της διδακτορικής Διατριβής σε κάθε ενδιαφερόμενο μετά από τρία (3) χρόνια από την ημερομηνία χορήγησης του διδακτορικού.
4. Επιθυμώ κάθε ενδιαφερόμενος για τη διδακτορική διατριβή μου, να παραπέμπεται από το ΕΚΤ στην:

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Οδός: ΑΘ. ΔΙΑΚΟΥ

Αριθμός: 7

T.K. 16673

Πόλη: ΒΟΥΛΑ - ΑΘΗΝΑ

τηλ. 210 8950268

FAX: 210 8992558

e-mail: stavroulakis@netone.gr

Ο διδάκτορας

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

* Εάν κανένα από τα τετραγωνίδια στις θέσεις 1, 2, 3 ή 4 δεν συμπληρωθεί, ισχύει το 1

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**Dr. med. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ
ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΩΝ**

Η ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

**ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666-1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ (1797-1845) ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ**

Διδακτορική Διατριβή

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2010

Η ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

**ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666- 1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ (1797- 1845) ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ**

.....
.....
....."ἀσθενούντων ἰατρός".....
.....
.....

(Ἀπό τό Ἀπολυτίκιο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἦχος δ')

Ἅγιος Γεώργιος. Ὁ πρῶτος ἰατρός τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη καί τοῦ ἐν Βενετία Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ὑγείας (La chiesa della Salute)

Ἡ Παναγία ἡ Ὁδηγήτρια ἀπὸ τὴν Κρήτη (ἐπὶ φορητῆς εἰκόνας ἐντὸς τοῦ ναοῦ) ὑπῆρξε ἀνέκαθεν ἡ προστάτης τῆς Ὑγείας τῶν Βενετῶν.

*Στή σύζυγό μου Άννα
καί στά παιδιά μου
Γιάννη καί Θάνο.*

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΖΑΡΙΔΗ, Έπίκ. Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και
 Άρχαιολογίας Πανεπιστημίου Ίωαννίνων
- ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ, Όμ. Καθηγητής Βυζαντινής Άρχαιολογίας
 Πανεπιστημίου Ίωαννίνων
- ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Άθηνων,
 Διευθύντρια Έλληνικού Ίνστιτούτου
 Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών
 Βενετίας

Dr. med. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ

**ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666- 1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ (1797- 1845) ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

**ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666- 1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ (1797- 1845) ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ**

	Σελ.
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	9
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	15
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	23

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΔΩΡΗΤΗΣ ΦΩΜΑΣ ΦΛΑΓΓΙΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ (1666- 1797).....	57
1. Ό δωρητής.....	59
2. Τό ψυχογράφημα ενός ευεργέτη.....	75
3. Οι διαθήκες και ή δωρεά Φλαγγίνη.....	83
α) Οί διαθήκες.....	83
β) Ή δωρεά για τήν υγεία.....	88
4. Τό Άρχικό Νοσοκομείο τής Οικίας αρ. 16.....	94
5. Ή κατασκευή του Νοσοκομείου Φλαγγίνη.....	97
6. Ό εξοπλισμός του Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατά τήν Πρώτη Περίοδο (1666- 1797).....	107
α) Ό εξοπλισμός του Άρχικου Νοσοκομείου Φλαγγίνη τής Οικίας αρ. 16 (1666- 1680).....	107
β) Ό εξοπλισμός του Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1680- 1797).....	110

7.	Οἱ ἰατροὶ τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατὰ τὴν Πρῶτη Περίοδο (1666-1797).....	115
	α) Οἱ ἰατροὶ τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 (1666-1680).....	115
	β) Οἱ ἰατροὶ τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1680-1797).....	119
8.	Οἱ ἐκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη θεράποντες ἰατροὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Πρῶτη Περίοδο λειτουργίας του (1666-1797).....	141
9.	Οἱ Νοσοκόμοι τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατὰ τὴν Πρῶτη Περίοδο (1666-1797).....	162
10.	Εἰσαγωγή καὶ νοσηλεία ἀσθενῶν.....	164
11.	Προμήθεια καὶ διάθεση φαρμάκων.....	172
12.	Τό μετανοσηλευτικό ἐπίδομα.....	180
13.	Οἱ διοικητές τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατὰ τὴν Πρῶτη Περίοδο (1666-1797).....	186
14.	Προβλήματα γενικῆς φύσεως τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη.....	193

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 18 ^{ου} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ.....	199
---	-----

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18 ^ο ΚΑΙ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ	231
1. Τὰ τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεία τῆς Βενετίας.....	233
α) L' Ospedale della Pietà (Νοσοκομείο τοῦ Ἐλέους).....	233
β) L' Ospedale degli Incurabili (Νοσοκομείο τῶν Ἀνιάτων).....	238
γ) L' Ospedaletto ο Ospedale dei Derelitti (Μικρό Νοσοκομείο ἢ Νοσοκομείο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων).....	254
δ) L' Ospedale di S. Lazzaro e Mendicanti (Νοσοκομείο τοῦ Ἁγ. Λαζάρου καὶ Ἐπαιτῶν).....	271
2. Τὰ “Φρενοκομεία” τοῦ S. Servolo καὶ S. Clemente.....	295
3. L' Ospedale Civile (Δημοτικό Νοσοκομείο).....	303

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ (1797-1845).....

	309
1. Οι προσπάθειες τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας γιά τήν ἐπαναλειτουργία τοῦ Νοσοκομείου κατά τήν περίοδο (1797-1845).....	311
2. Ἡ στοιχειώδης καί μετ' ἐμποδίων λειτουργία τοῦ Θεραπευτηρίου ὡς Νοσοκομείου καί ὡς Ἀσύλου.....	331
3. Ὁ ἐξοπλισμός τοῦ Νοσοκομείου κατά τή Μεταβατική Περίοδο..	351
4. Οἱ ἰατροί τοῦ Θεραπευτηρίου κατά τή Μεταβατική Περίοδο.....	353
α) Οἱ ἰατροί τοῦ Νοσοκομείου.....	353
β) Οἱ ἰατροί τοῦ Ἀσύλου (Πτωχοκομείου).....	366
5. Οἱ κατ' οἶκον θεράποντες ἰατροί τῶν Ἑλλήνων κατά τή Μεταβατική Περίοδο.....	369
6. Οἱ θεράποντες ἰατροί Ἑλλήνων ἀσθενῶν στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο (Ospitale Civile) κατά τή Μεταβατική Περίοδο.....	391
7. Ἑλληνες ἰατροί στή Βενετία, ἀπόφοιτοι τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα, κατά τήν Πρώτη (1666-1797) καί κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη.....	395
8. Οἱ θεράποντες ἰατροί τῶν ἐν Βενετία Ἑλλήνων ἀσθενῶν καί οἱ μαῖες κατά τήν Πρώτη (1666-1797) καί κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη.....	398
9. Ὑγειονομικά θέματα ἀφορῶντα τήν Ἑλληνική Κοινότητα Βενετίας κατά τή Μεταβατική Περίοδο.....	410
10. Οἱ διοικητές τοῦ Θεραπευτηρίου κατά τή Μεταβατική Περίοδο.	419
α) Οἱ διοικητές τοῦ Νοσοκομείου.....	419
β) Οἱ διοικητές τοῦ Ἀσύλου.....	420

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	429
SUMMARY.....	445
ΕΓΓΡΑΦΑ.....	453
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	491
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	517
α) Άνέκδοτες πηγές.....	519
β) Έκδεδομένες πηγές.....	534
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ.....	563

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

A.C.S.An	Archivio della Chiesa di S. Antonino
A.C.S.Fr.V	Archivio della Chiesa di S. Francesco della Vigna
A.C.S.G.Br.	Archivio della Chiesa di S. Giovanni in Bragora
A.C.S.G.	Archivio della Chiesa di Santa Giustina
A.C.S.S.	Archivio della Chiesa di S. Severo
A.C.S.M.	Archivio della Chiesa di S. Martino
A.C.S.T.	Archivio della Chiesa di Santa Ternitá
A.C.S.Z.	Archivio della Chiesa di S. Zaccaria
A.F.S.Ser.	Archivio della Fondazione di S. Servolo
A.S.V.	Archivio di Stato di Venezia
E.I.B.	Ἑλληνικό Ἴνστιτοῦτο Βυζαντινῶν καί Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας
Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ.	Διπλωματικό Ἱστορικό Ἄρχειο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν
N.A.	Νέο Ἄρχειο (Ἑλληνικοῦ Ἴνστιτιοῦτου Βυζαντ. και Μεταβυζ. Σπουδῶν Βενετίας)
Π.Α.	Παλαιό Ἄρχειο (Ἑλληνικοῦ Ἴνστιτιοῦτου Βυζαντ. και Μεταβυζ. Σπουδῶν Βενετίας)
Reg.	Registro
b.	busta
fasc.	fascicolo
f.	foglio
φ.κ.ᾶ.	φύλλο χωρίς ἀρίθμηση
κ.κρ.	χωρίς χρονολογία
ἀπ.πρ.	ἀποβιωτήρια πράξη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Βενετία μέ τήν ὑδρόβια καί τεναγώδη γεωγραφική ἰδιαιτερότητά της συνέδεσε τή διαχρονική της ἱστορία μέ μιá ἀντίστοιχη νοσοκομειακή καί ὑγειονομική (*storia ospedaliera e sanitaria*), γεμάτη καί αὐτή ἰδιαιτερότητες. Μιά πόλη πού ἦταν κτισμένη στήν ἐλώδη ἀβαθή λιμνοθάλασσα καί διαβιοῦσε στό νερό εἶναι φυσικό ὅτι ἔπρεπε νά ἀποδεχτεῖ τούς ἰδιάζοντες περιβαλλοντολογικούς παράγοντες (βλ.κατωτ.σ.51) πού θά ἐπιδρουσαν στήν ὑγεία τῶν πολιτῶν της, ὅπως ἐπί παραδείγματι τήν ὑγρασία. Ἡ ἴδια λιμνοθάλασσα μέ τά 259 τετραγωνικά χιλιόμετρα ἔκταση δέν εἶναι μόνο ἡ μεγαλύτερη στή Μεσόγειο ἀλλά καί ἕνας ἀπό τούς σημαντικότερους ὑδροβιότοπους παγκοσμίως. Ἡ πανίδα καί ἡ χλωρίδα της συνδύαζε ἀνέκαθεν τή συμβίωση ἀπό ὑδρόβια πουλιά, ἀγριόνησες καί ἄλλα σπάνια εἶδη μέ μιá ὑπερπληθῶρα ἀπό ὀστρακοειδή, κεφαλόποδα, καί κάθε εἶδους ψάρια. Ἔτσι ἀρκετά πρῶιμα διαμορφώθηκαν οἱ συνήθειες διατροφῆς ἀλλά καί οἱ διατροφικοί παράγοντες πού θά διαδραμάτιζαν σπουδαιότατο ρόλο στήν ὑγεία τῶν Βενετῶν. Ἡ Βενετική λιμνοθάλασσα πάλι, ὑπῆρξε ἕνα συνεχές πεδίο διεκδίκησης τῆς ξηρᾶς μέ τή θάλασσα, μέ ἀνάλογες ἐπιπτώσεις στή δημόσια ὑγεία.

Ἀπό τό βορρά δεχόταν τίς προσχωματώσεις τῶν ποταμῶν Po, Brenta καί Sile καί ἀπό τό νότο τήν *acqua alta* (πλημμυρίδα). Ἡ *acqua alta* (βλ.κατωτ.σ.413) ἀποτελεῖ προϊόν χαμηλῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσης σέ συνδυασμό μέ δυνατό σιρόκο καί ὑψηλά παλιρροϊκά κύματα. Ἔτσι ὅταν ἡ πόλη πλημμύριζε ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος ἐπιμόλυνσης τῶν πόσιμων ὑδάτων καί μετάδοσης ἐπιδημιῶν (βλ.κατωτ.σ.416). Ἡ ἐπιδημία πανώλης τοῦ 1576-77 στοίχισε τή ζωή σέ 40.000 Βενετούς. Ἡ πανώλη τοῦ 1630 εἶχε 45.000 θύματα πού μαζί μέ τούς νεκρούς τοῦ Βένετο, ἀνέβασαν τόν ἀριθμό τῶν νεκρῶν στίς 680.000 (βλ.κατωτ.σ.31). Οἱ Βενετοί ζοῦσαν πάντα μέ τό φόβο τοῦ λοιμοῦ. Ἄφθονες ὅμως ὑπῆρξαν καί οἱ περιπτώσεις πνιγμοῦ στά κανάλια καί τή λιμνοθάλασσα. Τά φαρμακεῖα ἐξέδιδαν σχετικές ὁδηγίες καί διέθεταν εἰδικές συσκευές ἀνάνηψης γιά τούς "πνιγέντες". Ἡ Βενετική λιμνοθάλασσα, αὐτή ἡ μήτρα ζωῆς στή διαχρονική ἱστορία τῆς πόλης, μέσω τῶν νησιῶν της,

είχε και άλλη σχέση με την υγεία των Βενετών. Στο νησάκι της Παναγίας από τη Ναζαρέτ (isola di Santa Maria di Nazareth) ιδρύθηκε το 1423 το πρώτο λοιμοκαθατήριο της Ευρώπης, με το όνομα Παλαιό Λοιμοκαθατήριο (Lazzaretto Vecchio). Lazzaretto ονομάστηκε κατά παράφραση από το νησί όπου πρωτοδημιουργήθηκε δηλ. Nazareth → Lazareth → Lazzaretto.

Στο νησίδιο "Vigna Murata", δίπλα στο νησί του S. Erasmo, δημιουργήθηκε και λειτούργησε μέχρι το 1700 σαν χώρος απομόνωσης και κάθαρσης (quarantena) το Νέο Λοιμοκαθατήριο (Lazzaretto Nuovo). Αυτό παραχώρησε τη θέση του στο Νεώτατο Λοιμοκαθατήριο (Lazzaretto Novissimo) που δημιουργήθηκε στη νησίδα Ronaglia, βορείως του Lido, στη νότια βενετική λιμνοθάλασσα. Το τελευταίο λειτούργησε μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Το νησάκι του S. Lazzaro που αργότερα ονομάστηκε νησί του Αγίου Λαζάρου των Αρμενίων (isola di S. Lazzaro degli Armeni) υπήρξε το νησί των λεπρών (βλ.κατωτ.σ.271) από τον 13^ο αιώνα έως τον 16^ο που η νόσος πλέον εξέλειψε. Αλλά και τα νησιά S. Servolo και S. Clemente λειτούργησαν σαν νησιά εγκλεισμού (μέχρι το 1978 το δεύτερο) ασθενούντων ψυχικά, καθώς εκεί κατασκευάστηκαν Ψυχιατρεία Ανδρών και Γυναικών αντίστοιχα (βλ.κατωτ.σ.295).

Το 1890 έγιναν και τα σχέδια του Νοσοκομείου Μεταδοτικών Νόσων, το οποίο ως Σανατόριο θα συγκέντρωνε όλους τους φυματικούς στο νησάκι Παναγία των Χαρίτων (Sa.Maria delle Grazie) νοτίως της νήσου Giudecca (βλ.κατωτ.σ.306).

Σ' αυτή τη λιμνοθάλασσα που είχε τόσο στενή σχέση με τα θέματα υγείας των Βενετών, όπως διαπιστώσαμε, ο Έλληνισμός της Βενετίας με την έντονη παρουσία του, θα έγραφε μεγάλα κεφάλαια στη νεώτερη ιστορία του. Η παρουσία αυτή των Ελλήνων στην πόλη την οικοδομηθείσα στα τενάγη ήταν τόσο σημαντική, ώστε ένα μέρος της οικονομίας, (βλ.κατωτ.σ.437), της ιστορίας και του πολιτισμού της να οφείλεται σ' αυτούς.

Η Έλληνική Όμογένεια, κυρίως μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, οργανωμένη μέσω της Αδελφότητας του Αγίου Νικολάου, επέδειξε σπουδαία και διαχρονική δραστηριότητα σε όλους τους

τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της Βενετίας. Έμπορικά καταστήματα και επιχειρήσεις αναδύονταν παντού, ενώ οι Έλληνες έμποροι από το 1670 εκπροσωπούσαν στους *Cari di Riazza*, το ειδικό δηλαδή αντιπροσωπευτικό σώμα των Εμπόρων της Βενετίας που συμβουλευόταν το Πριγκιπάτο σε θέματα εμπορίου. Οι Έλληνες ανέγειραν το ναό του Αγίου Γεωργίου για τις θρησκευτικές τους ανάγκες, ενώ παράλληλα αναπτύχθηκε σπουδαία πνευματική κίνηση στο χώρο των Γραμμάτων, προπάντων μετά την ίδρυση του Σεμιναρίου που υπήρξε δωρεά του μεγάλου ευεργέτη Θωμά Φλαγγίνη. Καί ενώ για το Σεμινάριο υπήρχαν βιβλία άρθρα και μελέτες, για το άλλο ίδρυμα της δωρεάς, το Νοσοκομείο Φλαγγίνη, εκτός από τρία άρθρα στον περιοδικό τύπο, υπήρχε πλήρης άγνοια. Το γεγονός αυτό και η διαπίστωση ότι στα θέματα υγείας του εν Βενετία Έλληνισμού δεν υπήρξε ποτέ κάποια πληροφόρηση έκανε το ενδιαφέρον μου για μία σχετική έρευνα ζωρότερο και επιτακτικότερη την ανάγκη για την ανάληψη αυτού του πονήματος. Όλα αυτά τα σχετικά με την υγεία των Ελλήνων της Βενετίας επισημάνθηκαν στις ανεξάντλητες συζητήσεις μας με τον Καθηγητή κύριο Παλιούρα, πρώην υπότροφο του Ίνστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας του οποίου το έναυσμα οδήγησε στην εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

Από της θέσεως αυτής κάνοντας μνεία στα μέλη της τριμελούς επιτροπής θά ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Κατερίνα Ζαρίδη, επίκουρο Καθηγήτρια της Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων στο Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων και έπόπτρια της διδακτορικής διατριβής για την ανελλιπή έποπτεία της καθ' όλην τή διάρκεια της εργασίας καθώς και τις πολύτιμες παρεμβάσεις της.

Τόν κύριο Άθανάσιο Παλιούρα, Καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων για την εκ του συνέγγυς παρακολούθηση του πονήματος και τις πολύ χρήσιμες οδηγίες του.

Τὴν κυρία Χρῦσα Μαλτέζου, Καθηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Διευθύντρια τοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας, γιὰ τὴν ἄδεια πρόσβασης στό ἀρχεῖακό ὑλικό τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τὴν σωστή “πλοήγηση” στίς δυσκολίες τοῦ ἀρχεῖακοῦ χώρου.

Ὅμοίως τὴν Καθηγήτρια κυρία Cavazzana-Romanelli, γιὰ τὴ μελέτη τῶν νεκρολογίων τοῦ S. Severo στό Archivio Storico del Patriarcato di Venezia καὶ τὴ δὶ’ αὐτοῦ χορηγηθεῖσα ἄδεια στὰ ἀρχεῖα τῶν ἐκκλησιῶν S. Zaccaria, S. Giovanni in Bragora, Santa Ternitá, Santa Giustina καὶ S. Francesco della Vigna. Τίς θερμές μου εὐχαριστίες θέλω νά ἀπευθύνω καὶ στὴν κυρία Vanzan Marchini, Καθηγήτρια στό Centro Italiano di Storia Sanitaria e Ospedaliera del Veneto (Ciso-Veneto) γιὰ τὴν προσφορά τῶν βιβλίων της καὶ τίς συμβουλές της μέσω μιᾶς πλουσιότατης βιβλιογραφίας σέ ὑγειονομικά θέματα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Βένετο. Θερμές εὐχαριστίες ἀνήκουν ἐπίσης στὴν κυρία Κωνσταντοπούλου, Διευθύντρια τοῦ Διπλωματικοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν γιὰ τὴν ἄδεια πρόσβασης στό ἀρχεῖο, τοῦ ὑπουργείου.

Ἡ ὄντοτητα καὶ ἡ ἐρευνητικὴ μορφή τῆς ἐργασίας αὐτῆς συμπεριέλαβε στὴν πορεία της τὴν ἐπικουρία καὶ ἄλλων συντελεστῶν στὴν Ἰταλία καὶ Ἑλλάδα, τῶν ὁποίων ἡ μνεῖα ἐδῶ μπορεῖ νά μὴν εἶναι ἐφικτὴ δὲν ὑπολείπονται ὅμως τῶν εὐχαριστιῶν μου. Τέλος εὐχαριστίες ἀπευθύνονται καὶ στό Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων τοῦ ὁποίου ἡ ἄδεια ὁδήγησε στὴν ἐκπόνηση τῆς παρούσας Διδακτορικῆς Διατριβῆς.

Θά πρέπει νά τονίσω ὅτι τό κείμενο τῆς ἐργασίας στηρίζεται στοὺς νεώτερους κανόνες τῆς ἀπλοποιημένης πολυτονικῆς γραφῆς τῆς γραμματικῆς τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη.

Τά ὀνόματα στό κείμενο ἀναγράφονται μέ τὴ μορφή πού τά συναντοῦμε στίς ἀρχεῖακές καὶ ἐκδεδομένες πηγές τους. Τά κείμενα τῶν ἐλληνικῶν ἀρχεῖακῶν πηγῶν παραμένουν αὐτούσια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ἡ ἐπίσημη παρουσία τῆς Ἑλληνικῆς Ὀμογένειας στή Βενετία ὡς Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, κατεγράφη 45 χρόνια μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης στίς 28 Νοεμβρίου 1498. Ἐμελλε νά κατασταεῖ ὄχι μόνο τό λίκνο ἐπάσης μιᾶς πρώιμης ἐθνικῆς συνείδησης, ἀλλά καί νά ἀναγνωριστεῖ σάν ἡ μεγαλύτερη καί σπουδαιότερη ἀπό ὅλες τίς ξένες Ἀδελφότητες τῆς Βενετίας (καί ἑλληνικές ἄλλων Ἰταλικῶν πόλεων) ἔστω καί ἂν ἡ ἀναγνώριση ἄλλων εἶχε προηγηθεῖ χρονικά (Ἀλβανική Ἀδελφότητα τό 1447)¹. Ἡ παρουσία αὐτή ὑπῆρξε πάντα ἔντονη στή διαχρονική ἱστορία τῆς Βενετίας, ἐκτός ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων². Ἡ διοικητική, θρησκευτική καί οἰκονομική ὀργάνωση τῆς Κοινότητος ὑπῆρξε καρπός μακροχρόνιων προσπαθειῶν.

Ἡ Γενική Συνέλευση (Capitolo Generale) τῶν μελῶν τῆς Ἀδελφότητος ἐξέλεγε τήν τριμελή Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή πού ἀπαρτιζόταν ἀπό τόν Πρόεδρο (Guardian grande), τόν ἀντιπρόεδρο (vicario) καί τό γραμματέα (scrivano). Αὐτοί οἱ τρεῖς μαζί μέ τή δωδεκαμελή Γερουσία (decani) ἀποτελοῦσαν τὸ Διοικητικό Σῶμα (Banco). Ἀργότερα προστέθηκαν δύο σύνδικοι (sindici), δύο ἐπίτροποι (governatori) καί μία προσάρτηση 21 ἀτόμων (Zonta). Τό σύνολο ὄλων τῶν εἰρημένων διοικητικῶν, συνιστοῦσε τό Συμβούλιο τῶν Σαράντα (Capitolo di quaranta), κατά τό βενετικό πρότυπο. Θά πρέπει νά τονίσουμε ὅτι καί οἱ πρῶτοι Δόγηδες ὑπῆρξαν κατευθείαν αἵρετοί ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη³.

¹ Εὐστρατιάδη Σ., Σημείωμα περί τῆς ἰδρύσεως καί τῶν προνομίων τῆς ἐν Βενετία Ἑλληνικῆς Κοινότητος, "Ῥωμανός ὁ Μελωδός" 1(1932/3), σσ.325-338, Jacoby D., I Greci e altre comunità tra Venezia e oltremare, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σ.672, Μαλιέζου Χ., Οἱ Ἕλληνες μέτοικοι στή Βενετία μετά τήν ἄλωση. Ταυτότητα καί ἐθνική συνείδηση, "Θησαυρίσματα" 35(2005), σ.183, Porfyriou H. La diaspora greca in Italia dopo la caduta di Costantinopoli: Ancona, Napoli, Livorno e Genova, I Greci a Venezia ὁ.π., σ.678. Γιά τίς Ἀδελφότητες τῆς Βενετίας βλ. Pignatti T., (a cura di), Le Scuole di Venezia, Milano 1981.

² Ravegniani G., Un legame di lunga tradizione. Dalla genesi di Venezia alla nascita della Comunità, I Greci a Venezia ὁ.π., σ.671.

³ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα τῆς Βενετίας (1797-1866), διδ.διατριβή, Θεσσαλονίκη 1978, σ.15. Βλ. καί Λουγγή Τηλ., Ἡ Βυζαντινὴ διαδοχὴ στήν Ἰταλία, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" 117(2002), σ.48.

Ἡ θρησκευτική ὀργάνωση συντελέσθηκε μέ τήν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου σέ σχέδια τοῦ Zuaneantonio Chiona, πού περατώθηκε τό 1577 καί στοίχισε 18.000 δουκάτα ἠ ἀποτέλεσε δέ ἀπό τότε τό πνευματικό κέντρο τοῦ ἐν Βενετία Ἑλληνισμοῦ⁴. Ἐκεῖ ἱεουργοῦσε ὁ ἐκάστοτε μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὁ ὁποῖος μέ ἔδρα τή Βενετία καί ἐξαρτώμενος ἀπό τό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης κατόρθωσε νά ἀπεγκλωβίσει τήν ἑλληνική ἐκκλησία ἀπό τήν καθολική κυριαρχία τοῦ Βατικανοῦ⁵. Σ' αὐτό συνήργησε καί ἡ ἀνεξίθρησκη, πολιτική στάσι πού διατηροῦσε πάντα ἡ Βενετία⁶. Ὁ πατριάρχης μάλιστα παρενέβαινε στά ἐσωτερικά τῆς Κοινότητος πρὸς διευθέτησι προβλημάτων καί ἐρίδων μεταξύ τῶν Ἑλλήνων⁷.

Ἡ ναυσιπλοΐα, ἀρχαία ἱκανότης τῶν Ἑλλήνων, βοήθησε τοὺς Ὅμογενεῖς ὄχι μόνο νά προσαρμοστοῦν στή ζωὴ τῆς λιμνοθάλασσης ἀλλὰ καί νά ἐξελιχθοῦν σέ σπουδαίους ἐμπόρους τοῦ εἰσαγωγικοῦ καί ἐξαγωγικοῦ θαλάσσιου ἐμπορίου, μέ ἀκμάζοντα ἐμπορικά καταστήματα καί ἐπιχειρήσεις. Πολλοί ἐξ αὐτῶν διακρίθηκαν σάν σπουδαῖοι ἐφοπλιστές ὅπως ὁ Δημήτριος Περούλης, ἐνῶ ἀθρόα ἦταν ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀπλῶν ναυτιλομένων στά ἐμπορικά καί πολεμικά πλοῖα τῶν Βενετῶν⁸. Ἡ οἰκονομικὴ εὐφορία συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τῶν Γραμμάτων στοὺς κόλπους τῆς Κοινότητος.

⁴ Brouscari E., *La chiesa di San Giorgio dei Greci a Venezia e l'architettura, I Greci a Venezia*, ὄ.π., σ.698.

⁵ Μοσχοπούλου Γ., *Οἱ Ἑλληνες τῆς Βενετίας καί Ἰλλυρίας (1768-1797). Ἡ Μητρόπολι Φιλαδελφείας καί ἡ σημασία της γιὰ τόν Ἑλληνισμό τῆς Β. Ἀδριατικῆς*, Ἀθήνα 1980, σ.42, Birtachas E., *Un "secondo" vescovo a Venezia: il metropolita di Filadelfia (secoli XVI-XVIII)*, *I Greci a Venezia* ὄ.π., σ.675.

⁶ Papoulia B., *Venedig in welthistorischer Sicht, "Θησαυρίσματα"* 8(1971), σ.96.

⁷ Tsirpanlis Z.N., *La posizione della Comunità greco-ortodossa rispetto al patriarcato ecumenico di Costantinopoli (XV-XVIII secolo). Saggio interpretative di istituzioni e avvenimenti*, *I Greci a Venezia* ὄ.π., σ.676.

⁸ Tucci U., *I greci nella vita marittima veneziana*, *I Greci a Venezia* ὄ.π., σ.685.

Ἡ Σχολή τῶν Ἑλληνικῶν καί Λατινικῶν Γραμμάτων πού ιδρύθηκε τό 1593 κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ Γαβριήλ Σεβήρου, ἀπό τοῦ 1610 καί ἔξῃς κατέστη δυνατό νά χρηματοδοτεῖται ἀπό τή Βενετική Σύγκλητο.

Σημαίνοντες διδάσκαλοι τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ιδρύματος διετέλεσαν οἱ, Μπροφάνης Κριτόπουλος, Θεόφιλος Κορυδαλέας, Γεράσιμος Βλάχος καί Ἀλοΐσιος Γραδενίγος⁹. Μερικές δεκαετίες ἀργότερα μία ἄλλη σχολή ἔμελλε νά διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο στά πνευματικά τεκταινόμενα τῆς Παροικίας. Ἦταν τό Σεμινάριο Φλαγγίνη, ὁμώνυμη δωρεά τοῦ μεγάλου εὐεργέτη Θωμᾶ Φλαγγίνη, στό ὁποῖο σύν τοῖς ἄλλοις διδάσκονταν Γραμματική, Ἑλληνική καί Ἰταλική Φιλολογία, Ρητορική, Φιλοσοφία, Μεταφυσική, Ἠθική, Θεολογία, Μαθηματικά καί Γεωγραφία. Τό Φλαγγίνειο Σεμινάριο ἄρχισε νά λειτουργεῖ τό 1665 ἐνῶ ἕνα χρόνο ἀργότερα τέθηκε σέ λειτουργία καί ἄλλο ἴδρυμα τῆς μεγάλης δωρεᾶς, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Τό ἐν λόγῳ νοσοκομεῖο ἄνοιξε τίς πύλες του στούς φτωχοῦς Ἑλλήνες ἀσθενεῖς τῆ χαρακτηριστική ἡμερομηνία 6/6/1666¹⁰, πού εἶναι καί ἡ πρώτη ἡμερομηνία τοῦ χρονικοῦ πλαισίου τῆς ἐργασίας μας.

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἀποτελεῖ καρπό μεγάλης σέ σύλληψη ἰδέας γιά ἀρωγή τῶν ἀπόρων τῆς Παροικίας πού τό οἰκονομικό τους ὑπόβαθρο δέν ἐπέτρεπε ἐπίσκεψη σέ ἰδιώτη ἰατρό. Ἐκτός ὅμως ἀπό τοῦς ἀπόρους Ὀμοεθνεῖς δικαίωμα νοσηλείας εἶχαν καί ὁμόθρησκοι ἄλλοεθνεῖς, καθότι οἱ θρησκευτικοί δεσμοί τῆς ὀρθοδοξίας τῆς ἐποχῆς τοῦ 17^{ου} αἰῶνα ἔπαιζαν πρωτεύοντα ρόλο ἀνάμεσα στίς ἐθνικές ὁμάδες πού φιλοξενοῦσε ἡ βενετική ἀλλοδαπή. Τό κριτήριο τῆς ὀρθοδοξίας ἦταν ἰσχυρότερο ἀπ' αὐτό τῆς ἐθνικότητας¹¹.

⁹ Τσικνάκη Κ., Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Βενετίας (13^{ος}-18^{ος} αἰῶνας) Ὅψεις τοῦ Βενετοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ, Ἀρχεδιακή Τεκμήρια, (ἐπιμέλ. Μαλιτζέου Χ.), Ἀθήνα 1983, σ.542. Γιά τοῦς διδασκάλους αὐτούς βλ. καί Ἀρβανιτάκη Δ., Σπουδάζοντας στή Βενετία, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά", τεῦχ.29(2000), σ.24.

¹⁰ βλ. κατωτ. σ.95.

¹¹ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., ὁ.π., σ.78.

Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη κατέγραψε τρεις περιόδους λειτουργίας και όχι δύο όπως μέχρι τώρα πιστευόταν. Η Πρώτη Περίοδος περιλαμβάνει τό διάστημα από 6/6/1666 όποτε και έγινε ή έναρξη λειτουργίας του έως τίς 16/5/1797, ήμερομηνία πού καταλύθηκε τό βενετικό κράτος και υπεξαιρέθηκαν οί πόροι δωρεάς για τί λειτουργία του Νοσοκομείου από τόν κατακτητή Ναπολέοντα. Η περίοδος αυτή πάλι διαιρείται σε δύο υποπεριόδους. Η πρώτη υποπερίοδος περιλαμβάνει τό χρονικό διάστημα (1666-1680) πού τό θεραπευτήριο φέρει τό όνομα "Αρχικό Νοσοκομείο Φλαγγίνη τής Οίκιας αρ.16", ενώ ή δεύτερη τό διάστημα (1680-1797) πού τό θεραπευτήριο φέρει τό όνομα "Νοσοκομείο Φλαγγίνη", στό Campo dei Greci.

Η Πρώτη Περίοδος του Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797) συνολικά, χαρακτηρίζεται από τήν όμαλή λειτουργία του θεραπευτηρίου. Καταγράφεται ή παρουσία παθολόγου, χειρουργού, νοσηλευτικού και βοηθητικού προσωπικού, χορηγία φαρμάκων και διαιτολογίου ασθενών καθώς και ενός μετανοσηλευτικού επιδόματος δύο δουκάτων μέ τήν αποθεραπεία και τό έξιτήριο των ασθενών. Ο αριθμός κλινών είναι δέκα, πρόεδρος του Νοσοκομείου είναι ό έκάστοτε πρόεδρος τής Έλληνικής Κοινότητας, ενώ υπεύθυνοι χρηματοδότησης μέ τά χρήματα δωρεάς είναι οί Προβλεπτές ή Προνοπτές επί των Νοσοκομείων και Εύαγών Ίδρυμάτων (Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii) βάσει των συμπεφωνημένων τής Διαθήκης Φλαγγίνη. Τήν Πρώτη Περίοδο ακολουθεί ή Μεταβατική Περίοδος του Νοσοκομείου Φλαγγίνη από 16/5/1797 έως 5/12/1845, όπου τό Έλληνικό Θεραπευτήριο τελεί πλέον υπό τό κράτος έναλλασσόμενων καθεστώτων κατοχής μεταξύ Γάλλων και Αυστριακών.

Η Μεταβατική Περίοδος διαιρείται επίσης σε δύο υποπεριόδους. Κατά τήν πρώτη (16/5/1797 έως 4/3/1808) τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη, λόγω υπεξάρσεως των πόρων συντήρησης από τόν κατακτητή, λειτουργεί μετ' έμποδίων έως ότου αναγκάζεται νά αναστείλει τί λειτουργία του σαν Νοσοκομείο. Κατά τί δεύτερη υποπερίοδο (4/3/1808 έως 5/12/1845)

τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη μετατρέπεται σέ Πτωχοκομείο (Άσυλο). Στίς κλίνες του φιλοξενεῖ ἀπισχνασμένους καί ρακένδυτους ἀπόρους Ὀμοεθνεῖς καί ὁμόθρησκους ἀλλοεθνεῖς, παρέχοντας βασικότατη διατροφή ἐπιβίωσης (περίοδος κατοχῆς) ἐνῶ κάποτε, ἐξ ἀνάγκης, δέχεται τήν ἐπίσκεψη καί κάποιου ἰατροῦ. Τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) ἀκολουθεῖ ἡ Δεύτερη Περίοδος τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ ἀπό (5/12/1845 ἕως 20/12/1900)¹², τελεσίδικα δέ ὡς τό 1905¹³.

Κατά τήν περίοδο αὐτή τό Νοσοκομείο τελεῖ ἀκόμη ὑπό κατοχή, γιά 20 περίπου χρόνια (1866). Μέ τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἰταλίας καί τό δημοψήφισμα τῆς 19^{ης} Ὀκτωβρίου 1866 ἡ Βενετία προσαρτᾶται στό ἐλεύθερο Ἰταλικό Βασίλειο τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ τοῦ Γ', ἐνῶ τό Νοσοκομείο θα λειτουργήσῃ ἀκόμη γιά 39 χρόνια.

Τό Νοσοκομείο τῆς Δευτέρας Περιόδου φέρει καί τό ὄνομα τοῦ Γεωργίου Ἐδουάρδου Πίκεριγκ¹⁴, ἐνός ἀκόμη εὐεργέτη πού λίγο πρὶν τό θάνατό του στίς 2 Ἀπριλίου 1843 χορηγοῦσε μέσω τῆς Διαθήκης του καί πρὸς ἐπανενεργοποίηση τοῦ Νοσοκομείου τό σεβαστό ποσό τῶν 60.000 λιρῶν, ὅπως θά δοῦμε στό ἐπόμενο πόνημα πού συμπληρώνει τήν παρούσα ἐργασία. Κατά τή Δεύτερη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ, τό Θεραπευτήριο ἀνέπτυξε καί πάλι καθολική δραστηριότητα μέ χειρουργό,

¹² Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ. 121 ὅπως ἀναφέρεται στό Ν.Α., Protocollo τ.2, f.226^v, τοῦ Ε.Ι.Β.

¹³ Μπαρτσόκα Χ., Τό Ἑλληνικό Νοσοκομείο τῆς Βενετίας Περίοδος Β', Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ 1797-1905, "Materia Medica Greca" τόμ.11, τεῦχ.5(1983), σ.457.

¹⁴ Kaminski M., Τέχνη καί Ἀρχιτεκτονική. Βενετία. (μετάφρ. Ἄγγελ. Χατζηγιάννη), Ἀθήνα 2007, σ.18, ἐνῶ γιά λεπτομέρειες τῆς περιόδου, βλ. Gottardi M., L' Austria a Venezia, Venezia 1993, ἐπίσης Giusti R., Il Veneto nel Risorgimento dal 1848 all' Unità, Venezia 1983. Γιά τόν Γεώργιο Ἐδουάρδου Πίκεριγκ βλ. κατωτ. σ. 426.

παθολόγο, νοσηλευτικό προσωπικό, νοσηλεία καί διατροφή ασθενών καί δυναμικότητα καλύψεως δέκα κλινών.

Πρός τό λυκόφως του 19^{ου} αἰώνα ὁ Ἑλληνισμός τῆς πάλαι κραταιᾶς Ὀμογένειας τῶν 4.000 ἀτόμων ἀντιμετώπιζε πλέον προβλήματα σύστασης καί ὑπαρξης. Σέ ἓνα ἔγγραφο του Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν¹⁵ τά μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας κατά τό 1900 ἦταν πλέον 24, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀναφέρονταν καί μερικοί Ὀθωμανοί, Ἴταλοί καί Ρῶσοι.

Τά προβλήματα πού ἐμφανίστηκαν στούς κόλπους τῆς Κοινότητος, ἡ δραστική μείωση τοῦ πληθυσμοῦ της καί ἡ ἔλλειψη ἀσθενῶν ἀνάγκασαν ἐκ τῶν πραγμάτων πλέον τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ στό λυκαυγές του 20^{ου} αἰώνα νά ἀναστείλει γιά πάντα τή λειτουργία του.

Ἡ παρούσα ἐργασία καλύπτει χρονικά τά δύο πρῶτα στάδια λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Τήν Πρώτη Περίοδο ἐπί ἐλεύθερου Βενετικοῦ Πριγκιπάτου (1666-1797) καί τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845), τῆς ὁποίας τό χρονικό πλαίσιο περιλαμβάνει συνολικά τέσσερις περιόδους κατοχῆς, Γάλλων καί Αὐστριακῶν ἐναλλάξ. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἀνοίξε τίς πύλες του στόν Ἑλληνισμό τῆς Βενετίας στίς 6/6/1666. Τήν ἴδια χρονιά στήν κοντινή Βολογνα ὁ ἐρευνητής ἰατρός Marcello Malpighi ἔκανε γνωστή τήν ἀνακάλυψη τῶν ἐρυθρῶν αἰμοσφαιρίων τοῦ αἵματος, κάτι πού εἶχε ἤδη παρατηρήσει καί ὁ Jan Swammerdam χωρίς νά τό δημοσιεύσει. Ὁ Malpighi ὡς θεμελιωτής τῆς μικροσκοπικῆς ἀνατομικῆς πέντε χρόνια πρίν (1661) εἶχε ἀνακαλύψει τά τριχοειδή ἀγγεῖα καί τήν τριχοειδική τους κυκλοφορία¹⁶. Τήν ἴδια ὅμως αὐτή περίοδο τοῦ 17^{ου} αἰώνα οἱ

¹⁵ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1902/φάκ. 1, κατάταξη α', φ.κ.α.

¹⁶ Aschoff L., Diepgen P., Görke H., Kurze Übersichtstabelle zur Geschichte der Medizin, Berlin, Göttingen, Heidelberg, 1960, σ.24. Γιά τήν ἀνατομική ἀκρίβεια τῶν παρατηρήσεων τοῦ Malpighi μέσω τοῦ μικροσκοπίου βλ. Belloni L., De la théorie anatomistico-mécaniste á l' anatomie subtile... *Clio Medica* 6(1971) σσ.99-107.

πληγές τῆς τρομακτικῆς ἐπιδημίας πανώλης τοῦ 1630-31 δέν εἶχαν ἀκόμη, τουλάχιστον δημογραφικά, ἐπουλωθεῖ.

Ἡ τρομερή μάστιγμα ἐξαφάνισε ἐντός ἐλαχίστου χρόνου 682.000 ἄτομα στή Βενετία καί στή βενετική ἐνδοχώρα, ἀριθμός πού δέν ἐπέτρεπε κἄν τή σκέψη γιά εἰσαγωγή σέ Νοσοκομεῖο. Μεσούσης τῆς ἐπιδημίας καί μέ τήν ἐλπίδα τῆς Θείας Παρέμβασης ἄρχισε ἡ ἀνοικοδόμηση τοῦ Ναοῦ τῆς Ὑγείας¹⁷ (Chiesa della Salute) ἀφιερωμένου στή Σώτειρα Παναγία, γι' αὐτό καί Ναός τῆς Σωτηρίας. (salute=ὑγεία=σωτηρία)¹⁸.

Στό ἐξῆς οἱ Βενετοί στό πρόσωπο τῆς Παναγίας εἶχαν ἀποκτήσει ἕναν προστάτη γιά τήν ὑγεία. Καί ἡ συμβολοποίηση αὐτῆς τῆς λατρείας ἔμελλε νά γίνει στό πρόσωπο τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγήτριας (Μεσοπαντίτισσα), μιᾶς ὀρθόδοξης εἰκόνας ἀπό τήν Κρήτη. Τό 1670, ἕνα χρόνο μετά τήν πτώση τῆς Μεγαλονήσου στούς Τούρκους, ὁ τελευταῖος πρόμαχος τῆς Candia Francesco Morosini τή μετέφερε ἰδίαις χερσί καί τήν ἐναπόθεσε στήν οἰκοδομούμενη ἀκόμη ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Ὑγείας (Santa Maria della Salute)¹⁹.

¹⁷ Manno A., Venchierutti M., Codato P., *I tesori di Venezia*, Vercelli 2004, σ.518, 522. Κατά τή διάρκεια τῆς εἰρημένης ἐπιδημίας οἱ Βενετοί πρὸς ἀνάσχεσή της καί διαφύλαξη τῆς ὑγείας, προσευχήθηκαν μετά διακαοῦς πίστεως καί σέ μιᾶ ἄλλη ὀρθόδοξη εἰκόνα, τήν Παναγία τή Νικοποιό, ἔργο τοῦ 12ου αἰῶνα καί λάφυρο τῶν Βενετῶν τοῦ 1204 ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Σήμερα ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς πολυτιμότερους θησαυρούς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, (αὐτόθι, σ.92), βλ. ἐπίσης Niero A., *Influssi veneto-bizantini nella devozione popolare veneziana*, I Greci a Venezia ὁ.π., σ.690. Γιά τή Νικοποιό Παναγία βλ. καί Angelo P., Caccin P., *St. Mark's The Basilica of Gold*, Mestre-Venezia 1968, σ.101, ἐπίσης Rizzi A., *Un' icona Costantinopolitana del XII secolo a Venezia: la Madonna Nicopeia*, "Θησαυρίσματα" 17(1980), σσ.290-306, ἐνῶ γιά τό διάκοσμο τῆς φορητῆς αὐτῆς εἰκόνας βλ. σχετ. φωτ. Τσελέντη Ν., *Οἱ Ἑλληνες ζωγράφοι στή Βενετία*, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" τεῦχ.29(2000), σ.43.

¹⁸ Μαυρίδη Φ., *Ἱταλο-Ἑλληνικό Λεξικό*, Ἀθήνα 2002, σ.1040, Boerio G., *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856, σ.596.

¹⁹ Τσικνάκη Κ., ὁ.π., σ.545. Ὁ θεμέλιος λίθος τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Ὑγείας ἐτέθη τήν 1^η Ἀπριλίου 1631 ἀπό τόν ἀσθενήσαντα Δόγη Nicolo Contarini ὁ ὁποῖος τήν ἐπαύριο ἀπεβίωσε. βλ. Norwich J.J. *Ἱστορία τῆς Βενετίας*,

Ο μακροχρόνιος Κρητικός Πόλεμος (1645-1669), κατά τόν ὁποῖο Κρήτες καί Βενετοί ἀμύνονταν κατά τῶν Τούρκων, δημιούργησε ἕνα τεράστιο κύμα Κρητῶν προσφύγων πρὸς τή Γαλνητοτάτη κυρίως μετά τήν πτώση τῆς Μεγαλονήσου τό 1669. Τραυματίες, κακουχούμενοι καί ἐπιρρεπεῖς ἀσθενειῶν κατέκλυσαν τήν περιοχὴ γύρω ἀπό τό Νοσοκομεῖο καί γενικώτερα τό Castello, τό ὁποῖο ἤδη εἶχε διαμορφωθεῖ σέ θρησκευτικό καί ἐθνικό κέντρο τῆς Παροικίας²⁰. Ἔτσι τό 1669, τρία χρόνια μετά τήν ἔναρξη λειτουργίας τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου, οἱ χῶροι του κατακλύζονται ἀπό ἄτομα μέ αὐξημένες πιθανότητες νά πεθάνουν, πού χρήζουν ἐπικουρίας καί νοσηλείας.

Ἐνας ἀπό τούς πρόσφυγες ὑπῆρξε καί ὁ διάσημος στή Serenissima Zorzi Corner da Candia ὁ ὁποῖος λίγα χρόνια πρὶν τήν ἀπώλεια τῆς Κρήτης βρίσκεται νά δραστηριοποιεῖται στή Βενετία θεραπεύοντας μάλιστα ἕναν ἀξιόλογο ἀριθμό προσφύγων ἀπό τήν Κρήτη ὅπως θά διαπιστώσουμε κατωτέρω.

Μέ τήν ἐνεργοποίηση τοῦ Νοσοκομείου ὁ Ἑλληνισμός τῆς Βενετίας ἔδειξε μία ὑπαρξιακή καί λειτουργική αὐτοτέλεια. Τόν πυρήνα ἀποτελοῦσε ἡ Ἀδελφότητα μέ τά ἐκάστοτε ἐκλεγμένα μέλη τῆς Κοινότητος στή Διοίκηση. Ἐπῆρχε ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πρὸς κάλυψη τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν. Ἐπῆρχε τό Νοσοκομεῖο πρὸς περίθαλψη τῶν ἀσθενῶν. Ἐπῆρχαν τά καταστήματα καί οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν πλούσιων Ὀμογενῶν, καθὼς καί ἡ

Ἀθήνα 1993, σ.518. Ἡ 28^η Νοεμβρίου 1631 ἡμέρα ἄρσης τῶν ἀπαγορευτικῶν μέτρων κατά τῆς πανώλης ἐορταζόταν ἀπό τότε σάν ἡμέρα καταστολῆς τῆς μάστιγας καί νίκης τῆς Ὑγείας, ποῦ ἀλλοῦ, παρά στόν ὁμώνυμο ναό della Salute, βλ. Norwich J.J., Ἱστορία ... ὅ.π., σ.520. Γιά τήν Παναγία τήν Ὁδηγήτρια βλ. Μαλτέζου Χ., "Κ' ἐμίσηψες, Παρθένα μου...". Ἡ οικειοποίηση τῶν κρητικῶν θρησκευτικῶν συμβόλων ἀπό τή Βενετία. Καθημερινή "Ἑπτὰ Ἡμέρες" 25/1/1998, σ.10-12.

²⁰ Calabi D., L' insediamento greco e il contesto urbano, I Greci a Venezia ὅ.π., σ.700, Moschonas N.G., La Comunità greca di Venezia: aspetti sociali ed economici, I Greci a Venezia ὅ.π., σ.683. Γιά τόν Κρητικό Πόλεμο βλ. Kohlaas W., Candia, die Tragödie einer abendländlichen Verteidigung und ihr Nachspiel in Morea 1645-1714, Osnabruck 1978.

εὔρωστη οἰκονομικά δραστηριότητα τῶν ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν πλοίων. Ἄλλα καί γιά τούς ἀσθενεῖς καί πλέον ἐνδεεῖς τῆς Ὀμογένειας ὡς καί γιά τίς ἄπορες οἰκογένειες ὑπῆρχε πρόνοια καί ὑποστήριξη ἀπό τά ταμεῖα τῆς Ἀδελφότητος καί τά ποσά ἀρωγῆς τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη πού διανέμονταν βάσει ὀργανωμένων καταλόγων²¹.

Ἡ Ἑλληνική Παροικία ἦταν μιά οἰκογένεια μέσα στή βενετική κοινωνία καί οἱ Ὀμογενεῖς ζοῦσαν τήν τετριμένη καθημερινότητα μέ τίς χαρές καί τίς λύπες της. Κατά καιρούς ἐμφανίζονταν προβλήματα καί ἔριδες ἀπλές ἢ καί σύνθετες πού ὅμως ἐπικεῖ τῷ λόγῳ, χαρακτηρίζουν κάθε κοινωνική ὁμάδα συμβίωσης²². Σέ οἰκογενειακό ἐπίπεδο δέν ἐξέλειπαν καί ἐδῶ διόλου εὐκαταφρόνητα προβλήματα μεταξύ τῶν συζύγων πού τούς ὀδηγοῦσαν τελεσίδικα μέχρι καί τό διαζύγιο²³, μέ ὅλα τά παρελκόμενα στήν ψυχοσωματική τους ὑγεία.

Τούς Ἕλληνες τῆς Ὀμογένειας διέκρινε πάντα μιά διπλή προσπάθεια ἐπιβίωσης στήν ἀλλοδαπή. Ἀφ' ἑνός ἡ αὐτονόμη διάθεση νά διατηρήσουν τήν ἐθνική καί θρησκευτική τους ταυτότητα καί ἀφ' ἑτέρου ἡ προσπάθεια πλήρους προσαρμογῆς στή βενετική κοινωνία. Γι' αὐτό καί ἐσύναπταν ὀρθόδοξο-καθολικούς γάμους ἢ ἔδιναν βενετικά ὀνόματα στά παιδιά τους κατά τή βάπτιση, πού μποροῦσε νά ἦταν ὀρθόδοξη ἢ καθολική ὡς μυστήριο, μέ

²¹ A.S.V., *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii*, b.150, fasc.40, f.111', βλ. καί *Paracosta C., Cavazzana Romanelli F., La Confraternita dei Greci di Venezia e il suo archivio. Un modello condiviso di organizzazione della memoria documentaria*, "Θησαυρίσματα" 31(2001), σ.397.

²² *Μαυροειδῆ-Πλουμίδη Φ., Ἐγγραφα ἀναφερόμενα στίς ἔριδες τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας στά τέλη τοῦ 17 αἰῶνα*, "Θησαυρίσματα" 8(1971), σσ.115-187, *Τσικνάκη Κ., ὁ.π., σ.546*, γιά τήν καθημερινή ζωή στή Βενετία βλ. *Piva L., Nella terra dei dogi: vita del popolo Veneto nei secoli 16.-18.*, Edizioni del Noce, Camposampiero 1993.

²³ *Vlassi D., Cause di divorzio giudicate dagli arcivescovi di Filadelfia secondo "i sacri canoni e le leggi della Santa Madre Chiesa Orientale"*, *I Greci a Venezia ὁ.π., σ.688.*

ὀρθόδοξους Ἕλληνες ἢ καθολικούς ἱερεῖς, ὁμοίως καί ἀναδόχους. Ἀποτελοῦσε δέ ἡ βάπτισις γεγονός προσέγγισις τῶν δύο κοινωνιῶν καί συμμετεῖχαν ἄτομα ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Ἔτσι καί ὁ Κρήσις ἰατρός Γεώργιος Κορνάρος τό ἔτος 1663 παραβρέθηκε ὡς ἀνάδοχος στή βάπτισις τοῦ Μάρκου, υἱοῦ τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἀουρελίου Μαρά καί Ἐλενέτας Καλαφατοπούλας.

Ὅμοίως καί ὁ Francesco Bon ἀπό τήν Κρήτη, πού διετέλεσε χειρουργός στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ὑπῆρξε ἀνάδοχος τῆς Ἐργίνας, κόρης τοῦ Φραγκίσκου Ἀβράμη²⁴.

Τήν ἴδια περίοδο ἡ πνευματική κίνηση στούς κόλπους τῆς Ὁμογένειας ὑπῆρξε μοναδική. Λόγιοι πρόσφυγες τοῦ Κρητικοῦ πολέμου καί κομιστές μιᾶς περίλαμπρης παράδοσης ὅπως ὁ Ἐμμανουήλ Τζάνης, ὁ Θεόδωρος Πουλάκης, ὁ Ἀνδρέας Τρώιλος ἔλαμψαν μέ τήν παρουσία τους στήν πόλη τῶν τεναγῶν. Οἱ ἐκδόσεις βιβλίων ἦταν τόσες πού τά τυπογραφεῖα στή Βενετία τά ἀσχολούμενα μέ τήν ἑλληνική γλώσσα ὑπολογίζονταν σέ δεκατέσσερα. Μέχρι τά μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνα τό 80% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ἑλληνικῶν βιβλίων εἶχε ἐκδοθεῖ στή Βενετία. Τό 1670 τριάμισι χρόνια μετά τήν ἔναρξη τοῦ Νοσοκομείου δραστηριοποιήθηκε τό τυπογραφεῖο τοῦ Νικολάου Γλυκύ, ἐνῶ τό 1685 αὐτό τοῦ Νικολάου Σάρου, τό 1755 δέ τοῦ Δημητρίου Θεοδοσίου. Τά τυπογραφεῖα Γλυκύ καί Θεοδοσίου ἀσχολοῦνταν καί μέ ἰατρικές ἐκδόσεις. Μάλιστα ὁ ἐκδοτικός οἶκος τοῦ Νικολάου Γλυκύ τό 1724 ἐξέδωσε τό *Ἀντιδοτάριον* τοῦ Ἱατροφιλόσοφου Σταύρου Μουλαΐμου, πού κατά τόν Δ. Καραμπερόπουλο, στήν μέχρι τοῦδε ἔρευνα ἀποτελεῖ τό πρῶτο στά ἑλληνικά ἰατρικό βιβλίο²⁵.

²⁴ Τσακίρη Ρ., Ἕλληνες στή Βενετία. Τάσεις ἑλληνοβενετικῆς προσέγγισις καί ἐπιρροές τοῦ περιβάλλοντος χώρου στήν ὀνοματοδοσία (17^{ος} αἰῶνας), "Θησαυρίσματα" 31(2001), σσ.307, 309, 313, 314, 318, 321.

²⁵ Καραμπερόπουλου Δ., Σταύρου Μουλαΐμου Ἀντιδοτάριον, Βενετία 1724: Τό πρῶτο στά ἑλληνικά ἰατρικό βιβλίο, "Ἡπειρωτικά Χρονικά" 37(2003), σσ.483-490. Παπαδάκη Εἰρ., Ἡ ἑλληνική ἐκδοτική δραστηριότητα στή Βενετία, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" τεῦχ.29(2000), σ.21 βλ. καί Plumidis G., Le tipografie greche di Venezia, I Greci a Venezia ὁ.π., σ.691, τοῦ ἰδίου, Τό βενετικόν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καί Πάνου Θεοδοσίου (1755-1824), Ἀθήνα 1969. Ἀπό τίς ἰατρικές

Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη έκανε έναρξη λειτουργίας στις 6/6/1666 καί ὄχι τό 1678 (δώδεκα χρόνια αργότερα) ὅπως έσφαλμένως πιστεύεται καί αναφέρεται. Πρωτολειτούργησε ὡς Ἄρχικό Νοσοκομείο Φλαγγίνη στήν Οἰκία ἀρ. 16 στό Castello καί ὄχι στό ὑπό τόν Baltassare Longhena γι' αὐτό τό σκοπό ανεγερθέν οἰκοδόμημα, στό Campo dei Greci (πλατεία τῶν Ἑλλήνων). Ἐκεῖ μεταστεγάστηκε καί συνέχισε πλέον τή λειτουργία του τό 1680. Ἄρα τό Ἄρχικό Νοσοκομείο τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 λειτούργησε ὀργανωμένο μέ ἰατρούς, νοσοκόμο καί πλήρη ανάπτυξη κλινῶν νοσηλείας ἐπί 14 χρόνια πρίν

ἐκδόσεις Γλυκύ αναφέρουμε τά ἔργα τοῦ Τισσότ "Αὐνανισμού ἐπιτομή..." καί "Νουθεσίαι εἰς τόν λαόν εἰς διαφύλαξιν τῆς σωματικῆς ὑγιείας πάνυ ὠφέλιμοι..." σέ μετάφραση Γεωργίου Βεντότη τό 1777 καί 1780 ἀντίστοιχα, καθῶς καί τό "Ἐγχεινιτάριον ἦτοι τέχνη διά νά ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος ὑγιῆς καί πολυχρόνιος..." σέ μετάφραση Σπυρίδωνος Βλαντῆ τό 1820. Ἄλλα βιβλία τῶν ἐκδόσεων Γλυκύ μέ ἰατρικό περιεχόμενο εἶναι τό "Βιβλίον καλούμενον γεωπονικόν..." σέ μετάφραση Ἀγαπίου Λάνδου τό 1772, τό "Ἐγχειρίδιον μεταφυσικο-διαλεκτικόν..." σέ μετάφραση Ἰ. Λίτινου τό 1796, ἡ "Φυσική δημῶδης..." σέ μετάφραση Ζήση Κάβρα καί ἡ τετράτομη ἐμπορικῆ ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ Νικολάου Παπαδόπουλου "Ἑρμῆς ὁ Κερδῶος..." τό 1815. Ἀπό τίς ἰατρικές ἐκδόσεις Θεοδοσίου αναφέρουμε τό "Ἐγχειρίδιον τῆς τῶν ζῶων οἰκονομίας, τουτέστιν ἡ περί ἀνθρώπους καί περί τά ἄλογα ζῶα αἰτία τοῦ ζῆν..." τοῦ ἰατροφιλοσόφου Κηρύκου Χαιρέτη τό 1798, τήν "Ἐπιστολή ἀπολογητική ἑνός Μαρκίωνος Φραγκίσκου Ἄλβεργάτου Καπακέλλου..." σέ μετάφραση Ἰωάννου Δονᾶ τό 1802 καί τό "Λόγος εἰσαγωγικός εἰς τά πρακτικά τῆς Λινναϊκῆς Ἑταιρείας τῆς Λόνδρας..." σέ μετάφραση Δημητρίου Πούλου τό 1806, βλ. Καραμπερόπουλου Δ., Ἡ Ἰατρική εὐρωπαϊκῆ γνώση στόν ἑλληνικό χῶρο 1745-1821, Ἀθήνα 2003, σσ.62, 64, 77, 100, 116, 122, 129, 133, 139, 148. Γνωστά ἦταν καί τά ἰατρικά ἔργα Καλλιρόη Γ., Γλυκύ Ν., "Παραγγελίαι περί ὑγιείας καί μακροβιότητος...", Βενετία 1829, ὡς καί Μιχαήλ Κ., Θεοδοσίου Π., "Διαιτητικῆς παραγγέλματα...", Βενετία 1819. Γιά περισσότερες πληροφορίες γύρω ἀπό τό τυπογραφεῖο τῶν Γλυκύδων βλ. Βελουδῆ Γ., Τό ἑλληνικό τυπογραφεῖο τῶν Γλυκύδων στή Βενετία (1670-1854). Συμβολή στή μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου κατά τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήνα 1987. Τσιγκνάκη Κ., ὁ.π., σ.546, ἐπίσης Δημαρᾶ Κ.Θ., Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Ἀθήνα 1985, σ.118, γιά ὅτι ἀφορᾶ τήν ἐκδοτική δραστηριότητα τῶν Γλυκύδων. Γιά τόν "Ἐμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλῆ" βλ. τό ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Δρανδάκη Ν. Ἀθήνα 1962, ἐνῶ γιά τόν Ἄνδρέα Τρώιλο βλ. Ἀλεξίου Σ., Ἡ Κρητικῆ Λογοτεχνία κατά τή Βενετοκρατία, Κρήτη, Ἱστορία καί Πολιτισμός τόμ.2^{ος}, Κρήτη 1988, σσ.219, 223-224, ἐπίσης γιά τό Θεόδ. Πουλάκη βλ. Μπορπουδάκη Μ., Ἡ τέχνη κατά τή Βενετοκρατία, Κρήτη Ἱστορία ... ὁ.π., σ.281.

μεταστεγαστεί στή μόνιμη θέση του. Ἐξάλλου ἡ Δωρεά Φλαγγίνη δέν καθόριζε ἔξοδα ἀνέγερσης ἢ ἀγορᾶς κτιρίου πρὸς χρήση Νοσοκομείου, ἀλλά ἔξοδα ἐνοικίου, συντήρησης καί λειτουργίας στό διπνεκές ὄλου τοῦ νοσοκομειακοῦ μηχανισμοῦ τῶν ἰατρῶν, νοσηλευτικοῦ καί βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, φαρμάκων, διαιτολογίου ἀσθενῶν, μετανοσηλευτικοῦ ἐπιδόματος καθώς καί ἔξοδα ταφῆς θανόντων κατά τή διάρκεια νοσηλείας²⁶.

Ἡ Δωρεά Φλαγγίνη ὡς ἐκ τούτου ἐνεργοποιήθηκε ἀπό τή στιγμή πού τό Νοσοκομεῖο βρῆκε, ἔστω καί προσωρινά, στέγη στήν “Οἰκία ἀρ. 16”, ὅπου παρεπιπτόντως εἶχε λειτουργήσει γιά δέκα μῆνες τό Φλαγγίνεο Σεμινάριο πρὶν καί τή δική του μεταστέγαση. Οἱ Προβλεπές ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων ἐξάλλου ὅσον ἀφορᾶ το Ἄρχικό Νοσοκομεῖο τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 ἦταν σαφεῖς, ...casa no 16 che gia serviva per Seminario et ch’ al presente deve servir per hospitale...²⁷. Τό 1669 ἰατρός στό Ἄρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἦταν ὁ Pietro Zen. Τήν ἴδια χρονιά κλήθηκε στή θέση τοῦ ἀρχιάτρου Χειρουργῶν τῆς βενετικῆς στρατιᾶς ὁ χειρουργός Δημητρόπουλος²⁸. Τό 1713 κατόπιν σχετικῆς δημοσίευσης νόμου ἀπηγορεύθη σέ τσαρλατάνους, ἐμπειρικούς καί ἀπατεῶνες ἡ πώληση ἄνευ ἀδείας ἐλαίων, ἀλοιφῶν, ἐλιξηρίων καί φαρμακευτικῶν ἐκκριμμάτων²⁹.

Τήν 1^η Ἰανουαρίου 1778 συντάχθηκε καί τέθηκε σέ ἰσχύ ἓνας κατάλογος ἀπλῶν καί σύνθετων φαρμακευτικῶν σκευασμάτων μέ τά ὁποῖα ὄφειλαν νά εἶναι ἐφοδιασμένα ὅλα τά φαρμακεῖα τῆς βενετικῆς ἐπικράτειας³⁰. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του προμηθευόταν τά φάρμακά του ἀπό τό Φαρμακεῖο “Alla Croce di Malta” πού βρισκόταν στήν ἴδια περιοχί³¹.

²⁶ Βλ. κατωτέρω, κεφ. Ἡ δωρεά γιά τήν υἰγεία, σ. 88.

²⁷ Βλ. κατωτέρω σ.96.

²⁸ Vanzan Marchini N.E., (a cura di), Dalla scienza medica alla pratica dei corpi. Fonti e manoscritti marciani per la storia della sanità, CISO Veneto e Neri Pozza Editore 1993, σ.101.

²⁹ Carini Venturini D.V., Il problema della salute nella vita quotidiana, in Difesa della sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, Catalogo, Venezia 23 Giugno-30 Settembre 1979, Venezia 1979, σ.102.

³⁰ αὐτόθι σ.105.

³¹ Ἡ διεύθυνση τοῦ φαρμακείου ἦταν: Farmacia “Alla Croce di Malta”, Salizada dei Greci, Ponte S. Antonino No 3470, Βλ. σ.514.

Κατά τήν Πρώτη Περίοδο τοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου, στή Βενετία λειτουργοῦσαν τέσσερα μείζονα νοσοκομεῖα καί δεκάδες ἄσυλα καί πτωχοκομεῖα χωρίς σπουδαία ὀργάνωση. Ὁ ἀριθμός τῶν κλινῶν δέν ἀνταποκρινόταν ποτέ στό δυσανάλογα τεράστιο ἀριθμό ἀσθενῶν καί δημιουργοῦνταν συσσώρευση νοσηλευομένων. Ἡ ἀντίληψη γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας στά νοσοκομεῖα εἶχε ἕναν ἀρνητικό ἀπόηχο. Οἱ πόλεμοι, καί οἱ ἐπιδημίες ἀποδεκάτιζαν πληθυσμούς.

Ἐπειδή ἡ Ἱατρική δέν μποροῦσε ἀκόμη νά βοηθήσει στά δεδομένα μιᾶς ἐπιστημονικῆς παρέμβασης, τήν ἀδυναμία αὐτή ἐκμεταλλεύονταν ὁ τσαρλατανισμός καί ἡ μαγεία τῶν γυρολόγων. Ἀκόμη καί στούς κόλπους τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ὑπῆρξαν Ὀμογενεῖς πού ἀσχολήθηκαν μέ τέτοιες δραστηριότητες. Ὑπῆρξαν μάλιστα Ἑλληνες καί Ἑλληνίδες πού δικάστηκαν ἀπό τήν Ἱερά Ἐξέταση τῆς Βενετίας μέ τήν κατηγορία τῆς μαγείας κατά τό 16^ο-18^ο αἰῶνα³². Ἐξάλλου πολλές Ἑλληνίδες στή Βενετία γιά νά ἐξασφαλίσουν τά πρὸς τό ζῆν ἀσχολοῦνταν μέ τά γιατροσόφια καί τήν πρακτική ἱατρική. Ἄλλες πάλι κέρδιζαν πολλά χρήματα διαβάζοντας τό φλιτζάνι τοῦ καφέ, ρίχνοντας τά χαρτιά καί κατασκευάζοντας μαγικά φίλτρα³³. Ἡ λαϊκή ἱατρική στηριζόμενη στίς βενετικές λαϊκές παραδόσεις εἶχε προτάσεις γιά ὅλες τίς νόσους³⁴, ἐνῶ ἡ πίστη στή Θεία Παρέμβαση πολλές φορές παραγκώνιζε ὁποιαδήποτε, ἔστω καί χωρίς ἀποτέλεσμα, καλοπροαίρετη ἱατρική πρωτοβουλία. Οἱ ἔχοντες οἰκονομική ἄνεση διέθεταν καί τή δυνατότητα

³² Γιαλαμᾶ Δ., Ἑλληνες μάγοι καί Ἑλληνίδες μάγισσες στή Βενετία (16^ο-18^ο αἰῶνας), Ἀθήνα 2009.

³³ Κωνσταντινίδου Κ., Ἡ γυναικεία παρουσία στήν ἑλληνική παροικία τῆς Βενετίας, Ἐλευθεροτυπία, " Ἱστορικά" τεῦχ. 29(2000) σ.35. Γιά τήν καφεμαντεία καί τά μαγικά φίλτρα βλ. καί Μερακλή Μ., Λαϊκή Μαγεία, Ἐλευθεροτυπία " Ἱστορικά" 222(2004), σ.48.

³⁴ Carini Venturini D.V., Il problema della salute nella vita quotidiana, in Difesa della sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, Catalogo, ὄ.π., σσ.102, 105, ἐνῶ γιά τίς θεραπευτικές μεθόδους τῆς Λαϊκῆς ἱατρικῆς βλ. Bernoni D.G., Tradizioni popolari veneziane di medicina, Venezia 1979, σσ.47-99.

επίσκεψης στον ιατρό, ενώ η πληθώρα των ασθενών “κατέφευγε” στο Νοσοκομείο με μία αργiori έκπεφρασμένη αρνητική προδιάθεση και παρόμοια άποψη για την πορεία της είμαρμένης τους.

Δέν είναι τυχαίο πού τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεία της Βενετίας έφεραν τά παρεμφερή, μέ την ευρύτερη κοινωνική εικόνα, ονόματα: Νοσοκομείο του Έλέους, των Ανιάτων, των Έπαιτων και των Έγκαταλελειμμένων³⁵. Τό Φλαγγίνειο Νοσοκομείο ευτυχώς ήταν μικρό. Μέ τίς δέκα κλίνες του ήταν τό μικρότερο όλων. Καί όχι επειδή ό Δωρητής δέν μπορούσε νά τό προβλέψει μεγαλύτερο. Ήδη μέ τί Διαθήκη του υπαγόρευε έτσι καί στό διηνεκές άρωγή για δύο άκόμη Νοσοκομεία: τό Νοσοκομείο του Έλέους καί τό Νοσοκομείο των Ανιάτων, όπως θά διαπιστώσουμε παρακάτω στή διαθήκη του.

Ό ευφυής όμως καί διορατικός Φλαγγίνης ήθελε μέ τί διάθεση των δέκα κλινών νά διαφυλάξει την αξιοπρέπεια των νοσηλευομένων Όμοεθνών. Κάθε άσθενής μπορούσε έτσι νά έχει την κλίνη του καί τί χρονική άνεση εκ μέρους του εξετάζοντος ιατρού. Μέ τό εξιτήριο δέ, θά έπαιρνε καί ένα μετανοσπλευτικό επίδομα δύο δουκάτων για νά είναι σέ θέση υπό όποιεσδήποτε συνθήκες νά μπορέσει νά επιστρέψει στό σπίτι καί στην πατρίδα του. Η Βενετία μέ τό τεράστιο διαμετακομιστικό εμπόριο καί τί συσσώρευση μυθικού πλούτου θά μπορούσε νά διαθέσει περισσότερα κεφάλαια για τί δημιουργία μεγάλων καί αξιοπρεπών θεραπευτηρίων. Δέν τό επιδίωξε για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας. Τά μικρά ποσά κρατικών επιχορηγήσεων συμπληρώνονταν μέ ποσά δωρητών, προσφορές ευγενών καί έλεημοσύνες πού συνέλεγαν οί ίδιοι οί τρόφιμοι των Νοσοκομείων³⁶.

Έτσι η συντήρηση των Νοσοκομείων υπήρξε αντικείμενο κατά τό πλεϊστον μιας διαχρονικής καί στά πλαίσια των ιδεών του άκμάζοντος Χριστιανισμού, φιλόανθρωπης κοινωνικής στάσης. Γι αυτό καί οί νοσηλευόμενοι δέν ήταν κατ' ουσίαν μόνο άσθενείς πού μετά την ίαση

³⁵ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di paure e voluttá, Venezia 2005, σσ.72-84.

³⁶ αυτόθι, σ.85.

ἔπαιρναν ἐξιτήριο, ὅπως στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ἀλλά ἀποτελοῦσαν ἕνα ἕτερογενές σύνολο συστεγασμένων, ἀποτελούμενο ἀπό ὄρφανά, νόθα, ἐγκαταλελειμμένα, ἀσθενεῖς, κῆρες, ἀναπήρους, ἀπόρους, ἔκπτωτους ἄρχοντες, γέροντες, ἀναχωρητές καί ἄλλους³⁷.

Τά Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας τοῦ Φλαγγινείου (1666-1797) δέν εἶχαν ἀκόμη διαφοροποιηθεῖ σέ “ἀποκλειστικούς χώρους ἀποκαταστάσεως τῆς υἰείας” κατά τόν ἀκριβή ὀρισμό τοῦ Νοσοκομείου. Τοῦτο ἔμελλε νά γίνει μετά τήν πτώση τῆς Serenissima καί τήν εἴσοδο τοῦ Ναπολέοντα στήν πόλη. Στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, νοσηλεία, φάρμακα, διαιτολόγιο ἀσθενῶν καί μετανοσηλευτικό ἐπίδομα ἐξοφλοῦνταν ἀπό τά ποσά τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη. Σέ περίπτωση θανάτου κατά τή διάρκεια νοσηλείας τά ἔξοδα κηδείας ἀναλάμβανε ἡ ἴδια Ἐπιτροπεῖα, ἐνῶ ἡ ταφή γινόταν στόν περίβολο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου³⁸.

Τό ἴδιο συνέβαινε καί μέ τούς ἐνταφιασμούς τῶν Βενετῶν, οἱ ὁποῖοι στήν ὑπερχιλιετή ἱστορία τους δέν διέθεταν ἀκόμη ἕνα νεκροταφεῖο γιά τούς νεκρούς τους. Τούς ἐνταφίαζαν στό πάτωμα ἢ σέ ἐπιτοίχιους τάφους ἐντός τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἐκτός, στήν αὐλή καί στόν περίβολο. Ἡ ταφή γινόταν ἐπίσης στίς αὐλές τῶν οἰκιῶν τῶν θανόντων ἢ ὅπου ἄλλοῦ ὑπῆρχε διαθέσιμος χώρος. Ἔτσι οἱ Βενετοί ζοῦσαν μέ τούς νεκρούς τους ἢ ἠπιωτέρα τῆ ἐκφράσει ἡ Βενετία ἔμοιαζε μέ ἕνα διάσπαρτο κεκρυμμένο νεκροταφεῖο. Πολλά μέρη στή Βενετία θυμίζουν ἀκόμη σήμερα τόπους ταφῆς τοῦ παρελθόντος, ὅπως τό calle dei morti κοντά στόν S.Gregorio, τό calle dei morti καί Corte dei morti (ὁδός καί αὐλή τῶν νεκρῶν) κοντά στό Ospedale Ognissanti πού σήμερα λέγονται καί calle dei pretti καθώς καί Campiello sartorio ἀντίστοιχα³⁹. Τό πρόβλημα τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν ἔμελλε νά διευθετηθεῖ μέ τήν πτώση τῆς Serenissima, ὅταν πλέον τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη θά ἔμπαινε στή Μεταβατική Περίοδο λειτουργίας του (1797-1845).

³⁷ Βλ. κατωτ. Ἡ Νοσοκομειακή περίθαλψη τῶν Βενετῶν κατά τόν 18^ο καί 19^ο αἰῶνα, σσ.241, 256.

³⁸ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.435^f.

³⁹ Παπαϊωάννου Ἀ., Οἱ ἐπιγραφές τοῦ Ἑλληνικοῦ Νεκροταφείου στό νησί San Michele τῆς Βενετίας, “Θησαυρίσματα” 9(1982), σ.247, σημ.1. Βλ. καί Venedig, Stadtplan Vista Point Verlag, Köln 2005, ἐπίσης Boulton S., Catling C., Venice and the Veneto, London 1997, σσ.286, 288.

Κατά τή Μεταβατική Περίοδο τό Νοσοκομείο λειτούργησε ακόμη ως Θεραπευτήριο τά πρώτα 11 χρόνια κατοχής. Λόγω όμως τών, υπό του Ναπολέοντος ύφαρπασθέντων πόρων λειτουργίας καί συντήρησης, θά μετατραπεί σέ Άσυλο πενήτων (Πτωχοκομείο). Τό ίδιο συνέβη καί μέ τά Μείζονα Νοσοκομεία τών Βενετῶν. Τό ένα μετά τό άλλο ανέστειλαν τή λειτουργία τους, γεγονός στό όποιο κατέληξαν καί τά δεκάδες άσυλα.

Όλα τά άνωτέρω στήν αὐγή του 19^{ου} αιώνα παραχώρησαν τή θέση τους στό πολλά ύποσχόμενο Δημοτικό Νοσοκομείο τής Βενετίας⁴⁰. Από τά μέσα του ειρηνένου αιώνα μόνο το Έλληνικό, έξ όλων τών άλλων πληγέντων Νοσοκομείων τής κατοχής, άφου ανασύνταξε τίς δυνάμεις του καί μέ τήν άρωγή νέας οικονομικής στήριξης άπό τόν ευεργέτη Γεώργιο Έδουάρδο Πίκεριγκ θά εισέλθει στή Δεύτερη Περίοδο λειτουργίας του, μέ τό όνομα Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1845- 1905).

Είναι χαρακτηρισικό πώς, τίς ήμέρες εκείνες του Θέρους του 1666 πού στή Βενετία άρχισε νά λειτουργεί τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη, Βενετοί καί Κρήτες ήταν έτοιμοι νά αντιμετωπίσουν στήν Κρήτη τή μεγάλη στρατιά του Άχμέτ Κιοπρουλή πού, άφου διέσπασε τόν κλοιό του βενετικού στόλου, είχε αποβιβαστεί στή Μεγαλόνησο.

Η Κρήτη μετά άπό 24 χρόνια πολέμου έπεσε. Ο Χάνδακας ήταν ένα "λείψανο πόλεως" όπως χαρακτηριστικά τόν περιέγραφε ό Γάλλος περιηγητής Tournefort χρόνια άργότερα, αναφερόμενος σέ μιά Κρήτη μέ έρημωθεϊσες πόλεις, άπονεκρωμένο έμπόριο καί επάρατη φορολογία⁴¹. Ένα διαρκές κύμα

⁴⁰ Για τό Δημοτικό Νοσοκομείο (Ospedale Civile) τής Βενετίας βλ. Vanzan Marchini N.E., *La riorganizzazione dell' area ospedaliera*, in *Memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, Venezia 1985, σ.254 επίσης Giordano D., *L' Ospedale Civile di Venezia*, "Riforma Medica" 15(1924), σ.9.

⁴¹ Μπουνιαλή Μ. Τζάνε. *Ο Κρητικός Πόλεμος (1645-1669)*, Άθήνα 1979, σ.57. Βλ. επίσης Δετοράκη Θ., *Η Τουρκοκρατία στήν Κρήτη (1669-1898)*, Κρήτη Ιστορία και Πολιτισμός, τόμ.2^{ος}, ό.π., σ.335, βλ. καί Παπαδία Ά., "Έκθεση του Camillo Gonzaga για τά πρώτα χρόνια (1645-1647) του Κρητικού Πολέμου, "Θησαυρίσματα"

προσφύγων πρὶν καὶ μετὰ τὴν πώση κατέκλυζε τὸ Castello, τὴν κατ' ἐξοχὴ συνοικία τῶν Ἑλλήνων στὴ Βενετία καὶ παράλληλα τὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Γιά πολλά χρόνια πρὶν καὶ μετὰ τὴν πώση οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποβιωσάντων στὸ Ἀρχικὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 καὶ στὸ μετέπειτα Φλαγγίνειο ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς Νοσοκομείου, προέρχονταν dalla Canea, da Candia, da Rettimo ὅπως μαρτυροῦν δειγματοληπτικά οἱ ἀποβιωτήριες πράξεις τῶν ἀρχείων τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ S. Giovanni in Bragora, Sa. Ternitá, Sa. Giustina, S. Severo καὶ S. Antonino⁴². Ἔτσι κατὰ τὸ 17^ο αἰῶνα οἱ περισσότεροι τῶν νοσηλευθέντων στὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη προέρχονταν ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ 18^ο αἰῶνα τὸ Θεραπευτήριον συνέχισε ἀπόσκοπα τὴ

13(1976), σσ.152-194, πολλές λεπτομέρειες, γιὰ τὸν Κρητικὸ Πόλεμον βλ. Σπανάκη Σ., Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, Ἡράκλειο 1976, τόμ. VI, ἐπίσης Τζομπανάκη Χ., Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος 1645-1669, Ἡράκλειο 2008, σσ.130-204, ἀλλὰ καὶ Σταυρινίδη Ν., Ἡ τελευταία περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ὁ ἐρχομὸς τοῦ Κιοπρουλῆ στὴν Κρήτη, Ἡράκλειο 1979.

⁴² A.C.S.G.Br., Reg.13(1657-1664) ἀπ.πρ. 30/3/1663, 23/5/1663, 1/2/1664, 21/2/1664, Reg.14(1665-1686) ἀπ.π. 11/10/1666, 17/1/1675, 20/4/1677, 23/5/1680, 12/3/1682. A.C.S.T., Reg.III(1640-1687), ἀπ.πρ. 13/4/1656, 20/7/1658, 9/10/1662, 24/12/1663, 12/12/1667, 10/4/1668, 30/11/1672, 2/2/1684, 15/8/1685. A.C.S.G., Reg. III (1635-1672), ἀπ.πρ. 1/3/1659, 26/6/1662, 31/8/1670. A.C.S.S., Reg. 5(19/7/1634-10/5/1715), ἀπ.πρ. 25/4/1654, 16/10/1657, 12/3/1661, 23/9/1663, 18/9/1666, 5/7/1667, 8/11/1670, 18/1/1671, 6/2/1671, 23/12/1677 ὅπου ὅλους σχεδὸν τοὺς Κρήτες αὐτοῦς ἀσθενεῖς εἶχε ἐξετάσει ὁ Zorzi Corner. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ. A.C.S.An. ἀπ.πρ. 12/6/1658, 3/8/1658, 28/9/1659, 1/5/1660, 18/10/1660, 2/11/1660, 13/5/1661, 7/3/1663, 5/6/1663, 26/7/1664, 27/1/1666, 7/9/1666, 11/10/1666, 6/4/1667, 23/11/1667/, 29/3/1668, 28/4/1669, 14/2/1670, 29/6/1671, 30/8/1672, 18/10/1673, 21/8/1674, 16/11/1674, 2/1/1675, 26/12/1675, 20/12/1676, 24/1/1679, 4/12/1680, 3/4/1682, 10/7/1683. Τὸ τέταρτο ἄρθρον τῆς Συνθήκης Εἰρήνης τῆς 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1669 κατὰ τὴν πώση τοῦ Χάνδακα μεταξύ Βενετῶν καὶ Τούρκων καθόριζε: «...12 ἡμέραι ἀδείας κατὰ τὰ συμφωνηθέντα παρέχονται διὰ τὴν ἐπιβίβασιν καὶ διαβίβασιν τῶν ἱερῶν καὶ κοινῶν πραγμάτων...εἰς τὴν Ἀρμάδαν...ὡς ἐπίσης τῶν τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν...ὥστε νὰ δύναται νὰ γίνῃ ἡ μεταφορὰ αὐτῶν διὰ γαλερῶν...» πρβλ. Χιονίδη Χ., Ἀγγλικὸν ὑπόμνημα περὶ τῆς πολιορκίας καὶ πώσεως τοῦ Χάνδακος, "Κρητικὰ Χρονικά" τόμ.3 τεῦχ.3(1949), σσ.500-501. Γιά τὴν πείνα στὴν Κρήτη ἓνα χρόνο μετὰ τὴν πώση βλ. Κωστή Κ., Ἀφορία, Ἀκρίβεια καὶ Πείνα, Οἱ κρίσεις διατροφῆς στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησος (1650-1830) Προβλήματα προσέγγισης καὶ ἐμπειρικές ἐνδείξεις, Ἀθήνα 1993, σ.138.

λειτουργία του. Λειτουργία που βασιζόταν στα συμπεφωνημένα της Δωρεᾶς Φλαγγίνη και στους γενικούς επί των Νοσοκομείων νόμους του Ὑπουργείου Ὑγείας. Βάσει αὐτῶν, γιά εἰσαγωγή και νοσηλεία εἶχαν δικαίωμα ὅλοι οἱ ἐμπύρετοι οἰασδήποτε αἰτιολογίας και οἱ χειρουργικοί ἀσθενεῖς.

Ἡ παρουσία τῶν ἱερέων στό Νοσοκομεῖο ἦταν μεγίστης σημασίας στόν τομέα κάλυψης τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν. Καί ἐπειδή οἱ ἔριδες μεταξύ καθολικῶν και ὀρθοδόξων πάντα σχεδόν ἦταν ἐπίκαιρες οἱ ἱερεῖς ἦταν ἐπιφορτισμένοι μέ σπουδαῖο ἔργο νοθεσίας και ἠθικῆς στήριξης. Σέ προθανάτιες στιγμές φρόντιζαν γιά τήν ἐξομολόγηση και Θεία Μετάληψη τῶν ἀσθενῶν, ἐλλείψει δέ αὐτῶν ἦταν ἐπείγουσα ἡ ἐνημέρωση τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου. Γιά ὅλα αὐτά οἱ ἱερεῖς ὄφειλαν νά ἐνημερώνουν τό Ὑπουργεῖο Ὑγείας μέ σχετικό πιστοποιητικό που ἀφοροῦσε τήν πνευματική τους ἀρωγή, παράλληλα μ' αὐτή τῶν ἱατρῶν, στους νοσηλευόμενους⁴³. Μέ τήν ἀπόφαση τῆς 6^{ης} Μαΐου 1749 καθορίστηκε τό ποσό τῶν ἔξι δουκάτων τρέχουσας ἀξίας ἐτησίως πρὸς τό Νοσοκομεῖο γιά τά ἔξοδα ταφῆς νοσηλευομένων που ἀπεβίωναν⁴⁴.

Μάλιστα μέ τήν ἐπόμενη ἀπόφαση τῆς 1^{ης} Μαρτίου 1776 ἀντί νά δοθεῖ στό νοσοκομιο αὔξηση στό ἓνα δουκάτο που ἐλάμβανε γιά τήν ἐργασία ταφῆς γιά τόν καθένα που πέθαινε ἐντός τοῦ Νοσοκομείου, ἡ αὔξηση αὐτή δόθηκε στόν ἱερέα τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου γιά τό ἔργο του ἔναντι τοῦ κλήρου και τοῦ λαοῦ⁴⁵.

Ὅσο γιά τούς ἱατρούς τῶν βενετικῶν νοσοκομείων ὅπως και τοῦ ἐλληνικοῦ, στό ὁποῖο παρεπιπόντως διορίζονταν και Ἕλληνες και Βενετοί ἱατροί, ἦταν ὑποχρεωμένοι νά προσκομίσουν κατά τήν ἀνάληψη τῶν ὑποχρεώσεών τους και πιστοποιητικό ἐξειδίκευσης. Ἦδη μέ τό ἄρθρο

⁴³ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, Termine 27 Settembre 1694, Clausola 34.

⁴⁴ A.S.V., αὐτόθι, Terminazione 6 Maggio 1749.

⁴⁵ A.S.V., αὐτόθι, Terminazione 1 Marzo 1776, clausola 87.

187 του ισχύοντος νόμου της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1689, απαγορευόταν η εξάσκηση επαγγέλματος σε πτυχιούχους ιατρούς οι όποιοι δέν είχαν εντρυφύσει δύο χρόνια στην Παθολογία ή ένα στην Χειρουργική, δίπλα σε ιατρό δωδεκαετοῦς τουλάχιστον εμπειρίας. Οί εν λόγω ιατροί παύονταν τῶν καθηκόντων καί δικαιωμάτων τους σε περίπτωση εκθέσεως της εμπιστοσύνης τους. Μέ τόν ἴδιο νόμο ἐπιτρεπόταν στους ιατρούς καί τῶν δύο ειδικοτήτων (κατ' ἀρχήν) καί στά πλαίσια της Ἀνατομίας, νά ἐξασκοῦνται ἐπί πτωμάτων κατόπιν ἀδείας τοῦ Ὑπουργείου Ὑγείας ἀκόμη καί χωρίς τή βοήθεια τοῦ ἀρχιάτρου. Ἡ πρακτική περιλάμβανε καί τά πτώματα ἐγκύων γυναικῶν πρὸς ἐξάσκηση της καισαρικής τομῆς. Ἐκείνη μάλιστα τήν περίοδο δημοσιεύθηκε καί ἡ διατριβή "ἐπί της ἐπεμβάσεως της καισαρικής" τοῦ Παθολόγου, Χειρουργοῦ καί μέλους τοῦ Κολλεγίου τῶν Χειρουργῶν Βενετίας Girolamo Persone⁴⁶.

Ἡ ἱατρική γνώση καί ἐμπειρία ἀποτελοῦσαν προϋπόθεση γιά τήν εἴσοδο παθολόγων καί χειρουργῶν στόν ἀντίστοιχο σύλλογο της ειδικότητάς τους. Τό ἄρθρο 80 τοῦ σχετικοῦ νόμου της 30^{ης} Αὐγούστου 1775 ἐπί παραδείγματι γιά τούς Παθολόγους, καθόριζε 12ετή προϋπηρεσία γιά τό δικαίωμα ψήφου καί εἰσφορῶν μέλους στό κολλεγίό τους (Collegio Medici Fisici)⁴⁷.

Τό 1642, εἴκοσι τέσσερα χρόνια πρίν τή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, διά τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ νόμου της 10^{ης} Μαρτίου 1642 ἀπαγορευόταν στους Ἑβραίους ιατρούς ἡ θεραπεία χριστιανῶν καί ἐκτός τοῦ Ghetto πού ζοῦσαν⁴⁸. Βρισκόταν δέ τό Ghetto στήν ἀπομεμακρυσμένη

⁴⁶ Vanzan Marchini N.E., (a cura di), *Le Leggi di sanità della Repubblica di Venezia*, vol. II, Vicenza 1995 - Treviso 2003, σ.363, βλ. καί Persone G., *Dissertazione sopra l' operazione cesarea di Gir. Persone medico fisico chirurgo socio del Collegio de' medici chirurghi nella sua patria Venezia*, Venezia 1778.

⁴⁷ Vanzan Marchini N.E., αὐτόθι, σ.369.

⁴⁸ Vanzan Marchini N.E., αὐτόθι, σ.363, ἐπίσης Simonis D., Webb S. Venice. βλ. *Italy* (μτφρ. Ἑλληνικά), Ἀθήνα 2003, σ.43, ὅπου ἡ λέξη Ghetto προέρχεται ἀπό τή βενετική λέξη Geto καί Getto πού ἀφορᾷ τό κυτήριο, καί τό ὅποιο ὑπῆρχε στήν

περιοχή του Cannaregio και αποτελούσε στρογγυλή νησίδα μεταξύ των καναλιών Rio della Misericordia και Rio del Ghetto Nuovo, οι σιδερόφρακτες δέ πύλες του τη νύκτα κλειδώνονταν, όταν άρχιζε περιπολία γύρω από τό νησί ή αστυνομική γόνδολα ή λέμβος. Καί ενώ τό Έλληνικό Νοσοκομείο προς τό τέλος του 18^{ου} αιώνα αίσίως συμπλήρωνε 130 χρόνια λειτουργίας, για την ίδια τη Βενετία ο 18^{ος} αιώνας χαρακτηρίσθηκε αιώνας της διαφθοράς. Πράγματι έξ άφορμής του έκλυτου βίου και των διασκεδάσεων, συνέρρεε κόσμος και πλούτος στη Serenissima. Γι' αυτούς όμως τους λόγους ή έκπτωση των ήθων και των αξιών ήταν αναπόφευκτη. Άλλωστε, παρά τό γεγονός ότι Τέχνες και Γράμματα είχαν φθάσει στό απόγειο της έκφρασής τους, ή Βενετία είχε χάσει τη δύναμή της σαν θαλασσοκράτειρα, αφού δέν διεξήγαγε μακρινούς κερδοφόρους πολέμους και ούτε ασχολούνταν πλέον μέ την πάλαι ποτέ πανίσχυρη ναυπηγική της δραστηριότητα. Η θαλασσοκράτειρα δέν διέθετε πιά στόλο⁴⁹.

Στήν Εύρώπη μαίνονται οι Ρωσσοτουρκικοί πόλεμοι, ή Άγγλία καταλαμβάνει τις Άνατολικές Ινδίες (1759-1769) και ή Βόρειος Άμερική επί οκταετία μάχεται για την άνεξαρτησία της (1775-1783).

Καρπό της Γαλλικής Έπανάστασης (1789-1795) θά αποτελέσει ο πρώτος πόλεμος συνασπισμού (1792-1797) της Γαλλίας έναντίον της Αυστρίας, Πρωσσίας, Όλλανδίας, Ισπανίας, Άγγλίας, Πεδεμοντίου⁵⁰, μέ τον όποιο ή Βενετία την 16^η Μαΐου 1797 άνευ πολέμου και περαιτέρω προϋποθέσεων θά παραδοθεί στα στρατεύματα του Ναπολέοντα.

Ο ίδιος ο Βοναπάρτης δέν καταδέχθηκε νά εισέλθει στην πόλη των τεναγών την όποία περιφρονούσε άφόρπη. Θά έλθει τό 1807 επί Δευτέρας

είρημένη νησίδα. Σ' αυτό τό Ghetto Nuovo περιορίσθηκαν οι Έβραίοι τό 1516 (και οι Ιατροί τους) και αποτελεί τό πρώτο αυθεντικό γκέτο στον κόσμο. Βλ. και Boerio G., Dizionario del dialetto veneziano, ό.π., σ.303.

⁴⁹ Norwich J.J., Η Ιστορία της Βενετίας, ό.π., σσ.562, 564.

⁵⁰ Reinhardt H.R.Dr., Jch weiss mehr über Geschichte, in fix und firm, Geschichte, Kunst, Literatur, Stuttgart 1956, σσ.48-49.

Γαλλικῆς Κατοχῆς καί θά παραμείνει δέκα ἡμέρες, ἀπό τῆς 29 Νοεμβρίου ἕως τῆς 8 Δεκεμβρίου. Μερικά ἀπό τά ἔργα πού ἐνέκρινε τότε ἦταν σπουδαίας ὑγειονομικῆς σημασίας, ὅπως ἡ δημιουργία νεκροταφείου ἐκτός κατοικημένης περιοχῆς, ἡ ἐκβάθυνση καί ὁ καθαρισμός καναλιῶν, ἡ δημιουργία Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου τό ὁποῖο θά ἀποτελοῦσε τόν πυρήνα τοῦ μετέπειτα Δημοτικοῦ Νοσοκομείου τῆς Βενετίας, ἡ δημιουργία χώρων πρασίνου μέ τό σχεδιασμό τῶν Δημοσίων Κήπων καί ἡ ἀνακατασκευή τῶν κυματοθραυστῶν (murazzi) πού θά προστάτευαν τήν πόλη ἀπό τά φαινόμενα τῆς παλίρροιας καί τῶν πλημμυρῶν οἱ ὁποῖες εἶχαν ὡς ἐπακόλουθο τήν ἐπιμόλυνση τῶν ποσῶν ὑδάτων καί τή διάδοση ἐπιδημιῶν⁵¹.

Αὐτά εὐαγγελιζόταν ὁ κατακτητής ἐνῶ παράλληλα ἀπογύμνωνε κυριολεκτικά τή Βενετία ἀπό τοὺς θησαυροὺς της καί προέβαινε σέ κατάσχεση τοῦ Ἐθνικοῦ Θησαυροφυλακίου (Zecca). Μεταξύ ὅμως τῶν διαρπασθέντων ποσῶν ὑπῆρξε, ἀφ' ἑνός ἡ ἀξιόλογη χρηματική περιουσία τῆς Ἀδελφότητας τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, καθώς καί ἡ ἀντίστοιχη τῶν χρηματοδοτήσεων τῶν ἰδρυμάτων Δωρεᾶς Φλαγγίνη καί τοῦ Νοσοκομείου.

Ἡ διαλείπουσα καί μετ' ἐμποδίων λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου ἄντεξε τά ἔντεκα πρῶτα χρόνια κατοχῆς. Κατά τήν Πρώτη Περίοδο Γαλλικῆς Κατοχῆς (1797) οἱ Προβλεπῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας ἀντικαταστάθηκαν ἀπό τήν Ἐπιτροπή Διαβίωσης καί Ἰδρυμάτων Λαϊκῆς Ἀρωγῆς, ἐνῶ κατά τήν ἀκολουθήσασα

⁵¹ McClellan G., *Venice and Bonaparte*, Princenton, N.J., 1931, ἐνῶ γιά τό δεκαήμερο τοῦ Ναπολέοντα στή Βενετία βλ. Santalena A., *Napoleone I a Venezia*, Venice 1907. Norwich J.J., *Βενετία ἡ παραδεισένια πόλη*, Ἀθήνα 2005, σσ.54, 57, 60, 65, λεπτομέρειες καί στό Fungarollo U., *I dieci giorni di Napoleone I a Venezia*, Venezia-Mestre 1982 ὡς καί Luzzatto G., *L' economia veneziana dal 1797 al 1866*, in *La civiltà veneziana nell' età romantica*, Venezia-Firenze 1961, ἐνῶ γιά τά γεγονότα στίς τέσσερις ἐναλλασσόμενες περιόδους κατοχῆς μεταξύ Γάλλων καί Αὐστριακῶν, βλ. Marchesi V., *Settant' anni della storia di Venezia, 1798-1866*, Torino 1892. Γιά τῆς διαδοχικές περιόδους κατοχῆς βλ. Geiss Im., *Geschichte griffbereit*, τ.3, Hamburg, 1981, σ.148.

Πρώτη Περίοδο Αυστριακής Κατοχής (1798-1805) τά θέματα υγείας διαχειριζόταν τό Ἀνώτατο Βασιλικό Δικαστήριο Ὑγείας⁵².

Τό τελευταῖο, μέ τό ἄρθρο 38 τοῦ νόμου τῆς 24^{ns} Ἀπριλίου 1798, ἀπαγόρευε τήν ἄσκηση τῆς ἰατρικῆς ἄνευ πτυχίου καί ἀναβάθμισης τῶν γενικῶν σπουδῶν ἢ τῶν σπουδῶν τοῦ Κολλεγίου τῶν Παθολόγων.

Καί τό μέν πτυχίο ἐπικυρωνόταν βάσει τῶν νόμων ἢ δέ ἄδεια ἀσκίσεως ἐπαγγέλματος καταγραφόταν καί χορηγοῦνταν ἀπό τό Ἀνώτατο Βασιλικό Δικαστήριο τῆς Ὑγείας⁵³.

Στό ἐξῆς, δηλαδή, θά ἔκρινε ὁ κατακτητής κατά πόσον ἓνας ἰατρός θά μπορούσε νά ἐργασθεῖ ὡς ἰατρός ἢ ὄχι. Οἱ ἐναλλασσόμενες περίοδοι κατοχῆς μεταξύ Γάλλων καί Αὐστριακῶν καί ἡ ἐξαφάνιση τῶν οἰκονομικῶν πόρων γιά τήν υγεία ἐπιδείνωσαν τήν οὕτως ἢ ἄλλως ὑποβαθμισμένη κατάσταση τῶν Νοσοκομείων. Οἱ ἄνθρωποι συσσωρεύονταν στά θεραπευτήρια, χρήματα γιά φάρμακα δέν ὑπῆρχαν, ἡ πείνα καί ἡ ἀνέχεια ἔγιναν μάστιγα καί οἱ ἐπιδημίες ἀπλῶς ἀνέμεναν τήν κατάλληλη εὐκαιρία. Ἦταν τόσα πολλά τά κρούσματα καί τόσο ἀποκρουστική ἡ ἐξαθλίωση τῶν ἀνθρώπων, πού ἐπί Δευτέρας Γαλλικῆς Κατοχῆς (1806-1814) τό ἄρθρο 15 τοῦ νόμου τῆς 24^{ns} Μαρτίου 1806 ἔδινε ἐντολή ἄμεσης ἐνημέρωσης τοῦ Ὑπουργείου Ὑγείας καί τῶν σὺν αὐτῷ ἄρμοδιῶν Ὑπηρεσιῶν σέ περίπτωση πού κατά τήν θεραπεία ἀσθενῶν παρατηροῦνταν σημειολογία ἐπιδημίας ἢ κρινόταν ὅτι ἡ ἐξαθλίωση καί ἡ δυσοσμία πού ἐξέπεμπαν θά μπορούσαν νά θεωρηθοῦν πρόξενοι ἐπικίνδυνων συνεπειῶν γιά τήν υγεία τῶν ἄλλων⁵⁴.

Οἱ θάνατοι ἦταν τόσο συχνοί πού, μέ τό ἄρθρο 15 τῆς 27/3/1806, καθοριζόταν στό πιστοποιητικό θανάτου, σὺν τοῖς ἄλλοις, νά καταγράφεται ἡ

⁵² Βλ. κατωτ. σ.336.

⁵³ Vanzan Marchini N.E., *Le Leggi ...* ὁ.π., σ.374.

⁵⁴ αὐτόθι, σ.375, ἐπίσης Calabi D., (a cura) *Dopo la Serenissima. Società, amministrazione e cultura nell' Ottocento Veneto. Atti del Convegno di studio (Venezia 27-29 Nov. 1997)*, Venezia 2001.

χαρακτηριστική εικόνα και η διάρκεια της νόσου⁵⁵. Επί Δευτέρας Αυστριακής Κατοχής (1814-1848) και μόνο κατά το έτος 1835 ο αριθμός των νεκρών από χολέρα στην πόλη των τεναγών ανήλθε σε 359⁵⁶.

Η Αυστριακή Κυβέρνηση, από φόβο διασποράς των επιδημιών στην αυτοκρατορική ένδοχώρα, ανάμεσα στα μέτρα πρόληψης του 1820 προώθησε και την ίδρυση του Συλλόγου "Gremio Farmaceutico nel Governo del Littorale". Έτσι μαζί μ' αυτόν και ο Σύλλογος Φαρμακοποιών Βενετίας έχοντας το καταστατικό του μέ τον κανονισμό και τους σχετικούς νόμους ὄφειλε να συμβάλλει όχι μόνο στην ανάδειξη των ιδίων ενδιαφερόντων, αλλά κυρίως στην προσπάθεια εξασφάλισης της υγείας των πολιτών⁵⁷. Την εποχή αυτή το Έλληνικό Θεραπευτήριο λειτουργούσε ήδη μία δεκαετία σαν Πτωχοκομείο, αφού λόγω κατάσχεσης των πόρων του δεν κατόρθωσε να επιβιώσει ως Νοσοκομείο.

Την ίδια τύχη είχαν και τα τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεία και το πλήθος των Ασύλων της Βενετίας. Τα ανωτέρω ιδρύματα το ένα μετά το άλλο ανέστειλαν τη λειτουργία τους ανοίγοντας το δρόμο για δημιουργία του Δημοτικού Νοσοκομείου της πόλης, το οποίο άνοιξε τις πύλες του το 1808, χρονιά που το Νοσοκομείο Φλαγγίνη έκλεισε τις δικές του⁵⁸.

Έν τῷ μεταξύ η εικόνα της Βενετίας το 19^ο αιώνα ἔστω και ἂν τελοῦσε ὑπό κατοχή, ἄλλαζε ραγδαία. Το 1837 ιδρύθηκε η Έταιρεία κατασκευής της Φερδινανδείου σιδηροδρομικής γραμμής Βενετίας-Μιλάνου.

⁵⁵ Vanzan Marchini N.E., *Le Leggi...αυτόθι*.

⁵⁶ Distefano G., Paladini G., *Storia di Venezia (1797-1997) vol.3*, Venezia 1997, σ.485, ἐνῶ γιά λεπτομέρειες της Δεύτερης Αυστριακής Κατοχής βλ. Meriggi M., *Il regno Lombardo-Veneto*, Torino 1987, καθώς και Zorzi A., *Venezia austriaca*, Rome 1985.

⁵⁷ Schwarz A., *Per una storia della farmacia e del farmacista in Italia, Venezia e Veneto*, Bologna 1981, σ.83.

⁵⁸ Βλ. κατ.σ.327.

Τέσσερα χρόνια μετά, στις 22 Απριλίου 1841 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος της διαλιμνοθαλάσσιας γέφυρας που θα συνέδεε την πόλη στα τενάγη με την στερεά ενδοχώρα. Για πρώτη φορά η Βενετία έχανε την οντότητά της ως πόλη-νησίδα. Στις 13 Μαρτίου 1843, περί την πλατεία του Αγίου Μάρκου λειτούργησε ο πρώτος δημόσιος φωτισμός της πόλης με φωταέριο⁵⁹.

Στις 5 Δεκεμβρίου 1845 γίνονται τα εγκαίνια του Έλληνικού Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ⁶⁰. Το Νοσοκομείο μ' ένα ποσό άρωγής 60.000 λιρών από το μεγάλο ευεργέτη Γεώργιο Έδουάρδου Πίκεριγκ ανασυντάχθηκε, οργανώθηκε και επαναλειτούργησε εισερχόμενο στη Δεύτερη Περίοδο (1845-1905) λειτουργίας του υπό το όνομα πλέον και των δύο ευεργετών. Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται η χρονική οριοθέτηση της εργασίας μας που περιλαμβάνει τις δύο από τις τρεις περιόδους λειτουργίας του Έλληνικού Νοσοκομείου της Βενετίας. Την Πρώτη και τη Μεταβατική Περίοδο του θεραπευτηρίου υπό το όνομα Νοσοκομείο Φλαγγίνη.

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

Οί μέχρι τώρα γνώσεις μας για τα θέματα υγείας του αποδήμου εν Βενετία Έλληνισμού συνοψίζονταν σε τρία άρθρα του Χρήστου Μπαρτσόκα στο περιοδικό *Materia Medica Graeca* τα έτη 1977, 1980 και 1983, άφορώντα το Έλληνικό Νοσοκομείο και την εκλογή ιατροῦ σ' αυτό. Το 1978 εκδόθηκε η διδακτορική διατριβή της Ξανθοπούλου-Κυριακού Αρτέμιδος υπό τον τίτλο "Η Έλληνική Κοινότητα της Βενετίας (1797-1866)" στην οποία έμπεριέχονται και δύο μεγάλες παράγραφοι για το προαναφερθέν Έλληνικό Θεραπευτήριο. Από τα δύο ανωτέρω πονήματα, στα όποια το Νοσοκομείο χωρίζεται σε δύο λειτουργικές περιόδους, άντλοῦσαν από τότε τις αναφορές τους οί περί τον Έλληνισμό της Βενετίας ασχολούμενοι συγγραφείς. Η διαπίστωση δέ ότι ούτε η διεθνής βιβλιογραφία διέθετε τίτλο άφορώντα το Νοσοκομείο τών Ελλήνων στή Βενετία ή κάποιον παρεμφερή για θέματα

⁵⁹ Distefano G., Paladini G., *Storia di Venezia ...*, ό.π., σ.485.

⁶⁰ Βλ. κατωτ.σ.427. Για τον Γεώργιο Έδουάρδου Πίκεριγκ και τη δωρεά του βλ. κατωτ.σ.426.

υγείας τῶν Ἑλλήνων τῆς Παροικίας, ἐπέβαλε βαρύ τό χρέος τῆς εὐθύνης στήν ἐρευνητική προσπάθεια τοῦ δικοῦ μου πονήματος.

Τά αὐτοτελή ἔργα, οἱ μονογραφίες καί τά ἄρθρα πού γράφτηκαν γιά τό μεταβυζαντινό κυριολεκτικά πολιτισμό τῶν ἐν Βενετία Ἑλλήνων, ἀπό τήν πτώση τῆς Κωνσταντινούπολης καί μετά, ἀπαρτίζουν μία διακεκριμένη συλλογή θεολογικῶν, φιλολογικῶν, λογοτεχνικῶν, νομικῶν, ἱστορικῶν, πολιτικῶν, κοινωνιολογικῶν καί ἄλλων ἐρευνῶν. Οὐδέποτε ὡς τόσο γράφτηκε κάτι σχετικό γιά τήν υγεία τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐν Βενετία Ὁμογένειας, στήν ἡμίσεια χιλιετίας ἱστορία της. Κανένα γραπτό ἔργο δέν ὑπάρχει γιά τίς νόσους πού ταλάνιζαν παιδιά καί ἐνήλικες, γιά τόν τόπο καί τρόπο νοσηλείας καί θεραπείας τους, γιά θέματα εὐρύτερου ὑγειονομικοῦ ἐνδιαφέροντος λόγω τῆς ὑδρόβιας καί τεναγώδους γεωγραφικῆς ἰδιαιτερότητας τῆς Βενετίας. Καί ἐπειδή ὁ χώρος τῆς υγείας εἶναι ὑπερμεγέθης καί πολυσιδῆς ἀφ' ἑνός, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ συγκεκριμένος τομέας ἐνδιαφέροντος δέν παρεῖχε προτεραιῶτα σημεῖα ἐρευνητικῆς σύνδεσης καί συνέχειας, ἡ δική μου παρέμβαση ὄφειλε νά στηριχτεῖ ἀριστερά σέ μία ὀργανωμένη καί συστηματική ἐρευνητική προσπάθεια ἀνεύρεσης καί προσέγγισης τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ.

Ἀρχῆς γενομένης ἀπό τό Παλαιό καί Νέο Ἀρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καί Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας, ἡ ἔρευνα εἰσερχόταν σ' ἕνα συγκεκριμένο πλαίσιο, ἀφοῦ τά εἰρημένα ἀρχεῖα πρωτίστως ἀφοροῦσαν τήν Ἑλληνική Ὁμογένεια, ἡ ὁποία μέ ἐνδιέφερε. Ἡ ἔρευνά μου στά ἀνωτέρω ἀρχεῖα πρὸς ἀνεύρεση ἀγνωστοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ ἄρχισε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2004.

Σπουδαία βοήθεια πρόσφεραν τά νεκρολόγια τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων, καθότι σ' αὐτά γινόταν μνεία γιά τόν ἀσθενή, γιά τό φύλο καί τήν ἡλικία του, τή νόσο, τόν τόπο καί τήν αἰτία θανάτου, καθώς καί γιά τό θεράποντα ἰατρό. Ἡ καθιέρωση τῶν ἐλληνικῶν νεκρολογίων ἀνάγεται στό ἔτος 1811, ὅταν περί τήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου δημιουργήθηκε ἡ Ἑλληνορθόδοξη Ἐνορία τῆς Ὁμογένειας. Ἔως τότε οἱ θάνατοι τῶν Ἑλλήνων

καταγράφονταν στά νεκρολόγια τῆς ἐνορίας ὅπου ἀνῆκαν καί πού οἱ περισσότερες βρίσκονταν στό Castello, στήν κατ' ἐξοχὴν συνοικία τῶν Ἑλλήνων.

Τά ἑλληνικά νεκρολόγια στή συγκεκριμένη χρονική συγκυρία δέν πρόσφεραν βοήθεια καθότι ἔπονται κατά πολύ τῆς πρώτης ἡμερομηνίας χρονικῆς ὀριοθέτησης τῆς ἐργασίας μου, πού εἶναι ἡ 6/6/1666 ἡμέρα πού ἄρχισε νά λειτουργεῖ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Ἔτσι τά ἑλληνικά νεκρολόγια μένουν ἐκτός τῆς Πρώτης Περιόδου (1666-1797) τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ὅπως ἐπίσης καί ἐκτός ἑνός μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος 14 ἐτῶν (1797-1811) τῆς ἀντίστοιχης Μεταβατικῆς (1797-1845). Τό κενό αὐτό ὡς ἐκ τούτου ὄφειλε νά καλυφθεῖ ἀπό ἀδημοσίευτο ἀρχεϊακό ὑλικό ἐκ τῶν νεκρολογίων τῶν ἐνοριῶν, κυρίως τοῦ Castello ὅπου ἀνῆκαν κατά τό πλεῖστον οἱ Ἑλληνες.

Ἔτσι ἄρχισε νέα κοπιώδης προσπάθεια ἔρευνας στό Archivio Storico del Patriarcato di Venezia ὅπου μελετήθηκαν τά νεκρολόγια τοῦ S. Severo τῶν ἐτῶν (1634-1757) ἐκτός τῶν δύο τελευταίων (1757-1781 καί 1782-1808). Στά μελετηθέντα αὐτά νεκρολόγια ἔγινε ἡ πρώτη διαπίστωση ὅτι οἱ περισσότεροι ἀσθενεῖς ἐντός ἢ ἐκτός τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατά τήν ἔναρξή του, λόγω τοῦ μακροχρόνιου Κρητικοῦ Πολέμου (1645-1669) ἦταν πρόσφυγες ἀπό τήν Κρήτη, γεγονός πού ἐπιβεβαιώθηκε ἀπό τίς ἀντίστοιχες ἀναφορές τῶν ἀποβιωτηρίων πράξεων τοῦ ἀρχείου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου ἐκδοθεῖσες ἤδη ἀπό τή Χρῦσα Μαλτέζου καί τό Γεώργιο Πλουμίδη.

Ἡ ἐπίπονη προσπάθεια πρὸς ἀνεύρεση ἄγνωστου ἀρχεϊακοῦ ὑλικοῦ ἀπαραίτητου γιά τήν ἐργασία μου συνεχίσθηκε καί στά ἀρχεῖα τῶν ἐκκλησιῶν S. Zaccaria, πού ἀποτελοῦσε τή χρονική συνέχεια τοῦ ἀρχείου τοῦ S. Severo, ἀκόμη τοῦ S. Giovanni in Bragora, τῆς Santa Tereza, Santa Giustina καί S. Francesco della Vigna. Μέ τή χρονική παραπομπή στίς ἀναφορές τῶν νεκρολογίων ἐκφράζεται σχεδόν πάντα καί μιά ἰατρική πράξη, ἀφοῦ ὡς γνωστόν ἡ χρονικότητα καί ἱστορικότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐμπεριέχεται σέ δύο ἡμερομηνίες: τήν ἡμερομηνία γέννησης καί τήν ἡμερομηνία θανάτου. Καί οἱ δύο

ήμερομηνίες συναρτῶνται τῆς ἰατρικῆς καί νοσηλευτικῆς παρουσίας καί παρέμβασης ἰατρικῆς κατά μέν τή γέννηση μέ τή μαία, τό μαιευτήρα, τό μαιευτήριο, κατά δέ τό θάνατο μέ τήν τελευταία προσπάθεια ἀρωγῆς πρὸς ἐπιβίωση ἀπὸ τόν ἰατρό σέ τραύματα, κακώσεις, πάσης φύσεως ἀσθένειες καί αἰτίες θανάτου. Ἔτσι σὺν τοῖς ἄλλοις ἡ παραπομπή στήν ἡμερομηνία θανάτου, τοῦ ὁποῦ ἡ πιστοποίηση ἀποτελεῖ καθῆκον μόνο τοῦ ἰατροῦ, σημαίνει καί μία τελευταία ἰατρική ἐξέταση. Στή συγκεκριμένη ἐξέταση διαπιστώνεται ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ ἡ παύση τῶν βιολογικῶν καί ζωτικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅσον ἀφορᾷ τίς παραπομπές μου στίς ἀποβιωτήριες πράξεις τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου, γιά νά ἐπισημανθεῖ ὅτι δέν ἀποτελεῖ ἀδημοσίευτο ἀρχειακό ὑλικό ἀλλά ἤδη ἐκδεδομένη πηγή ἀπὸ τοὺς Χρ. Μαλτέζου καί Γ. Πλουμίδη, παραπέμπω στό ἀρχεῖο μέ τὰ ὀνόματα τῶν εἰρημένων συγγραφέων, χρησιμοποιῶντας μάλιστα καί τή σχετική συντομογραφία τοῦ ἀρχείου A.C.S.An, ὡς καί τόν αὐξοντα ἀριθμὸ τῶν ἀποβιωτηρίων πράξεων, ἀντὶ τῶν ἡμερομηνιῶν τους. Στίς δικές μου ἀρχειακές παραπομπές ἀντιθέτως χρησιμοποιῶ τίς ἡμερομηνίες τῶν ἀποβιωτηρίων πράξεων ἀντὶ τοῦ αὐξοντα ἀριθμοῦ τους, γιά τόν ἰατρικό λόγο πού μόλις ἐξέθεσα.

Τό γεγονός ὅτι ἡ διατήρηση τῆς ὑγείας ἀποτελεῖ συνάρτηση πολλῶν παραγόντων, μερικοὶ τῶν ὁποίων ἀνήκουν στό ἄμεσο ἢ εὐρύτερο περιβάλλον, ἀνάγκασε τή συγκεκριμένη ἔρευνα νά στραφεῖ καί πρὸς αὐτό. Ἡ Ἑλληνική Ὀμογένεια πού ἀνέκαθεν ἀποτελοῦσε μία οἰκογένεια στήν εὐρύτερη Βενετική κοινωνία, ἦταν ἐπιδεκτικὴ τῶν ἐξωτερικῶν περιβαλλοντολογικῶν, κλιματολογικῶν καί γενικῶν παραγόντων στοὺς ὁποίους ἦταν ἐκτεθειμένοι καί οἱ Βενετοί. Οἱ νόμοι τοῦ κράτους γιά τήν ὑγεία καί τὰ βενετικά νοσοκομεῖα αὐτονόητα ἀφοροῦσαν καί τὰ ὑγειονομικά πράγματα τῆς Κοινότητος.

Ἡ ἐρευνητικὴ προσπάθεια στά Κρατικά Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ἀποδείχτηκε πολὺτιμη ὑπὸ τήν ἔννοια ὅτι ἔγιναν γνωστοὶ οἱ νόμοι περί τήν ὑγεία στή Βενετία καί στή βενετικὴ ἐπικράτεια. Γνωρίσαμε τοὺς νόμους ἐπὶ τῶν νοσοκομείων ἀλλὰ καί τὰ ἴδια τὰ τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας, τήν ἱστορία καί τή λειτουργία τους, μέσω δέ τοῦ ἀνιχνευθέντος ἀγνώστου ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ γνωρίσαμε ἐπὶ πλέον τή σχέση τους μέ τό Νοσοκομεῖο

Φλαγγίνη. Έτσι αποκτήθηκε μία σφαιρική εικόνα για τα νοσοκομειακά και υγειονομικά δεδομένα, τα όποια αφορούσαν και τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη στην Πρώτη και Μεταβατική Περίοδο λειτουργίας του. Ήλθαν στό φῶς άγνωστες πτυχές στά τεκταινόμενα περί τήν υγεία μέ τά έναλλασσόμενα καθεστώτα κατοχής μεταξύ Γάλλων και Αυστριακών. Τό αρχειακό υλικό, αποκάλυψε τήν παρουσία και τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στό χῶρο τῶν πολιτικῶν εξέλιξεων, κατά τό τέλος τοῦ 18^{ου} αἰῶνα και κατά τό πρώτο ἡμισυ τοῦ 19^{ου}.

Μέσω τῶν Κρατικῶν Αρχείων τῆς Βενετίας λάβαμε γνώση τοῦ τρόπου προμήθειας και χορηγίας φαρμάκων αλλά και τῶν καταχρήσεων πού κατά καιρούς διαπιστώνονταν. Ἡ ἔρευνα στό Διπλωματικό Ἱστορικό Αρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, στά πλαίσια τῆς διπλωματικῆς ἐνημέρωσης μέ τό ἐν Βενετία Ἑλληνικό Προξενεῖο, ἔφερε στό φῶς θέματα εὐρύτερου υγειονομικοῦ ἐνδιαφέροντος για τήν Κοινότητα.

Τέλος, για τήν παρεμφερή και ἐκδεδομένη βιβλιογραφία πού συμπληρώνει τήν ἐργασία μου, πολύτιμες ἀποδείχθηκαν οἱ βιβλιοθῆκες τῆς Βενετίας, ὅπως αὐτή τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου, ἡ Μαρκιανή, ἡ Guerini Stampalia, αλλά και ἡ Γεννάδειος στήν Ἀθήνα.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Ἡ ἔρευνα πρὸς ἀνεύρεση αρχειακοῦ υλικοῦ ἀφορῶντος στά τῆς Ὑγείας και στό Νοσοκομείο τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Βενετία Παροικίας προϋπέθετε ἐπανειλημμένες ἐπισκέψεις στήν πόλη τῶν τεναγῶν ἀπό τό 2004. Ἡ ἐρευνά μου, εἰδικά στό Αρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, ἀποσκοποῦσε στήν ἀναδίφηση και πλήρη ἀνάδειξη τοῦ Νοσοκομείου σάν κεντρικοῦ πυρήνα και ἐνιαίου φορέα τῶν θεμάτων υγείας τοῦ ἀποδήμου ἐν Βενετία Ἑλληνισμοῦ. Ὡς ἐκ τούτου ἡ μελέτη τοῦ ἄγνωστου αρχειακοῦ υλικοῦ ὁλοκληρώθηκε και για τό ἐπαναλειουργῆσαν Θεραπευτήριο ὑπό τό ὄνομα Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

Ἐντόπισα ἔτσι τούς τεχνίτες, τίς ἐργασίες καί τό ὑλικό ἀνακαίνισης, τά καθημερινά ἔξοδα καί δαπάνες τοῦ Νοσοκομείου καθώς καί τόν ἀντίστοιχο ἰσολογισμό ἐσόδων καί ἐξόδων. Παράλληλα καταγράφηκαν τά ἰατρικά πιστοποιητικά καί οἱ συνταγές γιά τούς παθολογικούς καί χειρουργικούς ἀσθενεῖς τῆς αἴθουσας χειρουργικῶν καί αὐτῆς τῶν ἐσωτερικῶν παθήσεων. Ἡ ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ ὀδήγησε στή δημιουργία ἑνός δεύτερου πονήματος (σχεδόν ἔτοιμου) πού ἀποτελεῖ τή χρονική συνέχεια τῆς παρούσας διδακτορικῆς διατριβῆς.

Ἡ γνώση καί αὐτῆς τῆς παραμέτρου ὀδήγησε τήν ὅλη ἐρευνητική προσπάθεια στά ἐξῆς συμπεράσματα δομῆς: Ἡ μέχρι τώρα ἐπικρατοῦσα ἄποψη ὅτι τό Νοσοκομεῖο ἀποτελεῖται ἀπό δύο λειτουργικές περιόδους, καταρρίπτεται. Τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας στή διαχρονική ἱστορία του κατέγραψε τρεῖς λειτουργικές περιόδους ὅπως λεπτομερῶς ἀναλύονται στήν ἀρχή τῆς τρέχουσας Εἰσαγωγῆς. Ἀντικείμενο τῆς παρούσας Διατριβῆς ἀποτελοῦν οἱ δύο πρῶτες περίοδοι λειτουργίας τοῦ Θεραπευτηρίου: ἡ Πρώτη Περίοδος (1666- 1797) καί ἡ Μεταβατική (1797- 1845).

Κατά τίς δύο αὐτές πρῶτες περιόδους τό Θεραπευτήριο φέρει ἀποκλειστικά τό ὄνομα τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, καθότι ὁ προαναφερόμενος ὄχι μόνο ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστής καί ἰδρυτής του, ἀλλά καί ὁ ἀποκλειστικός του χρηματοδότης κατά τά συμπεφωνημένα δωρεᾶς πού ἐκφράζονται στή διαθήκη του. Ἡ κατάληψη τῆς Βενετίας ἀπό τόν Ναπολέοντα καί ἡ ὑπεξαίρεση τῶν πόρων τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη θά καταργήσουν τό Νοσοκομεῖο μετατρέποντάς το σέ Ἄσυλο πτωχῶν, κατά τά 4/5 τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου.

Μισόν αἰῶνα μετά, ἡ Δωρεά Γεωργίου Ἐδουάρδου Πίκεριγκ τῆς τάξεως τῶν 60.000 λιρῶν θά δώσει τό οἰκονομικό ἔναυσμα ἀνασύστασης καί ἐπαναλειτουργίας τοῦ Θεραπευτηρίου τῆς Δευτέρας Περιόδου (1845- 1905) ὑπό τό ὄνομα Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

Κατά τήν ὀνοματολογία τῶν περιόδων δέν ἐπέλεξα τούς ὀρισμούς Πρώτη, Δεύτερη καί Τρίτη Περίοδος τοῦ Νοσοκομείου ἀλλά Πρώτη,

Μεταβατική και Δεύτερη, με τη Μεταβατική να έχει τριπλή σημασία: 1) Τό Νοσοκομείο διανύει μία περίοδο πολιτικο-ιστορικής “μετάβασης” από τό ανεξάρτητο Πριγκιπάτο στά έναλλασσόμενα καθεστώτα κατοχής. 2) Τό Νοσοκομείο βρίσκεται σέ μία περίοδο λειτουργικής “μετάβασης” από Νοσοκομείο σέ Πτωχοκομείο. 3) Κατά τό πέρας τής Μεταβατικής αὐτῆς Περιόδου ἔχουμε τήν ὀνοματολογική “μετάβαση” από Νοσοκομείο Φλαγγίνη σέ Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

Στό πρώτο μέρος τής παρούσας διατριβῆς, πού κατά τόν τίτλο ἀφορᾶ συγχρόνως και τήν Πρώτη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, γίνεται προσπάθεια γνωριμίας μας μέ τόν Εὐεργέτη και τόν περιβάλλοντα οἰκογενειακό και κοινωνικό χῶρο, ἐνῶ γίνονται γνωστές ὅλες οἱ περιπτώσεις δωρεῶν του (καί ὄχι μόνο τοῦ Νοσοκομείου) πού ἀφοροῦν σέ θέματα υγείας τῶν Ἑλλήνων τής Παροικίας. Μέσω τῶν ἐγγράφων διορισμοῦ ἱατροῦ, νοσοκόμου και τοῦ πρώτου νοσοκομειακοῦ ἐξοπλισμοῦ κατά τό 1666 κατοχυρώνεται ἡ ἀρχική λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη δώδεκα χρόνια νωρίτερα και μάλιστα στήν “Οἰκία ἀρ. 16”.

Ἐγινε ἐπίσης γνωστό ὅτι ἡ Πρώτη Περίοδος συναποτελοῦνταν ἀπό δύο ὑποπερίόδους βάσει τῶν ὁποίων ἔγιναν γνωστοί οἱ ἐκάστοτε ἱατροί, νοσοκόμοι και ὁ ἐξοπλισμός τοῦ Νοσοκομείου, ἐνῶ δέν παραλείφθηκαν οἱ προϋποθέσεις εἰσαγωγῆς και νοσηλείας. Καταγράφηκαν ἐπίσης και οἱ ἐκτός Νοσοκομείου θεράποντες τῶν Ἑλλήνων τής Ὀμογένειας.

Ἐπισημάνθηκε ἀκόμη ὁ τρόπος προμήθειας και διάθεσης φαρμάκων, ἐνῶ λεπτομερῆς λόγος ἔγινε και γιά τό μετανοσηλευτικό ἐπίδομα. Θεώρησα σωστό νά ἀναφέρω και κάποια γενικῆς φύσεως προβλήματα στή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου, ἐνῶ μνεῖα ἔγινε και στούς διοικητές του.

Στό δεύτερο μέρος τής διατριβῆς ἔγινε μιά λεπτομερῆς ἀνάλυση τῶν πολιτικοκοινωνικῶν συμβάντων κατά τό πέρας τοῦ 18^{ου} αἰῶνα και τῶν ἐπιπτώσεῶν τους στή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, ὡς και τῶν ἐπί μέρους παραμέτρων πού ἐξεβίασαν τήν πλήρη ἀναστολή τής λειτουργίας του.

Στό τρίτο μέρος επιχειρήθηκε μία λεπτομερής ιστορική καί λειτουργική ανάλυση τῶν τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων τῆς Βενετίας, τῶν δύο Ψυχιατρείων καί τοῦ μετέπειτα Δημοτικοῦ Νοσοκομείου τῆς πόλης καί ἡ σχέση τους μέ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Μέ αὐτό ἔγινε γνωστό καί τό εὐρύτερο ὑγειονομικό καί νοσηλευτικό πλαίσιο ἑνός ἀντίστοιχου γεωγραφικοῦ στό ὁποῖο ἀνήκε καί ἡ Ἑλληνική Παροικία.

Στό τέταρτο μέρος πού ἀποτελεῖ καί τή Μεταβατική Περίοδο σύμφωνα μέ τόν τίτλο τῆς διατριβῆς, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τελεῖ ὑπό κατοχή. Ἀναλύθηκαν λεπτομερῶς οἱ προσπάθειες ἐπιβίωσης τοῦ Νοσοκομείου πού δέν διέθετε πλέον, λόγω ὑφαρπαγῆς τῶν πόρων του, οἰκονομική στήριξη.

Ἐξιστορήθηκε ἡ ἀγωνιώδης καί μετ' ἐμποδίων λειτουργία του σάν Νοσοκομεῖο ἀλλά καί ἡ πτώχευση καί κατάληξή του σέ Πτωχοκομεῖο.

Ἀκολούθησε λεπτομερής καταγραφή τῶν ἰατρῶν καί τοῦ ἔργου τους, στό Νοσοκομεῖο, στό Ἄσυλο, σέ ἐπίσκεψη κατ' οἶκον, ἀλλά καί ἐκείνων πού θεράπευσαν Ὀμοεθνεῖς στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο τῆς πόλης, ἐνῶ μνεῖα ἔγινε γιά τοὺς Ἑλληνας ἰατροὺς τοὺς προερχόμενους ἀπό τήν Ἱατρική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα. Στούς συγκεντρωτικούς καταλόγους πού ἀκολούθησαν καταγράφηκαν ὅλοι οἱ θεράποντες Ἑλλήνων ἀσθενῶν στή Βενετία κατά τήν Πρώτη καί Μεταβατική Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη καθώς καί οἱ μαῖες τῶν ἰδίων περιόδων. Ἐπισημάνθηκαν ὑγειονομικά θέματα εὐρύτερης ἐμβέλειας ἀφορῶντα ὡς ἐκ τούτου καί τήν Ἑλληνική Κοινότητα ἐνῶ ἔγινε καί μία πλήρης καταγραφή τῶν διοικητῶν τοῦ Νοσοκομείου καί τοῦ Ἀσύλου κατά τή Μεταβατική Περίοδο.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

**Ο ΔΩΡΗΤΗΣ ΘΩΜΑΣ ΦΛΑΓΓΙΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ
(1666 – 1797)**

1. Ο ΔΩΡΗΤΗΣ

Ο Θωμᾶς Ἀποστόλου (Αὐλωνίτης) Φλαγγίνης γεννήθηκε στή Βενετία τό 1578 καί καταγόταν ἀπό τήν Κέρκυρα. Καί ἐνῶ ἡ οἰκογένειά του ἦταν εὐγενοῦς καταγωγῆς συμπεριλαμβανόμενη στό ἀρχοντολόγιο τῆς νήσου, ὁ ἴδιος δῆλωνε φτωχός ἀφοῦ «...ἀπό πατρικῆς πλευρᾶς δέν ἐκληρονόμησε κανενός εἴδους περιουσία ...»⁶¹.

Ο παπποῦς του ὁ πατήρ Θωμᾶς Αὐλωνίτης τό 1551 ἀναφέρεται πέμπτος κατά χρονολογική σειρά ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ὡς "Θωμᾶς Αὐλωνίτης Κερκυραῖος"⁶².

Μέ τήν ἐκλογή του αὐτή ἀπό τήν Ἑλληνική Ἀδελφότητα θά παραμείνει ἐφημέριος γιά ἕξι χρόνια.

Μετά τό πέρας τῆς ἱερατικῆς του θητείας θά δοκιμάσει νά ἐπανεκλεγεῖ στίς 26 Μαρτίου 1565, ἐνῶ παραμένει ἐγγεγραμμένος στήν Ἀδελφότητα ὡς τό 1563. Μετά τήν ἀποτυχία ἐπανεκλογῆς δέν ὑφίστανται πλέον στοιχεῖα γιά τήν τύχη τοῦ παπα-Θωμᾶ.

Ο γιός του καί πατέρας τοῦ εὐεργέτη Ἀπόστολος⁶³ ἐμφανίζεται στό Μητρώο τῆς Ἀδελφότητας τό 1575 καί τρία χρόνια μετά ἐκλέγεται ἀπό τή Γενική Συνέλευση (Capitolo generale) ὡς ἕνας ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῆς Κέρκυρας γιά τό Συμβούλιο τῶν σαράντα καί προσθήκης (Capitolo di

⁶¹ ...non avendo havuto io beni paterni di alcuna sorte... ὅπως μαρτυρεῖ στήν πρώτη του διαθήκη τήν 4^η Ἰουνίου 1611. πρβλ. Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης καί ὁ Μικρός Ἑλληνομνήμων, Ἀθήνα 1932, σελ. 16.

⁶² πρβλ. Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, Βενετία 1893, σ.180.

⁶³ Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1986, σ.36 ὅπου ἕνα δεύτερο ἐπίθετο τοῦ ἱερέα ἦταν Ταγάρης (Tomaso Avloniti ditto Tagari), ἐνῶ ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης στήν αὐτόγραφη διαθήκη του χρησιμοποιεῖ τό ὄνομα: Io Tomaso Flangini Avvocato del gentile Dottore Apostolo, (...τοῦ Εὐγενοῦς Δόκτορος Ἀποστόλη), βλ. E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525, Testamento e codicilj del fu Tommaso Flangini, f. 1° ab extram.

quaranta e zonta). Ακολουθεῖ μία ἐπανεκλογή τό 1580 καί μία τελευταία τήν 12^η Μαρτίου 1581 ἀπό τό Συμβούλιο τῶν σαράντα ὅπου ἐκλέγεται ὡς ἕνας τῆς Δωδεκανδρίας (della banca) καί παύει καί γι' αὐτόν οἰαδήποτε βιογραφική πληροφόρηση⁶⁴. Λαμβανομένης ὑπόψης τῆς τελευταίας αὐτῆς ἡμερολογιακῆς ἀναφορᾶς καί αὐτῆς τοῦ ἔτους 1578 ὅταν γεννήθηκε ὁ εὐεργέτης, θά καταλάβουμε ὅτι πιθανόν ἔμεινε ὀρφανός ἀπό πολύ μικρή ἡλικία ἔξάλλου ὁμολογεῖ «...ἀνετράφηκα ἀπό τή μητέρα μου καί ἀπό τόν ἔξοχώτατο Βενέδικτο Φλαγγίνη θεῖο μου...»⁶⁵.

Ἡ μητέρα του Μαρία Φλαγγίνη καταγόταν ἀπό τήν Κύπρο καί ἦταν ἕνα ἀπό τά τρία παιδιά τοῦ καθολικοῦ Βικεντίου Φλαγγίνη⁶⁶.

Ὁ ἀδελφός της, ὁ ἰατρός Βενέδικτος Φλαγγίνης, λόγω τοῦ ὅτι ἦταν καθολικοῦ δόγματος δέν ἀνευρίσκεται πουθενά καταγεγραμμένος στήν Ἑλληνική Κοινότητα. Ἀλλά καί ἡ ἀδελφή τους Ἀγνή⁶⁷ εἶχε μία κόρη ὀνόματι Μαρία Βενεδίκτη πού ἦταν μοναχή στήν καθολική μονή τῆς Santa Maria Maggiore. Ἡ Μαρία Φλαγγίνη μητέρα τοῦ Θωμᾶ, νυμφευθεῖσα μέ ὀρθόδοξο σύζυγο, ἐνεργό μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας καί μέ πεθερό τόν ἔξοχο παπα-Θωμᾶ, ἱερέα στό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πού ἀποτελοῦσε τό κέντρο τῆς Ὀρθοδοξίας στή Βενετία, δέν μπορούσε παρά νά ἐκφράζεται φιλορθόδοξα ἀπέναντι στό μικρό γιό της⁶⁸. Ἡ στάση της αὐτή διαφαίνεται καί στίς ἀναφορές τῆς διαθήκης της καθῶς προσφέρει «...στήν ἐκκλησία μας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

⁶⁴ Πρβλ. Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης ὁ.π., σ.6, πού πιθανολογεῖται ὁ θάνατός του στήν Κέρκυρα ἢ Βενετία, καί ἔτσι «...ἀπορφανισθεῖς ὅθεν εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ὁ Φλαγγίνης...».

⁶⁵ Ἡ πρώτη Διαθήκη τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνης τῆς 4^{ης} Ἰουνίου 1611 τήν ὁποία ὁ εὐεργέτης ἀργότερα κατάργησε καί ἀντικατέστησε μέ τήν αὐτόγραφη τῆς 30^{ης} Νοεμβρίου 1640, δέν ὑφίσταται στό fasc.525 τῆς b.37 τοῦ E.I.B., ἀλλά στό Archivio di Stato, atti Notaio Zuane Draghi b.333, πρβλ. Μέρτζιου Κ., σ.15, 20.

⁶⁶ Βλ.κατωτ.σ.497, ἐπίσης Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.35.

⁶⁷ Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης ὁ.π., σ.25.

⁶⁸ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.37.

τῶν Γραικῶν δουκάτα 50 ἐφάπαξ. Εἰς τόν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας ἀφίνω δουκάτα εἴκοσι. Εἰς τούς (ὀρθοδόξους) ἐφημερίους τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας (δηλ. Ἀγ. Γεωργίου) δουκάτα 10 ἵνα μοι ψάλλουν τόσας λειτουργίας, ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς μου...»⁶⁹.

Ὁ μικρός Θωμᾶς ἄν καί ὀρφανός ἀνατράφηκε σέ ἕνα ὑγιές περιβάλλον, μέ ἀρωγό τήν ἀγάπη ἀλλά καί τήν οἰκονομική ἄνεση τῆς μητέρας του ἀφ' ἑνός καί τήν παρουσία καί προστασία τοῦ θεοῦ του ἀφ' ἑτέρου.

Ἔτσι χωρίς ἐλλείψεις στήν ψυχολογική του ὑποδομή καί κοινωνική του συμπεριφορά⁷⁰ διδάχτηκε τά πρῶτα του γράμματα στή Βενετία πιθανότατα μάλιστα ἀπό τόν Μάξιμο Μαργούνιο ὁ ὁποῖος ἐπί δεκαεπτά συναπτά ἔτη (1585- 1602) δίδασκε ἐκεῖ σέ Ἑλλήνες καί Βενετούς τά Ἑλληνικά καί Λατινικά Γράμματα⁷¹. Κατόπιν πῆγε στήν Ραδονα ἀφοῦ ἡ οἰκονομική εὐμάρεια τῆς μητέρας του καί ἡ ἀπανταχοῦ παρουσία τοῦ προστάτη θεοῦ του τοῦ ἐξασφάλιζαν ἀνώτερες σπουδές, καθώς ἤδη ὁ θεῖος του προῦπῆρξε στήν Ραδονα ὡς

⁶⁹ Βλ. "διαθήκη Μαρίας Φλαγγίνη ἐκ Κύπρου", πρβλ. Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης σ.74.

⁷⁰ ...essendo sempre stato buon fiol (διότι ὑπῆρξε πάντοτε καλό τέκνο) θά ἀποκαλύψει στή διαθήκη τῆς ἡ Μαρίας Φλαγγίνη. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.75.

⁷¹ Ὁ Μέρτζιος πιθανολογεῖ γιά διδάσκαλο καί Παιδαγωγό τοῦ μικροῦ Θωμᾶ τό Μάξιμο Μαργούνιο, στηριζόμενος ἀπλά στή χρονική συγκυρία παρουσίας καί τῶν δύο στή Βενετία. Πρβλ. Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης ὁ.π., σ.6. Πράγματι ὅταν τό 1585 ὁ Μαργούνιος ἄρχισε νά διδάσκει ὁ μικρός Θωμᾶς ἦταν ἐπτά ἐτῶν. Ὅταν δέ στίς 30 Ἰουνίου 1602 ἀπεβίωσε ὁ Μαργούνιος, ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἦταν ἕνας νεαρῶτατος δικηγόρος εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν πού δικηγόρευε ἤδη μία πενταετία καί ἀσχολοῦνταν μέ τά κοινά τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐπί τετραετία καί πλέον. Πιστεύω ὅτι, ἂν πράγματι ὑπῆρξε κάποια σχέση δασκάλου-μαθητή στήν παιδική ἡλικία τοῦ Θωμᾶ, πιθανότατα θά πρέπει νά ὑπῆρξε καί μετέπειτα ἐπανασύνδεση ἑνός νεαροῦ πλέον ἐπιστήμονα καί τοῦ σοφοῦ διδασκάλου του, ἀφοῦ καί οἱ δύο θεωροῦνται δυναμικώτατοι ἀρωγοί τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βενετίας καί πού, ὡς συνεπάγεται, θά εἶχαν κοινούς προβληματισμούς καί ἰδέες γι' αὐτόν.

καθηγητής τῆς Ἱατρικῆς. Γιά τή μητέρα του καί τόν προστάτη θεῖο Βενέδικτο ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης στήν πρώτη του διαθήκη τό 1611 θά πεῖ: «...καί ἐπειδὴ πάντοτε ὠνομαζόμενον καί ὀνομάζομαι μέ αὐτό τό ἐπίθετο Φλαγγίνη παρ' ὄλω πού δέν εἶναι ἡ οἰκογένεια τοῦ πατέρα μου, δηλώνω ὅτι πάντοτε ἐχρησιμοποίησα αὐτό τό ἐπίθετο σέ ὅλες μου τίς ὑποθέσεις, δεδομένου ὅτι ἀνατράφηκα ἀπό τήν ἤδη ἀναφερθεῖσα μητέρα μου καί ἀπό τόν ἐξοχώτατο Βενέδικτον Φλαγγίνην θεῖον μου...»⁷².

Μπορεῖ ὁ Φλαγγίνης νά κράτησε τό κυπριακό ἐπώνυμο τῆς μητέρας του ὡστόσο ὁ ἴδιος αἰσθανόταν περισσότερο Κερκυραῖος παρά Κύπριος. Διατήρησε μιά ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐπικοινωνία μέ τήν Κέρκυρα, ἔχοντας μάλιστα ἐπιφορτιστεῖ μέ τή λύση πολλῶν προβλημάτων τῆς νησιωτικῆς του πατρίδας⁷³.

Στήν Ραδονα καί σέ ἡλικία δεκαεννέα ἐτῶν ἀνακηρύχθηκε σέ διδάκτορα τοῦ κανονικοῦ καί ρωμαϊκοῦ δικαίου.

Ὁ Γιοναππὶ Fabris θεωροῦσε τό Θωμᾶ Φλαγγίνη ἕναν ἀπό τοὺς καλύτερους φοιτητές τοῦ Πανεπιστημίου αὐτοῦ⁷⁴. Ἐπιστρέφοντας στή Βενετία μετεχειριζόταν στήν ἀρχή καί τά δύο του ἐπώνυμα. Ἀπό τό 1602 καί ἐξῆς ὅμως ἐγκαταλείπει πλήρως τό Tomaso de Apostolo καί κρατάει τό Φλαγγίνης.

Κατά τά πρωτόλεια βήματα τῆς σταδιοδρομίας του, δικηγορῶντας γιά μία πενταετία ἐξασφάλισε τό βασικό χρόνο προϋπηρεσίας γιά νά μπορέσει νά γίνει δικηγόρος τοῦ Δημοσίου (avvocato fiscal). Ἡ ἱκανότητά του ἐπί τῶν νομικῶν ἦταν καταπληκτική. Ἡ εὐγλωττία του σαγίνευε. Ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας Ἀθανάσιος Βαλλεριανός σέ μία ἐπιστολή του τόν σύγκρινε μέ τοὺς ἀρχαίους ρήτορες ὅπως τό Δημοσθένη. Ἡ ἐπαγγελματική του ἀνέλιξη ἦταν ταχεία⁷⁵.

⁷² Πρβλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σσ. 15, 20.

⁷³ Τζιβάρρα Π., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας καί οἱ Κερκυραῖοι ὑπότροφοι, "Θησαυρίσματα" 37(2007), σ.360.

⁷⁴ Fabris G., Gli scolari illustri della Università di Padova, Padova 1941, σ.34, πρβλ. Καραθανάση Α., ὁ.π., σ.37.

⁷⁵ αὐτόθι, σ.38.

Στις 6 Ιουλίου 1609 προσλήφθηκε ως ἄμισθος δικηγόρος ἀπό τούς Procuratori all' Armar. Ἐννέα χρόνια ἀργότερα τόν Ἰανουάριο τοῦ 1618 ἠ αἴτησή του γιά ἔμμισθη θέση, πού τόν ἴδιο μήνα ἔγινε ἀποδεκτή, διαβιβάστηκε καί στή Βενετική Γερουσία. Μέ τήν πρόταση τῶν δέκα δουκάτων τό μήνα, στίς 6 Μαρτίου 1620 θά πάρει καί τήν ἔγκριση τῆς Κυβέρνησης.

Ἡ οἰκονομική ἄνοδος τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη ἦταν ραγδαία. Ἀργότερα μάλιστα μετατέθηκε στό Magistrato del Sal ὡς avvocato fiscal dell' officio del Sal⁷⁶. Συμπληρώνοντας τήν πολυτάλαντη ἐπαγγελματική του δραστηριότητα ἄνοιξε, δικό του δικηγορικό γραφεῖο, ἐνῶ παράλληλα ἀσχολήθηκε μέ μεγάλη ἐπιτυχία καί μέ τό ἐμπόριο.

Στόν τελευταῖο αὐτό τομέα εἶχε συνεταῖρο τόν πρωτοξάδελφό του Φραγκίσκο Νεγρεπόντη⁷⁷.

Ἡ συμμετοχή του στά κοινά τῆς Ἀδελφότητας τόν ἔφερε σ' ἐπαφή μέ τούς ἀποδήμους καί τά πάσης φύσεως κοινωνικά, οἰκονομικά, καί θρησκευτικά προβλήματα τῶν Ἑλλήνων. Βίωσε ἐκ τοῦ σύνεγγυς τή φτώχεια, τήν ἀνέχεια, τόν πόνο, τήν ἀσθένεια καί τό θάνατο τῶν ἀπλῶν Ἑλλήνων τῆς Παροικίας καί γνώρισε ἀπό κοντά τήν ἀπελπισία τῶν ἐκπατρισθέντων προσφύγων πολέμου.

Ἐπί πενήντα χρόνια (1598-1648) ὑπηρέτησε σώματι καί πνεύματι τήν Κοινότητα τῶν ἐν Βενετία Ἑλλήνων, κληροδοτώντας τους λίγο πρὶν τήν ἐκδημία του ὅλη του τήν περιουσία.

⁷⁶ Ἀκόμη καί σ' αὐτό τό ἐφορευτικό ὄργανο ἐμπορείας ἁλατος εἶχε γνώσεις ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης, ἀφοῦ ἀπό τό 1611 ἦταν κάτοχος ἀλυκῶν στή Χερσόνησο τῆς Ἰστρίας πού εἶχε πάρει σάν προίκα ἀπό τήν πρώτη σύζυγό του Παγώνα Τσιγαρά, βλ. Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης...ὁ.π., σ.76.

⁷⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 Testamento e codicilij del fu Tommaso Flangini f.26^r, 31^r, ὅπου ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης θά πρέπει νά ἐξαπατήθηκε ἀπό τόν πρωτοξάδελφό του Νεγρεπόντη σέ ἐμπορικές ὑποθέσεις, γιατί ἐνῶ τόν εἶχε συμπεριλάβει στή διαθήκη του, ἀνακαλεῖ γι' αὐτόν ...λόγω τῶν πράξεών του... ὅπως λέγει, σέ δύο σημεῖα τῆς: στίς 3 Φεβρουαρίου 1645 καί στίς 13 Φεβρουαρίου 1648.

Ἔλαβε μέρος ἐξήντα δύο φορές σέ ἐκλογές τῆς Ἀδελφότητας καί ἐκλέχθηκε τριάντα δύο φορές, σέ διάφορες θέσεις⁷⁸.

Ἀπό τίς σπουδαιότερες ἐκλογικές του ἀναμετρήσεις ἀναφέρουμε τίς ἐξῆς: Ἀπό τό 1598 ἕως τό 1606 ἐκλέχθηκε ἀπό τή Γενική Συνέλευση (Capitolo generale) ὡς ἕνας ἀπό τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Κέρκυρας, θέση πού εἶχε καταλάβει καί ὁ πατέρας του Ἀπόστολος Αὐλωνίτης τό 1578. Γί' αὐτό καί ὑπογράφει ὡς Θωμᾶς τοῦ Ἀποστόλου (Tomaso de Apostolo).

Στίς 25 Ἀπριλίου 1606 ἀλλά καί στίς 30 Αὐγούστου 1608 ἐκλέχθηκε ἕνας ἀπό τοὺς δώδεκα Decani τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος (Banca), θέση στήν ὁποία ὑπρέτησε καί ὁ πατέρας του τό 1581. Στό ἐξῆς ὅμως ὁ Θωμᾶς εἶχε ἀποδεχθεῖ τό ἐπίθετο τῆς μητέρας του καί ὑπέγραφε ὡς Θωμᾶς Φλαγγίνης. Στίς 7 Ἀπριλίου 1611 ἐκλέχθηκε ὡς ὁ ἕνας ἀπό τοὺς δύο Συνδίκους (Sindici), τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος, ἐνῶ στίς 6 Μαρτίου 1619 κατέλαβε τή μία ἀπό τίς δύο θέσεις τοῦ Κυβερνήτη (Governatore) τῆς ἰδίας Διοίκησης⁷⁹. Καί βέβαια τό ἄξιο τῶν ἱκανοτήτων καί ἡ προσωπικότητα τοῦ Φλαγγίνη τόν ἀνέδειξαν δύο φορές Πρόεδρο τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας (Guardian Grande), τό 1623 καί τό 1642⁸⁰.

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ὑπῆρξε ἱκανότατος χειριστής τῶν κοινῶν. Μέ τήν ἄνεση τῆς νομικῆς γνώσης καί σκέψης καί τοὺς εὐστροφους χειρισμούς τῆς δικηγορικῆς του ιδιότητας, σέ συνδυασμό μέ τόν ὑπολογισμό καί τήν οἰκονομία τοῦ ἐμπορικοῦ του δαιμονίου, μπόρεσε πολλές φορές νά βοηθήσει τά μέγιστα τήν Ἑλληνική Κοινότητα σέ καιρούς χαλεπούς καί προβλήματα αἰχμῆς. Ἀξέχαστη παρέμεινε ἡ παρέμβασή του μέ μνημόνιο τῆς 29^{ης}

⁷⁸ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.41 σημ.4.

⁷⁹ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα τῆς Βενετίας (1797-1866) σ.15, ὅπου ἡ (Banca) σάν δεκαπενταμελές Διοικητικό Σῶμα ἀποτελοῦνταν ἀπό τήν τριμελή Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή καί τοὺς 12 decani. Ἐν καιρῷ προστέθηκαν δύο σύνδικοι καί δύο ἐπίτροποι.

⁸⁰ Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων...ὁ.π., σ.186.

Νοεμβρίου 1626 (στά Πρακτικά) βάσει τῆς ὁποίας, ἐνῶ δέν ἦταν Πρόεδρος τότε, ἐπιθυμοῦσε νά ἐξουσιοδοτηθεῖ ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος σέ μία σειρά πρωτοβουλιῶν πρός τίς Βενετικές Ἀρχές, μέ σκοπό τήν ἴδρυση Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου στήν πόλη τῶν τεναγῶν ὅπου τά Ἑλληνόπουλα θά διδάσκονταν τά Ἑλληνικά Γράμματα, σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο⁸¹.

Πρότεινε μάλιστα γιά τήν ἀνεύρεση πόρων νά δασμολογοῦνται τά ἑλληνικά προϊόντα πού κατεύθαναν στό λιμάνι τῆς Βενετίας, ἀνάλογα μέ τήν ποιότητα καί τό εἶδος τους, μέ 4 ἢ καί 12 δουκάτα ὁ σάκκος. Ἀλλά καί τό 1636 ὡς ἕνας τῆς δωδεκανδρίας τῶν decanì, καθώς καί τό 1640, ἀνέλαβε πρωτοβουλίες γιά τήν ἀνεύρεση χώρου ὅπου θά ἀνεγειρόταν ἡ Σχολή καί τό Νοσοκομεῖο ὅπως θά δοῦμε παρακάτω⁸².

Τό θέρος τοῦ 1611 ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης κατά τή διάρκεια βαρειᾶς ἀσθένειας, ἐπειδή φοβήθηκε γιά τή ζωή του, συνέταξε ἐσπευσμένα τήν πρώτη του διαθήκη στίς 4 Ἰουνίου 1611, τήν ὁποία βέβαια ἀργότερα κατάργησε. Τό Σεπτέμβριο ὅμως τοῦ ἴδιου ἔτους ἀνάρρωσε καί ἔτσι μέ νέα ὄνειρα καί σχέδια γιά τή ζωή παντρεύτηκε τήν Παβόνα Τσιγαρά τήν πρωτότοκη κόρη τοῦ Ζώτου Τσιγαρά, πρωτοσπαθάρου τοῦ Βλάχου ἡγεμόνα Μιχνέστου καί τῆς Δόμνας–Μαρίας πού ἦταν κόρη τοῦ Πρίγκηπα Πέτρου Μιχνέστου. Ἡ 24χρονη Παβόνα ἢ Παγώνα ἢ Παουλίνα Φλαγγίνη με τό βρέφος ἀπεβίωσαν κατά τόν τοκετό τήν 12^η Ἰουνίου 1612⁸³.

⁸¹ Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης...ὀ.π., σ.85.

⁸² αὐτόθι, σσ.88-89.

⁸³ Ὁ Καραθανάσης, Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας ὀ.π., σ.39 ἀναφέρει ὅτι ὁ γάμος ἔγινε τό 1599 παρόλο πού δέ βρῆκε στοιχεῖα στό ἀντίστοιχο ρεγγίστρο γάμων τοῦ Ἑλλν. Ἰνστιτούτου Βενετίας τῆς περιόδου (1599-1701). Ἡ ἡμερομηνία θανάτου καί ἡ ἡλικία τῆς Παβόνας πιστοποιοῦνται καί ἀπό τή διαθήκη της πού «ἐδημοσιεύθη ἐπί τοῦ νεκροῦ τῆ 15^η Ἰουνίου 1612» ἀλλά καί ἀπό τό Νεκρολόγιο τῶν Pronveditori alla Sanità 1611-1612 ἀριθ. 844 πού ἀναφέρει: «...ἡ ἐξοχωτάτη Παουλίνα τοῦ ἐξοχωτάτου Θωμᾶ Φλαγγίνη ἐτῶν 24 ἐκ τοκετοῦ...». Δέν θά

Μετά ἀπ' αὐτόν τό βραχύτατο γάμο ὁ τριαντατριάχρονος Θωμᾶς Φλαγγίνης θά νυμφευθεῖ ἐκ δευτέρου μετά ἀπό δέκα χρόνια καί στήν ἡλικία πλέον τῶν σαραντατριῶν ἐτῶν⁸⁴. Φαίνεται πῶς καί ἡ Παγώνα εἶχε συμπλεύσει μέ τά σχέδια δωρεᾶς τοῦ Θωμᾶ καί αὐτό διαφαίνεται ἀπό μιᾶ λεπτομέρεια στή διαθήκη της ὅπου δηλώνει «*lasso ducati diese che siino da a roneri infermi*». Πρόκειται γιά ἐκφράσεις γνωστῆς δομῆς λόγου πού θά συναντήσουμε σέ πολλά σημεία τῆς Διαθήκης τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη κατωτέρω. Τήν κίνηση αὐτή πού ἀκριβολογεῖ γιά τούς “φτωχοῦς ἀσθενεῖς” δέν τήν ἔκανε στή διαθήκη της οὔτε ἡ μητέρα του, οὔτε ἡ δεύτερη σύζυγός του ἀλλά οὔτε καί ἡ κόρη του. Εἶναι φανερό ὅτι στό χρόνο τοῦ βραχύτατου γάμου του ὁ Θωμᾶς πρέπει νά ἐπηρέασε τήν Παγώνα μιλῶντας της γιά τά ὑψηλόπνοια σχέδιά του, νά δημιουργήσει δηλαδή μιᾶ Σχολή ὅπου τά Ἑλληνόπουλα θά διδάσκονταν τά Ἑλληνικά Γράμματα ἀλλά καί ἕνα Νοσοκομεῖο γιά τούς φτωχοῦς Ἑλληνες ἀσθενεῖς (*per i Greci roneri amalatti*), λόγια πού τόσο συχνά συναντοῦμε σίς ἐκπροσωπήσεις καί μεσολαβήσεις του ὑπέρ τῆς Κοινότητας ἀλλά καί στή διαθήκη του⁸⁵.

Δεύτερη σύζυγος τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη ὑπῆρξε ἡ Μαρία Γονέμη, κόρη τοῦ Βερνάρδου καί τῆς Αἰκατερίνης Γονέμη. Ὁ πατέρας της κυπριακῆς καταγωγῆς, διετέλεσε καί Πρόεδρος τῆς Κοινότητας τό ἔτος 1606⁸⁶.

μποροῦσε λοιπόν λογικά νά ἔχει γίνει ὁ γάμος τό 1599 ὅταν ἡ Παβόνα ἢ Παουλίνα θά ἦταν μόνο 11 ἐτῶν, πρβλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σσ.7, 78.

⁸⁴ Φθάνουμε σ' αὐτό τό συμπέρασμα ἂν ἀποδεχτοῦμε σάν ἔτος τοῦ δευτέρου γάμου τό 1622 πού εἶναι το προηγούμενο τῆς γέννησης τῆς μοναχοκόρης του δηλ. τό 1623 ὡς ὑπολογίζεται, ἀφοῦ αὐτή ἀπεβίωσε 38 ἐτῶν σίς 23 Ἰουνίου 1661, κατά το βιβλίο τῆς ἐκκλησίας Sa.Maria Zobenigo.

⁸⁵ Βλ. κατωτ. “Διαθήκη τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη”.

⁸⁶ Βελοῦδου Ἰ., ὁ.π., σ.186. Ἀλλά καί τό 1614 ἐξελέγη ἀπό τήν οἰκογένεια πρόεδρος τῆς Ἑλλ. Κοινότητας ὁ Δημήτριος Γονέμ(ο)ς τό δέ 1620 ὁ Ἰωάννης Γονέμης. Γιά τήν κυπριακή καταγωγή τοῦ Βερνάρδου Γονέμη βλ. καί Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.39, βλ. καί γενεαλογικό δένδρο τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη κατωτ.σ.497.

Στις 4 Μαρτίου 1627 ἔγινε ἡ βάπτιση τῆς τετραετοῦς⁸⁷ Μαριέττας μοναχοκόρης τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, στόν Ἅγιο Γεώργιο ἀπό τόν ἐπίσκοπο Φιλαδελφείας Θεοφάνη Ξενάκη⁸⁸.

Δεκατέσσερα χρόνια μετά, στίς 3 Ἰουνίου 1641, ἡ δεκαοκταετής πλέον Μαριέττα παντρεύτηκε τόν ἐκ μητρός δεύτερο τῆς ἐξάδελφο⁸⁹ τῶ Βενέδικτο Σοράντζο υἱό τοῦ Ζαχαρία Σοράντζου. Αὐτός ὁ βαθμός συγγένειας προέκυψε καθότι ὁ Ζαχαρίας Σοράντζος εἶχε νυμφευθεῖ τήν Ἄγγελα, θυγατέρα τοῦ ἱατροῦ Βενεδίκτου Φλαγγίνη θείου τοῦ Θωμᾶ⁹⁰.

Ἡ οἰκογένεια Soranzo ἔχει βαθειά πρεσβυγενή ἱστορία συνυφασμένη μ' αὐτή τῆς ἴδιας τῆς Βενετίας⁹¹. Ὁ Βενέδικτος Σοράντζος, μετά τό θάνατο τῆς

⁸⁷ Ἡ Μαριέττα Φλαγγίνη κόρη τοῦ Θωμᾶ ἦταν κατά τή βάπτισή τῆς στίς 4 Μαρτίου 1627, ἤδη τεσσάρων ἐτῶν ὡς συνεπάγεται ἀπό τό ὑπολογισθέν ἔτος γέννησής τῆς (1623) ἐπί τῆ βάσει τῆς ἡλικίας τῆς τῶν 38 ἐτῶν κατά τό θάνατό τῆς στίς 23 Ἰουνίου 1661 (ὅ.π., σμ.84).

⁸⁸ Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης σ.7.

⁸⁹ Ἐδῶ ὁ Μέρτζιος ὑποπίπτει σέ σφάλμα θεωρῶντας τό γαμπρό τοῦ Θ. Φλαγγίνη Βενέδικτο δεύτερό του ἐξάδελφο καί ὄχι δευτερανψιό. Διότι ἐφ' ὅσον ἡ Μαρία Φλαγγίνη (μητέρα τοῦ Θωμᾶ) καί ὁ Βενέδικτος εἶναι ἀδέλφια, τότε τά παιδιά τους, Θωμᾶς Φλαγγίνης καί Ἄγγελα Βενεδ. Φλαγγίνη ἀντίστοιχα εἶναι πρῶτα ἐξαδέλφια. Τά δέ παιδιά τῶν παιδιῶν τους Μαριέττα Θωμᾶ Φλαγγίνη καί Βενέδικτος Ζαχ. Σοράντζος ἀντίστοιχα, δεύτερα ἐξαδέλφια. Ἡ κόρη δηλαδή τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη ἔλαβε σέ γάμο τό δεύτερό τῆς ἐξάδελφο (βλέπε κατωτέρω καί σχέδιο οἰκογενειακοῦ δένδρου τοῦ Θ. Φλαγγίνη, σ.497).

⁹⁰ Ὁ γάμος ἔγινε τό 1605 ὡς προκύπτει ἀπό τήν *Annogaria del Comun* (τήν ὑπηρεσία ὅπου καταχωροῦνταν οἱ δημόσιες πράξεις στά Λατινικά). πρβλ. καί Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης ὅ.π., σ.6.

⁹¹ Brion M., *Venice the masque of Italy* Novara 1967, σ.101, εἶναι μία ἀπό τίς ἀρχαιότερες οἰκογένειες τῆς Βενετίας, πού ἀνέδειξε ἐπιφανεῖς ἄνδρες κατά τήν πορεία τῆς ἱστορίας τῆς βλ. Norwich J.J., *A history of Venice*, N.York 1983, σσ.177, 223.

Μαριέττας σίς 28 Ιουνίου 1661, ένυμφεύθη τό ἴδιο ἔτος τήν Chiara Bondumier καί ἀπεβίωσε μετά δέκα χρόνια σίς 15 Ὀκτωβρίου 1671, ἀφοῦ κατάφερε νά ἀνέλθει στό ὕπατο ἀξίωμα τοῦ Procuratore di S. Marco πληρώνοντας γί αὐτή τή θέση τό ποσό τῶν 20.000 δουκάτων⁹².

Ἀνέδειξαν ἕνα Δόγη τόν Giovanni Soranzo τήν περίοδο (1312-1328) βλ. Norwich J.J., Ἱστορία τῆς Βενετίας ὁ.π., σσ.189, 201, 203, δεκαέξι Procuratori, Πρεσβευτές, Γερουσιαστές, Ναυάρχους, Στρατηγούς. βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.7. βλ. ἐπίσης Damerini G., *Settecento Veneziano*, Milano 1939, σσ.253-293. Γιά τήν οἰκογένεια τῶν Soranzo βλ. καί Ζαρίδη Κ., Ὁ Μέγας Πρωτοπαπᾶς Ἀλέξιος Ραρτοῦρος, Λόγιος τοῦ 16^{ου} αἰ. (1504-1574), Κέρκυρα 1995, σ.120, σημ.15.

⁹² Τό ἀξίωμα τοῦ Procuratore ἦταν τό μεγαλύτερο στή Βενετία μετά ἀπ' αὐτό τοῦ Δόγη καί τό ἀνέθεταν μόνο σέ πλούσιους καί μέ ἐπιρροή πατρικίους. Κάθε συνοικία ἀπό τίς ἕξι τῆς Βενετίας (*sestiere*) διευθυνόταν ἀπό ἕναν Procuratore πού ἐκλεγόταν ἀπό τό *Maggior Consiglio*. Μία σπουδαία τους ἀρμοδιότητα ἦταν καί ἡ ὑπεράσπιση τῶν ὀρφανῶν γιά τά ὁποία ὅπως θά δοῦμε καί ἄλλοῦ ὑπῆρχε ἰδιαίτερο Νοσοκομεῖο στέγασης καί περίθαλψης. (*Ospedale degli Orfani derelitti*), βλ. Manno A., Venchierutti M., Codato P., *I tesori di Venezia* ὁ.π., σ.113. Οἱ Procuratori ἦταν ἐννέα. Τρεῖς *de supra* ἤ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τρεῖς *de citra* ἤ *di qua del Canal Grande* στό ἐδῶθε τμήμα δηλαδή τοῦ Μεγάλου Καναλιοῦ μέ τά τρία *sestieri* Castello, San Marco καί Cannaregio καί τρεῖς *de ultra* τό ἐκεῖθεν δηλ. του Καναλιοῦ τμήμα μέ τά ἄλλα τρία *sestieri* τοῦ Dorsoduro, τοῦ San Polo καί τοῦ Santa Croce. Τό ἀξίωμα τό ἔφεραν ἐφ' ὄρου ζωῆς καί διέμεναν δωρεάν σίς *Procuratie vecchie e nuove* βορείως καί νοτίως τῆς πλατείας τοῦ Ἁγ. Μάρκου. Δέν τοῦς ἐπιτρεπόταν νά παρέμβουν αὐτόκλητα σέ καμία ὑπόθεση, χωρίς τήν εἰδική ἄδεια τοῦ *Maggior Consiglio*. βλ. Boerio G., *Dizionario del dialetto Veneziano*, σ.536.

Σέ περιπτώσεις ἐκτάκτου ἀνάγκης τό ἀξίωμα αὐτό χορηγοῦνταν σέ εὐγενεῖς κατόπιν καταβολῆς καθορισμένου χρηματικοῦ ποσοῦ πού στήν περίπτωση τοῦ Soranzo, ὅπως πληροφοροῦμαστε ἀπό τους Κώδικες *Barbato*, ἀνερχόταν στά 20.500 Δουκάτα πού πληρώθηκαν σίς 5 Ἀπριλίου 1649. βλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.92.

Στις 4 Αυγούστου 1628 ο ίδιος «εὐπόλητος πολίτης Benedeto Soranzo» πυροβολήθηκε από τον Angelo Corner ἀνηψιό του Δόγη Giouanni Corner, του οποίου ἡ ἀμφιλεγόμενη θτεία δεχόταν συχνά τὰ πυρά του μεταρρυθμιστή Renier Zen⁹³. Ἀλλά καί ἄλλοῦ στή Βενετική ἱστορία θά συναντήσουμε τό ὄνομα του Benedeto (Βενέδικτου) Soranzo στά πλαίσια τῆς θτείας του ὡς Procuratore. Δέν εἶναι δέ τυχαία ἡ παρουσία του στήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Μαρίας ἀπό τή Ναζαρέτ (Santa Maria di Nazareth), πού ἔφερε τήν ὀνομασία “ἐκκλησία τῶν ἀνυπόδητων” (Chiesa dei Scalzi). Ἐκεῖ ἔκανε δωρεά τό πανάκριβο πρεσβυτέριο μέ τούς κίονες ἀπό πορφυρό μάρμαρο Γαλλίας⁹⁴. Σ’ αὐτήν ὅμως τήν ἐκκλησία εἶναι ἐνταφιασμένος ὁ ἥρωας Ἱερώνυμος Φλαγγίνης ἀπό τήν Κύπρο, μέλος του Maggior Consiglio, ὁ ὁποῖος στή νικηφόρα ναυμαχία τῶν Δαρδανελλίων κατά τῶν Τούρκων ἄν καί πληγωμένος μοίραζε εὐστροφες ὀδηγίες καί διαταγές ἀπό τήν πλώρη, πρὶν πεθάνει⁹⁵.

Μετά τό θάνατο τῆς Μαριέτας Σοράντζο ὁ ἐναπομείνας ἐπίτροπος τῆς περιουσίας του εὐεργέτη Βενέδικτος Soranzo μεσολαβεῖ γιά τήν πώληση τῶν ὑπαρχόντων καί τήν περαιτέρω οἰκονομική διαχείριση τῶν κληροδοτημάτων ἀπό τούς Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii⁹⁶. Ὅλα ἐκτελοῦνται σύμφωνα μέ τίς ὀδηγίες του διαθέτη ὁ ὁποῖος στή διαθήκη του δήλωνε: «Θέλω... νά πωληθοῦν πάντα εἰς τόν δημόσιον πλειστηριασμόν ... καί ἅπαν τό εἰσπραχθιτόμενον ποσό νά κατατεθῆ εἰς τό Δημόσιον Θησαυροφυλάκιον εἰς τήν κατάθεσιν τῶν 5%...»⁹⁷.

⁹³ Norwich J.J., Ἱστορία τῆς Βενετίας ὄ.π., σ.515.

⁹⁴ Manno A., ὄ.π., σσ.348, 350, λόγω του Τάγματος τῶν Καρμελιτῶν Μοναχῶν πού κυκλοφοροῦσαν ἀνυπόδητοι.

⁹⁵ Tassini G., *Curiosità Veneziane*, Venezia 1970, σσ.272-273, βλ. καί Norwich J.J., Ἱστορία..., ὄ.π., σ.556.

⁹⁶ βλ. Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.91.

⁹⁷ Καραθανάση Ἀ., ὄ.π., σ.43 πρβλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.33.

Τό 1683 συγκεντρώθηκε πλέον τό ποσό τῆς ὅλης ρευστοποίησης, τό ὁποῖο ἀπέδωσε 198.965 δουκάτα. Κατά τό Μέρτζιο τό ποσό αὐτό ὑπερέβαινε τά 200.000 δουκάτα.

Ἀποτελοῦνταν δέ ἡ περιουσία του πού ρευστοποιήθηκε ἀπό πενήντα οἰκίες καί τεμάχια γῆς ἐντός καί ἐκτός Βενετίας, ἀπό χρυσά κοσμήματα, τιμαλφή, ἀσημικά, πιστώσεις, ἐνυπόθηκα δάνεια, ἔπιπλα, βιβλία καί πίνακες. Τρεῖς ἀπό τούς πίνακες ἦταν τοῦ Giacomo Palma, δύο δέ ἄλλοι τοῦ Domenico Tintoretto καί τοῦ Jacopo Robusti Tintoretto. Ἀπό τούς δύο τελευταίους ὁ Jacopo ὑπῆρξε ἐπόπτης καί σύμβουλος τοῦ Ἰωάννη Κυρίου κατά τήν ἀγιογράφηση τοῦ τρούλλου τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Βενετίας⁹⁸. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ὑπῆρξε ἄνθρωπος σπάνιας εὐρυμάθειας, ἐνήμερος δέ καί ὑπέρμαχος στά θέματα τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν. Τοῦτο καταφαίνεται ἀπό τή γιγάντια βιβλιοθήκη του τῶν 1200 περίπου τόμων πού ἦταν ἕνας ἄθλος γιά τό 17^ο αἰῶνα. Ἐκτός ἀπό μία πληθώρα νομικῶν βιβλίων διέθετε ἐπίσης θεολογικά βιβλία μέ πατερικά κείμενα, θεατρικά, φιλολογικά, ἰατρικά καί ἄλλα⁹⁹.

Τό 1620 μάλιστα αὐξάνοντας τή βιβλιοθήκη του, ἀγόρασε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Γαβριήλ Σεβήρου¹⁰⁰. Διέθετε ἐπίσης βιβλία τοῦ Ἰπποκράτη, γεγονός πού μᾶς ὀδηγεῖ στήν πεποίθηση ὅτι ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἦταν κάτοχος ἰατρικῶν γνώσεων.

Ἡ ἄποψη αὐτή ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τήν παρουσία βιβλίων τοῦ Θεοφράστου στή βιβλιοθήκη του. Πράγματι θά μπορούσε κάλλιστα νά εἶχε διαβάσει ἔργα ἰατρικῆς φυσιολογίας τοῦ Θεοφράστου ὅπως: Τό "Περί

⁹⁸ Παλιούρα Ἀ. Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ τρούλλου τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Βενετίας, "Θησαυρίσματα" 8(1971), σ.65, βλ. καί Μαλτέζου Χ., Βενετία, ἡ ἄλλη πατρίδα, τῶν Ἑλλήνων, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" τεῦχ.29(2000), σ.13. Βλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.12.

⁹⁹ Ὁ Μέρτζιος ὁ.π., σελ. 11 ἀναφέρει ὅτι τά τρία πέμπτα τῆς βιβλιοθήκης του ἦταν στή Λατινική, ἕνα πέμπτο Ἀρχαῖα Ἑλληνικά καί μεταφράσεις καί ἕνα πέμπτο Ἰταλικά.

¹⁰⁰ Στεργέλλη Ἀρ., Ἡ διαθήκη τοῦ Γαβριήλ Σεβήρου (1616) καί ἡ ρύθμιση τῶν χρεῶν του (1617-1647) "Θησαυρίσματα" 6(1963), σ.125.

ὄσμων", τό "Περί ἰδρώτων", "Περί κόπων", "Περί ἰλίγγων", "Περί παραλύσεως", ἢ τό "Περί αἰσθήσεων". Ἐπίσης δέν εἶναι ἀπίθανο νά ἦταν κοινωνός πολλῶν ἐκ τῶν γνώσεων ἰατρικῆς καί φυσιολογίας τοῦ Ἀριστοτέλη, βιβλία τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχαν στή βιβλιοθήκη του¹⁰¹.

Ἦδη ἀπό τό 1500 οἱ ἐκ Κρήτης Ζαχαρίας Καλλιέργης καί Νικόλαος Βλαστός εἶχαν ἐκδώσει στή Βενετία τή "θεραπευτική μέθοδο" τοῦ Γαλννοῦ¹⁰² πού ἄν καί δέν ἀναφέρεται στή βιβλιοθήκη του ὑποθέτουμε πώς θά ὑπῆρχε στήν Κοινότητα ἢ ἀνάμεσα στά βιβλία τοῦ θείου του ἱατροῦ Βενέδικτου.

Ὁ Βενέδικτος Φλαγγίνης εἶχε ἀναθρέψει τό μικρό ὄρφανό Θωμᾶ μέ πατρική στοργή καί ἀγάπη. Στά δεδομένα τῆς ἀρμονικῆς αὐτῆς σχέσης μπορούμε νά δεχθοῦμε ὅτι ὁ μικρός Θωμᾶς θά εἶχε τήν εὐκαιρία νά παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τίς ἰατρικές δραστηριότητες τοῦ θείου του καί νά γνωρίζει ἀπό μικρῆς ἡλικίας τίς εἰκόνες ἀνέχειας, ἀσθένειας καί πόνου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας. Αὐτές οἱ εἰκόνες τῆς παιδικῆς μνήμης θά δράσουν ἀργότερα σάν καταλύτης στά ὑψηλόπνοια σχέδιά του, ὀδηγώντας τον στή χρηματοδότηση ἑνός Νοσοκομείου γι' αὐτοῦς τοὺς *roneri amalati Greci*¹⁰³. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς ἐβδομηντάχρονης ζωῆς του ὑπῆρξε ἕνα υγιέστατο ἄτομο ζώντας σέ πλήρη ἐναρμόνιση τῆς πνευματικῆς καί σωματικῆς του ὑγείας. Μεγαλώνοντας δίπλα στόν ἱατρό θεῖο

¹⁰¹ Ἄπαντα Θεοφράστου τόμοι 11, Κάκτος, Ἀθήνα 1998, Ἄπαντα Ἀριστοτέλους τόμοι 45, Κάκτος, Ἀθήνα 1997, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.11.

¹⁰² Χατζηδάκη Γ., Ὁ μάστορας καί σχεδιαστής Νικόλαος Βλαστός, Κρήτες τυπογράφοι στήν Ἀναγέννηση, Καθημερινή "Ἐπτά ἡμέρες", 25/1/2004, σ.11, γιά τό ἴδιο θέμα βλ. Μπάνου Χ., Ἡ τυπογραφική κατάθεση τοῦ Ζαχαρία Καλλιέργη, αὐτόθι, σ.18, Βελούδου Ἰ., ὁ.π., σ.131, Παναγιωτάκη Ν., Ἡ Παιδεία κατά τή Βενετοκρατία, Κρήτη Ἱστορία καί Πολιτισμός, ὁ.π., σσ.170-171.

¹⁰³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525, f.26^ν.

του ἦταν γνώστης μιᾶς ὑγιοῦς διαβίωσης ἀκολουθώντας σωστοὺς κανόνες διατροφῆς, ἔνδυσης καί ἀντιμετώπισης περιβαλλοντολογικῶν νοσογόνων παραγόντων. Χαρακτηριζόταν ἀπό μία παροιμιώδη πνευματική διαύγεια καί ἐτοιμότητα σκέψης καί λόγου, δείκτες πρότυπης πνευματικῆς ὑγείας. Ἐξάλλου ὁ γρήγορος ρυθμός ἐναλλαγῆς γεγονότων στή σταδιοδρομία του τόν κρατοῦσε σέ μία διαρκή πνευματική ἐνέργεια καί ἀκμαιοσύνη. Ὑπενθυμίζουμε τή χωρίς ἀπώλεια χρόνου περάτωση τῶν σπουδῶν του στήν Ραδονα, τήν ὁποία ἀκολούθησε μία σύντομη περίοδος δικηγορίας στή Βενετία καί ἡ ἄμισθη ὑπηρεσία του στοῦς Procuratori all Armar ἀπ' ὅπου πέρασε στό Magistrato del Sai ὡς διακεκριμένος πλέον δικηγόρος τοῦ Δημοσίου (avvocato fiscal), ὅπως εἶδαμε. Ἐπί πενήντα χρόνια ἀσχολήθηκε μέ τά κοινά τῆς Κοινότητος καί ὡς Πρόεδρος ἀφιερώθηκε πνεύματι καί σώματι σ' αὐτή. Σέ στιγμές ὑπερκόπωσης χαλάρωνε συντηρώντας τήν πνευματική του ὑγεία μέ ἀναγνώσεις ἀρχαίων κλασσικῶν καί κειμένων λογοτεχνίας καί θεολογίας, ὅπως εἶδαμε. Μεσολάβησε μέ ὑπόμνημά του στό Δόγη γιά τή λύση προβλημάτων τῆς Κοινότητος, ὅπως αὐτό τῶν Ἰησοιτῶν, ἀλλά καί τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ὀρθόδοξου κλήρου¹⁰⁴, ἐνῶ ὑπῆρξε πρωτεργάτης, ὡς μέλος ἐπιτροπῶν, ἀγορᾶς οἰκοπέδου καί ἀνέγερσης τῆς Σχολῆς καί τοῦ Νοσοκομείου ὅπως θά δοῦμε παρακάτω. Παράλληλα συντηροῦσε δύο ναοούς στήν Κέρκυρα βοηθώντας στή λύση καί ἄλλων προβλημάτων τῆς νησιωτικῆς του πατρίδας¹⁰⁵. Ὅλα αὐτά δέν ἄργησαν νά φέρουν μία κατασπατάληση τῶν σωματικῶν του δυνάμεων καί μιᾶ γενικευμένη κάμψη σωματικῆς ἀντοχῆς στήν ἡλικία τῶν τριαντατριῶν ἐτῶν. Σέ πλήρη πνευματική διαύγεια ἀλλά μέ καταβεβλημένο ὄργανισμό «...abbenché del corpo rissentito nel letto...»¹⁰⁶ ὅπως χαρακτηριστικά εἶπε ὁ ἴδιος, ἔσπευσε νά συντάξει τήν πρώτη του διαθήκη στίς 4 Ἰουνίου 1611 ὅπως προαναφέρθηκε.

¹⁰⁴ Καραθανάση Α., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή... ὁ.π., σ.40.

¹⁰⁵ αὐτόθι.

¹⁰⁶ πρβλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.15, ἀπό τά ἔγγραφα τοῦ Συμβολαιογράφου Zuane Draghi τῆς b.333 στό Κρατ.Ἀρχ.Βενετίας.

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἀνάρρωσε, κατάργησε τὴν ἐσπευσμένη διαθήκη καὶ συνέχισε στοὺς ἴδιους μέ πρὶν ρυθμούς τὴν προσφορά του στὸν Ἑλληνισμό τῆς Βενετίας. Ἄλλες ἀναφορές ἀσθένειας τοῦ εὐεργέτη δὲν ἔχουμε. Βαθειὰ θρῃσκευόμενο ἄτομο ὅπως θά δοῦμε παρακάτω στό ψυχογράφημά του, παρέπεμπε τά προβλήματα ὑγείας του στή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Στὴν ἡλικία τῶν 67 ἐτῶν ἄρχισαν νά διαφαίνονται πάλι κάποια προβλήματα ὑγείας, τά ὁποῖα, ὅπως γράφει σέ μιά ἐπιστολή του πρὸς τοὺς συνδίκους τῆς Κοινότητος τῆς πατρίδας του Κέρκυρας, ἀντιπαρέρχεται μέ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα καὶ τὴ δύναμη τῆς θέλησός του νά ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα. «*Se prima d' hora non ho scritto á Vostre Serenità molto illustrissime ciò è causato d' una mortalissima infirmità, che sopragiontami la Domenica di Carnevale mi ha ridotto in stato mortale et hora per gracia del Signor Iddio, et con l' intercessione del santissimo Spiridione mi attorno al quanto rissorto onde spero ancora di poter servire alla mia carissima patria...*» ἔγραφε στὴν ἐπιστολή του τῆς 30^{ns} Μαρτίου 1645¹⁰⁷. Τρία χρόνια ἀργότερα στὶς 7 Φεβρουαρίου 1648 (βεν.ἡμερ.) ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἀσθένησε βαριά. Κοντὰ του ἔτρεξαν οἱ ἀγαπημένοι του ἱατροὶ Michiel Angelo Rotta, Squadron καὶ Molinetto. Οἱ δύο πρῶτοι ἦταν καὶ ἱατροὶ τῆς οἰκογένειάς του. Δὲν γνωρίζουμε ἂν ὁ Rotta ἦταν Ἑλληνας ὅπως ἡ συνεπώνυμη οἰκογένεια ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, ἡ ὁποία 133 χρόνια ἀργότερα (1781-1783) ἔστειλε ἓνα Nicolo Rotta di Theodore νά σπουδάσει ἱατρικὴ στὴν Ραδονά¹⁰⁸. Ὁ Squadron ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πολὺ γνωστός παθολόγος στὴν ἑλληνικὴ καὶ βενετικὴ κοινωνία¹⁰⁹. Μετὰ ἀπὸ 15 ἡμέρες πορείας τῆς νόσου καὶ ἀκατάσχετου πυρετοῦ ὁ μέγας εὐεργέτης ἔκλεισε τά μάτια του στό σπίτι του, ἐπὶ τῆς calle del Dose da Ponte πού ἦταν ἀκριβῶς δίπλα ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο τοῦ Δόγη Da Ponte, μεταξύ τοῦ Campo S. Maurizio καὶ τοῦ Canal Grande. Τὴν ἐπαύριον 23 Φεβρουαρίου 1648 (βεν.ἡμερ.) οἱ εἰρημένοι ἱατροὶ ὑπέγραψαν τὴν ἀποβιωτήρια πράξη στό βιβλίο θανάτων τῆς Sa. Maria Zobenigo¹¹⁰.

¹⁰⁷ Πρβλ. Τζιβάρου Π., Ἡ Φλαγγίνειος...ὁ.π., σ.360, σημ.4.

¹⁰⁸ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.321, βλ. καὶ κατωτ. σσ.90-91.

¹⁰⁹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Α.С.С.Ап., ὁ.π., ἀπ.πρ.388, 418, 430.

¹¹⁰ Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης...ὁ.π., σ.5, σημ.2.

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἐνταφιάστηκε στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων μπροστά ἀπό τό εἰκονοστάσιο καί τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δεξιά τῆς Ὁραίας Πύλης. Μετά τό 1822 ὁ τάφος του βρίσκεται μπροστά ἀπό τήν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὅπου καί ἡ ἐνεπίγραφη πλάκα:

Thomae Flangino¹¹¹
Patronorum disertissimo
Maria uxor
viro benem. h.m.p.
ex testam.
obiit ann.ab. incarn.
MDC.XLVIII
aet. LXX

πού κατέθεσε ἡ σύζυγός του Μαρία κατά τά συμπεφωνημένα τῆς διαθήκης.

Ἐνα ἰδιόγραφο ἐπιτύμβιο τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου Ἰακωβάτου ὑπενθυμίζει τήν εὐγνωμοσύνη τῶν ἐν Βενετία Ἑλλήνων πρὸς τό μεγάλο Κερκυραῖο ἄνδρα¹¹²:

Θωμᾶ Φλαγγίνη τῷ Κερκυραίῳ
ὀρθοδόξῳ καί ἀνδρὶ φιλογενεστάτῳ,
Οἱ τῶν Ἑλλήνων ἐν Βενετία
ἄποικοι τύμβον τουτί κατέθεντο,
μετέβη δ' ὁ ἀνὴρ πρὸς τήν ἀγήρω
λῆξιν κατά τό...σωτήριον ἔτος
μηνός...
Ἐν δέ τῷ αὐκβ' ἔτει ἀπό θεο-
γονίας μηνί..., τό Γένος καί ἡ ἐκκλησία
ἔγραφε ταῦτα, μνήμης ἕνεκα.

Γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν!
Sit tibi terra levis!

¹¹¹ Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων...ὀ.π., μέρος 2^ο, σ.3.

¹¹² πρβλ. Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή...ὀ.π., σ.42.

2. ΤΟ ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΜΑ ΕΝΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗ

Δραματικά βιώματα καί τραυματικές εμπειρίες τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅπως ὁ θάνατος ἑνός γονέα, εἶναι σέ θέση νά ἐγκατασταθοῦν ὑπό μορφή ἀπωθημένων ἤρα λησμονημένων ἀναμνήσεων στό χαρακτήρα ἑνός παιδιοῦ. Ἀποκύημα αὐτῶν τῶν πραγματικῶν διαταραχῶν τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι ἡ νεύρωση πού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στή μετέπειτα διαμόρφωση τῆς προσωπικότητας¹¹³.

Μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ μικρός Θωμᾶς Φλαγγίνης βγῆκε ἀλώβητος μιᾶς ὀρφανικῆς ἀπό πατέρα παιδικῆς ἡλικίας. Ἡ εὐρύτερη μητρική ἀγάπη, ἀλλά καί ἡ πατρική παρουσία τοῦ ἱατροῦ θείου του, ὑπῆρξαν οἱ οὐσιώδестεροί πλοιοί στά στάδια σκέψης καί ψυχοκοινωνικῆς ἀνάπτυξης¹¹⁴.

Ἐξάλλου μέ βλέμμα ἱατρικῆς ἐποπτείας γιά μιά φυσιολογική συμπεριφορά ὁ ἱατρός θεῖος Βενέδικτος θά διόρθωνε τυχούσες παρεκκλίσεις, τοῦ ἀνηψιοῦ.

Παρακολουθῶντας τίς ἱατρικές δραστηριότητες τοῦ θείου -ἔμμεσα πατέρα- ὁ Θωμᾶς δημιουργεῖ ἕνα πρότυπο. Ἡ πατρική ἐποπτεία ἀποκτᾶ μιά δυναμική καί γίνεται σύμβολο γιά τό παιδί. Στόν ψυχολογικό του κόσμο ὁ μικρός ἀσυνείδητα ἀπαιτεῖ αὐτή ἡ πατρική ἐποπτεία νά ἀνταποκρίνεται στό σύμβολο του, διαθέτοντας δύναμη, δόξα, ἀκτινοβολία, ιδιότητες πού χαρακτήριζαν τόν ἱατρό θεῖο ἀφειδῶς¹¹⁵.

Ἔτσι στό στάδιο ἀνάπτυξης τῆς σκέψης πού διακρίνεται ἀπό τυπικές λογικές ἐνέργειες κατά τόν Piaget¹¹⁶, ὁ δωδεκάχρονος πλέον Θωμᾶς εἶναι

¹¹³ Σμυρνῶφ Β., Ἡ ψυχανάλυση τοῦ παιδιοῦ, Ἀθήνα 1977, σ.42.

¹¹⁴ Γιά θέματα ψυχοκοινωνικῆς ἀνάπτυξης καί στάδια στόν κύκλο τῆς ζωῆς βλ. Erikson E., *Childhood and Society*, New York, Norton 1963, ἐπίσης Erikson E., on the Generation Cycle. "Int. J. Psychoan". 61(1980), σσ.214-222 βλ. καί Erikson E., *Παιδική ἡλικία καί κοινωνία*, Ἀθήνα 1975.

¹¹⁵ Daco P., *Οἱ καταπληκτικές νίκες τῆς σύγχρονης Ψυχολογίας*, Ἀθήνα 1969, σ.314.

¹¹⁶ Βοσνιάδου Σ., *Εἰσαγωγή στήν Ψυχολογία*, τόμ.1^{ος}, Ἀθήνα 2006, σ.96.

σέ θέση νά ἐκλογικεύει ἄριστα ἀφηρημένες ἔννοιες ὅπως ἡ ὑγεία, ἡ νόσος, ἡ ἀναπηρία καί ὁ θάνατος. Ἐννοιες πού βιώνει δίπλα στό σύμβολο-θεῖο του καί διαπιστώνει στήν καθημερινότητα τῆς ζωῆς τῆς Βενετίας. Καί ἐπειδή ἡ ἡλικία αὐτή ἐμβαπτίζεται πλέον στό ἐνδιαφέρον ὑποθετικῶν, μελλοντικῶν καί ἰδεολογικῶν προβλημάτων μέ μιά συγκεκριμένη ταυτότητα ἀπό τό παιδί¹¹⁷ ἢ θά ταυτιστεῖ μέ τό πρότυπο θεῖο ἱατρό, ἀκολουθώντας τό ἴδιο ἐπάγγελμα ἢ θά γίνει ἔμμεσος ἀρωγός στίς ἀνωτέρω ἔννοιες ὑγείας, νόσου κ.λ.π. Δέν θά γίνει ἱατρός. Θά γίνει ὅμως μέγας δωρητής στά θέματα ὑγείας, τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ τῆς Βενετίας, δημιουργώντας γι' αὐτόν ἕνα ὀλόκληρο Νοσοκομεῖο ἀπό τά πλέον γνωστά καί ἀναγνωρισμένα τῆς Βενετίας τοῦ 17^{ου} αἰῶνα.

Στά πλαίσια τῆς ψυχοδυναμικῆς, ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορά μορφοποιεῖται ἀπό τρεῖς παράγοντες¹¹⁸. Ἔτσι καί ὁ ἀλτροῦϊσμός τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη καθορίστηκε ἀπό τό γονιδιακό του ἰδιοσύστατο ἀφ' ἑνός, ἀπό τά βιώματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀφ' ἑτέρου, ἀλλά καί ἀπό τήν ἐκάστοτε τρέχουσα πραγματικότητα.

Ὅσον ἀφορᾶ τό πρῶτο, γνωρίζουμε ὅτι σύνθετες γενετικές συνιστώσες πού δραστηριοποιοῦνται μέσα ἀπό βιοχημικές, ὁρμονικές καί ἄλλες διεργασίες, συμβάλλουν σέ ἐπίπεδο βιολογικῶν καταβολῶν στή σχηματοποίηση ἰδιοσυγκρασιακῶν στοιχείων τῆς πρὸς ἔκπτυξη προσωπικότητας¹¹⁹.

Ἀναγνωρίζουμε λοιπόν τό ἔμφυτο μιᾶς φιλόνηθρης συμπεριφορᾶς στό Θωμᾶ Φλαγγίνη. Ὅσον ἀφορᾶ τό δεύτερο παράγοντα μορφοποίησης αὐτῆς τῆς συμπεριφορᾶς, τά παιδικά δηλαδή βιώματα καί τή γνωριμία του μέ

¹¹⁷ Μάνου Ν., Βασικά στοιχεῖα Κλινικῆς Ψυχιατρικῆς, Θεσσαλονίκη 1997, σ.49.

¹¹⁸ αὐτόθι σ.33, βλ. καί Freud S., *The Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, London 1961, ἐπίσης Freud Ἄπαντα τόμοι 20, Σμυρνιώτης Ἀθήνα, κ.χρ.

¹¹⁹ Μάνου Ν., αὐτόθι, σ.47.

τόν πόνο καί τήν ἀσθένεια, ἤδη ἀναφέρθηκαν ἡ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπαφή του μέ τήν ἰατρική καί τό θεραπευτικό της ἀντικείμενο.

Πρέπει νά ἀναφέρουμε ὅτι ὁ θεῖος του Βενέδικτος ἦταν διακεκριμένος ἰατρός στή Βενετία. Πρίν ἀσκήσει δέ τά ἰατρικά του καθήκοντα στήν πόλη τῶν τεναγῶν, διετέλεσε καθηγητής τῆς Ἰατρικῆς στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα παίρνοντας τόν τίτλο τοῦ *vice Rector Artistarum Medicinaeque Scholarorum Patavini Gymnasii* ἀπό τήν ἐποχή τοῦ 1573¹²⁰.

Αὐτές τίς περί Ἰατρικῆς ἐμπειρίες τῶν παιδικῶν του βιωμάτων θά ἐνισχύσουν πιθανότατα κατά τήν ἐνηλικίωσή του οἱ ἀναγνώσεις τῶν ἰατρικῶν ἔργων τοῦ Ἰπποκράτη πού διέθετε στή βιβλιοθήκη του, καθώς καί ἔργων τοῦ Θεοφράστου καί τοῦ Ἀριστοτέλους πού ἐπίσης διέθετε (ἴσως καί τῶν ἰατρικῶν τους κειμένων). Τό πῶς συνταρακτικό ὅμως βίωμα τῶν παιδικῶν του χρόνων πού συνήργησε σάν παράγοντας μορφοποίησης τῆς ἀλτροῦιστικῆς του συμπεριφορᾶς ὑπῆρξε ἡ πανώλη τῆς Βενετίας τοῦ 1575-1577. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης γεννημένος ἕνα μόλις χρόνο μετά τό πέρας τοῦ λοιμοῦ (1578) ἔζησε τά πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του στό πένθος μιᾶς πόλης πού θρηνοῦσε τήν ἀπώλεια τοῦ 25% τοῦ πληθυσμοῦ της (ἀπό τίς 180.000 κατοίκους ἐξοντώθηκαν οἱ 46.721)¹²¹. Σέ ἡλικία 52 ἐτῶν βίωσε ἐκ νέου τό θάνατο 46.420 πανωλοβλήτων ἐντός πόλεως καί 682.175 συνολικά στό Βένετο, ἀπό τήν πανώλη τοῦ 1630-1631¹²².

¹²⁰ Καραθανάση Α., Ἡ Φλαγγίνιος Σχολή τῆς Βενετίας ὁ.π., σ.36. Κατά τήν περίοδο ἐκείνη τῆς καθηγεσίας τοῦ Βενεδίκτου Φλαγγίνη στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα, εἶχε γεννηθεῖ (1572) ὁ Ἰωάννης Κωπτούνιος ὁ ὁποῖος ἔμελλε νά λάβει πτυχίο ἰατρικῆς ἀπό τό ἴδιο Πανεπιστήμιο στίς 29 Δεκεμβρίου 1615, βλ. καί Στεργέλλη Α., Νέα Βιογραφικά στοιχεῖα γιά τόν Ἰωάννη Κωπτούνιο (1572-1657), "Θησαυρίσματα" 5(1969), σ.254.

¹²¹ Werner G.M., The demographic effects of the venetian plague of 1576-1577 and 1630-1631, "Genus" 26(1970), σσ.41-57, ἐπίσης Preto P., Peste e demografia. L'età moderna, in Venezia e la Peste 1348-1797, Venezia 1980, σ.97.

¹²² Casoni G., La peste di Venezia, Venezia 1830, σ.35.

Ὅσον ἀφορᾶ τόν τρίτο παράγοντα, αὐτόν τῆς ἐκάστοτε τρέχουσας πραγματικότητας γιά νά διερμηνεύσουμε τόν ἀλτροῦϊστικό χαρακτήρα τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, ἦταν αὐτός πλέον πού διαμόρφωσε τελεσίδικα μία φιλόνηθρωπη στάση καί συμπεριφορά. Καί ἦταν οἱ εἰκόνες τῆς καθημερινῆς σκληρῆς πραγματικότητας τῶν ἄπορων Ἑλλήνων πού γράφονταν στίς λίστες γιά οἰκονομική βοήθεια καί ἐλεημοσύνη τά Χριστούγεννα καί τό Πάσχα¹²³.

Ἦταν οἱ εἰκόνες ἀναπήρων καί προσφύγων πολέμου πού ζητοῦσαν στή Βενετία νέα πατρίδα καί στήριξη ἐκ μέρους τῆς Ἀδελφότητας τῶν Ἑλλήνων. Κι ἀκόμη οἱ εἰκόνες τῶν ἐνδεῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν "σέ κατάσταση ἀπόλυτης μιζέριας" (*in stato di assoluta miserabilita*)¹²⁴ οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ὁποίων μετά ἀπό δραματική πορεία τῆς ἀσθενείας τους κατέληγαν ἀβοήθητοι.

Ὅλα αὐτά σφυρηλάτησαν τήν προσωπικότητα τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη καί μορφοποίησαν τή συναισθηματική του ὑπόσταση, μέ προεξέχον θετικό συναίσθημα τήν κατανόηση καί τήν "ψυχολογική συμπάθεια" (*psychologische Einfühlung*). Αὐτή ἡ ψυχολογική συμπάθεια ἀποτελεῖ παράγοντα συν-παθητικῶν συναισθημάτων καί συνίσταται στήν εὐελιξία τοῦ ἀνθρώπου νά μετατίθεται μέ τή φαντασία στή συναισθηματική κατάσταση τοῦ συνανθρώπου του καί νά τή βιώνει ὡς δική του¹²⁵.

Ὅταν δηλαδή ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἀντίκριζε ἕναν ἀσθενή πού ψυχορραγοῦσε μέ τό φάσμα τοῦ θανάτου στήν ἔκφραση τῶν ματιῶν του, μέ τήν ψυχοδυναμική μιᾶς κατά φαντασία μετάθεσης, ἐρχόταν στή θέση τοῦ ἐτοιμοθανάτου καί βίωνε τά ἴδια ἀκριβῶς συναισθήματα φόβου, ἄγχους καί συντέλειας. Τήν ἴδια βιωματική συμμετοχή εἶχε καί στήν περίπτωση τῶν ἐπαιτῶν, τῶν λιμοκτονούντων, τῶν φυλακισμένων καί τῶν αἰχμαλώτων

¹²³ A.S.V., *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii*, b.150, fasc.40, f.16^{r-v}. A.S.V., αὐτόθι, ff. 9^{r-v}, 10^{r-v}, 14^{r-v}.

¹²⁴ E.I.B., N.A., *Miscelanea Ospedale 1851-1862*, filza *Fedi mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale*, f.7^r.

¹²⁵ Τομασίδη Χ., *Εἰσαγωγή στήν Ψυχολογία*, Ἀθήνα 1982, σ.506.

πολέμου. Τό βίωμα ώς συνειδησιακό στοιχείο καί γνωστική συνισταμένη μιᾶς δυστυχοῦς πραγματικότητας, ἐνεργοῦσε συγχρόνως καί ώς συνισταμένη τῶν κινήτρων του.

Μέ τήν ψυχολογική συν-πάθεια συν-έπασχε βιωματικά μέ τήν πείνα τοῦ ἐπαίτη, τό κάτεργο τοῦ φυλακισμένου, τήν αἰχμαλωσία τῶν *stradioti*¹²⁶ καί τήν ἀσθένεια τοῦ φτωχοῦ Ἑλληνα, στούς ὁποίους καί ἀφιερώθηκε.

Μόνο ἔτσι μπορούμε ψυχαναλυτικά νά ἐρμηνεύσουμε τήν τάση προσθετικῶν διορθώσεων στή διαθήκη του, ὅσον ἀφορᾶ οἰκονομικές παροχές στόν πόνο καί τήν ἀσθένεια τῶν Ἑλλήνων. Σάν παράδειγμα θά ἀναφέρουμε τήν περίπτωση τῶν *Forzati* ἢ *Galeoti* τῶν καταδικασμένων δηλαδή στήν ποινή τῆς κωππλασίας στίς γαλέρες λόγω ἀδυναμίας νά ἐξοφλήσουν χρέη πρός τό Δημόσιο¹²⁷.

Βαθιά στό κύτος τῆς πολεμικῆς γαλέρας, ἀποτελοῦσαν τήν κινητήρια δύναμή της καί ἡ ζωή τους ἦταν ἐπισφαλῆς ἀφοῦ δέν γνώριζαν ἐάν θά ἐπιβίωναν μετά ἀπό κάποια ναυμαχία. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης μέ τήν ψυχολογική προδιάθεση πού τόν διακατεῖχε βίωνε ἤδη τό δράμα τοῦ κωππλάτη μέ τό ἀβέβαιο τῆς ζωῆς καί τό φόβο τοῦ θανάτου.

Στίς 30 Νοεμβρίου 1640 μέ τή διαθήκη του ἀφήνει στό Νοσοκομεῖο τῶν *Galeoti* τριάντα δουκάτα ἐτησίως καί γιά δέκα χρόνια γιά ἔξοδα διατροφῆς καί διευκόλυνσης στίς ἀνάγκες τους¹²⁸.

¹²⁶ Γιά τους Ἑλληνες πολεμιστές *Stradioti* βλ. Μαλτέζου Χ., "Stradioti": Οἱ προστάτες τῶν συνόρων, Ἀθήνα 2003, ἐπίσης Πηλεῖδη Γ., *Morire per honor di la Signoria*. Οἱ Ἑλληνες *stradioti* στή Βενετία, Δημοσία Ἰλαρία (500 χρόνια ἀπό τήν ἴδρυση τῆς Ἑλληνορθόδοξης Κοινότητας τῆς Βενετίας 1498-1998) Βενετία 1999 σσ.25-46.

¹²⁷ Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.52, σημ.1, γιά τούς *Galeoti* ἢ *Forzati* βλ. καί *Boerio G.*, *Dizionario del dialetto veneziano* σ.296.

¹²⁸ *E.I.B.*, Π.Α., b.37, fasc.526, f.2^v,... *All' ospital de Galeoti ducati trenta all' anno per anni dieci da esser spesi per suo vitto, e comodo*, ἐπίσης Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.52, Βορέα Θ., *Ψυχολογία*, Ἀθήνα 1933, σ.342.

Τό συναίσθημα πού βιώνει μετά από αὐτή τή δωρεά δέν ανταποκρίνεται ὅμως στήν ψυχολογική του συν-πάθεια. Ἄπό τό κῶρο του βαθέως ἀσυνειδήτου τῆς ψυχικῆς του δομῆς προβάλλει κατ' εὐθείαν ἀμυντικός μηχανισμός πρὸς καταστολή τοῦ ἄγχους πού δημιουργήθηκε ἀπό τό ἀρνητικό συναίσθημα τῆς ἀνεπαρκοῦς κατά τή συνείδησή του προσφορᾶς.

Ἐο ἀμυντικός αὐτός μηχανισμός πού στή γλώσσα τῆς ψυχολογίας καί ψυχανάλυσης ἀποτελεῖ τήν ὄριμη καί προσαρμοστική τεχνική ἔμμεσης ἢ ἄμεσης ἱκανοποίησης καί αὐτοεπιβεβαίωσης τοῦ ἀτόμου, δέν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τόν ἀλτρουϊσμό. Τήν ἠθική αὐτή ἀρχή πού ὑπαγορεύει τήν μέχρι αὐτοθυσίας ἀγάπη πρὸς ἀλλήλους¹²⁹.

Ἔτσι αὐθημερόν τροποποίησε τή διαθήκη του γιά τοὺς Galeoti γράφοντας ὅτι ἀφήνει τώρα στό Νοσοκομεῖο τους στό Castello γιά φάρμακα, ὄχι τριάντα ἀλλά ἑκατό δουκάτα ἐτησίως καί μάλιστα χωρίς χρονικό περιορισμό, ἀρκεῖ βέβαια νά μὴν εἶναι καταδικασμένοι ἐγκληματίες ἢ κλέφτες ἢ ληστές ἢ ἐπαναστάτες¹³⁰.

Ἐο τελειομανῆς Φλαγγίνης θεώρησε ὅτι παρ' ὅλα αὐτά δέν ἔχει προσδιορίσει ἐπ' ἀκριβῶς τό Νοσοκομεῖο γιά τίς εἰσφορές του, παρόλο πού τό ἀνέφερε ὡς Νοσοκομεῖο τῶν Galeoti καί μάλιστα στό Castello. Μέ νέα προσθήκη στή διαθήκη του τήν 1^η Μαρτίου 1641 ἀναφέρεται συγκεκριμένα στό Νοσοκομεῖο τῶν Galeoti ὁ Ἅγιος Σπυρίδων¹³¹. Καί ὅμως τό μέγεθος τοῦ ἀνδρός καί τῆς θυσίας του εἶναι πράγματι μνημειῶδες. Διότι τήν 27^η Σεπτεμβρίου 1644 μέ νέα προσθήκη στή διαθήκη του γιά τοὺς Galeoti θά ὑπογραμίσει ὅτι, ἐκτός ἀπὸ τά ἑκατό δουκάτα πού θά δίνονταν ἐτησίως στό Νοσοκομεῖο τῶν κωπηλατῶν (Galeoti), θά ἔπαιρνε καί ἡ

¹²⁹ Φιλοσοφικό Κοινωνιολογικό Λεξικό τόμ. 1^{ος}, Καπόπουλος, Ἀθήνα 1994, σ.64, ἐπίσης Μάνου Ν., ὁ.π., σ.38.

¹³⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.7^r.

¹³¹ E.I.B., αὐτόθι, f.9^r.

Ἀδελφότητα τῶν φυλακισμένων ἐπείως ἄλλα ἑκατό. Τά ποσά αὐτά ὅπως ἐξηγοῦσε, θά πληρώνονταν ἀκόμη καί ἂν ἔπαυε ἡ διαδοχή του¹³².

Ἔτσι μαζί μέ τούς Galeoti συμπεριέλαβε καί τούς ἐγκλείστους τῶν φυλακῶν. Γιά τήν ἀπελευθέρωση Ἑλλήνων, ἀλλά καί Βενετῶν σκλάβων πού συνελήφθησαν ἐνῶ ὑπηρετοῦσαν στό Ναυτικό καί σίς γαλέρες ἔχει ἀναφερθεῖ καί σ' ἄλλα σημεῖα τῆς διαθήκης του¹³³. Μ' αὐτή τήν τελευταία του τροποποίηση γιά τούς Galeoti φαίνεται ἐπιτέλους ἱκανοποιημένος, γι' αὐτό καί τήν ἀφήνει ὡς ἔχει. Αὐτή ἡ τελευταία προσθήκη γιά τούς κωπηλάτες ἀποτελεῖ καί τήν πλέον ἐπίσημη τῆς διαθήκης πού βρίσκεται ὄχι μόνο στό Ἄρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου ἀλλά πανομοιότυπη καί στό Κρατικό Ἄρχεῖο, στά ἔγγραφα τοῦ Notaio Gregorio Biancolì¹³⁴. Ἀμφισβητῶντας κανεῖς τά κίνητρα ἀλτρουισμοῦ τοῦ Φλαγγίνη, αὐτοῦ δηλαδή τοῦ νευρωτικοῦ ἀντισταθμίσματος ἑνός ἀποθνημένου κατά τόν Freud ἐγωισμοῦ, θά διέβλεπε σ' αὐτά κάποια εἰκόνα νοσηρότητας καί τήν τάση γιά προβολή ἢ πάλι τήν ἀνάγκη γιά θαυμασμό καί ἀναγνώριση ὑπό τῶν ἄλλων, σέ περίπτωση αἰσθημάτων κατωτερότητας. Ὁ ὀρισμός τῆς Ψυχολογίας ὅμως κατοχυρώνει τήν ἔννοια τοῦ ἀλτρουισμοῦ σάν αὐτοεπιβεβαίωση ἀπό τό ἴδιο τό ἄτομο καί γιά ἱκανοποίησή του. Ἐξάλλου ἡ μητρική θαλπωρή καί ἡ πατρική ἐποπτεία τοῦ θεοῦ του δέν ἄφησαν περιθώρια τραυματισμοῦ τοῦ πρωτόγονου ἐγωισμοῦ στή σφαῖρα τοῦ παιδικοῦ τοῦ Ἐγώ.

¹³² E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.22^ν.

¹³³ αὐτόθι, f.7^ι, ὅπου ἓνα τέταρτο ἀπό τά ποσά δωρεᾶς ἦταν προορισμένο γιά τήν ἀπελευθέρωση Ἑλλήνων αἰχμαλώτων στό Ναυτικό καί τίς γαλέρες τῆς Γαλννοτάτης Δημοκρατίας, ἐλλείψει δέ Ἑλλήνων, θά ἀπελευθερώνονταν ἀκόμη καί ξένοι, ἀρκεῖ βέβαια ἡ σύλληψή τους νά ἔγινε ἐν ὄρα ὑπηρεσίας.

¹³⁴ αὐτόθι, f.22^ν, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.52.

Αυτό τό παιδικό “Εγώ” τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη πού συμπεριλάμβανε τό σύνολο τῶν ψυχικῶν του λειτουργιῶν καί τό ὁποῖο θά διαμόρφωνε τή σχέση του μέ τό κοινωνικό περιβάλλον, ὄχι μόνο δέν τραυματίστηκε, ἀλλά ἐντρυφήσε καί μυήθηκε πρώιμα στήν ἔκφραση ἑνός ὑπέρ πάντων ἀλτρουϊσμοῦ.

Ἄν λοιπόν ἡ γενναιοδωρία καί γενναιοψυχία τοῦ ἀνδρός ἦταν ἀποκύημα μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης τότε αὐτές συντελέσθηκαν ἀπό ἀδυναμία. Ἐάν τουναντίον διαπλάσθηκαν ἀπό μιᾶ ἤρεμη δύναμη, αὐτή ἦταν ἡ κατανόηση¹³⁵.

Ἡ κατανόηση αὐτή τοῦ εὐεργέτη διαμορφώθηκε ἀπό τή στάση του (attitude), ἀπό τό συμ-παθητικό συναίσθημα (sentiment) καί ἀπό ὄλους ἐκείνους τούς θετικά διακειμένους παράγοντες τοῦ θυμικοῦ του (affective factors)¹³⁶. Κορωνίδα τῆς κατανόησης ἀποτελεῖ τό βίωμα καί ἡ ταύτιση μέ τόν πάσχοντα. Ἡ ταύτιση πάλι συνεπάγεται τή γνώση (knowledge) τῆς συμπεριφορᾶς (behaviour) τοῦ εὐεργέτη πρὸς τόν εὐεργετούμενο¹³⁷.

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης βίωνε στό ἔπακρο τήν ἐμπειρία αὐτή μέ συμπεριφορά ἄκρας ταπείνωσης. Καί αὐτή τήν τελευταία ἐξέφραζε ἕνα λυτρωτικό γιά τή φύση του καί θεραπευτικό γιά τήν ψυχική του ὑγεία θρησκευτικό συναίσθημα. Ἡ σύγχρονη ψυχοθεραπευτική τό θεωρεῖ σημαντικότερο παράγοντα ψυχικῆς ὑγείας. Δημιουργεῖ ἕνα συναίσθημα ἀσφάλειας καί ψυχικῆς ἰσορροπίας, ἀρκεῖ νά βιώνεται σωστά καί νά μὴν ἐκτροχιάζεται σέ ἐμμονές καί νευρώσεις. Γίνεσαι εὐεργέτης καί συγχρόνως εἶσαι ἄνθρωπος ταπεινός καί ἐξισωμένος, αἰσθανόμενος μέσα σου μια ἠθική γαλήνη καί ἐλπίδα, πού κατά τόν Karl Jaspers εἶναι καί τό βασικότερο μέσο ψυχοθεραπείας. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης θρήσκευε πολύ ὅπως καταφαίνεται ἀπό τίς πλεῖστες ἀναφορές του¹³⁸.

¹³⁵ Daco P., ὁ.π., σ.624, Μάνου Ν., ὁ.π., σ.35.

¹³⁶ Stratton G., *Social Psychology of International Conduct*, New York 1929, σ.133.

¹³⁷ Rose A., *Sociology: The Study of Human Relations*, New York 1956, σ.34.

¹³⁸ Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης σσ.15, 16, 18, 25, 46, 53, 55, 57, 61, 71, καί ἄλλοῦ, Joung C., *Ἀναλυτικὴ Ψυχολογία* Ἀθήνα x.χρ. σ.217 ἀλλὰ καί E.I.B., Π.Α., b.37,

Τό αὐτοστερεότυπο¹³⁹ τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, ἀπόρροια τοῦ συναισθήματος τῆς τιμῆς πού ἀπολάμβανε ἀπό τή θετικά πρὸς αὐτόν διακεῖμενη γνώμη καί ἐκτίμηση τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀδελφότητας¹⁴⁰, ἦταν τῆς μετριοπαθοῦς καί ἠπίων τόνων προσωπικότητας. Στό Φλαγγίνη ἡ προσωπικότητα αὐτή διαποτιζόταν ἀπό ἦθος καί τιμιότητα, θεμελιακά στοιχεῖα τῆς ψυχικῆς ὑγείας.

Ἐξάλλου ἡ εἰλικρινειά του ὑπῆρξε ἀφοπλιστική, ἀφοῦ ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε, δέν εἶχε λάβει ποτέ μέρος ἀπό σπουδαῖες εἰσπράξεις ὅπως οἱ ἄλλοι δικηγόροι τοῦ Δημοσίου, οὔτε ἀπό πρόστιμα, ἀφοῦ ὁ σκοπός τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ τιμιότητα. Ὑποστήριζε μάλιστα ὅτι τὴν περιουσία του τὴν εἶχε ἀποκτήσει μὲ κόπους καί στερήσεις ἀπὸ κάθε νεανική ἀπόλαυση, δέν εἶχε ὅμως ποτέ ἐνδώσει σέ θέματα φιλαργυρίας ἢ παράνομης καί ἀνάρμοστης κερδοσκοπίας¹⁴¹.

3. ΟΙ ΔΙΑΘΗΚΕΣ ΚΑΙ Η ΔΩΡΕΑ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

α) ΟΙ ΔΙΑΘΗΚΕΣ

Τὸν 17^ο αἰῶνα ἡ ἱατρικὴ ἔμενε ἀκόμη ἀβοήθητη σέ θέματα ὑπεύθυνων διαγνωστικῶν μεθόδων καί ἐφηρμοσμένης φαρμακοθεραπείας.

Ἡ ὑγεία, ἐπισφαλῆς καί εὐαίσθητη ὅταν ὑποχωροῦσε μπροστά στίς ἀσθένειες τοῦς λοιμούς καί τίς ἐπιδημίες δημιουργοῦσε ἔντονη ἀνασφάλεια.

fasc.525, ff.1^r, 3^v, 19^r, Τομασίδη Χ., ὅ.π., σ.515. Βλ. ἐπίσης Μπέγζου Μ., Φιλοσοφικὴ Ἀνθρωπολογία τῆς θρησκείας, Ἀθήνα 1994.

¹³⁹ Τομασίδη ὅ.π. σ.529, βλ. καί Πλουτάρχου Ἠθικά, Κάκτος, Ἀθήνα 1996, τόμ.3, σ.102D.

¹⁴⁰ Ὁ θεῖος του λόγῳ τοῦ καθολικοῦ του δόγματος διέπρεψε μὲν ὡς καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς καί ἔπειτα μεγαλογιατρός, ἐγκλωβισμένος καί δραστηριοποιημένος ὅμως μόνο στή βενετικὴ κοινωνία. Ἀντίθετα ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης διακρίθηκε ὄχι μόνο ὡς διάσημος δικηγόρος τοῦ Δημοσίου (avvocato fiscal) ἀλλὰ καί ὡς λόγιος, ἐκπροσωπώντας τὴν Ἀδελφότητα στά προβλήματα καί τίς ὑποθέσεις της, μὲ τὴ δεινότητα ρήτορα καί τὸ ἀνάστημα μιᾶς συγκροτημένης προσωπικότητας.

¹⁴¹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.19^r, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὅ.π., σ.46.

Οί διαθήκες γράφονταν ακόμη και σέ νεαρά ηλικία ἢ και σέ περιστάσεις ὅπου πιθανολογοῦνταν κάποιος κίνδυνος γιά τήν υἰεία, ὅπως σίς περιπτώσεις τοκετοῦ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γιά τό εὐμετάβολο τῆς υἰείας και τό φόβο τοῦ θανάτου ὑπῆρξε ἡ περίπτωση τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη Παβόνας. Ὑγιέστατη πρίν τόν τοκετό, ἔσπευσε νά γράψει τή διαθήκη της. «...Εγὼ ἡ Παβόνα σύζυγος τοῦ κυρίου Θωμᾶ Φλαγγίνη ἔγκυος, καιτοι θεία χάριτι, εἶμαι υἰγιής, ἀλλ' ἐπειδή ὁ καθείς ὑπόκειται εἰς τόν θάνατο...» γράφει στή διαθήκη της. Δυόμισι μῆνες ἀργότερα σίς 12 Ἰουνίου 1612 και σέ ηλικία 24 χρόνων ἡ Παβόνα και τό νεογνό της ἀπεβίωσαν πάνω στόν τοκετό¹⁴².

Ὑπό τό πρίσμα τῆς ἴδιας λογικῆς ὁ τριακοντατριετής Θωμᾶς Φλαγγίνης ἕνα χρόνο νωρίτερα ἔγραψε τήν πρώτη του διαθήκη, σίς 4 Ἰουνίου 1611. Κλινήρης ὢν και μέ ἔκδηλη τήν ἀγωνία γιά τήν ἐξέλιξη τῆς υἰείας του ὑπαγόρευσε κατ' οἶκον στό συμβολαιογράφο Zuane Draghi τή διαθήκη του, τήν ὁποία θά καταργήσει ἀργότερα παντελῶς¹⁴³.

Σίς 11 Σεπτεμβρίου 1644 ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης γράφει τή δεύτερη και πρὸς ἐκτέλεση ἰσχύουσα διαθήκη του. Ἡ διαθήκη μέ ἕναν κωδῖκελλο σίς 4 Μαρτίου 1645 και ἕννεα περαιτέρω προσθήκες, συμπληρώνεται σ' ἕνα διάστημα ἀπό τίς 11 Σεπτεμβρίου 1644 ἕως τίς 13 Φεβρουαρίου 1648, δέκα μόλις ἡμέρες πρίν τό θάνατό του, βρίσκεται δέ στά atti di Notaio Gregorio Biancoli¹⁴⁴.

Μελετώντας ὅμως ἐξονυχιστικά τήν busta 37 στό Ἑλληνικό Ἰνστιτοῦτο Βενετίας και μάλιστα τό fasc. 525, *testamento e codicilj del fu Tommaso*

¹⁴² Πρβλ. Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης...ὄ.π., σ.77.

¹⁴³ Ἡ διαθήκη βρίσκεται στό Archivio di stato atti Notaio Zuane Draghi b.333 Tract.349 ὅπως τήν δημοσίευσε ὁ Μέρτζιος Κ., ὄ.π., σ. 15.

¹⁴⁴ Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.26. Ὁ Μέρτζιος μελέτησε τό ἀντίγραφο αὐτό στό Archivio di Stato atti Notaio Gregorio Biancoli Busta No 455 τό ὁποῖο ὑπάρχει σέ ἄτακτη χρονική σειρά και στό E.I.B., Π.Α., b.37 fasc.525 *testamento e codicilj del fu Tommaso Flangini ff.11^v-33^r*.

Flangini θά διαπιστώσουμε ότι ο ευεργέτης είχε αρχίσει περίπου τέσσερα χρόνια νωρίτερα να γράφει τη διαθήκη του αυτή, δηλ. στις 30 Νοεμβρίου 1640. Το αντίγραφο αυτό με τις δώδεκα προσθήκες καλύπτει ένα συγγραφικό χρονικό διάστημα από τις 30/11/1640 έως 19/4/1644¹⁴⁵, οι προσθήκες δέ αυτές δεν περιέχονται στο αντίγραφο Biancolì, πού μελέτησε ο Μέρτζιος. Είναι ανολοκλήρωτες, τροποποιούνται όμως ή συμπληρώνονται σε περαιτέρω χρονικά, αναφορές¹⁴⁶.

Η διαθήκη αυτή αποτελεί ένα ψυχογράφημα μιᾶς προσωπικότητας με σαφέστατες φιλοσοφικές θέσεις απέναντι στη ζωή και τό θάνατο, με τη διαπιστευμένη πίστη του απέναντι στο Θεό και τόν άνθρωπο αλλά προπάντων με τήν κατατεθείσα και ολοκληρωτική του αφιέρωση σ' αυτό πού λέγεται Ἑλληνες.

Όπως ἤδη ἔχουμε αναφέρει ἡ ἐκποιηθείσα περιουσία τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη ἀπέφερε ἕνα ποσό 200.000 δουκάτων περίπου¹⁴⁷ τά ὁποῖα κατατέθηκαν στή Βενετική Zeccha πρὸς 5%. Τό ἐνεργητικό τοῦ κέρδους ὁ ευεργέτης τό διέθεσε σέ τέσσερις τομεῖς.

-Πρῶτον, στήν ἴδρυση τοῦ Seminario (Φροντιστηρίου). Ἐνός ἀνώτερου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος μεγαλύτερης πνευματικῆς ἐμβέλειας ἀπό τήν ἤδη

¹⁴⁵ E.I.B., Π.Α., b.37 fasc.525, testamento e codicilij del fu Tommaso Flangini f.1^v και f.22^v.

¹⁴⁶ Οἱ κοινές ἀναφορές στά δύο ἀντίγραφα τῆς δεύτερης Διαθήκης, σ' αὐτό δηλ. τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Π.Α., b.37, fasc.525 πού ἐρευνοῦμε καί σ' αὐτό τοῦ Archivio di Stato πού μελέτησε ὁ Μέρτζιος, ἀρχίζουν με τήν κοινή ἡμερομηνία 11/9/1644 f.11^v ἀφ' ἑνός καί Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης σ.26 ἀφετέρου. Ἀκολουθοῦν ἑννέα ἀκόμη προσθήκες πανομοιότυπου μεταξύ τους περιεχομένου καί ἰδίων ἡμερομηνιῶν πού καταγράφονται ἀπό τις 27/9/1644 f.22^v (στό δέ Archivio di Stato – Μέρτζιο σ.52) μέχρι τις 13/2/1648, f.28^r καί Μέρτζιου Κ., σ.70 ἀντιστοίχως.

¹⁴⁷ βλ. ἀνωτ. σ.70, ἐπίσης E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.26^r.

υπάρχουσα Έλληνική Σχολή Βενετίας, όπου μέχρι τότε οι Έλληνοπαιδες διδάσκονταν μόνο τά Έλληνικά καί Λατινικά Γράμματα.

-Δεύτερον, στή λειτουργία ενός Νοσοκομείου για τούς Έλληνες φτωχούς ασθενείς.

-Τρίτον, στή χρηματοδότηση για τήν υπανδρεία Έλληνίδων κορασίδων.

-Τέταρτον, στήν απελευθέρωση αιχμαλώτων¹⁴⁸.

Άντικείμενο αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ δημιουργία καί λειτουργία τοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου. Μία μεγάλη σέ σύλληψη ἰδέα πού στήν κυριολεξία ἔδωσε ζωή στούς ὀρθόδοξους Έλληνες τῆς Βενετίας, ὄχι μόνο ἰατροφαρμακευτικῶς ὡς Νοσοκομεῖο (Ospedale), ἀλλά καί σέ ἐπίπεδο βασικῆς διατροφῆς σέ δυσπραγεῖς ἐποχές ὡς Ἄσυλο (Ospizio).

Β) Η ΔΩΡΕΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἀπό πλευρᾶς Ψυχολογίας διέθετε μία πολύ δυναμική "συνείδηση πού θέλει", αὐτό πού ἀπλῶς ὀνομάζουμε βούληση¹⁴⁹. Ἐκφράσεις τοῦ εἴδους "θέλω", "ἐπιθυμῶ", "πόθος μου εἶναι", "θέλησίς μου εἶναι", "ἐπιβάλλω", ἀπαντῶνται σέ πολλά σημεῖα τῆς διαθήκης του¹⁵⁰.

Ἡ συνείδηση αὐτή πλαισιωμένη ἀπό μία βιωματική προδιάθεση για τούς δυστυχοῦντες καί ἀσθενοῦντες Έλληνες θά τόν ὀδηγήσει στήν ἴδρυση γι' αὐτούς ἐνός Νοσοκομείου.

Σέ πολλά μέρη τῆς διαθήκης του καί ὄχι μόνο στή δωρεά για τό Νοσοκομεῖο ἀναφέρεται στούς ἀσθενεῖς Έλληνες καί τόν πόνο τους. Ἐπιστρέφει σ' αὐτές τίς ἀναφορές, τίς διορθώνει μέ προσθήκες, ἐπαυξάνοντας πάντα τά ποσά καί φροντίζοντας για τήν ἀσφαλή τους

¹⁴⁸ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 ff.6^v, 7^r.

¹⁴⁹ Παπανοῦτσος Ε.Π. Ψυχολογία, Ἀθήνα 1972, σ.159.

¹⁵⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 ff.3^r, 3^v, 5^v, 7^r, 7^v, 11^v, 12^r, 13^v, 14^r, 14^v, 15^r, 16^r, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 20^r, 20^v, 21^r, 21^v, 22^r, 26^v, 27^r, 31^v.

χορήγηση. Έτσι στις 30/11/1640 αφήνει στους φτωχούς Έλληνες ασθενείς πού μένουν όχι μόνο κοντά στον Άγιο Γεώργιο αλλά και σ' άλλα σημεία της πόλης, δώδεκα δουκάτα έτησίως, τά όποια θά διατίθενται σ' αυτούς από τή Διοίκηση τής Αδελφότητας μέ τή βοήθεια του Αρχιεπισκόπου ή τών ιερέων¹⁵¹. Ο Φλαγγίνης δέν είναι ικανοποιημένος μέ τήν προσφορά του γι' αυτό στις 11/9/1644 τήν τροποποιεί διπλασιάζοντάς την. Έτσι στους φτωχούς Έλληνες ασθενείς θά καταβάλονται έτησίως και στό διηνεκές είκοσιτέσσερα δουκάτα, τά όποια θά διανέμονται, από τή σύζυγό του Μαρία, μετά δέ τό θάνατό της από τους ιερείς και τόν Αρχιεπίσκοπο¹⁵².

Βλέποντας ό Θωμάς Φλαγγίνης τους ασθενείς νά κατακλύζουν κυριολεκτικώς τά Νοσοκομεία τής Βενετίας έστρεψε τή φιλόανθρωπη και ευεργετική του δραστηριότητα και σ' αυτά. Έτσι στις 30/11/1640 μέ αναφορά στή Διαθήκη του, αφήνει στό Νοσοκομείο του Έλέους (della Pietá) δώδεκα δουκάτα έτησίως και στό διηνεκές¹⁵³. Τριάμισι χρόνια αργότερα θά τροποποιήσει τή Διαθήκη του και δίπλα στό Νοσοκομείο του Έλέους θά προσθέσει και αυτό τών Ανιάτων (Incurabili). Τό ποσό αυτή τή φορά θά είναι τό κέρδος του ένυπόθηκου δανείου τών πεντακοσίων δουκάτων, προς τόν Paulo Caotorta μέ έγγυητή τόν Andrea Dolfin, διαιρεμένο για τά δύο Νοσοκομεία¹⁵⁴. Δέν έκπλησσομάστε πού ούτε και αυτή ή αλλαγή στή διαθήκη για τά δύο Νοσοκομεία δέν ικανοποιεί τόν ευεργέτη.

Μέ προσθήκη στις 11/9/1644 ή άρωγή στα δύο Νοσοκομεία θά γίνεται έβδομαδιαίως σε λίρες αλλά και έτησίως σε δουκάτα.

¹⁵¹ E.I.B., αυτόθι, f.2^r.

¹⁵² E.I.B., αυτόθι, f.13^v Βλ. και Μέρτζιου Κ., ό.π., σ.33.

¹⁵³ E.I.B., αυτόθι, f.2^v.

¹⁵⁴ E.I.B., αυτόθι, f.22^v.

Αυτό τό αναφέρει σάν τάμα στήν αὐτόγραφη διαθήκη του. Νά δίνονται δηλαδή στό μέν Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους μία λίρα ἐβδομαδιαίως καί δώδεκα δουκάτα ἐπείσως, ἐνῶ στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων μία λίρα καί δέκα δουκάτα ἀντίστοιχα. Γιά νά μὴν ὑποχρεωθεῖ μάλιστα ἡ περιουσία του, ἀφήνει γί' αὐτό τό σκοπό ἕνα ἐνυπόθηκο δάνειο πεντακοσίων δουκάτων, πού εἶχε κάνει μέ κάποιο κύριο Caotorta καί μέ ἐγγυητή τόν κύριο Andrea Dolfin. Ὁ δωρητής ἐκφράζει τήν ἐπιθυμία, κατά τήν ἀπόσβεση νά εἰσπράξει διακόσια πενήντα δουκάτα τό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους καί διακόσια τό τῶν Ἀνιάτων καί μάλιστα μέ δικά του ἔξοδα¹⁵⁵.

Ἄν καί ἡ ἀναφορά αὐτή εἶναι ἡ πλέον ἐπίσημη γιά τά ἀνωτέρω δύο Νοσοκομεῖα della Pietà καί degli Incurabili, σέ κάποιο ἄλλο σημεῖο τῆς διαθήκης του ὁ εὐεργέτης θά δείξει τό μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του μέ νέα προσθήκη καί πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων. Στίς 3/2/1645 λοιπόν, ἀναφερόμενος στό ἐνυπόθηκο αὐτό δάνειο τῶν πεντακοσίων δουκάτων γιά τά εἰρημένα δύο Νοσοκομεῖα καί πρὸς ἐκπλήρωση τοῦ τάματός του, θά θέσει καί κάποιο συγκεκριμένο ὄρο γιά τό Νοσοκομεῖο τῶν Incurabili. Ἐάν δηλαδή στό Ἀνιάτων ἀποποιηθοῦν νά δέχονται Ἑλληνες, τά χρήματα θά ἀφαιρεθοῦν καί θά ἐπιστρέψουν στό δωρητή¹⁵⁶.

Λόγω τοῦ ἴδιου τάματος τά ἐν λόγω Νοσοκομεῖα θά ὠφεληθοῦν καί σ' ἄλλο σημεῖο τῆς Διαθήκης τοῦ εὐεργέτη. Ἦταν ἡ περίπτωση πού ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἐξαπατήθηκε ἀπό κάποιο κύριο Sebastian Mocenigo μέ ἕνα ἐνυπόθηκο δάνειο 2.600 δουκάτων γιά τήν ἀγορά ἀπό τό δεύτερο 46 ἀγρῶν καί ἡ ὑπόθεση διά τῆς διαθήκης θά κατέληγε στό Δικαστήριο. Ὁ Φλαγγίνης ἤθελε τό ποσό πού θά κερδιζόταν ἀπό τή διαλεύκανση

¹⁵⁵ E.I.B., αὐτόθι, f.13^r-13^v, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.31-32.

¹⁵⁶ E.I.B., αὐτόθι, f.27^r, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.62.

τῆς ὑπόθεσης, νά κατατεθεῖ στό Βενετικό Θησαυροφυλάκιο (Zecca) καί ἀπό τούς τόκους του, οἱ μισοί νά περιέλθουν στό γαμπρό του Benetto Soranzo, καί οἱ ἄλλοι μισοί νά μοιρασθοῦν ἰσόποσα στά Νοσοκομεῖα Ἐλέους καί Ἀνιάτων¹⁵⁷.

Καί σέ μία δεύτερη περίπτωση ἀπάτης ἐκ μέρους κάποιου Nicoló da Molin σέ θέματα ἀγοραπωλησίας ἀγρῶν πού ἐκκρεμοῦσε δικαστικά, ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης, μέ τή διαθήκη του στίς 21/3/1648 ὀριζε νά γίνει ἀγωγή καί οἱ περικοπές νά μεταβιβαστοῦν καί πάλι στό γαμπρό του Benetto Soranzo, μέ τόν ὄρο νά ἀποδώσει 30 δουκάτα σέ φτωχοῦς ἀσθενεῖς πού εὐρίσκονται ἐκτός Νοσοκομείου¹⁵⁸.

Ἀκόμη καί τά 50 δουκάτα πού ἄφηνε στή σύζυγό του νά τά διανέμει “γιά τήν ψυχή του” κάθε Χριστούγεννα καί Πάσχα τήν προΐδέαζε νά τά διαθέτει σέ ἀσθενεῖς ἢ ἄλλα εὐαγῆ ἰδρύματα σάν ἔργο ἀγαθό καί δίκαιο¹⁵⁹. Εἶχαν καί ἐδῶ προτεραιότητα οἱ ἀσθενεῖς καί οἱ ἀναξιοπαθοῦντες.

Ὁ μέγανος εὐεργέτης μέ ἀλτροῦστική αὐτογνωσία θά συμπεριλάβει στίς δωρεές του περί ὑγείας ὄχι μόνο Ἕλληνες ἀλλά καί πολίτες τοῦ Βένετο. Στό Fieso μιά κωμόπολη κοντά στήν Ραδονα διέθετε ἕνα ἀγρόκτημα μέ μιά πέτρινη κατοικία. Οἱ κάτοικοι τόν ἐκτιμοῦσαν καί αὐτός τούς τό ἀνταπέδιδε ποικιλοτρόπως. Γί αὐτό καί στίς 11/9/1644 θά συμπληρώσει στή διαθήκη του, ὅτι στούς φτωχοῦς ἀσθενεῖς τοῦ Fieso ἀφήνει ἑκατό δουκάτα πού θά διατεθοῦν ἀπό τή σύζυγό του Μαρία¹⁶⁰.

Μέ τήν ἀναμενόμενη πλέον χαρακτηριστική του ἀνησυχία δύο ἐβδομάδες ἀργότερα στίς 27/9/1644 θά συμπληρώσει ὅτι στόν ἐφημέριο

¹⁵⁷ E.I.B., αὐτόθι, f.28^v, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.67.

¹⁵⁸ E.I.B., αὐτόθι, f.29^v, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.69.

¹⁵⁹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.12^r. Βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σσ.28-29.

¹⁶⁰ E.I.B., αὐτόθι, f.13^v βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.33.

του Fieso θά χορηγοῦνται ἐπσῖως ἑκατό δουκάτα γιά τό γάμο νεανίδων καλῶν ἡθῶν, ἀπ' αὐτά ὅμως τριάντα θά δίνονται σέ φτωχοῦς ἀσθενεῖς¹⁶¹.

Μέ τήν προσθήκη στίς 3/2/1645 ὁ εὐεργέτης συνεχίζει τήν ἀρωγή του σέ θέματα ὑγείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αὐτή τή φορά ἕνα ἤδη ἀλλοῦ χορηγούμενο ποσό δέκα δουκάτων σέ ἐτήσια βάση ἀπλῶς θά ἀλλάξει ἀποδέκτη πρὸς ὄφελος καί πάλι τῶν φτωχῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν¹⁶².

Μιά θετική προδιάθεση γιά τούς ἰατρούς πού ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης θεωρεῖ "εὐεργέτες" τεκμηριώνεται παιδιόθεν λόγῳ συμβίωσης μέ τό διάσημο ἰατρό θεῖο του Βενέδικτο Φλαγγίνη. Συνταρακτική πρέπει νά ἦταν καί ἡ ἐμπειρία, τῶν προσπαθειῶν τῶν ἰατρῶν νά διατηρήσουν στή ζωή τήν τίκτουσα σύζυγο καί τό νεογνό πού τελικά κατέληξαν καί οἱ δύο κατά τόν τοκετό¹⁶³.

Αἰσθάνεται εὐγνωμοσύνη γιά τούς θεράποντες ἰατρούς τῆς οικογένειάς του, γι' αὐτό καί δέν τούς λησμονεῖ στή διαθήκη του. Στίς 18/10/1642 λοιπόν γράφοντας γιά τόν Michiel Angelo Rotta, τόν θεωρεῖ μεγάλο του εὐεργέτη, ἀφοῦ ἀπ' αὐτόν εἰσέπραξε πολλές καλοσύνες καί χάρες σέ μιά μακρά πορεία ἐτῶν καί χωρὶς κάποια σπουδαία ἀνταμοιβή.

¹⁶¹ E.I.B., αὐτόθι, f.23^r βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.54.

¹⁶² E.I.B., αὐτόθι, f.26^v, βλ. καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σσ.62-63. Πρόκειται γιά τά δέκα δουκάτα ἐπσῖως πού πρόσφερε στίς 5 Δεκεμβρίου ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Σάββα ὁ εὐεργέτης στόν καθολικό προϊστάμενο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου ἐντός τῆς ὁποίας ἦταν ἐνταφιασμένος ὁ Ἅγιος Σάββας, γιά τή λειτουργία καί τό φωτισμό τῆς ἐκκλησίας, ἀρκεῖ νά ἐκτελοῦνταν ἀπό Ἑλλήνες ἱερεῖς. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης εἶχε ἐκφράσει τήν ἐπιθυμία, ἐντός τοῦ εἰρημένου ναοῦ νά κατασκευαστεῖ τό βῆμα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος μέ τήν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου κατά τήν ἑλληνορθόδοξη τεχνοτροπία καί τόν ἴδιο ἀπεικονιζόμενο γονυπετή καί θά πρόσφερε γι' αὐτό διακόσια δουκάτα. Ἐάν ἐν τούτοις δέν ἐκπληρωνόταν ἡ ἀνωτέρω ἐπιθυμία θά ἐπιστρεφόταν ὄχι μόνο τό ἀνωτέρω ποσό ἀλλά καί ἡ καθιερωμένη ἐτήσια προσφορά τῶν 10 δουκάτων στήν πανήγυρη τοῦ Ἁγίου Σάββα, ἡ οποία θά ἦταν πρὸς διάθεση... "τῶν ἀπόρων Ἑλλήνων ἀσθενῶν".

¹⁶³ βλ. ἀνωτ. σ.65, σημ.83.

Γι' αυτό του αφήνει σάν ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης 50 ουγγιές αργύρου¹⁶⁴. Δύο χρόνια αργότερα στις 11/9/1644 θά κάνει πολυτιμότερη τή δωρεά του, αφού στόν έν λόγω ιατρό Angelo Rotta καί σέ ένδειξη τών μεγάλων του υποχρεώσεων όπως έλεγε θά αφήσει δύο κύπελλα επίχρυσα καί ζωγραφισμένα πού ανήκαν στό Δούκα τής Mantona.

Στόν έτερο ιατρό, τόν Squadron, πού θεωρεϊ επίσης ευεργέτη του, αφήνει μία φρουτιέρα αργυρή βάρους 25 ουγγιών, αναθέτοντας καί στους δύο τή φροντίδα για τήν υγεία τής συζύγου καί τής θυγατέρας του¹⁶⁵.

Καί έρχόμαστε στό μεγαλύτερο κληροδότημα αρωγής στά θέματα υγείας του Έλληνισμού τής Βενετίας. Τό Φλαγγίνειο Νοσοκομείο.

Αποτελεϊ τή σπουδαιότερη ίσως δωρεά υποστήριξης τής Ύγείας στήν ιστορία του αποδήμου Έλληνισμού. Τό Ospedale Flangini, στό όποιο εργαζόταν καί χειρουργός καί παθολόγος σέ περίοδο απόλυτης οικονομικής ένδειας μεταγράφηκε σέ Άσυλο πτωχών (Ospizio), εξασφαλίζοντας στέγη καί στοιχειώδη διατροφή στους άπορους Έλληνες τής πόλης τών τεναγών. Η δημιουργία ενός Νοσοκομείου άπασχόλησε τόσο έντονα τό Θωμά Φλαγγίνη όσο έντονα καί σέ βάθος χρόνου βίωσε τίσ εικόνες καθημερινής άνέχειας καί ασθένειας τών ένδεών Ελλήνων.

Ήδη τό υπόμνημά του προς τό Δόγη λίγο μετά τή λήξη τής θητείας του ως Προέδρου τής Άδελφότητας στις 3/11/1624, νά βοηθήσει τίσ προσπάθειες δημιουργίας ενός ανώτερου Έλληνικού Ίδρύματος δείχνουν τόν διακαή πόθο του για τά θέματα του ντόπιου Έλληνισμού.

Ένθερμος πρωτοστάτης τών ενεργειών τής Άδελφότητας συμβάλλει ώστε τό 1629 νά αγοραστούν τά προς άπαλλοτρίωση κτίρια όπου θά κτιζόταν αυτό τό πνευματικό ίδρυμα αλλά καί τό Νοσοκομείο. Καί όταν στις 10 Απριλίου 1640 λαμβάνεται η σχετική άπόφαση, ό ευεργέτης έχει ήδη

¹⁶⁴ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525, f.9^ν.

¹⁶⁵ E.I.B., αυτόθι, f.16^ρ, βλ. καί Μέριτζιου Κ., ό.π., σ.38.

σμιλέψει μέσα του τή μεγάλη Δωρεά πρός ὄφελος τῆς ὑγείας τῶν Ἑλλήνων¹⁶⁶.

Κατά τή συνεδρίαση τῆς Ἀδελφότητας στίς 19 Αὐγούστου 1640 ὅπου κατατέθηκαν δύο ἀρχιτεκτονικά σχέδια, ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης θεώρησε ὅτι εἶχε ἔλθει τό πλήρωμα τοῦ χρόνου καί ὅτι ὄφειλε νά κάνει τή δική του κίνηση. Ἔτσι τρεῖς μῆνες ἀργότερα στίς 30/11/1640 γράφει στή διαθήκη του: ... voglio, che sia eretto un Ospidal vicino alla chiesa di S. Giorgio de' Greci, che facilmente si possa far una locazione di due o più case ivi contigue a riacimento dell' Arcivescovo e Cappellano de' Greci...¹⁶⁷. Θέλει ἐντός τοῦ Νοσοκομείου νά μένει ἕνας νοσοκόμος μέ τή σύζυγό του καί τό Θεραπευτήριο νά ἐξοπλιστεῖ μέ τά ἀπαραίτητα κρεβάτια καί στρώματα. Δικαίωμα νοσηλείας νά ἔχουν οἱ ἀπόλυτα ἄποροι καί ἄστεγοι ὀρθόδοξοι Ἑλληνες ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι μέ τήν ἀποθεραπεία τους θά λαμβάνουν καί ἕνα μετανοσηλευτικό ἐπίδομα δύο δουκάτων¹⁶⁸.

Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, στίς 11/9/1644 ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης μ' ἕνα ἀναλυτικότερο ἀλλά καί πλέον ὀλοκληρωμένο κείμενο στή Διαθήκη του περιγράφει τό πρός ἴδρυση Νοσοκομεῖο καί τόν τρόπο λειτουργίας του. Ἐκεῖ ἀναφέρεται συγκεκριμένα στό ἰατρικό καί νοσηλευτικό προσωπικό καί στούς μισθοῦς τους, στίς ὑποχρεώσεις τῶν ἰατρῶν ἐντός καί ἐκτός Νοσοκομείου, καθώς καί στήν ἐκλογή τους ἀπό τόν Ἀρχιεπίσκοπο καί τούς ἱερεῖς. Ὑποδεικνύει ἐπίσης χωριστά δωμάτια νοσηλείας ἀνδρῶν καί γυναικῶν καί ἄλλες λεπτομέρειες:

¹⁶⁶ Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας, ὅ.π., σσ.45, 49, 82.

¹⁶⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525, ff.1^ν, 7^ς.

¹⁶⁸ A.S.V., Provveditori sopra Ospitali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, capitolar a Clausola 7. Ἐπίσης E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.7^ς. Βλ. καί E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.2 (νέα ἀρίθμηση).

... Voglio che sii provveduto d' una et anco due case, o della chiesa de' Greci, o d' altri, attribuendole l' affitto perpetuo et siino preparate con otto sin dieci stramazzi, pagliazzi et schiavine et che siino per comodo de' poveri amalati Greci, a quali dall' Arcivescovo et Cappellani sii provveduto delle cose bisognose, et sii dato stanza, et ducati dodese sin vinti all' anno ad un' uomo con moglie, che ne tenga la cura, e le polizze dello speso siino soddisfatte da Sue Eccellenze, li quali pero invigilino, che quando siino sani, siino licenziati con un paro di ducati per uno, per mandarli alle loro case, et se anco piu facesse bisogno circum circa se li conceda.

Voglio che li predetti siino accettati senza alcuna licenza, o dall' Arcivescovo, o dalli cappellani, senza broglio, ma per loro conscienza, et quando sará riposto se ne dii conto a Sue Eccellenze et se l' infermi saran femine abbino le loro stanze separate e si paghi un medico con ducati trenta all' anno, che non solo abbia obligo di questi, che saran in questo luoco, ma anco delli vicini alla chiesa nelle due calle et sii eletto dall' Arcivescovo et cappellani per loro conscienza¹⁶⁹.

Τό Ospedale Flangini di Venezia ñ Hospitale de Greci ñ Ospedal di S. Zorzi de Greci¹⁷⁰ άνοιξε τίς πύλες του τόν Ιούνιο του 1666 δεκαοκτώ χρόνια μετά τό θάνατο του εύεργέτη.

¹⁶⁹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.21^r, βλ. καί Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης ό.π., σ.51. Οι δύο όδοί εΐναι τά δύο δρομάκια μέ άδιέξοδο πίσω άπό τό ιερό του Άγίου Γεωργίου πού καί σήμερα φέρουν τό όνομα Ramo dei Greci 1 καί Ramo dei Greci 2. Ήπίσης A.S.V., αυτόθι, b.117, fasc.i, clausola 19. Βλ. καί πρωτότ. άρχειακ. κείμενο σ.455, έγγρ.1. Για τί δωρεά προς δημιουργία του Νοσοκομείου βλ. καί E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.526, f.68^{r-v}, anno 1648 13 Febbraro καί τήν ύπογραφή Gregorius Blanconus quondam D. Marci Publicus Venetus Notarius.

¹⁷⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Οι άποβιωτήριες πράξεις Έλλήνων στο Άρχειο του Ναου του Άγ. Άντωνίνου Βενετίας (1569-1810), Βενετία 2001, σσ.119-121.

4. ΤΟ ΑΡΧΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΤΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΑΡ. 16

Γιά τήν ανέγερση τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη¹⁷¹ δέν ἔλειψαν τά ἐμπόδια καί οἱ κωλυσιεργίες.

Ἦδη στήν πρώτη συνεδρία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας στίς 19 Αὐγούστου 1640 ἐλλείπει ἀπαρτίας καί ψήφων δέν ἐλήφθη καμία ἀπόφαση γιά τήν ἐκλογή ἐνός ἐκ τῶν κατατεθέντων ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων. Εἶχαν δέ ὑποβληθεῖ δύο σχέδια ἀπό τόν ἀρχιτέκτονα Pietro Betinelli, καθώς καί ἀπό τόν Baltassare Longhena.

Ἔπρεπε νά παρέλθει ἕνας ὀλόκληρος χρόνος, γιά νά μπορέσει ἡ Ἀδελφότητα στίς 22 Σεπτεμβρίου 1641 νά ἐγκρίνει τήν ἀρχιτεκτονική μελέτη τοῦ Longhena καί μάλιστα μέ ψήφους 40 ὑπέρ καί 10 κατά¹⁷².

Βέβαια γιά τήν ανέγερση τοῦ Νοσοκομείου ἔπρεπε νά βρεθεῖ καί ὁ κατάλληλος χῶρος. Προτιμητέος θά ἦταν ἕνας τέτοιος χῶρος περίθαλψης σέ περιοχή πού θά παρεῖχε γρήγορη πρόσβαση στόν ἐλληνικό πληθυσμό τῆς Βενετίας, κατά συνέπεια στό Castello καί εἰ δυνατόν κοντά στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων πού ἀποτελοῦσε τό ἐπίκεντρο τοῦ ἀποδήμου ἐν Βενετία Ἑλληνισμοῦ¹⁷³.

¹⁷¹ Τό Seminario καί τό Νοσοκομεῖο συνιστοῦν δύο ἐκ τῶν τεσσάρων κληροδοτημάτων τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη. Ἔχουν βίους παράλληλους καί στή σύλληψη τῆς ἰδέας, ἀλλά καί στά σχέδια πού εἶναι μάλιστα ἀπό τόν ἴδιο ἀρχιτέκτονα. Γι' αὐτό ὀτιδήποτε ἀναφέρεται στό πρῶτο, αὐτοστιγμεί ἀφορᾶ καί τό δεύτερο. Ἐπειδή ὅμως ἀντικείμενο αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ τό νοσηλευτικό ἴδρυμα, λόγος θά γίνεται γιά τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

¹⁷² Μέρτζιος Κ., ὁ.π., σ.89. Βλ. ἐπίσης Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία σ.122, ἀλλά καί Τσικνάκη Κ., Ὁ ἑλληνισμός τῆς Βενετίας (13^{ος}-18^{ος} αἰῶνας), ὁ.π., σ.542, ἐπίσης Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας σ.83.

¹⁷³ Γιά τήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων βλ. Μπούσκαρη Ἔ., Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων στή Βενετία, Ἔκδ. Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1995.

Ἐξάλλου κάτι τέτοιο ὄριζε ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης στή Διαθήκη του μιλιώντας γιά τήν ἴδρυση ἑνός Νοσοκομείου κοντά στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων κ.λ.π.¹⁷⁴.

Προηγήθηκαν λοιπόν ἐνέργειες τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, πρὸς ἀνεύρεση νοσοκομειακῆς στέγης, μέ πρωτοστάτη πάντα τό Θωμᾶ Φλαγγίνη. Τό 1629 ἀγοράσθηκαν τά παλαιά κτίρια τῶν Εὐγενῶν Marco e Lorenzo Foscari del quondam Zorzi, ἡ κατεδάφιση τῶν ὁποίων θά ἀπέδιδε τό πρὸς οἰκοδόμηση οἰκόπεδο.

Ἡ ἀνέγερση τοῦ Νοσοκομείου ἔμελλε νά ἀποβεῖ μία χρονοβόρα καί μετ' ἐμποδίων προσπάθεια μέχρι νά πραγματοποιηθεῖ μισόν αἰῶνα ἀργότερα τό 1680. Διάστημα πράγματι μεγάλο γιά τίς ἀνάγκες ἰατροφαρμακευτικῆς περίθαλψης τῶν Ἑλλήνων πού ἦταν ἐπείγουσας προτεραιότητας. Ἐξάλλου ἡ χρηματοδότηση γιά τήν ὑγεία κατά τή Διαθήκη Φλαγγίνη θά ἐτίθετο σέ ἰσχύ ἐφόσον βρισκόταν νοσοκομειακή στέγη. Ἀποφασίστηκε λοιπόν σάν ἄμεση λύση ἡ στέγαση τοῦ Νοσοκομείου σέ ἓνα οἶκημα τῆς Ἀδελφότητος πού ἐνοικίαζε στόν Francesco Manestra. Ἡ ἀπόφαση ἐλήφθη στή συνεδρίαση τοῦ συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητος στίς 19 Μαρτίου 1664 καί τό οἶκημα προοριζόταν κατ' ἀρχήν πρὸς χρήση τοῦ Σεμιναρίου, τό ὁποῖο καί λειτούργησε μόνο γιά δέκα μῆνες μέχρι τό Μάιο τοῦ 1666 ὅποτε καί μεταστεγάστηκε¹⁷⁵.

Ἔτσι στίς 6 Ἰουνίου 1666, στεγασμένο στό οἶκημα αὐτό θά κάνει ἔναρξη λειτουργίας τό "Ἀρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη", μέ τήν πλήρη διεύθυνση: Ospitale Flangini, nella contrada di S. Antonin, galle della Mandona, rio di S. Lorenzo casa No 16. Ἐκεῖνες τίς ἡμέρες εἶχε γίνει γνωστή καί ἡ πρώτη ἀπ' εὐθείας μετάγγιση αἵματος παγκοσμίως¹⁷⁶.

Τήν ἴδια χρονιά περατώθηκαν καί κάποιες ἐργασίες ψηφιδωτῆς διακόσμησης στό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπως τό ἔργο τῆς

¹⁷⁴ A.S.V., Provveditori sopra Ospitali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, capitolar a Clausola 7.

¹⁷⁵ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σσ.78, 79, 82.

¹⁷⁶ Ἡ ponte dei greci χωρίζει σήμερα τό Rio dei Greci ἀπό τό Rio di S. Lorenzo. Βλ. ἐπίσης Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος... ὁ.π., σ.79. Γιά τήν πρώτη ἀπ' εὐθείας μετάγγιση αἵματος παγκοσμίως βλ. Die Medizin in Geschichte und Cultur ihrer Zeit, Konstanz 1970, σ.54.

“Μεταμόρφωσης” χρηματοδοτηθέν από τό Βερνάρδο Άκρη¹⁷⁷. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ ἐργασίες μετατροπῆς γιά τό Ἄρχικό Νοσοκομεῖο καί αὐτές τῆς οἰκοδόμησης τοῦ μετέπειτα σταθεροῦ πλέον Νοσοκομεῖου Φλαγγίνη στό Campo dei Greci, εἶχαν βίους παράλληλους μέ τίς ἐργασίες ἐσωτερικῆς διακόσμησης τοῦ ναοῦ πού μάλιστα διάρκεσαν ἕως τό 1886¹⁷⁸.

Τό “Ἄρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη” θά παρέχει περίθαλψη στό κῶρο αὐτό per i roveri Greci amalati γιά δεκατέσσερα χρόνια. Τό 1680 θά μεταστεγασθεῖ στό ὑπό τόν Baltassare Longhena ἀνεγερθέν πλέον Ospedale Flagini¹⁷⁹. Τό “Ἄρχικό Φλαγγινιανό Νοσοκομεῖο” προτοῦ λειτουργήσῃ ἔτυχε ἐνδελεχοῦς ἐξέτασης ἀπό τοὺς ὑπεύθυνους γιά τή χρηματοδότησή του, κατά παραγγελία τοῦ δωρητῆ Φλαγγίνη, δηλαδή τοὺς Προνοπέτες ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων (Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii) καί ἀφοῦ κρίθηκε κατάλληλο δόθηκε πρὸς χρῆση. Ἐκπληρώθηκε δέ καί ἡ ἐπιθυμία τοῦ εὐεργέτη καθότι τό οἶκημα βρισκόταν πολύ κοντά στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στόν ἀριθμό 16. Γεωγραφικά δηλαδή τό Ἄρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη θά πρέπει νά γειτνιάζε μέ τό μετέπειτα Νοσοκομεῖο, καθότι τό δεύτερο προῆλθε ἀπό τίς κατεδαφισθεῖσες οἰκίες μέ τοὺς ἀριθμούς 4 ἕως 16. Οἱ Pronveditori στά πρακτικά τοῦ ἔτους 1666 καί μέ ἡμερομηνία 6 Ἰουνίου, θά ἀναφερθοῦν στό κτίριο ...τῆς Οἰκίας νούμερο 16 πού ἦδη ἐξυπηρετοῦσε τό Σεμινάριο καί τώρα χρῆσιμεύει γιά τό Νοσοκομεῖο, ἰδρυθέν κατά εὐσεβῆ ἐντολή τοῦ ποτέ ἐξόχου Θωμᾶ Φλαγγίνη...¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Παλιούρα Ἀ., Τά ψηφιδωτά τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, “Ἐπσαυρίσματα” 15(1978), σ.167 + πίν. ΙΕ’ τοῦ 1666.

¹⁷⁸ Παλιούρα Ἀ., Μεταβυζαντινὴ Ζωγραφικὴ, Ἰωάννινα 2000, σ. 116, τοῦ ἰδίου, Τά ψηφιδωτά...ὁ.π., σσ.165, 171, βλ. καί Λιάτα Ε., Μνεῖες θανάτων Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ἀπό τὰ ταμιακά βιβλία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος τῶν ἐτῶν 1536-1576, “Ἐπσαυρίσματα” 11(1974), σ.197, σημ.19.

¹⁷⁹ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.78.

¹⁸⁰ αὐτόθι, σ.79 ἐκ τοῦ A.S.V., Pronveditori, b.127, filza anno 1666 “della casa no 16 che gia serviva per Seminario et ch’ al presente deve servir per hospitale, instituto dalla pia ordine del quodam Eccellente Tomaso Flangini” 6/6/1666.

Στά δεδομένα τῶν βασικῶν κανόνων λειτουργίας τοῦ πρώτου Νοσοκομείου καθορίστηκε καί τό ἐνοίκιό του, πού ἀνερχόταν σέ 10 δουκάτα μηνιαίως.

Πλήρωναν δηλαδή οἱ Προνοπές ἐτησίως 120 δουκάτα γιά τή στέγαση τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου τιμή πού εἶχε καθορισθεῖ γιά τό Σεμινάριο τό ὁποῖο εἶχε λειτουργήσει προηγουμένως¹⁸¹. Ἐνα χρόνο πρὶν τήν πτώση τῆς Γαλνητοτίας τό ἐτήσιο ἐνοίκιο γιά τό Νοσοκομεῖο καί τό Σεμινάριο στή μόνιμη πλέον θέση τους στό Campo dei Greci θά ἀνέλθει στό ποσό τῶν 263,08 δουκάτων γιά κάθε ἴδρυμα. Εἶπαμε ἡ Φλαγγίνειος Σχολή καί τό Φλαγγίνειο Νοσοκομεῖο εἶχαν ἀνέκαθεν βίους παράλληλους¹⁸².

5. Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

Ἀναφέραμε παραπάνω ὅτι γιά τήν ἀνέγερση τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη δέν ἔλειψαν τά ἐμπόδια καί οἱ κωλυσιεργίες πού αὐτονόητα ἦταν οἰκονομικῆς κυρίως φύσης, ἀφοῦ τό ἀσθενές ταμεῖο τῆς Ἀδελφότητας δέν ἄντεχε τόν τεχνικό προϋπολογισμό τῶν μηχανικῶν¹⁸³. Ἦδη ἀπό τό 1629, εἶχαν ἀγοραστεῖ τά παλαιά πρὸς ἀπαλλοτρίωση κτίσματα τῶν εὐγενῶν Marco e Lorenzo Foscari, πού θά ἀπέδιδαν τό πρὸς ἀνέγερση τοῦ θεραπευτηρίου οἰκόπεδο. Χῶρος ἰδανικότατος ἀφοῦ ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὄριζε τό ἐκ τοῦ νότου φυσικό σύνορο.

Ἡ τοπογραφική του ταυτότητα συμπληρωνόταν, ὅπως σήμερα τό ξέρουμε, ἐκ δυσμῶν ἀπό τό Rio dei Greci, βορειοδυτικῶς ἀπό τήν Ponte dei Greci, βορείως ἀπό τήν Calle della Madonna, ἐξ ἀνατολῶν δέ ἀπό τήν Calle

¹⁸¹ Καραθανάση Α., ὁ.π., σ.79.

¹⁸² αὐτόθι, σ.76.

¹⁸³ Μέρτζιου Κ., Θ. Φλαγγίνης...ὁ.π., σ.89.

dei Greci μέ “τίς δύο όδούς”, πού αναφέρονται στή διαθήκη καί πού έσφυζαν από Έλληνες.¹⁸⁴

Γιά τήν άγορά αύτή τών οικιών Foscarini δημιουργήθηκε μία τετραμελής επιτροπή από δύο έλεγκτές καί δύο αντιπροσώπους τής Έλληνικής Άδελφότητας. Ο ένας από τούς τελευταίους κατά τήν έκλογή τής 25^{ης} Ιανουαρίου 1626 ήταν ό Θωμάς Φλαγγίνης¹⁸⁵. Θα πρέπει νά πούμε ότι τά πρόσ άγορά κτίσματα τών άδελφών Foscarini ήταν συνολικά δώδεκα έκ τών οποίων τά τρία ήταν κατοικίες, τά πέντε σπίτια καί τά τέσσερα μαγαζιά. Άνήκαν όλα στό χώρο τής γεωγραφικής όριοθέτησης πού περιγράψαμε καί πολύ κοντά στό ναό του Άγίου Γεωργίου, πού δέν του άφηνε καθόλου προαύλιο χώρο. Ήταν καί αύτός ένας λόγος πού ή Κοινότητα έπρεπε νά έπισπεύσει τήν άγορά τους, γιά νά τά επανοικοδομήσει όπως αύτή ήθελε¹⁸⁶. Ένα από τά έν λόγω μαγαζιά ήταν ένοικιασμένο στον Κερκυραίο ζωγράφο Έμμανουήλ Τζανφουνάρη όπου είχε τό εργαστήριό του, μέ έτήσιο ένοίκιο δώδεκα δουκάτων¹⁸⁷.

Ένα από τά σπίτια είχε ένοικιασθει στην Isabetta, χήρα του Todaro Profiti (Θόδωρου Προφήτη). Ο 75χρονος Έλληνας είχε αποβιώσει στις 12 Μαρτίου 1621 κατάκοιτος επί πολλά χρόνια, μέ κατεστραμμένες άρθρώσεις λόγω χρόνιας ούρικής αρθρίτιδας. Ένα χρόνο μετά τήν άγορά τών ακινήτων απέβίωσε καί ή madona Isabetta σε ηλικία 85 έτών¹⁸⁸.

Στις 16 Μαΐου 1627 τό Διοικητικό Σώμα τής Άδελφότητας καί οι άδελφοί Foscarini ήρθαν σε συμφωνία γιά τήν άγοραπωλησία τών ακινήτων

¹⁸⁴ Venice, The rough guide map, Penguin 2004.

¹⁸⁵ Μέρτζιου Κ., ό.π., σ.85. Βλ. καί Μαλτέζου Χ., Άπό τά έρείψιμα σπίτια τών Foscarini στην Έλληνική γειτονιά τής Βενετίας, “Θησαυρίσματα” 34(2004), σ.295, ώς επίσης καί Βελούδου Ι., Έλλήνων αποικία...ό.π., σσ.116-117.

¹⁸⁶ Μαλτέζου Χ., Άπό τά έρείψιμα...ό.π., σ.297.

¹⁸⁷ αυτόθι, σ.294.

¹⁸⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ.306, 351.

στήν τιμή τῶν 2.000 δουκάτων. Τό ἐν λόγω ποσό θά ἀποτελοῦσαν οἱ τόκοι τῶν καταθέσεων τῆς Ἀδελφότητας στή βενετική zecca. Ἀφοῦ δόθηκε καί ἐκ μέρους τῶν Pronveditori di Comun ἡ ἄδεια πώλησης τῶν ἀκινήτων, στίς 9 Ἰουνίου 1629 ἔγινε ὁ δημόσιος πλειστηριασμός. Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος πλειοδοτῶντας μέ 9.000 δουκάτα¹⁸⁹ κατοχύρωσε γιά τήν Ἀδελφότητα τό χῶρο ὅπου μετά ἀπό μισόν αἰῶνα θά ὑψωνόταν τά κτίρια τοῦ Σεμιναρίου καί τοῦ Νοσοκομείου της. Στίς 23 Νοεμβρίου 1629 ὁ Battista Adorni ἐκ μέρους τῶν Pronveditori di Comun κοινοποίησε στήν ἑλληνική πλευρά τήν κατοχύρωση τῶν ἀκινήτων τους καί στή συνέχεια ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἀδελφότητας διεκπεραίωσε τά διαδικαστικά τῶν τραπεζικῶν ἐνταλμάτων, τῶν μεσιτικῶν ἐξόδων καί τῶν ἐγγράφων νομιμοποίησης τῆς ἀγοραπωλησίας¹⁹⁰. Ἐπειδή δέ μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου τά ἐτοιμόρροπα κτίρια ἦταν ἐπικίνδυνα λόγω κατάρρευσης, ἡ Κοινότητα ὄφειλε νά ἐπισπεύσει τά σχέδια ἐπανοικοδόμησης. Ἦδη εἶχε καταρρεύσει ἡ γωνία πού εἶχε τοποθετηθεῖ τό προσκυνητᾶρι τῆς Παναγίας στήν ὁμώνυμη γέφυρα¹⁹¹. Ἡ γέφυρα αὐτή μέ τήν ὀνομασία ponte della Madona μετονομάστηκε ἀργότερα σέ Ponte dei Greci.

Στίς 10 Ἀπριλίου 1640 δημιουργήθηκε μία ἐπιτροπή τεσσάρων πληρεξουσίων πού θά ἀναλάμβανε τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ Νοσοκομείου. Ἐνας ἀπό τοὺς δύο ἐκλεγέντες ἦταν καί πάλι ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης.

Ἐπειδή ὅμως στίς 25 Μαρτίου 1642 ἐξελέγη καί Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας, γιά νά μὴν προκύψει λειτουργική δυστοκία στά θέματα ἀνοικοδόμησης, λόγω τῶν πολλῶν του εὐθυνῶν, ἀνέθεσε τό ταμεῖο εἰσπράξεων καί πληρωμῶν, κατόπιν βεβαίως ψηφοφορίας, στό Δημήτριο Ξενάκη¹⁹².

¹⁸⁹ Μαλτέζου Χ., Ἀπό τά ἐρείψιμα... ὁ.π., σσ.295-296.

¹⁹⁰ αὐτόθι, σ.303-304.

¹⁹¹ αὐτόθι, σ.305.

¹⁹² Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.89. Καί ὁ Μέρτζιος κι ὁ Καραθανάσης στίς ἀναφορές τους γιά τήν οἰκοδόμηση τῶν κτιρίων πρωτίστως ἀναφέρονται στή Φλαγγίνειο Σχολή. Ἐπειδή ὅμως τά ἀρχιτεκτονικά σχέδια γιά τή Σχολή, τήν Scoletta καί τό

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης μέ τήν εὐστροφία καί τό ἐμπορικό δαιμόνιο πού τόν διέκρινε στράφηκε διά μέσου τῆς Κοινότητος καί ἐκτός Βενετίας πρὸς ἀνεύρεση πόρων. Στίς 22 Σεπτεμβρίου 1641 πρὸς τόν ἡγεμόνα Μολδοβλαχίας καί Οὐγγαρίας Βοεβόδα, ἀπό τόν ὁποῖο ἔλαβε 700 ὀκάδες κεριά καί στίς 28 Ἰουνίου 1642 πρὸς τό Μέγα Δούκα τῆς Μοσκοβίας¹⁹³.

Συγχρόνως συνέστησε περικοπές σέ μικροέξοδα τῆς ἐκκλησίας. Παλαιότερα δέ μέ τό ὑπόμνημα τῆς 29^{ης} Νοεμβρίου 1626 τῆς Ἀδελφότητος πρὸς τό Δόγη, εἰσηγήθηκε τήν ἐπιβολή φόρων ἀπό ἐμπορεύματα πρὸς τοὺς Ἑλληνας πού κατέφθαναν στό λιμάνι τῆς Βενετίας¹⁹⁴.

Πρέπει καί πάλι νά διευκρινίσουμε ὅτι τήν ἀγορά τοῦ οἰκοπέδου καί τήν ἀνέγερση τοῦ Νοσοκομείου οἰκονομικά, ἀνέλαβε ἡ Κοινότητα. Τά ἐξοδα λειτουργίας ὅμως αὐτοῦ τοῦ Νοσοκομείου στό διηλεκτές θά κάλυπτε ἡ δωρεά τοῦ εὐεργέτη. Εἶναι βέβαια πασιφανές ὅτι ἡ ἀγορά τοῦ χώρου καί ἡ οἰκοδόμησις αὐτοῦ τοῦ Θεραπευτηρίου ἀποτελέσαν ἔργο πρωτοβουλίας καί παρεμβάσεων τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη. Ἐπιθυμοῦσε τά χρήματα πού θά χορηγοῦνταν ἀπό τή δωρεά του γιά τή μίσθωση τοῦ νοσηλευτικοῦ αὐτοῦ ἰδρύματος νά ἐπέστρεφαν σέ χέρια ἑλληνικά. Ἄρα τό κίριο ἔπρεπε νά ἀνήκει στοὺς Ἑλληνας. Ἐξάλλου ἦταν σαφές στοὺς ὅρους τῆς διαθήκης του θέλοντας νά μισθωθοῦν μία ἢ δύο οἰκίες, εἰ δυνατόν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, πού θά στέγαζαν τό Νοσοκομεῖο¹⁹⁵.

ἐντὸς αὐτῆς Νοσοκομεῖο εἶναι κοινά, αὐτονόητα ἐμεῖς λόγῳ τοῦ θέματος τῆς ἐργασίας ἀναφερόμαστε μόνο στό τελευταῖο.

¹⁹³ αὐτόθι, σ.89. Βλ. καί Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή... σ.5. Γιά τήν ἀξία τοῦ κεριοῦ καί τήν κατανάλωσή του τήν περίοδο αὐτή βλ. Κουτμάνη Σ., Ἡ οἰκονομία τῆς εὐλάβειας. Ἡ κατανάλωση τοῦ κεριοῦ στο νασό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία, 17^{ος}-18^{ος} αι., "Θησαυρίσματα" 36(2006), σσ.387-388.

¹⁹⁴ Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.88.

¹⁹⁵ Βλ. ἀνωτ. σσ.93-99, τοὺς ὅρους τῆς διαθήκης. Ὁμοίως καί E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.526, f.21^r.

Ἡ κατά τήν 10^η Ἀπριλίου 1640, ἐκ τοῦ συμβουλίου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας καί μέ Πρόεδρο τόν Ἐπιφάνιο Ἡγούμενο, ἐκλεγείσα τετραμελής ἐπιτροπή γιά τήν ἐποπτεία τῶν ἐργασιῶν, ἐκτός τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, ἀπαρτιζόταν ἀπό τόν Ἰωάννη Γονέμη, πρόεδρο τῆς Ἀδελφότητας τό 1620¹⁹⁶, τόν πρωτοξάδελφο τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, Φραγκίσκο Νεγρεπόντη καί τό Βερνάρδο Ἄκρη. Οἱ δύο ἀρχιτέκτονες Betinelli καί Longhena κατόπιν ἐπαφῶν μέ τήν τετραμελή ἐπιτροπή ἐξέθεσαν τά σχέδια τους ἐνώπιον τῆς Ἀδελφότητας κατά τή συνεδρίαση τῆς σίς 19 Αὐγούστου 1640 ὅπου ἐλλείψει ἀπαρτίας ὅπως εἶδαμε δέν εἶχε ληφθεῖ ἀπόφαση.

Αὐτό ἔγινε ἐφικτό ἕνα χρόνο μετά, σίς 11 Αὐγούστου 1641 ὑπέρ τῶν σχεδίων Longhena καί ἀφοῦ σίς 3 Ἰανουαρίου 1641 εἶχε προηγηθεῖ ἄλλη μία ἀποτυχημένη ψηφοφορία¹⁹⁷. Τά χρόνια περνοῦσαν ἀλλά κωλυσιεργίες παντός εἶδους, δισταγμοί, ἀδράνεια καί οἰκονομική στενότητα ἀνέστειλαν τήν ἀνέγερση τῆς Σχολῆς καί τοῦ Νοσοκομείου. Σίς 23 Φεβρουαρίου 1648 (βενετ. ἔτος) ἔφυγε ἀπό τή ζωή καί ὁ ἐβδομηκονταετής Θωμᾶς Φλαγγίνης χωρίς νά καταφέρει νά βιώσει τό ὄνειρό του γιά τό ὅποιο τόσο εἶχε μοχθήσει. Πέρασαν δεκαέξι ἐπιπλέον ἔτη ἕως τήν 24^η Φεβρουαρίου 1664, ὅταν συνελθόντος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητας ὑπό τήν προεδρία τοῦ Ἀλεξίου Νίκου¹⁹⁸ ἐξελέγη νέα ἐπιτροπή μέ τέσσερα ἐμπειρότατα μέλη πού εἶχαν θητεύσει μάλιστα καί τά τέσσερα στό ρόλο τοῦ προέδρου τῆς Ἀδελφότητας. Ἐπρόκειτο γιά τόν Βερνάρδο Ἄκρη, τόν Μάρκο Καγιάννη, τόν Βερνάρδο Μῶρο καί τόν γυναικάδελφο τοῦ

¹⁹⁶ Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων ἀποικία ἐν Βενετία ὄ.π., σ.186.

¹⁹⁷ Καραθανάση Ἀ., ὄ.π., σ.82-83. Γιά τό σπουδαῖο ἀρχιτέκτονα Baltassare Longhena βλ. τό ἔργο τοῦ Cristinelli G., Baltassare Longhena Architetto del' 600 a Venezia, Padova 1973, ἐπίσης Selvafolta O., Longhena, Milano 1982 καί Hopkins A., Baltassare, Longhena, Milan 2006 καθώς καί Frank M., Baltassare Longhena, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia 2004.

¹⁹⁸ Βελοῦδου Ἰ., ὄ.π., σ.187.

Θωμά Φλαγγίνη, Νικόλαο Γονέμη¹⁹⁹. Αλλά και αυτή η τετραμελής επιτροπή απέτυχε όπως και αυτή της 2^{ης} Φεβρουαρίου 1670 όπου ο Νικόλαος Σάρος είχε εισηγηθεί δύο συγκεκριμένες οικονομικές προτάσεις ανέγερσης, των 8.800 και 6.000 δοκάτων αντιστοίχως. Τρεις εβδομάδες αργότερα εγκρίθηκε η δεύτερη μελέτη αλλά μέχρι την 22^η Ιουλίου 1674 έμεινε ανεκτέλεστη²⁰⁰.

Συνελθόντος τότε του συμβουλίου της Όμογένειας, υπό την Προεδρεία του Γεωργίου Βραχύμη²⁰¹, ενημερώθηκαν αυτή τη φορά και οι βενετικές αρχές για το έπείγον της υπόθεσης.

Έν τῷ μεταξύ οι ανάγκες νοσοκομειακής περίθαλψης των Ελλήνων καλύπτονταν από το Θεραπευτήριο που από οκταετίας λειτουργούσε ήδη στην "Οικία αριθμός 16". Η Δωρεά του αποθανόντος Φλαγγίνη είχε πλέον τεθεί σε ισχύ και κάλυπτε τη μίσθωση του Νοσοκομείου, το μισθολόγιο ιατρών, νοσηλευτικού και υπηρετικού προσωπικού, το κοστολόγιο των φαρμάκων, το διαιτολόγιο ασθενών, από δε του προηγούμενου έτους (1673) η ομώνυμη Δωρεά είχε αναλάβει και τα έξοδα κηδείας των ασθενών που απεβίωναν στο Θεραπευτήριο.

Επί τέλους με ενημερωμένη πλέον τη Βενετική Γερουσία και αφού συνήλθε το Συμβούλιο της Αδελφότητας για τελευταία φορά, άρχισαν οι εργασίες οικοδόμησης με συγκεκριμένο πρόγραμμα αγοράς υλικών και πληρωμής ήμερομισθίων. Τα οικοδομήματα είναι δύο, αυτό της Σχολής η

¹⁹⁹ Αυτόθι, σσ.186-187. Ο Βερνάρδος Άκρης διετέλεσε Πρόεδρος της Έλληνικής Αδελφότητας τό 1627, τό 1637 και τό 1640. Ο Μάρκος Καγιάννης τό 1666 όταν δηλαδή άρχισε νά λειτουργεί τό Άρχικό Νοσοκομείο της Οικίας αρ.16, τό 1670 και τό 1698. Ο Βερνάρδος Μῶρος το 1675 και ὁ γυναικάδελφος του Θωμά Φλαγγίνη Νικόλαος Γονέμης το 1633, τό 1635, τό 1649 και τό 1653. Βλ. και Καραθανάση Α., ὄ.π., σ.83.

²⁰⁰ Καραθανάση Α., αυτόθι.

²⁰¹ Βελούδου Ί., ὄ.π., σ.187.

Φλαγγίνειου Φροντιστηρίου από την πλευρά της Calle della Madonna, τό άλλο δέ της Έλληνικῆς Ἀδελφότητας στούς δύο πρώτους ὀρόφους τοῦ ὁποίου θά στεγαζόταν τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

Παρατηρῶντας ὁ ἐπισκέπτης ἀπό τή γέφυρα τῶν Ἑλλήνων (ronte dei Greci), νοτίως τό Κανάλι τῶν Ἑλλήνων καί βορείως τό Κανάλι τοῦ San Lorenzo²⁰² (παλαιότερα καί τά δύο ἔφεραν τό ὄνομα τοῦ δευτέρου) θά παρατηρήσει τά ἑξῆς: Ἡ οἰκοδόμηση ἀρχίζει ἄμεσα ἀπό τήν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ τοῦ θαλασσίου διαύλου χωρίς παρακανάλιο δρομίσκο ἐκτός ἀπό ἓνα τμήμα τή Fondamenta di San Lorenzo καί τό ὁμώνυμο Campo. Στά ἀρχικά σχέδια τοῦ Longhena ἡ πρόσοψη τοῦ Νοσοκομείου καί τοῦ Φροντιστηρίου ἦταν σχεδόν πάνω στό κανάλι. Στίς γιορτές ὅμως καί προπάντων τή Μεγάλη Παρασκευή κατά τήν περιφορά τοῦ ἐπιταφίου λόγω τοῦ στενωποῦ θά ὑπῆρχε λειτουργικό πρόβλημα. Καί ἐνῶ αὐτό εἶχε εὐφυῶς προβλεφθεῖ ἀπό τήν Ἀδελφότητα ἤδη ἀπό τό 1659, στή συνεδρίαση τῆς 8^{ης} Νοεμβρίου 1676 ἀποφασίστηκε ἡ τροποποίηση τῶν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων συναινέσει τοῦ ἰδίου τοῦ Longhena²⁰³. Ἔτσι τό μέν Φροντιστήριον ἔχει μία ἐλαφρά πρὸς τά

²⁰² Zucchetta G., I rii di Venezia. La storia degli ultimi tre secoli, Venezia 1985, ἐπίσης θά πρέπει ἐδῶ νά διευκρινίσουμε ὅτι στή Βενετία τῶν καναλιῶν καί ἀναφερόμαστε στή Βενετία τῶν ἑξὶ συνοικιῶν (sestieri) καί ὄχι τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν νήσων κανάλια ὑπάρχουν μόνο ἑξί. Τό Canal Grande πού ὀφιοειδῶς διατρέχει τήν πόλη, τά Canali della Misericordia καί Cannaregio στό ὁμώνυμο Sestiere τό Canale di Chiara, καθὼς καί τά canali di Porta Nuova καί S. Pietro Castello. Ὅλα τά ὑπόλοιπα εἶναι “ρυάκια” (Rii). Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Βενετία ἀπὸ κάθε ἄποψη διαχρονικά καθιερώθηκε μέ τά κανάλια τῆς ἐμεῖς δὲν μπορούμε νά πρωτοτυπίσουμε καί νά ἀναφερόμαστε σέ μιά “Βενετία με ρυάκια”. Γιά τά κανάλια τῆς Βενετίας βλ. καί Ongania F., Calli e canali in Venezia, Venezia 1890.

²⁰³ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.85, ...γιά νά εἶναι εὐρύτερη ἡ ὁδὸς πού περιβάλλει τήν ἐκκλησία μας, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται τή Μεγάλη Παρασκευὴ ἡ περιφορά τοῦ ἐπιταφίου ἐνῶ ἡ στενότης τῆς εἰρημένης ὁδοῦ ἀποκαλύπτει τὸν διάκοσμο καί τὴν ἔκταση αὐτοῦ τοῦ περιβόλου....

ἔσω δομική διαβάθμιση, τό Νοσοκομεῖο ὅμως μία αἰσθητά μεγαλύτερη. Τή μέγιστη δέ ἡ ἴδια ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Αὐτή ἡ τοπογραφική τροποποίηση δημιούργησε μεταξύ τῶν τριῶν κτιρίων καί τοῦ καναλιοῦ τήν Πλατεία τῶν Ἑλλήνων (Campo dei Greci)²⁰⁴. Ἡ πρόσβαση καί διακομιδή τῶν ἀσθενῶν ἦταν ἐφικτή διακανάλια διά τοῦ Rio di San Lorenzo μέ γόνδολα καί μάλιστα διά τῶν τριῶν πυλῶν πού διαχρονικά εἶχε τό τεῖχος τοῦ Campo πρὸς τό κανάλι, ἐπίσης διά τῆς Ponte dei Greci πού συνέδεε τίς δυτικές γειτονιές καί διά τῆς Calle della Madonna πού εἶχαν πρόσβαση οἱ ἀνατολικές²⁰⁵. Τό κτίριο τοῦ Νοσοκομείου πού ὀνομαζόταν καί Scoletta εἶχε κεντρική πρόσοψη πρὸς τό κανάλι τοῦ San Lorenzo ἡ ὁποία ἦταν κτισμένη μέ πέτρα Ἰστρίας, ἐνῶ ἔφερε δωρικά καί ἰωνικά στοιχεῖα²⁰⁶. Τοῦ ἰσογείου οἱ κίονες εἶναι δωρικοί χωρὶς τίς χαρακτηριστικές κάθετες ραβδώσεις μέ τίς ὀξεῖες ράχες.

Ἐντὶ αὐτῶν φέρουν ὀριζοντίους δακτυλίους πρὸς σχηματισμό κυλινδρικών σπονδύλων. Τό διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τρίγλυφα καί μετώπες κενές παραστάσεων. Καί ἐνῶ ἡ πρόσοψη τοῦ ἰσογείου εἶναι βαρεῖα καί ὄχι ἀνόθευτη δυτικῶν ἐπιδράσεων, ἡ πρόσοψη τοῦ θεραπευτηρίου τοῦ πρώτου ὀρόφου προῖδεάζει μέ τή λιτή ἰωνική ὁμορφία τῆς ὅτι πρόκειται γιὰ χῶρο τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Οἱ τρεῖς θύρες τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἀντιστοιχοῦν κατὰ τή βάση τους σέ τρία τοιχεῖα, διάτρητα μέ ἀτρακτοειδή κιονίδια, κατὰ δέ τό ὑπέρθυρο ἡ δεξιὰ καί ἡ ἀριστερή σέ δύο συμμετρικά ἀετώματα, τῶν ὁποίων τά τύμπανα εἶναι λιτά καί κενά παραστάσεων. Στὴν κεντρική θύρα ἀντίθετα, οἱ δύο ἐσωτερικοί

²⁰⁴ Venice, the rough guide map.

²⁰⁵ Πίσω ἀπὸ τό ἱερό τοῦ Ἁγίου-Γεωργίου καί ἐπὶ τῆς Calle dei Greci ὑπάρχει μέχρι καί σήμερα ὑψηλή καί βαρεῖα ξύλινη πόρτα πού δημιουργεῖ πρόσβαση στὸν προαύλιο χῶρο τοῦ ναοῦ. Βλ. καί Venice, the rough guide map.

²⁰⁶ Manno A., Venchierutti M., Codato P., I tesori di Venezia ὁ.π., σ.258. Ἐπίσης πρέπει νά λεχθεῖ ὅτι σέ μία χαλκογραφία τοῦ Tosini Lazzari τοῦ 1830 καί οἱ τρεῖς θύρες καί τά τρία ἀετώματα τῆς πρόσοψης τοῦ πρώτου ὀρόφου εἶναι πανομοιότυπα μεταξύ τους, βλ. τμήμα "Εἰκόνες" σ.495.

έντοιχισμένοι παραστάδες-κίονες συνδέονται μεταξύ τους με υπέρθυρο τόξο, ενώ οι δύο εξωτερικοί μ' ένα δεύτερο ὄμοιο, έντονώτερο ὅμως καί πλέον ανάγλυφο επί τῆς προσόψεως. Δέν ἔλειψαν λοιπόν καί ἐδῶ κάποιες ἐπιδράσεις τοῦ Barock. Τό μεταξύ τῶν τόξων διάστημα στό μέσον κοσμεῖ γλυπτό κεφαλῆς, ὅπως καί τό υπέρθυρο τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τοῦ Νοσοκομείου στό ἰσόγειο, ὅπως φαίνεται στήν εἰκόνα τῆς σελίδας 498 τοῦ παραρτήματος τῶν εἰκόνων.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν λεπτῶν ἰωνικῶν κίωνων δέν συνοδεύεται ἀπό τίς προσδιοριστικές κάθετες ραβδώσεις μέ τίς μεταξύ τους στενές ταινίες. Οἱ κίονες φέρουν τό ἰωνικό κιονόκρανο μέ λιτό ἐκίνο καί ἐπίθημα τοῦ ὁποίου τά ἄκρα τυλίσσονται σίς χαρακτηριστικές ἔλικες. Ἀπό τήν ταινία πού καλύπτει τήν ἐξωτερική ὀριζόντια γραμμή τοῦ γείσου κρέμονται συμμετρικοί σέ ἀπόσταση καί ἰσομεγέθεις μεταξύ τους γεισήποδες²⁰⁷. Ἡ κάτοψη τοῦ Longhena μᾶς δίδει ἕξι παράθυρα στή νότια πλευρά καί μία πύλη στήν terrazza. Ὑπάρχουν ἐπίσης τρία παράθυρα ἀπό τήν ἀνατολική πλευρά, ἐνῶ ἀπό τή βόρεια ὑφίσταται ἡ μεσοτοιχία τοῦ Φροντιστηρίου (Seminarario).

Τήν ἴδια περίπου ἐσωτερική διαρρύθμιση διέθετε καί τό ἰσόγειο τοῦ Νοσοκομείου. Οἱ πρῶτοι μετά τήν εἴσοδο χῶροι ἐξυπηρετοῦσαν τήν ὑποδοχή ἀσθενῶν. Ἐδῶ γινόταν ὁ ἔλεγχος πρὸς νοσηλεία ἀσθενῶν, ὑπό τήν ἔννοια πληρώσεως τῶν προϋποθέσεων εἰσαγωγῆς. Οἱ χῶροι αὐτοί ἀποτελοῦσαν τά ἐξωτερικά ἰατρεῖα τοῦ Νοσοκομείου καί ἐδῶ πραγματοποιοῦνταν ἡ πρώτη τους ἐξέταση.

Ἐμπύρετοι ἀσθενεῖς οἰασδήποτε αἰτιολογίας ἀλλά καί αὐτοί πού ἔχρηζαν χειρουργικῆς ἐπέμβασης καί θεραπείας ὀδηγοῦνταν στόν πρῶτο ὄροφο. Ἐκεῖ τοὺς χορηγοῦσαν κρεβάτι, σεντόνια, κουβέρτες, πουκαμίσα, κομοδίνο καί τά εἶδη πρώτης ἀνάγκης. Ἐάν ἦταν ἀσθενεῖς μέ μολυσματικές ἢ

²⁰⁷ Τσουντα Χ., Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης, Ἀθήνα 1965, σσ.75-84 καί 85-87 βλ. καί Ἀγγελουπούλου Β., ἡ Ἀκρόπολη καί ἡ ἱστορία της, Ἀθήνα 1976, σ.30.

ἐπιδημικές νόσους παραπέμπονταν στά ἀντίστοιχα νοσοκομεῖα τῆς πόλης ὅ οἱ συφιλιδικοί ἐπί παραδείγματι στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων, οἱ τριχοφυτιασικοί στό Νοσοκομεῖο τῶν Derelitti κλπ. Δέν ἔρχονταν ἔτσι καθόλου σέ ἐπαφή μέ τούς κλινήρεις ἀσθενεῖς τοῦ πρώτου ὀρόφου. Ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο ὀρόφων τοῦ Νοσοκομείου γινόταν μέ μία εὐθεία κλίμακα στό μέσον τοῦ κτιρίου. Σέ ἄλλη κάτοψη ἡ εὐθεία αὐτή κλίμακα μεταξύ ἰσογείου καί πρώτου ὀρόφου, βρισκόταν μετά τό χῶρο ὑποδοχῆς ἀσθενῶν καί πίσω ἀπό μία δεύτερη ἐλλειψοειδή κλίμακα πανομοιότυπη αὐτῆς τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐγκαταλελειμμένων. Ἡ ἐλλειψοειδής αὐτή κλίμακα ὀδηγοῦσε μόνο στό δεύτερο ὄροφο, στήν αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Ἀδελφότητας.

Ἡ αἴθουσα αὐτή δέν εἶχε καμία ἐπικοινωνία μέ τό Νοσοκομεῖο²⁰⁸ καί συνδεόταν μέ τό παράπλευρο κτίριο τοῦ Σεμιναρίου μέ κλίμακα στό βάθος καί ἀριστερά τῆς αἴθουσας. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἐξασφαλιζόταν ἡ ἀπόλυτη ἡσυχία ἀλλά καί ἡ ἔλλειψη ἐπαφῆς τῶν ἀσθενῶν μέ τά ἄτομα τῶν πολύβουων συνεδριάσεων. Ἡ ἀρίθμηση τῶν χώρων κατά Longhena ἄρχιζε ἀπό τό ἰσόγειο τοῦ Νοσοκομείου καί τελείωνε στόν πρώτο ὄροφο. Καταμετροῦνταν δώδεκα χῶροι στό διώροφο Νοσοκομεῖο. Πέντε στό ἰσόγειο καί ἑπτά στόν πρώτο ὄροφο. Στήν πραγματικότητα οἱ χῶροι αὐτοί ἦταν εἴκοσι ἑννέα στό ἰσόγειο καί ἑνδεκα στόν πρώτο ὄροφο, σύμφωνα μέ τήν κάτοψη τοῦ Ospizio, Piano terreno καί Primo Appartamento καί βάσει τῶν ἐσωτερικῶν ὑποδιαίρέσεων κατά τό μηχανικό²⁰⁹.

Ἀπό αὐτούς οἱ χῶροι νοσηλείας τῶν ἀνδρῶν ἀνέρχονταν σέ 25x27 πόδια, ἐνῶ αὐτοί τῶν γυναικῶν σέ 24x26. Τό τετράγωνο δωμάτιο τοῦ ἐπιστάτη ἦταν τῆς τάξης τῶν 10 ποδιῶν, ἐνῶ δύο ἄλλοι χρηστικοί χῶροι ὑπό τή δική του ἐπιμέλεια ἦταν μεγέθους 10x11 ποδιῶν ὁ καθένας. Μεγάλος

²⁰⁸ Semi F., *Gli Ospizi di Venezia*, Venezia 1983, σσ.114-118, βλ. καί κάτοψη στίς "εἰκόνες", σσ.501-502.

²⁰⁹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.535 *Fabbricati ad uso del Collegio Greco, ed Ospitale Flangini, e carte relative agl' affitti dei medessimi*. Βλ. ἐπίσης "κατόψεις τοῦ Νοσοκομείου", κατωτ. σσ.501-502.

χώρος αντιστοιχοῦσε στήν κουζίνα καί στήν τραπεζαρία ἡ οποία ὑπολογιζόταν σέ 23x15 πόδια²¹⁰.

Τά ἔξοδα ἀνέγερσης τοῦ Φροντιστηρίου καί τοῦ Νοσοκομείου ξεπέρασαν τό ποσό τῶν 14.000 δουκάτων²¹¹.

Τό 1680 ἀφοῦ ἀποπερατώθηκε τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη στό Campo dei Greci, μεταφέρθηκε καί στεγάστηκε στό ἰσόγειο καί πρῶτον ὄροφο, τό Ἀρχικό Νοσοκομεῖο τῆς Οἰκίας ἀρ. 16. Ἀποτελεῖ δέ ὡς φαίνεται καί ἓνα ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Longhena, καθότι ὁ εὐφυής ἀρχιτέκτων δύο χρόνια μετά ἀπεβίωσε²¹². Ἐτσι τριανταεννέα χρόνια μετά τήν ψηφοφορία τῆς 11^{ης} Αὐγούστου 1641, μέ 40 ψήφους ὑπέρ καί 10 κατά τῶν σχεδίων Longhena τό Φλαγγίνεο Θεραπευτήριο ἀνοίγει τίς πύλες του στόν πάσχοντα φτωχό Ἑλληνισμό τῆς Βενετίας²¹³.

6. Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1666-1797)

α) Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΚΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΑΡ.16 (1666-1680)

Ὁ πρῶτος ἐξοπλισμός τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στήν Οἰκία ἀρ. 16 καταγράφηκε στίς 15 Σεπτεμβρίου 1666 καί εἶχε ὡς ἀκολούθως:

²¹⁰ E.I.B., Π.Α. b.37, fasc.530 Scritture e Terminazioni per le nuove fabbriche erette ad uso del Seminario, ed Ospitale Flangini, f.9°.

²¹¹ Ὁ Βελοῦδος, "Ἑλλήνων ἀποικία ἐν Βενετία" ὁ.π., σ.122 ἀναφέρει ὅτι γιά τήν κατασκευή τοῦ Φροντιστηρίου καί τῆς Scoletta ὅπου στεγαζόταν τό Νοσοκομεῖο δαπανήθηκαν 14.000 δουκάτα ἐνῶ ὁ Καραθανάσης, "Ἡ Φλαγγίνεος Σχολή τῆς Βενετίας" ὁ.π., σ.85 ὑποστηρίζει ὅτι τό ποσό αὐτό ἦταν ἓνα μόνο μέρος τῶν ἐξόδων.

²¹² Ὁ Longhena ἀπεβίωσε στίς 18/2/1682. Περισσότερα γιά τό ἔργο του βλ. Semenzato C., L'architettura di Baltassare Longhena, Firenze 1954.

²¹³ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.83.

1666 a di 15 Settembre

Copia	Inventario della roba dell' Hospitale Flangini ²¹⁴	Numero	
	Stramazzi di lana con suoi capezali et cussini		10
	Pagliarizzi	//	10
	Cavaletti con sue tole per letti	//	10
	Schiavine	//	10
	Nincioli di tela pesano litre trenta ²¹⁵	//	30
	Pezze da cusina longhe della sudetta tela	//	2
	Piatti di peltre fondichi	//	10
	Scudelle di peltre	//	10
	Sechi di rame	//	2
	Un scaldaletto	//	1
	Cazza di acqua	//	1
	Stagnade	//	2
	Conca di rame da lavar piatti	//	1
	Caldiera	//	1
	Pignatolle con manego	//	2
	Una catena da fuoco	//	1
	Un trepie	//	1

²¹⁴ A.S.V., Prov. sopra Ospedali e Luoghi pii b.117, fasc. i, ἔγγρ. copia 1666 a di 15 Settembre. Στά 117 καταγεγραμμένα ἀντικείμενα τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ.16 κατά τόν πρῶτο του ἐξοπλισμό ἀνῆκαν: δέκα κρεβάτια μέ τά καβαλέτα καί τά τραπεζίδιά τους, δέκα στρώματα ἀχύρου, δέκα μαλλιού, δέκα μαξιλάρες, δέκα προσκεφάλια, δέκα κουβέρτες, τριάντα σεντόνια, ἕνας κλινοθερμαντήρας, ἕνα ξύλινο κιβώτιο. Ὑπῆρχαν ἐπτά βοηθητικά ἀντικείμενα γιά τήν ἐστία: μία πυράγρα, ἕνα φτυάρι καί ἕνα σίδερο γιά τή φωτιά, ἕνα τρίγωνο, ἕνας τρίποδας, μία ἐσχάρα καί μία ἀλυσίδα ἀνάρτησης σκεύους στή φωτιά. Ὑπῆρχαν ἀκόμη τριάντα ὀκτώ ἀντικείμενα ἐξοπλισμοῦ κουζίνας: δύο λυχνίες, δύο πετσέτες, εἴκοσι πιάτα καί πιατέλες ἀπό κασσίτερο, δύο ἐπικασσιτερωμένα σκεύη, δύο χύτρες μέ χερούλια, δύο χάλκινοι κάδοι, μία χάλκινη λεκάνη γιά πλύσιμο πιάτων, ἕνα καζάνι, μία κουτάλα γιά νερό, μία γιά ζωμό, δύο γιά ξάφρισμα, ἕνας τρίφτης καί ἕνα σίδερο πηγαδιοῦ. Βλ. ἐπίσης Basso W., Dizionario veneto, Vallardi, Milano 1998, σσ.306, 335, 375.

²¹⁵ Ἡ λίτρα ἐδῶ ὡς μονάδα βάρους, μέ ποικίλες κατά τόπους καί ἐποχές τιμές. Οἱ Βενετοί εἶχαν τή μεγάλη ἢ βαρεία ἐνετική λίτρα ἰσοδύναμη μέ 477,05 γραμμάρια καί τή μικρά ἢ ἐλαφρά ἐνετική λίτρα ἰσοδύναμη μέ 301,23 γραμμάρια. Βλ. Λεξικό Δημητράκου τ.5, Ἀθήνα 1964, σ.4357, ἐπίσης Boerio G., Dizionario...ῶ.π., σ.372.

Una gradella	Numero	1
Un ferro da fuoco	//	1
Una paletta	//	1
Una molletta	//	1
Un triangolo	//	1
Una grattacasa	//	1
Due cazze da spiumar	//	2
Una cazza da brodo	//	1
Due lume da cusina	//	2
Un ferro da pozzo	//	1
Un casson di albeo con la sua serratura	//	1

Ἡ λιτότητα καί τό εἶδος τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ θεραπευτηρίου μπορεῖ μέ τά σημερινά δεδομένα νά δημιουργεῖ περίεργα συναισθήματα στόν ἀναγνώστη. Μήν ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι ἦταν ἓνα μικρό Νοσοκομεῖο τοῦ 17^{ου} αἰῶνα προορισμένο γιά τούς φτωχοῦς Ἑλληνας ἀσθενεῖς (καί ὅπως ἀπεδείχθη ὄχι μόνο) πού ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς μετατρεπόταν σέ ἄσυλο ὑποδοχῆς καί σίτισης φτωχῶν (Ospizio).

Μέ τό δυναμικό τῶν 10 κλινῶν, τήν ὑπηρεσία παθολόγου, χειρουργοῦ καί νοσοκόμων, τήν παρέμβαση πνευματικῆς ἀρωγῆς τῶν ἱερέων καί τή συνεργασία τοῦ φαρμακοποιοῦ, τό Νοσοκομεῖο πρόσφερε σέ καθημερινή βάση τίς ὑπηρεσίες του. Μέ τήν ἀπόφαση τῆς 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1672 ἐκλέχτηκε καί ἓνας κουρέας μέ μισθό 10 δουκάτων ἐτησίως²¹⁶. Αὐτοί οἱ *barbieri-circoici* (κουρεῖς – χειρουργοί) ἐκτός τοῦ ἐπαγγέλματός τους, εἶχαν ἀποκτήσει καί δικαίωμα ἐκτέλεσης πολύ ἀπλῶν ἐπεμβάσεων, καθαρισμό τραυμάτων, ἐξαγωγή ὀδόντων, (*cavudenti*) κλπ.²¹⁷. Στίς ἰατρικές τους πράξεις ἀνῆκε καί τό δικαίωμα πιστοποίησης τοῦ θανάτου σέ ἀσθενή πού κατέληγε.

²¹⁶ A.S.V., Prov. sop. Ospedali e Luoghi pii b.117 fasc. i, φ.χ.ἄ., clausola 7. Γιά τό μισθό τοῦ (*barbiere*) χειρουργοῦ βλ.καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2, Legge VIII.

²¹⁷ Manno A., *I Mestieri di Venezia, Storia, arte e devozione delle corporazioni dal XIII al XVIII secolo*, Cittadella 1997, σσ.47-48, ἐπίσης Μπόμπου-Σταμάτη Β., Τά καταστατικά τοῦ Σωματείου (Nazione) τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας (17^{ος}-18^{ος} αἰ.) Ἀθήνα 1995, σ.53. Γιά τά διάφορα ἐπαγγέλματα θεραπευτικῆς ἀρωγῆς κατά τόν 18^ο αἰῶνα βλ. καί Vanzan Marchini N.E., *Le professioni sanitarie nella Venezia del 700*, "Provincia di Venezia" 3(1984), σσ.43-48.

Γνωστοί πρὶν ἀκόμη λειτουργήσῃ τὸ Νοσοκομεῖο ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Ὀρφέας καὶ Ἰωάννης Παναγιώτης²¹⁸. Μὲ ἀπόφαση τῆς 28^{ης} Ἰουλίου 1673 καθιερώθηκε ἡ χορηγία ἐνὸς δουκάτου γιὰ ἔξοδα κηδεῖας σὲ κάθε ἀσθενή πού ἀπεβίωνε ἐντὸς τοῦ Νοσοκομείου²¹⁹.

β) Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ (1680-1797)

Ἄμεσα μετὰ τὴν ἀποπεράτωση τῶν ἐργασιῶν οἰκοδόμησης τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τὸ 1680, ἔγινε καὶ ἡ μεταφορὰ σ' αὐτό, τοῦ ἤδη ἀπὸ τὸ 1666 λειτουργοῦντος Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16.

Ἔνας κατάλογος ἀντικειμένων ἕναν αἰῶνα μετὰ, μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ ἐνὸς δωματίου νοσηλείας ἀνδρῶν, ἐνὸς ἀντιστοίχου γυναικῶν, μιᾶς κουζίνας κ.λ.π.²²⁰

Πάντως ἑκατὸν δεκατέσσερα χρόνια ἀργότερα ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ θεραπευτηρίου τῶν Ἑλλήνων παρέμενε λιτὸς²²¹, ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι τὴν ὄντοτά του, ὡς Νοσοκομεῖο γιὰ ἄπορους Ἑλληνας²²².

²¹⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An.,..., ὁ.π., ἀπ.πρ. 447. Γιὰ τοὺς barbieri βλ. καὶ Dolcetti G., L' arte dei barbieri attraverso i secoli in "Ateneo Veneto" τόμ. Sett.-Ott. (1896), σ.45.

²¹⁹ A.S.V., Prov. sop. Osped. e Luoghi pii, b.117, fasc. i, clausola 8. Βλ. καὶ πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2, Legge V.

²²⁰ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀρ.64 τῆς 14 Αὐγούστου 1784.

²²¹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. γιὰ τὸ Ospital Greco, 30 Νοεμβρ. 1640, Punto Testamento Eccellente Tomaso Flangini, Capitolar a clausola 7 ...siano veramente infermi poveri et non abbino dove capitar e siino Greci del Rito Greco....

²²² E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.40^r ...per comodo de poveri amalati Greci... βλ. ἐπίσης A.S.V., Prov. sop. Osped. e Luoghi pii, b.117 fasc.i, ἔγγρ. copia 28 Novembre 1666 ...a sollievo de poveri Greci.... Γνωστή ἦταν καὶ ἡ ἔκφραση γιὰ τὴ διακομιδὴ ἀσθενῶν ...portato nella Casa de Poveri dell' Hospedal Flangini... βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ...ὁ.π., πράξη 753.

Αυξήθηκαν βέβαια τά προς χρήση αντικείμενά του και από άποψης αισθητικής οί χώροι του κοσμοῦνταν μέ πίνακες, εἰκόνες καί ἔγχρωμες κουρτίνες. Κίτρινες γιά τίς μπαλκονόπορτες τῶν ἀνδρῶν²²³, πράσινες γιά τήν εἴσοδο τοῦ Νοσοκομείου. Ἔτσι στίς 14 Αὐγούστου 1784 καί ἐπί διοίκησης Δημητρίου Βελοῦδου ὁ κατάλογος τῶν νοσοκομειακῶν πραγμάτων εἶχε ὡς ἑξῆς²²⁴:

²²³ A.S.V., Pronv. sopra Ospedali e Luoghi pii b.117, fasc. i, ἔγγρ. ἀρ.64 τῆς 14/8/1784 καί A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Aprile 1785. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.461, ἔγγρ.6.

²²⁴ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀρ.64, 14 Agosto 1784. Ἀπό τά 268 καταγεγραμμένα εἶδη τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στή μόνιμη θέση του, τοῦ Campo dei Greci, στό Δωμάτιο τῶν Γυναικῶν ἀνῆκαν: ἑπτὰ κλίνες μέ σπρίγματα καί διπλό στρῶμα καί ἀπό μία μαξιλάρα, μία χοντρή κουβέρτα, ἕνα πάπλωμα, ἕνα προσκεφάλι καί ἕνα τραπεζίδιο ἐπί κλίνης. Ὑπῆρχαν ἀκόμη τέσσερις κουρτίνες, πέντε ντουλάπια, πέντε κομοδίνα, μία λάμπα φωτισμοῦ, δύο ξύλινα κιβώτια ἄτο ἕνα γιά τά λευκά εἶδη καί τό ἄλλο γιά τά σάβανα καί τά μαξιλάρια πρὸς προετοιμασία καί διακομιδή τῶν νεκρῶν. Τήν αἴθουσα κοσμοῦσαν μία βυζαντινὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας καί ἕνας ξύλινος σταυρός, ἐνῶ στήν εἴσοδό της ὑπῆρχε ἕνα πράσινο χάλκινο διακοσμητικό. Στό Δωμάτιο τῶν Ἄνδρῶν τῆ συγκεκριμένη περίοδο ἀντιστοιχοῦσαν τρεῖς κλίνες μέ σπρίγματα καί διπλό στρῶμα, μαξιλάρα, χοντρή κουβέρτα, πάπλωμα, προσκεφάλι καί τραπεζίδιο ἐπί κλίνης. Ὑπῆρχαν ἀκόμη τρία ντουλάπια, δύο κομοδίνα, μία λάμπα, μία κουρτίνα καί τέσσερις βυζαντινὲς εἰκόνες. Τό διάδρομο πάνω ἀπὸ τῆ σκάλα κοσμοῦσαν ἡ προσωπογραφία τοῦ Φλαγγίνη, ἕνα κανδηλάκι καί πέντε βυζαντινὲς εἰκόνες, μέ τό Χριστό, τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκνόν, τό Μωυσῆ, τόν Ἄαρών καί τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Εὐαγγελιστή. Στήν κουζίνα ὑπῆρχαν εἴκοσι πέντε πιάτα, πιατέλες καί γαβάθες, ἑπτὰ κουτάλια, ἕνα μαχαίρι, τέσσερις τενεκέδες μέ τά καπάκια τους, ἕνας κάδος, μία κατσαρόλα, μία κανάτα, ἕνας τρίπτυς καί μία κρησάρα. Ὑπῆρχαν ἀκόμη αντικείμενα γιά τήν ἐστία: μία πυράγρα, ἕνα φτυάρι, ἕνα σίδερο καί μία ἀλυσίδα ἀνάρτησης σκεύους στή φωτιά, δύο πυροστάτες, δύο πύραυλα γιά τά ἰατρεῖα καί ἕνας κλινοθερμαντήρας. Ἐκεῖ φυλάσσονταν

14 Agosto 1784

Venezia

Inventario degli effetti, che presentemente si trovano nell' Ospital Flangini in
San Giorgio de' Greci come segue

N. 64

Nella Camera delle Donne

Sette letti, continente ogn' uno un stramazzo, pagliazzo, capezzal, tavole dipinte color verde, due cavaletti di ferro, cuscino, schiavina, ed imbottita	Numero	7
Cinque scabelli di albeo dipinti a noghera	//	5
Cinque comodette simili con suoi vasi	//	5
Un feral di banda nel mezzo con suoi vetri vecchi	//	1
Un Cristo di Pittura alla Greca con croce di legno	//	1
Un quadro di legno con Beata Vergine di Pittura Greca	//	1
Un casson di albeo vecchio per poner la biancaria	//	1
Un simile per la roba de' morti	//	1
Un tapeo vecchio, un covertor biavo, ed un cuscino il tutto serviente per li morti	//	3
Una portiera di rame doppia verde nella porta con ferro	//	1
Quattro coltrine di tela S. Gallo giallo con suoi ferri	//	4

ἀκόμη τρία οὐροδοχεῖα, ὀκτώ πτυελοδοχεῖα, δύο ἀντλίες γιά ἀφαιμάξεις καί μία
λεκάνη πρός ἀποκομιδή τοῦ αἵματος. Στά λευκά εἶδη τοῦ Νοσοκομείου
συμπεριλαμβάνονταν εἴκοσι πέντε καινούργια καί παλαιά σεντόνια, εἴκοσι
τέσσερις καινούργιες καί παλαιές πετσέτες, δεκαοκτώ καινούργια καί παλαιά
λινά, εἴκοσι μεταξωτά, εἴκοσι τέσσερις πουκαμίσες γιά ἄνδρες καί γυναῖκες, ἔξι
ρόμπες ἀπό ὕφασμα καί ἔξι ἀπό καναβόπανο, εἴκοσι βαμβακεροί σκούφοι, ἔξι
κρωμένα (ἀδιάβροχα) τεμάχια ὑφάσματος γιά τά κρεβάτια καθώς καί ἓνα
μελανοδοχεῖο μέ τήν πένα του. Τήν ὑπαρξη τοῦ καταγεγραμμένου
νοσοκομειακοῦ ὑλικοῦ ἐπιβεβαίωσε διά τῆς ὑπογραφῆς του ὁ νοσοκόμος Carlo
Tassini.

Nella Camera degl' Uomini

Tre letti, continente ogn' uno un stramazzo, pagliazzo, capezzal, tavole dipinte color verde, due cavaletti di ferro, cuscino, schiavina, ed imbottita	Numero	3
Tre scabelli di albeo dipinti a noghera	//	3
Due comodette simili con suoi vasi	//	2
Un feral di banda nel mezzo con sue lastre (di vetro) vecchio	//	1
Un quadro grande con Pittura Greca con vari Santi	//	1
Altri due quadri uno in tela, ed uno in tavola	//	2
Un Cristo picciolo di Pittura Greca con croce di legno	//	1
Una coltrina di tela San Gallo giallo con ferro	//	1

Nell' Andio sopra la Scala

Un Cristo grande con Pittura alla Greca, e croce di legno	Numero	1
Un quadro simile con San Giovanni Damasceno	//	1
Due quadri simili con Mosè, ed Aron	//	2
Altro quadro picciolo fatto a capitello con San Giovanni Evangelista	//	1
Altro quadro in tela grande con ritratto Flangini	//	1
Un cesendello d' ottone avanti il Cristo sudetto sopra la scala	//	1

Nella Cucina

Tondi da tovagliol pesano litre 15	Numero	13
Piadenelle di peltre pesano litre 4,6	//	6
Scudelle di peltre pesano litre 4,6	//	6
Tre comodetti di peltre, una usata pesa litre 3,6 e due nuove	//	3
Otto scudelle di stagno per sputar li amalatti	//	8
Due schizzetti di stagno da sottratarre un grande, ed un picciolo	//	2
Sette chuchiari di ottone	//	7
Una conca di rame per cavar sangue pesa litre 4,6	//	1
Un secchio grande simile da acqua con cazza pesa litre 5,4	//	1
Uno scaldaletto simile pesa litre 4,3	//	1

Una stagnada grande con suo coperchio et una simile picciola pesano litre 8,6	Numero	2
Una cazzarola di rame senza coperchio pesa litre 3,6	//	1
Due stagnadelle con suoi coperchi pesano litre 6,6	//	2
Una cogoma di rame grande da acqua	//	1
Una catena di ferro da fuoco	//	1
Due cavioni simili	//	2
Un ferro da fuoco	//	1
Una grattacasa di ferro	//	1
Un cortelazzo vecchio	//	1
Una burata	//	1
Due foghere di ferro servono per l' Infermerie una grande ed una mezzana	//	2
Una paletta ed una molletta	//	2

Biancaria

Lenzuoli nuovi	Numero	13
Detti vecchi	//	12
Tovaglioli usati con cai	//	12
Detti nuovi tovagliati	//	12
Canevazze buone	//	12
Dette vecchie	//	6
Satinelle nuove	//	20
Camiscie da uomo nuove	//	12
Simili da donna	//	12
Facioli di tela, nuovi	//	6
Simile canevina	//	6
Barrette di bombaco ordinarie	//	20
Pezzi di tela cerata vecchi	//	6
Un Calamar di stagno in pezzi tre con penarol e bacinella	//	5

(Υπογραφή) Carlo Tassini

7. ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1666-1797)

α) ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΙΚΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΑΡ. 16 (1666-1680)

Ο πρώτος διορισμός ιατροῦ στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 ἔγινε τό 1666 στόν Pietro Zeno (Piero Zen)²²⁵. Τό 1667 καί γιά διάστημα λίγων μηνῶν διορίστηκε ὁ Παθολόγος Δημήτριος Κιγάλας²²⁶ medico-fisico σάν ἀντικαταστάτης τοῦ πρώτου, γιατί λίγο μετά, ὁ Zen

²²⁵ Ὁ Pietro Zen ἀπό τήν Κρήτη ἀποφοίτησε ἀπό τό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα ὅπου βρίσκεται ἐγγεγραμμένος κατὰ τά ἔτη 1652, 1653 βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς...ὄ.π., σ.265, 266. A.C.S.S. ἀπ.πρ. 5/7/1667 τῆς Cattarina Molina di Candia. Ἐπίσης στό A.C.S.S., ὅπως δείχνουν οἱ ἀποβ.πράξεις ὁ Pietro Zen τρεισήμισι μῆνες πρὶν ἀναλάβει καθήκοντα ὡς πρῶτος ἰατρός στήν ἱστορία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, ἀλλά καί μετά τή θητεία του τό 1671 ὑπῆρξε ἰατρός πολλῶν Ἑλλήνων στή Βενετία ὅπως τῆς Regina Velanu Greca στίς 25/2/1666, τοῦ Giacomo Sanogianu στίς 28/9/1669, τοῦ Zorzi Spesa da Candia στίς 13/1/1671. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 603. Ὁ Μέρτζιος στό Θωμᾶ Φλαγγίνη σ.128 ἐσφαλμένα ἀναφέρει ὅτι ὁ Zen ὑπηρέτησε μέχρι τό 1674. Τήν περίοδο ἐκείνη διορισμένος ἰατρός ἦταν ἤδη ὁ Giacomo Zoggia. βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 634.

²²⁶ Ὁ Κιγάλας τό 1663 βρίσκεται νά ἰδιωτεύει στή Βενετία βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 540. βλ. καί A.C.S.S. ἀπ.πρ.17/1/1664. Ὁ Κύπριος ἰατρός σπούδασε στήν Ραδονα ὅπου φαίνεται ἐγγεγραμμένος τό 1656 καί 1659. βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σσ.267, 269. Ἔλαβε μέρος καί στή συνέλευση τοῦ συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητας τήν 19^η Μαρτίου 1664 γιά νά ἀποδεσμευτεῖ ἡ ἐνοικιαζόμενη "Οἰκία ἀρ.16" πού θά στέγαζε κατ' ἀρχήν τό Σεμινάριο καί ἔπειτα τό "Ἀρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη". βλ. Καραθανάση Ἀ., ὄ.π., σ.79. Ἦταν γόνος τοῦ κυπριακοῦ κλάδου μιᾶς ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας εὐγενῶν τῆς Ἰταλίας μέ τό ὄνομα de Cigalla, τῆς ὁποίας ἕνας ἄλλος κλάδος εἶχε μετοικήσει στή Σαντορίνη (Θήρα) τό 1400. Ἀπό τό θηραϊκό κλάδο προῆλθε καί ὁ ἰατροφιλόσοφος καί δημιουργός τοῦ λεπροκομείου Σαντορίνης Ἰωσήφ Δε-Κιγάλλας (1812-1886) πού σπούδασε στό Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας καί ἔλαβε τόν τίτλο τοῦ διδάκτορος στό Πανεπιστήμιο τῆς Σιένα. Τό ὄνομα παραπέμπει στόν τζιτζικά (cicala) ὁ ὁποῖος καί ἀπεικονίζεται μαζί μέ αἰτό στό οἰκόσημο τῆς οἰκογένειας. βλ. Ἀλιμπραντῆ Ν., Ἰωσήφ Δε-Κιγάλλας. Ὁ ἀνθρωπιστής, ἰατρός καί φιλόσοφος καί πρωτοπόρος ἐραλδιστής, Ἀθήνα 2006, σσ.19-22.

επανήλθε στά καθήκοντά του ἔως τό 1671. Ἀπό τό 1671 ἔως τό 1675 χρέν ἱατροῦ στό Νοσοκομεῖο ἐκτελοῦσε ὁ Ἰάκωβος Τζόγιας (Giacomo Zoggia ἢ Zoia) ἀπό τήν Κρήτη²²⁷. Μετά ἀπ' αὐτόν καί γιά τό διάστημα 1675-1684 ἱατρός τοῦ Νοσοκομεῖου διετέλεσε ὁ Ἰωάννης Ἀντώνιος Προκατσιάντης. Ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε ὁ μεταβατικός ἱατρός ὁ ὁποῖος ὑπηρέτησε καί στό Ἄρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 καί στό Φλαγγινιανό Νοσοκομεῖο ἀργότερα, μετά τό 1680²²⁸. Χειρουργός στό Νοσοκομεῖο ἦταν

²²⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.605, 608, 610, 615, 616, 617, 619, 621, 625, 626, 631, 633, 634, 636, 641, 642, 644, 647. Ὁ Ἰάκωβος Τζόγιας πῆρε στήν Ραδονα τό πτυχίο τοῦ ἱατροφιλόσοφου τό 1660 ἐξετασθεῖς στό Collegio Sacro. Ἄρα ἦταν καθολικός. Διότι ἔως τό 1616 οἱ σπουδαστές ἔπαιρναν τό διδακτορικό τους δίπλωμα ἐξεταζόμενοι στό Collegio dei Conti Palatini καί στό Collegio Sacro. Τό δεύτερο ἀποτελοῦνταν ἀπό τούς καθηγητές τῆς σχολῆς καί τόν ἐπίσκοπο τῆς Ραδονα. Τό δίπλωμα χορηγοῦσαν στό ὄνομα τοῦ Πάπα ὁ ὁποῖος μέ παπική βούλα ἀπό τό 1564, προϋπέθετε ὁμολογία τοῦ ὑποψηφίου στήν καθολική πίστη. Αὐτό ὁδήγησε σέ ψυχρότητα τίς σχέσεις Ρώμης Βενετίας. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἦταν ἡ ἴδρυση τῆς Βενετικῆς Ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς Ἱατροφιλοσόφων (Collegio Veneto Artista). Ἔτσι οἱ Διαμαρτυρόμενοι (Protestanti) Εὐρωπαῖοι μαζί μέ τούς Ὁρθοδόξους Ἕλληνες ἀποκτοῦσαν τό διδακτορικό τῆς ἱατρικῆς χωρίς πλέον πρόβλημα, βλ. Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τόν 17^ο καί 18^ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1979, σ.47. Ὅσο γιά τό ὄνομα Τζόγιας (ὁ τῆς χαρᾶς, ὁ Χάρης) προέρχεται ἀπό τή λέξη gioia=χαρά καί στό κρητικό ἰδίωμα σημαίνει τά δῶρα τοῦ γαμπροῦ στή νύφη, βλ. Κοκολάκη-Ἀντωνίου Σ., Ἱταλοβενετικές γλωσσικές ἐπιδράσεις στό Δημοτικό τραγούδι τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1997, σ.29.

²²⁸ A.C.S.S. Πολλοί ἀσθενεῖς ἦταν πρόσφυγες τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (Candia, Canea) ὅπως δείχνουν οἱ ἀποβ.πρ. 19/2/1677, 23/12/1677, 9/11/1679, 2/1/1682. Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης ὄ.π., σ.128 βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., πράξεις: 651 (τῆς 20/3/1675) κλπ., κλπ. 767 (τῆς 30/11/1683) ὅπου κηδεύει τή χήρα τοῦ Michiel Procacciante Diana. Ἐκτοτε καί γιά πέντε μῆνες σχεδόν ὁ ἱατρός Προκατσιάντης δέν ἐμφανίζεται πλέον, μέχρι πού στίς 2 Μαΐου 1684 (κατά τό Μέρτζιο ὄ.π., σ.128) ἀποβιώνει. Στίς ἀποβιωτήριες πράξεις πάντως τῶν Ἑλλήνων στό Ἄρχεῖο τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίνου ἀπό Μαλτέζου Χ., καί Πλουμίδη Γ., δέν ὑπάρχει καταχώρηση τοῦ θανάτου του. βλ. καί Καραθανάση Ἀ., ὄ.π., σ.96.

ὁ Francesco Schiavo²²⁹. Τό 1679 ἐμφανίστηκε καί ἄλλος Χειρουργός ὀνόματι Francesco Bon ὁ ὁποῖος ὅμως θά διοριστεῖ ἀργότερα τό 1683²³⁰.

Ἐκτός ἀπό τούς διορισμένους ἰατρούς στό Ἄρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 στό Castello κατά καιρούς ὑπῆρξαν καί συμβεβλημένοι μέ αὐτό ἰδιῶτες ἰατροί ὅπως ὁ medico Sfacchioto²³¹.

Ἄλλοι διάσημοι ἰδιῶτες ἰατροί πολύ γνωστοί γιά τίς ὑπηρεσίες τους στόν Ἑλληνικό πληθυσμό τήν περίοδο ἐκείνη τῶν δεκαεσσάρων ἐτῶν λειτουργίας τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομεῖου ἦταν ὁ Zuanne Crassifida (Chrissifida)²³², ὁ Tomaso Musalo²³³, ὁ Tomaso Senacchi²³⁴ καί ὁ καταγόμενος ἀπό τήν Κρήτη Zorzi Corner. Ὁ τελευταῖος ἦταν τόσο διάσημος πού ὁ καθηγητής τῆς Ἱατρικῆς στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα Γεώργιος Καλαφάτης τοῦ ἀφιέρωσε ἕνα λυρικότατο σονέτο τεσσάρων στροφῶν²³⁵.

²²⁹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., αὐτόθι, ἀπ.πρ.675.

²³⁰ Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.129, βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 706, ὅπου ἀναφέρεται ὁ Bon Antonio, ἐνῶ στίς πράξεις 761, 897, 1004 ὁ Bon Francesco.

²³¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 576, 611, 629, 632.

²³² αὐτόθι, ἀπ.πρ.565. Ὁ Ἰωάννης Χρυσσιφίδας καταγόταν ἀπό τήν Κύπρο. Ἄρχισε σπουδές Ἱατρικῆς στήν Ραδονα τό 1666, χρονιά πού πρωτολειτούργησε τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦς, (Μέρος Α΄. Artisti 1634-1782), "Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν" 37(1969-1970) σ.273.

²³³ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 561, 574, 577, 586, 613, 627, 640, 674, 689.

²³⁴ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 570, 590, 622, 623, 705.

²³⁵ A.C.S.S. ἀπ.πρ. 11/10/1756, 22/10/1753, ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.577, 623, 592, 596, 627, 674, 570, 590 καί 421, ὅπου Zorzi Corner da Candia. Ὁ Legrand ἀναφέρεται σ' ἕναν "ὀνομαστό γιαιτρό" Γεώργιο Κορνάρο στήν Candia τό 1600, βλ. Χαβάκη Ἰ., Οἱ γιαιτροί τοῦ Μεγάλου Κάστρου, Ἡράκλειο Κρήτης 1964, σ.62. Χρόνια ἀργότερα, ἄλλος συνεπώνυμος ἰατρός ὁ Zorzi Corner ἀπό τήν Κρήτη πρόσφυγας καί αὐτός τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου ἦρθε

Άλλοι ιδιώτες θεράποντες ιατροί Ἑλλήνων τῆς Βενετίας κατά τήν περίοδο αὐτή (1666-1680) ἦταν ὁ Maurizio Feschi²³⁶, ὁ Zuanne Erizzo²³⁷, ὁ Cottonio²³⁸, ὁ Rudio²³⁹, ὁ Florio²⁴⁰, καθώς καί ὁ Bubulli²⁴¹.

στή Βενετία καί ἀσκοῦσε τό ἐπάγγελμά του ὡς ἰατρός μέ πολλούς μάλιστα ἀσθενεῖς ἀπό τήν ἐπαναστατημένη Κρήτη ὅπως δείχνουν οἱ ἀποβιωτήριες πράξεις στό Ἀρχεῖο τοῦ Ναοῦ τοῦ S. Severo: 13/9/1666, 28/3/1668, 6/2/1669, 30/4/1670, 6/2/1671, 22/6/1671, 2/10/1672, 20/10/1673, 3/12/1680, 24/2/1683, 23/5,1684, 18/3/1686. Ἡ ἰατρική δραστηριότητα τοῦ Corner στή Βενετία ὡς ἰδιώτης παρουσιάζεται στίς ἀρχές τοῦ 1649 σέ ἡλικία 29 ἐτῶν. Ἐφυγε δηλαδή ἀπό τήν Κρήτη τριάμισι χρόνια περίπου μετά τήν ἔναρξη τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου, βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., πράξεις: 421, 422, 423, 428, 429, 431, 434, 435, 438, 441, 443, 446, 448, 455, 456, 458, 459, 460, 462, 463, 465, 476, 477, 479, 482, 483, 487, 491, 493, 494, 495, 496, 502, 513, 514, 517, 520, 525, 530, 533, 536, 538, 539, 541, 555, 558. Αἰσθητή εἶναι ἡ παρουσία του στή Βενετία καί κατά τήν περίοδο λειτουργίας τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ.16, πρβλ. πράξεις αὐτόθι, 585, 620, 623, 665, 677, 681, 704. Πιθανόν ὁ εἰρημένος ἰατρός νά εἶναι ὁ ἴδιος μέ τόν ἐγγεγραμμένο στήν Ἰατρική τῆς Ραδονα τό 1644 Georgius Cornelius, νά ἔφυγε ἕνα χρόνο πρὶν ἀρχίσει ὁ Κρητικός Πόλεμος (1645-1699), νά σπούδασε στήν Ραδονα καί ἐν συνεχείᾳ νά δραστηριοποιήθηκε στή Βενετία μεσοῦντος ἤδη τοῦ πολέμου. Βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σ.263. Γιά τό ὄνομα Cornelius τῶν Corner βλ. κατωτέρω "Ἰατροί τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου " σ.358, σημ.1112. Στίς 12 Νοεμβρίου 1686 ὁ Zorzi Corner σέ ἡλικία 66 ἐτῶν, ἀπεβίωσε ἐμπύρετος συνεπείᾳ ἑνός κτυπήματος ἔχοντας θεράποντα ἰατρό τό γνωστό στούς Ἑλληνας τῆς Βενετίας συνάδελφό του Senachi. Βλ. A.C.S.S. ἀπ.πρ. τοῦ Corner 12/11/1686, ἐπίσης Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τόν 17^ο καί 18^ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1970, σ.135. Γιά τήν πληθώρα τῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν τοῦ Corner βλ. A.C.S.S. ἀπ.πρ.7/4/1657, 25/5/1657, 12/3/1661, 14/6/1662, 23/9/1663.

²³⁶ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.565.

²³⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ.581.

β) ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ (1680-1797)

Είδαμε παραπάνω ότι ο ιατρός Ιωάννης Αντώνιος Προκατσιάντης από την Κρήτη ανέλαβε υπηρεσία στο Νοσοκομείο Φλαγγίνη της Οικίας αρ. 16 το 1675. Ένα χρόνο αργότερα ο Κρητικός ιατρός που ήταν πτυχιούχος ιατροφιλόσοφος του Πανεπιστημίου της Ραδονα ανέλαβε χρέη διευθυντού στη Σχολή Φλαγγίνη όπου και δίδαξε από την 1^η Μαρτίου 1676 έως την 30^η Ιουνίου 1678, με μισθό 140 δουκάτων ετησίως.

Κατά τρόπο όμως επεισοδιακό επέστρεψε στο Ιατρικό του πόστο και με ετήσιο μισθό 30 δουκάτων συνέχισε από τον Ιούλιο του 1678 την Ιατρική του υπηρεσία στο Έλληνικό Θεραπευτήριο²⁴². Δύο χρόνια μετά θά ήταν ο

²³⁸ Αυτόθι, άπ.πρ.624. Πρόκειται πιθανότατα για τον Ioannes Cottunius από τη Βέροια βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αί πράξεις...ό.π., σσ.267, 273, 275, του ίδιου, Αί πράξεις έγγραφης των Ελλήνων Σπουδαστών της Παδούης (Μέρος Α' Artisti) Συμπλήρωμα (έτη 1674-1701), "Θησαυρίσματα" 8(1971), σ.195.

²³⁹ αυτόθι, άπ.πρ.645.

²⁴⁰ αυτόθι, άπ.πρ.683.

²⁴¹ αυτόθι, άπ.πρ.620, Πρόκειται για τον Κρητικό ιατρό Νικόλαο Βουβούλη (ιατροφιλόσοφο), ο οποίος υπήρξε συνεργάτης του Ιατρού Cornaro και για μικρό διάστημα διευθυντής του Σεμιναρίου. Βλ. επίσης Καραθανάση Α., ό.π., σ.252. Βρίσκεται έγγεγραμμένος στο Πανεπιστήμιο της Ραδονα Σχολή Ιατροφιλοσόφων για μιά δεκαετία (1658-1668). Βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αί πράξεις...ό.π., σσ.267-275.

²⁴² Καραθανάση Α., ό.π., σσ.95-96. Υπήρξε κάποια διένεξη μεταξύ του Προκατσιάντη και του επόπτη της Σχολής, Άνθιμου Πρασινίκου όπου κάποιοι μαθητές κατηγορήσαν τον πρώτο για έλλιπή ικανότητα στο θέμα της διδασκαλίας. Άποτέλεσμα τούτων ήταν να αντικατασταθεί ο Προκατσιάντης στη διεύθυνση της Σχολής και να επιστρέψει στα Ιατρικά του καθήκοντα. Για τους κατ' οίκον άσθενείς του Procacciante βλ. και A.C.S.T., Reg.III(1640-1687) άπ.πρ.2/5/1678. Επίσης A.C.S.S. άπ.πρ.19/2/1677, 9/11/1679, 3/1/1682, 1/9/1682 και 25/5/1681 όπου είχε συνεργάτη τον Tomaso Senacchi. Επίσης A.C.S.G., Reg.IV(1672-1707) άπ.πρ.5/12/1680 f.29^ν.

πρώτος ιατρός, στο νεόδμητο Νοσοκομείο Φλαγγίνη όπου και θά ἐργαστεῖ ἕως τὸ θάνατό του, πού ἐπῆλθε στίς 2 Μαΐου 1684 σέ ἡλικία 34 ἐτῶν²⁴³.

Τή θέση τοῦ ἐκλιπόντος ἱατροῦ κατέλαβε ὁ Κερκυραῖος καί ἀπό γνωστή οἰκογένεια καταγόμενος ἱατρός Γεώργιος Ζανδῖρης, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτησε μέχρι τὸ 1713. Ὁ Γεώργιος Ζανδῖρης γεννήθηκε στή Βενετία τέλος τοῦ 1661 ἢ τίς πρώτες ἡμέρες τοῦ 1662 (Ἰανουάριος 1661 βενετ. ἡμερ.)²⁴⁴. Θεῖος του ἦταν ὁ Ἰάκωβος Ζανδῖρης πού στίς 30 Μαρτίου 1682 ἐκλέχθηκε Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος (Guardian Grande)²⁴⁵. Στίς 22 Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους μιά βαριά πνευμονία καθήλωσε τόν ἐν λόγω πρόεδρο στό κρεβάτι ἐξαιτίας τῆς ὁποίας καί κατέληξε 2 ἡμέρες μετά στίς 14 Ὀκτωβρίου 1682 καί σέ ἡλικία 73 ἐτῶν, ὅπως ἀναφέρει στή διάγνωσή του ὁ θεράπων ἱατρός Tomaso Senacchi²⁴⁶.

Τρεῖς ἡμέρες μετά, στήν ἔκτακτη συνέλευση τῆς Ἀδελφότητος ὁ ἀδελφός του Μάνος (Ἐμμανουήλ) Ζανδῖρης ἐκλέχτηκε παμπηφεῖ (2 ἀποχές) γιά νά συνεχίσει τή θητεία τοῦ ἀδελφοῦ του πού ἔληγε στίς 18 Μαρτίου 1683²⁴⁷. Ὁ Μάνος Ζανδῖρης χρυσοχόος τὸ ἐπάγγελμα καί ἡ Σοφία Τόγια ἦταν οἱ γονεῖς τοῦ Γεωργίου Ζανδῖρη πού στίς 16 Ἰανουαρίου 1661 (βενετ. ἡμερ.) βαπτίστηκε στόν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Γραικῶν μέ ἀνάδοχο τόν

²⁴³ Βλ. σ.108, σημ.184. Κάποιο ὑπόλοιπο τοῦ μισθοῦ του μέχρι καί μία ἡμέρα πρὶν τὸ θάνατό του ἐξοφλήθηκε μέ τὴν ὑπ' ἀριθ.115 ἐντολή πληρωμῆς στόν ἀδελφό του Μάρκο Προκατσιάντη. Βλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.128.

²⁴⁴ Τσίτσα Α.Χ., Ἡ κερκυραϊκὴ οἰκογένεια Ζανδῖρη στή Βενετία, "Θησαυρίσματα" 13(1976), σ.269.

²⁴⁵ Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων...ὁ.π., σ.187.

²⁴⁶ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Α.С.С.Αп., ὁ.π., ἀπ.πρ.751.

²⁴⁷ Βελοῦδου Ἰ., ὁ.π., σ.187, ὅπου ὁ Μάνος καταγράφεται λανθασμένα Μάρκος. Τὸ ἴδιο λάθος γίνεται καί στήν ἀποβιωτήρια πράξη στόν Ἅγιο Ἀντωνίνο ὅπου ὁ Ἰάκωβος κηδεύεται ἀπὸ τόν ἀδελφό του signor Marco, suo frattello, βλ. προηγούμενη σημείωση.

μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Φιλαδελφείας Γεράσιμο Βλάχο²⁴⁸. Σέ ηλικία 14 ἐτῶν βρίσκεται ἐγγεγραμμένος στους Artisti (Σχολή Ἱατρικῆς καί Φιλοσοφίας) τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα. Συμφοιτητής του στήν Ἱατρική εἶναι ὁ μετέπειτα ἀνάδοχος τοῦ πρώτου του γιοῦ Ἰακώβου, Ἐμμανουήλ (Salvatore) Βάρδας ἀπό τήν Κρήτη²⁴⁹. Νυμφεύτηκε τήν Ἀλεξάνδρα Ψαρομηλίγγου καί τό 1696 γεννήθηκε τό πρῶτο ἀπό τά 13 του παιδιά²⁵⁰. Ἐν τῷ μεταξύ ἀπό τό 1684 ἐργάζεται ὡς παθολόγος στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Τά ἄλλα δώδεκα παιδιά τοῦ ἱατροῦ ἦταν: ὁ Μάρκος-Βίκτωρ μέ ληξιαρχική πράξη Βάπτισης τοῦ 1697, ὁ Ἰάκωβος τοῦ 1699, ἡ Κορνηλία τοῦ 1700, ὁ Σπυρίδων τοῦ 1703, ὁ Ἰωάννης τοῦ 1705, ἡ Λουκρητία-Αἰκατερίνη τοῦ 1707, ἡ Καικιλία τοῦ 1709, ὁ Σπυρίδων τοῦ 1710, ὁ Σαλβατώρ τοῦ 1712, ὁ Ἀντώνιος τοῦ 1714, ἡ Ἀγγέλα-Βικτωρία τοῦ 1716 καί ὁ Ἀνδρέας τοῦ 1717²⁵¹. Ἀνάδοχοι τῆς Λουκρητίας-Αἰκατερίνης ἦταν ἐκτός ἀπό τό Νικόλαο Νταρκά, ὁ γνωστός ἱατρός πού θά δοῦμε κατωτέρω Τώζης (Tosio) καί ὁ Ἰωάννης Χαλικιόπουλος. Μέ τόν τελευταῖο ὁ Ζανδέρης ἴδρυσε τή Scuola ἢ Confraternità di S.Spiridione στό ναό τοῦ S.Antonino, τό φθινόπωρο τοῦ 1708²⁵². Ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἱατροῦ Ζανδέρη εἶναι εὐρείας ἀποδοχῆς, ἡ κοινωνικότητά του ὑποδειγματική. Ὁ Βενετός τυπογράφος Antonio Bortoli, πού ἀσχολοῦνταν καί μέ ἱατρικές ἐκδόσεις στήν ἱατρική γλῶσσα, ἀφιέρωσε στό διάσημο ἱατρό τήν πρώτη ἐκδοση τοῦ

²⁴⁸ Τσίτσα Α.Χ., ὁ.π., σ.269.

²⁴⁹ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τῆς Παδοῦσης (Μέρος Α' Artisti) Συμπλήρωμα ἔτη 1674-1701, "Θησαυρίσματα" 8(1971), σ.189.

²⁵⁰ Τσίτσα Α.Χ., ὁ.π., σ.276.

²⁵¹ Τά ὀνόματα Ἰάκωβος (1^ο παιδί) καί Σπυρίδων (5^ο παιδί) ἐπαναλαμβάνονται στήν τρίτη καί ἔνατη θέση ἀντίστοιχα. Ὑποθέτοντας κάποια σχετική ἀπώλεια στά πλαίσια τῆς αὐξημένης παιδικῆς θνησιμότητας ἀνέτρεξα στά ἀρχεῖα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ S.Severo, Sa. Ternità, Sa. Giustina, S.Giovanni in Bragora καί στόν S.Antonino (Μαλτ./Πλουμ.) ἀλλά δέν κατάφερα νά ἐκμαιεύσω κάποια πληροφορία. Βλ. καί Τσίτσα Α.Χ., ὁ.π., σσ.277-281.

²⁵² αὐτόθι, σ.270. Γιά τήν Confraternita di S. Spiridione nella chiesa di S. Antonino in Venezia βλ. καί Μανούσακα Μ.Ι., Βιβλιογραφία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βενετίας Μέρος Α': Γενικά, "Θησαυρίσματα" 10(1973), σ.22.

“ Έρωτόκριτου ” του Βιτσέντζου Κορνάρου τό 1713²⁵³. Λόγω τῆς προσωπικότητάς του ἐκλέχτηκε δύο φορές Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τό 1705 καί τό 1713 χρονιά τῆς συνταξιοδότησής του²⁵⁴.

Ὁ Bortoli σέ μιά ἐπιστολή του τόν χαρακτηρίζει εὐσεβή, φιλεύσπλαχνο, ἐλεήμονα, συνετό, σοφό καί μετριοφρόνα «...πού ἔφθασες εἰς τήν ὑπεροχὴν... τῆς ἰατρικῆς ἀξίας, εἰς τῆς ὁποίας τήν ἄσκησιν ἐν πρώτοις εὐδοκιμεῖς...»²⁵⁵. Ὁ Γεώργιος Ζανδέρης ἀνέπτυξε σπουδαία ἰατρικὴ δραστηριότητα στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη κατά τήν τριακονταετή παρουσία του σ’ αὐτό. Βαθυστόχαστος παρατηρητὴς τῶν κλινικῶν συμπτωμάτων προσπαθοῦσε βάσει αὐτῶν νά διαχωρίζει τίς ἀσθένειες μεταξύ τους καί νά ἀποδίδει διαφορετικὴ διάγνωσι. Οἱ διαγνώσεις του δέν ἀνήκουν στά συνηθισμένα “ἐμπύρετα” τότε μάλιστα πού ὁ πυρετός δέν ἀποτελοῦσε σύμπτωμα ἀλλὰ νόσο, ἀλλὰ διαφοροποιοῦν μιά εὐρεία εἰκόνα ἀσθενειῶν. Ἐξέτασε ἀσθενεῖς μέ ὑδροπικία²⁵⁶, ἀποστήματα²⁵⁷, κατάρρου²⁵⁸, φλεγμονές²⁵⁹, κακοήθεις πυρετούς²⁶⁰, ἐσωτερικὲς παθήσεις²⁶¹, σύφιλη²⁶², πλευρίτιδα²⁶³,

²⁵³ Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὁρθόδοξος... ὁ.π., σ.76. Στό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τό ὄνομα τοῦ Ζανδέρη εἶναι γραμμμένο μέ κεφαλαῖα γράμματα. Ὁ ἐκτενὴς τίτλος καί ἡ γραφή του ἔχει ὡς ἔξῃς: «ΠΟΙΗΜΑ ΕΡΩΤΙΚΟ, λεγόμενον ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ, συνθεμένο ἀπό τόν ποτέ εὐγενέστατον ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΝ ΤΟΝ ΚΟΡΝΑΡΟΝ ἀπό τήν Χώρα τῆς Σιτίας τοῦ Νησιοῦ τῆς Κρήτης, τώρα τήν πρώτην φοράν μέ πολύν κόπον καί ἐπιμέλειαν τυπωμένον, καί ἀφιερωμένον ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ καί λογιώτατον Ἀφέντην ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΤΟΝ ΤΖΑΝΔΗΡΗΝ. Εἰς τήν Βενετίαν. ἀψιγ’. Εἰς τήν Τυπογραφίαν Ἀντωνίου τοῦ Βόρτολι. 1713. Con Licenza de’ Superiori, e Privilegio». Στίς ἰατρικὲς ἐκδόσεις στήν ἑλληνικὴ γλώσσα τοῦ Bortoli ἀνῆκει καί τό βιβλίον τοῦ καθηγητῆ τῆς Ἀνατομίας Giovanni Domenico Santorini “Διδασκαλία θεωρηκοπρακτικὴ περί τῶν πυρετῶν” σέ μετάφραση Ἀντωνίου Στρατηγοῦ τό 1745, βλ. Καραμπερόπουλου Δ., Φαρμακευτικὰ φυτὰ στά ἔντυπα ἑλληνικά βιβλία (Δεύτερο μισό 18^{ου} αἰ. - Ἀρχές 19^{ου} αἰ.), Ἀθήνα 2000, σσ.11-12.

²⁵⁴ Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων... ὁ.π., σ.188.

²⁵⁵ πρβλ. Τσίτσα Α.Χ., ὁ.π., σσ.274-275.

²⁵⁶ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Α.С.С.Αп., ὁ.π., ἀπ.πρ.777.

²⁵⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ.778.

²⁵⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ.781.

²⁵⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.783.

²⁶⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ.789.

λιθίαση²⁶⁴, καρκίνο²⁶⁵, φθισικό πυρετό²⁶⁶, ψώρα²⁶⁷. Άσχολήθηκε επίσης με ψυχιατρικούς-νευρολογικούς ασθενείς με παραλήρημα, αποπληξία²⁶⁸, παραφροσύνη²⁶⁹, επιληψία²⁷⁰ και απώλεια ικανότητας άρθρωσεως λόγου²⁷¹. Ξεζέτασε ακόμη πληγωμένους²⁷², παιδιά²⁷³ και ασθενείς της τρίτης ηλικίας. Υπήρξε θεράπων ιατρός του γηραιότερου ασθενούς στην ιστορία της Έλληνικής Παροικίας στη Βενετία της Agnesina de Mezo από το Ρέθυμνο που σε ηλικία 111 ετών απεβίωσε στο Νοσοκομείο Φλαγγίνη στα πλαίσια της βιβλικής αυτής ηλικίας και ενός άπλου κατάρρου²⁷⁴. Τέτοιους ασθενείς Μαθουσάλες στο Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο, ο Ζανδίρης είχε αρκετούς. Όλοι σχεδόν καταγόταν από την Κρήτη, είχαν πλήρη πνευματική διαύγεια και εξέπνευσαν με τη βοήθεια ενός άπλου πυρετίου (ΐωση) λόγω του προκεχωρημένου της ηλικίας. Η Μαρία Machiariotti π.κ. απεβίωσε στο Φλαγγίνειο στις 25/2/1709, σε ηλικία 100 ετών²⁷⁵. Η Elisabetta Scordili από το Ρέθυμνο στις 2/10/1709 επίσης 100 ετών²⁷⁶. Ο Anastasio Cefalionotto

²⁶¹ Αυτόθι, άπ.πρ.790.

²⁶² αυτόθι, άπ.πρ.798, 913.

²⁶³ αυτόθι, άπ.πρ.813.

²⁶⁴ αυτόθι, άπ.πρ.837.

²⁶⁵ αυτόθι, άπ.πρ.924.

²⁶⁶ αυτόθι, άπ.πρ.1018.

²⁶⁷ αυτόθι, άπ.πρ.1036.

²⁶⁸ αυτόθι, άπ.πρ.802.

²⁶⁹ αυτόθι, άπ.πρ.1023.

²⁷⁰ αυτόθι, άπ.πρ.939.

²⁷¹ αυτόθι, άπ.πρ.969.

²⁷² αυτόθι, άπ.πρ.909.

²⁷³ αυτόθι, άπ.πρ.870.

²⁷⁴ αυτόθι, άπ.πρ.810.

²⁷⁵ αυτόθι, άπ.πρ.1086.

²⁷⁶ αυτόθι, άπ.πρ.1088.

στήν ηλικία τῶν 95 ἐτῶν²⁷⁷. Ἡ Agnese Greca di Candia στά 90 τῆς²⁷⁸, ὅπως καί οἱ συμπατριώτισσές τῆς Cali Polidoro²⁷⁹, Agostina Grimani²⁸⁰ καί Maria Vagaropula²⁸¹ ὅλες ἀσθενεῖς τοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου καί τοῦ ἱατροῦ Ζανδέρη. Τό 1683, ἕνα χρόνο πρὶν διοριστεῖ στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο ὁ Κερκυραῖος ἱατρός, εἶχε γίνει γνωστή ἡ τεκμηριωμένη πλέον μορφή καί ἡ κλινική σημειολογία τῆς οὐρικής ἀρθρίτιδας στόν ἱατρικό κόσμο τῆς ἐποχῆς ἀπό τόν ἱατρό Sydenham²⁸². Ἡ νόσος ἦταν βέβαια γνωστή ἀπό τήν ἀρχαιότητα καί ὁ Ἴπποκράτης εἶχε ἐπανειλημμένα ἀναφερθεῖ σ' αὐτή «...ποδαγρικοῖσιν ἴτα ἀσθενέα παρ' ἄρθρα ἐκείνων ἐστίν...»²⁸³.

Μερικά χρόνια ἀργότερα ὁ Γεώργιος Ζανδέρης νοσήλευσε στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τόν Zorzi Venetando ἀπό τό Χάνδακα μέ τήν εἰρημένη νόσο, τήν ὁποία μάλιστα διαφοροποίησε ἀπό τήν ἐπιληψία, δεύτερη νόσο ἀπό τήν ὁποία ἔπασχε ὁ ἐν λόγω ἀσθενής²⁸⁴.

Κάποιοι ἀπό τούς ἀσθενεῖς τοῦ Ζανδέρη ὑπῆρξαν ἱερεῖς ὅπως ὁ Emanuel Radonan ἀπό τό Χάνδακα ἐφημέριος στόν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀσθενής αὐτός ἦταν καθηλωμένος στό κρεβάτι ἐπί 20 ἡμέρες στά πλαίσια ἑνός τραυματισμοῦ καί τελικά κατέληξε στίς 19 Σεπτεμβρίου 1691 σέ ηλικία 74 χρόνων²⁸⁵. Ὁ 46χρονος Padre Athanasio Andonacha ἀπό τή Ζάκυνθο νοσηλεύεταν στό Φλαγγίνειο Νοσοκομεῖο μέ

²⁷⁷ Αὐτόθι, ἀπ.πρ.1082.

²⁷⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1053.

²⁷⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1107.

²⁸⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1102.

²⁸¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1101.

²⁸² Aschoff L., Diepgen P., Görke P., Kurze...ὁ.π., σ.25.

²⁸³ Ἴπποκράτους, Ἐπιδημίες, Κάκτος, Ἀθήνα 1993, τόμ.1, σ.140, ἐνῶ ὁ Ἄρεταῖος γενικά «...περὶ ἀρθρίτιδος, ξυνός μὲν ἀπάντων τῶν ἄρθρων πόνοσ ἡ ἀρθρίτις ἄλλὰ ποδῶν μὲν ποδάγρην καλέομεν, ἰσχύων δέ ἰστιάδα, χειρῶν δέ χειράγρην...» βλ. Ἄρεταίου, Περί αἰτιῶν καί σημείων χρονίων παθῶν Α, Β, Κάκτος, Ἀθήνα 1997, τόμ.1, σ.254.

²⁸⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Α.С.С.Αп., ὁ.π., ἀπ.πρ.939.

²⁸⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ.882.

πλευρίτιδα²⁸⁶. Ὁ αἰδεσιμότατος Zuanne Rodole χρόνιος ἀσθενής στό Θεραπευτήριο ἐξέπνευσε σέ ἡλικία 40 ἐτῶν παρά τίς προσπάθειες τοῦ Ζανδέρη πρὸς ἀνάσχεση τοῦ «κακοήθους του πυρετοῦ»²⁸⁷.

Ὁ Ζανδέρης, ὅπως ἐξάλλου καί οἱ ἐκάστοτε ἰατροί τοῦ Νοσοκομείου εἶχε ἀναλάβει τήν ἰατρική φροντίδα τῶν μαθητῶν τοῦ Σεμιναρίου Φλαγγίνη. Οἱ μαθητές νοσηλεύονταν σέ εἰδικούς θαλάμους τῆς Σχολῆς γιά νά μή καταλαμβάνουν κλίνες ὁμοεθνῶν στό Θεραπευτήριο ὅπως θά δοῦμε παρακάτω. Στίς 20 Αὐγούστου 1695 ὁ Ζανδέρης μαζί μέ τό συνάδελφό του Alessandro Cavallieri εἶχαν τό θλιβερό προνόμιο νά ὑπογράψουν τήν ἀποβιωτήρια πράξη τοῦ μικροῦ Geronimo Anino ἀπό τήν Κεφαλλονιά. Ὁ δωδεκάχρονος ἦταν μαθητής στό Φλαγγίνειο Σεμινάριο καί ἡ διάγνωση τῶν ἰατρῶν ἦταν φυματιώδης ὑδρωπας (hidropesia et ethisia)²⁸⁸. Ἐπρόκειτο σίγουρα γιά τήν ἀσκητική μορφή μιᾶς φυματιώδους περιτονίτιδας πού παρατηρεῖται κυρίως σέ παιδιά σχολικῆς ἡλικίας (12-17χρ.). Τό ὀροϊνώδες περιτοναϊκό ἐξίδρωμα ὄχι μόνο δέν μπόρεσε νά ἀπορροφηθεῖ ἀλλά ὀδήγησε σταδιακά στή δημιουργία μεγάλης ποσότητας ἀσκητικοῦ ὑγροῦ μέ διόγκωση τῆς κοιλίας. Ἡ βραδεία αὐτή ἐξέλιξη πού στόν ἄτυχο μαθητή κράτησε τρεῖς μῆνες, συνοδεύταν ἀπό ὑψηλή πυρετική κίνηση πού εἶναι χαρακτηριστική στήν περίπτωση²⁸⁹.

Ὁ Ζανδέρης νοσήλευσε στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη καί ἄρρωστους ναυτικούς στίς γαλέρες ὅπως τόν 55χρονο Francesco Rana ἀπό τή Μῆλο πού ἦταν ναύκληρος στή γαλέρα Pitana²⁹⁰. Ὅπως εἶδαμε παραπάνω ὁ Φλαγγίνης εἶχε προβλέψει γιά τήν ἐξαγορά Ἑλλήνων αἰχμαλώτων κωπηλατῶν στίς

²⁸⁶ Αὐτόθι, ἀπ.πρ.1070.

²⁸⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1057.

²⁸⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ.947.

²⁸⁹ Στεφανόπουλου Κ.Θ., Φυματιολογία, Πνευμονολογία, Ἀθήνα 1970, σσ.173-174.

²⁹⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.861.

γαλέρες (Galeot[t]i) ἐν καιρῷ πολέμου, ἢ ἀπό ρεσάλτο πειρατῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης²⁹¹.

Ἐπίσης διά τῆς διαθήκης του διέθετε ἐπσίως 100 δουκάτα πρὸς Βοήθεια τῶν κωπηλατῶν στό Νοσοκομεῖο τους Ospital de Galeoti²⁹².

Ἐκτός ἀπό τούς galeoti condanati πού ἦταν καταδικασμένοι στήν ποινή τῆς κωπηλασίας λόγω χρεῶν πρὸς τό Δημόσιο, ὑπῆρχαν καί οἱ galeoti di libertá πού ἦταν ἐλεύθεροι κωπηλάτες στήν πολεμική γαλέρα²⁹³. Οἱ συνθηκῆς ἐργασίας τῶν galeoti ἦταν δύσκολες, οἱ ἀσθένειες συχνές ὅπως καί ὁ θάνατος πού ἀκολουθοῦσε, ἐάν αὐτός δέν ἐρχόταν σέ κάποια σκληρή ναυμαχία ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὅσον ἀφορᾷ τους galeoti di liberta, γιά νά δοθοῦν ἐρείσματα πρὸς στρατολόγησή τους, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 17^{ου} αἰώνα ἔγιναν προσπάθειες βελτίωσης τῶν συνθηκῶν ἐργασίας στίς γαλέρες, δημιουργίας ἐξειδικευμένων κωπηλατῶν καί ὀρθολογικῆς ὀργάνωσης τῆς διάρθρωσης τοῦ στόλου. Πολλές φορές οἱ κατάδικοι galeoti κωπηλατοῦσαν δίπλα-δίπλα μ' αὐτούς di libertá. Οἱ βενετικές γαλέρες διέθεταν ἰατρό ὁ ὁποῖος ἔφερε τό βενετικό ὄνομα celente καί ὄχι medico. Κατ' οὐσίαν σήμαινε τόν ἰατρό τοῦ πολεμικοῦ (ἀλλά καί τοῦ ἐμπορικοῦ) ναυτικοῦ²⁹⁴. Ὀνομαζόταν καί barbieroto ἐάν ἦταν barbiera (κουρέας, ὅπως εἶδαμε παραπάνω στό κεφ. ὄα) καί εἶχε τήν ὄντοτητα τοῦ παθολόγου ἢ χειρουργοῦ στό ναυτικό, σέ μικροεπεμβάσεις, τραυματισμούς κ.λ.π. Ὁ ἴδιος βέβαια ξύριζε καί τό πλήρωμα τοῦ σκάφους²⁹⁵.

²⁹¹ Βλ. ἄνωτ. σ.79.

²⁹² αὐτόθι, σ.79.

²⁹³ Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης...ὄ.π., σ.52, σημ.1. Γιά τούς Galeotti βλ. ἐπίσης Lo Basso L., Uomini da remo. Galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna, Milano 2003.

²⁹⁴ A.C.S.G.Br., Reg.11(1762-1776), ἀπ.πρ.25/7/1769, carta 69, Boerio G., Dizionario...ὄ.π., σ.157.

²⁹⁵ Boerio G., Dizionario...ὄ.π., σ.63.

Ἐπί θητείας Ζανδέρη στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο, γνωστός στίς γαλέρες ἦταν ὁ Celente Baldissera²⁹⁶. Ὑπῆρξαν καί Ἑλληνες ἰατροί πού κατά καιρούς ἐργάσθηκαν στίς βενετικές γαλέρες. Τό 1738 ὁ Celente Antonio Macri ἦταν ὁ ὑπεύθυνος ἰατρός στή γαλέρα τοῦ Alvise Beltrin, ὅπου ἐργαζόταν καί ὁ Costantin ἀπό τή Μῆλο. Ὁ 73χρονος Ἑλληνας ναυτικός ἐπί δύο μῆνες ἄρρωστος καί μέ ἰατρό τόν Macri κατέληξε τελικά, λόγω τοῦ δύσκολου ἐργασιακοῦ περιβάλλοντος τῆς γαλέρας, τήν 9^η Ἰανουαρίου 1738 (βενετ. ἡμερ.)²⁹⁷.

Τριάντα χρόνια ἀργότερα ἕνας συνεπώνυμος Ἑλληνας ἰατρός ὁ Celente Zuanne Macri ἀσκοῦσε τά ἰατρικά του καθήκοντα στή γαλέρα τοῦ Gerolamo Morosini. Στήν ἐν λόγω γαλέρα κωπυλατοῦσε πρὸς ἔκτιση τῆς ποινῆς του ὁ κατάδικος Cristoforo Misazo. Ὁ 43χρονος Ἑλληνας ἀπεβίωσε στίς 25 Μαρτίου 1769 ἐντός ἑξὶ ἡμερῶν ἀπό τήν ἐμφάνιση ἑνός “ὀξέως κακοήθη πυρετοῦ” καί ὁ ἰατρός Μακρῆς ὑπογράφοντας τήν ἀποβιωτήρια πράξη ἀρ.69, φρόντισε γιά τήν διακομιδή τοῦ νεκροῦ καί τήν κηδεία του πού ἔγινε ἀπό τήν Ἑλληνική Κοινότητα²⁹⁸. Ὁ αὐξων ἀριθμός τῆς εἰρημένης ἀποβιωτήριας πράξης δείχνει ὅτι οἱ θάνατοι στίς γαλέρες ἦταν πολλοί.

Οἱ περισσότεροι ἀπό τοὺς Ἑλληνες galeotti ἀσθενοῦσαν καί ἀπεβίωναν ἐν πλῶ χωρὶς νά προλαβαίνουν νά κάνουν χρήση τῶν νοσηλευτικῶν τους δικαιωμάτων ἀπό τή Δωρεά Φλαγγίνη. Τό ἴδιο συνέβαινε καί μέ τά πληρώματα ἀπό ἐλεύθερους Ἑλληνες ναυτικούς στίς γαλέρες, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπῆρχαν ἀκόμη καί δεκαπεντάχρονοι, ὅπως ὁ Vincenzo γιός τοῦ Stati (Στάθη) ἀπό τήν Κέρκυρα. Ὁ δεκαπεντάχρονος ναύτης σέ μιά galliazza ἐπί δύο μῆνες μέ πυρετό καί σπασμούς, λόγω καθυστερημένης ἀποβίβασης καί ἐξέτασης ἀπό τόν ἰατρό Velano, ἐξέπνευσε στίς 30 Αὐγούστου 1680²⁹⁹. Ἐν πλῶ

²⁹⁶ A.C.S.G.Br., Reg. 16(1709-1729), ἀπ.πρ.5/2/1712 carta 33.

²⁹⁷ A.C.S.G.Br., Reg. 17(1729-1751), ἀπ.πρ.9/1/1738 carta 161.

²⁹⁸ A.C.S.G.Br., Reg. 19(1762-1776), ἀπ.πρ.25/3/1769 carta 64.

²⁹⁹ A.C.S.G.Br., Reg. 14(1665-1686), ἀπ.πρ.30/8/1680 carta 135.

πέθανε στις 3 Μαρτίου 1708 και ο είκοσιδυάχρονος galeoto Michali Griporoli στη γαλέρα του Foscarì από “ίλαρά και πετέχειες” σέ μιά πορεία νόσου 15 ημερών³⁰⁰. Παρόμοια τύχη είχε και ο τριαντατετράχρονος Anastasio Assaropulo. Κατάδικος στήν ποινή τῆς κωπηλασίας στή γαλέρα του Zanetto Cuerini λόγω μιᾶς βαριάς πλευρίτιδας και μετά από μιά πορεία νόσου 11 ημερών κατέληξε στις 23/1/1712 ἐν πλῶ³⁰¹. Δέν πρόλαβε οὔτε και αυτός νά κάνει εἰσαγωγή στό Φλαγγίνειο Νοσοκομεῖο και νά τύχει ἀγωγῆς ἀπό τόν Ζανδῖρη. Ὁ Κερκυραῖος ἰατρός δέν εἶχε μόνο ἀσθενεῖς ἀπό τίς γαλέρες ἀλλά και ἀπό ἐμπορικά πλοῖα. Οἱ Ἑλληνες τῆς Παροικίας ὅπως εἶπαμε και παραπάνω εἶχαν διαπρέψει στό κῶρο τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ὑπῆρξαν πολλές οἱ περιπτώσεις ἀσθένειας και τραυματισμῶν τοῦ πληρώματος ἐνῶ σέ περιπτώσεις λοιμοῦ τό σκάφος ὄφειλε νά περάσει ἀπό κάθαρση (καραντίνα).

Τήν ἐπαύριο τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1704 ἐπί παραδείγματι ἐξέπνευσε στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη και ὑπό τή θεραπευτική παρακολούθηση τοῦ Ζανδῖρη ὁ 25χρονος Zuanne da Bulgarì³⁰². Ὁ εἰρημένος ἀσθενής νοσηλεύτηκε ἐπί 12ῆμερο στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο μετά ἀπό πτώση και βαρύ τραυματισμό στό ἐμπορικό πλοῖο τοῦ Bubuli.

Ὁ Ζανδῖρης διακρινόταν και γιά τό καλό πνεῦμα συνεργασίας μέ τό χειρουργό ἢ τό συμβεβλημένο χειρουργό τοῦ Νοσοκομείου. Στήν περίπτωση τοῦ ἀσθενοῦς Costantin Polisse³⁰³ πού ἔφερε τραύματα και πιθανόν νά εἶχαν ἐπιμολυνθεῖ εἶχε κληθεῖ και ὁ χειρουργός Francesco Bonο διορισμένος ἀπό τό 1683 στό Νοσοκομεῖο, γιά νά ἐπιληφθεῖ μᾶλλον κάποιου χειρουργικοῦ καθαρισμοῦ. Παρόμοια ἦταν ἡ περίπτωση τοῦ ἀσθενοῦς Nicoletto Spanopulo³⁰⁴.

³⁰⁰ A.C.S.G.Br., Reg.15(1687-1709), ἀπ.πρ.3/3/1708 carta 298.

³⁰¹ A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ.23/1/1712 carta 32.

³⁰² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.1042.

³⁰³ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1004.

³⁰⁴ αὐτόθι, ἀπ.πρ.823.

Στήν περίπτωση του 28χρονου ιερέα Νικολό Παραδοριό η παρέμβαση και των δύο ειδικοτήτων ήταν απαραίτητη. Ο ιερέας είχε προσβληθεί από φυματίωση και εκδήλωνε φθισικό πυρετό. Παράλληλα όμως είχε δημιουργηθεί και κάποιο συρίγγιο και απουσία του Χειρουργού Βοη, εκλήθη ο συμβεμβλημένος με το Νοσοκομείο Χειρουργός Carletto³⁰⁵. Ήπρόκειτο μάλλον για περιεδρικό συρίγγιο που αποτελεί εικόνα προσβολής του ὀρθού στην περίπτωση φυματίωσης του πεπτικού συστήματος, νόσο που είχε διαγνώσει ο Παθολόγος Ζανδέρης. Στην περίπτωση όμως του περιεδρικού ή περινεϊκού συριγγίου το ὁποῖο σίγουρα θά πυορροούσε ήταν απαραίτητη η χειρουργική παρέμβαση του Carletto για τή διεύρυνση του συριγγίου πόρου και καλύτερη παροχέτευση του συριγγίου³⁰⁶.

Ὁ Ζανδέρης ὅπως και κάθε ἰατρός του Ἑλληνικοῦ Θεραπευτηρίου ἐκτός ἀπό τήν ὑπηρεσία του στό Νοσοκομείο, ἐπισκεπτόταν και κατ' οἶκον τετραπληγικούς, ἐτοιμοθάνατους, χρονίως κατακεκλιμένους, ὑπέργηρους ἀλλά και ἄλλων νόσων ἀσθενεῖς³⁰⁷. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας Γεράσιμος Βλάχος ἐπί παραδείγματι μετά ἀπό ἐγκεφαλικό ἐπεισόδιο και καθηλωθεῖς ἐπί κλίνης τόν τελευταῖο μῆνα τῆς ζωῆς του λόγω ἑνός

³⁰⁵ Αὐτόθι, ἀπ.πρ.857.

³⁰⁶ Στεφανόπουλου Κ.Θ., Φυματιολογία...ὁ.π., σ.183.

³⁰⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Α.С.С.Αп.,... ὁ.π., για ἀσθενεῖς του Ζανδέρη βλ. ἀπ.πρ.: 790, 775, 777, 780, 781, 782, 783, 784, 788, 789, 791, 794, 796, 798, 800, 802, 806, 807, 810, 813, 818, 819, 820, 821, 826, 828, 829, 831, 832, 833, 835, 837, 839, 843, 845, 846, 847, 850, 851, 852, 853, 854, 856, 857, 859, 861, 876, 878, 879, 880, 881, 883, 884, 887, 889, 891, 892, 895, 900, 903, 906, 908, 909, 910-913, 917, 920, 923-927, 929, 932, 935-943, 945, 946, 948, 951, 952, 956-958, 960, 961, 963, 965, 968, 969, 971, 974, 977, 980, 982, 983, 987, 1005, 1009, 1013, 1015, 1017, 1018, 1020, 1023-1025, 1027, 1029, 1030, 1033, 1036, 1042, 1044, 1045, 1051, 1053, 1054, 1057, 1061, 1062, 1069, 1070, 1074, 1076, 1080-1084, 1086, 1101, 1102, 1105-1107, 1112.

ἐμπυρέτου διαρκείας δέχτηκε ἀνελλιπῶς κατ' οἶκον τὶς ὑπηρεσίες τοῦ Ζανδέρη μέχρι τὸ θάνατό του στίς 24 Μαρτίου 1685³⁰⁸.

Ἀλλά καὶ ἀπλοὶ φτωχοὶ Ἑλληνες κατάκοιτοι δέχονταν κατ' οἶκον³⁰⁹ τὴν ἐπίσκεψη αὐτοῦ τοῦ ἱατροῦ, ὁ ὁποῖος ὡς φαίνεται ἦταν προσιτὸς στὴ σχέση του μέ τούς ἀσθενεῖς καὶ γι' αὐτὸ πολλές φορές προσφωνοῦνταν μέ τὸ μικρὸ του ὄνομα *I' eccellente medico Zorzi*³¹⁰. Τὴν 17^η Ἰουλίου 1686 ἀπεβίωσε ἡ μητέρα τοῦ Ζανδέρη Σοφία στὴν ἡλικία τῶν 70 ἐτῶν σέ μιὰ ἐμπύρετη πορεία νόσου 24 ἡμερῶν, ὅπως ἀνέφερε ὁ παθολόγος Tomaso Senacchi³¹¹. Ὁ ἴδιος ὀλοκλήρωσε τὴν σταδιοδρομία του στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τὸ 1713 καὶ σέ ἡλικία 51 ἐτῶν. Τὴν ἐπόμενη χρονιά θά γεννηθεῖ τὸ 11^ο παιδί του ὁ Ἀντώνιος, τὸ 1716 τὸ δωδέκατο ἡ Ἀγγέλα-Βικτωρία καὶ τὸ 1717 ὁ 55χρονος Γεώργιος Ζανδέρης θά γίνει πατέρας γιὰ 13^η φορά βαπτίζοντας τὸ μικρὸ Ἀνδρέα στίς 11 Σεπτεμβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους³¹². Εἶχε μιὰ ἐπιτυχὴ ἱατρικὴ σταδιοδρομία καὶ μιὰ καθολικὴ ἀναγνώριση ἀπὸ τὴν Κοινότητα πού

³⁰⁸ Ὁ διακεκριμένος θεολόγος, φιλόλογος καὶ φιλόσοφος Γεράσιμος Βλάχος, ἀνάδοχος τοῦ ἱατροῦ Ζανδέρη, πρὶν ἀναλάβει Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας ὄχι μόνο διέθεσε τὴν περιουσία του στὴν Κρήτη, ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ μέ τὸ σπαθὶ στό χέρι ἀμύνθηκε τῶν τειχῶν τοῦ Χάνδακα στόν προμαχῶνα τοῦ Ἰησοῦ πού εἶναι δίπλα στόν κεντρικὸ τοῦ Martinengo. Βλ. Μαλτέζου Χ., Ἡ Κρήτη στὴ διάρκεια τῆς περιόδου τῆς Βενετοκρατίας (1211-1669), Κρήτη, Ἱστορία καὶ Πολιτισμὸς τόμ.2^{ος}, ὁ.π., σσ.157-158. Λεπτομέρειες ἐπίσης καὶ στόν Τατάκη Β.Ν., Γεράσιμος Βλάχος ὁ Κρήτης (1605/7-1685) φιλόσοφος, θεολόγος, φιλόλογος, Βενετία 1973. Ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.795.

³⁰⁹ αὐτόθι, πράξεις: 778, 988, 1106, 1108. Γιὰ τούς κατ' οἶκον ἀσθενεῖς τοῦ Ζανδέρη βλ. καὶ A.C.S.T., Reg,III(1840-1687), ἀπ.πρ.15/8/1685.

³¹⁰ αὐτόθι, ἀπ. πρ. 795.

³¹¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.816.

³¹² Τσίτσα Α.Χ., Ἡ κερκυραϊκὴ οἰκογένεια Ζανδέρη...ὁ.π., σ.281.

τόν τίμησε μέ τά ἀξιώματα τοῦ *Contraditore*, *Sindaco* καί *Governatore*. Ἀπεβίωσε τό 1729 σέ ἡλικία 67 ἐτῶν³¹³.

Μετά ἀπό τριάντα περίπου ἔτη ὑπηρεσίας στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τή θέση τοῦ Ζανδέρη τό 1713 κατέλαβε ὁ Ἰωάννης Λοράνδος. Ἦταν Κρητικός καί μέλος τῆς ὁμώνυμης εὐγενοῦς οἰκογένειας³¹⁴. Ὁ Λοράνδος πού σπούδασε στήν Ραδονα τά ἔτη 1668, 1670, 1671 ὑπηρέτησε στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο ἕως τό 1717, καί συγκεκριμένα στήν περίπτωση τοῦ θανάτου τοῦ 72χρονου Ζυανπε Canaluichi στίς 23 Φεβρουαρίου ὑπέγραψε τήν τελευταία ἀποβιωτήρια πράξη του³¹⁵. Ἡ κόρη του Ἑλένη πού γιά κάποια χρόνια ἦταν ἀσκούμενη στήν Ὀρθόδοξο Μονή Εὐγενῶν Ἑλληνίδων, τό 1762 ἔγινε μοναχή³¹⁶. Διάδοχος τοῦ Λοράνδου ἦταν ὁ Παθολόγος Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος (*Alessandro Cancellieri*) ἀπό τά Ἰωάννινα. Σπούδασε Ἱατρική στήν Ραδονα τά ἔτη 1692-94 καί 1697, ἐνῶ ἀργότερα διετέλεσε μεταφραστής καί διευθυντής τῶν ἐκδόσεων τοῦ τυπογραφείου Γλυκύ πού ὅπως εἶπαμε παραπάνω ἀσχολοῦνταν καί μέ ἱατρικές ἐκδόσεις³¹⁷. Τό μισό περίπου αἰῶνα πού ὑπηρέτησε στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑλλήνων (1717-1760) τά βιώματα αὐτοῦ τοῦ ἱατροῦ ὑπῆρξαν πολλά.

Στίς ἀρνητικές του ἐμπειρίες σίγουρα ἔχει καταγράψει τό θάνατο δύο ἀπό τά ὀκτώ συνολικά θανόντα τέκνα τοῦ “ἐκλαμπροτάτου κυρίου Ζορζι Καλογερά”

³¹³ Αὐτόθι σ.270.

³¹⁴ Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὀρθόδοξος Μονή Εὐγενῶν Ἑλληνίδων Βενετίας (1599-1829) Ἀθήνα 1965, σ.67. Ὁ Ἰωάννης Λοράνδος ἀναφέρεται καί σάν *Giovanni Lorando*, ἢ *Zuanne Lorando*, ἢ *Giovanni Lorandi*, βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὅ.π., ἀπ.πρ. 1115, 1117, 1121. Γιά τούς Ἑλληνες ἀσθενεῖς τοῦ *Lorando* ὡς ἰδιώτης πρὶν διοριστεῖ στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη βλ. *A.C.S.S.*, ἀπ.πρ.3/12/1690, 17/2/1691, 12/1/1696, 23/5/1684, 26/12/1684, 16/8/1694, 7/1/1696, 5/11/1701, 6/9/1704, 16/1/1706, 3/3/1706, 3/11/1708, 1/12/1711, 13/2/1711.

³¹⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὅ.π., ἀπ.πρ. 1131, βλ. καί *A.C.S.S.* ἀπ.πρ., 17/2/1691, 16/1/1706, 17/1/1706, 5/9/1711, 1/12/1711, 3/3/1715, 7/9/1715, 18/9/1716, βλ. καί Πλουμίδη Γ.Σ., *Αἱ πράξεις...ὅ.π.*, σσ.274, 276, 277.

³¹⁶ Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὀρθόδοξος Μονή...ὅ.π., σ.156.

³¹⁷ Πλουμίδη Γ.Σ., *Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὅ.π.*, σσ.197-199. Γιά τόν Ἀλέξανδρο Καγκελλάριο πρβλ. καί Καραμπερόπουλου Δ., Ἡ Ἱατρική Εὐρωπαϊκὴ Γνώση ... ὅ.π., σ.112, ὅπου ὁ ἱατρός Καγκελλάριος στή μετάφρασή του τῆς δεκαεξάτομης Παλαιᾶς Ἱστορίας... τοῦ *Rollin Charles* (1661-1741), ἀποδίδει σέ “ἀπλῆ ρωμαϊκὴ διάλεκτο” τά ἱατρικά θέματα τοῦ 4^{ου} κεφαλ. τοῦ 15^{ου} τόμου: “Περὶ τῆς ἱατρικῆς” (σσ.352-386), “Περὶ τῆς βοτανικῆς” (σσ.386-395), “Περὶ χυμικῆς” (σσ.395-397) καί “Περὶ τῆς ἀνατομίας” (σσ.397-399), ἐνῶ ὑπῆρξε ἀπὸ τούς μεγαλύτερους διορθωτές ἐργασθεῖς καί στοὺς ἐκδ. οἴκους τῶν Σάρου, Θεοδοσίου καί Βόρτολη.

καί στό τέλος καί τό θάνατο τοῦ ἴδιου τοῦ πατέρα³¹⁸. Ἡ παιδική θνησιμότητα ἐκείνη τήν ἐποχή ἀποδεκάτιζε καί ἐξαφάνιζε ὀλόκληρες οἰκογένειες.

Τό 1745 διορίστηκε γιά προσωρινή μάλλον ἀντικατάσταση τοῦ Καγκελλάριου ὁ 45χρονος Δημήτριος Σαράντης³¹⁹, γιά νά συνεχίσει καί πάλι ἐπί μία δεκαπενταετία τή θητεία του ὁ Καγκελλάριος ἕως τό 1760.

Ὁ Καγκελλάριος πρὶν ἀναλάβει καθήκοντα στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριον, ὡς ὁμογενῆς προτιμῶταν ἀπό τοὺς Ἑλληνας τῆς Παροικίας καί εἶχε πολλοὺς Ἑλληνας ἀσθενεῖς³²⁰. Στό Νοσοκομεῖο ἦταν ἐπιμελής, τυπικός

³¹⁸ Στίς 22 Ἀπριλίου 1736 πεθαίνει στά χέρια του τό ἔβδομο παιδί, ὁ 16χρονος Pietro ἀπό κακοήθη πυρετό, ἐνῶ στίς 14 Ἰουνίου 1755, τό ὄγδοο, ἡ 37χρονη Lucrezia ἀπό ἀκατάσχετο ἐμπύρετο. Ὅλα τά προηγούμενα παιδιά ἀπεβίωσαν σέ ἡλικία ἀπό ὀλίγων ἡμερῶν ἕως ὀλίγων ἐτῶν. Στίς 8 Ἰανουαρίου 1757 ὁ ἰατρός ὑπογράφει καί τή ληξιαρχική πράξη θανάτου τοῦ πατέρα πού ἐπῆλθε ὑπό τό κράτος καλπάζοντος πυρετοῦ καί ἀφοῦ ὁ δυστυχῆς εἶχε κηδεύσει ὀκτώ παιδιά του, ὅλα κατά τή μακραίωνη ὑπηρεσία τοῦ ἰατροῦ Καγκελλάριου ἄ. Βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., σσ.241-310.

³¹⁹ A.S.V., Pronved. sopra Ospitali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, φ.κ.α. ὡς καί A.S.V., αὐτόθι, Terminazione 20 Aprile 1782, clausola 6. Στίς 20 Ἀπριλίου τοῦ 1782 ὁ ὀγδονταδυάχρονος ἰατρός Σαράντης, πού ἐκτελοῦσε πλέον χρέη Διοικητοῦ τοῦ Νοσοκομείου, πῆρε γιά βοηθό του στή Διοίκηση τό Θεοχάρη Βιολάντη γιά νά μπορέσει καί πάλι ὡς ἰατρός νά καλύψει κάποιο ὑπηρεσιακό κενό στό Νοσοκομεῖο καί ἐπί θητείας τοῦ ἰατροῦ Salvatore Lazzari πού βρισκόταν στό προτελευταῖο της ἔτος. Τέσσερις μῆνες ἀργότερα στίς 28/8/1782 ἀπεβίωσε ὁ Σαράντης στά πλαίσια ἐνός διαρροϊκοῦ συνδρόμου μέ ὀξύ ἐμπύρετο ὅπως ἀνέφερε ὁ ἴδιος ὁ Lazzari στήν διάγνωση του. Βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀ.π.π. 1571.

³²⁰ Γιά τήν πληθώρα τῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν πού εἶχε ὁ Καγκελλάριος βλ. A.C.S.S. ἀ.π.π.24/10/1709, 31/1/1714, 11/1/1723, 7/2/1724, 27/8/1731, 2/2/1739, 25/3/1748, 26/12/1748, 26/8/1749, 21/10/1749, 5/1/1752, 17/4/1752, 31/3/1753, 28/7/1753, 5/3/1754, 2/9/1754, 25/4/1755. Ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729) ἀ.π.π.16/7/1729 carta 322, Reg.17(1729-1751) ἀ.π.π.10/1/1730 carta 6, ἐπίσης

δέ στην ενημέρωση των Προνοπτών (Προβλεπτών) για την κίνηση ασθενών στο Θεραπευτήριο.

Ἡ κίνηση ασθενῶν ὄχι μόνο καταγραφόταν στή βιβλία τοῦ Νοσοκομείου ἀλλά διαβιβαζόταν καί πρὸς τοὺς Προνοπτεῖς ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, οἱ ὁποῖοι ἔτσι καθόριζαν ὄχι μόνο τὰ ἔξοδα νοσηλείας κατ' ἀσθενή ἀλλά καί τό μετανοσηλευτικό ἐπίδομα τῶν δύο δουκάτων. Ἡ ενημέρωση αὐτῆ τῶν Προνοπτῶν ἐκ μέρους τῶν ἰατρῶν τοῦ Νοσοκομείου ἀποτελοῦσε προϋπόθεση γιά τήν ἐξόφληση ἐξόδων τοῦ Θεραπευτηρίου. Ἐτσι καί ὁ Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος μέ ἔγγραφό του τῆς 24^{ης} Μαΐου 1734 διαβίβαζε καί γνωστοποιοῦσε πρὸς τοὺς Προβλεπτεῖς τήν κίνηση ασθενῶν στό Φλαγγινεῖο Θεραπευτήριο γιά τήν ὁποία ἦταν ὑπεύθυνος³²¹. Ἀναφέρεται κατ' ἀρχήν στήν ἀσθενή Μαρία Σιορβυλα ἡ ὁποία εἰσήχθη στό Νοσοκομεῖο στίς 12 Αὐγούστου 1714 κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ Ἑλληνα παθολόγου Γιοαννί Λορανδο. Ἡ παντελῶς τυφλή ἀσθενής, εἶχε προσβληθεῖ ἀπό ἕνα μεταδοτικό πυρετό, παρουσίαζε ὥστόσο ὑποτροπιάζουσες κεφαλαλγίες καί διάφορα ἄλλα συμπτώματα. Μία ἄλλη ἀσθενής ἡ Greva da Rodi ἡ ὁποία εἰσήχθη στό Θεραπευτήριο στίς 2 Ὀκτωβρίου 1719, λόγω διπλοῦ τριημέρου πυρετοῦ, παρέμεινε νοσηλευόμενη, εὐρισκόμενη σέ κατάστασι πλήρους ἄνοιας.

A.C.S.T., Reg.V(1700-1730) ἀπ.πρ.26/5/1724, αὐτόθι Reg.VII(1747-1760), ἀπ.πρ.24/8/1758.

³²¹ A.S.V., Pronved. sop. Ospit. e Luoghi pii, b.117, fasc. i, f.82^r. Ἡ Zaneta Morosina νοσηλεύτηκε ὀκτώμισι χρόνια στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἡ παράλυτη δέ λόγω ἑνός ἐγκεφαλικοῦ ἐπεισοδίου κατέληξε τήν 14^η Μαρτίου 1739 μέ θεράποντα ἰατρό τόν Καγκελλάριο. Ἐπίσης A.C.S.S. ἀπ.πρ. 7/5/1706, 24/10/1709, 31/1/1714, 16/10/1718, 11/1/1723, 29/8/1731, 28/1/1733, 3/8/1734, 25/3/1748, 26/8/1749, 21/10/1749, 5/1/1752, 17/4/1752, 28/7/1753, 5/3/1754, 12/9/1754, 25/4/1755, ὅλες μέ τήν ὑπογραφή τοῦ Καγκελλάριου. Βλ. ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.1137, 1148, 1187, 1230, 1250, 1256.

Ὁ Καγκελλάριος συνεχίζοντας τήν ἐνημέρωση πρὸς τοὺς Προνοπῆς γιὰ τήν κίνηση ἀσθενῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεραπευτηρίου, ἀναφέρεται σέ μία Zaneta Morosina, ἡ ὁποία τή 2^α Ὀκτωβρίου 1730 εἰσήχθη μέ τή διάγνωση τῆς παραλυτικῆς ἀποπληξίας. Δέν τῆς εἶχε δώσει ὡστόσο ἀκόμη ἐξιτήριο, λόγω τοῦ ὑπάρχοντος πυρετοῦ καί τῶν ἐπανεμφανιζόμενων ἀδιαθεσιῶν τῆς.

Λόγω συνεχοῦς ἐμπυρέτου καί κεφαλαλγίας εἰσήχθη τήν 1^η Ὀκτωβρίου 1725 στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη καί ἡ Calì Calizza, ἐνῶ τήν 1^η Φεβρουαρίου 1733 ἔκανε εἰσαγωγή καί ὁ ἐμπύρετος Francisco Damedon μέ ἕναν ἐπιμένοντα κατάρρου χωρίς ὕφεση.

Τήν ἴδια ἡμέρα εἰσήχθη καί ὁ Zuanne Venturini λόγω "ἀνευρίσματος στήν καρδιά" ὅπως δηλώνει ὁ Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος. Ὁ πυρετός ὡστόσο καί οἱ ἀρθραλγίες πού τόν ταλαιπωροῦσαν, τοῦ ἀνέστειλαν τήν ἔξοδο ἀπό τό Νοσοκομεῖο καί τήν ἀναχώρησή του ἀπό τή Βενετία.

Καί κλείνει τήν ἐνημέρωσή του ὁ Ἕλληνας ἰατρός μέ τήν περίπτωση τοῦ Antonio Calizza πού ἀπό τήν 1^η Μαΐου 1734 συνεχίζει νά νοσηλεύεται λόγω ἑνός ἐμπυρέτου διαρκείας.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὅλοι οἱ ἀνωτέρω ἰατροί πού ἐργάσθηκαν στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἦταν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος, παθολόγοι medici-fisici, ἐνῶ ἐξίσου σπουδαία ἦταν καί ἡ ὑπηρεσία τῶν χειρουργῶν.

Ὁ Francesco Bon ἀπό τήν Κρήτη π.χ. πού ἤδη εἶχε κάνει τήν ἐμφάνισή του τό 1679 στό Ἀρχικό Νοσοκομεῖο τῆς Οἰκίας ἀρ. 16 ἦταν χειρουργός καί διορίστηκε ἀργότερα τό 1683 στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη³²². Τήν ἴδια

³²² Ὁ Francesco Bon ἀνέπτυξε καί ἐνδοκοινωνική δραστηριότητα. Ἐκλέχτηκε δύο φορές Πρόεδρος τῆς Κοινότητος τό 1715 καί τό 1721, βλ. Βελοῦδου Ἰ., Ἑλλήνων...ὁ.π., σ.188. Προώθησε δέ τήν αἴτηση τῆς εἰκοσιδυάχρονης Ἑλένης Πετροπούλου νά γίνει μοναχή, οὔσα ἀπό ἕξι χρονῶν ἔγκλειστη καί ἐκπαιδευομένη στή Μονή. βλ. Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὁρθόδοξος...ὁ.π., σ.78. Μέρτζιου Κ.,

περίοδο στή Βενετία δραστηριοποιούνταν ως ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας ἕνας ἄλλος χειρουργός ὀνόματι Antonio Bon πιθανόν συγγενής τοῦ Francesco. Τό 1679 ὡς χειρουργός παρακολουθοῦσε τό Ρεθύμνιο Saluator Marini πού ἦταν ὑπηρετής στό σπίτι τοῦ Giacomo Querini. Ὁ ἐν λόγω ἀσθενής ἔφερε τραῦμα ἀπό βολή ἀρκεβούζιου (τουφεκίου τοῦ 15^{ου} αἰώνα) καί ὁ Χειρουργός Cerugico signor Antonio Bon πιθανότατα λόγω ἐπιπλοκῶν τοῦ τραύματος τοῦ ἔκανε χειρουργικούς καθαρισμούς, στή *fondamenta dell' Osmarin*, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπό τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη³²³. Ἐνας τρίτος Bon τῆς οἰκογένειας ἀπό τήν Κρήτη ὁ Nicolaus σπούδαζε καί αὐτός Ἰατρική στήν Ραδονα τά ἔτη 1662, 1665 καί 1667³²⁴.

Τό 1663 μάλιστα διετέλεσε πρῶτος σύμβουλος ἰατροφιλόσοφος τοῦ Ἔθνους του³²⁵. Ἐνῶ κατά τόν Πλουμίδη τό ἔτος 1667 ὁ Nicolaus Bon σπούδαζε ἀκόμη Ἰατρική, ὁ Στεργέλλης ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἐν λόγω φοιτητής ἦδη ἀπό τό 1666, χρονιά πού μπῆκε σέ λειτουργία τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, φαίνεται ὅτι ἄλλαξε Σχολή περνώντας στούς δικηγόρους (*legisti*) ἀπ' ὅπου

Θ. Φλαγγίνης... ὁ.π., σ.129 ὡς καί Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος... ὁ.π., σ.17. Ὁ Μέρτζιος ἐσφαλμένα ἀναφέρει ὅτι ὁ Χειρουργός Francesco Bon προσλήφθηκε στό Φλαγγίνειο Νοσοκομεῖο τό 1687. Ὁ ἀνωτέρω χειρουργός, ἦδη στίς 8 Ἰουλίου 1683 ἐξέτασε στό Νοσοκομεῖο τόν Ἐμμανουήλ Κολῶνα ἀπό τό Χάνδακα, στά πλαίσια μιᾶς ἐπιληπτικῆς πτώσης ἀπό μία σκεπή μέ βαριές κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις. Ὁ ἐξετάσας ἰατρός ὑπέγραψε σάν Francesco Bonn Cerugico del detto ospedale. Βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὁ.π., πράξεις 761, 823, 1004, βλ. καί σημ. ἀριθ.231.

³²³ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὁ.π., ἀπ.πρ.706, βλ. ἐπίσης ἀνωτέρω σ.109, σημ.186.

³²⁴ Πλουμίδη Γ.Σ., *Αἱ πράξεις...ὁ.π.*, σσ.269, 271, 273.

³²⁵ Στεργέλλη Ἀ., *Τά δημοσιεύματα...ὁ.π.*, σ.160.

πῆρε δίπλωμα Νομικῆς τόν Αὔγουστο τοῦ 1667, γενόμενος μάλιστα μέλος μιᾶς ἐφήμερης Ἀκαδημίας τῆς Ραδονα τῶν Speranti³²⁶.

Τό 1761 θά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους στό Νοσοκομεῖο οἱ Βενετοί ἰατροί Giuseppe Bottini³²⁷, Lorenzi³²⁸, Rossini³²⁹ καί ὁ Χειρουργός Gaetano Sartori ὁ ὁποῖος στίς 23 Μαρτίου 1782 θά λάβει αὔξηση μισθοῦ δέκα δουκάτα³³⁰.

Τά ἐπόμενα 21 χρόνια (1762-1783) ἰατρός τοῦ Νοσοκομείου διετέλεσε ὁ Salvador Lazzari³³¹. Πρὶν τόν Salvador Lazzari στή Βενετία ἐμφανίζεται νά ἀσκεῖ τήν Ἱατρική ὁ παθολόγος Antonio Lazzari ἀπό τό 1726, ἕως τό 1751. Ἀπό τό 1751 ἕως τό 1762 οἱ δύο ἰατροί Antonio καί Salvador Lazzari συνυπάρχουν στή Βενετία ὡς ἰδιῶτες. Τότε ὁ μὲν Salvador προσλαμβάνεται στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη γιά τά ἐπόμενα χρόνια (1762-1783) ὁ δέ Antonio θά ἀσκῆσει τό ἐπάγγελμα του ὡς ἰδιώτης ἕως τό 1767. Δέν γνωρίζουμε ὡστόσο ἂν ὁ Antonio εἶναι τοῦ Michiele ἢ τοῦ Emanuele. Καί οἱ δύο ἦταν ἰατροί ἀπό τήν Κρήτη. Ὁ μὲν πρῶτος σπούδασε Ἱατρική στήν Ραδονα τά ἔτη 1708-1710 ἐνῶ ὁ δεύτερος στό ἴδιο Πανεπιστήμιο τά ἔτη 1711-1714³³². Μέ τό πέρασ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Salvator Lazzari, παρατηρεῖται ἕνας συνωστισμός ὑποψηφιοτήτων γιά τήν κενή θέση. Μεταξύ

³²⁶ Αὐτόθι.

³²⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.1419.

³²⁸ αὐτόθι ἀπ.πρ.1420.

³²⁹ αὐτόθι ἀπ.πρ.1421.

³³⁰ A.S.V., Pronved. sop. Ospitali e Luoghi pii, b.117, fasc. i , clausola 9. Βλ. ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1419, 1420, 1421 καθώς καί Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.129 ὡς καί Καραθανάση Ἀ., ὄ.π., σ.77.

³³¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An.,...σσ.313-356, Μέρτζιου Κ., ὄ.π., σ.129, Καραθανάση Ἀ., ὄ.π., σ.77.

³³² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., αὐτόθι, σσ.251-324. Βλ. ἐπίσης Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σσ.280-287, A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ.7/2/1725, carta 252, A.C.S.T., Reg.V(1700-1730) ἀπ.πρ.5/11/1727.

τῶν ὑποψηφίων ἦταν οἱ Ignatio Galli, Ἰωάννης Ἀντώνιος Κουβαράς, Giorgio Corner καί Ἀλέξανδρος Καλογεράς³³³. Τή θέση κατέλαβε τελικά μέ αἴτησή του τῆς 1^{ης} Ἰανουαρίου 1783 (Βενετ. ἡμερολ.) ὁ πιθανόν ἀπό τήν Κρήτη καταγόμενος διάσημος παθολόγος Giorgio Corner³³⁴. Ὁ πεπειραμένος ἰατρός ἔχαιρε ἐκτίμησης γιά τήν ἰατρική του κατάρτιση καί ποιότητα τοῦ χαρακτήρα του, τόσο μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τῆς Παροικίας ὅσο καί μεταξύ τῶν Βενετῶν.

Καί εἶναι φυσικό, ἀφοῦ στήν αἴτησή του δηλώνει ὅτι ἔχει ἐξασκήσει αὐτό τό ἐπάγγελμα περί τά 19 χρόνια, πολλά ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν στό Ospedale dei Incurabili (Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων)³³⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ τή θέση τοῦ ἐκλιπόντος χειρουργοῦ Sartori τήν κατέλαβε στίς 31 Μαΐου 1785 ὁ Vaarini³³⁶. Ὁ Giorgio Corner (Γεώργιος Κορνάρος) γιά τόν ὁποῖο θά μιλήσουμε ἐκτενέστερα παρακάτω, εἶναι ὁ τελευταῖος ἰατρός τῆς Πρώτης Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Ἐνα χρόνο πρὶν περατώσει τή θητεία του, (1784-1798) βίωσε τήν κατάλυση τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ἀπό τό Ναπολέοντα καί τήν ὑφαρπαγή ὅλων τῶν πόρων τῆς Κοινότητος καί τῆς μεγάλης Δωρεᾶς Φλαγγίνη μέσα ἀπό τή Βενετική Τράπεζα (Zeccha), γεγονός πού εἶχε σάν αὐτονόητο παρελκόμενο τόν οἰκονομικό μαρασμό καί τή διάλυση σχεδόν τοῦ Νοσοκομείου. Ὁ ἐπί 137 συναπτά ἔτη ναός τῆς υἱείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βενετίας, θά ὑποστῆι τά πάνδεινα καί θά καταβάλει κοπιώδεις καί χρονοβόρες προσπάθειες σέ μιᾷ μακρᾷ Μεταβατικῇ Περιόδῳ μισοῦ αἰῶνα (1797-1845) γιά νά ξαναλάμψει στή Δεύτερη Περίοδο λειτουργίας του (1845-1905) ὡς Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

³³³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, Commissaria Tommaso Flangini Elezioni di Medico per l' Ospitale, e Collegio ff. 1, 27-28, 29-30, 33-34, 37-38, (νέα ἀρίθμηση).

³³⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., πρ.1581, 1584, 1585, 1587-1591, 1603, 1604, 1606, 1608-1610, 1612, 1613, 1616-1618, 1621, 1622, 1624, 1627, 1629, 1630, 1632, 1633, 1637, 1638, 1640, 1642, 1644-1648, 1650, 1655, 1661, 1664, 1666, 1667, 1669, 1672, 1673, 1676, 1677, 1679.

³³⁵ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, ff.33-34 (νέα ἀρίθμηση).

³³⁶ A.S.V., Provveditori sopra Ospitali e Luoghi pii b.117, fasc.i, Terminazione 31 Maggio 1785 m clausola 18, 8.

Στις 12 Ἀπριλίου 1791 ἐπί ὑπηρεσίας Giorgio Corner διορίστηκε καί ὁ Ἑλληνας παθολόγος Bartolomeo Podacaturo Cristianopulo. Ὁ ἐν λόγω ἰατρός μέ ἐτήσιο μισθό 50 δουκάτων ἀπό τήν Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη εἶχε τήν εἰδική ὑπηρεσία τῆς δωρεάν κατ' οἶκον ἐπίσκεψης Ἑλλήνων ἀσθενῶν σέ ὁποιοδήποτε σημεῖο τῆς Βενετίας καί ἄν βρισκόταν τό σπίτι τους³³⁷.

Ὅπως στό Ἀρχικό Νοσοκομεῖο τῆς Οἰκίας ἀρ. 16, ἔτσι καί στό νέο Θεραπευτήριο, εἶχαμε κατά καιρούς συμβεβλημένους μέ τό Νοσοκομεῖο ἰατρούς. Οἱ πλέον γνωστοί ἐξ' αὐτῶν ἦταν ὁ Pietro (Hermet) Stermet medico fisico, ὁ ὁποῖος συνεργάστηκε μέ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη κατά τό 1781. Δύο χρόνια ἀργότερα, στίς 21/1/1783 μέ τό βενετικό ἡμερολόγιο ὑπέβαλε καί αὐτός αἴτηση γιά τήν κενή θέση τοῦ συνταξιοδοτηθέντος Lazzari³³⁸.

Ἄλλοι συνεργαζόμενοι μέ τό Νοσοκομεῖο ἰατροί ἦταν ὁ Simon Tosio ἢ Tosi ἢ Thosi, ὁ χειρουργός Carletto³³⁹, ὁ Tomaso Senacchi³⁴⁰, ὁ Giacomo Arcoleo³⁴¹ καί ὁ Γεώργιος Σακελλάρης. Ὁ τελευταῖος βίωσε τή σκληρότητα τῆς μοίρας βλέποντας νά πεθαίνουν στά χέρια του τρία του παιδιά³⁴².

Ὁ Σίμων Τώζης (Tosio) εἶχε πολλούς Ἑλληνες ἀσθενεῖς στή Βενετία ὅπως δείχνουν τά ἀρχεῖα τῶν διαφόρων ἐνοριῶν³⁴³. Ὑπῆρξε ἀνάδοχος τοῦ ἑβδομοῦ ἀπό τά δεκατρία παιδιά τοῦ ἰατροῦ τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη Γεωργίου Ζανδέρη.

³³⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.414^{r-v}.

³³⁸ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.35-36 (νέα ἀριθμ.) Ἰ Βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1564, 1567.

³³⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.815, 857, 866.

³⁴⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ.527, 590, 622, 623, 705, 739, 751, 877, 979, 1012, 1138.

³⁴¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1060, 1065, 1066, 1075, 1090, 1096, 1126, 1145, 1155, 1161, 1164, 1181.

³⁴² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 874, 875, 920, 1040, 1041, 1052.

³⁴³ A.C.S.S., ἀπ.πρ.4/8/1705, ἐπίσης A.C.S.T., Reg.IV(1687-1700) ἀπ.πρ.13/8/1687, 21/8/1687, 8/10/1689, αὐτόθι, Reg.V(1700-1730), ἀπ.πρ.2/3/1709 βλ. ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.15(1687-1709), ἀπ.πρ.20/4/1704 carta 232, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.904, 1019, 1057, 1114, 1123, 1135. Γιά τό Ζανδέρη βλ. ἀνωτ.σ.120.

Ὁ Tomaso Senacchi καταγόταν ἀπό τήν Κύπρο. Ὑπῆρξε συνεργάτης τῶν ἰατρῶν Procacciante³⁴⁴, Corner³⁴⁵, Tomaso Musalo³⁴⁶, Leonardi³⁴⁷, Franco³⁴⁸, Emanuel Mesari³⁴⁹ καί τοῦ Simon Tosi³⁵⁰.

Ὁ Senacchi ἦταν συμβεβλημένος ἰατρός μέ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ὅπως καί ὁ Tosio πού σημαίνει ὅτι κάποιους ἀσθενεῖς τούς ἔβλεπε ἐντός νοσοκομεῖου³⁵¹. Εἶχε παράλληλα ἕνα εὐρύ φάσμα Ἑλλήνων ἀσθενῶν στή Βενετία ὅπως δείχνουν καί ἐδῶ οἱ ἀποβιωτήριες πράξεις σέ διάφορες ἐνορίες³⁵²: Ὑπῆρξε θεράπων ἰατρός τῆς Helena Schiano, ἡ ὁποία στά πλαίσια μιᾶς πλευρίτιδας κατέληξε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1684 καί σέ πορεία νόσου ὀκτώ ἡμερῶν. Ἡ ἐν λόγῳ ἀσθενής ὑπῆρξε σύζυγος τοῦ Francesco Schiano χειρουργοῦ τοῦ Νοσοκομεῖου Φλαγγίνη πού ἕνα χρόνο πρὶν (1683) εἶχε ὀλοκληρώσει τή θητεία του στό Θεραπευτήριον³⁵³. Ὁ γιός τοῦ Tomaso Senacchi, Teodoro, σπούδασε καί αὐτός Ἰατρική ὅπως μαρτυρεῖ ἡ πράξη ἐγγραφῆς του στό Πανεπιστήμιον τῆς Ραδονα τό 1683³⁵⁴.

Ἡ οἰκογένεια Ἀρκολέου καταγόταν ἀπό τό Ρέθυμνο. Ἐνας Νικόλαος Ἀρκολέος διετέλεσε καί διευθυντής τοῦ Φλαγγίνειου Σεμιναρίου τό

³⁴⁴ A.C.S.S., ἀπ.πρ.22/5/1681.

³⁴⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ.24/2/1683.

³⁴⁶ A.C.S.T., Reg.IV(1687-1700), ἀπ.πρ.21/5/1698.

³⁴⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.511.

³⁴⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ.729.

³⁴⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.873.

³⁵⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ.1019.

³⁵¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ.863.

³⁵² A.C.S.S., ἀπ.πρ.10/3/1663, 1/3/1683, 26/9/1684. Ἐπίσης A.C.S.T., Reg.V(1700-1730), ἀπ.πρ.5/3/1708, 20/8/1710. Ὁμοίως καί A.C.S.G., Reg.III(1635-1672), ἀπ.πρ.31/8/1670. Ἀκόμη στό A.C.S.G.Br., Reg.14(1665-1685) ἀπ.πρ.9/5/1684 carta 169, αὐτόθι Reg.15(1687-1709), ἀπ.πρ.1/2/1706 carta 279.

³⁵³ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.21/1/1684.

³⁵⁴ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...σμπλήρωμα...ὄ.π., σ.193.

1673³⁵⁵. Ένας άλλος Άρκολέος τής οικογένειας ὁ Μαρίνος καί ἡ σύζυγός του Άννα Κορνιαχτοῦ εἶχαν τρία παιδιά πού φοίτησαν στήν Ἱατροφιλοσοφική Σχολή τής Ραδονα. Ὁ Αντώνιος, ὁ Φραγκίσκος καί ὁ Ἰάκωβος Άρκολέος βρίσκονται ἐγγεγραμμένοι στούς σπουδαστές τής Ἱατρικῆς τό 1679³⁵⁶. Γιά τούς Antonio καί Francesco Arcoleo δέν ἔχουμε πληροφορίες ἄν τέλειωσαν τήν Ἱατρική. Ὁ Antonio σπούδασε στό Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τής Ρώμης καί ἔλαβε ἐνεργό μέρος στά πνευματικά τεκταινόμενα τής Βενετίας καί τής Ραδονα³⁵⁷. Ὁ Giacomo Arcoleo ὁμως ἀφοῦ σπούδασε κατά τά ἔτη 1674, 1676, 1677 καί 1679 πῆρε τό πτυχίο Ἱατρικῆς, ἐργάστηκε στή Βενετία καί ὑπῆρξε συμβεβλημένος ἰατρός μέ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη³⁵⁸. Ὑπῆρξε θεράπων ἰατρός πολλῶν Ἑλλήνων στήν Ἑλληνική Παροικία καί ὑπέγραψε πολλές ἀποβιωτήριες πράξεις τους ἀπ' ὅτι δείχνουν τά ἀρχεῖα τῶν ἐνοριῶν³⁵⁹. Ἡ σύζυγός του Zanetta πέθανε σέ ἡλικία 62 ἐτῶν μετά ἀπό ἀσθένεια ἑξι μηνῶν ὅπως κατέθεσε ὁ Senacchi³⁶⁰.

Ὁ Γεώργιος Σακελλάρης ἦταν πολύ γνωστός στούς εὐρύτερους κύκλους τής Ἑλληνικῆς Παροικίας στή Βενετία³⁶¹. Ἀνάμεσα στούς ἀσθενεῖς

³⁵⁵ Καραθάνη Ἀ., ὁ.π., σ.217 σημ.2.

³⁵⁶ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὁ.π., σ.191.

³⁵⁷ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.95. Γιά τό Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου βλ. Τσιρπανλῆ Ζ., Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τής Ρώμης καί οἱ μαθητές του (1576-1700). Συμβολή στή μελέτη τής μορφωτικῆς πολιτικῆς τοῦ Βατικανοῦ, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 32, Θεσσαλονίκη 1980.

³⁵⁸ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὁ.π., σσ.189-191, ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.1097, 1098.

³⁵⁹ A.C.S.S.,ἀπ.πρ.28/4/1722,A.C.S.T., Reg.V(1700-1730) ἀπ.πρ.10/11/1709, 27/2/1712, 3/11/1719, 27/2/1722, 29/9/1725, 8/1/1726. A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ.8/2/1821 carta 211.

³⁶⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.1138.

³⁶¹ A.C.S.G.Br., Reg.15(1687-1709) ἀπ.πρ.22/10/1689 carta 31, 4/7/1694 carta 99, 6/5/1700 carta 183, 17/2/1705 carta 249, αὐτόθι Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ.28/7/1710 carta 6, 24/10/1710 carta 9, 12/9/1722 carta 220. A.C.S.T., Reg.II(1687-1700) ἀπ.πρ.17/12/1691, αὐτόθι Reg.V(1700-1730), ἀπ.πρ.26/8/1701, 12/8/1705, 29/7/1720.

του υπῆρξαν καί παιδιά. Ἡ εὐλογία εἶχε αὐξήσει τήν παιδική θνησιμότητα³⁶² μή ἐξαιρουμένων καί τῶν δύο ἀπό τά τρία του παιδιά πού ἀπεβίωσαν ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

8. ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΘΕΡΑΠΟΝΤΕΣ ΙΑΤΡΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ (1666-1797)

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἦταν προορισμένο γιά τή νοσηλεία φτωχῶν Ἑλλήνων. (Luogo de Roveretti sotto l' Hospedal Flangini)³⁶³. Οἱ ἰατροί του εἶχαν τό καθῆκον νά ἐπισκέπτονται καί τούς ἄπορους Ἑλληνες ἀσθενεῖς στούς "δύο δρόμους" πίσω ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου σύμφωνα μέ τή Διαθήκη Φλαγγίνη. Ὑπῆρχαν ὅμως καί Ἑλληνες πού ἡ οἰκονομική τους κατάσταση ἐπέτρεπε ἐπίσκεψη σέ ἰατρό ἢ τήν κατ' οἶκον ἐπίσκεψή του. Σέ κατ' οἶκον ἐπίσκεψη μετέβαινε ἐπίσης ὁ ἰατρός σέ περιπτώσεις κατακοίτων καί ἐτοιμοθανάτων. Πολλές φορές μάλιστα ἔσπευδε πρὸς διαπίστωση τοῦ

³⁶² A.C.S.G.Br., Reg. 14(1665-1686) ἀπ.πρ. 12/3/1682 carta 149.

³⁶³ Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ὀνομαζόταν πολλές φορές καί Νοσοκομεῖο τῶν σκλάβων ἢ δούλων (Ospedal de' Schiani a San Giorgio dei Greci). Ἕνας τομέας τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη ὅπως γνωρίσαμε ἀνωτέρω ἀφοροῦσε τήν ἀπελευθέρωση σκλάβων ἢ αἰχμαλώτων τῶν Βενετοτουρκικῶν πολέμων ἢ τῶν πειρατῶν πού λυμαίνονταν τή Μεσόγειο. Κατά τήν ἐξαγορά καί ἀπελευθέρωσή τους ἡ υἰεία τους ἦταν τόσο ἐπισφαλής καί ἐξαθλιωμένη πού ἔπρεπε νά κάνουν εἰσαγωγή στό Φλαγγίνεο Νοσοκομεῖο. Βλ. Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ.130, γιά τό Ospedal de' Schiani βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ.849, 962, 966, 1046, 1188. Γιά τή διαφορά μεταξύ κουρσάρου καί πειρατῆ ἀλλά καί τήν πειρατεία στή Μεσόγειο ἀπό Τούρκους, Βαρβαρέζους, Μαλτέζους, Ἰταλούς, Γάλλους, Μαγιorkίνους καί Ἰσπανούς πειρατές κατά τά πρῶτα χρόνια λειτουργίας τοῦ Νοσοκομεῖου Φλαγγίνη βλ. Ντόκου Κ., Μιά ὑπόθεσις πειρατείας κατά τόν 17^{ον} αἰῶνα (1678-1680). "Θησαυρίσματα" 2(1963), σσ.36-37.

θανάτου καί υπογραφή τῆς ἀποβιωτήριας πράξης³⁶⁴. Ὑπῆρξε ἕνας ἀξιόλογος ἀριθμός Ἑλλήνων, Βενετῶν καί ξένων ἰατρῶν πού πρόσφεραν τίς ὑπηρεσίες τους στούς Ἑλληνας τῆς Παροικίας ἐκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του (1666-1797), ὅπως μαρτυροῦν τά νεκρολόγια τῶν διαφόρων ἐνοριῶν.

Γνωρίσαμε ἤδη ἀπό τήν περίοδο τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ.16 (1666-1680) τούς ἐξωτερικούς ἰατρούς Tomaso Musalo, Tomaso Senacchi, Zuanne Crassifida, Maurizio Feschi, Zuanne Erizzo³⁶⁵, Cottonio, Rudio, Florio καί Bubulli³⁶⁶.

Κατά τήν ὑπόλοιπη Πρώτη Περίοδο (1680-1797) τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στή μόνιμη πλέον θέση του, οἱ ἐξωτερικοί, οἱ ἰδιῶτες καί οἱ κατ' οἶκον ἐπισκέπτες ἰατροί ἐπταπλασιάσθηκαν.

³⁶⁴ Βλ. κατωτέρω ἀναφορές στά νεκρολόγια τῶν ἐνοριῶν A.C.S.S., A.C.S.G., A.C.S.T., A.C.S.G.Br. κ.λ.π.

³⁶⁵ Γιά τόν Zuanne Erizzo γνωρίζουμε ὅτι καταγόταν ἀπό τήν Κρήτη καί ὅτι «τὴν 6 Φεβρουαρίου 1658 ὁ ἐξοχωτάτος αὐθέντης Ἰωάννης Ἐριτσος δοτόρες ἰατρός ἐνυμφεύθη τὴν Ζαμπέταν Λαμπαρδοπούλαν τοῦ ποτέ Νικολάου ἀπὸ τὸ Κάστρον τῆς Κρήτης». Πρβλ. Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης...ὁ.π., σ.245. Τὸ «1661 Ἀπριλίου 16, ὁ Γεώργιος υἱὸς νόμιμος τοῦ ἐξοχωτάτου αὐθέντη Ἰωάννου Ἐρίτσο δοτόρου ἰατροῦ καί τῆς Ζαμπέτας Λομπάρδου ἀπὸ τὸ Κάστρον τῆς Κρήτης ἐβαπτίσθη σήμερον ὑπὸ Ἐμμανουὴλ ἱερέως τοῦ Τζάνε» (αὐτόθι). Στὶς 30 Ἀπριλίου 1666, ἕνα περίπου μῆνα πρὶν ἀνοίξει τίς πύλες τοῦ τὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη (ὁ Ἰωάννης Ἐριτσος) παρευρέθη μὲ τὸν ἀδελφὸ του Ἀνδρέα ὡς κουμπάρος στό γάμο τοῦ Κρητικοῦ Νικολάου Λομπάρδου τοῦ Μικέλε καί τῆς Ἀνεζίνης Σαγκρεδοπούλας. Ὁ Γεώργιος Ἰωάννου Ἐριτσος τὸ 1677 μπῆκε στὴ Σχολὴ Φλαγγίνη (Σεμινάριο) ἐνῶ τὰ ἐπόμενα τρία χρόνια (1678-1680) βρίσκεται ἐγγεγραμμένος στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα σπουδάζοντας Ἰατρικὴ, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1683. Βλ. Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος...ὁ.π., σ.159, ἐπίσης Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὁ.π., σσ.190-193.

³⁶⁶ Βλ. ἀνωτέρω ἰατροὶ τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ.16.

Διάσημοι τήν ἐποχή ἐκείνη ἰδιῶτες ἰατροί οἱ ὅποιοι πολύ συχνά πρόσφεραν τίς ὑπηρεσίες τους στους Ἕλληνες τῆς Βενετίας ἦταν ὁ Γιουαννί Battista Cumano³⁶⁷ καί ὁ Νικόλο Νομικό. Ὁ πρῶτος ἰατρός στή Βενετία ἀπό τή μεγάλη Ζακυθινή οἰκογένεια Νομικῶν ἦταν ὁ Νικόλαος. Ὁ Νικόλο Νομικό ἦταν ὁ ἕκτος κατά τή χρονική τάξη φοιτητής πού ἀνευρίσκεται στά μητρώα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν Ἱατρικῆς στήν Ραδονα μέ ἡμερομηνία ἐγγραφῆς 1 Ἰανουαρίου 1635. Τό 1637 βρέθηκε νά ἀσκεῖ τήν Ἱατρική του στή Βενετία, τριάντα περίπου χρόνια πρὶν τήν ἔναρξη τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη³⁶⁸. Γνωστός ἦταν καί ὁ Γιουαννί Νομικό³⁶⁹. Γνωστοί ἐπίσης ἦταν ὁ Antonio Pilarino³⁷⁰ καί ὁ Emmanuel Meseri³⁷¹. Ὁ τελευταῖος κρητικῆς καταγωγῆς

³⁶⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ.1200, 1248, 1259, 1279, ἐπίσης A.C.S.S., ἀπ.πρ. τῆς 15/10/1734, 17/1/1737, 3/12/1739, 25/3/1741, 30/10/1741, 5/4/1744, 4/5/1746, 14/6/1746, 3/12/1747, 22/11/1751, ἐπίσης A.C.S.G., Reg.VII(1729-1745), ἀπ.πρ.19/5/1745 ἀλλά καί A.C.S.G.Br., Reg.17(1729-1751), ἀπ.πρ. 25/3/1730 carta 16, 1/2/1748 carta 315.

³⁶⁸ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σ.252 βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 381.

³⁶⁹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1261, 1308, 1310, 1360, 1377, 1380, 1381, 1384, 1393, 1410, 1415, 1422, 1436, 1452, 1457, 1458, 1460. Ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.17(1729-1751) ἀπ.πρ. 20/8/1749 carta 347, 19/4/1750 carta 358, αὐτόθι, Reg.19(1762-1776) ἀπ.πρ. 11/4/1767 carta 46. Ὁ ἀδελφός του Paulus Nomico σπούδασε ἰατρική στήν Ραδονα τά ἔτη (1716-1720) ὅπως καί ὁ ἄλλος του ἀδελφός Demetrius τά ἔτη 1728-1730. Ἐνας τρίτος του ἀδελφός ὁ Eustachius ὑπῆρξε consiliarius secundus στήν ἴδια Σχολή τό ἔτος 1729 γιά τούς ὁμοεθνεῖς του. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σ.288-292, 300, 301.

³⁷⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1433, 1441, 1463, 1574. Ἐπίσης A.C.S.T., Reg.IX(1772-1786) ἀπ.πρ. 19/11/1780 f.85', 19/9/1781 f.94' A.C.S.G.Br., Reg.20(1776-1789) ἀπ.πρ. 7/2/1777 βεν.ἡμερ. carta 16.

³⁷¹ Γιά τά χρόνια σπουδῶν τοῦ Ἐμμανουήλ Μεζέρη στήν Ραδονα βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σσ.264-266. Γιά τή δραστηριότητα τοῦ Emanuel Meseri ἢ Mesari

σπούδασε Ίατρική στήν Ραδονα τά έτη 1650, 1652, 1653 καί 1655, παίρνοντας τό πτυχίο του τόν Άπρίλιο τοῦ 1656, ἀφοῦ ἐξετάστηκε στό Collegio Sacro. Αυτό σημαίνει ὅτι ἦταν καθολικός ἢ ἐνέδωσε στόν καθολικισμό γιά τήν ἀπόκτησή του³⁷².

Ὁ σύγχρονος καί συνεπώνυμος του ἱατρός Nicolo Meseri ἀπό τήν Κρήτη ὑπῆρξε συμφοιτητής τοῦ Ἐμμανουήλ κατά τά έτη 1653, 1655. Ὁ Νικόλαος Μεζέρης συνέχισε τίς σπουδές του στήν Ραδονα ὡς τό 1655 καί ἔπειτα ἄσκησε τό ἐπάγγελμά του στή Βενετία ὅπου ἦταν καί ὁ Ἐμμανουήλ Μεζέρης, δέν γνωρίζουμε ὅμως ἄν ὑπῆρχε σχέση συγγένειας μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν³⁷³. Ἄλλοι διάσημοι ἱατροί ἦταν ὁ Giuseppe Oltramondi³⁷⁴, ὁ Giovanni Varlamo³⁷⁵ ἀπό τήν Κέρκυρα πού βρίσκεται νά σπουδάζει Ίατρική στήν Ραδονα τό 1750 καί ὁ Emanuel Varda³⁷⁶. Ὁ Κρητικός ἱατρός Ἐμμανουήλ

ἢ Maseri, βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 814, 873, 890, 959, 993, 994, 1014, 1077, 1113. A.C.S.S., ἀπ.πρ. 15/3/1703, 7/12/1721, ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.15(1687-1709), ἀπ.πρ. 17/1/1693 carta 73. Ὁ Μεζέρης υπέγραψε καί τίς παρακάτω ἀποβιωτήριες πράξεις Ἑλλήνων ἀσθενῶν πού βρέθηκαν στό Ἄρχεῖο τοῦ ναοῦ τῆς Sa. Ternitá. Ἐπειδή ὅμως δέν γράφει καί τό βαπτιστικό του ὄνομα στίς πράξεις, πιθανόν νά πρόκειται γιά τό συνεπώνυμο καί σύγχρονό του ἱατρό Νικόλαο Μεζέρη βλ. A.C.S.T., Reg.IV(1687-1700) ἀπ.πρ. 25/4/1691, 10/2/1697, Reg.V(1700-1730) ἀπ.πρ. 10/11/1703, 13/6/1708, 27/11/1713. Γιά τήν "οἰκογένεια Meseri καί τά μέλη της" βλ. καί Ζαρίδη Κ., "Λόγος τοῦ Βίκτωρα Μεσέρη πρὸς τιμή τοῦ δούκα τῆς Κρήτης Marcantonio Venier (1596)", Κρητολογία τεῦχ.10-11 (1980), σσ.257-269.

³⁷² Στεργέλλη Α., ὅ.π., σ.151.

³⁷³ Γιά τά χρόνια τῶν σπουδῶν του Νικολ. Μεζέρη βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὅ.π., σσ.266-272. Γιά τή δραστηριότητα τοῦ Nicoló Meseri ἢ Mesari ἢ Mezeri βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 840, 918, 970. Ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.14(1665-1685), ἀπ.πρ. 9/9/1678 carta 110 ὅπου ἀναφέρεται μόνο Mesari. Πιθανόν νά εἶναι καί ὁ Emanuel Mesari.

³⁷⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 1427, 1635, 1643. Θά τόν συναντήσουμε νά ἐξετάζει Ἑλλήνες καί στή Μεταβατική Περίοδο.

³⁷⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1501, 1583 ἐπίσης Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὅ.π., σ.317.

³⁷⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 772, 804, 825, 830, 836, 978, 991.

Βάρδας του Στεφάνου, υπῆρξε ὁ ἕβδομος κατά τή χρονική τάξη ὑπότροφος τοῦ Φλαγγίνειου Σεμινάριου μέ ἡμερομηνία εἰσαγωγῆς 25/9/1665³⁷⁷. Πέντε χρόνια ἀργότερα (1670-1671) βρίσκεται ὡς φοιτητής Ἰατρικῆς ἐγγεγραμμένος στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα ὅπου σπουδάζει καί κατά τά ἔτη 1674-1677³⁷⁸. Κατά τό Στεργέλλη τό δίπλωμά του, ἀπό τό Collegio Veneto τό ἀπέκτησε δύο χρόνια νωρίτερα τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1675³⁷⁹. Ὑπῆρξε δραστήριος καί ἐπιτυχῆς στή σταδιοδρομία του, σώζοντας φαίνεται πολλές ζωές γιατί ὁ Emmanuele Antonio Cicogna τόν ἀναφέρει ὡς Salvatore (Σωτήρα), γνωστή συνήθεια τῆς ἐποχῆς γιά τούς ἰατρούς "...Emmanuele Varda vernacula lingua Salvatore..."³⁸⁰. Δραστήριος υπῆρξε καί στήν Ἑλληνική Κοινότητα ὅπου μάλιστα θά τόν συναντήσουμε σάν Πρόεδρό της κατά τά ἔτη 1690 καί 1714-18³⁸¹. Στίς 27 Σεπτεμβρίου 1705 ὁ Σωτήριος (Salvatore) Βάρδας ἐπί προεδρίας τοῦ συναδέλφου του καί κουμπάρου Γεωργίου Ζανδέρη, υπέβαλε αἴτηση πρὸς τήν Κοινότητα γιά νά γίνουν δεκτές στήν Ἑλληνική Μονή οἱ δύο του ἀνιψιές. Ἡ Λάουρα καί ἡ Καικιλία Βάρδα κόρες τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του Νικολάου ἦταν ἤδη ἔγκλειστες καί ἐκπαιδευόμενες στό μοναστήρι μέχρι τήν ἐνηλικίωσή τους ὅποτε καί ἐξέφρασαν τήν ἐπιθυμία νά γίνουν μοναχές. Διά τοῦ Κληροδοτήματος Φλαγγίνη ἡ Μονή θά ἔπαιρνε γιά κάθε μία 100 δουκάτα ἐνῶ ὁ Σωτήριος Βάρδας θά πρόσφερε ἐπιπλέον 50 στά ἀνεγειρόμενα κτίρια τῆς Ἀδελφότητας τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί τῆς Μονῆς. Ἡ θετική εἰσήγηση τοῦ Προέδρου Ζανδέρη ἔγινε δεκτὴ μέ 17 ψήφους ὑπέρ καί 9 κατά³⁸². Θά πρέπει

³⁷⁷ Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος...ὁ.π., σ. 159.

³⁷⁸ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σσ.276-277 τοῦ ἰδίου Συμπλήρωμα...ὁ.π., σσ.189-190.

³⁷⁹ Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα...ὁ.π., σ. 161.

³⁸⁰ αὐτόθι.

³⁸¹ Βελούδου Ἰ., Ἑλλήνων...ὁ.π., σ. 187.

³⁸² Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὁρθόδοξος Μονή...ὁ.π., σ.76-77.

νά τονίσουμε ότι ο πατέρας των κοριτσιών και αδελφός του ιατροῦ, Νικόλαος ἦταν ἐγγεγραμμένος στους Ἱατροφιλόσοφους τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα κατά τὰ ἔτη 1682-1684 ὡς Varda Nicoló del Steffano di Candia. Τό 1683 μάλιστα ἦταν καί σύμβουλος τῶν ὑπερποντίων (consigliere oltramarino)³⁸³. Δέν ἔχουμε πληροφορίες ἄν ὁ Nicoló Varda ἀποπεράτωσε σπουδές καί ἐξάσκησε τήν Ἱατρική.

Ὁ Salvatore Varda ὑπῆρξε ἰατρός τοῦ Νικολάου Γλυκύ ἰδρυτή τοῦ περιώνυμου τυπογραφείου στή Βενετία πού ἀπεβίωσε τήν 30^η Δεκεμβρίου 1693 σέ ἡλικία 74 ἐτῶν μετά ἀπό ἕνα “ἐμπύρετο διαρκείας”³⁸⁴. Ὑπῆρξε ἐπίσης ἰατρός τοῦ Ἐμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή, ζωγράφου καί ἱερέα στόν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Ἑλλήνων καί ἀδελφοῦ τοῦ Μαρίνου πού ἔγραψε τόν Κρητικό Πόλεμο. Ὁ Ἐμμανουήλ Τζάνε μετά τήν πώση τοῦ Ρεθύμνου στους Τούρκους τό 1646 ἔφυγε μέσω Κέρκυρας γιά τή Βενετία, ὅπου μετά ἀπό 35 περίπου χρόνια στίς 28 Μαρτίου 1690 καί σέ ἡλικία 80 ἐτῶν ἀπεβίωσε στά πλαίσια ἑνός “σαρανταήμερου πυρετοῦ” ὅπως κατέθεσαν οἱ ἰατροί Βάρδας καί Τώζης, πού τοῦ παραβρέθηκαν³⁸⁵.

Ὁ Ἐμμανουήλ (Salvatore) Βάρδας στίς 10 Ἀπριλίου 1746 καί σέ ἡλικία 100 ἐτῶν ὑπέστη ἕνα βαρῦ ἐγκεφαλικό ἐπεισόδιο καί πέντε ἡμέρες μετά κατέληξε ὅπως ἀναφέρει ὁ Παθολόγος Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος στή διάγνωσή του. Ὁ Καγκελλάριος, πού ἦταν τότε ἰατρός στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ὑπέγραψε τήν ἀποβιωτήρια πράξη τοῦ Βάρδα πού καταχωρήθηκε στό ἀρχεῖο τοῦ ναοῦ τῆς Sa. Giustina³⁸⁶. Βάσει αὐτῆς ὁ Βάρδας πρέπει νά εἶχε γεννηθεῖ τό 1646 καί ὄχι τό 1657 πού μάλλον ὁ ἴδιος εἶχε

³⁸³ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὅ.π., σσ.192-194.

³⁸⁴ A.C.S.S., ἀπ.πρ. 30/12/1693.

³⁸⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 866, βλ. ἐπίσης Μπορμπουδάκη Μ., Ἡ Τέχνη κατά τή Βενετοκρατία, ὅ.π., σσ.281-282.

³⁸⁶ A.C.S.G., Reg.VIII(1746-1766), ἀπ.πρ. 15/4/1746.

δηλώσει³⁸⁷. Ο Cicogna πού τόν ὀνόμαζε Salvatore δημοσίευσε τήν ἐπιτύμβια ἐπιγραφή πού ὑπάρχει στόν τάφο του στήν ἐκκλησία τοῦ S. Zaccaria κοντά στό Campo dei Greci³⁸⁸. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ Βάρδα νά ταφεῖ στόν Ἅγιο Ζαχαρία ὑποδηλώνει ἴσως μιὰ μετάβαση στόν καθολικισμό στή βαθιά του γεράματα³⁸⁹. Ἐκτός τοῦ ὅτι ὑπῆρξε ἐπιφανής ἰατρός καί Πρόεδρος τῆς Κοινότητας ἀνέπτυξε καί σημαίνουσα κοινωνική δραστηριότητα λαμβάνοντας μέρος σέ γάμους καί βαπτίσεις στήν Ἑλληνορθόδοξη Παροικία, ὅπου ἔχαιρε ἀναγνώρισης ὡς “λογιότατος ἰατροφιλόσοφος”³⁹⁰.

Τό 1742 στή γαλέρα τοῦ Marco Bembo ἐκτελοῦσε τά ἰατρικά του καθήκοντα ἓνας ἄλλος ἰατρός ἀπό τήν εὐρύτερη κρητική οἰκογένεια ὁ Γιοναννί Antonio Varda. Στήν ἴδια γαλέρα βρισκόταν νά ἐκτίει τήν ποινή του ὡς κωπηλάτης ὁ Ἕλληνας κατάδικος Stefano Mazuca πού μετά ἀπό 40 ἡμέρες ἀσθένειας καί ἀκατάσχετου πυρετοῦ ἀπεβίωσε ἐν πλῶ τό Νοέμβριο τοῦ 1742. Ὁ Varda φρόντισε νά μεταφερθεῖ καί νά κηδευτεῖ στό Castello³⁹¹.

Ἄλλοι διάσημοι ἰατροί κατά τήν Πρώτη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη πού πρόσφεραν τίς ὑπηρεσίες τους στούς ἐν Βενετία Ἕλληνες ὡς ἰδιῶτες ἦταν ὁ Giacinto Caserta³⁹² καί ὁ Bernardin Tiraldo. Ὁ πρῶτος στή 53 του ἦταν συνυποψήφιος γιά τή θέση τοῦ Lazzari τονίζοντας στήν αἴτησή του, ὅτι στό παρελθόν εἶχε προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στήν Κοινότητα βοηθώντας τούς φτωχοῦς Ὀμοεθνεῖς στό Castello καί στόν Ἅγιο Μαρτίνο³⁹³. Ὅσον ἀφορᾷ τό Bernardin Tiraldo πρόκειται γιά τόν

³⁸⁷ Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα... ὁ.π., σ. 161 σημ. 1.

³⁸⁸ αὐτόθι σημ. 7.

³⁸⁹ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ. 250, σημ. 4.

³⁹⁰ αὐτόθι.

³⁹¹ A.C.S.G.Br., Reg. 17(1729-1751), ἀπ.πρ. 21/11/1742 carta 219.

³⁹² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1503, 1579, 1593, 1614, 1615.

³⁹³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 534, f.31-32 βλ. καί Μπαρτσόκα Χ., Ἡ πλήρωση ἰατρικῆς θέσεως πρὶν ἀπό 200 χρόνια. Καθήκοντα καί ἐκλογή ἱατροῦ στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο Βενετίας, “Materia Medica Greca” τόμ.8, τεύχ. 1(1980), σ. 109.

Βερνάρδο Τυπάλδο από την Κεφαλλονιά πού τον Ίούλιο του 1680 αντικατέστησε τον αδελφό του Κωνσταντίνο στο Φλαγγίνειο Σεμινάριο³⁹⁴.

Τέσσερα χρόνια αργότερα ο Τυπάλδος έκανε έγγραφη στο Πανεπιστήμιο της Ραδονα παρακολουθώντας μαθήματα Ίατρικής κατά τα έτη 1684, 1686, 1687³⁹⁵. Μία από τις ασθενείς του ήταν η Simina Dorotea από τη Ζάκυνθο, υπηρέτρια στο σπίτι του Leo Nomico η οποία στις 13 Ίανουαρίου 1725 (βεν.ήμερ.) κατέληξε μετά από εξάμηνο ασθένεια και διαρκή εμπύρετη πορεία³⁹⁶. Ο Leo Nomico ήταν πατέρας του διάσημου Έλληνα Ίατρού στή Βενετία Γιωννι Nomico πού άσκούσε την Ίατρική ήδη από τό 1739. (βλ. παραπάνω). Ο Τυπάλδος απέβίωσε σε ηλικία 71 ετών μετά από προσβολή νεφρικού άλγους και όξυτάτων παροξυσμών κατά τη διάγνωση του Ίατρού Γιωννι Battista Cumano³⁹⁷.

Ύπηρξαν όμως και άλλοι Ίατροί πού πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους ή υπέγραψαν αποβιωθήριες πράξεις σε Έλληνες της Παροικίας, όπως ο Mandoni³⁹⁸, ο Fabritio³⁹⁹, ο Mollinelli⁴⁰⁰, ο Leonardi⁴⁰¹ και ο κρητικός Marco Franco⁴⁰². Ο τελευταίος φαίνεται έγγεγραμμένος στους φοιτητές Ίατρικής

³⁹⁴ Μέρτζιου Κ., Θωμάς Φλαγγίνης...ό.π., σ.121 βλ. και Καραθανάση Ά., Ή Φλαγγίνειος...ό.π., σ.160.

³⁹⁵ Πλουμίδη Γ.Σ. Αί πράξεις...Συμπλήρωμα...ό.π., σ.194.

³⁹⁶ A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729) άπ.πρ. 13/1/1726 carta 265^f, βλ. και carta 199^f.

³⁹⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1248. Για τούς Έλληνες ασθενείς του Bernardin Tiraldo βλ. αυτόθι άπ.πρ. 1189, 1192, 1225, 1231, 1236, 1241.

³⁹⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1197.

³⁹⁹ αυτόθι, άπ.πρ. 765.

⁴⁰⁰ αυτόθι, άπ.πρ. 1611.

⁴⁰¹ A.C.S.G.Br., Reg.14(1665-1686), άπ.πρ. 22/9/1670 carta 44.

⁴⁰² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 776, 842, 877, βλ. και A.C.S.T., Reg.IV(1687-1700) άπ.πρ. 24/11/1698.

τῆς Ραδονα τό 1671⁴⁰³. Ὑπῆρξε ἰατρός τοῦ ἱερέα Antonio Bubulli πού τό 1686 καί σέ ἡλικία 73 ἐτῶν εἶχε συνεκλεγεῖ ἐφημέριος στόν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Ἑλλήνων μαζί μέ τόν Ἐμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή. Ἀπεβίωσε ἐνενηνταπεντάχρονος λόγω γήρατος καί κατάρρου τά τελευταῖα δύο χρόνια ὅπως σημείωσε χαρακτηριστικά ὁ Franco⁴⁰⁴.

Ἕνας ἄλλος ἰατρός Ἑλλήνων ἀσθενῶν τῆς Βενετίας ἦταν ὁ Nicoló Carati τοῦ Giouanni ἀπό τή Σπάρτη, πού τήν περίοδο τοῦ 1681 παρακολουθοῦσε μαθήματα Ἰατρικῆς στήν Ραδονα ἐνῶ τέσσερα χρόνια ἀργότερα βρέθηκε νά δραστηριοποιεῖται ὡς ἰατρός στή Βενετία⁴⁰⁵.

Τήν περίοδο ἐκείνη στήν Ἰατρική ἦταν ἐγγεγραμμένοι δύο ἀκόμη συνεπώνυμοι φοιτητές τοῦ Nicoló Carati. Ὁ Carati Georgio τοῦ Zuanne ἀπό τό Ναύπλιο ἤ τή Σπάρτη⁴⁰⁶ καί ὁ Caratti Paolo τοῦ Andrea ἀπό τήν Κρήτη⁴⁰⁷.

Γνωστοί ἦταν καί οἱ ἀσκληπιάδες Francesco Rizzo⁴⁰⁸, medico Siffi⁴⁰⁹ καί ὁ Ρεθύμνιος Zuanne Corressi τοῦ Nicoló⁴¹⁰ φοιτητής καί αὐτός στήν

⁴⁰³ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.277.

⁴⁰⁴ A.C.S.T., Reg.V(1700-1730), ἀπ.πρ. 20/4/1708, βλ. καί Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σ.140.

⁴⁰⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 785 βλ. καί Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὁ.π., σ.192.

⁴⁰⁶ Ὁ Στεργέλλης θεωρεῖ τόν Καράττη Γεώργιο Σπαρτιάτη, ἐνῶ ὁ Πλουμίδης Ναυπλιώτη. Πιθανότερο εἶναι τό πρῶτο ἀφοῦ ὁ Καράττης Νικόλαος καί ὁ Γεώργιος συνυπῆρξαν στήν Ἰατρική Σχολή ὑπό τό ἴδιο πατρώνυμο. Ἐνδέχεται ὅμως νά εἶναι καί διαφορετικά πρόσωπα ἀφοῦ ὁ Καράττης Γεώργιος, τό 1687 τρόφιμος τοῦ Κολλεγίου Παλαιόκαπα (Στεργέλλης), φεύγει ἐθελοντής μέ τούς Βενετούς ἐναντίον τῶν Τούρκων στήν Ἑλλάδα βλ. Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα...ὁ.π., σσ.75, 168-169, Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὁ.π., σσ.191-193.

⁴⁰⁷ Πλουμίδη Γ.Σ., αὐτόθι, σσ.192, 193, 199.

⁴⁰⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 786 καί A.C.S.S. ἀπ.πρ. 24/4/1718.

⁴⁰⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 893, 928, 930, βλ. καί A.C.S.T., Reg.IV(1687-1700), ἀπ.πρ. 3/8/1694.

⁴¹⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 975, 1001, ἐπίσης A.C.S.S., ἀπ.πρ. 25/11/1695, A.C.S.T., Reg.IV(1687-1700) ἀπ.πρ. 20/12/1694. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...

Ραδονα τό 1679 ώς καί ὁ Nicoló Palamarì. Ὁ τελευταῖος καταγόταν ἀπό τή Μῆλο καί τό 1677 ἦταν ἐγγεγραμμένος στούς Artisti τῆς Ραδονα⁴¹¹. Ὁ γιός του Michael Palamarì ἀκολουθώντας τό παράδειγμα τοῦ πατέρα του σπούδασε καί αὐτός Ἱατρική στήν Ραδονα σαράντα χρόνια ἀργότερα⁴¹². Συμφοιτητής μέ δύο χρόνια διαφορά ἀπό το Nicoló Palamarì ἦταν ὁ Alexander Franchi ἀπό τή Ζάκυνθο⁴¹³.

Στούς κύκλους τῶν Ἑλλήνων θεράποντες ὑπῆρξαν ἐπίσης οἱ Fiorini⁴¹⁴, Odoni⁴¹⁵, Lonardi⁴¹⁶, Boschetti⁴¹⁷, Macora⁴¹⁸, Belloti⁴¹⁹ καί Tomaso Musalo πού καταγόταν ἀπό τήν Κρήτη. Τόν τελευταῖο, ἡ ἔναρξη λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τόν βρῆκε δευτεροετή φοιτητή τῆς Ἱατρικῆς στήν Ραδονα ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τό 1669⁴²⁰. Στή Βενετία ὑπῆρξε θεράπων ἰατρός πολλῶν

Συμπλήρωμα...ὁ.π., σ.191. Τό 1664 σπούδαζε Ἱατρική στήν Ραδονα καί ὁ Laurentius Coressi ἀπό τήν Κυδωνία Χανίων βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις... ὁ.π., σ.270. Γιά τούς Κορεσσίους ἰατρούς Γεώργιο, Ἰωάννη καί Μιχαήλ ἀπό τή Χίο βλ. Στουπάκη Ν., Γεώργιος Κορέσσιος (1570 ci-1659/60) Ἡ ζωή, τό ἔργο του καί οἱ πνευματικοί ἀγῶνες τῆς ἐποχῆς του, Χίος 2000, σσ.38, 41, 49, 56, 57. Τό 1627 ἡ Ἑλληνική Κοινότητα, πού διαπραγματευόταν μέ τούς ἀδελφούς Foscarini τήν ἀγορά τῶν κτισμάτων τους πρός ἀνέγερση τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, εἶχε καλέσει τόν ἰατρό, φιλόσοφο καί θεολόγο Γεώργιο Κορέσσιο νά διδάξει μέ ἐπίσιο μισθό 200 δουκάτων ὁ ὁποῖος ὅμως «...γεγηρακῶς ἤδη οὐ παρεδέχθη...» πρβλ. Βελούδου Ἰ., Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων...ὁ.π., σ.106.

⁴¹¹ Βελούδου Ἰ. ὁ.π., σ.190 βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 894.

⁴¹² αὐτόθι, σ.290.

⁴¹³ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 995, βλ. καί Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.287 ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.14(1665-1686), ἀπ.πρ. 5/2/1686 βεν.ἡμερ. carta 193, ὅπου ὁ ἰατρός Franchi ὑπογράφει τήν πράξη θανάτου τοῦ ἀσθματικοῦ ἱερέα Μητροφάνη μετά ἀπό ἕνα δεκαπενθήμερο ἀσθματικῶν κρίσεων.

⁴¹⁴ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1095.

⁴¹⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1160, βλ. καί A.C.S.G.Br., Reg.15(1689-1709), ἀπ.πρ. 1/2/1706 carta 279, αὐτόθι, Reg.16(1709-1729) ἀπ.πρ. 19/9/1726 carta 276, 1/9/1728 carta 308.

⁴¹⁶ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 719.

⁴¹⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1204.

⁴¹⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1211.

⁴¹⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1339.

⁴²⁰ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σσ.272, 273, 275.

Ἑλλήνων ὅπως τῆς Catherina Maffei συζύγου τοῦ Χανιώτη φαρμακοποιοῦ Domenico Gerolamo Maffei πού εἶχε ἀσθενήσει ἀπό ἐρυσίπελα. Ἡ στρεπτοκοκκική αὐτή ὀξεία δερματίτις εἶχε περιγραφεῖ ἀπό τόν Ἱπποκράτη: «...ἐρυσιπέλατα...μετά προφάσιος...κακοήθεα πολλούς ἔκτεινεν...». Πράγματι ἀπεβίωναν τότε πολλοί λόγω τῆς ἔντονης ὑπεραιμίας τῶν ἀγγείων τοῦ δέρματος καί τῆς κυτταρικής περιαγγειακῆς διήθησης, πού ἐντοπιζόταν κυρίως στό πρόσωπο. Ἔτσι λόγω ἐπιπλοκῶν ὅπως ἡ μηνιγγίτις καί μέ συμπτώματα ὑψηλοῦ πυρετοῦ, οἱ προσβληθέντες κατέληγαν σύντομα⁴²¹. Μέ τόν ἴδιο τρόπο καί ἡ ἐν λόγω ἀσθενής τοῦ Musalo κατέληξε da febre maligna et resipilla in giorni quattro⁴²². Ἀλλά καί οἱ Gianbattista Trivellati⁴²³, Leonardo⁴²⁴, dalla Libera⁴²⁵, Alessandro Cavallieri⁴²⁶, Filippo Cordiali⁴²⁷, Ignatio Grossi⁴²⁸, Antonio de Pieri⁴²⁹, Bianchini⁴³⁰, Angelo Bianchi καί Felippo Gregis εἶχαν περιθάψει Ἑλληνας τῆς Βενετίας ἃ εἶχαν ἐκδώσει κάποια ἀποβιωτήριά τους διάγνωση.

⁴²¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 586, 613, 627, 779, 801, 1110, ἐπίσης A.C.S.G.Br., Reg.14(1665-1686), ἀπ.πρ. 22/8/1668 carta 25, 18/10/1670 carta 45, 20/4/1677 carta 99, A.C.S.T., Reg.III(1640-1687) ἀπ.πρ. 3/9/1666, 30/11/1672, 29/8/1675, 16/3/1679, 11/12/1679, 11/5/1682, 2/2/1684, 18/5/1692, 22/1/1697 Βεν.ἡμερ., 21/5/1698, 23/7/1705. Γιά τό ἐρυσίπελας βλ. Ἱπποκράτη, Ἐπιδημίες, Κάκτος, Ἀθήνα 1993, τόμ.1, σ.202, ἐπίσης Γαρδίκας Κ.Δ., Εἰδική Νοσολογία, Ἀθήνα 1977, σ.64.

⁴²² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., ὁ.π., A.C.S.An., ἀπ.πρ. 640. Τό resipilla στήν ἐλληνική γλῶσσα τῆς Λαϊκῆς Ἱατρικῆς συναντᾶται ὡς ρουσοπίλια ἢ ρουσίπελη ἢ ἀνεμοπύρωμα βλ. Κοντομίχλη Π. Ἡ Λαϊκή Ἱατρική στή Λευκάδα, Ἀθήνα 1985, σ.281.

⁴²³ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1346, 1366, 1424, ἐπίσης A.C.S.S., ἀπ.πρ. 19/10/1751 καθώς καί A.C.S.G.Br., Reg.19(1762-1776), ἀπ.πρ. 28/9/1772 carta 96.

⁴²⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., ὁ.π., A.C.S.An., ἀπ.πρ. 773, 1021.

⁴²⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1553.

⁴²⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 947.

⁴²⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1141.

⁴²⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1147, 1150, 1157, 1234.

⁴²⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1213.

⁴³⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1343.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνα ἰατρό ἀπὸ τῆ Σμύρνη Angelo Bianchi μέ τῆ φοιτητικῆ πράξη ἐγγραφῆς ἀρ. 37, ἐμφανίζεται νά σπουδάζει Ἰατρικὴ στὴν Ραδονα τό 1702⁴³¹. Γιά τὸν Felippo Gregis πρέπει νά ποῦμε ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὸ Ναύπλιο, σπούδασε στὴν Ραδονα καί βρίσκεται δραστηριοποιημένος κατὰ τῆ δευτέρη δεκαετία τοῦ 18^{ου} αἰῶνα στὴ Βενετία νά ἀσκεῖ τὰ ἰατρικά του καθήκοντα⁴³². Ὁ γιὸς του Ioannes Bartista Gregis μέ τὴν πράξη ἐγγραφῆς ἀρ. 368 τοῦ 1720 σπούδαζε καί αὐτός Ἰατρικὴ. Ὡστόσο λόγω ἀπουσίας του τὸν τελευταῖο χρόνο ἀπαλλάχτηκε τῶν φοιτητικῶν του ὑποχρεώσεων⁴³³.

Ἑλληνες ἀσθενεῖς εἶχαν περιθάψει καί οἱ θεράποντες Giovanni Battista Curesia⁴³⁴, Paulo Rimondi⁴³⁵, Antonio Chisi⁴³⁶, Domenico Crivelli⁴³⁷, Giuseppe Maria Landú⁴³⁸, Pasqual Granzo⁴³⁹, Alberto Stella⁴⁴⁰, Angelo Maria Bottini⁴⁴¹ καί ὁ Constantin Zen. Πρῶτος ἰατρός τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ὑπῆρξε ὅπως εἶδαμε ὁ Pietro Zen. Λίγο ἀργότερα ἐμφανίστηκε στὴ Βενετία ὁ

⁴³¹ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.277.

⁴³² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1129.

⁴³³ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.293.

⁴³⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1229.

⁴³⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1254.

⁴³⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1451.

⁴³⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1490.

⁴³⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1505.

⁴³⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1511.

⁴⁴⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1514. Δέν γνωρίζουμε ἂν ὁ Alberto Stella ἦταν Ἑλληνας καί ἂν εἶχε κάποια σχέση συγγένειας μέ τοὺς δύο ἄλλους συνεπώνυμους ἰατροὺς ἀπὸ τῆ Χίο Nicoló Stella πού ὑπῆρξε φοιτητὴς στὴν Ραδονα τό 1702 ὅπου σπούδασε καί ὁ Nicolaus Stella τοῦ Petri τό 1716 βλ. καί Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις ὁ.π., σσ.277, 288. Σπουδαῖος παθολόγος ἦταν καί ὁ Giuseppe Stella πρὸς τὸ τέλος τῆς Πρώτης Περιόδου καί ἀρχὲς τῆς Μεταβατικῆς (Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1619, 1744).

⁴⁴¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1547.

συνεπώνυμός του Παθολόγος Κωνσταντίνος Ζέν εξετάζοντας έκτός Νοσοκομείου Έλληνες καί υπογράφοντας αποβιωτήριες πράξεις μελών της Όμογένειας⁴⁴². Ο εν λόγω ιατρός έκτός της Ιατρικής ανέπτυξε και ένδοκοινωνική δραστηριότητα. Στίς 20 Απριλίου 1725 μέ δική του παρέμβαση καί έγγραφη αναφορά στό Συμβούλιο τών Δέκα καλοῦσε τίς Βενετικές Άρχές νά παρέμβουν πρός λύση τών προβλημάτων πού εἶχαν ένσκήψει στήν Όρθόδοξη Μονή Έλληνίδων εξαιτίας τής ἡγουμένης Μητροδώρας Κουμάνου⁴⁴³. Ο ἴδιος κατά καιρούς εἶχε εξετάσει ἀσθενεῖς μοναχές στή Μονή καί ἔτσι γνώριζε τά ἐσωτερικά προβλήματα τοῦ μοναστηριοῦ⁴⁴⁴. Γνωστοί στούς Έλληνες τής Έλληνικῆς Κοινότητας λόγω κάποιας ιατρικῆς τους παρέμβασης, ἦταν καί οἱ ἱατροί Spiridion Marmorì⁴⁴⁵, Daniele Carpileo⁴⁴⁶ Luigi Ferro⁴⁴⁷, καί ὁ Paolo Calarpi⁴⁴⁸ (πιθανότατα καί Calaro). Έχουμε ἐπίσης τό Ζακυνθινό Παθολόγο Anastasio Lunzi⁴⁴⁹ ὅπως καί τόν Κεφαλλονίτη συνάδελφό του Anastasio Lusi⁴⁵⁰. Ἡ μεγάλη αὐτή οἰκογένεια τών Κεφαλλίνων ἀνέδειξε καί ἄλλους ἱατρούς ὅπως μαρτυρεῖται ἀπό τίς ἐγγραφές τους στό Πανεπιστήμιο τής Ραδονα⁴⁵¹. Ο Lodovico Muttoni ἦ

⁴⁴² Αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1226, ἐπίσης A.C.S.T., Reg.VI(1730-1747), ἀπ.πρ. 14/3/1731, 29/5/1737.

⁴⁴³ Κούκκου Έ., ὄ.π., σσ.81-82.

⁴⁴⁴ A.C.S.G.Br., Reg.17(1729-1751), ἀπ.πρ. 4/3/1742 carta 206.

⁴⁴⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1600, 1670.

⁴⁴⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1623.

⁴⁴⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1636.

⁴⁴⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1341, βλ. καί A.C.S.G.Br., Reg.18(1751-1762), ἀπ.πρ. 16/4/1759 carta 71.

⁴⁴⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1324, βλ. καί Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σ.312.

⁴⁵⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1537. Ἦταν μαθητής στό Σεμινάριο τό 1721, βλ. Καραθανάση Άθ. ὄ.π., σ.165.

⁴⁵¹ Ο Lucius Stamatius εἶναι ἐγγεγραμμένος στούς Ἱατροφιλόσοφους τό 1663. Βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σ.270. Ο γιός του Giacomo Lusi εἶναι

Mudoni είχε πολλούς Έλληνες ασθενείς και μάλιστα στην περιοχή του S. Giovanni in Bragora όπου διέμεναν καπετάνιοι, ναυτικοί και εργάτες στο Arsenale (ναυπηγείο). Ενδεικτική είναι η περίπτωση του 45χρονου Caripian Piero Simmo με μακροχρόνια “νόσο των galeoti”⁴⁵².

Ο medico Sfachiotto ήταν συμβεβλημένος με το Άρχικό Νοσοκομείο Φλαγγίνη της Οικίας αρ.16 όπως είδαμε παραπάνω. Η ιατρική του δραστηριότητα στη Βενετία ήταν όμως γνωστή και πριν την έναρξη λειτουργίας του Νοσοκομείου⁴⁵³. Την ίδια περίπου εποχή ο συνεπώνυμός του Sphachiotto Zorzi του Marzo από την Κέρκυρα, βρίσκεται εγγεγραμμένος στους φοιτητικούς καταλόγους της Ραδονα σπουδάζοντας Ιατρική⁴⁵⁴. Προβλήματα υγείας των Ελλήνων είχαν αντιμετωπίσει και οι ιατροί Molina⁴⁵⁵, Persian⁴⁵⁶, Bernardi⁴⁵⁷, Teodoro⁴⁵⁸,

εγγεγραμμένος τά έτη 1697, 1700 (του ίδιου, Συμπλήρωμα...ό.π., σσ.199-200). Ο άλλος του γιός Nicolaus Lusi σπούδαζε και αυτός Ιατρική στην Ραδονα τά έτη 1706 και 1708-1710 όπως και ο έγγονός του Antonius (γιός του Νικολάου τό 1752 (βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αί πράξεις...ό.π., σσ.278, 280-282 και 318). Ένας άλλος ιατρός της οικογένειας ο Angelus Lusi του Constantin ολοκλήρωσε τις ιατρικές του σπουδές τά έτη 1734-1737 (αυτόθι, σσ.306, 309).

⁴⁵² A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), άπ.πρ. 28/9/1725 carta 260, 30/6/1726 carta 272, 4/8/1728 carta 307, αυτόθι Reg.17(1729-1751), άπ.πρ. 18/9/1741 carta 195, 8/11/1745 carta 278, 2/12/1745 carta 280, 14/9/1746 carta 294, 27/2/1747 carta 301, 24/5/1747 carta 306, 17/3/1750 carta 357, επίσης Μαλιτζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1269.

⁴⁵³ A.C.S.S., άπ.πρ. 5/5/1663.

⁴⁵⁴ Πλουμίδη Γ.Σ., Αί πράξεις...Συμπλήρωμα...ό.π., σ.191.

⁴⁵⁵ A.C.S.S., άπ.πρ. 22/10/1665, 3/11/1671.

⁴⁵⁶ A.C.S.S., άπ.πρ. 23/12/1677, βλ. και A.C.S.G., Reg.XI(1801-1809), άπ.πρ. 15/3/1803 f.18^r, A.C.S.Fr.V., Reg. (1810-1826) άπ.πρ. 29/10/1810 f.3^r, αυτόθι άπ.πρ. 3/11/1815 f.66^r.

⁴⁵⁷ A.C.S.S., αυτόθι, άπ.πρ. 9/10/1669.

⁴⁵⁸ αυτόθι, άπ.πρ. 24/1/1705.

Raimondi⁴⁵⁹, Paregini⁴⁶⁰, Giovanni Battista Merloni⁴⁶¹, Arcadio Capelio⁴⁶², Giuseppe Musalo⁴⁶³, Mondicelli⁴⁶⁴, Santo Stefani⁴⁶⁵, Grazi⁴⁶⁶, Alessandro Fonseca⁴⁶⁷, Giuseppe Oltramonti⁴⁶⁸, ὁ ὑποψήφιος γιά τή θέση τοῦ Lazzari στό Νοσοκομεῖο Giacinto Caserta⁴⁶⁹, οἱ Rocco Melacini⁴⁷⁰, Giovanni Battista Zimolano⁴⁷¹, Scuro Bianchi⁴⁷², Theodori⁴⁷³, Petrobelli⁴⁷⁴, Avinelli⁴⁷⁵, Giacomo Constantini⁴⁷⁶, Paolo Visona⁴⁷⁷, Albertini⁴⁷⁸, Sebastian Rizzo⁴⁷⁹, Lorenzo Luigi

⁴⁵⁹ Αὐτόθι, ἀπ.πρ. 19/11/1728.

⁴⁶⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/5/1719.

⁴⁶¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/3/1756.

⁴⁶² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/9/1754.

⁴⁶³ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/10/1753, 11/10/1756.

⁴⁶⁴ A.C.S.T., Reg.V(1700- 1730), ἀπ.πρ. 13/12/1715.

⁴⁶⁵ αὐτόθι, Reg.VII(1747- 1760), ἀπ.πρ. 11/3/1755, f.45^v.

⁴⁶⁶ αὐτόθι Reg.VIII(1760- 1772), ἀπ.πρ. 18/2/1764, f.47^r.

⁴⁶⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 5/8/1767 f.78^r.

⁴⁶⁸ αὐτόθι, Reg.IX(1772- 1786), ἀπ.πρ. 15/10/1775 f.37^r, 2/10/1777 f.54^r, 15/11/1783 f.117^r αὐτόθι, Reg.X(1786- 1799), ἀπ.πρ. 4/10/1796 f.89^r, A.C.S.G., Reg.VIII(1746- 1766), ἀπ.πρ. 3/1/1762, βλ. καί A.C.S.G.Br., Reg.20(1776- 1789), ἀπ.πρ. 16/8/1782 carta 60.

⁴⁶⁹ A.C.S.T., Reg.X(1786- 1799), ἀπ.πρ. 1788 f.24^v. (βλ. ἀνωτέρω σημ. 392, 393)

⁴⁷⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/11/1789 f.32^r.

⁴⁷¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/8/1794 f.67^r.

⁴⁷² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/7/1791 f.45^r.

⁴⁷³ A.C.S.G., Reg.IV(1672- 1707), ἀπ.πρ. 18/3/1684 f.47^r.

⁴⁷⁴ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 21/8/1684 f.50^r, 16/2/1685 f.52^v.

⁴⁷⁵ αὐτόθι, Reg.VIII(1746- 1766), ἀπ.πρ. 3/5/1746.

⁴⁷⁶ A.C.S.Fr.V., Reg.(1827- 1851), ἀπ.πρ. 12/5/1832 f.60^r.

⁴⁷⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/6/1836 f.123^r.

⁴⁷⁸ A.C.S.G.Br., Reg.14(1665- 1686), ἀπ.πρ. 1/11/1667 carta 22, 16/9/1677 carta 101.

⁴⁷⁹ αὐτόθι, Reg.19(1762- 1776), ἀπ.πρ. 25/7/1769 carta 69.

Greci⁴⁸⁰, Millani⁴⁸¹, Romani⁴⁸², Grandis⁴⁸³, Andrea Lovetti⁴⁸⁴, Zanetti⁴⁸⁵, Mell⁴⁸⁶, Bossatto⁴⁸⁷, Rolando⁴⁸⁸, Domenico Orsino και Giovanni Eleimone⁴⁸⁹.

Ὁ τελευταῖος ἦταν γιὸς τοῦ Moise Eleimone ἀπὸ τὴν Τρίπολη καὶ σπούδασε ἰατρικὴ στὴν Ραδονα τὰ ἔτη 1760-1761 καὶ 1762.

Ὁ παθολόγος Pietro Cassimati γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὸ 1676 καὶ εἶχε γονεῖς τὸ Νικόλαο Κασιμάτη καὶ τὴ Ζαμπέτα Μόσκου. Γράφτηκε στὸ Σεμινάριο τὸ 1691⁴⁹⁰ καὶ δύο χρόνια μετὰ στοὺς Artisti (Σχολὴ Ἱατροφιλοσόφων) τῆς Ραδονα ὅπου τὸν βρίσκουμε τὰ ἔτη 1693, 1694, 1699⁴⁹¹. Δεκαοκτὼ χρόνια μετὰ (1717), τὸν συναντοῦμε νὰ δραστηριοποιεῖται ἰατρικὰ στὴ Βενετία ἐξετάζοντας μάλιστα τὸν δεκαπεντάχρονο Perotta Teotochi τοῦ Giovanni Battista Teotochi ἀπὸ τὴν Κέρκυρα πού ἐντὸς δεκαπενθημέρου κατέληξε στὰ πλαίσια μιᾶς ἐκσεσημασμένης "ὑδρωπικίας"⁴⁹². Ὁ Felippo Tiraldi τοῦ Γεωργίου ἀποτελεῖ περίπτωση μακρόβιου φοιτητῆ ἀφοῦ φαίνεται ἐγγεγραμμένος στοὺς φοιτητικὸς καταλόγους ἐπὶ δώδεκα ἔτη (1717-1728). Στὴν τελευταία πράξη ἐγγραφῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἀναφέρεται ὡς

⁴⁸⁰ Αὐτόθι, Reg.18(1751-1762), ἀπ.πρ. 30/5/1754 carta 27.

⁴⁸¹ αὐτόθι, Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ. 19/9/1726 carta 276, 1/9/1728 carta 308, αὐτόθι, Reg.17(1729-1751), ἀπ.πρ. 15/4/1730 carta 17, 3/7/1738 carta 154, αὐτόθι, Reg.18(1751-1762), ἀπ.πρ. 4/6/1759 carta 73.

⁴⁸² αὐτόθι, Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ. 15/8/1727 carta 293, αὐτόθι Reg.17(1729-1751), ἀπ.πρ. 11/10/1730 carta 23.

⁴⁸³ αὐτόθι, Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ. 31/12/1728 carta 312.

⁴⁸⁴ αὐτόθι, Reg.17(1729-1751), ἀπ.πρ. 1/2/1748 carta 315.

⁴⁸⁵ αὐτόθι, Reg.15(1687-1709), ἀπ.πρ. 4/4/1693 carta 77.

⁴⁸⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 24/12/1699 carta 178.

⁴⁸⁷ αὐτόθι.

⁴⁸⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 709.

⁴⁸⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 733. Γιά τὸν Giovanni Eleimone βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὄ.π., σ.319.

⁴⁹⁰ Καραθανάση Ἀ., Ἡ Φλαγγίνειος...ὄ.π., σσ.161, 264-265.

⁴⁹¹ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...Συμπλήρωμα...ὄ.π., σσ.197, 198, 200.

⁴⁹² A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ. 4/2/1717 carta 143.

D(ominus) Philippus Tiralpi filius Georgii cephalenus alumnus dicti Collegii anno 12° n° 42⁴⁹³. Πέντε χρόνια μετά (1733), βρέθηκε και αυτός δραστηριοποιημένος στη Βενετία έχοντας ανάμεσα στους ασθενείς του και συμπατριώτες του από την Κεφαλλονιά⁴⁹⁴.

Έκτός από τους ιδιώτες παθολόγους που αναφέραμε μέχρι τώρα, υπήρχαν και ιδιώτες χειρουργοί κατά την Πρώτη Περίοδο του Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797). Μεταξύ των ασθενών τους υπήρχαν και πολλοί Έλληνες της Κοινότητας με χειρουργική τους διάγνωση. Γνωστοί χειρουργοί στους Έλληνες ήταν ο Antonio Giordani, pubblico chirurgo (Χειρουργός του Δημοσίου)⁴⁹⁵, ο Michiel Cornelio που ήταν στρατιωτικός χειρουργός (chirurgo d' armata)⁴⁹⁶, ο Vincenzo Gasperoni⁴⁹⁷ και ο Enea Mansutti⁴⁹⁸. Υπάρχει και μία ομάδα ιατρών κάποιοι από τους οποίους επέδειξαν αξιόλογη έρευνητική και συγγραφική δραστηριότητα και που εκτός από την Πρώτη Περίοδο του Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797) θά τους συναντήσουμε και κατά τη Μεταβατική του Περίοδο (1797-1845), σε αναφορές για Έλληνες ασθενείς που είχαν εξετάσει. Αυτοί είναι: Ο Giovanni Domenico Santorini⁴⁹⁹, ο Gianpietro (και Gianantonio) Pellegrini⁵⁰⁰, ο Nicoló Savoldello⁵⁰¹,

⁴⁹³ Πλουμίδα Γ.Σ., Αί πράξεις...ό.π., σσ.289-300.

⁴⁹⁴ A.C.S.G.Br., Reg.17(1729-1751, άπ.πρ. 9/6/1733 carta 62.

⁴⁹⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδα Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1527.

⁴⁹⁶ αυτόθι, άπ.πρ. 1450.

⁴⁹⁷ A.C.S.S., άπ.πρ. 23/9/1756.

⁴⁹⁸ A.C.S.Fr.V., Reg.(1810-1826), άπ.πρ. 6/3/1815 f.58^Γ.

⁴⁹⁹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδα, A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1221, επίσης A.C.S.G., Reg.VI(1707-1729), άπ.πρ. 25/2/1721 f.81^Γ, A.C.S.G.Br., Reg.15(1687-1709), άπ.πρ. 26/11/1708 carta 309. Ο Santorini υπήρξε σπουδαίος παθολόγος και ανατόμος, ό όποιος σύν τοῖς άλλοις παρατήρησε και περιέγραψε τόν επικουρικό παγκρεατικό πόρο που φέρει τό όνομά του Ductus Pancreaticus Accessorius Santorini.

⁵⁰⁰ αυτόθι, άπ.πρ. 1556, 1626, 1683, 1695, 1736, 1760, A.C.S.G.Br., Reg.20(1776-1789), άπ.πρ. 10/2/1786 carta 110.

⁵⁰¹ αυτόθι, άπ.πρ. 1634, βλ. και A.C.S.G., Reg.XI(1801-1809), άπ.πρ. 15/6/1807 f.61^Γ, A.C.S.G.Br., Reg.20(1776-1789), άπ.πρ. 11/3/1782 carta 56, αυτόθι Reg.21(1789-

ὁ Giuseppe Torni⁵⁰², ὁ Bartolamio Benedetti⁵⁰³, ὁ Giacomo Coludrovich⁵⁰⁴, ὁ Giovanni Lorensi⁵⁰⁵ καί ὁ Marc' Antonio Dosmo⁵⁰⁶ πού διετέλεσε καί ἰατρός τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατά τή Μεταβατική του Περίοδο (1797-1845).

Ἐπῆρξαν καί ἰατροί πού μετοίκησαν ἀπό τήν Ἑλλάδα στή Βενετία, γιά νά ἀσκήσουν ἐκεῖ τό ἐπάγγελμά τους, ὅπως ὁ 35χρονος Κερκυραῖος τήν καταγωγή Λαυρέντιος Βενδότης τό 1788⁵⁰⁷. Τήν ἴδια περίπου ἐποχή (1778-1780) ὁ Giorgio Vindotti di Girolamo ἀπό τή ζακυνθινή οἰκογένεια τῶν Vindotti σπούδαζε στήν Ραδονά Ἱατρική⁵⁰⁸. Μετέφρασε καί ἐξέδωσε στό τυπογραφεῖο Νικολάου Γλυκύ τά ἔργα τοῦ Τισσότ "Αὐνανισμοῦ ἐπιτομή..." τό 1777 καί "Νουθεσίαι εἰς τόν λαόν εἰς διαφύλαξιν τῆς σωματικῆς ὑγιείας πάνυ ὠφέλιμοι..." τό 1780⁵⁰⁹.

1805), ἀπ.πρ. 24/10/1790 carta 10, 11/10/1793 carta 39, 25/12/1793 carta 40, 17/5/1796 carta 68.

⁵⁰² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1639, ἐπίσης A.C.S.T., Reg.X(1786-1799), ἀπ.πρ. 30/12/1796 f.91^f.

⁵⁰³ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1641, ἐπίσης A.C.S.T., Reg.X(1786-1799), ἀπ.πρ. 22/12/1788 f.24^v, A.C.S.G., Reg.X(1785-1801), ἀπ.πρ. 15/9/1785 f.9^f, 15/8/1797 f.162^v, αὐτόθι, Reg.XI(1801-1809), ἀπ.πρ. 21/4/1806 f.47^f, 5/12/1806 f.54^f.

⁵⁰⁴ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1653.

⁵⁰⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1656, 1668.

⁵⁰⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1659, 1660, 1674.

⁵⁰⁷ Κολιοῦ Β., Ἡ ἀπήχηση τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ Πολέμου 1787-1792 στούς Ἑλληνας τῆς Βενετίας, "Θησαυρίσματα" 34(2004) σ.163, σημ.18.

⁵⁰⁸ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις... ὁ.π., σ.320.

⁵⁰⁹ Πρόκειται πιθανότατα γιά ἓνα ἀπό τά ἔξι παιδιά τοῦ Girolamo Vindotti (Vidotti, Vendotti) πού ἐπέζησε καί σπούδασε Ἱατρική. Τά ἄλλα πέντε παιδιά πέθαναν σέ βρεφική, παιδική καί νεανική ἡλικία. Ὁ Daniel 50 ἡμερῶν μέ συνεχεῖς πυρετικούς σπασμούς, ὅπως καί ἡ 14 μνηῶν Regina, ὁ Spiridion 3 χρόνων ἀπό δυσεντερία, ὁ Giouanni 16 χρόνων ἀπό ρευματοειδή πολυαρθρίτιδα πιθανότατα, λόγω τοῦ ἐξοιδημένου δεξιοῦ γόνατος καί τῶν ἄλλων ἀρθρώσεων πού ἔπασχαν καί ὁ 30χρονος Andrea ἀπό σύφιλη. Ὁ ἴδιος ὁ πατέρας πού βίωσε τό θάνατο ὄλων του τῶν παιδιῶν, στίς 14 Νοεμβρίου 1799 ἐπί Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς (1798-1806) ἀπεβίωσε καί αὐτός στήν ἡλικία τῶν 64 ἐτῶν ἀπό ὀξύ ἐγκεφαλικό ἐπεισόδιο. Βλ. Μαλιτζέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1533, 1528, 1499, 1527, 1660, 1698. Γιά τό μεταφραστικό ἔργο τοῦ Βεντότη βλ. Καραμπερόπουλου Δ., Ἡ Ἱατρική εὐρωπαϊκή γνώση... ὁ.π., σ.193, βλ. ἐπίσης ἀνωτ.σ.35.

Όσο για τόν Bortolo πού προσήλθε μάλιστα πρώτος στή συνέλευση τῆς 13^{ης} Ἰανουαρίου 1783 (Βενετ. ἡμερολ.), πρὸς ἐκλογή ἰατροῦ στή θέση τοῦ Lazzari, ἦταν ὁ Bartolamio ἢ Bortolo Guelfi γνωστότατος καί αὐτός ἰατρός γιὰ τίς ὑπηρεσίες του πρὸς τοὺς Ἕλληνες⁵¹⁰.

Παρακολουθώντας τὴ δραστηριότητα τῶν ἰατρῶν ἐντὸς καί ἐκτὸς τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη καταλήξαμε στὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

Στὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη κατὰ τὴν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του (1666-1797) εἶχαν διοριστεῖ 17 ἰατροί. Ἀπ’ αὐτοὺς οἱ 12 ἢ τὸ 70,59% ἦταν Ἕλληνες καί οἱ 5 ἢ τὸ 29,41% ἦταν ξένοι. Ὅσον ἀφορᾷ τίς εἰδικότητές τους οἱ 13 ἢ τὸ 76,47% ἦταν παθολόγοι, ἐνῶ 4 ἢ τὸ 23,53% ἦταν χειρουργοί. Ὁ μέσος ὄρος ὑπηρεσίας τους στὸ Νοσοκομεῖο ἀνερχόταν σέ 7,7 χρόνια, ἐνῶ τὸ 66,6% τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν ἦταν ἀπόφοιτοι τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα. Παρατηροῦμε ἀκόμη ὅτι ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν θεραπεύοντων τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου, οἱ Ἕλληνες ἦταν ὑπερδιπλάσιοι τῶν ξένων. Σημαντικὸ θεωρεῖται καί τὸ ποσοστὸ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν μέ πτυχίον ἀπὸ τὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τῆς Ραδονα (ὀκτώ στοὺς δώδεκα).

Τὸ σύνολο ὡστόσο τῶν Ἑλλήνων καί ξένων ἰατρῶν πού ἀντιμετώπισαν Ἕλληνες ἀσθενεῖς ἢ παραβρέθηκαν στὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς τους καί ὑπέγραψαν μέ τὴν ἐξέτασή τους τὴν πράξη θανάτου, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ Νοσοκομείου ἢ ὡς συμβεβλημένοι μέ αὐτὸ ἢ ὡς ἰδιῶτες σέ ἰατρεῖον ἢ σέ κατ’ οἶκον ἐπίσκεψη ἢ στὶς γαλέρες κατὰ τὴν Πρώτη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797), ἀνέρχεται στοὺς 142. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν ἰατρῶν προκύπτει ἀπὸ τίς ἀποβιωτήριες πράξεις τῆς ἐν λόγω περιόδου ἀπὸ τὰ νεκρολόγια τῶν ἐνοριῶν τοῦ Castello: S. Antonino A.C.S.An., (Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ.), S. Severo A.C.S.S., (ἐκτὸς τῶν δύο τελευταίων 1757-1781 καί 1782-1808), Sa. Ternità A.C.S.T., Sa. Giustina A.C.S.G., S. Francesco della Vigna A.C.S.Fr.V., S. Zaccaria A.C.S.Z., καί S. Giovanni in Bragora A.C.S.G.Br. Πρόκειται γιὰ τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν “καρδιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ” τῆς Βενετίας πού ἦταν τὸ Castello, χωρὶς ὡστόσο καί ἐδῶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνοριῶν

⁵¹⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.3 (νέας ἀρίθμησης), βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1432, 1559, 1594, 1631, 1663.

S.Marco, S.Martino, Sa.Maria Formosa ως και των ένοριων των άλλων πέντε Sestieri (συνοικιών) όπου θα μπορούσαν να βρεθούν καταγεγραμμένοι έστω και ελάχιστοι Έλληνες. Από τους 142 εν λόγω θεράποντες των Ελλήνων κατά την περίοδο 1666-1797 (Πρώτη Περίοδος Νοσοκομείου Φλαγγίνη) οι 55 ήταν Έλληνες ή το 38,73%, οι 87 ιατροί ήταν ξένοι ή ποσοστό 61,27%, 7 υπήρξαν συμβεβλημένοι με το Έλληνικό Νοσοκομείο (4,93%). Από τους 55 Έλληνες ιατρούς της ειρηνένης περιόδου οι 33 ή ποσοστό 60% ήταν απόφοιτοι της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Ραδονα, δηλαδή οι περισσότεροι από τους εν Βενετία δραστηριοποιημένους Έλληνες ιατρούς πήραν πτυχίο από το γειτονικό Πανεπιστήμιο. Καταγράφηκαν 132 Παθολόγοι ή ποσοστό 92,96% και 10 Χειρουργοί ή το 7,04%. Ο Marc' Antonio Dosmo είχε και τις δύο ειδικότητες. Από τους 132 παθολόγους οι 52 ή το 39,39% ήταν Έλληνες, οι 80 ή το 60,61% ήταν ξένοι. Από τους 10 χειρουργούς οι τρεις ήταν Όμοεθνεϊς. Παθολόγοι θεωρήθηκαν οι ιατροί που έφεραν τον τίτλο medico ή medico fisico ή κανένα τίτλο ειδικότητας ενώ χειρουργοί οι φέροντες τον τίτλο chirurgo. Υπήρξαν επίσης 7 συμβεβλημένοι ιατροί με το Νοσοκομείο Φλαγγίνη. Έπειδή δέν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας έργασίας ή συστηματική ανάλυση νόσων και φαρμάκων των εν Βενετία Ελλήνων ασθενων γι' αυτό και δέν παρουσιάζονται εδώ σχετικά στατιστικά στοιχεία (θα παρουσιαστούν σε ειδικό πόνημα).

Από τά ανωτέρω διαπιστώνεται ότι ή παρουσία των Ελλήνων ιατρων και εκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη υπήρξε σημαντική. Σπουδαία επίσης υπήρξε και ή συμβολή του Πανεπιστημίου της Ραδονα σε "παραγωγή" Ελλήνων ιατρων αφού τά 3/5 απ' αυτούς που άσκούσαν τό επάγγελμά τους στή Βενετία ήταν πτυχιούχοι του ειρηνένου Πανεπιστημίου. Υπήρξαν Έλληνες ιατροί που μετά την άπόκτηση του πτυχίου τους έφυγαν γιά άλλες πόλεις της Ιταλίας ή χώρες της Εύρώπης (βλ. και Μεταβατική Περίοδο), ενώ άλλοι έργάστηκαν στίς γαλέρες όπως είδαμε και άλλοι επέστρεψαν στήν πατρίδα. Τόν Pietro Cassimati επί παραδείγματι, που πιστευόταν ότι μετά τις σπουδές του είχε επιστρέψει στήν πατρίδα του την Κέρκυρα αφού δέν είχαν βρεθεί στοιχεία του στή Βενετία, τον βρήκαμε να άσκει τό επάγγελμα του ιατρού στήν πόλη των τεναγων τό 1717 πριν έπαναπατριστεί.

Πίνακας 1^{ος}: Ιατροί του Έλληνικού Νοσοκομείου Φλαγγίνη της Βενετίας κατά την Πρώτη Περίοδο (1666-1797) λειτουργίας του

	Άριθμός	Ποσοστό
Διορισμένοι ιατροί στο Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο	17	100,00%
Έλληνες	12	70,59%
Ξένοι	5	29,41%
Παθολόγοι	13	76,47%
Χειρουργοί	4	23,53%
Έλληνες ιατροί του Φλαγγινείου	12	100%
Έλληνες ιατροί του Φλαγγινείου πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου της Ραδονα	8	66,6%
Μέσος όρος ύπηρεσίας	7,7 χρόνια	

Πίνακας 2^{ος}: Ιατροί Ελλήνων ασθενών της Βενετίας κατά την Πρώτη Περίοδο του Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797)

	Άριθμός	Ποσοστό
Ιατροί Ελλήνων ασθενών της Βενετίας	142	100,00%
Έλληνες	55	38,73%
Ξένοι	87	61,27%
Παθολόγοι	132	92,96%
Χειρουργοί	10	7,04%
Παθολόγοι	132	100,00%
Έλληνες	52	39,39%
Ξένοι	80	60,61%
Χειρουργοί	10	100,0%
Έλληνες	3	30,0%
Ξένοι	7	70,0%
Έλληνες ιατροί εργαζόμενοι στη Βενετία	55	100,00%
Έλληνες ιατροί εργαζόμενοι στη Βενετία πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου της Ραδονα	33	60,0%
Ιατροί συμβεβλημένοι με τό Φλαγγίνειο Νοσοκομείο	7	

9. ΟΙ ΝΟΣΟΚΟΜΟΙ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1666-1797)

Πρώτος νοσοκόμος του Νοσοκομείου της Οικίας αρ. 16 διορίστηκε με απόφαση της 28^{ης} Νοεμβρίου 1666 ο Zuanne Rodana⁵¹¹.

Με απόφαση της 18^{ης} Ιανουαρίου 1669 θεσπίστηκε, ο νοσοκόμος να είναι έγγαμος, να διαμένει με τη σύζυγό του εντός του Νοσοκομείου υπηρετώντας τους ασθενείς και να λαμβάνει ετησίως 20 δουκάτα⁵¹².

Ο Rodana υπηρέτησε επί θητείας του ιατροῦ Piero Zen. Στις 15 Ιανουαρίου 1669, λειτουργούντος ήδη του Νοσοκομείου επί διετία και πλέον, οι αρμόδιοι για την επικύρωση του προς έκλογή, νοσοκομειακού υπαλλήλου, Προνοπές επί των Νοσοκομείων και Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων και κατόπιν της νενομισμένης προκήρυξης ειδοποίησαν ότι τη θέση του πενήνταεννιάχρονου Rodana κατέλαβε πλέον ο Zorzi Mordili για τις ικανότητες του οποίου είχαν πλήρη ενημέρωση⁵¹³. Ἀργότερα ο Zuanne Rodana έβδομηκονταετής πλέον θά νοσηλευθεῖ λόγω ενός έμπυρέτου για ένα μήνα στο μετέπειτα Φλαγγινειανό Νοσοκομείο, υπό την ιατρική μέριμνα του ιατροῦ Προκασιάντη όπου και θά καταλήξει στις 20 Μαρτίου 1680⁵¹⁴.

Με τό ίδιο έγγραφο διορισμοῦ του νοσοκόμου Mordili οι Προνοπές επί των Νοσοκομείων για πρώτη φορά καθόρισαν και επισήμως τά καθήκοντα του νοσοκόμου στο Έλληνικό Θεραπευτήριο.

Έκτος του ότι θά έπρεπε, όπως είδαμε παραπάνω, να διαμένει εντός του Νοσοκομείου με τη σύζυγό του λαμβάνοντας τόν μισθό των είκοσι ρεαλίων τρέχουσας αξίας τό χρόνο, θά ήταν υπεύθυνος για την παραλαβή – παράδοση του εξοπλισμοῦ του Νοσοκομείου. Θά ήταν υπεύθυνος επίσης να μὴν υπερβαίνει ο αριθμός των νοσηλευομένων τούς δέκα, ασχέτου της αναλογίας ανδρῶν και γυναικῶν και οι όποιοι θά όφειλαν να νοσηλεύονται σε χωριστά δωμάτια. Επί πλέον θά έπρεπε να φροντίζει ώστε τό αργότερο εντός τριῶν ημερῶν ο εισαχθείς ασθενής να προσκομίζει τό συνοδευτικό έγγραφο εισαγωγῆς στο γραμματέα του Νοσοκομείου. Ο τελευταῖος θά τόν καταχωρούσε στο βιβλίο ασθενῶν με όνομα και ημερομηνία εισόδου. Ἀπ' αυτή την ενημέρωση οι Προνοπές θά μπορούσαν να έξοφλοῦν τά έξοδα των ασθενῶν πού για τόν καθένα θά ανερχόταν στο ποσό των δεκαοκτώ σολδίων ημερησίως.

⁵¹¹ A.S.V., Provved. sopra Ospitali e Luoghi pii b. 117 fasc.i, clausola 1.

⁵¹² A.S.V., αυτόθι, Termine 15 Gennaio 1669, clausola 6.

⁵¹³ A.S.V., αυτόθι, απόφ. της 19^{ης} Ιανουαρίου 1669.

⁵¹⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An..., ό.π., ό.π. 713.

Ἡ διαχείριση τῶν χρημάτων αὐτῶν θά ἦταν καθῆκον τοῦ νοσοκόμου. Καθῆκον τοῦ νοσοκόμου θά ἦταν ἐπίσης καί ὁ ἔλεγχος τοῦ εἴδους τῆς ἀσθενείας τῶν εἰσαγομένων ἀσθενῶν.

Ἀκόμη δηλαδή κι ἂν δέν ὑπῆρχε πληρότητα κλινῶν δέν θά ἐπέτρεπε τήν εἰσαγωγή σέ ἀσθενεῖς μέ ἐπιδημικές νόσους, διαφορετικά θά τοῦ ἐπιβάλλονταν κυρώσεις. Ἐπιπλέον θά ἔπρεπε νά διατηρεῖ καί αὐτός ἕνα βιβλίο νοσηλευομένων μέ τό ὄνομα τῶν ἀσθενῶν καί τήν ἡμέρα εἰσαγωγῆς τους στό Νοσοκομεῖο. Κάτω ἀπό κάθε ὄνομα ὁ ἰατρός θά καταχωροῦσε τήν ἀσθένεια, τίς ὁδηγίες του, τήν ἀρχή καί τό πέρας τῶν ἐπισκέψεών του.

Ὁ νοσοκόμος πού ἦταν σωστά ἐνημερωμένος πάνω στό ἱστορικό τοῦ ἀσθενοῦς, ὄφειλε μέ τή σειρά του νά ἐνημερώνει τόν ἰατρό σέ περίπτωση διαλεύκανσης κάποιων ἀποριῶν κατά τή νοσηλεία τῶν ἀσθενῶν, ὅπως τή συνολική διάρκεια νόσου, τή διάρκεια νοσηλείας κ.λ.π.⁵¹⁵

Ἀκόμη, ἡ βοήθειά του πρὸς τούς ἀσθενεῖς θά ἔπρεπε νά γίνεται μέ στοργή καί ἀγάπη. Ἐπιφορτιζόταν καί μέ μία ἐλεγκτική ἐξουσία ἀπέναντι στόν ἰατρό σέ ὅ,τι ἀφοροῦσε τήν ἀνελλιπή παρουσία τοῦ δεύτερου καί τήν ἐκτέλεση τῶν ἰατρικῶν του ὑποχρεώσεων. Σέ περίπτωση ἀναφορᾶς του στοὺς Προβλεπτές ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων, ὁ ἰατρός θά ὑφίστατο, τίς ἀπό τό νόμο προβλεπόμενες κυρώσεις ἀκόμη καί τήν ἀντικατάστασή του. Ὁ *hospidalier* Zorzi Mordili ὑπηρέτησε 33 χρόνια (1669-1702) ὡς νοσοκόμος στό Φλαγγίνειο. Γιά τελευταία φορά παρουσιάζεται στίς 7 Ὀκτωβρίου 1702, ὅταν κατ' ἐντολή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μελετίου ἔπρεπε νά φροντίσει τά τυπικά εἰσαγωγῆς τῆς ἀσθενοῦς *Agostina Grimani Greca*⁵¹⁶. Κατά τά ἔτη (1704-1706) καί (1709-1712) χρέη νοσοκόμου ἐκτελοῦσε ὁ *hospidalier* Γιωννι Μαρία, ἐνῶ κατά τά ἔτη (1706-1708) καί (1712-1713), νοσοκόμος στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο ἦταν ὁ *Giacomo*⁵¹⁷. Ἀπό τά ἀνωτέρω χρονικά διαστήματα νοσοκομειακῆς ὑπηρεσίας παρατηροῦμε ὅτι ὁ νοσοκόμος στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο δέν εἶχε ἀπαραίτητα συνεχόμενη θητεία. Μετά τό πέρας τῆς σύμβασής του, μποροῦσε σέ ἀπώτερο χρόνο νά ἐπαναπροσληφθεῖ.

⁵¹⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὅ.π., ἀπ.πρ. 881.

⁵¹⁶ *A.S.V.*, *Provved. sopra Ospitali e Luoghi pii* b.117, fasc.i, φ.κ.α, γιά ὅτι ἀφορᾶ τήν ἐλεγκτική ἐξουσία τοῦ νοσοκόμου. *A.S.V.*, *Provved. sopra Ospedali e Luoghi pii* b.150, fasc.1, ἔγγρ. ἀρ.71 γιά τόν Zorzi Mordili.

⁵¹⁷ *A.S.V.*, *Provved. sop. Osped. e Luoghi pii* b.150, fasc.1, ἔγγρ. ἀρ.56, 57, 70, 76, γιά τόν *hospidalier* Γιωννι Μαρία καί ἔγγρ.ἀρ.58, 65, 72, 78 γιά τόν *hospidalier* Giacomo. Βλ. ἐπίσης κατωτ. σ.167.

Κατά τὰ ἔτη (1781-1784) νοσοκόμος στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη διετέλεσε ὁ Carlo Tassini ὅπως ἐμφαίνεται ὑπογράφων γιά τό κατά καιρούς καταγραφόμενο ὑλικό τοῦ Νοσοκομείου γιά τό ὁποῖο ὡς νοσοκόμος ἦταν ὑπεύθυνος⁵¹⁸.

10. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΙΑ ΑΣΘΕΝΩΝ

Δικαίωμα εἰσαγωγῆς καί νοσηλείας στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη εἶχαν οἱ φτωχοί Ἑλληνες ἀσθενεῖς καί οἱ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δόγματος (roneri greci amalatti καί οἱ di Rito Greco) δηλαδή οἱ ὀρθόδοξοι.

Ὁ Φλαγγίνης πρέσβευε ὅτι τόν πλέον δυναμικό κρῖκο ἀδιάσπαστης ἐνότητας τῆς Ἑλληνικῆς Ὀμογένειας ἀποτελοῦσε πάντα ἡ ὀρθοδοξία. Ἐξάλλου πρωτογενές αἶτημα τῆς συσταθείσας στή Βενετία Ἀδελφότητας ὑπῆρξε ἡ ἀνοικοδόμηση ἑνός ὀρθόδοξου ναοῦ γιά τίς θρησκευτικές τους ἀνάγκες. Μέ τό νόμο τῆς 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1694 θεσπίσθηκαν οἱ προϋποθέσεις εἰσαγωγῆς ἀσθενῶν στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο⁵¹⁹.

Ἐπιτρεπόταν ἔτσι ἡ εἰσαγωγή γιά ἐμπύρετους ἀσθενεῖς οἰασδήποτε αἰτιολογίας. Ἐπίσης γιά κλινήρεις χειρουργικούς ἀσθενεῖς, τῶν ὁποίων τή θεραπεία καί παρακολούθηση εἶχε ὁ χειρουργός. Οἱ ὑπεύθυνοι γιά τή χρηματοδότηση τῆς λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου, βάσει τῶν συμπεφωνημένων τῆς Διαθήκης Φλαγγίνη, Προβλεπτές ἢ Προνοπτες ἐπί τῶν Νοσοκομείων, βρίσκονταν διαρκῶς σέ ἐπαφή μέ τούς θεράποντες ἰατρούς τοῦ Θεραπευτηρίου. Οἱ τελευταῖοι μέ ἀπόλυτη ἀξιοπιστία καί εἰλικρίνεια τούς ἐνημέρωναν γιά τόν ἀκριβή ἀριθμό καλύψεως κλινῶν, τό εἶδος καί τή

⁵¹⁸ A.S.V., Pronv. sop. Ospit. e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. ἀρ.67 τῆς 7/5/1781, ἔγγρ. ἀρ.65 τῆς 7/5/1781, ἔγγρ. ἀρ.64 τῆς 14/8/1784.

⁵¹⁹ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, clausola 34 Capit.

σοβαρότητα τῆς ἀσθένειας⁵²⁰. Οἱ Προνοπτές ἀναλάμβαναν τότε τήν οἰκονομική κάλυψη τῶν ἐξόδων. Στίς 15 Ἰανουαρίου 1669 καθορίστηκε καί τό ἡμερήσιο κόστος νοσηλείας γιά κάθε ἀσθενή πού ἀνερχόταν σέ 18 σόλδια⁵²¹. Μέ ἀπόφαση τῆς 15^{ης} Ἰανουαρίου 1710, τά ἡμερήσια ἐξοδα νοσηλείας γιά κάθε ἀσθενή αὐξήθηκαν ἀπό 18 σέ 20 σόλδια⁵²². Στίς 7 Φεβρουαρίου 1785 ὁ Δημήτριος Βελοῦδος, ὁ ὁποῖος τό προηγούμενο ἔτος εἶχε ἐκλεγεῖ Διοικητής τοῦ Νοσοκομείου, μέ ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Προβλεπτές ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, διερωτᾶται ἐάν τά 20 σόλδια ἡμερησίως κατά ἀσθενή εἶναι πράγματι σέ θέση νά καλύψουν τίς ἀνάγκες του, 75 ὀλόκληρα χρόνια μετά τήν καθιέρωση τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ⁵²³. Ἡ ἀνάθεση τῆς εὐθύνης γιά τά χρήματα πού ἀφοροῦσαν τά ἡμερήσια ἐξοδα τῶν ἀσθενῶν δινόταν στό νοσοκόμο.

Μέ τήν ἀπόφαση τῆς 18^{ης} Ἰανουαρίου 1669 καθοριζόταν ὁ ἀριθμός κλινῶν νοσηλείας σέ δέκα, κατανεμημένες ἐξ' ἴσου σέ γυναῖκες καί ἄνδρες. Ὁ συνολικός ἀριθμός κλινῶν ἢ ἡ ἀναλογία τους μεταξύ ἀνδρῶν καί γυναικῶν κατά καιρούς τροποποιοῦνταν, ἀνάλογα μάλιστα καί μέ τίς ἀνάγκες τοῦ Νοσοκομείου.

Ἔτσι μέ τή ρύθμιση τῆς 1^{ης} Φεβρουαρίου 1714 ὁ ἀριθμός τῶν κλινῶν μειώθηκε σέ ὀκτώ. Γιά τή φροντίδα τῶν ὀκτώ ἀσθενῶν θά ἦταν ἀπαραίτητη μία νοσοκόμα μέ ἐπίσιο μισθό εἴκοσι δουκάτων. Ἡ ἴδια θά διαχειριζόταν τά κατ' ἀσθενή ἡμερήσια νοσήλεια τῶν εἴκοσι σολδίων⁵²⁴. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀριθμός αὐτός τῶν ὀκτώ κλινῶν ἔτεινε νά καθιερωθεῖ στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο, ἂν λάβουμε ὑπόψη τήν, κατά τήν 30^η Δεκεμβρίου 1783,

⁵²⁰ A.S.V., αὐτόθι, Κρατική ἀπόφαση 30 Δεκεμβρ. 1783, ἄρθ.8. Γιά τό δικαίωμα νοσηλείας στό Φλαγγίνειο βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2, Legge I.

⁵²¹ A.S.V., αὐτόθι, decreto 18 Gennaio 1669, Clausola 6 Ag. Capit.

⁵²² A.S.V., αὐτόθι, decreto 15 Gennaio 1770, Clausola 28 Ag. Capit., A.S.V., αὐτόθι, Terminazione 30 Giugno 1784, clausola 12.

⁵²³ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 7^{ης} Φεβρουαρίου 1785.

⁵²⁴ A.S.V., αὐτόθι, decreto 1 Febbraro 1714, clausola 39.

έκδοθείσα συνολική νομολογία τήν άφορώσα τό Νοσοκομείο. Έκεϊ ό τρίτος νόμος ήταν σαφέστατος: Δέν έπιτρεπόταν δηλαδή ή ύπέρβαση τών όκτώ άσθενών, γιά τόν καθένα άπό τούς όποιους θά έπρεπε νά καταβάλλονται στό Διοικητή του Νοσοκομείου 20 σόλδια, σύμφωνα μέ τήν άπόφαση τής 1^{ης} Φεβρουαρίου 1714⁵²⁵. Η εισαγωγή άσθενών γινόταν μ' ένα δελτάριο εισαγωγής (χαρτί εισόδου) τό όποιο έντός τριημέρου παραδινόταν στον άντιπρόσωπο τής Έπιτροπείας καί ό όποιος πάλι έκανε μία αντίστοιχη καταχώρηση σ' ένα ειδικό βιβλίο εισόδου καί έξόδου άσθενών.

Γιά τήν εισαγωγή βέβαια προηγοΰνταν σχετική αίτηση του έφημερίου τής έκκλησίας του Άγίου Γεωργίου, πού έπιβεβαίωνε τή βεβαρημένη κατάσταση υγείας καί κοινωνικής άνέχειας του ύποψηφίου προς εισαγωγή άσθενούς.

Πολλές φορές ύπήρχε καί συνοδευτικό πιστοποιητικό του έξετάσαντος ίατροΰ ό όποιος μέ λεπτομέρειες αίτιολογοΰσε τό έπειγον τής εισαγωγής του άσθενούς. Η τακτική αύτή άκολουθήθηκε καί κατά τή Δεύτερη Περίοδο λειτουργίας του Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ. Καί τότε προηγοΰνταν αίτηση του έφημερίου ή πιστοποιητικό του έξετάσαντος ίατροΰ ή καί τών δύο, όπως στην περίπτωση τής 70χρονης Susanna Dimo άνηψιάς του κάποτε πανίσχυρου έκδότη Πάνου Θεοδοσίου. Ο θεράπων ίατρός Dr. Liberal Signoretti, γνωστός γιά τίς ύπηρεσίες του καί προς άλλους Έλληνες, πιστοποιοΰσε στις 2 Νοεμβρίου 1852 γιά τή γηραιά κυρία άπό τά Γιάννενα ότι έπασχε άπό "σκορβουτική καχεξία" (*discrasia scorbutica*) καί "χρόνιους ρευματισμούς" (*reumatismo chronico*)⁵²⁶.

Τό πιστοποιητικό αύτό άκολούθησε αίτηση του ίερομόναχου Διονυσίου Λοβέρδου άπό τή γραμματεία τής έκκλησίας του Άγίου Γεωργίου τών Έλλήνων. Ο μοναχός ζητοΰσε τήν εισαγωγή της στό Νοσοκομείο μέ τήν

⁵²⁵ A.S.V., αυτόθι, *Sommario di tutte le Leggi relative all' Ospedale Flangini, Legge III*. Πρβλ. καί πρωτότ. άρχειακ. κείμενο σ.456, έγγρ.2, *Legge III*.

⁵²⁶ E.I.B., N.A., *Miscelanea Ospedale (1851-1862), Filza fedie mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale, f.2'*. Γιά τόν Dr. Signoretti βλ. κατωτ.σ.378.

αίτιολογία ότι η κυρία Δήμου ήταν ασθενής και ανάπηρη ζούσε δέ σε κατάσταση απόλυτης αθλιότητας (*assoluta miserabilita*)⁵²⁷. Η ίδια διαδικασία όμως ίσχυε και για τους Βενετούς ασθενείς κατά την εισαγωγή τους στα Βενετικά Νοσοκομεία όπως θα δούμε παρακάτω.

Η τακτική αυτή εφαρμοζόταν για να αποφεύγεται ο συνωστισμός στο μικρό Νοσοκομείο Φλαγγίνη αλλά προπάντων για να μη γίνεται επιπόλαιη κατάχρηση της πληρωτέας και πολύτιμης κλίνης.

Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας Μελέτιος Τυπάλδος εισηγήθηκε πολλές φορές την εισαγωγή ασθενών στο Νοσοκομείο Φλαγγίνη. Σ' ένα διάστημα 24 ετών (1689-1713) ο εν λόγω ποιμενάρχης εισηγήθηκε 79 φορές την εισαγωγή Όμοεθνών στο Νοσοκομείο, υπενθυμίζοντας για την οφειλόμενη φιλανθρωπία και την αμερόληπτη εκτέλεση των καθηκόντων των λειτουργών, απέναντι στους ασθενείς. Μ' ένα τυπικό κείμενο για όλες σχεδόν τις εισαγωγές και αποτεινόμενος στον εκάστοτε νοσοκόμο ο Μελέτιος έδινε έντολή όπως και στην ακολουθούσα περίπτωση:⁵²⁸

Signor Giacomo Hospidalier

Riceverete nell' Hospital nostro, Marieta Gliadacha Greca inferma e la ponerete nella solita stanza delle amalate, governandola con la dovuta Carità et assistenza giusto le nostre incombenze.

Data Li primo Luglio 1712

Meletio Arcivescovo di Filadelfia

⁵²⁷ E.I.B., αυτόθι, f.3^r.

⁵²⁸ A.S.V., *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii*, b.150, fasc.1, έγγρ. αρ.73. Βλ. και παρεμφ. πρωτότ. αρχειακ. κείμενα σ.465, έγγρ.8,9, μέ ονόματα άλλων ασθενών (π.χ. Elena Scordilopula και Regina Mussura). Περισσότερες πληροφορίες για τον Φιλαδελφείας Μελέτιο Τυπάλδο βλ. Μπόμπου-Σταμάτη Β., Άναφορά Έλλήνων της Βενετίας στον οικουμενικό πατριάρχη Καλλίνικο Β' για τό Μελέτιο Τυπάλδο (1700), "Θησαυρίσματα" 15(1978), σσ.98-105. Για τή μεταστροφή του Τυπάλδου στον Καθολικισμό και τό συνακόλουθο μεγάλο σκάνδαλο στους κόλπους της Κοινότητας βλ. Κουτμάνη Σ., Το Τρίτο είδος. Θρησκευτική υβριδικότητα και κοινωνική αλλαγή στην ορθόδοξη κοινότητα της Βενετίας (τέλη 17^{ου}-αρχές 18^{ου} αιώνα), "Θησαυρίσματα" 37(2007), σσ.393-395, 397, 405, 410.

Ὁ Μελέτιος ἄν καί βαριά ἀσθενής, καθηλωμένος στό κρεβάτι τό τελευταῖο ἐπτάμνηνο τῆς ζωῆς του λόγω ἑνός χρονίου ἐμπυρέτου καί “ἀποφράξεως τοῦ ἥπατος”, ἔδινε ἀπό ἐκεῖ ἐντολή γιά τήν εἰσαγωγή ἄλλων ἀσθενῶν⁵²⁹ στό Φλαγγίνειο Νοσοκομεῖο. Τήν τελευταία ἐντολή εἰσαγωγῆς ἀσθενοῦς ἔδωσε στίς 8 Φεβρουαρίου 1713, τρεῖς μῆνες πρὶν τό θάνατό του⁵³⁰.

Μέ τήν ἀπόφαση τῆς 15^{ης} Ἰανουαρίου 1669, δύομισι χρόνια μετά τήν ἔναρξη λειτουργίας τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στήν Οἰκία ἀρ. 16, καθορίζονταν συνοπτικά οἱ ὑποχρεώσεις τοῦ νοσοκόμου καί τῆς συζύγου του, ἐπίσης τό ἀνώτατο ἐπιτρεπόμενο ὄριο εἰσαγωγῆς καί ὁ τρόπος εἰσαγωγῆς, ἀσθενῶν μέ τό δελτίο εἰσόδου. Στό βιβλίο εἰσαγωγῆς ἀσθενῶν πού κρατοῦσε ὁ νοσοκόμος, ὁ ἰατρός πρόσθετε τήν ἡμερομηνία ἔναρξης καί περάτωσης τῶν ἐπισκέψεων του καθῶς καί τή νόσο τοῦ ἀσθενοῦς. Μέ στόχο τήν πιστή ἐφαρμογή τῶν ἀνωτέρω λεπτομερειῶν, ἐκδόθηκε ἡ ἀπόφαση τῆς 2^{ης} Μαρτίου 1743 πού ὑπενθύμιζε τά καθήκοντα τῶν λειτουργῶν τοῦ Νοσοκομείου. Οἱ ἐφημέριοι, ὁ παθολόγος, ὁ χειρουργός καί ὁ νοσοκόμος ὄφειλαν νά ἔχουν προσωπική καί ἔγγραφη ἐνημέρωση τῶν κανόνων λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου βάσει τῆς ἀπόφασης πού ἐλήφθη πρὶν 74 χρόνια, τήν 15^η Ἰανουαρίου 1669.

Ἐπίσης ἡ ἴδια ἀπόφαση ἦταν ἐπιβεβλημένο νά βρίσκεται ἀναρτημένη στό Νοσοκομεῖο πρὸς γνώση πάντων. Ὁ παραβάτης θά τιμωροῦνταν μέ ἀπαλλαγὴ ἀπό τά καθήκοντά του ἢ καί μέ ἄλλου εἴδους κυρώσεις⁵³¹. Ἐπί πλέον μέ τό νόμο ἀρ. 9 τῆς γενικῆς γιά τό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο νομολογίας, προτρεπόταν ὁ ἀρμόδιος Προβλεπτής Κτηματολογίου νά ἐκτελεῖ μνησιαίους ἐλέγχους στό Νοσοκομεῖο⁵³².

⁵²⁹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.77.

⁵³⁰ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.78, βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An.,... ὁ.π., ἀπ.πρ. 1111.

⁵³¹ A.S.V., Pronv. sop. Ospit. E Luoghi pii, b.117, fasc.i decreto 2 Marzo 1743, clausola 36.

⁵³² A.S.V., αὐτόθι, Sommario di tutte...Legge IX, ἐπίσης A.S.V., αὐτόθι, decreto 27 Marzo 1721, clausola 44. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2, Legge IX.

Σπουδαίο ρόλο στά ιατρικά καί θεραπευτικά τεκταινόμενα έντός καί έκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη διαδραμάτιζαν καί οί barbieri, ὅπως εἶδαμε παραπάνω. Εἶχαν τήν ὄντοτητα τοῦ πρακτικοῦ παθολόγου (medico barbier) ἢ τοῦ πρακτικοῦ χειρουργοῦ (cerugico barbier).

Ἐκτός ἀπό τούς Ἕλληνες ἀδελφούς barbieri cirioici, Ὁρφέα καί Ἰωάννη Παναγιώτη πού γνωρίσαμε, γνωστοί ἦταν ἐπίσης οἱ Ἕλληνες συνάδελφοί τους medici barbieri, Agarito καί Michiel David⁵³³. Ὁμοίως σπουδαία ἦταν καί ἡ δραστηριότητα τῆς μαίας (comare levatrice) ἡ ὁποία ἐκτός ἀπό τή βοήθεια στόν τοκετό καί τή λοχεία εἶχε καί ἕνα ρόλο νεογνολόγου. Στά πλαίσια μάλιστα τῆς ὑψηλῆς παιδικῆς θνησιμότητας τῆς ἐποχῆς, τίς ἀποβιωτήριες πράξεις νεογνῶν, βρεφῶν, καί παιδιῶν ὑπέγραφε κυρίως ἡ comare levatrice καί ὄχι ὁ ἰατρός ὅπως θά δοῦμε καί στό ἀντίστοιχο κεφάλαιο τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου.

Γνωστές Ἑλληνίδες μαῖες στή βενετική κοινωνία τῆς περιόδου αὐτῆς (1666-1797) ἦταν οἱ Margeritta Zavella⁵³⁴, ἡ Angela Gregori⁵³⁵ καί ἡ Madalena Menega Greca⁵³⁶.

Ἀπό τίς Βενετές μαῖες πού παρεῖχαν τή βοήθειά τους σέ Ἑλληνίδες ἐγκύους, λεχῶνες καί στά νεογνά τους γνωστές ἦταν ἡ Francesca Ecco⁵³⁷, ἡ Cattarina Savazzi (Gavazzi)⁵³⁸, ἡ Angela Giacometti⁵³⁹, ἡ Cattina La Vigna⁵⁴⁰, ἡ Madalena Colledani⁵⁴¹, ἡ Girolama Valentini⁵⁴², ἡ Anzola Fabri⁵⁴³,

⁵³³ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 394, 799.

⁵³⁴ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1222, 1224.

⁵³⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1649, 1757. Γιά τή μαιευτική δραστηριότητα τῆς Gregori βλ. καί A.C.S.G., Reg.IX(1766-1785), ἀπ.πρ. 21/7/1779.

⁵³⁶ A.C.S.G.Br., Reg.14(1665-1686), ἀπ.πρ. 13/9/1666 carta 13. Γιά τήν παρουσία τῆς μαμμῆς στή γυναικεία γονιμότητα καί ἀπελευθέρωση, μέσα ἀπό τή διαχρονική λαογραφική ἔκφραση βλ. Σταμέλου Δ., Λαογραφική Πινακοθήκη, Θέματα καί μορφές ἀπό τή λαϊκή λατρεία καί τό λαϊκό μας βίο καί πολιτισμό, Ἀθήνα 1994, σσ.97-112.

⁵³⁷ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1263, 1280.

⁵³⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1313, 1455.

⁵³⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1175.

⁵⁴⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1417, 1459.

⁵⁴¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1461, 1475, 1566.

⁵⁴² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1476.

⁵⁴³ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1567, 1535.

ἡ Angela Lovato⁵⁴⁴, ἡ Antonia Vigna⁵⁴⁵, ἡ Barbara Passalacqua⁵⁴⁶, ἡ Marina Giordani⁵⁴⁷, ἡ Cattarina Cristinelli⁵⁴⁸ καί οἱ πολύ γνωστές Giacomina Spadara ἢ Spadet⁵⁴⁹ καί Antonia Valentini⁵⁵⁰. Δέν υπάρχουν ἀναφορές τοκετῶν καί γεννήσεων στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Ὁ τοκετός ὅσο ἐργώδης καί ἄν ἦταν, γινόταν κατ' οἶκον, ὅπου ἔσπευδε ἡ μαία μέ τό βοηθό της, ὁ ὁποῖος μετέφερε τά ἐργαλεῖα καί τό εἰδικά ἀναδιπλούμενο ἀνάκλιτρο τοκετοῦ⁵⁵¹.

Σέ περιπτώσεις πνιγμῶν Ἑλλήνων, τά πτώματα διακομίζονταν στή γίνα (ὄχθη) di S.Giorgio dei Greci γιά νά προωθηθοῦν στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη καί νά διαπιστωθεῖ ἰατρικῶς ὁ θάνατος⁵⁵², ἐνῶ ὑπῆρχαν περιπτώσεις πού τά πτώματα τῶν πνιγέντων, ἀφοῦ τά παρέσυραν τά ρεύματα κατέληγαν σίς παραλίες τοῦ Lido καί ἀλλοῦ⁵⁵³. Πνιγμούς Ἑλλήνων εἶχαμε καί ἐν πλῶ ὅπως στήν περίπτωση τοῦ 25χρονοῦ Ἑλληνα ναυτικοῦ Zuanne Grego da Garizza πού πνίγηκε πέφτοντας ἀπό τό σκάφος τοῦ Καπετάν Zuanne Zagurá ὅπου ὑπηρετοῦσε⁵⁵⁴.

Στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ἀνάμεσα στά περιστατικά νοσηλείας, συγκαταλέγονταν καί ἔκτακτα ὅπως καρδιακά καί ἐγκεφαλικά ἐπεισόδια⁵⁵⁵. Πολλά ἀπ' αὐτά λόγω τῶν ἀπότοκων ἡμιπληγικῶν καί παραλυτικῶν

⁵⁴⁴ Αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1538, 1541.

⁵⁴⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1552.

⁵⁴⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1605.

⁵⁴⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1652.

⁵⁴⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1675.

⁵⁴⁹ αὐτόθι, 1430, 1466, 1485, 1488, 1491, 1509, 1515.

⁵⁵⁰ αὐτόθι, 1498, 1521, 1523, 1524, 1580, 1628.

⁵⁵¹ Vanzan Marchini N.E., *I mali e i rimedi della Serenissima* ὁ.π., σελ. χωρίς ἀρίθμ. σχετική ἀπεικόνιση.

⁵⁵² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὁ.π., ἀπ.πρ. 1271, 1272.

⁵⁵³ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1172.

⁵⁵⁴ *A.C.S.G.Br. Reg. 15(1687-1709)*, ἀπ.πρ. 17/9/1699 carta 174.

⁵⁵⁵ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, ὁ.π., ἀπ.πρ. 971, 1634.

καταστάσεων νοσηλεύονταν επί μήνες έως ότου κατέληγαν⁵⁵⁶. Κάποια ἐγκεφαλικά ἐπεισόδια συνέβαιναν ἐντός τοῦ Νοσοκομείου σέ γέροντες κυρίως ἀσθενεῖς, πού νοσηλεύονταν γιά ἄλλη ἀσθένεια⁵⁵⁷. Ἄλλα πάλι ἦταν τόσο ὀξείας μορφῆς πού ὁ ἀσθενής ὑπέκυπτε πάραυτα, ὅπως στίς περιπτώσεις τῆς 60χρονης Maria Sirorula μετά ἀπό *apoplezia fortissima*, στό σπίτι τοῦ ἱατροῦ Giovanni Lorando καί τοῦ 79χρονου Κρητικοῦ Agostin Bolani. Καί οἱ δύο πέθαναν ἀκαριαία⁵⁵⁸.

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη νοσήλευε καί ἐπείγοντα περιστατικά τραυματολογικῆς φύσης. Πολλά συνέβαιναν στό βενετικό ναυπηγεῖο τοῦ Castello, ἕνα ἀπό τά μεγαλύτερα πού ἀνέδειξε ἡ ἱστορία καί ὅπου ἐργάζονταν πολλοί Ἕλληνες. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ 60χρονου Zuanne di Candia τόν ὁποῖο καταπλάκωσε ναυπηγούμενη βάρκα καί τοῦ διέλυσε τήν κοιλιακή χώρα. Ὁ ἄτυχος κρητικός ἐργάτης διεκομίσθη στό γειτονικό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο ὅπου παρά τίς προσπάθειες τοῦ ἱατροῦ Ἰάκωβου Τζόγια, ἐξέπνευσε στίς 16 Νοεμβρίου 1674⁵⁵⁹. Πολλά τραυματολογικά περιστατικά ἦταν τόσο βαριά πού δέν προλάβαιναν κᾶν νά διακομισθοῦν στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο, ὅπως στήν περίπτωση τῆς 76χρονης χήρας Margarita Galante τοῦ Michiel ἀπό τήν Κρήτη. Ἡ γηραιά κυρία πέφτοντας ἀπό μιά σκάλα καί κτυπώντας τό κεφάλι της στόν τοῖχο πέθανε ἀκαριαία μέ κατάγμα στό κροταφικό ὄστουν τοῦ κρανίου⁵⁶⁰. Πανομοιότυπη ἦταν ἡ περίπτωση τραυματισμοῦ καί θανάτου τοῦ συμπατριώτη της Ραυλο...Candiano ἡλικίας 60 ἐτῶν⁵⁶¹. Τήν ἴδια τύχη ὅμως εἶχε καί ὁ 22χρονος Manoli da Metelin Greco πού στίς 18/10/1712 και ὦρα ὀκτώ ἐξέπνευσε,

⁵⁵⁶ Αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1033.

⁵⁵⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1127, 1590.

⁵⁵⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1099, 1186 βλ. καί A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ. 10/4/1729 carta 319.

⁵⁵⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 644.

⁵⁶⁰ A.C.S.G.Br., Reg.16(1709-1729), ἀπ.πρ. 8/5/1719 carta 174.

⁵⁶¹ αὐτόθι, Reg.15(1687-1709), ἀπ.πρ. 24/2/1699 carta 107.

λόγω βαρύτατου τραυματισμού πού υπέστη τρείς ώρες πρίν, όπως μάς πληροφορεί ο φίλος του Nicolo da Narpoli di Malvasia⁵⁶². Υπήρξαν και περιπτώσεις Έλλήνων τραυματιών πού προτίμησαν τήν κατ' οίκον παραμονή και νοσηλεία παρά τήν εισαγωγή τους στό Νοσοκομείο Φλαγγίνη. Αναφέρουμε σάν παράδειγμα τήν περίπτωση του 70χρονου και έν αποστρατεία πλοιάρχου Anastasio Micalizzi πού έφερε πολύχρονο κάταγμα⁵⁶³.

11. ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΗ ΦΑΡΜΑΚΩΝ

Η τέχνη τής φαρμακοποιίας είχε πάντα διττή φύση. Οι πρώτες ύλες πού χρησιμοποιούνταν για τήν κατασκευή φαρμάκων θά μπορούσαν σέ διαφορετική αναλογία και μίξη νά αποδώσουν ένα υπέροχο άρωμα. Ένεκα τούτου και τά φαρμακοπωλεϊά ανέκαθεν ήταν συγχρόνως και μυροπωλεϊά. Ο δέ φαρμακοπώλης και φαρμακοποιός ήταν συγχρόνως μυρεψός και μυροπώλης. Για τό λόγο αυτό η άδεια άσκησης έπαγγέλματος του φαρμακοποιού στή Βενετία έως και τόν 18^ο αιώνα έφερε τόν τίτλο Privilegium in arte aromataria. Η τέχνη βέβαια μίξης των άρωμάτων ήταν γνωστή από τήν αρχαιότητα όπως δείχνει ο Θεόφραστος στό έργο του Περί όσμών, «...πρός έκαστον δέ των μύρων έμβάλλουσι τά πρόσφορα των άρωμάτων...», «... άπαντα δέ συντίθενται τά μύρα άπ' άνθων τά δέ από φύλλων...», «...κράσις δέ και μίξις ουκ εστιν ώρισμένη των άρωμάτων...»⁵⁶⁴.

Η Βενετία λόγω του σημαντικού διαμετακομιστικού εμπορίου και τής παρουσίας στην αγορά της, πολύτιμων βοτάνων και πρώτων υλών τής Ανατολής, διέπρεψε πρώιμα στην τέχνη τής φαρμακοποιίας και για κάποια περίοδο ήταν στην κορυφή στον τομέα εμπορίας φαρμάκων⁵⁶⁵.

⁵⁶² Αυτόθι, Reg. 16(1709-1729), άπ.πρ. 18/10/1712 carta 37.

⁵⁶³ αυτόθι, άπ.πρ. 6/10/1722 carta 221.

⁵⁶⁴ Ζαρίδη Κ., Φαρμακεϊά - Άρωματοποιεϊά στην Κέρκυρα τόν 16^ο και τίς αρχές του 17^{ου} αιώνα, "Δωδώνη" τόμ. ΚΔ', τεύχ.1 (1995), σ.112. Για τά βενετικά μυροπωλεϊά βλ. Dolcetti G., La profumeria dei veneziani. Cenni storici, Venezia 1898. Επίσης πρβλ. Θεοφράστου, Περί Όσμών, Κάκτος, Άθήνα 1998, τόμ.9, σσ.21, 40, 46.

⁵⁶⁵ Για τά δικαιώματα άσκησης τής Φαρμακευτικής στή Λομβαρδία και Βένετο βλ. Ferrari E., Dei diritti d' esercizio della farmacia nel Lombardo-Veneto, 1907 επίσης για τήν ιστορία τής βενετικής φαρμακευτικής, Meneghini G., La farmacia

Άπό τά σπουδαιότερα βότανα καί φυτικές πρῶτες ὕλες τῆς Ἀνατολῆς πού κατέφθναν στό λιμάνι τῆς Βενετίας γιά νά καταλήξουν στή φαρμακοποιία τῆς Serenissima πολύτιμα ἦταν ἡ ζιγγίβερις, τό σίλφιο, ἡ θηριακή (γιά τό κατ' ἐξοχὴν φάρμακο τῆς Βενετίας), ὁ ὀποπάναξ, ἡ κύπειρη, ἡ σκαμννία, ἡ ζεδοαρία, ἡ λεβάντα καί ἄλλα. Ἄλλες μὴ φυτικῆς προέλευσης πρῶτες ὕλες ἦταν ὁ βόραξ, πού ἔμοιαζε μέ τὴ στυπτηρία, ἀλλὰ καί τό ὀξειδιο τοῦ ψευδαργύρου πού οἱ φαρμακοποιοὶ τό ἀναμείγνυναν σέ σκευάσματα πρὸς ἐξωτερικὴ χρῆση⁵⁶⁶.

Τό ζιγγίβερι ἦταν γνωστό στό Διοσκουρίδη στό ὁποῖο ἀπέδιδε «...δύναμιν θερμαντικὴν, πεπτικὴν μαλακτικὴν κοιλίας ἐπεικῶς, εὐστόμαχον ποιεῖ καί πρὸς τά ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις...»⁵⁶⁷.

Ἡ θηριακή πού καθιέρωσε τό ὄνομά της ὡς ἀντίδοτο ἐναντίον δηλητηριώδους δῆγματος (θηρίων) ἦταν γνωστή στό Γαλνῶ, ἀφοῦ τὴν περιγράφει στά " Περὶ ἀντιδότων Α' καί Β' " βιβλία του⁵⁶⁸, ἐνῶ ἡ κύπειρη κατὰ τό Θεόφραστο ἦταν ἰδανικὸ φάρμακο κατὰ τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ⁵⁶⁹. Γνωστή ἦταν καί στό Θεόκριτο, ἀφοῦ τὴν περιγράφει στά ἔργα

attraverso i secoli e gli speciali di Venezia e di Padova, Padova 1946 ἐπίσης Vanzan Marchini N.E., Rotte mediterranee e baluardi di Sanità, Milano 2004, σ.108. Γιά τὴ βυζαντινὴ φαρμακοθεραπεία βλ. Εὐτυχιάδης Α. Χρ., Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν Θεραπευτικὴν, Ἀθήνα 1983, ἐνῶ γιά τὴ φαρμακοποιία στά Ἑπτάνησα ἐπὶ Βενετῶν βλ. Ἀρνταβάνη-Λιμπεράτου Σ.Ν., Ἱατρικὴ καί Φαρμακοποιία ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, " Ἀσκληπιός" 6(1935), σσ.409-412.

⁵⁶⁶ Tucci U., Farmaci e aromi nel commercio veneziano delle spezie in Vanzan Marchini N.E., Rotte mediterranee e baluardi di Sanità, ὁ.π., σ.103. Γιά τὴν ἀρχαιότερη "ἐννεαφάρμακο" θηριακή τοῦ Ἡρακλείδου βλ. Λασκαράτου Ἰ., Κύλικες ζωῆς κατευνάστριαι. Ἱστορικὴ καί ἱατρικὴ προσέγγιση στίς δηλητηριάσεις τῆς βυζαντινῆς Περιόδου, Ἀθήνα 1994, σσ.41-42.

⁵⁶⁷ πρβλ. Διοσκουρίδης, Περὶ ὕλης ἱατρικῆς Β', Κάκτος, Ἀθήνα 2000, τόμ.2, σ.168. Γιά τὴς ἀφροδισιακῆς τοῦ ἰδιότητες βλ. Benedicenti A., Malati, Medici e Farmacisti, Milano 1951, τόμ.2, σσ.1168-1169.

⁵⁶⁸ Γαλνῶ, Περὶ ἀντιδότων Α' καί Β', ἐκδ. Κάκτος (ὑπό ἐκδ.), τόμ.82, βλ. καί Καραμπερόπουλου Δ., Ἐλεγχος ἀποτελεσματικότητας φαρμάκου ἀπὸ τό Γαλνῶ, Ἀθήνα 2009, σ.7.

⁵⁶⁹ Θεοφράστου, Φυτολογικὸ Λεξικὸ ὁ.π., τόμ.11, σ.181. Στό Σωρανῶ, Περὶ σπαργήσεως μαστῶν, «...τινὲς κυπέρω καταχρίουσιν μετ' οἴνου καί κρόκου τούς μαστούς». πρβλ. Σωρανοῦ, Γυναικείων Α' καί Β', Κάκτος, Ἀθήνα 1996, τόμ.1, σ.176.

του "Θύρσις"⁵⁷⁰, "Αἰπολικόν καί ποιμενικόν"⁵⁷¹. Τά ξέσματα τοῦ σιλφίου χρησιμοποιοῦνταν σάν κατάπλασμα⁵⁷² στούς Ἀρχαίους. Ὅλα αὐτά τά βότανα ἔφταναν στή Βενετία ἀφειδῶς.

Ἡ κυβέρνησις παρενέβαινε συχνά μέ θεσπίσματα (1760, 1763, 1768) καί παρακολουθοῦσε ἐκ τοῦ πλησίον τήν ποιότητα τῶν κυκλοφορούντων σκευασμάτων ἀλλά καί τήν ὑπευθυνότητα τῶν φαρμακοπωλῶν.

Πρώτη ἡ Βενετία ἐξέδωσε κώδικα φαρμακοποιίας πού συντάχθηκε τό 1790 ἀπό καθηγητές τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα, ὅπου εἶχαν καταχωρηθεῖ οἱ τρόποι παρασκευῆς τῶν ἐν ἰσχύ φαρμάκων. Ἀπό τό 1565 μάλιστα, ἕναν αἰῶνα πρὶν λειτουργήσῃ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, εἶχε ἰδρυθεῖ καί τό Collegio degli Speziali (τῶν φαρμακοποιῶν), τό ὁποῖο καταργήθηκε μέ τήν ἔλευση τοῦ Ναπολέοντα⁵⁷³.

Μερικά χρόνια ἀργότερα, ἐπί Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς, θά ληφθεῖ πρωτοβουλία γιά τό νέο Φαρμακευτικό Κώδικα καί Κατάλογο. Ὁ δεύτερος ἀποτελοῦσε τόν πίνακα τῶν σύνθετων θεραπειῶν πού θά καταχωροῦνταν στό νέο κώδικα. Λίγο ἀργότερα στελεχώθηκε καί ἡ Φαρμακευτική Σχολή, μέ πρωτοβουλία μάλιστα τοῦ χημικοῦ Ferreto.

Τό 1773 στή Βενετία λειτουργοῦσαν 90 φαρμακεῖα μέ ἰσάριθμους καθηγητές. Τό 1803 ἐπί Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς μειώθηκαν σέ 81. Κάθε φαρμακεῖο εἶχε τό δικό του ἔμβλημα τό ὁποῖο φρόντιζαν νά φαίνεται ἀπό μακρυά. Διάσημα φαρμακεῖα ἦταν τό "Φαρμακεῖο μέ ἔμβλημα τῆ χρυσῆ κεφαλῆ", τό "Φαρμακεῖο τῆς μιᾶς καί τῆς μισης κολόνας", τό "Φαρμακεῖο τῶν Καπουτσίνων στό Λυτρωτή" μά καί ἄλλα πάρα πολύ γνωστά⁵⁷⁴, ἐνῶ σπουδαία

⁵⁷⁰ Θεοκρίτου, Θύρσις, Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα 1995, σ.18.

⁵⁷¹ Θεοκρίτου, Αἰπολικόν καί ποιμενικόν, Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα 1995, σ.52.

⁵⁷² Ἴπποκράτους Κατάλογος φαρμάκων, Κάκτος, Ἀθήνα 1993, τόμ.11, σ.337. Ὀνομάζεται καί ferula tingitana (φερούλα ἢ τιγγιτανή) φυτό τῆς ἀφροασιατικῆς μεσογειακῆς λεκάνης ὅπου εἶχαν πρόσβαση οἱ Βενετοί βλ. Θεοφράστου, Φυτολογικό Λεξικό ὁ.π., τόμ.11, σ.264, ἐπίσης Γαληνοῦ, Περί κράσεων, Κάκτος, Ἀθήνα 2000, τόμ.4, σ.260, ὅπου τό σίλφιο μπορεῖ νά προέρχεται ἀπό τήν Κυρήνη, τή Μηδία ἢ τήν Παρθία.

⁵⁷³ Ζαρίδη Κ., Φαρμακεῖα..., ὁ.π., σσ.113, 114, 125.

⁵⁷⁴ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di raure e voluttà, ὁ.π., σσ.107, 118, 122, γιά τά διάσημα φαρμακεῖα ὅπως Spezieria alla Testa d' Oro, Spezieria alla Colonna e Mezza, Spezieria dei Cappuccini al Redentore, ἐνῶ γιά τά ἔμβλήματα τῶν

καί διαχρονική δραστηριότητα φαρμακοποιῶν εἶχαν οἱ Fatebenefratelli τοῦ S. Servolo. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη προμηθευόταν τά φάρμακά του ἀπό τό ἐν λειτουργία ἀκόμη καί σήμερα "Φαρμακεῖο Στό ἔμβλημα τοῦ Σταυροῦ τῆς Μάλτας" ἰδρυθέν τό 1681 στό S. Antonino καί πολύ κοντά στό Νοσοκομεῖο⁵⁷⁵. Τό Νοσοκομεῖο τῆς Δευτέρας Περιόδου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ, ἦταν συμβεβλημένο μέ τό ἐπίσης διάσημο "Φαρμακεῖο Mandonani Στό ἔμβλημα τοῦ Χριστοῦ Λυτρωτῆ" (all' insegna del Cristo Redentor) στήν Calle Larga κοντά στόν Ἅγιο Μάρκο⁵⁷⁶.

Τό Φαρμακεῖο Στό ἔμβλημα τοῦ Σταυροῦ τῆς Μάλτας (Alla Croce di Malta) τοῦ Girolamo Meltio ἦταν σύγχρονο τοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου γι' αὐτό καί ὑπῆρξε μία μακρόχρονη συνεργασία. Μέ τήν ἀπόφαση τῆς 27^{ns} Σεπτεμβρίου 1732 καθοριζόταν ἡ σχέση Νοσοκομείου-Φαρμακείου καθότι τό δεύτερο ἦταν ὑποχρεωμένο νά προμηθεύει στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη μόνο τά φάρμακα τῆς σχετικῆς ἀπό τούς Προνοπές λίστας φαρμάκων πού βρισκόταν στό θεραπευτήριό καί εἶχε καταρτισθεῖ τό 1730 καί ἡ ὁποία ἀφοροῦσε τούς φτωχοῦς τῆς Ἀδελφότητας τῶν Αἰδουμένων. Τήν εὐθύνη γιά τή σωστή χορηγία φαρμάκων ἐπιφορτιζόταν ὁ ἰατρός καί ὁ φαρμακοποιός. Ὁ πρῶτος διότι ὄφειλε νά συνταγογραφεῖ βάσει τοῦ δεδομένου καταλόγου καί ὁ δεύτερος διότι τοῦ ἀπαγορευόταν ἡ προώθηση ἄλλων φαρμάκων ἐκτός τῶν συνταγογραφημένων, ἀλλιῶς δέν θά ἐξοφλοῦνταν ἀπό τούς Προνοπές⁵⁷⁷.

φαρμακείων βλ. Trinchieri M. di Venanson, Insegne di farmacia nella Repubblica Veneta, "Il Farmacista" 5(1964), σσ.1-4.

⁵⁷⁵ Schwarz A., Per una storia della farmacia e del farmacista in Italia, Venezia e Veneto, ὄ.π., σ.20, γιά τό Σύλλογο Φαρμακοποιῶν βλ. Marangoni G., Associazioni di mestiere nella Repubblica Veneta: vittuaria, farmacia, medicina, Venezia 1974. Γιά τούς Fatebenefratelli βλ. κατωτ.σ.296.

⁵⁷⁶ E.I.B., N.A., b.38 Ospedale Flangini-Pickering, Documenti Amministrazione (1845-1851), f.75^r, βλ. καί Vanzan Marchini N.E., Luoghi... ὄ.π., σ.114.

⁵⁷⁷ A.S.V., Provveditori sopra Ospitali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἀποφ. τῆς 27^{ns} Ἰανουαρίου 1732, ἄρθρ.32, A.S.V., αὐτόθι, Sommario di tutte le Leggi...Legge X.

Μέ τήν ἀπόφαση τῆς 10^{ns} Δεκεμβρίου 1735⁵⁷⁸ καταρτίστηκε ὁ κατάλογος τῶν φαρμάκων γιά τό Σεμινάριο καί τό Νοσοκομεῖο τά ὁποῖα κατόπιν τῆς σχετικῆς παρακράτησης θά ἐξοφλοῦνταν στό φαρμακοποιό μόνο στήν τιμή τοῦ 40%. Γίνονταν μάλιστα σκέψεις ἐκ μέρους τῶν Προνοπτῶν νά πιέσουν περαιτέρω τό φαρμακοποιό τοῦ Alla Croce di Malta γιά πλέον συμφέρουσα τιμή τοῦ 40% τῶν πιστώσεων, πρὸς ὄφελος τῶν πόρων δωρεᾶς Φλαγγίνη. Ἐάν μάλιστα τό εἰρημένο φαρμακεῖο παρέμενε ἀνένδοτο θά μπορούσε ὁ ἀρμόδιος Προνοπτής νά διακόψει τή συνεργασία μαζί του καί νά ἐπιλέξει ἄλλο, γειτονικό μέ τό Νοσοκομεῖο⁵⁷⁹.

Ἐπί τῷ δωδέκατος νόμος τῆς νομολογίας γιά τή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, ὑποχρέωνε τό φαρμακοποιό τοῦ ἀνωτέρω συνεργαζόμενου φαρμακείου, νά ἀποστέλλει ἀνά δῆμνο στόν ἀρμόδιο Ὑπουργό τό λογαριασμό τῶν καταλογισθέντων φαρμάκων γιά τό Νοσοκομεῖο, μετά ἀπό ἐπαλήθευση καί ἐπικύρωσή του⁵⁸⁰.

Ἐπί τῷ νόμος ἀριθ. 13 καθόριζε τόν τρόπο συνταγογραφίας ὅπου ἐκτός τοῦ σκεύασματος, ἐπί τῆς συνταγῆς καταχωροῦνταν ἡ ἡμερομηνία, τό ὀνοματεπώνυμο ἀσθενοῦς, τό Νοσοκομεῖο (καμιά φορά γραφόταν τό Σεμινάριο), ἐνῶ ὁ ἰατρός ὑπέγραφε καί τό ἀντίστοιχο βιβλίο συνταγῶν⁵⁸¹.

Ἐπί τῷ νόμος ἀριθ. 14 ὑποχρέωνε τόν ἀρμόδιο πληρεξούσιο νά ἐλέγχει τήν ἐφαρμογή τῶν ἀνωτέρω, ἐνῶ οἱ Giovanni Pietro Legranzi, Astorio Capello πρῶν Προνοπτής, Prospero Valmarana Προνοπτής, Borbon Vincenzo Morosini τέταρτος Προνοπτής διεμήνυαν μέ τό νόμο ἀριθ. 15 στούς,

⁵⁷⁸ A.S.V., αὐτόθι, ἀποφ. τῆς 10^{ns} Δεκεμβρ. 1735, ἄρθρ.83, A.S.V., αὐτόθι, Sommario di tutte le Leggi...Legge XI, A.S.V., αὐτόθι, ἀντιγρ. τῆς ἀποφάσεως 10/12/1735 τῶν τριῶν Προνοπτῶν: Pierro Girolamo Capella, Federico Batraggin, Giacomo Zustinian.

⁵⁷⁹ A.S.V., αὐτόθι, ὁμοίως copia Legge XI.

⁵⁸⁰ A.S.V., αὐτόθι, Sommario di tutte le Leggi...Legge XII.

⁵⁸¹ A.S.V., αὐτόθι, legge XIII.

ιατρό, φαρμακοποιό και όποιονδήποτε εμπλεκόμενο, την εφαρμογή ποινικών κυρώσεων σε περίπτωση παρανομίας⁵⁸².

Παρά όλα αυτά, τα προβλήματα δεν άργησαν να φανούν. Ένώ δηλαδή το κοστολόγιο, που εξέδωσε το φαρμακείο "Alla Croce di Malta" για τα φάρμακα του Φλαγγίνειου Θεραπευτηρίου του έτους 1772, υπολογιζόταν σε 600 δουκάτα, το 1774 ανερχόταν σε 816, το 1780 σε 1414, το 1782 σε 2.803 και το 1783 σε 4.044 δουκάτα αντίστοιχως. Η φρενέρης αύξηση του τιμολογίου των φαρμάκων δεν υπήρξε ατεκμηρίωτη. Διαπιστώθηκε -ως έλεχθη- έλλιπής καταχώρηση του ονόματος των ασθενών (χωρίς επώνυμο) τόσο στο βιβλίο καταχώρησης ασθενών και συνταγογραφίας του Νοσοκομείου, ως και στις ίδιες τις συνταγές⁵⁸³. Τοῦτο ἐρμηνεύτηκε ὡς παρείσφρηση στο Νοσοκομείο, ατόμων που δεν είχαν δικαίωμα νοσηλείας. Εκτός αυτού οι συνταγές δεν ήταν ατομικές, ονομαστικές και κατά μήνα υπογεγραμμένες, βάσει του νόμου αρ.8 της ισχύουσας νομοθεσίας, για τη λειτουργία του Νοσοκομείου, αλλά συλλογικές κατά το τέλος του έτους, υπογεγραμμένες δυνητικά από όποιονδήποτε ιατρό, με την αυτονόητα παρελκόμενη κατασπατάληση⁵⁸⁴.

Υπήρξαν μάλιστα και κάποιοι διαξιφισμοί στο ιατρείο του Νοσοκομείου μεταξύ του ιατροῦ Giorgia Corner και των βοηθών του φαρμακοποιού Santo Chinaglia του "Σταυρού της Μάλτας", επειδή ο δεύτερος δεν χορήγησε τα φάρμακα κάποιας ανώνυμης συνταγής με αποτέλεσμα ο Corner να τα προμηθευτεί από άλλο Φαρμακείο⁵⁸⁵.

⁵⁸² A.S.V., αυτόθι, Leggi IVX, XV, το ίδιο στή filza "Terminazioni Commissaria Flangini". Για τους νόμους περί φαρμάκων και συνταγογραφίας στο Νοσοκομείο Φλαγγίνη, βλ. και πρωτότ. αρχειακ. κείμενο σ.456, Leggi XI-XV.

⁵⁸³ A.S.V., αυτόθι, έγγρ. "Spezier".

⁵⁸⁴ A.S.V., αυτόθι.

⁵⁸⁵ A.S.V., αυτόθι, έγγρ. αριθ.35.

Βλέποντας οί Προνοπτές τήν οικονομική παρεκτροπή καί υπερβολή στό θέμα χορηγείας φαρμάκων παρενέβησαν δυναμικά μόλις τρεῖς ἡμέρες μετά τήν ψήφισι τῶν νόμων γιά τό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο (30 Δεκεμβρίου 1783), τελικά ὑπέρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου ἀφοῦ μέ ἔγγραφό τους τήν 2^α Ἰανουαρίου 1783⁵⁸⁶ (βεν. ἡμ.) ἀποφάσισαν περικοπές στό φαρμακοποιό τῆς τάξεως τοῦ 10% γιά τά χορηγούμενα φάρμακα στό Νοσοκομεῖο καί Σεμινάριο. Πρίν μισόν αἰώνα (10/12/1735) ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ὑπῆρξε ἤδη μία πρώτη μείωσι στό κοστολόγιο τῶν φαρμάκων ἔναντι τοῦ φαρμακοποιοῦ στό 40% τῆς ἀξίας τους. Ὅπως τότε ἔτσι καί σ' αὐτή τήν περίπτωση ὁ ὑπεύθυνος διευθέτησι αὐτῶν τῶν θεμάτων, Προνοπτής Cattasticator, ἀφοῦ ἔλαβε ὑπόψη τούς νόμους X, XII καί XIII τῆς γενικῆς, γιά τή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη, νομολογίας τῆς 30/12/1783, γιά τόν κατάλογο τῶν φαρμάκων, τίς ὑποχρεώσεις τοῦ φαρμακοποιοῦ καί τόν τρόπο συνταγογραφίας ἀντίστοιχα, προέβη σέ τροποποίηση τοῦ νόμου XI. Ἔτσι ἀπό 1^η Ἰανουαρίου 1783 (βεν. ἡμερ.) τά φάρμακα γιά τό Νοσοκομεῖο καί τό Σεμινάριο θά ἐξοφλοῦνταν στό φαρμακοποιό τοῦ "Σταυροῦ τῆς Μάλτας" Santo Chinaglia, στό ποσό τοῦ 30% τῆς ἀξίας τους.

Τά φάρμακα Νοεμβρίου, Δεκεμβρίου λήξαντος ἔτους γιά τά δύο ἰδρύματα θά ἐξοφλοῦνταν στόν εἰρημένο φαρμακοποιό σύμφωνα μέ τήν προηγούμενη τιμή τοῦ 40%⁵⁸⁷ πού ὑπαγόρευε μέχρι τότε ὁ νόμος XI.

Τό ἔγγραφο, πού διά τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Giovanni Pietro Legranzi ἀποτελεῖ ἀντίγραφο ἀπό τό αὐθεντικό τῆς filza Terminazioni Commissaria Flangini ὑπογράφεται ἀπό τούς Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii:

⁵⁸⁶ A.S.V., αὐτόθι, κορία τῆς 2^α Ἰανουαρίου 1783, A.S.V., αὐτόθι, Decreto 2 Gennaio 1783, clausola 10. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.457, ἔγγρ.3.

⁵⁸⁷ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Dicembre 1783, Terminazione 10 Aprile 1733.

Astorio Angelo πρώην Προνοπτής, Prospero Valmarana Προνοπτής, Borbon Vincenzo Morosini τέταρτος Προνοπτής.

Ἔτσι μέ τό ψήφισμα αὐτό τῆς 2/1/1783 ἔγινε ἐφικτό τά φάρμακα γιά τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη καί τό Σεμινάριο νά ἐξοφλοῦνται ἀπό τά χρήματα Δωρεᾶς Φλαγγίνη καί διά μέσου τῶν Προνοπτῶν στό 30% τῆς ἀξίας τους. Τά περισσότερα ἀπό τά Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας ὅπως θά δοῦμε κατωτέρω εἶχαν δικό τους ἐργαστήριο παρασκευῆς φαρμάκων, πρὸς ἴδια χρήση τῶν ἀσθενῶν τους ἀλλά καί πρὸς πώληση. Ἐπίσης πολλές μονές ἐξασκοῦσαν τήν τέχνη τῆς φαρμακοποιίας ἀλλά καί προωθοῦσαν παράλληλα στήν ἀγορά τά σκευάσματά τους. Τή δραστηριότητα αὐτή φαρμακοποιίας καί διάθεσης κατά τό 1713 εἶχαν τά Νοσοκομεῖα τῶν Mendicanti, τῶν Incurabili, τῶν SS. Pietro e Paolo, τό Ospedaletto καί αὐτό τοῦ Castello⁵⁸⁸.

Ὅμοίως καί πολλά γνωστά μοναστήρια τῆς Βενετίας ὅπως τά Monasteri τῶν S. Giorgio Maggiore, τοῦ de Frari, τῆς Sa. Giustina, τοῦ S. Francesco della Vigna, τοῦ S. Lorenzo, τοῦ S. Girolamo, τῆς Sa. Teresa, τῆς Umilta καί ἄλλα⁵⁸⁹. Λόγω τῆς μεγάλης ὁμως συρροῆς τυχοδιωκτῶν ἀπό τίς ἀποικίες οἱ ὁποῖοι συνέπρατταν μέ τούς ντόπιους ἀγύρτες καί ἐμπειρικούς τῆς λαϊκῆς ἰατρικῆς καί τῆς μαγείας, δημιουργοῦνταν πολλές φορές ἔντονα προβλήματα στά θέματα ὑγείας μέ διαφημιζόμενα θαυματοργά φάρμακα καί σκευάσματα⁵⁹⁰.

Ἡ Πολιτεία πρὸς προστασία τῶν ὑπκῶν της ἐξέδιδε κατά καιροῦς διατάγματα καί τροποποιοῦσε ἀναλόγως τούς ἰσχύοντες νόμους. Μέ τό νόμο τῆς 30/4/1740 ἐπί παραδείγματι ἀπαγορευόταν σέ ὁποιοδήποτε ἄτομο ἢ μοναστήρι κ.τ.λ. ἡ διαχείριση καί ἐμπορία φαρμάκων. Ὑπεύθυνος

⁵⁸⁸ Dian G., Cenni storici sulla Farmacia Veneta, Venezia 1900, σ.153.

⁵⁸⁹ Dian G., αὐτόθι, σσ.153-154.

⁵⁹⁰ Ζαρίδη Κ., Φαρμακεῖα - Ἀρωματοποιεῖα...ὁ.π., σ.114, βλ. καί Coltro D., Dalla Magia alla Medicina contadina e popolare, Firenze 1983, σσ.15-52.

ἐπαγρύπνησης ἐπ’ αὐτῆς τῆς Ἀρχῆς ἦταν τό Collegio τῶν Φαρμακοποιῶν⁵⁹¹. Ἀλλά καί μέ τό νόμο 16/12/1768 τό Ὑπουργεῖο Ὑγείας ὑπενθύμιζε ὅτι τά φαρμακεῖα μονῶν, νοσοκομείων καί ἄλλων εὐαγῶν ἰδρυμάτων ὑπόκεινται στούς ἐλέγχους τοῦ Ὑπουργείου. Σ’ αὐτά ὅπως καί στά Δημόσια Νοσοκομεῖα ἀπαγορευόταν, ἔστω καί ἂν διέθεταν προνόμια, νά διανέμουν καί νά πουλοῦν ὅποιουδήποτε εἴδους φάρμακο, ἀπλό ἢ σύνθετο. Ἡ ἀπαγόρευση ἦταν γενική ἐξαιρουμένης ὡς τόσο τῆς Μεγάλης Ἀδελφότητας τῶν Φτωχῶν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου⁵⁹² καί ἀκολουθοῦσαν κυρώσεις καί πρόστιμα πρός τούς παραβάτες κ.λ.π. Τό μικρό δεκάκλινο Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο δέν ἀσχολήθηκε ποτέ μέ θέματα φαρμακοποιίας. Κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του συνεργάστηκε μέ τό Φαρμακεῖο τοῦ “Σταυροῦ τῆς Μάλτας” ὅπως εἶδαμε, ἐνῶ κατά τή Μεταβατική καί Δευτέρα μέ αὐτό τοῦ Girolamo Mandonani.

12. ΤΟ ΜΕΤΑΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΔΟΜΑ

Σέ μία ἐποχή πού ἡ ὑγίης ἐπιβίωση προϋπέθετε τή συνέργεια πολλῶν παραγόντων ἡ ζωή καί ἡ ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦσαν ἓνα ἔρμαιο ἐγκατάλειμμα τοῦ πολέμου, τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καί τῆς ἀσθένειας. Ἡ κοινωνική ἀσφάλεια ἦταν ἀνύπαρκτη, ἡ ἀντιμισθία μή αὐτονόμη καί ἡ ὑγεία ἐπισημασμένη, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ ἰατρική δέν ἔχαιρε ἀκόμη τῶν ἀδιαφιλονίκητων ἐπιστημονικῶν τῆς ἐπιτευγμάτων. Μέσα σ’ αὐτό τό γενικό πλαίσιο ἀναπτύχθηκαν τάσεις κοινωνικῆς συνοχῆς καί ἀλληλεξάρτησης στά δεδομένα μιᾶς ἀλτρουιστικῆς συμπεριφορᾶς πού εὐνοοῦνταν ἀπό τούς νόμους ἠθικῆς καί θρησκευτικῆς δεοντολογίας τοῦ ἀκμάζοντος

⁵⁹¹ Vanzan Marchini N.E., (a cura di) Le Leggi di Sanità della Repubblica di Venezia, vol. second, ὁ.π., σ.353.

⁵⁹² Vanzan Marchini N.E., αὐτόθι, σ.354.

χριστιανισμού. Δημιουργήθηκαν καθιδρύματα και άσυλα ανταποκρινόμενα σε κάθε κοινωνική ομάδα.

Ήβρισκαν έτσι στέγη υπό τήν άρωγή τών έλεούντων, ναυτικοί, αιδούμενοι φτωχοί, γερασμένες μοναχές, όμοιες υπό τό μοναχικό σχήμα αλλά μή χειροτονηθείσες (Pizzocchere), προσκυνητές, ευγενείς χήρες (vedove nobili), πρώην πόρνες (ex-prostitute), κατηχούμενοι, πρώην κατάδικοι φυλακών (ex-carcerati), γερασμένα ζεύγη, άσθενείς και άλλοι. Λειτουργούσαν 132 τέτοια έτερόκλητα άσυλα στή διαχρονική ιστορία τής Βενετίας διανεμημένα στα έξι Sestieri (συνοικίες) τής πόλης ώς έξής: 39 στό Castello, 19 στό S. Marco, 30 στό Cannaregio, 6 στό S. Polo, 5 στό Sa.Croce, 26 στό Dorsoduro αλλά και στήν Giudecca επίσης ⁷⁵⁹³.

Όλα είχαν ένα κοινό γνώρισμα. Αποτελοϋνταν από παρηκμασμένες κοινωνικά, οικονομικά, επαγγελματικά και ηλικιακά, ομάδες τών οποίων ή επιβίωση εξαρτιόταν από τήν οικονομική στήριξη τών άλλων. Η οικονομική αυτή στήριξη δέν ήταν άπόρροια κατά τό πλεϊστον νενομισμένων κρατικών αποφάσεων, αλλά είχε άφεθει στή συναισθηματική πρωτοβουλία τών συνανθρώπων. Έτσι κάθε βοήθημα έπαιρνε τή μορφή έλεημοσύνης, άφου προερχόταν από πρωτοβουλία έλέους του έλεούντος προς τόν οικονομικά σε άνέχεια εύρισκόμενο συνάνθρωπό του. Σ' ένα τέτοιο κλίμα άλτροισμού πού διαποτιζόταν από τίς διδαχές φιλανθρωπίας και έλέους του Χριστιανισμού, κάθε μορφή οικονομικής υποστήριξης, έφερε τό όνομα "έλεημοσύνη", πού κατ' έκφραση και έννοια έχει μεταφερθει και στήν ίταλική γλώσσα (elemósina).

⁵⁹³ Semi F., Gli Ospizi di Venezia, ό.π., σσ.70, 152, 176, 225, 240, 252, 288.

Ἔτσι καί τό μετανοσπλευτικό ἐπίδομα πού ἔπαιρναν οἱ Ἕλληνες μέ τό ἐξιπήριό τους ἀπό τό Νοσοκομεῖο ἔφερε αὐτό τό ὄνομα ἀλληλεγγύης καί χριστιανικῆς ἀγάπης. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης πού ἀπ' τήν παιδική του ἡλικία εἶχε ἐντρυφήσει σέ θέματα ὑγείας κοντά στό θεῖο του ἰατρό Βενέδικτο εἶχε θεσπίσει μέ τή διαθήκη του ἕνα μετανοσπλευτικό ἐπίδομα δύο ἢ καί περισσότερων κατ' ἀνάγκη δουκάτων, τό ὁποῖο θά χορηγοῦνταν στόν ἀσθενή μέ τήν ἔξοδό του ἀπό τό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο γιά νά μπορεῖ νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του. Ἔτσι ...che quando siino sani siino licenziati con un raro di ducati per uno per mandarli alle loro case, et se anco più facesse bisogno circum circa se li concedi ...⁵⁹⁴, ὅπως δηλώνει χαρακτηριστικά⁵⁹⁵.

Ἄν σκεφτοῦμε ὅτι ὁ πρωτοδιορισθεῖς στό Φλαγγίνειο Νοσοκομεῖο, Giorgio Corner ἔπαιρνε μνηνιαῖο μισθό 2,5 δουκάτων, θά ἐννοήσουμε πόσο σημαντικό ἦταν αὐτό τό ποσό γιά τούς ἰαθέντες, οἱ ὁποῖοι μάλιστα θά ἐξασφάλιζαν καί τό ταξίδι ἐπιστροφῆς στήν πατρίδα πού δέν θά ἦταν σέ θέση νά πραγματοποιήσουν. Ἄρχισε λοιπόν νά δημιουργεῖται μία ροή ψευδασθενῶν στό Νοσοκομεῖο πρὸς ἐκμαίευση τοῦ μετανοσπλευτικοῦ ἐπιδόματος. Ἡ κατάσταση, μετά ἀπό 28 χρόνια ἐφαρμογῆς του, δημιούργησε ἕνα τέτοιο κυκεῶνα πού ἀνάγκασε τούς ἀρμόδιους ἐπί τῶν Νοσοκομείων Προνοπτές νά παρέμβουν. Μέ τό ψήφισμα τῆς 27^{ns} Σεπτεμβρίου 1694, ἀποφασίστηκε ἡ χορηγία τοῦ μετανοσπλευτικοῦ ἐπιδόματος κατόπιν 20ημέρου τουλάχιστον νοσπλείας στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο καί ἀπό ἀσθένεια πού ἐκπλήρωνε τούς κανόνες εἰσαγωγῆς καί πού θά πιστοποιοῦσε

⁵⁹⁴ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. τῆς 11 Settembre 1644 "Altro punto di Testamento" Clausola 19, A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 30^{ns} Νοεμβρίου 1640 Punto Testamento Eccelente Tomasso Flangini, E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525, f.7^f, E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.2 (νέα ἀριθμ.).

⁵⁹⁵ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525, f.24^f.

ὁ θεράπων ἰατρός⁵⁹⁶. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐπῆλθε μία ἀνάσχεση στὴν ἀσυδοσία, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσει πολὺ. Πράγματι μὲ τὴν παρερμηνευθεῖσα ἀπόφαση τῆς 18^{ης} Σεπτεμβρίου 1781 (λόγω καὶ τῆς ἀμέλειας τῶν Προνοπτῶν) κάθε Ἑλληνας πού ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα προσκόμιζε ἕνα νόθο πιστοποιητικὸ ἀπορίας ἢ νοσηλείας οὕτως ὥστε μὲ τὸ ἐπίδομα νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ του. Ἡ ὅλη ὑπόθεση ἄρχισε νὰ γίνεται πάλι ἀσύμβατη μὲ τὰ οἰκονομικὰ δεδομένα παροχῶν, ἀπὸ τὴ στιγμή μάλιστα πού ἀναμείχθηκαν καὶ οἱ πλοίαρχοι μὲ τὴν ἔκδοση πιστοποιητικῶν καὶ τὸν τρόπο πληρωμῆς τους. Καὶ ἐνῶ ὅλα αὐτὰ συνέβαιναν ἕνα χρόνο πρὶν τὴν εἴσοδο τοῦ Ναπολέοντα στὴ Βενετία, μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς 8^{ης} Μαρτίου 1796 ἡ τριανδρία τῶν Προβλεπτῶν (Προνοπτῶν) ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καὶ Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, Girolamo Maria Dolfin, Antonio Zen, Zambattista Albrizzi, καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου Angelo Lengranzi, ἦλθε νὰ ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν.

Στὸ ἐξῆς τὸ μετανοσηλευτικὸ ἐπίδομα θὰ χορηγοῦνταν μὲ τὴν κατάθεση τριῶν πιστοποιητικῶν. Τὸ πρῶτο ἦταν τοῦ ἐφημέριου ὅπου θὰ φαινόταν τὸ ὀνοματεπώνυμο, ἡ ἡμερομηνία γέννησης, τὸ θρήσκευμα καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάσταση (ἀπορίας). Αὐτὸ θὰ βοηθοῦσε λόγω καὶ τῆς ὑπάρχουσας νόσου τὴν εἰσαγωγή τοῦ ἀσθενοῦς στό Νοσοκομεῖο.

Τὸ δεύτερο, πιστοποιητικὸ ἐξόδου (ἐξιτήριο) ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖο, θὰ ἐπικυρωνόταν ἀπὸ τὸν Προϊστάμενο τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου ὅπου θὰ ἀναφερόταν ὅτι ὁ ἀσθενὴς νοσηλεύτηκε καὶ ἐξῆλθε κατόπιν ἰάσεως. Πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ πιστοποιητικὸ θὰ εἶχε καταχωριστεῖ ἀπὸ τοὺς Προνοπτῆς τὸ μετανοσηλευτικὸ ἐπίδομα τῶν δύο δουκάτων.

Ἡ προσκόμιση αὐτοῦ τοῦ πιστοποιητικοῦ θὰ ἀποτελοῦσε προϋπόθεση ἐπιβίβασης τοῦ ἰαθέντος στό πλοῖο τὸ ὁποῖο θὰ τὸν μετέφερε στὴν πατρίδα

⁵⁹⁶ A.S.V., Provn. sop. Osped. E Luoghi pii, b.117, fasc. i, Termine 27 Settembre 1694, clausola 34, A.S.V., αὐτόθι, Sommario di tutte le Leggi relative all' Ospedal Flangini, Legge II, ὅπως φαίνεται στό πρωτότ. ἀρχεῖακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2.

του. Τό τρίτο πιστοποιητικό θά έκδιδóταν άπό τόν πλοίαρχο πού θά βεβαίωνα κατόπιν τοῦ σχετικοῦ ἐλέγχου τήν ἐπιβίβαση στό πλοίο τοῦ ἐνδιαφερόμενου⁵⁹⁷. Κατά τήν τρέχουσα αὐτή περίοδο ἰατρός στό Νοσοκομεῖο ἦταν ὁ Giorgio Corner ὁ ὁποῖος ὑπηρετοῦσε ἤδη ἐκεῖ ἀπό τό 1784.

Κατά τή συγκεκριμένη δέ διετία (1795-1797) πού θά ἔκλεινε μέ τήν πώση τῆς Serenissima, στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη νοσηλεύθηκαν 96 ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι μετά τήν ἀνάρρωση καί ἔξοδό τους ἀπό τό Θεραπευτήριο πῆραν καί τό μετανοσηλευτικό ἐπίδομα τῶν δύο δουκάτων. Θεράπων ἰατρός καί τῶν 96 ἀσθενῶν ὑπῆρξε ὁ Giorgio Corner, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε καί τά πιστοποιητικά εἰσόδου καί ἐξόδου. Στό ἐνιαῖο αὐτό πιστοποιητικό ἦταν καταγεγραμμένα⁵⁹⁸: Ἡ ἡμερομηνία εἰσόδου καί ἀκολουθοῦσε ἡ ἐνυπόγραφη ἀναφορά τοῦ Corner μέ τό ὀνοματεπώνυμο τοῦ ἀσθενοῦς, τήν πληροφορία ὅτι εἰσήχθη στό Νοσοκομεῖο καί τή διάγνωσή του. Ἀκολουθοῦσε ἐντός λεπτοῦ παραλληλόγραμμου πλαισίου τό ὀνοματεπώνυμο τοῦ ἀρμόδιου γιά τήν καταβολή τοῦ ἐπιδόματος Προνοπιῆ. Ὁ γνωστός ἐκ τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης τριανδρίας τῶν Προνοπιῶν Giambattista Albrizzi ὑπέγραψε 49 πιστοποιητικά, ἐνῶ ὁ Lauro Dandolo 47.

Συνακολουθοῦσε δεύτερη ἐνυπόγραφη ἀναφορά τοῦ Corner, σχεδόν πανομοιότυπη σέ ὅλα τά πιστοποιητικά πού ἀναφερόταν στήν ἴαση καί ἔξοδο τοῦ ἀσθενοῦς, ...Parti il sudetto, da me licenziato, tanto affermo con giuramento Corner medico.

Στό τέλος ἀκολουθοῦσαν ἐντός λεπτῶν παραλληλόγραμμων πλαισίων τό ὀνοματεπώνυμο καί οἱ ὑπογραφές τοῦ Δόκτορος Γεράσιμου Ζυγούρα ἐφημέριου καί ἐκλεγμένου Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, τοῦ

⁵⁹⁷ E.I.B., N.A., b.39, ἔγγρ. ἀριθ. 187, addi 8 Marzo 1796.

⁵⁹⁸ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150 fasc.38, Licenziati dall' Ospedale coll' assegno dei 2 ducati, f.7'.

Δόκτορος Χρυσάνθου Μοσχόπουλου, έφημέριου καί του Διοικητή του Νοσοκομείου Αναστάσιου Ρόζα. Σπανιότερα, ή υπογραφή του έφημέριου άπουσίαζε άφου ύπηρχε αυτή του Άρχιεπισκόπου⁵⁹⁹. Από τούς 96 άσθενείς οί 42 ξεπέρασαν τό είκοσαήμερο νοσηλείας καί κατά μέσο όρο ή νοσηλεία τους σέ ήμέρες άνερχόταν σίς 31,6⁶⁰⁰. Οί 54 άσθενείς είχαν κατά μέσον όρο νοσηλεία 11,1 ήμερών⁶⁰¹. Δέν διευκρινίζεται εάν καί αυτοί πήραν τό μετανοσηλευτικό επίδομα των δύο δουκάτων. Τό γεγονός όμως ότι ή υπογραφή του υπεύθυνου, γιά τήν καταβολή του επιδόματος, Προνοπή, είναι σ' όλα τά πιστοποιητικά καί ότι ή filza των 96 πιστοποιήσεων αναφέρεται στους έξελθόντες του Νοσοκομείου μετά του χορηγουμένου ποσοϋ των δύο δουκάτων [Licenziati dall' Ospedale coll' assegno dei 2 ducati (1795-1797)], δέν αφήνει περιθώρια άμφιβολίας γιά τή σίγουρη καταβολή του καί σ' αυτούς.⁶⁰² Τήν ίδια περίοδο (1795-1797) νοσηλεύθηκαν άκόμη ένδεκα άσθενείς υπό τήν έποπτεία του Giorgio Corner καί στους όποιους δέν κατεβλήθη τό μετανοσηλευτικό επίδομα⁶⁰³.

Οί πέντε άπ' αυτούς απέβίωσαν στό Νοσοκομείο⁶⁰⁴ ενώ οί έξι είχαν μέσο όρο νοσηλείας περίπου 5 ήμέρες⁶⁰⁵. Όλα τά πιστοποιητικά είναι υπογεγραμμένα άπό τόν Corner, επτά άπ' αυτά άπό τόν Προνοπή

⁵⁹⁹ A.S.V., αυτόθι, ff.19-23, 72-94.

⁶⁰⁰ A.S.V., αυτόθι, f.1^r, f.2^r, f.4^r, f.5^r, f.6^r, f.7^r, f.8^r, f.9^r, f.10^r, f.11^r, f.12^r, f.14^r, f.19^r, f.21^r, f.22^r, f.23^r, f.25^r, f.31^r, f.32^r, f.34^r, f.39^r, f.42^r, f.46^r, f.47^r, f.58^{br}, f.60^r, f.62^r, f.63^r, f.69^r, f.70^r, f.73^r, f.74^r, f.75^r, f.79^r, f.81^r, f.84^r, f.85^r, f.88^r, f.89^r, f.91^r, f.92^r, f.93^r. Βλ. καί πρωτότ. άρχειακ. κείμενο σ.466, έγγρ.10.

⁶⁰¹ A.S.V., αυτόθι, f.3^r, f.13^r, f.15^r, f.16^r, f.17^r, f.18^r, f.20^r, f.24^r, f.26^r, f.27^r, f.28^r, f.29^r, f.30^r, f.33^r, f.35^r, f.36^r, f.37^r, f.38^r, f.40^r, f.41^r, f.43^r, f.44^r, f.45^r, f.48^r, f.49^r, f.50^r, f.51^r, f.52^r, f.53^r, f.54^r, f.55^r, f.56^r, f.57^r, f.58^r, f.59^r, f.61^r, f.64^r, f.65^r, f.66^r, f.67^r, f.68^r, f.70^{br}, f.71^r, f.72^r, f.76^r, f.77^r, f.78^r, f.80^r, f.82^r, f.83^r, f.86^r, f.87^r, f.90^r, f.94^r. Βλ. καί πρωτότ. άρχειακ. κείμενο σ.467, έγγρ.11.

⁶⁰² A.S.V., αυτόθι, f.38^r.

⁶⁰³ A.S.V., provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150, fasc.39, Morti nell' Ospedale o licenziati senza percepire i due ducati, f.39^r.

⁶⁰⁴ A.S.V., αυτόθι, f.2^r, f.6^r, f.8^r, f.10^r, f.11^r. Βλ. καί πρωτότ. άρχειακ. κείμενο σ.468, έγγρ.12.

⁶⁰⁵ A.S.V., αυτόθι, f.1^r, f.3^r, f.4^r, f.5^r, f.7^r, f.9^r.

Zambattista Albrizzi, δύο από τόν Lauro Dandolo ἐνῶ δύο μένου ἀνυπόγραφα ἀπό πλευρᾶς Προνοπιῆ.

Ἐπίσης δύο ἀπ' αὐτά εἶναι ὑπογεγραμμένα ἀπό τόν Πρόεδρο τοῦ Νοσοκομείου Ἀναστάσιο Ρόζα, ἀλλά κανένα ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησίας⁶⁰⁶. Ἐπί 131 χρόνια ἀπό συστάσεως καί λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη μέχρι τήν πώση τοῦ Πριγκιπάτου, ἔστω καί μέ τάσεις ἐκμετάλλευσης τοῦ εἰρημένου προνομίου, πάρα πολλοί ἦταν οἱ Ὅμοιοι πού ἀφοῦ νοσηλεύθηκαν δωρεάν πραγματοποίησαν ἐπίσης δωρεάν τό πολυπόθητο ταξίδι ἐπιστροφῆς στήν πατρίδα.

13. ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1666-1797)

Χρέη διοικητοῦ στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἐκτελοῦσε πάντα ὁ ἐκάστοτε ἐκλεγμένος Πρόεδρος τῆς Κοινότητος (Guardian Grande). Αὐτό ἴσχυσε κατά τή Δεύτερη Περίοδο (1845-1905) λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου, ὅπου ὁ "ἐκάστοτε" Πρόεδρος τῆς Κοινότητος ἄλλοτε "pro tempore" καί ἄλλοτε "ἀνέκαθεν" ἐκπλήρωνε καί χρέη διοικητοῦ τοῦ Νοσοκομείου⁶⁰⁷.

Ἴσως τελικά κατά τήν Πρώτη Περίοδο νά ἴσχυσε τό pro tempore (προσωρινά), διότι ὁ κατάλογος τῶν Προέδρων τῆς Κοινότητος καί κατ' ἐπέκταση καί τοῦ Νοσοκομείου κατά τόν Βελοῦδο⁶⁰⁸, ἀπό τή χρονιά ἔναρξης λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου (1666) δέν συμφωνεῖ μέ τούς διοικητές τοῦ Νοσοκομείου πού μᾶς παρέχει τό ἀρχεϊακό ὑλικό ἀπό τά Κρατικά Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας. Διατηροῦντες ὡς ἐκ τούτου τή σχετική μας ἐπιφύλαξη, γιά τό ταυτόσημο δηλαδή τοῦ προέδρου τῆς Κοινότητος καί ὡς προέδρου τοῦ Νοσοκομείου, δέν θά παραθέσουμε ἐδῶ τήν ἀναγραφή τῶν προέδρων τῆς

⁶⁰⁶ Βλ. σημ. ἀριθ. 604, 605.

⁶⁰⁷ E.I.B., N.A., b.39, Ospedale Flangini-Pickering (1851-1856) Documenti, Prospetto dell' Ospitale Greco Flangini-Pikering, Amministrazione, φ.χ.ἄ., βλ. καί Μπαρτσόκα Χ., Τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο τῆς Βενετίας, Περίοδος Β: Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1797-1905), ὅ.π., σσ.453, 454.

⁶⁰⁸ Βελοῦδου Ι., Ἑλλήνων... ὅ.π., σσ.187-189.

Κοινοτήτας κατά Βελοῦδο. Ὁ ἐκάστοτε Πρόεδρος τοῦ Φλαγγίνειου, ἦταν ὑπεύθυνος γιά τόν ἔλεγχο καταβολῆς τῶν νοσηλείων στό Θεραπευτήριο ἐκ μέρους τῶν Προνοπτῶν, πού μέ τίς ἀποφάσεις 15/1/1669 καί 15/1/1710 ἀνέρχονταν ἡμερησίως κατά ἀσθενή σέ 18 καί 20 σόλδια ἀντιστοίχως. Ἦταν ἐπίσης ὑπεύθυνος γιά τήν ἐφαρμογή τῆς ἀπόφασης 1/3/1776 τοῦ Νόμου IV τῆς γενικῆς γιά τό Φλαγγίνειο νομολογίας πού ἀφοροῦσε τίς προϋποθέσεις εἰσαγωγῆς ἀσθενῶν στό Νοσοκομεῖο.

Οἱ πρόεδροι τοῦ Νοσοκομείου στά πλαίσια τῶν διοικητικῶν τους καθηκόντων φρόντιζαν γιά τήν τάξη καί τήν εὐρυθμῆ λειτουργία τοῦ Θεραπευτηρίου. Κατέγραφαν κατά καιρούς τό ὑπάρχον ἀναλώσιμο καί μή νοσοκομειακό ὑλικό καί ὑπέγραφαν τήν παραλαβή νέου ἢ τήν ἐπιστροφή ἐπιδιορθωμένου.

Τό 1770 διοικητής τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ἦταν ὁ ἐβδομηκονταετής ἰατρός Δημήτριος Σαράντης, ὁ ὁποῖος ὅπως εἶδαμε τό 1745 εἶχε ἀντικαταστήσει προσωρινά στό Νοσοκομεῖο τόν Ἀλέξανδρο Καγκελλάριο. Ὁ συνταξιούχος πλέον ἰατρός πού εἶχε ἀναλάβει χρέη διοικητοῦ στό Θεραπευτήριο, τό Νοέμβριο τοῦ 1777 ἔκανε καταγραφή τοῦ ὑπάρχοντος ἀπό τό 1770 νοσοκομειακοῦ ὑλικοῦ, ἐνῶ ἕνα μῆνα ἀργότερα ὑπέγραψε τήν παραλαβή καί νέου, ὅπως ἀχυροστρωμάτων ἢ ὁμοίων μέ μαλλί, μαξιλαριῶν, κουβερτῶν κλπ⁶⁰⁹.

Τό Νοέμβριο τοῦ 1780 μέ τήν ἀπόφαση τῆς 5^{ης} Ἰανουαρίου 1780 ὁ εἰρημένος διοικητής παρέλαβε 81 ἀκόμη καινούργια εἶδη (κρεβάτια, στρώματα κλπ.) πρὸς χρήση τοῦ Νοσοκομείου⁶¹⁰. Τήν ἐπόμενη ἀπογραφή ὑλικοῦ ὁ Σαράντης ἔκανε ἕνα ἐξάμηνο μετά (7 Μαΐου 1781)⁶¹¹, τό δέ Νοσοκομεῖο μέ πλήρη κάλυψη κλινῶν δέν παρουσίαζε κανένα λειτουργικό πρόβλημα. Ὡστόσο ὁ ὑπέργηρος διοικητής (82 ἐτῶν πλέον), παρά τό προκεχωρημένο τῆς ἡλικίας, πῆρε ὡς βοηθό του μέ καθήκοντα ὑποδιοικητή, στίς 20 Ἀπριλίου 1782 τό Θεοχάρη Βιολάντη γιά νά μπορέσει ὁ ἴδιος νά καλύψει ὡς ἰατρός στό Νοσοκομεῖο κάποιο ὑπηρεσιακό κενό τοῦ

⁶⁰⁹ A.S.V., Proveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, ἔγγρ. 30/6/1789
Sommario di tutte le Leggi...Legge IV, A.S.V., Provv. sop. Osped. e Luoghi pii,
b.117, fasc.i, f.66^{r-v}.

⁶¹⁰ A.S.V., αὐτόθι, coria anno 1770.

⁶¹¹ A.S.V., αὐτόθι, f.67^{r-v}.

συναδέλφου του *Salvator Lazzari*, ο οποίος βρισκόταν ήδη στο προτελευταίο έτος της υπηρεσίας του⁶¹².

Τέσσερις μήνες αργότερα (28/8/1782) ο *Σαράντης* απέβίωσε στα πλαίσια ενός εμπύρετου διαρροϊκού συνδρόμου, όπως απεφάνθη ο ίδιος ο *Lazzari* και ως επίσης είδαμε στο κεφάλαιο για τους ιατρούς του *Φλαγγίνειου*. Τρεις ημέρες αργότερα στις 31 Αυγούστου 1782 ο *Θεοχάρης Βιολάντης* ανέλαβε τη διοίκηση του *Νοσοκομείου*, ενώ δύο ημέρες μετά στις 2 Σεπτεμβρίου 1782 υπέγραφε την παραλαβή του νοσοκομειακού υλικού που ένα χρόνο πριν είχε καταγράψει ο *Σαράντης*.

Η πρώτη αυτή παραλαβή με την ανάληψη καθηκόντων του *Βιολάντη* υπεγράφη και από τον *Don Ambrosio Vizzamano*, έφημεριο του *Άγιου Γεωργίου των Ελλήνων της Βενετίας*, ως, "πρώην και παρών μάρτυρας"⁶¹³. Πέντε μήνες μετά, με το άρθρο 11 της απόφασης της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1783 (βεν. ήμερολ.) θεσπίστηκε το ποσό των 60 λιρών ετησίως στην αρμοδιότητα του διοικητή του *Νοσοκομείου* για την καθημερινή συντήρηση του κλιβάνου στις δύο εστίες και στο θεραπευτήριο⁶¹⁴.

Εν τῷ μεταξύ, λόγω συνταξιοδότησης του *ιατροῦ Lazzari* στή θέση του *ιατροῦ* ἐξελέγη τὴν 13^η *Ἰανουαρίου* 1783 (βεν.ήμερολ.) ὁ πολλὰ ὑποσχόμενος καὶ γνωστός στή βενετική κοινωνία *Παθολόγος Γεώργιος Κορνάρος*⁶¹⁵. Ὁ *ιατρός* μέ τὴν πλούσια συγγραφική δραστηριότητα ἐπὶ θεμάτων ὑγείας καὶ *δαιτολογίου ἀσθενῶν*, τὴν *ιατρική* του ἐμπειρία πού ἐκόμιζε ἀπὸ τὸ *Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων (Incurabili)* ὅπου καθημερινὰ ἀντιμετώπιζε ἑκατοντάδες ἀσθενῶν (*συφιλιδικούς*), ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσύγκριτη διοικητική καὶ ὀργανωτική του ἰκανότητα, ἦταν ἀποφασισμένος νὰ φέρει ἀέρα

⁶¹² Βλ. ἀνωτέρω "Ἰατροί τοῦ *Νοσοκομείου Φλαγγίνη* (1680-1797)".

⁶¹³ A.S.V., *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii* b.117, fasc. i, f.65^v.

⁶¹⁴ A.S.V., αὐτόθι, *Terminazione* 3 *Febraro* 1783, *clausola* 11.

⁶¹⁵ Βλ. κατωτέρω σχετική ἀπόφαση διορισμοῦ τοῦ *Corner*: *Οἱ ἰατροί τοῦ Θεραπευτηρίου κατὰ τὴ Μεταβατική Περίοδο* (1797-1845), σ.354, σημ.1102.

άνανέωσης καί ποιοτικότερης ὀργάνωσης στό μικρό δεκάκλινο Νοσοκομεῖο, πρωτοβουλία πού παρεξηγήθηκε ἀκόμη καί ἀπό τούς στενοῦς του συνεργάτες (νοσοκόμους). Στή διοικητική καί λειτουργική ὀργάνωση τοῦ θεραπευτηρίου ὑπῆρξε σύμπνοια μέ τό διοικητή Βιολάντη, ὁ ὁποῖος μέ τά νέα δεδομένα ὑπέγραψε τό 1784 τήν παραλαβή νέου ὑλικοῦ γιά τό Ἴδρυμα⁶¹⁶.

Ἡ συνεργασία τοῦ ἱατροῦ Corner μέ τούς ἐκάστοτε διοικητές ὑπῆρξε θετική καί συνάδουσα στά θέματα ὀργάνωσης καί λειτουργίας τοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου. Τό ἴδιο πνεῦμα σύμπλευσης καί καλῆς θέλησης ἐπέδειξε καί ὁ νέος διοικητής Δημήτριος Βελοῦδος πού, μέ τή σχετική ἀπόφαση τῆς 30^{ης} Ἰουνίου 1784 ἄρθρο 12, ἀντικατέστησε τό Θεοχάρη Βιολάντη. Καρπός αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν ὑπῆρξε ἡ αὔξηση μισθοῦ τοῦ μέν ἱατροῦ, τόν Ἰανουάριο τοῦ 1784, κατά τό διπλάσιο τοῦ παλαιοῦ (ἀπό τριάντα δοκάτα ἐπὶσῶς ἀνῆλθε στά 60)⁶¹⁷, τοῦ δέ διοικητῆ κατά τό Μάιο τοῦ 1786 στά ὑφιστάμενα δέκα δοκάτα παλαιᾶς ἀξίας, ἐπὶσῶς⁶¹⁸.

Ὁ Βελοῦδος ὑπῆρξε ἀξιός καί τολμηρός διοικητής καί ἐργάστηκε γιά τά συμφέροντα τοῦ Νοσοκομείου. Χαρακτηριστική ὑπῆρξε καί ἡ ἐπιστολή του πρὸς τούς ἐκτελεστές χρηματοδοτήσεων τοῦ Νοσοκομείου, Προβλεπτές (Προνοπτές) ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων τήν 7^η Φεβρουαρίου 1785. Ἐκεῖ ἐν εὐθέτω λόγῳ τούς ὑπενθύμισε κατ' ἀρχὴν τίς ὑποχρεώσεις τους, τίς ἐξοφλήσεις δηλαδή τῶν ἐξόδων τοῦ Νοσοκομείου βάσει τῶν συμπεφωνημένων τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη. Κατόπιν ἐξέφρασε τήν ἀπορία του, πῶς εἶναι δυνατόν μετά ἀπό 75 χρόνια χωρίς ἀναπροσαρμογή νά ἰσχύουν τά ἴδια ἡμερήσια νοσήλεια τῶν 20 σολδίων κατ' ἄτομο, ζητώντας εὐθέως τήν αὔξησή τους⁶¹⁹.

⁶¹⁶ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, Nota effetti consegnati a Dottor Teocari Violanti, 1784.

⁶¹⁷ A.S.V., αὐτόθι, Terminazione 20 Gennaio 1784, clausola 13.

⁶¹⁸ A.S.V., αὐτόθι, Terminazione 5 Dicembre 1786, clausola 19, 8.

⁶¹⁹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 7^{ης} Φεβρουαρίου 1785.

Ἡ συνεργασία Βελοῦδου-Corner κατά τήν ταπεινή μας ἄποψη ὑπῆρξε ἡ πλέον ἐπιτυχής στήν ἱστορία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Ἡ συνεργασία διοικητῆ-ἱατροῦ πρόσφερε στό Νοσοκομεῖο αἴγλη, φήμη καί λάμψη. Ὁ Βελοῦδος ἐνδιαφερόταν ὄχι μόνο γιά τό βασικό, τόν ἱατρικό δηλαδή ἐξοπλισμό τοῦ Νοσοκομείου ἀλλά καί γιά τόν ὠραϊσμό του. Κάθε ἀσθενής διέθετε τήν κλίνη του μέ τό κομοδίνο καί τό διακοσμητικό του βάζο. Οἱ αἴθουσες ἀσθενῶν διέθεταν θέρμανση ἀλλά καί ἄψογο ἀερισμό. Τά τέσσερα παράθυρα τῆς γυναικείας αἴθουσας κοσμοῦσαν κίτρινες κουρτίνες ὅπως καί τῶν ἀνδρῶν. Εἰκόνες καί πίνακες καλλώπιζαν τίς αἴθουσες καί τούς χώρους τοῦ Νοσοκομείου, ἐνῶ ὁ διάδρομος πάνω ἀπό τή σκάλα πού συνέδεε τούς δύο ὀρόφους τοῦ Νοσοκομείου ἔμοιαζε μέ πινακοθήκη. Ἐκεῖ βρισκόταν ἀναρτημένος καί ὁ πίνακας τοῦ Φλαγγίνη. Μέ ἐντολή τοῦ Βελοῦδου τήν εἴσοδο τῆς αἴθουσας ὑποδοχῆς ἀσθενῶν στό ἰσόγειο κοσμοῦσε μία μεγάλη πράσινη κουρτίνα⁶²⁰. Στό ἰσόγειο βρισκόνταν οἱ περισσότεροι βοηθητικοί χώροι τοῦ Θεραπευτηρίου ἐνῶ στόν πρῶτο ὄροφο ἦταν τά δωμάτια τῶν ἀσθενῶν, τῶν ἱατρῶν καί τοῦ νοσοκόμου.

Ἡ ἐξωτερική ὄψη τοῦ Θεραπευτηρίου προπάντων μέ τή λεπτή ἰωνική πρόσοψη τοῦ πρώτου ὀρόφου, τά ἔντονα χρώματα τῶν κουρτινῶν καί τήν ὄλη του μεγαλοπρέπεια συνιστοῦσε ἕνα ἐξαίσιο καλλώπισμα στόν περιβάλλοντα χώρο. Ἡ θέση του στρατηγικότητα, στήν καρδιά τῆς Βενετίας καί ἐλάχιστα πίσω ἀπό τό κτιριακό σύμπλεγμα τοῦ δογικοῦ ἀνακτόρου καί τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἦταν πανεύκολη σέ πρόσβαση, ἀφοῦ διά τοῦ καναλιοῦ τῶν Ἑλλήνων (Rio dei Greci) εἶχε ταχύτατη ἐπικοινωνία μέ τό κανάλι καί τό ντόκο τοῦ Ἁγίου Μάρκου, (βλ. σχετ. εἰκόνα).

Τίς καλοπροαίρετες πρωτοβουλίες τοῦ διοικητῆ Βελοῦδου συναγωνίζονταν ὅμοιες τοῦ ἱατροῦ Corner γιά τό Νοσοκομεῖο. Ἐπί θητείας του ἔγινε δυνατό, τό κόστος φαρμάκων γιά τό Νοσοκομεῖο καί τούς μαθητές τοῦ Σεμιναρίου νά ἐξοφλεῖται μόνο στό 30% τῆς ἀξίας τους. Οἱ μαθητές πού ἀσθενοῦσαν διέθεταν ἰδιαίτερα δωμάτια νοσηλείας, γιά νά μή

⁶²⁰ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Aprile 1785, A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. f.64^{r-v}. Γιά τό διάκοσμο τοῦ Νοσοκομείου βλ. ἀνωτ.σ.113.

καταλαμβάνουν θέσεις νοσηλείας ἀπόρων Ὀμοεθνῶν στό Νοσοκομεῖο. Ἐπῆρχε δέ ἀνέκαθεν, μία ἰδιαίτερη οἰκειότητα τῶν ἰατρῶν πρὸς τοὺς μαθητές τοὺς ὁποίους πάντα προσφωνοῦσαν καί κατέγραφαν μέ τό μικρό τους ὄνομα. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ μαθητῆ Ἀντώνιου Μοσχόπουλου κατά τή θεραπεία τοῦ ὁποίου ὁ ἰατρός Καγκελλάριος τότε σημείωσε στή νοσηλεία: "per Antonio". Ὁ φιλάσθενος πάντα Μοσχόπουλος, ἄν καί ἀνῆλθε ἀργότερα στή θέση τοῦ διευθυντῆ τοῦ Σεμιναρίου, ἀναγκάστηκε μετά ἀπό μερικά χρόνια σέ παραίτηση λόγω τοῦ εὐάλωτου τῆς ὑγείας του⁶²¹.

Τήν ἴδια νοσηλευτική ποιότητα ἐκτός ἀπό τοὺς μαθητές εἶχαν καί οἱ μοναχές τῆς Ἑλληνικῆς Μονῆς Βενετίας. Στό αὐτόγραφο τῶν πρακτικῶν τῆς Συνέλευσης τῆς 10^{ης} Ὀκτωβρίου 1617, διά χειρός τοῦ ἱερέα Παχωμίου Δοξαρά καί γιά ταῖς «...τάξαις ταῖς ὁποῖαις ἔχει νά φυλάξῃ ἡ κυρά Γουμένη...» προσδιορίζοταν τό σχεδόν ἄβατον τῆς Μονῆς γιά λαϊκοὺς ἐκτός ἱατροῦ καί μπαρμπιέρη. Μέ τό ἄρθρο ἀρ.6, ὁ πρῶτος εἶχε τό δικαίωμα εἰσόδου σέ περιπτώσεις ἀνάγκης, ὁ δέ δεύτερος ὄχι μέ τήν "ἰατρική" του ἰδιότητα ἀλλ' αὐτή τοῦ κουρέα. Γιά τήν κουρά δηλαδή κάποιας μοναχῆς ἡ ὁποία θά ἐνδυόταν ὀριστικά τό μοναχικό ἔνδυμα⁶²².

Ἀργότερα, τό 1821, μέ τό ἄρθρο 8 τοῦ Κανονισμοῦ γιά τίς μοναχές καί ἐκπαιδευόμενες, ἡ εἴσοδος καί ἡ ἐξοδος τοῦ παθολόγου ἢ τοῦ χειρουργοῦ κατά τή διάρκεια τῆς νύχτας γινόταν πάντα συνοδεία τοῦ συνειδοποιημένου ἱερέα⁶²³.

Ὁ ἰατρός ἐκτός ἀπό τήν ἰατροφαρμακευτική του παρέμβαση, ὑπέγραφε καί τήν ἀποβιωτήρια πράξη σέ περίπτωση θανάτου. Ἔτσι ὁ παθολόγος Leonardo della Torre στίς 9 Φεβρουαρίου 1812 πιστοποίησε τό θάνατο, λόγω πνευμονικῆς φυματίωσης, τῆς ἐβδομηνταοχτάχρονης μοναχῆς Ἀγγελικῆς Παρηγόρη⁶²⁴, ἐνῶ

⁶²¹ Καραθανάση Α., ὁ.π., σσ. 76, 77, 127.

⁶²² πρβλ. Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὀρθόδοξος Μονή...ὁ.π., σσ. 53, 55. Γιά τό Νοσοκομεῖο, τό κελλί ἢ τά κελλιά δηλαδή πού ἀνῆκαν στό κτιριακό συγκρότημα τῶν μοναστηριῶν τῆς Ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς γιά τίς ἀνάγκες ἐξέτασης ἢ περίθαλψης τῶν μοναχῶν ἢ τῶν καλογραιῶν βλ. Παλιούρα Α., Εἰσαγωγή στή Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία Ἰωάννινα 2000, σ.165.

⁶²³ αὐτόθι, σ.132.

⁶²⁴ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) ἀπ.πρ. 9/2/1812.

στις 2 Μαρτίου 1814, ὁ Marc' Antonio Dosmo, τῆς ὀγδονταδυάχρονης ἀδελφῆς Μαρίας-Βικτωρίας Δήμα πού ἀπεβίωσε λόγω γενικευμένης παραλύσεως πού ὀφειλόταν σε ἀποπληξία⁶²⁵.

Τὴν 30^η Ὀκτωβρίου 1822 ἀπεβίωσε καί ἡ ἑβδομηνταεπτάχρονη μοναχὴ Μητροδώρα Μάρινιτς⁶²⁶ ὑπὸ τὸ κράτος ἔντονης δύσπνοιας καί ὑψηλοῦ πυρετοῦ⁶²⁷. Τέσσερις ἡμέρες πρὶν τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1823 ὁ παθολόγος καί χειρουργὸς Γιουάννι D' Benedetti πιστοποίησε τὸ θάνατο τῆς ὀγδοντάχρονης μοναχῆς Marina Testabusa, ἡ ὁποία κατέληξε πολλοὺς μῆνες μετὰ ἀπὸ προηγηθέν ἐπεισόδιο ἀποπληξίας⁶²⁸.

Στις 24 Ἰανουαρίου 1828, ἀπεβίωσε καί ἡ μοναχὴ-καθηγήτρια Θεοδώρα Βιντότη 51 ἐτῶν ἀπὸ ἐγκεφαλική συμφόρηση καί ἡμιπληγία, ὅπως διέγινωσε τὴν ἐπαύριο ὁ Marc' Antonio Dosmo⁶²⁹.

Τὴν 6^η Ὀκτωβρίου 1787 διοικητῆς τοῦ Νοσοκομείου στή θέση τοῦ παραιτηθέντος Βελούδου ἐκλέχτηκε ὁ Ἀναστάσιος Ρόζας⁶³⁰, θέση τὴν ὁποία διετήρησε πάνω ἀπὸ μία δεκαετία. Αὐτὸς ἐπομένως μαζί μέ τὸν Corner, σάν τραγικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Νοσοκομείου βίωσαν τὴν παράδοση τῆς Βενετίας στὸν Ναπολέοντα, ἀλλὰ καί τὴ ραγδαία ἐξέλιξη ἀλλαγῆς σκηνικοῦ γιὰ τὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

Τὸ τελευταῖο, ἀπὸ τὸ ἀπόγειο μιᾶς λαμπρῆς δραστηριότητος πού μόλις γνωρίσαμε θὰ ἐπιδοθεῖ σ' ἓναν ἀνελέπτο ἀγῶνα ἐπιβίωσης, ἀφοῦ οἱ κινήτριοι οἰκονομικοὶ πόροι συντήρησής του, εἶχαν ὑπεξαίρεθεῖ ἀπὸ τὸν κατακτητὴ. Ὁ φιλότιμος διοικητῆς μέ ὑπομνήματα πρὸς τὴν Αὐστριακὴ

⁶²⁵ Αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/3/1814.

⁶²⁶ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 30/10/1822.

⁶²⁷ Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὁρθόδοξος Μονή... ὅ.π., σσ.134-135.

⁶²⁸ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) ἀπ.πρ. 21/12/1823.

⁶²⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/1/1828.

⁶³⁰ A.S.V., Provv. sop. Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, Terminazione 6 Ottobre 1787, clausola 16. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.458, ἔγγρ.4.

Κυβέρνηση, όπως εκείνο της 31^{ης} Ιουλίου 1798, προσπαθούσε να εκμαιεύσει πόρους επιβίωσης για τό Θεραπευτήριο. Παράλληλες προσπάθειες έκανε και μέσω του λογιστή Iserro Tassini προς τό Γραφείο της Zecca για μή καταβληθείσες πιστώσεις της Έπιτροπείας Φλαγγίνη έξι μηνών, όπως θά δοῦμε παρακάτω, ενώ τό Νοσοκομείο ήδη στέναζε υπό τό βάρος της ανέχειας. Ο πολυπαθής Ρόζας, πού στό παρελθόν είχε τήν άτυχία νά κηδεύσει δύο του παιδιά τήν 30 ήμερών Chiara⁶³¹ και τόν δεκαοκτάμηννο Nicoló⁶³², 78 έτών πλέον και καταπονημένος απέβίωσε στίς 24 Νοεμβρίου 1798 στά πλαίσια ενός ύδροθώρακα⁶³³. Τήν ίδια χρονιά άρχές του Μάν είχε προηγηθεί και ό αίφνίδιος θάνατος του Giorgio Corner⁶³⁴.

14. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

Σ' ένα μικρό Νοσοκομείο δέκα κλινών, στό όποιο είχε τό δικαίωμα δωρεάν περίθαλψης μία δυσανάλογα μεγάλη ομάδα άπόρων, είναι αυτονόητο ότι ό συνωστισμός θά ήταν μεγάλος. Έτσι πρώτο ήδη έμφανιζόμενο πρόβλημα περίθαλψης υπήρξε ή γραφειοκρατική διαδικασία έπιλογής των πραγματικά έχόντων ανάγκη νοσηλείας. Τό συνοδευτικό πιστοποιητικό του έφημέριου πού πιστοποιούσε τήν άπορία και κοινωνική ένδεια, όπως και αυτό του έξετάσαντος ίατροῦ έφεραν μεγάλη βαρύτητα στήν άπόφανση είσαγωγής και κάλυψης μιās πολύτιμης κλίνης στό Φλαγγινιανό Θεραπευτήριο.

Μερικές φορές ή κατάσταση τέθηκε εκτός έλέγχου μέ άποτέλεσμα νά παρατηρείται όμαδική προσέλευση στό Νοσοκομείο χωρίς σαφή καταχώριση των προϋποθετικών στοιχείων είσαγωγής. Αυτό όμως είχε σαν άποτέλεσμα

⁶³¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1509.

⁶³² αυτόθι, ό.π., άπ.πρ. 1548.

⁶³³ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An.,... ό.π., άπ.πρ.1689.

⁶³⁴ Βλ. κατωτ. σ.360.

τήν υπέρμετρη καί μέ μεγάλο κόστος κατανάλωση φαρμάκων, ὅπως διαπιστώσαμε στά ἀμέσως προηγούμενα κεφάλαια. Ἄλλά καί τοῦτο πάλι εἶχε σάν ἄμεσο παρελκόμενο τή ρήξη στή σχέση ἰατροῦ καί φαρμακοποιοῦ, καθότι οἱ συνταγές δέν ἦταν πλέον σαφεῖς βάσει τοῦ νόμου ἀρ. 13 τῶν Προνοπτῶν περί προμήθειας καί διαθέσεως φαρμάκων, ἐνῶ ὁ φαρμακοποιός μέ τή σειρά του δέν ἐπέτρεπε τή χορηγία τους καταφεύγοντας σέ διαπληκτισμούς μέ τόν ἰατρό, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Santo Chinaglia μέ τό Γεώργιο Κορνέρ⁶³⁵. Δέν εἶναι ὁμως μόνο τά φάρμακα ἀλλά καί ὁ ρουχισμός τοῦ Νοσοκομείου πού δημιούργησε κάποιο παρεμφερές θέμα περί προστασίας ἀναλώσιμου καί ἀναπληρούμενου νοσοκομειακοῦ ὑλικοῦ. Οἱ κουβέρτες τοῦ Νοσοκομείου ἐξαφανίζονταν γιά μεγάλο διάστημα καί ὅταν ἐπανεμφανίζονταν ἦταν τόσο φθαρμένες καί παλαιωμένες πού ἔχρηζαν ἀντικατάστασης. Ἦταν φανερό ὅτι χρησιμοποιοῦνταν καί ἐκτός Νοσοκομείου. Ἔτσι μέ τήν ἀπόφαση τῆς 15^{ης} Μαρτίου 1790 οἱ Προβλεπτές ἐπί τῶν Νοσοκομείων καθόριζαν, ὁ μέν ρουχισμός τοῦ Νοσοκομείου νά φέρεται τήν κωδική συντομογραφία O.G.F., (Ospitale Greco Flangini) μέ ὑπεύθυνο τό Διοικητή τοῦ Νοσοκομείου, ὁ δέ τοῦ Σεμιναρίου τήν ἀντίστοιχη S.G.F., (Seminarario Greco Flangini) μέ ὑπεύθυνους τό Δάσκαλο καί τόν Οἰκονόμο τοῦ Σεμιναρίου⁶³⁶. Παράλληλα ἀποφασίστηκε οἱ προϋποθέσεις ἀναπλήρωσης αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ νά γίνουν αὐστηρότερες καί νά μή γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ ἀντικατάστασή του μέ κανένα ψευδές κίνητρο ἢ πρόφαση⁶³⁷.

Εἶχε βέβαια προηγηθεῖ δύο μῆνες πρὶν τήν ἀνωτέρω ἀπόφαση (30 Δεκεμβρίου 1789) σχετικὴ ἐπιστολή τῶν Προνοπτῶν πρὸς τή Διοίκηση τοῦ Νοσοκομείου κατόπιν πληροφοριῶν γιά τά προβλήματα πού εἶχαν ἐνσκήψει στό χῶρο τοῦ Θεραπευτηρίου. Ἐπειδὴ δέ θεωρήθηκε ἀναγκαία ἡ λήψη μέτρων πού θά εἶχαν ἰσχύ καί γιά τό μέλλον οἱ Προνοπτεῖς ὄχι μόνο ὑπενθύμισαν

⁶³⁵ Βλ. ἀνωτ., Προμήθεια καί Διάθεση Φαρμάκων σ. 177.

⁶³⁶ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b. 117, fasc.i, f.43^f.

⁶³⁷ A.S.V., αὐτόθι, ἀπόφαση τῆς 15^{ης} Μαρτίου 1790.

τούς ισχύοντες νόμους τῶν δικαστῶν, ἀλλά πρότειναν καί λήψη συμπληρωματικῶν ἀποφάσεων καί ἐντολῶν πρὸς περιφρούρηση τοῦ ὄλου θέματος⁶³⁸.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολλές φορές δὲν ὑπῆρχε ἡ δέουσα ὀργάνωση ἐκ μέρους τῶν διοικητῶν τοῦ Νοσοκομείου. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Giorgio Corner πού ὅταν ἀνέλαβε ὑπηρεσία στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριον δὲν μπόρεσε ποτέ νά ἀνακαλύψει τόν, ἀπό τό Ὑπουργεῖο Ὑγείας τό 1730, συνταχθέντα κατάλογο φαρμάκων, βάσει τοῦ ὁποίου ὄφειλε νά συνταγογραφεῖ. Διότι σκευάσματα ἐκτός καταλόγου ἦταν ἀπό τόν Ὑπουργό Ὑγείας ἀπαγορευμένα. Πιθανότατα νά ὀφειλόταν σ' αὐτή τήν ἔλλειψη ὀργάνωσης τό πρόβλημα τῆς συνταγογραφίας πού ἀντιμετώπισε καί ἡ ὁποία συνταγογραφία ὄφειλε νά ἐκτελεῖται βάσει συγκεκριμένων στοιχείων πού ὑπαγόρευε ὁ νόμος ἀρ. 13 περί συνταγογραφίας φαρμάκων. Ὁ ἄνθρωπος ἀπευθυνόμενος στοὺς Προνοπῆς ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων γιά τό πρόβλημα πού εἶχε παρουσιαστῆ, τοὺς ὑπενθύμισε ὅτι ἀναγκάστηκε νά καταφύγει στίς τελευταῖες διατάξεις καί μεταρρυθμίσεις περί φαρμάκων τῶν ἐτῶν 1781 καί 1784 πρὸς παράκαμψη τοῦ κωλύματος⁶³⁹.

Πρόβλημα ὅμως δημιουργοῦσε καί ἡ συστέγασιν ἀνομοιογενῶν ἀσθενῶν ἐτερόκλητης προέλευσης νόσων, λόγω τοῦ κινδύνου τῶν ἐπιμολύνσεων. Χρόνιοι ἀσθενεῖς, τραυματίες μέ πυορροοῦσες πληγές καί φυματικοί, λόγω συγχρωτισμοῦ καί τοῦ περιορισμένου ἀερισμοῦ τῶν χώρων ἀποτελοῦσαν ἄμεσο κίνδυνο γιά ἡπιότερους ἀσθενεῖς⁶⁴⁰. Ἐνέσκηπταν ἔτσι ἄλλου εἴδους προβλήματα, ὅπως αὐτά τῆς συμβίωσης ἐπὶ πληθώρας ἀσθενῶν. Γι' αὐτό καί οἱ ἐκάστοτε διοικητῆς τοῦ Νοσοκομείου κατέβαλλαν προσπάθεια νά διατηρήσουν τή νενομισμένη κάλυψη τῶν δέκα κλινῶν.

⁶³⁸ A.S.V., αὐτόθι, Coria 30 Dicembre 1789.

⁶³⁹ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁶⁴⁰ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

Γιατί σύν τοῖς ἄλλοις συνυπολογιζόταν καί τό πρόβλημα ἐξόδων τοῦ καθημερινοῦ σιτηρεσίου, τό ὅποιο κάλυπτε βάσει τοῦ νόμου τούς ἀσθενεῖς δέκα κλινῶν. Καί ἐπειδή ἐπ' οὐδενί δέν ἦταν ἠθικό νά ἀποπεμφθοῦν οἱ ὑπεράριθμοι, στό Νοσοκομεῖο ἀναδύονταν μερικές φορές καί προβλήματα σίτισης, μέ ὅλα τά παρελκόμενα δυσφορίας τῶν ἀσθενῶν⁶⁴¹.

Πολλοί διοικητές προτιμοῦσαν νά γίνεται χρήση τοῦ δικαιώματος τοῦ μετανοσπλευτικοῦ ἐπιδόματος τῶν δύο δουκάτων ἀπό τούς δικαιοῦχους πρὶν τὴν ἐξοδὸ τους ἀπὸ τό Νοσοκομεῖο, καλύπτοντας ἐν μέρει τίς ἀνάγκες τους, γιὰ νά εἶναι σέ θέση νά ἀντέξει ὁ προϋπολογισμός τῶν τροφίμων⁶⁴².

Αὐτό εἶχε ὑποπέσει σπὴν ἀντίληψη τοῦ Corner ὁ ὁποῖος προσπαθοῦσε πάντα νά βρῖσκει τὴ χρυσή τομὴ στὰ προβλήματα τοῦ Νοσοκομείου. Ὁ ἴδιος αἰσθανόταν ὀδύνη καί θεωροῦσε “ἐαυτὸν ἐλλιπὴ” ὅταν ἐκ τῶν πραγμάτων λόγω ἴασης ἀναγκαζόταν νά ἐκδώσει ἐξιτήριο πρὶν τὴν ὀλοκλήρωση τῆς νοσπλείας τῶν 20 ἡμερῶν γιατί ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀντιλαμβανόταν τί σήμαινε αὐτό γιὰ τούς ἀσθενεῖς⁶⁴³. Ἡ παροιμιώδης ὅμως εὐσυνειδησία τοῦ συγκεκριμένου ἱατροῦ δέν ἀποτελοῦσε πανάκεια στὰ προβλήματα πού δημιουργοῦνταν στό Νοσοκομεῖο ἀπὸ τούς ἴδιους τούς νοσπλευτές. Τά ὑπηρεσιακά προβλήματα τῶν νοσοκόμων δέν ἐξέλειψαν ἀπὸ καμία περίοδο λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου. Σέ περιόδους πού οἱ εἰσαγωγές στό Νοσοκομεῖο ἦταν αὐξημένες καί αὐτονόητα ὑπῆρχε μεγαλύτερος φόρτος ἐργασίας, ὁ Corner παρατηροῦσε μία δυσανασχέτηση καί δυσφορία ἐκ μέρους τοῦ νοσπλευτικοῦ προσωπικοῦ ἢ ὁποία ἐκφραζόταν καί πρὸς τούς ἀσθενεῖς. Σέ μία ἐπιστολὴ του πρὸς τούς Προνοπτες ἐξέφρασε μάλιστα τὴν ἀπορία του γιὰ τὴ μὴ ἀναμενόμενη αὐτὴ συμπεριφορὰ τῶν νοσοκόμων⁶⁴⁴.

⁶⁴¹ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁶⁴² A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁶⁴³ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁶⁴⁴ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ. Βλ. καί πρῶτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.463, ἔγγρ.7.

Άλλά και παλαιότερα ο πρώτος διορισθείς νοσοκόμος του Νοσοκομείου Φλαγγίνη Zuanne Rhodana από τό Χάνδακα, παρ' όλες τις καλές συστάσεις για τήν πίστη, τή συμπεριφορά και τήν ποιότητα τῶν ἡθῶν του⁶⁴⁵, αποδείχτηκε ἄτομο χυδαίας και ὑβριστικῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς πάσχοντες. Συγκεκριμένα ὅταν στίς 8 Αὐγούστου 1669 ὁ ἰατρός Aurelio Policala⁶⁴⁶, ἐξερχόμενος στίς τέσσερις τό ἀπόγευμα ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀντίκρουσε στήν αὐλή τῆς ἐκκλησίας καταγῆς ἕναν ὑπερπυρέσσοντα ἄγνωστο Ὅμοεθνή ἔτρεξε πρὸς βοήθειά του. Συνοδεία ἱερέως τόν προώθησε στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο. Ἦδη στήν εἴσοδο τοῦ Θεραπευτηρίου προσπάντησαν τό νοσοκόμο ὁ ὁποῖος ὕβριζε ἀκατάπαυστα και βλαστημοῦσε τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μόλις ἀντίκρουσε ἕναν ἀκόμη ἀσθενή.

Ὅλα τοῦτα κατέθεσε τήν ἐπαύριο ὁ εἰρημένος ἰατρός στοὺς Προβλεπῆς ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων, οἱ ὁποῖοι κατ' εὐθείαν συγκατατέθηκαν στήν ἀπόλυση τοῦ νοσοκόμου⁶⁴⁷. Ἡ κατάθεση ἐπαναλήφθηκε και κατὰ τήν 14^η τοῦ ἴδιου μήνα παρουσία και τῶν μαρτύρων κατηγορίας τῶν ἀδελφῶν Mano και Giorgio Zandiri⁶⁴⁸, τοῦ Antonio Calermano τοῦ Marchetto, τοῦ

⁶⁴⁵ A.S.V., αὐτόθι, Coria 28 Novembre 1666.

⁶⁴⁶ Ὁ ἰατρός Aurelio Policala καταγόταν ἀπό τή γνωστή οἰκογένεια Πολυκαλᾶ πού κατὰ τό τέλος τοῦ 15^{ου} αἰῶνα εἶχε καταφύγει στήν Κεφαλλονιά ἀπό τήν Κορώνη. (βλ. Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα...ὁ.π., σ.210). Σπούδασε Ἱατρική στήν Ραδονα τά ἔτη 1659, 1661, 1665 (βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σσ.288, 269, 272) και δύο μῆνες μετά τήν ἔναρξη λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη βρίσκεται στή Βενετία. Δέν γνωρίζουμε κάτι ἄλλο για τή μετέπειτα ἱατρική του δραστηριότητα. Πολλοί ἀπό τήν οἰκογένεια Πολυκαλᾶ εἶχαν ἐγγραφῆ στήν Ἱατρική Σχολή τῆς Ραδονα ἀλλά μόνο ὁ Zuanne (βλ. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1204) ὅπου ἀναφέρεται ὡς dottor και ὁ Hieronymus πρέπει νά πῆραν πτυχίο Ἱατρικῆς. Ὁ δεύτερος μάλιστα φαίνεται ἐγγεγραμμένος στοὺς φοιτητικούς καταλόγους ἐπὶ πέντε ἔτη (Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.309).

⁶⁴⁷ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. τῆς 9^{ης} Αὐγούστου 1669.

⁶⁴⁸ Ὁ Μάνος ἦταν πατέρας τοῦ ἱατροῦ Giorgio Zandiri και ὄχι ἀδελφός βλ. ἄνωτ. σ.120 ἀλλά και σημ.247.

Bernardo Moro καί τοῦ Bubuli. Ὁ ἀσθενής δήλωσε ὅτι ἐγκαταλείπει τό Νοσοκομεῖο λόγω τῆς κακῆς μεταχειρίσεως πού ἔτυχε⁶⁴⁹.

Ὁ Antonio Calermano καί ὁ (Nicolaus) Bubuli ἦταν ἰατροί. Συνυπῆρξαν μάλιστα ὡς φοιτητές στήν Ραδονα τό 1664. Ὁ Bubuli πῆρε πτυχίό Ἰατρικῆς τό 1668, ἕνα χρόνο πρὶν τό ἀτυχές αὐτό συμβάν⁶⁵⁰. Ἀπό τοὺς ἑπτὰ δηλαδή μάρτυρες κατηγορίας οἱ Policalá, Zandiri, Calermano καί Bubuli ἦταν ἰατροί μέ τεκμηριωμένα καί ἀρμόδια καθ' ἕλην ἄποψη στό κατηγορητήριό τους κατά τοῦ νοσοκόμου. Ὁ Πολυκαλᾶς μάλιστα ἐμφανῶς ἐξοργισμένος στήν κατάθεσή του ἐνώπιον τῶν Προνοπτῶν τόν χαρακτήρισε "ἐκπρόσωπο κακῆς βούλησης καί ἄνθρωπο πολύ σκληρῆς φύσης". Στρεφόμενος δέ πρὸς τοὺς Προνοπτές συμπλήρωσε εὐθαρσῶς ὅτι καί αὐτοί παρόλα αὐτά τόν εἶχαν προσλάβει γιά νά ὑπηρετεῖ τοὺς ἀσθενεῖς⁶⁵¹.

Τέσσερις μῆνες μετά (15 Ἰανουαρίου 1669 βεν.ἡμερ.) οἱ Προνοπτές ἐπικύρωναν τήν ἐκλογή τοῦ Zorzi Mordili στή θέση τοῦ Rhodana. Ἀλλά καί στή Δεύτερη Περίοδο λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ εἶχαν ἐνσκήψει παρόμοια προβλήματα ἀπό τή νοσοκόμο Caterina Ceroni ὅπως θά δοῦμε σέ σχετικό πόνημα γι' αὐτή τήν περίοδο⁶⁵².

⁶⁴⁹ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. τῆς 14^{ns} τοῦ αὐτοῦ μηνός (Αὐγουστος 1669).

⁶⁵⁰ Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.271, 267-275.

⁶⁵¹ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. 14/8/1669.

⁶⁵² E.I.B., N.A., b.39 ἔγγρ. 3^{ns} Μαρτίου 1852. Γιά τό διορισμό τοῦ Mordili βλ. ἀνωτ.σ.162.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ 18^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ**

Μέ τή συνθήκη τοῦ Passarowitz στίς 21 Ἰουλίου 1718 ἡ Βενετία διευθέτησε δύο ὑποθέσεις της: τίς διαφορές της μέ τήν Τουρκία καί τήν ἑδαφική της ὀριοθέτηση γιά τελευταία φορά. Ἔτσι ἡ αὐτοκρατορία ἐκτός ἀπό τίς πόλεις, τά χωριά καί τά νησιά τῆς λιμνοθάλασσας, θά εἶχε καί στήν *terra ferma* (στήν ἐνδοχώρα) ὑπό τήν ἐξουσία της τίς ἐπαρχίες τοῦ Bergamo, τῆς Brescia, τῆς Vicenza, τῆς Cremona, τῆς Verona, τό Polesine τοῦ Rovigo καί τήν ἐπικράτεια τοῦ Treviso συμπεριλαμβανομένων τοῦ Cantore, τοῦ Belluno καί τοῦ Feltre⁶⁵³.

Ἀνατολικότερα καί νοτιότερα θά κατεῖχε τό Friuli, τήν Istria, τήν Δαλματία μέ τά πολλά μικρά νησιά της, τή Βόρεια Ἀλβανία μέ τό Cattaro, τό Butrinto, τήν Πάργα, τήν Πρέβεζα, τήν Βόνιτσα, τά Ἐπτάνησα (Κέρκυρα, Παξούς, Ἀντιπαξούς, Λευκάδα, Κεφαλλονιά, Ἰθάκη, Ζάκυνθο) τίς Στροφάδες καί τά Κύθηρα. Αὐτά ἦταν τά ἐδάφη πού εἶχαν ἀπομείνει ἀπό τήν πάλαι ποτέ κραταιά αὐτοκρατορία τῆς πόλεως τῶν τεναγῶν⁶⁵⁴. Μέ τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Passarowitz ἡ Γαλνηνοτάτη ἐξασφάλισε γιά ἀκόμη ὀγδόντα περίπου χρόνια τή γαλήνη της καί τήν τελευταία περίοδο εἰρήνης στήν ὑπερχλιετή ἱστορία της μέ τήν οὐδέτερη πολιτικά θέση της ἀνάμεσα σέ συμμαχίες, θέση πού πάντα σχεδόν ἐπιδίωκε. Αὐτή τήν τραγικά παθητική στάση θά κρατήσει καί ὅταν σέ πολλά μέρη τῆς ἐπικράτειάς της στήν *terra ferma* θά βλέπει νά λαμβάνουν χώρα, παραβιάσεις, βιαιοπραγίες καί πολεμικές ἐπιχειρήσεις μεταξύ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ναπολέοντα καί αὐτῶν τῶν Αὐστριακῶν. Εἶχε συμβεῖ κάτι πολύ ἀπλό. Ἡ Βενετία γερασμένη καί ἀνήμερη πορευόταν σχεδόν ἠθελημένα πρός τό τέλος τῆς ἱστορίας της. Ἡ ἄλλοτε κραταιά θαλασσοκράτειρα πού ἀπό τήν ἀνατολή ὡς τή δύση τοῦ ἡλίου ἦταν σέ θέση νά ναυπηγήσει, ἐξοπλίσει καί καθελκύσει στά νερά τοῦ Arsenale μία τεράστια πολεμική γαλέρα, δέν ὑπῆρχε πλέον. Ἐναν περίπου χρόνο πρὶν τήν

⁶⁵³ Norwich J.J., *A history...ᾠ.π.*, σ.582.

⁶⁵⁴ Cantú C., *Storia degli Italiani* tomo IV Torino 1858, σ.145, Σβορώνου Ν., Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς ἱστορίας, Ἀθήνα 1992, σ.38.

πτώση, τόν Ιούνιο του 1796 ο Προβλεπτής ναύαρχος Giacomo Nani με τόν υποδιοικητή του Tomaso Coldamer στήν αναφορά τους γιά τή ναυτική δύναμη τῆς Βενετίας πρός τή Γερουσία ἦταν σαφεῖς: Διέθεταν τέσσερις γαλέρες καί ἑπτά γαλιότες ὅλες παμπάλαιες πού ἔχρηζαν ἐπισκευῆς. Ἐν τῷ μεταξύ Ἄγγλοι, Γάλλοι, Ὀλλανδοί καί Ἰσπανοί ναυπηγοί παρουσίαζαν νέα γαλιόνια πού μέ εἰδικές τροποποιήσεις σέ ξάρτια καί πανιά καί μέ σειρές κανονιῶν κάτω ἀπό τά καταστρώματα γιά εὐστάθεια ἦταν σέ θέση νά πλεύσουν κόντρα στόν ἄνεμο. Τά σκάφη αὐτά πολεμικά ἢ ἐμπορικά, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες κυριάρχησαν στή Μεσόγειο ἀπέναντι στά παλιομοδίτικα Βενετικά, ἤδη ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 17^{ου} αἰῶνα⁶⁵⁵.

Ὅσο γιά τίς χερσαῖες δυνάμεις, αὐτές ἀποτελοῦνταν ἀπό 5.000 φτωχά ἐξοπλισμένους στρατιῶτες, χωρίς πυροβολικό καί ἐπαρκή πολεμοφόδια, διάσπαρτους σέ φυλάκια κατά μήκος τῶν συνόρων⁶⁵⁶. Τήν ἴδια στιγμή σέ μία μάχη μεταξύ Αὐστριακῶν καί Γάλλων ἦταν σέ θέση νά ἀντιπαραταχθεῖ 90.000 καί 40.000 στρατός ἀντιστοίχως. Τή ρακένδυτη αὐτή ἐξωτερική εἰκόνα τῆς Βενετίας συμπλήρωνε καί μία ἀντίστοιχη -δυστυχῶς- ἐσωτερική. Κοινωνικά πρότυπα σέ ἐπίπεδο οἰκογενειακῆς δομῆς δέν ὑπῆρχαν. Ἦδη ἀπό τοῦς δεκατέσσερις Δόγηδες τῆς ἑκατονταετίας 1675-1775 οἱ ἕνδεκα ἦταν ἄγαμοι. Ἀλλά καί ἡ συγκυβερνοῦσα ἀριστοκρατία ἔδειχνε τήν ἴδια ἀδιαφορία γιά τό γάμο. Ἡ ἐξήγηση εἶναι ἀπλή γιά τά βενετικά δεδομένα: Ἡ ἀριστοκρατική οἰκογένεια ἔπρεπε νά διαιωνισθεῖ καί μαζί μ' αὐτή καί ὁ πλοῦτος της. Συνεπῶς ἕνας γιός ὄφειλε νά δημιουργήσει οἰκογένεια καί κληρονόμους. Οἱ ὑπόλοιποι ὅμως ἀναπόφευκτα ἔπρεπε νά μείνουν ἐργένηδες γιά νά μήν ὑπάρξει κατακερματισμός τοῦ πλούτου τῆς οἰκογένειας. Αὐτή ἡ κοινωνικά ἄδικη σέ ἐπίπεδο ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, "προγεγραμμένη εἰμαρμένη" ὀδηγοῦσε συχνά σέ ἐξαφάνιση ὁλόκληρων οἰκογενειῶν, ἐάν ὁ ἐσκεμμένος προγραμματισμός ἀποτύγχανε. Ἀπό τήν

⁶⁵⁵ Norwich J.J., A history... ὁ.π., σ.589.

⁶⁵⁶ Norwich J.J., Ἱστορία τῆς Βενετίας ὁ.π., σσ.591, 589.

ἄλλη πλευρά διευρυνόταν τό χάσμα μεταξύ πλούσιων καί φτωχῶν. Οἱ δεύτεροι, ἀπόκληροι, πένητες ἢ καί ἀπαίδευτοι δημιούργησαν τή δική τους κοινωνική τάξη, κατοικοῦσαν δέ κοντά στήν, καλαίσθητη μέ τούς 12 κορινθιακούς κίονες τῆς πρόσοψης, ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Βαρνάβα (S. Barnaba) ἐξ' οὔ καί Barnabotti⁶⁵⁷. Barnabotta ἐξάλλου ὀνομαζόταν ἡ τελευταία κατηγορία τῆς βενετικῆς εὐγενοῦς κοινωνίας (senatoria, giudiziaria, barnabotta) ἀποτελούμενη ἀπό φτωχοῦς εὐγενεῖς τῆς κατώτερης κλίμακας στήν κρατική μηχανή⁶⁵⁸.

Ἡ ὑποχρεωτική τους ἀγαμία συνέβαλε στό νά αὐξηθεῖ ὁ ἀριθμός τῶν γυναικῶν πού ἐξασκοῦσαν τό ἐπάγγελμα τῆς ἐταίρας στή Βενετία, αὐτονόπτα δέ καί τῶν ὀρφανοτροφείων ὡς καί τῶν γυναικείων μονῶν, ἀφοῦ τά 2/3 τῶν θυγατέρων τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας δέν μπορούσαν νά διεκδικήσουν πλέον σύζυγο. Σ' αὐτά τά μοναστήρια ὅμως, τά ἔκλυτα ἦθη καί ἡ κατάλυση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ὑποβίβαζαν αὐτά στό ἐπίπεδο μιᾶς χαρτοπαιχτικῆς λέσχης (Ridotto) ἢ ἐνός σημερινοῦ κακόφημου νυχτερινοῦ μπάρ. Τό θρησκευτικό πρόσχημα τοῦ χώρου, ἀπελευθέρωνε τή συνείδηση καί μαζί μ' αὐτήν, τήν ψυχή καί τό σῶμα ἀπό ὁποιαδήποτε ἀλγηδόνα κατά τήν ἐπικούρεια φιλοσοφία⁶⁵⁹.

⁶⁵⁷ Αὐτόθι, σσ.570-572, βλ. καί Rucci E., All Venice, Florenz 1976, σ.88.

⁶⁵⁸ πρβλ. Ζαρίδη Κ., Τό libro d' oro τῆς Κεφαλονιάς τοῦ ἔτους 1799, Ἄργοστόλι 2006, σ.39, ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία.

⁶⁵⁹ Norwich J.J, Ἡ ἱστορία τῆς Βενετίας, ὁ.π., σσ.571-572. Οἱ Barnabotti σάν μέλη τῆς ἀνώτερης κοινωνίας ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ντύνονται καί νά περιφέρονται μέ μεταξωτά ἐνδύματα ἰ διατηροῦσαν δέ καί λόγω τοῦ τίτλου τή θέση τους στό Μεγάλο Συμβούλιο. Σέ περιπτώσεις ὅμως οἰκονομικῆς παρακμῆς καί πνευματικῆς ἔνδειας, στέγη καί τροφή τούς ἐξασφάλιζε ἡ κοινωνική πρόνοια πού τούς ἀντιμετώπιζε ὡς ἄπορους. Λόγω δέ τῆς κοινωνικῆς τους καταγωγῆς δέν εἶχαν τό δικαίωμα οὔτε κατάστημα νά ἀνοίξουν οὔτε μέ κάποιο ἀπλό ἐπάγγελμα νά ἀσχοληθοῦν. Κατέληγαν στήν κυριολεξία ντροπιασμένοι φτωχοί (roveri vergognosi) μέ ἀπρόβλεπτες ἐνίοτε δραστηριότητες καί συνομωσίες.

Όσο για τό λαό ἦταν εὐτυχής ἂν ἐξασφάλιζε τρία πράγματα: χαμηλή φορολογία, τό ψωμί του καί τή διασκέδασή του.

Στήν ὑπερχιλιετή ἱστορία τῆς πατρίδας του δέν εἶχε δικαίωμα ψήφου. Ὅμως, ἀφοῦ οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες εἶχαν πρόσβαση γιά ὅλους, οἱ βιοτεχνίες ἔθαλλαν μέ τά ἀναμενόμενα ὑλικά κέρδη γιά τό λαό καί ἀφοῦ ἦταν πλέον κοινῆς ἀποδοχῆς ἡ ἄποψη ὅτι ἡ κυβέρνηση κατέβαλλε κάθε προσπάθεια γιά τά συμφέροντα τῶν πολιτῶν της, ὁ κόσμος ἔνιωθε μία κατά βάση ἱκανοποίηση⁶⁶⁰.

Οἱ Τέχνες καί τά Γράμματα ἄρχισαν νά ἀναβιώνουν. Ὁ Antonio Canal ἢ Canaletto ἔκανε διάσημη τή Βενετία στήν Εὐρώπη μέ τίς πανέμορφες Βενετσιάνικες τοπιογραφίες του. Ἄλλά καί ἄλλοι *vedutisti* (ζωγράφοι) ὅπως ὁ Guardi, ὁ Belotto καί ὁ Giandomenico Tiepolo ἀπόκτησαν εὐρεία φήμη. Στό χῶρο τῆς μουσικῆς ὁ Antonio Vivaldi ταύτισε τό ὄνομά του μέ αὐτό τῆς Βενετίας, ἀφοῦ ἐπί σαράντα περίπου χρόνια σάν *maestro di capella* τοῦ Ospedale della Pietà ἐπιδασίλευσε τά ἀριστουργήματά του στούς Βενετούς. Ἀνάλογη προσπάθεια θά κάνουν καί οἱ Baltassare Galuppi καί Tomaso Albinoni, ἐνῶ τό θέατρο μετά τήν *Comedia del arte* θά γνωρίσει νέα λάμψη μέ τά ἔργα τοῦ Carlo Goldoni. 160.000 Βενετοί εἶχαν τή δυνατότητα νά ἐπιλέξουν ὁποιοδήποτε ἔργο ἐπιθυμοῦσαν ἀνάμεσα ἀπό τίς ἐπτά ἐν ἐνεργεία ὄπερες⁶⁶¹.

Στήν περίπτωση μάλιστα τοῦ Δόγη Paolo Renier εἶχαν ὀρκιστεῖ νά δολοφονήσουν τόν ἴδιο καί τά μέλη τῆς *Signoria* καί νά ἀναλάβουν αὐτοί τήν κυβέρνηση. Βλ. Cantù C., ὁ.π., τόμ.ΙV, σ.154. Ἐνας ἀπ' αὐτούς ἦταν ὁ Giorgio Pisani πού εἶχε κατηγορήσει εὐθέως τήν κυβέρνηση γιά παρακμή, σήψη καί ἐγκληματική διαχείριση βλ. Norwich J.J., Βενετία ἡ παραδεισένια πόλη σσ.28-29 ἐπίσης: Σμίθ E., Ἡ φιλοσοφία τῆς ἡδονῆς στόν Ἐπίκουρο, Ἀθήνα 1982, σ.93.

⁶⁶⁰ Norwich J.J., Βενετία...ὁ.π., σ.28.

⁶⁶¹ Zwiedineck-Südenhorst, H.von, Venedig als Weltmacht und Weltstadt Leipzig 1899, σσ.126-139. Περισσότερα γιά τόν Canaletto βλ. Pettit Larousse de la Peinture τόμ.1, Paris 1979, σ.272, ἐνῶ γιά τόν Giandomenico Tiepolo Pettit Larousse...αὐτόθι, τόμ.2, σ.1830. Γιά τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ Francesco Guardi βλ.

Οί μέρες του καρναβαλιού αποτελούσαν μία αφορμή για καθημερινή άχαλίνωτη διασκέδαση και κανένα γεγονός δεν μπορούσε να τις επισκιάσει, ούτε καν ο θάνατος ενός Δόγη, όπως επί παραδείγματι του Δόγη Paolo Renier. Ο εν λόγω Δόγης το Φεβρουάριο του 1789 κηδεύτηκε εν τῷ μέσω της νυκτός, μυστικά, χωρίς πένθος, χωρίς έκφορα, χωρίς καν τα βασικά του πρωτοκόλλου αρκεί να μη διακοπτόταν τό καρναβάλι⁶⁶². Ἡ Βενετία λησμονεῖ τό ἔνδοξο παρελθόν της καί διασκεδάζει. Στήν πόλη συρρέουν ξένοι διανοούμενοι, λογοτέχνες καί καλλιτέχνες πού ἀναζητοῦν τήν ἀπαραίτητη ἔμπνευση ἡ ὁποία ὡς φαίνεται ἀντλεῖται πλουσιοπάροχα ἀπ' τά κανάλια τῆς πόλης τῶν τεναγῶν. Χιλιάδες ἐπισκεπτῶν κατακλύζουν τήν πόλη τοῦ θεάματος καί τῆς διασκέδασης καί μαζί μ' αὐτοῦς πλῆθος ἀπό ἑταῖρες κοινές ἢ πολυτελείας. Ἡ σύφιλη καλπάζει σ' ὅλες τίς κοινωνικές τάξεις. Τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων ἐπί παραδείγματι, δυναμικότητος περίπου 170

Pallucchini R., ὁ τελευταῖος ἐκπρόσωπος τῆς μανιεριστικῆς παράδοσης στό ρυθμό τοῦ ροκοκό, Οἱ μεγάλοι ζωγράφοι τόμ.3, Ἀθήνα 1977, σσ.297-301. Ἐπίσης Παγκόσμια Ἱστορία Τέχνης, ἡ ἐποχή τοῦ μπαρόκ τόμ.9, Ἀθήνα 1977, σσ.123, 168.

⁶⁶² Norwich J.J., ἡ ἱστορία τῆς Βενετίας, ὁ.π., σσ.561, 562, 580 βλ. καί Moneta N., Venedig, Milano x.χρ., σ.146. Ὁ Paolo Renier κηδεύτηκε στή μακρά τοῦ κέντρου ἀλλά καλαίσθητη λόγῳ τῶν ἔξι κορινθιακῶν κιόνων τῆς πρόσοψης, ἐκκλησία dei Tolentini. Οἱ teatini μοναχοί αὐτῆς τῆς μονῆς διακρίθηκαν στή Βενετία θεραπεύοντας ἀσθενεῖς καί ἀνάπηρους, βλ. Manno A., Venchierutti M., Codato P., ὁ.π., σ.463. Γιά τίς Τέχνες καί τά Γράμματα τοῦ Βενετικοῦ 18^{ου} αἰῶνα βλ. Tazartes M., (testi), Πινακοθήκη τῆς Ἀκαδημίας, Βενετία. (μτφρ. Μ. Οἰκονομίδου) Ἀθήνα 2007, σσ.138-158, ἐπίσης Impelluso L., (testi a cura di), Βενετία-Πινακοθήκη τῆς Ἀκαδημίας, (μτφρ. Δ. Χονδρουδάκη), Ἀθήνα 2006, σσ.112-152, καθώς καί Nardo D., Gli Studi classici in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta/il Settecento I, Vicenza 1984-1986, σσ.227-256, Morelli G., Surian E., La musica strumentale e sacra e le istituzioni a Venezia, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia...ὁ.π., σσ.401-428, Fido F., Carlo Goldoni, in Arnaldi G., ὁ.π., σσ.309-335, Pullini G., Il teatro fra polemica e costume, in Arnaldi G., ὁ.π., σσ.277-307, Gerruti M., L' erudizione storico-letteraria, in Arnaldi G., ὁ.π., σσ.257-275.

κλινῶν⁶⁶³, εἶχε μετατρέψει τὸν πρῶτο του ὄροφο σέ κλινική συφιλιδικῆς θεραπείας μέ ὑδράργυρο. Δέν μπορούσε ὅμως νά ἀνταποκριθεῖ στό πλῆθος τῶν ἀσθενῶν πού κατέκλυζαν τό Νοσοκομεῖο καί ἔφεραν συφιλιδικά ἔλκη καί κονδυλώματα⁶⁶⁴.

Τά κοινωνικά ἤθη ἐξαιτίας τῆς ἀνέχειας ἢ τοῦ παραδείγματος τῆς ἐπίσημης πολιτείας διολίσθησαν ἀπό τή χαλάρωση στή διαφθορά. Μιά γυναίκα ἤδη λίγο μετά τό γάμο της μπορούσε μέ ἄνεση, ἐπισήμως καί σέ καθημερινή βάση νά κυκλοφορεῖ καί μ' ἓναν *cicisbeo* (συνοδό-ἐραστή), ἐνῶ ὁ μεγαλύτερος -συνήθως- καί πολυάσχολος σύζυγος ἔκανε τήν ἐμφάνισή του σπανιότερα.

Καθόλου περίεργο λοιπόν πού ἓνας γάμος διαλυόταν πολύ ἀπλά καί χωρίς σπουδαία ἐπιχειρηματολογία. Ὑπῆρξαν περιπτώσεις πού ὁ Πατριάρχης εἶχε νά ἐπεξεργασθεῖ ἕως καί 900 σύγχρονες αἰτήσεις διαζυγίου⁶⁶⁵.

Ἔτσι βαδίζοντας πρὸς τό τέλος του αὐτός ὁ αἰώνας τῆς διαφθορᾶς, ἡ Δημοκρατία διαβρωμένη ἀπό παντοῦ μέσα στή νάρκη τῆς χλιδῆς καί τῆς διασκέδασης, ἔπνεε τά λοίσθια. Χαρακτηριστική ἦταν ἡ ἄποψη τοῦ προτελευταίου Δόγη Paolo Renier: *...uno Stato che si governa male da se, chiama gli stranieri a governarlo. Se c' é Stato che abbia bisogno di Concordia siamo noi, che non abbiam forze terrestri ne marittime, non alleanze, viviamo a sorte, colla sola idea della prudenza del governo della Repubblica veneziana. Questa é la nostra forza...*⁶⁶⁶. Αὐτή τή Βενετία παρέλαβε ὁ Lodovico Manin ὅταν στίς 9 Μαΐου 1789 ἀνῆλθε στήν ἐξουσία. Ἔμελλε νά εἶναι ὁ τραγικός,

⁶⁶³ A.S.V. *Provveditori sopra Ospitali e Luoghi pii* b.169, φ.χ.ἄ.

⁶⁶⁴ A.S.V. αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁶⁶⁵ Cantú C., ὁ.π., σ.165 βλ. καί Norwich J.J., *A history...*σ.595 τοῦ ἰδίου Βενετία...σ.29, βλ. καί Boerio G., *Dizionario...*ὁ.π., σ.166, Brion M., *Venice the masque of Italy* ὁ.π., σ.160.

⁶⁶⁶ Ἔνα κράτος πού ἀφ' ἑαυτοῦ κυβερνᾶται κακῶς, καλεῖ τοὺς ξένους νά τό κυβερνήσουν. Ἐάν ὑπάρχει ἓνα κράτος πού νά χρήζει ὁμόνοιας, αὐτό εἴμαστε ἐμεῖς, πού δέν ἔχουμε δυνάμεις οὔτε κατά ξηρά, οὔτε κατά θάλασσα, δίχως συμμαχίες, ζοῦμε στήν τύχη μέ μόνη τήν ἰδέα τῆς σύνεσης τῆς κυβέρνησης τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας. Αὐτή εἶναι ἡ δύναμή μας... βλ. Cantú C., ὁ.π., σ.156.

ὁ τελευταῖος Δόγης στήν χιλίων καί ἑκατό ἐτῶν βασιλεία τους, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Rauluccio Anafesto τό 697 μ.Χ., μέ τό θλιβερό προνόμιο νά κηδεύσει τή Γαλννοτάτη, ἀντί νά συμβεῖ -ὡς συνήθως- τό ἀντίθετο⁶⁶⁷. Τήν ἴδια ἐποχή σέ μία ἄλλη γωνιά τῆς Εὐρώπης, στό Παρίσι, ὁ Mirabeau υἱοθετώντας τίς θέσεις τοῦ Emmanuel Joseph Sieyès γιά τήν Τρίτη Τάξη, θά θεωρήσει τόν ἑαυτό του ...ἐμπλεκόμενο μιᾶς διά τοῦ νόμου περιορισθείσας Μοναρχίας, καί Ἀπόστολο τῆς, διά τῆς Μοναρχίας ἐγγυηθείσας Ἐλευθερίας...⁶⁶⁸. Δύο χρόνια ἀργότερα θά προχωρήσει στή σύνταξη ἑνός συντάγματος πού θά ἀποτελέσει τόν προάγγελο τῆς Διακήρυξης τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. ...Οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται ἐλεύθεροι καί παραμένουν ἐλεύθεροι ἔχοντες ἴσα δικαιώματα... θά πεῖ ἄ καί ...Ἐλευθερία σημαίνει τή δυνατότητα νά μπορεῖς νά κάνεις τά πάντα, ἀρκεῖ νά μή βλάπτεις τοὺς ἄλλους...⁶⁶⁹. Τό τί σήμαινε αὐτό γιά μία Δογική Ἀριστοκρατική Κυβέρνηση χιλίων ἐτῶν ἄνευ λαϊκῆς ψήφου εἶναι εὐκόλο νά ἐννοηθεῖ. Ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση ἐλάμβανε σάρκα καί ὀστά.

Τόν Ἰούλιο τοῦ 1790 ὁ Βενετός ἀντιπρόσωπος στό Τορίνο μέ ἐπιστολή του ἐνημέρωσε τή Γερουσία ὅτι σ' ὅλη τήν Ἰταλία κυκλοφοροῦσαν προπαγανδιστικές ὑπέρ τῆς Ἐπανάστασης ὁμάδες, γεγονός πού ἐπιβεβαίωσε ἕνα χρόνο ἀργότερα ὁ Antonio Capelo βενετός πρέσβυς στό Παρίσι⁶⁷⁰.

Ὅταν τό Νοέμβριο τοῦ 1791 καί ἐκ δευτέρου τό Σεπτέμβριο τοῦ 1792 ὁ βασιλιάς τῆς Σαρδηνίας, Vittorio Emanuele πρότεινε σύναψη συμμαχίας μέ

⁶⁶⁷ Distefano G., Paladini G., Storia di Venezia (1797-1997) τ.Ι, ὁ.π., σ.252, γιά τόν τελευταῖο Δόγη βλ. ἐπίσης Massironi M., Distefano G., L' ultimo dei Dogi, Venezia 1986.

⁶⁶⁸ Cronin V., Napoleon, Eine Biographie, Hamburg und Düsseldorf 1975, σ.55.

⁶⁶⁹ αὐτόθι, σ.55. Ἡ δογική ἀριστοκρατική κυβέρνηση δέν θα μπορούσε ποτέ νά συμπράξει μέ τή Γαλλική Ἐπανάσταση διότι ἡ τελευταία: α) κατάργησε τήν ταξική κοινωνία καί ἔδωσε δύναμη στήν ἀστική τάξη, β) ἐκμηδένισε τά προνόμια τῶν εὐγενῶν, γ) ἔδωσε στό λαό τό δικαίωμα ψήφου καί τόν κατέστησε κυρίαρχο καί ρυθμιστή τῆς τύχης του. Βλ. καί Γιακουμῆ Γ., Γενική Ἱστορία Ἀθήνα 1975, σ.382.

⁶⁷⁰ Norwich J.J., Ἱστορία...ὁ.π., σ.582. Γιά τή σημασία τῆς διακήρυξης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων βλ. καί Φασουλάκη Στ., Ἡ σημασία τῆς Διακήρυξης, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" τεῦχ.91(2001), σσ.34-35.

τή Βενετία έναντιον τοῦ ἐπερχόμενου κινδύνου ἀπό τή Γαλλία, ἡ Γαλחנוτάτη δῆλωσε οὐδέτερη καί ἀρνήθηκε. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1793 ὁδηγεῖται στήν γκιλοτίνα ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας, Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ'⁶⁷¹. Τόν ἐπόμενο μήνα οἱ Μοναρχίες τῆς Ἀγγλίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Πρωσσίας, τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Ἰσπανίας καί Σαρδηνίας, συνασπίζονται στόν πρῶτο κατά τῆς Γαλλίας συνασπισμό ἐναντίον αὐτῶν τῶν "ἀθέων καί βασιλοκτόνων". Ἡ Βενετία ἀπέχει. Ἡ ἡδονοθηρία καί ἡ εὐζωία εἶχαν διαβρώσει τή δυναμική της παρουσία· τό ἠθικό ἦταν ἀνύπαρκτο⁶⁷².

Ἐν τῷ μεταξύ τό Νοέμβριο τοῦ 1795 ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης σημειώνει τήν πρώτη του νίκη ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν στό Λοανο καί ἐκφράζει τά παράπονά του στή Βενετία πού ἐπιτρέπει στούς Αὐστριακοὺς νά διέρχονται διά τῆς ἐνδοχώρας της. Ἡ νίκη του ἦταν τόσο περιφανής πού στίς 29 Φεβρουαρίου 1796 στέφεται *generale dell' armata d' Italia*.

Ἡ ἐπέλασή του ἦταν πλέον καταιγιστική καί οἱ νίκες σχεδόν καθημερινές. Στίς 11 Ἀπριλίου στό Montenotte, στίς 12 στό Dego, στίς 14 στό Melleseimo, στίς 22 στό Moncioni. Στίς 7 Μαΐου διέσχιζε τόν Πάδο κοντά στήν Ριαντζενα, στίς 8 γεφυρώνοντας τόν Adda διέπλευσε στό Lodi καί στίς 15 Μαΐου εἰσερχόταν θριαμβευτής στό Μιλάνο⁶⁷³. Αὐστηρός αὐτή τή φορά, ζήτησε ἐξηγήσεις ἀπό τό Βενετό κοινοτάρχη (prodesta) Gian Battista Contarini στήν Crepa, ἐπειδή καί πάλι οἱ Βενετοὶ ἐπέτρεψαν στούς ὑποχωροῦντες Αὐστριακοὺς νά διέλθουν ἀπό τό Goito. Δριμύτερη ἐπίθεση δέχτηκε καί ὁ γενικός προβλεπτής ἐπί τῆς terra ferma στή Verona Nicolo Foscarini ὅταν

⁶⁷¹ Balbo C., *Storia d' Italia Sommario*, Torino 1862, σ.346.

⁶⁷² Καργάκου Σ., *Γενική Ἱστορία* Ἀθήνα 1976, σ.532 βλ. καί Norwich J.J., *Ἡ ἱστορία τῆς Βενετίας* ὁ.π., σσ.583-585.

⁶⁷³ Balbo C., *Storia d' Italia* ὁ.π., σ.347-348 ἀλλά καί Funcken L., *The Napoleonic wars*, Ward Look, London 1984 γιά τίς λεπτομέρειες τῶν μαχῶν τῆς Βορείου Ἰταλίας.

υπέδειξε τις ζημιές που προκάλεσε ο στρατός της Έπανάστασης στη Βενετική ενδοχώρα⁶⁷⁴.

Από τις 21 Αυγούστου έως τις 31 Οκτωβρίου 1796 η Βενετία απέρριψε τρεις φορές την πρόταση της γαλλικής πλευράς για συμμαχία. Ήταν τόσο τρομοκρατημένη για να εμπλακεί στον πόλεμο που οποιαδήποτε άλλη λύση, ακόμη και η καταστροφή της θεωρούνταν προτιμυτέα. Τόν Ιούλιο του 1796 η Έλληνική Κοινότητα ανταποκρίθηκε στο αίτημά της για οικονομική βοήθεια, προσφέροντάς της 5.000 δουκάτα.

Τόν Μάρτιο του 1797 η Κοινότητα των Έλλήνων, στά πλαίσια των απαιτήσεων και του οικονομικού έκβιασμού του Βοναπάρτη προς τή Βενετία που έπνεε τά λoίσθια, πάλι θά αναγκαστεί νά τή βοηθήσει. Θά προσφέρει στήν Ζεσσα τά άσημικά του Άγ. Γεωργίου Βάρους 8.339 ούγγιων και άξίας 10.000 δουκάτων περίπου⁶⁷⁵.

Έν τω μεταξύ κάποιες μικροεπαναστάσεις στή Βενετική ενδοχώρα όλο και πύκνωναν, άλλοτε κατά των Βενετών όπως τό Μάρτιο του 1797 στό Bergamo και τήν Brescia και άλλοτε έναντίον των Γάλλων όπως στό Saló της λίμνης Garda, ένω οι ίαχές κάποιων στρατευμένων νέων στους δρόμους της Verona "viva San. Marco!!" έξαντλοϋσαν όλα τά προσχήματα μιās προσποιητής ευγένειας μεταξύ Γάλλων και Ιταλών⁶⁷⁶. Άλλά και ο Βοναπάρτης μέ τό τελεσίγραφο της 9^{ης} Απριλίου 1797 προς τή Βενετία, μέσω του στρατηγού του Ζανό, ήταν αρκετά σαφής: «...Ξεσηκώσατε τούς χωρικούς έναντίον μας. Έξαιτίας σας όλοι κραυγάζουν: Θάνατος στους Γάλλους! Έκατοντάδες στρατιώτες μας κάθησαν απ' τις δολοπλοκίες σας. Μήν ψεύδεστε σέ μένα. Παρακινήσατε αυτές τις ταραχές. Θά έκδικηθώ τό αίμα

⁶⁷⁴ Norwich J.J.,ή ιστορία της Βενετίας ό.π., σσ.587-589.

⁶⁷⁵ Ξανθοπούλου-Κυριακού Ά., Η Έλληνική Κοινότητα της Βενετίας (1797-1866) ό.π., σσ.44-45.

⁶⁷⁶ Norwich J.J.,ή ιστορία της Βενετίας ό.π., σσ.592-594.

τῶν ἐν ὄπλοις συντρόφων μου. Ἄν δέν μοῦ παραδώσετε ἀμέσως τούς ἀρχηγούς τῆς ἐξέγερσης θά σᾶς κηρύξω τόν πόλεμο...»⁶⁷⁷.

Τή Δευτέρα τοῦ Πάσχα 17 Ἀπριλίου 1797 ἡ Verona ξεσπκώθηκε ἐναντίον τῶν Γάλλων καί 400 ἐξ' αὐτῶν κατέληξαν στή φυλακή. Τρεῖς ἡμέρες ἀργότερα ἕνα γαλλικό ἀπόσπασμα θά τούς ἐλευθέρωνε, τά ἀντίποινα ὅμως γι' αὐτό τό Pasque-Veronese ἦταν σκληρά: Ἡ πόλη ἀπογυμνώθηκε ἀπό τούς θησαυρούς της καί ὀκτώ ἀπό τούς ἀρχηγούς τῆς ἐξέγερσης ἐκτελέσθηκαν. Ἡ Βενετία δέν προέβη σέ καμία ἀντίδραση. Θεώρησε ὅτι καί τώρα ἔπρεπε νά μείνει οὐδέτερη⁶⁷⁸.

Καί ἐνῶ συνέβαιναν ὅλα αὐτά, ὁ Ναπολέων ἐν μέσῳ τῶν νικῶν του πρότεινε συνθηκολόγησι στούς Αὐστριακοὺς πρὸς ἐκπληξή τοῦ Αὐτοκράτορά τους Franz (Φραγκίσκου) τοῦ Β'. Τό προσχέδιο εἰρήνης πού ὑπεγράφη στό Leoben στίς 18 Ἀπριλίου 1797 ἔδινε στούς Γάλλους τή Λομβαρδία καί τό Βέλγιο, ἐνῶ στούς Αὐστριακοὺς τά βενετικά ἐδάφη τῆς Ἰστρίας, τῆς Δαλματίας ἀλλά καί τῆς βενετικῆς terra-ferma. Ἡ Βενετία διαμελιζόταν χωρὶς νά τό γνωρίζει καί τό χρονικό τῆς ἐπερχόμενης πώσης της δέν θά διαρκοῦσε πλέον οὔτε ἕνα μῆνα⁶⁷⁹. Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση ἄρχισε ὅταν τό περιπολικό τῆς γαλλικῆς ναυσιπλοΐας Libérateur d' Italie προσπάθησε νά περάσει τό στενό τοῦ Lido καί νά εἰσέλθει στή βενετική λιμνοθάλασσα. Ἐκεῖ δέχτηκε τά πυρά τοῦ διοικητῆ τοῦ φρουρίου S. Andrea, Domenico Pizzamano. Ὁ πλοίαρχος Jean Baptiste Laugier καί τέσσερις τοῦ πληρώματος ἔπεσαν νεκροί. Ὅτι ἐπακολούθησε δέν ἀποτέλεσε πλέον τίποτα ἄλλο παρά σημαντικές ἢ ἀσήμαντες λεπτομέρειες ἐνός προγραμματισμένου θανάτου. ...Io sarò un altro Attila per Venezia. Più inquisitori, più libro d'oro ... il vostro

⁶⁷⁷ Πρβλ. Λούντβιχ Ε., Ναπολέων Ἀθήνα 1995, σ.75.

⁶⁷⁸ Norwich J.J., a history...ὁ.π., σ.622.

⁶⁷⁹ Scarabello G., Gli ultimi giorni della Repubblica in Storia della Cultura Veneta. Il settecento, Vicenza 1986, βλ. καί λεπτομέρειες Ricciotti Bratti D., La fine della Serenissima, Milano 1917, ἐπίσης Cronin V., ὁ.π., σ.134.

governo e decrepito...⁶⁸⁰, θά βροντοφωνάξει ὁ Βοναπάρτης κατά πρόσωπο στούς Βενετούς πληρεξούσιους Francesco Donά καί Lunardo Giustinian.

Στίς 30 Ἀπριλίου ὁ Tomaso Coldamer ἀπέστειλε πρὸς τό Μεγάλο Συμβούλιο μήνυμα, μεσούσης μιᾶς συνέλευσής του, ἀναφέροντας ὅτι ὁ γαλλικός στρατός εἶχε λάβει θέσεις στήν ἀκτὴ τῆς λιμνοθάλασσας, ἐγκαθιστώντας πυροβολικό μέ ἐμβέλεια πυρός ἀκροβολισμοῦ πού περιλάμβανε τή Βενετία.

Στίς 9 Μαΐου ὁ Ναπολέων στέλνει τελεσίγραφο μέ σειρά ἀπαιτήσεων γνωρίζοντας ὅτι ἡ Serenissima δέν θά προβάλλει οὔτε καί αὐτὴ τὴν ὕστατη φορά κάποια ἀντίσταση.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ὄρους, ἐπέβαλλε τὴ σύσταση Προσωρινῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς. Ἡ τελευταία συνεδρία τοῦ Μεγάλου Συμβουλίου στήν ὑπερχιλιετὴ ἱστορία τῆς Γαληνοτάτης πραγματοποιήθηκε στίς 12 Μαΐου 1797. Ὁ Δόγης Lodovico Manin⁶⁸¹ μέ δάκρυα στά μάτια πρότεινε, πρὸς ὄφελος τῆς θρησκείας, τῆς ζωῆς καί τῆς ἰδιοκτησίας, τῶν ἐρασμίων ὑπηκόων του, νά παραδώσει τὴν ἐξουσία σ' αὐτὴ τὴν Προσωρινὴ Δημοκρατικὴ Ἀρχή. Ἡ πρόταση ἔλαβε 512 ψήφους ὑπέρ, 20 κατά, ἐνῶ 5 ἀπεῖχαν. Σέ μία τυχαία ὀχλαγωγία τῆς Piazza πού συνοδεύτηκε ἀπὸ τὴ ρίψη κάποιων πυροβολισμῶν, ὁ πανικός πού ἐπακολούθησε ἦταν τραγικός. Ὅλοι νόμισαν ὅτι εἶχε ἔλθει τό τέλος καί ἔσπευσαν νά δραπετεύσουν. Ὁ Δόγης ἤρεμος ἀποσύρθηκε στά διαμερίσματά του καί ἀφοῦ ἀφαίρεσε ἀπὸ τό κεφάλι του τό δουκικό κόρνο μέ τὴ λευκὴ λινὴ cuffietta τὰ ἔδωσε στὸν ὑπὸν ὑπὸ τὸν Bernardo Trevisan λέγοντας «Tolé, questa no la dorero più». Τέσσερις ἡμέρες ἀργότερα στίς 16 Μαΐου 1797 τὰ

⁶⁸⁰ Μοσχονά Ν., Ἡ κατάλυση τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τόμ. ΙΑ, Ἀθήνα 1975, σ.382, βλ. καί Cantú C., ὁ.π., σ.278.

⁶⁸¹ Γιά τίς λεπτομέρειες τῆς δραματικῆς τελευταίας συνεδρείας τοῦ Maggior Consiglio ὑπὸ τὸν τελευταῖο Δόγη βλ. Bozzola A., L' ultimo doge e la caduta della Serenissima, Milano 1934.

στρατεύματα του Ναπολέοντα υπό το στρατηγό Louis Baraguey d' Hilliers εισέρχονταν στη Βενετία⁶⁸².

Οι 4.000 Γάλλοι στρατιώτες ήταν μετά από περίπου 1.500 χρόνια Βενετικής ιστορίας ο πρώτος ξένος στρατός που έμπαινε στην πόλη των τεναγών. Η Προσωρινή Δημαρχία, αφού φύτεψε στην Πλατεία του Αγίου Μάρκου το Δένδρο της Έλευθερίας και έκαψε τη Χρυσή Βίβλο (*libro d' oro di Venezia*) και το δουκικό σκουφο, κατεδάφισε και τις φυλακές.

Όσο για το λείοντα, το σύμβολο του Ευαγγελιστή Μάρκου, συνέχισε σαν έμβλημα να εμφανίζεται στα διατάγματα του Δημοτικού Συμβουλίου. Στο άνοιχτό όμως βιβλίο που κρατούσε δεν έγραφε πλέον Ειρήνη σέ σένα Μάρκε Ευαγγελιστά μου (*Pax tibi Marce Evangelista meus*), αλλά Δικαιώματα και υποχρεώσεις του ανθρώπου και του πολίτη (*Diritti e doveri dell' uomo e del cittadino*), ενώ οι οικίες που διέμεναν οι *Procuratori* (*procuratie nuove e vecchie*) νοτίως και βορείως της πλατείας του Αγίου Μάρκου θά ονομάζονταν στοά της έλευθερίας και της ισότητας "...galleria della liberta e dell eguaglianza..." αντίστοιχως...⁶⁸³.

⁶⁸² «...πάρ' το δέν θά τό χρειαστώ ξανά...» πρβλ. Norwich J.J., *a history...* ό.π., σ.631, επίσης Μοσχονά Ν., *Η κατάλυση της Βενετικής κυριαρχίας*, ό.π., σ.382 βλ. και Γιακουμή Γ., *Γενική ιστορία* ό.π., σ.384. Για την πώση της Βενετίας βλ. και Battistella A., *La Repubblica di Venezia nei sui Undici Secoli di Storia*. Venice 1921, *Λεπτομέρειες της πώσης*, βλ. Kretschmayr H., *Geschichte von Venedig*, Gotha 1920, αλλά και Musatti E., *Storia di Venezia*, Vol. 2, Milano 1936. Επίσης βλ. Okey T., *Venice and its Story*, London 1930, ενώ για την κατάλυση της Βενετ. Δημοκρατίας βλ. Rowdon M., *The fall of Venice* London 1970, Thayer W.R., *A short history of Venice*, New York 1905, και Thiriet F., *Histoire de Venice*, Paris 1952.

⁶⁸³ Κορδάτου Γ., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδος τόμ.9*, Αθήνα 1956, σ.413 βλ. και Cantú C., ό.π., σ.282 αλλά και Μοσχονά Ν., *Η κατάλυση...* ό.π., σ.382, επίσης βλ. ανωτέρω και σ.68 σημ.92.

Μέ τή συνθήκη τοῦ Μιλάνου, τήν ἴδια ἡμέρα τῆς πτώσης, οἱ Γάλλοι ἄρρισαν τήν ἀπογύμνωση τῆς πόλης⁶⁸⁴. Πολλές ἐκκλησίες καί μοναστήρια ληστεύθηκαν καί καταστράφηκαν⁶⁸⁵. Τά 3.000.000 γαλλικά livres tournois ἀποζημίωση δέν ἦταν ἀκόμη σέ θέση νά κλονίσουν αἰσθητά τήν οἰκονομική εὐρωστία τῆς Βενετικῆς Zecca.

Νοσοκομεῖα, Εὐαγή καί Φιλανθρωπικά Ἰδρύματα καί Ἰδρύματα Δημόσιας Ἀρωγῆς σέ πλήρη οἰκονομική ἐξάρτηση ἐκ τοῦ Δημοσίου εὐελπιστοῦσαν ἀκόμη γιά τήν ἐπιβίωσή τους. Ἐξάλλου ἡ Προσωρινή Δημαρχία τῆς Βενετίας (Municipalità Provvisoria di Venezia), παρόλο πού ὑπεδείχθη κατ' εὐθείαν ἀπό τοὺς Γάλλους, δέν ἔπαυε νά ἀποτελεῖται ἀπό Βενετούς πού, ναί μὲν ἔπρεπε νά ἱκανοποιοῦν τά αἰτήματα τῶν κατακτητῶν, δέν ἄντεχαν ὅμως νά βλέπουν πόλη καί πολίτες μιᾶς ὑπερχιλιετοῦς ἱστορίας καί δόξας νά ὑπομένουν τά πάνδεινα. Δέκα ἡμέρες μετὰ τήν πτώση, στίς 26 Μαΐου 1797 ἢ στίς 8 τοῦ Messidor, μέ σύνθημα τίς ἐπιγραφόμενες λέξεις - Ἐλευθερία - Ἰσότης (Libertá - Equaglianza), ἔμβλημα δέ τῆς Municipalità di Venezia ὄχι τό λέοντα τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀλλά μία, κατὰ τά πρότυπα τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, γυναικεία μορφή μέ σκῆπτρο καί

⁶⁸⁴ Ὁ κατάλογος τῆς πρώτης λείας εἶναι ἐνδεικτικός: 3.000.000 ἀποζημίωση σέ γαλλικό νόμισμα, 3.000.000 σέ εἶδος, τρία πολεμικά πλοῖα καί μία φρεγάτα, 20 ἀπό τοὺς καλύτερους πίνακες καί 500 χειρόγραφα μεταξύ τῶν ὁποίων 72 κωδίκελλοι ὅλοι σχεδόν τοῦ Καρδινάλιου Βησσαρίωνα. Κατά τή διάρκεια τοῦ Αὐγούστου χιλιάδες ἀμέθυστοι, ζαφείρια, ρουμπίνια καί διαμάντια ἐξαφανίσθηκαν ἀπό το θησαυροφυλάκιο τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ὁ ἄργυρος καί ὁ χρυσός ἀπό τά πλέον μεγάλα ἔργα τέχνης τῆς Εὐρώπης διαλύθηκε καί κατέληξε πρὸς ἐκτίμηση στό χυτήριο. Σέ δώδεκα μόνο ἐγκόλπια κατεμετρήθηκαν 5.573 μαργαριτάρια καί πολύτιμοι λίθοι, βλ. καί Norwich J.J., Βενετία...ὁ.π., σσ.35-36.

⁶⁸⁵ Zangirolami G., Storia delle chiese, dei monasteri, delle scuole di Venezia rapinate e distrutte da Napoleone Bonaparte, Venezia 1962.

έντελλόμενη ...in nome della sovranità di porolo..., ή Έπιτροπή επί τών Ίδρυμάτων Δημοσίας Άρωγής εκδίδει τήν πρώτη της διακοίνωση ⁶⁸⁶.

Μέ αποδέκτες τήν Έπιτροπή Ύποστήριξης καί τά Ίδρύματα Δημοσίας Άρωγής άφ' ενός ώς καί τήν Προσωρινή Δημαρχία τής Βενετίας άφ' έτέρου, γνωστοποιούνται τά κάτωθι:

α) Τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεία τής Πόλης δηλαδή τό του Έλέους τών Έπαιτών, τών Άνιάτων καί τών Έγκαταλελειμμένων θά λάβουν καί αύτή τή φορά τήν έκ μέρους τής Ζεσσα χορηγούμενη τριμηνιαία πίστωση τών 9.596,11 δουκάτων πού επί προηγούμενης Κυβέρνησης έξοφλοούνταν από τό άρμόδιο επί τών Μοναστηρίων Ταμείο.

β) Η Προσωρινή Δημαρχία θά αναθέσει στήν Έπιτροπή Οικονομικών καί τής Ζεσσα τήν ευθύνη εξακρίβωσης αύτής τής χορήγησης.

γ) Παρακινούνται οί Πολίτες τής Έπιτροπής Ύποστήριξης νά καταθέσουν στή Δημαρχία Άναφορά Διαχείρισης τών άνωτέρω Νοσοκομείων ⁶⁸⁷.

Πράγματι δύο εβδομάδες μετά, στίς 10 Ίουνίου 1797 τά τέσσερα άντεπιστέλλοντα μέλη τών τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων κατέθεταν τήν οικονομική άναφορά του Νοσοκομείου τους ⁶⁸⁸.

Τό ένδιαφέρον του Ναπολέοντα ήταν πρόδηλο άφου άπέβλεπε στήν οικονομική κατάσταση τών Νοσοκομείων καί στά κατατεθειμένα στή Βενετική Ζεσσα χρηματικά ποσά, άπό τά όποια συντηρούσαν τή λειτουργία τους. Έτσι οί άλλαγές στή διοικητική δομή καί οικονομική σύσταση τών Νοσοκομείων ήταν αυτονόητες. Μέ έγγραφο τής 30 Messidor / 18^{ns} Ίουλίου 1797 ⁶⁸⁹ πρός τήν Έπιτροπή επί τών Ίδρυμάτων Λαϊκής Άρωγής έγινε γνωστή ή

⁶⁸⁶ A.S.V. Provv. sop. Osp. e Luoghi pii, b.169 fasc.Democrazia f.32^r.

⁶⁸⁷ A.S.V., αυτόθι, έγγρ. τής 8 Messidor / 26^{ns} Μαΐου 1797, Anno primo della L.I. (Liberta Italiana).

⁶⁸⁸ A.S.V., αυτόθι, f.220^r.

⁶⁸⁹ A.S.V., αυτόθι, έγγρ. τής 30^{ns} Messidor / 18 Luglio 1797, Anno primo della Libertá Italiana.

διεξαγωγή επιθεωρήσεων τῶν νέων Λειτουργῶν σέ τομεῖς ἀφοροῦντες τήν υἰγεία. Ἐπίσης ἡ ἀντικατάσταση τῶν Προνοπιῶν ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων (Pronveditori sopra Ospitali e Luoghii pii) ἀπό τήν ἤδη ἐνεργοποιηθεῖσα Ἐπιτροπή Διαβίωσης καί Ἰδρυμάτων Λαϊκῆς Ἀρωγῆς (Comitato di Sussistenze e Fondazioni di Pubblico Soccorso).

Καταργήθηκε ἐπίσης ἡ θέση τοῦ πρώην Γραμματέα (secretario) ἐπί τῆς Ὑγείας καί οἱ θέσεις τοῦ Ἀρχιελεγκτή (Fiscale) καί τοῦ Λογιστή (Ragionato), ἐνῶ διατηρήθηκε ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἐντεταλμένου ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν (Deputato all' Economia) καί ἡ θέση Χάρπτος (Fante della Grazia), τήν ὁποία ἀνέλαβε ὁ "πολίτης" Giacomo Dandolo. Ἀνέπαφο παρέμεινε καί τό λειτουργικό σύστημα τῶν Νοσοκομείων, τοῦ ὁποίου πλέον ἠγεῖται ὁ "πολίτης" Sebastian Zocchi. Περικοπές θέσεων ἐν καιρῶ θά γίνονταν καί στούς ὑπηρετοῦντες τίς Μεγάλες Ἀδελφότητες ὡς καί σ' αὐτούς τῶν τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων: Pietà (Ελέους), Incurabili (Ἀνιάτων), Mendicanti (Ἐπαιτῶν) καί Derelitti (Ἐγκαταλελειμμένων)⁶⁹⁰. Ἀλλά καί στά ὄργανα τῶν ἤδη πεπαυμένων Procuratie θά γίνονταν μερικῶς ἀπολύσεις γιά νά μὴν ἐπιβαρύνουν τό Δημόσιο Ταμεῖο. Στή σφαῖρα ἐπιρροῆς τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τῶν Ἰδρυμάτων Λαϊκῆς Ἀρωγῆς θά ἀνήκουν καί οἱ ὁμάδες τῶν Κανονικῶν Μοναχῶν καί αὐτές τῶν Καλογραιῶν.

Ἡ Ἀρχή ἐπί τῶν Μοναστηρίων πού ἦταν ὑπεύθνη τῶν πιστώσεων τῶν, πρὸς συντήρηση τῶν Νοσοκομείων, ποσῶν, ἀντικαταστάθηκε ἀπό τήν Ἐπιτροπή Οἰκονομικῶν (Comitato di Finanze) καί τήν Zecca ὡς Δημόσιο πλέον Ταμεῖο. Στό ἐξῆς μία ὁμάδα δώδεκα Λειτουργῶν ἀνέλαβε τήν Ἐπιτροπή ἐπί τῶν Ἰδρυμάτων Λαϊκῆς Ἀρωγῆς, ἔχοντας τήν εὐθύνη τῶν ἐπιθεωρήσεων τῆς πού ἤδη εἶχαν ἀρχίσει, ἀλλά καί αὐτῶν πού προστέθηκαν μέ ἀπόφαση τῆς 5^{ης} Messidor. Ἡ σύσταση τῆς δωδεκαμελοῦς καί κατ' ἀρμοδιότητα αὐτῆς ἐπιτροπῆς εἶχε ὡς ἀκολούθως: Ἐνας γραμματέας, δύο ἀναπληρωτές γραμματεῖς, ἕνας

⁶⁹⁰ A.S.V., αὐτόθι.

λογιστής, ένας αναπληρωτής λογιστής, τρεις συνβοηθοί, τρεις κλητήρες, ένας ύφιστάμενος⁶⁹¹.

Μετά τις αλλαγές και περικοπές του Γαλλικού καθεστώτος στά θέματα της Ύγείας, οποιαδήποτε υπόθεση οικονομικής φύσης των Νοσοκομείων ανήκε πλέον στην Έπιτροπή επί των Ίδρυμάτων Λαϊκής Άρωγης.

Ο Pietro Forlico επί παραδείγματι, ως αντεπιστέλλον μέλος του Νοσοκομείου των Έπαιτων (Mendicanti), έστειλε στις 4 Αυγούστου 1797 τον ισολογισμό του τελευταίου εξαμήνου στην Έπιτροπή επί των Ίδρυμάτων Δημόσιας Άρωγης, αιτούμενος παράλληλα τό ποσό των 2.610 δουκάτων πού άντιστοιχοῦσε στό έπόμενο έξάμηνο⁶⁹².

Άλλά και υποθέσεις δωρεάς ακινήτων σέ νοσοκομεία ή εύαγή ιδρύματα από άτομα εξαρτώμενα άρωγής εκ μέρους αυτών, περνούσε από τις έλεγκτικές ενέργειες της νέας πολιτικής τάξης πραγμάτων. Περιουσιακά στοιχεία ιδιωτών πού μεταβιβάζονταν στό Δημόσιο, αποτελούσαν εύκολα άντικείμενα δήμευσης από τον κατακτητή. Γι' αυτό και ή Έπιτροπή επί των Ίδρυμάτων Δημόσιας Άρωγης βοηθούσε τά Νοσοκομεία σ' αυτές τις υποθέσεις περιουσιακών μεταβιβάσεων.

Τό Σεπτέμβριο του 1797 επί παραδείγματι, μέ έγγραφό της ή έν λόγω έπιτροπή έδωσε την άδεια στην προΐσταμένη και τις άδελφές του Νοσοκομείου των Άνιάτων (Ospedale degli Incurabili) νά εκλέξουν ειδικό πληρεξούσιο, ό όποιος θά τακτοποιούσε τή μεταβίβαση ενός κληροδοτήματος σέ τρεις άσθενείς- τροφίμους του Νοσοκομείου⁶⁹³. Η δραστηριότητα αυτή στό Νοσοκομείο Φλαγγίνη ανήκε στά καθήκοντα των ιερέων, οι όποιοι φρόντιζαν ώστε, αν οι άσθενείς πού απέβίωσαν στό Έλληνικό Νοσοκομείο δέν είχαν κληρονόμους, ή περιουσία τους νά μεταβιβαζόταν στό Θεραπευτήριο⁶⁹⁴.

⁶⁹¹ A.S.V., αυτόθι.

⁶⁹² A.S.V., αυτόθι, έγγρ. 4 Agosto 1797 V.S.

⁶⁹³ A.S.V., αυτόθι, έγγρ. Σεπτεμβρ. 1797.

⁶⁹⁴ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, f.517^r.

Στις 17 Ὀκτωβρίου 1797 μέ τή συνθήκη τοῦ Campoformi(d)ο ὑπεγράφη καί ἐπισήμως τό προσύμφωνο τοῦ Leoben μεταξύ Γαλλίας καί Αὐστρίας, ὅπου ἡ Βενετία θά μετερχόταν χωρίς νά τό γνωρίζει μέχρι τότε σέ αὐστριακά χέρια⁶⁹⁵.

Ἐμελλε ὅμως νά ἀπογυμνωθεῖ πλήρως οἰκονομικά γιά νά μή γίνει αὐτό ἀπό τούς Αὐστριακοὺς. Νυχθημερόν φόρτωναν στά πλοῖα τό χρυσάφι καί τό ἀσήμι τῶν ἐκκλησιῶν, καθώς καί ὅποιοιδήποτε ἄλλο θησαυρό εἶχε ἀπομείνει. Οἱ βενετικές τράπεζες ἀνέστειλαν τίς πληρωμές καί τά μακροπρόθεσμα δάνεια ἔπρεπε νά ἐξοφληθοῦν πάραυτα. Ἡ Zeccha τῆς Γαλννοτάτης εἶχε κατασυληθεῖ⁶⁹⁶. Μαζί της ὅμως καί οἱ καταθέσεις τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη πού συντηροῦσαν τό ὁμώνυμο Νοσοκομεῖο.

Τό πρόβλημα πού ἐνέσκηπτε τώρα στό Θεραπευτήριο ἦταν καθαρά ὑπαρξιακό. Τίς ἀρχόμενες γραφειοκρατικές διαδικασίες στή χρηματοδότησή του, θά διαδέχονταν ἀργότερα οἱ οἰκονομικές περικοπές.

Στις 11 Μαΐου 1799 ὁ ἐντεταλμένος Διοικητής ἐπί τῶν χρηματοδοτήσεων τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη Giuseppe Tassinì, ἐξέτασε ἐπιμελῶς τήν ἀναφορά τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας γιά τή χορήγηση οἰκονομικῆς στήριξης λαμβάνοντας ὑπόψη του καί τά συνοδευτικά πιστοποιητικά. Κατόπιν ἐξονυχιστικῶν ἐλέγχων στά προσκομισθέντα συμβόλαια, ἐνέκρινε τό ποσό τῶν 1.674 λιρῶν, γιά λογαριασμό πίστωσης τῶν ἐνοικίων πού λάμβανε ἡ ἐκκλησία καί ἡ Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί ἀφοροῦσε τό κτίριο πού χρησιμοποιοῦσε τό Σεμινάριο καί τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη⁶⁹⁷.

Ἀπ' αὐτά θά ἐξοφλοῦνταν ἡ δόση τῶν 170 δουκάτων τοῦ Δεκεμβρίου 1797 καθώς καί τά δύο ἐξάμνηνα τοῦ 1798 ἀπό 270 δουκάτα ἀντιστοίχως⁶⁹⁸.

⁶⁹⁵ Balbo C., ὁ.π., σ.352, Μαλτέζου Χ., (ἐπιμ.) Ὁψεις τοῦ Βενετοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ, Ἀρχεδιακά τεκμήρια Ἀθήνα 1993, σ.79.

⁶⁹⁶ Norwich J.J., Βενετία...ὁ.π., σσ.38-39.

⁶⁹⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.535, f.463^r, No 68.

⁶⁹⁸ E.I.B., αὐτόθι.

Τὴν ἴδια ἡμέρα ὁ Κων/νος Καβάκος δὴλωνε, πῶς ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀδελφότητος τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων, εἶχε λάβει ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καὶ Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων 270 δουκάτα τρέχουσας ἀξίας καὶ αὐτὰ στό λογαριασμό πίστωσης ἐνοικίου τῶν δύο οἰκημάτων πρὸς χρῆση τοῦ Σεμιναρίου καὶ τοῦ Νοσοκομείου⁶⁹⁹.

Ἔτσι ἐξοφλεῖται τὸ ἐνοίκιο τοῦ Νοσοκομείου καὶ γιὰ τὸ πρῶτο ἐξάμνηο τοῦ 1799. Ἐκ μέρους ὁμως τῆς Αὐστριακῆς Κυβέρνησης γίνονταν ζυμώσεις γιὰ δραστικές περικοπές στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο, πού ἀφοροῦσαν τὸ ἐξάμνηο 11 Δεκεμβρίου 1799 - 10 Ἰουνίου 1800 στό ποσό τοῦ *puono affitto* (νέου ἐνοικίου) τῶν 542 Βενετικῶν λιρῶν δηλαδή 84,68 δουκάτων⁷⁰⁰, ποσό ἀδιανόητο γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ Νοσοκομείου (αὐτονόητα καὶ τοῦ Σεμιναρίου). Τότε (1801) ἐπὶ προέδρου τῆς Ἀδελφότητος Σπυρίδωνος Τσιγγιλιάρρα, ἔγινε ἐφικτό νά ἐξασφαλιστοῦν ἀναδρομικά τὰ ἐνοίκια γιὰ τὸ 1800 (προεδρία Σπυρίδωνος Κολοβοῦ), ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ 1801 στά κανονικά ποσά τῶν 550 δουκάτων ἐτησίως, ὅπως ὑπογράφει ὁ *Nadalín Calogerá* ἐκ μέρους τῆς Ἀδελφότητος καὶ τῆς Ἐκκλησίας⁷⁰¹. Στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἔπνευσε καὶ πάλι ἄνεμος αἰσιοδοξίας γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του, ἐνῶ ἡ κάλυψη τῶν κλινῶν του ἦταν πλήρης. Ἡ πραγματικότητα ὁμως δυστυχῶς ἦταν ἄλλη ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐνημέρωση ἐνός νέου ἐγγράφου ἐπὶ τῶν πιστώσεων. Στό ἔγγραφο γίνεται κατ' ἀρχὴν λόγος γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Ἑλλήνων πού μέχρι τὴν 6^η Ἰουλίου 1797 εἰσέπρατταν ἀπὸ τὴν πεπαυμένη Βενετική Δημοκρατία καὶ μάλιστα τὴν πρῶτην Ἀρχὴ ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καὶ Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων 540 δουκάτα ἐτησίως, ὅπως φαίνεται καὶ στή σελίδα 289 τοῦ σχετικοῦ καταλόγου τῆς Ἀδελφότητος.

⁶⁹⁹ E.I.B., αὐτόθι, f.464^r.

⁷⁰⁰ E.I.B., αὐτόθι, f.459^r

⁷⁰¹ E.I.B., αὐτόθι, f.461^r, βλ. καὶ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., ὁ.π., σ.223.

Τό ποσό αὐτό, μέ κάποιες μικροδιαφορές, εἰσέπρατταν καί ἀπό τήν Αὐστριακή Κυβέρνηση μέχρι τήν 28^η Αὐγούστου 1802. Τό ἔγγραφο τελειώνει μέ τήν ἀναφορά ὅτι ἀπό τήν 11^η Μαΐου 1803 κατόπιν συμφωνίας πού ἔγινε μέ τήν ἀντιπροσωπεία ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, τό ποσό αὐτό θά ὑπολογίζεται πλέον ἐπισίως στά 260 δουκάτα⁷⁰².

Πῶς νά καλύψει ὁμως ἕνα Νοσοκομεῖο τά ἔξοδα τῶν ἰατρῶν, τῶν φαρμάκων, τοῦ δαιτολογίου ἀσθενῶν καί τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ, ὅταν τά χορηγούμενα αὐτά χρήματα δέν κάλυπταν οὔτε τό μισό τοῦ ἐνοικίου καί τῶν δύο ἰδρυμάτων;

Ἡ τραγικότητα τῆς κατάστασης κορυφώθηκε δύομισι χρόνια ἀργότερα ὅταν στίς 19 Ὀκτωβρίου 1805 ἡ Ἑλληνική Ἀδελφότητα ὄχι μόνο δέν εἰσέπραξε τά ὀφειλόμενα πρὸς αὐτήν ἐνοίκια, ἀντιθέτως, παρουσιάστηκε σάν πιστώτρια ἀπό τό ταμεῖο τῶν Κληροδοτημάτων αὐτῶν, μέ τό συνολικό ποσό τῶν 14.161 λιρῶν γιά λογαριασμό ἐνοικίων τῶν δύο οἴκων, πού εἶχαν δοθεῖ πρὸς χρήση τοῦ Σεμιναρίου καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου⁷⁰³.

Δυστυχῶς μέσα σ' ἕνα κλίμα συνεχόμενης οἰκονομικῆς δυσπραγίας τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη θά ἀναστειλεῖ τόν Μάρτιο τοῦ 1808 ἐπ' ἀόριστον τή λειτουργία του, μετατρεπόμενο σέ πτωχοκομεῖο (Ospizio)⁷⁰⁴. Ἡ παύση τοῦ Νοσοκομείου, ἀπότοκος μιᾶς εὐρύτερης ἐθνικῆς καί οἰκονομικῆς κατάρρευσης τῆς Βενετίας ἐκ τῶν πραγμάτων ἦταν ἀδύνατο νά ἀνασχεθεῖ. Ἡ οὕτως ἢ ἄλλως ἀλλοδαπή γιά τή Βενετία, ἑλληνική παροικιακή ὁμάδα ἔχασε τήν προστασία τῆς νόμιμης καί διαχρονικῆς ἡμεδαπῆς φιλοξενίας τοῦ Πριγκιπάτου καθώς τό ἴδιο τελοῦσε πλέον ὑπό κατοχή. Ἐφ' ὅσον ἡ βαρυσήμαντη οἰκονομική αὐτονομία τῆς Κοινότητας ἀπώλεσε τήν αὐτοτέλειά

⁷⁰² E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.535, f.455^r.

⁷⁰³ E.I.B., αὐτόθι, f.471^r.

⁷⁰⁴ Βλ. κατωτ. σ.288.

της, ἡ ἔθνική σύσταση καί ἡ ἐπιβίωση τῆς Ὁμογένειας γίνονταν πλέον ἐπισφαλεῖς, τόσο σέ κοινωνικό ἐπίπεδο (ἀπώλεια τῶν καθορισθέντων Βοηθημάτων στους ἀπόλυτα ἔνδεεις μέ τή Διαθήκη Φλαγγίνη) ὅσο καί σέ ἐκπαιδευτικό, λόγω ἀναστολῆς λειτουργίας τῆς Φλαγγινεῖου Σχολῆς ἰσχυρῶς δέ περισσότερο σέ ὑγειονομικό, ἀφοῦ ἡ δωρεάν ἰατροφαρμακευτική περίθαλψη ἐξανεμιζόταν.

Ἡ ἀνασφάλεια τῶν Ὁμογενῶν περί τήν ὑγεία δέν ἦταν ἀτεκμηρίωτη καί τυχαία ἀφοῦ πάντα συνδεόταν μέ τό φόβο τοῦ θανάτου, σέ μία ἐποχή πού ἕνας λοιμός ἢ ἐπιδημία ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο⁷⁰⁵, ἐνῶ παράλληλα ἡ νοσηλεία στό Civile στιγματιζόταν ἀπό προκαταλήψεις καί ἔριδες φυλετικῆς, θρησκευτικῆς ἀκόμη καί διαιτολογικῆς φύσης καί ἰδιαιτερότητας. Ἡ διακοπή λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ἔκανε ἐντονώτερα τά αἰσθήματα ἀνασφάλειας καί φόβου θεωρούμενα ὑπό τό πρίσμα τῆς ἀνελέπτου ἔνδειας καί ἐγκατάλειψης. Ἡ φτώχεια εἶχε λάβει τέτοιες διαστάσεις πού μέσω τῆς ἐπαιτείας ἀποτελοῦσε πλέον ἐπάγγελμα. Ἐξάλλου στήν ὑπερχιλιετή ἱστορία τῆς Βενετίας ἔνδεια καί ἐπαιτεία εἶχαν βίους παράλληλους, καθιερωμένους καί νόμιμους⁷⁰⁶. Ἀπό πολιτικῆς πλευρᾶς ἡ παρουσία χιλιάδων φτωχῶν καί

⁷⁰⁵ Δικαιολογημένος φόβος ἀφοῦ στήν πανώλη τοῦ 1630 σέ Βενετία, Murano, Malamocco καί Chioggia πέθαναν 82.175 ἄτομα, βλ. Piva L., *Le pestilenze nel Veneto*, Camposampiero, Edizioni del noce 1991, σ.70. Τή χρονιά πού ἐγκαινιάστηκε τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη (1666) ἡ πανώλη τοῦ Λονδίνου ἀποδεκάτισε 70.000, ἡ πανώλη τῆς Βενετίας (1679) 140.516, ἐνῶ τῆς Μασσαλίας (1720) πάνω ἀπό 1.500 ἄτομα, βλ. Γερουλάνου Στ., Ὁ μαῦρος θάνατος στό Μεσαίωνα, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" τεῦχ.101(2001), σσ.24-26. Κατά τήν πτώση τοῦ Πριγκιπάτου στό Ναπολέοντα (1797), μηνύματα πανώλης κατέφθαναν ἐπίσης ἀπό τήν Κρήτη καί τή Ρόδο, βλ. Κωστή Κ., Στόν Καιρό τῆς Πανώλης, Ἡράκλειο 1995, σ.400.

⁷⁰⁶ Geremek B., *Storia della povertà in Italia; sec XIII e XIV*, in *Storia d' Italia*, Torino 1974, vol.5. Σχετικά μέ τή νομοθεσία γιά τοὺς φτωχοὺς ἐπαῖτες βλ. Vanzan Marchini N.E., *Le Leggi di Sanità... Poveri questuanti*, tom.III, ὅ.π., σ.273.

ἐπαιτῶν ἐξυπηρετοῦσε τίς πολιτικές ἰσορροπίες τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Πριγκιπάτου πού ἤθελε πολίτες χωρίς πολιτική ἄποψη καί δικαίωμα ψήφου.

Ἀπό θρησκευτικῆς πλευρᾶς ὁ σκοπός ἀγίαζε καί ἐδῶ τά μέσα, ἀφοῦ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων νά ἐξαγοράσουν τίς ἁμαρτίες τους τοὺς ὀδηγοῦσε στήν ἐκτέλεση καλῶν πράξεων δηλαδή στήν προσφορά ἐλεημοσύνης⁷⁰⁷ πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Τό γεγονός ὅτι ἐπέστρεφαν ἄμεσα στήν ἁμαρτωλή συμπεριφορά τους δέν σήμαινε τίποτα, ἀφοῦ θεωροῦνταν δεδομένο καθημερινό βίωμα στή Βενετία. Ἐξάλλου μ' ἓνα μικρό ὀβολό στὸν *pauper Christi* (φτωχό τοῦ Χριστοῦ)⁷⁰⁸ τῆς ἐπόμενης γωνίας, θά ἦταν ἐκ νέου σέ θέση νά ἐξοφλήσουν τή νέα δόση ἁμαρτιῶν. Ἔτσι τό σύστημα λειτουργοῦσε τέλεια. Οἱ ἐλεούμενοι ζοῦσαν σέ ἓνα καθεστῶς σίγουρης ἐπιβίωσης, οἱ ἐλεοῦντες ἐξασφάλιζαν τήν καθημερινή εὐνοια πρὸς τόν οὐρανό καί οἱ πολιτικῶς κρατοῦντες τήν πολιτική τους μακροπρόθεσμη.

Ὅλα αὐτά εἶχαν καλῶς ἕως ὅτου στήν "ἐγχώρια ἀγορά ἐπαιτείας" εἰσέβαλαν ξένοι ἐπαῖτες. Ἡ εἰσβολή αὐτή δημιουργοῦσε ἓνα διττῆς φύσεως πρόβλημα ἰσχυρῶς ἀπ' τή μία φύσεως κοινωνικῆς, καθότι θά παραγκωνίζονταν οἱ ἡμεδαποὶ ἐπαῖτες μέ κίνδυνο ἐμφάνισης γεγονότων κοινωνικῆς ἀναταραχῆς ἰσχυρῶς ἀπ' τήν ἄλλη ὑγειονομικῆς φύσεως, καθότι οἱ ἔξωθεν συρρέοντες ἐπαῖτες χωρίς μόνιμη κατοικία, τελοῦντες σέ ὑποσιτισμό καί κακουχία γίνονταν φορεῖς καί μεταδότες βαρέων μεταδοτικῶν ἀσθενειῶν ὅπως ἡ σύφιλη, ἡ πανώλη, ὁ ἐξανθηματικός τύφος, σκορπώντας ἔτσι τό θάνατο⁷⁰⁹. Στό πρόσωπο τοῦ ξένου ἐπαίτη, ἐπομένως, οἱ Βενετοὶ αἰσθάνονταν κάποιο κίνδυνο, μία ἀόρατη ἀπειλή, ἀκόμη καί τό ἀνεπαίσθητο ἄγγιγμα τοῦ θανάτου. Πρῶιμα λοιπόν στή βενετική ἱστορία (14^{ος} αἰώνας) τέθηκε τό θέμα κατοχῆς προσόντων γιά τό δικαίωμα ἀποδοχῆς οἴκτου καί ἐλεημοσύνης. Τόν 16^ο αἰώνα καθορίστηκαν οἱ προϋποθέσεις σέ νομικό πλαίσιο πού θά ἐξασφάλιζαν στήν ἐπαιτεία νόμιμη καί

⁷⁰⁷ Vanzan Marchini N.E. *Luoghi di paure e voluttà* ὁ.π., σ.78.

⁷⁰⁸ αὐτόθι.

⁷⁰⁹ Vanzan Marchini N.E., *I mali...* ὁ.π., σ.36.

διακριτή θέση στην κοινωνία, μέ κυριότερη τήν έντοπιότητα. Ἡ νομολογία τοῦ 1528 - 1529 καθόριζε τή νέα ἠθική τῆς ἐλεημοσύνης βασισμένη στή Βενετική έντοπιότητα καί κάποια φυσική ἀνικανότητα τοῦ ἐπαίτη.

Ὁ ἡμεδαπός ἐξασκοῦσε πλέον νομίμως τήν ἐπαιτεία του, ἐνῶ ὁ ἀλλοδαπός φτωχός καί ἐπαίτης ἀφοῦ μαστιγωνόταν, ἐκδιωκόταν ἀπό τήν πόλη, θεωρούμενος ταραξίας τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας, ἀλλά καί ἐπικίνδυνος γιά τή δημόσια ὑγεία ὡς πιθανός φορέας μεταδοτικῶν νόσων⁷¹⁰.

Ἡ Γερουσία μέ τήν ἴδια νομοθεσία ἔδωσε ἐπί τοῦ θέματος ἀπεριόριστη ἐξουσία στόν Ὑπουργό Ὑγείας, τοποθετῶντας τό πρόβλημα καθαρά σέ ὑγειονομική βάση. Οἱ Προνοπτες ἐπί τῆς Ὑγείας (Pronveditori alla Sanita) πέτυχαν νά ἐξοβελίσουν πάραυτα 4-5 χιλιάδες ἐπαίτες ἐκτός τῆς Βενετικῆς λιμνοθάλασσας. Δέκα χρόνια ἀργότερα, τό 1539 ἐπανελάβαν τήν ἴδια ἐπιτυχία καί μέ τίς πόρνες πού εἶχαν συρρεύσει κατά τήν τελευταία διετία στή Βενετία. Κατά τό 1545 ἡ δύναμη τῶν Pronveditori alla Sanita σέ θέματα ἐπισήμανσης ἐπικινδύνων παραγόντων γιά τή δημόσια ὑγεία ἦταν τόσο μεγάλη πού δέν ἔδιναν ἀναφορά παρά μόνο στό Συμβούλιο τῶν Δέκα (Consiglio dei Dieci)⁷¹¹. Μέ τήν εἴσοδο τοῦ Ναπολέοντα στή Βενετία τό πρόβλημα ἐπανῆλθε δριμύτερο. Ἡ ὑπεξαίρεση ὅλου τοῦ πλούτου ἀπό τήν Zecca καί ἡ νέα τάξη κατοχῆς γέννησε ἕνα τεράστιο κύμα ἡμεδαπῶν καί ἀλλοδαπῶν ἐπαιτῶν πού κατέκλυσε τή Βενετία. Μέ τήν εἴσοδό τους ὁ ἐλλοχεύων κίνδυνος διασπορᾶς μεταδοτικῶν νόσων καί ἐπιδημιῶν ὑπῆρξε ἄμεσος. Ὡστόσο καί αὐτή τή φορά οἱ ἐπαίτες ἦταν πεπεισμένοι ὅτι ἡ παρουσία τους θά διέγειρε αἰσθήματα οἴκτου καί χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης, πού θά ἐξασφάλιζαν σ' αὐτούς μέν τήν ἐπιβίωση, ἐνῶ στούς φιλεὺσπλαχνους ἐλεοῦντες χριστιανούς τήν ἄφεση ἁμαρτιῶν. Ὁ Ναπολέων ὅμως πού δήλωνε ἄθεος, («εἶμαι εὐτυχής πού δέν

⁷¹⁰ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ἄ.π., σσ.78-79.

⁷¹¹ αὐτόθι, σ.79.

ἔχω θρησκεία»)⁷¹² ἀντέδρασε ἀκαριαία, ἀφοῦ δέν διανοοῦνταν στά πλαίσια διακήρυξης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῶν παραμέτρων τῆς Ἐλευθερίας καί Ἰσότητας (Libertá – Eguaglianza)⁷¹³ τήν ὑπαρξη ἀνθρώπων πού ὄφειλαν νά διαθέτουν προσόντα γιά νά κερδίσουν τόν οἶκτο καί τήν ἐλεημοσύνη τῶν συνανθρώπων τους.

Κατ' ἀρχήν ἔπρεπε ἀμέσως νά ἐκλείψει ἐκείνη ἡ λέπρα τῆς φυγόπονης ἐπαιτείας (Iepa della mendicitá oziosa). Γί αὐτό καί τό διάταγμα τῆς 21^{ns} Αὐγούστου 1797 ἀπό τήν Προσωρινή Δημαρχία ἀποτελοῦσε μόνο ἕνα προσωρινό σύνολο κανόνων, ἐν ἀναμονῇ τῶν νέων παραμέτρων γιά τήν Πρόνοια (in attesa di nuove pronvidenze). Πρός τό παρόν ὅμως οἱ παρακανάλιοι δρομίσκοι, τά στενά, οἱ γωνίες καί οἱ γέφυρες τῶν καναλιῶν ὄφειλαν νά ἀδειάσουν ἀπό τοῦς ζητιάνους. Καί οἱ μέν ξένοι θά ἐπέστρεφαν στόν τόπο τους, οὔτως ὥστε νά ἐκλείψει καί ὁ κίνδυνος τῶν ξενόφερτων ἐπιδημιῶν, οἱ δέ ἰθαγενεῖς ἐπαῖτες θά τακτοποιοῦνταν στά δεδομένα τῶν ὑψηλόπνων σκοπῶν τοῦ Σχεδίου Casa Patria πού ἐγγυόταν κοινωνική καί ὑγειονομική βοήθεια. Μέχρι τότε ὅμως μέ ἕνα δημόσιο πιστοποιητικό πού θά ἐκδιδόταν ἀπό τόν ἐφημέριο ἢ τοῦς Προέδρους ἀπό τίς Ἀδελφότητες πενήτων, θά ἐξασφάλιζαν τήν καθημερινή τους σίτισι⁷¹⁴.

Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης, εὐφυῆς δικηγόρος γνώριζε ἀπό παιδί τήν εἰκόνα κοινωνικῆς ἀδικίας στή Βενετία. Τήν ἀπόλυτη ἀνέχεια τῶν ντόπιων ἐπαιτῶν καί τή δίωξη τῶν ξενόφερτων, ἐπικίνδυνων γιά τή δημόσια ὑγεία, λόγω διασποράς ἐπιδημιῶν. Γνώριζε ἀκόμη ὅτι γιά τά βενετικά δεδομένα – τελείως ρεαλιστικά – ἡ Ἑλληνική Ὅμογένεια ἀποτελοῦσε μία ὁμάδα ξένων.

⁷¹² Casanova A., Ὁ ὕλιστής, Ἐλευθεροτυπία, "Ἱστορικά" τεῦχ.31(2000), σ.12.

⁷¹³ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, f.127^r.

⁷¹⁴ Cavazzana Romanelli F., L' Ottocento..., in Difesa della sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, Catalogo, Venezia 23 Giugno – 30 Settembre 1979, σ.131.

Μέ βαθιά διορατικότητα προέβλεψε ότι, εάν οι Έλληνες ένδεεις έμεναν χωρίς βοήθεια και κατέληγαν στην έπαιτεία, εύκολα θά μπορούσαν να κατηγορηθούν - ξένοι όντες - σαν παράγοντες ύψηλου κινδύνου τής δημόσιας υγείας, μέ πιθανό παρελκόμενο τή δίωξή τους. Ό κίνδυνος διάσπασης τής Όμογένειας θά ήταν δεδομένος. Μέ παροιμιώδη όξυδέρκεια έκανε δύο καιρίες κινήσεις στή διαθήκη του: Κατά πρώτον έξασφάλισε τούς απόλυτα ένδεεις μέ δύο φορές καί έτος χρηματική έπιχορήγηση ` ...Tomaso Flangini che con suo Testamento ordinó tal disposizione perpetualmente a solievo de Poveri languenti Greci...⁷¹⁵. Η δεύτερη μεγάλη έμβέλεια κίνηση ήταν ή γνωστή δημιουργία γι' αυτούς τούς ...Poveri Greci amalati..., ενός Νοσοκομείου για περίθαλψη⁷¹⁶.

Μ' αυτή τή διπλή προσφορά στή Διαθήκη του οι ένδεεις Έλληνες δέν θά κατέφευγαν στην έπαιτεία αφ' ενός, και αφ' έτέρου θά έτύγχαναν δωρεάν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σέ περίπτωση ασθένειας. Θα μπορούσαν έτσι οι Έλληνες να διατηρήσουν τό κοινωνικό τους προφίλ άρτιο, τήν αξιοπρέπειά τους αλώβητη και ή Όμογένεια τήν υγιή της όμοιογένεια.

Όστόσο οι Προνοπτες επί των Νοσοκομείων και Εύαγών Ίδρυμάτων παρέβησαν δύο φορές τά συμπεφωνημένα ως προς τή Διαθήκη Φλαγγίνη μέ αυτεπάγγελτες χρηματικές ύπεξαιρέσεις, γεγονός πού έφερε σέ άπελπιστική κατάσταση τούς δικαιούχους σέ άνεχεια Όμογενεις⁷¹⁷.

Τό χρηματικό αυτό βοήθημα κοινωνικής άρωγής τό όποιο δινόταν κατά τήν περίοδο Χριστουγέννων και Πάσχα, αλλά και τό μετανοσηλευτικό επίδομα, έφεραν τό άτυχές ίσως όνομα τής "έλεημοσύνης" προσαρμοσθέν στίς άλτροιστικές έκφράσεις άλληλεγγύης και χριστιανικής συμπάρστασης

⁷¹⁵ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, f.38' (17 7bre 1781).

⁷¹⁶ βλ. άνωτ. Διαθήκη Θ. Φλαγγίνη.

⁷¹⁷ βλ. κατωτ. σ.261.

τῆς ἐποχῆς. Κατ' οὐσίαν ὅμως τὰ οἰκονομικά αὐτά βοηθήματα ὑπῆρξαν θεμελιακός ρυθμιστής βασικότατων ἀναγκῶν ἀκόμη καί τῆς ὑγείας τῆς κατώτατης οἰκονομικῆς τάξης τῶν Ὅμογενῶν. Μαζί μέ τοὺς ἄπορους Ἕλληνες ἐπωφελοῦνταν καί ἐδῶ οἱ ἄποροι ἀλλοεθνεῖς τοῦ ὀρθόδοξου δόγματος, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπό τόν κατωτέρω πίνακα, ἐπ' εὐκαιρία τοῦ Πάσχα τοῦ 1789:

15 Aprile 1789 Venezia⁷¹⁸

Nota delle elemosine dispensate alli poveri della Nazione Greca nelle prossime Feste di Pasqua dell' anno 1789 dalli Signori Guardian Grande e Bancalli della Scuola di S. Nicoló e Chiesa di S. Georgio de Greci, e ciò dalle ducati 368 avute dal Magistrato Eccellentissimo dei sopra Ospedali come segue

Anastassula e Madalena Rossi	Ducati	3
Andriana Macri	//	2
Anastassula Loverdo	//	1
Anastassula Papa	//	1
Anna Giatropulla	//	1
Anastasia Tucari, e Figli	//	2
Andrea Pavano	//	1
Anna de Medici	//	3
Anastassula Arvanitachi	//	2
Anastassula Roditi	//	3
Anastasio Castrichio	//	3
Anastasio Tiacó	//	4

⁷¹⁸ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150, fasc.40 Elemosine a poveri a Natale ed a Pasqua (1786-1793), Nota delle Elemosine... 15 Aprile 1789, f.9^r καί 3 φ.χ.ἄ.

Antonio Formenti	Ducati	3
Anastassula Minciati da Corfú	//	2
Anastasia Moraitissa, con la Figlia Maria	//	4
Anna Moraitti	//	4
Battista da Ré	//	2
Cattina Policalá	//	1
Chiara Corfiota	//	2
Cattina Anino	//	1
Cristo Sugana	//	4
Cattina Aragiatropula	//	1
Cattina Corner	//	3
Carinulla Bosichi	//	8
Cattina Stavrachi	//	2
Diamantina Richi	//	1
Ellena Argirocastritissa	//	1
Ellena Croco	//	1
Ellena Fozio	//	2
Ellena Millovich	//	1
Ellena Stavrachi	//	2
Ellena Girardi	//	2
Famiglia Paramitiotti	//	2
detta Gianopullo	//	10
// Bucopula	//	2
// Cornellia	//	4
// Cagiani	//	6
// Anzolo Moro	//	4
// Giona	//	8
// Nonzolo Veludo	//	10
// Rosa Pelizzer	//	10

detta Fiorenza Moraiti, e Figli	Ducati	4
// Vlandi	//	4
// Smeraldi	//	14
// Crisomalli	//	14
// Falier	//	10
// Cumano	//	4
// Spiro Corsari	//	6
// Siropullo	//	8
Giovo Martinovich	//	1
Gregoria Caramondani	//	1
Gerolima Comno	//	2
Giacomo Vucassinovich	//	1
Giovanni Grizzi	//	1
Giustina Calogerá	//	4
Laura Corfiota	//	1
Lucca Vuovich	//	1
Lucca Comfelide Lulosich	//	2
Lucca Veglianiti, e Figlio	//	8
Maria Ardavani	//	2
Maria Cassimati	//	1
Maria Modini	//	2
Maria Tomasovich	//	2
Maria Petrinelli	//	2
Maria Comno	//	2
Menegina da Corfú	//	2
Marchesina Dedoci	//	1
Margarita Stae	//	2
Michiel Bucochianich	//	1
Maria fatta Cristiana	//	3

Maria Papichino	Ducati	12
Maria Pilica	//	2
Maria Chiriachi	//	4
Margarita Giolma	//	8
Maria Pretegiani	//	4
Marieta Greca	//	2
Nicolo Falier	//	2
Nicoletta Malachi	//	2
D' Nicoló Papadatto	//	8
Nico Viano	//	2
Orsetta Belisaria	//	3
Perina Magiotta	//	2
Polonia Geromariatti	//	2
Paico	//	8
Perina Durlindani	//	4
Panagiotti Lappo	//	2
Regina de Pieri	//	5
Regina Barozzi	//	5
Sava Rosgola	//	2
Spiro Gramaticopulo	//	2
Simon Malatinovich	//	2
Santina Civilla	//	2
Stippe Bibilovich	//	1
Simeona Colvichia	//	1
Spiro Patrichio	//	2
Spiridion Caramondani	//	4
Teodoro Vulatovich	//	2
Teodorella Conoffao	//	1
Teodora Mattiovich	//	2

Zorzi Semitecollo	Ducati	2
Sanguinazzo	//	2
Zaffirulla da Santa Maura cieca	//	8
Zuane Migliaressi	//	2
Zaffiro da Giannina	//	4
Zuane Simonich con Sorella	//	2
Zaccaro Bugdano	//	4
Zorzi Salvani	//	2
Zuane Deca	//	8
Suma totale	Ducati	368

Cristo Zuane Guardian Grande

Ἡ σύστασις αὐτοῦ τοῦ καταλόγου ἀπό χρονιά σέ χρονιά ἄλλαζε⁷¹⁹ ἀνάλογα μέ τήν παρουσία ἀτόμων ὑψίστης οἰκονομικῆς ἀνάγκης ἢ ἀνάλογα μέ τό εἶδος αὐτῆς τῆς ἀνάγκης ὅπως ἦταν οἱ ἀνάγκες τῶν φυλακισμένων. Ἦταν ποσά ἐπιβίωσης ὑποσιτισμένων καί ἀπισχνασμένων ἀτόμων πού ἦταν ἐπιρρεπή σέ ἀσθένειες. Ἐλλεῖπει δέ τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη πού παύθηκε, ἡ ζωὴ αὐτῶν τῶν ἀτόμων ἦταν ἐπισφαλῆς. Λίγο πρὶν τήν πτώση τῆς Βενετίας ἡ Ἀδελφότητα ἐπιχορηγοῦσε ἀκόμη 50 γυναῖκες, 15 ἄνδρες καί 12 οἰκογενειάρχες⁷²⁰. Ὅλες αὐτές οἱ προσπάθειες πού εἶχαν κύριο σκοπὸ τὴν ἐπιβίωση τῆς Κοινότητος θά συνεχιστοῦν σέ ὅλα τα καθεστῶτα κατοχῆς μέ ἀναφορές καί ὑπομνήματα στὶς κυβερνήσεις τῶν ἐκάστοτε κατακτητῶν, ὅπως θά δοῦμε κατωτέρω. Ἔτσι μετὰ τὴν παύση τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη οἱ ἐπιπτώσεις κατοχῆς γίνονταν οἰκονομικὰ αἰσθητές καί σέ ἀτομικὸ ἐπίπεδο. Μέ ὑπερπροσπάθεια ἡ Ἀδελφότητα μέσω δωρεῶν καί

⁷¹⁹ A.S.V., αὐτόθι, Venezia 26 Aprile 1793+2 φ.κ.ἄ. A.S.V., αὐτόθι, τῆς 30ης Δεκεμβρίου 1786+2 φ.κ.ἄ. A.S.V., αὐτόθι, Nota delle elemosine...adi 2 Aprile 1790 f.10^v +1 φ.κ.ἄ. A.S.V., αὐτόθι, Nota dell' elemosine dispensate... 4 Gennaio 1787/8, f.9^v.

⁷²⁰ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σσ.74-75.

ἐράνων προσπαθοῦσε νά διατηρήσει μιά ἰσορροπία καθαρά ὑπαρξιακή μεταξύ τῶν ἐν ἀπορία εὐρισκομένων Ὅμογενῶν⁷²¹.

Μέ τήν ὑπεξαίρεση τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς Κοινότητας ἀπό τήν Zecca, καθώς καί τῶν ποσῶν Δωρεᾶς Φλαγγίνη γιά τή λειτουργία τῶν Ἰδρυμάτων, ὅπως ἐπίσης καί μέ τήν παύση τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου καί τήν ὑφαρπαγή τῶν χρημάτων κοινωνικῆς ἀρωγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπόρων, ἡ Ἑλληνική Κοινότητα εἰσερχόταν σέ μιά περίοδο περιπετειῶν.

⁷²¹ Αὐτόθι.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

**Η ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ ΚΑΤΑ
ΤΟΝ 18° ΚΑΙ 19° ΑΙΩΝΑ**

1. ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΕΙΖΟΝΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Κατά τήν πώση του Βενετικού Πριγκιπάτου τά προβλήματα υγείας τῶν Βενετῶν συνέχισαν νά ἀντιμετωπίζονται ἀπό τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς πόλης τῶν τεναγῶν, πού εἶχαν τήν ἱστορία τους βαθιά μέσα στό χρόνο. Αὐτά δέ ἦταν: Τό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἰελέους (Ospedale della Pietà), τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων (Ospedale degli Incurabili), τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων (Ospedale dei Derelitti ἢ Ospedaletto) καί τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐπαιτῶν (Ospedale dei Mendicanti).

α) L' OSPEDALE DELLA PIETÀ (ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΟΥΣ)

Ἦταν τό μοναδικό μεσαιωνικῆς προέλευσης. Ἡ ἴδρυσή του ἀνάγεται στό ἔτος 1336, τότε πού ὁ φραγκισκανός μοναχός Pietro d' Assisi διέτρεχε τίς ὁδοῦς τῆς Βενετίας ἰκετεύοντας εὐσπλαχνία γιά τά ἔκθετα παιδιά. Ἀφοῦ τά περισυνέλεξε ἀπό τούς δρόμους, ἐνοικίασε πρὸς φροντίδα τους 17 οἰκίσκους στήν περιοχή τοῦ S. Francesco della Vigna⁷²². Τό 1346 ὁ Δόγης Andrea Dandolo, κατόπιν σχετικῆς ἀπόφασης, τοῦ ἀνέθεσε τήν ἴδρυση Νοσοκομείου ἐκθέτων παίδων κρίζοντάς τον γενικό προϊστάμενο. Ἀργότερα ἐκ τῶν δύο Ἀδελφοτήτων πού εἶχαν ἰδρυθεῖ ἀπό τό μοναχό, ἡ γυναικεία, ἀφιερωμένη στήν Παναγία τῆς Ταπεινότητος (Sa. Maria dell' Umilta) κατόπιν χορηγίας δογικοῦ πατρωνικοῦ δικαιώματος καί ἐν ἔτει 1353, ἀνέλαβε τή διεύθυνση τοῦ ἰδρύματος⁷²³. Τό 1515 τό ἴδρυμα μεταστεγάστηκε στή Riva degli Schiavoni στήν ἐνορία τοῦ S. Giovanni in Bragora, ὅπου κτιριακά βρίσκεται ἀκόμη καί σήμερα. Στίς ἀρχές τοῦ 16^{ου} αἰῶνα καί παρά τόν ἀνταγωνισμό τῶν Μεγάλων Νοσοκομείων πού εἶχαν ἀρχίσει νά ὀργανώνονται, τό ἴδρυμα ἀναβαθμίζεται ἀπό τήν ὁμάδα τῶν Teatini τοῦ Τάγματος Θείας Ἀγάπης (del Divino Amore) πού ἴδρυσε ὁ Gian Pietro Carafa καί ὁ Gaetano da Thiene⁷²⁴.

⁷²² Manno A., Venchierutti M., Codato P., I tesori di Venezia... ὁ.π., σ.204.

⁷²³ Vanzan Marchini N.E., Luoghi... ὁ.π., σσ.72-73.

⁷²⁴ αὐτόθι, σ.73.

Έτσι τό 1551 τό Νοσοκομείο τοῦ Ἐλέους στέγαζε καί περιέθαλπε 800 ἔκθετα, ἐνώ 8 χρόνια ἀργότερα πάνω ἀπό 1200⁷²⁵. Εἶχε δέ τέτοια φήμη γιά τήν παιδική του προστασία, πού μία πινακίδα σωζόμενη ἀπό τό 1540 στόν πλαϊνό τοῖχο τοῦ Νοσοκομείου, προειδοποιούσε μέ φοβερή κατάρα τούς διαβαίνοντες τήν Calle della Pieta γονεῖς, πού προσπαθοῦσαν νά ἐγκαταλείψουν ἐκεῖ τά παιδιά τους ὡς ὀρφανά⁷²⁶. Ἡ ἴδια πολιτική κοινωνικῆς ἀρωγῆς καί περίθαλψης παίδων εἶχε ἐφαρμοστεῖ καί στίς Βενετικές κτήσεις, ὅπως στήν Ἑλλάδα ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 16^{ου} αἰώνα⁷²⁷.

⁷²⁵ Λεπτομέρειες γιά τή Storia dell' Infanzia (νηπιότητας) ἀπό τόν 16^ο αἰώνα ὡς σήμερα, ἀλλά καί γιά τήν Παιδική Ἐγκατάλειψη στό Veneto ἀφ' ἑνός καθώς καί στήν εὐρύτερη Εὐρώπη μέχρι τίς μέρες μας ἀφ' ἑτέρου βλ. τά ἔργα τῶν:
Becchi E., Julia D., Storia dell' Infanzia dal Settecento a oggi, Roma, Bari 1996, ἐπίσης Hugh C., Storia dell' infanzia XVI-XXsecolo, Μτφρ. G. Arganese, Bologna 1997, καθώς καί Ronolo Cl., "Infanzia abbandonata nel Veneto nei primi secoli dell' età moderna. Primi risultati e riflessioni intorno ad un tema di storia sociale, "La demografia storica della città Italiane", 10(1982), σσ. 643-651, βλ. καί Corsini C., Il destino del trovatello, Enfance abandonnée et société en Europe XIV-XX siècle, Ρώμη 1991, ἐπίσης Vanzan Marchini N.E., Luoghi di Paure e Voluttà, ὄ.π., σ.73, ἐπίσης Filippini N.M., Plebani T., (a cura di) La scoperta dell' infanzia, cura educazione e rappresentazione, Venezia 1750-1930, Venezia 1999, βλ. καί Geremek B., La pietá e la forza. Storia della miseria e della caritá in Europa, Bari 1986.

⁷²⁶ Boulton S., Catling C., Venice and the Veneto, London 1997, σ.112, βλ. καί Cosmai F., L' infanzia abbandonata a Santa Maria della Pieta nell' Ottocento, in La scoperta dell' infanzia, cura, educazione e rappresentazione. Venezia 1750-1930, a cura di Filippini N.M., Plebani T., Venezia 1999, σσ.3-21.

⁷²⁷ Ἰδρυση τοῦ Hospitale della Pietá στό Regno di Candia ἀρχές τοῦ 16^{ου} αἰ. βλ. καί Παπαδία-Λάλα Α., Εὐαγή καί Νοσοκομειακά Ἰδρύματα στή Βενετοκρατούμενη Κρήτη, Βενετία 1996, σσ.113-114, ἀλλά καί Κωνσταντινίδου Κ., Τά βρεφοκομεία τῆς Πελοποννήσου (τέλη 17^{ου} - ἀρχές 18^{ου} αἰώνα), "Θησαυρίσματα" 29(1999), σσ.435-455, ὅπου τό μέν Hospedale della Pietá τοῦ Ναυπλίου ἰδρύθηκε τέλος τοῦ 17^{ου} αἰώνα, ἐνώ τό τῆς Πάτρας τόν 18^ο αἰώνα.

Στις 21 Μαρτίου 1721 ἐνεργοποιήθηκαν ἄρθρα καί διατάξεις γιά μία εὐρυθμη λειτουργία τοῦ θεραπευτηρίου. Τά ἄρθρα 19 και 20 ἀφοροῦσαν διατάξεις γιά τόν παθολόγο καί τό χειρουργό, ὁ ὁποῖος μπορούσε νά ἦταν καί κουρέας (*barbiere*)⁷²⁸.

Κατά τόν 17^ο καί 18^ο αἰώνα ἓνα μέρος τῶν ἐξόδων τοῦ Νοσοκομείου καλυπτόταν ἀπό τίς συναυλίες καί τήν παιδική χορωδία τοῦ Ἰδρύματος. Ὁ ἀνταγωνισμός μέ τίς παιδικές χορωδίες τῶν ἄλλων Νοσοκομείων (πού περιέθαλπαν παιδιά) ὑπῆρξε μεγάλος. Τό πλεονέκτημα τοῦ della Pietá ὅμως ἀνῆκε στό ναό του. Μέ τήν ἐσωτερική συμμετρική του δομή καί τήν ποιοτική σάν ἀντηχεῖτο ὀροφή του, διακοσμημένη μάλιστα μέ τή "Στέψη τῆς Παρθένου" ἀπό τόν Giovanni Battista Tiepolo, ἀποτελοῦσε μία ἀπό τίς ποιοτικότερες αἴθουσες συναυλιῶν τῆς πόλης.⁷²⁹

Ἐπί 37 ἔτη (1703-1740) ὁ Antonio Vivaldi διεύθυνε ἐδῶ τά μουσικά σύνολα, γράφοντας ἀπαράμιλλης ἀξίας ὀρατόρια, καντάτες καί φωνητικά ἔργα γιά τήν παιδική χορωδία⁷³⁰. Στό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους λοιπόν τά ἔκθετα ἔβρισκαν ὄχι μόνο στέγη, τροφή καί περίθαλψη ἀλλά ἐτύγχαναν καί μουσικῆς παιδείας. Εἶναι δέ σήμερα ἐπιστημονικῶς πλέον ἀποδεδειγμένη, μέ εἰδικές ἀπεικονίσεις τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ θεραπευτική ἐπίδραση τῆς μουσικῆς σέ

⁷²⁸ Tiepolo M.F., *Gli Ospedali*, in *Difesa della Sanità a Venezia secoli XIII-XIX mostra documentaria*, catalogo...ὄ.π., σ. 74.

⁷²⁹ Semi F., *Gli "Ospizi" di Venezia*, ὄ.π., σ. 103-105, βλ. ἐπίσης Cecchetto G., *Le creature della pietá l' istituzione*, in: *Nascere a Venezia dalla Serenissima alla prima guerra mondiale*, Torino 1985, σσ. 14-18, περισσότερες πληροφορίες γιά τό Pietá βλ. καί: *Istituto Provinciale per L' infanzia "Santa Maria della Pietá" di Venezia. Piccolo Museo della Pietá Antonio Vivaldi*, Venezia 2004.

⁷³⁰ Boulton S., Catling C., *Venice and the Veneto*, ὄ.π., σ. 73. Γιά τήν ἱστορία τοῦ Pietá σάν θεραπευτήριο καί κέντρο μουσικῆς παιδείας βλ. Stefanuti U., *Gli ospedali di Venezia nella storia e nell' arte*, in *Atti primo Congresso Italiano Storia Ospitaliera*, Reggio Emilia 1957, ἀλλά καί Niero A., Tommaseo A., *La pietá a Venezia. Guida alla chiesa e breve storia dell' istituzione*, Venezia 1986.

ψυχοσωματικό μά και ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο⁷³¹. Μπορούσαν έτσι τά ὀρφανά και ἐγκαταλελειμμένα μεγαλώνοντας μέ πλήρη σωματική και πνευματική υγεία νά ἀντιμετωπίσουν τίς προκλήσεις τῆς κοινωνίας και παραγωγικά νά ἐνταχθοῦν σ' αὐτή, ἐγκαταλείποντας τό Νοσοκομεῖο.

Πολύ κοντά στό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους, τό 1666 ἄνοιξε γιά πρώτη φορά και τίς δικές του πύλες τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Τά δύο γειτονικά Νοσοκομεῖα ἐπικοινωνοῦσαν μεταξύ τους ἀπό δυσμὰς μέ τό Κανάλι τῶν Ἑλλήνων και ἀπό ἀνατολὰς μέ τίς ὁμώνυμες ὁδοὺς τους πού στήν προέκταση συνδέονταν μεταξύ τους. (Calle della Pietà και Calle dei Greci). Ἡ ἐκπεφρασμένη εὐαισθησία τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη γιά τά παιδιά δέν ὑπῆρξε ἀδικαιολόγητη, ἀφοῦ κατά τόν τοκετό ἔχασε τήν πρώτη του σύζυγο και τό νεογνό. Θά ἀποδειχθεῖ δέ αὐτή ἡ εὐαισθησία στή διαθήκη του και εἰδικά στή δωρεά γιά τήν υγεία⁷³². Σέ κωδῖκελλους πού κατά καιρούς συμπλήρωναν τή διαθήκη του, θά συναντήσουμε ἕξι φορές, δωρεές πρὸς τό Ospedale della Pietà. Φρασεολογία τοῦ εἴδους, ...lasso all' Ospedale della Pietà in perpetuo ducati dodeci all' anno... εἶναι πολύ ἐνδεικτική γιά τό Δωρητή. Τό Ospedale della Pietà, κατά τήν πτώση τοῦ Βενετικοῦ Πριγκιπάτου στίς 16 Μαΐου 1797, κατέθετε τήν ταυτότητά του σάν Ἴδρυμα Στέγασης, Νοσοκομεῖο Περίθαλψης και Σχολή Ἀνωτάτης Μουσικῆς Ἐκπαίδευσης τῶν ὀρφανῶν και ἐγκαταλελειμμένων παιδῶν τῆς Βενετίας. Στήν ἡμιχιλιετή ἱστορία ζωῆς του (461 ἔτη ἕως τήν πτώση) κατάφερε -ὅπως και ἡ δημιουργηθεῖσα περιουσία Φλαγγίνη- νά ἔχει ἔσοδα ἐνοικιαζομένων οἰκιῶν, ἀποδόσεις κεφαλαίων ἀνατοκισμοῦ, ἐκμεταλλεύσεις πακτώσεων και κληροδοτημάτων και ἀπόδοση τόκων ἀπό κεφάλαια στήν Zecca⁷³³. Μποροῦσε έτσι νά ἐξοφλήσει ἔξοδα

⁷³¹ Σταυρουλάκη Ἐμ., Τά ἱατρικά προσωνύμια τοῦ Ἀπόλλωνος ἱπτροῦ, " Ἱατρικό Βῆμα", τεῦχος 93(2004), σσ. 86-88.

⁷³² E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 525, f.10' τῆς 21/6/1643. Γιά τή μητέρα και τό νεογνό πού πέθαναν στόν τοκετό βλ. και ἀνωτ.σ.84.

⁷³³ E.I.B., αὐτόθι, f.2^v, ἐπίσης A.S.V., Provved. sopra Ospitali e Luoghi pii, b. 169, fasc.170 Prima epoca Austriaca, φ.χ.ἄ. Βλ. και ἀνωτ.σ.87.

στέγασης, ένδυσης, διατροφής, περίθαλψης και μουσικής παιδείας των μικρών οικοτρόφων. Η είσοδος του κατακτητή επέφερε, ως αναμενόταν, και την συνακόλουθη οικονομική κατάρρευση. Λίγο πριν την Συνθήκη του Campoformido συνυπόγραψε μαζί με τα τρία άλλα Μείζονα Νοσοκομεία την αίτηση χορήγησης του απαραίτητου ετήσιου ποσού των 102.119 δουκάτων και του, για ένα έτος, προς εξόφληση των ήδη ύφισταμένων χρεών τους, ποσού των 14.956 ομοίων⁷³⁴.

Δηλώνει μάλιστα την πλήρη κάλυψη των 527 του κλινών, αλλά και την έμμεση καθημερινή χορηγία διατροφής εκτός των τροφίμων, επί πλέον 2.100 βρεφών⁷³⁵. Πράγματι σε καθημερινή βάση προσκομίζονταν στα Έξωτερικά Ίατρεία και στους ειδικούς χώρους ύποδοχής 2.500 βρέφη γαλακτισμού προς σίτιση, γεγονός που στοίχιζε στη Δημόσια Πρόνοια ετησίως 186.000 λίρες⁷³⁶. Όμως η νεογνική, βρεφική, και παιδική θνησιμότητα στη Βενετία αλλά και στους κόλπους της Ελληνικής Κοινότητας ήταν μεγάλη. Η οικονομική στενότητα του Νοσοκομείου του Ελέους επιδεινώθηκε λόγω ακύρωσης των πιστώσεων από ληγμένες και μη εισπραχθείσες έπιταγές⁷³⁷. Ο Antonio Casoretti Διοικητής του Νοσοκομείου

⁷³⁴ A.S.V., Pronv. sop. Osp. E Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, έγγρ. της 13^{ης} Οκτωβρ. 1797.

⁷³⁵ A.S.V., αυτόθι, φ.κ.ά. Βλ. και πρωτότ. αρχειακ. κείμενο σ.469, έγγρ.13.

⁷³⁶ A.S.V., Pronv. sop. Osp. E Luoghi pii, b.169, fasc.170 Prima epoca Austriaca, φ.κ.ά, βλ. και Tierolo M.F., Gli Ospedali, in Difesa della sanità a Venezia secoli XIII-XIX mostra documentaria, catalogo, ό.π., σ.74, όπου στο άρθρο XIII των ίατρείων του 1791 αναφέρεται πώς οτιδήποτε αφορά τα βρέφη γαλακτισμού αλλά και τα "παιδιά του άρτου", υπάρχουν δύο ίατρεία, θηλέων και αρρένων, σε χώρο μάλιστα άνετο και ευάερο με παθολόγο δέ και χειρουργό γνωστής έντιμότητας και ίκανότητας (άπό τό "Γενικό σχέδιο ρύθμισης του Εύαγοϋς Νοσοκομείου του Ελέους διευρυνθέν άπό την άντιπροσωπεία έκτακτης προεκλογής προς ρύθμιση του ίδιου Εύαγοϋς Νοσοκομείου...").

⁷³⁷ A.S.V., Pronv. sop. Osp. E Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, φ.κ.ά.

ἐνημέρωσε στίς 10 Ἰουνίου 1797 τίς Ἀρχές πρώτης περιόδου Γαλλικῆς Κατοχῆς γιά τά οἰκονομικά τοῦ θεραπευτηρίου. Στίς 7 Νοεμβρίου 1800, πρώτη περίοδο Αὐστριακῆς Κατοχῆς, ἐστάλη στόν ἐπόμενο κατακτητή λεπτομερῆς ἔκθεση ἐσόδων καί ἐξόδων τοῦ ἤδη δυσλειτουργοῦντος Νοσοκομείου⁷³⁸. Πέρασε ἕνας αἰώνας ἕως ὅτου τό 1898 τέθηκε ὁ θεμέλιος λίθος γιά τό Νέο Νοσοκομεῖο Παίδων τῶν Βενετῶν, τό Ospedale Infantile Umberto I, di Venezia, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

Β) L' OSPEDALE DEGLI INCURABILI (ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΤΩΝ ΑΝΙΑΤΩΝ)

Τό Ospedale degli Incurabili ἰδρύθηκε στή Βενετία στίς ἀρχές τοῦ 16^{ου} αἰώνα καί ἦταν προορισμένο γιά τή θεραπεία τῆς σύφιλης. Τό ὄνομα τοῦ Νοσοκομείου παραπέμπει στήν ἀδυναμία θεραπείας τῆς ἀσθένειας ἐκείνη τήν ἐποχή⁷³⁹, ἐνῶ τό ὄνομα τῆς νόσου ἀνάγεται στό χοιροβοσκό Σύφιλο, ἥρωα τοῦ ποιήματος "Syphilis sive Morbus Gallicus" τοῦ Ἰταλοῦ ποιητῆ Girolamo Fracastoro⁷⁴⁰. Ὁ Σύφιλος προσβλήθηκε ἀπό τή νόσο πού ἔκτοτε φέρει τό ὄνομά του, ὡς τιμωρία ἀπό τό θεό Ἀπόλλωνα ἐπειδή εἶχε παραλείψει τά θρησκευτικά του καθήκοντα⁷⁴¹.

Τά γεωγραφικά-ἐθνολογικά προσωνύμια τῆς νόσου, ὀφείλονται στήν ἄλληλο μεταξύ τῶν χωρῶν αἰτιολογική ἀπόδοση καί προέλευση τῆς

⁷³⁸ A.S.V., Pronn. sop. Osp. E Luoghi pii, b.169, fasc.170 Prima epoca Austriaca, φ.χ.ἄ.

⁷³⁹ Manno A., Venchierutti M., Codato P., I Tesori di Venezia σ. 552.

⁷⁴⁰ Τσοῦρα Σ., Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς, τ.Α., σ. 241, βλ. καί Vanzan Marchini N.E., Sifilo, i mitici linguaggi dell amore e della cura, in Associazione Dermatologi Ospedalieri Italiani, Atti del XXXVI congresso nazionale Venezia 19-22/11/1997, Milano 1998, σσ.7-12.

⁷⁴¹ Ἐλευθερουδάκη Γ., Σύγχρονος Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθήνα κ.χρ., τόμ.22, σ.945, ἀλλά καί Σούδα, Λεξικό, Κάκτος, Ἀθήνα 2004, τόμ.7, σ.457 ὅπου σῦς = χοῖρος, Σύφιλος = σῦς + φιλῶ. Πρόκειται γιά ζωοφθορία ἢ κτηνοβασία διά τῆς ὁποίας ἐπῆλθε καί ἡ ἐπιμόλυνση μέ τήν ὠχρά σπειροχαίτη.

ασθένειας. Έγινε έτσι γνωστή ως mal francese (Malafranza), morbo celtico (Κελτική Νόσος), Νόσος τῶν Πορτογάλων, Νόσος τῶν Χριστιανῶν καθώς καί mal di Napoli⁷⁴². Ἡ νόσος, πού τελικά δέν γνωρίζουμε ἂν ἦλθε ἀπό τήν Ἀμερική μέ τούς ναῦτες τοῦ Κολόμβου ἢ ἀποτελεῖ προϊόν τῆς Γηραιᾶς Ἡπείρου, μεταδίδεται σεξουαλικῶς καί ὀφείλεται στήν ὠχρά σπειροχαίτη ἢ *treponema pallidum*. Χωρίς σωστή διάγνωση καί θεραπεία ἐξελίσσεται χρονίως, διαβρώνοντας δέρμα, βλεννογόνους, σπλαχνικά ὄργανα, νευρικό καί καρδιαγγειακό σύστημα, τῶν ὁποίων ἡ ἔκπτωση λειτουργίας ὀδηγεῖ στό θάνατο⁷⁴³. Ἡ κατόπιν σεξουαλικῆς ἐπαφῆς ἀκολουθοῦσα ἐπώαση 15-30 ἡμερῶν, θά ἐμφανίσει τό πρῶτο στάδιο ἢ τήν πρωτόγονο σύφιλη μέ τό χαρακτηριστικό ἔλκος καί τή σύστοιχη βουβωνική ἀδενίτιδα.

Μετά ἀπό 40-60 ἡμέρες ἀκολουθεῖ ἡ δευτερόγονος σύφιλη μέ τή ροδάνθη καί τά κονδυλώματα γεννητικῶν καί γλώσσας, ἡ δέ τριτόγονος μετά ἀπό 2-3 ἢ καί περισσότερα χρόνια, μέ τά γνωστά πλέον φύματα ἢ ὀζίδια πού προσβάλλουν δέρμα καί βλεννογόνους, ἀλλά καί μέ τά κομμιώματα πού πλήττουν πνεύμονες, ἐγκέφαλο, ἔντερα, ὀστά κ.λ.π.⁷⁴⁴.

⁷⁴² Vanzan Marchini N.E., *San Servolo e Venezia Un isola e la sua storia Venezia* 2004, σ. 54. Γιά τό mal di Napoli βλ. Quézel C., *Le mal de Naples. Histoire de la syphilis*, Paris 1986.

⁷⁴³ Steigleder G.K., *Therapie der Hautkrankheiten*, Stuttgart, New York 1981, σσ.228-232, ἐπίσης γιά τά στάδια τῆς νόσου τοῦ ἰδίου *Taschenatlas der Dermatologie* Stuttgart, New York 1979. Γιά τή σεξουαλική μετάδοση τῆς νόσου βλ. Hiorth N., Schmidt H., *Praktische Venerologie* Stuttgart, New York 1979. Ἀκόμη Καπετανάκη Ἰ., *Ἐγχρωμη Δερματολογία* Ἀθήνα 1987, σ.47.

⁷⁴⁴ Grossman M., Jawetz E., *Λοιμῶδη νοσήματα ἀπό σπειροχαίτες* βλ.: Krupp M., Chatton M., Tierney L., *Σύγχρονη Διαγνωστική καί Θεραπευτική τόμ.2*, Ἀθήνα 1987, σσ.1278-1281 βλ. καί Lukehart S., King H., *Syphilis in: Harrison T., Principles of internal medicine*, New York 1994, σσ.729-730, ἀλλά καί Lee H., Rao K., Zimmerman R., *"Cranial MRI and CT"* New York 1992, σ.664.

Στή Γαλννοτάτη οί πρώτες μαρτυρίες γιά τή νόσο κατατέθηκαν από τούς ιατρούς Marcello Cumano καί Alessandro Benedetti, στρατολογημένους στήν πολεμική ύπηρεσία τοῦ κράτους. Τό 1496 ὁ Marin Sanudo στά Diarii του, ἔκανε ἐμπεριστατωμένη περιγραφή συμπτωματολογίας τῆς σύφιλης, ἡ ὁποία διαχρονικά θά ταλάνιζε τή Βενετία μέ χιλιάδες νεκρούς καί τῶν δύο φύλων καί ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἡλικιῶν⁷⁴⁵. Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα πού τότε (1498) ἔκανε τίς πρώτες προσπάθειες ἀναγνώρισής της ὡς Ἀδελφότητα della nazione greca⁷⁴⁶, θά βίωνε τήν πικρή εἰμαρμένη τῆς πρώιμης γνωριμίας μέ τή μολυσματική νόσο, καθώς μάλιστα ἦταν συγκεντρωμένη κυρίως στό Castello, πολυπληθές καί πυκνό sestiere τῆς Βενετίας. Ὁ εὐεργέτης Θωμᾶς Φλαγγίνης, μέσω τῆς ἱατρικῆς ἐμπειρίας τοῦ θείου του ἱατροῦ Βενέδικτου Φλαγγίνη, ἀπόκτησε ἀπό μικρός μία πλήρη εἰκόνα τῆς νόσου. Βλέποντας δέ καί ὁ ἴδιος τούς Ἑλλήνες προσβεβλημένους νά καταφεύγουν στό Santo Spirito, ὅπου βρισκόταν τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων, ὁδηγήθηκε ἀπό τά φιλόφρονά του αἰσθήματά του νά συμπεριλάβει γιά χάρη τῶν Ὀμοεθνῶν καί τό ἀνωτέρω Νοσοκομεῖο στή Δωρεά του γιά τήν Ὑγεία. Ἔτσι στούς κατά καιρούς κωδικελλοὺς πού συμπλήρωναν τή διαθήκη του ἀπό τίς 30/11/1640 ἕως τίς 21/3/1648, θά συναντήσουμε τό Ospedale degli Incurabili σέ δωρεές του τέσσερις φορές ὅπως εἶδαμε παραπάνω. Στήν κωδικελλική μάλιστα προσθήκη τῆς 3/2/1645 γιά χάρη τῶν πασχόντων (συφιλιδικῶν) Ἑλλήνων ὑπῆρξε σαφής καί κατηγορηματικός. Παραχωροῦσε δηλαδή στά δύο Νοσοκομεῖα τοῦ Ἑλέους καί τῶν Ἀνιάτων ἓνα ἐνυπόθηκο δάνειο 500 δοκάτων, μαζί μέ τά τρέχοντα κέρδη του, μέ τήν προϋπόθεση νά μποροῦν νά νοσηλεύονται στό Ἀνιάτων καί Ἑλλήνες συφιλιδικοί.

⁷⁴⁵ Vanzan Marchini N.E., I mali e i rimedi della Serenissima Vicenza 1995, σσ.39-41
βλ. καί τῆς ἰδίας, Venezia, Luoghi di paure e voluttà ὅ.π., σ.75.

⁷⁴⁶ Μαλιτζέου Χ., Οἱ Ἑλλήνες μέτοικοι στή Βενετία μετά τήν ἄλωση. Ταυτότητα καί ἐθνική συνείδηση, «Θησαυρίσματα» 35(2005), σ.176.

Ἔτσι ἡ ἀπλή οἰκία στό Santo Spirito, πού τή δεκαετία τοῦ 1510 περιέθαλπε τίς τρεῖς πρῶτες συφιλιδικές ἀσθενεῖς, χάριν τῆς γενναιοδωρίας τῶν Maria Malipiera Malipiero καί Marina Grimani, τό 1524 θά νοσπλεύει 80 καί τό 1525 150 ἀσθενεῖς⁷⁴⁷. Ἡ ἀκμάζουσα πορνεία τῆς Βενετίας ὑπῆρξε μέγας τροφοδότης γιά τό Ospedale degli Incurabili. Ἡ ἀπογραφή τοῦ 1509 ἐπισημοποιοῦσε μεταξύ 300.000 κατοίκων 11.654 κοινές γυναῖκες (Femene da partito). Τό 1552 μάλιστα ἐκδόθηκε ἀπό τήν Κυβέρνηση εἰδικό διάταγμα πού παρέπεμπε τούς ἐμφανίζοντες ἔλκη καί προσβεβλημένους ἀπό τή Γαλλική Νόσο νά ὑποβάλλονται σέ θεραπείες καί σέ εἰδικές καί καθορισμένες γι' αὐτούς θέσεις (στό Ἄνιάτων)⁷⁴⁸.

Μαζί μέ τούς συφιλιδικούς πού συνέρρεαν στό Νοσοκομεῖο, νοσπλεύονταν ἐπίσης ὀρφανά, θεοσεβεῖς περιηγητές, καί ἀσθενεῖς φέροντες ἔλκη διαφόρου αἰτιολογίας⁷⁴⁹. Τό Νοσοκομεῖο ἔχρηζε ἀνακαίνισης καί

⁷⁴⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.525 f.27. Ἐπίσης Vanzan Marchini N.E., San Servolo...ὁ.π., σ.55, βλ. καί ἀνωτ. σσ.87-88.

⁷⁴⁸ Castiglioni A., Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς, Ἀθήνα 1961, τόμ.1, σσ.432-433, βλ. καί Tassini G., Cenni storici e leggi circa il libertinaggio in Venezia dal secolo XIV alla caduta della Repubblica, Venezia 1886.

⁷⁴⁹ Αὐτή ἡ συμροή ἀσθενῶν, σιγά-σιγά αὐξήθηκε καί κατά τήν τετάρτη περίοδο κατοχῆς (2^η τῶν Αὐστριακῶν) ἡ νοσπλεία τῶν ἀσθενῶν ἐξέφραζε κυριολεκτικά τή συσσώρευσή τους στούς χώρους τοῦ Θεραπευτηρίου ὅπως θά δοῦμε κατωτέρω. Ἦδη λίγο πρὶν τήν πτώση τῆς Γαλννοτάτης εἶχαν ἐκδοθεῖ ἐνημερωτικά ἔντυπα ἀφορῶντα τή λειτουργία τῶν ἱατρείων ἀνδρῶν καί γυναικῶν. Μία ἀνακοίνωση (αννίσο) ἀνέφερε: Οἱ ἐνδεεῖς ἐλκωτικοί ἀσθενεῖς οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νά γίνουν δεκτοί στά ἱατρεῖα τοῦ Νοσοκομεῖου τῶν Ἄνιάτων εἰδοποιοῦνται ὅτι καθ' ὅλα τά πρῶινά, μία ὥρα νωρίτερα τῆς τρίτης, θά βρίσκεται στό Νοσοκομεῖο ὁ Καθηγητής τῆς Χειρουργικῆς γιά νά τούς ἐξετάσει, ἐάν χρῆζουν εἰσαγωγῆς καί ἐκδώσει σ' αὐτούς τό ἀπαιτούμενο πιστοποιητικό. Ἐπί τῆ Βάσει αὐτοῦ θά λαμβάνουν ἐκ τοῦ ἐντεταλμένου τό πρὸς εἰσαγωγή σημεῖωμα. Οἱ ἐνδεεῖς ὀφείλουν νά ἔχουν γεννηθεῖ στήν πόλη τῆς Βενετίας ἢ στή Δογική χώρα ἢ νά κατοικοῦν σέ κάποια περιοχὴ τῶν ἀνωτέρω ἐπὶ πενταετία τουλάχιστον ἵως ἐκ τούτου ὀφείλουν νά εἶναι ἐφοδιασμένοι διὰ πιστοποιητικοῦ βαπτίσεως ἢ κατοικίας ἐκ τοῦ ἱερέως τῆς ἐνορίας αὐτῶν, βλ. Tierolo M.F., Gli Ospedali, in Difesa della Sanita a Venezia, secoli XIII-XIX,...ὁ.π., σ.68.

κτιριακής προσαύξησης και τοῦτο ἔγινε τό 1572 ἀπό τόν Antonio da Ponte⁷⁵⁰. Τό 1776 μετά τήν ἐφαρμογή ἀτμόλουτρων καί καθαρτικῶν ὑποκλισμῶν, ὁ χειρουργός Michiel Giogonich πειραματίστηκε ἀνεπιτυχῶς μέ μία σειρά καταπιομένων δισκίων στούς συφιλιδικούς τοῦ San Servolo. Τό 1789 ἄρχισε ἡ θεραπευτική ἀγωγή τῶν ὑδραργυρικῶν ἐπαλείψεων στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων⁷⁵¹.

Ἐνας ἰατρός στόν ὁποῖο πράγματι ἀξίζουσαν τά εὔσημα, λόγω τῆς ὑπερπληθώρας τῶν συφιλιδικῶν πού ἐξέτασε στό Ospedale degli Incurabili, ἦταν ὁ χειρουργός Bailon⁷⁵². Ὁ ἰατρός αὐτός ὑπηρέτησε στό Incurabili τόσο ἐπί Γαλλινοτάτης ὅσο καί ἐπί Γαλλικῆς καί Αὐστριακῆς κατοχῆς. Στίς πλεῖστες τῶν περιπτώσεων ἡ διάγνωσή του ἐπιβεβαίωνε τό πρωτόγονο συφιλιδικό στάδιο μέ ἔλκη στά σκέλη ...riaghe nelle gambe...⁷⁵³. Ἡ διαδικασία εἰσαγωγῆς ὅμως λόγω τοῦ πλήθους ἦταν ἐπίπονη καί χρονοβόρα διεκπεραιωνόταν δέ μετά ἀπό κατάθεση συνοδευτικῶν πιστοποιητικῶν καί ἔκφραση δουλοπρεπῶν παρακλήσεων. Ἐνίοτε μεσολαβοῦσαν ἄσκοπες

⁷⁵⁰ Malfatti B., Cenni storici sull' Ospitale degli Incurabili, Venezia 1884 ὅπου καί περισσότερες πληροφορίες γιά τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων. Ἐπίσης στήν busta 75 τῶν Pronved. sop. Osped. e Luoghi pii τοῦ sec. XVIII ὑπάρχει κατάλογος τῶν διοικητῶν τοῦ Incurabili "προερχομένων ἀπό τίς διάφορες κοινωνικές τάξεις", ἐνῶ στήν busta 71 τῶν ἰδίων προβλεπῶν δημοσιεύονται "ἄρθρα καί διατάξεις πρὸς ἐκτέλεση στά δύο ἰατρεῖα τοῦ Εὐαγοῦς Νοσοκομείου τῶν Ἀνιάτων", βλ. Tiepolo M.F., ὁ.π., σ.68.

⁷⁵¹ Vanzan Marchini N.E., Venezia Luoghi..., ὁ.π., σ.76.

⁷⁵² Ὁ Chirurgo Pasquale Bailon, εἶχε σπουδάσει στά Πανεπιστήμια τῆς Modena, Bologna, Firenze καί Paris μέ δημόσια ὑποτροφία. Προσελήφθη στό Ἀνιάτων τό 1782, ἐνῶ ὁ Giorgio Corner ἔφευγε ἀπό τό ἴδιο Νοσοκομεῖο γιά νά ἀναλάβει ὑπηρεσία στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο. Ἐπίσης Tiepolo M.F., Ospedali, in Difesa della Sanita, ὁ.π., σ. 69. βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.487, ἔγγρ.25, 26.

⁷⁵³ A.S.V., Pronved. sopra Ospitali e Luoghi pii, b. 169, fasc. Democrazia, ἔγγρ. τῆς 4^{ns} Ἰουνίου 1798, βλ. ἐπίσης A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 1^{ns} Σεπτεμ. 1797 ἀλλά καί A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 8^{ns} Μαρτίου 1798 (μέ ἀσθενή τήν Agnese Coli).

παραπομπές τῶν ἀσθενῶν ἀπό τή μία ὑγειονομική ἐπιτροπή στήν ἄλλη⁷⁵⁴. Φαινό παράδειγμα διαδικαστικῆς ταλαιπωρίας ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τῆς 60χρονης συφιλιδικῆς ἀσθενοῦς Faustina Fabia τήν ὁποία ἐπί τρία χρόνια συνέδραμε ἀφιλοκερδῶς ἡ χήρα μέ τρία παιδιά Francesca Scarpa. Ἡ αἴτηση τῆς τελευταίας πρὸς τήν Ἐπιτροπή Δημοσίας Ὑγείας γιά εἰσαγωγή τῆς ἀσθενοῦς στό Ἀνιάτων εἶναι πολύ συγκινητική⁷⁵⁵. Ἀκολουθεῖ ἡ βεβαίωση τοῦ ἐξετάσαντος αὐτήν ἰατροῦ Giouanni Maria Pervisa με μία ὁλόκληρη λίστα συμπαρομαρτούντων εὐρημάτων ἐκτός τῶν, οὕτως ἢ ἄλλως, δερματικῶν ἐξανθημάτων, ὅπου ἀναφέρονται χρόνιαι ρευματισμοί, γενικευμένη σωματική καταβολή, ἀδυναμία πρὸς κίνηση, ἀπώλεια ὁράσεως, ἐπιρρέπεια σέ συχνούς πυρετούς καί πλεῖστες ἄλλες ἀδιαθεσίες⁷⁵⁶.

Οὔτε καί αὐτό τό πιστοποιητικό ὡς φαίνεται ἦταν ἐπαρκές ἐπιβεβαιώσεων. Ὡς ἐκ τούτου τήν ἐπομένη (16 Ὀκτωβρίου 1797) ὁ ἐπίτροπος τῆς Ἐνοριακῆς Ἐκκλησίας τοῦ S. Martin, πιστοποίησε τή διεύθυνση τῆς ἐνορίτισσάς του στήν Calle della Pegola, σέ κατάσταση ἀπόλυτης ἔνδειας. Ἀναβιβάζοντάς την στήν ἡλικία τῶν 80 (sic) χρόνων, ἰκέτευε τόν ἰατρό νά τή δεχθεῖ στό Νοσοκομεῖο, βεβαιώνοντας ὅτι ἡ ἀσθενής δέν θά παραλείπει νά προσεύχεται γιά τήν ὑγεία του⁷⁵⁷.

Πέρασαν δύομισι μῆνες ἕως τήν 3^η Ἰανουαρίου 1798, ὅταν ὁ Καθηγητής τῆς Χειρουργικῆς Bailon medico Chirurgo, υπέγραψε τήν εἰσαγωγή τῆς ἐν λόγῳ ἀσθενοῦς στό Νοσοκομεῖο S. Salvatore τῶν Ἀνιάτων, ἀφοῦ διέγνωσε ὅτι ἡ Faustina Fabia ἔφερε ἔρποντα ἔλκη⁷⁵⁸.

⁷⁵⁴ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθμ. 133, καθὼς καί A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 2^{ης} Ἰουνίου 1798.

⁷⁵⁵ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Libertá, Equaglianza Ἀριθμ. 39.

⁷⁵⁶ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 15^{ης} Ὀκτωβρίου 1797.

⁷⁵⁷ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 16^{ης} Ὀκτωβρίου 1797.

⁷⁵⁸ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 3^{ης} Ἰανουαρίου 1798.

Τέτοιες εισαγωγές συφιλιδικῶν, παρουσία συνοδευτικῶν ἐγγράφων, ὁ χειρουργός Bailon ἔκανε πολλές ὅπως π.χ. αὐτὴν τῆς Maria Bonacioli⁷⁵⁹, τῆς Francesca Fini⁷⁶⁰ καί τοῦ Vincenzo Cordella⁷⁶¹.

Στίς 8 Μαρτίου 1798, ὑπὸ τοῦ ἰδίου χειρουργοῦ, εἰσήχθη στό Incurabili καί ὁ Ἕλληνας ἀσθενής Πέτρος Ζαγόρης, κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς νόσου μέ ἔλκη στό ἓνα σκέλος⁷⁶². Πολλές φορές καί λόγω τῶν ἄθλιων συνθηκῶν διαβίωσης, τὰ συφιλιδικά ἔλκη ἐπιμολύνονταν ἀπὸ σταφυλόκοκκο ἢ στρεπτόκοκκο σχηματίζοντας ἐπίπονα πυώδη ἐπιχρίσματα. Σέ προχωρημένη μορφή φαγεδαινισμού ἢ γάγγραινας οἱ δυσώδεις σχηματισθεῖσες ἐσχάρες ὅταν ἀπολεπίζονταν δημιουργοῦσαν τραγικές παραμορφώσεις στό σῶμα⁷⁶³. Ἔτσι μόνο μπορεῖ νά ἐρμηνευθεῖ ἡ κλινικὴ εἰκόνα τῆς συφιλιδικῆς Maria Rianza, ὅπως τὴ διηγεῖται ἡ Madalena Ratoca ἀπὸ τὴ συνοικία τοῦ S. Marcilian, ἰκετεύοντας τὴν Αὐστριακὴ Βασιλικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, γιὰ εἰσαγωγή τῆς ἀσθενοῦς στό Ἀνιάτων, ἀφοῦ τὰ ἔλκη της, λόγω τῆς ἐκπεμπόμενης δυσοσμίας, ἦταν ἐπιβλαβὴ γιὰ ὅλους τοὺς γείτονες. Ἐξαιτίας μάλιστα τῆς δυσωδίας πού ἐξέπεμπε, ἀναγκάστηκαν νά τὴν ἐγκαταλείψουν στό δρόμο ἀβοήθητη⁷⁶⁴.

⁷⁵⁹ A.S.V., αὐτόθι, 1) ἔγγρ. τῆς 4^{ης} Φεβρουαρίου 1798. 2) ἔγγρ. alla Reggia Commissione della Sanità, ἀριθμ. 152.

⁷⁶⁰ A.S.V., αὐτόθι, 1) ἔγγρ. τῆς 3^{ης} Μαρτίου 1798, 2) A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Aulica Deputazione de Pubblici Soccorsi, ἀριθμ. 51, 3) A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 6^{ης} Μαρτίου 1798.

⁷⁶¹ A.S.V., αὐτόθι, 1) ἔγγρ. πρὸς τὴν Delegazione alla Amministrazione de Luoghi pii, ἀριθμ. 15, 2) A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 26^{ης} Ἀπριλίου 1798.

⁷⁶² A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 8^{ης} Μαρτίου 1798 (μέ ἀσθενή τὸν Πέτρο Ζαγόρη). Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.487, ἔγγρ.26.

⁷⁶³ Καπετανάκη Ι., Δερματολογία, Ἀφροδισιολογία σ.350.

⁷⁶⁴ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, ἔγγρ. τῆς 3^{ης} Αὐγούστου 1798.

Στήν τριτόγωνα σύφιλη πού ἀποτελεῖ τήν ὄψιμη φάση της, ἡ προσβολή ἰστών καί ὀργάνων ἔχει παραμορφωτικό χαρακτήρα. Στήν ὑπερώα προκαλεῖ καθίζηση καί διάβρωση τῆς ρινός⁷⁶⁵. Ἔτσι ὁ προσαχθεῖς στό Ἀνιάτων κουκουλοφόρος ἐπαίτης γιά ἐξέταση ἀπό τό χειρουργό Bailon, -πού θά μπορούσε κάλλιστα νά ἐκληφθεῖ σάν κάποιος Barnaboto- ἀποδεικνύεται τελικά ὄψιμος συφιλιδικός "χωρίς μύτη" ...senza il naso...⁷⁶⁶. Πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἕως τό 1905, ὅταν ἀπό τόν Schaudinn καί Hoffmann ἀνακαλύφθηκε τό αἴτιο τῆς συφιλίδος, θεραπευτική ἀγωγή δέν ὑπῆρχε. Οἱ περισσότεροι ἀσθενεῖς ἀφοῦ βίωναν διαχρονικά τά διάφορα στάδια τῆς ἀνιάτης νόσου καί ἀφοῦ προσβάλλονταν τά ὄργανα τοῦ σώματος καί οἱ λειτουργίες τους, τελικά ἀπεβίωναν σέ ἄθλια κατάσταση. Γιά μισή χιλιετία ἡ νόσος καλπάζοντας ἀποδεκάτιζε οἰκογένειες, κοινωνίες, πληθυσμούς⁷⁶⁷. Στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων ἐπί πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς (1798-1806) ἡ κατάσταση περιῆλθε σέ ἀδιέξοδο, ἐνῶ φιλοξενοῦσε μία πολυάριθμη ὁμάδα ἀπό Γερμανούς ἀσθενεῖς στρατιῶτες μέ αὐξημένες πιθανότητες νά πεθάνουν, λόγω τῶν ἐπιμολύνσεων ἐκ μέρους τῶν συφιλιδικῶν. Ὁ ἱερέας τοῦ Νοσοκομείου Dr. Giuseppe Sanzonio εἶχε τόση ἐπιφόρτιση μέ τούς ἐτοιμοθάνατους, πού δέν πρόφτανε νά προσφέρει τήν πνευματική του βοήθεια στούς ἀσθενεῖς πού κατέληγαν⁷⁶⁸. Στήν αἴτησή του πρὸς τή Βασιλική Ἐπιτροπή ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων ἰκέτευε γιά τό διορισμό καί δεύτερου ἱερέα στό Θεραπευτήριο. Ὁ ἐντεταλμένος ἐκπρόσωπος μάλιστα τῆς Προσωρινῆς Αὐλικῆς

⁷⁶⁵ Στρατηγός Ἰ. Μαθήματα Δερματολογίας-Ἀφροδισιολογίας Ἀθήνα 1985, σ.139.

⁷⁶⁶ A.S.V., Provved. sopra Ospitali e Luoghi pii, b.169, fasc. Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. ἀρ. 188.

⁷⁶⁷ Wyngaarden J., Smith L., Cecil Textbook of medicine, Philadelphia, London, Toronto, Mexico City, Rio de Janeiro, Sydney, Tokio 1985, τόμ.2, σ.1651.

⁷⁶⁸ A.S.V., Provved. sopra Ospitali e Luoghi pii, b.169, fasc. Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. πρὸς τήν Reggia Delegazione sop. Ospitali e Luoghi pii ἀριθμ. 172.

Ἀντιπροσωπείας ἐπὶ τῶν Ἱδρυμάτων Δημοσίας Ἀρωγῆς Lunardo Zustinian, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν Αὐλικὴ Ἀντιπροσωπεία Ὑγείας εἰσηγήθηκε τὴ μεταφορὰ τῶν Αὐστριακῶν ἀσθενῶν στρατιωτῶν ἐκ τοῦ Νοσοκομείου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἐξασφαλίζονταν οἱ χῶροι πού ἦταν προγραμματισμένοι γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ μιᾶς συστηματικῆς θεραπείας γιὰ τὴ σύφιλη (*Celtica Cura*)⁷⁶⁹.

Στὸ *Incurabili* ὑπνέτησε καὶ ὁ πιθανόν ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἰατρός Giorgio Corner ἢ Cornaro, ὁ ὁποῖος μάλιστα κατὰ τὸ 1780 κατήγγειλε τὴν κακὴ λειτουργία τῶν ἰατρειῶν τοῦ Θεραπευτηρίου τονίζοντας ἐπὶ λέξει ὅτι ἐκεῖ βασιλεύουν ...*indisciplina e chaos*.

Ἰκανὸς παθολόγος καὶ εὐστροφὸς χειριστὴς λειτουργικῶν καὶ διοικητικῶν προβλημάτων τοῦ Νοσοκομείου, ὁ Κορνάρος ἔγινε διάσημος γιὰ τὴν προσφορὰ του στὸ Ἀνιάτων. Γιὰ νὰ διορθώσει τὰ κακῶς ἔχοντα ὀργάνωσε ἓνα ...μεθοδικὸ διακανονιστικὸ σχέδιο γιὰ τὰ ἰατρεῖα τοῦ Εὐαγοῦς Ἱδρύματος τῶν Ἀνιάτων... (*Piano metodico regolativo per le Infermerie del Pio Luogo degli incurabili*)⁷⁷⁰. Ἀναφερόταν ἐκεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις στὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ παθολόγου, τοῦ χειρουργοῦ καὶ τοῦ νοσοκόμου. Ἐπὶ πλέον ὑπαγορεύονταν κανόνες ὑγιεινῆς καὶ διαίτης. Ὁ Giorgio Corner συνέγραψε μιὰ σειρά διαιτολογίων γιὰ τοὺς Ἀνιάτους πού χορηγοῦσε ἀνάλογα μέ: 1) τοὺς πυρέσσοντες ἢ μὴ ἀσθενεῖς (*per i malati senza, o con febbre*) 2) ἀνάλογα μέ τὴ βαρύτητα τῆς νόσου τοῦ ἀσθενοῦς (*gravità del malato*), 3) ἀνάλογα μέ τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα τῶν τροφῶν (*delle quantità e qualità dei cibi*), ὅπου μάλιστα ἀναφερόταν καὶ τὸ ἀντίστοιχο κόστος. Ὁ Corner ὀργάνωσε ὑποδειγματικὰ τὰ ἔντυπα τῶν διαφόρων διοικητικῶν πράξεων καθὼς καὶ τὸ μπρῶο τοῦ Νοσοκομείου⁷⁷¹. Λίγα χρόνια ἀργότερα

⁷⁶⁹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 10^{ης} Μαρτίου 1798.

⁷⁷⁰ Lotter G., *Problemi di sanita: Organizzazione dell' assistenza sanitaria a Venezia nel XVII secolo: Ospedali e Ospizi*, da *Storiadentro* 3, *Alcuni aspetti del Settecento nel Trevigiano e nel Coneglianese*, Conegliano 1980, σ.93.

⁷⁷¹ αὐτόθι, σσ.93-95.

στίς 13 Ἰανουαρίου 1783 (Βενετ.ἡμερολ.) καί βάσει τῆς ἀπόφασης 13/1/1783 Βεν.ἡμερ., ἄρθρο 11, ὁ Giorgio Corner κατέλαβε τή θέση τοῦ παθολόγου στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη⁷⁷². Ὁ ἔμπειρος ἰατρός μέ τήν πλούσια κλινική προϋπηρεσία δέν λησμόνησε νά σημειώσῃ στό βιογραφικό του σημείωμα ὅτι ἐκ τῶν περίπου 19 ἐτῶν ὑπηρεσίας σ' αὐτό τό ἐπάγγελμα, πολλά ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων⁷⁷³. Ἡ κεκτημένη ἐμπειρία τοῦ Corner μέσω τῶν συφιλιδικῶν τοῦ Incurabili, τόν βοήθησε τά μέγιστα στή διαφορική διάγνωση ἄλλων ἐξανθημάτων καί ἐξελκώσεων ἄλλης αἰτιολογίας καί παθογένειας⁷⁷⁴. Ἦταν ἔτσι σέ θέση νά βοηθήσῃ σωστά τούς Ἑλληνες ἀσθενεῖς τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου. Ἐξάλλου ἡ παρουσία τῆς νόσου στή Βενετία καί οἱ προσπάθειες διαπιστευμένης καί ὀργανωμένης παρουσίας τῶν Ἑλλήνων σέ ἀδελφότητα κατά τό πέρασ τοῦ 15^{ου} αἰῶνα, εἶχαν βίους παράλληλους. Στούς κόλπους τῆς Ὁμογένειας ὁ φόβος ἐπιμόλυνσης, ὅπως καί στούς Βενετούς εἶχε μία διαχρονικότητα διά μέσου τῶν αἰῶνων. Στήν ἀλληλογραφία τῶν Ἑλλήνων ἀποτελοῦσε ἀντικείμενο ὑπενθύμισης καί νουθεσίας ὅπως ἐπί παραδείγματι φαίνεται στίς ἐπιστολές τοῦ Μ. Ν. Γλυκύ πρὸς τόν Μ. Στ. Περούλη⁷⁷⁵.

Ὅταν ὁ Giorgio Corner ἀνέλαβε τά ὑπηρεσιακά του καθήκοντα στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη οἱ Προβλεπτές ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν

⁷⁷² A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii b.117, fasc. i, ἀπόφ. τῆς 13^{ης} Ἰανουαρίου 1783, ἄρθρ. 11.

⁷⁷³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 534, f.441^r "...da circa diecinove anni d' esercizio in detta professione e da varii fra questi nell' Ospitale degl' Incurabili...".

⁷⁷⁴ Vivier A., McKee P., Atlas of Dermatology μτφρ. Σταυρόπουλος Π., Ἀθήνα 1997, σσ.11, 14-15.

⁷⁷⁵ πρβλ. Μιχαηλάρη Π., Ἀνέκδοτες ἐπιστολές (1695-1696) του Μιχ. Ν. Γλυκύ στό Μιχ. Σταμ. Περούλη, "Θησαυρίσματα" 13(1976), σσ.247, «...καί φθίρουν τόν βίον τους, τήν ψυχὴν τους καί τό κορμί τους ἀπό τήν κακὴν ἀσθένεια τῆς μαλιφράντζας...».

Ίδρυμάτων ἔχοντες ἐμπεριστατωμένη γνώση γιά τήν ἱκανότητα καί ἐμπειρία του πρό πάντων στά τῆς συφιλίδος καί ἀπαντῶντες στήν ἀναφορά τοῦ ἱατροῦ θά τοῦ ὑπενθυμίσουν ὅτι στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη δέν θά νοσηλεύονται οἱ μολυσμένοι ἀπό τή Γαλλική Νόσο ἀλλά θά τυγχάνουν ὑποστήριξης ἄλλων Εὐαγῶν Ίδρυμάτων, δηλαδή στό Ἀνιάτων⁷⁷⁶.

Ἐξάλλου νέοι ὀρίζοντες ἀνοίγονταν στήν ὑπόθεση “πρόληψη κατά τῆς συφιλίδος” μέ νομοθετικές ρυθμίσεις καί τροποποιήσεις παλαιότερων νόμων⁷⁷⁷. Ἀπό τῆς 9^{ης} Ἰουνίου 1800 δεκαεπτά νέα ἄρθρα θά ρυθμίζουν τό ἐργασιακό πλαίσιο τῶν πορνῶν τῆς Βενετίας, ἐνῶ δεκατέσσερα ὅμοια τίς ὑποχρεώσεις τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ στούς ἐλέγχους του, ἐπί τῶν κοινῶν γυναικῶν. Μέ τό δωδέκατο ἄρθρο τῆς πρώτης περίπτωσης αὐξάνονται κατά δέκα κλίνες οἱ ἤδη ὑπάρχουσες τριάντα στό Νοσοκομεῖο *Incurabili*, γιά τήν ἐφαρμογή τῆς κελτικῆς θεραπείας⁷⁷⁸.

Βέβαια ἡ ἀνυπαρξία τότε τῆς ἀντιβίωσης καί ἡ ὑπουλήν ἰδιαιτερότητα τῆς νόσου κατέγραφαν α *risorgi* καί τήν ἐξέλιξή της. Διότι ἐνῶ οἱ ἀσθενεῖς εἰσέρχονταν καί ἐξέρχονταν ἀπό τό *Incurabili* κατά τό πρῶτο ἔτος τῆς νόσου μέ τά γνωστά ἔλκη καί ἐξανθήματα, ὅλα αὐτά μπορούσαν νά ἐξαφανιστοῦν ἀκόμη καί ἀθεράπευτα. Κατά τό δεύτερο ὅμως χρόνο, αὐτόν τῆς λανθάνουσας περιόδου, χωρίς ἀντικειμενικά καί ὑποκειμενικά συμπτώματα ἀσθενείας, οἱ μέν ἀσθενεῖς αἰσθάνονταν ἀποθεραπευμένοι, ἡ δέ νόσος ἀφοῦ πρόσβαλε σπλαχνικά καί ἄλλα ἐσωτερικά ὄργανα τά διέβρωνε καί μέ τήν ἔκπτωση τῶν λειτουργιῶν τους ἀργά καί ὑπομονετικά ὀδηγοῦσε στό

⁷⁷⁶ A.S.V., *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii*, b.117, fasc. i, φ.χ.ἄ.

⁷⁷⁷ Vanzan Marchini N.E., (a cura), *Le leggi di Sanità della Repubblica di Venezia*, τόμ.2, σσ.414-418.

⁷⁷⁸ αὐτόθι, σσ.431-432. Γιά τήν περί πορνείας νομοθεσία (*Le leggi sulla prostituzione*) ἀπό τοῦ 1358 καί ἐξῆς. Βλ. Barzaghi A., *donne o cortigiane? La prostituzione a Venezia documenti di costume dal XVI al XVIII secolo*, Verona 1980 σσ.124-129 ὅπως ἐπίσης γιά τήν ἱστορία τῆς πορνείας βλ. Franco V., Stampa G., Zaffeta A., *Storia di cortigiane*, in *donne o cortigiane?* Verona 1980 σσ.107-120, καί Berengo M., *La società veneta alla fine del '700*, Firenze 1956.

θάνατο. Ακόμη και δέκα χρόνια μετά την επιμόλυνση ή νόσος που "δέν ξεχνούσε" ήταν σε θέση να προσβάλει τους οφθαλμούς⁷⁷⁹, τα όστα, το καρδιαγγειακό σύστημα⁷⁸⁰, το σύστημα ακοής⁷⁸¹, το ουροποιογεννητικό σύστημα⁷⁸², τον εγκέφαλο και το νευρικό σύστημα⁷⁸³, το ήπαρ, τους πνεύμονες, τους νεφρούς κλπ. Την κορωνίδα της τραγικότητας όμως έφερε η ενδομήτρια επιμόλυνση ενός εμβρύου από τη συφιλιδική του μητέρα. Τα νεογνά, πρώιμα ή στην πορεία της παιδικής ηλικίας βίωναν την προδιαγεγραμμένη τους είμαρμένη⁷⁸⁴. Οι *fondamente* και τα στενά της Βενετίας στή μακροχρόνια ιστορία της έβριθαν από ένα τσοῦρμo (ciurpa)

⁷⁷⁹ Θεοδοσιάδη Γ., Επίτομη Οφθαλμολογία Αθήνα 1984, σ.123.

⁷⁸⁰ Hook E., Σύφιλη, βλ. Goldman L., Bennet J.C., Αθήνα 2003, τόμ. 3, σ. 2522 ως και Sutton D., A Textbook of Radiology and Imaging Edinburg, London, Madrid, Melbourn, New York, Tokio 1993, σ.576, 60-61, 356 βλ. και Müller F., Seifert O., Taschenbuch der medizinisch-klinischen Diagnostik, München 1975, σσ. 855-856, επίσης Thurn P., Bücheler E., Einführung in die Röntgendiagnostik, Stuttgart 1979, σ.314.

⁷⁸¹ Αδαμόπουλου Γ., Παπαφράγκου Κ., Φερεκύδη Ε., Τσαγκαρουλάκη Α., Κανδηλώρου Δ., Μανωλόπουλου Λ., Μαθήματα Ωτορινολαρυγγολογίας σ.53 βλ. επίσης Πανταζόπουλου Π., Ωτορινολαρυγγολογία, Αθήνα 1990, σσ. 262-263.

⁷⁸² Δημόπουλου Κ., Ουρολογία, Αθήνα 1986, σ.187, βλ. και Sutton ό.π., σ.1169.

⁷⁸³ Walten J., Brain's Diseases of the Nervous System Oxford, New York, Tokyo 1985, σσ.263-273, βλ. και Σκαρπαλέζου Σ., Μαλιάρα Σ., Μαθήματα Νευρολογίας, Αθήνα 1975, σσ.274-277.

⁷⁸⁴ Lister J., Irving I., Neonatal Surgery, London, Boston, Singapore, Sydney, Toronto, Wellington 1990, σ.93, βλ. και Bettex M., Genton N., Stockmann M., Kinderchirurgie Stuttgart, New York 1982, σ.11, 134, επίσης Silverman F., Kuhn J., Essentials of Caffey's Pediatric X-ray Diagnosis, St. Louis, Baltimore, Boston, Chicago, London, Philadelphia, Sydney, Toronto 1990,σσ.952-954, Άραβαντινού Δ., Μαιευτική Αθήνα 1989, σ.483, αλλά και Παπαδάτου Κ., Λιακάκου Δ., Σινανιώτη Κ., Σπυρίδη Π., Μαθιουδάκη Ι., Μυριοκεφαλιτάκη Ν., Επίτομη Παιδιατρική Αθήνα 1987, σσ.189-190. Επίσης Κώσταλου Χ., Νεογνολογία, Αθήνα 1996, τόμ.Β', σ.993.

αδέσποτων παιδιών κάθε ηλικίας πού στή χειρότερη τών περιπτώσεων τά χαρακτήριζε ἡ τριάδα *bastardelli, derelitti, sifilitici*, δηλαδή νόθα, ἐγκαταλελειμμένα, συφιλιδικά. Ἦταν ἡ εἰκόνα τῆς ἀπόλυτης παιδικῆς δυστυχίας καί παιδικῆς κακοποίησης. Αὐτές τίς πλάνητες καί δυστυχισμένες ὑπάρξεις ἦλθε νά περισυλλέξει καί στεγάσει στό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους ὁ φραγκισκανός μοναχός *Pietro d' Assisi* τό 1336, ὅπως εἶδαμε παραπάνω. Ἀλλά καί τώρα, μετά τήν πτώση τῆς *Serenissima*, ὅπως θά δοῦμε στή ροή του κειμένου, θα γίνουν εἰσηγήσεις γιά τή λήψη πρόνοιας πρός τίς ἀπαγορευμένες ἐξώγαμες καί αἰδούμενες ἐγκύους καί τά μετέπειτα νεογνά τους⁷⁸⁵. Ὅσο γιά τούς ὄψιμους συφιλιδικούς ἀφοῦ δέν ὑπῆρχε ἀποτελεσματική θεραπεία, μέ καταβεβρωμένα τά ἐσωτερικά τους ὄργανα ἀπό τή σύφιλη κατέκλυζαν τό Ἄνιάτων καί ἐκεῖ ἐρχόταν τό τέλος. Τό Νοσοκομεῖο τών Ἄνιάτων ὑπῆρξε ἕνας δραματικός τόπος συσσώρευσης τοῦ ἀνθρώπινου πόνου. Κυριολεκτώντας στή σημασία τοῦ ὀνόματός του ἔγινε ὁ τόπος ὅπου ὁ πόθος γιά τό πολυτιμότερο ἀγαθό τῆς ὑγείας ἔμενε σχεδόν πάντα ἀνεκπλήρωτος, συνυφασμένος μέ τόν τόπο ὀλοκλήρωσης ἑνός προαναγγελθέντος θανάτου.

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη παρόλο τόν αὐστηρό κανονισμό λειτουργίας του περιέθαλψε κατά καιρούς Ἑλληνες συφιλιδικούς, ὅπως στήν περίπτωση ἑνός εἰκοσιδιάχρονου ναυτικοῦ μέ συφιλιδικές ἐξελκώσεις καί στούς δύο βουβῶνες. Αὐτό καταφαίνεται στό πιστοποιητικό ὑγείας τοῦ χειρουργοῦ *Martha* πού φέρει καί τήν ὑπογραφή τοῦ Ἑλληνα Προξένου Γεωργίου Τζέτζου:

Venezia 24 Luglio 1851

Giorgio di Nicoló d' anni 22, di condizione marinajo entró nell Ospitale questa mattina ammalato da sifilide cioè affetto da due buboni et ulceri.

G. Zezzo

Martha Giovanni Battista

Chirurgo⁷⁸⁶.

⁷⁸⁵ A.S.V., Provved. sop. Ospitali e Luoghi pii, b. 169, fasc. democrazia, φ. x. ἀ.

⁷⁸⁶ E.I.B., N.A., b. Miscelanea Ospedale 1851-1862, filza fedi mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale, ἔγγρ. τῆς 24^{ης} Ἰουλίου 1851, f. 11'.

Ἔπρεπε νά παρέλθει ὁ 19^{ος} αἰώνας καί ὁ μισός τοῦ 20^{οῦ} γιά νά μπορέσει ἡ σύφιλη νά θεραπευθεῖ ριζικά καί ἀποτελεσματικά μέ τή χορήγηση ἀπό τοῦ 1944 τῆς πενικιλίνης⁷⁸⁷.

Ὅλες οἱ μέχρι τότε ἐφαρμοσμένες θεραπείες, ἀρσενικοῦ, βισμούθιου, ὑδραργύρου κλπ. ὑπῆρξαν ἀτελεῖς καί πλήρεις παρενεργειῶν. Ἐν τῷ μεταξύ στά πλαίσια ἀναδιάρθρωσης τοῦ νοσηλευτικοῦ συστήματος, καταργήθηκαν - ὅπως εἶδαμε - τά ὑπάρχοντα Νοσοκομεῖα καί Ἄσυλα καί δημιουργήθηκε ἕνα μεγάλο Δημοτικό Θεραπευτήριον, τό ὁποῖο στεγάστηκε κατά τό ἔτος 1807 στό Incurabili⁷⁸⁸. Τό 1811 ἔγιναν σκέψεις γιά τή δημιουργία νέων ἐγκαταστάσεων καί ἑνός ἐιδικοῦ τμήματος θεραπείας τῶν συφιλιδικῶν πορνῶν. Τό 1814 μέ τήν ἐπάνοδο τῶν Αὐστριακῶν τῆς Δευτέρας Περιόδου Αὐστριακῆς Κατοχῆς (1814-1847) στό Incurabili νοσηλεύονταν, συσσωρευμένοι σέ ἀδιανόητα ἀκατάλληλους χώρους, 700 ἀσθενεῖς. Ἡ παρουσία τῶν συφιλιδικῶν στό Incurabili καί στούς γύρω χώρους τοῦ ἦταν τόσο ἔντονη, πού δρόμοι καί μικρές πλατεῖες γύρω ἀπό τό γεωγραφικό τετράγωνο τοῦ Νοσοκομείου, φέρουν ἀκόμη καί σήμερα τό ὄνομα τῶν ἀνιάτων ὅπως, Campiello drio agli Incurabili, Calle dietro agli Incurabili, Campiello agli Incurabili καί Zattere agli Incurabili⁷⁸⁹. Μπροστά σ' αὐτό τό κολαστήριον, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῶν δέκα κλινῶν, παρ' ὅλη τήν προσπάθεια ἐπιβίωσης κατά τή Μεταβατική του Περίοδο (1797-1845), φάνταζε ὡς ἕνα ὑγείας μέλαθρον. Μπορεῖ τό Ἀνιάτων νά εἶχε δικό του Φαρμακεῖο⁷⁹⁰, τά πενιχρά του ὅμως οἰκονομικά τό καθιστοῦσαν ἀνίκανο νά

⁷⁸⁷ Μουλόπουλου Σ., Θεραπευτική ἐσωτερικῶν νόσων, Ἀθήνα 1988, σ.233.

⁷⁸⁸ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di Paure e Voluttà ὁ.π., σ.76.

⁷⁸⁹ αὐτόθι, σ.77, βλ. καί Venice, The rough guide map, Penguin 2004.

⁷⁹⁰ Vanzan Marchini N.E., L' altra faccia dell' amore ovvero i rischi dell' esercizio del piacere, in Il gioco dell' amore. Le cortigiane di Venezia dal Trecento al Settecento. Catalogo della mostra Milano 1990, σ.52. Πρὸς τοὺς Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.75, (βλ. Tiepolo M.F., Difesa..., σ.69) ὑπάρχει ἔγγραφο τοῦ Ἀρχιάτρου Ignazio Lotti δύο χρόνια πρὶν τήν ἔλευση τοῦ Ναπολέοντα, ἀναφερόμενο στό πρὸς ἵδρυση Φαρμακεῖο ἐντός τοῦ Incurabili καί στίς ἀρμόδιες ἀμοιβές τῶν Φαρμακοποιῶν. Θά ἀκολουθήσει τό Καταστατικό τοῦ Φαρμακεῖου ἐγκριθέν ἀπό τό Magistrato ἤδη ἀπό τίς 30 Ὀκτωβρίου 1795.

καλύψει τή θεραπεία αὐτοῦ τοῦ πλήθους τῶν ἀσθενῶν. Ἡ προηγηθεῖσα πτώχευση πρὸς ἐξόφληση τῶν πιστωτῶν τό 1777, κατά τήν ὁποία ἀπογυμνώθηκε ἀπό ὅλα τά περιουσιακά του στοιχεῖα, τό κατέστησε οἰκονομικά παράλυτο, ἀφοῦ οὔτε ἡ ὑπαγωγή του στοῦς Προβλεπές ἐπί τῆς Ὑγείας (Pronveditori alla Sanità) μπόρεσε νά τό βοηθήσει νά ἀνακάμψει⁷⁹¹. Ἡ ἔνδεια τοῦ Νοσοκομείου εἶναι ὀφθαλμοφανής ἂν ἀναλογισθοῦμε ὅτι κατά τήν ἐπτάμηνη Πρώτη Γαλλική Κατοχή (1797-1798) ὁ ἀριθμός ἀσθενῶν καί τροφίμων ἀνερχόταν σέ 175⁷⁹², ἐνῶ ἐπί Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς δύο χρόνια ἀργότερα (τό 1800), μέ τά ἐπισίως ὑφιστάμενα ἔσοδα (Rendite Sussistenti) τῶν πενιχρότατων 1643 αὐστριακῶν λιρῶν ἔπρεπε νά συντηρηθοῦν 124 ἄτομα⁷⁹³. Μέ ποιό τρόπο, διά τοῦ ἰδίου ποσοῦ θά ἦταν σέ θέση νά νοσηλευθοῦν 700 ἄτομα ἀργότερα, εἶναι πράγματι ἀπορίας ἄξιο.

Μπορεῖ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη αὐτή τή Μεταβατική του Περίοδο (1797-1845) νά ὑπέφερε οἰκονομικά, εὐτυχῶς ὅμως δέν εἶχε νά ἀντιπαλαίσει μέ οἰκονομικούς καιροσκόπους καί πιστωτές πού θά τοῦ ἔδιναν τή χαριστική βολή.

Τό 1817 στά πλαίσια ἀναδιάρθρωσης τῆς ὅλης νοσοκομειακῆς ὀργάνωσης προτάθηκε ἡ ἀμοιβαία μεταφορά ἀσθενῶν μεταξύ τῶν Νοσοκομείων Incurabili καί Mendicanti (Ἐπαιτῶν). Οἱ πολίτες θά νοσηλεύονταν πλέον στό Ἐπαιτῶν ἐνῶ οἱ στρατιῶτες στό Ἄνιάτων. Ἡ ἀνταλλαγή ἔγινε τό 1819. Τότε ἡ ἐκκλησία τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς, ἔργο πιθανότατα τοῦ Jacopo Sansonino μετατράπηκε σέ ἀποθήκη, τό 1825 ἀπογυμνώθηκε τῶν θησαυρῶν της γιά νά κατεδαφιστεῖ ὀριστικά τό 1831⁷⁹⁴. Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ὅπως στό Ριετά ἔτσι καί σ' αὐτή τήν ἐκκλησία ὑπῆρξε παιδική χορωδία ἀπό τά ὀρφανά-τροφίμους⁷⁹⁵ ὑπό τήν ἐποπτεία καί

⁷⁹¹ Vanzan Marchini N.E., *San Servolo e Venezia...*, ὁ.π., σ.55.

⁷⁹² A.S.V., *Provved. sop. Ospedali e Luoghi pii*, b.169, fasc. Democrazia, φ.χ.ἄ.

⁷⁹³ A.S.V., αὐτόθι, fasc. prima epoca Austriaca, f.D. καί δύο φ.χ.ἄ.

⁷⁹⁴ Bassi E., *Il Sansonino per l' Ospizio degli Incurabili*, in "*Critica d' Arte*", n.57/58 (1963).

⁷⁹⁵ Aikema B., Meijers D., *Gli Incurabili. Chiesa e ospedale del Santissimo Salvatore*, in *Nel regno dei poveri. Arte e storia dei grandi ospedali veneziani in età moderna 1474-1797*, Venezia 1989, σσ.131-148.

διδασκαλία μεγάλων μαέστρων, όπως του Nicoló Porpora και του Baltassare Galuppi, ο οποίος υπήρξε και ο τελευταίος μουσικός διευθυντής⁷⁹⁶. Το Ospedale degl' Incurabili μαζί με τα άλλα τρία Μείζονα Νοσοκομεία της Βενετίας θα παραδώσει τη σκυτάλη στο νεοεμφανιζόμενο τον 19^ο αιώνα και φιλόδοξο Ospedale Civile. Το ίδιο, θα μετατραπεί τον 20^ο αιώνα σε Κέντρο Αναμόρφωσης Άνηλικών (Centro di rieducazione per minorenni)⁷⁹⁷.

Αν η Γέφυρα των Στεναγμών εξέφραζε τον πόθο για έλευθερία τό Νοσοκομείο των στεναγμών εξέφραζε τον πόθο για ζωή. Μεταξύ καταδίκων του πρώτου και καταδικασμένων του δευτέρου τη διαφορά την έκανε καθαρά η έλπίδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι τό Νοσοκομείο, πού επί τρεισήμισι αιώνες βίωσε την άγωνία του θανάτου, από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα ανακαινισμένο πλέον, έγινε τόπος πνευματικών έντεύξεων φιλοξενώντας την Ακαδημία Καλών Τεχνών (Accademia di Belle Arti)⁷⁹⁸. Το ίδιο όμως θα γίνει και μέ τό Έλληνικό Νοσοκομείο Φλαγγίνη, τό οποίο από τά μέσα του 20^{ου} αιώνα φιλοξενεί πλέον τό Μουσείο Βυζαντινών Εικόνων⁷⁹⁹.

⁷⁹⁶ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di Paure e Voluttà, ό.π., σ.77. Τά υπέρθυρα των πλαγίων εισόδων του Incurabili κοσμούν υπέροχα για την έκτέλεση και τό ύφος τους γλυπτά κεφαλών κορασίδων. Τό ένα προσεγγμένης κόμμωσης, μειδιόν και μειλίχιο φανερώνει μάλλον ύγιή κορασίδα της παιδικής χορωδίας. Τό άλλο μέ συσπασμένη έκφραση προσώπου και όφθαλμούς γεμάτους δέος και φόβο, ανήκει μάλλον στην κατηγορία των συφιλιδικών ασθενών νεανίδων του Άνιάτων, βλ. και Malamocco P. da, Venice and its treasures, Venezia 1977, σ.102.

⁷⁹⁷ Vanzan Marchini N.E., αυτόθι, σ.77.

⁷⁹⁸ Zwingle E., Βενετία, (μτφρ. Μάντσεπ Άν.), Αθήνα 2002, σ.180. Για περισσότερες πληροφορίες του Incurabili βλ. και Bassi E., Il Sansovino per l' ospizio degli Incurabili in "Critica d' Arte", 10(1963), σσ.46-62.

⁷⁹⁹ Παλιούρα Ά., Όδηγός του Μουσείου των εικόνων και του Άγ. Γεωργίου, περιγραφικός κατάλογος, ιστορική εισαγωγή Μ.Ι. Μανούσακα, Βενετία 1976.

γ) **L' OSPEDALETTO O OSPEDALE DEI DERELITTI (ΜΙΚΡΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ Ή ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΤΩΝ ΕΓΚΑΤΑΛΕΛΕΙΜΜΕΝΩΝ)**

Κατά τό τέλος τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 16ου αἰώνα ἕνα αὐξημένο κύμα ρακένδυτων ἐνδεῶν κατέκλυσε τή Βενετία. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς ἤδη νοσοῦσαν μέ πανῶλη ἢ ἐξανθηματικό τύφο λόγω τῶν ἐπιδημιῶν στήν πόλη τῶν τεναγῶν, πού ἦταν ἤδη σέ ἐξέλιξη.

Ἡ ἐπιδημική ἀπειλή καί ἡ αἰσθητή παρουσία τοῦ πλήθους τῶν φτωκῶν στούς δρόμους τῆς Βενετίας ὀδήγησαν μερικούς ἰδιῶτες, ἀλλά κυρίως τό χειρουργό Gultiero⁸⁰⁰ ἀπό τήν Βολογνα νά ἐνοικιάσουν τό ἐργαστήριο ἐνός λιθοξόου στήν περιοχή Barbaria delle Tole⁸⁰¹, πρὸς στέγαση τῶν ταλαισμένων ἀσθενῶν πού κατέκλυζαν τήν πόλη.

Στίς 13 Μαρτίου 1528 ἡ κυβέρνηση ἀνέγειρε ἐκεῖ παραπήγματα, ὀργανώνοντας ἕνα κέντρο ὑποδοχῆς, τό ὁποῖο ἐντός ὀλίγου φιλοξενοῦσε ἤδη 180 ἄτομα ταλαισμένα ἀπό τή μάστιγα τοῦ πολέμου, τοῦ λοιμοῦ καί τῆς ἐπιμόλυνσης τῶν ἐπιδημιῶν⁸⁰². Τό 1537 τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων ἀπέκτησε τό πρῶτο του καταστατικό. Περιέθαλπε κυρίως ὀξέα περιστατικά, ἀνάπηρους, καί ἐμπύρετους⁸⁰³. Τό 1570 ἐκδόθηκαν τά ἄρθρα γιά τίς "fie καί ὀρφανές τοῦ Ospedaletto" ἐνῶ τό 1589 τό Μικρό Νοσοκομεῖο (Ospedaletto) λειτουργοῦσε μέ δύο παθολόγους, καί ἕνα χειρουργό πού εἶχαν τήν ὑποχρέωση καί τῆς κατ' οἶκον ἐπίσκεψης ἀσθενῶν. Σέ καταστάσεις ἀνάγκης, ὅπως μετά ἀπό τόν πόλεμο τῆς Κύπρου, πρὸς

⁸⁰⁰ Lotter G., Problemi di sanità... ὄ.π., σ.90.

⁸⁰¹ Κοντά στή Βασιλική Santi Giovanni e Paolo βρισκόταν ἡ Barbaria delle tole. Τό ὄνομα παρέπεμπε στόν τόπο αὐτό συλλογῆς, ἐπεξεργασίας καί ἐξαγωγῆς ξυλείας στή Μπαρμπαριά. Μία δεύτερη ἐκδοχή προἰδέαζε γιά τήν ἀγριότητα τῆς περιοχῆς ἢ τήν ἔλλειψη λεπτότητας τῶν ὀρεσίβιων της ξυλουργῶν, βλ. καί Vanzan Marchini N.E., Luoghi... ὄ.π., σ.80.

⁸⁰² Tierolo M.F., Gli Ospedali, in Difesa... σ.70.

⁸⁰³ Vanzan Marchini N.E., San Servolo... ὄ.π., σ.57.

άποσυμφόρηση άλλων σχετικῶν ἰδρυμάτων τῆς περιοχῆς, νοσηλεύονταν στρατιῶτες καί κωπηλάτες στίς γαλέρες, ἐνῶ ἐπί τῶν πτωμάτων τῶν φτωχῶν ἐκτελοῦνταν νεκροψίες.

Ἄπό τοῦ 1562 καί ἐξῆς τό Κολλέγιο τῶν Παθολόγων καί αὐτό τῶν Χειρουργῶν γιά τίς ἐπίσεις ἀσκήσεις Ἀνατομίας προμηθεύονταν ἀπό τό Derelitti τά ἀναγκαῖα πτώματα⁸⁰⁴.

Τό 1591 τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων ἀπόκτησε καί αὐτό τό δικό του ἐσωτερικό Φαρμακεῖο⁸⁰⁵. Στό δυναμικό τοῦ προσωπικοῦ ἀνῆκαν ἐκτός τοῦ φαρμακοποιοῦ καί τῶν ἀναφερθέντων ἰατρῶν, ἐπιπλέον τέσσερις νοσοκόμοι καί ἓνας κουρέας. Τό ἐπάγγελμα τοῦ τελευταίου, γνωστό ἀπό τό καταστατικό τοῦ 1270 καί τά διατάγματα τοῦ 1285 προϋπέθετε καί κάποιες ἰατρικῆς φύσεως ἱκανότητες, ὅπως ἐξαγωγή ὀδόντων, περιποίηση πληγῶν, φλεβοτομία καί ἀφαίμαξη. Γιά τήν τελευταία μάλιστα διέθεταν καί εἰδικά βαθμονομημένους ὑάλινους ἀμφορεῖς γιά τήν, κατά τήν ἀφαίμαξη, ὑπό τοῦ ἱατροῦ ὑποδειχθεῖσα ποσότητα αἵματος (*bucam vitream signatum ad uncias*)⁸⁰⁶.

⁸⁰⁴ Αὐτόθι.

⁸⁰⁵ Vanzan Marchini N.E., Luoghi... ὁ.π., σ.80, βλ. καί Aikema B., Meijers D., *L' Ospedaletto. Chiesa e ospedale di Santa Maria dei Derelitti*, in *Nel regno dei roveri Venezia* 1989, σ.149-189.

⁸⁰⁶ Ἡ τέχνη τῆς φλεβοτομίας ἦταν γνωστή ἤδη ἀπό τόν 5^ο αἰῶνα π.Χ., ὅπως ἀπεικονίζεται σέ ἀρχαῖα ἀγγεῖα καί ἀπτικούς ἀρύβαλλους τοῦ 480 π.Χ. βλ. Γερουλάνου Στ., Bridler René, *Τραῦμα. Πρόκληση καί φροντίδα τοῦ τραύματος στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα*, Ἀθήνα 1998, σ.180. Γιά τοὺς *barbieri* βλ. καί Manno A., *I mestieri di Venezia, Storia, arte e devozione delle corporazioni dal XIII al XVIII secolo*, ὁ.π., σ. 48-49 ὅπου οἱ *barbieri* χωρίζονταν στίς ἐξῆς κατηγορίες:

- *Barbieri Chirurghi* (Κουρεῖς Χειρουργοί) μή ἀποδεκτοί στό Κολλέγιο Χειρουργῶν καί ἀνήκοντες σέ τέχνη μηχανικοῦ. Διαχωρίστηκαν τό 1730.
- *Barbitonsori* (Κουρεῖς τῶν γενειάδων)
- *Conzaossi* (Εἰδικοί ὀστικῶν ἀνατάξεων)
- *Norsini* (Εἰδικοί στή θεραπεία γεννητικῶν ὀργάνων)
- *Cavadenti* (Ὁδοντίατροι)
- *Stueri ἢ Callisti* (Θεραπευτές κάλων)
- *Braghieri* (Θεραπευτές κηλῶν καί εὐνουχιστές ζώων)
- *Parucchieri* (Κομμωτές). Τό 1435 ἀποσχίσθηκαν ἀπό τοὺς *barbieri*.

Γνώστες κανόνων υγιεινής δέν χρησιμοποιοῦσαν ποτέ γιά ἄλλους τά ξυράφια πού εἶχαν γιά τό λεπροκομεῖο στό νησί τοῦ S. Lazzaro.

Κατά τό τέλος τοῦ 18^{ου} αἰώνα (6 Σεπτεμβρίου 1790 καί ἐξῆς) λίγα χρόνια δηλ. πρὶν τή Γαλλική Κατοχή, οἱ *barbieri chirurgi* ἔδιναν ἐξετάσεις στό Κολλέγιο Χειρουργῶν σέ γλώσσα καθομιλουμένη καί παρουσία τοῦ Προέδρου τῶν Παθολόγων⁸⁰⁷.

Τά ἰατρεῖα τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐγκαταλελειμμένων κατέκλυζαν κυρίως πυρετικοί ἀσθενεῖς ἀρκεῖ νά μὴν εἶχαν ἀνίατη ἀσθένεια ἢ τή μαλαφράντζα νά μὴν ἦσαν φθισικοί, λεπροί, ψωριακοί ἢ ἐπ' οὐδενί τρόπῳ τραυματίες, φυματικοί, ὑδρωπικοί, ἔγκυοι, ἀδύναμοι γέροντες ἢ ἀσθενεῖς παρεμφερῶν νόσων⁸⁰⁸.

Παραβλέπονταν καί κάποιες ἐξαιρέσεις εἰσαγωγῆς μὴ ἐπιτετραμένων νόσων, σέ σπανιότατες ὅμως περιπτώσεις καί κατόπιν θετικῆς ψήφου τῶν 3/4 τῶν διοικούντων τό Νοσοκομεῖο. Στίς ἀρχές τοῦ 18^{ου} αἰώνα μέ 24.000 δοκάτα ἐτήσια ἔξοδα τό Ospedaletto φιλοξενοῦσε 120 ὄρφανές, 40 ὄρφανούς, 40 ἀχωρικούς καί κάποιες φορές ἓνα διαφορετικό ἀριθμό προσκυνητῶν καί ἐμπυρέτων ἀσθενῶν. Μετά τό 1780 δικαίωμα εἰσαγωγῆς εἶχαν καί πυρετικοί ἀσθενεῖς οἰασδήποτε αἰτιολογίας. Ἐκείνη ὅμως τήν περίοδο τό Νοσοκομεῖο ὑπέπεσε σέ μιά τέτοια οἰκονομική δυσχέρεια πού κυριολεκτικά δέν τοῦ ἔμεινε οὔτε μία κλίνη⁸⁰⁹. Ἀντίθετα, τήν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχή (14 Αὐγούστου 1784), κάθε Ἑλληνας ἀσθενής τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ἐκτός ἀπό τήν κλίνη του καί τό ἐνδιάμεσο κομοδίνο μέ τό διακοσμητικό βάζο διέθετε καί ἓνα πράσινο ξύλινο τραπεζάκι γιά προσωπική χρήση, ὅπως ἐπί παραδείγματι γιά γεύματα ἐπί κλίνης, καθώς καί ἓνα πτυελοδοχεῖο. Παρατηρώντας ἐπίσης τίς καταγραφές τοῦ νοσοκομειακοῦ

⁸⁰⁷ Αὐτόθι, σ.49.

⁸⁰⁸ Βλ. Lotter G., Problemi...ῶ.π., σ.90.

⁸⁰⁹ Μία τέτοια κλίνη ἀσθενοῦς ἀποτελοῦνταν ἀπό ἓνα σιδερένιο πλαίσιο, σάκο, ἄχυρο, στρῶμα, προσκέφαλο καί κουβέρτα. Βλ. Lotter G., ῶ.π., σ.98, σημ.25.

ύλικου στό Έλληνικό Θεραπευτήριο, κατά τίς διάφορες περιόδους, θά τό δοῦμε ὡς ύλικό πού “προσωρινά” ὑπάρχει στό Νοσοκομεῖο. Αυτό σήμαινε ὅτι παρόλο πού τό Ospitale Greco μέ τό λιτό του ἐξοπλισμό ἦταν προορισμένο γιά τοὺς Έλληνες ἄπορους, ἔκανε διαρκῶς μεγάλες προσπάθειες στήν πορεία τῆς μακρόβιας ἱστορίας του νά ἀνανεώνει αὐτόν τόν ἐξοπλισμό καί τά ἀντικείμενα τῶν ὁποίων θά ἔκαναν χρήση οἱ ἀσθενεῖς στίς ἀνάγκες τους. Ἐκτός δηλαδή τοῦ φαρμακευτικοῦ ύλικου καί τῶν τροφίμων αὐτό τό “presentemente” (προσωρινῶς) ἔδινε τήν ἔννοια ἀναλώσιμου ύλικου καί στόν ἐξοπλισμό του⁸¹⁰.

Ὅσον ἀφορᾶ ὅμως τό Ospedaletto, ἀφότου ἔμεινε χωρίς κρεβάτια νοσηλείας ἀναγκάσθηκε νά καταργήσει τήν εἰσαγωγή ἀσθενῶν καί τήν κλινική τους νοσηλεία, λειτουργώντας ἐφεξῆς δῖς τῆς ἐβδομάδας ὡς ἐξωτερικά ἱατρεῖα (assistenza ambulatoriale), προσφέροντας βοήθεια σέ 150 ἀχωρικούς⁸¹¹ πού δέν χρειάζονταν ἀκόμη εἰσαγωγή σέ Νοσοκομεῖο. Ἡ

⁸¹⁰ A.S.V., Pronved. sop. Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. 65, τῆς 7^{ης} Μαΐου 1781. Γιά τόν ἐξοπλισμό τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τό 1784 βλ. ἀνωτ. σσ.111-114.

⁸¹¹ Δέν πέρασαν καί πολλά χρόνια ἀπό τήν παύση τοῦ Ospedaletto ὅταν τό 1839 ὁ Γερμανός Schönlein προσδιόρισε τό μέγασπορο τριχόφυτο ἀχόριο σάν αἰτία τῆς νόσου. Δί’ ἀπλῆς θεραπείας ὅπως καί κατά τῶν ἄλλων μυκήτων, μπορούσαν πλέον νά θεραπευθοῦν τά σκυφία, ἀλλά καί ἡ πιτυριασική, ἡ κηριώδης καί ἡ παπειροειδῆς μορφή τῆς νόσου. Μέχρι τότε ὅμως οἱ οὐλές καί οἱ παραμορφώσεις πού ἄφηνε στοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς συνόδευαν ἐφ’ ὄρου ζωῆς. Ἡ ἔνδεια, ἡ ἀνεπαρκῆς ὑγιεινή, ἡ ἐλευθερομιξία, ἡ ἄγνοια καί ἡ ἔλλειψη ἐπιστημονικῆς ἱατρικῆς συνέβαλαν ὥστε ἡ la tigna (τριχοφυτία) νά δημιουργήσει τή δική της ἱστορία ἀνάμεσα στίς ἀνθρώπινες ὁμάδες τῆς Βενετίας. Τόν 18^ο αἰῶνα θεραπευόταν μέ καθάρσια, ἀφαιμάξεις, ἐκδόρια, ὑδραργυρικά καί τοπική ἐφαρμογή κολλοειδῶν ἐμπλάστρων πού ξερίζωναν τίς τρίχες τῆς κεφαλῆς. Ἐπειδή ἡ ἐπιμόλυνση γινόταν μέ κτένες, καπέλα καί ἐνδύματα, ἡ πλέον ἐπίδεκτη παιδική ἡλικία τῶν ἐκθέτων τοῦ della Pietà καί τῶν ἐγκαταλελειμμένων τοῦ Ospedaletto ἀποτελοῦσε τό καλύτερο ἐπωαστήριο τῆς νόσου. Στίς 29 Ἰουλίου

εικόνα βέβαια πού εμφάνιζαν οί άχωρικοί (τριχοφυτιασικοί) αύτοί άσθενείς, περιπλανώμενοι σίς ρύμες και τίς Fondamente τής Βενετίας, πραγματικά “Εγκαταλελειμμένοι” (Derelitti), ύπήρξε τουλάχιστον θλιβερή. Κυκλοφορώντας

1776 ό ύπουργός ύγείας άνέθεσε στον άρχίατρο Γιοναν Battista Paitoni νά εφαρμόσει διά του χειρουργού Michiel Giogonich στό Νοσοκομείο του Έλέους (Pietà) τή νέα πειραματική θεραπεία σέ έξι νοσοϋντα άγόρια (ragazzi tignosi), παραγγέλοντας νά έπισημάνουν εάν τό φάρμακο είναι άποτελεσματικό και αξιόπιστο πρós τέλεια θεραπεία όλων τών προσβεβλημένων από τήν έν λόγω νόσο. Έάν πάλι διασφαλίζουν ένα τέτοιο άποτέλεσμα χωρίς ένοχλήσεις και για τίς πρós θεραπεία κορασίδες. Έάν τελικά ή νόσος Ια tigna, μετά άπ’ αύτή τήν πειραματική άγωγή, μπορεί παρ’ όλα αύτά νά διαδοθεϊ περαιτέρω. Χορήγησε μάλιστα 12 δουκάτα πρós άγορά έξοπλισμοϋ και φαρμάκων, εκδίδοντας και μία έντυπη ανακοίνωση μέ τον Άγιο Μάρκο σαν έμβλημα τών Provisores Salutis. Στο Νοσοκομείο τών Derelitti διεκόπη άμέσως ή παλαιά θεραπεία “ζεούσης τερεβινθίνης” (τερεβινθέλαιο) λόγω τής νέας πειραματικής άγωγής, ή όποία έπειδή τελικά δέν άνέδειξε τά άναμενόμενα άποτελέσματα διεκόπη, όπως και ή επιχορήγησή της. Μέ πλείστες εφαρμογές και πειραματισμούς πρós τό τέλος πλέον του 18^{ου} αιώνα τό ενδιαφέρον πρós τή νόσο θά έστιαστει στήν ιδιαιτερότητα τής δικής της σημειολογίας και θά εφαρμοσθεϊ μία νέα σειρά στοχευμένων παρεμβάσεων τόσο στή δοκιμασία νέων φαρμάκων όσο και στήν ακριβή επαλήθευση τών άποτελεσμάτων πού άφοροϋσαν στή θεραπεία και πρόληψη. Τόν 19^ο αιώνα ή νόσος θά τύχει πλέον ειδικής και συστηματικής φαρμακευτικής άγωγής. Βλ. και Pschyrembel W., Klinisches Wörterbuch Berlin, New York 1975, σ.1233, επίσης Vanzan Marchini N.E., I mali e i rimedi della Serenissima, ό.π., σσ. 274-279, ως και Κανιτάκη Κ., Δερματολογία, Άφροδισιολογία Θεσ/νίκη 1975, σσ.377-384. Για τήν εφαρμογή τών έμπλάστρων και τών κηρωτών (τσιρότων) από τήν αρχαιότητα βλ. Βαρέλλα Εϋ., Τρόποι χορήγησης τών φαρμάκων Καθημερινή “Έπτά ήμέρες” 26/9/2004, σ.27. Για τά έμπλαστρα στό αρχαιότερο ίατρικό κείμενο του κόσμου τό 2100 π.Χ. βλ. Σταυρουλάκη Έμ., Ιατρικά Τεκταινόμενα τής Προεπιστημονικής Ιατρικής, “ Άρεταϊος” τόμ.ΣΤ’ τεϋχ.28(2004), σ.551.

ἀδέσποτοι καί ἐπιμολύνοντας καί ἄλλα ἄτομα πού διαβιοῦσαν σέ ἄθλιες συνθήκες καί στερημένα ὑγιεινῆς, ἀνέδυσαν μακρόθεν, λόγω τῶν φλεγμονωδῶν διηθήσεων καί νεκρώσεων τοῦ δέρματος μία δυσάρεστη ὀσμή ποντικοῦ (*odeur de souris*). Τήν ἀποπνικτική⁸¹² αὐτή παρουσία τῶν ἀσθενῶν τοῦ ἄχορος συμπλήρωνε ἡ θλιβερή τους ἐμφάνιση, μέ πλήρη τριχόπτωση τῆς κεφαλῆς καί ἀνάπτυξη ἐπ' αὐτῆς ἀνάγλυφων ἐφελκίδων-κρουστῶν κιτρινοφαιοῦ χρώματος σέ προχωρημένο δέ στάδιο καί οὐλώδους ἀτροφίας. Τήν εἰκόνα τῆς πλήρους ἀθλιότητος ὀλοκλήρωναν τά ἀνυπόδητα κάτω ἄκρα τους μέ τά πεπαχυμένα ἀπολεπισμένα καί ἀπεσπασμένα τους νύχια.

Μπροστά στήν τραγική αὐτή κατάσταση τῶν *Derelitti* οἱ Προβλεπτές ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, τό Σεπτέμβριο τοῦ 1780 παραχώρησαν στό χωρίς κρεβάτια Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων 18 φτωχικές κλίνες μέ ἐγγύηση πού θά ἐπιστρεφόταν, μόλις θά ἐπιστρέφονταν καί αὐτές⁸¹³. Οὐδέν σχόλιον. Μία ἄλλη ἀπόφαση τῶν ἰδίων Προβλεπτῶν γιά τό *Derelitti* καθόριζε ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ νοσηλευόμενοι δέν ἐμποδίζονταν ἀπό τήν ἀσθένειά τους θά ἀπασχολοῦνταν στήν ὑπηρεσία τῶν ἐξωτερικῶν ἰατρείων καί δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θά κέρδιζαν τή καθημερινή τους τροφή⁸¹⁴. Ἀλλά καί τά ὀρφανά στό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους (*della Pietà*) ἐκπαιδεύονταν νά γράφουν καί νά κρατοῦν λογαριασμούς ἐκτός ἀπό τήν προετοιμασία τους γιά κάποιο ἐπάγγελμα⁸¹⁵.

⁸¹² A.S.V., *Provved. sop. Osped. e Luoghi pii*, b.169, fasc. *Democrazia*, φ.κ.ἄ.

⁸¹³ Πρβλ. *Letter G., Problemi...* ὁ.π., σ.98, ὅπως ἀναφέρεται στό A.S.V., *Provved. sop. Osped. e Luoghi pii*, b.5.

⁸¹⁴ *Letter G.*, αὐτόθι, σ.92.

⁸¹⁵ *Letter G.*, αὐτόθι, σ.98.

Τό 1791 ὁ Ἀρχίατρος Santorini συνέταξε ἓνα συνταγολόγιο γιά τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων, πρὸς ἀποφυγή περιπτῶν ἐξόδων, ἐνῶ ἓνα παρόμοιο κατάρτισε τό 1795 καί ὁ Bartolomeo Guelfi γιά τό Ἀνιάτων⁸¹⁶. Ὅπως εἶδαμε παραπάνω ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἐκτός τοῦ ὅτι ὑπῆρξε χορηγός τοῦ ἐν Βενετία ὁμώνυμου Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου ὑπῆρξε εὐεργέτης καί τῶν Βενετικῶν Νοσοκομείων della Pietá καί Incurabili μέ ποσά πού κατοχυρώνονταν διά τῆς διαθήκης του⁸¹⁷. Οἱ ὑπεύθυνοι ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων Προβλεπῆς μέ αὐθαίρετη πρωτοβουλία καί δύο ψηφίσματα τῆς Συγκλήτου τῆς 22ας Μαρτίου 1786 καί 25^{ης} Ἰουλίου 1793 πέτυχαν νά ἀποσπάσουν σέ ἐτήσια βάση 1.000 δουκάτα ἀπό τό ταμεῖο Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη καί αὐτά πρὸς ἀρωγή τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐγκαταλελειμμένων. Ἡ ἀναταραχή στοὺς κόλπους τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος μετά ἀπ' αὐτό τό σκάνδαλο ὑπῆρξε μεγάλη, καθότι πολλοὶ λιμοκτονοῦντες Ἕλληνες προσέβλεπαν σ' αὐτά τά ποσά, γνωρίζοντας ὅτι εἶχε προνοήσει καί γι' αὐτοὺς ὁ εὐεργέτης.

Ἡ πίεση πού ἀσκήθηκε ἀπ' αὐτοὺς πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς Κοινότητος καί τὰ Μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος (Banca) εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τὴν ἔγγραφη διαμαρτυρία τῆς 19^{ης} Μαρτίου 1794 τῆς Ὁμογένειας πρὸς τὸν ἴδιο τό Δόγην⁸¹⁸. Τό πολύ κατατοπιστικὸ ἔγγραφο τοῦ Παλαιοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας θίγει κατ' ἀρχὴν τὴ σχέση τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη μέ τό Πριγκιπάτο. Τό σεβασμὸ καί τὴν πίστη του πρὸς τὴ Γαλανοτάτη Δημοκρατία καί τὴ μακροχρόνια θητεία του στὶς ὑπηρεσίες της, ὡς Δικηγόρος τοῦ

⁸¹⁶ Lotter G., αὐτόθι, σ.96.

⁸¹⁷ Βλ. ἀνωτ. Κεφ. "Δωρεά γιά τὴν Ὑγεία".

⁸¹⁸ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 526, f.60^r. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.475, ἔγγρ.18.

Δημοσίου καί Ἐφοριακοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἄλατος. Τονίζεται ἡ ἐμπιστοσύνη πού εἶχε ὁ εὐεργέτης πρὸς τό Γαλινότατο Μέγα Συμβούλιο, ἀφοῦ μέσω τῆς διαθήκης του, εἶχε ἀναθέσει σ' αὐτό τὴν πλήρη διαχείριση τῶν περιουσιακῶν του στοιχείων. Ἐπιθυμία του μάλιστα ἦταν, ἡ ἐν λόγῳ περιουσία νά συγκεντρωθεῖ ὑπὸ μορφῇ κεφαλαίων στὰ Δημόσια Ταμεῖα τῆς Zecca μέ σκοπὸ τὴν ἀπόδοση τόκων. Στό ἔγγραφο διευκρινίζεται ἡ βούληση τοῦ εὐεργέτη, νά τοποθετηθοῦν οἱ ἐν λόγῳ τόκοι στή στήριξη καί λειτουργία μιᾶς σειρᾶς Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, πού θά ὑποδείκνυε μέσω τῆς διαθήκης του. Γινόταν σαφές, ὅτι τὰ Ἰδρύματα αὐτά θά λειτουργοῦσαν ἀποκλειστικά πρὸς εὐεργεσία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Κοινότητας) ...in beneficio della Greca Nazione...

Ἡ Κοινότητα διὰ τοῦ ἐγγράφου της, ἐξέφραζε τὴν πλήρη της ἐμπιστοσύνη στό Διοικητὴ ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων, γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς διαχείρισης τῆς κληρονομιάς τοῦ εὐεργέτη καί τῆς συσταθείσας γι' αὐτό τό σκοπὸ Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη. Ἐξέφραζε ἀκόμη τὴν πίστη της ὅτι ἡ διαχείριση αὐτὴ θά γινόταν μέ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἱερῶν στόχων τοῦ εὐεργέτη. Δέν μπορούσε ὅμως νά κρύψει τὴν ἀπορία καί τὴν ἀγωνία της, γιὰ τίς δύο ἀποφάσεις πού ἔλαβε ἡ Σύγκλητος στίς 22 Μαρτίου 1786 καί 25 Ἰουλίου 1793. Καί ἐξηγεῖ ὅτι δι' αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων ὑπεξαιροῦνταν σέ ἐπίσια βάση ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπεῖα Φλαγγίνη, τό ποσὸ τῶν χιλίων δουκάτων, πρὸς εὐεργεσία στό διηνεκές τοῦ Νοσοκομείου τῶν Derelitti.

Παρόλη τὴν ἐκπληξη πού αἰσθάνθηκαν οἱ Ὀμογενεῖς γιὰ τίς ἀποφάσεις τῆς Συγκλήτου, δέν παρέλειψαν στό ἐν λόγῳ ἔγγραφο νά καταθέσουν τό σεβασμὸ τους πρὸς τίς Βενετικές Ἀρχές καί ἔκαναν μνεῖα στή διαχρονικὴ φιλοξενία καί προστασία πού ἀπολάμβαναν ἐκ μέρους τους.

Παράλληλα εξέφρασαν τήν ενόχλησή τους για τά ψηφίσματα υπεξαίρεσης, τονίζοντας ότι ένας σημαντικός αριθμός Ἑλλήνων ἐνδεῶν, ἀνέμενε αὐτά τά ποσά, γνωρίζοντας πώς ἦταν πρὸς βοήθειά καί ὑποστήριξή τους.

Στή διαμαρτυρία τῆς Κοινότητας, ὁ Πρόεδρος καί τά Μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος ἔδωσαν ἔμφαση στο ἀδιέξοδο τῶν ἀβοήθητων ἀπόρων τῆς Ὁμογένειας καί στίς διαρκεῖς πιέσεις πού δέχονταν ἐκ μέρους τους, ἀφοῦ τά χρήματα αὐτά ἦταν προγραμματισμένα μέσω τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη, πρὸς ἐτήσια στήριξη τῶν ἀπόλυτα ἀπόρων.

Μέ τρόπο μάλιστα εὐσχημο εξέφρασαν τήν ὑπόθεση ὅτι ἴσως οἱ Προνοπτές ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων νά μὴν γνώριζαν τή λεπτομέρεια, ὅτι τά ποσά εὐεργεσίας ἦταν προορισμένα μόνο για τοὺς Ἑλληνες.

Ἡ ἔγγραφη διαμαρτυρία κατετέθη τήν 19^η Μαρτίου 1794 μέ τήν ὑποσημείωση περαιτέρω διαβίβασής της πρὸς τοὺς Σοφοὺς τοῦ Συμβουλίου ...che sia rimessa ai Sanj... καί μέ τήν ὑπογραφή τῶν Συμβούλων Filippo Nani, Giacomo Corner, Iseppo Bolini, Arduin Dandolo, Zuanne Pesaro καί Zorzi Grimani.

Τρεῖς ἡμέρες ἀργότερα, στίς 22 Μαρτίου 1794⁸¹⁹ ὁ Zuanne Valeresso, κατ' ἐντολή τῆς Ἐπιτροπῆς πού εἶχε ἀσχοληθεῖ μέ τήν αἴτηση-διαμαρτυρία τοῦ Προέδρου καί τῶν Μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος τῆς Κοινότητας, διευθέτησε τή ζητηθεῖσα συνάντηση μέ τόν Διοικητή Ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων.

Τήν ἐνημέρωση μάλιστα τοῦ τελευταίου, για τίς λεπτομέρειες τῆς ὑπόθεσης, θά ἀναλάμβανε ὁ δουκικός δικηγόρος Martino Imberti.

⁸¹⁹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 526, f.60'.

Ἐπειδή στή δημιουργηθεῖσα διένεξη μεταξύ Νοσοκομείου τῶν Derelitti καί Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐπί ἔννεα μῆνες δέν διαφάνηκε κάποια πρόοδος, ἡ ἑλληνική πλευρά διά τῶν Μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος στίς 16 Δεκεμβρίου 1794⁸²⁰ κατέφυγε σέ νέα προσφυγή πρὸς τοὺς ὑπεύθυνους Προνοπῆς ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων. Τοὺς ὑπενθύμισαν ὅτι τό ταπεινό ὑπόμνημα δέν ἔχει ἀξιώσεις ἐπεξήγησης Δικαίου καί οὔτε ἔχει τήν πρόθεση δικαστικῆς ἀντιπαράθεσης. Ἐξέφρασαν μάλιστα τήν πεποίθησή τους ὅτι ἡ διαμαρτυρία αὐτή θά τύγχανε κατανόησης καί ὅτι διά τῆς προσφυγῆς τους θά ἐπανακτοῦσαν τό χαμένο τους δίκιο. Προσεκτική ἡ Ἑλληνική πλευρά προσπαθοῦσε μέ ἐκφράσεις ὑποταγῆς καί νομιμοφροσύνης νά διεκδικήσει τά νόμιμά της δικαιώματα.

Ἐπενθύμισε στοὺς Προνοπῆς ὅτι οἱ ἔνδεεῖς Ἑλληνας συνεχίζουν τίς πιέσεις ἀφοῦ γνωρίζουν τήν ὑπαρξη κεφαλαίων ἀρωγῆς γι' αὐτοὺς ἐκ μέρους τῆς Διαθήκης Φλαγγίνη. Ὅτι ἡ ἐκ μέρους τῆς Συγκλήτου ἐπικυρωθεῖσα ἐτήσια ἀνάληψη τῶν 1.000 δουκάτων γιά τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων δέν ὑπόκειται στίς διατάξεις καί ἐντολές τοῦ Εὐεργέτη ὁ ὁποῖος δηλώνει ρητά πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους⁸²¹.

Γιά νά τεκμηριώσῃ τήν οἰκονομική στενότητα στήν ὁποία περιῆλθε ἡ Ὁμογένεια, ἡ Ἑλληνική πλευρά ἀναφέρθηκε σέ μερικές λεπτομέρειες οἰκονομικῆς φύσης, ἡ ἐκκρεμότητα τῶν ὁποίων ὀφειλόταν στοὺς Προνοπῆς. Μίλησε ἐπὶ παραδείγματι γιά τό συμβόλαιο τῶν πρὸς ἐνοικίαση κτιρίων γιά τό Σεμινάριο καί τό Νοσοκομεῖο, στό ὁποῖο δέν συμπεριλήφθηκαν καί οἱ ἐτήσιες ἐπισκευές ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη, πού σήμαινε μεγάλη

⁸²⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 526, f. 56'.

⁸²¹ E.I.B. αὐτόθι, f. 56'.

οικονομική απώλεια για την Αδελφότητα και η οποία θα μπορούσε να αποκατασταθεί με την παρέμβαση του δικαστικού εμπειρογνώμονα.

Ανέφερε ότι τα έξοδα ειδικής μετατροπής των κτιρίων προς χρήση του Θεραπευτηρίου και του Σεμιναρίου αναγκάστηκε να καλύψει η Αδελφότητα με δάνεια τα οποία δεν κατάφερε ακόμη να εξοφλήσει⁸²². Και επίσης ότι τό προς στέγαση και λειτουργία της Δωρεάς Μαρίας Μπότση από την Αδελφότητα χορηγηθέν κτίριο, ήταν ανεπαρκούς ένοικίου εκ μέρους των Προβλεπτών⁸²³.

Δέν παρέλειψαν οι Έλληνες στην προσφυγή τους να θίξουν και τό θέμα του ευεργέτη Nicoló Careggiari (Νικ. Καραγιάννη). Ο τελευταίος ενόσω ζούσε είχε επενδύσει κάποια κεφάλαια στό Νοσοκομείο των Derelitti, η απόδοση των οποίων κατ' έντολή του θά χρησιμοποιούνταν προς όφελος των Ελλήνων της Αδελφότητας. Μέ την έν λόγω απόδοση (όπως και στον Φλαγγίνη) η χορηγία έλεημοσυνών και η απελευθέρωση σκλάβων θά μπορούσε να ανήκει στην αρμοδιότητα του Προέδρου και των Μελών του Διοικητικού Σώματος. Επίσης ένα άλλο έτήσιο ποσό από τή δωρεά του ίδιου χορηγοῦνταν προς συντήρηση του Σεμιναρίου Ίωαννίνων.

Υπενθύμισε λοιπόν η Έλληνική πλευρά στους Pronveditori ότι τα τελευταία χρόνια τό Νοσοκομείο των Derelitti δέν ήταν σέ θέση, να εκπληρώσει τούς σκοπούς της Δωρεάς Καραγιάννη, όπως αυτόν άρωγής του Σεμιναρίου Ίωαννίνων πού είχε διευθετηθεί κληρονομικά από τόν ευεργέτη ήδη από τό 1733. Έτσι τό Νοσοκομείο των Έγκαταλελειμμένων ενέπλεξε και άλλον Έλληνα ευεργέτη, του οποίου τά χρήματα στέρησε από τό στόχο τους πού ήταν η ευεργεσία των Ελλήνων στή Βενετία και στην Ελλάδα⁸²⁴. Επειδή

⁸²² E.I.B., αυτόθι, f. 57^r.

⁸²³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 526, f.57^v.

⁸²⁴ E.I.B., αυτόθι, f.57^v – 58^r.

καί αὐτή ἡ προσφυγή δέν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα τὰ Μέλη τῆς ἑλληνικῆς Banca συνέταξαν νέα διαμαρτυρία, θίγοντας αὐτή τή φορά ἐκτός ἀπό τή χορηγία τῶν 1.000 δουκάτων ὑπέρ τοῦ Νοσοκομείου τῶν Derelitti καί μία δεύτερη αὐτοπροαίρετη κίνηση χρηματικῆς ὑπεξαίρεσης ἐκ μέρους τῶν ἰδίων Προνοπτῶν. Ἐπρόκειτο γιά τό ποσό τῶν 200 δουκάτων τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη πού διανεμόνταν ἐτησίως στούς ἀπολύτως ἐνδεεῖς Ἑλληνας τῆς Κοινότητος ὡς χρηματικό βοήθημα (ἐλεημοσύνη). Αὐτό τό ποσό μειώθηκε ἀπό τούς Προνοπτές σέ 120 δουκάτα παρόλη τήν αὔξηση τῶν ἐνδεῶν στούς κόλπους τῆς Ὁμογένειας⁸²⁵. Τούς ὑπενθύμισαν ἀκόμη ὅτι ἐπί τέλους ἔπρεπε νά δοθεῖ αὔξηση ἐνοικίου μετὰ ἀπό τόσα χρόνια γιά τὰ ἀκίνητα Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου. Ἀναφέρθηκαν ἀκόμη καί στά χρήματα ἐξαγορᾶς Ἑλλήνων αἰχμαλώτων ἀπό τούς πειρατές ἀλλά ἐπίσης καί στήν ἐξαγορά Βενετῶν ὁμοίων ἐάν δέν ὑπῆρχαν Ἑλληνας πρὸς ἐξαγορά, κατ' ἐντολή τοῦ Φλαγγίνη. Αὐτό βέβαια ἐπιδεινώνει τήν οἰκονομική κατάσταση τῆς Κοινότητος ἀφοῦ καί ἐδῶ οἱ Ἑλληνας παρουσιάζονταν ὡς ἀρωγοί τῶν Βενετῶν. Ἐγινε μνεῖα καί στήν ὑπόθεση Καραγιάννη πού ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἀποδόσεις τῶν ἐπενδύσεων του στό Derelitti πέρασαν στήν Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη ἀλλά μόνο μέσω ἐγγράφων. Θά ὄφειλαν λοιπόν οἱ Προνοπτές νά χορηγοῦν τίς ἀποδοχές αὐτές τῶν τόκων στόν καθ' ὕλην ἀρμόδιον Πρόεδρο τῆς Κοινότητος πρὸς διανομή τῶν χρηματικῶν βοηθημάτων, τήν ἀπελευθέρωση σκλάβων καί γιά τό ἐτήσιο ἐπίδομα πρὸς τό Σεμινάριο τῶν Ἰωαννίνων πού ἐπί πολλά ἔτη εἶχε ἀνασταλεῖ⁸²⁶. Θά πρέπει νά ποῦμε ὅτι οὔτε σ' αὐτή τή διαμαρτυρία ὑπῆρξε σχετική ἀνταπόκριση, γι' αὐτό ἡ Ὁμογένεια προέβη σέ νέα προσφυγή, τονίζοντας καί πάλι ὅτι τὰ 1.000 δουκάτα ὑπέρ τοῦ Νοσοκομείου Derelitti θά πρέπει νά ἀποδοθοῦν στούς Ἑλληνας κατ' ἐπιθυμίαν Διαθήκης τοῦ Κληροδότη⁸²⁷. Παρατηρώντας κανεῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς καί προσπαθώντας νά ἐρμηνεύσει τήν οἰκονομική ἀτασθαλία

⁸²⁵ E.I.B., αὐτόθι, f. 62^r.

⁸²⁶ E.I.B., αὐτόθι, f. 62^v.

⁸²⁷ E.I.B., αὐτόθι, f. 64^r – 64^v.

του Ospedaletto (Derelitti) εις βάρος της Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη καί Δωρεᾶς Καραγιάννη θά διαπιστώσει ὅτι τό εἰρημένο Νοσοκομεῖο οὔτε τό μικρότερο ἦταν ἀπό τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας ἀλλ’ οὔτε καί τό φτωχότερο.

Κατά τήν πώση τῆς Βενετίας περιέθαλπε καί διέτρεφε 75 ὀρφανές, 24 ὀρφανούς, 18 γέροντες τῶν ὁποίων τήν οἰκονομική φροντίδα εἶχαν οἱ Procuratori de Ultra, 24 τριχοφυτιασικούς καί 300 πυρετικούς ἀσθενεῖς⁸²⁸. Σέ σύνολο δηλαδή 441 κλινῶν, ἦταν στή δεύτερη θέση μετά τό della Pietà. Στήν ἴδια θέση πίσω ἀπό τό della Pietà ἦταν καί ἀπό ἄποψη οἰκονομικῶν, μέ μνηιαῖες ἀποδοχές ἀπό τήν Zecca 599,2 δουκάτων⁸²⁹. Οἰκονομικά ὀφέλη ὅμως προσκόμιζε τό Ospedaletto καί ἀπό τήν ἐντατική ἐργασία τῶν θεραπευμένων κορασίδων καί τῶν οἰκότροφων ὑγειῶν ὀρφανῶν, μέ τήν ἐμπορία τῶν διάσημων καί σήμερα βενετικῶν κεντημάτων (merleti). Ἐπομένως ἡ αὐθαίρετη ἐκμετάλλευση ἐκ μέρους τῶν Προνοπτῶν, πόρων εὐεργεσίας προορισμένων γιά τούς ἐνδεεῖς Ἑλληνας θεωρεῖται παράνομη καί καταδικαστέα. Διέπραξαν δέ τήν αὐθαίρετη αὐτή ἀτασθαλία οἱ Προνοπτές σκεπτόμενοι ὅτι οἱ Ἑλληνας δέν θά ἀντιλαμβάνονταν τήν παράνομη πράξη.

Ἀφοῦ δηλαδή ἦταν γνωστό ὅ,τι ὁ Φλαγγίνης διά τῆς Διαθήκης του σέ πολλά σημεῖα εἶχε συμπεριλάβει σέ δωρεές τά εἰρημένα δύο Νοσοκομεῖα τοῦ Ἑλέους καί τῶν Ἀνιάτων, -ὑποτίθεται- ὅτι καί ἕνα τρίτο θά διελάνθανε τῆς προσοχῆς τῶν Ἑλλήνων, ὑπόθεση ἡ ὁποία δέν εὐδοκίμησε.

Ὅσον ἀφορᾶ δέ τό Derelitti ὑπῆρξε καί κέντρο μουσικῶν ἐντεῦξων φροντίζοντας γιά τή δέουσα ὑψηλή οἰκονομικά ἀνταπόκριση τῶν ἐπισκεπτῶν στή χορωδιακή φωνητική προσφορά τῶν κορασίδων του. Τήν ἀκραία εἰκόνα νοσηλευτικῆς καί σωματικῆς ἐξαθλίωσης ἐξωραΐζε μία ἐξ’ ἴσου ἀξιόλογη προσπάθεια μουσικῆς πανδαισίας, δεῖγμα πνευματικῆς ὑγείας.

⁸²⁸ Lotter G., ὁ.π., σ.90.

⁸²⁹ A.S.V., Provved. sopra Osped. e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, f.220.

Τό Derelitti ἦταν ὁ κῶρος ἀντιφάσεων αἰσθήσεων καί αἰσθητῶν. Ἡ ὀπτική ἀποκρουστικότητα καί ἡ ὀσφρητική δυσωδία τῶν τριχοφυτσιασικῶν ἀπό τή μία πλευρά καί ἡ ἀκουστική μετουσίωση τῆς μουσικῆς σέ μαγεία ἀπό τήν ἄλλην. Τήν ἴδια ἀντίφαση ὅμως παρουσίαζε καί τό ἴδιο τό Νοσοκομεῖο ἀπό πλευρᾶς κατασκευαστικῆς αἰσθητικῆς. Γιατί τό ἀπό πέτρα κατασκευασθέν Θεραπευτήριον ἔτυχε κατά καιρούς διαφόρων ἀνακατασκευῶν καί κυρίως ἀπό τόν Antonio da Ponte, ἡ σπουδαιότερη ὅμως ὑπῆρξε τό 1664 μέ χρήματα τοῦ δωρητή Bartolomeo Carnioni. Ὁ τελευταῖος στήν προσπάθειά του νά ἀναβαθμίσει τό κύρος τοῦ Θεραπευτηρίου, ὥστε ἀπό Ospedaletto (Μικρό Νοσοκομεῖο) νά μετατραπεῖ ἐπί τέλους σέ Ospedale, ἔδωσε ἔμφαση στή δημιουργία μιᾶς μεγαλοπρεποῦς πρόσοψης ὅπου ἔχουμε τήν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ Barock⁸³⁰.

Τή μνημειακή πρόσοψη ἀνέλαβε ὁ Baltassare Longhena, συνεπικουρούμενος ἀπό τόν Giusto Le Court ὁ ὁποῖος ἐλάξευσε τούς τεράστιους κούρους τοῦ πρώτου ὀρόφου μέ στολή ἀναχωρητῶν καί ρόλο "Καρυάτιδων" κάτω ἀπό τά βαριά γείσα τῆς ἐξεζητημένης barock πρόσοψης⁸³¹. Καί ἐνῶ ὁ Longhena γιά μία ἀκόμη φορά ἀνέδειξε τό μεγαλεῖο τοῦ πνεύματός του, ἡ προσθήκη τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Le Court μέ τούς συσπασμένους μῦς καί τούς μορφασμούς τῶν προσώπων τους, περισσότερο διέγειραν αἰσθήματα ταραχῆς καί ἀνησυχίας στούς εἰσερχόμενους ἀσθενεῖς παρά ἡρεμίας καί γαλήνης. Ὁ Baltassare Longhena ἐργάστηκε σ' αὐτή τήν πρόσοψη τοῦ Νοσοκομείου dei Derelitti ἀπό τό 1670 ἕως τό 1674.

Τήν ἴδια χρονιά συνεχίζει τίς ἐργασίες του στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, τό ὁποῖο κατόπιν δικῶν του σχεδίων ἀλλά καί παρατεταμένων κωλυσιεργιῶν ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἄρχισε ἐπί τέλους νά

⁸³⁰ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.81 βλ. καί Bassi E., Gli architetti dell' Ospedaletto, in "Arte Veneta" 8(1954), σσ.175-181, ἀλλά καί Bosisio A., L' Ospedaletto e la chiesa di Sa. Maria dei Derelitti in Venezia, Venezia 1963.

⁸³¹ Vanzan Marchini N.E., San Servolo...ὁ.π., σ.57.

κατασκευάζεται⁸³². Όπως και τα άλλα λοιπόν Μείζονα Νοσοκομεία, έτσι και τό Ospedaletto υπήρξε χώρος μουσικής παιδείας και έσπερίδων του bel canto⁸³³. Η sala del coro (αΐθουσα χορωδίας) ήταν μία από τις ωραιότερες της Βενετίας μέ την ύπογραφή σπουδαίων καλλιτεχνών, όπως του Francesco Patron, του Jacopo Guarana και του Agosto Mengozzi Colonna, ενώ στην εκκλησία Sa. Maria dei Derelitti εκτός του Baltassare Longhena εργάσθηκαν οι Giambattista Tiepolo, Antonio και Giuseppe Sardi (πατέρας και γιός), ο Giuseppe Cherubini και ο Giuseppe Angeli⁸³⁴.

Παρ' όλα αυτά τό Ospedaletto δέν κατάφερε ποτέ νά αποκτήσει τό κύρος του Ospedale⁸³⁵. Πέντε μήνες μετά την έλευση του Ναπολέοντα δηλώνει 266 κλίνες (από τις 441) εύελπιστώντας σέ κάποια ύποστήριξη από τό Δημόσιο Ταμείο Άρωγής⁸³⁶. Έν τώ μεταξύ ή εισαγωγή άσθενούς αλλά και ύγιους όρφανού στό Derelitti, ακολουούθησε τις ίδιες γραφειοκρατικές διαδικασίες και μετά την πώση της Γαλννοτάτης. Χαρακτηριστική είναι ή περίπτωση της ύγιους δεκατριάχρονης Cecilia Sabbioni πού τό συνοδευτικό πιστοποιητικό του Francesco Comarolo έφημέριου της ένορίας S. Gio.ν.

⁸³² Βλ. άνωτ.σ.102, καθώς και Καραθανάση Ά., ό.π., σ.84.

⁸³³ Ellero G., L' Ospedale dei Derelitti ai Santi Giovanni e Paolo, in *Arte e musica all' Ospedaletto. Schede d' archivio sull' attività musicale degli ospedali dei Derelitti e dei Mendicanti di Venezia (sec. XVI-XVII)*, Venezia 1978, σσ.9-15, βλ. και Cristinelli G., *Note sulle fabbriche dell' Ospedaletto*, in *Arte e musica all' Ospedaletto...* Venezia 1978, σσ.23-34.

⁸³⁴ Περισσότερες πληροφορίες για τό Ospedaletto βλ. και Manzelli M., Lorenzo Lotto governatore dell' ospedale di Sa. Maria dei Derelitti in Venezia "*Arte Veneta*" 35(1981), σσ.202-203 καθώς και Lunardon S., Ellero G., *Guida all' Ospedaletto*, Venezia 2005, βλ. επίσης Manno A., Venchierutti M., Codato P., *I tesori di Venezia* ό.π., σσ.265-267, ως και Vanzan Marchini N.E., *Luoghi...* ό.π., σ.81.

⁸³⁵ "*Ospitale*" ma cosi non fu, Vanzan Marchini N.E., *Luoghi...* ό.π., σ.81.

⁸³⁶ A.S.V., b.169, fasc. Democrazia, φ.χ.ά.

Crisostomo ἦταν διανθισμένο μέ ἐπαινετικές φράσεις γιά τή Cecilia, λέγοντας πώς ἡ εἰρημένη διάγει τό βίο της χριστιανικῶς καί εἶναι συχνή κοινωνός τῶν Θείων Μυστηρίων⁸³⁷. Ἀκολουθοῦσε τό μνημόνιο τοῦ ἀδελφοῦ της Γιοναππί, ναυτικοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νά συντηρεῖ μία ἀκόμη τριαντάχρονη καί ἄρρωστη ἀδελφή καί ὁ ὁποῖος πίστευε πώς ἡ ἀπαράδεκτη συμπεριφορά τῆς μητριᾶς τους θά ὀδηγοῦσε τή μικρούλα σίγουρα στό θάνατο⁸³⁸. Ἐνα τρίτο πιστοποιητικό γέννησης καί βάπτισης ἀπό τήν ἐνορία S.S.Matteo e Samuele θά καταδείξει τήν ὀρφάνια τῆς μικρῆς καί ἀπό πατέρα, ἀφοῦ εἶναι κόρη μετά θάνατον τοῦ ποτέ Lunardo Sabbioni⁸³⁹. Μέ σχετική τύχη καί τήν ἀνάλογη ἰκανότητα φωνῆς τό κοριτσάκι αὐτό θά μπορούσε νά κερδίσει ἐπάξια στό μέλλον μία θέση στήν κοινωνία. Τίς ἴδιες προσπάθειες ἔκανε καί ἡ χήρα Pasqua Bedeschi γιά τήν κορούλα της Domenica⁸⁴⁰. Ἄξια λόγου ὅμως εἶναι καί ἡ περίπτωση ἔνδειας τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Gioachino Benvenuti, Procuratore σέ μία ἀπό τίς δώδεκα θέσεις τῆς Procuratie de Ultra τῆς πρώην κραταιᾶς Serenissima. Σέ ἄθλια κατάσταση εἰσῆχθη στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων ἐπί Αὐστριακῆς Κατοχῆς. Μέ τή διάγνωση τῆς σύφιλης θά ἀναγκαστεῖ νά ἐγκαταλείψει τό Νοσοκομεῖο καί νά περάσει στό Ἀνιάτων γιά τή γνωστή περαιτέρω πορεία⁸⁴¹. Τήν ἐλευθερωθεῖσα κλίνη στό Derelitti θά καλύψει ἀμέσως ὁ νοσοκόμος Francesco Bigozzi μέ ἄλλο ρακένδυτο ἀσθενή, ὀνόματι Antonio Ciotta⁸⁴². Κατά τήν πρώτη Γαλλική καί ἔπειτα Αὐστριακή Κατοχή τό Ospedaletto ἔκανε ἐπίπονες προσπάθειες νά ἐξασφαλίσει κάποια μνηιαία ἐπιδότηση σέ ἀντιστάθμιση τῶν χαμένων

⁸³⁷ A.S.V., αὐτόθι, f.132ʹ.

⁸³⁸ A.S.V., αὐτόθι, promemoria.

⁸³⁹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 28^{ns} Δεκεμβρίου 1797.

⁸⁴⁰ A.S.V., αὐτόθι, f.41ʹ.

⁸⁴¹ A.S.V., b.169, fasc. Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 13^{ns} Ἀπριλίου 1798.

⁸⁴² A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 10^{ns} Ἀπριλίου 1798.

Βοηθημάτων τῆς παλαιᾶς Κυβέρνησης καί τῶν χαμένων ἐσόδων ἀπό τήν Zecca⁸⁴³. Διέθετε καί αὐτό κάποιες πακτώσεις καί κληροδοτήματα, ἐνῶ στό παρελθόν ἐτύγχανε καί κάποιων παροχῶν ἐκ μέρους τῶν Procuratie, στά ἐξοδά του δέ, ἀνῆκαν κάποια ποσά πρός ὑπανδρεία ἢ μοναχισμό κορασίδων του⁸⁴⁴, ὅπως καί στήν Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη. Ἐπί πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς (1798- 1805) ἡ ἀνανέωση τῆς ἐτήσιας ἐργασιακῆς σύμβασης τοῦ προσωπικοῦ λάμβανε χώρα κάθε Σεπτέμβριο κατόπιν συστάσεων καί θετικῶν ἐπιβεβαιώσεων. Ὁ κλητήρας, ὁ βοηθός κλητήρα καί ὁ οἰκονόμος ἐπαναπροσλαμβάνονταν κατόπιν προφορικῶν πληροφοριῶν τῶν μελῶν τῆς οἰκονομικῆς διαχείρισης, τό ἰατρικό καί νοσηλευτικό προσωπικό καί ἡ μαγείρισσα κατόπιν πληροφοριῶν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἰατρείων, ἐνῶ ἡ προϊσταμένη ἀπό τίς ἀδελφές καί ὁ δικολάβος ἀπό τό νομικό ὑπεύθυνο⁸⁴⁵.

Μέ τή νέα τάξη πραγμάτων ἔγιναν καί κάποιες τροποποιήσεις στόν κανονισμό τοῦ Ospedaletto. Στίς ἀδελφές ἐπιτρεπόταν ἡ ἐξοδος τέσσερις φορές τό χρόνο καί μέ ἔγκριση τῶν 3/4 τῶν ψήφων τῆς ἐπιτροπῆς. Ἄνω τῶν 50 ἐτῶν εἶχαν ἐλευθερία ἐξόδου. Καθορίστηκε ὁ χρόνος καί οἱ χώροι τοῦ ἐπισκεπτηρίου, ἐνῶ οἱ πύλες θά ἔκλειναν τά μεσάνυχτα. Ἡ τελευταία ἐπίσκεψη τοῦ ἰατροῦ συνοδεία τῆς ἀδελφῆς πρός τούς ἀσθενεῖς καί τά ὄρφανά πραγματοποιοῦνταν ἕως καί τήν πρώτη ὥρα μετά τά μεσάνυχτα⁸⁴⁶. Τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων τό 1807 μετατράπηκε σέ Γηροκομεῖο, γιά νά παραχωρήσει σιγά-σιγά τή θέση του καί αὐτό στό νεόδμητο Ospitale Civile.

⁸⁴³ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ᾰ.

⁸⁴⁴ A.S.V., αὐτόθι, f.Derelitti, καί 2 φ.χ.ᾰ.

⁸⁴⁵ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ᾰᾱ.

⁸⁴⁶ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ᾰᾱ.

δ) L' OSPEDALE DI S. LAZZARO E MENDICANTI (ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΤΟΥ ΑΓ. ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΙΤΩΝ)

Ἐπειδή ἡ δημιουργία τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐπαίτων σπηρίχθηκε ἐν μέρει στίς ἐπιδοτήσεις τῶν λεπρῶν τοῦ Νοσοκομείου S. Lazzaro γι' αὐτό τό θεραπευτήριο ἔφερε καί τά δύο ὀνόματα. Τό 1262 στή νησίδα S. Lazzaro τῆς Βενετικῆς λιμνοθάλασσας ἀπομονώθηκαν οἱ λεπροί συστήνοντας ἐκεῖ τό Νοσοκομεῖο-Λεπροκομεῖο τοῦ Ἁγίου Λαζάρου⁸⁴⁷. Στίς 26 Μαΐου 1594 ἡ Γερουσία ἀποφάσισε νά στεγάσει στό S. Lazzaro καί τούς Ἐπαῖτες (Mendicanti), ἀφοῦ οἱ λεπροί σιγά-σιγά λιγότευαν. Τό 1595 τό Μέγα Συμβούλιο (Maggior Consiglio) διέταξε τή μεταφορά τοῦ Νοσοκομείου ἐντός πόλεως οὕτως ὥστε οἱ Ἐπαῖτες νά ἔχουν καλύτερη πρόσβαση σέ προσφορές καί ἐλεημοσύνες. Τό 1600 οἱ Sani ed Esecutori alle Acque, πούλησαν στούς διοικητές τοῦ Νοσοκομείου οἰκόπεδο πού βρισκόταν στή συνοικία San Trovaso⁸⁴⁸ πίσω ἀπό τήν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Μάρκου καί τήν ἐκκλησία τῶν S.S.Giovanni e Paolo (S. Zanipolo) μεταξύ δέ τῶν καναλιῶν Rio dei Mendicanti, Rio di S. Giovanni Latera, Rio di Santa Giustina καί τῆς βόρειας ἀπό πέτρα νεοθεμελιωθείσας (Fondamenta Nuove) θαλάσσιας ἀκτῆς⁸⁴⁹. Στό δυτικό ἥμισυ τοῦ ἴδιου γεωγραφικοῦ τετραγώνου, βρέθηκαν ἔτσι νά συνυπάρχουν, γιά λόγους ἱστορικῆς συγκυρίας τά τρία Νοσοκομεῖα, Ospedaletto, Mendicanti καί τό Civile. Κατά τά ἔτη 1601-1631 κατασκευάζεται

⁸⁴⁷ Vanzan Marchini N.E., *L' ospedale dei Veneziani, Storia-Patrimonio-Progetto*, Venezia 1986, σ.21. Στή Λομβαρδία οἱ λεπροί ἤδη ἀπό τόν 7^ο αἰῶνα βάσει τοῦ διατάγματος τοῦ Ροθαρίου ἔχαναν τά δικαιώματα καί τήν περιουσία τους καί ἀνῆκαν στήν κατηγορία τῶν νεκρῶν. Γι' αὐτό καί σύμφωνα μέ τούς κανόνες τῆς 3^{ης} Συνόδου τοῦ Λατερανοῦ κατοικοῦσαν σέ παρεκκλήσια ἢ σέ νεκροταφεῖα. Βλ. Καραπιδάκη Ν., *Περιθωριακοί στή Μεσαιωνική Δύση, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά"* 265(2004), σ.24.

⁸⁴⁸ Vanzan Marchini N.E., *L' Ospedale di S. Lazzaro e Mendicanti*, in *La Memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, Venezia 1985, σσ. 138, 141. Τό κανάλι καί ὁ παρακανάλιος δρομίσκος πρὶν τήν οἰκοδόμηση τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐπαίτων ὀνομάζονταν Rio e Fondamenta de S. Gioan e Paulo ἀντιστοίχως.

⁸⁴⁹ Merkel E., *Dall arte della Scuola a quella dell' Ospedale* in *La memoria della Salute Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, Venezia 1985, σ.38.

τό νέο Νοσοκομείο, πού λόγω τῆς διπλῆς ὀνομασίας συνεχίζει νά δέχεται τήν οἰκονομική στήριξη τῶν κληροδοτῶν, πού εἶχε ὡς ἀρχόμενο Λεπροκομείο. Ἀντίθετα μέ τ' ἄλλα Νοσοκομεία τό νέο θεραπευτήριο πού θεμελιώθηκε σέ σχέδια τοῦ Vincenzo Scamozzi, δημιουργήθηκε πάνω σέ μία προγραμματισμένη πολιτική στρατηγική: Νά ἀπομακρύνει ἕνα ξενόφερτο πλῆθος περιθωριακῶν καί ἐπικίνδυνων ἐπαϊτῶν, ἐξασφαλίζοντας "ἀγορά ἐπατείας" στούς ντόπιους αἰδούμενους ἐπαῖτες, οἱ ὅποιοι καί ἐλέγχονταν καλύτερα ἀλλά καί προσπόριζαν μεγαλύτερα ποσά ἐλεημοσυνῶν στό Νοσοκομείο⁸⁵⁰.

Ἡ ἐντοπιότητα στήν ἐπατεία εἶχε ἐδῶ προτεραιότητα. Ἡ διοίκηση ἀνατέθηκε σέ μία λαϊκή ἐπιτροπή ἀποτελούμενη ἀπό εὐγενεῖς, ἐμπόρους, καί πολίτες. Τό 1616 ἡ Φιλάνθρωπος Συνέλευση τοῦ S. Lazzaro e Mendicanti καθόρισε τήν προτεραιότητα εἰσαγωγῆς στό Νοσοκομείο, μέ κριτήρια ὑγείας πρωτίστως καί κοινωνικά κατά δεύτερο λόγο⁸⁵¹. Ἔτσι ὁ κανονισμός πού συντάχθηκε καί ἐκδόθηκε τό 1618 καθόριζε ὅτι τό Νοσοκομείο θά ἀποδέχεται τούς λεπρούς, τούς ψωριακοὺς⁸⁵², αὐτοὺς πού δέν μποροῦν ἐξ' ἰδίων νά κερδίζουν τά πρὸς τό ζῆν ἢ λόγω γήρατος ἢ λόγω ἀνικανότητας ἀλλά καί τούς ἐπαῖτες πού θά ἐπανεντάξει ἐργασιακά στήν Κοινωνία⁸⁵³.

⁸⁵⁰ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.84.

⁸⁵¹ Τῆς ἰδίας L' Ospedal dei Veneziani ὁ.π., σ.21.

⁸⁵² Βέβαια ἡ λέπρα εἶχε πλέον ἐκλείψει ἤδη ἀπό τό Μεσαίωνα ἄ μέ τό πρόσχημα ὅμως νοσηλείας λεπρῶν ἀσθενῶν τό Νοσοκομείο S. Lazzaro δέν θά ἔχανε τά ἐτήσια ποσά ἀρωγῆς ὡς Λεπροκομείο ἄ βλ. καί Vanzan Marchini N.E., Dall' Ospedale dei Mendicanti alla Grande Fabbrica della Salute, in Memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, Venezia 1985, σ.41. Οἱ ψωριακοὶ ἀποτελοῦσαν ἐφήμερους κλινήρεις ἀσθενεῖς πού καί αὐτοὶ "ἐπαρκῶς νοσηλευμένοι" μπορούσαν νά λάβουν ἐξιτήριο. Γιά ἕνα μεγάλο διάστημα ὑπό τόν ὄρο ψώρα ἐννοοῦνταν ὅλες οἱ δερματοπάθειες ἐκτός ἀπό τή σύφιλη βλ. καί Vanzan Marchini N.E., L' Ospedale di S. Lazzaro...ὁ.π., σ.138.

⁸⁵³ Pullan B., Due organizzazioni per il controllo sociale in Memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, Venezia 1985, σ.22, βλ. καί Tiepolo M.F., ὁ.π., σ.72, βλ. καί Vanzan Marchini N.E., L' Ospedal dei...ὁ.π., σσ.21-22.

Ἦδη ἡ Σύγκλητος εἶχε μεθοδεύσει τή στέγαση στό Mendicanti καί τῶν ἐνδεῶν τοῦ Εὐαγοῦς Οἴκου τοῦ S. Lorenzo⁸⁵⁴ πού βρισκόταν πολύ κοντά στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 18^{ου} αἰῶνα στό πλαίσιο τῶν προσπαθειῶν τοῦ νοσοκομειακοῦ συστήματος τῆς Βενετίας, νά διαφοροποιηθοῦν στό χῶρο τῆς περίθαλψης οἱ ἀσθένειες, ἄρχισε στό μέν Νοσοκομεῖο della Pietà ἡ πειραματική θεραπεία κατά τοῦ τριχόφυτου, στό Incurabili ἡ νέα ὑδραργυρική θεραπεία κατά τῆς σύφιλης καί στό Mendicanti οἱ πρῶτοι ἐμβολιασμοί κατά τῆς εὐλογιᾶς⁸⁵⁵. Ἔτσι στίς 7 Ὀκτωβρίου 1770, κατ' ἐντολήν τῶν Ἀρχιπρονοπτῶν καί Προνοπτῶν (Προβλεπτῶν) ἐπί τῆς Ὑγείας, ἐκδόθηκε ἀπόφαση κατά τήν ὁποία στίς 15 τοῦ ἰδίου μήνα θά πραγματοποιοῦνταν στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐπαιτῶν ὁ ἐμβολιασμός κατά τῆς εὐλογιᾶς καί παρακαλοῦνταν οἱ γονεῖς νά συνοδεύσουν τά παιδιά τους στό Θεραπευτήριο χωρίς καμία οἰκονομική ἐπιβάρυνση.

Μάλιστα γιά νά παρακινήσουν τόν πληθυσμό πρὸς ἐξάλειψη ἀβασίμων προκαταλήψεων (*per togliere le false prevenzioni*) τό 1788 χορηγήθηκε στους ἐμβολιασθέντες ἕνα ἐπίδομα 11 λιρῶν καθώς καί ἕνα πιστοποιητικό ἐμβολιασμοῦ κατά τήν ἔξοδο⁸⁵⁶.

Ὁ ἐμβολιασμός, πού γιά πρώτη φορά στή Βενετία ἐφαρμόσθηκε τό 1768 σέ ἕνα εἰδικά διασκευασμένο τμήμα τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐπαιτῶν ἀπό τόν ἀρχίατρο Raitoni καί τό δόκτορα Vicentini, ἔτυχε χαρακτηριστικῆς ἐπιφυλακτικότητας ἐκ μέρους τῶν Βενετῶν. Στά πλαίσια τῶν θρησκευτικῶν τους ἀρχῶν καί πεποιθήσεων προτιμοῦσαν τούς ἐξορκισμούς γιά νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τή νόσο. Ὁ χειρουργός τοῦ Ὑπουργείου Ὑγείας Francesco Novello συνέχισε παρ' ὅλα αὐτά τίς προσπάθειες τῶν συναδέλφων του

⁸⁵⁴ Vanzan Marchini N.E., *L' Ospedale di S. Lazzaro e Mendicanti*, ὁ.π., σ.142.

⁸⁵⁵ Τῆς ἰδίας, *Luoghi...* ὁ.π., σ.85.

⁸⁵⁶ Lotter G., ὁ.π., σ.96-97.

έφαρμόζοντας ό ίδιος κατά τήν έξαιτία 1768-1774 δώδεκα συνεδρίες έμβολιασμῶν σ' ένα σύνολο 295 παιδιῶν⁸⁵⁷. Ό πρώτος πειραματισμός επί δώδεκα νεαρῶν καταγράφηκε μέ όλες τίς λεπτομέρειες καί τίς συνοδευτικές παρατηρήσεις από τόν Vicentini, ό όποίος υπῆρξε υπέρμαχος τῆς έγκυρότητας τῆς μεθόδου προφύλαξης κατά τῆς εὐλογιάς μέ ένα "Πρῶτο μνημόνιο γύρω από τή χρησιμότητα τοῦ έμβολίου τῆς εὐλογιάς", (Prima memoria intorno all' utilità dell' innesto del vaiuolo). Ακολούθησε μία δεύτερη μελέτη τοῦ ίδίου "Περί τῆς έκλογῆς τῆς καλύτερας μεθόδου έμβολιασμοῦ". Τήν πειραματική του τριλογία έκλεισε μέ τό "Ημερολόγιο τῶν έμβολιασμῶν", (Diario delle inoculazioni), όπου μέ ήμερολογιακή καταχώριση περιέγραψε τή φυσική κατάσταση τῶν έμβολιασθέντων καί τήν αντίδρασή τους στό έμβόλιο⁸⁵⁸.

Θά πρέπει έδῶ νά τονίσουμε ότι όλα αὐτά δέν εἰσηγούνταν πλέον πρωτοποριακές έργασίες πάνω στήν εὐλογία καί τόν έμβολιασμό της, πράγμα πού γνώριζαν πολύ καλά οἱ Βενετοί. ἤδη έβδομήντα χρόνια πρίν, κατά τό τέλος τοῦ 17^{ου} αἰῶνα δύο Έλληνες ίατροί στήν Κωνσταντινούπολη καί Σμύρνη αντίστοίχως, ό Έμμανουήλ Τιμόνης⁸⁵⁹ καί ό εὐγενής έκ Κεφαλλονιάς

⁸⁵⁷ Vanzan Marchini N.-E., Dall' Ospedale...ό.π., σ.43.

⁸⁵⁸ Vanzan Marchini N.-E., Dall' Ospedale dei Mendicanti...ό.π., σ.43.

⁸⁵⁹ Ό Έμμανουήλ Τιμόνης καταγόταν από οἰκογένεια ίατρῶν καί δραγουμάνων τῆς Χίου. Ὑπῆρξε πτυχιούχος τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τῆς Ραδονα καί ad honorem τῆς Ὁξφόρδης, ένῶ επί πολλά χρόνια υπηρέτησε καί στήν άγγλική πρεσβεία τῆς Κωνσταντινούπολης (βλ. Tucci V., Jacopo Pilarino pioniere dell' innesto del vaiuolo, "Θησαυρίσματα" 31(2001), σ.421. Για τόν έν λόγω ίατρό βλ. καί Terzioglu A., Emanuele Timonius und die Pockeninoculation, "Επιστήμη" (1973), σσ.272-282, επίσης Argenti Ph., Emmanuel Timoni, "Περιοδικό τοῦ έν Χίω Συλλόγου" 11(1940), σσ.140-170. Μέλη από τήν ίδια οἰκογένεια όπως ό Franciscus Timones βρίσκονται ως φοιτητές Ἱατρικῆς έγγεγραμμένοι στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα από τό 1647, (βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ό.π., σ.264).

καταγόμενος, Ἰάκωβος Πυλαρινός⁸⁶⁰ πραγματοποιοῦσαν ἐμβολιασμούς κατά τῆς εὐλογιᾶς. Ὑπῆρξαν ἰκνηλάτες πάνω στόν ἰό καί τή θεραπεία του καί δι' αὐτῶν, μέ τή βοήθεια μάλιστα τῆς συζύγου τοῦ Ἄγγλου Προξένου στήν Κωνσταντινούπολη Lady Montagu, εἰσήχθη καί ἔγινε γνωστός ὁ εὐλογιασμός στήν Εὐρώπη. Ὁ εὐλογιασμός ἀποτελοῦσε μέθοδο προφυλακτικοῦ ἐμβολιασμοῦ δι' εὐλογιώδους ἰοῦ πού λαμβανόταν ἀπό τίς φλύκταινες πάσχοντος ἀτόμου, πρὶν ἀνακαλυφθεῖ ἡ δαμαλίδα. Ὅλα αὐτά ἔγιναν γνωστά καί στήν Εὐρώπη διά σχετικοῦ συγγράμματος τῶν δύο ἰατρῶν στό Philosophical Transaction Royal Society τοῦ 1714. Ἐνα χρόνο ἀργότερα ὁ Ἰάκωβος Πυλαρινός ἐξέδωσε τίς μελέτες του στή Βενετία, ὅπου ἔγιναν πλέον ταχέως γνωστές⁸⁶¹. Πρέπει νά λεχθεῖ ὅτι ἡ εὐλογία σέ παρωχημένες

⁸⁶⁰ Ὁ Ἰάκωβος Πυλαρινός μετά τίς σπουδές του στήν Ραδονα καί ἐνῶ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη λειτουργοῦσε ἤδη ἐπί δεκατέσσερα χρόνια, διετέλεσε ἰατρός στήν αὐλή τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ στήν Κρήτη τά ἔτη 1680-1684, κατά τό 1690 δέ, ἰατρικός ἀκόλουθος τοῦ Francesco Morosini στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀνατολῆς. Γενόμενος Πρόξενος τῆς Βενετίας στή Σμύρνη (27 Ἰουνίου 1712) ἄρχισε ἐκεῖ καί τήν ἰατρική ἐρευνητική του δραστηριότητα. Στήν Κωνσταντινούπολη μάλιστα μέ τή μέθοδό του, τοῦ εὐλογιασμοῦ κατάφερε νά ἀνακόψει τήν ἐπιδημία εὐλογιᾶς πού εἶχε κτυπήσει τήν Πόλη. (βλ. Tucci V., Jacopo Pilarino...ὁ.π., σσ.425-427, 434.

⁸⁶¹ Γιά τήν ἔγκριση δημοσίευσης ἀπό τίς ἀρχές τοῦ ἔργου τοῦ Πυλαρινοῦ "Νέα καί ἀσφαλῆς μέθοδος προκλήσεως τῆς εὐλογιᾶς διά μετεμφυτεύσεως" βλ. Ἱστορία τῆς Ἰατρικῆς, Πάπυρος, Ἀθήνα 1985, τόμ.2, σ.372, βλ. καί Vanzan Marchini N.E., Dall' Ospedale...ὁ.π., σ.43, καθώς καί Pilarino J., Nova et tuta variolas excitandi per transplantationem methodus, nuper inventa et in usu tracta, que rite peracta, immunia in posterum praeservatur ab huius modi contagio corpora, Venetiis 1715, βλ. καί μία βιογραφία τοῦ Πυλαρινοῦ πού περιέχεται στό "Giornale di medicina" di Venezia (τόμ.VI., σ.276 καί ἐξῆς) στήν ὁποία ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας βεβαιώνει πῶς αὐτός ...ὑπῆρξε ὁ πρῶτος (δηλ. ὁ Πυλαρινός) πού ἔγραψε γι' αὐτό τό σημαντικότερο ζήτημα... βλ. Fadda B., L' innesto del vaiolo. Un dibattito scientifico e culturale nell Italia dell Settecento, Milano 1983, σ.49, ἐνῶ γιά τήν εὐλογία γενικά βλ. Tucci U., Il vaiolo tra epidemia e prevenzione, in Storia d' Italia, Annali 7, Torino 1984, σσ.391-428. Ὁ Ἰάκωβος Πυλαρινός, πού σπούδασε

ἐποχές ὑπῆρξε φοβερή μάστιγα τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ προαιρετικότητα τοῦ ἐμβολιασμοῦ ἴσχυσε ἀπό τότε πού ἡ νόσος θεωρήθηκε πλέον παγκοσμίως θεραπευμένη, ἀλλά δυνητικά ἐπανεμφάνισιμη. Χῶροι συγχρωτισμοῦ πού εὐνοοῦν τή διάδοση τοῦ ἰοῦ τόν μετέδιδαν μέ τήν ἄμεση ἀνθρώπινη ἐπαφή ἢ ἀναπνευστικῶς, διά μέσου ἐκπεμπόμενων σταγονιδίων ἀπό τό ρινοφάρυγγα, μέ χρόνο ἐπάσης 8-12 ἡμερῶν⁸⁶².

Ὁ ἀρχόμενος ὑψηλός πυρετός (40°), τά ρίγη, οἱ ὀσφυαλγίες καί ραχιαλγίες παραχωροῦσαν τή θέση τους μετά τριήμερο στό ἐμφανιζόμενο ἐξάνθημα πού μεταβαλλόταν διαδοχικά σέ ἐπαρματώδεις βλατίδες, διασημένες φλύκταινες καί ἐφελκίδες, τῶν ὁποίων ἡ ἀποξήρανση καί ἀπόπτωση ἐμφάνιζαν οὐλές πού παρέμεναν ἰσοβίως. Εἶναι χαρακτηριστικές οἱ οὐλές τοῦ "βλογοκομένου προσώπου" ἀλλά καί ἡ οὐλώδης ἀλωπεκία τῆς κεφαλῆς⁸⁶³. Ἡ προσβολή καί τό ἐνάνθημα τῶν βλενογόνων εἶναι πολύ ἐπώδυνα ἐνῶ τή συρρέουσα, ἐλαφρά καί ἐλάσσονα μορφή εὐλογίᾳ θά συμπληρώσει καί μία τέταρτη, καθ' ὅλα ἐπικίνδυνα καί θανατηφόρα, ἡ αἱμορραγική. Κατ' αὐτήν οἱ αἱμορραγοῦσες φλύκταινες καί ἡ τριχοειδική αἱμορραγία ὀργάνων σέ ἕνα ὑψηλό ποσοστό ἐπιφέρουν τό θάνατο, ὁ ὁποῖος μποροῦσε νά ἐπέλθει καί μέ τήν ἐπιμόλυνση τῶν φλυκταινῶν⁸⁶⁴. Σέ μεγάλες ἐπιδημίες παρωχημένων ἐποχῶν ὁ θάνατος κυρίως παιδιῶν, γερόντων καί ἐγκύων γυναικῶν εἶχε φθάσει σέ ποσοστά 50-80%⁸⁶⁵.

ὅπως εἶπαμε στό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα διετέλεσε ἀργότερα λόγω τῆς φήμης του Ἀρχίατρος τοῦ Μεγάλου Πέτρου, Βλ. καί Τυπάλδου Γ.Ε., Οἱ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου "Ἕλληνας σπουδασταί, " Ἐπιτηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν", 6(1929), σ.370. Γιά τή μέθοδο εὐλογιασμοῦ τοῦ Πυλαρινοῦ βλ. Ἀλιβιζάτου Κ.Ν., Πουρναρόπουλου Γ.Κ., Τό περί εὐλογιασμοῦ ἔργον τοῦ Ἑλλήνου ἱατροῦ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Ἰακώβου Πυλαρινοῦ, Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 27(1953), σσ.287-367.

⁸⁶² Lode H., Stahlmann R., *Infektiologie*, Aesopus Verlag Freiburg 1984, σσ.175-176.

⁸⁶³ Bösel B., Hartung K., *Praktikum des Infektions-und Impfschutzes*, Berlin 1981, σσ.374-375. Γιά τήν κλινική συμπτωματολογία τῆς νόσου βλ. καί Angelillo B., *Appunti di Igiene e medicina preventiva*, Napoli 1984, σ.404.

⁸⁶⁴ Καπετανάκη Ι., ὁ.π., σσ.451-453.

⁸⁶⁵ Harnack von G.-A., *Kinderheilkunde*, Berlin, Heidelberg, New York 1971, σ.169.

Ἡ νόσος χειραγωγήθηκε καί ἐξέλειψε μέ τό δαμαλισμό, ὁ ὁποῖος σάν ἐμβόλιο μπορεῖ νά μὴν ἀφήνει ἰσόβια ἀνοσία, ἐπιτυχάνεται ὅμως ἡ τελευταία μέ τόν ἀναδαμαλισμό. Στό Νοσοκομεῖο τῶν Mendicanti ὁ χειρουργός Francesco Novello ἐφάρμοζε τόν ἐμβολιασμό διά τῆς μεθόδου τοῦ Angelo Gatti δι' ἐλαφρῶν δηλαδή κεντήσεων τοῦ δέρματος, μέσω λεπτῆς βελόνας ἐμβαπτισμένης στό πυῶδες ὑγρό φλύκταινας κάποιου ἀσθενοῦς. Ὁ Ἐμμανουήλ Τιμόνης καί ὁ Maitland προτιμοῦσαν ἀντί τῶν νυγμῶν τῆς μικρῆς ἐγκοπῆς, ἐνῶ οἱ Th. Tronchin καί Caldanì ἔκαναν χρήση ἐκδορίων⁸⁶⁶.

Ἐνα χρόνο πρὶν τὴν πτώση τῆς Γαλννοτάτης ὁ Edward Jenner παίρνοντας δεῖγμα φλύκταινας ἀπὸ τό μολυσμένο κατὰ τό ἄμελγμα δαμάλας, χέρι τῆς χωρικῆς Sarah Nelmes, τό ἐμβολίασε στό βραχίονα ἑνὸς ὑγιοῦς ὀκτάχρονου παιδιοῦ. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν θεαματικό χωρὶς τὴν παρουσία προκλητῆς νόσου. Τόν ἐπόμενο χρόνο μέ τὴν πτώση τοῦ Βενετικοῦ Πριγκιπάτου ὁ Jenner ἀνακοίνωνε τὴν ἀνακάλυψή του στή Royal Society τοῦ Λονδίνου καί ἔκτοτε ὁ δαμαλισμός ἔγινε ὁ ἀποτελεσματικότερος τρόπος ἐμβολιασμοῦ κατὰ τῆς εὐλογιᾶς⁸⁶⁷.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀμογένεια βίωσε ἐπανειλημμένως καί μέ τρόπο δραματικό τὰ κτυπήματα αὐτῆς τῆς μάστιγας. Ἡ τετράμηνη, μεταξύ 26/7 καί 28/11/1699 ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἐμφανισθεῖσα μικροενδημία, ἀφαίρεσε τὴ ζωὴ, ἀπὸ ἑξὶ Ἑλληνόπουλα. Τοῦ Constantin Sciuffia τοῦ Zuanne πέντε ἐτῶν, τῆς Diamante Vulgari τοῦ Todaro δύο ἐτῶν, τῆς Madalena Licudi τοῦ Μάρκου πέντε ἐτῶν, τοῦ Zorzi Szenzo τοῦ Manoli τεσσάρων ἐτῶν, τῆς ἀδελφῆς του Regina δύο ἐτῶν καί τοῦ Christodolo τοῦ Panagiotti εἰκοσιενός ἐτῶν⁸⁶⁸. Δραματικὴ ὅμως θεωρεῖται καί ἡ περίπτωση τοῦ Ἑλλήνα ἱατροῦ Giorgio Secchiari (Γεωργίου Σακελλάρη) ὁ ὁποῖος σέ διάστημα ἑνὸς μηνός κήδεψε τρία του

⁸⁶⁶ Vanzan Marchini N.E., *I mali e i rimedi...* ὁ.π., σ.266.

⁸⁶⁷ αὐτόθι, σ.273, γενικά δέ γιὰ τὴν εὐλογιὰ τόν 19^ο αἰῶνα, βλ. Wilderotter H., Dorrman M., *Das grosse Sterben. Seuchen machen Geschichte*, Dresden 1995.

⁸⁶⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., *A.C.S.An.*, πράξεις: 995, 997, 998, 1000, 1001, 1037.

παιδιά από τόν ιό τῆς εὐλογιᾶς μέ δική του διάγνωση... «visitato dall' istesso suo padre...». Ὁ Σακελλάρης πού κατά τήν πρώτη περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797), ὑπῆρξε συμβεβλημένος συνεργάτης μέ τό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο, ἔχασε κατά τό διάστημα 3/12/1704 καί 2/1/1705 κατά σειρά, τή Maria-Stella τριῶν ἐτῶν καί τριῶν μηνῶν, τόν Giovanni Battista e Filippo 6 μηνῶν καί τό δύο μηνῶν βρέφος (πάλι) Maria-Stella⁸⁶⁹. Γνωστές περιπτώσεις ὅμως ἔχουμε καί κατά τή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1797-1845), ὅπως αὐτή τοῦ πενταετοῦς Costantino Verichio τοῦ Zaccaria στίς 3 Ἰουλίου 1801 ἢ τοῦ δεκατετράμηνου Antonio-Nicolò Battali τοῦ Anastasio, δύο ἐβδομάδες ἀργότερα. Καί τά δύο παιδιά ἀπεβίωσαν ὑπό τό κράτος συρρέουσας εὐλογιᾶς (ναϊσολο confluyente) δώδεκα ἡμέρες ἀπό ἐμφανίσεως τῆς νόσου (in dodici giorni di decubito)⁸⁷⁰ τό πρῶτο, ἐννέα ἡμέρες τό δεύτερο. Θύματα ἀπό τόν ιό ὑπῆρξαν ἐπίσης τά δύο παιδιά τοῦ

⁸⁶⁹ Αὐτόθι, πράξεις: 1040, 1041, 1052. Γιά τό Γεώργιο Σακελλάρη βλ. ἀνωτ.σ.138.

⁸⁷⁰ αὐτόθι, πράξεις 1712, 1713, βλ. καί E.I.B., Libro dei morti di S. Georgio dei Greci τ.2 (1832-1865), ἀπ.πρ. τῆς 2 Febr. 1833.

Πρώτη εὐκαιρία νά ἐρμηνεύσουμε σωστά τή λέξη decubito=κατάκλιση, ἀπό τό λατιν. ρῆμα decumbere πού σημαίνει κατακλίνομαι, κατάκειμαι. Πρόκειται δηλαδή περί ἰσχαιμικῆς νεκρώσεως τῶν μαλακῶν μορίων τοῦ δέρματος πού δημιουργεῖται σέ σημεῖα λεπτοῦ στρώματος ὑποδορίου ἴστοῦ ὅπως στήν περιοχή τοῦ κόκκυγα, τῶν σφηρῶν καί τῆς πτέρνας, λόγω πίεσης καί τῆς δι' αὐτῆς δημιουργηθείσας ἰσχαιμίας, χρονίως κατακεκλημένου ἀσθενοῦς. Στή συγκεκριμένη περίπτωση εὐλογιᾶς πού τά ἀνήσυχτα μικρά παιδιά ἄγονται καί περιφέρονται ἀπό τή μητέρα τους δέν εἶναι δυνατόν ἐντός ἐννέα περιπυ ἡμερῶν, ἀνύπαρκτης πλήρους ἀκινήσιος νά ἐμφανίσουν "κατακλίσεις". Nove giorni di decubito λοιπόν σημαίνει ἐδῶ ἐννέα ἡμέρες ἀπό ἐμφανίσεως τῆς νόσου. Ἡ λέξη decubito πού εἶχε εὐρύτατη χρήση καί στά Νεκρολόγια τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων ἀπέδιδε καί ἐκεῖ τήν ἴδια ἔννοια κατά κυριολεξίαν μάλιστα τήν κατάκλιση ἐπί κλίνης, ἐνῶ εἰδικά, τήν αἰτία τῆς νόσου. Βλ. Boerio G., Dizionario del dialetto Veneziano σ.221 ἐπίσης Σιδέρη Ἰ., Λεξικόν Λατινοελληνικόν σ.204.

Anastasio Conofao, Cattarina 5 χρονῶν καί Steffano 10 μηνῶν. Τό δεύτερο μάλιστα φροντίστηκε ἀπό τήν Ἑλληνίδα μαία Gregori. Ὅμοίως ἔνεκα τοῦ ἰοῦ τῆς εὐλογιᾶς ἀπεβίωσε καί τό 8μνο παιδί τοῦ Giovanni Chirilo⁸⁷¹. Ἑλληνες εὐλογιακοὺς πού ἀπεβίωσαν ἔχουμε καί κατά τή Δεύτερη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1845-1905). Στίς 2 Δεκεμβρίου 1859 ὁ Tommaso Gutta τοῦ Anastasio 26 ἐτῶν, στίς 16 τοῦ ἰδίου ὁ Aristotile Vituri τοῦ Spiridione τριῶν ἐτῶν⁸⁷², ἐνῶ στίς 30 Σεπτεμβρίου 1863 ὑπέκυψε καί ἡ πεννηταεπτάχρονη σύζυγος τοῦ Ἰωάννου Βελούδου, Elena Petrovich, δύο ἡμέρες μετά τήν ἐμφάνιση κλινικῶν συμπτωμάτων καί δύο di decubito. Ἡ ἄμοιρη σύζυγος τοῦ λαμπροῦ Ἑλληνα φαίνεται ὅτι ὑπέκυψε ὑπό τό κράτος μιᾶς καλπάζουσας αἱμορραγικῆς μορφῆς τῆς νόσου⁸⁷³.

Ἑκατό περίπου χρόνια μετά τόν πρῶτο δαμαλισμό καί οἱ ἐλλειπεῖς ἐνέργειες πρόληψης καί ἐμβολιασμοῦ τροφοδοτοῦσαν ἀκόμη μέ θύματα τήν ἐπικίνδυνη νόσο. Χαρακτηριστική ὑπῆρξε ἡ περίπτωση τῆς Gurato Luigia, ἡ ὁποία πρὶν πεθάνει στίς 27 Ἰανουαρίου 1889 μετέδωσε τόν ἰό στό γιό καί τήν ἀδελφή της μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποβιώσουν καί αὐτοί στίς ἑπτά καί δώδεκα Φεβρουαρίου 1889 ἀντίστοιχα, ὅπως διαφαίνεται ἀπό τίς ἀποβιωτήριες πράξεις τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων ἐκείνη τήν περίοδο⁸⁷⁴. Οἱ ἐμβολιασμοί πού πρὶν ἑκατό χρόνια εἶχαν καθιερωθεῖ στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑπαιτῶν, ἐκτός ἀπό τήν προκατάληψη τοῦ λαοῦ, εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν καί τό οἰκονομικό πρόβλημα χρηματοδότησής τους.

⁸⁷¹ A.C.S.T., Reg. XI (1799-1805), ἀπ. πρ. 24/6/1801, 12/7/1801, 25/9/1801.

⁸⁷² E.I.B., Libro dei morti di S. Georgio dei Greci τ.2 (1832-1865), ἀπ. πρ. 2/12/1859, 16/12/1859.

⁸⁷³ αὐτόθι, τῆς 30/9/1859 μέ τήν ὑπογραφή τοῦ "θεράποντος ἱατροῦ Dr. Namias".

⁸⁷⁴ E.I.B., Libro dei morti, Chiesa di S. Giorgio dei Greci, τ.3, (1865-1899), ἀποβ. πράξη τῆς 7/1, 7/2, καί 12/2/1889.

Διότι καί τό Ospedale dei Mendicanti υπέστη τίς συνέπειες τῆς οικονομικῆς κρίσης τῶν Νοσοκομείων τῆς Βενετίας τοῦ 1777, ἔτσι ὥστε πολλές ἀπό τίς προθέσεις του νά ἀναδιαρθρώσει καί ἐκσυγχρονίσει τήν περίθαλψη σέ ἐπιστημονικότερη βάση (π.χ. τούς ἐμβολιασμούς) ἀνεστάλησαν. Τό 1780 ἡ Σύγκλητος τοῦ χορήγησε μία βοήθεια 4.000 δουκάτων καί μία δεύτερη 9.000 τό 1783. Ἐνα σχέδιο δέ ἀναδιάρθρωσης τῶν Νοσοκομείων ἐγκριθέν ὑπό τῆς Συγκλήτου τό 1784 ἀνεκλήθη καί αὐτό στά γενικά παρελκόμενα τῆς οικονομικῆς δυσπραγίας⁸⁷⁵.

Ἐκείνη τήν περίοδο ἡ εὐπορη ἐξ' Ἀθηνῶν καταγόμενη οἰκογένεια Περούλη ἦταν γνωστή στή Βενετία. Κατά τό τέλος τοῦ 18^{ου} αἰῶνα ὅμως ἔγινε γνωστότερη λόγω τῆς ὁμώνυμης Ἐπιτροπείας της, ἡ ὁποία ὡς ἕνα ἀπό τά γνωστότερα Εὐαγή Ἰδρύματα τῆς Βενετίας παρεῖχε στέγη καί τροφή σέ δώδεκα νοσοῦντες ἢ ἐνδεεῖς⁸⁷⁶.

Τό 1794 ἐκδόθηκε ἔντυπη ἀνακοίνωση τῆς Εὐλαβοῦς Ἀδελφότητας τῶν Αἰδουμένων Ἐνδεῶν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου, ἡ ὁποία ἦταν κληρονόμος τοῦ κόμπτος Σπυριδῶνος Περούλη τοῦ ποτέ Δημητρίου, σχετικά μέ τήν ἐπιλογή τῶν δώδεκα ἐνδεῶν, ἕξι ἀνδρῶν καί ἕξι γυναικῶν γιά νά εἰσαχθοῦν καί τεθοῦν ὑπό προστασία στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐπαιτῶν μέ ἔξοδα τῆς Ἐπιτροπείας Περούλη. Κατά τή θέληση τοῦ κληροδότου ὄφειλαν ὅπως μεταξύ τῶν ὑποψηφίων προτιμηθοῦν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ ἀπό γονεῖς καί προστάτες καί ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὑπέφεραν ἀπό κάποια νόσο. Ὅλα αὐτά γνωστοποιοῦνταν στούς ἐνδεεῖς τῆς πόλης, γιά νά μπορέσουν νά ἐπωφεληθοῦν τῆς ἀγαθοεργοῦς φιλανθρωπίας τοῦ αἰνεσίμου κληροδότου, ὅπως χαρακτηριστικά σημείωναν⁸⁷⁷. Τό 1800 ἐπί πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς ἡ ἐτήσια αὐτή φιλανθρωπία τῆς Ἐπιτροπείας Περούλη μειώθηκε στά 5.952 δουκάτα, ἀπό τά 9.602 πού χορηγοῦνταν πρὶν τρία χρόνια⁸⁷⁸. Ὅπως ἡ Ἐπιτροπεῖα Περούλη ἔτσι καί ἡ Ἐπιτροπεῖα Emo Venier εἶχε ὑπό συντήρηση,

⁸⁷⁵ Vanzan Marchini N.E., *L' Ospedal dei Veneziani...* ὁ.π., σ.22.

⁸⁷⁶ βλ. σ.285 καθώς καί σημείωση 895.

⁸⁷⁷ πρβλ. Tierolo M.F., ὁ.π., σ.73 τό Avviso ἀπό τό A.S.V., Pronv. sop. Ospedali e Luoghi pii, b.644, proc. 1.

⁸⁷⁸ A.S.V., Pronved. sop. Osped. E Luoghi pii, b.169, fasc. Prima epoca Austriaca, f.C., ἔγγρ. Sommario delle Rendite e spese annuali (1800) del pio Ospitale di S. Lazzaro dei Mendicanti, βλ. καί σ.285.

κατόπιν θεσμοθετημένης ἐπιθυμίας της ἀπό τήν Procuratia de Citra, στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑπαιτῶν δέκα ὑπερήλικες πληρώνοντας ἐπισίως 30.768 δουκάτα⁸⁷⁹. Κατά τήν πτώση τῆς Βενετίας τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑπαιτῶν ἀριθμοῦσε 92 κλίνες κατανεμημένες σέ 43 ὄρφανές, 6 ὄρφανούς, 20 γέροντες, καί 23 γερόντισσες, ἐνῶ πέντε μῆνες ἀργότερα οἱ κλίνες θά αὐξηθοῦν σέ 127⁸⁸⁰. Ὑπῆρξε δηλαδή τό μικρότερο θεραπευτήριο ἀπό τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας. Τό 1797 μέ τήν πτώση τῆς Γαλννοτάτης ἡ Προσωρινή Δημαρχία συγκέντρωσε ὑπό κοινή Διοίκηση ὅλα τά Εὐαγή Ἰδρύματα τῆς Βενετίας. Τό 1806 ἐπί Δευτέρας Γαλλικῆς Κατοχῆς ὁ ναός τοῦ Νοσοκομείου S. Lazzaro dei Mendicanti μετατράπηκε σέ ἀποθήκη. Οἱ μουσικές δραστηριότητες τοῦ Conservatorio dei Mendicanti πού πραγματοποιοῦνταν ἐδῶ ἀνεστάλησαν⁸⁸¹. Σ' αὐτή τήν ἐκκλησία τά στασίδια νοικιάζονταν κατά τή Θεία Λειτουργία. Εἶχαν ἔτσι τή δυνατότητα οἱ ἐκκλησιαζόμενοι νά ἀπολαύσουν τίς ἐξαίσιες φωνές τῶν βλογοκομένων κορασίδων. Ὁ χορός διαλύθηκε καί οἱ κορασίδες μετακόμισαν στήν πρῶν Μονή τῶν S. Rocco καί Sa. Margherita στήν περιοχὴ ἀνάμεσα S. Samuele καί Santo Stefano⁸⁸². Τό 1807 ἰδρύθηκε ἓνα ἀποκλειστικό forum φιλανθρωπίας, πού συγκέντρωσε διοικητικά τό πλῆθος τῶν νοσοκομειακῶν ἰδρυμάτων. Διευθετήθηκε τότε ὁ διαχωρισμός τῶν βοηθούμενων. Ὅλοι οἱ ἀσθενεῖς πολίτες ἀνῆκαν πλέον στό Incurabili. Τό 1808 μέ ἀπόφαση τοῦ Ἀντιβασιλέως τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑπαιτῶν τέθηκε στή διάθεση τοῦ Ὑπουργοῦ Πολέμου, ὁ ὁποῖος μέ τήν ἔναρξη τοῦ νέου ἔτους τό

⁸⁷⁹ A.S.V., Provved. sop. Osped. E Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, ἔγγρ. 4^{ns} Αὐγούστου 1797, ἐπίσης A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Bilancio dello scosso e spesso...del Ospital di S. Lazzaro e Mendicanti τῆς 4^{ns} Αὐγ. 1797.

⁸⁸⁰ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ά., βλ. καί Lotter G., ὄ.π., σ.89.

⁸⁸¹ Vio G., L' attivittà musicale: Le Putte del coro, in La Memoria della salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, Venezia 1935, σ.29.

⁸⁸² Aikema B., Meijers D., I mendicanti. Chiesa e ospedale di S. Lazzaro, in Nel regno dei Poveri. Arte e storia dei grandi ospedali veneziani in età moderna 1474-1797, Venezia 1989, σσ.249-271. Ὅταν κάποτε ὁ Rousseau, γοητευμένος ἀπό τή θεσπέσια φωνή μιᾶς κορασίδας, πού ἀκουγόταν πίσω ἀπό τό κιγκλίδωμα τῆς χορωδιακῆς ἐξέδρας τοῦ Mendicanti, θέλησε νά τή γνωρίσει, ἔμεινε ἐμβρόντητος ἀντικρῦζοντας τό παραμορφωμένο ἀπό τήν εὐλογία πρόσωπό της ὅ.π., σ.85.

μετέτρεψε σέ Στρατιωτικό Νοσοκομείο, ἀφοῦ εἶχαν ἐνωθεῖ μαζί του κτιριακά ἡ Μονή Δομινικανῶν τῶν Santi Giovanni e Paolo καί ἡ Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Μάρκου (Scuola Grande di S. Marco)⁸⁸³. Ἡ κτιριακή αὐτή προσαύξηση ἄρχισε σιγά-σιγά νά δίνει ὄντοτητα στό πρό πολλοῦ συζητούμενο καί ἀναμενόμενο Λαϊκό (ἀστικό) Νοσοκομείο. Καί ἦταν πλέον καιρός. Ἐνα ἀπαρχαιωμένο σύστημα ὑγείας μισῆς περίπου χιλιετίας διαιωνιζόταν καί ἐπιζοῦσε ὑπό τήν εὐνοια καί τό συμφέρον τῆς ἄρχουσας τάξης ἀφ' ἐνός, τήν ἀνοχή καί ἀδυναμία τῶν πολιτῶν ἀφ' ἐτέρου⁸⁸⁴.

Ἡ σταθεροποιημένη πολιτική εἰκόνα μιᾶς χιλιετίας, εἶχε σταθεροποιήσει καί μία ἀντίστοιχη κοινωνική στίς ὑποχρεώσεις τῆς πολιτείας ἀπέναντι στούς πολίτες της. Γί' αὐτό καί στό χῶρο τῆς ὑγείας δέν ὑπῆρχαν μεταρρυθμίσεις, οὔτε ἀποκλειστική χρηματοδότηση. Τά Νοσοκομεία ἐπιβίωναν μέσα ἀπό ἐλεημοσύνες, δωρεές καί εἰσιτήρια συναυλιῶν, ἐνῶ ὡς χῶροι παροχῆς ὑγείας δέν στέγαζαν μόνο ἀσθενεῖς ἀλλά ἕνα ἐτερόκλητο πλῆθος νόθων, ὀρφανῶν, ἐγκαταλελειμμένων, ἀπόκληρων ἀρχόντων, γερόντων, προσκυνητῶν, ἀνάπηρων στρατιωτῶν, ἄστεγων, ἄνεργων, ἀνίκανων κλπ. Ἔτσι ἀφοῦ δέν μπορούμε νά μιλάμε ἀποκλειστικά γιά Νοσοκομεία καί ἀσθενεῖς, σαφῶς καί δέν μπορούμε νά ἀναφερόμαστε σέ ἐξειδικευμένους χώρους νοσηλείας κατά νόσο καί ἰατρική εἰδικότητα. Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη, διέθετε δωμάτιο γυναικῶν, δωμάτιο ἀνδρῶν (camera delle donne e degl' Uomini)⁸⁸⁵ καί ἐπέτρεπε τή νοσηλεία δέκα ἀσθενῶν⁸⁸⁶ στή δυναμική

⁸⁸³ Vanzan Marchini N.E., L' Ospedal dei Veneziani...ὁ.π., σ.22.

⁸⁸⁴ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.85.

⁸⁸⁵ A.S.V., Provved. s. Osped. e Luoghi pii, b.117, fasc. i, cop. 67 τῆς 7 Μαΐου 1781.

⁸⁸⁶ A.S.V., αὐτόθι, f.40^{rv} ὅπου, δέν μπορούσαν νά γίνονται δεκτοί στό Νοσοκομείο περισσότεροι τῶν δέκα ἀσθενῶν ἀνδρῶν καί γυναικῶν καί ὄφειλαν νά ὑποστηρίζονται σέ ξεχωριστά διαμερίσματα καί ἐπιπλέον δέν μπορούσε νά δοθεῖ κατάλυμα οὔτε νά γίνει ἀποδεκτό μέ κάποια πρόφαση ὁποιοδήποτε ἄτομο, πέραν τῶν προειρημένων δέκα ἀσθενῶν.

άνταπόκριση τῶν δέκα κλινῶν του καί αὐτά ὑπό τήν αὐστηρή ἐποπτεία τοῦ καταστατικοῦ καί τῆς Διαθήκης⁸⁸⁷.

Στά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας οἱ ἀσθενεῖς στοιβάζονταν κυριολεκτικά σ' ὅλους τοὺς χώρους, ἐγκαταλελειμμένοι στή μοίρα τους, στά κτυπήματα τῶν πιστωτῶν, στό ἔλεος τῶν φιλανθρώπων καί στό λυτρωτικό κάλεσμα τοῦ θανάτου.

Μέ τήν πτώση τῆς Βενετίας ἡ ἤδη ἀπό παλαιά ἐπικρατούσα δυσλειτουργία τῶν Μειζόνων Νοσοκομείων καί τῶν Ἀσύλων λόγω καί τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας περιῆλθε σέ ἀδιέξοδο.

Στίς 10 Ἰουνίου 1797 τά ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῶν τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τῶν Ἰδρυμάτων Δημόσιας Ἀρωγῆς κατέθεσαν μία ἀναφορά οἰκονομικῆς κατάστασης τοῦ Νοσοκομείου πού ἐκπροσωποῦσαν.

Ἔτσι ὁ Carlo Mondini ἐκ μέρους τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἐγκαταλελειμμένων (Ospitale de' Derelitti), λεγόμενο καί Ospedaletto, δήλωσε στήν Ἐπιτροπή ὅτι σέ πίστωση τοῦ Νοσοκομείου ὑπῆρχαν σέ κατάθεση τοῦ 3% στήν Zecca, στό τμήμα τοῦ πρώην προβλεπτοῦ χρυσοῦ καί ἀργύρου, 239.633,15 δουκάτα πραγματικά, τά ὁποῖα ἀπέδιδαν ὡς κεφάλαιο ἐτήσιο κέρδος 7.189,4 δουκάτα⁸⁸⁸. Ὁ Antonio Casoretti γιά τό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους (Ospitale della Pietá) δήλωσε ἐτήσιες ἀπολαβές 12.301,22 δουκάτων ἰδίου ἐπιτοκίου⁸⁸⁹, ἐνῶ ὁ Marco Scueraroli γιά τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων (Ospitale degl' Incurabili) τήν ἐτήσια ἀπόδοση 1.481 δουκάτων ἀπό ἓνα κεφάλαιο 49.367 ὁμοίων⁸⁹⁰.

⁸⁸⁷ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1644, ἄρθρο 19.

⁸⁸⁸ A.S.V., Pronveditori sopra Ospitali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, φ.χ.ἄ.

⁸⁸⁹ A.S.V. αὐτόθι, φ.χ.ἄ., ἄρα τό κατατεθέν ποσό ὅπως ὑπολογίζεται εἶναι 410.040,66 δουκάτα.

⁸⁹⁰ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

Ἀλλά καί τό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἁγίου Λαζάρου καί Ἐπαιτῶν (S. Lazzaro, e Mendicanti) μέ καταθέσεις 78.000,18 δουκάτων στήν Zecca, ὅπως καί τά ἄλλα Νοσοκομεῖα καί μέ τό ἴδιο ἐπιτόκιο εἶχε ἐτήσιο κέρδος 2.236,19 δουκάτων, ἀφαιρεθέντος τοῦ ποσοῦ τῶν 103,8 δουκάτων πού ἀποτελοῦσε τό ἐτήσιο κέρδος τῶν πιστωτῶν, ὅπως ἀνέφερε τό ἀντεπιστέλλον μέλος Pietro Forlino⁸⁹¹.

Τήν ἴδια περίοδο οἱ ἐτήσιες ἀποδοχές τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη ὑπολογίζονταν σέ περίπου 5.000 δουκάτα (4.939,22 ἀκριβῶς), ποσό πού μέ ἐπιτόκιο 3% προερχόταν ἀπό ἕνα κεφάλαιο 164.400 δουκάτων. Αὐτό ἦταν τό κεφάλαιο τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη στήν Zecca κατά τήν περίοδο πώσης τοῦ Βενετικοῦ Πριγκιπάτου⁸⁹². Ἀπό τό ἀνωτέρω ποσό τῶν τόκων, 450 δουκάτα ἦταν ὁ φόρος γιά τό Δημόσιο καί 400 γιά ἔξοδα διαχείρισης. Ἐπί πλέον 1.656,55 δουκάτα ἦταν τά ἐτήσια (π.χ. τό 1796) ἔξοδα τῆς Φλαγγινεῖου Σχολῆς. Τό ὑπόλοιπο τῶν 3.275,67 δουκάτων κάλυπτε τά ἔξοδα τῶν ἄλλων κληροδοτημάτων συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη⁸⁹³. Ἄς δοῦμε ὅμως ἐπακριβῶς τά ἐτήσια ποσά πού εἰσέπρατταν τά ὑπογραφόμενα Εὐαγή Ἰδρύματα ἀπό τή Δημόσια Zecca ἐπί κεφαλαίων πού εἶχαν ἐπενδυθεῖ σέ καταθέσεις στήν ἴδια⁸⁹⁴:

⁸⁹¹ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁸⁹² A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁸⁹³ Καραθανάση Ἀ., ὁ.π., σελ. 76 καί Μέρτζιου Κ., ὁ.π., σ. 13.

⁸⁹⁴ A.S.V., Pronveditori sopra Ospitali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, φ.χ.ἄ. Ἀπό τά 20 καταγεγραμμένα ἰδρύματα τά ἔξι ἦταν Νοσοκομεῖα: τοῦ Ἐλέους, τῶν Ἐγκαταλελειμμένων, τῶν Ἀνιάτων, τῶν Ἐπαιτῶν, τό Στρατιωτικό τοῦ S. Servolo (πρὶν μετατραπεῖ σέ Ψυχιατρεῖο) καί αὐτό τῶν Ἁγίων Πέτρου καί Παύλου στό Castello. Τέσσερα ἦταν Ἐπιτροπεῖες: Φλαγγίνη (καί Νοσοκομεῖο), Περούλη, Μαρίας Μπότση-Σάρου καί αὐτή τοῦ Ταμείου Ἐξαγορᾶς Σκλάβων. Τρία ἦταν Εὐαγεῖς Οἴκοι: τῶν Zitelle στήν Giudecca (γεροντοκόρες), τῆς Sa.Maria del Soccorso καί τῶν Κατηκουμένων. Δύο ἦταν Ἀδελφότητες: τῶν Φτωχῶν τοῦ S.Antonino καί τῆς Ἁγιοτάτης Τριάδος γιά τήν ἐξαγορά σκλάβων πού ὑπαγόταν στήν Parrocchia di Sa. Maria Formosa. Τά ὑπόλοιπα πέντε ἰδρύματα ἦταν: Ὁ Σύνδεσμος τῶν Τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων, τό Ἰδρυμα τῶν Μετανοημένων, τό Πτωχοκομεῖο Briatti στό Murano γιά χῆρες, τό Ὁρατόριο τοῦ Ἁγ. Φιλίππου Neri καί ὁ Ὅμιλος τῶν Ἀνασφαλῶν Δεσποσυνῶν (φτωχές καί ἀνύπαντρες ἠλικιωμένες γυναῖκες).

Somme annuali, che riscuotevano gl' infrascritti Luoghi pii dalla
Pubblica Zecca sopra capitali investiti nei depositi della medesima:

Pio Ospital della Pietá	Ducati	12.051,60
Pio Ospital de' Derelitti	//	8.118,40
Pio Ospital degl' Incurabili	//	1.480,60
Pio Ospital di S.Lazaro e Mendicanti	//	2.236,18
Union delli quattro Ospitali sudetti	//	738,10
Pia Fraterna de' Poveri vergognosi in S.Antonin	//	23.105,18
Detta per Commissaria Perulli	//	9.602,00
Pia Casa delle Citele	//	6.522,43
Pia Casa di Sa. Maria del Soccorso	//	2.936,20
Pia Casa de' Catecumeni	//	3.060,00
Pio Luogo delle Penitenti	//	7.750,00
Compagnia delle Doncelle Periclitanti	//	8.589,20
Ospital militare di S.Servolo	//	156,14
Ospital di Santi Pietro e Paolo	//	1.527,12
Commissaria Tommaso Flangini	//	4.939,22
Commissaria Maria Bozzi Sarro	//	272,23
Commissaria dipendente dalla Casa Riscatto Schiavi	//	398,50
Scola della Santissima Trinitá per riscatto Schiavi	//	440,00
Ospizio Briatti per povere vedove in Murano	//	151,40
Oratorio di S. Filippo Neri nell' Ospital Mendicanti	//	99,10
	Effettivi Duc.	<u>94.173,80</u>

Ἡ συνύπαρξη τριῶν Ἑλληνικῶν Ἐπιτροπειῶν ἀνάμεσα στή Μείζονα Νοσοκομειακά καί Εὐαγή Ἰδρύματα τῆς Βενετίας κάνει κατάδηλο τό σημαίνοντα ρόλο τῆς Ἑλληνικῆς Ὁμογένειας στή διαχρονική ἱστορία τοῦ Πριγκιπάτου. Καί ἡ μὲν Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη διατρέχει τά κείμενα αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἡ οἱ δύο ἄλλες δέ Περούλη⁸⁹⁵ καί Σάρου⁸⁹⁶, εἶχαν ἀναπτύξει

⁸⁹⁵ Στοιχεῖα γιά τήν οἰκογένεια Περούλη στό ἔργο τοῦ Ruzza V., Famiglia Perulli da Atene a Venezia Vitorio Veneto 2000. Γιά τούς εὐπορους ἐν Βενετία Ἀθηναίους Περούληδες βλ. Καραθανάση Ἀ., ὅ.π., σ.230 σημ.2, ἀλλά καί Μέρτζιου Κ., ὅ.π., σ.110. Ἐπίσης στό Βελοῦδο Ἴ., ὅ.π., σ.187 ὅπου ὁ Μιχαήλ Περούλης ἀναδείχτηκε τέσσερις φορές Πρόεδρος τῆς Κοινότητος (Guardian Grande) τά ἔτη 1683, 1694, 1697, 1706.

⁸⁹⁶ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 536, ἔγγρ. ex officio relativo al Numero 496 L.P., ὅπου διά τῆς Ἐπιτροπείας Μαρίας Μπότση Σάρου συντηροῦνταν τρεῖς ἐνδεεῖς Ἕλληνες.

αξιόλογη κοινωνική δραστηριότητα στην πόλη των τεναγών. Μέ τη νέα τάξη πραγμάτων ή οικονομική στενότητα των Νοσοκομείων γινόταν προϊόντος του χρόνου άνυπόφορη.

Στίς 29 Μαΐου 1797 ή Έπιτροπή Διαβίωσης καί Ίδρυμάτων Λαϊκής Άρωγής ένημέρωσε την Προσωρινή Δημαρχία ότι θά χορηγοῦνταν ὄχι μόνο τό ποσό των 58.183 δουκάτων πρός έτήσια συντήρηση των τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων, αλλά καί τό πιστούμενο ποσό των 5.362 δουκάτων από ληγμένες μή έξοφλημένες έπιταγές για τά Νοσοκομεία του Έλέους καί των Άνιάτων⁸⁹⁷. Η Προσωρινή Δημαρχία της Βενετίας αποδέχτηκε τό μηνιαίο ποσό των 4.828 δουκάτων (σωστότερο 4.848)⁸⁹⁸ καθώς καί τη μηνιαία έξοφληση της πίστωσης των δύο Νοσοκομείων από 446 δουκάτα για ένα χρόνο⁸⁹⁹. Άφου ὅμως ή Έπιτροπή Οικονομικών καί Δημοσίου Ταμείου έξοφλησε τίς πληρωμές για Ίούλιο καί Ίούλιο 1797, τόν Αὔγουστο τίς ανέστειλε⁹⁰⁰. Τά τέσσερα Νοσοκομεία εισήλθαν καί πάλι σέ νέο κύκλο περιπετειών καί χρεών της τάξεως των 15.000 περίπου δουκάτων. Καί ενώ οί προηγούμενες πληρωμές δέν ήταν σέ θέση νά αποδοθοῦν ή νέα ήγεσία

Άπό την οικογένεια Σάρου εξέλεγαν Πρόεδροι της Έλλην. Κοινοτήτας, ὁ Νικ. Σάρος τό 1669-70, ὁ Λάμπρος Σάρος τό 1742, καί ὁ Ίωάννης Σάρος τό 1778 βλ. καί Βελοῦδου Ί., ὄ.π., σσ.187-189, ενώ για τόν έμπορ. οἶκο Σάρου βλ. Κρεμμυδά Β., Ίστορία του Έλληνικού Έμπορικοῦ Οἴκου της Βενετίας Σελέκη καί Σάρου. Μία στατιστική προσέγγιση, "Θησαυρίσματα" 12(1975), σσ.171-199. Ὁ Νικόλαος Σάρος τό 1696 ανέλαβε τη χρηματική δαπάνη κατασκευής των δώδεκα μεταλλίων μέ τους Άποστόλους γύρω από τό ναό του Άγίου Γεωργίου πού παρόλη την έπίπονη προσπάθεια ανάπλασής τους τό 1885 δέν έτυχαν επιβίωσης, βλ. καί Παλιούρα Ά., Μεταβυζαντινή Ζωγραφική Ίωάννινα 2000, σ.166 ὡς καί Βελοῦδου Ί. ὄ.π., σ.32. Για τους Κων/νο Σελέκη καί Λάμπρο Σάρο βλ. Μαλιτζου Χ., Ὁ Έλληνας έμπορος της Βενετίας, Έλευθεροτυπία "Ίστορικά" 29(2000), σ.29.

⁸⁹⁷ A.S.V., Pronved. sop. Ospitali e Luoghi pii b.169, fasc. Democrazia, έγγρ. της 29^{ης} Μαΐου 1797.

⁸⁹⁸ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ά.

⁸⁹⁹ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ά.

⁹⁰⁰ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ά.

μέ προκλητική κυνικότητα πρότεινε νέα σχέδια άρωγής. Διπλασίαζε δηλαδή τά μηνιαία ποσά βοήθειας τών τεσσάρων Νοσοκομείων σέ 8.510 δουκάτα καί ύποσχόταν τήν έξόφληση τών χρεών τους μέ ύπερφιάλες δηλώσεις γιά τά Εύαγή αυτά Ίδρύματα, λέγοντας ότι δικαίως άξιζαν τήν προτίμηση του λαου, άφου σ' αυτά νοσηλεύονταν, τρέφονταν καί εχαιραν βοήθειας εκτεθειμένα καί ορφανά παιδιά, ασθενείς κάθε ηλικίας καί φύλου καί άνάπηροι γέροντες πού ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός τους ξεπερνούσε ηδη τά 3.690 άτομα⁹⁰¹. Η μηνιαία αυτή ανωτέρω άρωγή θά περιλάμβανε επιπλέον τή συντήρηση 60 κατάκοιτων τής Έπιτροπείας Loredan, τή συντήρηση τών 18 χρονίων ασθενών τής πρώην Procuratia de ultra, τή συντήρηση τών γερόντων καί γεροντισσών τής πρώην Procuratia de Citra καί εκείνη ακόμη τών γερόντων καί γεροντισσών τής Έπιτροπείας Περούλη⁹⁰². Τό έγγραφο τών ύπερφιάλων παροχών -όποία ειρωνία- τελειώνει καί υπογράφεται στίς 13 Οκτωβρίου 1797. Η ειρωνία εγκειται στό γεγονός ότι τέσσερις ημέρες άργότερα μέ τή Συνθήκη του Campoformio η Βενετία χωρίς νά τό γνωρίζει θά δινόταν άπό τό Ναπολέοντα καί επισήμως στους Αυστριακούς.

Όσο γιά τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη, βίωνε καί αυτό τό δικό του ύπαρξιακό καί οικονομικό Γογλοθά όπως θά δοῦμε κατωτέρω.

Δέν ηταν όμως μόνο η έξωτερική καί μέ τά δεδομένα του κατακτητή, οικονομική άφαιμάξη καί διάλυση τών Νοσοκομείων τής Βενετίας. Υπήρχε καί μία αντίστοιχη εκ τών εσω χρόνια αποσάρθρωση του συστήματος νοσηλείας πού διαχρονικά τό οδήγησε στην εξαθλίωση καί στον άφανισμό τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Οι άθλιες νοσοκομειακές εγκαταστάσεις, η δυσανάλογη μέ τίς κλίνες υπερπληθώρα τών ασθενών καί η απομύζηση τών νοσοκομειακών πόρων άπό τούς διοικοῦντες⁹⁰³ αλλά καί άπό τούς ίδιους

⁹⁰¹ A.S.V., Provved. sop. Ospitali e Luoghi pii b.169, fasc. Democrazia, έγγρ. τής 13^{ης} Οκτωβρίου 1797.

⁹⁰² A.S.V., αυτόθι, φ.κ.ά.

⁹⁰³ A.S.V., αυτόθι, φ.κ.ά.

τούς πιστωτές, ἔφεραν τήν ἐκ θεμελίων σήψη στό σύστημα νοσηλείας καί τή διαπόμπευση τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας πάνω στό κρεβάτι τοῦ πόνου, ἃν ὑπῆρχε καί αὐτό. Τά ὀνόματα καί μόνο τῶν Νοσοκομείων: τοῦ Ἑλέους, τῶν Ἐπαιτῶν, τῶν Ἐγκαταλελειμμένων καί τά ἑκατοντάδες Ἄσυλα (ospizi) μπορούν νά προῖδεάσουν γιά τήν κατάστασι υἱείας στή Βενετία στό πρῶτο ἡμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα. Πολλοί πιστωτές ἐπέδνυαν στήν ἀνέχεια τῶν Ἰδρυμάτων καί στήν ἀνίατη καταληκτική πορεία τῶν δυστυχῶν ἀσθενῶν κατοχυρώνοντας τά κέρδη καί τά δικαιώματά τους μέσω συμβολαιογραφικῶν πράξεων⁹⁰⁴. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση φιλονικίας μεταξύ τοῦ Πολίτη Donato καί τῶν ἀδελφῶν Battaggia, πιστωτῶν τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἀνιάτων. Ἡ ἀντιπαράθεσι τῶν ἐν λόγῳ πιστωτῶν τοῦ Νοσοκομείου, στήν προσπάθεια οἰκονομικῆς ἀφαίμαξης τοῦ Θεραπευτηρίου κατέληξε στή δικαιοσύνη. Τό Νοσοκομεῖο ἀνυπεράσπιστο στούς ὄρους τῶν πιστωτῶν, αὐτονόπη ἔχασε τή δίκη. Τό ἴδιο συνέβη καί μέ τόν Donato, ἀφοῦ τό πόρισμα δικαίωσε τούς ἀδελφούς Battaggia⁹⁰⁵ εἰς βάρος του. Μεταξύ δηλαδή τῶν ἐκμεταλλευτῶν κέρδισε ὁ ἰσχυρότερος. Ἔτσι οἱ ἐν λόγῳ ἀδελφοί ὄχι μόνο κέρδισαν τά 387,12 δουκάτα βάσει τῶν πιστωτικῶν τους ἐγγράφων, ἀλλά καί τό δικαίωμα ἀποπληρωμῆς ὁποιασδήποτε ἀπαίτησῆς τους ἢ ἐπικαρπίας. Ἡ καταβολή μάλιστα τῶν χρημάτων θά μπορούσε νά γίνει σάν ἀνάληψη ἀπό τό ταμεῖο τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἀνιάτων ἀκόμη καί μέ μιά ἀπλή ἐξουσιοδότηση. Ὅσον ἀφορᾷ τήν περιουσία καί τά δικαιώματα τῶν Battaggia ἔναντι τοῦ Νοσοκομείου, αὐτά πλέον στό μέλλον θά ἐξασφαλιζόνταν μέ πλήρη νομική κάλυψη⁹⁰⁶.

Καί ὄλα αὐτά συνέβαιναν ἐνῶ συγχρόνως οἱ ἀσθενεῖς στοιβάζονταν κυριολεκτικά στούς χώρους τοῦ Νοσοκομείου μέ ἔκδηλο τό διαπόρημα ἐπιβίωσης.

⁹⁰⁴ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹⁰⁵ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹⁰⁶ A.S.V., αὐτόθι, ὁμοίως.

Τή νοσηρή αὐτή εἰκόνα τῶν Βενετικῶν Νοσοκομείων τήν ὁποία βίωσε ἕνας ἐπί 22 χρόνια πρῶν νοσοκομειακός υπάλληλος, μετέφερε μέ μία ἀναφορά καί ἕνα προτεινόμενο σχέδιο γιά τά Νοσοκομεῖα στό Γάλλο κατακτητή. Ἀρχίζει τήν ἀναφορά του μέ τόν ὀρισμό καί τόν ρόλο γενικά τοῦ Νοσοκομείου, πού ἀπό παλαιωτάτων χρόνων ἔχει ταχθεῖ στήν ἀνακούφιση τοῦ ἀνθρώπινου πόνου τῶν πλέον ἐνδεῶν καί ἀδυνάτων⁹⁰⁷. Πράγματι ὁποιος εἶχε χρήματα εἶχε καί κατ' οἶκον ἐπίσκεψη ἰατροῦ. Τό ἴδιο συνέβαινε καί μέ τούς Ἑλληνας τῆς Βενετίας, οἱ ὁποῖοι μάλιστα προτιμοῦσαν τούς Ἑλληνας ἰατρούς, ἐνῶ οἱ φτωχοί ὁμοεθνεῖς ἔκαναν εἰσαγωγή στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

Συνεχίζοντας ὁ υπάλληλος κάνει τήν διαπίστωση ὅτι ἡ πόλη καθημερινά βρίθεται ἀπό νέα ἰδρύματα τά ὁποῖα εἶναι τόσο πιά ἄθλια ὅσο γίνονται περισσότερα, ἀλλά ἡ κυβέρνηση κολακεύοντας τή ματαιοδοξία τῶν διαθετῶν προσφέρει πάντοτε τήν ἔγκριση λειτουργίας τους. Μιλώντας μέ τά πιά ἀπαξιώτικα λόγια γιά τό Νοσοκομεῖο dei Derelitti (τῶν Ἐγκαταλελειμμένων) τό θεωρεῖ καί ἐπικίνδυνο, ἀφοῦ στήν υἱεῖα ὄχι μόνο τοῦ νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ ἀλλά καί τῶν περιοίκων, ἄρχισαν πλέον νά γίνονται αἰσθητές οἱ ἐπιδράσεις τοῦ μολυσμένου ἀέρα, λόγω τῶν διαχεομένων σπυρτικῶν ἀναθυμιάσεων. Θεωρεῖ μάλιστα τό δυστυχῆ πολίτη τυχερό στή δυστυχία του, ἐάν ἡ ἀσθένειά του συνάδει μέ τούς ἀπαρхайωμένους νόμους εἰσαγωγῆς καί νοσηλείας, ἐνῶ καθημερινά ἕνα πλῆθος ἀσθενῶν ὄχι μόνο δέν καταφέρνει νά νοσηλευθεῖ στο Derelitti, ἀλλά χάνει κυριολεκτικά τήν ἐλπίδα εἰσαγωγῆς καί στά ἄλλα νοσηλευτικά ἰδρύματα⁹⁰⁸.

Συνεχίζοντας τήν ἀναφορά του γιά τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων ὅπου ἐφαρμοζόταν ἡ συφιλιδική θεραπεία, θά πεῖ ὅτι οὔτε αὐτό διέφερε ἀπό τά

⁹⁰⁷ A.S.V., *Provved. sop. Ospitali e Luoghi pii*, b.169, fasc. *Democrazia*, φ.χ.ἀ., ἔγγρ. "Prospetto degli Ospitali di Venezia", σσ.11 χ.ἀ. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχεῖακ. κείμενο σ.471, ἔγγρ.16.

⁹⁰⁸ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἀ.

ἄλλα Νοσοκομεῖα ἀφοῦ οἱ αἰθουσές του ἔμοιαζαν μέ γενικές ἀποθήκες. Καί ὅμως στό Νοσοκομεῖο αὐτό ἔπρεπε νά νοσηλευθεῖ, σέ τελείως ἀνθυγιεινές συνθήκες, ἕνα πλῆθος συφιλιδικῶν, ἀπό τούς ὁποίους τό 25% ἀπεβίωσε σέ ἀθλία κατάστασιν. Ὑπόψιν πρέπει νά ληφθεῖ καί ἡ λεπτομέρεια, πῶς οἱ περισσότεροι ἀσθενεῖς, λόγω τῆς περιορισμένης δυνατοῦτητας εἰσαγωγῆς ἔμεναν ἐκτός Νοσοκομείου, κυκλοφοροῦντες δέ ἀδέσποτοι, κέρδιζαν μόνο τόν οἶκτο τῶν συμπολιτῶν τους, ἐνῶ ἡ πολιτεία ἔχανε πολύτιμους πολίτες, ὅπως ὑποστήριξε ὁ ἐν λόγω ὑπάλληλος.

Ὁ τελευταῖος συνεχίζοντας τήν ἀναφορά του γιά τά Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας, χαρακτήρισε τό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἁγίου Νικολάου πού νοσήλευε ναυτικούς τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ, ἀγνοημένο καί παραμελημένο καί πῶς τά ἀνθυγιεινά χαμόσπιτα ἀπό τά ὁποῖα ἀποτελοῦνταν συνέθεταν κατ' ὑπόθεσιν μόνο αὐτό τό Νοσοκομεῖο⁹⁰⁹.

Παραλείποντας τά ὀνόματα ἄλλων Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων καί μένοντας πλέον στό Μείζονα, ὁ πρῶν νοσοκομειακός ὑπάλληλος ἐπισήμανε τήν οἰκονομική τους κατάρρευση, ἐξαιτίας τῆς ἐκμετάλλευσος καί τῆς κακῆς τους διαχείρισης.

Τό Ospedaletto (Derelitti) π.χ. κλονίστηκε λόγω τοῦ ἀπρόσμενα μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν νοσηλευομένων ἐνδεῶν καί τῆς κατακόρυφης αὔξης τῶν ἐξόδων του. Γλύτωσε τήν οἰκονομική κατάρρευση λόγω τῆς δημόσιας ἐπιχορήγησης, πού ὅπως εἶδαμε δέν ἦταν ἄλλη, ἀπό τά χρηματικά ποσά πού ὑπεξαιρέθηκαν ἀπό τήν Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη ἐκ μέρους τῶν Προνοπτῶν. Ἡ πτώχευση ὅμως τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἀνιάτων ἦταν ἀναπόφευκτη, ἐξαιτίας τῆς ληστρικής συμπεριφορᾶς τῶν πιστωτῶν, τῆς καταστροφικῆς διαχείρισης τῶν διοικούντων καί τῶν σφαλμάτων τῶν λειτουργῶν του. Τήν ἴδια μοῖρα εἶχε καί τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐπαιτῶν⁹¹⁰.

⁹⁰⁹ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹¹⁰ A.S.V., Provved. sop. Ospitali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia φ.χ.ἄ.

Τό πρώην νοσοκομειακό στέλεχος θά τελειώσει τήν ἀναφορά του, πλέκοντας τό ἐγκώμιο στόν κατακτητή καί λέγοντας ὅτι οἱ Βενετοί ὀφείλουν τήν ἀπελευθέρωσή τους στήν παρέμβαση τῆς γαλλικῆς ἰσχύος. Ὁ ἴδιος θά κάνει ἔπειτα ἔκκληση γιά συμπαράσταση καί βοήθεια.

Μετά τήν ἐμπεριστατωμένη αὐτή ἀναφορά γιά τά Νοσοκομεῖα ὁ πρώην νοσοκομειακός ὑπάλληλος θά προτείνει καί ἕνα Σχέδιο⁹¹¹ γιά τά ἴδια Νοσηλευτικά Ἰδρύματα χωρισμένο σέ δύο τομεῖς: Τήν ἄμεση οἰκονομική στήριξη τῶν Ἰδρυμάτων ἀφοῦ προέχει ἡ ἀνθρώπινη ζωή, ἐμμέσως ὁμως τήν κατάργησή τους καί τήν ἴδρυση ἑνός μεγάλου Ἐθνικοῦ Νοσοκομείου. Καί ὅσον ἀφορᾷ τό πρῶτο, εἰσηγήθηκε τήν ἄμεση λήψη μέτρων πρός ἐξεύρεση πόρων πού θά προέρχονταν ἀπό τρεῖς οἰκονομικούς θύλακες⁹¹²:

α) Ἀπό τήν Ἀδελφότητα τῶν Αἰδουμένων τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου πού ὅπως εἶδαμε ἀπολάμβαναν τίς ὑψηλότερες ἐτήσιες προσόδους ἀπό ὅλα τά Εὐαγή Ἰδρύματα τῆς Βενετίας. Μέ αὐτές θά μπορούσε προσωρινά νά διατηρηθεῖ ἡ λειτουργία τοῦ Ἱατρικοῦ Φαρμακείου Φτωχῶν Πρωτευούσης, ἐνῶ τά ὑπόλοιπα χρήματα θά ἀνακούφιζαν τά Νοσοκομεῖα πού δέν διέθεταν πόρους.

β) Ἀπό τό Νοσοκομεῖο ἢ Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου πού ἐπείσως διέθετε ἕνα ἐνεργητικό ὑπόλοιπο στήν Zecca 500 δουκάτων.

γ) Ἀπό τό Νοσοκομεῖο νοσηλείας Τραυματιῶν μέ τά ποσά πού κατασπαταλοῦνταν γιά τήν πολυτελή ζωή τοῦ προΐσταμένου του.

Περνώντας στό δεύτερο σκέλος τῶν εἰσηγήσεών του γιά τήν ὀργάνωση τῆς Ὑγείας καί ἔχοντας συνυπολογίσει τοπογραφικές καί ὑγειονομικές παραμέτρους, πρότεινε τή δημιουργία ἑνός Μεγάλου

⁹¹¹ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹¹² A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

Νοσοκομείου -σέ αντικατάσταση τῶν ἄλλων- στό νησί τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μεγίστου (Isola di S. Giorgio Maggiore)⁹¹³.

Ἐναλλακτική λύση ὅμως θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ καί ὁ “ἐμβολιασμός” τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἀνιάτων. Μέ τή σχετική ἀνακατασκευή καί τήν προσαύξηση τῶν κτιριακῶν του πτερύγων θά ἦταν σέ θέση νά στεγάσει αὐτό τό νέο Ἐθνικό Νοσοκομεῖο ἄνετα 500 ἀσθενεῖς, τό ἰατρικό, νοσηλευτικό καί βοηθητικό προσωπικό του⁹¹⁴.

Ἐπολόγισε μάλιστα ὁ εἰσηγητής καί τό πιθανότατο ποσό τῶν 100.000 δουκάτων σέ ρευστό, πού θά μπορούσε νά καταβληθεῖ ἀπό κάποιο ὄργανισμό γιά τή διεκπεραίωση αὐτοῦ τοῦ ἔργου⁹¹⁵. Πρίν 120 χρόνια (1680) ἡ ἀποπεράτωση τοῦ δεκάκλινου Νοσοκομείου Φλαγγίνη καί τῆς Σχολῆς εἶχε κατά πολύ ὑπερβεῖ τό ποσό τῶν 14.000 δουκάτων⁹¹⁶. Γιά τήν οἰκονομική συντήρηση τοῦ Ἐθνικοῦ Νοσοκομείου, ὁ ἀνωτέρω εἰσηγητής κατέθεσε τέσσερις προτάσεις καί τρία ἄρθρα πρὸς ἐξασφάλιση οἰκονομικῶν πόρων:

α) Τά ἔσοδα τῆς Μεγάλης Ἀδελφότητας τῶν Αἰδουμένων τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου μέ τήν ταυτόχρονη κατάργησή της, πού θά σήμαινε καί τήν κατάργηση τοῦ “τίτλου-ντροπῆς”⁹¹⁷.

⁹¹³ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ. Γιά τίς ἐτήσιες προσόδους τῆς Ἀδελφότητας τῶν Αἰδουμένων τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου βλ. ἀνωτ.σ.284.

⁹¹⁴ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹¹⁵ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹¹⁶ βλ. σημείωση ἀριθμ. 211.

⁹¹⁷ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di raure e Voluttà σελ. 79. Αὐτοί οἱ Αἰδούμενοι (ντροπιασμένοι) ὡς ἐλέχθη παραπάνω καί γιά τούς Barnabotti βλ. σημ. ἀρ. 659 ἀποτελοῦσαν μιὰ ἰδιαίτερη ομάδα πενήτων, οἱ ὅποιοι ἀπό μιὰ κατάσταση οἰκονομικῆς εὐμάρειας κατέληξαν στήν ἀπόλυτη ἔνδεια. Δέν διέθεταν οὔτε ἐπαγγελματικές ἱκανότητες, ἀλλ’ οὔτε καί ἐμπειρία χειρωνακτικῶν ἐργασιῶν γιά νά ἐπιβιώσουν. Ἐπαιτοῦσαν λοιπόν αἰδούμενοι. Καί ἐπειδή “ντρέπονταν” εἶχαν καλυμμένο τό πρόσωπό τους πρὸς τούς ἐλεοῦντες.

β) Τά ἔσοδα ἀπό τήν κατάργησιν τῆς θέσεως τοῦ Γραμματέα στίς Ἀδελφότητες, ἀλλά καί αὐτά ἀπό τήν ἄρση τῶν οἰκονομικῶν παροχῶν πρός τοὺς φτωχοὺς ἀσθενεῖς τῶν συνοικιῶν, ἀφοῦ θά ἐτύγχαναν πλέον ἀρωγῆς ἀπό τό Ἐθνικό Νοσοκομεῖο.

γ) Τά ἰσοβίως δεσμευμένα ποσά τῶν τριῶν *Procuratie, di supra, de citra* καί *de ultra* καθὼς καί τό μνηστικόν κεφάλαιο τῶν 24 δουκάτων σέ ἐτήσια Βάσις πού ὑποθετικά διένειμαν, ἀλλά μάλλον ἐπικαρποῦνταν οἱ *Procuratori*⁹¹⁸.

δ) Οἱ δωρεές πού θά ἀπελευθερώνονταν ἀπό τά καταργημένα Νοσοκομεῖα καί τά ἄλλα Εὐαγή Ἰδρύματα, οἱ ἐπιχορηγήσεις τῶν Μεγάλων Νοσοκομείων, τά κεφάλαια τῶν Ἐπιτροπῶν πού παρασιτοῦσαν στά Νοσοκομεῖα καί τά ποσά μιᾶς ὑπερπληθῶρας ὑπαλλήλων.

Ὅσο γιά τά τρία ἄρθρα, αὐτά συνιστοῦν ἔμμεσες λύσεις ἐξοικονόμησης πόρων διά τῆς δωρεάν ὑπηρεσίας ἰατρικοῦ καί νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ:

α) Προτείνεται ἡ δωρεάν ὑπηρεσία τῶν Καπουτσίνων Μοναχῶν πρός πνευματικό ὄφελος τῶν ἀσθενῶν καί οἰκονομικό ἀντίστοιχο τοῦ Νοσοκομείου, μέ ἀντάλλαγμα τήν ἀξιοπρεπή τους διαβίωσιν.

β) Προτείνεται ἡ δωρεάν ὑπηρεσία τῶν καλογραιῶν τοῦ Ἑπαιτικοῦ Τάγματος στήν πλύσιν, ραφή καί διόρθωσιν τῶν λευκῶν εἰδῶν τοῦ Νοσοκομείου ἀφ' ἑνός, ἀλλά καί στό ἀνιδιοτελές ἔργον τῆς ἀδελφῆς νοσοκόμας, ἀφ' ἑτέρου.

γ) Προτείνεται ἡ ὑποχρεωτική πενταετής πρακτική σέ ὁποιοδήποτε ἀπό τό ἐξωτερικό πού θά ἐπιθυμοῦσε νά ἐξασκήσῃ τή Χειρουργική στή Βενετία μέ μόνη ἀνταμοιβή τήν κατοικίαν, τήν τροφήν καί τά βιβλία⁹¹⁹.

⁹¹⁸ Γιά τοὺς *Procuratori* βλ. ἀνωτ.σημ.92.

⁹¹⁹ A.S.V., *Provveditori sopra Ospitali e Luoghi pii*, b.169, fasc. *Democrazia*, φ.κ.α, ὅπου, ὅπως δήλωνε ὁ εἰσηγητής, δέν ὑπῆρχε ἔθνος στό ὁποῖο γινόταν τόση ἀπάνθρωπη κατάχρησις ἀνικανότητος καί ἀνοησίας, ἀπό τοὺς ἀσκούμενους στή χειρουργική ὅσο στή Βενετία. Ἡ ἀνεπανόρθωτη μάλιστα ἀπώλεια χρόνου ἐκ μέρους ἐκείνων τῶν νεαρῶν σέ μία λανθασμένη καί ἐλαττωματική πρακτική καί ἡ γνωστή πιά σέ ὅλους κατάχρησις τοῦ πτυχίου τῆς Ἰατρικῆς σέ τόσες περιπτώσεις πού δέν τό ἄξιζαν, δημιουργοῦσε μία γενική εἰκόνα ἀποστροφῆς.

Στά δεδομένα τῆς ὑγιοῦς μεταρρύθμισης τοῦ νέου Νοσοκομείου προτείνεται καί ἡ στέγαση τῶν ἀπανταχοῦ ὀρφανῶν στό Ὅρφανοτροφεῖο τῶν Ἐπαιτῶν, ὅπου μάλιστα θά πρέπει νά τύχουν καί κάποιας ἐκπαίδευσης καί μόρφωσης γιά νά γίνουν ἀξιοί πολῖτες στό μέλλον⁹²⁰.

Προτείνεται ἀκόμη, ἐπί τῆ βάσει μιᾶς ὑγιοῦς πολιτικῆς καί μίας προσεγμένης δημόσιας ἠθικῆς, ἡ δημιουργία στό ἴδιο Νοσοκομεῖο ἐνός ἀσύλου ὑποστήριξης γιά τίς "ἔνοχες γυναῖκες", ὅπου θά μπορούσαν μέ ἀσφάλεια, ἄνεση καί ἐχεμύθεια νά φέρνουν εἰς πέρας τή γέννα τους. Ἐκεῖ θά εἶχαν τά ἀπαραίτητα γιά τή λοχεία τους, πού λόγω ἀνέχειας καί αἰδοῦς, μέχρι τότε δέ μπορούσαν νά ἐξασφαλίσουν. Ἔτσι οἱ γυναῖκες ἀφενός μὲν θά ἦταν σέ θέση νά προστατεύσουν τήν ὑγεία καί γονιμότητά τους, ἀφετέρου δέ, δέν θά κατέφευγαν στήν ἐγκατάλειψη βρέφους ἢ τή βρεφοκτονία, πού πάντα κόστιζε ζωές πολιτῶν στό κράτος⁹²¹.

Ὅλοκληρώνοντας τίς προτάσεις του γιά τό Νέο Νοσοκομεῖο ὁ ἀνώνυμος εἰσηγητής πρότεινε ὄχι μόνο τή δημιουργία ἐνός Νομοθετικοῦ καί Πειθαρχικοῦ Σχεδίου Λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου, ἀλλά καί τή σύσταση Ἐπιτροπῆς Οἰκονομικῆς Ἀξιολόγησης τῶν Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων καί Ἀδελφοτήτων, τά χρήματα τῶν ὁποίων θά ἐξασφάλιζαν πλέον τήν ἐτήσια οἰκονομική συντήρηση τοῦ Νοσοκομείου. Συνέστησε δέ νά διοριστοῦν ἀξιοί καί ἔντιμοι διαχειριστές ὅπως οἱ Mondini τοῦ Ospedaletto καί οἱ Rossi τῆς Ἐπιτροπείας Loredan καί ἐξέφρασε τήν πεποίθησι, πῶς μέ ὅλα τά ἀνωτέρω μέτρα τό Νέο Νοσοκομεῖο δέν θά εἶχε καμία σχέση μέ τά μέχρι τοῦδε Θεραπευτήρια, πού ὑπῆρξαν ὄχι μόνο θῦμα ἐγκατάλειψης ἀπό τήν προηγούμενη κυβέρνησι, ἀλλά καί ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης τῶν ἐκάστοτε διοικούντων⁹²².

Μπορεῖ νά μὴν μᾶς ἔγινε γνωστό τό ὄνομα τοῦ ἔμπειρου αὐτοῦ νοσοκομειακοῦ ὑπαλλήλου, μέ τήν πτώσι ὅμως τῆς Γαλνηνοτάτης ἀλλαξαν

⁹²⁰ A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ.

⁹²¹ A.S.V., Pronved. sop. Ospitali e Luoghi pii, b.169, fasc. Democrazia, φ.χ.ἄ.

⁹²² A.S.V., αὐτόθι, φ.χ.ἄ., γιά τά Ospizi, Lazzaretti, καί Ospedali βλ. καί Bergdolt K., Hospitza, Lazarette und Krankenhäuser in Venedig ein historischer Abriss, in: "Historia-Hospitalium" 19(1993-94), σσ.68-91.

πάρα πολλά πράγματα στό χώρο τῆς υγείας. Καταργήθηκαν τά αἰωνόβια καί καταθλιπτικά ἄσυλα (ospizi), σταδιακά δέ καί τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα πρὸς δημιουργία πράγματι ἑνὸς νέου Νοσοκομείου: τοῦ Ospitale Civile.

2. ΤΑ “ΦΡΕΝΟΚΟΜΕΙΑ” ΤΟΥ S. SERVULO ΚΑΙ S. CLEMENTE

Πρὶν ἀσχοληθοῦμε μέ τό Ospedale Civile, πού ἦταν σύγχρονο μέ τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο κατά τή “Μεταβατική” καί “Δευτέρα περίοδο” λειτουργίας του, θά πρέπει ν’ ἀναφερθοῦμε καί στά δύο θεραπευτήρια ψυχικῶν νόσων τῶν Βενετῶν, τό Frenocomio (manicomio) ἀνδρῶν di S. Servolo καί αὐτό τῶν γυναικῶν di S. Clemente, πού κατά τό τέλος τοῦ 18^{ου} αἰῶνα καί κατά τόν 19^ο διεδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στά θέματα ψυχικῆς ἀρωγῆς τῶν Βενετῶν καί τῶν κατοίκων τοῦ Βένετο γενικότερα.

Ἡ νησίδα S. Servolo στά νότια τῆς βενετικῆς λιμνοθάλασσας ἦταν ὁ τόπος ἐπιλογῆς τῶν Fatebenefratelli, Νοσοκομειακῶν Ἀδελφῶν τοῦ Τάγματος S. Giovanni di Dio⁹²³ γιά νά μεταφέρουν τό Στρατιωτικό Νοσοκομεῖο τοῦ Messer Gesu Christo⁹²⁴ ἀπό τό Castello. Τό ἀνωτέρω

⁹²³ Οἱ Fatebenefratelli (κάντε τό καλό ἀδελφοί) ἦταν γνωστοί στή Βενετία ἀπό τό 1600. Ἔρχονταν συχνά νά προμηθευτοῦν γιά τίς φαρμακευτικές τους δραστηριότητες, τά σπάνια φυτά καί βότανα πού εἰσάγονταν ἀπό τίς μακρινές χώρες, ἀλλά καί γιά νά ἀγοράσουν φαρμακευτικούς ἀμφορεῖς καθώς καί γυάλινα ἐργαλεῖα γιά τή φαρμακοποιία τους. Γιά τούς Fatebenefratelli καί τή νοσοκομειακή τους δραστηριότητα βλ. Razzini A., Assistenza e ospedali nella storia dei Fatebenefratelli Torino 1956 καθώς καί Radice G., Mapelli C., I Fatebenefratelli: Storia della Provincia Lombardo-Veneta di S. Ambrogio dell'Ordine Ospitaliero di S. Giovanni di Dio, I conventi – ospedali di Servolo di Venezia e della SS.ma Pietà di Zara, Milano 1990. Γιά τά αἰθέρια ἔλαια, τά ἀρώματα καί τά μυροδοχεῖα στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα βλ. Ἀκτσελή Δ., Μανακίδου Ε., Ἀρώματα καί μυροδοχεῖα. Τά αἰθέρια ἔλαια στήν κοσμητική, τήν ἰατρική καί τίς λατρευτικές τελετές τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, Καθημερινή “ Ἐπτά ἡμέρες” 29/6/1997, σ.9-11, ὅπου περιγράφονται πλεῖστα μυροδοχεῖα ὅπως οἱ ἀρύβαλλοι, τά ἀλάβαστρα, τό ἐξάλειπτρο, οἱ λήκυθοι, οἱ πλημοχόες κ.α.

⁹²⁴ Τό Νοσοκομεῖο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ospedale di Messer Gesù Christo) στό Castello ἰδρύθηκε τό 1474 γιά νά στεγάσει τούς ἀλῆτες καί πλάνητες πού

Νοσοκομείο αδυνατούσε νά καλύψει τίς ανάγκες τῶν τραυματιῶν καί ἀσθενῶν στρατιωτῶν τοῦ Βενετοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1714 καί ἡ νησίδα⁹²⁵ πρόσφερε εὐρυχωρία γιά νέες κτιριακές ἐγκαταστάσεις καί ἀσφάλεια στίς ἀπόπειρες λιποτακτούντων στρατιωτῶν. Τό Στρατιωτικό Νοσοκομείο τοῦ S. Servolo ἄρχισε νά λειτουργεῖ στίς 8 Ὀκτωβρίου 1716, μέ τή μεταφορά τῶν 400 πρώτων νοσηλευομένων ἀσθενῶν. Οἱ νοσοκόμοι ἀδελφοί Fatebenefratelli (Κάντε τό καλό ἀδελφοί) κάνοντας διαρκῶς πειράματα μέ φαρμακολογικά βότανα εἶχαν γνώσεις φαρμακολογίας καί θεραπευτικῆς μέ πλεῖστα ἔγγραφα στή διασωθεῖσα βιβλιοθήκη τοῦ νησιοῦ⁹²⁶, ἐνῶ ἡ δραστηριότητά τους φθάνει μέχρι τό 1902, τότε πού καί τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκερινγκ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας διερχόταν τήν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του.

Τούς πρώτους ψυχασθενεῖς δέχθηκε τό S. Servolo τό 1725⁹²⁷ ἐπί πληρωμῆ, διότι οἱ ἀντίστοιχοι φτωχοί κατέληγαν ἀλυσοδεμένοι στά ἀμπάρια τῆς fusta⁹²⁸ πού ἀγκυροβολημένη μπροστά στό ἀνάκτορο τοῦ Δόγη ἦταν

κοιμόνταν στίς στοές τοῦ Rialto. Ἀργότερα καθιερώθηκε νά περιθάλλει γερασμένους ναυτικούς, ἀναξιοπαθοῦντες καί ἀσθενεῖς στερημένους μέσων πρὸς ἐπιβίωση. Ὡς Στρατιωτικό Νοσοκομείο ὑπό τήν ἐποπεία τῶν Fatebenefratelli θά νοσηλεύσει πλῆθος τραυματισμένων στρατιωτῶν ἀπό τό Βενετοτουρκικό πόλεμο τοῦ 1714 βλ. Vanzan Marchini N.E., Luoghi...σ.91, ἐπίσης Lotter G., ὁ.π., σ.90, Semi F., Gli Ospizi di Venezia ὁ.π., σσ.72-73.

⁹²⁵ Vanzan Marchini N.E., San Servolo e Venezia...σ.66.

⁹²⁶ Vanzan Marchini N.E., Luoghi... ὁ.π., σσ.91-92, ἐπίσης Riva E., L' antica farmacia dell' Ospedale di San Servolo Venezia, in Atti e Memorie, Pubblicazione quadrimestrale dell' A.I.S.F., Anno XIII No 1 Aprile 1966, σ.51.

⁹²⁷ Γιά λεπτομέρειες στήν ἱστορία τῆς παραφροσύνης (τρέλας) καί τῶν φρενοβλαβῶν στή Βενετία τοῦ 18^{ου} αἰῶνα βλ. Vanzan Marchini N.E., La follia, una nave una città. Storia di pazzi e di pazzie a Venezia nel '700, Oriago-Mira 1981.

⁹²⁸ Ἡ fusta (Μυοπάρων) μέ μία σειρά κουπιῶν ἀπό τήν πλώρη μέχρι τό κομμένο της κατάρτι καί ἀπό ἐκεῖ μέ δύο σειρές μέχρι τήν πρύμνη, ὑπῆρξε σκάφος κωπηλατικῆς ἐκπαίδευσης ἐγκληματιῶν πού προορίζονταν νά καλύψουν τά πληρώματα στίς γαλέρες. Εἰρωνικά τό ἀποκαλοῦσαν "Πανδοχεῖο τοῦ Λυτρωτῆ"

έτοιμη μέ τή πυροβόλα τής νά καταστείλει κάθε έπαναστατικό κίνημα έναντίον του Πριγκιπάτου στήν Ριατσετα. Μέ τήν πώση του όμως τό 1797 ό Ναπολέων έδωσε διαταγή, στό S. Servolo νά νοσηλεύονται όλοι άνεξαιρέτως οί ψυχοπαθείς καί μαινόμενοι μανιακοί. Τοποθετήθηκαν τέσσερις Citadini (πολίτες) στή διοίκηση. Μέ τήν αλλαγή καθεστώτος καί τήν έλευση τών Αυστριακών, ή διεύθυνση τής αστυνομίας ανέλαβε τήν αρμοδιότητα έγκλεισμού καί απόλυσης τών τροφίμων. Επί πλέον ή δωρεά τών 100.000 δουκάτων τόν Οκτώβριο του 1802 από τόν πρώην τελευταίο Δόγη Lodovico Manin⁹²⁹ γιά τή θεραπεία ψυχοπαθών, χρηματοδότησε τήν ίδρυση

(la locanda del Redentor) καί ό κυβερνήτης του εκλεγόταν από τό Συμβούλιο τών Δέκα. Διατήρησε τό όνομά του καί μετά τήν αντικατάστασή του από άλλο τύπο πλοίου, κατά συνειρμό μέ τό μαστίγιο (frusta) πού χρησιμοποιούσαν οί Βασανιστές γιά νά επιβάλλουν καί ρυθμίσουν τήν κωπηλασία. Κατά τή διάρκεια καί ιδίως τό τέλος του 18^{ου} αιώνα πού ή Βενετία είχε χάσει τή ναυτική τής ισχύ καί δέν χρησιμοποιούνταν πλέον πολλοί κωπηλάτες, τό πλοίο μετατράπηκε σέ πλωτό άσυλο ασθενών εκ τών φυλακών, ως καί μαινόμενων μανιακών πού θεωρούνταν επικίνδυνοι γιά τούς πολίτες καί τήν οικογένειά τους. "Τό πλοίο τών τρελών" άγκυροβολημένο πάντα στό ντόκο του Αγίου Μάρκου εξέφραζε ένα νοσηρό σύμβολο ψυχασθένειας, συγχρόνως όμως καί άπόθησης εκ μέρους του λαού γιά μιá ομάδα ανθρώπων μέ πνευματική νόσο πού έπρεπε νά εκριζωθεί καί απομακρυνθεί από τό περιβάλλον τής πόλης. Δεχόταν τούς φτωχούς άλυσσοδεμένους ψυχοπαθείς διότι οί πλούσιοι έναντι άμοιβής γίνονταν δεκτοί στό S. Servolo. Μέ τήν είσοδο του Ναπολέοντα στή Βενετία καταργήθηκε ή fusta καί οί φτωχοί ψυχοπαθείς μεταφέρθηκαν καί αυτοί στό Frenocomio di S. Servolo βλ. καί Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ό.π., σσ.93-94, επίσης Willms W., La fusta, San Servolo, Santo Spirito, in "Quaderni del Centro Studi Veneziani" No 44, Venezia 1993, βλ. καί πίνακα του Canaletto, σ.509.

⁹²⁹ βλ. Vanzan Marchini N.E., S. Servolo...ό.π., σ.111, ό Manin αναφερόμενος στους ψυχοπαθείς ζήτησε οί παράφρονες νά νοσηλεύονται μέ ευμένεια καί νά επιδιώκεται ή επανάκτηση τής υγείας τους.

του Φρενοκομείου γυναικῶν (*manicomio femminile*). Μέ τήν ἔλευση τῆς Δευτέρας Γαλλικῆς Κατοχῆς ἢ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰταλίας (*Regno d' Italia*) 1806-1814 καταργήθηκαν ὅλες οἱ ἐπιμέρους διοικήσεις τῶν Νοσοκομείων, τά ὅποια πλέον ἀνῆκαν στό Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν καί μάλιστα στό *Forum Φιλανθρωπίας* ἀποτελούμενο ἀπό τόν Πατριάρχη, τόν Πρόεδρο τοῦ Ἐφετείου καί τό Δήμαρχο. Δύο χρόνια ἀργότερα τό *S. Servolo* λειτουργοῦσε ἀποκλειστικά ὡς Κεντρικό Φρενοκομεῖο τῶν δύο φύλων (*manicomio centrale per due sessi*)⁹³⁰. Τό 1819 ἐπί Δευτέρας Αὐστριακῆς Κατοχῆς τό Φρενοκομεῖο πέρασε στήν οἰκονομική ἐπιδότηση τοῦ Δημοσίου Ταμείου, ἐνῶ πραγματοποιήθηκε καί μία μεταφορά τῶν “ἡπιότερων” φρενοβλαβῶν στό νεόδμητο *Ospitale Civile*. Κατά τήν περίοδο 1822-29 ἐνῶ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου -μετά μάλιστα καί τό Διάταγμα τῆς 20^{ης} Φεβρουαρίου 1820- διεξήγαγε ἕναν ἀγῶνα ἐπιβίωσης, στό *S. Servolo* γίνονταν κτιριακές ἐπεκτάσεις καί προσπάθειες βελτίωσης τῶν συνθηκῶν ὑγιεινῆς καί περίθαλψης τῶν τροφίμων⁹³¹. Τό 1834 μεταφέρθηκε τό τμήμα φρενοβλαβῶν γυναικῶν στό ἀντίστοιχο τοῦ *Ospitale Civile* πού εἶχε πρόσφατα δημιουργηθεῖ καί ἔτσι στό *S. Servolo* νοσηλεύονται πλέον μόνο ἄνδρες. Τό 1846 γιά τίς ἀνάγκες τῆς λουτροθεραπείας ἔγινε εἰδική ἐγκατάσταση ψυχροῦ καί θερμοῦ ὕδατος, ἐνῶ ἕνα χρόνο ἀργότερα ὁ ἰατρός πατήρ *Prosdocimo Salerio* θεωρητικός τῆς ἐργασιοθεραπείας ἀναμόρφωσε τό θεραπευτικό σύστημα τοῦ Ψυχιατρείου⁹³².

⁹³⁰ Ἡ ὀνομασία αὐτή “Κεντρικό Φρενοκομεῖο τῶν δύο φύλων” εἶχε θεσπιστεῖ τό 1809, βλ. *Cavazzana Romanelli F., L' Ottocento, in Difesa della sanità...ῶ.π., σ.135.*

⁹³¹ Στίς 27 Αὐγούστου 1827 κατά τήν ἐπιθεώρηση μίας πολιτικο-ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς στό *S. Servolo*, ἀποφάνθηκε ὅτι, ἐάν συναθροίζονταν ὅλοι οἱ ἐπικίνδυνοι ψυχοπαθεῖς τοῦ Βένετο στό νησί θά κατορθωνόταν ἡ ἀπομόνωση καί περιθωριοποίησή τους, ἐνῶ οἱ ἀβλαβεῖς ἀνοικοί θά νοσηλεύονταν στό *Civile*. βλ. καί *Galzigna M., Terzian H., (a cura di) L' Archivio della follia il manicomio di S. Servolo e la nascita di una fondazione, Venezia 1980, ἐπίσης Vanzan Marchini N.E., S. Servolo...ῶ.π., σ.114.*

⁹³² Ὁ *Salerio Prosdocimo* ἐπί ἑννέα χρόνια παρακολουθώντας τούς ἀσθενεῖς καί τήν θεραπεία τους, κατάρτισε στατιστικούς πίνακες τούς ὁποίους συγκέντρωσε στό

Κατά τήν περίοδο μεταξύ 14-27 Αὐγούστου 1849 ἐπί Governo Provisorio (Προσωρινῆς Κυβέρνησης) στά πλαίσια τῆς ἐπανάστασης τῶν Βενετῶν κατά τῶν Αὐστριακῶν, στό S. Servolo ἀπεβίωσαν 120 ἄτομα ἀπό χολέρα⁹³³, ἐνῶ ἕνα χρόνο ἀργότερα ὁλοκληρώθηκε ἡ ἀνακαίνιση τῆς χειρουργικῆς αἴθουσας τοῦ Ψυχιατρείου, μέ τήν ἀγορά μάλιστα ἀγγλικῶν χειρουργικῶν ἐργαλείων ἀξίας 3.000 λιρῶν. Τό 1854 πυρκαγιά κατέστρεψε τή νότια πτέρυγα τοῦ ἰδρύματος. Τό 1885 μία εἰκοσαετία περίπου ἀπό τήν ἴδρυση τοῦ νέου Ἰταλικοῦ Κράτους οἱ Fatebenefratelli ἐπικύρωσαν τό ὀργανικό καταστατικό τοῦ Ψυχιατρείου⁹³⁴, ἀλλά στίς ἀρχές τοῦ 20^{ου} αἰῶνα καταγγελία στήν ἐφημερίδα *Adriatico* ἀποκάλυψε σκάνδαλο κακοποίησης ἀσθενῶν στό Ψυχιατεῖο. Τό 1904 ἐπῆλθε ὀριστική ρῆξη μεταξύ Fatebenefratelli καί Πολιτικῶν Ἀρχῶν. Τά Ψυχιατεῖα τοῦ S. Servolo καί S. Clemente συγχωνεύονται σέ ἕνα φιλανθρωπικό ἴδρυμα⁹³⁵, ἐνῶ ἕνα χρόνο ἀργότερα τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ ἀναστέλλει γιά πάντα τή λειτουργία του.

Ὡς ἐλέχθη μόλις παραπάνω, τό 1834 στό νεόδμητο Ospedale δημιουργήθηκε ἕνα τμήμα ψυχασθενῶν γυναικῶν καί ἔτσι μεταφέρθηκαν σ' αὐτό ὅλες οἱ *maniache* (μανιακές) πρὸς ἀποσυμφόρηση τοῦ S. Servolo πού ἐκεῖνο τό διάστημα δεχόταν ἀσθενεῖς ἀπό τίς βενετικές ἐπαρχίες, τή Δαλματία καί τό Τυρόλο. Ἐτσι στό S. Servolo θά νοσηλεύονται ἐφεξῆς μόνο ἄνδρες⁹³⁶. Ἡ μεγάλη ἔξαρση ψυχασθένειας ἐκεῖνο τό διάστημα ὄφειλε τήν παρουσία της στό τελευταῖο στάδιο τῆς πελλάγρας πού μάλιστα τούς πληθυσμούς τοῦ Βένετο.

Tavole statistiche degli alienati che ebbero cura nel Morocomio Centrale Maschile in San Servolo di Venezia nel novennio 1847-1855 inclusivi.

⁹³³ Vanzan Marchini N.E., *S. Servolo...ῶ.π.*, σ.118.

⁹³⁴ αὐτόθι, σ.126.

⁹³⁵ Vanzan Marchini N.E., *S. Servolo...ῶ.π.*, σ.126.

⁹³⁶ αὐτόθι, σ.116.

Ήταν χαρακτηριστική νόσος τῶν φτωχῶν ἐπαρχιῶν πού εἶχαν ὡς βασική διατροφή τό καλαμποκάλευρο, φτωχότατο σε πρωτεΐνες⁹³⁷. Ἡ πελλάγρα (pelle=δέρμα, argo=τραχύς) στήν κοινή συμπτωματολογία τῶν πασχόντων παρουσίαζε δερματίτιδα, διάρροια καί ἄνοια, συμπτώματα πού ὀφείλονται στήν ἔλλειψη νιασίνης σίς βιταμίνες τοῦ συμπλέγματος-Β. Ἐπειδή ὁμως ἡ νιασίνη (νικοτινικό ὄξύ) συντίθεται στόν ὄργανισμό ἀπό τήν τρυπτοφάνη, ὑποσιτισμός καί μονήρης διατροφή μέ καλαμποκάλευρο, πού εἶναι ἐλάχιστης τρυπτοφανικῆς περιεκτικότητας, ὀδηγοῦσαν μέ ἀκρίβεια στή στερητική νόσο. Πάντα βέβαια ὑπῆρχε ἡ ἄποψη ὅτι τό καλαμποκί ἐμπεριέχει κάποιον πελλαγρικό παράγοντα, ἥ ὅτι τοῦ λείπει κάποιος, προληπτικός τῆς πελλάγρας⁹³⁸.

Σέ δύσκολες ἐποχές, κυρίως κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 18^{ου} καί κατά τόν 19^ο αἰῶνα ὅπου οἱ ἀγροτικοί πληθυσμοί τοῦ Βένετο λόγω ἀκραίας οἰκονομικῆς ἔνδειας διατρέφονταν ἀποκλειστικά ἀπό ἀραβόσιτο (καλαμποκάλευρα, καλαμποκοπολτό κλπ.) ἡ νόσος ἔφθασε σέ τραγικά ποσοστά ἐνδημίας. Οἱ ἄνθρωποι κατά χιλιάδες κυκλοφοροῦσαν μέ ἔντονα ἐξανθήματα στά γυμνά ἄνω καί κάτω ἄκρα ἐκτεθειμένα στήν ἡλιοφάνεια πού τά ἐπιδεινῶνε, ἐνῶ σταδιακά μετατρέπονταν σέ πληγές μέ φυσαλίδες πομφόλυγες, ραγάδες καί λέπια πού ὅταν ἀπέπιπταν ἀποκάλυπταν πλέον ἕνα

⁹³⁷ Magliaretta L., Alimentazione, casa, salute, in Storia d' Italia. Le regioni dall' Unità a oggi. Il Veneto, a cura di Silvio Lamaro Torino 1984, σσ.635-698, Βλ. καί Bernardi De A., Il mal della rosa. Denutrizione e pellagra nelle champagne italiane fra '800 e '900, Milano 1984, σ.37, ἐπίσης Molmenti P., Storia di Venezia nella vita privata, Trieste 1973, τόμ.3, σ.905, ἀλλά καί Terzian H., Popolazioni a rischio: i pellagrosi, in L' archivio della follia, Il manicomio di S. Servolo e la nascita di una Fondazione, Venezia 1980, σσ.95-109.

⁹³⁸ Chatton M., Ullman P., Διατροφή ἠ διαταραχές τῆς θρέψης καί τοῦ μεταβολισμοῦ, Βλ. Krupp M., Chatton M., Tierney L., Σύγχρονη Διαγνωστική καί Θεραπευτική τόμ.2, ἑλλην. ἔκδ. Ἀθήνα 1987, σ.1164, Βλ. καί Καπετανάκη Ἰ. ὅ.π., Δερματολογία...σ.517 ὅπου P.P.F. (=pellagra preventive factor).

δέρμα ευάλωτο, ξηρό, ατροφικό και καχεκτικό όπως των γερόντων. Τίς διαρκείς διάρροιες μετή συνοδό αφυδάτωση και καταστροφή του ηλεκτρολυτικού ισοζυγίου διαδεχόταν ένα τελικό στάδιο μη αναστρέψιμων ψυχικών αλλοιώσεων, με πλήρη αποσύνθεση του πνευματικού υπόβαθρου που οδηγούσε στην κατάθλιψη, διανοητική αμβλύτητα, απάθεια και άκαμψία. Τό πρόβλημα μέσα από την αθλιότητα διαβίωσης και τον αλκοολισμό έλαβε κοινωνικο-πολιτικές διαστάσεις⁹³⁹. Οί pellagrosi του τελικού σταδίου έπρεπε να "έγκλειστούν". Τό 1855 αποφασίστηκε και τό 1858 άρχισαν οί έργασίες ανέγερσης του Νέου Φρενοκομείου Γυναικών⁹⁴⁰ στή νησίδα του S. Clemente στή νότια βενετική λιμνοθάλασσα.

Τό νέο ίδρυμα έγκλεισμού μελετήθηκε από τον Pietro Beroaldi εκτελέστηκε δέ σέ σχέδια των Domenico Graziussi, Annibale Forcelini και Tommaso Meduna. Από πλευράς δομής και λειτουργίας είχε ως πρότυπο εκείνο της Βιέννης. Βρισκόμαστε εξάλλου στήν τρίτη και τελευταία περίοδο Αυστριακής Κατοχής (1749-1866). Κατά τίς ιδέες λοιπόν της Florence

⁹³⁹ Molmenti P., ό.π., τόμ.3, σ.905 βλ. και Bernardi De A., *Pellagra, Stato e scienza medica: la curabilità impossibile*, in *Storia d' Italia, Annali, 7, Malattia e medicina*, a cura di Franco Della Peruta, Torino 1984, σσ.681-704, και Bernardi De A., *Pellagra e alcolismo: sviluppo capitalistico e trasformazioni nella configurazione sociale del ricovero psichiatrico (1780-1915)*, in *Tempo e catene. Manicomio psichiatria e classi subalterne*, Milano 1980, σσ.227-294.

⁹⁴⁰ Για τό Φρενοκομείο Γυναικών του S. Clemente βλ. Balbi F., *L' isola di S. Clemente e il nuovo manicomio femminile*, Venezia 1872, Seguso A., *L' isola di S.Clemente ed il nuovo manicomio centrale femminile delle provincie venete*, Venezia 1873, Willm W., *San Clemente. Storia di un isola veneziana. Uno dei primi manicomi femminili in Europa*, "Centro Tedesco di studi veneziani", 44(1993), Vigna C., *Il nuovo Manicomio Femminile di S. Clemente. Primo resoconto statistico*, Venezia 1874, Pelt P., *Cenni storico medici intorno al morocomio femminile di Venezia*, Venezia 1847, Bonvecchiato E., *Relazione sul Manicomio femminile centrale veneto di S.Clemente in Venezia*, Venezia 1892.

Nightingale καί τίς θεωρίες τοῦ Robertson κατασκευάστηκε ἕνα συμπαγές καί σκοτεινό κτίριο μέ τελείως ἀπομονωμένα τμήματα καί ἕνα μοναδικό διάδρομο ἐπικοινωνίας. Ἡ ἀπόλυτη αὐτή ἔκφραση ἐγκλεισμοῦ ὑπῆρξε ὅ,τι χειρότερο σπὴν ἤδη διαταραγμένη ὑγεία τῶν ταλαιπωρημένων γυναικῶν. Τὴν 1^η Ἰουλίου 1873 ἐπὶ ἐλευθέρου Ἰταλικοῦ Κράτους, μέ τὴ Βενετία μία πλέον ἐκ τῶν ἰταλικῶν πόλεων καί τὸ Βένετο ὁμοίως μία ἐκ τῶν ἰταλικῶν ἐπαρχιῶν, ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ “Κεντρικοῦ Φρενοκομείου Γυναικῶν τῶν Βενετικῶν Ἐπαρχιῶν”. Τὴν ἄμεση μεταφορὰ ἀπὸ τὸ Ospitale Civile τῶν πρώτων 358 ψυχασθενῶν γυναικῶν, ἀκολούθησε μία δεύτερη 416 ὁμοίων, γιὰ νὰ ἀνέλθει πολὺ σύντομα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλειστων σὶς 819 ἀσθενεῖς. Τὸ νέο Φρενοκομεῖο ἐν τῇ γενέσει του ἦταν ἤδη ἀνεπαρκές. Τὸ Ospitale Civile ἔπρεπε καί πάλι νὰ ἐνεργοποιήσει τὸ ψυχιατρικὸ του τμήμα⁹⁴¹.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ νέα ἰταλικὴ κυβέρνησις χρηματοδότησε μία σειρά ἐρευνῶν καί μελετῶν στὰ θέματα τῆς πελλάγρας στηρίζοντας μάλιστα ἐκεῖνες πού ἀναφέρονταν στὰ ἀποτελέσματα κατανάλωσης ἀλλοιωμένου καλαμποκιοῦ⁹⁴².

Γιὰ ἕναν αἰῶνα τὸ S.Clemente ὑπῆρξε τόπος φιλοξενίας καί θεραπείας φρενοβλαβῶν γυναικῶν ἕως τὸ 1978, ὅταν διὰ νόμου καταργήθηκαν τὰ Φρενοκομεῖα⁹⁴³.

Σήμερα, στὸ Ἰδρυμα τοῦ S. Servolo ὅπου ἐδρεύει τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἐρευνῶν καί Μελετῶν ἐπὶ θεμάτων Κοινωνικῆς καί Πολιτιστικῆς Περιθωριοποίησης I.R.S.E.S.C. (Istituto per le ricerche e gli studi sull' emarginazione sociale e culturale) στεγάζεται καί τὸ ἀρχεῖο τοῦ ἰδρύματος πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους ἀρχεῖα τῶν πρώην Ψυχιατρειῶν τοῦ S. Servolo καί S. Clemente.

⁹⁴¹ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.94.

⁹⁴² Porisini G., Agricoltura, alimentazione e condizioni sanitarie. Prime ricerche sulla pellagra in Italia dal 1880 al 1940, in “Cahiers Internationaux d' Histoire Economique et Sociale”, 3(1974), σσ.1-47.

⁹⁴³ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.96.

Παρόλη τήν ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα πρὸς ἐντόπιση Ἑλλήνων ψυχασθενῶν κατὰ τόν 18^ο καί 19^ο αἰῶνα, τά ἀποτελέσματα ἦταν πενιχρά, ἀφοῦ βρέθηκαν δύο μόνο Ἑλληνίδες ἀσθενεῖς. Ἡ πρώτη ἐκ τῶν δύο γυναικῶν, ἡ 55χρονη Ingate Caterina⁹⁴⁴ ἀπό τή Ζάκυνθο εἰσῆλθε στό Manicomio Femminile in S. Clemente στίς 23 Αὐγούστου 1873 μέ τή διάγνωση *mania frenosi isterica*⁹⁴⁵, ἀποβιώσασα ἐκεῖ στίς 9 Μαρτίου 1875 λόγω φυματίωσης⁹⁴⁶, ἐνῶ ἡ δεύτερη ὀνόματι Arsamioti ἀπό τήν Ἀθήνα πού εἰσῆλθε στό Frenocomio στίς 3 Ἰουνίου 1878 μέ τή διάγνωση *mania senza furore* (μανία χωρίς σημειολογία παραφροσύνης) ἀπεβίωσε στό Νοσοκομεῖο στίς 9 Ἰανουαρίου 1905⁹⁴⁷. Δέκα ἐπιπλέον ἀσθενεῖς τῶν δύο Ψυχιατρείων γεννηθέντες στήν Ἑλλάδα καί φέροντες ἰταλικά ὀνόματα νοσηλεύθηκαν κατὰ τήν περίοδο 1908-1968. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ τῆς Δευτέρας Περιόδου νοσήλευε καί ψυχασθενεῖς Ἑλληνες⁹⁴⁸.

3. L' OSPEDALE CIVILE (ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ)

Ὡς ἤδη ἐλέχθη τό 1808 ἐπί Δευτέρας Γαλλικῆς Κατοχῆς τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑπαιτῶν ἐνώθηκε κτιριακά μέ τή Μονή Δομινικανῶν τῶν Santi Giovanni e Paolo καί τήν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Μάρκου (Scuola Grande di S. Marco). Μέ αὐτή τήν κτιριακή ἐνοποίηση θέτονταν σιγά-σιγά καί τά θεμέλια τοῦ νέου Λαϊκοῦ Νοσοκομεῖου (Ospitale Civile), τό ὁποῖο τήν ἐπόμενη χρονιά κατ' ἐντολήν τοῦ Ἀντιβασιλέως ἄρχισε νά λειτουργεῖ ὡς

⁹⁴⁴ A.F.S.Ser. (Archivio della Fondazione S. Servolo), Archivio di Manicomio femminile in S. Clemente, N.459/23 Agosto 1873.

⁹⁴⁵ A.F.S.Ser., Arch. Morocomio femminile centrale veneto nell' isola di S. Clemente, No d' ordine 459, f.34'.

⁹⁴⁶ A.F.S.Ser., Arch. di Manicomio femminile in S. Clemente di Venezia ἔγγρ. 9 Marzo 1875.

⁹⁴⁷ A.F.S.Ser., Frenocomio femminile centrale veneto isola S. Clemente Venezia, Tabella Nosologica, No d' ordine 161, Anno 1878, f.1'.

⁹⁴⁸ E.I.B., N.A., b.39, ἔγγρ. τῆς 6^{ης} Ἰουνίου 1852.

Στρατιωτικό Νοσοκομείο. Τό 1817 ἡ Αὐτοκρατορική Βασιλική Ἐπιτροπή Ὀργάνωσης (Δεύτερη Αὐστριακή Κατοχή) πρότεινε τήν ἐκ νέου μεταφορά ἀπό τό Νοσοκομείο τῶν Ἀνιάτων, ὅλων τῶν πολιτῶν ἀσθενῶν (ὑπέρ τούς 700) στό νεόδμητο καί μεγαλύτερο Νοσοκομείο, ἐνῶ στό Ἀνιάτων θά μεταστεγάζονταν οἱ λιγότεροι στρατιωτικοί ἀσθενεῖς. Ἡ ἀνταλλαγή καί μεταφορά ἀσθενῶν ἔγινε τό 1819, ἐνῶ ὀκτώ χρόνια ἀργότερα τό Φαρμακεῖο τοῦ Νοσοκομείου πέρασε ἀπό τή διαχείριση τῶν Fatebenefratelli στή διοίκηση τοῦ Νοσοκομείου. Τό 1833 ἐγκρίθηκε ὁ Κανονισμός τοῦ Νοσοκομείου⁹⁴⁹ ἐνῶ ἕνα χρόνο μετά, πρὸς περιορισμό τῆς τεράστιας προσέλευσης φρενοβλαβῶν, ἐφαρμόσθησαν κριτήρια ἐπιλογῆς γιά τή νοσηλεία. Τό 1841 ἄρχισε νά λειτουργεῖ ἡ Σχολή Μαιευτικῆς, τό ἐπόμενο ἔτος ἐγκαινιάστηκε ἡ νέα αἴθουσα Ἀνατομίας καί τό 1844 δύο αἴθουσες ἄρχισαν νά στελεχώνουν τήν Ὀφθαλμολογική Κλινική⁹⁵⁰. Τό 1845 ὁ μελλοντικός διευθυντής τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς τοῦ Civile Angelo Minich ἀναγορεύθηκε Ἀναπληρωτής Καθηγητής Πρακτικῆς Χειρουργικῆς στό Βασιλικό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα⁹⁵¹.

Μέχρι αὐτή τήν περίοδο τό νεοσύστατο Ospitale Civile τῶν Βενετῶν, ἀντιστοιχεῖ στή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1797-1845). Καί ἐνῶ τό πρῶτο ὀργανώνεται καί στελεχώνεται σέ κλινικές κατ' ἐιδικότητα⁹⁵², πρώτη φορά στά δεδομένα τῆς σύγχρονης ἱατρικῆς στή

⁹⁴⁹ Ospedale Civile di Venezia, Regolamento disciplinare-economico per l' Ospitale Civile di Venezia attivato con decreto del' Imper. Reg. Governo 28 Febbraio 1833, Venezia 1833. Τό 1874 θά ἐγκριθεῖ ὁ Νέος Κανονισμός τοῦ Νοσοκομείου: Ospedale Civile di Venezia, Regolamento sanitario disciplinare ed economico dell' Ospitale Civile Generale di Venezia, Venezia 1874, ἐπί ἐλευθέρου Ἰταλικοῦ Κράτους.

⁹⁵⁰ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ῶ.π., σσ.22, 24.

⁹⁵¹ Vanzan Marchini N.E., Dal S. Lazzaro...ῶ.π., σ.169.

⁹⁵² Giordano D., L' Ospedale Civile di Venezia, in L' illustrazione medica italiana, 9-10(1926) βλ. καί Vitali F., Il nuovo Ospedale Civile di Venezia in "Rivista di Venezia" 9(1931).

Βενετία, τό δεύτερο ἀγωνίζεται ἐπί μισό περίπου αἰώνα νά ξανακερδίσει τούς χαμένους του πόρους καί νά διατηρήσει τήν ὄντοπιά του.

Κατά τά ἔτη 1849-1851 τό Ospedale Civile γίνεται θέατρο ἐρευνῶν καί ἀνακρίσεων, διότι ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ προσωπικοῦ ὑποστήριξε τήν Προσωρινή Κυβέρνηση (Governo Provisorio) τοῦ ἐπαναστάτη Daniele Manin⁹⁵³. Τό 1859 τό Νοσοκομεῖο ἔγινε Γενικό (Ospedale Generale). Τέσσερα χρόνια μετά δραστηριοποιήθηκε ἡ “Πρακτική Σχολή Παθολογίας καί Χειρουργικῆς”⁹⁵⁴ γιά τούς νέους πτυχιούχους, μέ καθηγητές τούς διευθυντές τῶν κλινικῶν. Τό 1866 στό Civile συγκεντρώθηκαν ἐφόδια τριῶν μηνῶν γιά τήν περίπτωση πολιορκίας τῆς πόλης. Εἶναι ἡ τρίτη διά βίου σημαντική χρονολογία στήν ἱστορία τῆς Βενετίας. Τήν ἐπόμενη χρονιά τό Νοσοκομεῖο τῆς ἐλεύθερης πόλης Βενετίας θά ἐξαρτᾶται ἀπό τό Διοικητικό Συμβούλιο τῶν Ἠνωμένων Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων.

Κατ’ αὐτή τήν περίοδο στό Νοσοκομεῖο ἐργάζονταν τρεῖς χειρουργοί, τέσσερις παθολόγοι, ἕνας ὀφθαλμίατρος, ἕνας μαιευτήρας καί μία ὁμάδα βοηθῶν καί εἰδικευομένων⁹⁵⁵. Τήν ἴδια περίοδο ἕνα ἄλλο Νοσοκομεῖο ἀκτινοβολεῖ μέσα ἀπό τίς δραστηριότητές του. Εἶναι τό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο τῆς Δευτέρας Περιόδου μέ τόν τίτλο “Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ”. Καί ἐνῶ τά θλιβερά Νοσοκομεῖα καί Ἄσυλα (Ospedali e Ospizi)

⁹⁵³ Vanzan Marchini N.E., Dall’ Ospedale dei Mendicanti alla...ῶ.π., σ.49, γιά λεπτομέρειες τῆς ἐπανάστασης, βλ. Bernardello A., Brunello P., Ginsborg P., Venezia 1848-1849, La rivoluzione e la difesa, Venezia 1979, Marchesi V., Storia documentata della rivoluzione e della difesa di Venezia negli anni 1848-1849, Venezia 1913, Παπαϊωάννου Α., Οἱ Ἕλληνες τῆς Βενετίας καί ἡ βενετικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849, Ἰωάννινα 1986, Peverelli P., Storia di Venezia dal 1798 ai giorni nostri, Torino 1852. Γιά τά γεγονότα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848 βλ. Hellmann M., Grundzüge der Geschichte Venedigs, Darmstadt 1976.

⁹⁵⁴ Ospedale Civile di Venezia, Regolamento per la Scuola pratica di Medicina e Chirurgia nell’ Ospitale Civile Generale di Venezia, Venezia 1868.

⁹⁵⁵ Vanzan Marchini N.E., Dall’ Ospedale...ῶ.π., σ.50, ἀλλά καί Regolamento sanitario disciplinare ed economico dell’ Ospitale Civile Generale di Venezia, 8, artic. 14-15, Venezia 1874.

τῆς Βενετίας ἔχουν περάσει πλέον στήν ἱστορία, τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο ἀναγεννημένο μέ νέους πόρους καί οἰκονομική βοήθεια ἔμελλε νά συνεχίσει τή δραστηριότητά του στά θέματα ἀρωγῆς τῶν φτωχῶν Ἑλλήνων. Σέ πολλές περιπτώσεις θά διαπιστώσουμε τήν κοινή πορεία καί συνεργασία τῶν δύο Νοσοκομείων. Ὄταν ἐπί παραδείγματι κατασκευάστηκε τό νέο πλυντήριο τοῦ Civile ἀνάμεσα στήν πτέρυγα δύο τοῦ Mendicanti καί στήν Calle dei Mendicanti, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ ἔστειλε ἐκεῖ τά λευκά του εἶδη γιά λεύκανση *per l' imbiancatura dall' Ospitale Civile*⁹⁵⁶. Ἀλλά καί σέ περιπτώσεις νοσηλείας Ἑλλήνων στό Civile ὑπῆρχε ἔγγραφη ἐπικοινωνία τῶν δύο Νοσοκομείων σέ θέματα ἀνάληψης τῶν ἐξόδων καί ἐνημέρωσης στή νοσηλεία τοῦ ἀσθενοῦς⁹⁵⁷. Τό 1869 καταργήθηκαν τά ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Μαιευτικῆς Σχολῆς πού ἐπέτρεπαν στίς μή νόμιμες ἐγκύους νά γεννοῦν μέ καλυμμένο τό πρόσωπο διατηρώντας τήν ἀνωνυμία τους. Τό 1877 ἔγιναν οἱ ἐγκαταστάσεις, φωτισμοῦ μέ φωταέριο, τῆς ὑδροθεραπείας ἀλλά καί τῶν ὀφθαλμικῶν πλύσεων στήν Ὀφθαλμολογική Κλινική. Δύο χρόνια ἀργότερα τό Νοσοκομεῖο αὐτονομήθηκε ἰστά πλαίσια δέ τῆς ἐπιστημονικῆς καί θεραπευτικῆς του ὀντότητας διαχωρίστηκε ἀπό τά ἄλλα ἰδρύματα ἀρωγῆς⁹⁵⁸. Τό 1890 τό Δημοτικό Συμβούλιο ἀνέθεσε σέ μία ὁμάδα ἰατρῶν καί μηχανικῶν τό σχεδιασμό ἑνός Νοσοκομείου Μεταδοτικῶν Νόσων. Ἐπελέγη ἡ νησίδα Santa Maria delle Grazie νοτίως τῆς Giudecca στή Βενετική λιμνοθάλασσα⁹⁵⁹. Τό 1891 λειτούργησε ὁ πρῶτος κλίβανος ἀποστείρωσης ἐνῶ τέσσερα χρόνια ἀργότερα, κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ

⁹⁵⁶ E.I.B., N.A., b.39, Ospedale Flangini-Pikering, Documenti 1851-1856, ἔγγρ. Prospetto dell' Ospitale Flangini-Pikering, art. Amministrazione.

⁹⁵⁷ E.I.B., N.A., b.39, Ospedale, Documenti da Aprile 1855 a tutto Marzo 1856, ἔγγρ. ἀριθμ. 928 τῆς 27^{ης} Αὐγούστου 1855.

⁹⁵⁸ Comune di Venezia, Relazione della Giunta Municipale al Consiglio Comunale sulla riforma delle opere pie, 14, Venezia 1878.

⁹⁵⁹ Ligorio E., La sezione malattie infetive in isola di "Santa Maria delle Grazie", Venezia 1925, βλ. καί Molon C., L' Ospedale per la cura dei tubercolosi nell' isola di S. Maria delle Grazie, Venezia 1911.

γερουσιαστή Caracciolo di Sarno, συνεστήθη μία επιτροπή για την ίδρυση ενός Νοσοκομείου Παίδων, του οποίου ο θεμέλιος λίθος θα τεθεί τό 1898 και θα φέρει τό όνομα Umberto I..⁹⁶⁰ Μέ την αύγή του 20^{ου} αιώνα, τό 1902 ό *dottore Domenico d' Arman* γνωστός από τό γεγονός ότι πρώτος σ' όλη την Ίταλία και μάλιστα στή Βενετία επανέλαβε τά άκτινολογικά πειράματα του *Wilhelm Conrad Röntgen* από τό Würzburg τής Γερμανίας, διορίστηκε Διευθυντής Άκτινολογίας του Δημοτικού Νοσοκομείου. Καθιέρωσε δέ και ένα φωτογραφικό τμήμα για τίς ανάγκες του φωτογραφικού αρχείου. Κατά την περίοδο 1903-1905 τίθεται σέ ισχύ ό νέος κανονισμός του *Ospedale Civile*. Την ίδια χρονιά τά πολλαπλά προβλήματα τής Έλληνικής Κοινότητας, ή απελπιστική μείωση του πληθυσμού της και ή σχεδόν παντελής έλλειψη Έλλήνων άσθενών θα αναγκάσουν έκ τών πραγμάτων τό Έλληνικό Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ νά αναστείλει για πάντα τή λειτουργία του.

⁹⁶⁰ Για τό Νοσοκομείο Παίδων "Umberto I di Venezia" βλ. *Ligorio E., Il nuovo ospedale infantile Umberto I in Venezia, in Archivio di scienza ospedaliera 3, Bergamo 1912.*

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

**Η ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ
(1797 – 1845)**

1. ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ (1797-1845)

Μέ τή συνθήκη τοῦ Passarowitz στίς 21 Ἰουλίου 1718 ἡ Βενετική Αὐτοκρατορία ἔμπαινε στήν τελευταία φάση τῆς ἱστορίας της. Οἱ κτήσεις της εἶχαν λιγοστεύσει στό ἔπακρον⁹⁶¹. Πολιτικός προσανατολισμός πρὸς τήν Εὐρώπη δέν ὑπῆρχε. Ἄντ' αὐτοῦ τηροῦσε μία ἔκδηλη πολιτική οὐδετερότητα γιά ὁποιοδήποτε πολιτικό συμβάν μέ τούς γείτονες. Οἱ οἰκονομικοί ἀντίπαλοι στή Μεσόγειο καί μ' αὐτούς ἐννοοῦμε τούς Γάλλους τούς Ἄγγλους καί τούς Ὀλλανδούς κέρδιζαν συνεχῶς ἔδαφος σέ βάρος τῆς Serenissima. Ὅμως καί στήν ἴδια τήν Ἰταλική Χερσόνησο ἡ ἐμπορική εὐφορία νέων λιμανιῶν ὅπως τοῦ Livorno, τῆς παπικῆς Ancona, ἀλλά πρὸ πάντων τῆς γειτονικῆς Τεργέστης (Trieste) ὀλοκλήρωναν χρόνο μέ τό χρόνο τόν οἰκονομικό μαρασμό τῆς Γαλννοτάτης. Πολλοί ἐμπορικοί οἴκοι ἄλλαξαν ἔδρα, ἔμποροι καί ἐπιχειρηματίες ἔφυγαν γιά ἄλλα εὐρῶστα καί εὐοίωνα γιά τό μέλλον ἐμπορικά κέντρα ὅπως τῆς Τεργέστης⁹⁶². Τό ἴδιο συνέβη καί μέ πολλούς

⁹⁶¹ Norwich J.J., A history of Venice σ.582.

⁹⁶² Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα τῆς Βενετίας (1797-1866) ὁ.π., σ.3. Ἡ Τεργέστη ἦταν ἕνας ἀπό τούς κυριότερους προορισμούς τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας. Ἡ Ἑλληνική παροικία στήν πόλη αὐτή πού μετά τήν πτώση τῆς Serenissima ὑπῆρξε κύριος ναυτεμπορικός σταθμός στήν Ἀδριατική καί οἰκονομικός κόμβος τοῦ διεθνοῦς θαλάσσιου ἐμπορίου, ἀνέπτυξε σπουδαία οἰκονομική δραστηριότητα στό χῶρο τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καί τῶν ἀσφαλειῶν. Τό 15^ο ἄρθρο τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας στήν Τεργέστη προέβλεπε καί σύσταση Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου γιά τό ὅποιο ὁμως «...εἴτε διά τό μή ἐπαρκές τῶν πόρων τῆς ἀδελφότητος, εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον διότι ἐν τῷ ἀστικῷ νοσοκομείῳ δεκτοί καί οἱ ἡμέτεροι ἐγίγνοντο καί φάρμακα δέ αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἀστικοῦ φαρμακείου δωρεάν κατ' οἶκον ἐδίδοντο, ἅπασαι αὗται αἱ ἀπόπειραι κατέστησαν ἄσκοποι καί σὺν τῷ χρόνῳ ἐματαιώθησαν. Νῦν δέ

Έλληνες επιχειρηματίες. Η Ελληνική Κοινότητα με την αλκιμη οικονομικά Άδελφότητα του Αγίου Νικολάου άρχισε νά βιώνει τά άποτελέσματα τών νέων οικονομικών δυσκολιών.

Περισσότερο εύπαθείς έμφανίσθηκαν οί τελείως άποροι καί ένδεείς, οί κυριολεκτικώς ζώντες από την οικονομική χορηγία του Δωρητή Φλαγγίνη. Αυτόι οί πτωχοί αιδούμενοι του Έλληνικού Έθνους (ρονερί vergognosi della Nazione Greca) έπαιρναν κάθε Χριστούγεννα καί Πάσχα την καθιερωμένη έλεημοσύνη, βάσει της Διαθήκης του Θωμά Φλαγγίνη πού είχε προνοήσει καί γι' αυτούς. Μετά τό θάνατο όμως του Αρχιεπισκόπου Φατσέα οί χορηγίες αυτές άνεστάλησαν καί οί Έλληνες άποροι περιήλθαν σέ άπελπιστική κατάστασιν.

Μέ αίτησή τους στις 17 Σεπτεμβρίου 1781 πρós τούς διαχειριστές της Διαθήκης Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii,⁹⁶³ κάνουν έκκληση γιά έπαναχορήγηση του οικονομικού βοηθήματος.

Καί ένώ οί ίδιοι Pronveditori με την άπόφαση της 19^{ης} Αυγούστου 1783⁹⁶⁴ έπαναπροσδιόρισαν τή χορηγία τών 200 δουκάτων έτησίως στους άπόλυτα ένδεείς Έλληνες από τό ταμείο της Επιτροπείας Φλαγγίνη,

πρός θεραπεία τών μη Βουλομένων νά νοσηλεύονται έν τώ Νοσοκομείω όμογενών καί ίδιον έχει ή ήμετέρα κοινότης Ιατρόν». πρβλ. «Διήγησις τών περι την έν Τεργέστη Έλληνικήν Κοινότητα σπουδαιότερων συμβάντων, από της συστάσεως αυτής μέχρι τών καθ' ήμας χρόνων», Τεργέστη 1882, σσ.12, 34. Πρώτος Έλληνας Ιατρός καί έν έτει 1778, ό όποιος άσκησε μέ έγκριση τών άρχών της Τεργέστης τό έπάγγελμά του, ήταν ό εκ Δαλματίας μέτοικος Λεονάρδος Βορδώνης. Ό γιός του, Ιωάννης Βορδώνης υπήρξε καί αυτός Ιατρός αλλά καί μέγας άρωγός της Κοινότητος. Βλ. Κατσιαρδή-Hering Ό., Ό Έλληνισμός της Τεργέστης. Έντονη οικονομική δραστηριότητα, Καθημερινή " έπτά ήμέρες" 7/12/1995 σ.7.

⁹⁶³ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.m, Sovvenzioni ed elemosine έγγρ. της 17 Settembre 1781.

⁹⁶⁴ A.S.V., αυτόθι, b.117, fasc.m, Sovvenzioni ed elemosine, έγγρ. της 19 Agosto 1783.

αυτόκλητα ἀφαίρεσαν ἀπό τό ποσό αὐτό 80 δουκάτα⁹⁶⁵. Ἡ περικοπή τῶν ποσῶν αὐτῶν πού διανέμονταν κάθε Φεβρουάριο καί Αὐγούστο γιά τό Πάσχα καί τά Χριστούγεννα ἀντιστοίχως, ἔφερε μεγάλη ἀναστάτωση στούς ἄπορους τῆς Ὁμογένειας. Ἐκτός ὅμως ἀπό τά οἰκονομικά πλήγματα κατά τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καί ἐπιχειρηματιῶν ἀπό τή μία πλευρά καί κατά τῶν ἀπόρων ἀπό τήν ἄλλη, ἡ τρέχουσα οἰκονομική στενότητα ἔβρισκε ἀποδέκτη καί τήν ἴδια τήν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τά ἐνοίκια πού εἰσέπραττε ἀπό τήν Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη γιά τό Σεμινάριο καί τό Νοσοκομεῖο, πάνω ἀπό ἕναν αἰῶνα δέν εἶχαν καμία ἀναπροσαρμογή⁹⁶⁶. Στά σχετικά δέ συμβόλαια ἀφοῦ δέν προσδιορίζοταν ὁ φορέας γιά τίς ἐπισκευές καί ἐπιδιορθώσεις, τά ἔξοδα τά ἀναλάμβανε καί πάλι τό ταμεῖο τῆς Ἀδελφότητας καί ὄχι τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνης. Ὄταν ἐπί παραδείγματι ἡ σκεπή τοῦ Νοσοκομείου ἔχρηζε ἐπείγουσας ἐπισκευῆς, ἡ Ἀδελφότητα δι' ἐπιστολῆς τῆς στίς 2 Φεβρουαρίου 1794 ζητοῦσε ἀπό τοῦς Προβλεπῆς ἐπί τῶν Νοσοκομείων νά ἀναλάβει ἕνα μέρος ἀπό τά ἔξοδα τῶν 100 δουκάτων ὥστε τό βᾶρος νά μὴν πέσει ὅλο στήν Ἀδελφότητα καί στά οἰκονομικά ἀδύναμα μέλη τῆς⁹⁶⁷.

Καί ἐνῶ ὁ 18^{ος} αἰῶνας ἔβαινε πρὸς τό τέλος του ἡ αὔξουσα οἰκονομική δυσφορία στούς κόλπους τῆς Κοινότητος, ἀποκῆμα τῆς γενικότερης ἐν Βενετία οἰκονομικῆς κρίσης, γινόταν ὅλο καί ἐντονώτερη. Οἰκονομικό σκάνδαλο ἀλλά καί πλήγμα θεωρήθηκε ἡ αὐθαίρετη ἀπόσπαση ἐκ μέρους τῶν *Pronveditori* τῶν 1.000 δουκάτων ἐτησίως ἀπό τά ταμεῖα τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνης, νομικά μάλιστα κατοχυρωμένων μέ τά ψηφίσματα τῆς Συγκλήτου στίς 22 Μαρτίου 1786 καί 25 Ἰουλίου 1793 ὑπέρ τοῦ *Ospedaletto* καί σέ βᾶρος τῶν στεναζόντων ἀπόρων Ἑλλήνων. Καί δέν ἀρκοῦσαν ὅλα αὐτά ὅταν ὁ Ναπολέων βρισκόταν πρό τῶν πυλῶν τῆς Γαλλινοτάτης, ἡ Ἑλληνική Κοινότητα ἀνταποκριθεῖσα στίς ἐκκλήσεις βοήθειας

⁹⁶⁵ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 526, f.47^r.

⁹⁶⁶ E.I.B., αὐτόθι, f.47^v.

⁹⁶⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, f.452^r.

τῆς Βενετίας τῆ βοήθησε δύο φορές. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1796 προσφέροντας οἰκονομική βοήθεια 5.000 δουκάτων καί τό Μάρτιο τοῦ 1797 θυσιάζοντας αὐτή τῆ φορά τά ἀσημικά τοῦ Ἁγίου Γεωργίου βάρους 8.339 οὐγγιῶν καί ἀξίας 10.000 δουκάτων (9.976,15 ἀκριβῶς). Τό τελικό ὅμως κτύπημα δέχτηκε ἡ Κοινότητα δύο μῆνες ἀργότερα μέ τήν εἴσοδο τοῦ Ναπολέοντα στή Βενετία καί τήν πτώση τοῦ Πριγκιπάτου. Ὅλες οἱ καταθέσεις στήν Zecca, συμπεριλαμβανομένων καί αὐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας ἀλλά καί τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη πέρασαν στά χέρια τοῦ κατακτητῆ. Ἀπό τοῦς ἄμεσα πληγέντες τῆς οἰκονομικῆς κατάρρευσης ὑπῆρξε τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. Τό Νοσοκομεῖο τῶν φτωχῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν (roverì Greci amalati) πού κατά τήν εἰσαγωγή τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν εἶχε νά κάνει μέ ἄτομα ὑποσιτισμένα καί ἐξαθλιωμένα, ἀντιμετώπιζε τώρα τό πρόβλημα τῆς ἰατρικῆς ἀπασχόλησης, τῆς φαρμακευτικῆς κάλυψης καί διατροφῆς ἀσθενῶν, ἀλλά πρωτίστως τῆς στέγασης. Καί ἦταν εὐτύχημα πού τό Νοσοκομεῖο ἀνῆκε στήν Ἀδελφότητα. Δέν ἀφέθηκε ἔτσι στό ἔλεος τῶν πιστωτῶν ὅπως τά Βενετικά Νοσοκομεῖα, τοῦναντίον στήν κρισιμότερη στιγμή του, ἡ Ἑλληνική Ἀδελφότητα ὄχι μόνο δέν εἰσέπραξε ἐνοίκια ἀπό τήν ἐξανεμισθεῖσα Ἐπιτροπεῖα Φλαγγίνη ἀλλά πίστωσε ἡ ἴδια τῆ λειτουργία του. Μέ τήν εἴσοδο τῶν Γάλλων κατακτητῶν στή Βενετία καταργήθηκαν οἱ Προβλεπτές (Προνοπτές) ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, ἡ θέση τοῦ Γραμματέα ἐπί τῆς Ὑγείας, τοῦ Ἀρχιελεγκτῆ καί τοῦ Λογιστῆ. Ἐγιναν περικοπές θέσεων ὑπαλλήλων στά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας καί στίς Procuratie πού τελικά παύθηκαν⁹⁶⁸.

⁹⁶⁸ Βλ. ἀνωτ.σ.215. Γιά τά προβλήματα τοῦ Νοσοκομείου πρὶν τήν παύση λειτουργίας του τό Μάρτιο τοῦ 1808 βλ. ἀνωτ.σ.219.

Ἀνάμεσα στίς λίγες, ἀνέπαφες θέσεις παρέμεινε αὐτή τοῦ ὑπαλλήλου τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη Pietro Terflin⁹⁶⁹. Ἀπό τή συνθήκη τοῦ Campoformio στίς 17 Ὀκτωβρίου 1797 βάσει τῆς ὁποίας ἡ Βενετία θά παραχωροῦνταν στούς Αὐστριακοὺς ἕως τίς 17 Ἰανουαρίου 1798 πού οἱ Γάλλοι θά ἐγκατέλειπαν τήν πόλη, ἔλαβε χώρα μία γενικευμένη κατασύληψη τῶν θησαυρῶν τῆς Βενετίας πού εἶχαν ἀπομείνει. Στά πλαίσια μάλιστα μιᾶς τελευταίας ἐκκαθάρισης, ὁ Giacomo Canpio τῆς Προσωρινῆς Δημαρχίας τῆς Βενετίας στίς 13 Δεκεμβρίου 1797 ἀνέθεσε στήν Ἐπιτροπή Κατασχέσεων καί Ἀποζημιώσεων μετά τῶν Προσθέτων, τή σύνταξη, μέχρι τίς 30 Brinoso / 20 Δεκεμβρίου 1797, ἑνός καταλόγου χρεωστῶν πρὸς τό Δημόσιο τῆς προηγουμένης Κυβέρνησης καί πρὸς τά Νοσοκομεῖα μέ τή χαρακτηριστική διαδικασία τοῦ ἐπείγοντος πού ἄρμοζε στήν περίσταση⁹⁷⁰.

Εἶχαν περάσει μόνο τέσσερις ἡμέρες τῆς πρώτης Ναπολεοντιῆς Κατοχῆς, ὅταν στίς 20 Μαΐου 1797 κυκλοφόρησε ἡ πρώτη Ἐγκύκλιος πρὸς τίς ἀλλοδαπές Ἐπιτροπές Ὑγείας (Circolare alle estere Deputazioni di Sanità). Ἐκεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις τονίστηκε τό εὐτυχές γεγονός τῆς θεσμικῆς ἀνατροπῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαταστάθηκε ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ μέ μία κυβέρνηση δημόσιας ἀρωγῆς, ἡ ὁποία ὅσον ἀφορᾶ τά θέματα ὑγείας, ὑποσχόταν τήν πλήρη ἐφαρμογή τῶν πειθαρχιῶν σ' αὐτή τήν εὐαίσθητη ὑπόθεση⁹⁷¹. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀπό τό τέλος τοῦ 18^{ου} αἰῶνα καί μετά εἶχε ξεκινήσει μιὰ βαθιά μεταβολή τόσο στόν τομέα κοινωνικῆς ἀρωγῆς, ὅσο καί σ' αὐτόν τῆς ἱατρικῆς περίθαλψης, πού θά κατέληγε στή σύγχρονη ἀντίληψη τοῦ Νοσοκομείου σάν ἀποκλειστικοῦ χώρου ἀποκατάστασης τῆς ὑγείας. Κί' αὐτό ἐπειδή ἡ ἀπαρχαιωμένη δομή τῶν τεσσάρων Μειζόνων Νοσοκομείων ὅπως εἶδαμε

⁹⁶⁹ A.S.V., b.169, fasc. Democrazia, f.138^r ἔγγρ. τῆς 30 Messidor/18 Luglio 1797, Anno primo della Liberta Italiana.

⁹⁷⁰ A.S.V., αὐτόθι, f.127^r, ἔγγρ. τῆς 13^{ns} Δεκεμβρίου 1797.

⁹⁷¹ Cavazzana Romanelli F., L' Ottocento in Difesa della sanita a Venezia, secoli XIII-XIX, ὁ.π., σ.122.

καί ἡ ἀναπόφευκτη οικονομική τους κατάρρευση, προανήγγελλαν νέες δομές περιθαλψῆς ἐπί τῆ βάσει μιᾶς κυριαρχούσας πλέον ἐξειδικευμένης ἰατρικῆς⁹⁷². Γι' αὐτές τῆς ἰδέες ὅμως χρειάζονταν χρήματα καί ὁ κατακτητής ναί μὲν ἔφερε τῆς ἰδέες, ἀφαίρεσε ὅμως τὰ χρήματα.

Ἔτσι τὰ Νοσοκομεῖα σάν ἀντικείμενο σφετερισμοῦ τῶν πιστωτῶν καί ἀπογυμνωμένα ἀπό τῆς οικονομικῆς τους καταθέσεις, βίωναν τὴν τελευταία πράξη τοῦ ὑπαρξιακοῦ τους δράματος. Τὴν ἴδια μοίρα ὅμως εἶχε καί τὸ Ἑλληνικὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ἀφοῦ ἡ κινήσειά του δύναμη, τὰ κεφάλαια τῆς Δωρεᾶς τοῦ Εὐεργέτη εἶχαν ὑφαρπαγεῖ ἀπὸ τὸν κατακτητή.

Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν καθεστώτων κατοχῆς μεταξύ Γάλλων καί Αὐστριακῶν, οἱ ὑποσχέσεις τῶν προηγουμένων πού δὲν ἐκπλήρωναν οἱ ἐπόμενοι, καταπόνησαν καί ἀπέλπισαν τὴν Ὁμογένεια πού πρῶιμα εἶχε ξεκινήσει ἕνα διπλὸ ἀγῶνα γιὰ νὰ ξανακερδίσει τὴν περιουσία της. Ἐναν ἀγῶνα ἀναγνώρισης τῶν δικαιωμάτων της γιὰ τῆς παλαιῆς καταθέσεις της στὴν Ζεσκα καί ἕνα δεῦτερο παράλληλο γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων της ἐπὶ τῶν καταθέσεων τῶν κληροδοτημάτων τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη καί τῆς χήρας Μαρίας Μπότση Σάρου τῆς τάξης τῶν 171.716 δουκάτων⁹⁷³. Μόνο ἔτσι θὰ ἦταν σέ θέση νὰ συνεχίσει τὴ λειτουργία τοῦ τῶ Νοσοκομεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ κληροδοτήματα αὐτὰ βρισκόνταν ὑπὸ τὴ διαχειριστικὴ εὐθύνη τῶν Προνοπτῶν ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, κατὰ τὴ γενόμενη ἐκκαθάριση θεωρήθηκαν ὅτι ἀνῆκαν καί δικαιωματικά σ' αὐτούς⁹⁷⁴. Ἡ κατάργηση λοιπὸν τῶν Προνοπτῶν ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων εἶχε σάν παρελκόμενο τὴν κατάσχεση καί τῶν καθ' ὑπόθεση οικονομικῶν τους δικαιωμάτων. Ἦδη στίς 18 Ἰουλίου 1797 ἡ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἐπὶ θεμάτων ὑγείας τῶν Zustinian, Ferro καί Tacco, διὰ τοῦ

⁹⁷² Vanzan Marchini N.E., L' Ospedal dei Veneziani, ὁ.π., σ.13.

⁹⁷³ Ξανθοπούλου – Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σσ.47-48.

⁹⁷⁴ αὐτόθι, σ.49.

γραμματέα Giuseppe Viola ενημέρωσε την Έπιτροπή Ίδρυμάτων Δημόσιας Άρωγής ότι οι Προβλεπτές επί των Νοσοκομείων παύθηκαν και ότι οι νέοι Λειτουργοί θά αναλάβουν προσεχώς αυστηρές επιθεωρήσεις στά Νοσοκομεία⁹⁷⁵. Στούς αποδέκτες συμπεριλαμβάνονταν και τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη καθώς και ή Έπιτροπεία Σάρου όπως θά δοῦμε κατωτέρω⁹⁷⁶.

Η Έλληνική Κοινότητα δέν έτρεφε πλέον αὐταπάτες ότι θά επικαρποῦνταν κάποιων αποζημιώσεων ή ότι θά προέβαινε στήν ανάκτηση χαμένων κεφαλαίων.

Σκεπτόμενη όμως ότι τό Νοσοκομείο της παρείχε δωρεάν περίθαλψη στούς Όμογενείς και σέ τελική ἀνάλυση τά βασικά τῆς διατροφῆς σέ ἀπισχνασμένους και ένδεείς πού μαζί μέ τό έξιτήριο λάβαιναν και ένα μετανοσπλευτικό επίδομα δύο δουκάτων⁹⁷⁷, δέν έπαυε νά έλπίζει, συνεχίζοντας έτσι τίς προσπάθειές της.

Τήν ίδια έλπίδα για βελτίωση των συνθηκών ζωῆς και υγείας έτρεφαν όμως και οι Βενετοί. Πολλοί απ' αὐτούς πίστεψαν ότι ή έλευση του κατακτητή θά άλλαζε πρὸς τό καλύτερο τίς συνθήκες διαβίωσης, νοσηλείας και ιατροφαρμακευτικῆς τους περίθαλψης. Πολλοί προσχώρησαν στό στρατόπεδο του κατακτητή και έγιναν ένθερμοι υποστηρικτές του.

Και είχαν λόγο, αφού τό 1797 επί Προσωρινῆς Δημαρχίας (Municipalità Provisoria) έκπονήθηκε τό μεγαλόπνοο σχέδιο "Casa Patria" πού θά έλυσε όλα τους τά προβλήματα, κοινωνικῆς και υγειονομικῆς φύσης. Τό σχέδιο Casa Patria υπῆρξε ένα ὀργανικό σχέδιο διαρθρωτικῆς λύσης του προβλήματος πρόνοιας και υγείας των Βενετών. Θα περιλάμβανε ένα "τμήμα εύρέσεως εργασίας αξιοπρεπῶν πολιτῶν". Επίσης ένα "Άναμορφωτήριο" όπου θά αξιοποιούνταν ὁ κόπος των φαυλοβίων. Άλλά και ένα τμήμα

⁹⁷⁵ A.S.V., Provved. sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169 Democrazia, f.138^f, έγγρ. τῆς 30 messidor/18^{ns} Ιουλίου 1797.

⁹⁷⁶ A.S.V., αὐτόθι, f.163^f.

⁹⁷⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.526 Eredità Tommaso Flangini, sue disposizioni, Atti del Capitolo, e supliche presente, f.74^f.

“ὄρφανῶν καί ἐκθέτων”. Ἐπί πλέον ἓνα τμήμα ὅπου θά στεγάζονταν οἱ ἀσθενεῖς κάθε εἴδους ἀσθένειας, οἱ λεκῶνες, τά νήπια πρὸς ἐμβολιασμό κατά τῆς εὐλογιᾶς, οἱ συφιλιδικοί, οἱ διαβιοῦντες σέ ἄθλια κατάσταση, λόγω χρόνιων νοσημάτων, οἱ πυρετικοί, οἱ φέροντες πληγές καί τραύματα, οἱ ἀνάπηροι, οἱ ψυχασθενεῖς⁹⁷⁸.

Στό διάστημα μάλιστα ἀπό 1^{ns} Σεπτεμβρίου ἕως 5^{ns} Ὀκτωβρίου 1797 ψηφίσθηκαν τά “Θεσπίσματα τῆς Δημαρχίας τῆς Βενετίας”, πού ἀφοροῦσαν τῆ γενική διαχείριση τῶν φιλανθρωπικῶν αὐτῶν ὑποθέσεων τῆς Casa Patria⁹⁷⁹. Ἡ ἐκτέλεση ὅμως αὐτοῦ τοῦ σχεδίου προϋπέθετε καί μία ἀνάλογη εὐρεία χωροταξική διευθέτηση.

Ἀποφασίστηκε λοιπόν ἡ κατάργηση τῶν Μειζόνων Νοσοκομείων Incurabili, Mendicanti, Ospedaletto, SS. Pietro e Paolo, S. Servolo, Ospitale ex-regio Messer Gesu Christo, S. Antonio καί ἡ ἔνωσή τους σ’ ἓνα μόνο Νοσοκομεῖο. Προτάθηκε μάλιστα ἡ κτιριακή συνένωση καί προέκταση ἀπό τὴν Scuola di S. Marco ἕως τὸ Arsenale (ναύσταθμο) ὥστε νά δημιουργηθεῖ “ἓνα χωριό μέσα στό Δῆμο μας” (un gran paese nella nostra commune) πού νά ἐμπεριέχει τίς ὑγειονομικές καί κοινωνικές ὑπηρεσίες δίδοντας ὑπόσταση καί λειτουργική ἀξία σέ μία ὁλόκληρη ἀστική περιοχή, μέ πρόσωπο στή βόρεια Βενετική λιμνοθάλασσα⁹⁸⁰.

Αὐτά ὅμως συνέβαιναν κατά τὸ τέλος τῆς πρώτης Γαλλικῆς Κατοχῆς καί δέν θά πραγματοποιοῦνταν ποτέ, ἀφοῦ σέ λιγότερο ἀπὸ ἓνα μήνα οἱ Γάλλοι θά ἔφευγαν καί θά ἄρχιζε καί ἐπισήμως ἡ πρώτη κατοχή τῶν Αὐστριακῶν (1798-1805). Ἀφοῦ τά πρὸς συντήρηση τῶν Νοσοκομείων

⁹⁷⁸ Cavazzana Romanelli F., *L’ Ottocento ὁ.π.*, σ.130.

⁹⁷⁹ αὐτόθι, σ.129.

⁹⁸⁰ αὐτόθι, σ.131, βλ. καὶ Vanzan Marchini N.E., *L’ Ospedal dei Veneziani ὁ.π.*, σ.13, γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Νοσοκομείων βλ. Avogaro P., *La Scuola di S, Marco e l’ Ospedale dei SS. Giovanni e Paolo: due strutture da integrare*, in *La Scuola Grande di S. Marco e gli Ospedali civili riuniti di Venezia, una proposta per la città*, Venezia x.χρ., σσ.12-14.

κατατεθειμένα στην Zecca κεφάλαια είχαν από τους Γάλλους κατασχεθεί, οι Αυστριακοί δεν αναγνώρισαν τις πιστώσεις των Νοσοκομείων που αδυνατούσαν να επιβιώσουν, χορηγώντας τους αντί αυτών ένα μικρό μηνιαίο επίδομα⁹⁸¹. Οι Αυστριακοί δεν αναγνώρισαν ούτε τις πιστώσεις του Νοσοκομείου Φλαγγίνη, του οποίου τό έργο ήμερα μέ την ήμερα έβαινε σε στενότερες άτραπούς. Έπειδή ένα μεγάλο μέρος των ασθενών που έκαναν εισαγωγή στο Θεραπευτήριο γινόταν σε κατάσταση πλήρους σωματικής εξάντλησης και κατάπτωσης λόγω ύποσιτισμού και ένδειας, πολλοί απέβιωναν εντός του Έλληνικού Νοσοκομείου μέ τή διάγνωση τής σωματικής εξασθλίωσης και μιζέριας⁹⁸². Η άναστολή των πιστώσεων τής Δωρεάς για τό Θεραπευτήριο έπιδείωνε αυτή την κατάσταση. Οι εξασθλιωμένοι και άσθενείς γίνονταν όλο και περισσότεροι, οι όποιοι μέ τή σειρά τους πίεζαν την Banca (Τό Διοικητικό Σώμα τής Όμογένειας) για άνάληψη πρωτοβουλιών και εξεύρεση οικονομικών λύσεων. Πράγματι, μέ πρωτοβουλία του Προέδρου τής Έλληνικής Κοινότητας Κων/νου Καβάκου, διαβιβάστηκαν στο Dipartimento sopra Ospitali e Luoghi pii τό συμβόλαιο τής Κοινότητας μέ την Έπιτροπεία Φλαγγίνη, ένα συνοδευτικό πιστοποιητικό έγγυήσεων και ή αίτηση επανενεργοποίησης των πιστώσεων στέγασης του Νοσοκομείου και του Σεμιναρίου⁹⁸³. Μετά από έξονυχιστικούς έλέγχους δόθηκε επί τέλους διά του άντιπροσώπου και του γραμματέα του Dipartimento, Nicolo Vendramin και Sebastian Zocchi άντιστοίχως, έντολή στον έντεταλμένο Διοικητή Giuseppe Tassini να καταβάλλει στον Έλληνα Πρόεδρο τό ποσό των 1674 λιρών. Διά του ποσού αυτού έξοφλοούνταν ή δόση ένοικίου Δεκεμβρίου 1797, όλόκληρο τό 1798 και τό πρώτο έξάμηνο του 1799⁹⁸⁴.

⁹⁸¹ Βλ. άνωτ. σ.217.

⁹⁸² Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ. A.C.S.An., ό.π., άπ. πρ.1721.

⁹⁸³ Βλ. άνωτ. σ.217.

⁹⁸⁴ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 535, f.463^r, No 68, έπίσης E.I.B., Π.Α., αυτόθι, f.464^r.

Οί Αυστριακοί πού στήν Πρώτη Περίοδο Κατοχής τους (1798-1805) παρέλαβαν μία πόλη γυμνή από τούς Γάλλους, δέν ἤθελαν νά διαθέσουν χρήματα γιά τά Ἰδρύματα Ὑγείας καί Κοινωνικῆς Ἀρωγῆς καί οὔτε ἤθελαν νά ἀσχοληθοῦν μαζί τους. Ἀνέθεσαν λοιπόν, διά τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Βασιλικοῦ Κομισάριου Pellegrini στήν Ἐπιτροπή τοῦ Ἐπιμελητηρίου (Commissione Camerale)⁹⁸⁵ καί στήν Ἀντιπροσωπεία ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων (Delegazione sopra Spedali e Luoghi pii)⁹⁸⁶ τή διευθέτηση τοῦ θέματος. Αὐτό σήμαινε ὅτι οἱ δύο ἐκπρόσωποι τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῶν θά καθόριζαν κοινῇ συναινέσει ὄχι μόνο τό κοινό μηνιαῖο ποσό ἀρωγῆς γιά τά Νοσοκομεῖα, ἀλλά καί ἓνα δεύτερο πού ἐν καιρῷ θά ἐξοφλοῦσε τά χρέη δανεισμοῦ τους. Πρός βοήθεια αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ἐκδόθηκε ἓνας κατάλογος γιά τά Μείζονα Νοσοκομεῖα ὅπου καταγράφονταν τά ποσά πού λάβαιναν ἀπό τήν Ἀριστοκρατική Βενετική Κυβέρνηση, οἱ τόκοι ἀπό τίς καταθέσεις τους στην Zecca, καθώς καί ἄλλα κέρδη πού πλέον χάθηκαν μέ τήν πτώση τοῦ Πριγκιπάτου ἀλλά καί τό σύνολο τῶν χρεῶν πού δημιουργήθηκε σέ κάθε Νοσοκομεῖο⁹⁸⁷. Τά συμφωνηθέντα ποσά βέβαια δέν χορηγοῦνταν ποτέ. Ἔτσι γιά τά βενετικά Νοσοκομεῖα καθώς καί γιά τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ὑπῆρχε μία αὐτονόμη ὑπεξαίρεση στό ἥμισυ τοῦ ποσοῦ καί ἡ ἀπόδοση τοῦ ὑπολοίπου καθυστεροῦσε τόσο πού ἔπρεπε νά μεσολαβήσουν παρακλήσεις καί αἰτήματα γιά νά πραγματοποιηθεῖ⁹⁸⁸. Οἱ δραστικές περικοπές τῶν Αὐστριακῶν δέν ἀφοροῦσαν μόνο τά Νοσοκομεῖα,

⁹⁸⁵ A.S.V., b.169, fasc. 170, Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 2 Luglio 1798 alla R^e Commissione Camerale di Venezia.

⁹⁸⁶ A.S.V., b.169, fasc. 170, Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 2 Luglio 1798 alla Delegazione sopra Spedali e Luoghi pii, e Monasteri di Venezia.

⁹⁸⁷ A.S.V., αὐτόθι, f. Compendio delle Summe, che annualmente abbisognano per mantenere sul piano presente, ch' e' quello, che correva all' Epoca 1790, li quattro Ospitali Maggiori di questa Città.

⁹⁸⁸ A.S.V., αὐτόθι, f.105^f.

ἀλλά καί τὰ Ἱδρύματα Δημόσιας Ἀρωγῆς, τίς Ἀδελφότητα καί τίς Δημόσιες Ὑπηρεσίες. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη πού μέχρι τέλους τοῦ 1799 ἔπρεπε νά ἐξοφληθεῖ μέ 540 δουκάτα τρέχουσας ἀξίας ἐτησίως, ἔλαβε σχεδόν τά μισά (283 ἀκριβῶς). Τό ἴδιο ὅμως συνέβη καί μέ τήν Ἐπιτροπεία Σάρου, ἀπό τήν ὁποία ἡ Ἀδελφότητα λάβαινε 60 δουκάτα ἐτησίως. Ἀπό 6^{ης} Ἰουλίου 1799 θά λάβαινε περίπου τό ἕν τρίτο (22,9 δουκάτα καί ἄλλοτε 24,80)⁹⁸⁹.

Καί αὐτό ὑποτίθεται ἐπειδή ἡ Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων ἀπό ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ἐφορίας, βρέθηκαν νά χρωστοῦν 739,69 δουκάτα, μέρος τῶν ὁποίων ἔπρεπε νά ἐξοφληθεῖ ἀπό τά κατασχεθέντα ἐνοίκια τοῦ Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου. Ὁ ἐπιτετραμένος Σύμβουλος Giuseppe Fioranelli καί οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καί Ἀδελφότητας Zorzi Vasilli καί Costadino Canaco ὑπογράφοντες, ἀνέστειλαν προσωρινά τήν ἐν λόγω πίστωση, ἐπιφυλασσόμενοι γιά τήν ἐξόφληση, μέ τήν ἀπελευθέρωση τῶν εἰσοδημάτων τῆς Ἀδελφότητας, πού θά ἦταν καί ἐλεύθερα κατασχέσεων⁹⁹⁰. Οἱ εἰρημένοι Κων/νος Καβάκος καί Γεώργιος Βασιλείου (ὁ δεύτερος ἦταν Πρόεδρος τῆς Κοινότητος κατά τήν πτώση τῆς Βενετίας τό 1797) εἶχαν καταθέσει ἐνάμιση μήνα πρὶν (16 Δεκεμβρίου 1798) αἴτηση τῆς Κοινότητος πρὸς τίς αὐστριακές ἀρχές γιά οἰκονομική βοήθεια⁹⁹¹.

Ἄντ' αὐτῆς ἡ Κοινότητα βρέθηκε καί χρεωμένη. Καί δέν ἀρκοῦσαν μόνο αὐτά. Τήν περίοδο αὐτή ἡ Βασιλική Αὐτοκρατορική Γενική Κυβέρνηση (Regio Imperial Generale Governo) ἄρχισε ἕναν ἐν τῷ βάθει ἔλεγχο τῶν Νοσοκομείων. Τήν ἐνδιέφερε ὅ,τι ἀφοροῦσε τή νοσηλεία ἀσθενῶν, τίς μεθόδους θεραπείας, τή φαρμακευτική τους ἀγωγή ἀλλά καί τό ἴδιο τό Φαρμακεῖο τῶν Νοσοκομείων. Γί' αὐτή τήν ἔρευνα ἐξουσιοδοτήθηκε ὁ Dottor Giovanni Piccioli καί ἐνημερώθηκε ἄμεσα ἡ Βασιλική Ἀντιπροσωπεία ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἱδρυμάτων (Regia Delegazione agli Spedali, e

⁹⁸⁹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.535, f.456^r, βλ. Καί E.I.B., Π.Α., αὐτόθι, f.458^r.

⁹⁹⁰ E.I.B., αὐτόθι, f.470^r, copia ἀριθμ. 133 τῆς 23 Gennaio 1799.

⁹⁹¹ Ξανθοπούλου – Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.46.

Pie Fondazioni)⁹⁹². Ἡ δεύτερη μέσω τοῦ διευθυντῆ τῆς Tomá Corner ἐνημέρωσε τόν Προϊστάμενο, τούς Παθολόγους, τούς Χειρουργούς καί τούς ὑφισταμένους τοῦ Νοσοκομείου Santi Pietro e Paolo στό Castello, γιά τό ὁποῖο ὑπῆρχε ἐπώνυμη ἀναφορά ἀπό τήν Κυβέρνηση. Τούς διέτασε, νά μὴν ἐμποδίσουν τόν Dottor Riccioli νά κινηθεῖ ἐλεύθερα σέ ὅτι ἀφοροῦσε τούς ἐλέγχους του στό Νοσοκομεῖο. Οἱ ὑφισταμένοι μάλιστα τοῦ ἐν λόγῳ Θεραπευτηρίου εἶχαν ὑποχρέωση νά τοῦ χορηγήσουν ὁποιαδήποτε πληροφορία πού θά τοῦς ζητοῦσε⁹⁹³.

Παράλληλα ὁμως μέσω τοῦ Βασιλικοῦ Γραμματέα Sebastian Zocchi συντάχθηκε καί ἕνας κατάλογος μέ τά ἄλλα Νοσοκομεῖα καί Εὐαγή Ἰδρύματα. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἦταν στήν τρίτη θέση γιά ἔλεγχο καί ἡ Ἐπιτροπεία Σάρου στήν τέταρτη.

Δύο ἐβδομάδες ἀργότερα στίς 30 Αὐγούστου 1798 ὁ ἀγγελιοφόρος τῆς Βασιλικῆς Ἀντιπροσωπείας Agostin Bodaschin ἐνημέρωσε τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο γιά τόν ἐπικείμενο ἔλεγχο⁹⁹⁴.

Εἶχε παρέλθει ἕνας μήνας καί ὁ ἔλεγχος στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη δέν εἶχε ἀκόμη πραγματοποιηθεῖ. Στίς 29 Σεπτεμβρίου 1798 ὁ Προϊστάμενος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεραπευτηρίου ἔλαβε μία ἐγκύκλιο ἀπό τήν Ἀντιπροσωπεία ἐπί τῶν Νοσοκομείων δι' ὑπογραφῆς Tomá Corner, ὅπου τοῦ ζητοῦσαν νά παραχωρήσει κάθε βοήθεια πρὸς τόν ἐλεγκτή Dr. Riccioli στήν καταγραφή τοῦ νοσοκομειακοῦ ὑλικοῦ. Νά γίνει ἐπίσης μία ἔκθεση τῶν ἰατρικῶν, φαρμακευτικῶν καί οἰκονομικῶν ζητημάτων τοῦ Θεραπευτηρίου, ἀλλά καί μία ἀναφορά στά θέματα διατροφῆς καί συντήρησης ἀσθενῶν μέ στατιστικά στοιχεῖα χρόνου ἀσθενείας καί συνθηκῶν ἀνάρρωσης⁹⁹⁵.

Συγχρόνως, κατόπιν ἐντολῆς του σχηματίσθηκε, ἐξαιτίας αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἐλεγκτικῶν ἐπιθεωρήσεων ἕνας λεπτομερέστατος κατάλογος

⁹⁹² A.S.V., b. 169, fasc. Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 14 Agosto 1798, ἀριθμ. 185.

⁹⁹³ A.S.V., αὐτόθι.

⁹⁹⁴ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 30 Agosto 1798, ἀριθμ. 163.

⁹⁹⁵ A.S.V., αὐτόθι, Circolare τῆς 29 Settembre 1798.

ὄλων τῶν Νοσοκομείων, Ἀσύλων, Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, Ἀδελφοτήτων καί Ἐπιτροπῶν Ἀρωγῆς, ὅπου καταχωροῦνταν καί ὁ μέχρι τοῦδε οἰκονομικός τους φορέας⁹⁹⁶, μέ σκοπό τίς περί ὑγείας περιστολές παροχῶν. Οἱ Αὐστριακοί στήν προσπάθειά τους νά περιορίσουν σέ μόνο 84 δουκάτα τήν πίστωσή τους στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο γιά τό ἐξάμηνο 11 Δεκεμβρίου 1799 ἕως 10 Ἰουνίου 1800, βρῆκαν καί πάλι ἀπέναντί τους τήν Κοινότητα μαχόμενη γιά τά δικαιώματά της. Ἡ δεύτερη κατάφερε μάλιστα νά ἐξασφαλίσει ἀναδρομικά τά ἐνοίκια τοῦ Νοσοκομείου γιά τό 1800 καί 1801. Ὅταν ὅμως στίς 11 Μαΐου 1803, κατόπιν συμφωνίας γενομένης μέ τήν ἀντιπροσωπεία ἐπί τῶν Νοσοκομείων, ἀποφασίστηκε ἡ ἐπίσια χορηγία γιά τό Νοσοκομεῖο (καί Σεμινάριο) τῶν 260 δουκάτων πράγμα πού θά ὑπενθυμίσουν καί στίς 22 Μαΐου 1815⁹⁹⁷ ἐπί Δευτέρας Αὐστριακῆς Κατοχῆς, ὅλοι πλέον γνώριζαν ὅτι τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη δέν θά ἦταν σέ θέση νά σπηρίξει τή λειτουργία του. Καί εἶναι φανερό αὐτή ἡ ἀδυναμία, ἀφοῦ καί τό μέρος γιά τό Νοσοκομεῖο ἀπό τήν ἐπίσια ἐπιχορήγηση τῶν 1.270 δουκάτων γιά ὅλες τίς ἀνάγκες τῆς Κοινότητας μέχρι τό 1804 θεωρήθηκε πλέον ἀμελητέο⁹⁹⁸.

Γι' αὐτό καί ἡ ἔκτακτη ἐπιχορήγηση ἐκείνη τή χρονική συγκυρία (23 Φεβρουαρίου 1804) 3.000 λιρῶν⁹⁹⁹ ἦρθε πράγματι νά ἐκτονώσει ἔστω καί ἐφήμερα τό οἰκονομικό ἀδιέξοδο Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου. Παράλληλα ἡ Βασιλική Διοίκηση παρότρυνε τό Βασιλικό Ἀρμόδιο Εὐγενῆ Grimani νά ἐπιληφθεῖ καί μελετήσει τή σχετική ἀπόφαση τῆς Βασιλικῆς Κυβέρνησης ἀριθμ. 2421/180 τῆς 27^{ης} Μαρτίου 1804, σχετικά μέ τήν ἐπιβίωση καί χρηματοδότηση τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (καί τοῦ Σεμιναρίου). Ὁ Βενετός

⁹⁹⁶ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. Deputazione sopra Ospitali N.H. Tomá Corner, ἀριθμ.140 καί 3 φ.χ.ἀ.

⁹⁹⁷ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.535, f.454^f, ἔγγρ. τῆς 22 Maggio 1815.

⁹⁹⁸ Ξανθοπούλου – Κυριακοῦ Ἀ., ὁ.π., σ.46.

⁹⁹⁹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, f.494^f, Decreto del Regio Governo 23 Febbraio 1804, ἀρ. 21192/2474.

εὐγενής κατόπιν ἐνδελεχοῦς ἔρευνας παρουσίασε τὰ ἀποτελέσματα τῆς μελέτης του στή σύνοδο τῆς 8^{ns} Φεβρουαρίου 1805, στά πλαίσια τοῦ πρωτοκόλλου σχετικά μέ τό ζήτημα τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων.¹⁰⁰⁰ Ἦδη ἡ ἐπίκλησή του πρός τή Διοίκηση μέ τήν εἰσαγωγική του ἀναφορά κατά τή σύνοδο, ἔδινε τό στίγμα γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ Φλαγγίνειου Κληροδοτήματος. Καλοῦσε δηλαδή τή Βασιλική Διοίκηση, νά ἐπιληφθεῖ τοῦ ζητήματος μετά μείζονος σοβαρότητας καί νά ἀναλάβει τήν ὑπόθεση καί τήν ὠφέλεια τοῦ “Εὐαγοῦς Ἰνστιτούτου” γιά νά τό ἐξυγιάνει οἰκονομικά, τόσο στήν ἐνεργητική ὅσο καί στήν παθητική του πλευρά¹⁰⁰⁰. Ἀναφέρθηκε ἔπειτα μέ λεπτομέρειες στό ἱστορικό τῆς Δωρεᾶς καί τούς τομεῖς τοῦ Κληροδοτήματος, ὅπως καί σ’ αὐτό τῆς Μαρίας Μπότση Σάρου, πού καί τῶν δύο ἡ χρηματοδότηση εἶχε στηριχθεῖ στίς ἀποδόσεις καταθέσεων τῆς κατασληθείσας Ζεσca.

Ἀναφερόμενος στούς Ἕλληνες φτωχοῦς ἀσθενεῖς παρατήρησε ὅτι, ἀφοῦ τό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο ἀδυνατεῖ νά τοῦς φιλοξενήσει, ἐκ τῶν πραγμάτων θά πρέπει νά εἰσάγονται στά βενετικά νοσοκομεῖα καταλαμβάνοντας καί στερώνοντας θέσεις ντόπιων, ζημιώνοντας ἔτσι τοῦς φτωχοῦς αὐτούς Βενετούς ἀσθενεῖς καί τίς ἄλλες φιλανθρωπικές ὀργανώσεις¹⁰⁰¹. Ἔθιξε ἔπειτα τή θρησκευτική καί διαιτολογική διαφορετικότητα τῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν πού δημιουργοῦσαν μία “ἀταξία καί ἀνησυχία” μεταξύ τῶν νοσηλευομένων Βενετῶν¹⁰⁰². Ἀναγνωρίζοντας ὅμως

¹⁰⁰⁰ E.I.B., αὐτόθι, ὁμοίως, ex officio relativo al No 496 L.P. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σσ.479-484, ἔγγρ.23.

¹⁰⁰¹ E.I.B., αὐτόθι, f.494^v.

¹⁰⁰² E.I.B., αὐτόθι, f.495^f. Κατά τή διάρκεια νοσηλείας τῶν Ἑλλήνων στά Βενετικά Θεραπευτήρια, προσέτρεχαν ἐκεῖ ὡς ἀναμενόταν οἱ συγγενεῖς τους πρός βοήθεια μέ φαγητά ἑλληνικοῦ διαιτολογίου πού ἦταν ποιοτικότερα καί σκανδάλιζαν τοῦς ντόπιους Βενετούς ἀσθενεῖς. “Σκάνδαλο” ἀποτελοῦσε καί ἡ πνευματική τροφή πού πρόσφεραν οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς (κατά τό Λατίνο Πατριάρχη τῆς Βενετίας) πού μέ τήν παρουσία τους ἐνδυνάμωναν τοῦς Ἕλληνες ἀσθενεῖς ἢ χορηγοῦσαν τή Θεία Μετάληψη στούς ἐτοιμοθάνατους. Τό σκάνδαλο πού

τήν “οικονομική καί θρησκευτική λυσιτέλεια” τοῦ εἰρημένου Ἰδρύματος καί γιά λόγους περιστολῆς τῶν ἐξόδων του, εἰσηγήθηκε τή συγχώνευση τῶν δύο διαχειρίσεων Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου, σέ μία ἐνιαία. Παραδέχθηκε ἔπειτα ὅτι ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1799 πράγματι ἴσχυε ἕνα οικονομικό σχέδιο γιά τό Νοσοκομεῖο, ἐκ μέρους τῆς πεπαυμένης πληρεξούσιας Ἐπιτροπῆς, μέ τίς σχετικές μάλιστα ἐπικυρώσεις καί τῶν Ἀνωτέρων Ἀρχῶν. Τό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο ὁμως, λόγω ἐλλείψεως ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου μεθοδικῶν χρηματοδοτήσεων καί κατά καιρούς οικονομικῶν παροχῶν, ἐκ τῶν πραγμάτων πλέον καί γιά ἕνα μεγάλο χρονικό διάστημα, ἀναγκαζόταν νά παραμένει ἀνενεργό¹⁰⁰³. Ἐξέφρασε τήν ἄποψη ὅτι πρὸς δραστηριοποίηση τοῦ Νοσοκομείου θά ἀπαιτοῦνταν 6.150 αὐστριακές λίρες ἐτησίως, ἐνῶ τό ἴδιο τό Θεραπευτήριο διέθετε μόνο 633,18 πού ἀποτελοῦσαν τό εὐτελές πλέον ὑπόλειμμα τῶν κάποτε εὐθαλῶν εἰσοδημάτων του.

Τά χρήματα αὐτά θά κάλυπταν: 1) τίς ἀνάγκες ἐνοικίου, 2) τά ἐπιδόματα (μισθοῦς) τῶν ἐξεταζόντων (ιατρῶν), 3) τά νοσήλεια τῶν δέκα ἀσθενῶν, 4) τό μετανοσηλευτικό ἐπίδομα, 5) τήν ἀγορά καί συντήρηση νοσοκομειακῶν ἐργαλείων¹⁰⁰⁴. Τό ὕψος τῶν ἐτήσιων δαπανῶν γιά τό Σεμινάριο ὑπολογίστηκε σέ 3.972 λίρες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 87 θά κάλυπταν τή φαρμακευτική περίθαλψη τῶν ἑξὶ μαθητῶν καί τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ σέ ἐτήσια βάση¹⁰⁰⁵. Προσθέτοντας καί κάποια συμπαρομαρτοῦντα μικρά ἐξοδα, ὁ Grimani ὑπολόγισε τήν ἐτήσια δαπάνη γιά τό Νοσοκομεῖο καί τό Σεμινάριο σέ

προκλήθηκε ἀπό τούς Καθολικούς ἔλαβε τέτοια διάσταση, πού τό 1837 ἡ Ἑλληνική Κοινότητα κατοχύρωσε δικό της θάλαμο στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο γιά τίς ἀνάγκες τῶν ὀρθοδόξων ἀσθενῶν. Βλ. καί Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὅ.π., σ.82,118.

¹⁰⁰³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, f.495^γ.

¹⁰⁰⁴ E.I.B., αὐτόθι, f.496^γ.

¹⁰⁰⁵ E.I.B., αὐτόθι, f.496^γ.

11.491,14 λίρες, υπερηφανευόμενος ότι τό σχέδιό του κέρδιζε μία περικοπή 1.072,11 λιρών σέ σχέση μέ τά αντίστοιχα προηγούμενων κυβερνήσεων. Ὑποστήριξε πάντως ὅτι ἡ παύση τῆς Ἐπιτροπείας Σάρου θά βοηθοῦσε ἀκόμη περαιτέρω οἰκονομικά τή συγχωνευθεῖσα Ἐπιτροπεῖα Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου. Διότι ἐκ τῶν τριῶν ὑπό ἀρωγή τροφίμων τῆς Ἐπιτροπείας Σάρου, οὐσιαστικά ἕνας μόνο γέροντας κατάκοιτος στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων ἔχρηζε βοήθειας καί θά μπορούσε νά παραμείνει ἐκεῖ σάν χρόνιος ἀσθενής.

Θά μπορούσε ἔτσι τό οἶκημα τῆς Ἐπιτροπείας αὐτῆς νά ἐνοικιασθεῖ ἀλλοῦ ἀπό τήν Ἀδελφότητα, οὕτως ὥστε τό ποσό ἀπό τό πρῶν ἐνοίκιο μετά τοῦ ποσοῦ συντήρησης τῶν παυθέντων τροφίμων νά λογισθεῖ ὑπέρ τοῦ Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου¹⁰⁰⁶. Ὑπολόγισε ἔπειτα τά ἐσπευσμένα καί σέ ἐφάπαξ πληρωμή ἔξοδα πού θά ἀπαιτοῦνταν γιά τήν ἄμεση δραστηριοποίηση τοῦ Νοσοκομείου σέ 2.032 λίρες. Ἐξ' αὐτῶν 284 λίρες θά στοίχιζε ἡ διόρθωση σκευῶν τοῦ Θεραπευτηρίου, 1.270 λίρες ἡ ἀγορά ἐπείγοντος νοσοκομειακοῦ ὑλικοῦ καί 478 λίρες ἡ ἀγορά κάποιων ἀντικειμένων τοῦ Σεμιναρίου. Ἐπείγουσα θεωρήθηκε καί ἡ ἐξόφληση τῶν ὑφιστάμενων χρεῶν τῶν δύο Ἰδρυμάτων τῆς τάξης τῶν 24.348 λιρών.

Ἐξ' αὐτῶν, γιά τό ποσό τῶν 14.161,17 λιρών πιστώτρια βρέθηκε ἡ Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐφεξῆς θά ἐπικαρποῦνταν ἐνός μόνο μέρους τῶν ἐνοικίων. Οἱ ὑπόλοιπες 10.186,14 λίρες τοῦ χρέους, θεωρήθηκαν καθυστερημένες πιστώσεις τῆς Εἰδικῆς Ἐπιθεώρησης γιά τό Ἰδρυμα Σάρου πού, ἀφοῦ προτάθηκε ἡ παύση λειτουργίας του, τό ποσό αὐτό θά ἐξοφλοῦσε τό χρέος τοῦ Νοσοκομείου (καί Σεμιναρίου)¹⁰⁰⁷. Κάνοντας μία τελευταία πρόταση γιά τή χορηγία καί ἐνός σταθεροῦ ποσοῦ 7.143,14 λιρών ἐπί τῶν παγίων ἐξόδων πού θά βοηθοῦσε τήν εὐρυθμῆ λειτουργία τῶν δύο ἰδρυμάτων, ὁ Εὐγενής Grimanì ἐξέφρασε

¹⁰⁰⁶ E.I.B., αὐτόθι, f.497^r.

¹⁰⁰⁷ E.I.B., αὐτόθι, f.497^v.

πρός τή Βασιλική Διοίκηση τήν ἐλπίδα πώς θά ὑποστήριζαν τήν ἐξεύρεση μίας μόνιμης λύσης¹⁰⁰⁸ τή στιγμή μάλιστα πού οἱ προσπάθειες τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας, νά ἀνακτήσει τά δικαιώματά της ἐπί τῶν παλαιῶν καταθέσεων στήν Ζετσα δέν καρποφόρησαν καί ἀφοῦ δέν ὑπῆρχε πλέον ἄλλη πηγή δωρεᾶς ἢ φιλανθρωπίας.

Κλείνοντας τήν εἰσήγησή του ὁ Βασιλικός Ἀρμόδιος Εὐγενής Grimani ὑπεραμύνθηκε τῆς παρουσίας τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου πρὸς ὄφελος τόσο τῶν βενετικῶν νοσοκομείων ὅσο καί τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας, τήν ὁποία πάντα θεωροῦσε ζωτικό πνεύμονα τοῦ βενετικοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυσιπλοΐας. Ἐν κατακλεῖδι ἐξέφρασε τήν ἐλπίδα πώς ἡ Βασιλική Διοίκηση θά διαβιβάσει στή Βασιλική Κυβέρνηση τό εἰρημένο σχέδιο καί τίς ἀπόψεις του μέ τόν ἀρμόζοντα ἔνθερμο ἐνθουσιασμό πού ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση καί τό καθῆκον¹⁰⁰⁹. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσει τίς προθέσεις καλῆς θέλησης τοῦ Grimani γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεραπευτήριου. Δυστυχῶς ὅμως ἡ πραγματικότητα ἦταν τελείως διαφορετική γιά τήν ἐξέλιξη τῆς περαιτέρω πορείας του. Ὁκτώ μῆνες μετά τήν κατάθεση τῆς ἀνωτέρω μελέτης καί μάλιστα στίς 19 Ὀκτωβρίου 1805 ἡ Ἑλληνική Κοινότητα ὄχι μόνο δέν εἰσέπραξε τά ἐνοίκια γιά τό Νοσοκομεῖο, ἀλλά πλήρωσε ἡ ἴδια γιά νά συνεχίσει τή λειτουργία του. Μέσα σ' αὐτό τό κλίμα κατοχῆς καί ἐλλείψει οἰκονομικῶν πόρων τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τό 1808 ἀνέστειλε ἐπ' ἀόριστον τή λειτουργία του.

Σ' ἓνα γενικότερο καθεστῶς κατοχῆς καί οἰκονομικῆς ἀφαιμάξης οἱ φτωχοί στή Βενετία ἔγιναν φτωχότεροι, φθάνοντας τό 1800 τοὺς 20.000, ἐνῶ εἴκοσι χρόνια ἀργότερα ὁ Πατριάρχης Rytker σέ ἐπιστολή του στόν Αὐτοκράτορα θά ἀναφερθεῖ σέ περισσότερους ἀπό 40.000 Βενετούς ἐνδεεῖς¹⁰¹⁰.

¹⁰⁰⁸ E.I.B., αὐτόθι, f.498^r.

¹⁰⁰⁹ E.I.B., αὐτόθι, f.498^v.

¹⁰¹⁰ Cavazzana Romanelli F., *L' Ottocento...ὁ.π.*, σ.132.

Όταν ένα μικρό δεκάκλινο Νοσοκομείο όπως το Έλληνικό αναγκάζεται επί κατοχής νά κλείσει τīs πύλες του μπορούμε νά έννοήσουμε τό άδιέξοδο καί τό μέγεθος τής οικονομικής δυσφορίας τών Μειζόνων Βενετικών Νοσοκομείων.

Μέ τό τέλος τής Πρώτης Αυστριακής Κατοχής (1798-1805), ή επάνοδος τών Γάλλων θά χειροτερεύσει άκόμη περισσότερο τήν όλη κατάσταση. Τά ύφαρπαγέντα έλληνικά ποσά τής Zecca ύποστήριζαν πώς έχουν σταλεϊ στή Γαλλία για τήν άνέγερση σχολείων καί νοσοκομείων¹⁰¹¹. Όμως ή επανενεργοποίηση του Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου αποτελούσε θέμα επείγουσας προτεραιότητας, για τό όποιο ή Κοινότητα δραστηριοποιήθηκε άμεσα. Στίς 15 Μαρτίου 1806 επί Δευτέρας Γαλλικής Κατοχής, ή όποία είχε λάβει καί τήν επωνυμία Βασίλειο τής Ιταλίας (Regno d' Italia), ό πρόεδρος τής Κοινότητας Κων/νος Καβάκος ζήτησε τήν εκ νέου χορηγία τών επιδικασθέντων από τούς Αυστριακούς ποσών για τήν άνάκαμψη του Νοσοκομείου¹⁰¹². Μέ τά δύο αυτοκρατορικά διατάγματα τής 28^{ns} Ιουλίου καί 11^{ns} Νοεμβρίου 1806 θά διακανονίζονταν οί κατασχέσεις τής Zecca καί ή Έλληνική Κοινότητα κατόπιν σχετικής εκθεσης άνέδειξε τό ποσό τών 245.234 δουκάτων στό ειρημένο θησαυροφυλάκιο. Έπειδή όμως δέν διαφαινόταν καμία πρόοδος στήν όλη ύπόθεση επαναλειτουργίας του

¹⁰¹¹ Καραθανάση Ά., ό.π., σ.308.

¹⁰¹² Ξανθοπούλου-Κυριακού Ά., ό.π., σ.47. Ο Κων/νος Καβάκος (1773-1832), Χιώτης τήν καταγωγή καί πλούσιος έμπορος είχε εκλεγεί Πρόεδρος τής Κοινότητας καί τό 1799. Υπήρξε ένας από τούς τέσσερις συντάκτες του "Οικονομικού Έπιτροπικού καί Διδασκαλικού Διατάγματος" τής Κοινότητας πού εκδόθηκε τό 1821 καί όργανωτής του αρχείου της μέ ένα χειρόγραφο εύρετήριο πού συνέταξε τό 1822. Τό 1799 σέ καιρούς χαλεπούς για τή Βενετία (αυστριακή κατοχή), ό Κων/νος Καβάκος υπήρξε ό πρώτος Έλληνας πού εκλέχτηκε μέλος στήν Deputazione Mercantile, εκπροσωπώντας τά συμφέροντα τών Έλλήνων εμπόρων τής Βενετίας. Βλ. Ξανθοπούλου-Κυριακού Ά., ό.π., σσ.94, 32, 42, 157, 223. Κατά τούς τελευταίους έννέα μήνες τής ζωής του έπασχε από μία "χρονια φλεγμονώδη καταρροϊκή πνευμονία" ένεκα τής όποίας καί κατέληξε, όπως αναφέρει ό επί μακροϋ θεράπων ιατρός του Pietro Biasioli. Πέθανε στή Βενετία στίς 25 Ιουλίου 1832 καί σέ ηλικία 59 ετών (άρα είχε γεννηθει τό 1773 καί όχι τό 1774 όπως πιστεύεται). Βλ. E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832), άπ.πρ. τής 25^{ns} Ιουλίου 1832.

Νοσοκομείου, ἐνῶ ἡ οἰκονομική κατάστασις τῆς Παροικίας ὀλοένα καί χειροτέρευε, ἡ Κοινότης στίς 26 Νοεμβρίου 1810 ἀπεύθυνε νέα ἔκκλησις στή γαλλική ἡγεσία. Σύν τοῖς ἄλλοις κατέθεσε καί ἕνα ἱστορικό, δημιουργίας, λειτουργίας καί οἰκονομικῆς συντήρησις τοῦ Νοσοκομείου ἀπό τά ποσά τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνης.

Ἀκολούθησε καί νέα αἴτησις τῆς Κοινοῦτις στίς 30 Νοεμβρίου 1811 καί ὁ Διοικητής τῆς Περιφέρειας τοῦ Ἀδριατικοῦ ἀπαντῶντας μέ ἐπιστολή του στίς 3 Δεκεμβρίου 1811, παρέπεμψε τήν Κοινότητα πρός διευθέτησις τοῦ οἰκονομικοῦ τῆς προβλήματος στή Monte Napoleone, τήν τράπεζα ἡ Ἐνεχυροδανειστήριον πού εἶχε ἰδρυθεῖ στό Μιλάνο καί ἦταν ἀρμόδιον γιά τίς πολεμικές ἀποζημιώσεις. Ἐν τῷ μεταξύ γιά τίς ἐπείγουσες ἀνάγκες τῶν Ἰδρυμάτων καί τοῦ Νοσοκομείου ἡ Κοινότητα θά λάμβανε ἀπό τό Ἀδελφάτο τοῦ Ἑλέους (Congregazione di Carità) κάποιον ἔκτακτον ἐπίδομα. Ἀλλά οὔτε καί αὐτό ἐπιδόθηκε διότι στίς 24 Ἰανουαρίου 1812 ἡ Ὁμογένεια κατέθεσε νέα αἴτησις. Στίς 15 Μαΐου μία τετραμελής Ἐπιτροπή τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου προσκόμισε στό Ἀδελφάτο τοῦ Ἑλέους σύν τοῖς ἄλλοις καί τά τραπεζικά πιστοποιητικά καταθέσεων στήν Zecca ὑπέρ τοῦ Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου τῆς τάξης τῶν 167.000 δουκάτων, εὐελπιστώντας ὅτι θά λάμβανε μία σταθερή ἐπιχορήγησις γιά τήν ἐπαναλειτουργία τοῦ Θεραπευτηρίου¹⁰¹³. Ἡ Monte Napoleone πού σκοπὸν εἶχε τὴν διευθέτησις τῶν ἐκκρεμοτήτων πού εἶχαν προκύψει ἀπὸ τὴν κατασύληψιν τῆς Zecca, μέ ἔξυπνους ἐλιγμούς καί συμφέρουσες τροποποιήσεις ἀποφάσεων κατάφερνε πάντα νά κερδίζει στά θέματα τῶν πολεμικῶν ἀποζημιώσεων. Ἐνα ποσό π.χ. 11.600 δουκάτων ἀπὸ διαχρονικές ἐλληνικές καταθέσεις στήν Zecca, τοκίζόταν πρός 1,5% καί μάλιστα ὅπως ὑποστήριζαν εἰς βάρος τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀποδόσεων ἀλλὰ γιά καταθέσεις μέχρι τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1808. Τὰ ὑπόλοιπα ρευστοποιήθηκαν ὑπέρ τῆς Τράπεζας Monte Napoleone κατὰ συμμόρφωσιν πρός τὴν ἀπόφασιν 7 Δεκεμβρίου 1807¹⁰¹⁴. Μετά ἀπ' ὅλα αὐτά οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νά ἀρκεσθοῦν στό ποσὸν τῶν 400 λιρῶν μηνιαίως πού θά καταβαλλόταν στήν Κοινότητα, σύμφωνα μέ τὴν ἀπόφασιν τῆς 26^{ns} Ἰουνίου 1812¹⁰¹⁵. Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα στήν διττὴν τῆς προσπάθειαν, ἀναγνώρισις τῶν

¹⁰¹³ Κούκκου Ἐ., Ἡ Ὁρθόδοξος Μονὴ Εὐγενῶν Ἑλληνίδων Βενετίας (1599-1829), ὁ.π., σσ.126-127.

¹⁰¹⁴ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 536, f.505^r.

¹⁰¹⁵ Κούκκου Ἐ., ὁ.π., σ.128.

τίτλων κυριότητας τῶν δικῶν της καταθέσεων στήν Zecca ἀλλά καί αὐτῶν τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη γιά τό Νοσοκομεῖο καί τά ἄλλα Κληροδοτήματα, στράφηκε καί στήν προσπάθεια διαμεσολάβησης τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ πρός τό Ναπολέοντα.

Οὔτε αὐτή ἡ προσπάθεια ὅμως καρποφόρησε καθότι τό 1814 περατουμένης τῆς Δεύτερης Γαλλικῆς Κατοχῆς (1806-1814) θά ἄρχιζε ἡ Δεύτερη τῶν Αὐστριακῶν (1814-1847)¹⁰¹⁶. Αὐτή ἡ ἐναλλαγή τῶν καθεστώτων κατοχῆς ἐξουθένωσε κυριολεκτικά τίς προσπάθειες τῶν Ἑλλήνων καί ἐξανέμισε τίς ἐλπίδες τους γιά οἰκονομική ἀποζημίωση καί ἐπαναλειτουργία τῶν Ἱδρυμάτων καθῶς καί τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Καί ὅμως ἡ Ἀδελφότητα τῶν Ἑλλήνων συνέχισε νά συντάσσει ὑπομνήματα καί νά ἀγωνίζεται γιά τήν οἰκονομική της ἐπιβίωση. Μέ τήν ἔναρξη τῆς Δεύτερης Αὐστριακῆς Κατοχῆς ὁ Kaiser Franz Β' ἐπισκέφθηκε τήν Ἑλληνική Κοινότητα στίς 23 Νοεμβρίου 1815. Μετά τήν πανηγυρική δοξολογία στόν Ἅγιο Γεώργιο ὁ Αὐτοκράτορας ἐπισκέφθηκε τά Ἱδρύματα καί τό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο. Ἐκεῖ ἐνημερώθηκε γιά τήν ἴδρυση καί λειτουργία του. Ἀλλά οὔτε καί αὐτή ἡ ἐπίσκεψη κατάφερε νά ἀνοίξει τίς πύλες τοῦ Νοσοκομείου. Τό ἴδιο ἀποτέλεσμα εἶχε καί τό πληροφοριακό ὑπόμνημα τῆς Ἀδελφότητας γιά τό Νοσοκομεῖο (καί τά ἄλλα ἱδρύματα) τήν 30^η Ἰουνίου 1816, πρός τήν Αὐτοκρατορική Βασιλική Ἐπιτροπή τῆς Ἐπαρχίας τῆς Βενετίας (Cesarea Regia Delegazione della Provincia di Venezia)¹⁰¹⁷. Τό 1817 ἔγινε γνωστό ὅτι κατά τήν πώση τῆς Βενετίας, στήν Zecca ὑπῆρχαν 16.000.000 λίρες, ἀπό τίς ὁποῖες τό 1.000.000 ἀνῆκε στήν Ἀδελφότητα. Ποσό ὑπέρογκο σέ σχέση μέ τίς πενιχρές 400 λίρες μηνιαίας ἐπιχορήγησης, γιά τό ὁποῖο ἡ Κοινότητα ἔλαβε γνώση 11 χρόνια μετά, ἀρχίζοντας ἔτσι τό 1828 μία ἐπίμονη, ἔγγραφη καί συνεχῆ προσπάθεια γιά δικαίωση¹⁰¹⁸. Στίς 27 Φεβρουαρίου 1820 ἡ Κοινότητα ἐξέδωσε τό “-Διάταγμα- Οἰκονομικόν, Ἐπιτροπικόν καί

¹⁰¹⁶ Καραθανάση Α., ὁ.π., σ.308.

¹⁰¹⁷ Κούκκου Ἐ., ὁ.π., σ.128-129. Πρόκειται γιά τόν Franz Β' καί ὄχι γιά τόν Franz Josef πού ἐσφαλμένα ἀναφέρει ἡ Κούκκου. Ὁ δεύτερος ἦταν ἐγγονός του, γεννήθηκε τό 1830 καί ἡ περίοδος βασιλείας του (1848-1916) συμπίπτει χρονικά μέ τήν Δεύτερη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1845-1905), βλ. καί McGuigan D.G., Familie Habsburg (1273-1918), Wien, München 2007, σσ.469, 632-633.

¹⁰¹⁸ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.48.

Διδασκαλικόν” στά πλαίσια μιᾶς ἐνθουσιώδους σκέψης γιά ἀναδιάρθρωση καί ἀναβίωση τῆς Ἑλληνικῆς Ὀμογένειας στή Βενετία. Τό 35^ο ἄρθρο τοῦ “Διατάγματος” ἀναφερόταν στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριον ἔτσι «...σκέψις θέλει γίνη καί περί τῆς ἀνορθώσεως τοῦ Νοσοκομείου πρός ὑποδοχήν καί καταφύγιον τῶν πτωχῶν ἀσθενῶν τοῦ Γένους, μέ ἐκείνους τοὺς πόρους, οἵτινες τότε θέλουσι νομισθῆ ἀρμόδιοι καί ἀναγκαῖοι...»¹⁰¹⁹.

Τό 91^ο ἄρθρο ἔθιγε τήν ἀποκατάσταση καί διατήρηση τοῦ Νοσοκομείου ἀπό οἰκονομικῆς πλευρᾶς¹⁰²⁰, ἐνῶ τό 98^ο τήν ἔμμισθη παρουσία τοῦ ἱατροῦ (παθολόγου), τοῦ χειρουργοῦ καί τῶν ἐξόδων γιά τά φάρμακα. Στό ἄρθρο 115 ἐπισημαινόταν ἡ ἀπαραίτητη παρουσία ἱατρῶν καί ἱατρικῶν (φαρμάκων) ἔστω καί ἂν τά χρήματα γι’ αὐτούς ἦταν εἰς βάρος τῶν ἐπιχορηγήσεων γιά τή Σχολή. Στό ἄρθρο 140 προτεινόταν σύν τοῖς ἄλλοις ἡ ὑπαρξη καταλόγου τρεχόντων ἀσθενῶν, τοὺς ὁποίους τό ἄρθρο 164 συμπεριλάμβανε στίς ἔκτακτες ἐλεημοσύνες κατά τήν διάρκεια τοῦ ἔτους¹⁰²¹. Μέχρι καί τό 1830 ὑπῆρξε μιᾶ συνεχῆ προσπάθεια τῆς Ὀμογένειας γιά τήν ἐπανάκτηση τῶν χαμένων πόρων καί καταθέσεων τῆς. Δυστυχῶς ὅμως δέν τό πέτυχε. Ὅμοίως δέν κατάφερε ποτέ νά κερδίσει τά ἀπολεσθέντα δικαιώματα τῶν καταθέσεων τῆς Δωρεᾶς Φλαγγίνη γιά τά Κληροδοτήματα. Ἔτσι τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη παρέμενε ἀνενεργό στή σιωπή του μέχρι τό 1845, ὁπότε διά τῆς Δωρεᾶς τοῦ Giorgio Pikering ἀνέκαμψε συνεχίζοντας τή λειτουργία του, πλέον ὡς Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

2. Η ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤ’ ΕΜΠΟΔΙΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟΥ ΩΣ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΚΑΙ ΩΣ ΑΣΥΛΟΥ

Στίς 15 Μαΐου 1797, παραμονή τῆς εἰσόδου τῶν στρατευμάτων τοῦ Ναπολέοντα στή Βενετία, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη λειτουργοῦσε ἄψογα μέ πλήρη κάλυψη κλινῶν.

¹⁰¹⁹ πρβλ. Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1902/Φάκ. 1, κατάταξη α’, Regolamentoo σ.9.

¹⁰²⁰ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, Regolamentoo σ.19.

¹⁰²¹ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, Regolamentoo σ.20, 22, 27, 30.

Στις έννέα τό πρωί μάλιστα έξέπνευσε εκεί ό έβδομκονταετής άσθενής Zuanne Migliaressi του Gerasimo στά πλαίσια μιās δυσφόρου πνευμονίας και ή κηδεία του ρυθμίστηκε τήν έπαύριο στίς δύο τό μεσημέρι μέ τήν είσοδο του κατακτητή στή Serenissima¹⁰²². Ιατρός του Νοσοκομείου τήν περίοδο αύτή ήταν ό παθολόγος Giorgio Corner, τελευταίος τής Πρώτης Περιόδου λειτουργίας του Νοσοκομείου και πρώτος τής Μεταβατικής πού μόλις άρχιζε. Κατά τίς πρώτες ήμέρες κατοχής δέν άλλαξε τίποτα στή λειτουργική δομή του Νοσοκομείου. Στο βιβλίο εισαγωγής άσθενών στό Θεραπευτήριο άλλά και στό νεκρολόγιο¹⁰²³, μπροστά άπό κάθε όνομα προστίθετο ό τίτλος "cittadino" (πολίτης)¹⁰²⁴ κατά τό πρότυπο τής Γαλλικής Δημοκρατίας, έστω και αν ό άσθενής ή ό νεκρός ήταν παιδί¹⁰²⁵, ένω ό ίατρός έφερε τόν τίτλο cittadino Dr.¹⁰²⁶. Η ύφαρπαγή τών χρημάτων τής Zecca και ή έναλλαγή τών καθεστώτων κατοχής έξώθησαν τό Έλληνικό Νοσοκομείο μέ τήν πάροδο του χρόνου, όπως είδαμε στίς μόλις προηγούμενες σελίδες, σε πλήρη λειτουργική άποσύνθεση. Αιτήσεις, παρακλήσεις, αναφορές, ύπομνήματα διαδέχονταν τό ένα τό άλλο για να μπορέσει τό Θεραπευτήριο τής Όμογένειας να διατηρήσει τή λειτουργία του. Στίς 31 Ιουλίου 1798 επί παραδείγματι ό Προϊστάμενος του Νοσοκομείου Φλαγγίνη, Anastasio Rosa κατέθεσε στή Βασιλική Έπιτροπή επί τών Νοσοκομείων και Εύαγών Ίδρυμάτων σημείωμα έξόδων νοσηλείας έννέα άσθενών για όλο τόν Ιούλιο μέ ήμερήσια έξοδα νοσηλείας κατ' άτομο 1,25 αυστρ. λιρών, εύελπιστώντας για κάποια σταθερή έπιχορήγηση.

¹⁰²² Μαλιτζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An.,... ό.π., άπ.πρ. 1678.

¹⁰²³ αύτόθι, άπ.πρ. 1679.

¹⁰²⁴ A.C.S.T., Reg.X (1786-1799), άπ.πρ. 1/6/1797 f.96^r.

¹⁰²⁵ A.C.S.G., Reg.X (1785-1801), άπ.πρ. 15/8/1797 f.162^y.

¹⁰²⁶ αύτόθι.

Τό σημείωμα ἔχει ὡς ἔξῃς:¹⁰²⁷

31 Luglio 1798 Venezia

Nota delle spese incontrate da me sottoscritto Priore dell' Ospital Greco Flangini per il mantenimento degli amalati da primo Luglio sudetto sino il giorno d' oggi in ragione di soldi venticinque il giorno (1,25 A.L.) come segue :

Maria Silica	giorni	31	A.Lire	38,15
Chiova Sottiri	//	31	//	38,15
Zuane Sussich	//	14	//	17,10
Lucca Maina	//	10	//	12,10
Antonio di Demetrio	//	26	//	32,10
Maria Cosma	//	7	//	8,15
Andrea Lascari	//	4	//	5,00
Spiridion Gionna	//	22	//	27,10
Mangina Marulli	//	19	//	23,15
			_____	23,15
			Lire	205,00

Piú per cinque licenziati dall Ospitale A.Lire

12,8 per cadauno

_____ 62

267

Anastasio Rosa Prior affermo

Dr. Gerasimo Zigura Cappellano affermo

Dr. Ambrosio Vizzamano Cappellano affermo

Per mantenimento anticipato delli tre poveri della Commissaria Sarro di Agosto venturo in ragione di soldi venticinque al giorno A.Lire 116,9

¹⁰²⁷ A.S.V., Provved. sop. Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc. Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 31^{ns} Ἰουλίου 1798. Ὁ Anastasio Rosa στίς 6 Ὀκτωβρίου 1787 εἶχε ἀναλάβει τή διοίκηση τοῦ Νοσοκομείου στή θέση τοῦ παραιτηθέντος Δημητρίου Βελούδου, βλ. γι' αὐτό A.S.V., Provvn. sopra Ospitali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, decreto 6 Ottobre 1787, clausola 16.

Στις 10 Αυγούστου 1798 αποφασίστηκε για τό Νοσοκομείο μέ Βεβαίωση τοῦ λογιστή Tassini, ἡ πίστωση τῶν 267 λιρῶν πρὸς τόν προϊστάμενο Anastasio Rosa¹⁰²⁸ καί τήν ἐπαύριο τοῦ ἐπεδόθη ἡ ἐντολή, πιστοποιημένη διά τῶν ὑπογραφῶν τοῦ Βασιλικοῦ Λογιστή Antonio Paolo Rizzi καί τοῦ Βασιλικοῦ Γραμματέα Sebastian Zocchi¹⁰²⁹.

Παράλληλα ὁ λογιστής Iserro Tassini ἔστειλε πρὸς τό Γραφεῖο τῆς Zecca ἐνημερωτικό σημείωμα τῶν πιστώσεων τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη γιά τίς μή ἀναληφθεῖσες δόσεις ἔξι μηνῶν¹⁰³⁰. Τό ἴδιο ἔκανε καί γιά τήν Ἐπιτροπεῖα Σάρου¹⁰³¹.

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ κατακτητής δέν ἄφηνε πλέον οἰκονομικά περιθώρια γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ Νοσοκομείου. Τήν ἴδια ὁμως ἀντιμετώπιση εἶχαν καί τά Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας. Καί δέν ἔφθαναν ὅλα αὐτά.

Προκαλοῦσε φόβο τήν περίοδο αὐτή τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1798 ἡ ταχεῖα ἐξάπλωση τῆς νόσου τῶν βοοειδῶν στή βενετική ἐνδοχώρα καί δημιουργοῦσε ἀνησυχία ἡ ἐλλιπής πρωτοβουλία ἀνάληψης προληπτικῶν καί ἀνασταλτικῶν μέτρων ἐκ μέρους τῶν καθ' ἕλην ἀρμοδίων σέ θέματα ὑγείας τῆς Αὐστριακῆς Διοίκησης¹⁰³². Ἡ ἐξάπλωση ὁμως τῆς νόσου αὐτῆς (morbo bovino) στήν περιοχή τῆς Padova¹⁰³³, εἴκοσι χιλιόμετρα ἀπό τή Βενετία, ἔλαβε τέτοιες δραματικές διαστάσεις, ὥστε τό ἀντεπιστέλλον μέλος καί σύμβουλος παρά τῷ προέδρῳ τῆς Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἐπί θεμάτων Ὑγείας Giovanni Pietro Grimani ἐξουσιοδότησε τό διάσημο ἀρχίατρο Ignatio Lotti νά ἐπιληφθεῖ τῶν

¹⁰²⁸ A.S.V., Pronved. sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc. 170, Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 10 Agosto 1798.

¹⁰²⁹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 11 Agosto 1798.

¹⁰³⁰ A.S.V., αὐτόθι, f.84^f. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.469, ἔγγρ.14.

¹⁰³¹ A.S.V., αὐτόθι, f.85^f.

¹⁰³² A.S.V., Pronveditori alla Sanità, filza 586, ἔγγρ. τῆς 9^{ns} Ἰουλίου 1798.

¹⁰³³ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 13^{ns} Ἰουλίου 1798.

αὐτοψιῶν καί ὑγειονομικῶν ἐλέγχων στό γειτονικό Treviso καί στή villa Sernaglia τοῦ Collalto¹⁰³⁴, παρέχοντάς του τό προσωπικό δικαίωμα ἐπιλογῆς καί σφαγῆς τῶν ἐπιμολυσμένων βοῶν¹⁰³⁵. Ὄταν μάλιστα τό πρόβλημα τῆς ἐπιζωοτίας ἔφθασε πρό τῶν πυλῶν τῆς Βενετίας στήν περιοχή τοῦ Mestre ὁ Lotti θά ἐπαναλάβει τούς ἐπιτόπιους ἐλέγχους, συνοδευόμενος ἀπό τόν κλητήρα τῆς Δικαστικῆς Ἀρχῆς Giuseppe Fernagieri¹⁰³⁶. Θά κληθεῖ μάλιστα ἐκ τῆς Βασιλικῆς Ἀνωτάτης Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἐπί θεμάτων Ὑγείας νά ἀναπτύξει τήν ἐπιστημονική του ἄποψη στή διαφοροποίηση τῶν βοῶν πρός σφαγή καί αὐτῶν πρός ἄροση κατά τή διαφοροδιάγνωση τῶν ἐπιμολύνσεων τῆς θαλάσσιας καί χερσαίας ὁδοῦ μεταφορᾶς¹⁰³⁷. Τό πρόβλημα τοῦ morbo bonino δέν εἶχε τελειώσει ἀφοῦ ἓνα χρόνο ἀργότερα θά τό συναντήσουμε στό Lido ἐντός δηλαδή τῶν κόλπων τῆς Βενετίας¹⁰³⁸, στά πλαίσια θανάτου βοῶν καί καραντίνας. Κυριολεκτικά πανικό ὅμως δημιουργοῦσε τήν ἴδια ἀκριβῶς περίοδο, κάποια ταχέως μεταδιδόμενη νόσος στήν περιοχή τοῦ Treviso, μέ πρωτοπαθή φορέα μία ξένη ὑπέρτρια ἀνάμεσα στά μέλη μιᾶς οἰκογένειας. Ὁ Giovanni Pietro Grimani, πρόεδρος πλέον τῆς Βασιλικῆς Ἀνωτάτης Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἐπί τῆς Ὑγείας κάλεσε ἀμέσως τόν Ignatio Lotti νά ἐπιληφθεῖ τοῦ ζητήματος. Κατά πρῶτο λόγο μέ ἐπιτόπια ἐφαρμογή μέτρων ἀναστολῆς καί θεραπείας¹⁰³⁹ καί κατά δεύτερον κομίζοντας στόν ἐκεῖ ἐπιτετραμένο ἐπί τῆς Ὑγείας Buioio Maragich ὡς καί στά περιφερειακά Νοσοκομεῖα τίς γνώσεις καί τήν ἐμπειρία του ἐπί τῶν εἰδῶν καί ἰδιοτήτων τῶν νόσων, καθώς καί ἐπί τῆς σωστῆς διακομιδῆς καί ταφῆς τῶν νεκρῶν στά

¹⁰³⁴ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 8^{ns} Αὐγούστου 1798.

¹⁰³⁵ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 14^{ns} Αὐγούστου 1798.

¹⁰³⁶ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 12^{ns} Σεπτεμβρίου 1798.

¹⁰³⁷ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 26^{ns} Σεπτεμβρίου 1798.

¹⁰³⁸ A.S.V., αὐτόθι, ἔξι ἔγγρ. τῆς 19^{ns} Ὀκτωβρίου 1799, φ.φ.χ.ά.

¹⁰³⁹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 1^{ns} Ὀκτωβρίου 1799.

πλαίσια τῶν ὑγειονομικῶν παραμέτρων¹⁰⁴⁰. Γιά ἓνα θέμα ἦταν ἀπόλυτα σίγουρος ὁ Grimani: Ἐάν ἐνέσκηπτε ἐπιδημία τῆς μεταδοτικῆς νόσου τὰ Βενετικά Νοσοκομεῖα δέν θά μπορούσαν νά ἀνταπεξέλθουν τῶν ὑποχρεώσεών τους.

Διέρχονταν καί αὐτά μία λανθάνουσα μεταβατική περίοδο χωρίς τούς κινητήριους οἰκονομικούς πόρους τῆς Zecca. Ἐξάλλου τό ὑψηλόπνοο σχέδιο ὑγείας τῆς Casa Patria ἀπό τήν Προσωρινή Δημαρχία εἶχε ναυαγήσει καί οἱ Αὐστριακοί παλινδρομοῦσαν στήν ἀρχαία τάξη ὑγείας τῆς Γαλννοτάτης.

Παράδειγμα ἀποτελοῦσε ἤδη τό κτίριο τῆς Scuola Grande τοῦ Ἁγίου Μάρκου πού μετατραπέν σέ Στρατιωτικό Ἱατρεῖο ἔδινε τήν εἰκόνα ἑνός ρυπαροῦ στραῶνα καί ξεθωριασμένου φαντάσματος ἑνός λαμπροῦ παρελθόντος, ὅπως τό χαρακτήρισαν. Καί εἶναι πασιφανές ἀφοῦ ἀπό τίς 13 Ἀπριλίου 1798 ἡ Βασιλική Ἀνώτατη Δικαστική Ἀρχή ἐπί τῆς Ὑγείας μέ μεταλλαγμένο ὄνομα, συνέχιζε τήν ἀρχαία διοίκηση τῶν Προβλεπτῶν ἐπί τῆς Ὑγείας¹⁰⁴¹. Ὁ Πρόεδρος Grimani τῆς “μεταλλαγμένης” αὐτῆς ἀρχῆς στίς 3 Ὀκτωβρίου 1798 ἔδωσε ἐντολή στόν Πρόεδρο τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου Βενετίας, ὅπως κάθε μέλος του, προσκομίσει ἐντός ὀκταπύρου στήν Ἀνώτατη Δικαστική Ἀρχή ἐπί τῆς Ὑγείας, τήν ἄδεια ἄσκησης ἐπαγγέλματος¹⁰⁴².

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τήν περίοδο αὐτή συνέχιζε νά λειτουργεῖ παρ’ ὅλους τούς τριγμούς στήν οἰκονομική του διάρθρωση καί τά σημεῖα τῶν καιρῶν πού γίνονταν ὄλο καί πιά δυσοίωνα. Οἱ Αὐστριακοί ἄρχισαν ἐλέγχους ἐφ’ ὅλης τῆς ὕλης στά Νοσοκομεῖα καί ἀφοῦ σάν κατακτητές ἦρθαν δεύτεροι, θά κέρδιζαν καί αὐτοί, εἰ δυνατόν, ἀπό τίς περικοπές. Στό

¹⁰⁴⁰ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 1^{ης} Ὀκτωβρίου 1799^Υ. Γιά τόν Ignatio Lotti βλ. καί De Renzi S., Storia della medicina in Italia, τόμ.5, Napoli 1848, σσ.529-30, 699, 769, 803.

¹⁰⁴¹ Vanzan Marchini N.E., L’ Ospedale dei Veneziani...ὄ.π., σ.14., Cavazzana Romanelli F., L’ Ottocento, ὄ.π., σ.122.

¹⁰⁴² A.S.V., Provveditori alla Sanità, filza 586, ἔγγρ. τῆς 3^{ης} Ὀκτωβρίου 1798.

μακροσκελή κατάλογο τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἱδρυμάτων πρὸς ἔλεγχο, ἀνῆκαν τὸ Φλαγγίνειο Θεραπευτήριον καί τὸ Ἴδρυμα Ἐπιτροπείας Σάρου. Οἱ Αὐστριακοὶ συνεχίζοντας τὶς ἐνοχλητικὰς τοὺς παρεμβάσεις ἀνέθεσαν, μέσω τῆς Ἀνώτατης Βασιλικῆς Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας, στὸν Πρόεδρο τῶν Παθολόγων τῆς Βενετίας νὰ ἀπαντήσῃ ἐγγράφως γιὰτί, καθηγητὲς τῆς Ἱατρικῆς ἐπὶ Γαλινοτάτης διαγράφηκαν ἀπὸ τὸν ὀνομαστικὸ ἱατρικὸν κατάλογο πού συντάχθηκε στὶς 30 Νοεμβρίου 1797 ἐπὶ Γάλλων, ἐνῶ παράλληλα προστέθηκαν ὀνόματα ἄλλων; Ἐπὶ πλέον ζητοῦσαν νὰ καταχωρηθοῦν σὲ ξεχωριστὸν κατάλογο οἱ πέντε Ἑβραῖοι παθολόγοι τοῦ Συλλόγου¹⁰⁴³. Ὑπὸ ἀμφισβήτηση φαίνεται ὅτι τέθηκε καί ἡ χρῆσι τοῦ Ἀμφιθεάτρου Ἀνατομίας τῆς Ἀκαδημίας τῶν Χειρουργῶν, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν Προϊστάμενον τοῦ Συλλόγου τῶν Παθολόγων ζητήθηκε νὰ ἐνημερώσῃ τὴν εἰρημένη ὑγειονομικὴ ἀρχὴ περὶ τοῦ καθεστῶτος ἰδιοκτησίας καί τῆς παρούσας χρῆσις τοῦ. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ὑπογράφοντες καί ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀνωτάτης Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας ἦταν ὁ Ἑλληνας Mattio Zambelli¹⁰⁴⁴. Ἐνα χρόνο ἀργότερα τῆς νύκτα τῆς 9^{ης} Ἰανουαρίου 1800 τὸ ἀμφιθέατρο, αὐτὸ τῆς Ἀνατομίας στὸν S. Giacomo dell' Orto ἔγινε παρανάλωμα τῆς φωτιᾶς ἀπὸ μίαν πυρκαγιὰ πού κατέστρεψε συγχρόνως καί τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κολλεγίου τῶν Παθολόγων πού εἶχε τὴν ἔδρα τοῦ ἐκεῖ¹⁰⁴⁵. Οἱ προσωπικοὶ ἔλεγχοι σὲ ἱατροὺς καί καθηγητὲς τῆς Ἱατρικῆς ἐπεκτάθηκαν ἐπὶ Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς καί στὶς μαῖες καί νοσοκόμες τῶν Θεραπευτηρίων. Σὲ περίπτωσι ἀνεπάρκειας γνώσεων διακοπτόταν τὸ συμβόλαιον ἐργασίας τοὺς καί ἀφοῦ ἐπέστρεφαν σ' ἓνα νέον κύκλον σπουδῶν, ἐπαναπροσλαμβάνονταν, ἐάν πετύχαιναν στὶς ἐξετάσεις.

¹⁰⁴³ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 6^{ης} Ὀκτωβρίου 1798.

¹⁰⁴⁴ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 29^{ης} Ἰανουαρίου 1799.

¹⁰⁴⁵ Vanzan Marchini N.E., Venezia, Luoghi di paure e volutá., σ. 112.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα επί του πρακτέου απέτελεσε η περίπτωση των δύο μαιών, της Salute Ballerin έπονομαζομένης Pettolina και της Andrianna Nezza λεγομένης και Bottoniera. Οί δύο μαίες πού είχαν παυθεί απ' τά καθήκοντά τους, αφού παρακολούθησαν επί ένα έξάμηνο μαθήματα Μαιευτικής και κατόπιν όρκωτής βεβαίωσης του καθηγητή της Μαιευτικής πού τις χαρακτήριζε πλέον ικανές θά προσέρχονταν προς εξέταση στό Χειρουργικό Κολλέγιο. Σέ περίπτωση έπιτυχίας τους θά τους χορηγούνταν έκ δευτέρου η άδεια άσκησης επαγγέλματος¹⁰⁴⁶. Γιά τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη δέν υπάρχουν στοιχεία έλέγχου ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού παρόλο πού δύο χρόνια πριν, στίς 29 Σεπτεμβρίου 1798 τό Θεραπευτήριο είχε ενημερωθεί γιά έναν επικείμενο έλεγχο από τον έλεγκτή δόκτορα Riccioli. Μετά την οικονομική καταστολή των Νοσοκομείων ελλείψει πιστώσεων, τους αυστηρούς έλέγχους των έλεγκτών στά Θεραπευτήρια, τον προσωπικό έλεγχο και περιορισμό λειτουργικών δυνατοτήτων ιατρών και νοσηλευτικού προσωπικού, ό έλεγχος και οί περικοπές φαρμάκων επιδείνωσαν ακόμη περισσότερο τή λειτουργία των ήδη δυσπνοούντων Νοσοκομείων της Βενετίας και του Φλαγγίνειου Θεραπευτηρίου.

Στίς 22 Σεπτεμβρίου 1797 έγινε μία πρώτη διόρθωση του καταλόγου φαρμάκων¹⁰⁴⁷ από μία έπιτροπή έμπειρογνωμόνων αποτελούμενη σύν τοίς άλλοις και από τον αρχίατρο Ignazio Lotti, τους cittadini καθηγητές της Ιατρικής Giampietro Pellegrini και Giuseppe Torni, καθώς και από τον φαρμακοποιό-χημικό Ferretto. Ο τελευταίος μέ την οικονομική του συμμετοχή και πρωτοβουλία συνέβαλε στό νά δημιουργηθεί λίγο αργότερα η Φαρμακευτική Σχολή, γεγονός πού του αναγνώρισε επισήμως και τό Αυτοκρατορικό Βασιλικό Άνώτατο Δικαστήριο της Ύγείας¹⁰⁴⁸. Τό κριτήριο τροποποίησης του νέου φαρμακευτικού οδηγού ήταν κυρίως οικονομικό, αφού

¹⁰⁴⁶ A.S.V., Pronveditori alla Sanità, filza 586, έγγρ. της 18^{ns} Απριλίου 1800.

¹⁰⁴⁷ Cavazzana Romanelli F., ό.π., σ. 142.

¹⁰⁴⁸ A.S.V., Pronveditori alla Sanità, filza 586, έγγρ. της 18^{ns} Απριλίου 1800.

στό ἐξῆς θά εἶχαμε ἓνα μειωμένο ἀριθμό σκευασμάτων, ἐξαιρουμένων τῶν ἀνωφελῶν καί ὑπερβολικῶν συνθέτων φαρμάκων, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσερα θά καταργοῦνταν λόγω μικρῆς διάθεσης καί ἀποτελεσματικότητας. Καί ἐνῶ στίς 25 Ἰανουαρίου 1799 οἱ Αὐστριακοὶ κυνικώτατοι καί ἀντίθετοι σ' ὁποιαδήποτε πρόοδο ἐπί θεμάτων χορηγίας φαρμάκων ἐπικαλοῦνταν τούς κανόνες τῶν Βενετῶν Προνοπτῶν πού ἴσχυαν μισό αἰῶνα πρὶν¹⁰⁴⁹, στίς 2 Μαΐου 1800 τό Αὐτοκρατορικό Βασιλικό Ἀνώτατο Δικαστήριο Ὑγείας ἀπευθύνθηκε στήν ἐμπειρία καί ἐπιστημονική κατάρτιση τοῦ Ἀρχιάτρου Ignazio Lotti γιά τήν ἐπικείμενη δημιουργία τοῦ Φαρμακευτικοῦ Κώδικα καθῶς καί τοῦ Καταλόγου, τοῦ πίνακα δηλαδή τῶν συνθέτων θεραπειῶν πού θά εἰσαγόταν στόν εἰρημένο κώδικα¹⁰⁵⁰.

Ἐκκληση γιά τό ἴδιο θέμα θά γίνει καί στό Σύλλογο τῶν Παθολόγων τῆς Βενετίας στίς 21 Ἰουνίου 1800¹⁰⁵¹. Ὁ Ignazio Lotti θεωροῦνταν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐμπειρογνώμων ἐπί θεμάτων ὑγείας καί ἀπό τή θέση του ὡς Βασιλικός Ἀρχίατρος ὑπέγραφε καί ρύθμιζε μία πληθώρα ἐτερόκλητων ἱατρικῶν ὑποθέσεων, ὡς ἤδη διαπιστώσαμε. Στίς 17 Ἰουνίου 1800 ἐπί παραδείγματι κλήθηκε νά ἐλέγξει τούς κανόνες λειτουργίας τῶν λουτρῶν τοῦ Monfalcone¹⁰⁵², ἐνῶ στίς 29 Ὀκτωβρίου 1800, μέ βάση τό ὑπόμνημα τοῦ καθηγητῆ στήν Ραδονα, Dr. Salvatore Mantrazzato γιά τήν ἀντιπυρετική ιδιότητα τοῦ φυτοῦ santonico, κλήθηκε νά ἐκτελέσει μία σειρά ἐξειδικευμένων πειραμάτων πρὸς ἀπόδειξη τῆς ἀντιπυρετικῆς δράσης τῆς ἀνωτέρω φυτικῆς οὐσίας¹⁰⁵³.

Τήν ἴδια χρονιά, τό 1800 δηλαδή καθῶς καί κατά τό 1801 καί 1802 τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ἔστω καί μετ' ἐμποδίων λόγω τῶν χρηματικῶν

¹⁰⁴⁹ Cavazzana Romanelli F., ὁ.π., σσ.142-143.

¹⁰⁵⁰ A.S.V., Pronveditori alla Sanità, filza 586, ἔγγρ. τῆς 3^{ης} Μαΐου 1800.

¹⁰⁵¹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 21^{ης} Ἰουνίου 1800.

¹⁰⁵² A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 17^{ης} Ἰουνίου 1800.

¹⁰⁵³ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 29^{ης} Ὀκτωβρίου 1800.

περικοπῶν ὡς εἶδαμε, συνέχισε νά δέχεται ἀσθενεῖς ὅπως μαρτυροῦν οἱ ἀποβιωτήριες πράξεις¹⁰⁵⁴. Ἡ καλοπροαίρετη προσπάθεια τοῦ προέδρου πλέον τῆς Βασιλικῆς Ἀνώτατης Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἐπί τῆς Ὑγείας Γιωναννί Ριетро Γριμανί γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ Νοσοκομείου καθῶς διαπιστώθηκε δέν ἀπέδωσε.

Στίς 19 Ὀκτωβρίου 1805 ἡ Ἑλληνική Ἀδελφότητα ἀντί νά εἰσπράξει τά χρήματα ἐνοικίου γιά τό Νοσοκομεῖο, σέ μιᾶ ὕστατη προσπάθεια ἐπιβίωσης τοῦ Θεραπευτηρίου, προσέφερε 14.161 λίρες.

Ἡ προσφορά αὐτή τό διατήρησε στή ζωή δυόμισι ἐπί πλέον χρόνια, ὅταν πιά τό Μάρτιο τοῦ 1808 ἀνέστειλε ἐπ' ἀόριστον τή λειτουργία του. Στίς 4 Μαρτίου 1808 κατά τή συνεδρία τῆς Ἀδελφότητος ἐκλέχτηκαν οἱ Ἀνδρέας Τσιτσέλης καί Κων/νος Ναραντζης, οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβαν νά φροντίσουν καί συντηρήσουν τό κτίριο τοῦ Θεραπευτηρίου¹⁰⁵⁵. Στό ἐξῆς θά λειτουργοῦσε πλέον ὡς ἄσυλο, πτωχοκομεῖο (ospizio). Θά στέγαζε δηλαδή τελείως ἐξασθενημένους καί ἐνδεεῖς, προσφέροντάς τους στοιχειώδη σίτιση καί ὕπνο στίς κλίνες τοῦ πρώην Νοσοκομείου (ex ospedale). Διότι ἔτσι πλέον θά τό συναντοῦμε ἐφεξῆς. Ἦδη στίς 27 Ἰουνίου 1817 σ' αὐτό τό ex ospedale de Greci μέ τόν ἀριθμό διεύθυνσης 3391 ἀπεβίωσε στά πλαίσια μιᾶς χρόνιας πνευμονικῆς φυματίωσης ἡ Μαρία Καλλογερά¹⁰⁵⁶. Στό ἴδιο fu Ospedal (τό κάποτε Νοσοκομεῖο) στίς 11 Δεκεμβρίου 1817 θά φύγει ἀπό τή ζωή ὁ Παναγιώτης Κάππος ἀπό τή Ζάκυνθο 82 ἐτῶν, συνεπεία γεροντικῆς καταβολῆς δυνάμεων καί μακροχρόνιας νόσου. Ὁ ἰατρός Dr. Dosmo πού υπέγραψε τήν ἀποβιωτήρια πράξη δήλωσε ὅτι ὁ ἀποθανὼν δέν νοσηλευόταν ἀλλά ὅτι "φιλοξενοῦνταν" στό fu Ospedal¹⁰⁵⁷. Μάλιστα ἡ φτωχή

¹⁰⁵⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.Αη.,...ὁ.π., ἀπ.πρ.: 1700, 1707, 1708, 1712, 1720, 1721.

¹⁰⁵⁵ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., ὁ.π., σσ.118, 202.

¹⁰⁵⁶ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, ἀποβ. πράξη τῆς 27^{ης} Ἰουνίου 1817.

¹⁰⁵⁷ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, ἀποβ. πράξη τῆς 11^{ης} Δεκεμβρίου 1817.

έβδομηνταδυσάχρονη Μαρία από την Κεφαλλονιά πού απεβίωσε την 14^η Απριλίου 1829 “κατοικούσε στο πρώην Έλληνικό Νοσοκομείο” δηλώνοντας έτσι τη λειτουργία του ως Άσυλο¹⁰⁵⁸. Πιο χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της χήρας Regina Re από τα Ίωάννινα, η οποία κατοικούσε στο πρώην Νοσοκομείο του Έθνους (domiciliana all ex Ospitale della Nazione) και η οποία όταν ασθένησε διεκομίσθη στο Δημοτικό Νοσοκομείο, όπου απεβίωσε λόγω έντεριτιδας¹⁰⁵⁹. Το ίδιο και ο εγκατεστημένος στο ex Ospitale Greco, έβδομηνταπεντάχρονος Έμμανουήλ Καρβελάς από τη Ζάκυνθο. Ασθενήσας διεκομίσθη και αυτός στο Δημοτικό Νοσοκομείο όπου και απεβίωσε στα πλαίσια αποπληξίας¹⁰⁶⁰. Ομοίως στο ex Ospitale Greco Flangini πέθανε και η Κερκυραία φτωχή Διαμαντίνα, του ποτέ Ανδρέα Martini, λόγω “παλαιού πνευμονικού κατάρρου”¹⁰⁶¹. Η Nicoletta του ποτέ Giorgio Gardari από τη Ζάκυνθο κατοικούσε στο οίκημα του πρώην Νοσοκομείου των Ελλήνων όπου και απεβίωσε συνεπεία ενός “όλεθριού αποπληκτικού έμπυρέτου”¹⁰⁶². Μέ την πάροδο των ετών το Φλαγγίνειο Θεραπευτήριο ξεχασμένο στή βαθιά σιωπή του, άδικημένο και άφοπλισμένο, δεν θα ονομάζεται ούτε καν ex Ospitale αλλά Ospizio (πτωχοκομείο, άσυλο) ακριβολογώντας στην οντότητά του. Έτσι,

¹⁰⁵⁸ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. της 14^{ης} Απριλίου 1829.

¹⁰⁵⁹ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, άπ.πρ. της 12^{ης} Ιουνίου 1828. Βλ. και πρωτότ. άρχειακ. κείμενο σ.478, έγγρ.20.

¹⁰⁶⁰ E.I.B., αυτόθι, άποβ. πράξη της 19^{ης} Οκτωβρίου 1829.

¹⁰⁶¹ E.I.B., αυτόθι, άπ. πρ. της 13^{ης} Ιανουαρ. 1830, Έπίσης άπ. πρ. της 27^{ης} Δεκεμβρίου 1822 όπου η Angelica Fozio 65 ετών από την Κύπρο, κατοικούσε στο ex Ospitale όπου και πέθανε χωρίς την παρουσία ίατρού, σέ άθλια ένδεια, επίσης άπ. πρ. της 14^{ης} Δεκεμβρίου 1828 όπου η Δαλματή Angelica Riemanca πού κατοικούσε και αυτή στο πρώην Έλληνικό Νοσοκομείο Φλαγγίνη απεβίωσε εκεί λόγω “παλαιάς καταρροϊκής πνευμονικής προσβολής έκτραχυνθείσας ένεκα έμπυρέτου όξέος ρευματισμοϋ”.

¹⁰⁶² E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, άπ. πρ. της 17^{ης} Απριλίου 1832.

στίς 17 Δεκεμβρίου 1838 ὁ χειρουργός Sebastiano Raftorulo υπέγραψε τὴν ἀποβιωτήρια πράξη τοῦ πιθανόν συγγενῆ του Spiridion Raftorulo τοῦ ποτέ Δημητρίου, πού υπῆρξε “τρόφιμος ἀσύλου στό Ἄσυλο τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους” (ricoverato nell’ ospizio della nostra Nazione). Ὁ ἀνωτέρω τρόφιμος πού ἀπεβίωσε σέ ἡλικία 48 ἐτῶν ἐξ’ αἰτίας χρόνιας σύφιλης, λόγω τῆς ἰδιαιτερότητας τῆς νόσου, διέμενε σέ κῶρο τοῦ Campanile ἀριθμ. 3389, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου¹⁰⁶³. “Τρόφιμος στό Ἄσυλο αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους” υπῆρξε καί ἡ μικρὴ ἐνδεκάχρονη Elena di Attanasio κόρη τοῦ ποτέ Demetrio di Attanasio καί τῆς Maria Malamandi. Ἡ Ἑλενα Ἀθανασίου κατέληξε στίς 5 Ἀπριλίου 1839 στά πλαίσια μιᾶς “βραδείας νευροπάθειας”¹⁰⁶⁴. Ἐπίσης “τρόφιμος στό Ἄσυλο τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους” διατέλεσε καί ἡ ὀγδοντάχρονη Antonia Matteo γεννηθεῖσα στό Μοριά, θανούσα δέ τὴν 1^η Δεκεμβρίου 1842, 32 ἡμέρες μετὰ τὴν ἐμφάνιση ἡμιπληγίας καί “κατοικούσα ὡς ἄνω”¹⁰⁶⁵. Σέ τέσσερις μόνο περιπτώσεις τὸ Ospizio (οὔτε κἀν τοῦ Φλαγγίνη) στή μισοῦ περίπου αἰῶνα λειτουργία του ἀναφέρεται ὡς νοσοκομεῖο. Στὴν πρώτη περίπτωση στίς 19 Ἰανουαρίου 1830 ὅταν “σ’ αὐτὸ τὸ Ospitale Greco Flangini” ἀπεβίωσε ἡ ἐκ Κερκύρας ἐβδομνηταετράχρονη Maria τοῦ Giovanni Rossi¹⁰⁶⁶. Καί βέβαια δέν υπῆρξε λειτουργία Νοσοκομείου, ἀφοῦ ἐξὶ ἡμέρες πρὶν στὸν ἴδιο κῶρο τοῦ ex Ospitale Greco Flangini ἀπεβίωσε καί ἡ συμπατριώτισσά της Διαμαντῖνα ὡς

¹⁰⁶³ E.I.B., San Giorgio de’ Greci, libro dei morti 1832-1865, ἀποβ. πράξη 17^η Δεκεμβρ. 1838, Atto N.3 βλ. καί A.S.V., Provveditori alla Sanità, Necrologi, reg. 993, (1805), φ.χ.ἄ, ὅπου ὁ πατέρας του, ὁ Demetrio Raftorulo 57 ἐτῶν, στίς 4 Μαΐου 1805 κατέληξε συνεπεία “ἐμπύρετης διαπυηθείσας πνευμονικῆς συμφόρησης”, ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1742.

¹⁰⁶⁴ E.I.B., San Giorgio de’ Greci, libro dei morti 1832-1865, ἀπ.πρ. τῆς 5^η Ἀπριλίου 1839.

¹⁰⁶⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀποβ. πράξη τῆς 1^η Δεκεμβρίου 1842.

¹⁰⁶⁶ E.I.B., San Giorgio de’ Greci, libro dei morti 1811-1832, ἀπ.πρ. τῆς 19^η Ἰανουαρίου 1830.

είδαμε μόλις παραπάνω. Η δεύτερη περίπτωση πού τό Φλαγγίνειο έσφαλμένα θεωρεΐται άκόμη Νοσοκομεΐο άφορα τήν έβδομνηταδυάχρονη άπό τά Κύθηρα Stamata Cassimatti, πού στίς 11 Φεβρουαρίου 1829 άπεβίωσε στό “ Έλληνικό Νοσοκομεΐο Φλαγγίνη λόγω χρονίας καταρροϊκής πνευμονικής προσβολής”¹⁰⁶⁷. Στήν τρίτη περίπτωση πρόκειται για τήν όγδονταοχτάχρονη Κεφαλλονίτισσα Zaccaregna Zaneteli ή όποία μάλιστα “ζούσε μέσα στό Έλληνικό Νοσοκομεΐο” όπου και άπεβίωσε στίς 22 Δεκεμβρίου 1831 έξ’ αίτίας μίας “χρονίας γηροντικής και καταρροϊκής πνευμονοπάθειας”¹⁰⁶⁸. Στήν τέταρτη περίπτωση πρόκειται για τό θάνατο και άλλης Κεφαλλονίτισσας τής Anastasia Florian 80 έτών του ποτέ Anastasio πού άπεβίωσε στίς 3 Άπριλίου 1833 στό Ospitale Flangini¹⁰⁶⁹.

Καί σ’ αυτές τίς περιπτώσεις όμως δέν ύπάρχει Ospitale άλλ’ Ospizio όπως άποδεικνύεται άπό τίς άποβιωτήριες πράξεις πού τό όνομάζουν Ospizio, πρίν και μετά άπό τίς μόλις αναφερθεΐσες ήμερομηνίες. Καί στίς τέσσερις περιπτώσεις τό λάθος καταλογΐζεται στόν καλοπροαΐρετο και ιδεολόγο Ιατρό Dosmo άπό κεκτημένη συνήθεια γραφής αλλά και άγάπης πρός τό Νοσοκομεΐο, άφοϋ στό παρελθόν είχε έργασθει, θεραπεύσει και ύπογράψει άποβιωτήριες πράξεις στό Ospedale Flangini πρίν τήν παύση λειτουργίας του¹⁰⁷⁰. Δημιουργοϋνται αισθήματα μελαγχολίας και θλίψης αν αναλογιστεΐ κανείς τό δυναμισμό του Νοσοκομείου ήδη άπό τήν πρώτη περίοδο λειτουργίας του. Εΐχε συμπέσει τότε με μία μή αναμενόμενη αύξηση του Έλληνικού πληθυσμού στή Βενετία, έξ’ αίτίας τής μαζικής μετακίνησης Κρητών προσφύγων. Η συσπείρωσή τους μάλιστα γύρω άπό τό Campo dei Greci όφειλόταν στήν ασφάλεια πού παρεΐχε τό Νοσοκομεΐο Φλαγγίνη. Μπορεΐ ή

¹⁰⁶⁷ E.I.B., αυτόθι, άπ. πρ. τής 11^{ης} Φεβρουαρίου 1829.

¹⁰⁶⁸ E.I.B., San Giorgio de’ Greci, libro dei morti 1811-1832, άπ. πρ. τής 22^{ης} Δεκεμβρίου 1831.

¹⁰⁶⁹ E.I.B., αυτόθι, άποβ. πρ. τής 3^{ης} Άπριλίου 1833.

¹⁰⁷⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμΐδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1700, 1707, 1720.

περιοχή μετά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 17^{ου} αἰώνα λόγω τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (1645-1669)¹⁰⁷¹ νά γέμισε προσφυγικές οἰκογένειες Κρητῶν πού ἀγωνίζονταν γιά νά ἐπιβιώσουν, τό Νοσοκομεῖο ὅμως μποροῦσε νά ἀνταπεξέλθει μέ πλήρη κάλυψη κλινῶν καί ἰατροφαρμακευτική περίθαλψη. Ὅπως τότε ἔτσι καί μετέπειτα, ἐπί ἐλληνικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821 τό Φλαγγίνειο δέχτηκε ἕνα νέο κύμα προσφύγων. Ὅχι ὅμως ὡς νοσοκομεῖο ἀλλά ὡς ἄσυλο (πτωχοκομεῖο). Πράγματι τό Σεπτέμβριο τοῦ 1822 οἱ ἀνακαινισμένοι χῶροι του φιλοξενοῦσαν τούς πρώτους ἐνδεεῖς πρόσφυγες.

Οἱ χῶροι του ἦταν τόσο πολύτιμοι πού ἀκόμη καί ὁ, ἀπό τό 1798 ἐκεῖ διαμένων προϊστάμενος τοῦ Νοσοκομείου Ζαχαρίας Βερούκιος ἔπρεπε νά ἐγκαταλείψει τό οἶκημα. Ὁ ἄνθρωπος δυσαρραστημένος ἀπεύθυνε ἐκκλήση στίς αὐστριακές ἀρχές γιά νά διατηρήσει τό δωμάτιό του καί ἀποχώρησε ὅταν ἡ Κοινότητα τοῦ ὑποσχέθηκε τήν κάλυψη τῶν ἐνοικίων γιά ἕνα ὀλόκληρο χρόνο¹⁰⁷² στή νέα του στέγη πού βρισκόταν στόν παρακανάλιο δρόμο τοῦ S. Lorenzo ἀριθμ. 4138 τῆς ἐνορίας τοῦ S. Zaccaria. Ἐκεῖ ἀπεβίωσε σέ ἡλικία 83 ἐτῶν λόγω “κυστικῆς γάγγραινας” ἔχοντας θεράποντα ἰατρό τό χειρουργό Sebastiano Raftorulo πού διαπίστωσε καί τό θάνατό του. Ἀργότερα μία πτέρυγα τῆς διαλυθείσας Ὁρθοδόξου Μονῆς Εὐγενῶν Ἑλληνίδων κατόπιν ἐσωτερικῶν τροποποιήσεων χρησίμευσε καί αὐτή σάν πτωχοδοχεῖο¹⁰⁷³. Τό Μάιο τοῦ 1828 ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας Ἰωάννης Καποδίστριας βλέποντας ὅτι γίνονταν δεκτοί στούς κόλπους τῆς Κοινότητας, οἱ λόγω τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καταφυγόντες ἐκεῖ πρόσφυγες ἀπέστειλε στούς Ὁμογενεῖς τῆς Βενετίας ἐπιστολή αἴτησης βοήθειας πρός τό στενάζον Ἔθνος ὑπενθυμίζοντας «...ἄρτου καί χρημάτων ἀνάγκην ἔχομεν...καί σεις Κύριοι πᾶν ὅ,τι δύνασθε πρός βοήθειάν μας, στέλλοντες σῖτον, ἀραβόσιτον, ὄρυζαν καί ἄλευρα...». Ὁ Καποδίστριας πού τό 1794 εἶχε διδαχθεῖ τά Λατινικά στή Βενετία ἔκανε

¹⁰⁷¹ Κουτμάνη Σ., Ὅψεις τῆς Ἐγκατάστασης τῶν Ἑλλήνων σπιν Βενετία τό 17^ο αἰώνα, “Θησαυρίσματα” 5(2005), σσ.330, 333, Ξηρουχάκη Ἀ., Ὁ Κρητικός Πόλεμος (1645-1669), Τεργέστη 1902.

¹⁰⁷² Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σσ.118, 202.

¹⁰⁷³ E.I.B., S.Giorgio de’ Greci, libro dei morti (1832-1865), ἀπ.πρ. τῆς 27^{ης} Δεκεμβρ. 1834, Κούκκου Ἐ., ὁ.π., σ.197.

έγγραφη τόν επόμενο χρόνο (1795) στό Πανεπιστήμιο τής Ραδονα όπου σπούδασε Ίατρική. Λίγο μετά τήν είσοδο του Ναπολέοντα στή Βενετία αναγορευόταν διδάκτωρ του Πανεπιστημίου τής Παδούσης (10-6-1797). Είχε γνωρίσει εκ του σύνεγγυς τήν οργάνωση και λειτουργία του Νοσοκομείου Φλαγγίνη και του Σεμιναρίου στο οποίο έτρεφε ελπίδες να αποστείλει μαθητές από τήν Ελλάδα, σε μιά εποχή που η Κοινότητα ζούσε τά δικά της προβλήματα και τό Νοσοκομείο είχε παύσει να λειτουργεί¹⁰⁷⁴.

Μέ τήν παύση λειτουργίας του Νοσοκομείου Φλαγγίνη και τή μετατροπή του σε άσυλο οι Έλληνες ασθενείς διακομίζονταν πλέον στο Δημοτικό Νοσοκομείο τής Βενετίας (Ospedale Civile).

Τό Ospedale Civile δημιουργήθηκε τό 1808, χρονιά που έπαυσε να λειτουργεί τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη και προήλθε από τήν κτιριακή συνένωση του Νοσοκομείου των Έπαιτων, τής Μονής Santi Giovanni e Paolo και από τό κτίριο τής Αδελφότητας του Αγίου Μάρκου.

Από τό 1812 η Έλληνική Κοινότητα έλαβε τήν άδεια από τίς Γαλλικές Αρχές να στέλνει στο Νοσοκομείο Civile ορθόδοξο ιερέα προς κάλυψη των πνευματικών αναγκών των ασθενών της. Αυτό δημιούργησε τό γνωστό σκάνδαλο μέ τόν Λατίνο Πατριάρχη τής Βενετίας και έτσι οι Έλληνες από τό 1837 διέθεταν πλέον στο Civile δικό τους δωμάτιο νοσηλείας. Μέσα από τίς αποβιωτήριες πράξεις του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων διαπιστώνουμε τή νοσηλεία Ελλήνων στο Civile από τίς 20 Ιουνίου 1816¹⁰⁷⁵ έως 27 Σεπτεμβρίου 1843¹⁰⁷⁶, δύο χρόνια πριν τή λήξη τής Μεταβατικής Περιόδου

¹⁰⁷⁴ Πρβλ. Καποδίστρια Ι., Κείμενα, Διακόσια χρόνια από τή γέννησή του, Αθήνα 1976, σσ.45, 81-82, Ξανθοπούλου-Κυριακού Ά., ό.π., σσ.141-142. Τά χρόνια εκείνα μετά τήν επανάσταση του 1821 μά πρό πάντων μετά τό 1833 η Αθήνα γέμισε από στίφη εξαθλιωμένων ζητιάνων πολλοί από τους οποίους υπήρξαν αγωνιστές ή μέλη οικογενειών σκοτωμένων αγωνιστών. Προς καταστολή μάλιστα αυτής τής κοινωνικά άνησυχητικής έπαιτείας δημιουργήθηκαν οι διατάξεις του 16^{ου} κεφαλαίου του Ποινικού Νόμου του 1834 ονομαζόμενου "Φυγοπονία, έπαιτεία, άγυρτεία και γοπτεία" έργο του Βαυαρου Ludwlg Maurer. Βλ. Κορασίδου Μ., Έπαιτεία και εξαθλίωση, Έλευθεροτυπία " Ιστορικά" 265(2004), σ.39.

¹⁰⁷⁵ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, αποβ. πρ. τής 20^{ης} Ιουνίου 1816.

¹⁰⁷⁶ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1832-1865, αποβ. πράξη τής 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1843.

του Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Σέ νεκρολόγια ὅμως τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας, βρέθηκαν Ἕλληνες, νοσηλευθέντες στό Civile ἤδη ἀπό τήν πρώϊμη Μεταβατική Περίοδο τοῦ Φλαγγίνειου, ὅπως ἐπί παραδείγματι ὁ Christoforo Diamanti, ὁ ὁποῖος νοσηλεύθηκε στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο ἀπό τίς 30 Ὀκτωβρίου 1804 ἕως τήν 1^η Φεβρουαρίου 1805¹⁰⁷⁷, περίοδο ἰσχυρῶν κλυδωνισμῶν τοῦ Νοσοκομείου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος. Στά Ἑλληνικά Νεκρολόγια κατεμετρήθηκαν στό Civile 21 ἀσθενεῖς τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου τῶν ὁποίων τό θάνατο ἐπιβεβαίωσε τίς περισσότερες φορές ὁ διευθυντής τοῦ Ospitale Civile, Direttore Medico Trois¹⁰⁷⁸. Βέβαια οἱ διαδικασίες εἰσαγωγῆς ἀκόμη καί γιά τούς Βενετούς ἦταν χρονοβόρες καί ἐπίπονες, ὅπως ἤδη γνωρίσαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια. Χρειαζόταν πιστοποίηση ἀπό τόν ἐφημέριο τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας γιά τήν κοινωνική κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς πού περιέγραφε πάντα ἀκραία ἔνδεια, καθώς καί πιστοποιητικό τοῦ ἐξετάσαντος ἰατροῦ μέ διάγνωση, γενική κατάσταση ὑγείας καί ἔκκληση γιά τό ἐπεῖγον εἰσαγωγῆς¹⁰⁷⁹. Καί ἐνῶ πολλές φορές τό ἐπεῖγον τῆς διάγνωσης ἐκτιμοῦσε ἄμεση ἀντιμετώπιση¹⁰⁸⁰, ὅπως στήν περίπτωση τῆς τυφλῆς καί μέ κάταγμα κεφαλῆς δεξιοῦ μηριαίου ὀστοῦ, ἑβδομηνταεπταετοῦς Caterina Fumi¹⁰⁸¹, γιά τήν εἰσαγωγή ἀπαιτοῦνταν ἀκόμη καί πιστοποιητικό γέννησης καί Βάπτισης¹⁰⁸². Τό ξένο νοσοκομειακό περιβάλλον, τό βάρος τῆς γραφειοκρατίας στήν ἔκδοση συνοδευτικῶν

¹⁰⁷⁷ A.S.V., Proveditori alla Sanità, Necrologi, reg. 993 (1805), ἀποβ. πράξη τῆς 1^{ης} Φεβρουαρίου 1805.

¹⁰⁷⁸ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) καί (1832-1865), ὁ.π., ἀποβ. πράξεις: 19/9/1830, 24/9/1835, 24/8/1837, 13/1/1841, 21/6/1842, 25/12/1842, 15/3/1843, 26/9/1843.

¹⁰⁷⁹ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc.170 ἡ Prima epoca Austriaca, ἔγγρ. τῆς 29^{ης} Μαρτίου 1798.

¹⁰⁸⁰ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ τῆς 27^{ης} Ἀπριλίου 1798.

¹⁰⁸¹ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ τῆς 27^{ης} Ἀπριλίου 1798, τοῦ Giuseppe Bernardi Medico Chirurgo.

¹⁰⁸² A.S.V., αὐτόθι, Copia estratta dal Libro de Battesimi della Chiesa Parocchiale Colleggiata, e Vicariale di S. Bortolamio di Venezia τῆς 12^{ης} Μαρτίου 1798.

πιστοποιητικῶν καί τό αἶσθημα κοινωνικῶν διακρίσεων, ὅπως πολύ καλά μᾶς τό περιέγραψε ὁ Εὐγενής Grimanì στήν ἀναφορά του περί κατάληψης κλινῶν στό Νοσοκομεῖο ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καί σέ βάρος τῶν Βενετῶν, ἀνάγκαζαν τοὺς Ὅμογενεῖς νά ἀντιμετωπίζουν τήν ἀσθένειά τους κατ' οἶκον. Ἔτσι μόνο μπορεῖ νά ἐρμηνευθεῖ ὁ μικρός ἀριθμός τῶν 21 ἀσθενῶν στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο, ἔστω καί ἂν ἀπό τό 1837 ὡς ἐλέχθη οἱ Ὅμογενεῖς διέθεταν δικό τους δωμάτιο νοσηλείας στό εἰρημένο Θεραπευτήριον. Ἐξάλλου ἡ Μεταβατική Περίοδος θά ἔπαυε ὀκτώ μόλις χρόνια ἀργότερα, τό 1845. Παρόλο πού ἡ Κοινότητα πῆρε δικαίωμα καί κατέγραφε ἀπό τό 1811 στά δικά της νεκρολόγια τοὺς Ὅμογενεῖς, παρατηρεῖται ἡ παρέλευση μιᾶς πενταετίας ἕως ὅτου διαπιστωθεῖ σ' αὐτά θάνατος ἀσθενοῦς στό Civile. Τό γεγονός αὐτό καί ἡ συμπαρομαρτούσα διαπίστωση ὅτι ἡ σιγή τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεραπευτηρίου, συμπίπτει μέ τήν ἔναρξη τῶν ἑλληνικῶν νεκρολογίων (μέ δύο χρόνια διαφορά 1808-1810), μᾶς δίνει τό δικαίωμα νά πιστέψουμε ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν ἀποβιωσάντων ἀσθενῶν στά νεκρολόγια τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων πού νοσηλεύθηκε στό Civile εἶναι ἀντιπροσωπευτικός.

Γιά τή νοσηλεία τῶν Ὅμογενῶν κατά τή διετία 1808-1810 διαπιστώνουμε τά ἑξῆς: Στά νεκρολόγια τοῦ ἀρχείου τῆς γειτονικῆς ἐκκλησίας S. Zaccharia πού ἀπό τό 1800 ἀποτελοῦν τή συνέχεια τῶν νεκρολογίων τοῦ S. Severo, κατά τή συγκεκριμένη αὐτή χρονιά δέν βρέθηκε Ἑλληνας ἀσθενής ἀποβιώσας στό Civile, ἀλλά οὔτε καί καθ' ὅλην τή Μεταβατική τοῦ Φλαγγινείου ἐκτός ἀπό κάποιον Spiridion πού ἀπεβίωσε στίς 6 Μαΐου 1820 στό Εὐαγές Ἰδρυμα τῶν Ἐκτεθειμένων στά πλαίσια μιᾶς "ἀβέβαιης περιπνευμονίας"¹⁰⁸³.

¹⁰⁸³ A.C.S.Z., Reg.II (1820-1831) ἀποβ. πρ. τῆς 6^{ης} Μαΐου 1820.

Όμοίως καί στά νεκρολόγια τῶν ἀρχείων τῶν γειτονικῶν ἐκκλησιῶν S. Giovanni in Bragora¹⁰⁸⁴, Santa Ternitá¹⁰⁸⁵ καί Santa Giustina¹⁰⁸⁶. Τά εἰδικά νεκρολόγια τοῦ S. Giovanni in Bragora ὅπου καταχωροῦνταν θάνατοι μόνο στό Νοσοκομεῖο Civile ἢ Cívico εἶναι ἐκτός Μεταβατικῆς Περιόδου καί ἀρχίζουν ἀπό τό 1845¹⁰⁸⁷. Ἡ ἔρευνα δέν ἀπέδωσε γιά Ἑλληνας ἀσθενεῖς στό Civile, οὔτε στό ἀρχεῖο τῆς ἐκκλησίας S. Francesco della Vigna, τό ὁποῖο συνέχισε τή σύσταση τῶν νεκρολογίων τῶν δύο εἰρημένων ἐκκλησιῶν Santa Ternitá καί Santa Giustina μετά τό 1810¹⁰⁸⁸. Στό εἰδικό του μάλιστα νεκρολόγιο, ὅπου καταγράφονταν οἱ ἀποβιώσεις στό Ospedale Civile καί Ospedale di S. Servolo (Ψυχιατεῖο) τήν περίοδο 1817-1880, βρέθηκαν καί δύο Ἑλληνες, οἱ ὁποῖοι ὅμως χρονικά δέν ἀνήκουν στή Μεταβατική ἀλλά στή Δεύτερη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ¹⁰⁸⁹.

Ἀποβιώσαντες ἀσθενεῖς κατά τό 1808-1810 στό Civile δέν βρέθηκαν οὔτε στίς ἀποβιωτήριες πράξεις στό ἀρχεῖο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου¹⁰⁹⁰ στό Castello δίπλα στόν Ἅγιο Γεώργιο, ὅπου ἀνέκαθεν κατοικοῦσαν οἱ περισσότεροι Ἑλληνες στή Βενετία. Μποροῦμε πλέον νά

¹⁰⁸⁴ A.C.S.G.Br., Reg. 21(1789-1805), Reg. 22(1806-1816), Reg. 23(1817-1829), Reg. 24(1829-1840), Reg. 25(1840-1853).

¹⁰⁸⁵ A.C.S.Fr.V. (Archivio della Chiesa di S. Francesco della Vigna) στό ὁποῖο ἀνήκει τό A.C.S.T. (Archivio della Chiesa di Santa Ternita), Reg. morti X (1786-1799), Reg. XI (1799-1805), Reg XII (1806-1810).

¹⁰⁸⁶ A.C.S.Fr.V. στό ὁποῖο ἀνήκει τό A.C.S.G. (Archivio della Chiesa di Santa Giustina) Reg. X (1785-1801), Reg. XI (1801-1809).

¹⁰⁸⁷ A.C.S.G.Br., Morti nel Cívico Ospitale, libri I, II, III, IV, principia I' anno 1845 καί συνεχίζεται.

¹⁰⁸⁸ A.C.S.Fr.V., Reg. (1810-1826) κατεστραμμένο τό κάτω 1/3 ὅλου τοῦ βιβλίου ἀπό ὑγρασία, Reg. (1827-1851) ὁμοίως κατεστραμμένο κατά το 1/3, Libro II (1829-1854).

¹⁰⁸⁹ A.C.S.Fr.V., Morti negli Ospitali dal 1/1/1817 fino a tutto Dicembre 1880, ὁμοίως κατεστραμμένο ἀπό ὑγρασία κατά τό 1/3.

¹⁰⁹⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. σσ.406-411.

υποστηρίζουμε υπεύθυνα ότι αφού τά αρχεία τῶν εἰρημένων ἔξι ἐκκλησιῶν στή “συνοικία τῶν Ἑλλήνων” δέν ἀπέδωσαν νοσηλευθέντες Ὅμογενεῖς στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο κατά τήν πρώτη διετία (1808-1810) σιγῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου, ἡ δυνατότητα αὐτή γίνεται περισσότερο ἀπίθανη σίς ἀπομακρυσμένες συνοικίες. Τήν ἀπάντησιν βέβαια στό ἐρώτημά μας θά μᾶς τήν ἔδινε τό ἴδιο τό ἀρχεῖο τοῦ Ospedale Civile ἄν ὑπῆρχε. Διότι τό 1974 στά πλαίσια μιᾶς ἐγκληματικῆς ἐκκαθάρισης λόγω ἔλλειψης χώρου ἀποθήκευσης, καταστράφηκαν ὀλοσχερῶς οἱ κάρτες νοσηλείας τοῦ 19^{ου} αἰῶνα. Διασώθηκαν τυχαίως δύο μόνο φάκελοι τοκετῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Βασιλικῆς Μαιευτικῆς Κλινικῆς (Imperial Regia Clinica Ostetrica) τοῦ Civile τῶν περιόδων (1844-1850) καί (1855-1857)¹⁰⁹¹ πού εἶναι ἐκτός Μεταβατικῆς Περιόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου. Θά μπορούσαμε βέβαια γιά λόγους αὐστηρότατης στατιστικῆς νά ἀνατρέξουμε στά νεκρολόγια τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου Βενετίας, ὅπου μεταγράφονταν οἱ ἀποβιωτήριες πράξεις ὄλων τῶν ἐνοριῶν τῆς Βενετίας πρός ἀνεύρεση ἀποβιωσάντων Ἑλλήνων ἀσθενῶν στό Civile, παρόλο τό ἀρνητικό ἀποτέλεσμα τῶν ἀνωτέρω ἐνοριῶν πού μόλις εἶδαμε καί τή διαπίστωση ὅτι τά Ἑλληνικά νεκρολόγια ἀποτελοῦν τό πλέον ἐπίσημο καί ἔγκυρο ὄργανο γι’ αὐτό τό σκοπό. Ἐπαφιέμενοι λοιπόν σίς μαρτυρίες αὐτῶν διαπιστώνουμε ὅτι κατά τή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου (1797-1845) καί μάλιστα κατά τήν περίοδο πού λειτουργοῦσε πλέον ὡς ἄσυλο γνωρίζουμε ὅτι στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο τῆς Βενετίας νοσηλεύθηκαν καί ἀπεβίωσαν 21 Ἑλληνες ἀσθενεῖς. Δέν γνωρίζουμε, ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα, τόν ἀριθμό τῶν νοσηλευθέντων πού πῆραν ἐξιτήριο (ιαθέντων), ἀπό τό Civile.

Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν ἀφοῦ δέν μποροῦσαν νά νοσηλευθοῦν στό Ἄσυλο, ἀντιμετώπιζαν πλέον τήν ἀσθένειά τους κατ’ οἶκον. Δέν ἔχουμε καί ἐδῶ στοιχεῖα τῶν κατ’ οἶκον ἀναρρωσάντων, ἀφοῦ δέν εἶχαν ποτέ καταχωρηθεῖ σέ κάποιο ἀρχεῖο. Διαθέτουμε ὅμως στοιχεῖα γιά τούς κατ’ οἶκον ἀποβιώσαντες ἀσθενεῖς, ἀφοῦ ἡ ἀποβιωτήριά τους πράξη ὄφειλε νά καταχωρηθεῖ στό ἑλληνικό νεκρολόγιο.

¹⁰⁹¹ Archivio Ospedale Civile, Registro delle Gravide e dei Bambini nella J.R. Clinica Ostetrica dall'Gennaio 1844 al 31 Dicembre 1850, ἐπίσης Registro delle Donne e dei Bambini trattati nell' J.R. Clinica Ostetrica di Venezia, Anni 1855, 1856, 1857 βλ. καί Vanzan Marchini N.E., *L' Ospedal dei Veneziani*, ὁ.π., σσ.47, 54.

Βρέθηκαν ἔτσι κατά τήν περίοδο 15 Φεβρουαρίου 1811¹⁰⁹² ἕως 14 Δεκεμβρίου 1845¹⁰⁹³, 604 Ἑλληνες ὀρθόδοξοι ἀλλά καί κάποιοι τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος (di Rito Greco)¹⁰⁹⁴, οἱ ὁποῖοι ἀπεβίωσαν κατ' οἶκον κατόπιν αἰφνιδίου ἢ βραχείας ἢ μακροχρόνιας ἀσθένειας.

Αὐτοί οἱ di Rito Greco ἢ Greco di Religione¹⁰⁹⁵ ἢ di Religione Greca¹⁰⁹⁶ ἦταν ἀλλοεθνεῖς ὀρθόδοξοι ἀπό τό Monte Negro, τή Dalmatia, τή Bosnia, τήν Groazia¹⁰⁹⁷ καί γίνονταν δεκτοί τόσο στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο ὅσο καί στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων. Μάλιστα ὁ Marco Bogdanovich ἀπό τό Sebenico ὑπῆρξε διάκονος στήν Ἑλληνική ἐκκλησία καί ἀπεβίωσε σέ ἡλικία 88 ἐτῶν στά πλαίσια μακροχρόνιας “γηροντικῆς καταβολῆς δυνάμεων”¹⁰⁹⁸.

Τούς κατ' οἶκον ἀσθενεῖς Ὀμοεθνεῖς ἐπισκεπτόταν ἕνας ἀξιόλογος ἀριθμός Ἑλλήνων, Βενετῶν καί ξένων ἰατρῶν ὅπως θά δοῦμε παρακάτω καί σέ περίπτωση πού ὁ ἀσθενής κατέληγε, μετά τή διάγνωση καί τήν αἰτία θανάτου ὁ ἰατρός ὑπέγραφε προσθέτοντας καί τόν ἀριθμό ἄδειας ἄσκησης τῆς ἰατρικῆς του πράξης. Ἐν κατακλειδί θά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἡ Μεταβατική Περίοδος τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1797-1845) διαιρεῖται σέ δύο χρονικές ὑποπεριόδους. Κατά τήν πρώτη (1797-1808) τό Ἑλληνικό

¹⁰⁹² E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832), 423 ἀποβιωτήριες πράξεις ἀπό 15 Φεβρουαρίου 1811 ἕως 20 Νοεμβρίου 1832.

¹⁰⁹³ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865), 181 ἀποβιωτήριες πράξεις ἀπό 1 Δεκεμβρίου 1832 ἕως 4 Δεκεμβρίου 1845.

¹⁰⁹⁴ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, ἀπ.πρ. τῆς 15^{ης} Φεβρουαρίου 1811.

¹⁰⁹⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. τῆς 7^{ης} Αὐγούστου 1828.

¹⁰⁹⁶ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1832-1865, ἀπ.πρ. τῆς 20^{ης} Μαρτίου 1838.

¹⁰⁹⁷ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, ἀποβ. πράξ.: 3^{ης} Νοεμβρ. 1811, 26^{ης} Αὐγ. 1816, 24^{ης} Μαρτ. 1818, 30^{ης} Σεπτεμβρ. 1829.

¹⁰⁹⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. τῆς 5^{ης} Δεκεμβρ. 1827.

Θεραπευτήριο από πτώσης της Βενετικής Δημοκρατίας λειτουργεί μετ' έμποδίων λόγω πολιτικών προβλημάτων και οικονομικών περικοπών· λίγο πρίν τό τέλος θά λειτουργήσει σάν έξωτερικό ίατρείο, ένώ τό Μάρτιο του 1808 θά σιγήσει όριστικά.

Κατά τή δεύτερη χρονική ύποπερίοδο (1808-1845), τό σιγήσαν Θεραπευτήριο λειτουργεί πλέον ώς Άσυλο (Πτωχοκομείο), παρέχοντας στοιχειώδη σίτιση και στέγη. Κατά τό πρώτο χρονικό διάστημα λειτουργεί ακόμη ή είσαγωγή και νοσηλεία ασθενών και υπάρχει ή παρουσία του θεράποντα διορισμένου ίατρού. Κατά τό δεύτερο διάστημα 21 Έλληνες της Όμογένειας νοσηλεύονται στό νεόδμητο Δημοτικό Νοσοκομείο της Βενετίας (Ospedale Civile), ένώ περί τούς τριακονταπλάσιους (586) Έλληνες όρθόδοξοι δέχονταν τήν επίσκεψη ίατρού κατ' οίκον. Ό αριθμός των 21 νοσηλευθέντων Έλλήνων στό Civile δέν είναι αντιπροσωπευτικός άφου πρόκειται για άποβιώσαντες, ένώ για τούς ίαθέντες υπάρχει άγνοια έλλείψει καρτών νοσηλείας ή αντίστοιχου άρχείου.

Παύση του Άσύλου και άνασύσταση του Νοσοκομείου, θά γίνει τό 1845 μέ τή Δωρεά του Γεωργίου Πίκεριγκ, υπό τό όνομα Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

3. Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1797-1845)

Έχουμε ήδη γνωρίσει τόν έξοπλισμό του Φλαγγίνειου Νοσοκομείου κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του τόσο στήν "Οικία άρ. 16", όσο και στή μετέπειτα σταθερή του στέγη. Η Δωρεά Φλαγγίνη κάλυπτε τόν έξοπλισμό αλλά και τήν αντικατάσταση φθαρμένων αντικειμένων και όπως είδαμε τά δωμάτια νοσηλείας ήταν ποιοτικότερα των αντίστοιχων στα Βενετικά Νοσοκομεία της έποχής.

Ό πίνακας έξοπλισμού και στίς δύο διευθύνσεις του Νοσοκομείου της Πρώτης Περιόδου έφερε τόν τίτλο "Κατάλογος των πραγμάτων του Νοσοκομείου Φλαγγίνη".

Μέ τήν πώση τοῦ Βενετικοῦ Πριγκιπάτου, τήν ὑφαρπαγή τῶν πόρων Δωρεᾶς καί τήν ἀναστολή τῶν πιστώσεων λειτουργίας τοῦ Θεραπευτηρίου, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη εἰσῆλθε σέ μία Μεταβατική Περίοδο, πού ἡ αὐξανόμενη δυσλειτουργία του θά τό ὀδηγήσει μέσα ἀπό μία βαθμιαία μεταλλαγή ἀπό Νοσοκομεῖο σέ Ἱατρεῖο καί τελικά στό Ἄσυλο. Ἐνα ἀπό τά βασικά προβλήματα τοῦ Νοσοκομείου στή νέα τάξη πραγμάτων ὑπῆρξε ὁ ἐλλιπής του ἐξοπλισμός. Δέν ὑπάρχει κανένας "Κατάλογος πραγμάτων τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη" στή Μεταβατική Περίοδο καί ὁ μοναδικός πού διαθέτουμε χωρίς ἡμερομηνία καταγραφῆς φέρει τό ὄνομα "Σημείωση τῶν πλέον ἀναγκαίων πραγμάτων γιά τά Ἱατρεῖα τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη". Τήν ὑπογράφει ὁ γνωστός μας μεταβατικός ἰατρός Giorgio Corner καί πρέπει νά ἀνήκει στίς τελευταῖες ἡμέρες ὑπηρεσίας του τό 1798 ἐπί Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς. Στά 142 κατεγεγραμμένα εἶδη τοῦ Νοσοκομείου συγκαταλέγονταν δύο ἐμβολοφόρα ὄργανα (ἀντλίες) ἀφαιμάξεων, δώδεκα πάνινα χειρόμακτρα, εἴκοσι τέσσερις ἀνδρικοί καί γυναικεῖοι χιτῶνες, δεκαοκτώ βαμβακεροί σκουῖφοι, δώδεκα τεμάχια κηρομένου ἀδιάβροχου ὑφάσματος γιά τήν προστασία τῶν στρωμάτων, δύο πύραυλα, δέκα οὐροδοχεῖα, δύο οὐροδοχεῖα γιά κατακεκλιμένους ἀσθενεῖς, εἴκοσι σιδερένια πλαίσια γιά τά κρεβάτια, τριάντα σανίδες κρεβατιῶν καί δέκα σκαμνάκια κρεβατιῶν πρὸς διευκόλυνση τῶν ἀσθενῶν. Ὁ πλήρης κατάλογος ἔχει ὡς ἑξῆς:

Nota delle cose più occorrenti per l' infermerie dell' Ospital Flangini¹⁰⁹⁹.

Schizzetti per sottratarre...	N°	2
Fazioli da man'	//	12
Camisi da uomo	//	12
Dette da donna	//	12
Berrette ordinarie di bombaca	//	18
Pezzi tela cerata di quarte sei di lunghezza d' uno per preservare li materassi all' occasione	//	12
Foghere una grande, l' altra piccola	//	2

¹⁰⁹⁹ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, φ.χ.ά.

Comode per uso degl' infermi	N°	10
Comodette di stagno per gl' infermi che non si possono muovere dal letto	//	2
Cavaleti ferro per li letti	//	20
Tavole per li fondi dei letti stessi	//	30
Scagnetti d' albeo per tenersi al letto dei poveri malati per loro comodo	//	10

(Υπογραφή) Giorgio D' Corner Medico dell' Ospitale

Τό γεγονός καί μόνο ὅτι ἡ “Σημείωση” ἀναφέρεται στό Ἰατρεῖα καί ὄχι στό ἴδιο τό Νοσοκομεῖο ὑποδηλώνει τους κλυδωνισμούς τοῦ Νοσοκομείου στή νέα σκηνή πολιτικῶν ἀνακατατάξεων καί ἐναλλασσόμενων καθεστώτων κατοχῆς.

“Ὅσο γιά τήν ἀναφορά “τῶν πλέον ἀναγκαίων πραγμάτων γιά τά ἰατρεῖα” εἶναι πασίδηλο ὅτι δέν ὑπάρχουν πλέον περιθώρια εὐοίωνης προοπτικῆς λειτουργίας τους. Ἡ παύση λειτουργίας τους καί ἡ τελεσίδικη μετατροπή τοῦ Θεραπευτηρίου σέ Πτωχοκομεῖο ἀποτελεῖ τήν τελευταία πράξη σ' αὐτή τήν τραγική πορεία πτώχευσης τοῦ Νοσοκομείου.

Ἡ ἴδια πτώχευση σημάδεψε καί τή Σχολή Φλαγγίνη ὅπου καί ἐδῶ οἱ οἰκότροφοι μαθητές ζοῦσαν μέ τά πλέον ἀναγκαῖα τῆς τροφῆς, ἐνῶ τίς περιπτώσεις ἰατροφαρμακευτικῆς ἀνάγκης ἀναλάμβανε τό κράτος¹¹⁰⁰, ἀφοῦ τό Ἄσυλο τῆς Ὁμογένειας δέν μποροῦσε πλέον νά τοῦς προσφέρει νοσηλεία καί ἰατροφαρμακευτική περίθαλψη.

4. ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

α) ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ

Κατά τήν εἴσοδο τῶν στρατευμάτων τοῦ Ναπολέοντα στή Serenissima στίς 16 Μαΐου 1797 ἰατρός τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ἦταν ὁ ἤδη ἐπί δεκατριᾶμι χρόνια ὑπηρετῶν ἐκεῖ Giorgio Cornaro.

¹¹⁰⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, f.504^γ.

Ὁ ἔμπειρος ἰατρός προερχόταν ἀπό τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων ἔχοντας ἀναπτύξει ἐκεῖ ἀξιόλογη δραστηριότητα τόσο στήν ὀργάνωση τοῦ Νοσοκομείου ὅσο καί σάν κλινικός ἰατρός μέ πλούσια ἐμπειρία στή νόσο τῆς σύφιλης, συγγράφοντας παράλληλα μία σειρά διαιτολογίων γιά τούς ἀσθενεῖς ὅπως εἶδαμε παραπάνω. Ὁ Corner κατέθεσε αἴτηση πρόσληψης στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τήν 1^η Ἰανουαρίου 1784 (Βενετ. ἡμερολ. 1783)¹¹⁰¹ καί τήν 13^η τοῦ ἴδιου μήνα λόγω καί τῆς 19χρονης προϋπηρεσίας του προσελήφθη στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο¹¹⁰². Ἐνημερώθηκε γιά τόν τρόπο λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου μέσω τῶν πλέον πρόσφατων διατάξεων ἐπ' αὐτοῦ, πού ἀπέρρεαν ἀπό τήν κρατική ἀπόφαση τῆς 30^{ης} Δεκεμβρίου 1783. Τό ἄρθρο 8 συνόψιζε τούς ἤδη σταθερά ἰσχύοντες ἀλλά καί τούς τροποποιηθέντες νόμους πού ἀναφέρονταν στή λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη¹¹⁰³. Ὁ διάσημος ἰατρός ὁ ὁποῖος στό *Incurabili* (Ἀνιάτων) εἶχε συνηθίσει σέ αὐξημένο φόρτο καί ρυθμούς ἐργασίας, ἔδωσε τό δικαίωμα εἰσαγωγῆς στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο, σέ ὅλους ἀνεξαιρέτως τούς πυρέσσοντες καί φέροντες πληγές ἀσθενεῖς.

Ἡ νοσοκομειακή ἐτοιμότητα καί νοσηλευτική εὐθύνη αὐξήθηκαν μέ ἀποτέλεσμα τό νοσηλευτικό καί βοηθητικό προσωπικό, πρὸς ἔκπληξη τοῦ ἱατροῦ, νά δυσανασχετήσῃ. ...Una tal mia ferma obbedienza all' ossequiato capo primo, fù sempre incomoda alle persone destinate al servizio, da me mai attese, in confronto degl' espressi comandi dell' Eccellentissimo Magistrato¹¹⁰⁴,

¹¹⁰¹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.441^Υ.

¹¹⁰² A.S.V., *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii*, b.117, fasc. i., ἀποφ. τῆς 13^{ης} Ἰανουαρ. 1783 (Βενετ. ἡμερ.), ἄρθρ.11. Γιά τόν Corner βλ. ἀνωτ.σ.137.

¹¹⁰³ A.S.V., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 30^{ης} Ἰουνίου 1784, *Terminazione Statutamente 30 Dicembre 1783, clausola 8, Sommario di tutte le Leggi relative all' Ospedal Frangini*.

¹¹⁰⁴ A.S.V. αὐτόθι, φ.χ.ἄ. Βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.463, ἔγγρ.7.

ὁμολογεῖ στήν πρώτη του ἤδη ἐπιστολή πρὸς τοὺς Προνοπῆς ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων καὶ Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων. Στήν ἴδια ἐπιστολή ὁ Corner ἀναφέρθηκε καὶ στό μετανοσπλευτικό ἐπίδομα τῶν δύο δουκάτων σέ κάθε ἀσθενή κατά τήν ἔξοδό του μετά ἀπό εἰκοσαήμερη τουλάχιστον νοσπλεία. Καταλαβαίνει ὁ ἰατρός ὅτι τελικά οἱ ἀσθενεῖς παρατείνουν τή νοσπλεία τους πρὸς ἐκμαίευση αὐτοῦ τοῦ ἐπιδόματος, προσποιοῦμενοι μὴ ὀλοκληρωμένη ἴασπ. Καὶ ὅτι παραταθέντος τοῦ χρόνου νοσπλείας αὐξάνονται καὶ τὰ ἔξοδα διατροφῆς, κάτι πού ἐπιβαρύνει τό ταμεῖο τοῦ Νοσοκομείου. Πλήρης διλημμάτων, θέλοντας ἀφ' ἑνός νά διατηρήσει τήν οἰκονομική ἰσορροπία τοῦ Θεραπευτηρίου καὶ ἀφ' ἑτέρου νά ἱκανοποιήσει τὰ νόμιμα δικαιώματα τῶν φτωχῶν νοσπλευόμενων ἀσθενῶν, ὁ εὐσυνείδητος ἰατρός θά ζητήσει ἀπό τοὺς Προνοπῆς τροποποίηση κάποιων παρεμφερῶν ἀποφάσεων πρὸς λύσπ τοῦ προβλήματος γιά νά μπορέσει, ὅπως ἔλεγε στήν ἴδια ἐπιστολή, μέ τή βοήθειά τους καὶ ἀπερίσπαστα νά ἀσκήσει τὰ καθήκοντα πού ἔχουν ἀνατεθεῖ στό ἐπάγγελμά του.

Οἱ Προνοπῆς σέ ἀπαντητική τους ἐπιστολή σύν τοῖς ἄλλοις ἐξῆραν τό ἦθος καὶ τήν ὑπακοή του στήν ἐφαρμογή τῶν νόμων τῆς ρύθμισης τῆς 30^{ης} Δεκεμβρίου 1783 πού ἀφοροῦσε τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο, δίνοντας παράλληλα ἐντολή στοὺς συναρμόδιους ἐκτελεστές τῶν εἰρημένων νόμων, νά ἐκφράσουν στό πρόσωπο τοῦ ἰατροῦ τήν πλέον σταθερή τους εὐπεΐθεια¹¹⁰⁵. Θά πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι ὁ μισθός τοῦ παθολόγου στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων κατά τό 1777 πού ἔπαιρνε καὶ ὁ Giorgio Corner ὅταν ὑπηρετοῦσε ἐκεῖ ἦταν 600 δουκάτα ἐτησίως¹¹⁰⁶, ἐνῶ στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ὁ ἐτήσιος μισθός τοῦ ἰατροῦ ἀνερχόταν σέ 30 μόλις δουκάτα. Μισθός πού ἀντιστοιχοῦσε στό μισό τοῦ μισθοῦ ἑνός ἰατροῦ 240 χρόνια πρίν, ὄχι στή Βενετία ἀλλά στίς κτήσεις της, ἐν προκειμένω στήν Κέρκυρα τοῦ

¹¹⁰⁵ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b. 117, fasc. i, φ.χ.δ.

¹¹⁰⁶ Lotter G., ὁ.π., σ.98.

1545¹¹⁰⁷. Τεσσερισήμισι μῆνες μετά τήν πρόσληψη τοῦ Corner στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο ἔλαβε αὐξηση μισθοῦ δέκα δουκάτων παλαιᾶς ἀξίας καί ὁ ἐτήσιος μισθός του ἀνῆλθε στά σαράντα δουκάτα κατ' ἔτος¹¹⁰⁸.

Μισό χρόνο ἀργότερα θά λάβει νέα αὐξηση τῆς τάξης τῶν εἴκοσι δουκάτων καί ἔτσι ὁ μισθός τοῦ Corner στό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριον θά διαμορφωθεῖ στά ἐξήντα δουκάτα ἐτησίως¹¹⁰⁹. Ἡ μισθολογική μείωση κατά τό δεκαπλάσιο μεταξύ τῶν δύο εἰρημένων Νοσοκομείων δέν ἐπτόπσε τήν ἀπόφαση τοῦ Corner νά θέλει νά ὑπηρετήσῃ τούς ἀσθενεῖς Ὀμοεθνεῖς τῆς παροικίας. Ἡ ἀνανέωση σύμβασης ἔργου μέ τό Νοσοκομεῖο γινόταν κάθε ἐξάμηνον ὅπως φαίνεται ἀπό τό πιστοποιητικό πού τοῦ χορηγοῦνταν.

¹¹⁰⁷ Ζαρίδης Κ., Ἀτομικές καί μοναστηριακές συλλογές βιβλίων στήν Κέρκυρα τόν 16^ο αἰώνα, Τό ἔντυπο ἑλληνικό βιβλίον 15^ο-19^ο αἰώνας, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Δελφοί, 16-20 Μαΐου 2001, Ἀθήνα 2004, σ.159. Γιά τό μισθό τοῦ ἱατροῦ στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνης βλ. A.S.V., Pronved. sop. Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, ἔγγρ. 11 Settembre 1644 altro punto di Testamento clausola 19, γιά τούς ἱατρικούς μισθούς βλ. Ζαρίδης Κ., Ὁ Μέγας Πρωτοπαπᾶς Κερκύρας Ἀλέξιος Ραρτοῦρος, Λόγιος τοῦ 16^{ου} αἰ. (1504-1574), Κέρκυρα 1995, σ.124. Τήν ἴδια ἐποχή (1539) ὁ ἱατρός στό Ναύπλιο ἔπαιρνε ἐτησίως 48 δουκάτα, ἐνῶ στή Λευκωσία 600 καί στήν Ἀμμόχωστο 200, βλ. καί Πλουμίδης Γ., Οἱ Βενετοκρατούμενες ἑλληνικές χώρες μεταξύ τοῦ δευτέρου καί τοῦ τρίτου τουρκοβενετικοῦ πολέμου (1503-1537), Ἰωάννινα 1974 σ.89.

¹¹⁰⁸ A.S.V., Pronved. sop. Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, Decreto 3. Giugno 1784, clausola 11.

¹¹⁰⁹ A.S.V., αὐτόθι, Decreto 20 Gennaio 1785 (1784 Βενετ. ἡμερολ.), clausola 13. Τό 1774 ὁ μισθός τοῦ Παθολόγου καί τοῦ Χειρουργοῦ στό Νοσοκομεῖον τῶν Ἑπαϊτῶν ἐτησίως ἦταν 50 καί 24-30 δουκάτα ἀντιστοίχως. Τό Νοσοκομεῖον αὐτό κατά τήν πώση τοῦ Πριγκιπάτου διέθετε 92 κλίνες. βλ. Vanzan Marchini N.E., Dall Ospedale dei Mendicanti...ὁ.π., σ.43.

Fede per il medico¹¹¹⁰

Faccio fede et caetera, che l' Eccellente Signor D' Giorgio Corner medico fisico destinato in questo nostro Ospitale Flangini, attende con diligenza alle sue incombenze. La presente si rilascia al medesimo per levar il solito mandato del suo assegnamento di mesi sei terminati li 13 corrente.

In quorum fidem

Data li 14 Genaro 1793/4

Όμοίως δύο φορές τό έτος γινόταν καί ή μισθοδοσία του ήτρου με 30 δουκάτα τό έξάμνο. Ό μισθός αυτός σέ σχέση μ' αυτά που έπαιρνε στό Incurabili είναι πράγματι ελάχιστος, άμελητός όμως θεωρείται καί ό αριθμός των δέκα ασθενών του Φλαγγίνειου μπροστά σ' αυτόν του Άνιάτων. Ό Corner εργάστηκε επί 15ετία στό Έλληνικό Θεραπευτήριο καί ή εργασία του χαρακτηριζόταν από εύσυνειδησία, ικανότητα, εμπειρία, άμεροληψία, άπέραντη άγάπη προς τούς ασθενείς καί διαρκή ζήλο για τό Εύαγές Ίδρυμα¹¹¹¹ όπως θά δηλώσουν οί έντολοδόχοι της Διαθήκης Φλαγγίνη, Προνοπές επί των Νοσοκομείων καί Εύαγών Ίδρυμάτων. Ό Corner βίωσε την πώση της Βενετίας, την ύπεξαίρεση των πόρων λειτουργίας του Νοσοκομείου, τούς κλυδωνισμούς καί την άγωνία επιβίωσής του, κατά την Πρώτη Περίοδο Γαλλικής Κατοχής καθώς καί κατά την Πρώτη Αυστριακή. Πρίν 130 χρόνια από τότε (1666), κατά την Πρώτη Περίοδο του Νοσοκομείου Φλαγγίνη της Οίκίας αρ.16, στή Βενετία έξασκούσε τό επάγγελμα της Ίατρικής ό διάσημος ήτρος από την Κρήτη Zorzi Corner. Δέν γνωρίζουμε αν

¹¹¹⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.436'.

¹¹¹¹ A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, φ.χ.ά.

τούς δύο συνώνυμους ιατρούς συνέδεε κάποια σχέση μακρινής συγγένειας ή εάν και ο Giorgio Corner καταγόταν από την Κρήτη¹¹¹².

¹¹¹² Η οικογένεια Corner υπήρξε μία από τις πλέον επιφανείς της Βενετίας και η αρχή της ανάγεται στον οίκο των Κορνηλίων (Cornelii) της Ρώμης. Ανέδειξε τρεις δόγηδες, στρατηγούς, προβλεπτές, επισκόπους, συγγραφείς και τον πρώτο πρόεδρο της Προσωρινής Δημαρχίας της Βενετίας. Βλ. Distefano G., Paladini G., Storia di Venezia 1797-1997, τόμ.1, σσ.250-253. Από τον 13^ο αιώνα διάφοροι Κορνάροι μετοίκησαν στην Ανατολή και πολλοί εξ' αυτών εξελληνίσθηκαν. Από τον κλάδο του Δόγη Marco Corner (1365-1368) κατάγεται η βασίλισσα της Κύπρου Κατερίνα Κορνάρου (δισεγγονή του) ενώ καταγράφονται και άλλοι γνωστοί Κορνάροι της Κύπρου. Βλ. Τσιγκάκη Κ. Κύπριοι πρόσφυγες στην Κρήτη στα τέλη του 16^{ου} αιώνα. Προβλήματα εγκατάστασης, βλ. Κύπρος-Βενετία κοινές ιστορικές τύχες, Πρακτικά του διεθνούς συμποσίου, Αθήνα 1-3 Μαρτίου 2001, επιμ. Μαλτέζου Χ., Βενετία 2002, σσ.192-194, επίσης Μαλτέζου Χ., Η Κύπρος της Γαλνοτάτης, βλ. Κύπρος-Βενετία κοινές ιστορικές τύχες, αυτόθι σσ.15-16. Από διάφορους κλάδους της οικογένειας στην Κρήτη και κυρίως της Casa Maggior, στενώς συνδεδεμένες με τη Σητεία και το Χάνδακα προέρχονται εκατοντάδες Κορνάροι. Η οικογένεια των Κορνάρων φαίνεται ότι έπειτα από μία συνεχή και μακράιωνη παραμονή στο καθ' όλα επικρατούν Έλληνικό περιβάλλον της Κρήτης κατάφερε να εξελληνιστεί στο έπακρον. Η διαφορά τους με τους ντόπιους έλληνορθόδοξους εκτός από την κοινωνική τους θέση ήταν μόνο αυτή του καθολικού θρησκευματος. Από αυτούς τους Βενετοκρητικούς Κορνάρους κατάγεται πιθανότατα και ο ποιητής του "Έρωτόκριτου" Βισσέντζος Κορνάρος του Ίακώβου, βλ. Μαυρομάτη Γ.Κ., Ανέκδοτα βενετικά έγγραφα για τους Κορνάρους της Σητείας και του Χάνδακα, Αθήνα 1986, σσ.9, 19-20. Από αυτή την πληθώρα των Κορνάρων της Κρήτης καταγόταν και ο ιατρός Zorzi Corner da Candia που ήλθε να ασκήσει το επάγγελμά του στη Βενετία. Περισσότερα για τους Κορνάρους της Κρήτης βλ. και Μαυρομάτη Γ.Κ., Έλληνικά έγγραφα (δωρητήριο και διαθήκες) της μητέρας, της κόρης και της εγγονής του Βισσέντζου Ίακ. Κορνάρου, "Θησαυρίσματα" 16(1979), σσ.206-254,

Ὁ Giorgio Corner στήν αἴτηση πρόσληψης ὑπογράφει μέ τό βενετικό του ὄνομα Corner, ἐνῶ στήν ἀπόφαση διορισμοῦ οἱ Προβλεπτές τόν ἀναφέρουν μέ τό ἰταλικό ἢ ἐξελληνισμένο του ὄνομα Cornaro¹¹¹³. Ὁ Giorgio Corner ἐργαζόμενος μέ ἀφοσίωση προσπάθησε κατά τήν Πρώτη Γαλλική καί ἔπειτα Αὐστριακή Κατοχή νά σώσει τήν ὄντοπτα τοῦ Νοσοκομείου. Τήν τελευταία του ἀποβιωτήρια πράξη στό Θεραπευτήριο

ἐπίσης τοῦ ἰδίου, Οἱ Κορνάροι τῆς Σπτείας (Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰακώβου Κορνάρου), Κορνάρεια 1983, Πεπραγμένα Α΄ Φιλολογικοῦ Συμποσίου γιά τόν Βιτσέντζο Κορνάρο, Σπτεία 4-5 Ἰουλίου 1983, Ἀμάλθεια τεύχη 56-57, Ἅγιος Νικόλαος Λασιθίου Κρήτης 1983, σσ.182-201 καθώς καί Ξηρουχάκη Ἀγ., Ἡ βενετοκρατούμενη Ἀνατολή Κρήτη καί Ἐπτάνησος Ἀθήνησι 1934 σ.39. Γιά τούς Κορνάρους σπουδαστές ἀπό τήν Κρήτη στήν Ραδονα βλ. Πλουμίδη Γ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦς, μέρος Α΄ Artisti, Συμπλήρωμα 1674-1701 "Θησαυρίσματα" 8(1971) σσ.189-196. Ἐπίσης Στεργέλλη Ἀ., Τά δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τόν 17^ο καί 18^ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1970, σσ.60, 112, 122, 89, 169, ἐνῶ, γιά τούς Corner στό Χάνδακα στό Συμβούλιο καί τή Συντακτική Ἐπιτροπή τῆς Πολιτείας ἐπί Δουκός Marino Gradenigo τό 1363 βλ. Ζαμπελίου Σ., Ἱστορικά σκηνογραφήματα, Πάθη τῆς Κρήτης ἐπί Ἑνετῶν Ἀθήνα 1971, σσ.119-120, ἐπίσης Πλουμίδη Γ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦς, (Μέρος Α΄ Artisti 1634-1782), "Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν", 37(1969-1970), σσ.260-336. Πολλά στοιχεῖα γιά τούς Κορνάρους τῆς Κρήτης βλ. καί στήν Καζανάκη-Λάππα Μ., Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ θανάτου στήν ὄψιμη κρητική ἀναγέννηση. Μιά πρώτη προσέγγιση μέσα ἀπό διαθήκες καί νοταριακά ἔγγραφα, "Θησαυρίσματα" 34(2004), σσ.119, 122-128.

¹¹¹³ A.S.V., Pronveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc. i, 13 Gennaro 1783, Terminazione clausola 11, βλ. καί Norwich J.J. A history of Venice σ.364.

υπέγραψε τήν 28^η Μαρτίου 1798¹¹¹⁴. Απεβίωσε, ακόμη εν υπηρεσία λίγες ημέρες πρίν τίσ 10 Μαΐου 1798¹¹¹⁵.

Ο αιφνίδιος θάνατος του ιατροῦ Κορνάρου, οί δυσκολίες λειτουργίας του Νοσοκομείου σέ κατάσταση κατοχῆς καί τό ἐπεῖγον κάλυψης τῆς ἱατρικῆς θέσης λόγω τῶν νοσπλευομένων ἀσθενῶν ἐπέσπευσαν τίσ διαδικασίες ἐκλογῆς νέου ἱατροῦ. Στίς 10 Μαΐου 1798 ὑπέβαλε αἴτηση πρόσληψης ὁ Ἑλληνας ἱατρός Δημήτριος Ναράντζης. Τό δικαίωμα ἐκλογῆς ἱατροῦ γιά τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο τό εἶχαν βάσει τῆς Διαθήκης Φλαγγίνη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας καί οί ἐφημέριοι του Ἁγίου Γεωργίου, ἐνῶ οί Προνοπτές ἐπί τῶν Νοσοκομείων ἀπλά ἐπικύρωναν τήν ἐκλογή.

Στήν αἴτησή του τόνισε τό γεγονός ὅτι ὄχι μόνο εἶναι Ἑλληνας ἀλλά καί μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος, ὡς ἐκ τούτου οί ἀσθενεῖς δέν θά εἶχαν κανένα πρόβλημα ἐπικοινωνίας ἀφοῦ θά χρησιμοποιοῦσαν τή μητρική ἐλληνική γλῶσσα¹¹¹⁶. Οί ἐφημέριοι Ἀμβρόσιος Βιτζαμάνος καί Γεράσιμος Ζυγούρας ἐξέλεξαν αὐθημερόν τόν ὑποψήφιο ἱατρό ¹¹¹⁷ καί τέσσερις ἡμέρες ἀργότερα στίς 14 Μαΐου 1798 ἡ ἀπόφαση κοινοποιήθηκε πρός ἔγκριση στή Βασιλική Ἐπιτροπή ἐπί τῶν Νοσοκομείων Μοναστηρίων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων (Regia Delegazione sopra Ospitali, Monasteri e Luoghi pii) πού εἶχε ἀντικαταστήσει τούς Προνοπτές. Ἐκεῖ διασαφηνίζαν τό ἐπεῖγον ἐκλογῆς του Ναράντζη (ἀπούσης τῆς ὑπογραφῆς του Ἀρχιεπισκόπου) παρακαλῶντας ἐπιμόνως γιά τήν ἐπιεική ἐπικύρωση τῆς ἐκλογῆς (*instando la benigna conferma della scielta*)¹¹¹⁸. Στή Βασιλική Ἐπιτροπή δέν διέφυγε τῆς προσοχῆς ἡ ἀπουσία τῆς ὑπογραφῆς του Ἀρχιεπισκόπου καί τοῦτο ἐπισημάνθηκε στήν

¹¹¹⁴ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀ.π.ρ. 1682.

¹¹¹⁵ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.415^r.

¹¹¹⁶ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534 Commissaria Tommaso Flangini Elezioni di Medico per l' Ospitale, e Collegio, f.415^r. Γιά τό δικαίωμα ἐκλογῆς ἱατροῦ καί τό νόμο πού τό καθόριζε βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2, Legge VI.

¹¹¹⁷ E.I.B., αὐτόθι, f.415^v, 416^r.

¹¹¹⁸ E.I.B., αὐτόθι, f.416^v, 417^r.

ἀπαντητική θετική τους ἐπιστολή της 5^{ης} Ιουνίου 1798. Κατανοοῦσαν ὅτι τό ἐπεῖγον τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἱατροῦ (λόγω αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Corner) δέν ἄφηνε χρονικά περιθώρια ἀναμονῆς τῆς βούλας ἔγκρισης ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη καί εὐελπιστοῦσαν ὅτι αὐτό δέν θά γινόταν κανόνας προσεχῶς ἀλλά ἀποτελοῦσε ἐξαίρεση μόνο στό συγκεκριμένο συμβάν¹¹¹⁹. Ὁ Παθολόγος Δημήτριος Ναράντζης ὑπῆρξε εὐχερής, ἱκανός καί ἐξέφραζε τή στοργή του πρὸς σύμπασα τήν Κοινότητα¹¹²⁰. Ἡ παρουσία του στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο φαίνεται ἀπό τρεῖς ἀποβιωτήριες πράξεις τοῦ 1798, δηλαδή στίς 10 Ἰουλίου, 17 Αὐγούστου καί 10 Νοεμβρίου¹¹²¹. Γιά τελευταία φορά ὁ Demetrio Naranzi ἐμφανίζεται στίς 24 Νοεμβρίου 1798 ὄχι στό Νοσοκομεῖο ἀλλά σ' ἐπίσκεψη κατ' οἶκον, στόν ἀσθενήσαντα καί ἀποβιώσαντα ἐξαιτίας τῶν παρελκόμενων ἑνός ὑδροθώρακα, Anastasio Rosa¹¹²². Ὁ ἐβδομηνταοχτάχρονος Ρόζας, προϊστάμενος τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου, στά πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς δίνης πού κατέτρυχε τό Θεραπευτήριο εἶχε στείλει τέσσερις μῆνες πρὶν τό θάνατό του ἀναλυτικό σημείωμα τῶν ἡμερήσιων ἐξόδων νοσηλείας τοῦ Νοσοκομείου πρὸς τή Βασιλική Ἐπιτροπή ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων, εὐελπιστώντας σέ μιά οἰκονομική ἐνίσχυση. Πράγματι στίς 10 Αὐγούστου πιστώθηκε στό ὄνομά του τό ποσό τῶν 267 λιρῶν πού ἦταν μιά ἀνακουφιστική ἀνάσα στό κλυδωνιζόμενο Νοσοκομεῖο. Μετά τό θάνατο τοῦ Rosa ὁ Ναράντζης δέν ἐμφανίζεται πλέον στό Νοσοκομεῖο¹¹²³, ἐνῶ στίς 29 Μαρτίου 1799 πληροφοροῦμαστε ὅτι εἶχε ἤδη φύγει καί ἀπό τή Βενετία¹¹²⁴. Τή θέση τοῦ ἀναχωρήσαντος ἀπό τήν πόλη

¹¹¹⁹ E.I.B., αὐτόθι, f.419^{r-v}.

¹¹²⁰ E.I.B., αὐτόθι, f.416^{r-v}.

¹¹²¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1685, 1686, 1867.

¹¹²² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1689.

¹¹²³ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc. 534, Commissaria Tomaso Flangini Elezioni di Medico per. l' Ospitale e Collegio, ff.420^r, 422^r.

¹¹²⁴ E.I.B., αὐτόθι, f.423^r.

Ναράντζη κατέλαβε μέ αίτησή του στίς 12 Μαρτίου 1799 ὁ Παθολόγος καί Χειρουργός Marco Antonio Dosmo. Ἡ περίπτωση αὐτοῦ τοῦ ἱατροῦ εἶναι ἐνδιαφέρουσα καθότι ὑπῆρξε ἰδεολόγος καί φιλέλληνας. Μάλιστα τά κίνητρά του γιά τό Νοσοκομεῖο ὅπως ἀναφέρει στήν αίτησή του ὑπῆρξαν σύν τοῖς ἄλλοις, ἡ ἐννιάχρονη ἀρωγή του σέ φτωχοῦς Ἑλληνας ἀσθενεῖς, ἡ κατ' αὐτήν τήν περίοδο ἐναλλακτική παροχή ὑπηρεσίας σέ περιπτώσεις ἀπουσίας ἢ ἀσθένειας τῶν ἱατρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεραπευτήριου, ἡ συμπάθειά του πρὸς τήν Ἑλληνική Κοινότητα ἀλλά καί ἡ ἱκανότητά του νά μιλάει Ἑλληνικά¹¹²⁵. Ὁ Dosmo ἐξελέγη τήν 18^η Μαρτίου 1799. Στήν ἴδια ἀπόφαση ἐκλογῆς τοῦ ἐπιδόθηκαν γραπτῶς καί τά καθήκοντά του ὄχι μόνο ἐντός τοῦ Νοσοκομείου ἀλλά καί πρὸς τούς φτωχοῦς Ὀμογενεῖς πού κατοικοῦσαν στά δύο ἀδιέξοδα στενά (Rami dei Greci), σύμφωνα μέ τή Φλαγγίνειο Διαθήκη¹¹²⁶. Αὐθημερόν οἱ ἐφημέριοι Ἀμβρόσιος Βιτζαμάνος¹¹²⁷ καί Γεράσιμος Ζυγούρας προώθησαν τήν ἀπόφαση πού οἱ ἴδιοι ἔλαβαν, ἀκολουθῶντας τή γνωστή πεπατημένη ὁδὸ ἔγκρισης ἀπὸ τό Διοικητικό Τμῆμα ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων (Dipartimento sopra Ospitali)¹¹²⁸. Στίς 29 Μαρτίου 1799, τό Dipartimento διά τοῦ ἀντιπροσώπου Nicolo Vendramin καί τοῦ γραμματέα Sebastian Zocchi ἔδωσε καί ἔδω τήν τυπική ἔγκριση. Συγχρόνως ἔγινε πάλι ἡ γνωστή ὑπενθύμιση λόγῳ ἔλλειψης καί ἔδω τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου¹¹²⁹.

Μέ τήν ἀπαρχή τῆς Πρώτης Περιόδου Αὐστριακῆς Κατοχῆς (1798–1805), οἱ Ἀρχές κάλεσαν τόν ἤδη διορισθέντα Dosmo νά ἐκπονήσει ἕνα

¹¹²⁵ E.I.B., αὐτόθι, f.420^r.

¹¹²⁶ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, ff.420^v, 421^r. Γιά τά καθήκοντα τῶν ἱατρῶν καί ἐκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη, βλ. καί πρωτότ. ἀρχεϊακ. κείμενο σ.456, ἔγγρ.2, Legge VII.

¹¹²⁷ Ὁ Dosmo δέ λησμόνησε ποτέ τήν ψῆφο ἐκλογῆς καί τή θετική εἰσήγηση στίς Αὐστριακές Ἀρχές τοῦ Vizzamano τοῦ ἱερέα καί δασκάλου ἀπὸ τά Κύθηρα (Cerigo) γιά τήν ἐκλογή του στό Νοσοκομεῖο. Δεκαπέντε χρόνια ἀργότερα θά τοῦ συμπαρασταθεῖ ἐπὶ ἐπτὰ μῆνες στή βαριά νόσο τῆς οὐροδόχου κύστεως ἐξ' αἰτίας τῆς ὁποίας καί κατέληξε βλ. E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832), ἀπ.πρ. τῆς 25 Novembre 1814.

¹¹²⁸ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.422^{r-v}.

¹¹²⁹ E.I.B., αὐτόθι, f.423^r.

Σχέδιο Ὁργάνωσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου. Ὁ εὐγλωττος καί ἔμπειρος Dosmo ἱκανοποιημένος γιά τήν ἀναγνώριση αὐτή, ἀνταποκρινόμενος μέ ἐνθουσιασμό ἐξέφρασε ὄχι μόνο τά φιλελληνικά του αἰσθήματα, ἀλλά καί τή διάθεσή του γιά συμπαράσταση καί βοήθεια πρὸς τοὺς Ἑλληνες νοσηλευόμενους ἀσθενεῖς τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη¹¹³⁰. Ὁ Marc' Antonio Dosmo ἐκπόνησε τό ζητηθέν Σχέδιο ὀργάνωσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη σέ 21 πυκνογραμμένες σελίδες. Τό ὑψηλόπνοο Σχέδιο χωρίζεται σέ πέντε ἄρθρα, μία σύνοψη καί ἓνα πρόγραμμα διαιτολογίου στό Νοσοκομεῖο.

Τό πρῶτο ἄρθρο ἀσχολεῖται μέ τά ζητήματα πού πρέπει νά ἐξετασθοῦν γιά τήν καλή πορεία τοῦ Νοσοκομείου¹¹³¹. Τό δεύτερο ἀναφέρεται στοὺς ἀσθενεῖς πού καταφεύγουν στό Νοσοκομεῖο¹¹³². Στό τρίτο ἄρθρο γίνεται λόγος γιά τήν κατοικία καί τίς προσαρτημένες οἰκίες¹¹³³, τοὺς χώρους δηλαδή νοσηλείας καί τόν ἐξοπλισμό τους.

Τό τέταρτο ἄρθρο ἀναλύει τήν περίθαλψη καί τήν παροχή ὑπηρεσιῶν¹¹³⁴, ἐνῶ τό πέμπτο στρέφεται γύρω ἀπό τή χορήγηση τῶν διαφόρων εἰδῶν¹¹³⁵ δηλαδή τή διάθεση τῶν φαρμάκων, τό διαιτολόγιο καί τό πλύσιμο τοῦ ρουχισμοῦ.

¹¹³⁰ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536 Piano di organizzazione per lo Spedale Greco Flangini scritto per ordine del Regio Imperiale Dipartimento sopra Ospedali, e Luoghi pii, da Marco Antonio Dosmo, Medico dello Spedale medesimo, f.509^r.

¹¹³¹ E.I.B., αὐτόθι, f.509^v.

¹¹³² E.I.B., αὐτόθι, f.510^r.

¹¹³³ E.I.B., αὐτόθι, f.512^r.

¹¹³⁴ E.I.B., αὐτόθι, f.513^v.

¹¹³⁵ E.I.B., αὐτόθι, f.515^v.

Στή σύνοψη πού ακολουθεῖ ἀναφέρονται λεπτομερῶς και μέ ἀριθμητική σειρά τά καθήκοντα τῶν ἐφημερίων, τοῦ παθολόγου, τοῦ χειρουργοῦ, τοῦ φαρμακοποιοῦ καί τοῦ νοσοκόμου¹¹³⁶. Τό διαιτολόγιο πού ακολουθεῖ χωρίζεται κατά τόν *Dosmo* σέ τέσσερις κατηγορίες: α) τήν ὑδρική δίαιτα β) τήν δίαιτα τοῦ 1/4 τῆς κανονικῆς γ) τήν ἡμίση τῆς κανονικῆς καί δ) τήν κανονική ἢ ὀλόκληρη¹¹³⁷. Στό τέλος τοῦ Σχεδίου ὁ *Dosmo* πρόσθεσε καί τό φύλλο ἐπίσκεψης (*foglio di visita*)¹¹³⁸ στό ὁποῖο ἀναγράφονται: Ὁ ἀριθμός κλίνης, τό ὄνομα τῆς νόσου καί ἡ ἡμέρα ἐμφάνισής της, ἡ ἡμέρα εἰσαγωγῆς, τά τρέχοντα συμπτώματα, τά καθορισμένα πρὸς ἐξωτερική καί ἐσωτερική χρήση φάρμακα καί ἡ τροφή.

Τό Σχέδιο *Dosmo*¹¹³⁹ ὅπως μαρτυρεῖ καί τό ὄνομά του ἦταν ἓνα Σχέδιο Ὁργάνωσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου. Ἀναφερόταν σέ αἴθουσες νοσηλείας καί στόν ἐξοπλισμό τους, στά συγκεκριμένα καθήκοντα ἰατρικοῦ καί νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ καί τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἐπιτυχή καί συνεχή λειτουργία του. Τό Σχέδιο *Giovanni Pietro Grimani*¹¹⁴⁰ πού ἀκολούθησε ἦταν ἓνα σχέδιο σωτηρίας, ἓνα σχέδιο λειτουργικῆς καί οικονομικῆς ἐπιβίωσης τοῦ Θεραπευτηρίου. Ἐδῶ ἔχουμε γιά λόγους οικονομίας τή διαχειριστική συγχώνευση Νοσοκομείου καί Σεμιναρίου καί τήν πρόταση παύσης τῆς Ἐπιτροπείας Σάρου πρὸς ἀνεύρεση περαιτέρω πόρων. Τό Σχέδιο *Dosmo* ἐκπονήθηκε ἀπό ἓναν ἰατρό καί ἀφοροῦσε στή δομή καί λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου σάν χώρου ἀποκατάστασης τῆς ὑγείας. Τό Σχέδιο *Grimani*, πού ὑπῆρξε πρόεδρος τοῦ Βασιλικοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου Ὑγείας, ἐκπονήθηκε ἀπό ἓναν πολιτικό ἄνδρα στά δεδομένα ἑνός οικονομικολογιστικοῦ πλαισίου διάσωσης τοῦ Νοσοκομείου. Ὡς μελέτη ἀπέτυχε ἀφοῦ τήν ἴδια χρονιά (1805) ἡ Ἑλληνική Κοινότητα ὄχι μόνο δέν ἔλαβε τά χρήματα ἐνοικίου τοῦ Νοσοκομείου ἀλλά πίστωσε ἡ ἴδια τή

¹¹³⁶ E.I.B., αὐτόθι, ff.517^{r-v}, 518^{r-v}.

¹¹³⁷ E.I.B., αὐτόθι, ff.518^v, 519^r.

¹¹³⁸ E.I.B., αὐτόθι, f.519^r.

¹¹³⁹ Βλ. καί Παράρτημα "ἐγγράφων", πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενα σσ.485-486, ἔγγρ.24.

¹¹⁴⁰ Βλ. καί Παράρτημα "ἐγγράφων", πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενα σσ.479-484, ἔγγρ.23.

λειτουργία του. Οί πολιτικές καί οικονομικές συνθήκες δέν ευνόησαν ούτε τό Σχέδιο Dosmo, τό όποιο όμως θά έμπαينه σ' έφαρμογή άργότερα κατά τή Δεύτερη Περίοδο του Νοσοκομείου Flangini-Pickering (1845-1905).

Καί τά δύο Σχέδια γιά τό Νοσοκομείο τής Όμογένειας έκπονήθηκαν κατ' έντολήν τής Διοίκησης τής Πρώτης Αύστριακής Κατοχής. Ό Marco Antonio Dosmo ό όποιος είχε δύο ειδικότητες παθολόγου καί χειρουργού ύπῆρξε ό τελευταίος ίατρός τής Μεταβατικής Περιόδου πού ύπῆρέτησε στό Νοσοκομείο. Έμφανίζεται στή Βενετία ώς ιδιώτης στίς 22 καί 31 Μαΐου 1794 επίσης στίς 22 Δεκεμβρίου 1796 μέ τήν ειδικότητα του χειρουργού (medico chirurgo) ¹¹⁴¹, ένω στίς 23 Νοεμβρίου 1798 καί στίς 3 Φεβρουαρίου 1799 μ' αύτήν του παθολόγου (medico fisico) ¹¹⁴².

Ένάμιση μήνα μετά (18 Μαρτίου 1799) μέ τό διορισμό του ανέλαβε καθήκοντα στό Έλληνικό Νοσοκομείο. Μέσα από τίς αποβιωτήριες πράξεις διαπιστώνουμε έφεξῆς τή συνεχή παρουσία του ίατρού εκτός Νοσοκομείου έως τήν 28ⁿ Φεβρουαρίου 1804 ¹¹⁴³, τέσσερα χρόνια πριν τό Νοσοκομείο άναστείλει τή λειτουργία του.

Παραδόξως ή παρουσία του Dosmo στό λειτουργούν άκόμη Νοσοκομείο τής Μεταβατικής Περιόδου θά διαπιστωθει έξι μόνο φορές. Τρεις φορές κατά τό 1800: στίς 5 Μαΐου, 24 Δεκεμβρίου καί 31 Δεκεμβρίου ¹¹⁴⁴. Μία φορά τό 1801 στίς 3 Ίουλίου όταν νοσηλεύεται εκει καί πεθαίνει από ευλογιά ό Costantino πενταετής γιός του προϊσταμένου του Νοσοκομείου Zaccaria Verichio καί δύο φορές τό 1802: στίς 25 Ίανουαρίου καί 16 Μαρτίου ¹¹⁴⁵. Αυτό

¹¹⁴¹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ., 1659, 1660, 1674.

¹¹⁴² αύτόθι, άπ.πρ., 1688, 1692.

¹¹⁴³ αύτόθι, άπ.πρ., 1693, 1694, 1696, 1698, 1701, 1702, 1705, 1706, 1710, 1711, 1713, 1716, 1725, 1730, 1731, 1734, 1735, 1737, 1745, 1748, επίσης A.C.S.G.Br.: Reg 21(1789-1805), άπ.πρ. τής 30^{ns} Ίουνίου 1799 carta 10.

¹¹⁴⁴ αύτόθι, άπ.πρ., 1700, 1707, 1708.

¹¹⁴⁵ αύτόθι, άπ.πρ., 1712, 1720, 1721.

δείχνει ότι η λειτουργία του Νοσοκομείου είχε ήδη κλονιστεί και δέν παρείχε πλέον τις απαραίτητες προϋποθέσεις για νοσηλεία, αναγκάζοντας τον Ιατρό Dosmo να αυξήσει τις κατ' οίκον επισκέψεις του. Μέ τη σιγή του Νοσοκομείου τελειώνει τό πρώτο μέρος τής Μεταβατικής του Περιόδου, για να περάσει στο δεύτερο όπου θά λειτουργήσει πλέον ως Άσυλο (πτωχοκομείο). Ο φιλέλληνας Ιατρός μέ τις δύο ειδικότητες και τήν κατοχή ξένων γλωσσών δέν κατάφερε να βιώσει τήν πραγμάτωση του μεγαλόπνοου "Σχεδίου" του εκείνη τήν περίοδο. Τό Σχέδιο Ὁργάνωσης του Νοσοκομείου θά εκπυχθεῖ λαμβάνοντας σάρκα και ὀστά κατά τή Δεύτερη Περίοδο του Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1845-1905), όπου θά τό γνωρίσουμε μ' ὅλες του τις λεπτομέρειες. Ο ἴδιος ἔχαιρε εὐρείας ἐκτίμησης τόσο ἀπό τούς Ἕλληνες καί Βενετούς ὅσο καί ἀπό τις Διοικήσεις Κατοχῆς, γι' αὐτό κατά καιρούς θά τόν συναντήσουμε μέ τόν τίτλο του Βασιλικού Ἰατροῦ Παθολόγου (regio medico fisico)¹¹⁴⁶ ἢ του Αὐτοκρατορικοῦ Βασιλικού Ἰατροῦ (imperiale regio medico)¹¹⁴⁷ ἢ του Αὐτοκρατορικοῦ Βασιλικού Ἀρχιάτρου (imperiale regio primario medico)¹¹⁴⁸.

Β) ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ (ΠΤΩΧΟΚΟΜΕΙΟΥ)

Τό 1808 τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη καταπονημένο ἀπό τόν πολιτικό κλύδωνα ἐναλλαγῆς κατακτητῶν πτοημένο καί ἀναιμικό ἀπό τήν οἰκονομική ἀφαίμαξη πού υπέστη βυθίστηκε στή μακραίωνη σιωπή του. Οἱ πύλες του ὅμως ἔμειναν ἀνοικτές.

Οἱ χῶροι του στέγασαν τούς πλέον ἐνδεεῖς καί ρακένδυτους. Στίς κλίνες του βρῆκαν ἀνάπαυση οἱ πλέον ἀπισχνασμένοι, κατάκοιτοι καί ὑπέργηροι. Σ' αὐτή τήν κατάσταση ἀσυλίας ἐξασθενημένοι οἱ περισσότεροι,

¹¹⁴⁶ Αὐτόθι, ἀπ.πρ., 1734, 1735, 1748.

¹¹⁴⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ., 1737.

¹¹⁴⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ., 1745.

κατέληγαν. Ένας έξωτερικός ιατρός έρχόταν γιά τή διαπίστωση του θανάτου ή γιά νά προσφέρει τίς τελευταίες βοήθειες άν τούς πρόφτανε ακόμη έν ζωή.

Ό Marc' Antonio Dosmo συνέχισε γιά πολλά χρόνια νά επισκέπεται τό Έλληνικό Άσυλο, προσφέροντας βοήθεια στους έτοιμοθάνατους ή υπογράφοντας τήν αποβιωτήρια πράξη τους. Ήταν ό τελευταίος απομείνας ιατρός πού είχε έργαστεί στό Έλληνικό Νοσοκομείο τής Μεταβατικής Περιόδου (ό Corner είχε πεθάνει καί ό Нарάντζης είχε εγκαταλείψει τή Βενετία). Υπογράφοντας τή θανά των τροφίμων του Άσύλου έστω καί μετά 25 χρόνια τό όνόμαζε ακόμη "αυτό τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη" (questo Ospitale Flangini) ή questo Ospitale Greco. Σέ μερικές περιπτώσεις τό όνόμαζε fu ή ex Ospitale (πρώην Νοσοκομείο) ποτέ όμως δέν καταδέχτηκε νά τό αποκαλέσει Άσυλο. Ό συγκινητικός φιλέλληνα Dottore πού είχε έκπονήσει ένα μεγαλοπρεπές καί σύνθετο σχέδιο όργάνωσης καί λειτουργίας του Νοσοκομείου δέν άντεχε νά τό άντικρίξει ως Άσυλο.

Άλλοι ιατροί πού επισκέπτονταν τό Έλληνικό Πτωκοκομείο ήταν ό Dr. Andrea Locatello¹¹⁴⁹, ό Dr. Lodovico Pelt¹¹⁵⁰, ό Dr. Antonio della Bruna¹¹⁵¹ ό όποιος άργότερα προσελήφθη στό Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ, ό Luigi Malageta¹¹⁵² καί ό Έλληνας Sebastiano Raftorulo. Ό τελευταίος γεννημένος στή Βενετία βίωσε από τά παιδικά του χρόνια τίς χαρές καί τίς λύπες τής Όμογένειας, τήν πώση τής Serenissima καί όλα σχεδόν τά έναλλασσόμενα καθεστώτα κατοχής. Παθολόγος καί διακεκριμένος Χειρουργός¹¹⁵³ έφερε γιά τήν έπιστημονική του εξειδίκευση έφ' όρου ζωής τόν τίτλο του επιστήμονα (scientifico)¹¹⁵⁴. Πρότυπο ιατρού καί άνθρώπου αφιερώθηκε στήν

¹¹⁴⁹ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1811-1832, άπ.πρ. τής 17^{ns} Απριλίου 1832.

¹¹⁵⁰ E.I.B., San Giorgio de' Greci, Libro dei morti 1832-1865, άπ.πρ. τής 4^{ns} Μαρτίου 1842.

¹¹⁵¹ αυτόθι, άπ.πρ. τής 1^{ns} Δεκεμβρίου 1842, 17^{ns} Μαρτίου 1844.

¹¹⁵² αυτόθι, άπ.πρ. τής 5^{ns} Απριλίου 1839.

¹¹⁵³ αυτόθι, άπ.πρ. τής 25^{ns} Ιουνίου 1844.

¹¹⁵⁴ αυτόθι, άπ.πρ. τής 26^{ns} Οκτωβρίου 1833.

Ἑλληνική Κοινότητα σέ μιά ἐποχή πού ὄχι μόνο δέν διέθετε οικονομικούς πόρους, ἀλλά καί κατακλυζόταν ἀπό τό πλῆθος τῶν προσφύγων ἀπό τήν Ἑλλάδα, λόγω τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821. Τό Ἑλληνικό Ἄσυλο ὑπῆρξε τό τελευταῖο καταφύγιο αὐτοῦ τοῦ κύματος τῶν ξεριζωμένων καί ὁ Σεβαστιανός Ραφτόπουλος πρόσφερε σ' αὐτό γιά περισσότερα ἀπό 13 χρόνια (1822-1835) δωρεάν καί ἀφειδῶς τίς ὑπηρεσίες του¹¹⁵⁵. Δωρεάν παρεῖχε τίς ὑπηρεσίες του καί πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους Δαλματοὺς πού ὅπως ἐπὶ Νοσοκομείου ἔτσι καί ἐπὶ Ἄσουλου εἶχαν τό δικαίωμα ἀσύλου πενίας.¹¹⁵⁶ Σέ περιπτώσεις ἐμφάνισης πολλῶν ἀσθενῶν στό Πτωκοκομεῖο, ὁ Ἑλληνας ἰατρός δεχόταν πρὸς θεραπεία τή συνεργασία τοῦ συναδέλφου του δόκτορος Pelt (la cura del Signor Dottore Sebastiano Raftopulo in unione at Signor Dottore Pelt)¹¹⁵⁷. Ἀκάματος ἔσπευδε συγχρόνως καί στοὺς κατ' οἶκον νοσοῦντες Ὀμογενεῖς¹¹⁵⁸. Μετά ἀπό τήν τεράστια αὐτή δωρεάν προσφορά πού συνεχίστηκε ἕως τό 1835, τό Διοικητικό Σῶμα τῆς Κοινότητας τοῦ χορήγησε τή συμβολική ἀμοιβή τῶν 72 αὐστριακῶν λιρῶν¹¹⁵⁹. Ὁ Σεβαστιανός Ραφτόπουλος πού δέν εἶχε δημιουργήσει δική του οἰκογένεια, ἀπεβίωσε τήν 3^η Σεπτεμβρίου 1849 στή Βενετία ὅπου γεννήθηκε, στά πλαίσια μιᾶς ἐπιδεινούμενης χολέρας. Θεράποντα ἰατρό στίς δύσκολες του στιγμές εἶχε τόν καλό του συνάδελφο Dr. Lodovico Pelt¹¹⁶⁰.

¹¹⁵⁵ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα τῆς Βενετίας, σ. 118.

¹¹⁵⁶ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti 1832-1865, ἀπ.πρ. τῆς 27^{ης} Ὀκτωβρίου 1836, 5^{ης} Ἰουνίου καί 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1841.

¹¹⁵⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1841, 9^{ης} Μαρτίου 1842.

¹¹⁵⁸ E.I.B., San Giorgio de' Greci libro dei morti (1811-1832) καί (1832-1865) ἀπ.πράξεις: 21 Ἀπρ., 12 Σεπτ. 1827, 25 Μαΐου 1828, 26 Ὀκτ. 1833, 27 Δεκεμ. 1834, 20 Μαρτίου 1837, 17, 18 Μαρτ. 5 Ἰουλ., 21 Αὐγ. 1838, 1 Σεπτ. 1839.

¹¹⁵⁹ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ. 118.

¹¹⁶⁰ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865) ἀπ.πρ. τῆς 4^{ης} Σεπτ. 1849.

Ἐπῆρξαν περιπτώσεις πού τό Πτωχοκομεῖο τῆς Ὁμογένειας δέν διέθετε οὔτε ἐκείνη τή στοιχειώδη ἐπίσκεψη ἰατροῦ. Ἐάν ὁ ἀσθενής κατέληγε, τό θάνατό του ὑπέγραφε τότε ὁ ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας¹¹⁶¹.

Τό Ἑλληνικό Πτωχοκομεῖο τῆς Βενετίας ἀπενεργοποιήθηκε τέλος τοῦ 1845 ὅταν ἄρχισε τή λειτουργία του τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ¹¹⁶². Τελευταία δέ ἀναφορά γιά τό Ἄσυλο τοῦ ἡμετέρου ἔθνους (Ospizio della nostra Nazione) ἔγινε στίς 17 Μαρτίου 1844, ὅταν ἀπό γηροντικό μαρασμό ἀπεβίωσε ἐκεῖ ἡ ὀγδοντάχρονη τρόφιμος ἀπό τή Λευκάδα (Santa Maura) Maria Vagliano¹¹⁶³.

5. ΟΙ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΘΕΡΑΠΟΝΤΕΣ ΙΑΤΡΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ἡ Μεταβατική Περίοδος (1797-1845) τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου σέ πολιτικό πλαίσιο ἦταν περίοδος κατοχῆς. Ἡ δήμευση τῶν οἰκονομικῶν πόρων λειτουργίας του, τό μετέτρεψε ἀπό Νοσοκομεῖο σέ πτωχοκομεῖο. Τό ξένο περιβάλλον καί οἱ συνθήκες νοσηλείας στό Δημοτικό Νοσοκομεῖο (Civile) μέ τίς φυλετικές διακρίσεις κατά τῶν Ὁμοεθνῶν καί τήν ἐπίπονη καί χρονοβόρα διαδικασία ἔκδοσης καί ἀποδοχῆς τῶν συνοδευτικῶν πιστοποιητικῶν εἰσαγωγῆς, ἀνάγκαζαν τούς νοσοῦντες Ἑλληνας τῆς Παροικίας πλὴν ὀλίγων νά ἀντιμετωπίζουν τήν ἀσθένειάν τους κατ' οἶκον.

Ἐπειδή ὅμως καί στό Ἄσυλο ὁ ἀριθμός τῶν τροφίμων ἦταν περιορισμένος, ἔνδεια καί ἀσθένεια ἔβρισκαν καταφύγιο κατ' οἶκον. Κατ' οἶκον ἐπισκεπτόταν ὁ ἰατρός τούς νοσοῦντες ὁμοεθνεῖς, κατ' οἶκον

¹¹⁶¹ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) ἀπ.πρ. τῆς 27^{ης} Δεκεμβρ. 1822.

¹¹⁶² Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.119.

¹¹⁶³ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865) ἀπ.πρ. τῆς 17^{ης} Μαρτίου 1844 βλ. καί σημ.1151.

χορηγοῦσε τή φαρμακευτική του ἀγωγή, κατ' οἶκον ὑπέγραφε καί τή μοιραία πράξη θανάτου¹¹⁶⁴. Οἱ 600 κατ' οἶκον Ὀμοεθνεῖς πού ἀσθένησαν καί ἀπεβίωσαν (ὡς καί οἱ ὀρθόδοξοι ἀλλοεθνεῖς) συνιστοῦν τό πλεόν ἔγκυρο καί ἀντιπροσωπευτικό ὑλικό ἐπί θεμάτων ὑγείας τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐν Βενετία Ὀμογένειας, κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845).

Ἐκ τῶν σπουδαίων κατ' οἶκον ἰατρῶν γνωρίσαμε ἤδη τοὺς ἐπισκέπτες ἰατροὺς τοῦ Ἀσύλου Andrea Locatello¹¹⁶⁵, Lodovico

¹¹⁶⁴ Οἱ ἀποβιωτήριες πράξεις μπορεῖ νά φέρουν δύο ἡμερομηνίες. Τήν ἀποβιωτήρια ἡμερομηνία τοῦ θανόντα καί αὐτή τῆς διαπίστωσης τοῦ θανάτου καί ὑπογραφῆς τῆς ἀποβιωτήριας πράξης ἀπό τόν ἰατρό. Ὡς ἐκ τούτου δέν χρησιμοποιήθηκαν οἱ ψυχροί αὔξοντες ἀριθμοί τῶν πράξεων - ἐξαιρουμένων τῶν ἤδη δημοσιευμένων στό A.C.S.An., (Μαλτ./Πλουμ.) - ἀλλά οἱ ἡμερομηνίες τῶν πράξεων αὐτῶν, ἀφοῦ μέ αὐτές καταγράφεται ἡ ἡμερομηνία θανάτου τοῦ ἀσθενοῦς *jeri* (χθές) ἢ *oggi* (σήμερα), ἀλλά καί ἡ σύγχρονη παρουσία ἰατροῦ. Αὐτή ἡ παρουσία δηλώνεται ἀπό τό ὄνομα, τό ἐπώνυμο, τόν τίτλο (Dr ἢ Professore), τήν εἰδικότητα παθολόγου ἢ χειρουργοῦ κυρίως (*medico fisico* ἢ *Chirurgo*), ἀλλά καί τή σημαντική πολλές φορές ἐπεξήγηση τοῦ "θεράποντος ἰατροῦ", παθολόγου ἢ χειρουργοῦ (*medico curante* ἢ *Chirurgo curante*). Βλ. καί E.I.B., *San Giorgio de' Greci, libro dei morti* (1832-1865) ἀπ.πρ. 6/8/1840 καί 19/4/1841. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἰατρός κλήθηκε σέ κατ' οἶκον ἐπίσκεψη μία ἢ περισσότερες φορές, ἀσκώντας τήν ἰατρική του πράξη ὡς *curante* (θεράπων) ἢ χορηγώντας φαρμακευτική ἀγωγή. Στά δεδομένα αὐτῆς τῆς διαπροσωπικῆς σχέσης ἰατροῦ-ἀσθενοῦς ὑπέγραφε ὡς ὑπεύθυνος τήν ἀποβιωτήρια πράξη ἀφοῦ διαπίστωνε τό θάνατο πού ἐνίοτε συνέβαινε παρουσία του, μέ τήν πολλές φορές ἐμφανιζόμενη ἀναφορά σ' αὐτή τήν "τελευταία ἀσθένεια" (*aver assistito nell'ultima sua malattia*). Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἰατρός "βοήθησε τόν ἀσθενή του στήν τελευταία του ἀσθένεια" λόγω τῆς ὁποίας καί κατέληξε, ἀλλά ὁ ἰατρός γνώριζε ἤδη τόν ἀσθενή του καί ἀπό ἄλλες ἀσθένειες ἢ κατά τό παρελθόν ἢ παράλληλα μέ τήν τελευταία. Βλ. E.I.B., *S. Giorgio de' Greci, libro dei morti* (1811-1832) ἀπ.πρ. 21/3/1811 καί 24/4/1811.

¹¹⁶⁵ E.I.B., *S. Giorgio de' Greci, libro dei morti* (1811-1832) καί (1832-1865) ἀπ.πρ.: 8/4/31, 9/11/31, 17/4/1832, 16/7/1833, 15/7/1835, 20/7/1835, 27/10/1835, 18/11/1842, 7/2/44 ἐνῶ ὡς Angelo Locatello ἐμφανίζεται στίς 23/4/1837, στίς 5/6/1837 καί στίς 29/6/1843.

Pelt¹¹⁶⁶, Marc' Antonio Dosmo¹¹⁶⁷ πού υπήρξε καί ὁ τελευταῖος ἰατρός τοῦ Νοσοκομείου τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου, τόν Antonio della Bruna¹¹⁶⁸ πού θά προσληφθεῖ κατά τή Δεύτερη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Flangini–Pickering (1845-1905) καί τόν Sebastiano Raftorulo¹¹⁶⁹.

Ἐκτός ἀπ' αὐτούς καί πολλοί ἄλλοι Ἑλληνες, Βενετοί καί ξένοι ἰατροί ἐπισκέφθηκαν κατ' οἶκον τούς ἐξακόσιους ἀσθενήσαντες καί ἀποβιώσαντες Ὀμοεθνεῖς καί ὀρθόδοξους ἀλλοεθνεῖς προσφέροντάς τους τίς ὑπηρεσίες τους.

Διάσημος στή Βενετία ἰατρός καί πολύ γνωστός στούς Ἑλληνες τῆς Ὀμογένειας ἦταν ὁ Francesco Enrico Dr. Trois. Ὁ ἰατρός αὐτός ἀπό τό

¹¹⁶⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ., 12/12/1832, 23/4/1837, 27/6/1837, 9/10/1837, 20/3/1837, 1/8/1837, 2/11/1839, 18/4/1842, 15/3/1843, 25/3/1843, 15/7/1843, 14/2/1845.

¹¹⁶⁷ A.C.S.G.Br. Reg.21 (1789-1805), ἀπ.πρ. 30/6/1799 carta 101, E.I.B., San Giorgio de' Greci libro de' morti (1811-1832) ἀπ.πρ., 21/3/1811, 2/4/1811, 2/3/1814, 25/11/1814, 8/12/1814, 28/1/1815, 31/3/1815, 25/4/1816, 12/9/1816, 4/4/1817, 18/4/1817, 20/4/1817, 16/12/1817, A.C.S.Z. libro dei morti ἀπ.πρ. 6/7/1817. E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 14/7/1819, 30/8/1819, 17/10/1820, 13/6/1822, 22/1/1823, 28/3/1825, 23/9/1825, 23/2/1826, 23/11/1826, 29/12/1826, 11/1/1827, 5/2/1827, 25/1/1828, 1/12/1831, E.I.B., San Giorgio de' Greci libro dei morti (1832-1865), ἀπ.πρ. 23/5/1833.

¹¹⁶⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 10/8/1834, 14/5/1835, 9/1/1836, 26/1/1836, 29/2/1836, 6/9/1836, 10/8/1837, 18/8/1837, 5/2/1838, 10/2/1838, 25/6/1839, 30/3/1840, 29/10/1840, 31/12/1840, 20/2/1841, 30/6/1841, 26/7/1841, 20/12/1841, 2/1/1842, 9/5/1842, 1/9/1842, 15/10/1842, 1/12/1842, 15/3/1843, 20/3/1843, 22/5/1843, 6/7/1843, 22/8/1843, 18/9/1843, 4/12/1843, 12/12/1843, 1/3/1844, 24/3/1844, 18/4/1844, 8/7/1844, 17/6/1845, A.C.S.G.Br., Reg XXV (1840-1853) ἀπ.πρ. τῆς 27/4/1841 carta 12.

¹¹⁶⁹ Μαλιτζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1766, A.C.S.G.Br., Reg. XXIII (1817-1829) ἀπ.πρ. 18/12/1828 carta 310, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 6/1/1836, E.I.B., San Giorgio de' Greci libro dei morti (1832-1865) ἀπ.πρ. 8/1/1829.

1830 εμφανίζεται στό Ospitale Civile ως Direttore medico (Διευθυντής ιατρός), ενώ παράλληλα συνεχίζει νά επισκέπτεται Έλληνες ασθενείς κατ' οίκον, όπως καί πριν τήν ανάληψη τών καθηκόντων του στό Civile¹¹⁷⁰. Είναι ο τελευταίος θεράπων ιατρός του Γεωργίου Έδουάρδου Πίκεριγκ, υπογράφοντας τήν πράξη αποβίωσης του τήν 2^α Ἀπριλίου 1843¹¹⁷¹. Ο Μέγας Εὐεργέτης πού ἀπεβίωσε πρὸς τό τέλος τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου του Νοσοκομείου ἔζησε ὅλη τή δραματική του πορεία καί τή μετατροπή του σέ ἄσυλο. Μία ἡμέρα πριν ὁ Dr. Trois υπογράψει τήν πράξη θανάτου του Πίκεριγκ, ὁ δεύτερος εἶχε υπογράψει διά τῆς διαθήκης του μία μεγάλη ἀπόφαση: τή, διά δικῶν του χρημάτων, ἐπανενεργοποίηση του Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου πού θά πραγματοποιοῦνταν τό 1845 μόλις δύομισι χρόνια μετά. Γνωστότατοι ἰατροί στούς ἑλληνικούς κύκλους λόγω τῶν κατ' οἶκον ἐπισκέψεών τους ἦταν οἱ παθολόγοι Gaetano Ruggieri¹¹⁷², Nicolo

¹¹⁷⁰ A.C.S.G.Br., Reg. 22 (1806-1816) ἀπ.πρ. 16/3/1806, carta 7., E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 10/12/1813, 31/12/1815, 1/1/1822, 13/1/1823, 12/8/1823, 1/1/1824, 27/4/1824, 7/10/1826, 25/12/1828, E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865) ἀπ.πρ. 2/7/1834, 20/7/1834, 24/11/1835, 13/4/1836, 10/11/1836, 20/11/1836, 12/10/1838, 9/12/1838 29/9/1839, 13/12/1840, 1/8/1841, 30/1/1842, 25/12/1842.

¹¹⁷¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2 Ἀπριλίου 1843 του Giorgio Edoardo Pikering.

¹¹⁷² E.I.B., S. Giorgio de' Greci, libri dei morti (1811-1832) καί 1832-(1865), 9/3/1813, 12/9/1814, 25/8/1816, 3/4/1821, 14/4/1822, 16/2/1823, 2/8/1824, 3/9/1824, 28/2/1826, 31/5/1827, 22/8/1829, 7/6/1830, 18/3/1831, 23/5/1831, 24/8/1831, 14/9/1831, 4/3/1832, 5/10/1832, 9/12/1833, 14/3/1834, 30/7/1834, 14/1/1835, 12/3/1835, 6/5/1835, 14/8/1835, 29/11/1835, 26/2/1836, 22/4/1836. Κατά τήν ἐποχή αὐτή τῆς ἱατρικῆς δραστηριότητας του Gaetano Ruggieri στή Βενετία, στήν πόλη εμφανίζεται νά ζεῖ καί ἡ οἰκογένεια του Filippo Ruggieri ἀπό τήν Κέρκυρα. Ὁ Filippo καί ἡ σύζυγός του Maria Teresa Scordili θρήνησαν τό θάνατο δύο τους παιδιῶν. Του εἰκοσιδυάχρονου Giorgio ἐξ' αἰτίας μιᾶς ἐπιτεσσερισήμισι μῆνες ἐκδηλωθείσας τραχειίτιδος μέ θεράποντα ἰατρό τόν Gaetano Ruggieri, καθώς καί του εἰκοσιδυάχρονου Pietro Steffano λόγω μιᾶς "διαπύσεως πνεύμονος". Ὁ ἴδιος ὁ ἑβδομηνταδυάχρονος γεννημένος στήν Κέρκυρα Φίλιππος Ρουγγιέρης κατά τό πέρας τῆς ζωῆς του ἔπασχε ἀπό μία

Savoldello¹¹⁷³ καί Giovanni Maria Persian¹¹⁷⁴.

Ἐπίσης οἱ παθολόγοι Curumalo¹¹⁷⁵, Jacopo Calludrovich¹¹⁷⁶, Moise

χρόνια νόσο τοῦ γαστρεντερικοῦ καί στά πλαίσια χρονίων συντηκομένων διαρροϊῶν τήν 1^η Αὐγούστου 1841 ἀπεβίωσε. Τό σύγχρονο καί συνώνυμο τοῦ ἱατροῦ μετά τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας καί τό γεγονός ὅτι ὑπῆρξε καί θεράπων ἱατρός της, μᾶς προῖδεάζει γιά τήν πιθανή του ἑλληνικότητα. Πολύ γνωστός ἐξάλλου ἦταν καί ὁ ὑποψήφιος γιά τή θέση διευθυντοῦ τοῦ Ospedale Civile, Cesare Ruggieri. Παλαιότερα ἡ σαρανταπεντάχρονη Ἑλληνίδα καί ἐμπύρετη ἀσθενής Maria Ruzeri Greca νοσηλεύθηκε στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἐπί θητείας τοῦ ἱατροῦ Procacciante. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An. ὄ.π., ἀπ.πρ. 734, E.I.B., S. Giorgio de' Greci. Libri dei morti (1811-1832) (1832-1865), ἀπ.πρ. 22/2/1826, 26/8/1830, 1/8/1841, E.I.B., (1816-1911) Reg. Morti della Chiesa di S. Giorgio de' Greci in Venezia, N.2, ἀπ.πρ. 28/2/1826, 26/8/1830, 1/8/1841.

¹¹⁷³ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1703, 1741, 1754, 1762, A.C.G.Br., Reg.22 (1806-1816) ἀπ.πρ. 17/12/1811 carta 132, A.C.S.G., Reg. XI (1801-1809) ἀπ.πρ. 15/6/1807, f.61^ρ, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 26/2/1811, 21/3/1811, 24/4/1811, 12/12/1811, 29/4/1812, 14/9/1813, 22/12/1813, 11/7/1814, 24/12/1814, 9/1/1815, 3/6/1815, 5/12/1815.

¹¹⁷⁴ A.C.S.G.Br., Reg. XI (1801-1809) ἀπ.πρ. 15/3/1803, αὐτόθι, Reg. 22 (1806-1816) ἀπ.πρ. 10/11/1807, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ἀπ.πρ. 1742, A.C.S.T., Reg.XI (1799-1805) ἀπ.πρ. 14/4/1799, f.2^ν, A.C.S.Fr.V., Reg. (1810-1826) ἀπ.πρ. 29/10/1810, f.3^ρ, ἐπίσης 3/11/1815, f.66^ρ, ὁμοίως 20/4/1820, f.119^ρ, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/2/1812, 4/6/1812, 19/9/1812, 3/2/1813, 6/2/1813, 8/4/1813, 1/12/1813, 30/6/1814, 12/8/1814, 31/1/1816, 16/4/1816, 26/11/1816, 7/12/1816, 31/3/1817, 22/3/1818, 14/10/1819, 27/11/1821, 11/5/1822, 26/12/1826.

¹¹⁷⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/10/1718, 28/7/1819, 11/8/1821, 17/5/1822, 23/6/1823, 18/10/1823, 29/10/1823, 16/2/1825, 9/8/1825, 29/3/1827, 8/9/1828, 11/12/1828, 17/10/1829, 21/1/1830, 12/7/1830, 30/12/1831, E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865) ἀπ.πρ. 28/5/1834, 11/8/1836, 11/2/1837, 19/3/1837, 29/3/1837.

¹¹⁷⁶ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1684, 1722, 1724.

Girolamo Dr. Levi¹¹⁷⁷, Pietro Dr. Biasioli¹¹⁷⁸, Bartolamio Benedetti¹¹⁷⁹, Andrea Putelli¹¹⁸⁰, Giovanni Francesco Viotti¹¹⁸¹, Giovanni Battista Novello¹¹⁸², Sebastiano Vincenzo Gennari¹¹⁸³. Αξιόλογοι καί προσφιλείς ὁμως ὑπῆρξαν καί οἱ Ἕλληνες ἰατροί πού ἔσπευδαν νά ἐπισκεφθοῦν τούς ἀσθενεῖς

E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/2/1818, 24/3/1818, 14/7/1818, 26/11/1819, 2/7/1820, 27/8/1823, 7/12/1823, 22/2/1824, 29/9/1825, 12/7/1826, 8/12/1827, 7/1/1830, 14/1/1830. Ὁ Colludronich ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Orteschi, διετέλεσε ἀρχίατρος καί ἀπό τό 1794 ἀφροδισιολόγος στό Ospedale degli Incurabili ὅπου ἀργότερα ἐπανεκλέχτηκε ἀπό τήν ἴδια τήν Αὐστριακή Αὐτοκρατορική Βασιλική Κυβέρνηση. Εἶχε ἀσχοληθεῖ μέ προβλήματα τῆς Κοινωνικῆς Ἱατρικῆς καί Σωφρονιστικῆς Ὑγιεινῆς, βλ. καί Premuda L., La medicina, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta, τόμ.5/II, Vicenza 1984-1986 σ.256.

¹¹⁷⁷ A.C.S.Fr.V., Reg. (1810-1826) ἀπ.πρ. 15/11/1819, f.115^r, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 23/6/1825, 11/3/1828, 18/11/1831, E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865), ἀπ.πρ. 27/12/1838, 30/6/1839, 4/1/1842, 26/1/1842, 30/11/1843.

¹¹⁷⁸ E.I.B., S. Giorgio de' Greci αὐτόθι, ἀπ.πρ. 8/12/1813, 4/10/1820, 5/10/1824, 1/7/1825, 29/7/1825, 29/7/1830, 17/12/1830, 25/7/1832, 17/12/1832, 22/1/1834, 30/11/1834, 29/4/1842.

¹¹⁷⁹ A.C.S.G., Reg X (1785-1801) ἀπ.πρ. 15/8/1797, f.162^v, αὐτόθι, Reg XI (1801-1809) ἀπ.πρ. 16/3/1802, f.7^r 21/4/1806, f.47^r, ἐπίσης 5/12/1806, f.54^f.

¹¹⁸⁰ A.C.S.G.Br., Reg XXIV (1829-1840) 12/8/1830. carta 22, E.I.B., S. Giorgio de' Greci libri de' morti (1811-1832), (1832-1865) ὄ.π., 14/12/1829, 13/12/1831, 1/12/1832, 18/12/1832, 5/1/1833, 2/4/1835, 10/10/1835, 8/7/1836, 17/2/1837, 18/11/1837, 6/8/1840, 18/5/1841, 28/9/1841.

¹¹⁸¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/4/1812, 14/2/1813, 19/7/1816, 9/5/1817, 24/5/1817, 1/1/1818, 30/10/1822, 23/8/1825, 7/3/1836, 13/1/1843.

¹¹⁸² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 4/1/1812, 3/1/1818, 4/12/1818, 4/1/1819, 16/1/1821, 21/8/1824, A.C.S.G.Br., Reg. XXIII (1817-1829) ἀπ.πρ. 21/9/1820, carta 113.

¹¹⁸³ A.C.S.G.Br. Reg. 22 (1806-1816) ἀπ.πρ. 1/5/1807, carta 33, Μαλιτζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1747, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/7/1813, 27/5/1818, 20/3/1819, 23/11/1820, 13/12/1822, 8/9/1826.

Ὅμοιαι τῆς Βενετίας. Ἐχαιραν ἐκτίμησις ὡς ἐκ τούτου: ὁ Giorgio Vrachioti¹¹⁸⁴ ὁ Athanasio Migliaressi¹¹⁸⁵, ὁ Giovanni Antonio Cunarά¹¹⁸⁶ καί ὁ Alessandro Calogera¹¹⁸⁷. Οἱ δύο τελευταῖοι ὅπως προελέχθη ὑπῆρξαν συνυποψήφιοι γιά τήν πλήρωση τῆς ἰατρικῆς θέσης τοῦ ἀποχωρήσαντος Dr. Salvatore Lazzari στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο. Ἡ ὀργανική αὐτή θέση ἔμελλε νά εἶναι ἡ τελευταία τῆς Πρώτης Περιόδου τοῦ Νοσοκομεῖου καί ἡ πρώτη τῆς Μεταβατικῆς. Ὁ Giovanni Antonio Cunarά ἀπεύθυνε τή, μέ ἡμερομηνία ὁ Ἰανουαρίου 1783¹¹⁸⁸ (Βενετ. ἡμερολ.) αἴτησή του, πρὸς τοὺς καθ' ἕλην ἀρμόδιους γιά τήν ἐκλογή ἰατροῦ, δηλαδή τόν Ἀρχιεπίσκοπο Φιλαδελφείας Σωφρόνιον καί τοὺς ἐφημέριους τοῦ Ἁγίου Γεωργίου σύμφωνα μέ τή Διαθήκη Φλαγγίνη. Ἀναφέρεται κατ' ἀρχήν στό φτωχό του πατέρα, καπετάν Φραγκίσκο Κουβαρά, πού λόγω τῶν χρόνιῶν του ἀδιαθεσιῶν, ἔμεινε χωρίς ἀπασχόληση καί ἐξαρτᾶται πλέον ἀπό τή βοήθεια τοῦ γιοῦ του. Κάνει λοιπόν ἐκκλήση νά τοῦ χορηγηθεῖ ἡ θέση καί ὑπόσχεται ὅτι ἡ παρουσία του, ὡς ἰατροῦ στό Θεραπευτήριο θά συνοδεύεται ἀπό εὐνοια καί ἀρωγή πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ Εὐαγοῦς Νοσοκομεῖου:

Illustrissimo et Reverendissimo Monsignore Arcivescovo di
Filadelfia Sofronio

Reverendissimi Cappellani della veneranda Chiesa di San Zorzi

Si presenta a questa veneranda Congregazione il Loro servo
Giovanni Antonio Cunarά medico fisico figlio di capitano
Francesco Cunarά nazionale e fratello di codesta Scuola

¹¹⁸⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/1/1823, 28/4/1824, 26/1/1826.

¹¹⁸⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/4/1825, 14/12/1826, 18/1/1827, 30/3/1830, 25/7/1832.

¹¹⁸⁶ A.C.S.T., Reg. XI (1799-1805) τῆς 10/11/1800, f.17^ν, E.I.B. αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/5/1811, 9/12/1811, 3/3/1812, 2/8/1814, 1/2/1815, 13/11/1815, 5/1/1816, 6/4/1817, 2/1/1818, 25/5/1818, 14/1/1820, 24/3/1820, 11/12/1820, 15/4/1821, 13/11/1821, 8/1/1822, 15/11/1823, 6/4/1824.

¹¹⁸⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ., 4/1/1812, 17/9/1816, 25/1/1823. Τό 1773/1774 ὁ Καλογεράς βρίσκεται νά σπουδάζει στήν Ραδονα, βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σ.320.

¹¹⁸⁸ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.439^ν.

supplicante il figlio e unito al padre ricorrendo io Giovanni Antonio al pio voto per esser aggregato medico al pio Luogo dell' Ospedale Flangini dipendente dalla Loro elezione. Riflettano il mio povero padre per le sue indisposizioni rimasto senza impiego e senza suffragi, il debito di me suo figlio, suffragare il genitore mancante de modi, al mio desiderio, dipendenti dalle mie fatiche.

A chi ricover devo, se non alla pia e clemente carità al detto suffraganeo impiego, accertandole d' ogni mia doverosa assistenza, unita a quella del mio genitore, a favore degli infermi del detto pio Ospedale. Si muovino a compassione delle nostre rispettose suppliche. Inspirandole L' Altissimo al nostro detto suffragio. Assicurandole con tutta la nostra supplicante Famiglia alle più fervide preci a Iddio Signore per la grazia sarano per concedersi e per tutte le Loro prosperità e benedizioni celesti. Grazie ¹¹⁸⁹

Ὁ Giovanni Antonio Cunarά δέ διέθετε τή νοσοκομειακή προϋπηρεσία καί κλινική ἐμπειρία πού χαρακτήριζαν τόν Giorgio Conrer γι' αὐτό καί ὁ δεύτερος κάλυψε τήν προκυρηχθεῖσα ὀργανική θέση ἱατροῦ στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ὅπως εἶδαμε. Ὁ ἐν λόγῳ ἱατρός ὅμως ἦταν ἀξιόλογος ἂν κρίνει κανεῖς ἀπό τήν πληθώρα τῶν ἀσθενῶν πού ἐπισκεπτόταν, ὅπως μαρτυροῦν οἱ

¹¹⁸⁹ E.I.B., αὐτόθι, f.439', βλ. καί Μπαρτσόκα Χ., Ἡ πλήρωση ἱατρικῆς θέσεως πρὶν ἀπό διακόσια χρόνια. Καθήκοντα καί ἐκλογή ἱατροῦ στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο τῆς Βενετίας, "Materia Medica Graeca", τόμ.8, τεῦχ. 1(1980), σ. 108.

ἀποβιωτήριες πράξεις στά ἀρχιεϊακά κατάστιχα τῶν ναῶν Santa Ternita καί S. Giorgio dei Greci.

Μία ἡμέρα μετά τόν Κουβαρά, στίς 7 Ἰανουαρίου 1783 (Βενετ. ἡμερολ.)¹¹⁹⁰ κατέθεσε τήν αἴτησή του καί ἕνας ἄλλος Ἑλληνας ἰατρός, ὁ Alessandro Calogerá. Ὁ ὑποψήφιος ὑπενθυμίζει τήν ἐθνικότητά του καί τήν παλιά συνήθεια τῆς Κοινότητος νά προτιμᾷ καί νά στηρίζει τούς Ὀμοεθνεῖς, ἐλπίζοντας ἔτσι νά τοῦ δοθεῖ ἡ θέση. Ὁ Ἀλέξανδρος Καλογεράς ἀπευθυνόμενος καί αὐτός πρὸς τόν Ἀρχιεπίσκοπο καί τούς Ἐφημερίους τονίζει:

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Arcivescovo
Reverendissimi Cappellani

Vacando di medico l' Ospitale di S. Giorgio de' Greci, l' umilissima persona del Dr. Alessandro Calogerá s' avanza al rispettabile Congresso e cerca coprire il posto con il valido e generoso voto di V:S: Illustrissimi e Reverendissimi. E ponendo sotto i vostri saggi, e venerabili riflessi l' esser egli nazionale, la lunga consuetudine e la già sempre fatt' elezione d' un medico nazionale e l' ambizione che ha la Nazione Greca di beneficiare i suoi, il ricorrente si lusinga della Grazia¹¹⁹¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος Καλογεράς δέν ἐξελέγη ἰατρός στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο. Συνέχισε ὅμως τήν ἰατρική του δραστηριότητα στή Βενετία γιά τουλάχιστον σαράντα χρόνια ἀκόμη. Τελευταία ἔγγραφη ἀναφορά γι' αὐτόν ἔχουμε τήν 25^η Ἰανουαρίου 1823 (βλ. σημ. 1187), ἐνῶ γιά τόν Γιωναννί Antonio Cunarά ἕνα χρόνον ἀργότερα στίς 6/4/1824 (βλ. σημ. 1186).

Ἐπῆρξαν ὅμως καί ἄλλοι παθολόγοι οἱ ὁποῖοι κατά τή Μεταβατική Περίοδο ἐξέταζαν ἀσθενοῦντες κατ' οἶκον Ἑλληνες, ὅπως ὁ Giuseppe

¹¹⁹⁰ E.I.B., αὐτόθι, f.443^v. Γιά τούς ἀσθενεῖς τοῦ ἱατροῦ Κουβαρά βλ. ἀνωτ.σημ.1186.

¹¹⁹¹ E.I.B., αὐτόθι, f.443^r, βλ. καί Μπαρτσόκα Χ., ὀ.π., σ.109.

Oltramondi¹¹⁹², ὁ Giacomo Belcavallo¹¹⁹³, ὁ Agostino Quintavalle¹¹⁹⁴, ὁ Pietro Dr. Padovan¹¹⁹⁵, ὁ Dr. Liberal Signoretti¹¹⁹⁶, ὁ Dr. Michiel Costantini¹¹⁹⁷, ὁ Angelo Damiani¹¹⁹⁸, ὁ Dr. Domenico Alessandri¹¹⁹⁹, ὁ Andrea Valatelli¹²⁰⁰, ὁ Agostino Gobetti¹²⁰¹ καί ὁ Professore Francesco Dr. Rajola¹²⁰². Ὁ Rajola, “ἐξαίσιος χειρουργός ἐφ’ ὅλης τῆς Χειρουργικῆς” ὑπῆρξε διάσημος στή χειρουργική ἀντιμετώπιση τῆς λιθιάσεως. Ὁ ἐπιφανής τῆς γαλλικῆς σχολῆς ἰατρός προσεκλήθη ὡς ἐκ τούτου σέ Βιέννη καί Ρωσία, γιά τή χειρουργική του δεινότητα.

¹¹⁹² A.C.S.T., Reg. XI (1799-1805) ἀπ.πρ. 10/2/1803, f.56^v, ὁμοίως 4/11/1803, f.66^r.

¹¹⁹³ A.C.S.G.Br., Reg.21 (1789-1805), ἀπ.πρ. 22/10/1804 carta 182, E.I.B., S. Giorgio de’ Greci, libro dei morti (1811-1832), ἀπ.πρ. 13/9/1811, 15/10/1820.

¹¹⁹⁴ A.C.S.Z., Reg. II (1820-1831) libro dei morti ἀπ.πρ. 6/5/1820, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 4/9/1829, 23/11/1830, 25/3/1832.

¹¹⁹⁵ E.I.B., San Giorgio de Greci, libro dei morti (1832-1865), ἀπ.πρ. 2/1/1842, 12/12/1844.

¹¹⁹⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 19/12/1840, 12/4/1842, 25/11/1843, 14/9/1844, 14/11/1844, 27/11/1844, A.C.S.Fr.V., Reg. (1827-1851), 13/3/1845, f.182^r.

¹¹⁹⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/8/1839, 3/7/1844.

¹¹⁹⁸ E.I.B., San Giorgio dei Greci libro de’ morti (1811-1832), ἀπ.πρ. 17/9/1813. Πιθανότατα νά εἶναι Ἕλληνας καί νά ἀνήκει στήν ὁμώνυμη Ἑλληνική οἰκογένεια ἀπό τή Βλαχία πού ἑκατό χρόνια πρὶν εἶχε ἀναδείξει δύο ἀδελφια ἰατρούς ἀπό τό Πανεπιστήμιο τῆς Ραδονα σέ παράλληλη σπουδαστική πορεία: τόν Georgius Damiani φοιτητή τά ἔτη (1708-1712) καί τόν Palladius Damiani τά ἔτη (1708-1712), γιοί τοῦ Nicolo Damiani. Βλ. Πλουμίδη Γ.Σ., Αἱ πράξεις...ὁ.π., σσ.281-285.

¹¹⁹⁹ E.I.B., San Giorgio de’ Greci libro dei morti (1832-1865), ἀπ.πρ. 4/6/1836, 29/3/1844, 24/11/1844.

¹²⁰⁰ E.I.B., San Giorgio de’ Greci libro dei morti (1811-1832), ἀπ.πρ. 24/1/1815.

¹²⁰¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 28/6/1827.

¹²⁰² E.I.B., San Giorgio de’ Greci libro dei morti (1811-1832) και (1832-1865), ἀπ.πρ., 6/8/1815, 13/12/1840, 1/8/1841, Premuda L., La medicina ὁ.π., σ.257.

Θεράποντες τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἐπίσης ὁ Andrea Dr. Marani¹²⁰³, ὁ Domenico Vertrin¹²⁰⁴, ὁ Giovanni Andrea Saccardo¹²⁰⁵, ὁ Marco de Marchi¹²⁰⁶, ὁ Dr. M. Dabal¹²⁰⁷, ὁ Giuseppe Vanaschini¹²⁰⁸, ὁ Giuseppe Antonio Vinuata¹²⁰⁹, ὁ Dr. Febretti¹²¹⁰, ὁ P. Zanini¹²¹¹, ὁ Sebastian Dr. Caprilis¹²¹², ὁ Ferrante Rossetti¹²¹³, ὁ Giuseppe Stella¹²¹⁴, ὁ Domenico de Corti¹²¹⁵, ὁ Lorenzo Liodi¹²¹⁶, ὁ Dr. Gaetano Parajola¹²¹⁷, ὁ Giacomo Bardini¹²¹⁸, ὁ Domenico Francesco Schiroti¹²¹⁹, ὁ Giuseppe Bonajuli¹²²⁰, ὁ Sebastian Vincenzo¹²²¹, ὁ Antonio Dr. Milo¹²²², ὁ Anastasio

¹²⁰³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 6/8/1815.

¹²⁰⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 20/5/1830.

¹²⁰⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/1/1828, 18/10/1815, 30/10/1815, 27/12/1821.

¹²⁰⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 24/1/1827.

¹²⁰⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/11/1827.

¹²⁰⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/4/1817, 29/7/1823.

¹²⁰⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/6/1829.

¹²¹⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/4/1817.

¹²¹¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1/7/1828.

¹²¹² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 23/4/1817, 12/11/1817.

¹²¹³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 11/8/1818.

¹²¹⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 5/4/1811, 17/12/1811, 7/12/1845, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An, ἀπ.πρ. 1744, 1749.

¹²¹⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 13/10/1841.

¹²¹⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 14/5/1811.

¹²¹⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 8/11/1811, 3/4/1812, 15/10/1812.

¹²¹⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 14/6/1818, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ἀπ.πρ. 1764.

¹²¹⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 26/5/1829.

¹²²⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/9/1811, 5/12/1826.

¹²²¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/12/1811.

¹²²² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 9/1/1843.

Caruso¹²²³, ὁ Angelo Maria Bettini¹²²⁴, ὁ Giovanni Battista Dr. Sartori¹²²⁵, ὁ Leonardo della Tore¹²²⁶, ὁ Gianantonio Pellegrini¹²²⁷, ὁ Gasparo Federigo¹²²⁸, ὁ Gaetano Zuggion¹²²⁹, ὁ Professore Nicolo Maria Tabachi¹²³⁰, ὁ Catt. Antonio Vara¹²³¹, ὁ Grancasilio Ongario¹²³², ὁ Francesco Fumiani¹²³³, ὁ Lorenzo Marzolin¹²³⁴, ὁ Dr. Spiller medico in capo di marina¹²³⁵, ὁ Davide Giulliani¹²³⁶, ὁ Francesco Masconari¹²³⁷, ὁ Rinaldo Lavezari¹²³⁸, ὁ medico

¹²²³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 27/12/1811, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1727, 1739. Δέν γνωρίζουμε ἂν ὁ Anastasio Caruso ἦταν Ἕλληνας καί εἶχε σχέση μέ τήν Κεφαλλονίτικη ὁμώνυμη οἰκογένεια. Ἐξ αὐτῶν ὁ Marc' Antonius Carusus σπούδαζε στήν Ραδονα Ἰατρική τό 1646, ὅπως καί ὁ Marcus Carusso τό 1716 βλ. Πλουμίδη Γ.Σ. Αἱ πράξεις...ὄ.π., σσ.263, 289.

¹²²⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 21/1/1812, 6/10/1812, 14/8/1822.

¹²²⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/10/1839.

¹²²⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 9/2/1812, 3/5/1812, 16/3/1814, 26/7/1814, 29/4/1815, 9/11/1815, 28/2/1816, 29/4/1816, 31/5/1816, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1759, 1751, 1753.

¹²²⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 11/2/1812, 6/2/1813, 8/10/1815, 2/3/1818, 29/3/1824, 19/11/1827.

¹²²⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/4/1812. 9/3/1817. 18/1/1821.

¹²²⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 20/10/1812.

¹²³⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/2/1813. Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὄ.π., ἀπ.πρ. 1679.

¹²³¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 9/3/1818.

¹²³² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 12/1/1818.

¹²³³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/2/1833.

¹²³⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/1/1833.

¹²³⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/11/1824.

¹²³⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1/11/1817.

¹²³⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 30/9/1826.

¹²³⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 24/8/1829.

Fovel¹²³⁹, ὁ Antonio Portani¹²⁴⁰, ὁ Antonio Bosia¹²⁴¹, ὁ Francesco Visolin¹²⁴², ὁ Dr. Frassetta¹²⁴³, ὁ Domenico Dr. Nardi¹²⁴⁴, ὁ Pietro Andrea Dr. Bertojo¹²⁴⁵, ὁ Giovanni Dr. Pizzoli¹²⁴⁶, ὁ Carlo Matesini¹²⁴⁷, ὁ Giovanni Battista di Loni¹²⁴⁸, ὁ Dr. Giacinto Namias¹²⁴⁹, ὁ Stefano Dr. Orio¹²⁵⁰, ὁ Francesco Martinelli¹²⁵¹, ὁ Giuseppe Montefante¹²⁵², οἱ πιθανόν ἔχοντες συγγένεια Giovanni¹²⁵³ καί Antonio¹²⁵⁴ Pangrazio, ὁ Lorenzo Luigi Dr. Rossi¹²⁵⁵, ὁ Agostino Giontale¹²⁵⁶, ὁ Giovanni Battista Dr. Di Toni¹²⁵⁷, ὁ Giuseppe

¹²³⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 10/1/1831.

¹²⁴⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/6/1839.

¹²⁴¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/5/1831, 25/3/1836.

¹²⁴² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. libro dei morti (1832-1865) χωρ.ἡμερ., f.87^v.

¹²⁴³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/2/1841.

¹²⁴⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/12/1837.

¹²⁴⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 24/3/1831, 30/12/1837, 17/8/1843, 18/11/1843.

¹²⁴⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/8/1838, 3/3/1840, 30/6/1841, 1/4/1844.

¹²⁴⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 20/8/1833.

¹²⁴⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 10/2/1834.

¹²⁴⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 9/9/1839.

¹²⁵⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 23/4/1834, 16/2/1842.

¹²⁵¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/8/1834, 21/8/1837, 23/5/1841.

¹²⁵² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/11/1834.

¹²⁵³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/3/1835.

¹²⁵⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 28/5/1811. Ὁ Antonio Pangrazio ἦταν ἰατρός τῶν φυλακῶν καί παρακολουθοῦσε τόν ἔγκλειστο Angelo Leonardeti ἀπό τή Σμύρνη κλινήρη στό ἰατρεῖο τῶν φυλακῶν ἐπί τριάντα μῆνες λόγῳ "διαπιύσεως τῶν ἀδένων καί πάσχοντα κατά τόν τελευταῖο μήνα ἐκ συντηκομένων διαρροϊῶν", ἐπίσης ἀπ.πρ. 23/1/1812, 9/8/1814, 18/4/1836, 24/9/1838, 28/6/1842.

¹²⁵⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/3/1835, 29/5/1836, 17/8/1841.

¹²⁵⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/10/1829.

¹²⁵⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/6/1835, 22/9/1835.

Alexich¹²⁵⁸, ὁ Dr. Luigi Marchesani¹²⁵⁹, ὁ Dr. Agazzi¹²⁶⁰, ὁ Giovanni Dr. Picello¹²⁶¹, ὁ Lorenzo Luigi Dr. Greci¹²⁶², ὁ Damiano Medin¹²⁶³, ὁ Francesco Argenti¹²⁶⁴, ὁ Sebastiano Ortica¹²⁶⁵, ὁ Giovanni Roca¹²⁶⁶, ὁ Vincenzo Dr. Pina¹²⁶⁷, ὁ Pietro Pepi¹²⁶⁸, ὁ Dr. Scatto¹²⁶⁹, ὁ Francesco Zucchi¹²⁷⁰, ὁ P. Levini¹²⁷¹, ὁ Domenico Novello¹²⁷², ὁ Angelo Frara¹²⁷³, ὁ Pietro Pezzi¹²⁷⁴, ὁ Pietro Santini¹²⁷⁵, οἱ τρεῖς Dottori Fabris: Lorenzo¹²⁷⁶, Giovanni Mateo¹²⁷⁷ καί Gerolamo¹²⁷⁸ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἦταν χειρουργός.

¹²⁵⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 23/7/1835.

¹²⁵⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 27/10/1837.

¹²⁶⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 19/1/1842, 18/8/1844.

¹²⁶¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/7/1844.

¹²⁶² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 18/3/1829.

¹²⁶³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/3/1820.

¹²⁶⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/10/1840.

¹²⁶⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/5/1821, 22/2/1822, 26/8/1826, 7/10/1827.

¹²⁶⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 30/8/1825.

¹²⁶⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. (χωρ.ἡμερ.).

¹²⁶⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/7/1820.

¹²⁶⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/3/1842.

¹²⁷⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 29/9/1822, 13/5/1824.

¹²⁷¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 19/6/1841.

¹²⁷² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/10/1822.

¹²⁷³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 12/3/1831.

¹²⁷⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 23/2/1818, 15/6/1819, 23/12/1819.

¹²⁷⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 21/9/1828, 18/8/1829.

¹²⁷⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 20/12/1829, 27/1/1834.

¹²⁷⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 9/11/1835.

¹²⁷⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/10/1828.

Ἐπίσης ὁ Filippo Castelli¹²⁷⁹ καί ὁ Francesco Aglietti. Ὄταν στίς 20 Ὀκτωβρίου 1810 ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν ἀντιλήφθηκε ὅτι το νεόδημο Ospedale Civile δέν διέθετε ἀκόμη, κατά τά πρότυπα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν νοσοκομείων, διευθυντή ἰατροῦ διέγειρε ἐπ’ αὐτοῦ τό ἐνδιαφέρον τοῦ Νομάρχου καί στίς 25 Ἰανουαρίου 1811 ἡ Συνέλευση Φιλανθρωπίας (Congregazione di Carità) εἰσηγήθηκε στίς Ἀρχές τήν ἐκλογή ἑνός ἐκ τῶν δύο ἀρίστων ἰατρῶν Francesco Aglietti καί Cesare Ruggieri. Τήν προτίμηση καί εὐαρέσκεια τῶν Ἀρχῶν κέρδισε ὁ Aglietti, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦδε πρόσφερε ἀμισθί τίς ὑπηρεσίες του στο Νοσοκομεῖο. Καί οἱ δύο ὑπῆρξαν θεράποντες ἰατροί τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά καί ὁ συνεπώνυμος ἰατρός Gaetano Ruggieri ἦταν ἀκόμη γνωστότερος στούς Ἑλληνας τῆς Παροικίας¹²⁸⁰. Ὁ Francesco Aglietti ὑπῆρξε λάτρης καί θεράπων τῶν Γραμμάτων καί τῶν Καλῶν Τεχνῶν, περιφανῆς παθολόγος καί πρακτικός ἰατρός εὐρείας ἀπήχησης, ὡς καί ἐξαιρετος ἀνατόμος. Στό πρῶτο του μάθημα Ἀνατομίας στό ἀμφιθέατρο τοῦ San Giacomo Dell’ Orto τήν 26^η Φεβρουαρίου 1798 ἔδωσε τόν ἀκριβή ὀρισμό τῆς ἴνας, περιέγραψε θαυμάσια τόν κυτταρικό ἴστό, τίς μεμβράνες, τίς ἀρτηρίες, τίς φλέβες καί τίς βαλβίδες τῶν τελευταίων¹²⁸¹.

Θεράποντες παθολόγοι τῶν Ἑλλήνων πού ἔσπευδαν σέ κατ’ οἶκον ἐπίσκεψη ἦταν ἀκόμη ὁ Vincenzo Farrassi¹²⁸², ὁ Giovanni Marola¹²⁸³,

¹²⁷⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 6/4/1819.

¹²⁸⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/12/1827, 14/6/1828, 24/6/1833, 7/6/1834.

¹²⁸¹ Carini Venturini D.-V., La popolazione ospedaliera, Dal S. Lazzaro e Mendicanti all’ Ospedale Civile, in La Memoria della salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, a cura di Vanzan Marchini N.E., Venezia 1985, σ.166, σημ.51, ἐπίσης D’ Este D., Le immagini dei corpi, Il Seicento e il Settecento, in La Memoria della salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, a cura di Vanzan Marchini N.E., Venezia 1985, σ.236, σημ.30. Γιά τίς γνώσεις στήν Ἑλλάδα περί τῶν ἀγγείων, τοῦ αἵματος καί τῆς κυκλοφορίας του στήν ἀντίστοιχη ἐποχή, βλ. Καραμπερόπουλου Δ., Μαρκέτου Σ., Περί Κυκλοφορίας τοῦ Αἵματος. Γνώσεις τῆς Προεπαναστατικῆς Ἐποχῆς, Ἀθήνα 2006, σσ.7-10, 13, 15.

¹²⁸² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/6/1819.

Giovanni Rutica¹²⁸⁴, ὁ Carlo Zola¹²⁸⁵, ὁ Angelo Maria Bettini¹²⁸⁶, ὁ Francesco Costantini¹²⁸⁷, ὁ Giovanni Belotto¹²⁸⁸, ὁ Pietro Taurini¹²⁸⁹, ὁ Francesco Barazzo¹²⁹⁰ καί ὁ Giovanni Benedetti¹²⁹¹.

Ὁ Benedetti ὑπῆρξε τό 1806 ὁ τελευταῖος Πρόεδρος τοῦ Κολλεγίου Χειρουργῶν Βενετίας (Collegio medico-chirurgico di Venezia) πού λειτουργοῦσε ἀπό τό 1477 καί παύθηκε ἐπί Δευτέρας Γαλλικῆς Κατοχῆς¹²⁹². Γνωστός ἀπό τό παρελθόν μᾶς εἶναι καί ὁ παθολόγος Bartolomeo Guelfi. Ὁ ἰατρός Bartolomeo Guelfi, πού ὅπως εἶδαμε εἶχε προσέλθει πρῶτος στή συνέλευση τῆς 13^{ης} Ἰανουαρίου 1784 (1783 βενετ. ἡμερολ.) πρὸς ἐκλογή ἰατροῦ στή θέση τοῦ Saluator Lazzari εἶχε πρόσφατα δημοσιεύσει τό ἔργο του "Νέο διαρρυθμιστικό σύστημα πρὸς τελειοποίηση καί καλύτερη ἐξάσκηση τῆς πρακτικῆς ἰατρικῆς ἀπευθυνόμενο πρὸς ὅλες ἐκεῖνες τίς προσωπικότητες πού ἐκπροσωποῦν τίς πολυειδεῖς κοινωνίες" (Nuovo sistema d' ordine per perfezionare e meglio esercitare la pratica medicina indirizzato a tutti quei personaggi che rappresentano le varie società)¹²⁹³. Ὁ Guelfi στό ἔργο του εἰσηγεῖται ἕνα νέο πρότυπο ὀργάνωσης τῆς ὑγείας, ἀφ' ἑνός ἰσχυροποιώντας τήν ἰατρική στή χώρα καί ἀφ' ἑτέρου ἐπαυξάνοντας τήν ἐπιστημονική ἔρευνα μέ τή σύμπραξη τῶν ἰατρῶν δήμων καί περιφερείας. Ὁ Guelfi πού τό 1815 πέθανε σέ ἡλικία 70 ἐτῶν εἶχε ὑπηρετήσει στήν ἐπαρχία, ἐπίσης στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων, ἐνῶ μιά αἴτησή του γιὰ τό Νοσοκομεῖο τῶν

¹²⁸³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/8/1844.

¹²⁸⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/2/1819.

¹²⁸⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1/2/1820.

¹²⁸⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 27/12/1822.

¹²⁸⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 19/12/1822, 6/11/1825, 4/4/1843.

¹²⁸⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 21/4/1822, 26/12/1822, 20/9/1823, 3/10/1823, 26/11/1823, 13/9/1824.

¹²⁸⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 13/1/1826.

¹²⁹⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 29/12/1826.

¹²⁹¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 21/12/1823, 17/12/1829.

¹²⁹² Vanzan Marchini N.E., Dalla scienza medica alla pratica dei corpi ὄ.π., σ.192.

¹²⁹³ Vanzan Marchini N.E., La memoria della salute...ὄ.π., σ.161.

Ἑπαιτῶν εἶχε ἀπορριφθεῖ. Ὁ Moise Girolamo Levi πού ὑπῆρξε ἰατρός πολλῶν Ἑλλήνων ἀσθενῶν ἀναφέρει ὅτι ὁ Guelfi εἶχε ὑπηρετήσει καί στό γνωστό πλοῖο fusta τῶν καταδικασμένων καί ψυχασθενῶν. Τό 1770 ἐξεδόθη ἀπό τό Milocco στή Βενετία τό ἄλλο ἔργο του, "Ἐπόδειγμα τῶν ἀντιλήψεων καί τῶν φώτων πού κατέχουν ἀρκετές ἐκ τῶν σημερινῶν μαμῶν" (esempio delle cognizioni e dei lumi che posseggono alcune delle presenti mammane)¹²⁹⁴. Γνωστοί ἐπίσης ἦταν ὁ Ἑλληνας ἰατρός Giuseppe Musalo¹²⁹⁵ καί ὁ Pietro Orteschi. Ὁ Luigi ἤ καί Pietro Orteschi πρὶν 28 χρόνια εἶχε καταθέσει αἴτηση πρόσληψης στό Νοσοκομεῖο dei Mendicanti. Ἐκεῖ ἀναφέρεται στίς μακρόχρονες σπουδές του στά πλέον λαμπρά Πανεπιστήμια, τούς κόπους του στά ξένα Νοσοκομεῖα, τήν ἐπί μακρόν ἐξάσκηση τῆς Πρακτικῆς Ἰατρικῆς, τή διαρκή του συγκέντρωση στίς θεωρητικές καί πρακτικές ἀντιλήψεις τοῦ περιοδικοῦ τύπου πού ἔγραφε. Ὁ ἰατρός πού εἶχε σπουδάσει στήν Βολογνα, ἐξέδιδε στή Βενετία τήν ἐφημερίδα Gazzetta Veneta d' Oltremonti τῆς ὁποίας τό πρῶτο φύλλο ἐκδόθηκε στίς 6 Μαΐου 1762. Τό ἐβδομαδιαῖο αὐτό φύλλο περιεῖχε κατ' οὐσίαν τά μεταφρασμένα ἄρθρα τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδας Gazette Salutare τοῦ Bouillon ὅπου ὁ Orteschi εἶχε καί ἓνα μικρό χῶρο γραφῆς. Ὁ πρῶτος τόμος τῶν 32 φύλλων ἐκδοθεῖς ἀπό τόν Benedetto Milocco μέ τόν τίτλο "Giornale di medicina" (ἐφημερίδα τῆς ἰατρικῆς), ἀποτελοῦσε τό πρῶτο παράδειγμα ἰταλικοῦ ἐπιστημονικοῦ τύπου, στά δεδομένα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ. Ἔτσι γιά μισό περίπου αἰῶνα (1762-1808) εἶχαν καί οἱ ἰατροί τοῦ Φλαγγινεῖου τή δυνατότητα ἐβδομαδιαίας ἰατρικῆς ἐνημέρωσης πρὶν τό Νοσοκομεῖο μετατραπεῖ σέ Ospizio. Κί ὅμως τά δώδεκα χρόνια ἰατρικῆς δημοσιογραφικῆς δραστηριότητος δέν ἦταν φαίνεται ἰκανά νά ἐξασφαλίσουν στόν Orteschi μιὰ θέση στό Νοσοκομεῖο, καθώς ἔλαβε δεκαπέντε ψήφους ὑπέρ καί εἴκοσι

¹²⁹⁴ Αὐτόθι, βλ. καί Levi M.G., Ricordi intorno agli incliti medici chirurgi e farmacisti che praticarono la loro arte a Venezia dopo il 1740 Venezia 1835, σ.52, ἐπίσης Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 1717.

¹²⁹⁵ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1719.

κατά¹²⁹⁶. Γνωστοί επίσης ήταν οι παθολόγοι Luigi Marachio¹²⁹⁷ και Giovanni Pietro Pellegrini ή Gianpietro Pellegrini¹²⁹⁸. Ο Gianpietro Pellegrini εκτελούσε χρέη αναπληρωτή ιατροῦ στο Νοσοκομεῖο τῶν Ἐπειτῶν (Mendicanti) ὅταν τήν 1^η Μαΐου 1774 ἔγινε ἡ προκήρυξη γιά τή θέση αὐτή. Αὐθημερόν κατέθεσε αἴτηση πρὸς ἐξασφάλιση τῆς ἐν λόγω θέσης πού κάλυπτε προσωρινά καί παρόλο πού δέ διέθετε τούς τίτλους τοῦ Orteschi, τήν κέρδισε μέ 24 ψήφους ὑπέρ καί 11 κατά, λόγω τῆς γνωστῆς του ὑπηρεσίας στό νοσοκομεῖο. Συνυποψήφιος γιά τή θέση ἦταν καί ὁ Ἑλληνας ἰδιώτης ἰατρός ἀπό τήν ἐποχή τῆς Πρώτης Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη καί γνωστός στούς Ἑλληνας Giovanni Varlamo¹²⁹⁹.

Γνωστός μας ἐπίσης εἶναι καί ὁ παθολόγος Nicolo Caserta¹³⁰⁰ πού τόν συναντήσαμε δύο φορές ὡς ἰδιώτη, ἐνῶ ὁ συνεπώνυμος πενήντα τριῶν ἐτῶν Giacinto Caserta, ὅπως οἱ Ἑλληνας Κουβαρᾶς καί Καλογεραῶς ἦταν καί αὐτός συνυποψήφιος γιά τήν κενωθείσα θέση τοῦ δόκτορος Lazzari στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο. Ἦταν γνωστός στήν Ἑλληνική Κοινότητα καί εἶχε βοηθήσει ἐπανειλημμένα πάσχοντες Ὀμοεθνεῖς, στήν περιοχή τοῦ Castello, τοῦ S. Martino καί ἄλλοῦ.

Τό ἀναφέρει ἐξάλλου στή μέ ἡμερομηνία ὁ Ἰανουαρίου 1783 Βενετικοῦ ἡμερολογίου, (1784) αἴτησή του πρὸς τόν Ἀρχιεπίσκοπο Φιλαδελφείας:¹³⁰¹

¹²⁹⁶ Vanzan Marchini N.E., (a cura di), La memoria della salute, ὁ.π., σ.157, γιά περισσότερα βλ. καί Moschini G., Della letteratura veneziana dal secolo XVIII fino ai giorni nostri T.3, Venezia 1806, σ.229, βλ. καί Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1726, μέ ἀσθενή τοῦ Παθολόγου Orteschi τόν Simeone Paramidiotti.

¹²⁹⁷ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1756.

¹²⁹⁸ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1683, 1695, 1736, 1760.

¹²⁹⁹ Vanzan Marchini N.E., La memoria...ὁ.π., σσ.157-158.

¹³⁰⁰ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1718, 1738.

¹³⁰¹ E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.534, f.440^γ.

Monsignor Illustrissimo e Reverendissimo Arcivescovo

Siento vacante il posto di medico dell' Ospitale della benemerita Nazion Greca, si presenta umilmente a V.S. Illustrissima e Reverendissima, la persona di Giacinto Caserta medico d' anni 53 per essere investito di tal carica, avendo in molte occasioni servito la nazione e in particolare la povertá per caritá ci nella contrada di Castello, di S. Martino ed altrove, implora umilmente favorevole l' elezione da V.S. Illustrissima e Reverendissima, prommetendo d' assistere con tutto fervore gl' infermi e porgere incessanti preci all' Altissimo per la conservazione di V.S. Illustrissima e Reverendissima. Grazie¹³⁰²

Μέσα ἀπ' αὐτή τήν πληθώρα Βενετῶν καί ξένων παθολόγων πού ἐπισκέφθηκαν ἀσθενεῖς Ἕλληνες κατά τή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου γνωστοί στήν Ἑλληνική Παροικία ἦταν δύο ἀκόμη Ἕλληνες medici fisici (Παθολόγοι): ὁ Giovanni Battista Mará¹³⁰³ καί ὁ Benedetto Dessila¹³⁰⁴. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δεσύλα ἀριθμοῦσε πολλά μέλη στή Βενετία. Ἕνας ἄλλος συνώνυμος καί συνεπώνυμος Βενέδικτος Δεσύλας ὑπῆρξε ἐπί τετραετία ἱερέας στή Βενετία πρὶν μετακομίσει στή Βιέννη καί ἀναλάβει ἐκεῖ καθήκοντα ἐφημερίου στήν Ἑλληνική ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Τριάδος¹³⁰⁵. Ὅλα τά μέχρι τοῦδε ἀφοροῦσαν τοὺς παθολόγους.

¹³⁰² E.I.B., αὐτόθι, f.440^r.

¹³⁰³ E.I.B., S. Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865), ἀπ.πρ. 20/4/1845.

¹³⁰⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/7/1844.

¹³⁰⁵ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.231.

Τούς Έλληνες ασθενείς που έφεραν κακώσεις, τραύματα και πληγές επισκέπτονταν χειρουργοί οι οποίοι εκτός από τη χειρουργική τους εξέταση τη φαρμακευτική αγωγή και τη χειρουργική τους παρέμβαση είχαν τό δικαίωμα όπως και οι παθολόγοι της κατ' οίκον επίσκεψης και πιστοποίησης του θανάτου. Γνωστός *chirurgo curante* (θεράπων χειρουργός) κατά τη Μεταβατική Περίοδο του Έλληνικού Θεραπευτηρίου ήταν ο *Protochirurgo* Francesco Rossi¹³⁰⁶ όπως και ο Francesco Scarpa¹³⁰⁷, ο Lorenzo Gatto¹³⁰⁸, ο Domenico Chiarabba¹³⁰⁹, ο Paolo Vrioni¹³¹⁰, ο Primo Chirurgo Dr. Golgi¹³¹¹, ο Antonio Sanzonio¹³¹², ο Luce de Mareti¹³¹³ ο Toffanin ο οποίος υπήρξε και χειρουργός στην ταξιαρχία του Ναυτικού¹³¹⁴, ο Dr. Mattia¹³¹⁵, ο Camillo Sardi¹³¹⁶, ο M. Dr. Asson¹³¹⁷, ο Pietro Sagramon¹³¹⁸, ο Cesare

¹³⁰⁶ E.I.B., S. Giorgio de' Greci, libri dei morti dei Greci (1811-1832) και (1832-1865), άπ.πρ. 9/9/1824, 23/8/1828, 6/3/1829, 19/1/1829, 11/8/1829, 14/11/1842, 11/6/1843, 22/11/1843.

¹³⁰⁷ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 7/8/1831, 24/10/1834, 26/1/1835.

¹³⁰⁸ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 16/7/1814, 18/2/1830, 9/6/1830, 13/7/1835, 27/2/1838, 20/8/1840, A.C.S.Z., Reg. II (1820-1831) άπ. πρ. 25/10/1824.

¹³⁰⁹ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ό.π., άπ.πρ. 1691.

¹³¹⁰ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) και (1832-1865) άπ.πρ. 5/2/1815, 22/4/1815.

¹³¹¹ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 8/11/1830.

¹³¹² E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 23/10/1829.

¹³¹³ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 12/9/1817.

¹³¹⁴ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 22/3/1838, 29/3/1838, 22/7/1838, 17/1/1839, 31/10/1839, 9/11/1839.

¹³¹⁵ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 9/11/1831.

¹³¹⁶ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 30/4/1835.

¹³¹⁷ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 30/1/1837.

¹³¹⁸ E.I.B., αυτόθι, άπ.πρ. 20/2/1844.

Ruggieri¹³¹⁹, ὁ Carlo Majer¹³²⁰, ὁ Alvisè Mauri¹³²¹, καί ὁ Giovanni Negroni¹³²².

Κάποιοι ἐκ τῶν χειρουργῶν εἶχαν καί τήν εἰδικότητα τοῦ παθολόγου, ὅπως ὁ πολύ γνωστός στούς Ἕλληνας τῆς Ὀμογένειας Dr. Paolo Visona¹³²³, ὁ ὁποῖος ὑπέγραφε medico fisico e Chirurgo (Παθολόγος καί Χειρουργός), ὁ Angelo Turra¹³²⁴, ὁ Gulielmo¹³²⁵ καί ὁ Ἕλληνας Giovanni Drimi¹³²⁶. Ὁ Ἰωάννης Δριμής ὁ ὁποῖος δέν δημιούργησε οἰκογένεια ἀφιερώθηκε στήν Ἱατρική καί ἀξιώθηκε νά γίνει χειρουργός πρώτης κλάσεως τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ (Chirurgo di 1a Classe dell' J.R. Marina). Ὁ Κερκυραῖος τήν καταγωγή ἰατρός πού ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἀπεβίωσε ἐβδομηκονταετής στά πλαίσια "ὑποτροπιάζουσας ἀποπληξίας" ὅπως διέγνωσε ὁ ἀρχίατρος τοῦ Ναυτικοῦ Dr. Spiller¹³²⁷.

Γιά προβλήματα Γυναικολογίας καί Μαιευτικῆς γνωστός στίς Ἑλληνίδες τῆς Ὀμογένειας ἦταν ὁ Dr. Bertani Chirurgo Ostetriche¹³²⁸ (Χειρουργός-

¹³¹⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 5/5/1815, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1765 ὅπου ἀναφέρεται σάν παθολόγος.

¹³²⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 15/5/1816.

¹³²¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/6/1836.

¹³²² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 7/2/1819.

¹³²³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 30/3/1812, 23/8/1818, 1/2/1823, 23/12/1823, 25/6/1824, 15/4/1827, 29/6/1827, 14/1/1828, 7/8/1828, 11/3/1829, 22/3/1829, 2/12/29, 5/1/1830, 5/1/1831, 2/4/1831, 10/3/1834, 1/5/1835, 8/3/1836.

¹³²⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 26/8/1820, 3/12/1823. Δύο εἰδικότητες εἶχε καί ὁ σύγχρονος τοῦ Turra, Davide Luzzatto. Βλ. E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 11/6/1823, 18/7/1823, 26/8/1830, 16/11/1830.

¹³²⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/11/1821.

¹³²⁶ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 1728 ἐδῶ ἀναφέρεται μόνο ὡς παθολόγος, βλ. καί Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.242 ὅπου ἀναφέρεται ὡς χειρουργός.

¹³²⁷ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) καί (1832-1865), ἀπ.πρ. 14/9/1826.

¹³²⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/3/1831, 2/8/1835, 23/2/1836.

Μαιευτήρ) καί οί μαῖες (comare levatrice) Cecilia Spigarola¹³²⁹, Giovana Porisi¹³³⁰, Francesca Conegliana¹³³¹, Teresa Massari¹³³², Antonia Giordani Damiani¹³³³, ἡ mazzana (μαμμή) Maria Ongaro¹³³⁴, ἡ Giustina Zuccarini¹³³⁵, ἡ Elisabetta Pedente¹³³⁶, ἡ Paron¹³³⁷, ἡ Angela Morgana¹³³⁸, ἡ Cattarina Cristineli¹³³⁹, ἡ Rosa Palicardo¹³⁴⁰, ἡ Cattarina Migliorati¹³⁴¹ καί ἡ πλέον διάσημη ἐξ' ὄλων στίς Βενετές καί στίς Ἑλληνίδες Madalena Bevilacqua¹³⁴² τῆς ὁποίας ἡ δραστηριότητα ὑπῆρξε γνωστή γιά τρεῖς τουλάχιστον δεκαετίες. Πολύ γνωστές ὑπῆρξαν καί οί Ἑλληνίδες μαῖες Angela Gregori¹³⁴³ πού γνωρίσαμε στήν Πρώτη Περίοδο καί Teresa Collete¹³⁴⁴. Ἡ Comare levatrice ἐκτός ἀπό τήν βοήθεια κατά τόν τοκετό καί τήν περιποίηση τῆς λεχώνας εἶχε ἐξοικειωθεῖ καί μέ τήν ἐξέταση τῶν νεογεννῆτων ὑπέγραφε μάλιστα τήν

¹³²⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/9/1811.

¹³³⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1/1/1811.

¹³³¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 16/4/1824 ὅπου ἡ Ἰσαβέλλα Βαλιάνου εἶχε ἕναν προωρότατο τοκετό ἔξι μηνῶν, ἀσύμβατο μέ τή ζωή.

¹³³² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 2/6/1822.

¹³³³ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 17/3/1818.

¹³³⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 15/8/1841.

¹³³⁵ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 22/1/1827.

¹³³⁶ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 11/9/1818, 5/8/1819, 30/7/1824.

¹³³⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 12/7/1823.

¹³³⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 1681.

¹³³⁹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1699.

¹³⁴⁰ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1704.

¹³⁴¹ αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1680.

¹³⁴² αὐτόθι, ἀπ.πρ. 1758, E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) καί (1832-1865) ἀπ.πρ. 24/2/1811, 14/12/1811, 13/1/1812, 16/1/1812, 20/3/1815, 6/6/1815, 28/8/1818, 17/2/1820, 25/10/1822, 20/12/1827, 25/8/1829, 23/9/1839.

¹³⁴³ A.C.S.T., Reg. XI (1799-1805), ἀπ.πρ. 12/7/1801, f.33^f, ὁμοίως Reg. XII (1806-1809), 1/3/1809, E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 23/8/1811, Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὅ.π., ἀπ.πρ. 1757.

¹³⁴⁴ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 6/3/1833. Γιά τή διαχρονική ἀναγνώριση καί τιμή τῆς μαίας ἀπό τίς τίκτουσες καί λεχώνες ὡς βασίλισσα, ὡς θεά Εἰλείθια, ἡ Γενετυλλίς βλ. Μέγα Γ., Ἔθιμα κατά τήν ἡμέρα τῆς μαμμῆς, " Ἐπετηρίς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου" 7(1952), σ.3-27.

αποβιωτήρια πράξη σέ ἐργώδεις τοκετούς ἢ σέ ἀσύμβατες μέ τή ζωή νεογνικές συνθήκες ἐπιβίωσης. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι σίς ἀποβιωτήριες πράξεις νεογνῶν καί βρεφῶν οὐδέποτε ὑπέγραφε ἰατρός τήν αἰτία καί πράξη θανάτου, ἀλλά μαία καί μάλιστα κατ' οἶκον. Ἔφεραν μάλιστα καί ἄλλα ὀνόματα ὅπως *mammaia ostetrica, raccollitrice, matrina, matrina guardadonna* καί *sania*. Γιά νά ἀποκτήσουν ἄδεια ἄσκησης ἐπαγγέλματος ἔπρεπε ἐπί μία διετία νά ἔχουν, ἀφ' ἑνός μὲν πρακτική ἐξάσκηση δίπλα σέ μία ἀναγνωρισμένη μαία, ἀφ' ἑτέρου δέ νά ἔχουν παρακολουθήσει μαθήματα καί ἀσκήσεις Ἀνατομίας. Ἡ Σχολή Ἀνατομίας τῆς Βενετίας ἐξάλλου ἦταν διάσημη διά μέσου τῶν αἰῶνων καί οἱ Βενετοί ἀνατόμοι ἦταν ἀπό τούς διαπρεπέστερους στήν Ἱστορία τῆς Ἰατρικῆς. Στήν αἴθουσα Ἀνατομίας ἐκτελοῦνταν κατὰ μέσον ὄρο ὀκτακόσιες μέ ἐννιακόσιες αὐτοψίες ἐτησίως. Προϋπόθεση γιά τή χορήγηση ἄδειας ἄσκησης ἐπαγγέλματος στή μαία, ἦταν ἡ ἐπιτυχία σίς γραπτές ἐξετάσεις Ἀνατομίας. Ἔτσι ἐρμηνεύονται οἱ ἰατρικές τους γνώσεις καί ἡ μονομερής παρουσία τους σίς ἀποβιωτήριες πράξεις νεογνῶν καί βρεφῶν¹³⁴⁵.

6. ΟΙ ΘΕΡΑΠΟΝΤΕΣ ΙΑΤΡΟΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ (OSPITALE CIVILE) ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ἡ χωλαίνουσα λειτουργία τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτηρίου τό μετέτρεψε ὡς εἶδαμε σέ πτωχοκομεῖο. Τά ἀπαρχαιωμένα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας τό ἓνα μετά τό ἄλλο ἔκλεισαν καί τά πολυπληθῆ *ospizi* (ἄσυλα) καταργήθηκαν.

¹³⁴⁵ Γιά τό ρόλο τῆς *comare levatrice* βλ. ἀνωτ.σ.169, ἐπίσης γιά τά διάφορα ὀνόματα τῆς μαμμῆς βλ. Boerio G., *Dizionario del Dialetto Veneto*, σ.182. Γιά τή δραστηριότητα τῶν μαιῶν βλ. Premuda L. *Personaggi e vicende dell' ostetricia e della ginecologia nello studio di Padova*, Padova 1958 σ.31-43, ἐνῶ γιά τήν πρωτοπόρο Ἀνατομία στή Βενετία βλ. Franco E.E., *La tradizione anatomica veneziana e l' insegnamento dell' anatomia chirurgica nella Scuola Minich*, "Rivista di Storia delle Scienze Mediche e Naturali" XVI(1925), σσ.55-56, Giordano D., *L' Ospedale Civile di Venezia*, in *Scritti e discorsi*, Milano 1930, σ.102.

Τό πολλά ὑποσχόμενο Ospitale Civile (Δημοτικό Νοσοκομεῖο) χρόνο μέ τό χρόνο ἐξοπλιζόταν καί χώριζε τίς κλινικές του κατά εἰδικότητα. Ἀποτελοῦσε τή μοναδική καί γιά τούς Ἑλληνας ἐπιλογή, οἱ ὁποῖοι ὁμως λόγω τῆς μετ' ἐμποδίων εἰσαγωγῆς καί νοσηλείας παρέμεναν κατ' οἶκον. Ἐπειδή οἱ κατάλογοι εἰσαγωγῆς καί νοσηλείας τοῦ Civile κατά τόν 19^ο αἰώνα εἶχαν καταστραφεῖ, δέν διαθέτουμε τόν ἀκριβή ἀριθμό τῶν ἐκεῖ νοσηλευομένων Ἑλλήνων μετά τήν παύση τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου κατά τή Μεταβατική του Περίοδο. Ἐκμαιεύσαμε ἔτσι ἀπό τίς ἀποβιωτήριες πράξεις τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τούς 21 ὁμοεθνεῖς πού νοσηλεύθηκαν καί ἀπεβίωσαν στό Civile κατά τήν εἰρημένη περίοδο. Ἡ νοσηλεία τους καλύπτει ἕνα φάσμα 27 ἐτῶν ἀπό τίς 20/6/1816 ἕως τίς 27/9/1843.

Σέ ὀκτώ ἀπό τούς Ἑλληνας ἀσθενεῖς βρίσκουμε τήν ὑπογραφή τοῦ ἴδιου τοῦ Διευθυντή τοῦ Νοσοκομείου Direttore Francesco Enrico Dr. Trois¹³⁴⁶, ὁ ὁποῖος ἦταν γνωστός διότι ἐπισκεπτόταν ἀσθενεῖς Ἑλληνας καί κατ' οἶκον. Τέσσερις ἀσθενεῖς εἶχαν medici curanti καί ὑπογράφοντες τήν ἀποβιωτήριά τους πράξη τούς Filippo Cartalli¹³⁴⁷, Dr. Antonio Fagini¹³⁴⁸, Dr. Paolo Murazi¹³⁴⁹ πού ὑπῆρξε καί αὐτός διευθυντής τοῦ Νοσοκομείου καί τόν ἐκεῖ ἐργαζόμενο, κατά τήν περίοδο αὐτή, Ἑλληνα Παθολόγο Alessandro Callogerà¹³⁵⁰. Στούς ὑπόλοιπους ἐννέα ἀσθενεῖς δέν ὑπάρχει παρουσία ἱατροῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὄχι μόνο δέν προσῆλθε κάποιος ἱατρός τοῦ Νοσοκομείου γιά τήν πιστοποίηση θανάτου, τῶν νοσηλευομένων στό Νοσοκομεῖο, Ὁμοεθνῶν, ἀλλά μπορεῖ νά μὴν ἔτυχαν κἄν ἱατρικῆς ἐξέτασης καί θεραπείας. Ἡ ἔκφραση senza medico (χωρίς ἱατρό) μέσα στό Νοσοκομεῖο ἦχει πολύ σκληρά γιά τήν ἀποβιωτήρια ἐξέλιξη τῆς μοίρας τῶν Ἑλλήνων στό ξένο Νοσοκομεῖο. Στίς

¹³⁴⁶ E.I.B., San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832) καί (1832-1865) ἀπ.πρ. 19/9/1830, 24/11/1835, 29/8/1837, 21/6/1842, 25/12/1842, 2/3/1843, 17/3/1843, 27/7/1843.

¹³⁴⁷ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 25/7/1822.

¹³⁴⁸ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 10/10/1822.

¹³⁴⁹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 14/9/1825.

¹³⁵⁰ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 12/10/1822.

ὀκτώ ἐξ' αὐτῶν τῶν περιπτώσεων τὴν ἀποβιωτήρια πράξη ὑπέγραψε ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Dr. Andrea Ardavanì¹³⁵¹ καί σέ μία τό 1825 ὁ ἐπίσης ἐφημέριος Theodorido Caridi¹³⁵². Ὁ Θεοδῶρτος Καρύδης ἕνα χρόνο πρὶν, ἦταν ὁ πρῶτος πού διορίστηκε διευθυντής στήν ἐπαναλειτουργήσασα Φλαγγίνειο Σχολή¹³⁵³.

Ὅλοκληρώνοντας τά κεφάλαια μέ τούς θεράποντες ἰατρούς Ἑλλήνων ἀσθενῶν τῆς Βενετίας κατά τή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1797-1845) ἔχουμε νά παρατηρήσουμε τά ἑξῆς: Οἱ οἰκονομικές καί πολιτικές συνέπειες τῆς ἀρχόμενης κατοχῆς στή Βενετία ἔπληξαν αὐτονόητα καί τὴν Ἑλληνική παροικιακή οἰκογένεια. Ἡ Κοινότητα ἔχασε τὴν τραπεζική της περιουσία, τό ἴδιο ὑπέστησαν καί τά ἰδρύματά της. Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἄντεξε ἔντεκα ἀκόμη χρόνια (1797-1808). Οἱ τρεῖς διορισμένοι ἰατροί Giorgio Corner, Δημήτριος Ναράντζης καί Marc' Antonio Dosmo ὑπῆρξαν οἱ θεράποντες στό Θεραπευτήριον κατά τὴν ἑνδεκαετία αὐτή. Ὡστόσο οἱ θεράποντες ἰατροὶ Ἑλλήνων ἀσθενῶν ἐντός καί ἐκτός Ἑλληνικοῦ Θεραπευτηρίου ἢ ὡς ἰδιῶτες ἢ ὡς ἰατροὶ τοῦ Ospitale Civile κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) ἦταν 155. Πέντε ἀπ' αὐτούς ἢ τό 3,23% ἦταν συμβεβλημένοι μέ τό Φλαγγίνειο Θεραπευτήριον. Οἱ ξένοι θεράποντες ἦταν 138 ἢ τό 89,03%, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἦταν 17 ἢ τό 10,97%. Κάνοντας μία πρώτη διαπίστωση παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι στή Βενετία Ἕλληνες ἰατροὶ κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) δέν ἀναλογοῦσαν οὔτε στό ἕνα τρίτο αὐτῶν τῆς Πρώτης Περιόδου (1666-1797). Ἀπό τούς 155 ἰατροὺς οἱ 142 ἦταν Παθολόγοι (91,61%) καί οἱ 13 (8,39%) Χειρουργοί. Ἀπό τούς 142 Παθολόγους πού ἦλθαν σέ ἐπαφή με Ἕλληνες ἀσθενεῖς, οἱ 129 (90,85%) ἦταν ξένοι (Ἴταλοί, Βενετοὶ κ.α.) ἐνῶ οἱ 13 (9,15%) ὑπῆρξαν Ἕλληνες. Ἀπό τούς 13 Χειρουργοὺς Ἑλλήνων ἀσθενῶν οἱ 9 (69,23%) ἦταν

¹³⁵¹ E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 3/11/1826, 6/1/1828, 12/1/1828, 15/2/1828, 9/5/1828, 23/1/1829, 2/8/1834, 12/11/1835.

¹³⁵² E.I.B., αὐτόθι, ἀπ.πρ. 14/9/1825.

¹³⁵³ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., ὁ.π., σ.106.

ξένοι, οί 4 (30,77%) ήταν Έλληνες. Δύο από τούς Έλληνες Χειρουργούς είχαν τήν ειδικότητα καί του Παθολόγου.

Από τό μισό περίπου αιώνα (48 έτη) πού διήρκεσε ή Μεταβατική Περίοδος (1797-1845) γιά τό Φλαγγίνειο, τά 11 χρόνια (22,9% τής Μεταβ.Περίοδ.) έργάσθηκε ώς Νοσοκομείο, ένω τά 37 χρόνια (77,1% τής Μεταβ.Περίοδ.) ώς Άσυλο. Η μεγάλη μείωση του έλληνικού ίατρικού πληθυσμού κατά τή Μεταβατική Περίοδο όφείλεται στά γενικά αίτια του κατοχικού status quo, στή μετατροπή του Νοσοκομείου σέ Άσυλο καί στή μετακίνηση του Έλληνικού πληθυσμού σέ ελεύθερα καί πιό εύρωστα οικονομικά κέντρα (Τεργέστη, λοιπή Εύρώπη κλπ.)

Πίνακας 3^{ος}: Ιατροί του Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845)

Giorgio Corner
Demetrio Narantzi
Marc' Antonio Dosmo

Πίνακας 4^{ος}: Θεράποντες ίατροί Έλλήνων άσθενών στό Νοσοκομείο Φλαγγίνη, στό Άσυλο, στό Ospitale Civile καί κατ' οίκον κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845)

	Άριθμός	Ποσοστό
Σύνολο ίατρών	155	100,00%
Έλληνες	17	10,97%
Ξένοι	138	89,03%
Συμβεβλημένοι μέ τό Νοσοκομείο/Άσυλο	5	3,23%
Παθολόγοι	142	91,61%
Χειρουργοί	13	8,39%
Παθολόγοι	142	100,00%
Έλληνες	13	9,15%
Ξένοι	129	90,85%
Χειρουργοί	13	100,0%
Έλληνες	4	30,77%
Ξένοι	9	69,23%

7. ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΑΤΡΟΙ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ, ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΡΑΔΟΝΑ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666- 1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1797-1845) ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

Ένας αξιόλογος αριθμός από την πληθώρα των ιατρών που γνωρίσαμε ανωτέρω είχε αποφοιτήσει από την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Ραδονα από την οποία είχαν εξέλθει και πολλοί Έλληνες ιατροί αλλά και στην οποία είχαν διδάξει αξιόλογοι Έλληνες καθηγητές. Το Πανεπιστήμιο της Serenissima είχε έδρα την Ραδονα. Θα πρέπει δέ να υπενθυμίσουμε ότι το ειρηνόμενο Πανεπιστήμιο θεωρείται από τα παλαιότερα της Ευρώπης. Η Θεωρητική και Πρακτική Ιατρική μετά το 1761 διδασκόταν από επτά έδρες, αν συνυπολογίσουμε την Έδρα της Ανατομίας, της Χειρουργικής και αυτήν των Θεμελιωδών Νόμων της Ιατρικής (Institutiones Medicae)¹³⁵⁴.

Τό θεωρητικό μέρος της Ιατρικής βασιζόταν στην ιατρική θεωρία των Ελλήνων ιατρών Ιπποκράτη και Γαληνού και του Avicenna.

Ιδιαίτερης σπουδαιότητας για την πνευματική αρτιότητα του Ιατροφιλοσόφου ήταν τα μαθήματα της Έδρας Έλληνολατινικής Διάπλασης (Ad Humanitatem Graecum et Latinam) και αυτά της Έδρας των ανατολικών γλωσσών, Εβραϊκής, Ελληνικής κλπ. Επίσης ο ιατρός όφειλε να έχει έντυφήσει σέ μαθήματα Λογικής (Ad Logicam) μέ βάση την αριστοτελική διδασκαλία, επίσης Μεταφυσικής αλλά και Κριτικής. Ο Ναπολέον διαπιστώνοντας την άσκοπη έτερογένεια στό γνωσιακό υπόβαθρο του ιατρού, έφάρμοσε μία σειρά μεταρρυθμίσεων και επί Δεύτερης Αυστριακής Κατοχής (1814-1847) οί ιατροί αποφοιτούσαν πλέον από την Ιατροφαρμακευτική Σχολή του Παταβίου Πανεπιστημίου¹³⁵⁵.

Πολλοί ήταν οί διάσημοι Έλληνες καθηγητές της Ιατρικής που δίδαξαν στό ειρηνόμενο Πανεπιστήμιο όπως ο θεϊος του Θωμά Φλαγγίνη

¹³⁵⁴ Στεργέλλη Α., Δημοσιεύσεις Ελλήνων Σπουδαστών του Πανεπιστημίου της Πάδοβας 17^{ος}-18^{ος} αιώνας, σ.36.

¹³⁵⁵ αυτόθι, σ.37.

Βενέδικτος Φλαγγίνης. Σπουδαῖος καθηγητής τῆς Πρακτικῆς καί ἀργότερα τῆς Θεωρητικῆς Ἰατρικῆς τόν 18^ο αἰώνα, ὑπῆρξε ὁ Γεώργιος Καλαφάτης ἀπό τά Χανιά, ὅπως καί ὁ, ἐπίσης Κρητικός Συμεών ἢ Σίμων Στρατηγός ὁ ὁποῖος τό 1757 ἀνέλαβε τή διδασκαλία τῆς *Medicina teorica straordinaria* κερδίζοντας τά εὔσημα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας¹³⁵⁶.

Ἐπίσης ὁ Κρητικός Ἰωάννης Ζωγράφος μετά τήν ἀπόκτηση τοῦ διδακτορικοῦ του διπλώματος στό *Collegio Veneto Artista* ἀνέλαβε τήν Ἐδρα τῆς Χειρουργικῆς. Ὁ γιός του Πέτρος διάσημος Γυναικολόγος-Μαιευτήρας τῆς Ραδονα ἀνέλαβε τήν Ἐδρα τῆς Μαιευτικῆς στή θέση τοῦ ἀποθανόντος *Luigi Calza*. Τήν περίοδο ἐκείνη ἡ Μαιευτική Σχολή τῆς Ραδονα ἦταν ἡ σπουδαιότερη καί ἀρχαιότερη στήν Εὐρώπη μετά ἀπ' αὐτή τοῦ *Göttingen* τῆς Γερμανίας καί ὁ Πέτρος Ζωγράφος ἀνέδειξε σπουδαῖο κλινικό καί συγγραφικό ἔργο, γνωστός ὡς *Cretensis* (Ὁ Κρητικός)¹³⁵⁷.

Τό 337 σελίδων ἔργο του "Στοιχειῶδες ἐγχειρίδιο τῆς τέχνης περίθαλψης τῶν νεογνῶν" (*Corso elementare dell' arte di raccogliere i parti*) παρέχει σημαντικές πληροφορίες στόν τομέα γυναικολογικῶν ἐπεμβάσεων, στή σημειολογία τῆς ἐγκυμοσύνης, τοῦ τοκετοῦ καί σέ ἄλλα παρεμφερῆ θέματα¹³⁵⁸.

Σπουδαῖος καθηγητής Φαρμακολογίας στήν ὁμώνυμη ἔδρα ὑπῆρξε καί ὁ Ἄγγελος Δελλαδέτσιμας (1752-1825).

Τό ἐν Βενετία Ὑπουργεῖο Ὑγείας εἶχε στενή συνεργασία μέ τήν Ἰατρική Σχολή τῆς Ραδονα σέ θέματα Δημόσιας Ὑγείας ὅπως οἱ ἐπιδημίες, τά πόσιμα ὕδατα, ὁ καθαρισμός φρεάτων καί ἄλλα, ὅπως θά δοῦμε κατωτέρω.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τούς Ἑλλήνες καθηγητές τῆς Ἰατρικῆς, 33 δραστηριοποιημένοι Ἑλλήνες ἰατροί στή Βενετία ἐντός καί ἐκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του (1666-1797) ὑπῆρξαν

¹³⁵⁶ Αὐτόθι, σ.41.

¹³⁵⁷ Premuda L., *La medicina in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta*, τόμ.5/II, ὅ.π., σ.252.

¹³⁵⁸ Sografi P., *Corso elementare dell' arte di raccogliere i parti*, Padova 1788.

απόφοιτοι τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν λόγῳ Πανεπιστημίου. Ἐάν λάβουμε ὑπόψη ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἀριθμὸς ἀποτελεῖ τὸ 60% τῶν ἐν Βενετία Ἑλλήνων ἱατρῶν, διαπιστώνουμε ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μισοὺς Ἑλληνες θεράποντες πού ἐξέτασαν Ἑλληνες ἀσθενεῖς τῆς Βενετίας κατὰ τὴν Πρώτη Περίοδο τοῦ Θεραπευτηρίου ἦταν ἀπόφοιτοι τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ραδονα (33 ἀπὸ τοὺς 55).

Κατὰ τὴ Μεταβατικὴ Περίοδο (1797-1845) πού ἡ Βενετία τελεῖ ὑπὸ κατοχὴ καί τὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη μετὰ ἀπὸ ἔντεκα χρόνια μετατρέπεται σὲ Ἄσυλο (Πτωχοκομεῖο), ἡ ροὴ αὐτῆ Ἑλλήνων ἱατρῶν ἀπὸ τὴν Ραδονα στὴ Βενετία θά διακοπεῖ ἀκαριαία. Οἱ 55 Ἑλληνες ἱατροὶ τῆς Πρώτης Περιόδου θά γίνουν 17 κατὰ τὴ Μεταβατικὴ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μόνον ἕνας ὑπῆρξε ἀπόφοιτος τῆς Ραδονα, στὰ πλαίσια πάντα τοῦ ἀρχαικοῦ ὑλικοῦ τῆς ἀνά χειρας ἐργασίας. Οἱ 34 ἀπόφοιτοι Ἑλληνες ἱατροὶ τοῦ Παταβίου Πανεπιστημίου, ὅπως εἶδαμε κατὰ τὴ ροὴ τοῦ κειμένου ἦταν:

Κατ' ἀρχὴν καί οἱ τέσσερις ἱατροὶ τοῦ Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς Οἰκίας ἀρ. 16, Piero Zen, Demetrio Cigala, Giacomo Zoggia καί Γιωναννί Antonio Procacciante. Ἐπίσης οἱ ἱατροὶ τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στὴ μόνιμη θέση του, Giorgio Zandiri, Γιωναννί Lorando, Δημήτριος Σαράντης, Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος. Ἀπὸ τὴν Ραδονα προῆλθαν καί οἱ Zuanne Chrassifida (Chrissafida, Χρυσσαφίδας), Nicolao Bubuli, Zorzi Corner καί Cottonio (Ioannis Cottunius). Πτυχιούχοι τῆς Ραδονα ἦταν καί οἱ Antonio Pillarino, Antonio Bon, οἱ συνώνυμοι Antonio Lazzari (τοῦ Michiel) Antonio Lazzari (τοῦ Emanuele), Ἐμμανουήλ Μεζέρης (Meseri) καί Νικόλαος Μεζέρης, ὁ Ἰάκωβος Ἀρκολέος, ὁ Γιωναννί Varlamo, ὁ Ἐμμανουήλ ἢ Salvatore Varda, ὁ Βερνάρδος Τυπάλδος, ὁ Marco Franco, ὁ Nicoló Carati, ὁ Zuanne Corressi, ὁ Nicolo Palamari, ὁ Tomaso Musalo, ὁ Felippo Gregis, ὁ Anastasio Lunzi, ὁ Pietro Cassimati, ὁ Philippus Tipaldi, ὁ Alessandro Franchi, ὁ Γιωναννί Eleimon, καί ὁ Ἀλέξανδρος Καλογεράς.

Θά πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἐκτός ἀπό τούς Ἑλληνες καθηγητές Ἱατρικῆς στήν Ραδονα καί τούς Ἑλληνες ἰατρούς στή Βενετία ὑπῆρξαν καί Ἑλληνες ἰατροί πού εἶχαν δραστηριοποιηθεῖ σέ ὑψηλόβαθμες θέσεις Ἱατρικῶν Συλλόγων στήν πόλη τῶν τεναγῶν ὅπως σ' αὐτόν τοῦ Collegio Medico-Chirurgico di Venezia. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Χειρουργῶν τό 1685 διετέλεσε ὁ γνωστός μας Σίμων Τώζης, ἐνῶ τό 1763 ὁ Matteo Foresti¹³⁵⁹. Πρόεδροι τοῦ εἰρημένου συλλόγου διετέλεσαν καί Βενετοί ἰατροί γνωστοί στούς Ὀμοεθνεῖς τῆς Κοινότητος, ἀφοῦ πολλοί ἀπό τούς Ἑλληνες ὑπῆρξαν ἀσθενεῖς τους. Τά ἔτη 1678, 1701-1704, 1710 ἐπί παραδείγματι, τήν Προεδρία στό Collegio Χειρουργῶν εἶχε ὁ Nicolao Leonardi. Τά ἔτη 1713, 1737 Πρόεδρος τοῦ εἰρημένου συλλόγου ὑπῆρξε ὁ Ioannis Dominicus Santorini, τό 1762 ὁ Francesco Novello, τό 1779, 1785, 1786 ὁ Francesco Rajola καί τό 1806 ἐπί Μεταβατικῆς πλέον Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ὁ Giovanni Benedetti πού ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος Πρόεδρος τοῦ Collegio Medico-Chirurgico di Venezia. Ὁ ἐν λόγω σύλλογος θά ὑπενθυμίσουμε ὅτι εἶχε ἰδρυθεῖ τό 1477 καί ὀλοκλήρωσε τόν κύκλο ζωῆς του τό 1806 μέ τή λήξη τῆς δεύτερης περιόδου κατοχῆς τῶν Γάλλων¹³⁶⁰.

8. ΟΙ ΘΕΡΑΠΟΝΤΕΣ ΙΑΤΡΟΙ ΤΩΝ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (1666-1797) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1797-1845) ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

Στόν ἐπόμενο συγκεντρωτικό πίνακα ἀποδίδονται τά ὀνόματα τῶν θεραπεόντων ἰατρῶν πού ἐξέτασαν Ἑλληνες ἀσθενεῖς στή Βενετία κατά τήν Πρώτη Περίοδο (1666-1797) καί Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Πρόκειται γιά Ἑλληνες (ΕΛΛΗΝ) καί ξένους (ΞΕΝΟΣ) ἰατρούς, δηλ. Βενετούς, Ἱταλούς κ.λ.π. Τό ἐρωτηματικό πιθανολογεῖ τήν ἐλληνικότητα τοῦ ἰατροῦ. Ἀναγράφεται ἡ εἰδικότητά τους (ΠΑΘΟΛ.) γιά τούς Παθολόγους καί (ΧΕΙΡ.) γιά τούς Χειρουργούς. Σημειώνεται ἐπίσης ἂν ἦταν

¹³⁵⁹ Vanzan Marchini N.E., (a cura) Dalla scienza medica...ὁ.π., σσ.188, 190.

¹³⁶⁰ αὐτόθι, σσ.188-192.

διορισμένοι και εργαζόμενοι ιατροί στο Νοσοκομείο Φλαγγίνη (ΝΟΣ.ΦΛΑΓΓ.) ή αν ήταν εκτός (ΕΚΤΟΣ ΝΟΣ.ΦΛΑΓΓ.) δηλαδή ιδιώτες, στο Ospedale Civile, κατ' οίκον, σίς γαλέρες κ.λπ. Μνεία γίνεται και για τους συμβεβλημένους με το Νοσοκομείο Φλαγγίνη ιατρούς (ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.). Καταγράφεται ακόμη η χρονική περίοδος αναφοράς κάθε ιατρού και της Ιατρικής του πράξης (ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.) για την Πρώτη Περίοδο (1666-1797) και (ΜΕΤΑΒ.ΠΕΡ.) για τη Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) του Νοσοκομείου Φλαγγίνη, καθώς και εάν ήταν πτυχιούχος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Ραδονα (ΠΤΥΧ.ΠΑΝ.ΡΑΔΟΝΑ).

Πίνακας 5^{ος}: Συγκεντρωτικός και κατ' αλφαβητική σειρά πίνακας.

Οι θεράποντες ιατροί των Ελλήνων ασθενών της Βενετίας κατά την Πρώτη (1666-1797) και κατά τη Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) του Νοσοκομείου Φλαγγίνη

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΝΑ
Βενδότης Λαυρέντιος	✓		✓			✓		✓		
Βουβούλης Νικ. βλ. Bubulli	✓		✓			✓		✓		✓
Δημητρόπουλος	✓		✓			✓		✓		
Έριτσος Ίωάννης	✓		✓			✓		✓		
Ζανδίρης Γεώργιος	✓		✓		✓			✓		✓
Καγκελλάριος Άλέξανδρος βλ. Cancellieri	✓		✓		✓			✓		✓
Καλογεράς Άλέξανδρος βλ. Calogera	✓		✓			✓			✓	✓
Κιγάλας Δήμητριος	✓		✓		✓			✓		✓
Κουβαράς Ίωάννης- Άντώνιος βλ. Cunarà	✓		✓			✓			✓	
Λοράνδος Ίωάννης βλ. Lorando	✓		✓		✓			✓		✓
Προκατσιάντης Ίωάννης- Άντώνιος βλ. Procacciante	✓		✓		✓			✓		✓
Σακελλάρης Γεώργιος βλ. Secchiari	✓		✓				✓	✓		
Σαράντης Δημήτριος	✓		✓		✓			✓		✓
Τζόγιας Ίάκωβος, βλ. Zoggia ή Zoia Giacomo	✓		✓		✓			✓		✓

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΥΑ
Τώζης Σίμων βλ. Thosi ñ Tosio	✓		✓				✓	✓		
Τυπάλδος Βερνάρδος βλ. Tibaldi	✓		✓			✓		✓		
Χρυσαφίδας Ιωάννης, βλ. Crassifida	✓		✓				✓	✓		✓
Agazzi		✓	✓			✓			✓	
Aglietti Francesco		✓	✓			✓			✓	
Albertini		✓	✓			✓		✓		
Alessandri Domenico		✓	✓			✓			✓	
Alexich Giuseppe		✓	✓			✓			✓	
Arcoleo Giacomo	✓		✓				✓	✓		✓
Argenti Francesco		✓	✓			✓			✓	
Asson M.		✓	✓	✓		✓			✓	
Avinelli		✓	✓			✓		✓		
Bailon Pasquale		✓		✓		✓		✓	✓	
Baldissera		✓	✓			✓ σέ γαλέρα		✓		
Barazzo Francesco		✓	✓			✓			✓	
Bardini Giacomo		✓	✓			✓			✓	
Belcavallo Giacomo		✓	✓			✓			✓	
Belloti		✓	✓			✓		✓		
Belotto Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Benedetti Bartolamio		✓	✓			✓		✓	✓	
Benedetti Giovanni		✓	✓	✓		✓			✓	
Bernardi Giuseppe		✓	✓	✓		✓		✓	✓	
Bertani (Χειρουργός – Μαιευτήρ)		✓		✓		✓			✓	
Bertojo Pietro Andrea		✓	✓			✓			✓	
Bettini Angelo Maria		✓	✓			✓			✓	
Bianchini		✓	✓			✓		✓		
Biasioli Pietro		✓	✓			✓			✓	
Bon Antonio	✓			✓		✓		✓		✓
Bon Francesco	✓			✓	✓			✓		
Bonajuli Giuseppe		✓	✓			✓		✓	✓	
Boschetti		✓	✓			✓		✓		
Bosia Antonio		✓	✓			✓			✓	
Bossatto		✓	✓			✓		✓		
Bottini Angelo Maria		✓	✓			✓			✓	
Bottini Giuseppe		✓	✓		✓			✓		
Bruna Antonio della		✓	✓				✓		✓	
Bubulli Nicolaus, βλ. Βουβούλης	✓		✓			✓		✓		✓

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΥΑ
Calappi (Calapo) Paolo		✓	✓			✓		✓		
Calogerá Alessandro βλ. Καλογεράς	✓		✓			✓			✓	✓
Cancellieri Alessandro βλ. Καγκελλάριος	✓		✓		✓			✓		✓
Capelio Arcadio		✓	✓			✓		✓		
Caprileo Daniele		✓	✓			✓		✓		
Caprilis Sebastian		✓	✓			✓			✓	
Carati Nicoló	✓		✓			✓		✓		✓
Carletto		✓		✓			✓	✓		
Cartalli Filippo		✓	✓			✓			✓	
Caruso Anastasio	✓;		✓			✓			✓	
Caserta Giacinto		✓	✓			✓		✓	✓	
Caserta Nicolo		✓	✓			✓			✓	
Cassimati Pietro	✓		✓			✓		✓		✓
Castelli Filippo		✓	✓			✓			✓	
Cavallieri Alessandro		✓	✓			✓		✓		
Chiarabba Domenico		✓		✓		✓			✓	
Colludrovich Jacopo		✓	✓			✓		✓	✓	
Constantini Giacomo		✓	✓			✓		✓		
Cordiali Filippo		✓	✓			✓		✓		
Cornaro Giorgio	✓		✓		✓			✓	✓	
Cornelio Michiel		✓		✓		✓		✓		
Cornelius Georgius βλ. Comer Zorzi	✓		✓			✓		✓		✓
Comer Zorzi βλ. Cornelius	✓		✓			✓		✓		✓
Corressi Zuanne	✓		✓			✓		✓		✓
Corti Domenico de		✓	✓			✓			✓	
Costantini Francesco		✓	✓			✓			✓	
Costantini Michiel		✓	✓			✓			✓	
Crasifida, Chrissifida Zuanne βλ. Χρυσοφίδας	✓		✓				✓	✓		✓
Cristianopulo Bartolomeo Podacaturio	✓		✓			διορισμένος ✓		✓		
Crivelli Domenico		✓	✓			✓		✓		
Cumano Giovanni Battista		✓	✓			✓		✓		
Curesia Giovanni Battista		✓	✓			✓		✓		
Curmalo		✓	✓			✓			✓	
Cunará Giovanni Antonio βλ. Κουβαράς	✓		✓			✓			✓	
Dabal M. dalla Libera		✓	✓			✓		✓		

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΥΑ
Damiani Angelo	✓		✓			✓			✓	
De Pieri Antonio		✓	✓			✓		✓		
Dessila Benedetto	✓		✓			✓			✓	
Dosmo Marc' Antonio		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Drimi Giovanni	✓		✓	✓		✓			✓	
Eleimon Giovanni	✓		✓			✓		✓		✓
Erizzo Zuanne βλ. Έριτσος	✓		✓			✓		✓		
Fabris Gerolamo		✓	✓			✓			✓	
Fabris Giovanni Mateo		✓	✓			✓			✓	
Fabris Lorenzo		✓	✓			✓			✓	
Fabritio		✓	✓			✓		✓		
Fagini Antonio		✓	✓			✓			✓	
Farrassi Vincenzo		✓	✓			✓			✓	
Febretti		✓	✓			✓			✓	
Federigo Gasparo		✓	✓			✓			✓	
Ferro Luigi		✓	✓			✓		✓		
Feschi Mauritio		✓	✓			✓		✓		
Fiorini		✓	✓			✓		✓		
Florio		✓	✓			✓		✓		
Fonseca Alessandro		✓	✓			✓		✓		
Fovel		✓	✓			✓			✓	
Franchi Alexander	✓		✓			✓		✓		✓
Franco Marco	✓		✓			✓		✓		✓
Frara Angelo		✓	✓			✓			✓	
Frassetta		✓	✓			✓			✓	
Fumiani Francesco		✓	✓			✓			✓	
Galli Ignatio		✓	✓			✓		✓		
Gasperoni Vincenzo		✓		✓		✓		✓		
Gatto Lorenzo		✓		✓		✓			✓	
Gennari Sebastiano Vincenzo		✓	✓			✓			✓	
Ghisi Antonio		✓	✓			✓		✓		
Giontale Agostino		✓	✓			✓			✓	
Giordami Antonio		✓		✓		✓		✓		
Giulliani Davide		✓	✓			✓			✓	
Gobetti Agostino		✓	✓			✓			✓	
Golgi Primo Chirurgo		✓		✓		✓			✓	
Grandis		✓	✓			✓		✓		
Granzo Pasqual		✓	✓			✓		✓		
Grazi		✓	✓			✓		✓		
Greci Lorenzo Luigi		✓	✓			✓		✓	✓	

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΝΑ
Gregis Felippo	✓		✓			✓		✓		✓
Grossi Ignatio		✓	✓			✓		✓		
Guelfi Bartolamio ἢ Bortolo		✓	✓			✓			✓	
Gulielmo		✓	✓	✓		✓			✓	
Landú Giuseppe Maria		✓	✓			✓		✓		
Lavezari Rinaldo		✓	✓			✓			✓	
Lazzari Antonio τοῦ Emanuele	✓		✓			✓		✓		✓
Lazzari Antonio τοῦ Michiel	✓		✓			✓		✓		✓
Lazzari Salvator	✓		✓		✓			✓		
Leonardi		✓	✓			✓		✓		
Leonardo		✓	✓			✓		✓		
Levi Moise Girolamo		✓	✓			✓			✓	
Levini P.		✓	✓			✓			✓	
Liodi Lorenzo		✓	✓			✓			✓	
Locatello Andrea		✓	✓			✓	✓		✓	
Lonardi		✓	✓			✓		✓		
Loni Giovanni Battista di		✓	✓			✓			✓	
Lorando Giovanni βλ. Λοράνδος	✓		✓		✓			✓		✓
Lorenzi		✓	✓		✓			✓		
Lotti Ignazio		✓	✓			✓			✓	
Lovensi Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Lovetti Andrea		✓	✓			✓		✓		
Lunzi Anastasio	✓		✓			✓		✓		✓
Lusi Anastasio	✓		✓			✓		✓		
Luzzatto Davide		✓	✓	✓		✓			✓	
Macopá		✓	✓			✓		✓		
Macri Antonio	✓		✓			✓ σέ γαλέρα		✓		
Macri Zuanne	✓		✓			✓ σέ γαλέρα		✓		
Majer Carlo		✓		✓		✓			✓	
Malageta		✓	✓				✓		✓	
Mandovi		✓	✓			✓		✓		
Mansutti Enea		✓		✓		✓		✓		
Mará Giovanni Battista	✓		✓			✓			✓	
Marachio Luighi		✓	✓			✓			✓	
Marani Andrea		✓	✓			✓			✓	
Marchesani Luigi		✓	✓			✓			✓	
Marchi Marco de		✓	✓			✓			✓	

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΥΑ
Mareti Luce de		✓		✓		✓			✓	
Marmori Spiridion	✓		✓			✓		✓		
Marola Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Martinelli Francesco		✓	✓			✓			✓	
Marzolin Lorenzo		✓	✓			✓			✓	
Masconari Francesco		✓	✓			✓			✓	
Matesini Carlo		✓	✓			✓			✓	
Mattia		✓		✓		✓			✓	
Mauri Alvise		✓		✓		✓			✓	
Medin Damiano		✓	✓			✓			✓	
Mell		✓	✓			✓		✓		
Mellacini Rocco		✓	✓			✓		✓		
Merloni Giovanni Battista		✓	✓			✓		✓		
Meseri Emanuele	✓		✓			✓		✓		✓
Meseri Nicolaus	✓		✓			✓		✓		✓
Migliaressi Athanasio	✓		✓			✓			✓	
Milani		✓	✓			✓		✓		
Milo Antonio		✓	✓			✓			✓	
Molina		✓	✓			✓		✓		
Mollinelli		✓	✓			✓		✓		
Mondicelli		✓	✓			✓		✓		
Montefante Giuseppe		✓	✓			✓			✓	
Murazi Paolo		✓	✓			✓			✓	
Musalo Giuseppe	✓		✓			✓			✓	
Musalo Tomaso	✓		✓				✓	✓		✓
Muttoni ñ Mudoni Lodovico		✓	✓			✓		✓		
Namias Giacinto		✓	✓			✓			✓	
Naranzi Demetrio	✓		✓		✓				✓	
Nardi Domenico		✓	✓			✓			✓	
Negroni Giovanni		✓		✓		✓			✓	
Nomico Giovanni	✓		✓			✓		✓		
Novello Domenico		✓	✓			✓			✓	
Novello Giovanni Battista		✓	✓			✓			✓	
Odoni		✓	✓			✓		✓		
Oltramonti Giuseppe		✓	✓			✓		✓	✓	
Ongario Grancasilio		✓	✓			✓			✓	
Orio Stefano		✓	✓			✓			✓	
Orsino Domenico		✓	✓			✓		✓		
Orteschi Pietro		✓	✓			✓			✓	
Ortica Sebastiano		✓	✓			✓			✓	

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠΤ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΝΑ
Padovan Pietro		✓	✓			✓			✓	
Pajola Francesco Professore		✓	✓			✓			✓	
Palamari Nicolo	✓		✓			✓		✓		✓
Pangrazio Antonio		✓	✓			✓			✓	
Pangrazio Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Paregini		✓	✓			✓		✓		
Parajola Gaetano		✓	✓			✓			✓	
Pellegrini Gianantonio		✓	✓			✓		✓	✓	
Pellegrini Gianpietro		✓	✓			✓		✓	✓	
Pelt Lodovico		✓	✓				✓		✓	
Pepi Pietro		✓	✓			✓			✓	
Persian Giovanni Maria		✓	✓			✓		✓	✓	
Petrobelli		✓	✓			✓		✓		
Pezzi Pietro		✓	✓			✓			✓	
Picello Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Pillarino Antonio	✓		✓			✓		✓		✓
Pina Vincenzo		✓	✓			✓		✓	✓	
Pizzoli Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Portani Antonio		✓	✓			✓			✓	
Procacciate Giovanni Antonio βλ. Προκατσιάντης	✓		✓		✓			✓		✓
Putelli Andrea		✓	✓			✓			✓	
Quintavalle Agostino		✓	✓			✓			✓	
Raftopulo Sebastiano	✓		✓	✓			✓		✓	
Raimondi		✓	✓			✓		✓		
Rimondi Paulo		✓	✓			✓		✓		
Rizzo Francesco		✓	✓			✓		✓		
Rizzo Sebastian		✓	✓			✓		✓		
Roca Giovanni		✓	✓			✓		✓	✓	
Rolando		✓	✓			✓		✓		
Romani		✓	✓			✓		✓		
Rossetti Ferrante		✓	✓			✓			✓	
Rossi Francesco		✓		✓		✓		✓	✓	
Rossi Lorenzo Luigi		✓	✓			✓			✓	
Rossini		✓	✓		✓			✓		
Rudio		✓	✓			✓		✓		
Ruggieri Cesare		✓		✓		✓			✓	
Ruggieri Gaetano	✓;		✓			✓			✓	
Rutica Giovanni		✓	✓			✓			✓	
Saccardo Andrea Giovanni		✓	✓			✓			✓	

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΠ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΝΑ
Sagramon Pietro		✓		✓		✓			✓	
Santini Pietro		✓	✓			✓			✓	
Santorini Giovan Domenico		✓	✓			✓		✓		
Sanzonio Antonio		✓		✓		✓			✓	
Sardi Camillo		✓		✓		✓			✓	
Sartori Gaetano		✓		✓	✓			✓		
Sartori Giovanni Battista		✓	✓			✓			✓	
Savoldello Nicolo		✓	✓			✓		✓		
Scarpa Francesco		✓		✓		✓			✓	
Scatto		✓	✓			✓			✓	
Schiavo Francesco	✓			✓	✓			✓		
Schiroti Domenico Francesco		✓	✓			✓			✓	
Secchielari Giorgio βλ. Σακελλάρης	✓		✓				✓	✓		
Senacchi Tomaso	✓		✓				✓	✓		
Sfacchioto	✓		✓				✓	✓		
Siffi	✓		✓			✓		✓		
Signoretti Liberal		✓	✓			✓			✓	
Spiller		✓	✓			✓			✓	
Stefani Santo		✓	✓			✓		✓		
Stella Alberto	✓;		✓			✓		✓		
Stella Giuseppe	✓		✓			✓		✓	✓	
Stermet Pietro (Hermet)		✓	✓				✓	✓		
Tabachi Nicolo Maria Professore		✓	✓			✓			✓	
Taurini Pietro		✓	✓			✓			✓	
Teodoro		✓	✓			✓		✓		
Theodori		✓	✓			✓		✓		
Thosi Simon ñ Tosi ñ Tosio	✓		✓				✓	✓		
Tipaldi Felippo ñ Philippus	✓		✓			✓		✓		✓
Tipaldo Bernardin καί Tepaldi	✓		✓			✓			✓	✓
Toffanin		✓		✓		✓			✓	
Toni Giovanni Battista di		✓	✓			✓			✓	
Tore Leonardo della		✓	✓			✓			✓	
Torni Giuseppe		✓	✓			✓		✓		
Trivellati Gianbattista		✓	✓			✓		✓		
Trois Francesco Enrico		✓	✓			✓			✓	
Turra Angelo		✓	✓	✓		✓			✓	
Vaarini		✓		✓	✓			✓		
Valatelli Andrea		✓	✓			✓			✓	

ΙΑΤΡΟΣ	ΕΛΛΗΝ	ΞΕΝΟΣ	ΠΑΘΟΛ.	ΧΕΙΡ.	ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΕΚΤΟΣ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΣΥΜΒΕΒΛ. ΜΕ ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓ.	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ.	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ.	ΠΤΥΧ. ΠΑΝ. ΡΑΔΟΝΑ
Vanaschini Giuseppe		✓	✓			✓			✓	
Vara Catt. Antonio		✓	✓			✓			✓	
Varda Emanuel (Salvatore)	✓		✓			✓		✓		✓
Varda Giovanni Antonio	✓		✓			✓ σέ γαλέρα		✓		
Varlamo Giovanni	✓		✓			✓		✓	✓	✓
Velano		✓	✓			✓		✓		
Vertrin Domenico		✓	✓			✓			✓	
Vicenzo Sebastian		✓	✓			✓			✓	
Vinuata Giuseppe Antonio		✓	✓			✓			✓	
Viotti Giovanni Francesco		✓	✓			✓			✓	
Visolin Francesco		✓	✓			✓			✓	
Visona Paolo		✓	✓	✓		✓		✓	✓	
Vrachiotti Giorgio	✓		✓			✓			✓	
Vrioni Paolo		✓		✓		✓			✓	
Zanetti		✓	✓			✓		✓		
Zanini P.		✓	✓			✓			✓	
Zen Costantin	✓		✓			✓		✓		
Zeno Pietro ñ Zen Piero	✓		✓		✓			✓		✓
Zimolano Giov. Bat.		✓	✓			✓		✓		
Zoggia Giacomo βλ. Τζόγιας	✓		✓		✓			✓		✓
Zola Carlo		✓	✓			✓			✓	
Zucchi Francesco		✓	✓			✓			✓	
Zuggion Gaetano		✓	✓			✓			✓	

Στόν επόμενον πίνακα καταγράφονται οί Έλληνες ιατροί πού δέν υπήρξαν θεράποντες Έλλήνων ασθενών τής Βενετίας κατά τήν Πρώτη (1666-1797) καί κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) του Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Αναφέρονται στή διατριβή, υπήρξαν φοιτητές τής Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου τής Ραδονα, αλλά δέν εργάσθηκαν στή Βενετία κατά τήν ειρηνόμενη περίοδο. Κάποιοι απ' αυτούς πιθανόν νά μήν τελείωσαν τήν Ιατρική ή νά άλλαξαν Σχολή.

Πίνακας 6^{ος}: Έλληνες ιατροί αναφερόμενοι στην παρούσα εργασία που δέν υπήρξαν θεράποντες τών εν Βενετία Έλλήνων κατά την Πρώτη (1666-1797) καί κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) του Νοσοκομείου Φλαγγίνη

Arcoleo	Antonio
Arcoleo	Francesco
Bianchi	Angelo
Calermano	Antonio
Carati	Giorgio
Carati	Paolo
Carusus	Marc' Antonio
Carusus	Marcus
Coressi	Laurentius
Cottonio	Ioannes
Damiani	Georgius
Damiani	Palladius
Έριτσος	Γεώργιος
Ζωγράφος	Ίωάννης
Ζωγράφος	Πέτρος
Καλαφάτης	Γεώργιος
Καποδίστριας	Ίωάννης (Κυβερνήτης)
Lusi	Angelus
Lusi	Antonius
Lusi	Giacomo
Lusi	Nicolaus
Lusius	Stamatius
Nomico	Demetrius
Nomico	Eustachius
Nomico	Paulus
Palamari	Michael
Pilarino	Giacomo
Policala	Aurelio
Policala	Hieronymus
Policala	Zuanne
Senachi	Teodoro
Sphachiotto	Zorzi
Stella	Nicolaus του Petri
Stella	Nicoló
Timoni	Emanuel
Tipaldi	Felippo
Vindoti	Giorgio

Στόν ἐπόμενο πίνακα καταγράφονται οἱ μαῖες/μαμμές πού βοήθησαν σέ τοκετούς καί λοχεῖες Ἑλληνίδων, φρόντισαν νεογνά, βρέφη καί παιδιά καί ὑπέγραψαν ἀποβιωτήριες πράξεις τους, ὄχι μόνο σέ ἐργώδεις τοκετούς ἀλλά καί σέ μετέπειτα νόσους.

Πίνακας 7^{ος}: Οἱ μαῖες σέ τοκετούς Ἑλληνίδων καί σέ φροντίδα νεογνῶν, βρεφῶν καί παιδῶν τῶν Ὅμογενῶν τῆς Βενετίας κατά τήν Πρώτη (1666-1797) καί κατά τή Μεταβατική Περίοδο (1797-1845) τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη

ΜΑΙΑ/ΜΑΜΜΗ	ΕΛΛΗΝΙΔΑ	ΞΕΝΗ	ΠΡΩΤΗ ΠΕΡ. ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓΙΝΗ	ΜΕΤΑΒ. ΠΕΡ. ΝΟΣΟΚ. ΦΛΑΓΓΙΝΗ
Bevilaqua Madalena		✓		✓
Colledani Madalena		✓	✓	
Collete Teresa	✓			✓
Conegliana Francesca		✓		✓
Cristinelli Cattarina		✓	✓	✓
Ecco Francesca		✓	✓	
Fabri Anzola		✓	✓	
Giacometti Angela		✓	✓	
Giordani Damiani Antonia		✓		✓
Giordani Marina		✓	✓	
Gregori Angela	✓		✓	✓
Lovato Angela		✓	✓	
Massari Terresa		✓		✓
Menega Greca Madalena	✓		✓	
Migliorati Cattarina		✓		✓
Morgana Angela		✓		✓
Ongaro Maria		✓		✓
Palicardo Rosa		✓		✓
Paron		✓		✓
Passaláqua Barbara		✓	✓	
Pedente Elisabetta		✓		✓
Porisi Giovana		✓		✓
Savazzi (Gavazzi) Cattarina		✓	✓	
Spadara (Spadet) Giacomina		✓	✓	
Spigarola Cecilia		✓		✓
Valentini Antonia		✓	✓	
Valentini Girolama		✓	✓	
Vigna Antonia		✓	✓	
Vigna Cattarina Ia		✓	✓	
Zavella Margeritta	✓		✓	
Zuccarini Giustina		✓		✓

9. ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Τό σιγήσαν Νοσοκομεϊο Φλαγγίνη καί οί διαδεχόμενες μεταπολιτεύσεις κατοχής δημιούργησαν μεγάλη ανασφάλεια στους κόλπους τής Κοινότητος. Καί τοῦτο διότι τό Ἑλληνικό Θεραπευτήριον στό κέντρο τοῦ Castello δέν ὑπῆρξε μόνο χώρος νοσηλείας καί ἀποκατάστασης τής ὑγείας ἀλλά καί κέντρο ὑγειονομικῆς ἐνημέρωσης τῶν διερχομένων Ἑλλήνων, σέ περιπτώσεις λοιμῶν καί ἐπιδημιῶν.

Ἡ λανθασμένη εἴδησις γιά ἐπιδημία ἀρκοῦσε ἀπό μόνη της νά δημιουργήσει πανικό στους Ἑλληνες τής Βενετίας πού μετά τήν ἀπελευθέρωση τής πατρίδας καί τή δημιουργία ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐκπροσωποῦνταν καί ἐνημερώνονταν γιά ὅλα τά θέματα ἀπό τήν ἐν Βενετία Ἑλληνική Προξενική Ἀρχή. Καί ὑπῆρξε δικαιολογημένος ὁ πανικός ἀφοῦ τό ἀνενεργό Ἑλληνικό Νοσοκομεϊο τής Μεταβατικῆς Περιόδου δέ διέθετε οὔτε κἀν ἐξωτερικό ἱατρεῖο, πρὸς διάγνωση μονήρους ἢ γενικευμένης περίπτωσης ἐπιδημικῆς νόσου. Τήν 23^η Ἰουνίου 1837 ὁ ἐν Βενετία Πρόξενος Γεώργιος Τζέτζος μέ ἔγγραφό του¹³⁶¹ ἐνημέρωνε τόν ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Σχέσεων Γραμματεία τής Ἐπικρατείας στήν Ἀθήνα, γιά τήν ἐν Βενετία ἐνσκήψασα “χολερική ἀσθένεια” καί ὅτι ἡ πρώτη μολυνθεῖσα γυναίκα ἐξέπνευσε «..ἐντός 24 ὥρων μέ τά συμπτώματα τής ρηθείσης τρομερᾶς νόσου Σπεύδει δέ νά κοινοποιήσῃ τό τοιοῦτον εἰς τήν Γραμματεῖαν ταύτην, ὅπως ληφθῶσι ἐκεῖνα τά μέτρα τά ὁποῖα κρίνει ἀναγκαῖα εἰς τά ἐδῶθεν ἀποπλέοντα πλοῖα πρὸς ἀσφάλειαν τής κοινῆς ὑγείας ...».

Μετά ἐπταήμερο ἀκολούθησε καί δεύτερη ἐπιστολή τοῦ Προξένου πού ἔκανε γνωστές τρεῖς ἀκόμη μολύνσεις ἀλλά καί τήν ἀγωνία του «...ἐλπίζομεν εἰς τήν θεῖαν πρόνοιαν νά μὴν ἐκταθῆ περαιτέρω...»¹³⁶².

¹³⁶¹ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1837/φάκ.αακ, ὑποφ. VII ε', ἔγγρ. ἀρ.32 τῆς 23/6/1837, ὁμοίως ἔγγρ. πρὸς τήν ἐπί τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμματεία ἀριθ.3616, ἐσωτερ. διανομῆς.

¹³⁶² πρβλ. Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.33 τῆς 29/7/1837, ὁμοίως ἔγγρ. ἀριθ.3567 ἐσωτερ. διανομῆς. Αὐτή ἡ ἐπιδημία χολέρας εἶναι ἡ πρώτη τοῦ 19^{ου} αἰῶνα καί εἶχε ἀρχίσει τό 1816 στίς Ἰνδίες ἀπ' ὅπου μέσω Μέσης Ἀνατολῆς τό 1824

Ἡ ἀγωνία τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας δέν ἦταν ἀβάσιμη ἀφοῦ πρὶν ἐννέα μῆνες ἀπὸ τὴν εἰς Γενονα ἐνσκήψασα ἐπιδημία χολέρας¹³⁶³, ἐκ τῶν 560 πού εἶχαν ἀσθενήσει ἐντὸς πόλεως οἱ 323 κατέληξαν¹³⁶⁴, ἐνῶ ἐκ τῶν 4.995 στὴν ἐπαρχία τῆς Γενονα ἐπιμολυσμένων οἱ 2.227 κατέληξαν ὁμοίως¹³⁶⁵, ὅπως ἀνέφεραν τὰ σχετικά ὑγειονομικά δελτία. Στὴν Ancona μάλιστα παρόλο πού μετὰ τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1836 δέν ὑπῆρξαν πλέον οὔτε συμβάματα οὔτε νεκροὶ ἀπὸ τῆ νόσο, συνέχιζαν νὰ καπνίζουν τὴν ἀποθήκες καὶ νὰ μεταφέρουν πρὸς ἀπολύμανση τὰ ροῦχα στό λοιμοκαθαρτήριο¹³⁶⁶, μέχρι τὴν ἐπίσημη ἀναγγελία περὶ παύσης τῆς ἐπιδημίας¹³⁶⁷.

Αὐτὴ ἡ ἀνασφάλεια περὶ τὴν ὑγεία εἶχε ὠθήσει τὴν προσφυγικὴς οἰκογένειες τῶν Κρητῶν μετὰ τὴν πτώση τῆς Μεγαλονήσου τὸ 1669 νὰ κατοικήσουν γύρω ἀπὸ τὸ Campo dei Greci, γιὰ νὰ ἔχουν γρήγορη πρόσβαση στό Νοσοκομεῖο.

Ἡ ὑγειονομικὴ ἀνέχεια ὅμως τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου ἦταν τέτοια πού, ὅταν στὴν 17 Ὀκτωβρίου 1836 ναυάγησε κοντὰ στὴ Chioggia τὸ Ἑλληνικὸ μπρικαντίνι “Παναγία Πλατωρίτισσα” τοῦ Ἰωάννη Ψαρούδα ἀπὸ τὴν

ἐξαπλώθηκε καὶ στὴν Εὐρώπη, βλ. καὶ Τρομπούκη Κ., Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱατρικὴ στὴν Κωνσταντινούπολη (1856-1923), Ἀθήνα 2000, σ.192, σημ.521.

¹³⁶³ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1836/φάκ.αακ, ὑποφ.ΙΑ₄ ἔγγρ. τοῦ Consulat de Greece á Genes ἀριθ.81 τῆς 3/10/1836 καὶ ἔγγρ.ἀριθ.5383 ἐσωτερικῆς διανομῆς.

¹³⁶⁴ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, Bollettino dei Casi di Cholera nella Città di Genova, ἔγγρ. ἀριθ.5383.

¹³⁶⁵ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, Bollettino Sanitario dei Casi di Cholera-Morbus, occorsi nella Giurisdizione del Magistrato di Sanità di Genova eccettuata la Città ἔγγρ. τῆς 15/10/1836.

¹³⁶⁶ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. 21/11/1836, ἐπίσης ἔγγρ. ἀριθ. 5382 ἐσωτερικῆς διανομῆς. Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Νέου Λοιμοκαθαρηρίου τῆς Ancona βλ. Martinez V., Il Lazzaretto Nuovo di Ancona, in Vanzan Marchini N.E., (a cura di) Rotte mediterranee e baluardi di sanità, Venezia 2004, σσ.222-229. Γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν Λοιμοκαθαρηρίων Παλαιοῦ, Νέου, Νεωτάτου, τῆς βενετικῆς λιμνοθάλασσας ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Δικηγόρος τοῦ Δημοσίου βλ. I recinti della peste, in Rotte mediterranee...αὐτόθι, σ.206.

¹³⁶⁷ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.880 τῆς 15/10/1836, ἐπίσης ἔγγρ. ἐκ τοῦ Προξενείου τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀγκῶνι ἀριθ.178 τῆς 5^{ης} Ὀκτωβρ. 1836 καὶ ἔγγρ. ἀριθ. 5374 ἐσωτερικῆς διανομῆς.

“Υδρα, δέν ἀναφέρθηκε πουθενά ἡ παρουσία Ἑλλήνων ἰατροῦ πού θά ἐξέταζε τούς Ἑλληνες ναυαγούς, ὑπόθεση πού διαβιβάσθηκε κατόπιν πρωτοβουλίας τῆς Ἑλληνικῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς (Γεωρ. Τζέτζου) σ’ ἓνα δημόσιο ὑγειονόμο¹³⁶⁸.

Ἐπί Μεταβατικῆς Περιόδου διευθετήθηκε ὁμως καί ἓνα μείζονος σημασίας ζήτημα. Ἡ, στά πλαίσια τῆς δημόσιας ὑγείας, σωστή καί ἀσφαλῆς ταφή τῶν νεκρῶν. Μέχρι τότε ὁ ἐνταφιασμός τῶν νεκρῶν στή Βενετία πραγματοποιοῦνταν στόν περίβολο καί στίς αὐλές τῶν ἐκκλησιῶν ἢ καί τῶν οἰκιῶν τῶν θανόντων καί γενικῶς ὅπου ἄλλοῦ ἦταν δυνατόν, ὅπως μαρτυροῦν μέχρι σήμερα τά ὀνόματα τῶν δρομίσκων *Calle dei morti* (ὁδός τῶν νεκρῶν) κοντά στό *San Cassiano*, *Calle del cimitero* (ὁδός κοιμητηρίου) καί *Campo drio il cimitero* (πλατεία ὀπισθεν τοῦ κοιμητηρίου) στήν ἐκκλησία τοῦ *Angelo Raffaele*, καθώς καί τό *Campiello nono o dei morti* (μικρή πλατεία τῶν νεκρῶν) στό *Santo Stefano*. Τό βόρειο τμήμα τῆς πλατείας τοῦ *S. Giacomo del Orto* ὅπου βρισκόταν τό Ἀμφιθέατρο Ἀνατομίας λέγεται *campiello dei morti* πιθανότατα λόγω τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν πτωμάτων πού γινόταν μετά τήν νεκροψία τους ἢ λόγω τῶν ἀσκήσεων τῆς Ἀνατομίας. Ἐκτελοῦνταν δέ ἐπὶ σίως στό ἐν λόγω ἀμφιθέατρο 800 μέ 900 νεκροτομές¹³⁶⁹.

Χῶρος ταφῆς γιά τούς Ἑλληνες καί ἄλλους ὀρθοδόξους εἶχε καθιερωθεῖ τό προαύλιο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ χῶρος αὐτός τοῦ κοιμητηρίου ὑπῆρξε καρπός ἀνεξάντλητων προσπαθειῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ὁμογένειας, πού μαζί μέ τήν ἐκκλησία κατοχυρώθηκε μέ δύο βουῶνες τοῦ πάπα Λέοντος Ι΄ στίς 18 Μαΐου καί 3 Ἰουνίου 1514. Ἔως τότε, λόγω ἔλλειψης χώρου ταφῆς, πολλές φορές οἱ Ἑλληνες ἦταν ἀναγκασμένοι νά ἐνταφιάζουν τούς νεκρούς τους σέ ὀμαδικούς τάφους καί κοινά νεκροταφεῖα καί ἔπειτα ἀφοῦ τούς ξέθαβαν τούς ἔριχναν στή θάλασσα. Εἶναι εὐλογο τό πρόβλημα ὑγειονομικῆς φύσεως πού ἐνέσκηπτε. Οἱ βενετικές ἀρχές ἦταν ἐνήμερες γι’ αὐτό τό γεγονός ἀπό τούς Ἑλληνες *stradioti*, πού μέ αἴτησή τους ζητοῦσαν τή δημιουργία ὀρθόδοξου ναοῦ καί κοιμητηρίου¹³⁷⁰. Ἐν τούτοις τό

¹³⁶⁸ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρα. ἀριθ.37 τῆς 1^{ης} Νοεμβρ.1836, ἐπίσης ἔγγρα. ἀριθ.5483 ἐσωτ. διανομῆς.

¹³⁶⁹ Παπαϊωάννου Α., Οἱ ἐπιγραφές τοῦ Ἑλληνικοῦ Νεκροταφείου στό νησί *San Michele* τῆς Βενετίας, “Θησαυρίσματα” 19(1982), σ.247. Βλ. *Venedig, Stadtplan, Vista Point Verlag, Köln* 2005.

¹³⁷⁰ Τσιγκνάκη Κ., Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Βενετίας (13^{ος}-18^{ος} αἰῶνας) βλ. Μαλτέζου Χ., (ἐπιμ.) Ὁψεις τοῦ Βενετοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ. Ἀρχεαικά τεκμήρια, Ἀθήνα 1983, σ.533. Μαλτέζου Χ., Τό Καμπαναριό τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων στή Βενετία, 416 χρόνια στό *Campo dei Greci*, Βενετία 2008, σ.12.

ἀμμῶδες ἔδαφος τοῦ Campo dei Greci δέν προσφερόταν ποτέ γιά τήν ἐκκαφή τάφων χωρίς τή βοήθεια σπηρικτικῶν καί στεγανωτικῶν μέσων. Ἔτσι τό ταφικό ὄρυγμα ἐσωτερικά ἐπενδυόταν μέ ἕνα στῶμα ἀπό σανίδες καί μέ ἕνα δεύτερο πολτοῦ ἀργιλοκόματος πού δέν ἐπέτρεπε στήν ὑγρασία νά περάσει. Παρ' ὅλα αὐτά κατά καιρούς ἀπαιτήθηκαν μικροεπεμβάσεις συντήρησης λόγω διάβρωσης τοῦ νεκροταφείου πού βρισκόταν στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ Campo καί πίσω ἀπό τό ἱερό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Στίς 10 Σεπτεμβρίου 1748 ἀνατέθηκε στό μέν σιδηρουργό Antonio Verochai ἡ κατασκευή δύο σιδερένιων θυρῶν, στό δέ λιθοξόο Santo Trognion τρεῖς μῆνες ἀργότερα ἡ διαμόρφωση τῆς εἰσόδου τοῦ νεκροταφείου στήν νοτιοανατολική πλευρά τῆς ἐκκλησίας¹³⁷¹. Σέ μιά πόλη ὅμως κτισμένη στό νερό μέ τίς πλημμύρες καί τό συχνό φαινόμενο τῆς acqua alta (πλημμυρίδας), οἱ ἐνταφιασμοί καί μάλιστα διάχυτα σ' ὅλη τήν κατοικημένη πόλη ἀποτελοῦσαν σύν τοῖς ἄλλοις καί πρόβλημα ὑγείας. Τρεῖς μῆνες πρὶν τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἀναστείλει τή λειτουργία του, ὁ Ναπολέων διά τοῦ ὑπ' ἀριθ. 261/7-12-1807 διατάγματος καθόριζε τό ἀδύνατο τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν σέ κατοικημένες περιοχές. Διά τοῦ πέμπτου ἄρθρου τοῦ εἰρημένου διατάγματος τό νησίδιο τοῦ S. Christoforo θά μετατρέποταν σέ Γενικό Νεκροταφεῖο τῆς πόλης¹³⁷². Τό σχετικό ἐπ' αὐτοῦ σχέδιο εἶχε ὑποβάλλει στόν Αὐτοκράτορα ὁ ἀρχιτέκτονας Giannantonio Selva¹³⁷³, ὁ ὁποῖος τό 1792 εἶχε ἀποπερατώσει καί τό Teatro la Fenice. Μέ μιά ἐπιχορήγηση 100.000 λιρῶν τό νεκροταφεῖο σέ μιά διετία ἦταν ἔτοιμο¹³⁷⁴ καί τό 1813 δόθηκε πρὸς χρήση.

Τήν ἴδια χρονιά ἡ Κοινότητα πῆρε τό δικαίωμα ἐνταφιασμοῦ τῶν Ἑλλήνων στό νεκροταφεῖο αὐτό τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου, γι' αὐτό συγχρόνως οἱ ἐνταφιασμοί στόν προαύλιο χῶρο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μειώθηκαν στό

¹³⁷¹ Λιάτα Ε., Μνεῖες θανάτων Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ἀπό τά ταμιακά βιβλία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος τῶν ἐτῶν 1536-1576, "Θησαυρίσματα" 11(1974), σσ.201-202, Καραγιάννη Οὐρ. Συμφωνητικά γιά ἐργασίες ἀνακαίνισης καί συντήρησης στό Campo dei Greci κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18^{ου} αἰ., "Θησαυρίσματα" 30(2000), σσ.440, 453.

¹³⁷² Παπαϊωάννου Α., Οἱ ἐπιγραφές... ὅ.π., σ.247.

¹³⁷³ Manno A., Venchierutti M., Codato P., I tesori di Venezia ὅ.π., σ.585.

¹³⁷⁴ Norwich J.J. Βενετία ἡ παραδεισένια πόλη, σ.54.

ελάχιστο. Τό 1868 διά πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου ἀπαγορεύτηκε ὁ ἐνταφιασμός στους περιβόλους τῶν ἐκκλησιῶν, πράγμα πού ἴσχυσε καί στήν Κωνσταντινούπολη¹³⁷⁵. Ἀπό τοῦ 1825 λόγω τῶν αὐξημένων ἀναγκῶν ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται ὡς νεκροταφεῖο καί τό νησί τοῦ San Michele πού ἦταν κοντινό καί μεγαλύτερο αὐτοῦ τοῦ San Christoforo. Τό νησί αὐτό μέ τήν ἐκκλησία τοῦ San Michele arcangelo πού εἶχε κτισθεῖ τό 1221 καί ἀνακαινισθεῖ τόν 15^ο αἰώνα ἀπό τό Mauro Codussi, μέχρι τό 1810 ἀποτελοῦσε τό κέντρο ἑνός ἀπό τά σημαντικότερα ἀβαεῖα τῆς Βενετίας. Ἡ χρησιμότητά του γιά τό Δῆμο τῆς Βενετίας διαφάνηκε ὅταν ἀπό τό 1816 καί ἔξῃς ἔμεινε ἀκατοίκητο¹³⁷⁶. Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1835 τά δύο νησιά συνενώθηκαν διά προσχωμάτων καί ἀπέτελεσαν πλέον τό ἐνιαῖο νεκροταφεῖο τοῦ San. Michele, τό ὁποῖο καί δόθηκε πρὸς χρήση στίς 12 Αὐγούστου 1839.

Τό 1876 ἡ Ἑλληνική Κοινότητα ἀπόκτησε καί ἐδῶ τό δικαίωμα ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν τῆς καί μάλιστα καταγῆς καί ὄχι σέ ἐπιτοίχιους τάφους ὅπως οἱ καθολικοί. Τῆς παραχωρήθηκε γι' αὐτό ἕνας κῶρος στήν ἀνατολική πλευρά, δίπλα στόν τομέα τῶν Εὐαγγελικῶν ὁ ὁποῖος μετατράπηκε σέ ὀρθόδοξο ἑλληνικό κοιμητήριο. Ἀπό τίς 30 Αὐγούστου 1884 ἄρχισε νά λειτουργεῖ καί τό ἐντός τοῦ Ἑλληνικοῦ Νεκροταφείου οἰκοδομηθέν παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου¹³⁷⁷. Ἔτσι ἡ Βενετία πού διά μέσου τῶν αἰῶνων ἔκρυβε στους κόλπους τῆς ἕνα διάσπαρτο νεκροταφεῖο, μετέφερε πλέον ἐκτός πόλεως τούς νεκρούς τῆς, σ' ἕνα νησί-κοιμητήριο εἰδικά διαμορφωμένο γιά τίς ἀνάγκες αὐτές. Μαζί μέ τήν πόλη καί ἡ Κοινότητα ἔλυσε ἕνα πρόβλημα μείζονος ὑγειονομικῆς σημασίας, λόγω τῆς διαρκοῦς ἐκ

¹³⁷⁵ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σσ.84, 185, Τρομπούκη Κ., Ἡ Ἑλληνική Ἱατρική στήν Κωνσταντινούπολη 1856-1923, ὁ.π., σ.191.

¹³⁷⁶ Manno A., Venchierutti M., Codato P., ὁ.π., σ.582.

¹³⁷⁷ Παπαϊωάννου Α., ὁ.π., σσ.247-249, Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.64.

τῆς ὑγρασίας διάβρωσης τῶν τάφων καί τῶν ἀπανταχοῦ κυκλοφορούντων ὑδάτων τῶν καναλιῶν καί τῆς λιμνοθάλασσας.

Θαλάσσια καί πόσιμα ὕδατα ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν βασικώτατοι συντελεστές τῆς Δημόσιας Ὑγείας. «Ἡ Βενετία εἶναι στό νερό ἀλλά δέν ἔχει νερό», Venezia é in acqua ma non ha acqua, εἶχε πει κάποτε ὁ Marin Sanudo καί εἶχε ἀπόλυτο δίκιο, ἀναφερόμενος στά πόσιμα ὕδατα τῆς πόλης τῶν τεναγῶν¹³⁷⁸. Γιά τό πόσιμο νερό τους οἱ πρῶτοι Βενετοί διεύρυναν ἀπλῶς τά ὑπάρχοντα φρέατα, φθάνοντας στόν ὑδροφόρο ὀρίζοντα πού συχνά ἔφτανε κάτω ἀπό τίς ἀμμώδεις ἀκτές. Μέ τά χρόνια τά φρέατα-δεξαμενές κατασκευάζονταν ἐπί τῆ βάσει ὀργανωμένων καί ἐξειδικευμένων σχεδίων. Τήν εὐθύνη κατασκευῆς τῶν φρεάτων-δεξαμενῶν πόσιμου ὕδατος εἶχε μία τριμελής ὁμάδα πατρικίων, Συνηγόρων τοῦ Δημοσίου (Avogadori di Comun), ἐνῶ ἡ εὐθύνη γιά τήν καταλληλότητα τοῦ πόσιμου ὕδατος καί ἡ συντήρηση καί καθαρισμός τῶν φρεάτων ἀνῆκε στους Προνοπές ἐπί τῆς Ὑγείας (Pronveditori alla Sanita)¹³⁷⁹. Στίς 31 Μαΐου 1727 δημοσιεύθηκε προκήρυξη τοῦ Ὑπουργείου Ὑγείας, διά τῆς ὁποίας γίνονταν γνωστά τά δημόσια φρέατα πόσιμου ὕδατος στή Βενετία καθώς καί οἱ κατά περιοχή ὑπεύθυνοι γιά τόν καθαρισμό καί προστασία τους.

Ἡ περιφέρεια τοῦ Castello, κατ' ἐξοχήν συνοικία τῶν Ἑλλήνων, διέθετε 16 ὑδροφόρες περιοχές μέ 29 φρέατα καί 326 ὑπεύθυνους καθαρισμοῦ καί προστασίας¹³⁸⁰. Τό πιό κοντινό σημεῖο δημόσιας παροχῆς ὕδατος γιά τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἦταν στή μικρή πλατεία τοῦ Campiel della Fraterna στή συμβολή τῶν ὁδῶν Calle dei Greci (δρομίσκος τῶν Ἑλλήνων) καί Salizada dei Greci (λιθόστρωτο τῶν Ἑλλήνων), τῆς περιοχῆς τοῦ S. Antonino. Τό φρέαρ μέ τίς νυχθημερόν ἀναβρῦζουσες κρῆνες του, λειτουργεῖ ἀκόμη καί σήμερα.

¹³⁷⁸ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di paure e voluttà, ὁ.π., σ.33.

¹³⁷⁹ αὐτόθι, σ.36. Γιά τό ρόλο τῶν Avogatori di Comun βλ. καί Boerio ὁ.π., σ.52.

¹³⁸⁰ Proclama a stampa del Magistrato alla Sanita pubblicato il 31 Maggio 1727 πρβλ. Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.36.

Σέ τακτά διαστήματα τό Ἐπιμελητεῖο Ἐπιχειρήσεων Διενεργεῖ δειγματοληψίες γιά τόν ἔλεγχο τοῦ πόσιμου ὕδατος πού ἦταν ἀντικείμενο τοῦ Κολλεγίου τῶν Παθολόγων τῆς Ραδονα, τοῦ ἰδίου τῆς Βενετίας ἀλλά καί τοῦ Ἀρχιάτρου τοῦ Ἐπιμελητεῖου¹³⁸¹.

Τό πρόβλημα ἐπιμόλυνσης τῶν ὑπόγειων, ἐπίγειων καί πόσιμων ὑδάτων στή Βενετία εἶχε βαθιά τίς ρίζες του μέσα στό χρόνο. Οἱ Βενετικές στέρνες καί δεξαμενές πολλές φορές διαδραμάτιζαν ρυθμιστικό ρόλο στήν ὑγεία ὁλόκληρης τῆς πόλης πού εἶχε οἰκοδομηθεῖ στά τεράστια. Συχνά μετά ἀπό μεγάλη πλημμυρίδα τά νερά ξεπερνοῦσαν τό ἐπίπεδο αὐτῶν τῶν δεξαμενῶν (*pilele e cisterne veneziane*) καί ὡς ἐκ' τούτου ἀναμιγνύονταν μέ τά πόσιμα ὕδατα τά ὁποῖα καί ἐπιμόλυναν. Ἐκτός αὐτοῦ ὅμως διάβρωναν καί τό ἐσωτερικό τους τοίχωμα ἀπό ἄργιλο, μέ τόν ὁποῖο ἐπενδύονταν καί οἱ τάφοι ἐσωτερικά. Ἡ πανώλη τοῦ 1576 καταλογίστηκε στήν ἐκσεσημασμένη πλημμυρίδα πού εἶχε προηγηθεῖ καί ἐπιμολύνει τά πόσιμα ὕδατα τῶν φρεάτων¹³⁸². Πενήντα χρόνια ἀργότερα (1626), μετά ἀπό παρόμοιο φαινόμενο "φουσκοθαλασσιᾶς", οἱ Προνοπῆς ἐπί τῆς Ἐπιχειρήσεων ὄρισαν ἕναν εὐγενή καί ἕναν πολίτη ἀπό κάθε συνοικία νά ἐπιβλέπουν τίς ἐργασίες κένωσης καί καθαρισμοῦ τῶν φρεάτων. Ἐναν αἰῶνα μετέπειτα (1724), τό Ἐπιμελητεῖο Ἐπιχειρήσεων κινητοποίησε ἕνα μηχανισμό ἄμεσης παρέμβασης, γι' αὐτές τίς περιπτώσεις δημόσιου κινδύνου. Ἡ ὁμάδα καθαρισμοῦ πλατειῶν καί φρεάτων σέ στιγμές ἔκτακτης ἀνάγκης ἐξοπλιζόταν ἀπό τό ναυπηγεῖο (*Arsenale*) μέ εἰδικούς σωλῆνες καί ἀντλίες (*gorne e trompe*) πρὸς ἀπάντληση καί καθαρισμό τῶν φρεάτων¹³⁸³. Γι' αὐτές τίς ἐπιμολύνσεις εἶχαν ἐνοχοποιηθεῖ καί οἱ μικροπωλητές πού τοποθετοῦσαν τά ἐμπορεύματά τους πάνω στά φρέατα, καί σκέπαστρα τῶν δεξαμενῶν. Ἐπῆρχαν 1041 τέτοιοι μικροπωλητές καί ἀχθοφόροι σέ 63 παραφρεάτιες θέσεις, ἐνῶ τά δημόσια

¹³⁸¹ Vanzan Marchini N.E., *Luoghi...* ὁ.π., σ.41.

¹³⁸² αὐτόθι, σ.37.

¹³⁸³ αὐτόθι, σ.37.

φρέατα ἀνέρχονταν σέ 124. Γι' αὐτό καί τό Ὑπουργεῖο μέ τή προκήρυξη τῆς 31^{ns} Μαΐου 1727 καθόριζε ἐπακριβῶς τίς θέσεις τῶν μικροπωλητῶν οὕτως ὥστε νά ἀποφεύγονται ἡ συλλογή ἀπορριμάτων ἀφενός καί ἡ ἐπιμόλυνση τῶν ὑδάτων ἀφετέρου¹³⁸⁴. Πολλές φορές ἡ κατάσταση συντήρησης αὐτῶν τῶν δεξαμενῶν καί φρεάτων πού παρέμεναν κλειστά γιά μεγάλο διάστημα ἦταν ὑγειονομικῶς ἀπαράδεκτη. Χαρακτηριστική ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρξε ἡ περίπτωση δύο νεαρῶν καθαριστῶν πού ἀνασύρθηκαν νεκροί λόγῳ αἰσθητῆς ἔλλειψης ἀέρα ἢ ἐξ' αἰτίας τῆς βαρύτατης δυσωδίας, ὅπως ἀποφάνθηκε ὁ ἀρχίατρος Giovanni Domenico Santorini¹³⁸⁵.

Κατά τή διάρκεια τοῦ 19^{ου} αἰῶνα γίνονταν συζητήσεις γιά τή συστηματική ἄρδευση τῆς Βενετίας καί ἡ ὅλη ὑπόθεση κωλυσιεργοῦσε σέ ἐνδοιασμούς προτίμησης μεταξύ τῆς ποιότητας τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Brenda ἢ τοῦ Sile. Γεγονός πάντως εἶναι ὅτι καθ' ὅλον τόν 19^ο αἰῶνα μοναδική πηγή ὑδάτινων πόρων, ἀλλά καί κέντρο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς Βενετίας ἀποτελοῦσαν τά βενετικά φρέατα. Καί αὐτό ἕως τήν 23ⁿ Ἰουνίου 1884 ὅταν ἔγιναν τά ἐγκαίνια ἐγκατάστασης τῆς Ἐταιρείας Ὑδάτων. Ἀπό τότε τά βενετικά φρέατα ἀποτελοῦν τόν πιό ἀξιόλογο ὠραϊσμό τῶν πλατειῶν τῆς Βενετίας¹³⁸⁶.

Δύο χρόνια πρὶν τήν εἴσοδο τοῦ Ναπολέοντα στή Βενετία ὁ Ὑπουργός ἐπί τῆς Ὑγείας διέταξε τήν κατασκευή στή βάση κάθε φρέατος μιᾶς μικρῆς γούρνας μέ νερό γιά τά διερχόμενα σκυλιά, ἡ καθαριότητα τῆς ὁποίας θά ἦταν ὑποχρέωση τῶν εἰρημένων ἀχθοφόρων. Αὐτές οἱ γούρνες μέ νερό ἀποτελοῦσαν συγχρόνως καί μιᾶ πρακτική μέθοδο διάγνωσης τῆς λύσσας τῆς ὁποίας τά αἶτια καί ἡ θεραπεία ἦταν μέν ἀκόμη ἄγνωστα ἀλλά ἡ

¹³⁸⁴ Αὐτόθι, σ.37.

¹³⁸⁵ αὐτόθι, σ.38.

¹³⁸⁶ αὐτόθι, σ.40, βλ. καί Tiepolo M.F., L' azione del Magistrato, in Difesa della Sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, catalogo, 23 Giugno-30 Settembre 1979, Venezia 1979, σσ.54-55.

σημειολογία τῆς νόσου σέ ὄλους γνωστή¹³⁸⁷. Καί τοῦτο διότι ὁ ἰός πλήττοντας ὀρισμένες περιοχές τοῦ ἐγκεφάλου δημιουργοῦσε στό ζῶο μία φρενήρη ὑπερδιέγερση καί παθολογική ὑπερκινητικότητα πού τό ὠθοῦσε νά δαγκώνει τά πάντα γύρω του. Παράλληλα ὅμως μέ τήν εἰκόνα τοῦ “δαιμονισμένου σκύλου” οἱ ἄνθρωποι παρατηροῦσαν καί μία ἔντονη σιαλόρροια πού ὀφείλεται στή φυγόκεντρο μετακίνηση τοῦ ἰοῦ ἀπό τόν ἐγκέφαλο στή νευροβριθή περιοχή τῶν σιαλογόνων ἀδένων. Τά δύο αὐτά συμπτώματα ὑπερδιέγερσης καί ὑπερσιαλισμοῦ συμπλήρωνε καί ἓνα τρίτο περίεργο ἀλλά καταλυτικό γιά νά πείσει τούς Βενετούς ὅτι τό ζῶο ἔπασχε ἀπό rabbia (λύσσα). Ἦταν τό σύμπτωμα τῆς ὑδροφοβίας. Ἡ θέα καί μόνο τοῦ νεροῦ στό μολυσμένο ἄνθρωπο ἐπί παραδείγματι, δημιουργεῖ μία ἔντονη ἀντανακλαστική σύσπαση τοῦ διαφράγματος ἀλλά καί τῶν ἐπικουρικῶν ἀναπνευστικῶν μυῶν, μέ ἀποτέλεσμα ἀναπνευστική καί γενικευμένη δυσφορία. Ἔτσι ὅταν τά ὑπερκινητικά καί ὑπερσίαλα σκυλιά διερχόμενα ἀπό τίς πλατεῖες μέ τά φρέατα, ἀντί νά ξεδιψάσουν σίς γουρνίτσες τους “τρελλαίνονταν” στή θέα καί μόνο τοῦ νεροῦ, ἔπειθαν τίς ἀρχές γιά τή νοσηρότητά τους καί ἔσπευδαν νά τά ἐξοντώσουν. Στό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο δέν ἦταν ἄγνωστες οἱ περιπτώσεις “δήγματος κυνός”, ἀφοῦ κατά τήν Πρώτη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου εἶχε νοσηλευθεῖ ἡ ἑβδομηνταπεντάχρονη Eudocia dalla Canea μέ δήγματα κυνός στό πρόσωπο¹³⁸⁸. Ἀλλά καί ἀργότερα τό 1853 ἐπί Δευτέρας Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου ὑπῆρξαν περιπτώσεις νοσηλείας ὅπως φαίνεται ἀπό τό ἰατρικό πιστοποιητικό τοῦ χειρουργοῦ Giovanni Battista Marta τῆς 7^{ης} Μαΐου 1853. Τότε, ὁ δεκατετράχρονος Ἀθανάσιος Μαντᾶς, πού ἦταν καμαρότος στό ἱστιοφόρο “Napoleone Lodovico” τοῦ πλοιάρχου Ἀνδρέα Καραγιάννη, εἶχε δεχθεῖ δάγκωμα ἀπό τό δικό τους σκυλί τῆς Βάρδιας, τό ὁποῖο ὅμως ἦταν ὑγιές καί δέν ἐμφάνιζε σημεῖα ὑδροφοβίας¹³⁸⁹.

¹³⁸⁷ Vanzan Marchini N.E., Luoghi...ὁ.π., σ.38.

¹³⁸⁸ Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., A.C.S.An., ὁ.π., ἀπ.πρ. 868.

¹³⁸⁹ E.I.B., N.A., Miscelanea Ospedale 1851-1862, Filza fedi mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale, f.24^τ. Γενικά γιά τή λύσσα βλ. καί Hattwick

10. ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

α) ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ

Διοικητής του Νοσοκομείου υπήρξε πάντα ο έκαστοτε Πρόεδρος της Κοινότητας¹³⁹⁰. Αυτό σημαίνει ότι όπως κάθε χρόνο η Κοινότητα άλλαζε Πρόεδρο έτσι και τό Νοσοκομείο.

Κατά την είσοδο του Ναπολέοντα στη Βενετία στις 16 Μαΐου 1797 διοικητής του Νοσοκομείου ήταν ο έξ' Ίωαννίνων καταγόμενος έμπορος και κτηματίας Γεώργιος Βασιλείου, επί θητείας του οποίου έλαβε χώρα και η πρώτη καθεστωτική αλλαγή μεταξύ Γάλλων και Αυστριακών. Έτσι κατά την Πρώτη Αυστριακή Κατοχή (9/1/1798-19/1/1806) μέ χωλαίνουσα ήδη τή λειτουργία του Φλαγγίνειου Θεραπευτήριου οί διευθυντές του κατά τή χρονική τάξη ήταν:¹³⁹¹ Δημήτριος Πάσχος, Κων/νος Καβάκος, Σπυρίδων

M.A.W., Rabies in Wyngaarden and Smith Cecil Textbook of Medicine, Philadelphia, London, Toronto, Mexico City, Rio de Janeiro, Sydney, Tokio 1985, σσ.2132-2135, Baer G.M., (ed.) The natural History of Rabies, Vols.I and II, Academic Press, New York 1973, Vanzan Marchini N.E., Luoghi...δ.π., σ.38, Nath A., Berger J., Λύσσα, βλ. Goldman L., Bennett J.C., Cecil Νοσολογία τ.3, Άθήνα 2003, σσ.3061-3062. Η συμπτωματολογία της λύσσας ήταν γνωστή από την Άρχαιότητα όπως δείχνουν τά κείμενα του Έρμη του Τρισμέγιστου «... εάν δέ υπό μαινομένου κυνός δηχθῆ τις και γενόμενος υδροφόβος τό ποτόν μή λαμβάνη...» πρβλ. Έρμη Τρισμέγιστου Μαγικά: Κυρανίδες, Κάκτος, Άθήνα 2001, τ.IV, Α' 105-110.

¹³⁹⁰ Μπαρτσόκα Χ., Τό Έλληνικό Νοσοκομείο της Βενετίας. Περίοδος Β' Νοσοκομείο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1797-1905) "Materia Medica Graeca" τόμ.11 τεύχ. 5(1983),...σσ.453-454.

¹³⁹¹ Βελούδου Ι., Έλλήνων ορθοδόξων αποικία εν Βενετία δ.π., σσ.189-191. Ξανθοπούλου-Κυριακού Ά., Η Έλληνική Κοινότητα της Βενετίας (1797-1866), δ.π., σσ.223-225.

Κολοβός, Σπυρίδων Τσιγγιλάρας, Αντώνιος Λαβράνος, Νικόλαος Αναστασίου, Δημήτριος Λαζάρου καί Αντώνιος Γ. Νιννής.

Ένάμιση μήνα μετά τήν ἔναρξη τῆς Δεύτερης Γαλλικῆς Κατοχῆς (19/1/1806-19/4/1814) διοικητής τοῦ Νοσοκομείου ἐξελέγη ὁ Κων/νος Καβάκος (7/3/1806), ἐνῶ ὁ ἐπόμενος αὐτή τήν περίοδο διοικητής τοῦ Νοσοκομείου ὑπῆρξε ὁ Ἄνδρέας Τσιτσέλης. Ὁ τελευταῖος ἐπωμίσθηκε τό θλιβερό χρέος τήν ἡμέρα λήξης τῆς θητείας του (4 Μαρτίου 1808) νά ἀναστείλει ἐπ' ἀόριστον καί τή λειτουργία τοῦ Θεραπευτηρίου. Κατά τή σύσκεψη τῆς Ἀδελφότητας τήν ἴδια ἡμέρα ὁ τέως πλέον Πρόεδρος Ἄνδρέας Τσιτσέλης καί ὁ Κων/νος Ναράτζης ἀνέλαβαν τή συντήρηση καί φροντίδα τοῦ κτιρίου καί τή μετατροπή του σέ Ἄσυλο¹³⁹².

Β) ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ

Ἡ ὄντοπτα τοῦ Θεραπευτηρίου Φλαγγίνη ὡς Νοσοκομεῖο μετά τήν πτώση τῆς Βενετίας ἀντεξε ἔντεκα χρόνια. Ἐντεκα διαφορετικά ἄτομα ἦταν καί οἱ ἐκάστοτε πρόεδροί του (ἐννέα λόγω ἐπανεκλογῆς τοῦ Καβάκου). Κατά τό δεύτερο μέρος τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου (4/3/1808-5/12/1845) τό κτίριο εἶχε μετατραπεῖ σέ Πτωχοκομεῖο (ἄσυλο). Καί μ' αὐτή τήν ιδιότητα ὅμως ἀνῆκε σέ κάποια ἐνδοκοινωνική διεύθυνση μέ διοικητή τόν ἐκάστοτε Πρόεδρο τῆς Κοινότητας. Ἀπό τούς δεκαοκτώ Προέδρους τῆς Κοινότητας (ἄρα καί τοῦ Πτωχοκομείου) ὁ Ἄγγελος Φορέστης διετέλεσε πέντε φορές Πρόεδρος, τέσσερις ὁ Σπυρίδων Καλούτσης, τρεῖς φορές ὁ Ἰωάννης Παπαδόπουλος καί ἀπό δύο οἱ Ἰωάννης καί Χρῆστος Νιννής, Ἰωάννης Χαλικιόπουλος, Ἄνδρέας Τσιτσέλης, Νικόλαος Βίδας, Γεώργιος Τζέτζος, Σπυρίδων Λαβράνος, Ἄγγελος Γιαλλινάς, Ἀιμίλιος καί Κων/νος Τυπάλδος. Ὁ τελευταῖος διοικητής τοῦ Πτωχοκομείου Νικόλαος Βίδας ἔτυχε

¹³⁹² Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., αὐτόθι, σ.202.

τῆς μεγάλης χαρᾶς νά διατελέσει καί πρῶτος διοικητής τοῦ νεότευκτου Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ.

Ἀκόμη καί ὅταν ὁ Ὕθων Βασιλεύς τῶν Ἑλλήνων μέ τό ἔγγραφο τῆς 30^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 τόν ἐξέλεξε Πρόξενο τοῦ Βασιλικοῦ Προξενείου στή Βενετία, στή θέση τοῦ Γεωργίου Τζέτζου ὁ ὁποῖος ἀπολύθηκε, γιά τή «...δειχθείσαν ὀλιγωρίαν ἀπέναντι τῆς ἀνωτέρας αὐτοῦ ἀρχῆς...»¹³⁹³ ὁ Νικόλαος Βίδας λίγο μετά θά προτιμήσει τή διεύθυνση τοῦ Πτωχοκομείου μαζί μ' αὐτήν τῆς Κοινότητος¹³⁹⁴.

Γνωρίζοντας τά προβλήματα τῶν ὑπερηλίκων στό Πτωχοκομείο (ὁ ἴδιος ἦταν ὁ8 ἐτῶν) προτίμησε ἀπλά καί ταπεινά νά μείνει δίπλα τους. Παράλληλα ἀπέστειλε αὐθημερόν δύο ἐπιστολές πρὸς τόν Πρόξενο Παπιολάκη στήν Τεργέστη πού ἤδη ἔσπευδε στή Βενετία, γιά νά τοῦ παραδώσει τά ἀρχεῖα καί τίς σφραγίδες τῆς ἐκεῖ Προξενικῆς Ἀρχῆς. Μιά τρίτη ἐπιστολή ἀπευθύνθηκε πρὸς τό Βασιλέα μέσω τῆς Γραμματείας ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σχέσεων τῆς Ἐπικρατείας. Καί στίς τρεῖς ἐπιστολές του ὁ Βίδας δικαιολόγησε τήν ἄμεση παραίτησή του λόγῳ «...συναισθήσεως ἀνικανότητος ἐπίσης τοῦ πολυπλόκου τῶν τήν προσωπικήν του ἐπιστάσιαν ἀπαιτούντων ἀσχολημάτων, ἀλλά κυρίως λόγῳ τοῦ προβεβηκότος τῆς ἡλικίας...»¹³⁹⁵.

Ὁ Παπιολάκης ἔσπευσε στή Βενετία γιά νά μή μείνει ἀκέφαλη ἡ Προξενική Ἀρχή, ἐπίσης γιά νά προστατεύσει ἀρχεῖα καί σφραγίδες τοῦ

¹³⁹³ Πρβλ. Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1843/φάκ.37, ὑποφ.10, ἔγγρ. ἀριθ.3444 τῆς 30^{ης} Σεπτ.1843, Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.3889 τῆς 25^{ης} Ὀκτωβρ. 1843 Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς Sa Majesté Le Roi ἀριθ.3377 τῆς 26 Septembre 1843.

Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1843/φάκ.37, ὑποφ.10 ἔγγρ. "Ὕθωνος ἐλέω Θεοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος" τῆς 30/9/1843.

¹³⁹⁴ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.225.

¹³⁹⁵ πρβλ. Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1843/φάκ.37, ὑποφ.10, 2 ἔγγρ. τῆς 25/10/1843 καί ἔγγρ. τῆς 1/11/1843.

Προξενείου καί γιά νά τακτοποιήσει – ἔμπειρος ὢν ἀπό τό ἀκμάζον ἐλεύθερο λιμάνι τῆς Τεργέστης – τά ἀποδημητήρια ἔγγραφα τῶν ἐλληνικῶν πλοίων. Οἱ ὑγειονομικές λιμενικές ἀρχές τῆς Βενετίας προέβαιναν σέ ἐξονυχιστικούς ἐλέγχους στά ἀποπλέοντα πλοῖα καί χωρίς παρουσία προξένου τά συμφέροντα τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἦταν ἐπισφαλή.

Ἀπό τή Βενετία ἐνημέρωσε τόν ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί τῶν Ἐξωτερικῶν Σχέσεων Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, Πρόεδρο τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Α. Μεταξᾶ, προτείνοντας, στή θέση τοῦ ἀνένδοτου Νικολάου Βίδα, γιά προξένους, τούς Ἰωάννη Παπαδόπουλο, Ἄγγελο Φορέστη, Αἰμίλιο Τυπάλδο καί Σπυρίδωνα Οἰκονόμου¹³⁹⁶, ἐπέστρεψε δέ στήν Τεργέστη λόγῳ τῶν ἐκεῖ προξενικῶν του ὑποχρεώσεων¹³⁹⁷.

Ἐνεργοποιήθηκε ὅμως καί πάλι γιά νά ἀναλάβει ἔστω καί προσωρινά τή διεύθυνση τοῦ Προξενείου, ἐπειδή ὄντας ἀκέφαλο καί μέ τόν Βίδα ἀνένδοτο, κινδύνευε νά κλείσει¹³⁹⁸. Τήν 4^η Ἰανουαρίου 1844 ὁ πρόξενος τῆς Ἑλλάδας ἐν Βιέννῃ Βαρῶνος Γεώργιος Σίνας ἔλαβε ἐπισήμως ἐντολή ἀπό τήν Καγκελλαρία τοῦ Πρίγκιπος Meternich, γιά τήν ἀνάληψη προσωρινῶς τοῦ Προξενείου τῆς Βενετίας ἐκ μέρους τοῦ Παπιολάκη¹³⁹⁹, ἐντολή πού δόθηκε ἀμέσως περαιτέρω ἀπό τό Σίνα στίς ἀρχές Τεργέστης καί Βενετίας¹⁴⁰⁰. Ὁ Παπιολάκης θά ἀναλάμβανε ἀφήνοντας ὑπεύθυνο στό ἐν Τεργέστη

¹³⁹⁶ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 25/10/1843.

¹³⁹⁷ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 18/11/1843.

¹³⁹⁸ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.1000 τῆς 25/11/1843, ἔγγρ. τῆς 9/12/1843, ἔγγρ. ἀριθ.318 τῆς 30/10/1843, Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. τῆς 25/10/1843 ὅπου «...ὁ Κύριος Βίδα ἀποφασιστικῶς δέν ἐνέδιδεν οὐδέ προσωρινῶς νά δεχθῆ τήν διεύθυνσιν τοῦ Προξενείου...» καί παρακάτω «...τήν παραίτησιν τοῦ κυρίου Ν. Βίδα τήν ὁποίαν ἐστάθη ἀδύνατον νά ἐμποδίσωσιν οὐδ' αἱ ἐπανειλημμένα προτροπαί τῶν φίλων του οὐδ' αἱ παρατηρήσεις μου (Παπιολάκη)...».

¹³⁹⁹ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1844/φάκ.37, ὑποφ.10, ἔγγρ. ἀριθ.1 τῆς 4/1/1844.

¹⁴⁰⁰ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αὐτόθι, ἔγγρ. ἀριθ.6 τῆς 7/1/1844.

Προξενείο τό γραμματέα του Ά. Δημόπουλο¹⁴⁰¹. Μετά από ένα μήνα ό Δημήτριος Παπιολάκης, άφοϋ ένημέρωσε τόν επί του Βασιλικού Οΐκου καί επί τών Έξωτερικών Σχέσεων Γραμματέα, άναχώρησε γιά τήν Τεργέστη άφοϋ πρότεινε άντικαταστάτη του τόν έν Βενετία Σπυρίδωνα Βελοϋδο ύπάλληλο του Προξενείου, ό ίδιος δέ θά συνέχιζε ώς Πρόξενος προσωρινά μέχρι διορισμού άλλου¹⁴⁰². Ένα μήνα μετά, κάθε έλπίδα γιά τήν άνάληψη του Προξενείου από τό Βίδα έξανεμίστηκε, άφοϋ επισήμως έξελέγη στή διοίκηση της Κοινότητας καί του Πτωχοκομείου¹⁴⁰³. Οπότε μέ νεώτερο έγγραφο του Όθωνα έπανεξελέγη στό Προξενείο ό Γεώργιος Τζέτζος¹⁴⁰⁴. Ακολουθήσαν ένημερώσεις του Έπουργού επί τών Έξωτερικών Σχέσεων Σπυρίδωνα Τρικούπη από πλευράς τών δύο προξένων Βιέννης καί Τεργέστης, γιά τό τυπικό άναγνώρισης καί άνάληψης της προξενικής θέσης του Τζέτζου έκ μέρους τών αυστριακών αυτοκρατορικών άρχων¹⁴⁰⁵.

Μεταξύ του Έπουργού Έξωτερικών Σπυρίδωνα Τρικούπη καί του έπανεκλεγέντος Προξένου στή Βενετία Τζέτζου άντηλάγησαν δύο έπιστολές συμβουλευτική από τόν πρώτο, ευχαριστήρια από τό δεύτερο, ένω ό Σπυρίδων Βελοϋδος θά αναλάμβανε χρέη γραμματέα του Προξενείου¹⁴⁰⁶.

Τήν 23^η Οκτωβρίου 1844 ό Πρόξενος στή Βιέννη Βαρώνος Γεώργιος Σίνας μέ έπιστολή του πληροφοροϋσε τό Στρατηγό καί Έπουργό επί του Βασιλικού Οΐκου καί επί τών Έξωτερικών Ιωάννη Κωλέττη ότι ή αυτοκρατορική αυστριακή κυβέρνηση έξέδωσε τό εκτελεστήριο άναγνώρισης της Προξενικής εκλογής Τζέτζου καί ότι θά του άποσταλεί καί τό αντίστοιχο δίπλωμα¹⁴⁰⁷.

¹⁴⁰¹ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αυτόθι, έγγρ. άριθ.78 της 8/1/1844.

¹⁴⁰² Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αυτόθι, έγγρ. άριθ.4 της 8/2/1844.

¹⁴⁰³ Ξανθοπούλου-Κυριακού Ά., ό.π., σ.225.

¹⁴⁰⁴ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., 1844/φάκ.37, ύποφ.10, έγγρ. της 21/5/1844.

¹⁴⁰⁵ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αυτόθι, έγγρ. άριθ.147 της 18/6/1844, έγγρ. άριθ.42 της 22/6/1844.

¹⁴⁰⁶ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αυτόθι, έγγρ. άριθ.1885 της 6/6/1844, έγγρ. άριθ.2 της 24/6/1844.

¹⁴⁰⁷ Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ., αυτόθι, έγγρ. της 23/10/1844.

Μέ αὐτά τὰ γεγονότα ἐπῆλθε καί πάλι ἰσορροπία στά πράγματα τῆς Κοινότητος, κατὰ τό πέρας τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη. Ἔτσι τό μὲν Προξενεῖο τῆς Ἑλλάδος στή Βενετία ἀπέκτησε τόν Πρόξενό του, ἡ δέ Κοινότης καί τό Πτωχοκομεῖο τόν Πρόεδρό τους.

Ὁ Νικόλαος Βίδας ἐξελέγη δύο συνεχόμενες φορές Πρόεδρος τοῦ Πτωχοκομείου, κλείνοντας ἔτσι τή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Φλαγγίνειου Θεραπευτηρίου ὅπως φαίνεται ἀπό τόν ἀναλυτικό πίνακα τῶν διοικητῶν Κοινότητος καί Ἀσύλου.

Πίνακας τῶν Διοικητῶν τοῦ Φλαγγίνειου Νοσοκομείου καί τοῦ Πτωχοκομείου τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου¹⁴⁰⁸.

ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ

α/α	Ἡμέρα ἐκλογῆς	Ὄνοματεπώνυμο	Τόπος καταγωγῆς	Ἐπάγγελμα
1)	3/3/1797	Γεώργιος Βασιλείου (1759 περίπου- 1834)	Ἰωάννινα (Βενετία)	Κτηματίας καί ἔμπορος
2)	23/2/1798	Δημήτριος Πάσχος (1752 περίπου- 1826)	Ἰωάννινα	Ἐμπορος
3)	15/3/1799	Κων/νος Καβάκος (1774 περίπου- 1832)	Χίος (Βενετία)	Ἐμπορος
4)	18/3/1800	Σπυρίδων Κολοβός	Ἰωάννινα	Ἐμπορος
5)	3/3/1801	Σπυρίδων Τσιγγριλάρας (- 1810)	Ναύπλιο	Ἐμπορος
6)	12/3/1802	Ἀντώνιος Λαβράνος (1763 περ.- 1824)	Κέρκυρα	Ἐμπορος
7)	4/3/1803	Νικόλαος Ἀναστασίου (1767περ.- 1836)	Ἰωάννινα (Βενετία)	Ἐμπορος καί κτηματίας
8)	23/3/1804	Δημήτριος Λαζάρου (1766- 1848)	Ἰωάννινα	Ἐμπορος καί κτηματίας
9)	15/3/1805	Ἀντώνιος Γ. Νιννῆς		
10)	7/3/1806	Κων/νος Καβάκος		
11)	13/3/1807	Ἀνδρέας Τσιτσέλης	Κεφαλληνία	Ἐμπορος

¹⁴⁰⁸ Βλ. Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σσ.223-225, ἐπίσης Βελοῦδου Ι., Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία σσ.189-191.

ΠΤΩΧΟΚΟΜΕΙΟ

α/α	Ήμερα έκλογής	Όνοματεπώνυμο	Τόπος καταγωγής	Έπάγγελμα
12)	4/3/1808	Ήλιος Κατσαίτης	Κεφαλληνία	
13)	5/3/1809	Σπυρίδων Καλούτσης (1778 περίπου- 1842)	Κρήτη (Βενετία)	
14)	25/3/1810 – 22/3/1812	Ίωάννης Χαλικιόπουλος	Κέρκυρα	Δικηγόρος
15)	22/3/1812	Άγγελος Φορέστης (1780 περ.- 1858)	Κεφαλληνία	
16)	19/3/1813 – 30/5/1814	Σπυρίδων Καλούτσης		
17)	30/5/1814	Άνδρέας Τσιτσέλης		
18)	17/3/1815	Άλέξιος Νικολαΐδης (1766 περ.- 1834)	Ζαγορά Πηλίου	Έμπορος
19)	10/6/1816 – 15/3/1818	Σπυρίδων Λαβράνος (1748 περ.- 1837)	Κέρκυρα	Κτηματίας
20)	15/3/1818	Κόμης Στέφ. Θεοτόκης (1769 περ.- 1834)	Κέρκυρα	Ευγενής- κτηματίας
21)	18/8/1818	Πέτρος Τυπάλδος (1765 περ.- 1823)	Κεφαλληνία	Άξιωμ. του Ναυτικού
22)	5/3/1819	Άγγελος Φορέστης		
23)	27/2/1820	Ίωάννης Παπαδόπουλος (1786 περ.- 1862)	Κέρκυρα	Κτηματίας
24)	11/3/1821 – 23/3/1823	Άγγελος Γιαλλινάς (1768 περ.- 1830)	Κέρκυρα	Έμπορος
25)	23/3/1823	Άθανάσιος Μπαλούλιας	Κέρκυρα	Έμπορος
26)	7/3/1824 – 14/3/1826	Ίωάννης Χρ. Νιννής (1802 περ.- 1844)	Θεσσαλονίκη	Έμπορος
27)	14/3/1826	Άγγελος Φορέστης		
28)	4/3/1887	Άνδρέας Τσιτσέλης		
29)	24/2/1828 – 14/3/1830	Αΐμίλιος Τυπάλδος (1798 περ.- 1878)	Κέρκυρα	Καθηγητής
30)	14/3/1830	Χρῆστος Ίωάν. Νιννής (1804 περ.- 1885)	Θεσσαλονίκη	Κτηματίας
31)	15/3/1831	Σπυρίδων Καλούτσης		Κτηματίας
32)	1/4/1832	Άντώνιος Λιασσιδης (1797 περ.- 1880)	Κύπρος	Κτηματίας
33)	17/3/1833 – 27/3/1836	Ίωάννης Παπαδόπουλος		
34)	27/3/1836	Γεώργιος Τζέτζος (1785 περ.- 1869)	Ίωάννινα	Έμπορος
35)	9/4/1837	Χρῆστος Νιννής		

α/α	Ήμέρα έκλογῆς	Όνοματεπώνυμο	Τόπος καταγωγῆς	Ἐπάγγελμα
36)	19/3/1838 – 15/3/1840	Κων/νος Τυπάλδος (1770 περ.- 1857)	Κεφαλληνία	Εὐγενῆς καί κτηματίας
37)	15/3/1840	Γεώργιος Τζέτζος		
38)	28/2/1841 – 12/3/1843	Ἄγγελος Φορέστης		
39)	12/3/1843	Χρῆστος Νιννῆς		
40)	17/3/1844	Νικόλαος Βίδας (1776 περ.- 1854)	Ἰωάννινα	Ἐμπορος
41)	30/3/1845	Νικόλαος Βίδας		

5/12/1845 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΦΛΑΓΓΙΝΗ – ΠΙΚΕΡΙΓΚ

1)	ἕως 8/3/1846	Νικόλαος Βίδας	Ἰωάννινα	Ἐμπορος
----	--------------	----------------	----------	---------

Ὅταν ὁ Νικόλαος Βίδας ἀνέλαβε τὴν προεδρία τῆς Κοινότητος καί τὴ διοίκηση τοῦ Πτωχοκομείου, ἦταν ἤδη κοινωνός τῶν αἰσίων μνημάτων τῆς δωρεᾶς πού ἔκανε γνωστά ἢ πρὶν ἓνα χρόνο (4 Ἀπριλίου 1843) κοινοποιηθεῖσα¹⁴⁰⁹ διαθήκη τοῦ Γεωργίου Ἐδουάρδου Πίκεριγκ συνταχθεῖσα τὴν 1^η Ἀπριλίου 1843, μόλις μία ἡμέρα πρὶν τὸ θάνατό του. Ὁ Γεώργιος Πίκεριγκ ἦταν γιὸς τοῦ Ἀγγλοῦ Ἐδουάρδου Πίκεριγκ καί τῆς Μαρίας Ἐλισάβετ Ἄμποτ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης¹⁴¹⁰. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὑπῆρξε μεγαλοκτηματίας καί τὸ 1839 βρίσκεται ἐγγεγραμμένος στὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα Βενετίας. Ἐνα χρόνο μετὰ (1840) ὡς μέλος τοῦ *Caritolo di quaranta* ἐπέδειξε καί ἐνδοκοινοτικὴ δραστηριότητα, ἔστω καί παράτυπα, καθότι ἀνῆκε στὸ ἀγγλικανικὸ δόγμα¹⁴¹¹. Τὸ 1842, μετὰ τὸ θάνατο τῆς μητέρας του προσχώρησε στὴν Ὁρθοδοξία ἀκολουθώντας τὸ τυπικὸ τῆς κατήχησης καί τοῦ βαπτίσματος¹⁴¹². Ὁ Πίκεριγκ δέν εἶχε καμία σχέση μετὰ τὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς Πρώτης (1666- 1797) καί Μεταβατικῆς Περιόδου (1797- 1845), πού γνωρίσαμε σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία. Ὑπῆρξε ὁ μέγας δωρητής, πού μετὰ τὴν χορηγία τῶν 60.000 αὐστριακῶν λιρῶν συνέβαλε στὴν

¹⁴⁰⁹ E.I.B., N.A., b.39, ἔγγρ. τῆς 4/4/1843.

¹⁴¹⁰ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., ὁ.π., σ.60.

¹⁴¹¹ αὐτόθι, σ.259.

¹⁴¹² αὐτόθι, σ.61.

ἀνασύσταση καί ἐπαναλειτουργία τοῦ Νοσοκομείου τῆς Δευτέρας Περιόδου (1845-1905). Τό Νοσοκομεῖο γι' αὐτό τό λόγο θά φέρει στό ἐξῆς καί τό δικό του ὄνομα δίπλα σ' αὐτό τοῦ Φλαγγίνη, ὡς "Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ". Οἱ διαδικασίες πρὸς ἐπανενεργοποίηση τοῦ Νοσοκομείου μετὰ τῆ δωρεά, τέθηκαν ἄμεσα σέ ἐφαρμογή. Ἐξάλλου στίς 26/6/1843 ἡ ἐπιστολή τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Βασιλικοῦ Συμβούλου καί Αὐλικοῦ Βασιλικοῦ Ἀντιπροσώπου G. Fini πρὸς τόν τότε Πρόεδρο τῆς Κοινότητος Χρῆστο Νιννή, ἦταν σαφής. Διά τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δηλαδή καί βάσει τοῦ κυβερνητικοῦ διατάγματος τῆς 16^{ns} Ἰουνίου 1843, 21346/1843, ἐξουσιοδοτοῦνταν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀδελφότητος καί τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί Ἁγίου Γεωργίου τῆς παροικίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, νά ἀποδεχθοῦν τό κληροδότημα τῶν 60.000 λιρῶν πού διατέθηκε μέ τῆ διαθήκη τῆς 1^{ns} Ἀπριλίου 1843 ἀπό τόν ἐκλιπώντα Γεώργιο Ἐδουάρδου Πίκεριγκ, πρὸς δημιουργία ἑνὸς οἴκου ἀσθενῶν τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος, πού βρίσκονταν σέ ἀνάγκη φιλάνθρωπης βοήθειας¹⁴¹³.

Τό εὐοίωνο κείμενο πού παρέπεμπε καί στήν παρεμφερή φρασεολογία τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη πρὶν 200 χρόνια, θά ἐγκαινιάζε ἐφεξῆς μία σειρά ἔργων ἀνακατασκευῆς πρὸς ἐπαναλειτουργία τοῦ Νοσοκομείου, γιά τοὺς φτωχοὺς ὀρθόδοξους Ἑλληνας ἀσθενεῖς. Αὐτό ἐξάλλου τονιζόταν καί στίς Γενικές Ἀρχές τοῦ Κανονισμοῦ Οἰκονομικῆς Πειθαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου στή Βενετία: ...L' Ospitale Greco di Venezia è destinato al ricovero e trattamento curativo degl' infermi poveri greci di rito ortodosso...¹⁴¹⁴. Ὁ Νικόλαος Βίδας, πού στίς 30/3/1845 ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς Κοινότητος καί τοῦ Πτωχοκομείου, θά βίωνε τῆ μεγάλη χαρά διὰ χειρός του καί κατ' ἐπανάληψη καί ἔπειτα μάλιστα ἀπὸ ἐντολή τῶν ἐκτελεστῶν τῆς Διαθήκης, νά πληρώνονται ἐξοδα ἀνακαίνισης τοῦ Νοσοκομείου, βάσει τοῦ συμπεφωνημένου μέ τοὺς ἐργολάβους συμβολαίου¹⁴¹⁵.

¹⁴¹³ E.I.B., N.A., b.39, ἔγγρ. N° 14070/1520, τῆς 26/6/1843.

¹⁴¹⁴ E.I.B., N.A., b.39, Regolamento Disciplinare Economico dell' Ospitale greco in Venezia, φ.χ.ἄ.

¹⁴¹⁵ E.I.B., N.A., b.39, ἔγγρ. τῆς 19/2/1845.

Τὴν πιό ἀνείπωτη χαρά ὅμως θά δοκίμαζε στίς 5 Δεκεμβρίου 1845¹⁴¹⁶ ἡμέρα ἐγκαινίων τοῦ Θεραπευτηρίου, ὅταν ὡς τελευταῖος διοικητής τοῦ Ἀσύλου θά μετερχόταν στή διοίκηση τοῦ ἀναγεννηθέντος Νοσοκομείου.

Τό ἔμβλημα καί ἡ σφραγίδα τοῦ Νοσοκομείου τῆς Δευτέρας Περιόδου Flangini-Pickering ἔφερε ἐντός ἐλλείψεως ἓνα σταυρό πάνω ἀπό τόν ὁποῖο ἦταν γραμμένες οἱ λέξεις OSPITALE GRECO, ἐνῶ δεξιά καί ἀριστερά του, μαζί μέ ἓνα ἀστέρι τά ἀρχικά τῶν ἐπιθέτων τῶν δύο δωρητῶν F γιά τό Flangini καί P γιά τόν Pickering. Ἔτσι στά ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ Νοσοκομείου, ὅπως ἐπί παραδείγματι στά ἔντυπα προμήθειας φαρμάκων ἀπό τό Φαρμακεῖο Μανδονανί ἢ στά ἰατρικά πιστοποιητικά, ἐκτός ἀπό τήν ὑπογραφή τοῦ ἱατροῦ ἢ τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Νοσοκομείου χρησιμοποιοῦνταν καί ἡ σφραγίδα¹⁴¹⁷.

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ στήν ἀρχόμενη Δεύτερη Περίοδο λειτουργίας του (1845- 1905) ἀποτελοῦσε πλέον μιά πραγματικότητα.

Τό σῆμα καί ἡ σφραγίδα τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁶ Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἀ., ὁ.π., σ.119.

¹⁴¹⁷ E.I.B. N.A. b.39, Ospedale Flangini-Pickering 1851-1856, Documenti, ἔγγρ. τῆς 14^{ης} Μαρτίου 1854, ἐπίσης E.I.B., N.A., Miscelanea Ospedale 1851-1862, Filza fedì mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospitale, ἔγγρ. τῆς 5/17 Ἀπριλίου 1854. Γιά τό ἔμβλημα καί τή σφραγίδα τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ βλ. καί πρωτότ. ἀρχειακ. κείμενα σ.488, ἔγγρ.27 καί σ.489, ἔγγρ.28.

¹⁴¹⁸ E.I.B., N.A., Miscelanea Ospedale (1851-1862), filza fedì mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale, ἔγγρ. τῆς 13^{ης} Νοεμβρ. 1853.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ αὐτοτέλεια μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδας, πρό πάντων ὅταν αὐτή διαβιεῖ στήν ἀλλοδαπή ἀποτελεῖ ἔργο σύμπραξης πολλῶν παραγόντων. Ἡ παρουσία τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βενετίας ὀλοκλήρωσε τό αὐτοδύναμο τῆς ὑπαρξῆς της μετά καί τήν ὑγειονομική της αὐτοτέλεια, κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 17^{ου} αἰώνα.

Ὅμιλοῦμε γιά τόν “Χρυσοῦν αἰώνα τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας”, ἀφοῦ τότε μέ τή δημιουργία καί τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ὀλοκλήρωσε μία πολυδύναμη καί αὐτόνομη παρουσία στήν εὐρύτερη βενετική κοινωνία. Τήν προηγηθεῖσα θρησκευτική της αὐτονομία μέ τή δημιουργία τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀκολούθησε μία ἀντίστοιχη οἰκονομική πού τό ἀπόγειό της ἐκφράσθηκε μέ τήν ἐκπροσώπηση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στούς *Capri di Rianza*. Αὐτομάτως ἀνδρώθηκε καί ἡ πνευματική αὐτοτέλεια πού μέ τή Σχολή τῶν Ἑλληνικῶν καί Λατινικῶν Γραμμάτων πρό πάντων ὅμως μέ τό Φλαγγίνειο Σεμινάριο, συνεπικουρούντων καί τῶν ἑλληνικῶν ἐκδοτικῶν οἰκῶν, ἔδωσε δείγματα λαμπρῆς πνευματικότητας.

Ἔτσι ἡ Ἑλληνική Κοινότητα μέ τή θρησκευτική, οἰκονομική, πνευματική καί ἀπό τίς 6/6/1666 ὑγειονομική της αὐτοδυναμία, διαμόρφωσε στόν εὐρύτερο χῶρο τῆς ἀλλοδαπῆς πατρίδας τήν ὄντοτητα μιᾶς μικρότερης ἔθνικῆς.

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη κατά τήν Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του (1666-1797) ἐξασφάλισε δωρεάν ἰατροφαρμακευτική περίθαλψη στούς Ὀμοεθνεῖς. Ὑπῆρξε ἀρωγός στά αἰσθήματα ἀνασφάλειας, ἀδυναμίας, φόβου τῶν εὐάλωτων καί φιλάσθενων ἀπόρων τῆς Ὀμογένειας. Ὑπῆρξε λιμνή σωτηρίας γιά τούς κακουχούμενους πρόσφυγες, ἰδίως αὐτοῦς τοῦ μακροχρόνιου Κρητικοῦ Πολέμου (1645-1699).

Ὁ ἰδρυτής του Θωμᾶς Φλαγγίνης ὑπῆρξε συγχρόνως εὐεργέτης καί ἄλλων βενετικῶν νοσοκομείων ὅπως τοῦ Ἑλέους καί τῶν Ἀνιάτων. Τό δικαίωμα εἰσαγωγῆς καί δωρεάν νοσηλείας ἐλεγχόταν γιά λόγους ἀσυδοσίας ἀπό τήν παραπέμπουσα πιστοποίηση τῶν ἐφημέριων καί τόν παρεμφερή ἔλεγχο διοικητοῦ καί ἰατρῶν. Ἡ προμήθεια φαρμάκων γινόταν

από τό γειτονικό Φαρμακεῖο "Alla Croce di Malta" ὑπό αὐστηρές προϋποθέσεις καί συγκεκριμένο τρόπο συνταγογραφίας. Ὡστόσο καί ἐδῶ, ὅπως ἐξάλλου στή διαχρονική ἱστορία τῆς φαρμακοθεραπείας, ὑπῆρξαν περιπτώσεις κατάχρησης.

Εὐφυές καί πολύτιμο δεῖγμα κοινωνικῆς καί ὑγειονομικῆς Πρόνοιας ὑπῆρξε τό μετανοσπλευτικό ἐπίδομα τῶν δύο δουκάτων, σέ μία ἐποχή πού ὁ μνησῖος μισθός τοῦ ἱατροῦ δέν ὑπερέβαινε τά 2,5 δουκάτα. Ὑπῆρξε πολύτιμο βοήθημα ἐπανένταξης ἀλλά προπάντων ἐπιστροφῆς στήν πατρίδα, πού μετά τήν ἀνάρρωση ἀποτελοῦσε τόν ἱερότερο στόχο.

Οἱ καλοί διοικητές ἀναδείχθηκαν συντελεστές εὐρυθμῆς λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου καί ἀνακούφισης τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, οἱ νωθοί καί ἀδιάφοροι ἀντιθέτως ὑπῆρξαν παράγοντες ἐκρυθμίας καί πρόξενoi προβλημάτων στά θέματα τοῦ Θεραπευτηρίου. Προβληματικοί στήν ὑπηρεσία τους ἀποδείχθηκαν πολλοί ἀπό τούς νοσοκόμους ἐξαιτίας κυρίως τῆς ἔλλειψης χαρακτῆρα, παιδείας καί ἐκπαίδευσης.

Ἡ ὕπαρξη καί λειτουργία τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ὀφείλεται στόν ὁμώνυμο δωρητή του, Θωμᾶ Φλαγγίνη, βάσει τῆς διαθήκης του τό 1644. Τά ἔξοδα ἐνοικίου καί ἐξοπλισμοῦ, οἱ μισθοί τῶν ἱατρῶν, τοῦ νοσπλευτικοῦ καί βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, τά ἔξοδα φαρμάκων, τά νοσήλεια ἀσθενῶν καί τό διαιτολόγιό τους, καθῶς καί τά ἔξοδα ταφῆς τῶν ἀποβιωσάντων ἐντός τοῦ Νοσοκομείου ἐξοφλοῦνταν ἀπό τά ποσά τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη, τῆς ὁποίας τήν ἐπιμέλεια εἶχαν οἱ Προνοπτες ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων. Ὑπῆρξε μία πλειάδα ἄξιων ἱατρῶν πού ὑπῆρέψαν στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη κατά τήν Πρώτη Περίοδο, ὅπως ὁ Γεώργιος Ζανδῖρης καί ὁ Ἀλέξανδρος Καγκελλάριος προσφέροντας τίς ὑπηρεσίες τους στό Θεραπευτήριο γιά τριάντα καί σαράντα τρία χρόνια ἀντίστοιχα. Ὁ πιθανόν Κρῆς τήν καταγωγή ὅμως Giorgio Corner (Γεώργιος Κορνάρος) λόγω τῆς σπουδαίας του προϋπηρεσίας, τῆς ἐμπειρίας, τῶν διοικητικῶν καί ὀργανωτικῶν του ἱκανοτήτων, τῆς συγγραφικῆς του δεινότητος ἀλλά καί τῶν πολιτικῶν συγκυριῶν τῆς ἐποχῆς ὑπῆρξε ὁ πλέον ἐνδιαφέρων. Διετέλεσε τελευταῖος ἱατρός τῆς Πρώτης καί πρῶτος τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου.

Μέ τή συνθήκη τοῦ Passarowitz τό 1718 διαμορφώθηκε, ἐκτός τῆς τελικῆς ὀριοθέτησης μιᾶς μειωμένης Βενετικῆς Ἐπικράτειας καί μία ἐσωστρέφεια καί μόνωση τῆς Γαλννοτάτης Δημοκρατίας (Serenissima). Ἀπόρροια αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης ὑπῆρξε, ὄχι μόνο ἡ ἔκπτωσή της ὡς Δύναμη ἀλλά καί ἡ ἐν τῷ βάθει διάβρωση ἠθῶν καί θεσμῶν, πού κατά τά πρότυπα τῆς ἴδιας τῆς Κυβέρνησης ἀποτελοῦσε αἰτία καί αἰτιατό μιᾶς γενικευμένης κατάπτωσης καί διαφθορᾶς.

Τά μνηύματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καί ἡ παρουσία τοῦ Ναπολέοντα “πρό τῶν πυλῶν” δέν ὑπῆρξαν ἱκανά νά τήν ἀφυπνήσουν ἀπό τή μέθη τοῦ ἔκπτωτου καί ἔκλυτου βίου της. Μέσα σ’ ἓνα κλίμα προθανάτιας νάρκης καί ἔκπτωσης τῶν αἰσθητηρίων ἡ πάλαι θαλασσοκράτειρα ἀνέμενε, σαφῶς ἀμαχητί, τό ἐπερχόμενο τέλος της τό ὁποῖο καί ἦλθε τήν 16^η Μαΐου 1797 μέ τήν, μεταφορικά ἀλλά καί κυριολεκτικά, ἀβρόχοις ποσῖ εἴσοδο τῶν στρατευμάτων τοῦ Ναπολέοντα στήν (κατ’ οὐσίαν πλέον) Γαλννοτάτη.

Οἱ πολιτικές ἐξελίξεις ἐντός πόλεως, ὑπό μορφή πλέον κατοχῆς, εἶχαν σάν ἀναπόφευκτο ἐπακόλουθο τήν κατασύληψη θησαυρῶν καί χρημάτων, τῶν τελευταίων ἐκ τοῦ Βενετικοῦ Θησαυροφυλακίου (Zecca). Ἐκεῖ ὅμως συνυπῆρχαν ἡ χρηματική περιουσία τῆς Κοινότητος καί αὐτή τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη πού συντηροῦσε τή λειτουργία τοῦ ὁμώνυμου Νοσοκομείου.

Ἡ κατάσχεση ὁδήγησε τό Θεραπευτήριο σέ λειτουργική δυσπραγία, ἡ ὁποία διαμορφώθηκε σέ ἄχθος καί ἄγχος ἐπιβίωσης. Ἡ παρατεταμένη καί αὔξουσα οἰκονομική στενότητα καί τό status quo τῶν ἐναλλασσόμενων μεταπολιτεύσεων κατοχῆς μεταξύ τῶν Γάλλων καί Αὐστριακῶν κατακτητῶν, ἐξανάγκασαν τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη νά ἀναστείλει ἐπ’ ἀόριστον τή λειτουργία του. Ἄμεσο παρελκόμενο ὄλων αὐτῶν ἦταν ἡ ὑπαρξιακή ἀγωνία καί ἡ γενικευμένη ἀνασφάλεια περί τήν ὑγεία τῶν Ὅμοεθνῶν καί κυρίως τῶν ὑποσιτισμένων καί φιλάσθενων ἀπόρων (roverì amalati Greci), γιά τοὺς ὁποίους καί δημιουργήθηκε τό Θεραπευτήριο.

Ἡ ἔλλειψη στέγης νοσηλείας καί ἰατροφαρμακευτικῆς παροχῆς συντέλεσαν στήν αὐξησὴ τῶν θανάτων ἰδιαίτερος μεταξύ τῶν πλέον εὐάλωτων ὁμάδων ἀπόρων καί ὑπερπλίκων, ἐνῶ αὐξήθηκε καί ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσθενῶν καί τῶν εὐρισκομένων σέ οἰκονομικὴ ἔνδεια. Δυσμενέστερα ἦταν τὰ πράγματα γιὰ τοὺς ἀπόρους, τοὺς καταχωρηθέντες στοὺς εἰδικούς καταλόγους ἀρωγῆς καί "ἐλεημοσύνης", ἀφοῦ καί ἐδῶ τὰ χρήματα λόγῳ κατοχῆς εἶχαν ἐξανεμισθεῖ. Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν καί τὰ βενετικά νοσοκομεῖα καί εὐαγὴ ἰδρύματα. Τό ἓνα μετὰ τό ἄλλο ἀνέστειλαν τὴ λειτουργία τους.

Τὰ τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας διαιώνιζαν ἓνα ἀπρηχαιωμένο σύστημα ὑγείας μισθῆς περίπου χιλιετίας, πού ἐπιβίωνε ὑπὸ τὴν εὖνοια καί τό συμφέρον τῆς ἄρχουσας τάξης, ἀλλὰ καί τὴν ἀνοχή καί ἀδυναμία τῶν πολιτῶν. Ἡ σταθεροποιημένη πολιτικὴ κατάστασις μιᾶς χιλιετίας, εἶχε σταθεροποιήσει καί μιὰ ἀντίστοιχη κοινωνικὴ, πού εἶχε νά κάνει μέ τίς ὑποχρεώσεις τῆς πολιτείας ἀπέναντι στοὺς πολίτες της. Ἔτσι γιὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος καί παρά τὴν ἀφθονία τῶν νόμων τῶν ἀφορώντων στὰ θέματα ὑγείας, στό χῶρο τῆς ὑγείας δέν ὑπῆρχαν οὔτε μεταρρυθμίσεις οὔτε εἰδικές χρηματοδοτήσεις.

Τὰ τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα ἐπιβίωναν μέσα ἀπὸ ἐλεημοσύνες, δωρεές καί εἰσιτήρια συναυλιῶν πού πραγματοποιοῦνταν στό χῶρο τους, ἐνῶ δέν θεωρήθηκαν ποτέ χῶροι ἀμιγοῦς παροχῆς καί ἀποκατάστασις τῆς ὑγείας. Στέγαζαν ἔτσι ἓνα ἑτερόκλητο πλῆθος, ὀρφανῶν, νόθων, ἐγκαταλελειμμένων, ἀπόκληρων ἀρχόντων, γερόντων, προσκυνητῶν, ἀνάπηρων στρατιωτῶν, ἄστεγων, ἀνίκανων, ἄνεργων κλπ.

Τό παλαιότερο ἐξ' αὐτῶν ἦταν μεσαιωνικῆς προέλευσης καί ἔφερε τό ὄνομα Νοσοκομεῖο τοῦ Ἑλέους (Ospedale della Pietà). Ἀποτελοῦσε ἓνα Νοσοκομεῖο Παίδων 527 κλινῶν καί παρείχε στέγη, τροφή, περίθαλψη ἀλλὰ καί μουσικὴ παιδεία, σέ ὀρφανά, νόθα καί ἐγκαταλελειμμένα. Ἐπικοινωνοῦσε μέ τό γειτονικὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη μέσω τῆς ὁδοῦ πού κατὰ τό ἥμισυ ὀνομαζόταν ὁδὸς τῶν Ἑλλήνων καί κατὰ τό ἄλλο ὁδὸς τοῦ Ἑλέους. Ὁ Ὁωμᾶς Φλαγγίνης πού εἶχε ἀπωλέσει σύζυγο καί παιδί κατὰ τὸν τοκετό

καλλιεργούσε μία ευαίσθησία απέναντι στα παιδιά. Γι' αυτό και σε κωδίκελλους πού κατά καιρούς συμπλήρωναν τή διαθήκη του θά συναντήσουμε έξι φορές δωρεές προς τό Ospedale della Pietá. Μία έξ' αυτών καθόριζε 12 δουκάτα έτησίως για τό ειρηνέμο Νοσοκομείο. Κατά τό δεύτερο ήμισυ του 18^{ου} αιώνα στό Νοσοκομείο αυτό τέθηκε σ' έφαρμογή ή πειραματική θεραπεία κατά του τριχοφύτου.

Τό Νοσοκομείο των Άνιάτων (Ospedale degli Incurabili) υπήρξε ό χώρος νοσηλείας των τότε ανιάτων συφιλιδικών πού κατά έκατοντάδες απέβιωναν. Ό Θωμάς Φλαγγίνης μέ τή χαρακτηριστική του ευαίσθησία στά θέματα υγείας υπήρξε άρωγός και γι' αυτό τό Νοσοκομείο, μέ οικονομικές χορηγίες θεσπισμένες διά τής διαθήκης του.

Πρός τό τέλος του 18^{ου} αιώνα τέθηκε έδω σ' έφαρμογή ή ύδραργυρική θεραπεία κατά τής νόσου. Ωστόσο τό Νοσοκομείο αυτό πού επί Δεύτερης Αυστριακής Κατοχής νοσήλευε κυριολεκτικά έπισωρευμένους σε άδιανόπτα ακατάλληλους χώρους 700 άσθενείς, υπήρξε ένας χώρος συσσώρευσης του ανθρώπινου πόνου. Οί άσθενείς εισέρχονταν γνωρίζοντας ότι δέν θά έξέλθουν πλέον ζωντανοί.

Τό Ospedaletto ή Νοσοκομείο των Έγκαταλελειμμένων (Derelitti) περιέθαλπε εκτός από άσθενείς μέ έξανθηματικό τύφο άκόμη έμπύρετους, ανάπηρους, κωπηλάτες σίς γαλέρες, τριχοφυτιασικούς και άλλους.

Οί Προνοπές (Προβλεπές) επί των Νοσοκομείων και Ευαγών Ίδρυμάτων μέ δύο αυθαίρετα ψηφίσματα τό 1786 και τό 1793 υπεξαίρεσαν από τήν Έπιτροπεία Φλαγγίνη τό ποσό των 1.000 δουκάτων έτησίως υπέρ του Ospedaletto, γεγονός πού έγχειρε θύελλα αντιδράσεων στήν Έλληνική Όμογένεια, πού εκτός από μία σειρά προσφυγών, στράφηκε μέ έπιστολή της και προς τόν ίδιο τό Δόγη. Παρόλο πού διέθετε 441 κλίνες δέν κατόρθωσε ποτέ νά αποκτήσει τήν όντότητα του Νοσοκομείου, παραμένοντας μόνο ένα "Μικρό Νοσοκομείο" (Ospedaletto). Τό 1807 μετατράπηκε σε Γηροκομείο.

Τό Νοσοκομείο τῶν Ἐπαϊτῶν (Ospedale dei Mendicanti) περιέθαλπε ψωριακούς, ἐργασιακά ἀνίκανους, λεπρούς, γέροντες καί ἐπαῖτες. Μέ τίς 92 κλίνες του ὑπῆρξε τό μικρότερο ἀπό τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεία. Κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 18^{ου} αἰῶνα λάμβαναν ἐδῶ χώρα οἱ ἐμβολιασμοί κατά τῆς εὐλογιᾶς. Μέγας ἰχνηλάτης κατά τῆς νόσου ὑπῆρξε ὁ Κεφαλλονίτης ἰατρός καί πρόξενος τῆς Βενετίας στή Σμύρνη Ἰάκωβος Πυλαρινός, ὁ ὁποῖος πολλά χρόνια πρὶν εἶχε καθιερώσει τή μέθοδο τοῦ εὐλογιασμοῦ καί ὁ ὁποῖος διά τοῦ ἐκδοθέντος τό 1715 στή Βενετία συγγράμματός του, ἔγινε γνωστός σ' ὅλη τήν Εὐρώπη. Μέσα σ' αὐτό τό Νοσοκομείο συστεγαζόταν ἡ Ἑλληνική Ἐπιτροπεία Περούλη πού δι' ἐξόδων της συντηροῦσε 12 τροφίμους. Ἐνα ἀκόμη δεῖγμα τῆς ἑλληνικῆς παρουσίας σέ θέματα κοινωνικῆς καί ὑγειονομικῆς ἀρωγῆς στήν ἀλλοδαπή. Τό 1808 μετατράπηκε ἀπό τοῦς Γάλλους σέ Στρατιωτικό Νοσοκομείο ἐνῶ ἀργότερα συνενώθηκε μέ ἄλλα κτίρια πρὸς δημιουργία τοῦ Civile.

Τά “Φρενοκομεία” τοῦ S. Servolo καί S. Clemente στά ὁμώνυμα νησίδια, διετέλεσαν θεραπευτήρια ψυχικῶν νόσων ἀνδρῶν καί γυναικῶν ἀντιστοίχως. Τούς πρώτους ἀσθενεῖς τό S. Servolo δέχτηκε ἐπί πληρωμῆ τό 1725, ἐνῶ οἱ περισσότεροι κατέληγαν ἀλυσσοδεμένοι στό “πλοῖο τῶν τρελῶν” τή fusta, ἀγκυροβολημένο πάντα στό ντόκο τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ὁ Ναπολέων ἔθεσε τέρμα σ' αὐτή τή μισάνθρωπη ἀντιμετώπιση ἀσθενῶν, μετοικίζοντάς τους στό S. Servolo.

Μέ τά ἐγκαίνια τοῦ γυναικείου Ψυχιατρείου τό 1873 διακομίσθηκαν στό S. Clemente 819 γυναῖκες ἀσθενεῖς. Ἐκατό χρόνια ἀργότερα ἡ διά νόμου κατάργηση τῶν Ψυχιατρείων στήν Ἰταλία συμπεριέλαβε καί τά δύο εἰρημένα. Τό γεγονός ὅτι παρά τήν προσεγμένη ἔρευνα στό Ἄρχεῖο τοῦ S. Servolo δέν καταγράφηκαν παρά μόνο δύο Ἑλληνες ἀσθενεῖς ψυχικῶν νόσων ὁδηγεῖ στά ἐξῆς συμπεράσματα: Ἡ θρησκευτική καί κοινωνική συνοχή στούς κόλπους τῆς Κοινότητος, ἀφ' ἑνός καί ἡ ποιοτικότερη διατροφική συμπεριφορά τῶν Ὀμογενῶν ἀφ' ἑτέρου (βλ. κατάθλιψη καί πνευματική ἀμβλύτητα λόγω

πελλάγρας) αποτέλεσαν τροχοπέδη στο χώρο των εξωγενών παραγόντων δημιουργίας ψυχικών νοσημάτων.

Τά λίγα μέλη της Παροικίας, κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα δέν επέτρεψαν ευρύτερα συμπεράσματα στατιστικής στο χώρο της Ψυχιατρικής πρό πάντων ὅσον ἀφορᾶ καί τούς ἐνδογενεῖς παράγοντες ἀνάπτυξης πνευματικῶν νόσων. Περιπτώσεις νοσηλείας ψυχασθενῶν ὑπῆρξαν γνωστές καί στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

Τό Δημοτικό Νοσοκομεῖο (Ospedale Civile) προέκυψε ἀπό τήν κτιριακή συνένωση τῆς Μονῆς Δομινικανῶν Santi Giovanni e Paolo, τοῦ Νοσοκομεῖου τῶν Ἑπαιτῶν καί τοῦ κτιρίου τῆς Ἀδελφότητος τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Συντελέστηκε τό 1808, χρονιά πού τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἀνέστειλε τή δραστηριότητά του. Μετά τό 1845 τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ καί τό Civile θά συνυπάρξουν γιά μισό αἰῶνα ὁπότε τό Ἑλληνικό Θεραπευτήριο θά ὀλοκληρώσει τόν ἱστορικό του κύκλο.

Μέ τήν πώση τῆς Βενετίας, καί τήν ὑπεξαίρεση τῶν πόρων λειτουργίας τοῦ Νοσοκομεῖου Φλαγγίνη ἄρχισε μία ἐργώδης προσπάθεια διεκδίκησης τῶν ἑλληνικῶν κεκτημένων πού διάρκεσε μέχρι τό 1830. Ἡ διαπίστωση ὅτι ἐκ τῶν 16.000.000 λιρῶν πού ὑπῆρχαν στήν Zecca κατά τήν πώση τοῦ Πριγκιπάτου τό 1.000.000 ἀνῆκε στήν Κοινότητα ἔκανε τίς προσπάθειες τῆς Ὅμογένειας ἀκόμη ἐντονότερες καί ἐπίμονες. Τό 1/16 τῶν χρημάτων τοῦ Βενετικοῦ θησαυροφυλακίου ἦταν χρήματα ἑλληνικά. Αὐτό ἀποτελεῖ ἄλλη μία ἀπόδειξη τῆς οἰκονομικῆς παρουσίας καί δραστηριότητος τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας στά διαχρονικά οἰκονομικά τεκταινόμενα τῆς πάλαι ἰσχυρότατης θαλασσοκράτειρας.

Οἱ προσπάθειες ὥστόσο ἔμειναν ἄκαρπες καί ἡ ἄρση λειτουργίας τοῦ Θεραπευτηρίου ἦταν ἀναπόφευκτη. Ἡ προσπάθεια τοῦ εἰδικοῦ Grimani πρὸς διάσωση τοῦ Νοσοκομεῖου καί κατ' ἐπέκταση πρὸς ὄφελος τῶν Βενετικῶν συμφερόντων ἔφερε στήν ἐπιφάνεια μία σειρά φυλετικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν ἀκόμη καί διατροφικῶν διακρίσεων.

Σ' αυτές τīs αναφορές φυλετικῆς, κοινωνικῆς καί θρησκευτικῆς διάκρισης οἱ Ἕλληνες ἀντέδρασαν μέ ἀξιοπρέπεια: Παρόλη τὴν κατοχύρωση ἀποκλειστικοῦ θαλάμου Ἑλλήνων ἀσθενῶν μόνον 21 ἀσθενεῖς νοσηλεύθηκαν (καί ἀπεβίωσαν) κατά τὴ Μεταβατικὴ Περίοδο στό Ospedale Civile. Οἱ πλεῖστοι (ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους) παρέμειναν στὴν οἰκία τους, ὅπου καί ἀντιμετώπισαν τὴν ἀσθένειά τους μέ τὴν παρουσία ἐκεῖ ἰατροῦ. Βέβαια ὁ ἀριθμὸς τῶν νοσηλευθέντων στό Civile δέν εἶναι ἀντιπροσωπευτικός ἀφοῦ πρόκειται γιὰ ἀποβιώσαντες καί ὄχι ἰαθέντες μέ ἐξιτήριο. Γιὰ τοὺς δευτέρους δυστυχῶς δέν διαθέτουμε στοιχεῖα ἐλλείψει καρτῶν νοσηλείας, διότι τὸ 1974 τῆς ἔκαψαν λόγω ἐλλείψεως χώρου ἀποθήκευσης.

Τὴν ἄποψή μας, τῆς κατ' οἶκον δηλαδή προτίμησης νοσηλείας τῶν Ἑλλήνων καί ὄχι στό Civile, στηρίζει τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τīs κεντρικότερες ἐνορίες τοῦ Castello (κατ' ἐξοχὴν συνοικία τῶν Ἑλλήνων) οὐδεὶς Ἕλληνας παραπέμφθηκε καί νοσηλεύθηκε στό Civile ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀντίστοιχα νεκρολόγια, τῶν Ἐνοριῶν τοῦ S. Zaccaria, Santa Ternitá, Santa Giustina, S. Francesco della Vigna καί S. Giovanni in Bragora. Δέν πρέπει δέ νὰ παραλείψουμε τὸ γεγονός ὅτι οἱ γραφειοκρατικές διαδικασίες εἰσαγωγῆς στό Civile ἦταν ἀρκετὰ χρονοβόρες καί ἐπίπονες. Ἔτσι μέ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἐκφράζουμε μία περαιτέρω μας διαπίστωση: Ὅτι τὸ Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη φρόντιζε ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀνάρρωση τῶν ἀσθενῶν, ἀλλὰ καί γιὰ τὴ διαφύλαξη τῆς ἀξιοπρέπειάς τους μέ ζεστὴ φιλόξενη νοσηλεία σέ ἀτομικές κλίνες, ὑπὸ τὴν φιλόστοργη καί θερμὴ ἐποπτεία τῶν ἰατρῶν. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἀνθρώπινη ἀντιμετώπιση μέ δωρεάν νοσηλεία, δικαίωμα μετανοσηλευτικοῦ ἐπιδόματος καί κάλυψη ἐξόδων ταφῆς εἶχαν ἄλλοεθνεῖς τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος.

Ἐνῶ τὸ Νοσοκομεῖο σιωποῦσε κατά τὴ Μεταβατικὴ του Περίοδο, ἓνα πλῆθος Ἑλλήνων, Βενετῶν καί ξένων ἰατρῶν ἐπισκεπτόταν κατ' οἶκον τοὺς ἀσθενήσαντες Ὀμοεθνεῖς. Τοὺς ἰατροὺς αὐτοὺς ἐντοπίσαμε καί ἀναφέραμε. Βέβαια καί ἐδῶ ὅπως καί στό Civile πρόκειται γιὰ ἀποβιώσαντες ἀσθενεῖς καί ὄχι ἰαθέντες, ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν ἀντίστοιχοι κατάλογοι ἀποθεραπευθέντων.

Κατά τήν πτώση τῆς Serenissima τά ἐπιφανέστερα Νοσοκομεῖα καί Εὐαγή Ἰδρύματα ἦταν εἴκοσι. Ἐκ τῶν εἴκοσι αὐτῶν κυριότερων Ἰδρυμάτων τά τρία ἦταν Ἑλληνικά. Ἦταν ἡ Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη, ἡ Ἐπιτροπεία Σάρου καί ἡ Ἐπιτροπεία Περούλη. Ἡ συνύπαρξη τριῶν Ἑλληνικῶν Ἐπιτροπειῶν ἀνάμεσα στά Μείζονα Νοσοκομειακά καί Εὐαγή Ἰδρύματα τῆς Βενετίας κάνει κατάδηλο τό σημαίνοντα ρόλο τῆς Ἑλληνικῆς Ὅμογένειας στή διαχρονική ἱστορία τοῦ Πριγκιπάτου. Ἀπό πλευρᾶς οἰκονομικῶν πόρων ἡ Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη μέ ἐτήσια ἔσοδα 5.000 δουκάτων περίπου, καταλαμβάνει μεταξύ τῶν εἴκοσι αὐτῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἰδρυμάτων τήν ὀγδόη θέση, ἐνῶ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη ἔστω καί μέ 2.500 δουκάτα ἐτησίως (ἀφαιρουμένων δηλαδή τῶν ποσῶν γιά τά ἄλλα ἰδρύματα) εἶναι στήν τρίτη θέση μεταξύ τῶν ἐπτά σπουδαιότερων Νοσοκομείων. Γιά νά ἐννοήσουμε τήν ποιότητα νοσηλείας στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη σέ σχέση μέ αὐτή στά Βενετικά Θεραπευτήρια ἀρκεῖ μία ἀπλή σύγκριση: Τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἑπαιτῶν γιά τίς 91 κλίνες του διέθετε ἐτησίως 2.236 δουκάτα, ποσό πού διέθετε τό Φλαγγίνεο (2.500 δουκ.) γιά δέκα μόνο ἀσθενεῖς. Ἡ διαφορά αὐτή ἀποκτᾶ τεράστιες διαστάσεις στήν περίπτωση τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἀνιάτων. Μέ τά μισά περίπου χρήματα (1.480 δουκ.) ἀπ' αὐτά πού διέθετε τό Φλαγγίνεο τῶν δέκα κλινῶν ἀντιμετώπιζε τό 1797 τή νοσηλεία 175 ἀσθενῶν, ἀλλά καί αὐτή τῶν 700 συσσωρευθέντων ἀσθενῶν ἀργότερα.

Παρεμφερή εἶναι τά συγκριτικά ἀποτελέσματα καί μέ τά ἄλλα Νοσοκομεῖα. Καταλήγουμε ἔτσι στό συμπέρασμα ὅτι τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη μπορεῖ νά ἦταν τρίτο σέ συνολικά ἐτήσια ποσά διάθεσης, ὑπῆρξε ὅμως πρῶτο καί μέ μεγάλη διαφορά ἐξ' ὅλων τῶν Νοσοκομείων τῆς Βενετίας στήν κατά ἀσθενή κάλυψη ἐξόδων καί στήν ποιότητα νοσηλείας.

Τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη προσπάθησε ἐξαρχῆς νά ἀναλάβει τό ρόλο ἑνός "χώρου ἀμιγῶς ἀφιερωμένου στήν ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας", ρόλου πού ἐκφράζει καί τόν ὀρισμό τοῦ Νοσοκομείου. Τό ὄνομά του –φέροντας

αυτό του ίδρυτή του– απέπνεε μία αξιοπρέπεια και όχι αισθήματα οίκτου, στιγματισμού και κοινωνικής κατασχύνης, όπως αυτά των Βενετικών Νοσοκομείων που ήταν γνωστά με τα ονόματα Νοσοκομείο του Έλέους, των Ανιάτων, των Έγκαταλελειμμένων και των Έπαιτων. Η ανάπτυξη δέκα μόνο κλινών στο Έλληνικό Νοσοκομείο δεν οφειλόταν ούτε σε κάποια οικονομική στενότητα του ευεργέτη, που διά της διαθήκης του υπήρξε άρωγός για δύο ακόμη Βενετικά νοσοκομεία, αλλά ούτε και σε έλλειψη χώρου στο ευρύχωρο διώροφο Θεραπευτήριο. Ο Φλαγγίνης επιθυμούσε μ' αυτό τον τρόπο να διαφυλάξει την αξιοπρέπεια των ασθενών, διαθέτοντας ό καθένας την κλίνη του και την άνεση χρόνου εκ μέρους του θεράποντος ιατρού. Προς διαφύλαξη αυτής της αξιοπρέπειας είχε θεσπίσει και τό γνωστό, δίσ του έτους, κατά τά Χριστούγεννα και τό Πάσχα βασικότατο επίδομα βοήθειας προς τούς απόλυτα ένδεεις για νά μίν καταφύγουν οί Όμοιοθνεϊς στην έπαιτεία. Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη νοσήλευσε άπορους και σε πλήρη άνεχεια ασθενεις, πουθενά όμως δεν καταγράφονται Έλληνες έπαϊτες. Καί επειδή οί ξενόφερτοι έπαϊτες μαστιγώνονταν και εκδιώκονταν από τή Βενετία ως ταραξίες της κοινωνικής ίσορροπίας και ως πιθανοί φορεϊς και μεταδότες επιδημιών οί Έλληνες της Παροικίας (ξένοι όντες) κατάφεραν σε δυσπραγεϊς εποχές νά διατηρήσουν τό κοινωνικό τους προφίλ άρτιο, τήν αξιοπρεπεία τους αλώβητη και ή Όμογένεια τήν άρρηκτη της όμοιογένεια.

Στούς δύο αϊώνες που καλύπτει αυτή ή διατριβή (1666-1845) επισημαίνονται οί δύο όψεις της υγείας στη διαχρονική ιστορία της Βενετίας. Η μία άφορā τό Ospitale Civile του 19^{ου} αϊώνα. Τό Νοσοκομείο χωρίζεται σε κλινικές κατ' ειδικότητα και λειτουργει σύμφωνα με τά δεδομένα της επιστημονικής ιατρικής, με βάση τήν παρατήρηση, τήν έρευνα και τή συστηματική εφαρμογή της ειδικής κατά νόσο φαρμακοθεραπείας. Τό Νοσοκομείο αποτελεί άμιγώς τόπο άποκατάστασης της υγείας.

Η άλλη όψη της υγείας καλύπτει όλη τή διαχρονική ιστορία της Βενετίας μέχρι τήν πτώση της στό τέλος του 18^{ου} αϊώνα. Τήν εικόνα των Νοσοκομείων τότε, μάς τήν έδωσε πολύ παραστατικά ό πρώην νοσοκομειακός υπάλληλος στην αναφορά του προς τό Γάλλο κατακτητή:

...βρίθει καθημερινά ἡ πόλις ἀπό νέα ἰδρύματα, τά ὅποια εἶναι τόσο πιά ἄθλια ὅσο γίνονται περισσότερα καί ἡ ἄπονη κυβέρνησις κολακεύοντας τήν ματαιοδοξία τῶν διαθετῶν προσφέρει πάντοτε τήν ἔγκρισιν λειτουργίας τους...

Μέ τήν ἔκδηλη αὐτή ἀναφορά σχεδόν πιστοποιεῖται ὅτι ἡ κυβερνοῦσα ἀρχή ποτέ δέν ἐνδιαφέρθηκε νά ἀναλάβει οἰκονομικά τήν πλήρη εὐθύνη τῆς ὑγειονομικῆς μηχανῆς τοῦ κράτους. Τουλάχιστον κατά τό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 17^{ου} αἰῶνα, κατά τόν 18^ο καί τό πρῶτο ἡμισυ τοῦ 19^{ου} ὅπου ἔχουμε καί τήν εὐθύνη τῆς ἄποψης.

Μπορεῖ νά διέθετε μιά πολυσιδή νομοθεσία περί τήν ὑγείαν πού νά "ἀπαγόρευε" καί νά "ἐπέτρεπε" μέχρι καί τήν τελευταία ἀσήμαντη λεπτομέρεια ὑγειονομικῶν θεμάτων, ὥστόσο κανένα ἀπό τά Μείζονα Νοσοκομεῖα δέν λειτουργοῦσε μέ ἀποκλειστική κρατική ἐπιχορήγησιν. Τό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐπαιτῶν ἐπί παραδείγματι τό συντηροῦσαν τά χρήματα ἐπαιτείας τῶν ἐπαιτῶν τροφίμων του ἀφ' ἑνός, ἀλλά καί τά χρήματα δωρεᾶς γιά τή λειτουργία τοῦ λεπροκομείου S. Lazzaro πού εἶχε συστεγασθεῖ κατ' ὄνομα μέ τό Ἐπαιτῶν. Οἱ λεπροί μπορεῖ νά εἶχαν ἐκλείψει ἐδῶ καί αἰῶνες τά χρήματα δωρεᾶς ὅμως γιά τοὺς λεπρούς συνέχισαν νά ἀποκομίζονται λόγῳ τῆς ὑπαρξῆς καί μόνο τοῦ ὀνόματος τοῦ λεπροκομείου.

Ἐνα μεγάλο μέρος τῶν χρημάτων συντήρησις στό Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐλέους (Ospedale della Pietà) κερδιζόταν ἀπό τά εἰσιτήρια συναυλιῶν τῆς παιδικῆς χορωδίας τῶν οἰκότροφων, ὅπως καί στό Νοσοκομεῖο τῶν Ἐγκαταλελειμμένων ὅπου μάλιστα κέρδη ἀποκομίζονταν καί ἀπό τό ἐμπόριο τῶν κεντημάτων (merletti) τῶν κορασίδων τροφίμων του. Ἐτσι ἐνῶ στή Βενετία ὑπῆρχε διαχρονική συσσώρευσις πλοῦτου καί δεκάδες ἰδιωτικά palazzi, τά Νοσοκομεῖα τῆς μέχρι καί τόν 18^ο αἰῶνα ἔδιναν τήν ἐντύπωσιν ἀνθρώπων ἀποθηκῶν, ὅπου συναθροίζονταν ἀσθενεῖς καί δυστυχισμένοι. Σ' αὐτές τίς "ἀποθηκῆς" ἐξάλλου ἀναφέρεται καί ὁ πρῶτος νοσοκομειακός ὑπάλληλος. Μπορεῖ λοιπόν τό Canal Grande τό μεγαλύτερο ἀρχιτεκτονικό μουσεῖο τοῦ κόσμου νά ἐξέθετε τήν Ca' d' Oro, τό σπίτι μέ τήν πρόσοψιν ἀπό χρυσάφι, πιά πίσω ὅμως στά στενά τοῦ Cannaregio καί στόν παρακανάλιον δρομίσκο τῆς

Abbazia υπήρχε τό Άσυλο Μογο πού συστέγαζε προσκυνητές, άρρωστους καί φτωχούς. Τήν ίδια αντιφατική εικόνα έχουμε καί στό Dorsoduro. Μπροστά στή Βιτρινα του Canal Grande δέσποζαν πάντα τά Palazzi Salviati καί Barbarigo μέ τίς άπαστράπτουσες στήν ήλιοφάνεια ύαλόχρυσες ψηφίδες τών προσόψεών τους. Τριακόσια μέτρα πιό πίσω όμως, στους χώρους του Νοσοκομείου τών Άνιάτων συνωθοούνταν πάνω άπό έπτακόσιοι μέ σύφιλη άνιάτοι άσθενείς, ένας μεγάλος αριθμός όρφανών παιδιών μέ τόν αυτονόητο τρόπο καί κίνδυνο επιμόλυνσης καί ένα σύνολο προσκυνητών τών Έερών Τόπων πού δέν διέθεταν στέγη. Καί αυτά τό 1814, έποχή πού θεωρεΐται αρκετά πρόσφατη. Δυτικότερα στήν περιοχή του S. Barnabba, πίσω ακριβώς άπό τό μεγαλοπρεπές ανάκτορο Ca' Rezzonico του Μεγάλου Καναλιού, μέ καλυμμένο πρόσωπο ζητιάνευαν οί άπόκληροι άρχοντες Barnabboti ένω σέ μικρή άπόσταση στό Άσυλο Βοήθειας (Ospizio del Soccorso) στήν όμώνυμη Fondamenta συστεγάζονταν καί οί πρώην πόρνες.

Τή μεγαλύτερη όμως αντίφαση σέ βαθμό πρόκλησης στά θέματα ύγείας πού άποτελεΐ καί φαινή άπόδειξη για τό πώς σκεπτόταν ή άρχουσα τάξη για τήν ύγεία, συνιστά ή παρουσία της fusta του "πλοΐου τών τρελών".

Τό μεγαλόσωμο πλοΐο μέ τό κομμένο κατάρτι καί τήν τεράστια τέντα πού τό κάλυπτε, μέ τό πρόσχημα ότι θά μπορούσε νά καταστείλει όποιοδήποτε κίνημα κατά τών ανακτόρων μέ τά κανόνια του στραμμένα στήν Piazzeta του Αγίου Μάρκου, ήταν πάντα άγκυροβολημένο στό ντόκο της Piazzeta στό κεντρικότερο σημείο της Βενετίας.

Δέν υπήρχε Βενετός πού νά μήν γνώριζε τήν όψη καί τό περιεχόμενο του. Στο κύτος του βρίσκονταν άλυσοδεμένοι εκτός άπό τούς κατάδικους καί οί άποροι ψυχασθενείς, διότι οί πλούσιοι κατόπιν πληρωμής νοσηλεύονταν στό Ψυχιατρεΐο του S. Servolo. Η αντιφατική εικόνα παρουσίας της fusta μπροστά στό δογικό ανάκτορο καί σ' αυτό τών ύπουργών (Procuratie) δηλώνει εμπράκτως όχι μόνο τήν άποψη μή άποδοχής τών άσθενών άπό τήν Άριστοκρατική Αρχή πού τούς υποβίβαζε στήν κατηγορία τών άλυσοδεμένων καταδίκων, αλλά καί σύσταση καί ύπόμνηση προς τούς πολίτες. Ο Lodovico Manin ό μοναδικός Δόγης πού βίωσε τή ντροπή καί τήν περιφρόνηση του ήττημένου, ώθούμενος άπό έντονες ένοχές όρισε μέσω της διαθήκης του

100.000 δουκάτα πρὸς βοήθεια τῶν ψυχασθενῶν μέ τήν ἐντολή «...νά νοσηλεύονται μέ ἀφοσίωση καί νά ἐπιδιώκεται ἡ ἐπανάκτηση τῆς ὑγείας τους...», ἀναφορά πού δέν χρειάζεται σχόλια.

Τά τέσσερα Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας δέν κατάφεραν ποτέ νά διαφοροποιήσουν τόν ἀντικειμενικό τους ρόλο καί σκοπό. Γι' αὐτό καί συστέγαζαν ἕνα σύνολο ἐτερόκλητων τροφίμων καί ὄχι μόνον ἀσθενῶν, ἀποτελούμενο ἀπό νόθα, ἔκθετα, ἀγιοταφίτες προσκυνητές, πρώων κατάδικους, ρακένδυτους, πρώων πόρνες, ἔκπτωτους ἄρχοντες, κῆρες, γέροντες καί ἄλλους (πολλοῦς ἐξ αὐτῶν μάλιστα ἰσοβίως). Ἀπόδειξη τῶν προαναφερόμενων συγκρίσεων ἀξιολόγησης ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι, ἐνῶ ὅλα τά Μείζονα Νοσοκομεῖα τῆς Βενετίας ἔσβησαν, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη θά ἐπιβιώσει καί μετά ἀπό 40 περίπου χρόνια διακοπῆς (1808-1845) θά συνεχίσει μόνο αὐτό μαζί μέ τό νεοσύστατο Ospedale Civile τῆ λειτουργία του.

Ὁ λόγος πού ὀλοκλήρωσε τόν ἱστορικό του κύκλο ἀρχές τοῦ 20^{ου} αἰῶνα ἦταν πολύ ἀπλά ἡ ἔλλειψη Ἑλλήνων ἀσθενῶν, ἀφοῦ ὅλα τά μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἀπό ἐπίσημες πηγές τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνέρχονταν πλέον μόνο στά εἴκοσι.

Κατά τήν Πρώτη Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1666-1797) διορίστηκαν καί ἐργάσθηκαν σ' αὐτό 17 ἰατροί, ἀπό τοῦς ὁποίους οἱ 12 (70,59%) ἦταν Ἑλληνες. Ἀπό τοῦς 142 ἰατροῦς ἐντός καί ἐκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη πού κατά τήν ἐν λόγω περίοδο ἀντιμετώπισαν Ἑλληνες ἀσθενεῖς, οἱ 55 (38,73%) ὑπῆρξαν Ἑλληνες, ἐνῶ περισσότεροι ἀπό τοῦς μισοῦς ἐξ αὐτῶν, δηλαδή 33 (60%) ἦταν ἀπόφοιτοι τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Padova.

Κατά τή Μεταβατική Περίοδο τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη (1797-1845) τρεῖς ἰατροί διορίστηκαν καί ἐργάσθηκαν σ' αὐτό πρὶν μετατραπεῖ σέ Ἄσυλο. Ἀπό τό σύνολο τῶν 155 ἰατρῶν πού ὑπηρέτησαν στό Νοσοκομεῖο, στό Ἄσυλο, στό Ospedale Civile τῆς Βενετίας καί ἀντιμετώπισαν Ἑλληνες ἀσθενεῖς κατ' οἶκον κατά τή Μεταβατική Περίοδο, οἱ 17 (10,97%) ἦταν Ἑλληνες.

SUMMARY

About half a century after the fall of Constantinople (1453), in about 1498, the Greek families of Venice began to organize in communities on the basis of self-reliance in the realms of religion, economics, the intellectual and health.

The religious segment came about with the erecting and functioning of the Greek Church of St. George. The economic component was created through the existence of shops and businesses and the participation of the Greeks in the fields of merchandising and maritime shipping, whereas intellectual self-sufficiency was brought about through the existence of two schools of higher learning: the initial Greek school of Latin Studies and the later Flanginnian School, where at a higher and pre-university level, Ancient Greek and Latin Studies were taught, as well as Morality, Mathematics, Rhetoric, Theology, Geography and more. The self-reliance of the Greek presence in Venice was rounded out with the founding and operation of the Greek medical establishment which had the title Flangini Hospital, which like the School, was a result of great inspiration and sacrifice, and was a gift of Thomas Flangini. He was from Kerkira on his father's side, and from Cyprus on his mother's side. Flangini, born in Venice, was benevolent and also aided two more Venetian Hospitals. Through his will he designated amounts of monetary donations to be given to the Mercy Hospital (Ospedale della Pieta) for as long as it would be in existence and to that for incurable diseases (Ospedale degl'Incurabili). The Flangini Hospital was founded on 6/6/1666 with the name First Hospital of Flangini at residence No.16 in Castello. It had a capacity for ten beds. Patients with any type of pyrexical illness were hospitalized there, for whatever cause, as well as those who needed surgery. Brought from the school however, were a general medicine doctor, a surgeon, a nurse and an assistant.

In 1680 the hospital was moved to a new building by Baltassare Longhena, who designed a dwelling which was located between the Church of St. George and the Flangini School. Because it was the destination for Greeks without resources as well as for those of other nationalities of the orthodox dogma, a two-member committee comprised of the community's parish priest and of a doctor, examined the pre-requisites for admittance and hospitalization. The priest confirmed the social situation and the poverty level of the patients. The patients had free medical care and free medicines and the hospital also undertook the funeral expenses for patients who passed away there. The rules for operating the hospital were distributed in writing to the general medicine doctor, the surgeon and the nurse on duty, while they were also displayed in a visible location of the hospital. Medicines for the Flangini Hospital were purchased at the neighborhood pharmacy, the "Cross of Malta". (Alla Croce di Malta), with a prescription for each patient. In his will, Flangini also bequeathed a post-hospitalization subsidy of two ducats for each patient who was cured and who was released from the Hospital. In that way, it was possible for the patient to return to his homeland in good health and also for free. The Flangini Hospital reached the height of its glory under the administration of Dimitrios Veloudos and the medical services of Georgios Kornaros (Giorgio Corner), and whereas some small problems from time to time appeared regarding its operation, they are among the common operational problems experienced by any hospital.

Venice, at the end of the 18th century had no relationship whatsoever with the Venice of prior centuries as far as its serenity, power and maritime shipping might. By suspending its maritime shipping activities it also undermined its military presence in the Adriatic and the Mediterranean. The long Venetian-Turkish wars did away with the greater part of its domain, while its commerce as well as its harbor, followed suit, an understandable eventuality. This

external image rounded out a corresponding internal image. There were no community prototypes, ideals at a national level did not exist, while lives strayed to seek out items of pleasure and had prototypes of corruption. Its passive and neutral stance towards the political events of Europe would lead Venice, without a fight, to its downfall and into the hands of Napoleon on May 16th, 1797. The Venetian Treasury was confiscated, together with the fortunes not only of the Greek Community, but also with the funds of the Flangini Committee which had maintained the operation of the hospital. Venice filled with the poor, the sick and with mendicants, and the hospitals of the city, now without financial resources, began a struggle to survive. The Flangini Hospital began the same struggle for survival, since without financial support it entered into a period of difficulties.

The oldest of the major hospitals of Venice was built in 1336 and it treated and housed abandoned children and was called Mercy Hospital (Ospedale della Pietá). The second of the four major hospitals, the Ospedale degl' Incurabili, had treated patients since the 16th century when it was founded - it treated patients with syphilis. The Ospedaletto or Hospital of the Abandoned (Ospedale dei Derelitti) of the 16th century treated acute cases, the crippled and the feverish. The Mendicants' Hospital (Ospedale dei Mendicanti) treated and housed those with psoriasis, the disabled, and mendicants. The hospitals above, along with the others, housed illegitimate children, widows, worshippers of the Holy Places, the aged and others. Upon Napoleon's arrival these hospitals were emptied, one after another, and they gave up their place to the new Ospitale Civile (Public Hospital), which still operates today. The two psychiatric hospitals, men's and women's, St. Servolo and St. Clemente were abolished by law in 1978.

With the downfall of the Venetian Principality and the pilfering of the monetary donations for the operation of the Flangini Hospital, the Clinic faced problems of survival. Until 1830, continuous efforts were made by the Greek Community to recoup its funds which, as it was shown, comprised 1/16th of all the money in the Venetian Treasury during the period of the downfall. Reports and memorandums were directed to the government of the then occupied city so that the hospital could continue to operate. Unfortunately, the post occupation rule transferring between the French and the

Austrians, the promises of the previous rulers which were not kept by the rulers that followed and the lack of funds led the hospital to bankruptcy and to the cessation of its operation on March 4th, 1808. After that, the hospital operated as a Shelter for the Poor, providing shelter and basic food to the aged and to the starving poverty stricken. The Greek patients were hospitalized at the Ospedale Civile but, however, as it was determined, due to ethnic and religious distinctions, the Homogeneous community preferred to be treated at home. A significant number of Venetian, Greek and foreign doctors were found to visit the Greek patients, not only at home, but also at the Shelter for the Poor, whereas also referred to are doctors who treated Greek patients at the Ospitale Civile. Finally, besides being known to the administrators of the hospital and later of the Shelter for the Poor of that period, it was known that some matters of wider health interest were taking place which also pertained to the Greek Community during that period of change.

The Flangini Hospital is divided into three operative periods of time. The first period (1666-1797) lasted from its founding until the downfall of Venice at the hands of Napoleon. The Period of Change for the Flangini Hospital (1797-1845), is a period of occupation when some of the time it was occupied by the French and another part of the time by the Austrians. During that period of

time the hospital would be transformed to the Shelter for the Poor. In the second period (1845-1905), the hospital was called Flangini-Pickering Hospital because it was able to operate again with funds donated by George Edward Pickering. In the beginning of the 20th century the Greek Hospital of Venice ceased to operate, coming to the end of its historic course, as the members of the Greek Community were then very few.

During the first period that Flangini Hospital was in operation, (1666-1797), 17 doctors were appointed and employed there, 12 (70.5%) of whom were Greeks. Of the 142 doctors within and without Flangini Hospital there were 55 (38.73%) who, during the time period in question, treated Greek patients were Greeks, while 33 of those (60%) were graduates of the Medical School of the University of Padova and 87 (61.27%) were foreigners, in other words Venetians, Italians, etc.

During the transitional period of Flangini Hospital (1797-1845), three doctors were appointed and worked there before it was transformed into a Shelter for the Poor. Of the total 155 doctors working at Flangini Hospital, the Shelter for the Poor, the Ospitale Civile of Venice and providing home care who treated Greek patients during the transitional period, 17 (10.9%) were Greeks and 138 (89.1%) were Venetians and Italians.

ΕΓΓΡΑΦΑ

1599. 11. Zolbi.
 altri panti di Dapori.
 Vuole de sij proceduro d'una ad'altre due cose, o della chiesa de Oraci o
 d'altre contr'huorale l'affitto parvero a sijto preparate con otto
 tra dieci stromaggi pagliari, e di s'ine e de sijto parvero de poveri
 amolati greci a gli dadi Orivescovi e Capetani sij proceduro delle
 cose d'io grece, et sij dato stanza ad' duca di. tra. tra. o. ad' anno
 ad' un huomo con moglie de né stanza la cura e la pulze de la
 spere sijto de s'alto s'ist'ate da. da. le gli gli per. in uigilino
 de q'ost sijto sani sijto licentiate con un panti d' duca di uno
 per mandati che loro pace, et se eno più fracke h'ingro circa
 circa se li coristi.
 Vuole de li pred. sijto accettati senza alcuna licenza o dadi
 Orivescovi, o dadi Capetani senza b'oglio, o di loro coscienza
 e quando s'ora s'ist'ate, se ne sij conto a die. e se gli D'informi
 s'ora femine albino la loro stanza seporate e li pagli un
 medio con duca di trenta ad' anno de non s'ito ad' oblige
 di q'ost, de s'ora in q'osto loco più anco de li vicini a la
 chiesa neke one cose, et sij elato dadi Orivescovi, e Capetani per
 loro coscienza.

Ἔγγρ. 1 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i. Ὁ ὅρος
 19 τῆς Διαθήκης Φλαγγίν τῆς 11^{ns} Σεπτεμβρ. 1644 πού ἀναφέρεται
 στή δημιουργία τοῦ Νοσοκομείου.

Gli ordini ad essere fatti per le spese e luoghi di provvisione sopra i medesimi
 oculi d'ogni Spedimento sopra i medesimi. Permettendo che l'ordine del giorno sotto
 decorsi vicino al presente solo ad impiego del no. 100. 100. di ritorno l'ordine
 sopra ad avere di molte d'ogni d'ogni de somma di medicinali l'ordine
 e Sommano l'ordine del tutto provvisori prezzo del 40 per cento, a questo del
 solo trenta per cento per i medicinali de ordini somministrati in avvenire
 con le condizioni tutte apprese e determinate nel articolo 10, 11, e 12 del
 suo prezzo. Come si è fatto prossimo decorsi approvando prima di essere
 contratto per essere adempite in avvenire principando dal più presto corrente
 e questo per i medicinali somministrati dopo l'ultimo seguito pagando
 da parte sua da prima d'ora per tutto l'ordine provvisori provvisori tutti i costi
 lo spende nel caso di pagamento del prezzo netto del 40 per cento dovendo
 a tutti effetti essere provvisori di tutti i costi del ordine. De dal Sommano, per
 variti del tutto debiti medicinali al pratici, a ritenersi a dovere si ha
 di questi lavori relativi a questo fine, dove per tutto il restante di
 decorsi articoli.

Antonio Sigheo p. Prov
 Francesco Valmorana Prov
 Botte di: provvisori 40 per

Ordine della Consuetudine in Milano. Come: Consuetudine: Bologna.
 Gio. Pietro Legrandi

Έγγρ. 3 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, έγγρ. της 2^α
 Ιανουαρίου 1783 (βενετ. ήμερ.) όπου τό Φαρμακείο του "Σταυρου της
 Μάλτας" για τά φάρμακα του Νοσοκομείου Φλαγγίνη καί του Σεμιναρίου
 θά πληρώνεται μόνο τό 30% της άξίας των.

1784. 20. Maggio - Danni. c. 12.
 abbezzamento venuto in fine dell'anno in luogo del defunto Domenico Niseno.

1784. 20. Maggio - Danni. - c. 13.
 Danni al regio dell'anno a venuto per l'acquisto di unni d'una casa, riducendo
 il di lei assegnato a p. Gallo

1785. 31. Maggio - Danni. - c. 18. r.
 abbezzamento venuto in fine dell'anno a venuto in luogo del defunto Domenico

1785. 4. Maggio - Danni. - c. 13. r.
 danno da li fin del anno lasciato dal p. Craxioni a venuto dell'anno, dall'anno in occasione
 di unna in fine del anno, con ragione ad effetto assegnato

1785. 5. Maggio - Danni. - c. 14. r.
 assegnamento di unni d'una casa a p. Gallo a venuto venuto fine dell'anno

1787. 6. Maggio - Danni. - c. 15.
 abbezzamento fine dell'anno a venuto in luogo di Domenico venuto, da venuto

Έγγρ. 4 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, φ.χ.ά.
 Διορισμοί καί μισθοί Διοικητών καί Ίατρών του Νοσοκομείου Φλαγγίνη
 κατά την Πρώτη Περίοδο λειτουργίας του (1666-1797).

In Triangolo	no.	1
Trasmissione	no.	1
Falsifica la prima	no.	2
Falsifica la seconda	no.	1
Falsifica la terza	no.	2
Falsifica la quarta	no.	1
Falsifica la quinta	no.	1

65
 C. 7. Magi 1781 Ven.
 Copia Invenzioni degli Effetti che presentansi si ritrovano nell' Ospedale
 Flangini in S. Giorgio de Greci come segue nella Camera
 delle Donne

Sel fetti cioè un stramazzo, Pagliazzo, Capozal, Delle, e Cavalotti
 Dico ————— N.º 6
 Schiavina z li sudetti ————— N.º 6
 Intende z li sudetti ————— N.º 6
 un Deval di Bandas oval marzo, con suoi Vetro Vecchi - N.º 3
 un Ciro di Pittura alla Greca con Croce di Legno - N.º 3
 un Cason di Albo vecchio z yona la Biancavia - N.º 3
 un simile come sopra ————— N.º 3

Nella Camera degli Uomini

Quattro fetti cioè un stramazzo, Pagliazzo, Capozal, Delle
 e Cavalotti N.º ————— N.º 4
 Schiavina z li sudetti ————— N.º 4
 Intende z li sudetti ————— N.º 4
 un feral in marzo di Bandas con sue legare Vetro N.º 3
 un Ciro ziccolo di Pittura alla Greca con Croce di
 Legno ————— N.º 3

Nel Santo S. la Scala

un Ciro grande con Pittura alla Greca e voce
 di Legno ————— N.º 3
 un quadro Simi con S. Siroini Damasceno S. la Scala N.º 3
 un quadro con Pittura simile con Mosè al River — N.º 3
 Altro quadro ziccolo fatto a Capizallo Simi con San
 Giovanni Evangelista ————— N.º 3
 Altro quadro in Tella grande con ritratto Flangini N.º 3
 un Casinello di Ottone sotto il Ciro sudetto — N.º 3

Segue

Ἔγγρ. 6 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, ἔγγρ. ἀρ.65 τῆς 7^{ης} Μαΐου 1781. Ὁ ἐξοπλισμός τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη στὴ μόνιμη ἔδρα του, στὸ Campo dei Greci.

Biancavere

Longuoli in Letto buoni yera --- N.º 112
 Detti vecchi di molto yera --- N.º 113
 Dodici Dovaghioli buoni con i Cai --- N.º 112
 Dodici Canavazzo buona --- N.º 112

in Cucina

Fondi in Dovaghiol di yelore N.º 113 yera Q 15 --- N.º 113
 Piantarella di yelore N.º 6 yera Q 4-6 --- N.º 6
 Sordelle simile N.º 6 yera Q 4-6 --- N.º 6
 Una Sordella di yelore e li Anatasti yera Q 15-6 --- N.º 3
 Sette Sordelli di Orona --- N.º 7
 Una Conca di Rame e Casso ungue yera Q 4-6 --- N.º 3
 Un Serchio grande simile d'acqua con Casso yera Q 5-4 --- N.º 12
 un Sordaluto simile yera Q 4-15 --- N.º 3
 un stagnata con uno Cogerchio, ad una Sordella yera Q 8-6 --- N.º 12
 una Cagnocola di Rame senza Cogerchio Cagnocola Q 15-6 --- N.º 3
 due stagnelle con uno Cogerchio yera Q 6-6 --- N.º 12
 una Cagnocola di Rame grande d'acqua --- N.º 3
 una Cassone di ferro da fofar --- N.º 3
 due Cassoni simili --- N.º 12
 un ferro da fofar --- N.º 3
 una Cassone di ferro --- N.º 3
 un Conclugo vecchio --- N.º 3
 un Dogo con Cuccino, e Crostori e il Cassaluto e li Morti. N.º 13
 In Dovaghioli Savanti Privi dell'Org. Florigni aff. gno di Sogno

Monografia

Del A. Ambrosio

Adriano il cotto in tutti li suoi Capi, per dover vender corso g' la legge

Io Deochani Violanti elato priore del Org.

W. Don Ambrosio Virgaminano Capto di S. Giorgio de' Greci di Veni fu yera Deominio

Tratta dal autentico, esistente a yera Roma sotterranea

Carlo...

Μας: ad loc: 316: Μου: 50 μ. Οριζαλι & Γιορτζι 117

Mel giorno 15 gennaio 1783. in cui da questo Cal. Mas. fu approvato la mia elezione all'assise-
renza dell'ospedale fuco, mi fu consegnata un'istruzione in capitoli ordinati da detto ospedale
eai il Mas. Cal. comando l'inviolabile osservanza & osservanza dei capi stessi a' contrari del
ipvalsi, disordini.
Stabilisco per primo che siano ricevuti nell'ospedale quelli soltanto aggravati da febbre di poca durata
senza o piccolo male che li manda soggetti alla cura del chirurgo ed ad altri
esatto sempre in tale esecuzione ricaveri indistintamente ogni ammalato di febbre da qualche
causa morbida come una qualunque malattia soggetta alla cura clinica che obbligano a
l'infirmità al letto ed ho in conseguenza ricolti i venuti fisici deon' il loro domicilio e
assolutamente da febbre ha videri i ricolti di qualsiasi specie senza alcuna eccezione
d'ora tal mia forma obbedienza, nell'ordinato capo primo fu sempre inteso, alle persone dispo-
nate al servizio da me mai abbate in confronto dell'esistente comandi del Cal. Mas.
col capo secondo viene concessa un'elemosina di due ducati condotti ad ogni persona che sia stata
permanente nell'ospedale con legittimo indistintamente almeno per venti giorni: per concessione
questa sovvenzione la maggior parte dei poveri vuole consumare il tempo senza malattia e quindi
di ne avviene un doppio aggravio alla cassa per il loro mantenimento e per l'assenza dei detti
due ducati un disordine al servizio nelle civitate da somministrarsi a tali persone mai conve-
gittamente habete in conveniente misura alla loro situazione ed alla regola che deve si-
servarsi in un'ospedale e perciò una continua occasione per me di mancare al mio esente
meo pendendo mi danno all'infirmità del mio fuoco, a quello del servizio habendo li poveri
vi, o di disgiunta senza colpa li poveri stessi ricolti e ad altri poveri dei venti giorni ricor-
ritti per l'elemosina.
col capo decimo si comanda ch'io dia medicinali della sola qualità descritta nel catalogo della
fabbrica de venghosi approvato dal Mas. Cal. della sanità l'anno 1780. e i miei no-
vane questo catalogo, e mi sono perciò riferito agli ultimi riferimenti nel 1781 e 1784 già

Εγγρ. 7 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117, fasc.i, Ἐπιστολή τοῦ ἱατροῦ Giorgio Corner πρὸς τοὺς Προνοπῆς (Προβλεπῆς) ἀναφερόμενη σέ θέματα ὀργάνωσης καί λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου ἀμέσως μετά τήν ἀνάληψη τῶν ἱατρικῶν του καθκόντων τήν 13^η Ἰανουαρ. 1783 (Βενετ. ἡμερολ.)

approvazione di quella del 1880, avendo incontrato l'opinione del sopra detto capo Decimo di
verre alla condotta economica col somministrare nei convenienti soccorsi la medicina gratuita
L'acquisto della cronica malattia quella dei piagati e principalmente dei feriti oltre alla tur-
za più maneggevole nell'ospedale incombenza col limitato numero di ricoverati porta ai ricoverati
lo stesso un pregiudizio nell'aria anziché dopo la sua situazione non può essere
ben ventilato e perciò un prossimo pericolo all'altre classi d' infermi.
Mi è difficile la situazione in cui mi sono trovato con giusta regolazione di ricovero, e massime al
capitolo secondo usi: la possibile prudenza rispondendo sempre alla carità verso le povere
ricoverate indistintamente, e facilitando loro la stanza, comunque non si sia potuto di lar-
genza di infermi. Ma come che la mia condotta senza mai avermi imposto alla medesima
regolazione non può essere uniforme all' esigenza dei ricoverati ed alla convenienza delle res-
pettive persone assistenti; così supplico io stesso l'onorevole consiglio di P. D. D. dell'
ulteriori sue deliberazioni, onde io possa col appoggio delle medesime senza esitanza esercita-
re nella mia professionale demeritare incombenza.

25
 Sig^{no} Zouzi Hosp^o
 Ricevete nel Hospedal della Signora Isabella
 dalla Camera inferma, et lo governate
 con gl' obbligi soliti. ϕ
 la ai Aprile 1694
 Mello ϕ ϕ ϕ

25
 Sig^{no} Zouzi Hosp^o
 Ricevete nel Hospedal Regina Messa
 dalla Camera inferma, et lo governate
 con gl' obbligi soliti. ϕ
 la 7 Settembre 1694
 Mello ϕ ϕ ϕ

Έγγρ. 8, 9 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150, fasc.1,
 έγγραφα τῆς 21^{ης} Ἀπριλ. 1694 καί 7^{ης} Σεπτεμβρ. 1694. Συνοδευτικά
 πιστοποιητικά ἀσθενῶν ἀπό τόν Ἀρχιεπίσκοπο Φιλαδελφείας
 Μελέτιο γιά τήν εἰσαγωγή τους στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

Ἔγγρ. 10
N: 10

1° Aprile 1796

Maria Socopula eriti con febbre nell' Ospedale tanto offe
io eriti con giusto
vostri merito

Zambattista Mosini Provved. Cas.^v

Ma detto

Maria Socopula eriti con febbre tanto offe con giusto
vostri merito

D. Gerolamo Zigeri Capto; ed. D. Arcid. ofino

D. Gerolamo Moscopula Capto ofino

ANASTASIO ROSA prior ofino

Ἔγγρ. 10 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150, fasc.38, Licenziati dall' Ospedale coll' assegno dei 2 Ducati (1795-1797) ἔγγρ. ἀρ.10, μέ τήν ἡμερομηνία εισόδου, ἐξόδου καί τοῦ δικαιώματος τοῦ μετανοσπλευτικοῦ ἐπιδόματος τῶν δύο δουκάτων.

1 Prima

12° Aprile 1795

Maō Nicolo' erudo in d. m. l. con febre ciò off. con grato
Lambattista Albisani 4° Provveditore di S. Maria Nuova Med.
11° Maggio 1795

Il suddetto avanti dell' Ospedale ciò off. con grato
Pellegrini Med.

- Ἔγγρ. 11 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150, fasc.39, Morti nell' Ospedale o licenziati senza percepire i due ducati (1795-1797), ἔγγρ. ἀρ.1 τῆς 12^{ης} Ἀπριλ. (ἡμερ. ἐξόδου) 1795, ὅπου μετά ἀπό τέσσερις ἡμέρες νοσηλείας στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, ὁ ἀσθενής ἐξέρχεται χωρίς ὅμως τό δικαίωμα μετανοσηλευτικοῦ ἐπιδόματος ἀφοῦ δέν ἐκπληρώνει τίς χρονικές προϋποθέσεις νοσηλείας τῶν εἴκοσι ἡμερῶν.

6 *Σήμερον Μαΐου 1796*
Επισημ. κατ' ονομασίαν Πέτρος Αλεξανδρ. μετ' απολύσεως
ταύτου εστ' ομοίως μετ' ομοίως
Ευκαταστατ. μετ' ομοίως

Γαμβάρισσα Αθηνών 21^{ου} Ρόδου 1796

26 Μαΐου 1796
Μετ' ομοίως κατ' ονομασίαν Πέτρος Αλεξανδρ. μετ' απολύσεως
Ευκαταστατ. μετ' ομοίως

Αναστασίου Ρόσα γυναικός αφέρου

Έγγρ. 12 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150, fasc.39, Morti nell' Ospedale...έγγρ. αρ.6 όπου ο Έλληνας ασθενής Πέτρος Άλεξανδρής μετά από δίμηνη περίπου νοσηλεία στο Φλαγγινιανό Θεραπευτήριο λόγω "κακοήθους σηπτικού πυρετού" απέβίωσε τήν 26^η Μαΐου 1796.

L'Amministrazione che venga dalla pubblica Provvidenza l'indicare annuo
 Somma di 102119. 1A, non che l'altra di 12956. in
 per un solo anno, vengono ad essere provveduti quattro im-
 portantissimi Luoghi pii, che alimentano, e curano n. 3195
 Individui, che perirebbero, mentre

Nell' Ospitale della Città ve ne esistono — n. 507.
 fuori di Venezia a suo carico — a n. 100 —
 In tutti — n. 2607
 In quello de' Develiti tra S. Malak, S. P. e S. P. — n. 266
 In quello de' incurabili tra S. Malak, S. P. e S. P. — n. 125
 In quello de' mendicanti tra Vecchi, Vecchie, S. P. e S. P. — n. 122
 In tutti — n. 3195

Nota delle credite della Commisaria g.^{ra} Tommaso Venzoni
 verso l'Offizio della Zecca per ratte non pagate,
 e scadute ne' infrascripti tempi come segue

Q. Ratta Aprile: 1797 pro sopra Capital			
di p 23085	— — — —	Offi. p	420 23
Q. Ratta Luglio: 1797 pro sopra Capital			
di p 21989. 13	— — — —	Offi. —	329 20
Q. Ratta Agosto: 1797 pro sopra Capital			
di p 114810. 2	— — — —	Offi. —	1719 4
Q. Ratta Febbro: come sop. ^a	—	Offi. —	420 23
Q. Ratta Marzo: 1798 come sop. ^a	—	Offi. —	329 20
Q. Ratta Aprile: come sop. ^a	—	Offi. —	1719 4
		Offi. p	4939 22

Scopi dall'ex Comit.^o di Pubb. Scopi
 a conto delle sud.^e ratte — = 1540

Offi. p 3399 22
 Giuseppe Cassini Reg.^o

Ἔγγρ. 13 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b. 169, fasc. Democrazia
 φ.κ.ᾶ, Δυναμικότης τῶν Βενετικῶν Νοσοκομείων σέ κλίνες κατά τήν
 πώση τοῦ Πριγκιπάτου.

Ἔγγρ. 14 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b. 169, fasc. Democrazia,
 ἔγγρ. 84 μέ τίς κατασχεθεῖσες πληρωμές τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνης
 πρός τό Νοσοκομεῖο ἐπί 1^{ns} Γαλλικῆς καί 1^{ns} Αὐστριακῆς κατοχῆς.

... somme annuali, che riscuotevano gl' infras. Luoghi di dalla
 Rub. Zecca sopra Capitali investiti nei Depositi dell' medesima

Dio Ospital della Dieta	12051.86
Dio Ospital di Serelli	8115.4
Dio Ospital degl' Incurabili	1480.6
Dio Ospital di S. Zazaro, e Mendicanti	2226.18
Unic. delli quattro Ospitali sud.	738.10
Dia Materna de' Doveri Vergognosi in S. Antonin	22105.18
Seta & Comiss. ^a Serelli	9602.7
Dia Casa delle Citelle	6522.45
Dia Casa di S. ^a Maria del Soccorso	2936.2
Dia Casa de' Catecumeni	15060. —
Dio Luogo delle Penitenti	7750. —
Compagnia delle Donzelle Penitenti	8589.2
Ospital Militare di S. Servolo	156.14
Ospital di S. ^{ti} Pietro, e Paolo	1527.12
Comiss. ^a Tommaso Langini	49759.22
Comiss. ^a Maria Bozzi Sarro	272.23
Comissionarie dipend. ^{ti} dalla Cassa riscatto Schiavi	1398.5
Scuola della S. ^{ma} Trinita' & riscatto Schiavi	440. —
Ospitalo Brialti & povere Vedove in Murano	181.4
Oratorio di S. Filippo nei nell' Ospital Mendicanti	99.10

Effettivi 94173.8

Ἔγγρ. 15 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc.Democrazia φ.χ.ά. Τά εἴκοσι οἰκονομικῶς ἐπιφανέστερα Νοσοκομεῖα καί Εὐαγή Ἰδρύματα τῆς Βενετίας μετὰ τῶν ἀντιστοίχων ἐσόδων ἐκ τῶν καταθέσεων τους, στήν Zecca, κατά τήν πώση τοῦ Πριγκιπάτου. Ἡ Ἐπιτροπεῖα Φλαγγίνη εἶναι στήν ὀγδόη θέση, ἐνῶ ἡ Ἐπιτροπεῖα Περούλη κατά τή συγκεκριμένη περίοδο στήν τρίτη. Μαζί καί μέ τήν Ἐπιτροπεῖα Σάρου ἡ Ἑλληνική παρουσία στά μείζονα οἰκονομικῶς Ἰδρύματα ὑγειονομικῆς καί κοινωνικῆς ἀρωγῆς στή Βενετία εἶναι πασιφανής.

Prospetto degli Ospitali di Venezia

Quei costanti stabilimenti chiamati Ospitali, e ben noto ad ogni uno che lo furono in un'istituzione tempi destinati al ricovero, ed assistenza dei Cittadini della Classe più indigente, ma non meno utile e necessaria a certa inscrizione almeno questo piccolo esempio viene sino a noi raccomandato; e Venezia ne degli ultimi furono, ne i man generosi delle altre Nazioni nel promuovere a beneficati, e la buona di cui possono essere a ragione ingratissimi, e lo stato di non accidenti di amministrazione che imperfetta sempre rende l'opera sua nel debito di doverci ampliare: Sull'onda questo giorno delle nuove istituzioni tanto più meschire quanto più numerose, e la indolente governo adulando la vanità dei Facoltosi, si prestava sempre la sua sanzione - Alenta appoggiarsi il genio innovante di si tante provvidenze l'opera guardiosa che inavvertito dover si aveva di tutti i Grandi, e del Divinito inetta unirsi in un quasi total abbandono, e disprezzo.

Qual accidentale infatti che già tra secoli fa sopravviva un insulto avvenuto in una per altro delle più popolate Contrade (A) fu necessario del più l'impulso per ridar di vita anziché un Ospitale, che quanto più utile e necessario di tutti gli altri altrettanto esser dover più provveduto alla salute per la sua situazione e facile agli infermi, e allinchi alla perfina sua costruzione - In prova di questa stabilissima ventura basta esaminare i registri di un Decennio degli entrati, e partiti, e si vedrà di quelli l'orribile infelicità di un solo giorno, e si vedrà nella seguente lista dei Malinchi infermieri, e dei morti abitanti, e perniciosa imprefazione, e morte dell'una scabiosa di quelle grazie pubbliche stabiliscono.

(A) Santa Maria della Salute

Ἔγγρ. 16 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc.Democrazia, ἔγγρ. ἀρ.8. Prospetto degli Ospitali di Venezia. Οἱ τρεῖς πρώτες ἀπό τις ἔντεκα σελίδες ἀναφορᾶς ἑνός ἀνωνύμου πρώην νοσοκομειακοῦ ὑπαλλήλου πρὸς τὸ Γάλλο κατακτητὴ γιὰ τὴν ἀθλιότητα τῶν Βενετικῶν Νοσοκομείων καὶ οἱ προτάσεις του γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς ὑγείας.

Monta però d'un beneficio che secondo le leggi d'indole
non sempre dubbia, a quanto l'infelice Atandino
pur si vaghe fortunato nelle sue disgrazie e la
sua malattia si combini con quelle antiche leggi
o consuetudini decise dall'ignoranza, e dalla bar-
baria ond'esser ella nulla, e curata, e già l'occhio
di gelosi Inquisitori ~~si~~ si è accorto a vedere
spiccatamente esclusi un numero ben grande d'infelici
senza speranza d'altro ricovero, e non di rado
qualche vittima di quelle leggi spivava sotto l'occhio
di quell'inevitabile giudice.

Con più volte e vagante disegno poi dopo s'ergeva l'occhio
dell'Inquisitore, ma quasi si sceglievano contro la
vita dei Giudei quelle case che nell'Atene parca
destinate all'uso di altri Argomenti furono spe-
gnute per incubare ricovero a diversi Inquisi-
tori qual per ne pervenno un 25 per cento pure
unque ^{colle} ~~colle~~ ad estensione della Inquisizione con-
tinuante reclamava la stupida benevolenza di
una rigenerazione più utile, e più innocua,
perchè non si puri gl'ammari che a proferenza un
refugio in separate incommode stanze, e vuol di-
gnitate proibite che appena rannata l'occhio
no luogo al pentimento. Un genio però benefico
ultimamente sorto nel Giudaismo allora l'occhio
quell'occhio si dolgono d'esser superando gli ostacoli
d'incalzata consuetudine, e di un occhio non
calcolante d'indole appena in parte vendicava l'
straginta umanità, e vide con tanto di ricovero

Le superiori tale ad uso della gran lava mercantile
che con tanto appiano, e vantaggio quindi si proibisce
gl'infetti di fue

Congi però dal poter esaurire i bisogni d'una moltitudine
ne attaccata dal maleto ulceroso incomodo per
più che all'ossa predominante con un libro, e
pronto accetto alimenta anzi nelle anime scien-
tisti il vero desiderio di veder per appagati i voti
di tanti infelici che restano esclusi per il limitato
loro numero a giudizio della popolazione deforan-
data di tanti nobili cittadini di indovare della Ca-
pitale per le scritte mostruosità che di sovente
vengono esposte per mentarsi l'albergo compagine

Di più recente ancora abbiamo il lavoro degli Ospitali
Maggoni detto dei Mendicanti nelle di cui lavate
albergano con rarissima frequentazione per
chi che meritano maggior assistenza, ed un ris-
tratto mural di Ospale Regina. Ormai l'Ospedale
dei Santi un eccellente posizione (a) e nella di
lui contemplazione non può che consigliarsi l'
infinita necessità di dovervi ancora stabilimenti
convenienti al rigore di una Classe di Cittadini altri
a speso benevolmente della Italia.

Quello intanto cofine più lungi dalla grand'Anonima con
strucione l'opera o sia l'isola di S. Andrea per
almanco della Annona Mercantile ed appunto perché
ignoti, e neglecto formar dei largimenti di
una certa provvisione per allevare lo stato popolare

Mirabile Composto di Piccole Zeffaliche

Ammomo mezz'onzia
Anisi mezz'onzia
Macci mezz'onzia
Zaffrano due drame
Mastici mezz'onzia
Sesno Aloe un quarto d'onzia
Cardamomo mezz'onzia
Turbiti mezz'onzia
Zedoaria due drame
Manna mezz'onzia
Agganico mezz'onzia
Noce moscada mezz'onzia
Siena mezz'onzia
Zarofoli intieri mezz'onzia
Marobolani mezz'onzia
Indi o sia balanini mezz'onzia
Radice di Peonia due drame
Bacche di Peonia due drame
Foglie di Bettonica due drame
Rabarbano drame venti
Aloe Succotrina drame dieci
China China onzie una —
Siroppo rosato solutivo quanto basta per l'impasto
Serve per purgare usandone con la misura sopra esposta
dalla ricetta

Έγγρ. 17 A.S.V., Provveditori alla Sanità, filza 586, ca. Gennaro 1785. " Η εξαίσιος σύνθεσις τοῦ κεφαλικοῦ καταποτίου" μέ τή δράσι καθαροῦ, συνπιθεμένου ἐξ εἴκοσι δύο πρώτων ὑλῶν καί βοτάνων ὅπως ἀλόης ἑνός τετάρτου τῆς οὐγκιᾶς, μαννα μισῆς οὐγκιᾶς καί ζεδοαρίας δύο δραμίων.

Pieno di riverenza, e di fede, come esser doveva verso questa
 S^{ma} Repubblica il fu Ecc^{to} Tomaso Flangini, ch' ebbe l'onor
 di servir per lunghi anni alla med^{ma} nella Cavica di Fiscal
 del Mag^o Ecc^{to} del Sal, vacomando col di lui Testamento
 l'amministrazione della sua Facolta al S^{mo} Mag^o Consiglio
 perche vacaba in Capitali, et investiti ne Pubblici Depositi
 della Zecca fossevo impiegati li Pro in varie opere Pie da es-
 so med^{mo} indicate sempre pero concertate in beneficio del-
 la Greca Nazione.

Assunta l'amministrazione di questa Cavica, e Commissaria dal Mag^o
 Ecc^{to} de Sop: Aspirali, non puo nascev dubbio, che non sia, ella
 stata diverta con disposizioni di Cavica, e di Religione, e fu effe-
 ro anco di questi Santi oggetti, che sopra le rappresentazioni fatte
 dal med^{mo} sia amparato il Decreto dell' Ecc^{to} Senato del giov-
 no 22: Marzo 1786. confermato dal susseguente 25 luglio 1793
 in forza de quali fu levata dalla Cassa di S^{ca} Commissaria Flangi-
 ni l'annua somma de p^{ti} 1000:- U.C. ed applicata, a perpetuo
 beneficio dell' Ospedal de Derelitti.

Uenerando la Greca suddita Nazione le Souvane disposizioni di
 questo Augusto Dominio in cui si trova vicouevata, s'anima
 di conforto nella vicoudanza della clamentissima protezio-
 ne, colla quale fu sempre viguandata, e provetta, e confida-
 che savanno compartire le ossequiose sue vinstanze, per es-
 ser suffragata nelle angustie, in cui si trova per il notabile
 aumento de poveri miserabili in essa vacolti neivuoti; di
 comisatione, e per la loro indigenza, ma egualmente im-
 portuni nella loro insistenza, fondata nella cognizione, in cui
 sono d'aver Fondi proprii destinati al loro soccorso.

Siccome pero sarebbe, di significante suffragio la disposizione d'
 annui mille Ducati off^{ti}, che non sarebbevo stati levati da quel-
 la Cassa Flangini se fosse stata presente all' Ecc^{to} Senato,
 la volonta del Ferrarove, che vuole impiegati li fructi della total
 sua Cavica in vantaggio della propria Nazione, cosi l'ossequio-
 so Guardian Evande della med^{ma}, cogl' uniri suoi Bancali espos-
 ti alle modeste vessazioni degl' indigenti, e gravati dal dovere
 del proprio Offizio, umilmeve si presentano, imploando beni-
 gno

- Ἔγγρ. 18 E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.526, f.60^v. Ἐπιστολή διαμαρτυρίας (19^{ος} Μαρτ. 1794)
 τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας πρὸς τὸ Δόγη Lodovico Manin γιὰ
 τὴν αὐθαίρετη ὑπεξαίρεση ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπεῖα Φλαγγίνη χιλίων
 δοκάτων ἐπίσῳς ἐκ μέρους τῶν Προνοπτῶν καί ὑπὲρ τοῦ
 Νοσοκομείου τῶν Ἐγκαταλελειμμένων (Ospedale dei Derelitti) ἢ
 Ospedaletto.

sgno Ascolto al Mag^{ro} Eccl^{mo} di Sop. Ospitali, o dove meglio
piacesse a V.S. sopra gli accennati due Decreti 22 Marzo
1786, e 25 luglio 1793. onde possa esser fatto presente alla
Pubblica Sapienza, e Giustizia, quanto convenisse, per l'esecu-
zione della volontà del Testatore, che per la disposizione delle
leggi, e per le Sante Massime della Repubblica, deve ripov-
rar la sua esecuzione. Grazie

1794: 19: Marzo in Colle

Che sia rimessa ai Savj

Congiglieri

l. Filippo Nani	l. Arduin Dandolo
l. Giacomo Cornev	l. Juanne Pasaro
l. Sseppo Bolini	l. Fozzi Guimari

1794: 22 Marzo

l. Juanne Valevesso in 7ma

D'ordine dell' Eccl^{ma} Consulta sopra Suplica del Guardian Fran-
de, e Bancali, della Greca suddita Nazione d'ascolto al Mag^{ro}
de Sop: Ospitali sopra li Decreti 22: Marzo 1786; e 25 luglio
1793. vighavdante la disposizione del soldo della Casa della
Comissaria Flangini

Il Mag^{ro} Sopra Ospitali infirma

Martino Imberri Not^{te}

41

Faccio Fede Io sottoscritto *Sarastano* Della Chiesa
Parrocchiale di S. SEVERO di Venezia, come
ne' Libri de *Morti* di detta Chiesa si ritrova
l'infrafcritta notte *Die 14. Settembre 1783.*

*Αδελφόν Νικόλο Βασιλά Γρακο που σιρά ελ nome dal Padre
Giovanni si obbligato al letto da giorni 30 con Fegore
Anajasca per la quale feni di vivere il giorno d'oggi
alle ore 16 e a ciò da fede curata dal Cui. Gio. Van-
Lamo M. F. si sa valira alle ore 14 con Capitolo*

In Fede di che &c.

Di Chiesa li 19. *Μααζιο* 1784.

*Ο Αγγελος Βοσχι Sarastano αφησμο Nel caso il Segelo di Chiesa
1784.*

42

Faccio Fede Io sottoscritto *Sarastano* Della Chiesa
Parrocchiale di S. SEVERO di Venezia, come
ne' Libri de *Morti* di detta Chiesa si ritrova
l'infrafcritta notte *Die 6. Settembre 1784 a 16.*

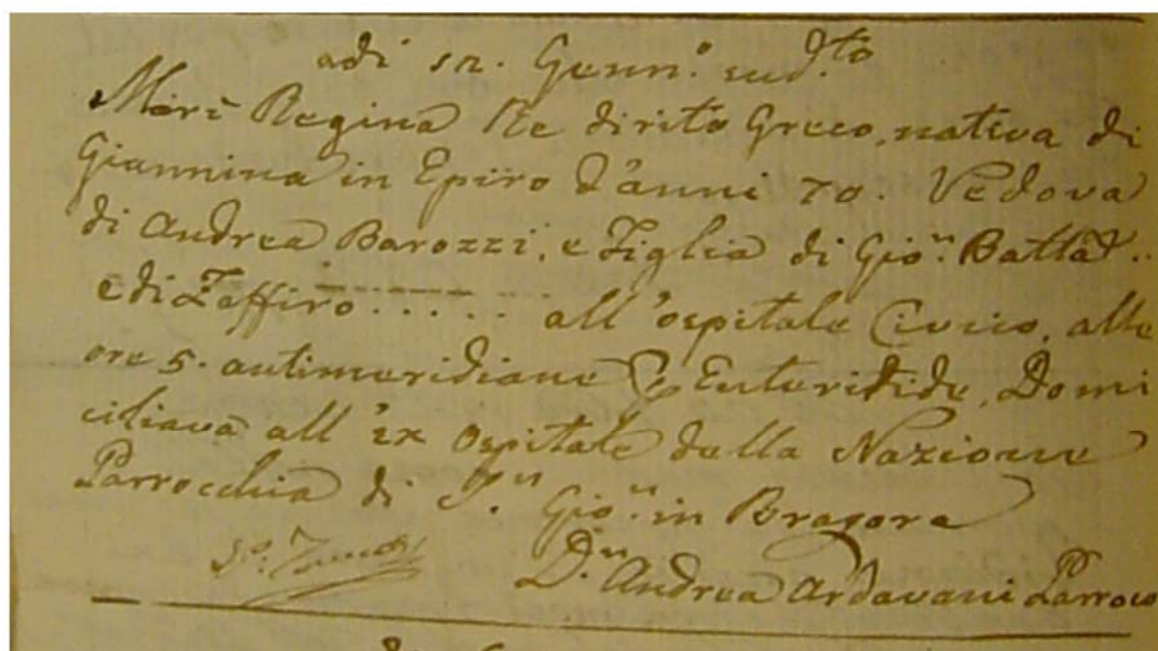
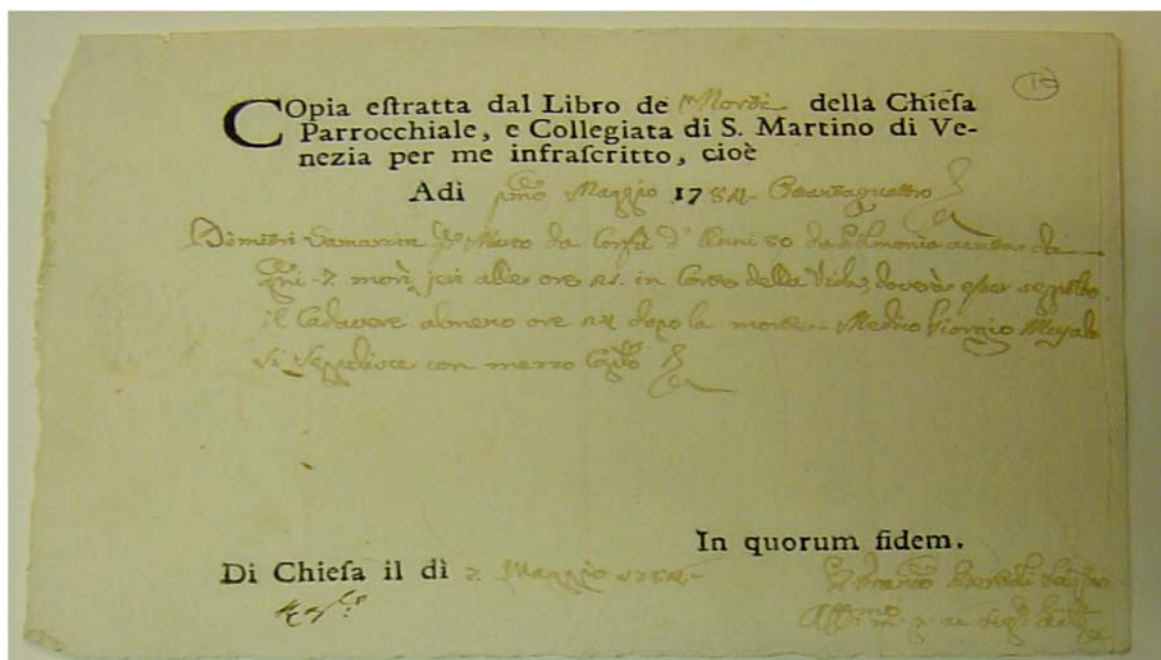
*Αδελφόν Νικόλο Βασιλά Γρακο (πατεριανό) dianni 80.
d'oggi he ζιόντι d'un colpo Apoplectico con conkuione
dua testa ecesi un testagno per cui rabo da questa
alt'altra vita alle ore 14 del giorno scorso a se rapellon
d'oggi alle ore 10 e ciò per fada curata del Cui. Gio. Van-
Lamo M. F. si sa valira suo Nigote con Capitolo*

In Fede di che &c.

Di Chiesa li 19. *Μααζιο* 1784.

*Ο Αγγελος Βοσχι Sarastano αφησμο M. Θεσσην ελ Segelo di Chiesa
1784.*

Έγγρ. 19, 20 A.C.S.S., Reg. (1782-1808) αναδρομικά πιστοποιητικά θανάτου (ἀδέσποτα ἐντός τῶν Ἑλληνικῶν Νεκρολογίων) ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ S. Severo, τῶν Ἑλλήνων ἀποβιωσάντων ἀσθενῶν ἐκτός Νοσοκομείου Φλαγγίνη Νικολάου Παπᾶ καί Πάνου Καραγιάννη οἱ ὁποῖοι κατέληξαν λόγῳ ἐνός ἀνά σάρκα ὑδρωπος ὁ πρῶτος καί ἀποπληξίας ὁ δεύτερος. Θεράποντες ἱατροί οἱ Γιωναννί Βαριλαμο καί Γιωναννί Ελεῖμον ἀντιστοιχῶς.

- Ἔγγρ. 21 A.C.S.M., Reg. morti, ἀπ. πρ. 1^{ης} Μαΐου 1784 (ἀδέσποτο ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν Νεκρολογίων) τοῦ Dimitri Samarzen ἀπὸ τὴν Κέρκυρα πού κατέληξε ἐκτὸς Νοσοκομείου Φλαγγίνη λόγῳ μιᾶς ὀξείας πνευμονίας.
- Ἔγγρ. 22 E.I.B., S. Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832), ἀπ. πρ. 12/6/1828, τῆς Regina Re ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἡ ὁποῖα "κατοικοῦσε" στὸ πρῶν Νοσοκομεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, διεκομίσθη καὶ ἀπεβίωσε στὸ Ospitale Civile στὰ πλαίσια μιᾶς ἐντερίτιδος χωρὶς τὴν παρουσία ἐκεῖ ἱατροῦ. Ἔτσι τὴν ἀποβιωτῆρια πράξη ὑπέγραψε ὁ Ἕλληνας ἱερέας D' Andrea Ardavani.

494

Ex Off. rel. al N.º 1196 L. P.

Protocollo in Argom. Sic. Fondazioni
Relatore il R.º Reg.º N.º H. Grimani.

Ex Offizio.
Decreto del Reg.º Cap.º 27. Marzo 1801.
N.º 2121 nel momento che dispone
del 1800 di L. 3000: accordato dal
R.º Governo a favore del Seminario ed
Ospitale della Greca Nazione, eccita
il R.º Reg.º a prendere in serio esame
il Relativo Dec.º del R.º Governo 23.
Febbo: 1801. N.º 21192 e di esibir-
gli il risultato de' suoi studi nell'
Argom.º

Sessione dei 8.º Febbo: 1805.
Reg.º Cap.º

(4)

Voto.

Accorda l'annunziato Subeminale Dec.º
All' Orite: Seminario Greco l'inservi-
ziale Suffraggio di L. 3000: ad estin-
zione parziale delle più urgenti passi-
vità, e singolarmente de' gl' inservi-
enti al Pio Luogo, e richiama quindi
di il R.º Cap.º a prendere l'argomento
nell'esame il più serio. a farsi carico
dell'oggetto e dell'utilità del Pio
Istituto, ed a riformarla sì nella parte
Attiva, che nella passiva.

Questa pia istituzione trae la sua Ori-
gine dall' Ecc.º Tommaso Flangini
Test.º 3 Xbre. 1610, e patrimonio del
ben riflessibile d'adito che derivava dai
Capitali investiti nella pub.º Zecca
N.º 171716 di 18 eff.º comprendeva
un Ospitale a ricovero dei poveri
della Nazione Greca, un Seminario

Ἔγγρ. 23 E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, Ἡ δεκάσελιδη ἔκθεσις τοῦ Βασιλικῆς Ἀρμοδίου ἐπὶ θεμάτων Ὑγείας Γιοβαννι Ριетро Γριμανι γιὰ τὴ διάσωσι, ὀργάνωσι καὶ σωστῆ λειτουργίᾳ τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη ἐπὶ Πρώτης Αὐστριακῆς Κατοχῆς (1798-1806).

che istruiva nelle lettere dodici alunni,
la dispensa Annua di grazie alle
che Donzelle, la diffusione d'annue
Carità ai Prigioni, e Salotti, e l'eser-
cizio d'altre pratiche religiose.

A questa favorevole opera, s'uni posteriormente
per disposizione della ^{gr.} Maria
Bonzi Sarro l'altro istituto del
mantenimento di tre poveri Greci, ma
fondato anche questo sopra i Redditi
della Zecca, venne a perdere il
necessario alimento.

Oltre il Calcolo che meritar deve assolu-
tamente l'ultima volontà dui testa-
tore che lasciò la doviziosa sua
facoltà in sollievo della sua ^{propria} Nazione
che forma una parte integrale della
Piazza mercantile di Venezia, devesi
nell'argomento aver ancor intressato
il danno che reca l'attuale arena-
mento agl'altre Pij Istituti ed ai
miseri nazionali, e li riguardi di re-
ligione, e di tranquillità che vengono
Compromessi in tale Circostanza.

Li poveri ammalati Greci che più non
ritrovono quel benefico asilo lor
predisposto dal Test: Mangini ricad-
dano totalm: a peso degli Altri
Istituti, e privano quindi li Natio-
nali di quei posti che loro princi-
palment: appartengono.

Li soccorsi poi di religione che la di-
vinità del rito varia marcatamen-
te, amministrati negli Ospitali ove
s'osservano le Norme della Chiesa
Romana, appoggiano, oltre che un
disordine da non soffrirsi, un soggetto
agl'altre infermi d'Inquietudine,
di mormorazione, e di sconforto,
da cui non può emergere al certo
quella tranquillità ch'è l'anima
degl'Istituti med:mi.

Riconoscendo pertanto dagli annunziati
riflessi l'utilità Economica, e
religiosa dell'arenato Istituto, ho
cercato di combinare possibilment:
la sua sussistenza con li riguardi
del maggior risparmio, abinando
in una sola, a norma dei ccvvi So-
vernatori, le finora separate
Amministrazione del Ospite, e
Seminario.

Tino dall'87: 1799 era già stato posto
in corso dalla cessata Nob: Cong:
Delegata per il solo Ospite: un
Piano Economico dietro gli assenti
relativi dell'Autorità Superiore, ma
non avendo avuto luogo ne motto-
liche somministrazioni dell'Erario,
ne interinali suffraggi, che in distan-
za troppo grande di tempo, dovette
rimunere per il fatto innerequito.

Non

del primo, e di L 110: per Libarie del
Luogo oltre alle quali devono Calcolar-
si L 110: al mese per eguale mante-
nimento di otto Individui cioè Econo-
mo, Sei Munni, ed un servo, L 87:-
annue per importo dei Medicinali,
e L 100: che si calcola esigere il
riattam: de' Mobili, e le Minute
Spese.

Paraverà il ef: Capitabiale che tali
assegnazioni massime se si contrap-
pongono all'incarimento dei generi
di prima necessità, non lasciano
luogo al pensiero d'una mino-
razione, ma piuttosto marciano una
deficienza.

Quindi preso ^{insieme} ~~insieme~~ il residuo dispendio
che si ricerca per l'Ospitale, e
quello ch'è necessario per il Semi-
nario, formano in tutto L'annue
L 11291:14 a cui deve al certo
supplire la d: Cassa se sussis-
tenti si vogliono tali opere
di cui è dimostrata l'utilità.

Sub: A
Contraposto però tale Complessivo dispendio
a quello a cui ascendeva il Piano
Proposto per l'Osp: e Posto in
Corso dalla Cessata L: alle
Cause Pie ed a quello del Semi-
nario sancito dal Governativo De-
creto 24 Marzo 1805 ff: 353

Dimostra

Dimostra un'anno risparmio di L 1079:11
oltre all'accrecim: di 15 Individui Munni
Dipende questa dalle misure possibili di
restrizione di cui mi feci carico a
disapprov: del R: Erario, fra le
quali principalit: per Comperder
la cessazione dell' Instituto Larro
rivolto al mantenimento di tre poveri
istituto che per non essere di
grande utilità, ed importanza (mas-
sima nella sopravvivenza d'un
solo beneficiario che vecchio ed in-
fermo esiste nell' Ospid: dei De-
relitti e che potrebbe colla essere
stabilito qual Cronico) merita
d'essere eliminato del tutto per
dal luogo all'esistenza del Semi-
nario, e dell' Ospid: oggetti, che
meritano tutta la preferenza. Con
la soppressione poi immaginata
sarebberci inseguito per ottenere un
altro vantaggio, cercando che la
Camera destinata appunto ai
poveri della Com: Larro, o venis-
se contro difalco d'affitto ricevuta
dalla Scuola di S: Giorgio, o si
affittasse a diminuzione appunto
dell'affitto med:uo
In tal modo ^{sistemati} ~~riservati~~ l'Osp: e le-
minario ed ^{assicurata} ~~assicurata~~ al Concor-
vi della Superiore Autorità, la

loro

loro sussistenza, resta a darsi un serio
riflesso a quei dispendi che per una
sol volta si devono per l'oggetto
stesso incontrare.

In due parti questi si suddividono, nell'a-
prestamento cioè degli utensili ed
arredi necessari di cui l'Ospe. prin-
cipalmente abbisogna e che importa

Sub. C la somma di L. 2032.-, e nel paga-
mento d'arretratti debili ascendenti

Sub. D a L. 24348.-

L'indicata somma di L. 2032.- \neq provista
utensili viene composto da L. 1178.- \neq

Sub. C # 1 generi occorrenti al Seminario, e rial-
tanti da vecchi, da L. 2821.- \neq

Sub. C # 2 eguale rialtanti \neq quelli dell'Ospe.

Sub. C # 3 e da L. 1270: per provista di effetti
per l'Ospe. med. di quali intera-
mente abbisogna.

Sub. D L'altra somma di L. 24348:11 importo
complessivo dei debili dell'Ospe. di-

Sub. D. n. 4. pende da L. 14161:17 delle quali è
creditrice la Scuola di S. Giorgio

dei Greci all'Ombra di un accordo
dietro il quale con bando merito

Sub. D. n. 5. discese alla riflessibile indicata mi-
norazione d'affitti, e da L. 10146:14

parte del Credito Arretrato degli
Inspezionati, Speciale, da cui ho
creduto dibattere i Crediti relativi
all'istituto loro ora da sospen-
dersi per mio avviso.

Benche

Benche la somma che deriva dal fabbi-
sogno dei generi, e dall'ammasso dei
debili ascenda al riflessibile complesso
di L. 26380:11 ^{pure} l'indispensa-
bilità della somministrazione dell'
Ospe., e la Convenienza che milita
per i Creditori d'Affitti Arretrati,
e di mercedi non conseguite, potrebb-
be suggerire alla sovrana munificen-
za la somministrazione al meno
d'una parte di essa nelle norme
appunto dell'accennato Dec. 25,
Feb. # 21192 che dispose L. 3000.-
²¹⁷⁴
a minorazione dei debili istessi.

Presenti al Governo i riflessi che mi
fecero Conico d'annunciare sull'utili-
tà derivante dall'istituto di cui
si tratta troppo interessante i
vantaggi della Breca Nazione
analogamente beneficata da un suo
Individuo e relativo d'altronde
al sollievo degli altri Ospidali, ed
ai riguardi di religione, e di quiete
che si devono garantire nelli stessi,
è da presumare che sarà Egli per-
di scendere a prestarsi al suo perma-
ne stabilimento.

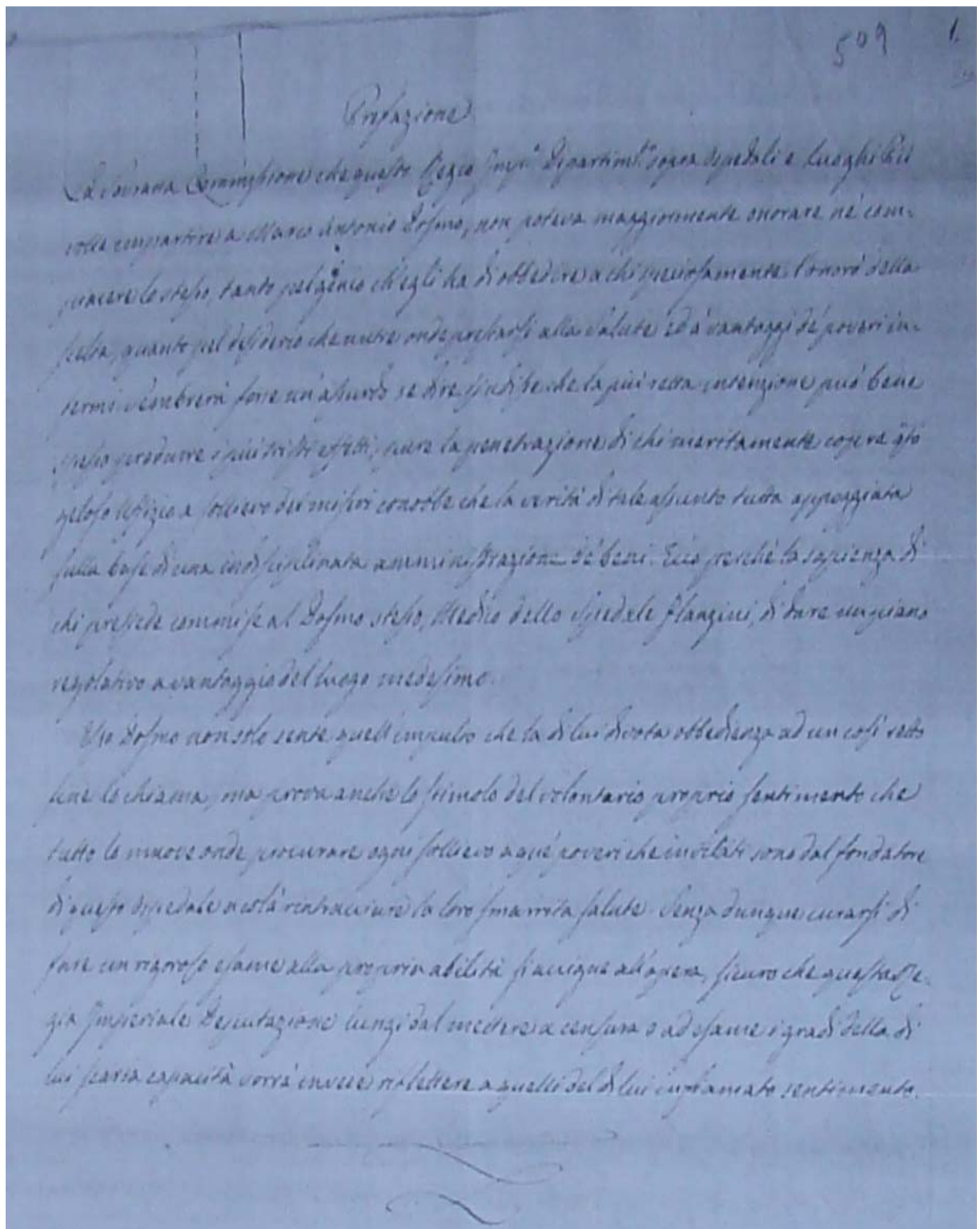
Ma una volta che il R. Governo entrasse
in questa deliberazione, sarebbe indi-
spensabile che comprendesse nella
Specificca delle spese fisse oltre

alla

alla somma di L 11348: - stabilita
p il seminario e complessiva: appro-
vate dal Re D: 24 Marzo 1405
N: 3531 l'altra di L 71213: 14
che unitamente alla prima servirebbe
alla voluta complessiva sussisten-
za d' ambe le istituzioni.

Pur troppo nell'arrenamento degli interessi
di Zecca che alimentavano quest' Comir-
sione; sono tolte le grazie, l'Ele-
mosine, e le altre beneficenze
che rendeva di grande suffragio
alla Breccia Nazione, che come
Superiorm. indicai serve tanto
ai riguardi della Mercatura, e
della Navigazione.

Sperando che il N.º Capitaniato sarà
per entrare nel mio divisamento;
o sino ch'egli presenti l'affare
al reale Governo con l'appoggio
del suo adesivo parere in esau-
rimento del relativo derivazione
incarico.

Ἔγγρ. 24 E.I.B., Π.Α., b.37, fasc.536, f.509^v. Ἡ Εἰσαγωγή καί τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ 21 σελίδων "Σχεδίου Ὁργάνωσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνης" ἀπό τόν ἰατρό Marc' Antonio Dosmo. Ἐκπονήθηκε ἐπί Μεταβατικῆς Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνης (1797-1845) καί ἐφαρμόστηκε ἐπί Δευτέρας Περιόδου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνης-Πίκεριγκ (1845-1905).

Articolo. Primo.

Cose che devono considerarsi in spacio, nel buon andamento delle ospedali
 Comincio a solitamente emersione delle leggi onde poter farvi lontani
 da cui alcuni egualmente sentiti, cioè di più, per cui non si può con cui emettere
 taluno stando non li caritatevole stabilimenti come è quella degli ospedali, que-
 rando in ciò contro la buona fede, l'umiltà, e la pietà, come anche è necessario
 mettere ordine a quella mal intesa e irregolare pietà, che talvolta induce a
 commettere di fuori a coloro che non ne abbisognano. da ciò dunque ricavare in da-
 gna sola cura di sanità, e di pietà, ed aver cura per la distribuzione dei ricetti
 di fuori.

Le qualità personali di quelle che somministrano le cose pubbliche
 che formano sempre uno degli oggetti più interessanti di ogni civile società, e prin-
 cipalmente nel nostro caso, in cui per l'ignoranza de' provvedimenti, molto si può pen-
 sere dagli esecutori l'equilibrio d'una ben intesa carità di distribuzione.

Per ordinare uno stabilimento a favore dell'indigenza non basta di si-
 temare le cose secondo i relativi bisogni, ma emettere altresì di notte a modo che ne
 derivino tutti i vantaggi che trarsene possono.

Ogni ben intesa Caritatevole istituzione si fonda sulla pietà non
 solo nel sollievo che somministra tra agli infelici cui particolarmente è rivolta, ma
 nel ad essa vantaggio degli altri beni che le procura. Gli Spedienti degli ospedali
 non solamente possono dare la salute a tanti ignoranti e in salute, che altrimenti o per
 miseria, o per mancanza d'aiuto, morirebbero, o condurrebbero di giorni infelici, ma
 giovano altresì non poco ai progressi della Medicina, e della Chirurgia.

Restano dunque pochi riflessi generali a migliorare intelligenza delle
 operazioni che farò per l'ospedale.

Quattro cose sopra tutto dovranno averli in riflesso in uno ospedale I. le
 persone che meritano d'esser accolte. II. La qualità del luogo in cui devono col-
 locarsi, e ciò che è annesse al luogo medesimo. III. L'esistenza e principio che deve
 ad esse, e

Adi 26 Aprile 1798

SI fa fede giurata da me sottoscritto Proffessor Chirurgo dell' Ospital di S. Salvatore degl' Incurabili, qualmente *vicario Cortella* è aggravato da *piaghe all' ano*, e perciò lo reputo degno d' essere accolto nell' Ospitale sudetto, onde ne ottenga la sua guarigione, in fede &c.

[Bailon M. diff.]

Adi 8 Marzo 1798

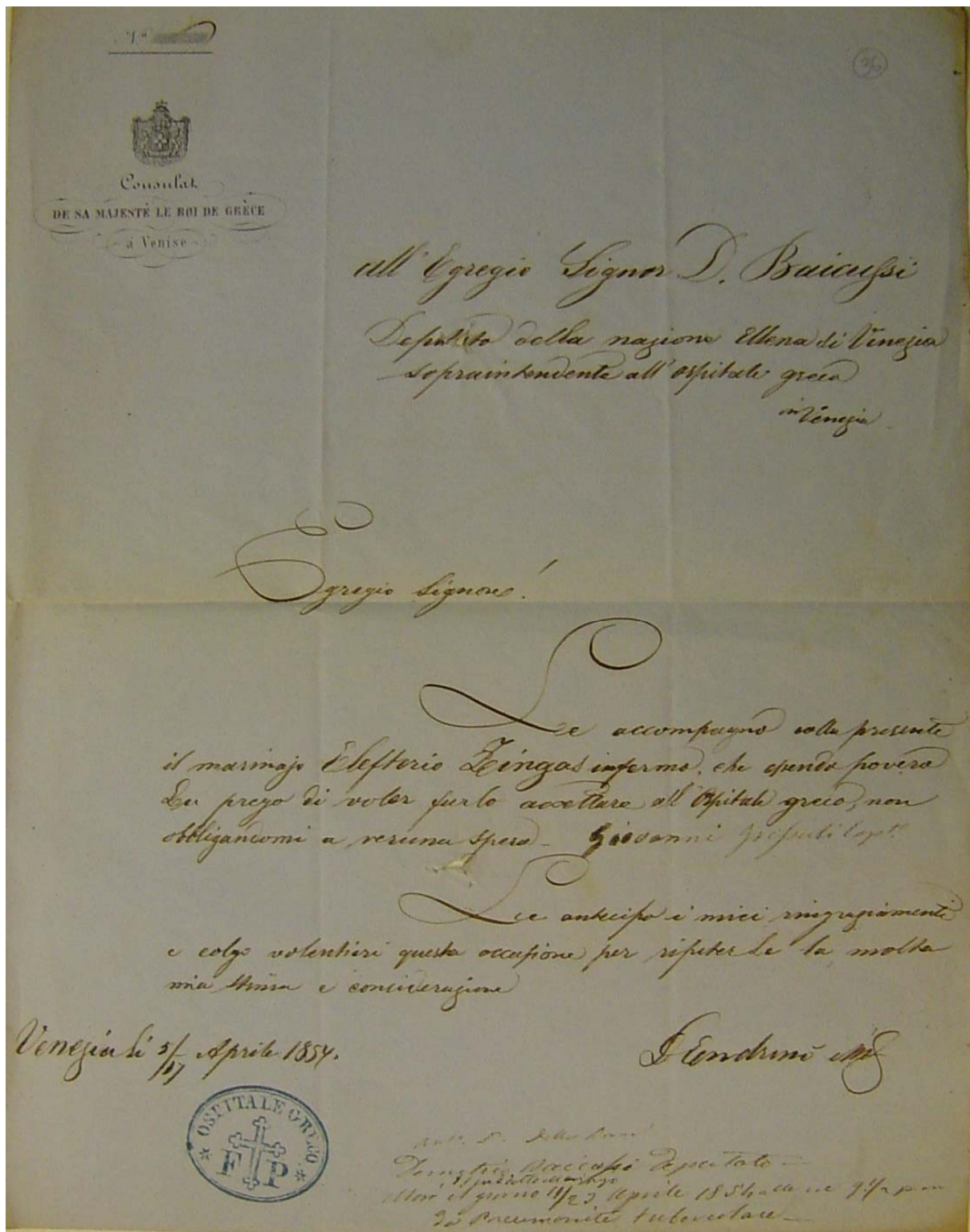
SI fa fede giurata da me sottoscritto Proffessor Chirurgo dell' Ospital di S. Salvatore degl' Incurabili, qualmente *Pietro Zagori* è aggravato da *piaghe in una gamba*, e perciò lo reputo degno d' essere accolto nell' Ospitale sudetto, onde ne ottenga la sua guarigione, in fede &c.

[Bailon M. diff.]

Έγγρ. 25, 26 A.S.V., Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169, fasc.Democrazia έγγρ. τής 8^{ης} Μαρτίου και 26^{ης} Απριλίου 1798, όπου ο χειρουργός Bailon πιστοποιεί την εισαγωγή στο Νοσοκομείο των Ανιάτων των δύο ασθενών μέ σύφιλη Πέτρου Ζαγόρη και Βικεντίου Κορδελλά μέ συφιλιδικά έλκη στον πρωκτό και στά σκέλη αντίστοιχως.

Ἔγγρ. 27 E.I.B., N.A., b.39, Ospedale Flangini-Pickering (1851-1856) Documenti, ἔγγρ. τῆς 14^{ης} Μαρτ.1854 πού ἀποτελεῖ ἐξοφλητική ἀπόδειξη τοῦ Φαρμακείου Μανδονανί γιά τά φάρμακα τοῦ μηνός Δεκεμβρίου 1853 τῶν παθολογικῶν καί χειρουργικῶν ἀσθενῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεραπευτηρίου, θεωρηθεῖσα ἀπό τό Διοικητή τοῦ Νοσοκομείου Δημήτριο Μπαϊκούση καί φέρουσα τήν ἔγχρωμη σφραγίδα τοῦ Νοσοκομείου μέ τά ἀρχικά τῶν ἰδρυτῶν του, Flangini, Pickering.

Έγγρ. 28 E.I.B., N.A., Miscelanea Ospedale (1851-1862), filza fedeli mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale, έγγρ. τής 5/17 Άπριλ. 1854. Συνοδευτική έπιστολή του έν Βενετία Έλληνα Προξένου Δ. Δενδρινού προς τό Διοικητή του Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ Δ. Μπαϊκούση προς είσαγωγή στό Θεραπευτήριο του φτωχού ναυτικού Έλευθερίου Τσίγκα. Ο ναυτικός μετά από εξαήμερη νοσηλεία απέβίωσε στά πλαίσια μιās βεβαρημένης φυματιώδους πνευμονίας.

EΙΚΟΝΕΣ

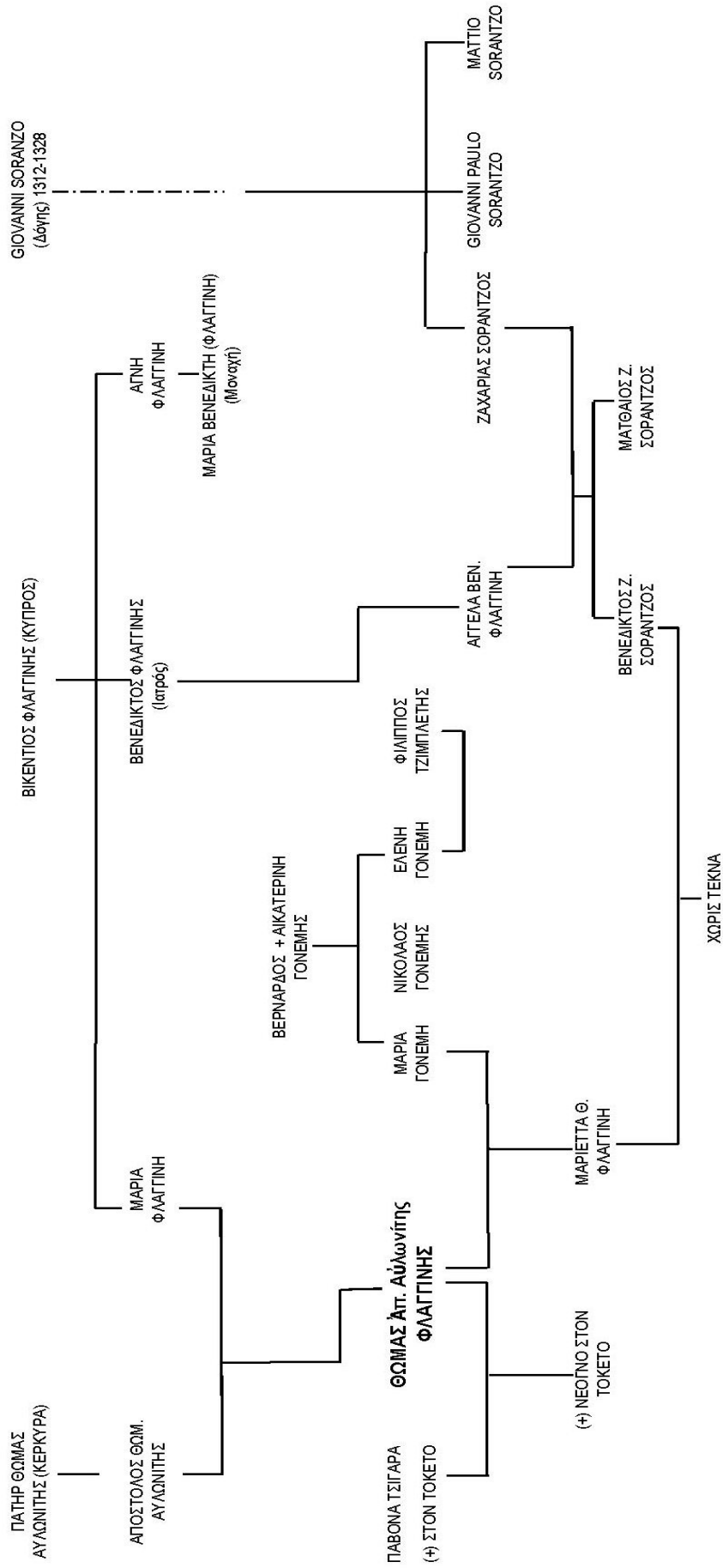
Πάνω Ό ιδρυτής του Έλληνικού Νοσοκομείου τής Βενετίας Θωμάς Φλαγγίνης. (Έλλην. Ίνστ. Βενετ.).

Κάτω Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη μεταξύ Σεμιναρίου καί Άγ. Γεωργίου. Χαλκογρ. του Tosini Lazzari (1830) εκ του "Materia Medica Greca", τόμ.5 τεύχ.5(1977), σ.584.

Πάνω Παλαιά χαλκογραφία τουῦ Luca Carlevarijs (18^{ος} αἰώνας) μέ τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη μεταξύ Σεμιναρίου καί Ἁγ. Γεωργίου καθώς καί τό θαλάσσιο δίαυλο διακομιδῆς τῶν ἀσθενῶν Rio di S. Lorenzo (Rio dei Greci).

Κάτω Τό Campo dei Greci σήμερα, μέ τό πρώην Νοσοκομεῖο στό μέσον.

Γενεαλογικός Πίνακας του Θωμά Φλαγγίνη

Πάνω Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη ωραιζόμενο από τή θερινή άνθοφορία.
Κάτω Ἡ κύρια εἴσοδος τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη.

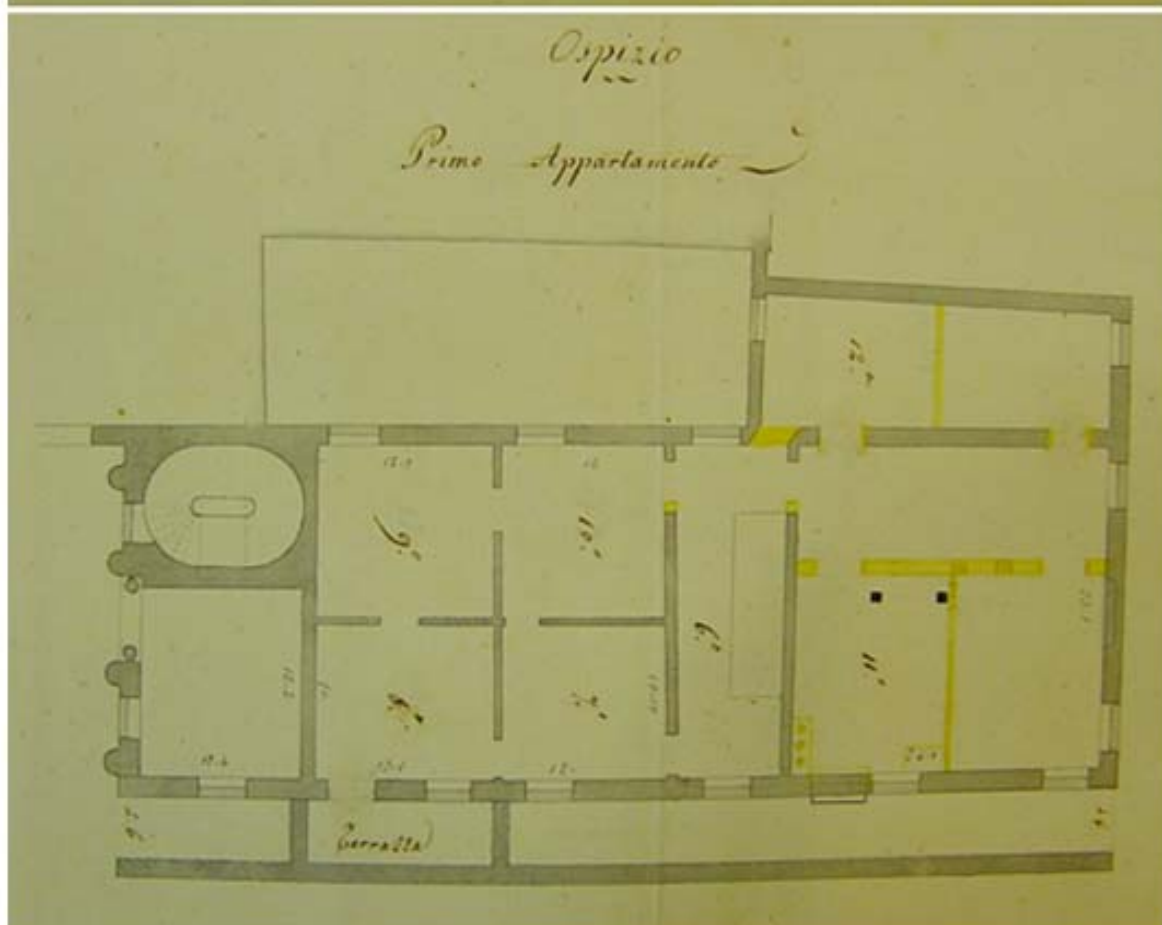
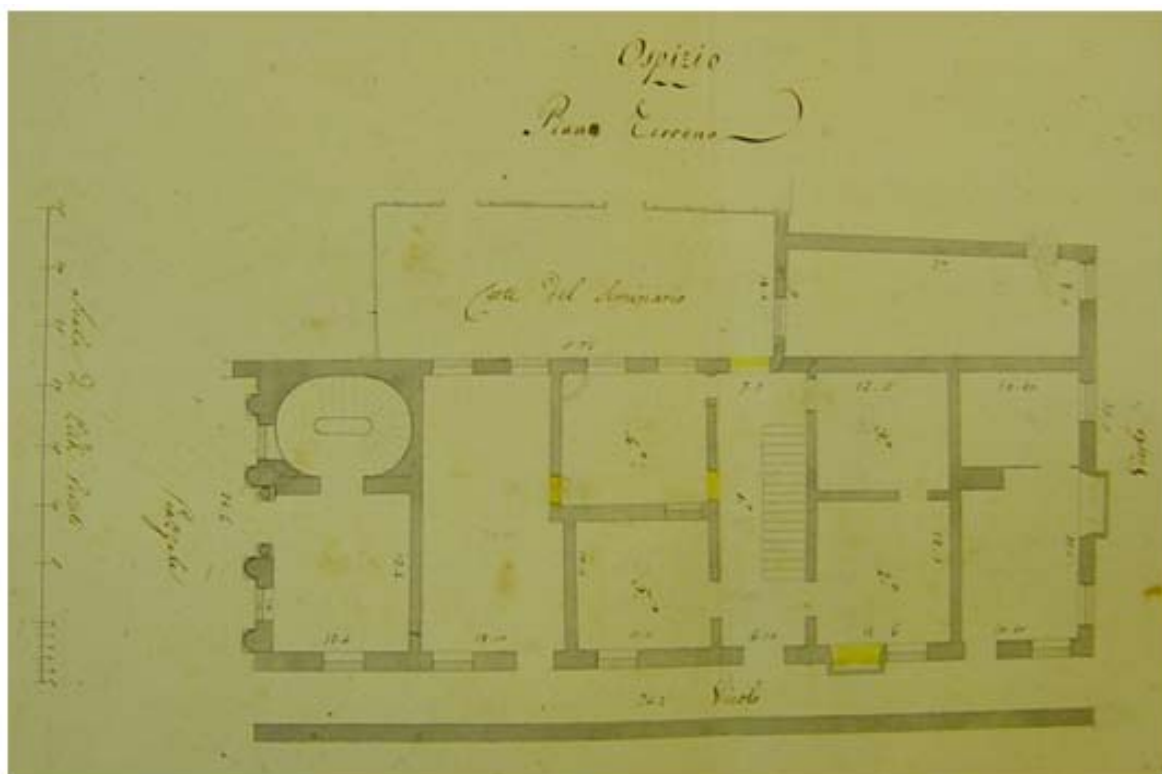
Πάνω Τό Νοσοκομείο Φλαγγίνη με τίς ἀρχιτεκτονικά διαφορετικές προσόψεις τῶν ὀρόφων του. (Ἐκ τοῦ Παλιούρα Ἀ., Ὁδηγός τοῦ Μουσείου τῶν Εἰκόνων καί τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου)

Κάτω Ἡ νότια πλευρά τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη μέ τό μπαλκόνι τοῦ πρώτου καί τήν αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Ἀδελφότητας τοῦ ὑπερκειμένου ὀρόφου. (Παλαιότατη φωτογρ. ἐκ τοῦ Semi F. Gli Ospizi di Venezia σ.118)

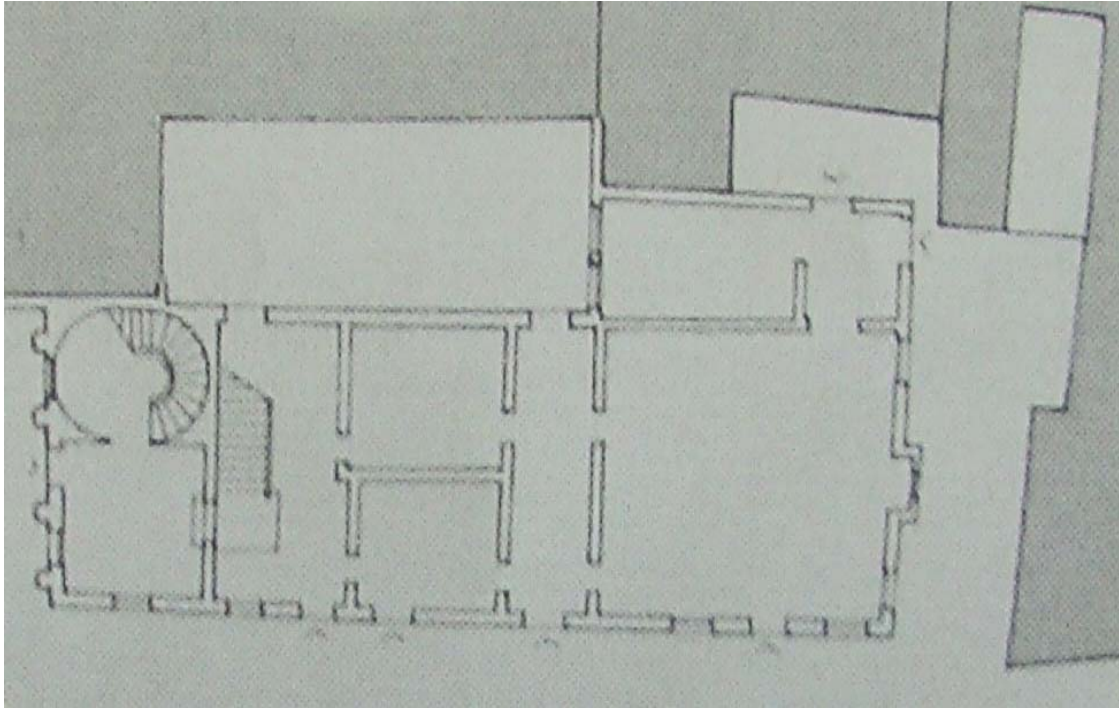

Πάνω Ὑπέρθυρο γλυπτό κεφαλῆς στήν κύρια εἴσοδο τοῦ Νοσοκομείου, στό
ισόγειο. Φωτ. δάνειο τοῦ Καθηγητοῦ κ. Παλιούρα.

Κάτω Στούς χώρους αὐτοῦ τοῦ Μουσείου τῶν Εἰκόνων βρισκόνταν ἄλλοτε οἱ
κλίνες τῶν ἀσθενῶν τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη.

Οι κατόψεις του ἰσογείου καί τοῦ πρώτου ὀρόφου τοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη.
(Ἐκ τοῦ Ε.Ι.Β., b.37, fasc.535).

Πάνω Άλλη κάτοψη τοῦ ἰσογείου πού δείχνει σέ ἄλλο σημεῖο τήν κλίμακα ἐπικοινωνίας τῶν ὀρόφων τοῦ Νοσοκομείου. (Ἐκ τοῦ Semi F. Gli Ospizi di Venezia, σ.116).

Κάτω Βάσει αὐτῆς τῆς ἐλλειψοειδοῦς κλίμακας τοῦ Ospedaletto κατασκευάστηκε ἀπό τόν Longhena ἡ ἀντίστοιχη στό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη. (Ἐκ τοῦ Vanzan Marchini N.E., Luoghi di paure e Voluttá, σ.79)

Τά Νεκρολόγια τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας.

A) Libro dei morti (1811-1832)

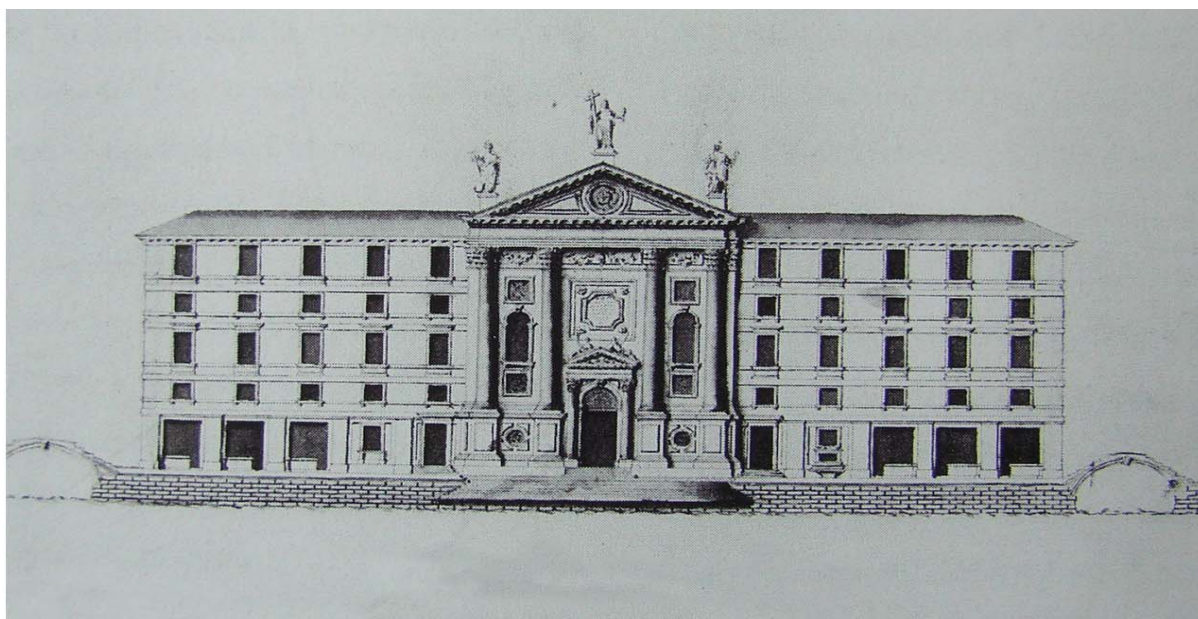
B) Libro dei morti (1832-1865)

Τά Νεκρολόγια τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας.

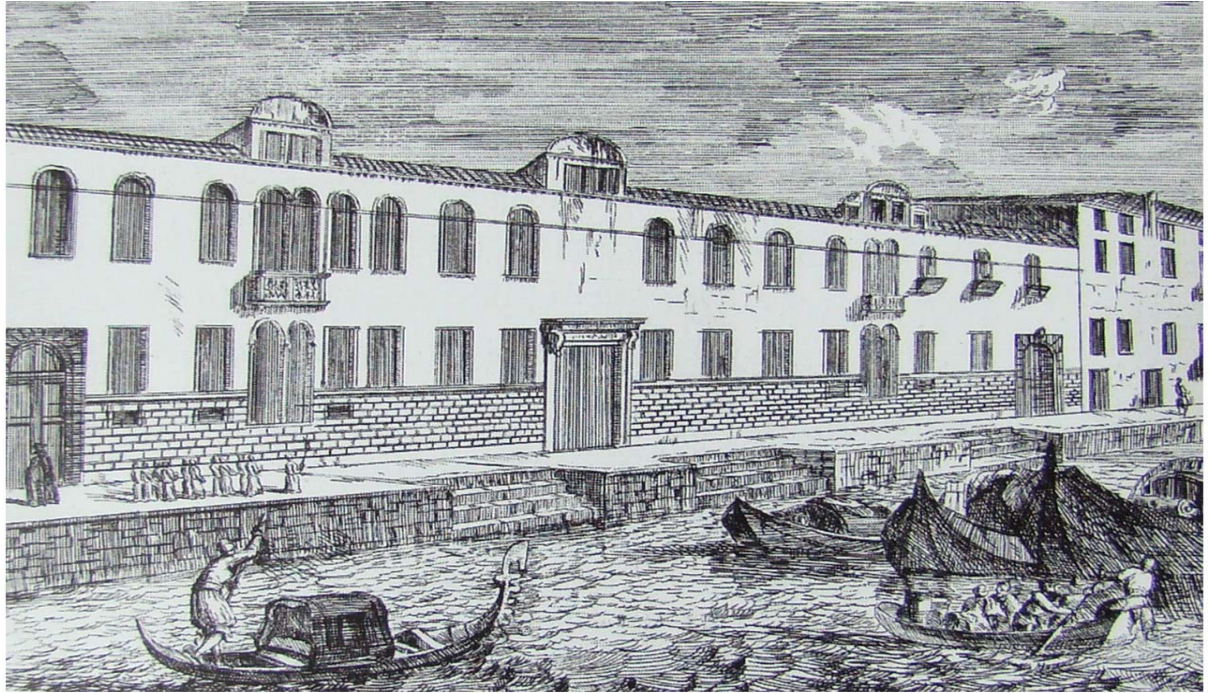
Γ) Libro dei morti (1865-1899)

Δ) Registro morti (ἄλφαβ.) N° 2 (1816-1911)

Πάνω Τό Ospedale della Pietà (Νοσοκομείο του Ἐλέους). Ἔργο τοῦ Giorgio Massari τοῦ 18^{ου} αἰώνα. (Ἐκ τοῦ Vanzan Marchini N.E., S. Servolo e Venezia, σ.54).

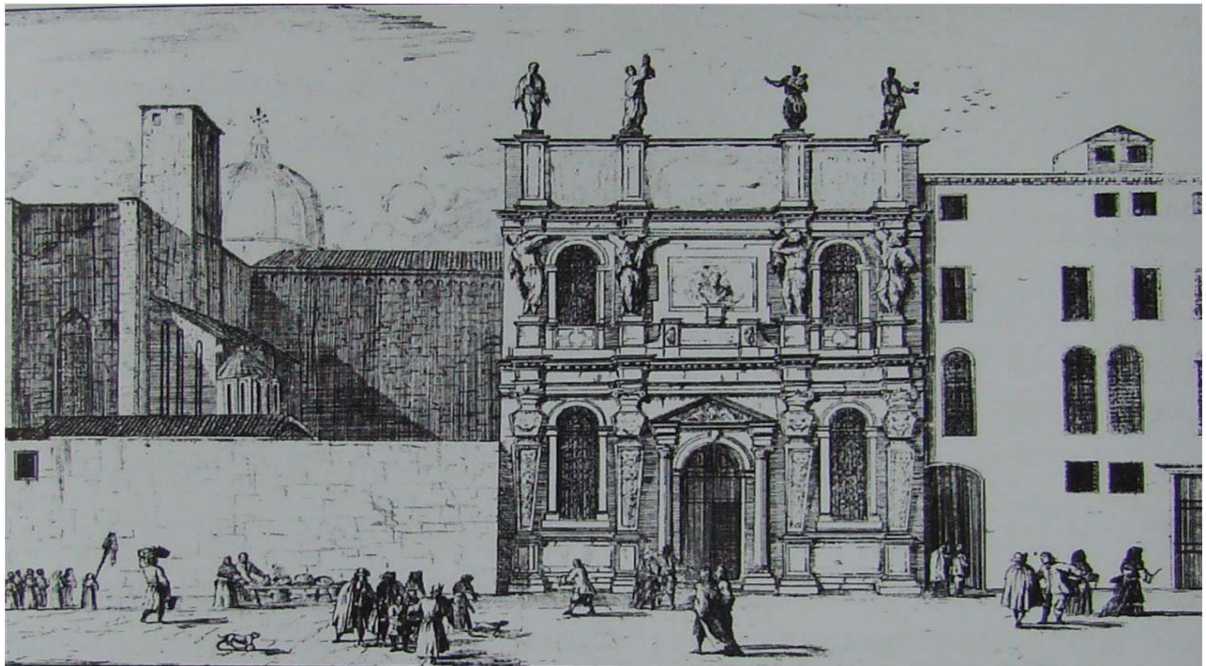
Κάτω Τό Ospedale della Pietà, ὁ “ναός τῆς μουσικῆς πανδαισίας τοῦ Vivaldi”, σήμερα. (Ἐκ τοῦ I tesori di Venezia, σ.204). «...ἀφήνω στό Νοσοκομείο della Pietà δώδεκα δουκάτα ἐπείσως καί στό διηγετές...» [Θωμᾶς Φλαγγίνης]

Πάνω Ospedale degl' Incurabili (Νοσοκομείο τῶν Ἀνιάτων). Ἔργο τοῦ Luca Carlevarijs τοῦ 18^{ου} αἰώνα. (Ἐκ τοῦ Vanzan Marchini N.E., S. Servolo e Venezia, σ.55).

Κάτω Τό Ospedale degl' Incurabili σήμερα. «...θέλω τό κέρδος τοῦ ἐνυπόθηκου δανείου τῶν 500 δουκάτων νά χορηγηθεῖ...στό Νοσοκ. τῶν Ἀνιάτων μέ τήν προϋπόθεση νά γίνονται δεκτοί ἐκεῖ Ἕλληνες ἀσθενεῖς...»

[Θωμᾶς Φλαγγίνης]

Πάνω Ospedale dei Derelitti ἢ Ospedaletto (Νοσοκ. τῶν Ἐγκαταλειμμένων ἢ Μικρό Νοσοκομεῖο). Ἔργο τοῦ Luca Carlevarijs τοῦ 18^{ου} αἰῶνα. (Ἐκ τοῦ Vanzan Marchini N.E., S. Servolo e Venezia, σ.57).

Κάτω Ospedaletto σήμερα. Ἡ αὐθαίρετη ὑπεξαίρεση 1000 δουκάτων ἐπισίως εἰς βάρος τῆς Ἐπιτροπείας Φλαγγίνη καί πρὸς ὄφελος τοῦ Ospedaletto, ἀνεκίνησε μεγάλο σκάνδαλο.

Πάνω Τό κανάλι καί τό Νοσοκομείο τῶν Ἑπιτῶν (Ospedale dei Mendicanti) ἀπό
ένα πίνακα τοῦ Canaletto τοῦ 18^{ου} αἰῶνα.

Κάτω Τό κανάλι τῶν Ἑπιτῶν καί τό Ospedale Civile (Δημοτικό Νοσοκομείο)
σήμερα.

Ἡ fusta ἢ τό “πλοῖο τῶν τρελῶν” ἀγκυροβολημένο πάντα μπροστά στό δογικό ἀνάκτορο. Πίνακας τοῦ Canaletto τοῦ 18^{ου} αἰῶνα. Πλωτό ἄσυλο ἀλυσοδεμένων φρενοβλαβῶν.

Πάνω Τό νησί-Ψυχιατρείο ἀνδρῶν τοῦ S. Servolo. Ἔργο τοῦ 1830.

Κάτω Τό νησί τοῦ S. Servolo σήμερα. (Ἐκ τοῦ Vanzan Marchini N.E., S. Servolo e Venezia, σσ.113, 134).

Πάνω Τό νησί του S. Clemente πριν τη δημιουργία του Ψυχιατρείου γυναικών. Έργο του Antonio Vicentini του 18^{ου} αιώνα.

Κάτω Τό νησί-Ψυχιατρείο γυναικών του S. Clemente. Έργο του Marco Moro του 19^{ου} αιώνα.

ΘΗΡΙΑΚΗ ΑΝΔΡΟΜΑΧΟΥ

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΘΕΓΟΝ ΕΤΡΗΜΑ.

Συδαιμόνη ζυγισμένη, η χαμομήλη φατιρά ὡπ' ἐμὶ τὸν Ἰωάννη Βαπτιστῷ Συλβιστρίνῳ εἰς τὸ Ριάλτο
 μὲ τὸν ἐπίτασιον τῶν ἑκκλημπροτάτων, καὶ ἀξιοσημασίων τῆς παλαιᾶς Δικαιοσύνης
 τῷ σσιδρίῳ ἤϊ ἐκκλημπροτάτων ἰατρῶν, ἢ τῷ σσιδρίῳ ἤϊ Κυεῖον
 φαρμακοπῶλων ἰατροσοφιστῶν.

Τὸ ἀνω κρηθῆσιν ἀντίδωτον ομοδίεται εἰς τὴν Βι-
 ταιὴν μὲ καθε ἐπιμέλειαν, καὶ πιστότητα παρα τῷ
 Ἰωάννη Βαπτιστῷ Συλβιστρίνῳ φαρμακοπῶλων, εἰς τὸ
 σημεῖον ΤΕΣΤΑ Δ'ΟΡΟ, εἰς τὸν ἅγιον Βαρδο-
 μῆλον, Παρνεγῶν τῶν ἑκκλημπροτάτων, ἢ ἑξοχωτάτων
 Ἀρχόντων τῆς Παλαιᾶς Δικαιοσύνης, ἢ τῶν ἐξοχω-
 τάτων ἰατρῶν τῆς Σιλλόγῃ, ἢ τῶν κυεῖων φαρμακο-
 πῶλων, ἢ ἄλλων εἰς τὴν ἐκκλημπροτάτων, ἢ διαταγῆς
 τῷ ὅποιον, ἢ ἢ ἑξαιρέτως ἀρεταῖς, ὅπῃ φέρει εἰς τὸ
 ἀνθρώπινον γένος, εἶνε ἢ ἀκόλουθα εἰς κοινὴν ἀφίλειαν,
 ἢ σύμφηρον τῷ καθύπευκτον.

Ἀνέμοσα εἰς πῆς ἄλλας ἀριτίς, ὅπῃ ἔχει ἢ Θη-
 ριακῇ, ἔχει ἀκόμη πῆς ἀτάσσει.

Ἰατρὴν τῶν λοιμικῶν νόσων, ἢ φυλάττει τὸν
 ἄνθρωπον εἰς ὑγιείαν, ἢ χαρὰ. Διόχην ὡπ' τὸ κερμὶ
 ὄλας τῆς διεφθαρμένης χυμῆς, ἢ ἰατρὴν ὄλας πῆς
 ἀδυνατίης τῆς ψυχῆς, ὅμῃ μὲ πῆς πάσθητος.

Φυλάττει ἢ ἰατρὴν πῆς διαγγραμμάτιας τῶν ὀχιῶν,
 σκορπίων, σκυλιῶν, ἢ ἄλλων ζῶων λοιπιάσκειον πύριον
 πὸ ὡπ' τὸ σῶμα, ἢ βάζοντις τὸ ἐπάνω εἰς τὸ βλαμῆ-
 νον μένος.

Ἰατρὴν ὄλας πῆς ἰστωτικῆς, ὡπῶν κρηθῆσιν, ἢ
 ἐμῆιας.

Ἰατρὴν ὄλας τῆς δέριμας, ἢ ἑξοχωτῆς τῆς
 παλαιότητος, ἢ διατακτοφῆρας.

Ἀκόμη εἶνε κατὰ πολλὰ ἑξαιρέτως διζῶ καθε
 ἀδυναμίαν τῷ σωματικῷ, ἰατρὴν ὄλας τῷ ὑπεργασίῳ,
 ἢ τῷ πόνῳ ἢ κρηθῆσιν.

Ἰατρὴν τῶν ὑδρῶσιων, τῶν ὀχιῶν, πῆς
 κρηθῆσιν.

Σύρει τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ σῶθος, καὶ ἰατρὴν
 τὸ πνεῦμα τῷ αἵματι πύριον πῆς πῆς
 φορῆς.

Ἀτξῆσιν τὸ φῶς ἢ ὀμματικῶν, ἢ τελείως ἰατρὴν
 ὄλας πῆς ἰστωτικῆς ἀδυνατίης τῆς κεφαλῆς, διλα-
 δῆ, ἀποπληξίαν, παρα αἰουσίαν, σιλλανισμῶν, ἢ
 τρημάσσειαν.

Ἰατρὴν πῆς ἀσθενείας τῷ σῶθος, ὅπῃ τὸ βῆμα,
 ἢ τὸ σινῆσι, ὅπῃ γίνεται μὲ ἀμωρὸν φλέγμα. Εἰς
 ἄπρον δυναμίαν τῶν καρδίαν, ἢ ἰατρὴν τῶν κρηθῆσιν
 τῆς.

Ἰατρὴν τὸ κακόν τῆς λίσπας πύριον πῆς
 κρηθῆσιν.

Καμῆν ἢ ὀγιῶν τὸ αἷμα τῶν κατακμητίων, ἢ
 τῶν ζυχαδῶν.

Ἰατρὴν τῆς ἀσθενείας τῷ σικωτικῷ, τῆς σπλῆνας,
 ἢ πῆς ἐμφραξῆς τῆς.

Ἐξῶ ἀπὸ ἐκόντις ὅπῃ εἴπαται, διὰ βραχυλογίαν
 ἀφίπειν τῆς ἄλλας πῆς ἀρετικῆς, διὰτὶ εἰς ὄλας
 τὸν κόσμον εἶνε φατιρὸν τὸ ὄνομα τῆς.

Ἐφίλει εἰς ὄλας τῆς ἐλικίας τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ
 εἰς κρηθῆσιν ἢ κρηθῆσιν.

Ἡ δόσις τῆς δόλις ἔτσι τῆς.

Εἰς τῆς τῆς, ἢ ὀλωτῆς κρηθῆσιν φθῶν μισὸ δράμῃ
 μένον.

Καὶ εἰς ἐκόντις ὅπῃ ἔπαιον φαρμάκι, ἢ εἰς τῆς
 γέροντις, μὲ τὸ γὰ εἶνε ἀχαμῆς ἑνα δράμῃ.

Πύριον μὲ τὸ κρηθῆσιν, ἢ μὲ κρηθῆσιν ἑλιτόν.

Handwritten signature: Gio. Batt. Silvestrini

Θηριακή · τό κατ' ἐξοχὴν φάρμακο τῶν Βενετῶν ὅπως διαφημιζόταν ἀπὸ τό
 φαρμακεῖο "Alla testa d' oro" τοῦ Γιὸν. Batt. Silvestrini στή γέφυρα τοῦ Rialto.
 «...Αὐξάνει τό φῶς τῶν ὀμματικῶν...γιατρεύει τό κακό τῆς λέπρας...γιατρεύει τήν
 ἀσθένεια τοῦ σικκωτιοῦ...». Ἐκ τοῦ Schwartz A., per una storia della farmacia e del
 farmacista in Italia, Venezia e Veneto, σ.42.

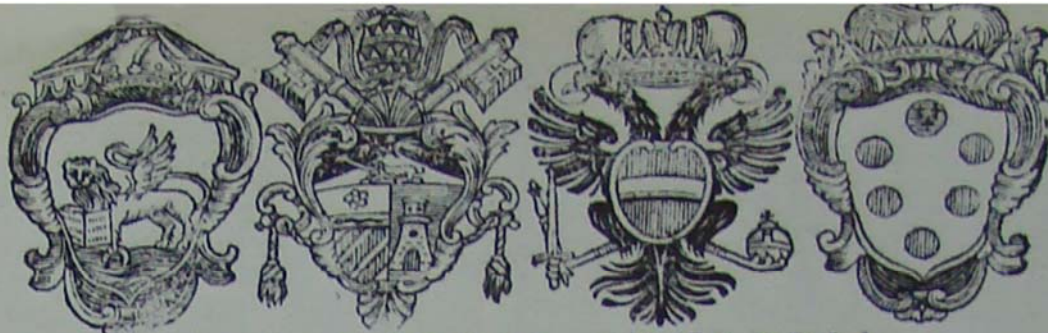
“Στό ἔμβλημα τοῦ Σταυροῦ τῆς Μάλτας”. Τό οἰκόσημο τοῦ Φαρμακείου ἀπό τό ὁποῖο προμηθευόταν τά φάρμακά του, τό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη.

Πάνω Τό Φαρμακείο "Alla Croce di Malta" από τό 1681 λειτουργεί ακόμη σήμερα καί στήν ἴδια πάντα θέση καί διεύθυνση: Salizada dei Greci, Ponte S. Antonino N° 3470.

Κάτω Τό ἐσωτερικό τοῦ Φαρμακείου "Alla Croce di Malta" σήμερα. Στό πάνω ράφι οἱ ἀλαβάστρινοι, κάτω οἱ ξύλινοι καί στό μέσον οἱ ὑάλινοι φαρμακευτικοί ἀμφορεῖς, ὅλοι ἀπό τήν ἐποχή τοῦ 17^{ου} αἰώνα.

Εὐγενική προσφορά τοῦ σημερινοῦ Διευθυντή τοῦ Φαρμακείου Dr. Dario Perdibon.

SOLI DEO HONOR, ET GLORIA.

LE MARAVIGLIOSE VIRTU'

DEL BALSAMO GRECO.

Dispensato solo da me GIO: BATTISTA MASGUMIERI, con Privilegio del Magistrato Illustriss. ed Eccellentiss. della Sanità di Venezia, ed approvata la sua perfezione da quest' altro Collegio de' Signori Medici, e fabbricato nell' Eccellentiss. Magistrato alla presenza dell' Illustriss. Signor Gio: Domenico Santorini Proromedico di Sua E. come ancora privilegiato dalla Sapienza di Roma, e da altri Principi di Europa.

Non verbis, sed operibus eretize.

LA prima virtù principale di questo mio prezioso e maraviglioso Balsamo si è, di sciogliere, e rompere li Flati facendo un'unzione ben calda trà un fianco e l'altro applicandovi sopra Drappi ben caldi, ha forza e virtù tale nel termine d'un quarto d'ora al più, senza verun dubbio, di dare, (a chi patisce tal morbo) l'intera sua salute, adoperandolo nel modo e forma di sopra espresso.

La testa anche parte principale del corpo umano è sottoposta a molte infermità, che quivi si fermano da cause fredde, ed umide, cagionando ciusiolamenti di orecchie, che spesso volte privano l'udito, potrà usarsi anche il presente Balsamo caldo con ungere esternamente fuori dell'orecchie, e dentro formare una castolina di pezza bagnata di detto Balsamo caldo, ne averanno con breuità sollievo.

Agli effetti sterici; detti mal di madre, cagionati da una quantità di umori freddi potranno ungersi il corpo col presente Balsamo, ed il pettenocchio, che questo per sua peculiar virtù libera da tali infermità.

Ai nervi attratti, ed indeboliti praticando questo Balsamo caldo, unendo la parte offesa, ma prima farsi un poco di fregazione con panni caldi sarà profittevole.

Per tagli, e ferite si basterà, o laverà la ferita con vino bianco caldo, e poi bagnare fili di pezza netta in detto Balsamo caldo, con unire bene la parte, cioè la ferita, e poi fasciato stretto non si sciolga, se prima non sono passate 24, o 30. ore.

Per i vermi, che cagionano molte forte d'indisposizioni, si userà questo Balsamo, unendo caldo le narici, ed anco la gola, ed unger bene lo stomaco, e l'ombellico, con porvi panni caldi, che a lode di Dio vedranno portenti.

Ed in particolare poi per i mali di petto, cioè tosse, e catarrhi, fatte una buona unzione alla bocca dello stomaco, con porvi carta da scrivere con tovagliuoli caldi, ed infasciarli bene la sera quando andate a letto, dovete esercitarlo per diverse sere, se volete vedere una delle più belle operazioni, che la natura in forma di secreti possa formare.

Per la ritenzione d'urina, cioè calcoli, renella, dolore, e bruscione nella verga si farà una unzione con detto Balsamo caldo fra un testolo, e l'altro, e sopra il pettenocchio, con porvi drappi caldi, che vedranno con quanta facilità farà la sua operazione, e loderanno il vero Balsamo Greco.

Per le moroide si distende sopra pezza di lino sottile un poco di detto Balsamo freddo, e ponendola sopra la parte fa tre effetti; primo, leva il dolore; secondo, se la moroide non è rotta, la rompe; terzo non la ferra, se prima non ha fatto tutta l'intera purgazione.

Restano avvertiti, che il suddetto Balsamo si adopra sempre caldo per tutti i mali, fuori delle scottature. Per le moroide che si adopera sempre freddo.

Si avverte, che il suddetto Balsamo vale quatero Lire l'oncia, e avendola per meno, il detto Balsamo.

Τό "Ελληνικό Βάλσαμο" παρασκευαζόμενο "μόνο" από τόν Γιον. Batt. Masgumieri μέ τήν άδεια του Υπουργείου Υγείας. «...Ένα φάρμακο για νευρολογικές, ουρολογικές και παθήσεις του στήθους, αιμορροΐδες και άλλες νόσους...». Έκ του Schwartz A., Per una storia della farmacia...σ.47.

Ειρήνη σέ σένα Μάρκε εὐαγγελιστά μου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

E.I.B.

- Π.Α., b.37,
fasc.525 Testamento e codicili del fu Tommaso Flangini, f.1^r, f.1^v, f.2^r, f.2^v, f.3^r, f.3^v, f.5^v, f.6^v, f.7^r, f.7^v, f.9^r, f.9^v, f.10^r, f.11^v, f.12^r, f.13^v, f.14^r, f.15^r, f.16^r, f.17^v, f.18^v, f.19^r, f.20^v, f.21^v, f.22^r, f.22^v, f.23^r, f.26^r, f.26^v, f.27^r, f.28^r, f.28^v, f.29^v, f.31^r, f.31^v, f.40^r
- Π.Α., b.37,
fasc.526 Ereditá Tommaso Flangini sue disposizioni, Atti del Capitolo e supliche presente, f.2^v, f.47^v, f.56^v, f.57^v, f.58^r, f.60^v, f.62^v, f.64^v, f.68^v, f.74^r
- Π.Α., b.37,
fasc.530 Scritture e Terminazioni per le nuove fabbriche errette ad uso del Seminario, ed Ospitale Flangini, f.9^r
- Π.Α., b.37,
fasc.534 Commissaria Tommaso Flangini. Elezioni di Medico per l' Ospitale, e Collegio, f.2, f.3, ff.27-28, ff.29-30, ff.31-32, ff.33-34, ff.35-36, ff.37-38 (véa ἀρίθμηση), f.441^v, f.436^r, f.415^v, f.416^v, f.417^r, f.419^v, f.420^v, f.422^v, f.423^r, f.421^r, f.435^r, f.439^v, f.443^v, f.440^v, f.414^v
- Π.Α., b.37,
fasc.535 Fabbricati ad uso del Collegio Greco, ed Ospitale Flangini, e carte relative agl' affitti dei medessini, f.463^r N°68, f.464^r, f.459^r, f.461^r, f.455^r, f.471^r, f.470^r, f.454^r
- Π.Α., b.37,
fasc.536 Piani di organizzazione per il Collegio ed Ospitale Flangini, Scritture ed Ordini sotto il Governo Austriaco, ed il Regno Italico, f.517^r, ἔγγρα. ex officio relativo al N° 496 L.P., f.452^r, f.494^r, f.495^v, f.496^v, f.497^v, f.498^v, f.505^r, f.504^v, f.509^v, f.510^r, f.512^r, f.513^v, f.515^v, f.517^v, f.518^v, f.519^r

N.A., b.38 Ospedale Flangini-Pickering Documenti Amministrazione (1845-1851), f.75^r

N.A., b.39 Ospedale Flangini-Pickering (1851-1856) Documenti ἔγγρα. ἀπ.187 addi 8/3/1796, ἔγγρα. 3/3/1852, ἔγγρα. 6/6/1852, ἔγγρα. Prospetto dell' Ospitale Flangini-Pickering art. Amministrazione, ἔγγρα. ἀπ.928 27/8/1855, ἔγγρα. 4/4/1843, ἔγγρα. N.14070/1520 26/6/1843 ἔγγρα. 19/2/1845, ἔγγρα. 14/3/1854, ἔγγρα. Regolamento Disciplinare Economico dell' Ospitale Greco in Venezia φ.χ.ἀ.

N.A., Miscelanea Ospedale (1851-1862), filza fedie mediche dei malatti ed infermi che entrano in Ospedale, f.7^r, f.2^r f.3^r, f.11^r, f.24^r, ἔγγρα. 13/11/1853, ἔγγρα. 5/17 Ἀπριλίου 1854

San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1811-1832)

ἀπ. πρ.	27/6/1817,	11/12/1817,	14/4/1829,	12/1/1828,	19/10/1829,
	13/1/1830,	27/12/1822,	14/12/1828,	17/4/1832,	19/1/1830,
	11/2/1829,	22/12/1831,	20/6/1816,	19/9/1830,	15/2/1811,
	7/8/1828,	26/8/1816,	24/3/1818,	30/9/1829,	5/12/1827,
	25/11/1814,	21/4/1827,	12/9/1827,	25/5/1828,	27/12/1822,
	25/1/1828	8/4/1831,	9/11/1831,	17/4/1832,	21/3/1811,
	2/4/1811,	2/3/1814,	25/11/1814,	8/12/1814,	28/1/1815,
	31/3/1815,	25/4/1816,	12/9/1816,	4/4/1817,	18/4/1817,
	20/4/1817,	16/12/1817,	14/7/1819,	30/8/1819,	17/10/1820,
	13/6/1822,	22/1/1823,	28/3/1825,	23/9/1825,	23/2/1826,
	23/11/1826,	29/12/1826,	11/1/1827,	5/2/1827,	25/1/1828,
	1/12/1831,	10/2/1813,	31/12/1815,	1/1/1822,	13/1/1823,
	12/8/1823,	1/1/1824,	27/4/1824,	7/10/1826,	25/12/1828,
	9/3/1813,	12/9/1814,	25/8/1816,	3/4/1821,	14/4/1822,
	16/2/1823,	2/8/1824,	3/9/1824,	28/2/1826,	31/5/1827,
	22/8/1829,	7/6/1830,	18/3/1831,	23/5/1831,	24/8/1831,
	14/9/1831,	4/3/1832,	5/10/1832,	22/2/1826,	26/8/1830,
	26/2/1811,	21/3/1811,	24/4/1811,	12/12/1811,	29/4/1812,
	14/9/1813,	22/12/1813,	11/7/1814,	24/12/1814,	9/1/1815,
	3/6/1815,	5/12/1815,	18/2/1812,	4/6/1812,	19/9/1812,
	3/2/1813,	6/2/1813,	8/4/1813,	1/12/1813,	30/6/1814,
	12/8/1814,	31/1/1816,	16/4/1816,	26/11/1816,	7/12/1816,
	31/3/1817,	22/3/1818,	14/10/1819,	27/11/1821,	15/5/1822,
	26/12/1826,	17/10/1817,	28/7/1819,	11/8/1821,	17/5/1822,

23/9/1823, 18/10/1823, 29/10/1823, 16/2/1825, 9/8/1825,
 29/3/1827, 8/9/1828, 11/12/1828, 17/10/1829, 21/1/1830,
 12/7/1830, 30/12/1831, 22/2/1818, 24/3/1818, 14/7/1818,
 26/11/1819, 2/7/1820, 27/8/1823, 7/12/1823, 22/2/1824,
 29/9/1825, 12/7/1826, 8/12/1827, 7/1/1830, 14/1/1830,
 23/6/1825, 11/3/1828, 18/11/1831, 8/12/1813, 4/10/1820,
 5/10/1824, 1/7/1825, 29/7/1825, 29/7/1830, 17/12/1830,
 25/7/1832, 17/12/1832, 14/12/1829, 13/12/1831, 1/12/1832,
 18/2/1832, 25/4/1812, 14/2/1813, 19/7/1816, 9/5/1817,
 24/5/1817, 1/1/1818, 30/10/1822, 23/8/1825, 4/1/1812,
 3/1/1818, 4/12/1818, 4/1/1819, 16/1/1821, 21/8/1824,
 25/7/1813, 27/5/1818, 20/3/1819, 23/11/1820, 13/12/1822,
 8/9/1826, 16/1/1823, 28/4/1824, 26/1/1826, 25/4/1825,
 14/12/1826, 18/1/1827, 30/3/1830, 25/7/1832, 3/5/1811,
 9/12/1811, 3/3/1812, 2/8/1814, 1/12/1815, 13/11/1815,
 5/1/1816, 6/4/1817, 2/1/1818, 25/5/1818, 14/1/1820,
 24/3/1820, 11/12/1820, 15/4/1821, 13/11/1821, 8/1/1822,
 15/11/1823, 6/4/1824, 4/11/1812, 17/9/1816, 25/1/1823,
 13/9/1811, 15/10/1820, 4/9/1829, 23/11/1830, 25/3/1832,
 17/9/1813, 24/1/1815, 28/6/1827, 6/8/1815, 6/8/1815,
 20/5/1830, 16/1/1828, 18/10/1815, 30/10/1815, 27/12/1821,
 24/1/1827, 16/11/1827, 3/4/1814, 29/7/1823, 2/6/1829,
 18/4/1817, 1/7/1828, 23/4/1817, 12/11/1817, 11/8/1818,
 5/4/1811, 17/12/1811, 14/5/1811, 8/11/1811, 3/4/1812,
 15/10/1812, 14/6/1818, 26/5/1829, 22/9/1811, 5/12/1826,
 17/12/1811, 27/12/1811, 21/1/1812, 6/10/1812, 14/8/1822,
 9/2/1812, 3/5/1812, 16/3/1814, 26/7/1814, 29/4/1815,
 9/11/1815, 28/2/1816, 29/4/1816, 31/5/1816, 11/2/1812,
 6/2/1813, 8/10/1815, 2/3/1818, 23/3/1824, 19/11/1827,
 2/4/1812, 9/3/1817, 18/1/1821, 20/10/1812, 22/2/1813,
 9/3/1818, 12/1/1818, 7/11/1824, 1/11/1817, 30/9/1826,
 24/8/1829, 10/1/1831, 7/5/1831, 25/3/1836, 24/3/1831,
 28/5/1811, 23/1/1812, 9/8/1814, 25/10/1829, 18/3/1829,
 25/3/1820, 17/5/1821, 22/2/1822, 26/8/1826, 7/10/1827,
 30/8/1825, 17/7/1820, 29/9/1822, 13/5/1824, 2/10/1822,
 12/3/1831, 23/2/1818, 15/6/1819, 23/12/1819, 21/9/1828,
 18/8/1829, 20/12/1829, 2/10/1828, 6/4/1819, 7/12/1827,
 14/6/1828, 2/6/1819, 16/12/1819, 1/2/1820, 27/12/1822,

19/12/1822, 6/11/1825, 21/4/1822, 26/12/1822, 20/9/1823,
 3/10/1823, 26/11/1823, 13/9/1824, 13/1/1825, 29/12/1826,
 21/12/1823, 17/12/1829, 9/9/1824, 23/8/1828, 6/3/1829,
 11/8/1829, 7/8/1831, 16/7/1814, 18/2/1830, 9/6/1830,
 5/2/1815, 22/4/1815, 8/11/1830, 23/10/1829, 12/9/1817,
 3/11/1831, 5/5/1815, 15/5/1816, 7/2/1819, 30/3/1812,
 23/8/1818, 1/2/1823, 23/12/1823, 25/6/1824, 15/4/1827,
 29/6/1827, 14/1/1828, 7/8/1828, 11/3/1829, 22/3/1829,
 2/12/1829 5/1/1830, 5/1/1831, 2/4/1831, 26/8/1820,
 3/12/1823, 11/6/1823, 18/7/1823, 26/8/1830, 16/11/1830,
 16/11/1821, 14/9/1826, 2/3/1831, 25/9/1811, 1/1/1811,
 16/4/1824, 2/6/1822, 13/3/1818, 22/1/1827, 11/9/1818,
 5/8/1819, 30/7/1824, 12/7/1823, 23/8/1811, 19/9/1830,
 25/7/1822, 10/10/1822, 14/9/1825, 12/10/1822, 3/11/1826,
 6/1/1828, 12/1/1828, 15/2/1828, 9/5/1828, 23/1/1829,
 14/9/1825

San Giorgio de' Greci, libro dei morti (1832-1865)

ἀπ. πρ. 2/2/1833, 17/12/1838, 5/4/1839, 1/12/1842,
 3/4/1833, 27/12/1834, 27/9/1843, 24/9/1835, 24/8/1837,
 13/1/1841, 21/6/1842, 25/12/1842, 15/3/1843, 26/9/1843,
 20/3/1838, 4/3/1842, 1/12/1842, 17/3/1844, 5/4/1839,
 25/6/1844, 26/10/1833, 27/10/1836, 5/6/1841, 13/9/1841,
 13/9/1841, 9/3/1842, 26/10/1833, 27/12/1834, 20/3/1837,
 17/3/1838, 5/7/1838, 21/8/1838, 1/9/1839, 4/9/1849,
 17/3/1844, 6/8/1840, 19/4/1841, 16/7/1833, 15/7/1835,
 20/7/1835, 27/10/1835, 18/11/1842, 7/2/1844, 23/4/1837,
 5/6/1837, 29/6/1843, 12/12/1832, 23/4/1837, 27/6/1837,
 9/10/1837, 20/3/1837, 1/8/1837, 2/11/1839, 18/4/1842,
 15/3/1843, 25/3/1843, 15/7/1843, 14/2/1845, 23/5/1833,
 10/8/1834, 14/5/1835, 9/1/1836, 26/1/1836, 29/2/1836,
 6/9/1836, 10/8/1837, 18/8/1837, 5/2/1838, 10/2/1838,
 25/6/1839, 30/3/1840, 29/10/1840, 31/12/1840, 20/2/1841,
 30/6/1841, 26/7/1841, 20/12/1841, 2/1/1842, 9/5/1842,
 1/9/1842, 15/10/1842, 1/12/1842, 15/3/1843, 20/3/1843,
 22/5/1843, 6/7/1843, 22/8/1843, 18/9/1843, 4/12/1843,

12/12/1843, 1/3/1844, 24/3/1844, 18/4/1844, 8/7/1844,
 17/6/1845, 2/7/1834, 20/7/1834, 24/11/1835, 13/4/1836,
 10/11/1836, 20/11/1836, 12/10/1838, 9/12/1838, 29/9/1839,
 13/12/1840, 1/8/1841, 30/1/1842, 25/12/1842, 2/4/1843,
 9/12/1833, 14/3/1834, 30/7/1834, 14/1/1835, 12/3/1835,
 6/5/1835, 14/8/1835, 29/11/1835, 26/2/1836, 22/4/1836,
 1/8/1841, 28/5/1834, 11/8/1836, 11/2/1837, 19/3/1837,
 29/3/1837, 27/12/1838, 30/6/1839, 4/1/1842, 26/1/1842,
 30/11/1843, 22/1/1834, 30/11/1834, 29/4/1842, 5/1/1833,
 2/4/1835, 10/10/1835, 8/7/1836, 17/2/1837, 18/11/1837,
 6/8/1840, 18/5/1841, 28/9/1841, 7/3/1836, 13/1/1843
 2/1/1842, 12/12/1844, 19/12/1840, 12/4/1842, 25/11/1843,
 14/9/1844, 14/11/1844, 27/11/1844, 25/8/1839, 3/7/1844,
 4/6/1836, 29/3/1844, 24/11/1844, 13/12/1840, 1/8/1841,
 7/12/1845, 3/10/1841, 9/1/1843, 22/10/1839, 2/2/1833,
 3/1/1833, 22/6/1839, 16/2/1841, 16/12/1837, 30/12/1837,
 17/8/1843, 18/11/1843, 3/8/1838, 3/3/1840, 30/6/1841,
 1/4/1844, 20/8/1833, 10/2/1834, 9/9/1839, 23/4/1834,
 16/2/1842, 7/8/1834, 21/8/1837, 23/5/1841, 18/11/1834,
 7/3/1835, 18/4/1836, 24/9/1838, 28/6/1842, 18/3/1835,
 29/5/1836, 17/8/1841, 22/6/1835, 22/9/1835, 23/7/1835,
 27/10/1837, 19/1/1842, 18/8/1844, 7/7/1844, 16/10/1840,
 17/3/1842, 19/6/1841, 27/11/1834, 9/11/1835, 24/6/1833,
 7/6/1834, 17/8/1844, 4/4/1843, 20/4/1845, 17/7/1844,
 14/11/1842, 11/6/1843, 22/11/1843, 24/10/1834, 26/1/1835,
 13/7/1835, 27/2/1838, 20/8/1840, 22/3/1838, 29/3/1838,
 22/7/1838, 17/1/1839, 31/10/1839, 9/11/1839, 30/4/1835,
 30/1/1837, 20/2/1844, 25/6/1836, 10/3/1834, 1/5/1835,
 8/3/1836, 2/8/1835, 23/2/1836, 15/8/1841, 6/3/1833,
 24/11/1835, 29/8/1837, 21/6/1842, 25/12/1842, 2/3/1843,
 13/3/1843, 27/7/1843, 2/8/1834, 12/11/1835

Libro de' morti Chiesa di S. Giorgio dei Greci (1865-1899)

àn. n.º. 7/1/1889, 7/2/1889, 12/2/1889

Reg. Morti della Chiesa di S. Giorgio de' Greci in Venezia N° 2 (1816-1911)

àn. n.º. 28/2/1826, 26/8/1830, 1/8/1841

ARCHIVIO DI STATO DI VENEZIA

A.S.V.

Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.117,

fasc. i termine 27 Settembre 1694 clausola 34, terminazione 6 Maggio 1749, terminazione 1 Marzo 1776 clausola 87, capitolar a clausola 7, claus.19, ἔγγρ. coppia 1666 a di 15 Settembre, clausola 7, clausola 8, ἔγγρ. ἀρ. 64 14/8/1784, ἔγγρ. copia 28/11/1666, ἔγγρ. 30/11/1640, ἔγγρ. Aprile 1785, Terminazione 20/4/1782 claus. 6, f.82^r, clausola 9, Terminazione 31/5/1785 m clausola 18, 8, clausola 1, Termine 15/1/1669 clausola 6, ἀπόφ. 19/1/1669, ἔγγρ. ἀρ. 67 7/5/1781, ἔγγρ. ἀρ. 65 7/5/1781, clausola 34 capit., κρατ. ἀπόφ. 30/12/1783 ἀρ. 8, decreto 18/1/1669 clausola 6 Ag. Capit., decreto 15/1/1770 clausola 28 Ag. Capit. Terminazione 30/6/1784 clausola 12, ἔγγρ. 7/2/1785, decreto 1/2/1714 clausola 39, Sommario di tutte le Leggi relative all' Ospedale Flangini Legge III, decreto 2/3/1743 clausola 36, Sommario di tutte... Legge IX, decreto 27/3/1721 clausola 44, ἀπόφ. 27/1/1732 ἄρθρ. 32, Sommario di tutte... Legge X, ἀπόφ. 16/12/1735 ἄρθρ. 83, Sommario di tutte...Legge XI, copia ἀποφ. 10/12/1735, Copia Legge XI, Sommario tutte...Legge I, Legge IV, Legge V, Legge VI, Legge VII, Legge VIII, Legge XII, Legge XIII, Legge IVX, Legge XV καί στίς "Terminazioni Commisaria Flangini", ἔγγρ. "Spezier", ἔγγρ. ἀρ.35, copia 2/1/1783, Decreto 2/1/1783 clausola 10, ἔγγρ. Dicembre 1783, Terminazione 10/4/1733, ἔγγρ. 11/9/1644 "Altro punto di Testamento" clausola 19, ἔγγρ. 30/11/1640 Punto Testamento Eccelente Tommaso Flangini, Termine 27/9/1694 clausola 34, Sommario di tutte..Lege II, copia 1770, f.64^{r-v}, f.65^{r-v}, f.67^{r-v}, Terminazione 20/1/1784 claus. 13, Terminazione 5/12/1786 claus. 19,8, ἔγγρ.7/2/1785, ἔγγρ. Aprile 1785, Terminazione 6/10/1787 claus. 16, f.43^r, ἀπόφ. 15/3/1790, Copia 30/12/1789, copia 28/11/1666, ἔγγρ. 9/8/1669, ἔγγρ. 14/8/1669, ἀπόφ. 13/1/1783 ἄρθρ. 11, ἔγγρ. 65 7/5/1781, copia 67 7/5/1781, f.40^{r-v}, ἔγγρ. 11/9/1644 ἄρθρ.19, Decreto 6/10/1787 claus. 16, ἔγγρ. 10/8/1798, ἔγγρ. 11/8/1798, f.84^r, f.85^r, ἀπόφ. 13/11/1783 (βεν. ἡμ.) ἄρθρ. 11, ἔγγρ. 30/6/1784, Terminazione Statutamente 30/12/1783 claus. 8, 13/1/1783 Terminaz. claus. 11

fasc. m Sovvenzioni ed elemosine
 ἔγγρ. 16/9/1781, ἔγγρ. 19/8/1783, ἔγγρ. 17/9/1781 f.38^r

Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.150,

fasc. 1 ἔγγρ. ἀρ. 56, ἔγγρ. ἀρ. 57, ἔγγρ. ἀρ. 58, ἔγγρ. ἀρ. 65, ἔγγρ. ἀρ. 70,
 ἔγγρ. ἀρ. 71, ἔγγρ. ἀρ. 72, ἔγγρ. ἀρ. 73, ἔγγρ. ἀρ. 76, ἔγγρ. ἀρ. 77,
 ἔγγρ. ἀρ. 78

fasc. 38 Lincenziati dall' Ospedale coll' assegno dei 2 ducati f.7^r, ff.19^r-23^r, 72^r-
 94^r, f.1^r, f.2^r, f.4^r, f.5^r, f.6^r, f.7^r, f.8^r, f.9^r, f.10^r, f.11^r, f.12^r, f.14^r, f.19^r, f.21^r,
 f.22^r, f.23^r, f.25^r, f.31^r, f.32^r, f.34^r, f.39^r, f.42^r, f.46^r, f.47^r, f.58^{br}, f.60^r, f.62^r,
 f.63^r, f.69^r, f.70^r, f.73^r, f.74^r, f.75^r, f.79^r, f.81^r, f.84^r, f.85^r, f.88^r, f.89^r, f.91^r,
 f.92^r, f.93^r, f.3^r, f.13^r, f.15^r, f.16^r, f.17^r, f.18^r, f.20^r, f.24^r, f.26^r, f.27^r, f.28^r,
 f.29^r, f.30^r, f.33^r, f.35^r, f.36^r, f.37^r, f.38^r, f.40^r, f.41^r, f.43^r, f.44^r, f.45^r, f.48^r,
 f.49^r, f.50^r, f.51^r, f.52^r, f.53^r, f.54^r, f.55^r, f.56^r, f.57^r, f.58^r, f.59^r, f.60^r, f.64^r,
 f.65^r, f.66^r, f.67^r, f.68^r, f.70^{br}, f.71^r, f.72^r, f.76^r, f.77^r, f.78^r, f.80^r, f.82^r, f.83^r,
 f.86^r, f.87^r, f.90^r, f.94^r

fasc. 39 Morti nell' Ospedale o licenziati senza percepire i due ducati f.1^r, f.2^r,
 f.3^r, f.4^r, f.5^r, f.6^r, f.7^r, f.8^r, f.9^r, f.10^r, f.11^r

fasc. 40 Elemosine a poveri a Natale ed a Pasqua (1786-1793), f.11^r, f.14^{r-v},
 f.16^{r-v}, 26/4/1793 + 2 φ.χ.ἄ., 30/12/1786 + 2 φ.χ.ἄ., 15/4/1789 f.9^r + 3
 φ.χ.ἄ., 2/4/1790 f.10^{r-v} + 1 φ.χ.ἄ., 4/1/1787-8 f.9^{r-v}

Provveditori sopra Ospedali e Luoghi pii, b.169,

fasc. Democrazia

f.32^r, ἔγγρ. 8 Messidor/26-5-1797 Anno primo della L.I (Libertá
Italiana), f.220^r, ἔγγρ. Settemb. 1797, f.127^r, ἔγγρ. 13/10/1797, ἔγγρ.
15/10/1797, ἔγγρ. 3/1/1798, f.220^r, f.132^r, ἔγγρ. promemoria, ἔγγρ.
28/12/1797, f.41^r, ἔγγρ. 4/8/1797, ἔγγρ. Bilancio del Osp. S. Lazzaro
e Mendicanti 4/8/1797, ἔγγρ. 29/5/1797, f.127^r, ἔγγρ. "Prospetto degli
Ospitali di Venezia" ff.11 x.ἄ., f.138^r, ἔγγρ. 13/12/1797, f.163^r, ἔγγρ.
30 Messidor/18-7-1797, ἔγγρ. 1/9/1797

fasc. 170,

Prima epoca Austriaca

ἔγγρ. 4/6/1798, ἔγγρ. 8/3/1798, ἔγγρ. 2/6/1798, ἔγγρ. ἀρ. 133, ἔγγρ. 4/2/1798, ἔγγρ. alla Reggia Commissione della Sanità ἀρ.152, ἔγγρ. 3/3/1798, ἔγγρ. Aulica Deputazione de Publici Soccarsi ἀρ.51, ἔγγρ. 6/3/1798, ἔγγρ. πρὸς τὴν Delegaz. Alla Aministr. de Luoghi pii ἀρ.15, ἔγγρ. 26/4/1798, ἔγγρ. 8/3/1798, ἔγγρ. 3/8/1798, ἔγγρ. ἀρ.188, ἔγγρ. 10/3/1798, ἔγγρ. πρὸς τὴν Reg. Delegaz. sop. Osp. e Luog. pii ἀρ.172, f.D. + 2 φ.χ.ἄ., ἔγγρ. 13/4/1798, ἔγγρ. 10/4/1798, f.Derelitti + 2 φ.χ.ἄ., ἔγγρ. Sommar. delle Rendite e spese annuali (1800) del pio Osp. di S. Lazzaro e Mendicanti f.C., ἔγγρ. 2/7/1798 alla R^e Commis. Camerale di Venez., ἔγγρ. 2/7/1798 alla Deleg. sop. Sped. e Luog. pii e Monasteri di Venezia f. Compend. delle summe che annualm. abbisogn. per mantenere sul piano presente ch' é quello che correrà all' Epoca 1790, li quarto Ospitali Maggiori di questa Città, f.105^f, ἔγγρ. 14/8/1798, ἔγγρ. 30/8/1798, Circolare 29/9/1798, ἔγγρ. 140 + 3 φ.χ.ἄ., ἔγγρ. 31/7/1798, ἔγγρ. 29/3/1798, ἔγγρ. 27/4/1798, ἔγγρ, τ. ἰατρ. Gius. Bernardi med. Chirurgo, 27/4/1798, ἔγγρ. 12/3/1798 dal libro dei Battesimi di S. Bartolamio. Κάποια ἔγγραφα τῆς 1^{ης} Γαλλικῆς καὶ 1^{ης} Αὐστριακῆς κατοχῆς εὐρέθησαν στό λάθος fasciculum μεταξύ τους. Οἱ σημειώσεις στό κείμενο παραπέμπουν στή θέση (ἔσφαλμένη) πού βρέθηκαν. Στόν παρόντα κατάλογο ἀνέκδοτου ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ ὁμως τίς κατατάξαμε στό σωστό fasc. ἀφοῦ κάποια στιγμή στό μέλλον θά γίνει ἡ καταλογογράφισή τους στή σωστή θέση.

Provveditori alla Sanità Necrologi reg. 993 (1805)

ἀπ. πρ. 1/2/1805, 4/5/1805

Provveditori alla Sanità

filza 586 ἔγγρ. 9/7/1798, ἔγγρ. 13/7/1798, ἔγγρ. 8/8/1798, ἔγγρ. 14/8/1798, ἔγγρ. 12/9/1798, ἔγγρ. 26/9/1798, ἔγγρ. 19/10/1799, ἔγγρ. 1/10/1799^{f-v}, ἔγγρ. 3/10/1798, ἔγγρ. 6/10/1798, ἔγγρ. 29/1/1799, ἔγγρ. 18/4/1800, ἔγγρ. 3/5/1800, ἔγγρ. 21/6/1800, ἔγγρ. 7/6/1800, ἔγγρ. 29/10/1800

ARCHIVIO DELLA CHIESA DI S. SEVERO

A.C.S.S.

Registri (1634-1757)

ân. nr.	25/4/1654,	16/10/1657,	12/3/1661,	23/9/1663,	18/9/1666,
	5/7/1667,	8/11/1670,	18/1/1671,	6/2/1671,	23/12/1677,
	25/2/1666,	5/7/1667,	8/9/1669,	13/8/1671,	19/2/1677,
	23/12/1677,	9/11/1679,	2/1/1682,	11/10/1756,	22/10/1753,
	13/9/1666,	28/3/1668,	6/2/1669,	30/4/1670,	6/2/1671,
	22/6/1671,	2/10/1672,	20/10/1673,	3/12/1680,	24/2/1683,
	23/5/1684,	18/3/1686,	12/11/1686,	17/2/1691,	16/1/1706,
	17/1/1706,	5/9/1711,	1/12/1711,	3/3/1715,	7/9/1715,
	18/9/1716,	16/10/1718,	11/1/1723,	29/8/1731,	28/1/1733,
	3/8/1734,	25/3/1748,	26/8/1749,	21/10/1749,	5/1/1752,
	17/4/1752,	28/7/1753,	5/3/1754,	12/9/1754,	25/4/1755,
	17/1/1733,	3/12/1739,	25/3/1741,	30/10/1741,	5/4/1744,
	4/5/1746,	14/5/1746,	3/12/1747,	25/11/1751,	14/9/1783,
	8/1/1784,	7/5/1706,	24/10/1709,	31/1/1714,	3/1/1682,
	1/6/1682,	25/5/1681,	3/12/1690,	17/2/1691,	12/1/1696,
	23/5/1684,	26/12/1684,	16/8/1694,	7/1/1696,	5/11/1701,
	6/9/1704,	16/1/1706,	3/3/1706,	3/11/1708,	1/12/1711,
	13/2/1711,	24/10/1709,	31/1/1714,	11/1/1723,	7/2/1724,
	27/8/1731,	2/2/1739,	25/3/1748,	26/12/1748,	26/8/1749,
	21/10/1749,	5/1/1752,	17/4/1752,	31/3/1753,	28/7/1753,
	5/3/1754,	2/9/1754,	25/4/1755,	4/8/1705,	22/5/1681,
	24/2/1683,	10/3/1663,	1/3/1683,	26/9/1684,	28/4/1722,
	15/10/1734,	17/1/1737,	3/12/1739,	25/3/1741,	30/10/1741,
	5/4/1744,	4/5/1746,	14/6/1746,	3/12/1747,	22/11/1751,
	15/3/1703,	7/12/1721,	30/12/1693,	24/4/1718,	25/11/1695,
	19/10/1751,	5/5/1663,	22/10/1665,	3/11/1671,	23/12/1677,
	9/10/1669,	24/1/1705,	19/11/1728,	3/5/1719,	25/3/1756,
	18/9/1754,	22/10/1753,	11/10/1756,	23/9/1756,	

ARCHIVIO DELLA CHIESA DI S. ZACCARIA

A.C.S.Z.

Reg. I (1810-1819) ἀπ. πρ. 6/7/1817

Reg. II (1820-1831) ἀπ. πρ. 6/5/1820, 25/10/1824

ARCHIVIO DELLA CHIESA DI S. GIOVANNI IN BRAGORA

A.C.S.G.Br.

Reg. 13 (1657-1664) ἀπ. πρ. 30/3/1663 carta 55, 23/5/1663 carta 56,
1/2/1664 βεν.ἡμερ., 21/2/1664 βεν.ἡμερ.

Reg. 14 (1665-1686) ἀπ. πρ. 11/11/1666 carta 13, 17/1/1675 βεν.ἡμερ.,
20/4/1677 carta 99, 23/5/1680 carta 133,
12/3/1682 carta 149, 30/8/1680 carta 135,
9/5/1684 carta 169, 9/9/1678 carta 110,
22/9/1670 carta 44, 5/2/1686 βεν.ἡμερ. carta 193,
22/8/1668 carta 25, 18/10/1670 carta 45,
20/4/1677 carta 99, 1/11/1667 carta 22,
16/9/1677 carta 101, 13/9/1666 carta 13

Reg. 15 (1687-1709) ἀπ. πρ. 3/3/1708 carta 298, 20/4/1704 carta 232,
1/12/1706 carta 279, 8/2/1821 carta 211,
22/10/1689 carta 31, 4/7/1694 carta 99,
6/5/1700 carta 183, 17/2/1705 carta 249,
17/1/1693 carta 73, 1/2/1706 carta 279,
4/4/1693 carta 77, 24/12/1699 carta 178,
26/11/1708 carta 309, 17/9/1699 carta 174,
24/2/1699 carta 107

- Reg. 16 (1709-1729) ἀπ. πρ. 23/1/1712 carta 32, 5/2/1712 carta 33,
16/7/1729 carta 322, 7/2/1725 carta 252,
28/7/1710 carta 6, 24/10/1710 carta 9,
12/9/1722 carta 220, 13/1/1926 carta 265^f,
βλ. καί carta 199^f, 19/9/1726 carta 276,
1/9/1728 carta 308, 28/9/1725 carta 260,
30/3/1726 carta 272, 4/8/1728 carta 307,
17/3/1750 carta 357, 15/8/1727 carta 293,
31/12/1728 carta 312, 4/2/1717 carta 143,
10/4/1729 carta 319, 8/5/1719 carta 174,
18/10/1712 carta 37, 6/10/1722 carta 221
- Reg. 17 (1729-1751) ἀπ. πρ. 9/1/1736 carta 161, 10/1/1730 carta 6,
25/3/1730 carta 16, 1/2/1748 carta 315,
20/8/1749 carta 347, 19/4/1750 carta 358,
21/11/1742 carta 219, 4/3/1742 carta 206,
15/4/1730 carta 17, 3/7/1738 carta 154,
11/10/1730 carta 23, 9/6/1733 carta 62
- Reg. 18 (1751-1762) ἀπ. πρ. 16/4/1759 carta 71, 30/5/1754 carta 27,
4/6/1759 carta 73
- Reg. 19 (1762-1776) ἀπ. πρ. 25/3/1769 carta 64, 25/7/1769 carta 69,
11/4/1767 carta 46, 28/9/1772 carta 96,
25/7/1769 carta 69
- Reg. 20 (1776-1789) ἀπ. πρ. 7/2/1777 βεν.ἡμερ. carta 16, 16/8/1782 carta 60,
10/2/1786 carta 110, 11/3/1782 carta 56
- Reg. 21 (1789-1805) ἀπ.πρ. 24/10/1790 carta 10, 11/10/1793 carta 39,
25/12/1793 carta 40, 17/5/1796 carta 68,
30/6/1799 carta 101, 22/10/1804 carta 162

Reg. 22 (1806-1816) ἀπ. πρ. 16/3/1806 carta 7, 17/12/1811 carta 132,
10/11/1807 carta 43, 1/5/1807 carta 33

Reg. XXIII (1817-1829) ἀπ. πρ. 21/9/1820 carta 113

Reg. XXIV (1829-1840) ἀπ. πρ. 12/8/1830 carta 22

Reg. XXV (1840-1853) ἀπ. πρ. 27/4/1841 carta 12

ARCHIVIO DELLA CHIESA DI Sa. TERNITA

A.C.S.T.

Reg. III (1640-1687) ἀπ. πρ. 13/4/1656, 20/7/1658, 9/10/1662, 24/12/1663,
12/12/1667, 10/4/1668, 30/11/1672, 2/2/1684,
15/8/1685, 2/5/1678, 3/9/1666, 30/11/1672,
29/8/1675, 16/3/1679, 11/12/1679, 11/5/1682,
2/2/1684, 18/5/1692, 22/1/1627 Βεν. ἡμερ.,
21/5/1698, 23/7/1705

Reg. IV (1687-1700) ἀπ. πρ. 13/8/1687, 21/8/1687, 8/10/1689, 21/5/1698,
17/12/1691, 25/4/1691, 10/2/1697, 24/11/1698,
3/8/1694, 20/12/1694

Reg. V (1700-1730) ἀπ. πρ. 26/5/1724, 5/11/1727, 2/3/1709, 5/3/1708,
20/8/1710, 10/11/1709, 27/2/1712, 3/11/1713,
27/2/1722, 29/9/1725, 8/1/1826, 26/8/1701,
12/8/1705, 29/7/1720, 10/11/1703, 13/6/1708,
27/11/1713, 2/4/1708, 13/12/1715

Reg. VI (1730-1747) ἀπ. πρ. 14/3/1731, 29/5/1737

Reg. VII (1747-1760) ἀπ. πρ. 24/8/1758 f.71^r, 13/3/1755 f.45^f

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Δ.Ι.Α.Υ.ΕΞ.

1836/φάκ. αακ ύποφ. ΙΑ₄ ἔγγρ. τοῦ Consulat de Greece á Genes ἀρ.81 3/10/1836 καί ἔγγρ. ἀρ.5383 ἐσωτερικῆς διανομῆς, Bolletino dei Casi di Cholera nella Città di Genova ἔγγρ. ἀρ.5383, Boletino Sanitario dei Casi di Cholera-Morbus occorsi nella Giurisdizione del Magistrato di Sanità di Genova eccettuata la Città ἔγγρ.15/10/1836, ἔγγρ.21/11/1836, ἔγγρ. ἀρ.5382 ἐσωτερικῆς διανομῆς, ἔγγρ. ἀρ.880 15/10/1836, ἔγγρ. ἐκ τοῦ Προξενείου τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀγκῶνι ἀρ.178 5/10/1836, ἔγγρ. ἀρ.5374 ἐσωτερικῆς διανομῆς, ἔγγρ. ἀρ.37 1/11/1836, ἔγγρ. ἀρ.5483 ἐσωτερικῆς διανομῆς.

1837/φάκ. αακ ύποφ. VII ε' ἔγγρ. ἀρ.32 23/6/1837, ἔγγρ, πρὸς τὴν ἐπί τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματεία ἀρ.3616 ἐσωτερ.διανομῆς, ἔγγρ. ἀρ.33 29/7/1837, ἔγγρ. ἀρ.3567 ἐσωτερ. διανομῆς.

1843/φάκ. 37 ύποφ.10 ἔγγρ. ἀρ.3444 30/9/1843, ἔγγρ. ἀρ.3889 25/10/1843, ἔγγρ. τῆς Sa Majesté Le Roi ἀρ.3377 26/9/1843, ἔγγρ. "Ὁθωνος ἐλέω Θεοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος" 30/9/1843, ἔγγρ.25/10/1843 καί ἔγγρ.1/11/1843, ἔγγρ.18/11/1843, ἔγγρ. ἀρ.1000 25/11/1843, ἔγγρ.9/12/1843, ἔγγρ. ἀρ.318 30/10/1843.

1844/φάκ. 37 ύποφ.10, ἔγγρ. ἀρ.1 4/1/1844, ἔγγρ. ἀρ.6 7/1/1844, ἔγγρ. ἀρ.78 8/1/1844, ἔγγρ. ἀρ.4 8/2/1844, ἔγγρ.21/5/1844, ἔγγρ. ἀρ.147 18/6/1844, ἔγγρ. ἀρ.42 22/6/1844, ἔγγρ. ἀρ.1885 6/6/1844, ἔγγρ. ἀρ.2 24/6/1844, ἔγγρ. 23/10/1844.

1902/φάκ.1, κατάταξη α', φ.κ.ἀ., 1902/φάκ.1 κατάταξη α', Regolamento σσ.9, 19, 20, 22, 27, 30

Β) ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ

1) Έλληνόγλωσσες

- Άγγελοπούλου Β., Η Ακρόπολη και η ιστορία της, Αθήνα 1976.
- Άδαμοπούλου Γ., Παπαφράγκου Κ., Φερεκίδη Ε., Τζαγκαρουλάκη Α., Κανδηλώρου Δ., Μανωλόπουλου Λ., Μαθήματα Ώτορινο-λαρυγγολογίας, Αθήνα 1990.
- Άκτσελή Δ., Μανακίδου Ε., Άρώματα και μυροδοχεΐα, Καθημερινή "Έπτά ημέρες" 29/6/1997, σσ.9-11.
- Άλεξίου Σ., Η Λογοτεχνία κατά τή Βενετοκρατία, Κρήτη Ίστορία και Πολιτισμός, Κρήτη 1988, τόμ.2, σσ.197-229.
- Άλιβιζάτου Κ.Ν., Πουρναρόπουλου Γ.Κ., Τό περί εύλογιασμοϋ έργον τοϋ "Έλληνοσ ιατροϋ τοϋ ΙΗ' αΐωνοσ Ίακώβοσ Πυλαρινοϋ, Πρακτικά τήσ Άκαδημίασ Άθηνων, 27(1953), σσ.287-367.
- Άλιπραντή Ν., Ίωσήφ Δε-Κιγάλλασ, Ο άνθρωπιστής, ιατρόσ και φιλόσοφοσ και πρωτοπόροσ έραλδιστής, Αθήνα 2006.
- Άραβαντινοϋ Δ., Μαιευτική, Αθήνα 1989.
- Άρβανιτάκη Δ., Σπουδάζοντασ στή Βενετία, Έλευθεροτυπία " Ίστορικά" 29(2000), σσ.24-27.
- Άρεταΐου, Άπαντα τόμοι 2, Κάκτοσ, Αθήνα 1997.
- Άρεταΐου, Περί αιτιων και σημείων χρονίων παθων Α, Β, Κάκτοσ, Αθήνα 1997.
- Άριστοτέλοσ, Άπαντα, τόμοι 45, Κάκτοσ, Αθήνα 1997.
- Άρνταβάνη-Λιμπεράτοσ Σ.Ν., Ίατρική και Φαρμακοποιία έν Έπτανήσω επί Ένετοκρατίασ, " Άσκληπιόσ" 6(1935), σσ.409-412.
- Βαρέλλα Εϋ., Τρόποι χορήγησησ των φαρμάκων, Καθημερινή " Έπτά ημέρεσ" 26/9/2004, σσ.26-27.
- Βελουδή Γ., Τό ελληνικό τυπογραφεΐο των Γλυκήδων στή Βενετία (1670-1854). Συμβολή στή μελέτη τοϋ ελληνικοϋ βιβλίου κατά τήν έποχή τήσ Τουρκοκρατίασ, Αθήνα 1987.
- Βελούδοσ Ί., Έλλήνων ορθοδόξων άποικία έν Βενετία, Βενετία 1893.
- Βορέα Θ., Ψυχολογία, Αθήνα 1933.

- Βοσνιάδου Σ., Είσαγωγή στην Ψυχολογία, τόμοι 2, Άθήνα 2006.
- Γαλννοῦ, Άπαντα τά εύρισκόμενα εκ τῶν 92 τόμων, Κάκτος, Άθήνα 2000.
- Γαλννοῦ, Περί αντιδότων Α΄ καί Β΄, τόμ.82, εκδ. Κάκτος (ύπό εκδ.).
- Γαλννοῦ, Περί κράσεων, τόμ.4, Κάκτος, Άθήνα 2000.
- Γερουλάνου Στ., Bridler R., Τραῦμα. Πρόκληση καί φροντίδα τοῦ τραύματος στην Άρχαία Έλλάδα, Άθήνα 1998.
- Γερουλάνου Στ., Ὁ μαῦρος θάνατος στό Μεσαίωνα, Έλευθεροτυπία "Ίστορικά" τεῦχ. 101(2001) σσ.16-27.
- Γιακουμῆ Γ., Γενική Ίστορία, Άθήνα 1975.
- Γιαλαμᾶ Δ., Έλληνες μάγοι καί Έλληνίδες μάγισσες στή Βενετία (16^{ος}-18^{ος} αἰώνας), Άθήνα 2009.
- Γαρδίκας Κ.Δ., Εἰδική Νοσολογία, Άθήνα 1977.
- Δετοράκη Θ., Ἡ Τουρκοκρατία στην Κρήτη (1669-1898), Κρήτη Ίστορία καί Πολιτισμός, Κρήτη 1988, τόμ.2, σσ.333-436.
- Δημαρᾶς Κ.Θ., Ίστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Άθήνα 1985.
- Δημητράκου Δ., Μέγα Λεξικό ὅλης τῆς Έλληνικῆς Γλώσσας, τόμοι 9, Άθήνα 1964.
- Δημόπουλου Κ., Οὔρολογία, Άθήνα 1986.
- Διήγησις τῶν περί τήν ἐν Τεργέστη Έλληνικὴν Κοινότητα σπουδαιοτέρων συμβάντων, ἀπό τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τῶν καθ΄ ἡμᾶς χρόνων, Τεργέστη 1882.
- Διοσκουρίδης, Άπαντα, τόμοι 8, Κάκτος, Άθήνα 2000.
- Δρανδάκη Ν., Ὁ Έμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλής, Άθήνα 1962.
- Έλευθερουδάκη Γ., Σύγχρονος Έγκυκλοπαίδεια τόμοι 24, Άθήνα κ.κρ.
- Έρμη Τρισμέγιστου, Άπαντα τόμ.4, Κάκτος, Άθήνα 2001.
- Έρμη Τρισμέγιστου, Μαγικά: Κυρανίδες, τόμ.IV, Άθήνα 2001.
- Εὔστρατιάδης Σ., Σημείωμα περί τῆς ιδρύσεως καί τῶν προνομίων τῆς ἐν Βενετία Έλληνικῆς Κοινοῦτας, "Ρωμανός ὁ Μελωδός", 1(1932/3), σσ.325-338.
- Εὔτυχιάδης Α.Χρ., Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Θεραπευτικὴν, Άθήνα 1983.
- Ζαμπελίου Σ., Ίστορικά σκηνογραφήματα, Πάθη τῆς Κρήτης ἐπὶ Ένετων, (πρώτη εκδ. 1860), Άθήνα 1971.
- Ζαρίδης Κ., Ὁ μέγας Πρωτοπαπᾶς Κερκύρας Άλέξιος Ραρτοῦρος. Λόγιος τοῦ 16^{ου} αἰ. (1504-1574), Κέρκυρα 1995.

- Ζαρίδη Κ., Τό Libro d' oro τῆς Κεφαλονιάς τοῦ ἔτους 1799, Ἀργοστόλι 2006.
- Ζαρίδη Κ., Ἀτομικές καί μοναστηριακές συλλογές βιβλίων στήν Κέρκυρα τόν 16^ο αἰῶνα, βλ. Το ἔντυπο ἑλληνικό βιβλίο 15^ο-19^ο αἰῶνας, Πρακτικά Διεθνoῦς Συμποσίου Δελφοί, 16-20 Μαΐου 2001, Ἀθήνα 2004, σσ.147-161.
- Ζαρίδη Κ., Φαρμακεῖα-Ἀρωματοποιεῖα στήν Κέρκυρα τόν 16^ο καί τίς ἀρχές τοῦ 17^{οῦ} αἰῶνα, "Δωδώνη" τόμ. ΚΔ, τεῦχ.1 (1995), σσ.111-127.
- Ζαρίδη Κ., "Λόγος τοῦ Βίκτωρα Μεσέρη πρὸς τιμὴ τοῦ δούκα τῆς Κρήτης Marcantonio Venier (1596)", Κρητολογία τευχ. 10-11(1980), σσ.257-269.
- Zwingle E., Βενετία, (μτφρ. Μάντεση Ἀν.), Ἀθήνα 2002.
- Θεοδοσιάδη Γ., Ἐπίτομη Ὀφθαλμολογία, Ἀθήνα 1984.
- Θεοκρίτου, Ἄπαντα τόμος 1, Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα 1995.
- Θεοφράστου, Ἄπαντα τόμοι 11, Κάκτος Ἀθήνα 1998.
- Θεοφράστου, Περί Ὄσμων, Κάκτος, Ἀθήνα 1998.
- Θεοφράστου, Φυτολογικό Λεξικό, Κάκτος, Ἀθήνα 1998.
- Impelluso L., (Testi a cura di), Βενετία. Πινακοθήκη τῆς Ἀκαδημίας, (μτφρ. Δ. Χονδρουδάκη), Ἀθήνα 2006.
- Ἴπποκράτους, Ἄπαντα τόμοι 17, Κάκτος, Ἀθήνα 1993.
- Ἴπποκράτους, Ἐπιδημίες τόμοι 2, Κάκτος, Ἀθήνα 1993.
- Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς, Πάπυρος, τόμοι 3, Ἀθήνα 1986.
- Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμοι 16, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1975.
- Καζανάκη-Λάππα Μ., Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ θανάτου στήν ὄψιμη κρητικὴ ἀναγέννηση. Μιά πρώτη προσέγγιση μέσα ἀπὸ διαθήκες καί νοταριακὰ ἔγγραφα. "Θησαυρίσματα" 34(2004), σσ.117-140, Βενετία 2004.
- Καλλιρόη Γ., Γλυκὺ Ν., Παραγγελίαι περὶ ὑγείας καί μακροβιότητος, ἔτι δέ καί πρόχειροι θεραπεῖαι συνήθων τινῶν αἰφνιδίων παθημάτων. Τυπ. Γλυκὺς Νικόλ. (ὁ ἐξ Ἰωαννίνων), Βενετία 1829.
- Κανιτάκη Κ., Δερματολογία, Ἀφροδισιολογία, Θεσσαλονίκη 1975.
- Καπετανάκη Ι., Ἐγχρωμη Δερματολογία, Ἀθήνα 1987.

- Καπετανάκη Ι., Δερματολογία, Άφροδισιολογία, Άθήνα 1971.
- Καποδίστρια Ί., Κείμενα, Διακόσια χρόνια από τή γέννησή του, Άθήνα 1976.
- Καραγιάννη Ούρ., Συμφωνητικά γιά έργασίες ανακαίνισης καί συντήρησης στό Campo dei Greci κατά τό δεύτερο μισό του 18^{ου} αϊ., "Θησαυρίσματα" 30(2000), σσ.429-454.
- Καραθανάση Ά., Ή Φλαγγίνειος Σχολή τής Βενετίας, 2^η έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986.
- Καραμπερόπουλου Δ., Ήλεγχος αποτελεσματικότητας φαρμάκου από τό Γαληνό, Άθήνα 2009
- Καραμπερόπουλου Δ., Ή Ίατρική Εύρωπαϊκή Γνώση στον Έλληνικό Χώρο 1745-1821, Άθήνα 2003.
- Καραμπερόπουλου Δ., Μαρκέτου Σ., Περί Κυκλοφορίας του Αΐματος. Γνώσεις τής Προεπαναστατικής Έποχης, Άθήνα 2006.
- Καραμπερόπουλου Δ., Σταύρου Μουλαΐμου, Άντιδοτάριον, Βενετία 1724: Τό πρώτο στά έλληνικά ιατρικό βιβλίο, " Ήπειρωτικά Χρονικά" 37(2003), σσ.483-490.
- Καραμπερόπουλου Δ., Φαρμακευτικά φυτά στα έντυπα έλληνικά βιβλία (Δεύτερο μισό 18^{ου} αϊ.-Άρχές 19^{ου} αϊ.), Άθήνα 2000.
- Καραπιδάκη Ν., Περιθωριακοί στή Μεσαιωνική Δύση, Έλευθεροτυπία "Ίστορικά" 265(2004), σσ.20-24.
- Καργάκου Σ., Γενική Ίστορία, Άθήνα 1976.
- Κατσιαρδῆ-Heering Ό., Ό Έλληνισμός τής Τεργέστης. Ήντονη οικονομική δραστηριότητα, Καθημερινή " Έπτά ήμέρες", 7/12/1995, σσ. 7-13.
- Κοκολάκη-Άντωνίου Σ., Ίταλοβενετικές γλωσσικές επιδράσεις στό Δημοτικό τραγούδι τής Κρήτης, Άθήνα 1997.
- Κολιοῦ Β., Ή άπήχηση του Ρωσοτουρκικού Πολέμου 1787-1792 στους Έλληνες τής Βενετίας, "Θησαυρίσματα" 34(2004), σσ.159-175.
- Κοντομίχη Π., Ή Λαϊκή Ίατρική στή Λευκάδα, Άθήνα 1985.
- Κορασίδου Μ., Ήπαιτεία καί έξαθλίωση, Έλευθεροτυπία " Ίστορικά" 265(2004), σσ.36-41.
- Κορδάτου Γ., Μεγάλη Ίστορία τής Ελλάδας, τόμοι 13, Άθήνα 1956.
- Κούκκου Έ., Ή Όρθόδοξος Μονή Εύγενών Έλληνίδων Βενετίας (1959-1829), Άθήνα 1965.

- Κουτμάνη Σ., Το τρίτο είδος. Θρησκευτική και κοινωνική αλλαγή στην ορθόδοξη Κοινότητα της Βενετίας (Τέλη 17^{ου}-αρχές 18^{ου} αιώνα) "Θησαυρίσματα" 37(2007), 389-420.
- Κουτμάνη Σ., Η οικονομία της ευλάβειας. Η κατανάλωση του κεριού στο ναό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία, 17^{ος}-18^{ος} αι. "Θησαυρίσματα" 36(2006), σσ.369-399.
- Κουτμάνη Σ., Όψεις της εγκατάστασης των Ελλήνων στη Βενετία τον 17^ο αιώνα, "Θησαυρίσματα" 35(2005), σσ.309-339.
- Κρεμμυδά Β., Ίστορία του Έλληνικού Έμπορικού Οίκου της Βενετίας Σελέκκα και Σάρου. Μία στατιστική προσέγγιση "Θησαυρίσματα" 12(1975), σσ.171-199.
- Κρήτη. Ίστορία και Πολιτισμός, Κρήτη 1988.
- Κωνσταντινίδου Κ., *Estesi con sentimento di Pietà*. Ένας Κανονισμός λειτουργίας των στρατιωτικών νοσοκομείων της Πελοποννήσου (1693) "Θησαυρίσματα" 33(2003), σ.285-299.
- Κωνσταντινίδου Κ., Η γυναικεία παρουσία στην ελληνική παροικία της Βενετίας, Έλευθεροτυπία, "Ίστορικά " τεύχ.29(2000), σσ.33-37.
- Κωνσταντινίδου Κ., *Povere creature innocenti delle altrui colpe...* Τά βρεφοκομεία της Πελοποννήσου (τέλη 17^{ου}-Αρχές 18^{ου}), "Θησαυρίσματα" 29(1999), σσ.435-455.
- Κώσταλου Χ., Νεογνολογία, τόμοι 2, Αθήνα 1996.
- Κωστή Κ., Άφορία, Άκρίβεια και Πείνα, Οί κρίσεις διατροφής στην ελληνική χερσόνησο (1650-1830) Προβλήματα προσέγγισης και έμπειρικές ένδειξεις, Αθήνα 1993.
- Κωστή Κ., Στόν καιρό της Πανώλης, Ήράκλειο 1995.
- Λασκαράτου Ί., Κύλικες ζωής κατευνάστριαι. Ίστορική και ιατρική προσέγγιση στις δηλητηριάσεις της Βυζαντινής Περιόδου. Αθήνα 1994.
- Λιάτα Ε., Μνεΐες θανάτων Έλλήνων της Βενετίας, από τά ταμιακά βιβλία της Έλληνικῆς Άδελφότητας τῶν ἐτῶν 1536-1576, "Θησαυρίσματα" 11(1974), σσ.191-239.

- Λουγγή Τηλ., Ἡ Βυζαντινὴ διαδοχὴ στὴν Ἰταλία, Ἐλευθεροτυπία “ Ἱστορικά” 117(2002), σσ.46-49.
- Λούντβιχ Ε., Ναπολέων, Πάπυρος Γραφικὲς Τέχνες Α.Ε, Ἀθήνα 1995.
- Μαλτέζου Χ., Βενετία, ἡ ἄλλη πατρίδα τῶν Ἑλλήνων, Ἐλευθεροτυπία, “Ἱστορικά” τεύχ.29(2000), σσ.10-13.
- Μαλτέζου Χ., Ἡ Κρήτη στὴ διάρκεια τῆς περιόδου τῆς Βενετοκρατίας (1211-1669), Κρήτη, Ἱστορία καὶ Πολιτισμός, Κρήτη 1988, τόμ.2, σσ.105-161.
- Μαλτέζου Χ., Ἡ Κύπρος τῆς Γαλννοτάτης, Κύπρος-Βενετία κοινὲς ἱστορικὲς τύχες, Πρακτικὰ διεθνοῦς συμποσίου, Ἀθήνα 1-3 Μαρτίου 2001, ἐπιμ. Μαλτέζου Χ., Βενετία 2002, σσ.15-18.
- Μαλτέζου Χ., “Κ’ ἐμίσειψες Παρθένα μου...”. Ἡ οικειοποίηση τῶν κρητικῶν θρησκευτικῶν συμβόλων ἀπὸ τὴ Βενετία. Καθημερινή “Ἐπτά ἡμέρες” 25/1/1998, σσ.10-12.
- Μαλτέζου Χ., (ἐπιμ.) Ὅψεις τοῦ Βενετοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ. Ἀρχεαικά Τεκμήρια, Ἀθήνα 1993.
- Μαλτέζου Χ., “Stradioti”: Οἱ προστάτες τῶν συνόρων, Ἀθήνα 2003.
- Μαλτέζου Χ., “Ἀπὸ τὰ ἐρείψιμα σπίτια τῶν Foscari στὴν ἑλληνικὴ γειτονιά τῆς Βενετίας”, “Θησαυρίσματα” 34(2004), σσ.293-307.
- Μαλτέζου Χ., Οἱ Ἑλληνες μέτοικοι στὴ Βενετία μετὰ τὴν ἄλωση. Ταυτότητα καὶ ἐθνικὴ συνείδηση, “Θησαυρίσματα” 35(2005), σσ.175-184.
- Μαλτέζου Χ., Πλουμίδη Γ., Οἱ ἀποβιωτῆριες πράξεις Ἑλλήνων στὸ ἀρχεῖο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου Βενετίας (1569-1810), Βενετία 2001.
- Μαλτέζου Χ., Ὁ Ἑλληνας ἔμπορος τῆς Βενετίας, Ἐλευθεροτυπία, “Ἱστορικά” τεύχ.29(2000), σσ.28-29.
- Μαλτέζου Χ., Τὸ Καμπαναριό τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων στὴ Βενετία, 416 χρόνια στὸ Campo dei Greci, Βενετία 2008.
- Μάνου Ν., Βασικὰ στοιχεῖα Κλινικῆς Ψυχιατρικῆς, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997.

- Μανούσακα Μ.Ι., Βιβλιογραφία του Έλληνισμού της Βενετίας Μέρος Α': Γενικά, "Θησαυρίσματα" 10(1973), σσ.7-87.
- Μανούσακα Μ.Ι., Έπισκόπηση της Ιστορίας της Έλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἀδελφότητας της Βενετίας (1498-1953). "Ιστορικά", 11(1989), Ἀθήνα 1990, σσ.243-264.
- Μαυροειδῆ-Πλουμίδη Φ., Ἐγγραφα ἀναφερόμενα στίς ἔριδες τῶν Ἑλλήνων της Βενετίας στά τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνα, "Θησαυρίσματα" 8(1971), σσ.115-187.
- Μαυρομάτη Γ.Κ., Ἑλληνικά ἔγγραφα (δωρητήριο καί διαθήκες) τῆς μητέρας, τῆς κόρης καί τῆς ἐγγονῆς τοῦ Βιτσέντζου Ἰακ. Κορνάρου, "Θησαυρίσματα" 16(1979), σσ.206-254.
- Μαυρομάτη Γ.Κ., Ἀνέκδοτα βενετικά ἔγγραφα γιά τούς Κορνάρους τῆς Σπείας καί τοῦ Χάνδακα, Ἀθήνα 1986.
- Μαυρομάτη Γ.Κ., Οἱ Κορνάροι τῆς Σπείας (Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰακώβου Κορνάρου), Κορνάρεια 1983, Πεπραγμένα Α' Φιλολογικοῦ Συμποσίου γιά τόν Βιτσέντζο Κορνάρο, Σπεία 4-5 Ἰουλίου 1983, Ἀμάλθεια τεύχη 56-57, Ἅγιος Νικόλαος Λασιθίου Κρήτης 1983, σσ.182-201.
- Μερακλή Μ., Λαϊκή Μαγεία, Ἐλευθεροτυπία "Ιστορικά" 222(2004), σσ.46-49.
- Μέγα Γ., Ἔθιμα κατά τήν ἡμέρα τῆς μαμμῆς, " Ἐπετηρίς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου" 7(1952), σσ.3-27.
- Μέρτζιου Κ., Θωμᾶς Φλαγγίνης καί ὁ μικρός Ἑλληνομνήμων, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Θ', Ἀθῆναι 1939.
- Μιχαήλ Κ., Θεοδοσίου Π., Διαιτητικῆς παραγγέλματα, οἷς προτέταται ἱστορία συνοπτική περί ἀρχῆς καί προόδου τῆς ἰατρικῆς, τυπ. Θεοδοσίου Πᾶνος (ὁ ἐξ Ἰωαννίνων), Βενετία 1819.
- Μιχαηλάρη Π., Ἀνέκδοτες ἐπιστολές (1695- 1696) τοῦ Μιχ. Ν. Γλυκύ στό Μιχ. Σταμ. Περούλη, "Θησαυρίσματα" 13(1976), σσ.245-257.

- Μοσχονά Ν., Ἡ κατάλυση τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τόμ.ΙΑ', Ἀθήνα 1975, σσ.382-385.
- Μοσχοπούλου Γ.Ν., Οἱ Ἕλληνες τῆς Βενετίας καί Ἰλλυρίας (1768-1797). Ἡ Μητρόπολη Φιλαδελφείας καί ἡ σημασία της γιά τόν Ἑλληνισμό τῆς Β. Ἀδριατικῆς, Ἀθήνα 1980.
- Μουλόπουλου Σ., Θεραπευτική ἐσωτερικῶν νόσων, Ἀθήνα 1988.
- Μπάνου Χ., Ἡ τυπογραφική κατάθεση τοῦ Ζαχαρία Καλλιέργη, Καθημερινή "Ἐπτά ἡμέρες" 25/1/2004, σσ.16-19.
- Μπαρτσόκα Χ., Ἡ πλήρωση ἰατρικῆς θέσεως πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, Καθήκοντα καί ἐκλογή ἰατροῦ στό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο Βενετίας, "Materia Medica Greca", τόμ.8, τεῦχ.1(1980), σσ.106-112.
- Μπαρτσόκα Χ., Παπαδάτου Κ., Τό Ἑλληνικόν Νοσοκομεῖον τῆς Βενετίας. Περίοδος Α': Νοσοκομεῖον Φλαγγίνη (1678-1800) "Materia Medica Greca", τόμ.5, τεῦχ.5(1977), σσ.582-590.
- Μπαρτσόκα Χ., Τό Ἑλληνικό Νοσοκομεῖο τῆς Βενετίας, Περίοδος Β: Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1797-1905). "Materia Medica Greca", τόμ.11, τεῦχ.5(1983), σσ.441-458.
- Μπέγζου Μ., Φιλοσοφική Ἀνθρωπολογία τῆς Ὀρσκειάς, Ἀθήνα 1994.
- Μπόμπου-Σταμάτη Β., Τά καταστατικά τοῦ Σωματείου (Nazione) τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας (17^{ος}-18^{ος} αἰ.), Ἱστορικό Ἀρχεῖο Ἑλληνικῆς Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιᾶς, Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα 1995.
- Μπόμπου-Σταμάτη Β., Ἀναφορά Ἑλλήνων τῆς Βενετίας στόν οἰκουμενικό Πατριάρχη Καλλίνικο Β' γιά τό Μελέτιο Τυπάλδο (1700), "Θησαυρίσματα" 15(1978), σσ.98-105.
- Μπορμπουδάκη Μ., Ἡ Τέχνη κατά τή Βενετοκρατία, Κρήτη, Ἱστορία Πολιτισμός, Κρήτη 1988, τόμ.2, σσ.231-288.
- Μπουνιαλῆ Μ. Τζάνε. Ὁ Κρητικός Πόλεμος (1645-1669), Ἀθήνα 1979.
- Μπρούσκαρη Ἐ., Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων στή Βενετία, Ἔκδ. Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1995.

- Ντόκου Κ., Μία υπόθεσις πειρατείας κατά τόν 17^{ον} αἰῶνα (1678-1680), "Θησαυρίσματα" 2(1963), σσ.36-62.
- Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ Ἄ., Ἡ Ἑλληνική Κοινότητα τῆς Βενετίας 1797-1866, Θεσσαλονίκη 1978.
- Ξηρουχάκη Ἀγ., Ἡ βενετοκρατούμενη Ἀνατολή. Κρήτη καί Ἐπτάνησος, Ἀθήνησι 1934.
- Ξηρουχάκη Ἀγαθάγγελου, Ὁ Κρητικός Πόλεμος (1645-1669), Τεργέστη 1902.
- Παγκόσμια Ἱστορία Τέχνης, τόμ. 10, Ἀθήνα 1977.
- Παλιούρα Ἀ., Εἰσαγωγή στή Βυζαντινή Ἀρχαιολογία, Ἰωάννινα 2000.
- Παλιούρα Ἀ., Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ τρούλλου τοῦ Ἀγ. Γεωργίου Βενετίας. "Θησαυρίσματα" 8(1971), σσ.63-86+πίν.Ε'-ΙΓ'.
- Παλιούρα Ἀ., Ὁδηγός τοῦ Μουσείου τῶν εἰκόνων καί τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, περιγραφικός κατάλογος, ἱστορική εἰσαγωγή Μ.Ι. Μανούσακα, Βενετία 1976.
- Παλιούρα Ἀ., Τά ψηφιδωτά τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, "Θησαυρίσματα" 15(1978), σσ.144-178, πίν. Ζ'-ΙΘ'.
- Παλιούρα Ἀ., Μεταβυζαντινή Ζωγραφική, Ἰωάννινα 2000.
- Παναγιωτάκη Ν., Ἡ Παιδεία κατά τή Βενετοκρατία, Κρήτη. Ἱστορία καί Πολιτισμός, Κρήτη 1988, σσ.163-196.
- Πανταζόπουλου Π., Ὠτορινολαρυγγολογία, Ἀθήνα 1972.
- Παπαδάκη Εἰρ. Ἡ ἑλληνική ἐκδοτική δραστηριότητα στή Βενετία, Ἐλευθεροτυπία "Ἱστορικά" τεῦχ.29(2000), σσ.18-21.
- Παπαδάτου Κ., Λιακάκου Δ., Σινανιώτη Κ., Σπυρίδη Π., Μαθιουδάκη Ι., Μυριοκεφαλιτάκη Ν., Ἐπίτομη Παιδιατρική, Ἀθήνα 1987.
- Παπαδία Ἀ., Ἐκθεση τοῦ Camillo Gonzaga γιά τά πρῶτα χρόνια (1645-1647) τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου", "Θησαυρίσματα" 13(1976), σσ.152-194.
- Παπαδία-Λάλα Ἀ., Εὐαγῆ καί Νοσοκομειακά Ἰδρύματα στή βενετοκρατούμενη Κρήτη, Βενετία 1996.
- Παπαϊωάννου Ἀ., Οἱ Ἕλληνες τῆς Βενετίας καί ἡ βενετική ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849, Διδακτ. Διατρ. Ἰωάννινα 1986.

- Παπαϊωάννου Ά., Οί ἐπιγραφές τοῦ Ἑλληνικοῦ Νεκροταφείου στό νησί San Michele τῆς Βενετίας, "Θησαυρίσματα" 19(1982), σσ.247-317 + πίν.ΙΗ'.
- Παπανούτσου Ε.Π., Ψυχολογία, Ἀθήνα 1972.
- Πηλείδη Γ., *Morire per honor di la Signoria*. Οἱ Ἑλληνες *stradioti* στή Βενετία, Δημόσια Ἰλαρία (500 χρόνια ἀπό τήν ἴδρυση τῆς Ἑλληνορθόδοξης Κοινότητας Βενετίας 1498- 1998), Βενετία 1999, σσ.25-46.
- Πλουμίδη Γ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦς, (Μέρος Α'. Artisti 1634-1782), "Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν", 37(1969-1970), σσ.260-336.
- Πλουμίδη Γ., Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τῆς Παδοῦς (Μέρος Α'. Artisti), Συμπλήρωμα (ἔτη 1674-1701) "Θησαυρίσματα" 8(1971), σσ.188-204.
- Πλουμίδη Γ., Οἱ Βενετοκρατούμενες Ἑλληνικές χῶρες μεταξύ τοῦ δευτέρου καί τοῦ τρίτου τουρκοβενετικοῦ πολέμου (1503-1537), Ἰωάννινα 1974.
- Πλουμίδη Γ., Τό Βενετικόν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καί Πάνου Θεοδοσίου (1755-1824), Ἀθήνα 1969.
- Πλουτάρχου, Ἄπαντα, τόμοι 53, Κάκτος, Ἀθήνα 1996.
- Πλουτάρχου, Ἠθικά, τόμοι 32, Κάκτος, Ἀθήνα 1996.
- Σβορώνου Ν., Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας, Ἀθήνα 1992.
- Σιδέρη Ι., Λεξικόν Λατινοελληνικόν, Ἀθήνα κ.χρ.
- Σκαρπαλέζου Σ., Μαλιάρα Σ., Μαθήματα Νευρολογίας, Ἀθήνα 1975.
- Σμίθ Ε., Ἡ Φιλοσοφία τῆς ἡδονῆς στόν Ἐπίκουρο, Ἀθήνα 1982.
- Σμυρνῶφ Β., Ἡ ψυχανάλυση τοῦ παιδιοῦ, Ἀθήνα 1977.
- Σούδα, Λεξικό, τόμοι 8, Κάκτος, Ἀθήνα 2004.
- Σπανάκη Σ., Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμοι VI, Ἡράκλειο 1976.
- Σταμέλου Δ., Λαογραφική Πινακοθήκη, Θέματα καί μορφές ἀπό τή λαϊκή λατρεία καί τό λαϊκό μας βίο καί πολιτισμό, Ἀθήνα 1994.

- Σταυρινίδη Ν., Ἡ τελευταία περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ὁ ἐρχομός τοῦ Κιοπρουλή στήν Κρήτη, Ἡράκλειο 1979.
- Σταυρουλάκη Ἐμ., Ἱατρικά Τεκταινόμενα τῆς Προεπιστημονικῆς Ἱατρικῆς, "Ἄρεταῖος" τόμ.ΣΤ' τεῦχ.28(2004), σσ.550-561.
- Σταυρουλάκη Ἐμ., Τά ἱατρικά προσωνύμια τοῦ Ἀπόλλωνος ἱπτροῦ, "Ἱατρικό Βῆμα", τεῦχος 93(2004), σσ.86-90.
- Στεργέλλη Ἀ., Νέα Βιογραφικά στοιχεῖα γιά τόν Ἰωάννη Κωττούνιο (1572-1657), "Θησαυρίσματα" 5(1963), σσ.249-254.
- Στεργέλλη Ἀρ., Ἡ διαθήκη τοῦ Γαβριήλ Σεβήρου (1615) καί ἡ ρύθμιση τῶν χρεῶν του (1617-1647), "Θησαυρίσματα" 6(1969), σσ.182-200.
- Στεργέλλη Ἀρ., Τά δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τόν 17^ο καί 18^ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1970.
- Στεφανόπουλου Κ.Θ., Φυματιολογία, Πνευμονολογία, Ἀθήνα 1970.
- Στουπάκη Ν., Γεώργιος Κορέσσιος (1570 ci-1659/60) Ἡ ζωή, τό ἔργο του καί οἱ πνευματικοί ἀγῶνες τῆς ἐποχῆς του, Χίος 2000.
- Στρατηγοῦ Ι., Μαθήματα Δερματολογίας-Ἀφροδισιολογίας, Ἀθήνα 1985.
- Σωρανοῦ, Ἄπαντα τόμοι 2, Κάκτος, Ἀθήνα 1996.
- Σωρανοῦ, Γυναικείων Α καί Β, Κάκτος, Ἀθήνα 1996.
- Τατάκη Β.Ν., Γεράσιμος Βλάχος ὁ Κρής (1605/7-1685), φιλόσοφος, θεολόγος, φιλόλογος, Βενετία 1973.
- Tazartes Μ., (testi) Πινακοθήκη τῆς Ἀκαδημίας, Βενετία, (μτφρ. Μ. Οἰκονομίδου), Ἀθήνα 2007.
- Τζιβάρα Π., Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας καί οἱ Κερκυραῖοι ὑπότροφοι, "Θησαυρίσματα" 37(2007), σσ.359-388.
- Τζομπανάκη Χ., Ὁ Κρητικός Πόλεμος 1645-1669, Ἡ μεγάλη πολιορκία καί ἡ ἐποποιία τοῦ Χάνδακα, Ἡράκλειο 2008.
- Τομασίδη Χ., Εἰσαγωγή στήν Ψυχολογία, Ἀθήνα 1982.
- Τρομπούκη Κ., Ἡ Ἑλληνική Ἱατρική στήν Κωνσταντινούπολη 1856-1923, Ἀθήνα 2000.
- Τσακίρη Ρ., Ἑλληνες στή Βενετία. Τάσεις ἑλληνοβενετικῆς προσέγγισης καί ἐπιρροές τοῦ περιβάλλοντος χώρου στήν ὀνοματοδοσία (17^{ος} αἰῶνας), "Θησαυρίσματα" 31(2001), σσ.305-322.

- Τσελέντη Ν., Οι Έλληνες ζωγράφοι στή Βενετία, Έλευθεροτυπία "Ίστορικά" τεύχ.29(2000), σσ.38-45.
- Τσικνάκη Κ., Ο Έλληνισμός τής Βενετίας (13^{ος} – 18^{ος} αιώνας), Όψεις του Βενετοκρατούμενου Έλληνισμού. Αρχαιακά Τεκμήρια, (έπιμ. Μαλτέζου Χ.), Άθήνα 1983, σσ.517-596.
- Τσικνάκη Κ., Κύπριοι πρόσφυγες στήν Κρήτη στά τέλη του 16^{ου} αιώνα, προβλήματα έγκατάστασης, Κύπρος-Βενετία, κοινές ιστορικές τύχες, Πρακτικά του διεθνούς συμποσίου, Άθήνα 1-3 Μαρτίου 2001 έπιμ. Μαλτέζου Χ., Βενετία 2002, σσ.175-207.
- Τσιρπανλή Ζ., Τό Έλληνικό Κολλέγιο τής Ρώμης καί οί μαθητές του (1576-1700). Συμβολή στή μελέτη τής μορφωτικής πολιτικής του Βατικανού, Άνάλεκτα Βλατάδων 32, Θεσσαλονίκη 1980.
- Τσίτσα Α., Χ., Η κερκυραϊκή οίκογένεια Ζανδέρη στή Βενετία, "Θησαυρίσματα" 13(1976), σσ.258-283.
- Τσίτσα Α., Χ., Μνεΐες μελών τής οίκογενείας Ζανδέρη στήν Κέρκυρα, "Θησαυρίσματα" 17(1980), σσ.317-322 + πίν.ΚΔ΄-ΚΕ.
- Τσουντα Χ., Ίστορία τής Αρχαίας Έλληνικής Τέχνης, Άθήνα 1965.
- Τσούρα Σ., Ίστορία τής Ίατρικής, τεύχ. Α., Θεσσαλονίκη 1980.
- Τυπάλδου Γ.,Ε., Οί έν τῷ Πανεπιστημίω του Παταβίου Έλληνες σπουδασταί, " Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν" 6(1929), σσ.369-374.
- Φασουλάκη Στ., Η σημασία τής Διακήρυξης, Έλευθεροτυπία " Ίστορικά" τεύχ.91(2001), σσ.34-35.
- Φιλοσοφικό Κοινωνιολογικό Λεξικό, τόμοι 5, Καπόπουλος, Άθήνα 1994.
- Freud S., Άπαντα τόμοι 20, Σμυρνιώτης, Άθήνα, κ.χρ.
- Χαβάκη Ι., Οί Γιατροί του Μεγάλου Κάστρου, Ηράκλειο Κρήτης, 1964.
- Χατζηδάκη Γ., Ο μάστορας καί σχεδιαστής Νικόλαος Βλαστός, Κρήτες τυπογράφοι στήν Άναγέννηση, Καθημερινή " Έπτά ήμέρες", 25/1/2004, σσ.9-11.
- Χιονίδη Χ., Άγγλικόν υπόμνημα περί τής πολιορκίας καί πώσεως του Χάνδακος, "Κρητικά Χρονικά" τόμ.3 τεύχ.3(1949), σσ.403-502.

2) Ξενόγλωσσες

- Aikema B., Meijers D., (a cura di), *L' Ospedaletto. Chiesa e ospedale di Santa Maria dei Derelitti*, in *Nel regno dei poveri. Arte e storia dei grandi ospedali veneziani in età moderna 1474-1797*, Venezia 1989, σσ.149-189.
- Aikema B., Meijers D., *Gli Incurabili. Chiesa e ospedale del Santissimo Salvatore*, in *Nel regno dei poveri. Arte e storia dei grandi ospedali veneziani in età moderna 1474-1797*, Venezia 1989, σσ.131-148.
- Aikema B., Meijers D., *I mendicanti. Chiesa e ospedale di S. Lazzaro*, in *Nel regno dei poveri. Arte e storia dei grandi ospedali veneziani in età moderna 1474-1797*, Venezia 1989, σσ.249-271.
- Angelillo B., *Appunti di Igiene e medicina preventive*, Napoli 1984.
- Angelo P., Caccin M., *St. Mark's The Basilica of Gold*, Mestre-Venezia 1968.
- Argenti Ph., Emmanuel Timoni, "Περιοδικό του ἐν Χίω Συλλόγου" 11(1940), σσ.140-170.
- Aschoff L., Diepgen P., Görke H., *Kurze Übersichtstabelle zur Geschichte der Medizin*, Berlin, Göttingen, Heidelberg 1960.
- Associazione Regionale Ospedali del ex-Veneto (a cura), *La Scuola Grande di S. Marco e gli Ospedali civili riuniti di Venezia (una proposta per la città)*, Venezia x.xp.
- Avogaro P., *La Scuola di S. Marco e l' Ospedale dei SS. Giovanni e Paolo: Due strutture da integrare*, in *La Scuola Grande di S. Marco e gli Ospedali civili riuniti di Venezia (una proposta per la città)*, Venezia x.xp., σσ.12-14.
- Baer G.M., (ed.) *The Natural History of Rabies, Vols I and II*, Academic Press, New York 1973.
- Balbi F., *L' isola di S. Clemente e il nuovo manicomio femminile*, Venezia 1872.
- Balbo C., *Storia d' Italia, Sommario*, Torino 1862.
- Barzaghi A., *donne o cortigiane? La prostituzione a Venezia, documenti di costume dal XVI al XVIII secolo*, Verona 1980.

- Bassi E., Gli architetti dell' Ospedaletto, "Arte veneta" 8(1954), σσ.175-181.
- Bassi E., Il Sansovino per l' ospizio degli Incurabili in "Critica d' Arte" 10(1963), σσ.46-62.
- Bassi E., Il Sansovino per l' Ospizio degli Incurabili in "Critica d' arte" 57/58(1963).
- Basso W., Dizionario veneto, Vallardi, Milano 1998.
- Battistella A., La Repubblica di Venezia nei suoi undici secoli di storia, Venice 1921.
- Becchi E., Julia D., Storia dell' Infanzia dal Settecento a oggi, Roma, Bari 1996.
- Bellina A.L., Brizi B., Il melodramma, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / Il Settecento, Vicenza 1984-1986, τόμ.Ι, σσ.337-400
- Belloni L., De la théorie anatomistico-mécaniste á l' anatomie subtile... "Clio Medica", 6(1971), σσ.99-107.
- Benedicenti A., Malati, Medici e Farmacisti. Storia dei rimedi traverso i secoli e delle teorie che ne spiegano l' azione sull' organismo, vol.2, Milano 1951.
- Berengo M., La società veneta alla fine del '700, Firenze 1956.
- Bergdolt K., Hospitze, Lazarette und Krankenhäuser in Venedig ein historischer Abriss, in: "Historia-Hospitalium" 19(1993-94), σσ.68-91.
- Bernoni D.G., Tradizioni popolari veneziane di medicina, Venezia 1980.
- Bernardello A., Brunello P., Ginsborg P., Venezia 1848-1849, La rivoluzione e la difesa, Venezia 1979.
- Bernardi De A., Il mal della rosa. Denutrizione e pellagra nelle campagne italiane fra '800 e '900, Milano 1984.
- Bernardi De A., Pellagra e alcolismo: sviluppo capitalistico e trasformazioni nella configurazione sociale del ricovero psichiatrico (1780-1915), in Tempo e catene. Manicomio psichiatria e classi subalterne, Milano 1980, σσ.227-294.

- Bernardi De A., Pellagra, Stato e scienza medica: la curabilità impossibile, in Storia d' Italia, Annali, 7, Malattia e medicina, (a cura di Franco Della Peruta), Torino 1984, σσ.681-704.
- Bettex M., Genton N., Stockmann M., Kinterchirurgie, Stuttgart, New York 1982.
- Birtachas E., Un "secondo" vescovo a Venezia: il metropolita di Filadelfia (secoli XVI-XVIII), in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.103-122 καί 674-676.
- Boerio G., Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1856.
- Bonvecchiato E., Relazione sul Manicomio femminile centrale veneto di S. Clemente in Venezia, Venezia 1892.
- Bösel B., Hartung K., Praktikum des Infektions-und Impfschutzes, Berlin 1981.
- Bosisio A., L' Ospedaletto e la chiesa di Sa. Maria dei Derelitti in Venezia, Venezia 1963.
- Boulton S., Catling C., Venice and the Veneto, London 1987.
- Bozzola A., L' ultimo doge e la caduta della Serenissima, Milano 1934.
- Brion M., Venice, the masque of Italy, Novara 1967.
- Bruscarì E., La chiesa di San Giorgio dei Greci a Venezia e l' architettura, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.533-554 καί 698-699.
- Calabi D., (a cura) Dopo la Serenissima. Società, amministrazione e cultura nell' Ottocento Veneto. Atti del Convegno di studio, (Venezia 27-29 Novembre 1997), Venezia 2001.
- Calabi D., L' insediamento Greco e il contesto urbano, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.555-568 καί 699-700.
- Cantú C., Storia degli Italiani tomi IV, Torino 1858.
- Carini Venturini D.V., Il problema della salute nella vita quotidiana, in Difesa della sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, Catalogo, Venezia 23 Giugno-30 Settembre 1979, σσ.96-117

- Carini Venturini D.-V., La popolazione ospedaliera, Dal S. Lazzaro e Mendicanti all' Ospedale Civile, in Memoria della salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, a cura di Vanzan Marchini N.E., Venezia 1985, σσ.152-172, σημ.51, σ.166.
- Casanova A., Ὁ ὑλιστής, Ἐλευθεροτυπία " Ἱστορικά " τεύχ.31(2000), σσ.12-17.
- Casoni G., La peste di Venezia, Venezia 1830.
- Castiglioni A., Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς, τ.3, Ἀθήνα 1961.
- Cavazzana Romanelli F., L' Ottocento, in Difesa della sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, Catalogo, Venezia 23 Giugno-30 Settembre 1979, Venezia 1979, σσ.118-146.
- Cecchetto G., Le creature della pietá l' istituzione, in: Nascere a Venezia dalla Serenissima alla prima guerra mondiale, Torino 1985.
- Cerruti M., L' erudizione storico-letteraria, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / Il Settecento, Vicenza 1984-1986, τόμ. I, σσ.257-275
- Chatton M., Ullman P., Διατροφή ἰ διαταραχές τῆς θρέψης καί τοῦ μεταβολισμοῦ, βλ. Krupp M., Chatton M., Tiermen L., Σύγχρονη Διαγνωστική καί Θεραπευτική, ἑλλ. ἔκδοση, Ἀθήνα 1987, τόμ.2, σσ.1139-1175.
- Coltro D., Dalla Magia alla Medicina Contadina e popolare, Firenze 1983.
- Comune di Venezia, Relazione della Giunta Municipale al Consiglio Comunale sulla riforma delle opere pie, 14, Venezia 1878.
- Corsini C., Il destino del trovatello, Enfance abandonée et société en Europe . XIV-XX siècle, Ρώμη 1991.
- Cosmacini G., La storia della medicina e della sanità in Italia, Roma, Bari 1995.
- Cosmai F., L' infanzia abbandonata a Santa Maria della Pietá nell' Ottocento, in: La scoperta dell' intanzia, cura, educazione e rappresentazione. Venezia 1750-1930, a cura di Filippini N.M., Plebani T., Venezia, 1999.

- Cristinelli G., Baltassare Longena, Architetto del '600 a Venezia, Padova 1973.
- Cristinelli G., Note sulle fabbriche dell' Ospedaletto, in *Arte e musica all' Ospedaletto...*, Venezia 1978, σσ.23-34.
- Cronin V., *Napoleon, Eine Biographie, Hamburg und Düsseldorf* 1975.
- D' Este D., *Le Immagini dei corpi. Il Seicento e il Settecento*, in *La Memoria della salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, a cura di Vanzan Marchini N.E., Venezia 1985, σσ.219-252, σημ.30, σ.236.
- Daco P., *Οι καταπληκτικές νίκες της σύγχρονης ψυχολογίας*, Αθήνα 1969.
- Damerini G., *Settecento Veneziano*, Milano 1939.
- Dian G., *Cenni storici sulla Farmacia Veneta*, Venezia 1900.
- Distefano G., Paladini G., *Storia di Venezia (1797-1997)*, τόμοι 3, Venezia 1997.
- Dolcetti G., *La profumeria dei Veneziani. Cenni storici*, Venezia 1898.
- Dolcetti G., *L' arte dei barbieri attraverso i secoli*, in *"Ateneo Veneto"*, Sett.-Ott.(1896), σ.45.
- Ellero G., *L' Ospedale dei Derelitti ai Santi Giovanni e Paolo*, in *Arte e musica all' Ospedaletto. Schede d' archivio sull' attività musicale degli ospedali dei Derelitti e dei Mendicanti di Venezia (sec. XVI-XVIII)*, Venezia 1978, σσ.9-15.
- Erikson E., *Childhood and Society*, 2nd ed., New York, Norton 1963.
- Erikson E., *On the Generational cycle*, "Int. Jour. Psychoanal." 61(1980), σ.214-222.
- Erikson E., *Παιδική ηλικία και Κοινωνία*, Αθήνα 1975.
- Fabris G., *Gli scolari illustri della Università di Padova*, Padova 1941.
- Fadda B., *L' innesto del vaiolo. Un dibattito scientifico e culturale nell Italia del Settecento*, Milano 1983.
- Ferrari E., *Dei diritti d' esercizio della farmacia nel Lombardo-Veneto* 1907.
- Fido F., *Carlo Goldoni*, in *Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / Il Settecento*, Vicenza 1984-1986, τόμ. I, σσ.309-335.

- Filippini N.M., Plebani T., (a cura di), La scoperta dell' infanzia, cura, educazione e rappresentazione, Venezia 1750-1930, Venezia 1999.
- Franco E.E., La tradizione anatomica veneziana e l' insegnamento dell' anatomia chirurgica nella Scuola Minich, "Rivista di Storia delle Scienze Mediche e Naturali" XVI, 1925, σσ.49-63.
- Franco V., Stampa G., Zaffetta A., Storia di cortigiane, in donne o cortigiane? La prostituzione a Venezia, documenti di costume dal XVI al XVIII secolo, Verona 1980, σσ.107-120.
- Frank M., Baltassare Longhena, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia 2004.
- Freud S., The complete Psychological Work of Sigmund Freud, London 1961.
- Fungarollo U., I dieci giorni di Napoleone I a Venezia, Venezia-Mestre 1982.
- Funken L., The Napoleonic wars, Ward Look, London 1984.
- Galzigna M., Terzian H., (a cura di) L' Archivio della follia il manicomio di S. Servolo e la nascita di una fondazione, Venezia 1980.
- Geiss Im. Geschichte griffbereit, τόμοι 6, Hamburg 1981.
- Geremek B., Storia della povertá in Italia; sec XIII e XIV in Storia d' Italia, Torino 1974, vol.5.
- Geremek B., La pietá e la forza. Storia della miseria e della caritá in Europa, Bari 1986.
- Gerruti M., L' erudizione storico-letteraria, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / il Settecento, Vicenza 1984-1986, τόμ.1, σσ.257-275.
- Giordano D., L' Ospedale Civile di Venezia, "Riforma Medica", 15(1924), σ.9.
- Giordano D., L' Ospedale Civile di Venezia, in L' illustrazione medica italiana, 9-10, 1926.
- Giordano D., L' Ospedale Civile di Venezia, in Scritti e discorsi, Milano 1930, σσ.94-108.

- Giorgi E., Ospitale infantile Umberto I, in La Pediatria in Italia, Milano 1937.
- Giusti R., Il Veneto nel Risorgimento dal 1848 all' Unitá, Venezia 1983.
- Gottardi M., L' Austria a Venezia, Venezia 1993.
- Grossman M., Jawetz E., Λοιμώδη νοσήματα: Από σπειροχαΐτες, Krupp M., Chatton M., Tierney L., Σύγχρονη Διαγνωστική και Θεραπευτική, Αθήνα 1987, τόμ.2, σσ.1278-1281.
- Harnack von G.-A., Kinderheilkunde, Berlin, Heidelberg, New York 1971.
- Harrison T., Principles of internal medicine, New York 1994.
- Hattwick M.A.W., Rabies, in Wyngaarden and Smith, Cecil Textbook of Medicine, Philadelphia, London, Toronto, Mexico City, Rio de Janeiro, Sydney, Tokio 1985, σσ.2132-2135.
- Hellmann M., Grundzüge der Geschichte Venedigs, Darmstadt 1976.
- Hiorth N., Schmidt H., Praktische Venerologie, Stuttgart, New York 1979.
- Hook E., Σύφιλη, βλ. Goldmann L., Benett J.C., Νοσολογία, Συντον. Μετάφρ. PGCP enterprises Ltd, Αθήνα 2003, τόμ.3, σ.2522.
- Hopkins A., Baltassare Longhena, Milan 2006.
- Hugh C., Storia dell' Infanzia XVI-XX secolo, Μτφρ. G. Arganese, Bologna 1997.
- Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, I Greci a Venezia, Venezia 1998.
- Istituto Provinciale per L' infanzia "Santa Maria della Pietá", di Venezia, Piccolo Museo delle Pietá "Antonio Vivaldi", Venezia 2004.
- Jacoby D., I Greci e altre comunitá tra Venezia e oltremare, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.41-82 καί 672-673.
- Jung C., Αναλυτική Ψυχολογία, Αθήνα κ.χρ.
- Kaminski M., Τέχνη και Αρχιτεκτονική. Βενετία, (μτφρ. 'Αγγελ. Χατζηγιάννη), Γ.Κ. Έλευθερουδάκης Α.Ε., 2007.
- Kohlhaas W., Candia, die Tragödie einer abendländischen Verteidigung und ihr Nachspiel in Morea 1645-1714, Osnabruck 1978.
- Kretschmayr Heinrich, Geschichte von Venedig, τόμοι 3, Gotha 1920.

- Krupp M., Chatton M., Tierney L., Σύγχρονη Διαγνωστική και Θεραπευτική, Αθήνα 1987.
- Lee H., Rao K., Zimmerman R., "Cranial MRI and CT", New York 1992.
- Levi M.G., Ricordi intorno agli incliti medici chirurghi e farmacisti che praticarono la loro arte in Venezia dopo il 1740, Venezia 1835.
- Ligorio E., "Il nuovo ospedale infantile Umberto I in Venezia", in Archivio di scienza ospedaliera 3, Bergamo 1912.
- Ligorio E., La sezione malattie infettive in isola di "Santa Maria delle Grazie", Venezia 1925.
- Lister J., Irving I., Neonatal Surgery, London, Boston, Singapore, Sydney, Toronto, Wellington 1990.
- Lo Basso L., Uomini da remo. Galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna, Milano 2003.
- Lode H., Stahlmann R., Infektiologie, Aesopus Verlag Freiburg 1984.
- Lotter G., Problemi di sanità: Organizzazione dell' assistenza sanitaria a Venezia nel XVIII secolo: ospedali e ospizi, da Storiadentro 3, Alcuni aspetti del Settecento nel Trevigiano e nel Coneglianese, Conegliano 1980, σσ.87-99
- Lukehart S., King H., "Syphilis" in Harrison T., Principles of internal medicine, New York 1994, σσ.726-737.
- Lunardon S., Ellero G., Guida all' Ospedaletto, Venezia 2005.
- Luzzatto G., L' economia veneziana dal 1797 al 1866, in La civiltà veneziana nell' età romantica, Venezia-Firenze 1961.
- Magliaretta L., Alimentazione, casa, salute, in Storia d' Italia. Le regioni dall' Unità a oggi. Il Veneto, a cura di Silvio Lanaro, Torino 1984, σσ.635-698.
- Malamocco P. da, Venice and its treasures, Venezia 1977.
- Malfatti B., Cenni storici sull' Ospitale degli Incurabili, Venezia 1844.
- Manno A., I mestieri di Venezia, Storia, arte e devozione delle corporazioni dal XIII al XVIII secolo, Cittadella 1997.
- Manno A., Venchierutti M., Codato P., I tesori di Venezia, Vercelli 2004.

- Manzelli M., Lorenzo Lotto governatore dell' Ospedale di S. Maria dei Derelitti in Venezia, "Arte veneta" 35(1981), σσ.202-203.
- Marangoni G., Associazioni di mestiere nella Repubblica Veneta: vittuaria, farmacia, medicina, Venezia 1974.
- Marchesi V., Settant' anni della storia di Venezia, 1798-1866, Torino 1892.
- Marchesi V., Storia documentata della rivoluzione e della difesa di Venezia negli ani 1848-1849, Venezia 1913.
- Martinez V., Il Lazzaretto Nuovo di Ancona, in Vanzan Marchini N.E. (a cura di) Rotte mediterranee e baluardi di sanità, Venezia 2004, σσ.222-229.
- Massironi M., Distefano G., L' ultimo dei Dogi, Venezia 1986.
- McClellan G., Venice and Bonaparte, Princeton, N.J., 1931.
- McGuigan D.G., Familie Habsburg (1273- 1918), Wien, München 2007.
- Medizin (die) in Geschichte und Cultur ihrer Zeit, Konstanz 1970.
- Meneghini G., La farmacia attraverso i secoli e gli Speciali di Venezia e di Padova, Padova 1946.
- Meriggi M., Il regno Lombardo-Veneto, Torino 1987.
- Merkel E., Dall arte della Scuola a quella dell' Ospedale, in La memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX Secolo, Venezia 1985, σσ.35-40.
- Molmenti P., La storia di Venezia nella vita privata τόμοι 3, Trieste 1973.
- Molon C., L' Ospedale per la cura dei tubercolosi nell' isola di S. Maria delle Grazie, Venezia 1911.
- Moneta N., Venedig Milano (x.xp.).
- Morelli G., Surian E., La musica strumentale e sacra e le sue istituzioni a Venezia, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / Il Settecento, Vicenza 1984-1986, τόμ. I, σσ.401-428.
- Moschini G., Della letteratura veneziana dal secolo XVIII finno ai giorni nostri τόμοι 4, Venezia 1806.
- Moschonas N.G., La Comunità greca di Venezia: aspetti sociali ed economici, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.221-242 καί 682-685.

- Müller F., Seifert O., Taschenbuch der medizinisch-klinischen Diagnostik, München 1975.
- Musatti E., Storia di Venezia 2 Vols., Milano 1936.
- Nardo D., Gli studi classici, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / Il Settecento, Vicenza 1984-1986, τόμ. Ι, σσ.227-256.
- Nath A., Berger J., Λύσσα, βλ. Goldman L., Bennett J.C., Cecil Νοσολογία, Άθήνα 2003, τόμ.3, σσ.3061-3062.
- Niero A., Influssi Veneto-bizantini nella devozione popolare veneziana in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.341-364 καί 689-690.
- Niero A., Tommaseo A., La pietá a Venezia. Guida alla chiesa e breve storia dell' istituzione, Venezia 1986.
- Norwich J.J., Βενετία ή παραδεισένια πόλη, τίτλ. πρωτοτύπου Venice in the 19th Century, Άθήνα 2005.
- Norwich J.J. Ίστορία τής Βενετίας, Άθήνα 1993.
- Norwich J.J., A history of Venice, N. York 1983.
- Okey T., Venice and his story, London 1930.
- Ongania F., Calli e Canali in Venezia, Venezia 1890.
- Ospedale Civile di Venezia, Regolamento disciplinare – economico per l' Ospitale Civile di Venezia attivato con decreto dell' Imper. Reg. Governo 28 febbraio 1833, Venezia 1833.
- Ospedale Civile di Venezia, Regolamento per la Scuola pratica di Medicina e Chirurgia nell' Ospitale Civile Generale di Venezia, Venezia 1868.
- Ospedale Civile di Venezia, Regolamento sanitario disciplinare ed economico dell' Ospitale Civile Generale di Venezia, Venezia 1874.
- Palluchini R., Ο τελευταίος εκπρόσωπος τής “μανιεριστικής” παράδοσης στό ρυθμό του ροκοκό (μτφρ.), Οι μεγάλοι ζωγράφοι τ.3, Άθήνα 1977, σσ.297-301.
- Papacosta C., Cavazzana Romanelli F., La Confraternitá dei Greci di Venezia e il suo archivio. Un modello condiviso di organizzazione della memoria documentaria, “Θησαυρίσματα” 31(2001), σσ.379-403.

- Papoulia B., Venedig in velthistorischer Sicht, "Θησαυρίσματα" 8(1971), σσ.95-114.
- Pazzini A., Assistenza e ospedali nella storia dei Fatebenefratelli, Torino 1956.
- Pelt P., Cenni storico medici intorno al morocomio femminile di Venezia, Venezia 1847.
- Persone G., Dissertazione sopra l' operazione cesarea di Girolamo Persone medico fisico chirurgo socio del' Collegio de' medici chirurghi nella sua patria Venezia, Venezia 1778.
- Pettit Larousse de la Peinture τόμοι 2, Paris 1979.
- Peverelli P., Storia di Venezia dal 1798 ai giorni nostri Torino, 1852.
- Pilarino J., Nova et tuta variolas excitandi per transplantationem methodus, nuper inventa et in usu tracta, que rite peracta, immunia in posterum praeservatur ab huius modi contagio corpora, Venetiis 1715.
- Pignatti T., (a cura di), Le Scuole di Venezia, Milano 1981.
- Piva L., Nella terra dei dogi: vita del popolo veneto nei secoli 16.-18, Edizioni del Noce, Camposampiero 1993.
- Piva L., Le pestilenze nel Veneto, Camposampiero 1991.
- Plumidis G., Le tipografie greche di Venezia, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.365-380 καί 690-691.
- Porfyriou H., La diaspora greca in Italia dopo la caduta di Costantinopoli: Ancona, Napoli, Livorno, e Genova, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.151-184 καί 678-679.
- Porisini G., Agricoltura, alimentazione e condizioni sanitarie. Prime ricerche sulla pellagra in Italia dal 1880 al 1940, in "Cahiers Internationaux d' Historie Économique et Sociale", 3(1974), σσ.1-47.
- Povolo Cl., Infanzia abbandonata nel Veneto nei primi secoli dell' età moderna. Primi risultati e riflessioni intorno ad un tema di storia sociale, "La demografia storica delle città Italiane", No 10(1982), σσ.643-651.

- Premuda L., La medicina, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta, Vicenza 1984-1986, τόμ. 5/II, σσ.229-269.
- Premuda L., Personaggi e vicende dell' ostetricia e della ginecologia nello Studio di Padova, Padova 1958, σσ.31-43.
- Preto P., Peste e demografia. L' età moderna, in Venezia e la Peste 1348/1797, Venezia 1980, σσ.97-98.
- Pschyrembel W., Klinisches Wörterbuch, Berlin, New York, 1975.
- Pucci E., All Venice, transl. by Nancy Wolfers Mazzoni, Florenz 1976.
- Pullan B., Due organizzazioni per il controllo sociale, in La Memoria della Salute, Venezia e il suo ospedale dal XVI al XX secolo, Venezia 1985, σσ.13-24.
- Pullini G., Il teatro fra polemica e costume, in Arnaldi G., Stocchi M.P., Storia della cultura veneta / Il Settecento, Vicenza 1984-1986, τόμ. I, σσ.277-307.
- Quétel C., Le mal de Naples. Histoire de la syphilis, Paris 1986.
- Radice G., Mapelli C., I Fatebenefratelli: Storia della Provincia Lombardo-Veneta di S. Ambrogio dell' Ordine Ospitaliero di S. Giovanni di Dio, I conventi – ospedali di Servolo di Venezia e della SS.ma Pietá di Zara, Milano 1990.
- Ravegnani G., Un legame di lunga tradizione. Dalla genesi di Venezia alla nascita della Comunità, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.11-40 καί 670-672.
- Recinti (I) della peste, in Vanzan Marchini N.E., (a cura di) Rotte mediterranee e baluardi di sanità, Venezia 2004, σσ.206-207.
- Regolamento sanitario disciplinare ed economico dell' Ospedale Civile Generale di Venezia, 8, artic.14-15, Venezia 1874.
- Reinhardt H.R.Dr., Jch weiss mehr über Geschichte, in fix und firm, Geschichte, Kunst, Literatur, Stuttgart 1956, σσ.7-160.
- Renzi De S., Storia della medicina in Italia, T.V, Napoli 1848.
- Ricciotti Bratti D., La fine della Serenissima, Milano 1917.
- Riva E., L' antica farmacia dell' Ospedale di San Servolo a Venezia in Atti e Memorie, Accademia Italiana di Storia della Farmacia, pubblicazione quadrimestrale dell' A.I.S.F., Anno XIII No 1, Aprile 1996, σσ.51-61.

- Rizzi A., Un' icona Costantinopolitana del XII secolo a Venezia: la Madonna Nicopeia, "Θησαυρίσματα" 17(1980), σσ.290-306 + πίν. ΙΓ'-ΚΓ.
- Rose A., Sociology: The Study of Human Relations, New York, 1956.
- Rowdon M., The Fall of Venice, London 1970.
- Ruzza V., Famiglia Perulli da Atene a Venezia, Vittorio Veneto 2000.
- Salerio Prosdocimo, Tavole statistiche degli alienati che ebbero cura nel Morocomio Centrale Maschile in San Servolo di Venezia nel novennio 1847-1855 inclusivi, Venezia 1856.
- Santalena A., Napoleone I a Venezia, Venice 1907.
- Scarabello G., "Gli ultimi giorni della Repubblica" in Storia della cultura veneta. Il Settecento, Vicenza 1986.
- Schwarz A., Per una storia della farmacia e del farmacista in Italia, Venezia e Veneto, Bologna 1981.
- Seguso A., L' isola di S. Clemente ed il nuovo manicomio centrale femminile delle provincie venete, Venezia 1873.
- Selvafolta O., Longhena, Milano 1982.
- Semi F., Gli Ospizi di Venezia, Venezia 1983.
- Semenzato C., L' architettura di Baltassare Longhena, Firenze 1954.
- Silverman F., Kuhn J., Essentials of Caffey's Pediatric X-ray Diagnosis, St.Louis, Baltimore, Boston, Chicago, London, Philadelphia, Sydney, Toronto 1990.
- Simonis D., Webb S., Venice, βλ. Italy (μτφρ. Έλλην.), Άθήνα 2003.
- Sografi P., Corso elementare dell arte di raccogliere i parti, Padova 1788.
- Stefanutti U., Gli Ospedali di Venezia nella storia e nell' arte, in Atti primo Congresso Italiano Storia Ospitaliera, Reggio Emilia 1957.
- Stefanutti U., Il regolamento per "la Scuola Pratica di medicina e di Chirurgia nell' Ospitale Civile Generale di Venezia, Istituita con il decreto 835 13 Marzo 1863", in: Difesa della Sanità a Venezia secoli XIII-XIX. Catalogo 23 Giugno - 30 Settembre, Venezia 1979, σ.150.

- Stefanutti U., Venezia nella storia della Medicina. Estr. da: Rassegna Medica. Convivium Sanitatis, XXXIII (1956).
- Steigleder G.K., Taschenatlas der Dermatologie, Stuttgart, New York 1981.
- Steigleder G.K., Therapie der Hautkrankheiten, Stuttgart, New York 1981.
- Stratton G., Social Psychology of International Conduct, New York 1929.
- Sutton D., A Textbook of Radiology and Imaging τόμοι 2, Edinburg, London, Madrid, Melbourn, N.York, Tokyo 1993.
- Tassini G., Cenni storici e leggi circa il libertinaggio in Venezia dal secolo XIV alla caduta della Repubblica, Venezia 1886.
- Tassini G., Curiosità Veneziane, 8th edu. Venezia 1970.
- Terzian H., Popolazioni a rischio: i pellagrosi, in L' archivio della follia. Il manicomio di S.Servolo e la nascita di una Fondazione, Venezia 1980, σσ.95-109.
- Terzioglu A., Emanuele Timonius und die Pockeninoculation, " Ἐπιστήμη" 1973, σσ.272-282.
- Thayer W.R., A short history of Venice, New York 1905.
- Thiriet F., Histoire de Venice, Paris 1952.
- Thurn P., Bücheler E., Einführung in die Röntgendiagnostik, Stuttgart 1979.
- Tiepolo M.-F., Gli Ospedali, in Difesa della sanità a Venezia, secoli XIII-XIX, mostra documentaria, catalogo 23 Giugno – 30 Settembre 1979, Venezia 1979, σσ.62-79.
- Tiepolo M.F., L' azione del Magistrato, in Difesa della Sanità a Venezia secoli XIII-XIX, Mostra documentaria, catalogo, Venezia 23 Giugno-30 Settembre 1979, σσ.51-61.
- Trinchieri M. di Venanson, Insegne di farmacia nella Repubblica Veneta, "Il Farmacista", 5(1964), σσ.1-4.
- Tsirpanlis Z.N., La posizione della Comunità Greco-ortodossa rispetto al patriarcato ecumenico di Costantinopoli (XV-XVIII secolo). Saggio interpretativo di istituzioni e avvenimenti, in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.123-150 καί 676-677.

- Tucci U., Farmaci e aromi nel commercio veneziano delle spezie in Vanzan Marchini N.-E., *Rotte mediterranee e baluardi di Sanità*, Milano 2004, σσ.95-113.
- Tucci U., Jacopo Pilarino pioniere dell' innesto del vaiolo, "Θησαυρίσματα" 31(2001), σσ.421-434.
- Tucci U., I Greci nella vita marittima veneziana, in *I Greci a Venezia*, Venezia 1998, σσ.243-256 καί 685-686.
- Tucci U., Il vaiolo tra epidemia e prevenzione, in *Storia d' Italia, Annali 7*, Torino 1984, σσ.391-428.
- Vanzan Marchini N.E., (a cura di), *Dalla scienza medica alla pratica dei corpi. Fonti e manoscritti marchiani per la storia della sanità*, CISO Veneto e Neri Pozza Editore 1993.
- Vanzan Marchini N.E., *La riorganizzazione dell' arca ospedaliera*, in *La Memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, Venezia 1985, σ.254.
- Vanzan Marchini N.E., *La follia, una nave una città. Storia di pazzi e di pazzie a Venezia nel '700*, Oriago-Mira 1981.
- Vanzan Marchini N.E., (a cura) *La memoria della Salute Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, Venezia 1985.
- Vanzan Marchini N.E., (a cura) *Le leggi di sanità della Repubblica di Venezia, τόμοι 4*, Vicenza 1995-Treviso 2003.
- Vanzan Marchini N.E., *Dall' Ospedale dei Mendicanti alla grande fabbrica della salute*, in *La Memoria della Salute, Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo*, Venezia 1985, σσ.41-52.
- Vanzan Marchini N.E., *I mali e i rimedi della Serenissima*, Vicenza 1995.
- Vanzan Marchini N.E., *L' altra faccia dell' amore ovvero i rischi dell' esercizio del piacere*, in *Il gioco dell amore. Le cortigiane di Venezia dal Trecento al Settecento. Catalogo della mostra*, Milano 1990, σσ.47-55.
- Vanzan Marchini N.E., *L' Ospedal dei Veneziani, Storia – Patrimonio – Progetto*, Venezia 1986.

- Vanzan Marchini N.E., Le Professioni sanitarie nella Venezia del '700, "Provincia di Venezia", 3(1984), σσ.43-48.
- Vanzan Marchini N.E., L' Ospedale di S. Lazzaro e Mendicanti, in La Memoria della Salute. Venezia e il suo Ospedale dal XVI al XX secolo, Venezia 1985, σσ.138-144.
- Vanzan Marchini N.E., Luoghi di paure e voluttá, Venezia 2005.
- Vanzan Marchini N.E., Rotte mediterranee e baluardi di Sanitá, Milano 2004.
- Vanzan Marchini N.E., San Servolo e Venezia, Un isola e la sua storia, Venezia 2004.
- Vanzan Marchini N.E., Sifilo, i mitici linguaggi del amore e della cura, in Associazione Dermatologi Ospedalieri Italiani, atti del XXXVI congresso nazionale (Venezia, 19-22/11/1997), Milano 1998, σσ.7-12.
- Venedig, Vista Point Verlag, Köln 2005.
- Venice, The rough guide map, Penguin First Edition 2004.
- Vigna C., Il nuovo Manicomio Femminile di S. Clemente. Primo resoconto statistico, Venezia 1874.
- Vio G., L' attivitá musicale: Le putte del coro, in La Memoria della Salute, Venezia e il suo ospedale dal XVI al XX secolo, Venezia 1985, σσ.25-34.
- Vitali F., Il nuovo Ospedale Civile di Venezia in "Rivista di Venezia" 9(1931).
- Vivier A., McKee P., Atlas of clinical Dermatology (Μιτρ. Σταυρόπουλος Π.), Αθήνα 1997.
- Vlassi D., Cause di divorzio giudicate dagli arcivescovi di Filadelfia secondo "i sacri canoni e le leggi della Santa Madre Chiesa Orientale", in I Greci a Venezia, Venezia 1998, σσ.325-340 καί 688-689.
- Walton J., Brain's Diseases of the Nervous System, Oxford, New York, Tokyo 1985.

- Weiner G.M., The demographic effects of the venetian plague of 1576-1577 and 1630-1631, "Genus" 26(1970), σσ.41-57.
- Wilderotter H., Dormmann M., Das grosse Sterben Seuchen machen Geschichte, Dresden 1995.
- Willms W., La fusta, San Servolo, Santo Spirito, in "Quaderni del Centro Studi Veneziani" No44, Venezia 1993.
- Willms W., San Clemente. Storia di un' isola veneziana. Uno dei primi manicomi femminili in Europa, "Centro tedesco di studi veneziani", 44, 1993.
- Wyngaarden J., Smith L., Cecil Textbook of Medicine, τόμοι 2, Philadelphia, London, Toronto, Mexico City, Rio de Janeiro, Sydney, Tokyo 1985.
- Zanaldi L., Notizie preliminari per una storia documentata dell Ospedale Civile di Venezia, Venezia 1950.
- Zangirolami G., Storia delle chiese, dei monasteri, delle scuole di Venezia, rapinate e distrutte da Napoleone Bonaparte, Venezia 1962.
- Zorzi A., Venezia austriaca, Rome 1985.
- Zucchetta G., I rii di Venezia. La storia degli ultimi tre secoli, Venezia 1985.
- Zwiedineck-Südenhorst, H. von. Venedig als Weltmacht und Weltstadt, Leipzig 1899.

EYPETHPIO

Ξενόγλωσσο

A

Abbazia, 442
Accademia di Belle Arti, 253
acqua alta, 19, 413
Adda, 208
Adorni Battista, 99,
Adriatico (ἔφημερίδα), 299
Agapito medico-barbier, 169
agarico, 474
Agazzi (ἰατρ.), 382, 400
Aglietti Francesco (ἰατρ.), 383, 400
Albertini (ἰατρ.), 155, 400
Albinioni Tomaso, 204
Albrizzi Zambattista, 183, 184, 186,
466, 467, 468
Alessandri Domenico (ἰατρ.), 378, 400
Pietro, 468
Alexich Giuseppe (ἰατρ.), 382, 400
aloe succotrino, 474
ammomo, 474
Anafesto Paoluccio, 207
Ancona, 25, 311, 411
Andonacha Athanasio, padre, 124
anesi, 474
Angeli Giuseppe, 268
Angelo Raffaele, 412
Anino Cattina, 226
Geronimo, 125
Aragiatropula Cattina, 226
Archivio Storico del Patriarcato, 22, 50
Arcivescovo di Filadelfia, 33, 375, 377
de' Greci, 92, 93

Arcoleo Antonio, 408
Francesco, 140, 408
Giacomo (ἰατρ.), 138, 140, 400
Zanetta, 140
Ardavani Andrea, 393, 478
Maria, 227
Argenti Francesco (ἰατρ.), 382, 400
Argirocastritissa Ellena, 226
Arman Domenico d', 307
Aron, 113
Arsamioti, 303
Arsenale, 154, 201, 318, 416
Artisti, 121, 150, 156
Arvanitachi Anastassula, 225
Assaropulo Anastasio, 128
Assisi Pietro d', 233, 250
assistenza ambulatoriale, 257
Asson M. (ἰατρ.), 388, 400
Astorio Angelo, 179
Attanasio Demetrio, 342
Elena, 342
Attila, 210
attitude, 82
Avicenna (ἰατρ.), 395
Avinelli (ἰατρ.), 155, 400
Avloniti Tomaso, 59
avvocato fiscal, 62, 63, 72, 83
Avogadori di Comun, 415

B

bacche di Peonia, 474
Bailon Pasquale (ἰατρ.), 242, 243, 245,
400, 487

Baldissera (ἱατρ.), 127, 400
 Ballerin Salute, 338
 balsamo greco, 515
 Banca, 25, 60, 64, 260, 265, 319
 Bancalli, 225
 Barazzo Francesco (ἱατρ.), 384, 400
 Barbaria delle tole, 254
 barbieri-chirurgi, 255, 256
 barbieri-ciroici, 109, 169
 barbieroto, 126
 barbitonsori, 255
 Bardini Giacomo (ἱατρ.), 379, 400
 Barnabotta, 203
 Barnabotti, 203, 442
 Barock, 105, 267
 bastardello, 250
 Batraggin Girolamo, 176
 Battali Anastasio, 278
 Antonio-Nicoló, 278
 Beata Vergine, 112
 Bedeschi Domenica, 269
 Pasqua, 269
 behaviour, 82
 Belcavallo Giacomo (ἱατρ.), 378, 400
 Belisaria Orsetta, 228
 Belloti (ἱατρ.), 150, 400
 Belotto, Giovanni (ἱατρ.), 384, 400
 Beltrin Alvise, 127
 Beluno, 201
 Bembo Marco, 147
 Benedetti Alessandro, 240
 Bartolamio (ἱατρ.), 158, 374, 400
 Giovanni (ἱατρ.), 192, 384, 398, 400
 Benuanti Gioachino, 269
 Bergamo, 201, 209
 Bernardi Giuseppe (ἱατρ.), 154, 400
 Beroaldi Pietro, 301
 Bertani (ἱατρ.), 389, 400
 Bertojo Pietro Andrea (ἱατρ.), 381, 400
 Betinelli Pietro, 94, 101
 Bettini Angelo Maria (ἱατρ.), 380, 384, 400
 Bevilaqua Madalena (μαία), 390, 409
 Bianchi Angelo (ἱατρ.), 151, 152, 408
 Scuro (ἱατρ.), 155
 Bianchini (ἱατρ.), 151, 400
 Biancoli Gregorio, 81, 84, 85
 Biasioli Pietro (ἱατρ.), 328, 374, 400
 Bibilovich Stippe, 228
 Bigozzi Francesco, 269
 Blanconus Gregorius, 93 βλ. Biancoli Gr.
 Boccopula Maria, 466
 Bogdanovic Marco, 350
 Bolani Agostin, 171
 Bolini Iseppo, 262, 476
 Bollettino sanitario, 411
 Bologna, 30, 242, 254
 Bon Francesco (ἱατρ.), 34, 117, 128, 129, 134, 400
 Antonio (ἱατρ.), 135, 397, 400
 Nicolaus, 135
 Bonacioli Maria, 244
 Bonajuli Giuseppe (ἱατρ.), 379, 400
 Bondumier Chiara, 68
 Bortoli Antonio, 121, 122
 Boschetti (ἱατρ.), 150, 400

Boschi Angelo, 477
 Bosia Antonio (ἱατρ.), 381, 400
 Bosichi Carinulla, 226
 Bosnia, 350
 Bossatto (ἱατρ.), 156, 400
 Bottini Angelo Maria (ἱατρ.), 152, 400
 Giuseppe, 136, 400
 Bottoniera, 338
 braghieri, 255
 Brenta, 19, 417
 Brescia, 201, 209
 Bruna Antonio della (ἱατρ.), 367,
 371,400
 bubon (bubbone), 250
 Bubuli (πλοίαρχος), 128
 Bulli Antonio ἱερεύς, 149
 Nicolaus (ἱατρ.) βλ. Βουβούλης, 198,
 397
 Bucochianich Michiel, 227
 Bucopula, 226
 Bugdano Zaccaro, 229
 Butrinto, 201

C

Ca d' oro, 441
 Cagiani, 226
 Calappi (Calapo) Paolo (ἱατρ.), 153, 401
 Caldani, 277
 Calermano Antonio (ἱατρ.), 197, 198,
 408
 Marchetto, 197
 Calizza Antonio, 134
 Cali, 134

Calle dei morti στο S. Cassiano, 412
 στο S. Gregorio, 39
 στο Ospedale Ognissanti, 39
 Calle dei Greci, 98, 104, 236, 415
 dei Mendicanti, 306
 dei pretti, 39
 del cimitero, 412
 del Dose da Ponte, 73
 della Madona, 97, 103, 104
 della Pietà, 234, 236
 della Pegola, 243
 dietro agli Incurabili, 251
 callisti, 255
 Calogerá Alessandro (ἱατρ.), 375, 399,
 401
 Giustina, 227
 Lugrezia, 132
 Nadalin, 218
 Pietro, 132
 Zorzi, 131
 Calza Luigi (ἱατρ.), 396
 Campiel della Fraterna, 415
 Campiello agli Incurabili, 251
 dei morti, 412
 drio agli Incurabili, 251
 novo o dei morti, 412
 sartorio, 39
 Campo dei Greci, 28, 35, 96, 97, 104,
 107, 111, 147, 343, 411, 413, 461,
 496
 drio il cimitero, 412
 S. Maurizio, 73
 Canal Grande, 68, 73, 103, 441, 442

Canale della Misericordia, 103
 di Cannaregio, 103
 di Chiara, 103
 di S. Pietro, 103
 Porta Nuova, 103
 Canaletto ñ Canal Antonio, 204, 508,
 509
 Cancellieri Alessandro (iatp.), 131, 399,
 401
 Candia, 31, 32, 41, 115, 116, 117, 124,
 146, 171, 465
 Regno di, 234
 Canea, 41, 116, 419, 465
 Cannaregio, 44, 68, 103, 181, 441
 Cannio Giacomo, 315
 Cantore, 201
 Caotorta Paulo, 87, 88
 Capelio Arcadio (iatp.), 155, 401
 Capella Pierro Girolamo, 176
 Capelo Antonio, 207
 Astorio, 176
 Capi di Piazza, 21, 431
 Capitolo di quaranta, 25, 59, 426
 Generale, 25, 59, 64
 Caprileo Daniele (iatp.), 153, 401
 Caprilis Sebastian (iatp.), 379, 401
 Caracciolo, 307
 Carafa Gian Pietro, 233
 Caramondani Gregoria, 227
 Spiridion, 228
 Carati Andrea, 149
 Georgio, 149, 408
 Giovanni, 149
 Nicoló (iatp.), 149, 397, 401
 Paolo, 149, 408
 Zuane, 149
 carcerati ex-, 181
 cardamomo, 474
 Caragianni Pano, 477
 Careggiani Nicoló, 264
 Caridi Theodorido, 393
 Carletto (iatp.), 129, 138, 401
 Carlevarijs Luca, 496, 506, 507
 Carnioni Bartolomeo, 267
 Cartalli Filippo (iatp.), 392, 401
 Caruso Anastasio (iatp.), 380, 401
 Carusso Marcus (iatp.), 380, 408
 Carusus Marc' Antonius (iatp.), 380, 408
 Ca' Rezzonico, 442
 Casa de Poveri dell' Hospedal Flangini,
 110
 Casa Maggior, 358
 Patria, 223, 317, 318, 336
 pia delle Citele (Zitelle), 285, 470
 pia de' Catecumeni, 285, 470
 pia di Sa. Maria del Soccorso, 285,
 470
 Caserta Giacinto (iatp.), 147, 155, 386,
 387, 401
 Nicoló (iatp.), 386, 401
 Casoretti Antonio, 237, 283
 Cassimati Maria, 227
 Pietro (iatp.), 156, 160, 397, 401
 Cassimatti Stamata, 343
 Castelli Filippo (iatp.), 383, 401
 Castello, 32, 35, 41, 50, 68, 80, 94, 103,
 117, 147, 159, 171, 179, 181, 240,
 284, 295, 322, 348, 386, 387, 410,
 415, 438, 447
 Castrichio Anastasio, 225
 Cattaro, 201
 Cavaco Costantino, 321

cavadenti, 109, 255
 Cavalieri Alessandro (ιατρ.), 125, 151, 401
 Cavaluchi Zuane, 131
 Cavazzana Romanelli Francesca, 22
 Cefalionotto Anastasio, 123
 celente, 125
 Centro di rieducazione per minorenni, 253
 Centro Italiano di Storia Sanitaria e Ospedaliera del Veneto (Ciso-Veneto), 22
 Cerigo, 362
 Ceroni Caterina, 198
 cerugico, 135, 169
 cerugico-barbier, 169
 Cherubini Giuseppe, 268
 Chiara Corfiota, 226
 Chiarabba Domenico (ιατρ.), 388, 401
 Chiesa della Salute, 4, 31
 dei Scalzi, 69
 di S. Giorgio de' Greci, 92, 225, 279
 di S. Lazzaro, 281
 di San Zorzi, 375
 di Santa Maria dei Derelitti 255, 267
 Orientale, 33
 china china, 474
 Chinaglia Santo, 177, 178, 194
 Chioggia, 220, 411
 Chiona Zuanantonio, 26
 Chiova Sottiri, 333
 Chiriachi Maria, 228
 Chirilo Giovanni, 279
 Chirurgo, 43, 160, 244, 346, 365, 370, 388, 389, 402
 curante, 370, 388
 d' armata, 157
 pubblico, 157
 cholera, 411
 Christodolo τοῦ Panagiotti, 277
 cicisbeo, 206
 Cicogna Emmanuele Antonio, 145, 147
 cimitero, 412
 Ciotta Antonio, 269
 Circolare alle estere Deputazioni di Sanità, 315
 CISO-Veneto, 22
 cisterna, 416
 cittadino, 212, 332
 Civilla Santina, 228
 Clinica Ostetrica Imperial Regia, 349
 Codussi Mauro, 414
 Coldamer Tomaso, 202, 211
 Coli Agnese, 242
 Collalto, 335
 Colledani Madalena (μαία), 169, 409
 Collegio chirurghi, 384, 398
 Conti Palatini, 116
 degli Speciali, 174
 Greco, 106
 Medici Fisici, 43
 Sacro, 116, 144
 Veneto Artista, 116, 396
 Collete Teresa (μαία), 390, 409
 Colludrovich (ιατρ.), 374, 401
 Colonna Agosto Mengozzi, 268

colpo apopletico, 477

Colvichia Simeona, 228

Comare levatrice, 169, 390

Comarolo Francesco, 268

comedia del' arte, 204

Comitato di Finanze, 215

Commissaria della Casa Riscatto

Schiavi, 285

Maria Bozzi Sarro, 285, 333, 470

Perulli, 285

Tommaso Flangini, 137, 285, 360, 361, 469, 470

Tommaso Flangini Terminazioni, 177, 178

Commissione Camerale, 320

Commitato di Sussistenze e Fondazioni di Pubblico Soccorso, 215

Comno Gerolima, 227

Maria, 227

Compagnia delle Doncelle Periclitanti, 285

Comunità Greca, 32

Conegliana Francesca (μαρία), 390, 409

Confraternità dei Greci di Venezia, 33

dei Greci, 33

di S. Spiridione (βλ. Scuola di), 121

Congregazione di Carità, 329, 383

Conofao Anastasio, 279

Cattarina, 279

Steffano, 279

Conoffao Teodorella, 228

Conservatorio dei Mendicanti, 281

consiliarius secundus, 143

Consiglier ultramarino, 146

Consiglio dei Dieci, 222

Maggior, 68, 69, 211, 271

Constantini Giacomo (ιατρ.), 155, 401

Contarini Gian Battista, 208

Nicolo Doge, 31

contraditore, 131

conzaossi, 255

Cordella Vincenzo, 244, 487

Cordiali Filippo (ιατρ.), 151, 401

Corfiota Chiara, 226

Laura, 227

Corfú Menegina da, 227

Cornaro Giorgio (ιατρ.), 119, 246, 353, 359, 401

Cornellia, 226

Cornelii, 358

Cornelio Michiel (ιατρ.), 157, 401

Cornelius Georgius (ιατρ.), 118, 401

Corner Angelo, 69

Cattina, 226

Giorgio (ιατρ.), 137, 138, 177, 182, 184, 185, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 246, 247, 332, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 361, 367, 393, 394, 432, 448, 465, 466, 467

Giacomo, 262, 476

Giovanni (Doge), 69

Marco (Doge), 358

Tomá, 322, 323

Zorzi (ιατρός), 21, 41, 117, 358, 397, 401

Corressi Laurentius (ιατρ.), 150, 408

Nicoló, 149

Zuanne (ιατρ.), 149, 397, 401

Corsari Spiro, 227
Corte dei morti, 39
Corti Domenico de (ιατρ.), 379, 401
cortigiane, 248, 251
Cosma Maria, 333
Costantin di Milo, 127
Costantini Francesco (ιατρ.), 384, 401
 Michiel (ιατρ.), 378, 401
Cottonio (ιατρ.) βλ. Cottunius, 118, 142
Cottunius Ioannis (ιατρ.), βλ. Cottonio,
 397, 408
Court Giusto le, 267
Crasifida, Chrissifida Zuanne (ιατρ.),
 117, 401
Cremona, 201
Crena, 208
Cretensis, 396
Crisomalli, 227
Cristiana Maria, 227
Cristianopulo Bartolomeo Podacaturro
 (ιατρ.), 138, 401
Cristinelli Cattarina (μαία), 170, 409
Crivelli Domenico (ιατρ.), 152, 401
Croco Ellena, 226
cuffietta, 211
Cumano, 227
 Giovanni Battista (ιατρ.), 143, 148,
 401
 Marcello (ιατρ.), 240
cura celtica, 246
Cuerini Zanetto, 128
Curesia Giovanni Battista (ιατρ.), 152,
 401
Curumalo (ιατρ.), 373, 401

Cuvará Giovanni Antonio (ιατρ.), 376,
 377, 399, 401
 Francesco, 375

D

Dabal M. (ιατρ.), 379, 401
da Bulgari Zuanne, 128
dalla Libera (ιατρ.), 151, 401
Dalmatia, 350
Damedon Francisco, 134
Damiani Angelo (ιατρ.), 378, 402
 Antonia Giordani, 390, 409
 Georgius (ιατρ.), 378, 408
 Palladius (ιατρ.), 378, 408
Dandolo Andrea,(Doge), 233
 Arduin, 262, 476
 Giacomo, 215
 Lauro, 184, 186
David Michiel medico-barbier, 169
Deca Zuanne, 229
decani, 25, 64, 65
decubito, 278, 279
Dedoci Marchesina, 227
Delegazione Cesarea Regia della
 Provincia di Venezia, 330
Delegazione sopra Spedali e Luoghi pii,
 320
Demetrio Antonio di, 333
de Mezo Agnesina, 123
De Pieri Antonio (ιατρ.), 151, 402
Deputato all' economia, 215
Deputazione Mercantile, 328
derelitto, 250
Dessila Benedetto (ιατρ.), 387, 402

Diamanti Christoforo, 346
Diario delle Inoculazioni, 274
Dimo Susanna, 166
Dipartimento sopra Ospitali e Luoghi
 pii, 319, 362, 363
Diritti e doveri dell' uomo e dell'
 cittadino, 212
discrasia scorbutica, 166
Dolphin Andrea, 87, 88
 Girolamo Maria, 183
Dona Francesco, 211
Dorsoduro, 68, 181, 442
Dosmo Marc' Antonio (ιατρ.), 158, 160,
 192, 363, 367, 371, 393, 394, 402,
 485
Draghi Zuane, 84
Drimi Giovanni (ιατρ.), 389, 402
Ductus Pancreaticus Accessorius
 Santorini, 157

E

Ecco Francesca (μαία), 169, 409
Einfühlung psychologische, 78
Eleimon(e) Giovanni (ιατρ.), 156, 397,
 402, 477
 Moise, 156
elemosina, 225, 229, 312
elezione di medico, 137, 360, 361
Erizzo Zuanne (ιατρ.), 118, 142, 402
ethisia, 125
Eudocia dalla Canea, 418
ex-carcerati, 181

ex-Ospitale de Greci, 93, 340, 341
ex-prostitute, 181

F

Fabia Faustina, 243
Fabri Anzola (μαία), 169
 Gerolamo (ιατρ.), 382, 402
 Giovanni, 62
 Giovanni Mateo (ιατρ.), 62, 382, 402
 Lorenzo (ιατρ.), 382, 402
Fabritio (ιατρ.), 148, 402
Fagini Antonio (ιατρ.), 392, 402
Falier, 227
 Nicoló, 228
Fante della Grazia, 215
farmacia, 47, 172, 174, 175, 179, 296,
 512, 515
 "Al' insegna del Cristo Redentor",
 175
 "Alla Croce di Malta", 36, 571
 "Alla testa d' oro", 571
farmacista, 47, 174, 175, 512
Farrassi Vincenzo (ιατρ.), 383, 402
Fatebenefratelli, 175, 295, 296, 299,
 304
febre putrida, 468
Febretti (ιατρ.), 379, 402
Federigo Gasparo (ιατρ.), 380, 402
Feltre, 201
femene da partido, 241
Ferreto, 174
Ferro, 316

Ferro Luigi (ιατρ.), 153, 402
 ferula tingitana, 174
 Feschi Maurizio (ιατρ.), 118, 142, 402
 Fieso, 89, 90
 Fini Francesca, 244
 Fini G., 427
 Fioranelli Giuseppe, 321
 Fiorini (ιατρ.), 150, 402
 fiscale, 215
 Flangini Tommaso, 59, 63, 84, 85, 137, 317, 360
 Florian Anastasia, 343
 Anastasio, 343
 Florio (ιατρ.), 118, 142, 402
 foglia di Bettonica, 474
 follia, 296, 298, 300
 Fondamenta, 271
 de S. Gioan e Paulo, 271
 del Soccorso, 442
 Nuove, 271
 Fondazioni pie, 321
 Fonseca Alessandro (ιατρ.), 155, 402
 Forcelini Annibale, 301
 Foresti Matteo (ιατρ.), 398
 Forlico Pietro, 216, 284
 Formenti Antonio, 226
 forzato, 79
 Foscari, 150
 Lorenzo, 95, 97
 Marco, 95, 97
 Nicoló, 208
 Fovel (ιατρ.), 381, 402
 Fozio Angelica, 341
 Ellena, 226
 Fracastoro Girolamo, 238
 Franchi Alexander (ιατρ.), 150, 397, 402
 Franco Marco (ιατρ.), 139, 148, 149, 397, 402
 Franz B' (Kaiser), 210, 330
 Franz Josef (Kaiser), 330
 Frara Angelo (ιατρ.), 382, 402
 Frassetta (ιατρ.), 381, 402
 Fraternal de' Poveri vergognosi in S. Antonin, 285
 Frenocomio di S. Clemente, 295
 di S. Servolo, 295
 femminile Centrale, 303
 Freud Sigmund, 76, 81
 Friuli, 201
 Fumi Caterina, 346
 Fumiani Francesco (ιατρ.), 380, 402
 fu-Ospedale, 340, 367
 furbiti, 474
 fusta, 296, 297, 385, 436, 442

G

Gaetano da Thiene, 233
 Galante Margarita, 171
 Michiel, 171
 galeoto condanato, 126
 di liberta', 126
 galeot(t)o, 79, 80, 81, 126, 127, 154
 Galleria dell'eguaglianza, 212
 della liberta', 212
 Galli Ignatio (ιατρ.), 137, 402
 galliazza, 127
 Galuppi Baltassare, 253
 Garda λίμνη, 209

Gardari Giorgio, 341
 Nicoletta, 341
 garofolo (garofano) intiero, 474
 Gasperoni Vincenzo (ιατρ.), 157, 402
 Gatti Angelo, 277
 Gatto Lorenzo (ιατρ.), 388, 402
 Gavazzi Cattarina βλ. καί Savazzi
 (μαία), 169, 409
 Gazzetta Salutare, 385
 Veneta d' Oltremonti, 385
 Gennari Sebastiano Vincenzo (ιατρ.),
 374, 402
 generale dell' armata d' Italia, 208
 Genova, 25, 411
 Geromariatti Polonia, 228
 Ghetto, 43, 44
 Nuovo, 44
 Nuovo, Rio, 44
 Ghisi Antonio (ιατρ.), 152, 402
 Giacometti Angela (μαία), 169, 409
 Giacomo (hospidialier), 163, 167
 Giannina Zaffiro, 229
 Gianopullo, 226
 Giatropulla Anna, 225
 Giogovich Michiel, 242, 258
 Giolma Margarita, 228
 Giona, 226
 Gionna Spiridion, 333
 Giontale Agostino (ιατρ.), 381, 402
 Giordami Antonio (ιατρ.), 157, 402
 Giordani-Damiani Antonia (μαία), 390,
 409
 Giordani Marina (μαία), 170, 409
 Giorgio di Nicoló, 250
 Giornale di medicina, 385
 Giovanni Maria (hospidialier), 163
 Girardi Ellena, 226
 Giudeca, 306
 Giudiziaria, 203
 Giulliani Davide (ιατρ.), 380, 402
 Giustinian Lunardo, 211
 Gliadacha Marieta, 167
 Gobetti Agostino (ιατρ.), 378, 402
 Goito, 208
 Goldoni Carlo, 204
 Golgi Primo Chirurgo (ιατρ.), 388, 402
 gorna, 416
 Göttingen, 396
 governatore, 64, 131
 Governo Provvisorio, 299, 305
 Gradenigo Marino (Duce), 359
 Gramaticopulo Spiro, 228
 Grandis (ιατρ.), 156, 402
 Granzo Pasqual (ιατρ.), 152, 402
 Grazi (ιατρ.), 155, 402
 Graziussi Domenico, 301
 Greca Agnese, 124
 Marieta, 228
 Greci Lorenzo Luigi (ιατρ.), 156, 382, 402
 Gregis Felippo (ιατρ.), 151, 152, 397, 403
 Ioannes Baptista, 152
 Grego Zuanne, 170
 Gregori Angela (μαία), 169, 279, 390,
 409
 Gremio Farmaceutico nel Governo del
 Littorale, 47

- Greva da Rodi, 133
- Grimani Agostina, 124, 163
 Giovanni Pietro, 334, 335, 336, 340, 364, 479
 Marina, 241
 Zorzi, 262, 476
- Gripopoli Michali, 128
- Grizzi Giovanni, 227
- Groazia, 350
- Grossi Ignatio (ιατρ.), 151, 403
- Guarana Jacopo, 268
- Guardi, 204
- Guardian Grande, 25, 64, 120, 186, 225, 229, 285
- Guelfi Bartolamio ñ Bortolo (ιατρ.), 159, 260, 384, 385, 403
- Gulielmo (ιατρ.), 389, 403
- Gultiero (ιατρ.), 254
- Gutta Anastasio, 279
 Tommaso, 279
- H**
- Hautkrankheiten, 239
- Hidropesia, 125
- Hospedal Flangini, 110, 141
- Hospitale de Greci, 93
 Flangini, 108
- I**
- Imberti Martino, 262
- imperial regio medico, 366
- imperial regio primario medico, 366
- infanzia, 234, 235
 abbandonata, 234
- infermeria, 246, 352
- Ingate Catterina, 303
- Institutiones Medicae, 395
- inquisitore, 210
- isola di S. Clemente, 20
 di S. Erasmo, 20
 di S. Giorgio Maggiore, 292
 di S. Lazzaro degli Armeni, 20
 di S. Servolo, 20
 di Santa Maria delle Grazie, 306
 di Santa Maria di Nazareth, 20
- Giudecca, 20
- Poveglia, 20
- Vigna Murata, 20
- Istituto per le ricerche e gli studi sull' emarginazione sociale e culturale, 302
- Istria, 201
- J**
- Jaspers Karl, 82
- Jenner Edward (ιατρ.), 277
- K**
- Kaiser Franz B', 330
 Franz Josef, 330
- L**
- Landú Giuseppe Maria (ιατρ.), 152, 403
- Lascari Andrea, 333
- Laugier Jean Baptiste, 210
- Lavezari Rinaldo (ιατρ.), 380, 403
- La Vigna Cattina (μαρία), 169
- Lazzaretto Novissimo, 20
 Nuovo, 20
 Vecchio, 20

Lazzaretto Nuovo di Ancona, 411
 Lazzari Antonio (ιατρ.), 136, 397, 403
 Emanuele, 136, 397, 403
 Michiel, 136, 397, 403
 Salvator (ιατρ.), 132, 136, 138, 147,
 155, 159, 188, 375, 384, 403
 Tosini, 495
 Leggi di Sanità della Repubblica di
 Venezia, 43, 180, 248
 Leggi relative all' Ospedal Flangini
 N° I, 165
 N° II, 183
 N° III, 166
 N° IV, 187
 N° V, 110
 N° VI, 360
 N° VII, 362
 N° VIII, 109
 N° IX, 168
 N° X, 175, 178
 N° XI, 176, 178
 N° XII, 176, 178
 N° XIII, 176, 178
 N° IVX, 177
 N° XV, 177
 legno aloe, 474
 Legranzi Giovanni Pietro, 176, 178
 Lengranzi Angelo, 183
 Leoben, 210, 217
 Leonardini (ιατρ.), 139, 148, 403
 Leonardo (ιατρ.), 148, 403
 Levi Moise Girolamo (ιατρ.), 374, 385,
 403
 Levini P. (ιατρ.), 382, 403
 Libérateur d' Italie, 210
 libro d' oro, 210
 τῆς Κεφαλονιάς, 203
 di Venezia, 212
 Licudi Madalena, 277
 Marco, 277
 Lido, 20, 170, 210, 335
 Liodi Lorenzo (ιατρ.), 379, 403
 Livorno, 25, 311
 Loano, 208
 Locanda del Redentor, 297
 Locatello Andrea (ιατρ.), 367, 370, 403
 Lodi, 208
 Lonardi (ιατρ.), 148, 403
 Longhena Baltassar(r)e, 35, 94, 96, 101,
 103, 105, 106, 107, 267, 268, 448
 Loni Giovanni Battista di (ιατρ.), 381,
 403
 Lorandi Giovanni (ιατρ.), 131
 Lorando Giovanni (ιατρ.), 131, 133, 171,
 397, 399, 403
 Zuanne (ιατρ.), 131
 Lorensi Giovanni (ιατρ.), 158
 Lorenzi (ιατρ.), 136, 403
 Lotti Ignazio (ιατρ.), 334, 335, 336, 338,
 339, 403
 Louis Baraguey d' Hilliers, 212
 Lovato Angela (μαία), 170, 409
 Loverdo Anastassula, 225
 Lovetti Andrea (ιατρ.), 156, 403
 Lulosich Comfelide Lucca, 227
 Lunzi Anastasio (ιατρ.), 153, 397, 403

Luogo de Poveretti sotto l' Hospedal
Flangini, 141
pio delle Penitenti, 285, 470
Lusi Anastasio (ιατρ.), 153, 403
Angelus (ιατρ.), 154, 408
Antonius (ιατρ.), 154, 408
Constantin, 154
Giacomo (ιατρ.), 153, 408
Nicolaus (ιατρ.), 154, 408
Lusius Stamatius (ιατρ.), 408

M

Machiarotti Maria, 123
Macopá (ιατρ.), 150, 403
Macri Andriana, 225
Antonio (ιατρ.), 127, 403
Zuane (ιατρ.), 127, 403
Madona calle della, 97, 103, 104
Maffei Catherina, 151
Domenico Gerolamo (φαρμακον),
151
Magia, 179
Magiotta Perina, 228
Magistrato, 63, 72, 251, 354, 411, 415,
417
del Sal, 63, 72
di (alla) Sanità, 63, 411, 415
sopra Ospedali, 225
Maina Lucca, 333
Maitland, 277
Majer Carlo (ιατρ.), 389, 403
mal di Napoli, 239
mal francese, 239

Malachi Nicoletta, 228
malafranza, 239
Malageta Luigi (ιατρ.), 367, 403
Malamandi Maria, 342
Malamocco, 220, 253
malatia, 301, 370
Malatinovich Simon, 228
Malipiero Maria Malipiera, 241
Malpighi Marcello (ιατρ.), 30
mammana, 390
mammana ostetrica, 391
Mandovani Girolamo, 180
Mandovi (ιατρ.), 150, 403
Manestra Francesco, 95
Mania, frenosi, 303
senza furore, 303
Manicomio centrale pei due sessi, 298
di S. Clemente, 295
di S. Servolo, 295
femminile, 298, 303
Manin Daniele, 305
Lodovico, (Doge), 206, 211, 297, 442,
475
manna, 474
Manoli da Metelin, 171
Mansutti Enea (ιατρ.), 157, 403
Mantrazzato Salvator, 339
Mará Giovanni Battista (ιατρ.), 387, 403
Marani Andrea (ιατρ.), 379, 403
Mararich Buiolo, 335
Marchesani Luigi (ιατρ.), 382, 403
Marchetto, 197
Marchi Marco de (ιατρ.), 379, 403

Mareti Luce de (ἱατρ.), 388, 404
 maribolano, 474
 Marini Salvator, 135
 Marmorì Spiridion (ἱατρ.), 153, 404
 marobolano (βλ. maribolano), 474
 Marola Giovanni (ἱατρ.), 383, 404
 Marta Giovanni Battista (ἱατρ.), 418
 Martinengo, προμαχών, 130
 Martinelli Francesco (ἱατρ.), 381, 404
 Martini Andrea, 341
 Ἀνδρέας, 341
 Diamantina ἢ Διαμαντίνα, 341
 Martinovich Giovo, 227
 Marulli Mangina, 333
 Marzolin Lorenzo (ἱατρ.), 380, 404
 Masconari Francesco (ἱατρ.), 380, 404
 Masgoumieri Giovanni Battista, 515
 Massari Giorgio, 505
 Teresa (μαία), 390, 409
 mastice, 474
 Matesini Carlo (ἱατρ.), 381, 404
 matrìna, 391
 matrìna guardadonna, 391
 Matteo Antonia, 342
 Mattia (ἱατρ.), 388, 404
 Mattiovich Teodora, 228
 Maurer Ludwig, 345
 Mauri Alvise (ἱατρ.), 389, 404
 Mazuca Stefano, 147
 Medici Anna, 225
 Medicina contadìna, 179
 popolare, 179
 pratica, 305, 384
 teorica straordinaria, 396
 medico barbier, 169
 chirurgo, 243, 365
 curante, 370, 392
 fisico, 115, 138, 160, 357, 365, 366,
 370, 389
 Medin Damiano (ἱατρ.), 382, 404
 Meduna Tommaso, 301
 Melacini Rocco (ἱατρ.), 155, 404
 Meletio Arcivescovo di Filadelfia, 167
 Mell (ἱατρ.), 156, 404
 Mellesimo, 208
 Meltio Girolamo, 175
 mendicitá, 223
 Menega Greca Madalena (μαία), 169,
 409
 merleto, 266, 441
 Merloni Giovanni Battista (ἱατρ.), 155,
 404
 Meseri (Mesari, Maseri, Mezeri), 397,
 144
 Emmanuel, 143, 397, 404
 Nicoló, 144, 404
 Mestre, 335
 Meternich, 422
 metropolita di Filadelfia, 26
 Micalizzi Anastasio, 172
 Migliaressi Athanasio (ἱατρ.), 375, 404
 Gerasimo, 332
 Zuanne, 229, 332
 Migliorati Cattarina (μαία), 390, 409
 Milani (ἱατρ.), 156, 404
 Millovich Ellena, 226
 Milo Antonio (ἱατρ.), 379, 404
 Milocco Benedetto, 385
 Minciati Anastassula da Corfú, 226

Minich Angelo (ιατρ.), 304
 Mirabeau, 207
 Misazo Cristofolo, 127
 miserabilita assoluta, 78, 167
 Misericordia canal della, 103
 Rio della, 44
 Mocenigo Sebastian, 88
 Modini Maria, 227
 Molin Nicoló, 89
 Molina (ιατρ.), 154, 404
 Cattarina, 115
 Mollinelli (ιατρ.), 151, 404
 Molinetto (ιατρ.), 73
 Monastero dell' Umilta, 179
 di S. Giorgio Maggiore, 179
 Frari, 179
 S. Francesco della Vigna, 179
 S. Girolamo, 179
 S. Lorenzo, 179
 Sa. Giustina, 179
 Sa. Teresa, 179
 Mondicelli (ιατρ.), 155, 404
 Mondini Carlo, 283, 294
 Mondovi, 208
 Monfalcone λουτρό, 339
 Montagu Lady, 275
 Monte Napoleone, 329
 Negro, 350
 Montefante Giuseppe (ιατρ.), 381, 404
 Montenotte, 208
 Moraiti Fiorenza, 227
 Moraitissa Anastasia, 226
 Maria, 226
 Moraitti Anna, 226
 morbo bovino, 334, 335
 Morbus Gallicus, 238
 Mordili Zorzi (hospidalier), 162, 163, 198
 Morgana Angela (μαία), 390, 409
 Moro Anzolo, 226
 Bernardo, 198
 Marco, 511
 Morosina Zaneta, 134
 Morosini Borbon Vincenzo, 176, 179
 Francesco, 31, 275
 Gerolamo, 127
 Moscopulo Crisanto, 466
 Mosè, 113
 Municipalità Provvisoria, 317
 Municipalità Provvisoria di Venezia,
 213
 Murano, 220, 284, 285
 Murazi Paolo (ιατρ.), 392, 404
 murazzi, 45
 Musalo Tomaso (ιατρ.), 117, 139, 142,
 150, 151, 397, 404
 Giuseppe (ιατρ.), 155, 385, 404
 musica sacra, 205
 strumentale, 205
 Mussura Regina, 167, 465
 Muttoni ñ Mudoni Lodovico (ιατρ.), 153,
 154, 404

N

Namias Giacinto (ιατρ.), 381, 404
 Nani Filippo, 262, 476
 Giacomo, 202
 Naó Nicola, 467

Napoleone Lodovico, 418
 Naranzi Demetrio, 361, 404
 Nardi Domenico (ιατρ.), 381, 404
 Nazion(e) Greca, 240, 261, 377, 387
 Negroni Giovanni (ιατρ.), 389, 404
 Nelmes Sarah, 277
 nervous system, 249
 Nezza Adriana, 338
 Nightingale Florence, 302
 Nicoló da Napoli di Malvasia, 172
 noce moscada, 474
 Nomico Demetrius (ιατρ.), 143, 408
 Eustachius (ιατρ.), 143, 408
 Giovanni (ιατρ.), 143, 148, 404
 Leo, 148
 Nicoló (ιατρ.), 143
 Paulus (ιατρ.), 143, 408
 Norsini, 255
 Novello Domenico (ιατρ.), 382, 404
 Francesco (ιατρ.), 273, 277, 398
 Giovanni Battista (ιατρ.), 374, 404

○
 odeur de souris, 259
 Odoni (ιατρ.), 150, 404
 O.G.F. (Ospedale Greco Flangini), 186,
 194, 257, 341, 342, 367, 427, 428
 Oltramondi Giuseppe (ιατρ.), 144, 378
 Ongario Grancasilio (ιατρ.), 380, 404
 Ongaro Maria (μαία), 390, 409
 operazione cesarea, 43
 Oratorio di S. Filippo Neri, 285, 470
 Orio Stefano (ιατρ.), 381, 404
 Orsino Domenico (ιατρ.), 156, 404
 Orteschi Pietro (ιατρ.), 385, 386, 404
 Ortica Sebastiano (ιατρ.), 382, 404
 Osmarin fundamenta dell, 135
 Ospedal de' Schiavi a San Giorgio dei
 Greci, 141
 di S. Zorzi de Greci, 93
 Ospedale Civile (Civico), 253, 270, 295,
 298, 302, 303, 304, 305, 306, 307,
 345, 346, 348, 349, 351, 372, 373,
 383, 391, 392, 393, 394, 399, 437,
 438, 440, 443, 449, 450, 451
 degl' Incurabili, 88, 137, 179, 188,
 215, 216, 233, 238, 240, 241, 242,
 244, 246, 247, 248, 251, 252, 253,
 260, 273, 281, 283, 285, 318, 354,
 357, 374, 435, 447, 449
 degli Orfani derelitti, 68
 dei Derelitti ñ di Santa Maria dei
 Derelitti ñ Ospedaletto, 106, 179,
 215, 233, 254, 255, 256, 257, 258,
 259, 261, 263, 264, 265, 266, 267,
 268, 269, 270, 271, 283, 285, 289,
 290, 294, 313, 318, 435, 449
 dei Mendicanti, 179, 215, 216, 233,
 252, 268, 271, 272, 273, 274, 277,
 280, 281, 285, 305, 306, 318, 356,
 385, 386, 436, 449
 del Santissimo Salvatore, 252
 della Pietá, 88, 204, 215, 233, 234,
 235, 236, 252, 258, 259, 260, 266,
 273, 283, 285, 434, 435, 441, 449
 di Messer Gesu Christo, 295, 318

- Ospedale Flangini, 91, 93, 95, 107, 110,
141, 166, 183, 186, 194, 306, 341,
342, 343, 352, 365, 367, 371, 376,
428, 447, 448, 449, 450, 451
Flangini-Pickering, 175, 186, 428, 488
Generale, 305
Greco, 186, 194, 257, 341, 342, 367,
428
Infantile Umberto I^o, 238, 307
Ognissanti, 39
Ospidal, 92
Ospital(e) de Galeoti, 79, 80, 126
della Nazion Greca, 387
di S. Georgio de' Greci, 377
di Santi Pietro e Paolo, 285
Flangini, 112, 250, 333, 352, 357
Greco, 110, 186, 194, 257, 341, 342,
367, 427, 428
militare di S.Servolo, 285
Ospizio Briatti, 285, 470
della nostra Nazione, 342, 369
del Soccorso, 442
ostetrica, 391
Ottocento, 46, 223, 234, 298, 315, 318,
327, 336
- P**
- Padova, 55, 61, 62, 72, 73, 77, 89, 115,
116, 117, 118, 119, 121, 131, 135,
136, 139, 140, 142, 143, 144, 145,
146, 148, 149, 150, 152, 153, 154,
156, 158, 159, 160, 161, 174, 197,
198, 274, 275, 304, 334, 339, 345,
359, 375, 378, 380, 395, 396, 397,
398, 399, 407, 416, 443, 451
- Padovan Emanuel, 124
Pietro (ἱατρ.), 378, 405
Paico, 228
Paitoni Giovan Battista (ἱατρ.), 258
Pajola Francesco Professore (ἱατρ.), 378,
398, 405
Palamari Michael (ἱατρ.), 150, 408
Nicolo (ἱατρ.), 150, 397, 405
Palazzo Barbarigo, 442
Salviati, 442
Palicardo Rosa (μαία), 390, 409
Palma Giacomo, 70
Pana Francesco, 125
Panagiotti Lappo, 228
Pangrazio Antonio (ἱατρ.), 381, 405
Giovanni (ἱατρ.), 381, 405
Papa Anastassula, 225
Nicoló, 477
Papadatto Dr Nicoló, 228
Papadopulo Nicoló ἱερεύς, 129
Papichino Maria, 228
Paramidioti Simeone, 386
Paramitiotti Famiglia, 226
Paregini (ἱατρ.), 155, 405
Paron (μαία), 390, 409
Parpajola Gaetano (ἱατρ.), 379, 405
Parucchieri, 255
Passalaqua Barbara (μαία), 170, 409
Pasque-Veronese, 210
Passarowitz, 201, 433
Patoca Madalena, 244
Patrichio Spiro, 228
Patron Francesco, 268

Paulo...Candiano, 171
 pauper Christi, 221
 Pavano Andrea, 225
 Pedente Elisabetta (μαία), 390, 409
 Pelizzer Rosa, 226
 pellagra, 300, 301, 302
 pellagrosi, 301
 Pellegrini Gianantonio (ιατρ.), 157, 380, 405
 Gianpietro (ιατρ.), 157, 338, 386, 405
 Pelt Lodovico (ιατρ.), 367, 368, 371, 405
 Pepi Pietro (ιατρ.), 382, 405
 Perdibon Dario Dr., 514
 Perina Durlindani, 228
 Magiotta, 228
 Persian Giovanni Maria (ιατρ.), 154, 373, 405
 Persone Girolamo (ιατρ.), 43
 Pervisan Giovanni Maria (ιατρ.), 243
 Pesaro Zuanne, 262, 476
 peste, 77, 411
 pestilenza, 220
 Petrinelli Maria, 227
 Petrobelli (ιατρ.), 155, 405
 Petrovich Elena, 279
 Pettolina, 338
 Pezzi Pietro (ιατρ.), 382, 405
 Piacenza, 208
 Piaget, 75
 Piazza di S.Marco, 211
 Piazza Maria, 244
 Piazzeta di S. Marco, 297, 442
 Piccioli Giovanni (ιατρ.), 321, 322, 338
 Picello Giovanni (ιατρ.), 382, 405
 Piemanca Angelica, 341
 Pieri Regina, 228
 Pietro d' Assisi, 233, 250
 Pilarino Jacopo (Giacomo), 275, 408
 pilela, 416
 Pilica Maria, 228
 Pillarino Antonio (ιατρ.), 397, 405
 Pina Vincenzo (ιατρ.), 382, 405
 Pisani Giorgio, 204
 Pittura (alla) Greca, 112, 113
 Pizzamano Domenico, 210
 pizzocchere, 181
 Pizzoli Giovanni (ιατρ.), 381, 405
 Po, 19
 Pocken inoculation, 274
 podesta, 208
 Polesine, 201
 Policala Aurelio (ιατρ.), 197, 408
 Cattina, 226
 Hieronymus (ιατρ.), 197, 408
 Zuanne (ιατρ.), 197, 408
 Polidoro Cali, 124
 Polisse Costantin, 128
 Ponte Antonio da, 242, 267
 Ponte della Madona, 99
 dei Greci, 95, 97, 99, 103, 104
 Porisi Giovana (μαία), 390, 409
 Porpora Nicoló, 253
 Porta nuova, canale, 103
 Portani Antonio (ιατρ.), 381, 405

- poveri amalati greci, 71, 110, 433
 della Nazione Greca, 225
 questuanti, 220
 vergognosi della Nazione Greca,
 312
- povertá, 220
- Pretegiani Maria, 228
- Prima epoca Austriaca, 236, 237, 238,
 245, 252, 269, 280, 320, 322, 333,
 334, 346
- Privilegium in arte aromataria, 172
- Procacciante Diana, 116
 Giovanni Antonio (ιατρ.), 373, 397,
 399, 405
 Michiel, 116
- Procuratia de Citra, 281, 287
 dell Ultra, 287
 di Supra, 68, 293
- Procuratie, 68, 212, 215, 269, 270, 293,
 314, 442
- Procuratore, 69, 212, 269, 293
 all Armar, 63, 72
 di S. Marco, 68
- professioni sanitarie, 109
- professore, 370, 378, 380, 405, 406
- Profiti Todaro βλ. καί Προφήτης Θ., 98
- profumeria, 172
- prostitute ex-, 181
- Prostituzione, 248
- Provveditori di Comun, 99
 sopra Ospedali e Luoghi pii, 28, 33,
 42, 69, 78, 92, 96, 137, 164, 167, 175,
 178, 182, 184, 185, 187, 188, 189,
 194, 197, 198, 206, 215, 223, 224,
 225, 244, 247, 248, 283, 284, 293
- Provveditori sopra Ospedali e Luoghi
 pii, 312, 346, 352, 354, 355, 357, 359,
 455, 456, 457, 458, 459, 461, 463,
 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471,
 487
- Provincia di Venezia, 320
- Provisores Salutis, 258
- Psychology Social, 82
- Putelli Andrea (ιατρ.), 374, 405
- Pyrker (Patriarch.), 327
- Q**
- quarantena, 20
- Querini Giacomo, 135
- Quintavalle Agostino (ιατρ.), 378, 405
- R**
- rabarbaro, 474
- Rabbia, 418
- raccolitrice, 391
- radice di Peonia, 474
- Raftopulo Demetrio, 342
 Sebastiano (ιατρ.), 342, 344, 367, 368,
 371, 405
 Spiridion, 342
- ragazzo tignoso, 258
- Ragionato, 215
- Raimondi (ιατρ.), 155, 405
- Ramo dei Greci I e II, 93
- Ré Battista da, 226
- Re Regina, 341
- Regia Delegazione agli Spedali, 321
- Regia Delegazione sopra Ospitali e
 Luoghi pii e Monasteri, 320, 360

Regina Barozzi, 228
 Regio Imperial Generale Governo, 304, 321, 323
 Regio Imperiale Dipartimento sopra Ospedali e Luoghi pii, 319, 363
 Regno d' Italia, 298, 328
 Regolamento Disciplinare Economico dell' Ospitale greco in Venezia, 427
 Regolamento disciplinare-economico per l' Ospitale Civile, 304, 305
 Regolamento per la Scuola pratica di Medicina e Chirurgia nell' Ospitale Civile, 304, 305
 Regolamento sanitario disciplinare ed economico dell' Ospitale Civile, 304, 305
 Religione Greca, 350
 Renier Paolo Δόγης, 204, 205, 206
 resipilla, 151
 Rettimo, 41
 reumatismo chronico, 166
 Richi Diamantina, 226
 Ridotto, 203
 Rimondi Paulo (ιατρ.), 152, 405
 Rio dei Greci, 95, 97, 190
 dei Mendicanti, 271
 de S. Gioan e Paulo, 271
 di S. Giovanni Latera, 271
 di Sa. Giustina, 271
 Risorgimento, 29
 Rito Greco, 164, 350
 ortodosso, 427
 Riva degli Schiavoni, 233
 Rizzi Antonio Paolo, 334
 Rizzo Francesco (ιατρ.), 149, 405
 Sebastian (ιατρ.), 155, 405
 Robertson, 302
 Roca Giovanni (ιατρ.), 382, 405
 Rodava Zuanne (νοσοκ.), 162
 Roditi Anastassula, 225
 Rodole Zuanne padre, 125
 Rolando (ιατρ.), 156, 405
 Rollin Charles, 131
 Romani (ιατρ.), 156, 405
 Röntgen Wilhelm Konrad, 307
 Rosa Anastasio, 332, 333, 334, 361, 466, 468
 Rosgola Sava, 228
 Rossetti Ferrante (ιατρ.), 379
 Rossi Anastassula, 225
 Francesco (ιατρ.), 388, 405
 Giovanni, 342
 Lorenzo Luigi (ιατρ.), 381, 405
 Madalena, 225
 Maria, 342
 Rossi τῆς Ἐπιτροπείας Loredan, 294
 Rossini (ιατρ.), 136, 405
 Rotta Michiel Angelo (ιατρ.), 73, 90, 91
 Rousseau, 281
 Rovigo, 201
 Royal Society, 275, 277
 Rudio (ιατρ.), 118, 142, 405
 Ruggieri Cesare (ιατρ.), 383, 389, 405
 Filippo, 372
 Gaetano (ιατρ.), 372, 383, 405
 Giorgio, 372
 Pietro Steffano, 372

Rutica Giovanni (ιατρ.), 384, 405

Ruzeri Maria Greca, 373

S

S. Barnabba, 442

S. Bortolamio, 346

S. Cassiano, 412

S. Christoforo isola, 413, 414

S. Clemente, 20, 295, 299, 301, 302, 303,
436, 449

S. Francesco della Vigna, 15, 22, 50,
159, 179, 233, 348, 438

S. Gallo, 112, 113

S.G.F. (Seminario Greco Flangini), 194

S. Giacomo Dell' Orio, 337, 383

S. Giorgio dei Greci, 112, 170, 377
riva di, 170

S. Giovanni Crisostomo, 269

S. Giovanni Damasceno, 113

S. Giovanni Evangelista, 113

S. Giovanni in Bragora, 15, 22, 41, 50,
154, 233, 295, 348, 438

S. Lazzaro e Mendicanti, 281

S. Lorenzo, 95, 179, 273, 344
campo, 103

fondamenta di, 103

rio di, 95

S. Marcilian, 244

S. Marco, 191, 282, 303, 318

S. Martino, 15, 160, 386, 387

S. Matteo, 269

S. Michele arcangelo, 414

S. Michele, 39, 412, 414

S. Polo, 181

S. Rocco, 281

S. Samuele, 269, 281

S. Servolo, 15, 20, 175, 239, 241, 242,
252, 254, 267, 285, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 302, 303, 318, 348,
436, 442, 449

S. Severo, 15, 22, 41, 50, 118, 121, 159,
347

S. Spirito, 240, 241, 297

S. Trovaso, 271

S. Zaccaria, 15, 22, 50, 147, 159, 344,
438

S. Zanipolo, 271

Sa. Croce, 68, 181

Sa. Giustina, 15, 22, 41, 50, 121, 146,
159, 179, 271, 348, 438

Sa. Margherita, 281

Sa. Maria dei Derelitti, 268

Sa. Maria dell' Umilta, 233

Sa. Maria della Pietá, 234, 235

Sa. Maria della Salute, 31

Sa. Maria delle Grazie, 20, 306

Sa. Maria di Nazareth, 20, 69

Sa. Maria Formosa, 160

Parrocchia di, 284

Sa. Maria Maggiore, 60

Sa. Maria Zobenigo, 66, 73

Sa. Pietá di Zara, 295

Sa. Ternita, 15, 22, 41, 50, 121, 144, 159,
348, 377, 438

Sabbioni Cecilia, 268, 269

Giovanni, 269

Lunardo, 269

Saccardo Andrea Giovanni (ιατρ.), 379, 405
 Sagramon Pietro (ιατρ.), 388, 406
 sala del coro, 268
 Salerio Prosdocimo Πατήρ, 298
 Salizada dei Greci, 36, 415, 514
 Saló, 209
 salute, 4, 31, 32, 36, 37, 40, 383, 384, 386
 Salvani Zorzi, 229
 Samarzen Dimitri, 478
 Sanguinazzo, 229
 sanità, 36, 37, 43, 65, 173, 180, 220, 222, 223, 235, 237, 241, 242, 244, 246, 248, 252, 254, 298, 315, 334, 336, 338, 339, 342, 346, 411, 415, 417, 474
 Sansovino Jacopo, 252
 Santini Pietro (ιατρ.), 382, 406
 santonico, 339
 Santorini Giovanni Domenico (ιατρ.), 122, 157, 260, 406, 417
 Santo Stefano, 281, 412
 Sanudo Marin, 240, 415
 Sanzonio Antonio (ιατρ.), 388, 406
 Giuseppe, 245
 Sardi Antonio, 268
 Camillo (ιατρ.), 388, 406
 Giuseppe, 268
 Sartori Gaetano (ιατρ.), 136, 137, 406
 Giovanni Battista (ιατρ.), 380, 406
 Savazzi Cattarina βλ. καί Gavazzi (μαία), 169, 409
 savia, 391
 Savi ed Esecutori alle Acque, 271
 Savogianu Giacomo, 115
 Savoldello Nicolo (ιατρ.), 157, 373, 406
 Scamozzi Vincenzo, 272
 Scarpa Francesca, 243
 Francesco (ιατρ.), 388, 406
 Scatto (ιατρ.), 382, 406
 Scenzo Manoli, 277
 Regina, 277
 Zorzi, 277
 Schiavo Francesco (ιατρ.), 117, 406
 Helena, 139
 Schiroti Domenico Francesco (ιατρ.), 379, 406
 scientifico, 367
 Sciuffia Zuanne, 277
 Constantin, 277
 Scola della Santissima Trinitá per riscatto Schiavi, 285
 Scoletta, 99, 104
 Scordili Elisabetta, 123
 Maria Teresa, 372
 Scordilopula Elena, 167, 465
 scrivano, 25
 Scueraroli Marco, 283
 Scuola di S. Nicoló, 225
 di S. Spiridione βλ. Confraternita di..., 121
 Scuola Grande di S. Marco, 282, 303, 318, 336
 Sebenico, 350

Secchielari Giorgio (ἱατρ.), 277, 399, 406
 Giov.-Battista Filippo, 278
 Maria-Stella, 278
 segretario (sulla Sanità), 215
 Selva Giannantonio, 413
 Seminario (Flangini), 36, 85, 94, 96, 105, 107, 194
 Semitecollo Zorzi, 229
 Senacchi Teodoro (ἱατρ.), 139, 408
 Tomaso (ἱατρ.), 117, 120, 130, 138, 139, 140, 142, 406
 Senatoria, 203
 sentiment, 82
 Serenissima, 32, 39, 44, 46, 170, 173, 184, 210, 211, 235, 240, 250, 258, 269, 311, 332, 353, 367, 395, 433, 439
 Sestieri di Venezia, 68, 103, 160, 181
 Sfacchioto (ἱατρ.), 117, 406
 siena (sena), 474
 Sieyés Emmanuel Joseph, 207
 Siffi (ἱατρ.), 149, 406
 sifilide, 250
 sifilitico, 250
 Signoretti Liberal (ἱατρ.), 166, 378, 406
 Signoria, 79, 204
 Sile, 19, 417
 Silica Maria, 333
 Silvestrini Giovanni Battista, 512
 Simina Dorotea, 148
 Simmo Piero Capitan, 154
 Simonich Zuanne, 229
 sindici, 25, 64
 Siorpula Maria, 133
 Siropula Maria, 171
 Siropullo, 227
 Smeraldi, 227
 Sofronio Arcivescovo, 375
 Soranzo Benedetto, 67, 69, 89
 Giovanni Doge, 68, 497
 Giovanni Paulo, 497
 Mattio, 497
 Spadara (Spadet) Giacomina (μαία), 170, 409
 Spanopulo Nicoletto, 128
 Speranti, 136
 Spesa Zorzi, 115
 speciale, 173, 174
 Spezier, 177
 Spezieria alla Colonna e Mezza, 174
 alla Testa d' Oro, 174, 502
 all' insegna del Cristo Redentor, 175
 dei Cappuccini al Redentore, 174
 Sphachiotto Zorzi (ἱατρ.), 154, 408
 Marzo, 154
 Spigarola Cecilia (μαία), 390, 409
 Spiller (ἱατρ.), 380, 389, 406
 Squadron (ἱατρ.), 73, 91
 SS. Giovanni e Paolo, 254, 268, 271, 282, 303, 318, 345, 437
 SS. Matteo e Samuele, 269
 SS. Pietro e Paolo, 179, 318, 322
 Stae Margarita, 227
 Stavrachi Cattina, 226
 Ellena, 226
 Stefani Santo (ἱατρ.), 155, 406

Stella Alberto (ἱατρ.), 152, 406
 Giuseppe (ἱατρ.), 379, 406
Stermet Pietro (Hermet) (ἱατρ.), 138, 406
Storia ospedaliera e sanitaria, 19
stradioti, 79, 412
stueri, 255
Sugana Cristo, 226
Sussich Zuanne, 333
Sydenham (ἱατρ.), 124
syphilis, 238, 239, 449
Swammerdam Jan, 30

T

Tabachi Nicolo Maria Professore
 (ἱατρ.), 380, 406
Tacco, 316
Tagari Tomaso, 59
Tassini Carlo, 112, 114, 164
 Giuseppe (νοσοκόμος), 217, 319
 Iseppo, 193, 334, 469
Taurini Pietro (ἱατρ.), 384, 406
Teatini del' Divino Amore, 233
Teatro la Fenice, 413
Theodori (ἱατρ.), 155, 406
Teodoro (ἱατρ.), 139, 154, 406
Terflin Pietro, 315
Teriaca, 488
Teotochi Giovanni Battista, 156
 Perotta, 156
terra ferma, 201, 208, 210
Testabusa Marina Ἀδελφὴ Μοναχί,
 192

Testamento Tommaso Flangini, 84
Thosi Simon ἢ Tosi ἢ Tosio (ἱατρ.), 138,
 400, 406
Tiacó Anastasio, 225
Tiepolo Giandomenico, 204
 Giovanni Battista, 235, 268
tigna la, 257, 258
Timones Franciscus (ἱατρ.), 274
Timoni (Timonius) Emmanuel (ἱατρ.), 274,
 408
Tintoretto Domenico, 70
 Jiacoopo Robusti, 70
Tipaldi Felippo ἢ Philippus (ἱατρ.), 156,
 157, 397, 406, 408
 Georgi, 156
Tipaldo Bernardin καὶ Tepaldi (ἱατρ.),
 147, 406
tipografie greche di Venezia, 34
Toffanin (ἱατρ.), 388, 406
Tolentini, chiesa dei, 205
Tomaso de Apostolo, 62, 64
Tomasovich Maria, 227
Toni Giovanni Battista di (ἱατρ.), 381,
 406
Tore Leonardo della (ἱατρ.), 191, 380,
 406
Torni Giuseppe (ἱατρ.), 158, 338, 406
Tournafort, 40
treponema pallidum, 239
Trevisan Bernardo, 211
Treviso, 201, 335,
Trieste, 311
Trivellati Gianbattista (ἱατρ.), 151, 406
Trognion Santo, 413

Trois Francesco Enrico (ἱατρ.), 371, 372,
392, 406
trompa, 416
Tronchin Th., 277
Tucari Anastasia, 225
Figli, 225
Turra Angelo (ἱατρ.), 389, 406

U

ulceri, 250
Union delli quattro Ospitali, 285
Università di Padova, 62

V

Vaarini (ἱατρ.), 137, 406
Vagliano Maria, 369
vaiolo, vajuolo, 274, 275
vajuolo confluyente, 278
Valatelli Andrea (ἱατρ.), 378, 406
Valentini Antonia (μαία), 170, 409
Girolama (μαία), 169, 409
Valeresso Zuanne, 262
Valmarana Prospero, 176, 179
Vanaschini Giuseppe (ἱατρ.), 379, 407
Vanzan Marchini, 22
Vara Catt. Antonio (ἱατρ.), 380, 407
Varapopula Maria, 124
Varda Emanuel (Salvatore) (ἱατρ.), 144,
145, 397, 407
Giovanni Antonio (ἱατρ.), 147, 407
Nicoló, 146
Salvatore, 146
Steffano, 146
Varlamo Giovanni (ἱατρ.), 144, 386, 397,
407, 477
Vasilli Zorzi, 321
vedova, 181
Veglianiti Lucca, 227
Velano (ἱατρ.), 127, 407

Velanu Regina, 115
Veludo Nonzolo, 226
Vendramin Nicolo, 319, 362
Venetando Zorzi, 124
Veneto, 22, 145, 396
Venezia, 15, 22, 25, 26, 29, 31, 32, 33,
34, 36, 37, 38, 40, 43, 45, 46, 47, 48,
50, 68, 69, 77, 93, 101, 103, 104, 106,
109, 112, 172, 173, 175, 179, 180,
181, 205, 207, 210, 212, 213, 223,
225, 229, 233, 234, 235, 237, 238,
239, 240, 241, 242, 246, 248, 251,
252, 253, 255, 267, 268, 271, 272,
275, 281, 285, 289, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 301, 303, 304, 305,
306, 307, 318, 320, 330, 333, 337,
346, 358, 373, 383, 384, 385, 386,
391, 398, 413, 415, 417, 427, 471,
499, 502, 505, 506, 507, 510, 512
Venice, 45, 67, 98, 104, 203, 206, 212,
234, 235, 253, 311, 359, 447, 448,
449, 450, 451
Venier Marcantonio, 144
Venturini Zuanne, 134
Verichio Costantino, 278
Zaccaria, 278
Verochai Antonio, 413
Verona, 201, 208, 209, 210, 248
Vertrin Domenico (ἱατρ.), 379, 407
Viano Nico, 228
vicario, 25
Vicentini (ἱατρ.), 273, 274
Antonio, 511
Vicenza, 43, 205, 210, 240, 374
Vicenzo Sebastian (ἱατρ.), 379, 407
τοῦ Stati (Στάθην), 127
Vigna Antonia (μαία), 170, 409
Cattarina Ia (μαία), 169, 409
Murata (vnoί), 20
Villa Sernaglia, 335

- Vindotti (Vidotti, Vendotti) Giorgio (ιατρ.), 158
 Andrea, 158
 Daniel, 158
 Giovanni, 158
 Girolamo, 158
 Regina, 158
 Spiridion, 158
- Vinuata Giuseppe Antonio (ιατρ.), 379, 407
- Viola Giuseppe, 317
- Violanti Teocari Dottor, 189
- Viotti Giovanni Francesco (ιατρ.), 374, 407
- Visolin Francesco (ιατρ.), 381, 407
- Visona Paolo (ιατρ.), 155, 389, 407
- Vittorio Emanuele, 207
- Vituri Aristotile, 279
 Spiridione, 279
- Vivaldi Antonio, 204, 235
- Vizzamano Ambrosio, 188, 333, 362
- Vlandi, 227
- Vrachiotti Giorgio (ιατρ.), 375, 407
- Vrioni Paolo (ιατρ.), 388, 407
- Vucassinovich Giacorno, 227
- Vucovich Lucca, 227
- Vulatovich Teodoro, 228
- Vulgari Diamante, 277
 Todaro, 277
- Z**
- Zaffirulla da Santa Maura, 229
 zaffrano, 474
- Zagurá Zuanne, 170
- Zambelli Mattio, 337
- Zandiri Giorgio (ιατρ.), 197
 Mano, 197
- Zaneteli Zaccaregna, 343
- Zanetti (ιατρ.), 156, 407
- Zanini P. (ιατρ.), 379, 407
- Zattere agli Incurabili, 251
- Zavella Margeritta (μαία), 169, 409
- Zecc(h)a, 45, 85, 89, 99, 137, 193, 209, 213, 214, 215, 217, 222, 230, 236, 261, 266, 270, 283, 284, 285, 291, 314, 316, 319, 320, 324, 327, 328, 329, 330, 332, 334, 336, 433, 437
- zedoaria, 474
- Zen Antonio, 183
 Costantin (ιατρ.), 152, 407
 Piero ñ Zeno Pietro (ιατρ.), 36, 115, 152, 162, 397, 407
 Renier, 69
- Zezzo Giorgio, 250
- Zigura Gerasimo, 333, 466
- Zimolano Giovanni Battista (ιατρ.), 155, 407
- Zocchi Sebastian, 215
- Zoggia ñ Zoia Giacomo (ιατρ.) Βλ. καί Τζόγιας, 115, 116, 397, 399, 407
- Zola Carlo (ιατρ.), 384, 407
- Zonta, 25, 59
- Zuanne Cristo, 229
 di Candia, 171
- Zuccarini Giustina (μαία), 390, 409
- Zucchi Francesco (ιατρ.), 382, 407
- Zuggion Gaetano (ιατρ.), 380, 407
- Zustinian, 316
 Giacomo, 176
 Lunardo, 246

Ἑλληνόγλωσσο

A

Ἀαρών, 111

Ἀβράμν Ἐργίνα, 34

Ἀβράμνς Φραγκίσκος, 34

ἀγγεῖο τριχοειδές, 30

Ἅγιος Ἄντωνίνος, 42, 50, 51, 90, 93,

116, 120, 180, 280, 291, 292, 348

Βαρνάβας, 203

Γεώργιος Μέγιστος, 292

Γεώργιος τῶν Γραικῶν, 60, 120

Γεώργιος τῶν Ἑλλήνων (ἐκκλησία),

3, 49, 59, 74, 87, 94, 95, 96, 124, 146,
149, 188, 218, 278, 279, 321, 326,
345, 347, 350

Ζαχαρίας, 147

Ἰωάννης Δαμασκνός, 111

Ἰωάννης Εὐαγγελιστής, 111

Μάρκος, 31, 48, 68, 175, 190, 212,

213, 258, 271, 282, 297, 303, 336,
345, 436, 437, 442

Μαρτίνος, 147

Νικόλαος, παρεκκλήσι, 414

Σάββας, 90

Σπυρίδων, 73, 80, 90

Χριστόφορος Νεκροταφεῖο, 413

ἀδελφοί Battaggia, 288

Foscarini, 150

Ἀδελφότης Ἁγιοτάτης Τριάδος, 284

Ἁγίου Μάρκου, 271, 282, 303, 345,
437

Ἁγίου Νικολάου Βενετίας, 20, 25,

45, 145, 217, 218, 291, 312, 313, 321,
427

Ἀδελφότης Ἀλβανική, 25

τῶν φτωχῶν αἰδουμένων τοῦ Ἁγίου

Ἄντωνίνου, 180, 280, 284, 291, 292

τῶν φυλακισμένων, 81

Ἀδελφάτο τοῦ Ἐλέους, 329

ἀδένας σιαλογόνος, 418

ἀδένος διαπύση, 381

ἀδενίτις, Βουβωνική, 239

ἀδιαθεσία, 134

Ἄθανασίου Ἑλενα, 342

αἷμα, 30, 113, 255

αἵματος κυκλοφορία, 383

μετάγγιση, 95

αἱμορραγία τριχοειδική, 276

αἱμορροΐδες, 515

αἱμοσφαίρια ἐρυθρά, 30

Αἰπολικόν καί ποιμενικόν, 174

Ἀκαδημία Καλῶν Τεχνῶν, 253

τῶν Speranti, 136

Χειρουργῶν, 337

ἀκαμψία, 301

ἀκοή, 249

Ἄκρης Βερνάρδος, 96, 101, 102

ἀκτινολογία, 307

ἀλάβαστρο, 295

Ἀλβανία, 201

Ἄλβεργάτος Καπακέλλος Μαρκίων

Φραγκίσκος, 35

ἄλγος νεφρικό, 148

παροξυσμικό, 148

Ἄλεξανδρῆς Πέτρος, 468

αλτροϊσμός, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 89,
 181, 224
 αλωπεκία ούλώδης, 276
 αμβλύτης διανοητική, 301
 πνευματική, 436
 Άμποτ Μαρία Έλισάβετ, 426
 άμφορέας βαθμονομημένος, 255
 ύάλινος, 255, 514
 φαρμακευτικός, 295, 514
 άναδαμαλισμός, 277
 άναθυμιάσεις σππτικές, 289
 Άναμορφωτήριο, 317
 άναπηρία, 76
 άνάπηρος, 39, 76, 78, 167, 205, 254,
 282, 287, 318, 434, 435
 άνάπτυξη ψυχοκοινωνική, 75
 άνάρρωση, 65, 73, 184, 322, 432, 438
 Άναστασίου Νικόλαος, 420, 424
 Άνατομία, 43, 122, 131, 255, 304, 337,
 383, 391, 395
 άνατομίας αίθουσα, 304, 391
 Άμφιθέατρο, 337, 383, 412
 άσκήσεις, 255, 391, 412
 έξετάσεις, 391
 μαθήματα, 391
 Σχολή, 391
 Άνατομική Μικροσκοπική, 30
 άνατόμος, 157, 383, 391
 Άνδρόμαχος, 512
 άνεμοπύρωμα ή ρουσοπίλια ή
 ρουσίπελη, 151
 άνεύρισμα, 134
 άνιάτος, 245, 251, 256, 288, 435, 442
 άνοια, 133, 300
 άνοϊκός, 298
 Άντιδοτάριον, 34
 Άντιπαξοί, 201
 Άντιπροσωπεία επί τών Νοσοκομείων
 και Εύαγών Ίδρυμάτων, 320, 322
 άπάθεια, 301
 άποδημητήριο έγγραφο, 422
 άποθεραπεία, 28, 92
 άπολύμανση, 113, 411
 άποπληξία, 123, 134, 192, 341, 389
 παραλυτική, 134
 ύποτροπιάζουσα, 389
 άποροι, 27, 29, 39, 78, 90, 91, 110, 141,
 191, 193, 203, 225, 230, 257, 312,
 313, 431, 433, 434, 442
 άπόστημα, 122
 άρθραλγία, 134
 άρθρίτις ούρική, 124
 Άριστοκρατική Αρχή, 442
 Βενετική Κυβέρνηση, 320
 Άριστοτέλης, 71, 77
 Άρκολέος Άντώνιος (ίατρ.), 140
 Ίάκωβος (ίατρ.), 140, 397
 Μαρίνος, 140
 Νικόλαος βλ. καί Arcoleo, 139
 Φραγκίσκος (ίατρ.), 140
 άρμάδα, 41
 άρρωστος, 125, 127, 269, 442
 άρτηρία, 383
 άρύβαλλος, 255, 295
 Άρχείο Διπλωματικό Ίστορικό
 Ύπουργείου Έξωτερικών, 15, 22, 52

- Ἀρχεῖο Ἐκκλησίας S. Francesco della
 Vigna, 22, 50
 S. Giovanni in Bragora, 22, 41, 50
 S. Servolo, 436
 S. Severo, 22, 41, 50, 118, 121 (βλ.
 Archivio Storico del Patriarcato,
 565)
 S. Zaccaria, 22, 50
 Sa. Giustina 22, 41, 50, 121, 146
 Sa. Ternitá, 22, 41, 50
- Ἀρχεῖο Ἑλλήν. Ἰνστιτούτου Βενετίας,
 52, 65, 81, 85, 260
- Ἀρχεῖο Κρατικό Βενετίας, 51, 52, 81,
 186, 346, 349
- Ἀρχή ἐπί τῶν Μοναστηρίων, 215
- Ἀρχή ὑγειονομική λιμενική Βενετίας,
 422
- Ἀρχίατρος Βασιλικός, 339, 366
 Μεγάλου Πέτρου, 276
 Ὑπουργείου, 416
- Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας, 61, 92,
 121, 129, 130, 167, 184, 360, 375,
 386
- “Ἀρχικό Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη τῆς
 Οἰκίας ἀρ.16”, 28, 35, 36, 41, 95, 96,
 97, 102, 107, 110, 116, 117, 118, 138,
 142, 154, 168, 397
- “Ἀρχικοῦ Νοσοκομείου Φλαγγίνη τῆς
 Οἰκίας ἀρ.16”, ἐξοπλισμός, 107,
 108, 109, 351
- Ἀρχιπρονοπές, 273
- ἀρωματοποιεῖο, 172, 180
- ἀσθένεια, 32, 51, 63, 65, 71, 73, 77, 78,
 79, 83, 91, 122, 126, 128, 140, 147,
 148, 163, 165, 171, 180, 182, 221
- ἀσθένεια, 224, 229, 238, 239, 247, 256,
 259, 273, 289, 318, 347, 349, 350,
 362, 369, 370, 410, 438, 512
- ἀνίατη, 256
- συκκωτιοῦ, 512
- χολερική, 410
- ἀσθενής, 3, 20, 27, 28, 30, 32, 33, 36, 37,
 38, 39, 41, 42, 46, 49, 50, 53, 55, 66,
 78, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 102,
 104, 105, 106, 109, 110, 113, 114,
 116, 118, 119, 122, 123, 124, 128,
 129, 130, 131, 132, 133, 135, 138,
 139, 140, 141, 144, 148, 149, 151,
 152, 153, 154, 157, 159, 160, 161,
 162, 163, 164, 165, 167, 168, 171,
 176, 177, 179, 181, 182, 183, 184,
 185, 188, 190, 195, 196, 197, 198,
 205, 216, 219, 221, 241, 242, 243,
 244, 245, 246, 247, 248, 251, 252,
 253, 254, 256, 257, 258, 259, 266,
 267, 268, 269, 270, 272, 277, 278,
 281, 282, 283, 287, 288, 292, 293,
 296, 297, 298, 299, 302, 303, 304,
 306, 307, 314, 318, 319, 321, 322,
 324, 325, 326, 331, 332, 333, 340,
 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351,
 352, 353, 354, 355, 356, 357, 360,
 362, 363, 368, 369, 370, 372, 373,
 374, 376, 377, 385, 386, 387, 388,
 392, 393, 394, 397, 398, 399, 407,
 427, 432, 434, 435, 436, 438, 439,
 440, 441, 442, 443, 465, 467, 468,
 477, 487, 488, 496, 500, 506
- ἐμπύρετος (πυρέσσω), 118, 130,
 132, 134, 146, 148, 162, 164, 168,
 188, 197, 254, 256, 341, 342, 354,
 373, 435
- κατακεκλιμένος, 129, 352

ἀσθενής κλινήρης, 84, 106, 164, 272,
381
παθολογικός, 53, 488
χειρουργικός, 42, 53, 164, 488
ἀσκληπιάδης, 149
Ἀσκληπιός, 104
ἄσυλο, 29, 53, 55, 86, 288, 305, 341,
342, 349, 351, 352, 353, 366, 367,
369, 394, 397, 420, 442, 443
Ἄσυλο Βοήθειας, 442
Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας, 40,
53, 368
Μόρο, 442
Ἀσύλου διοικητής, 13, 55, 420, 424, 428
ἀτμόλουτρο, 242
Αὐλικός Βασιλικός Ἀντιπρόσωπος, 427
Αὐνανισμοῦ ἐπιτομή, 35
Αὐστριακὴ Κυβέρνηση, 47, 193, 218,
219, 423
Αὐστριακοί, 28, 30, 45, 46, 52, 201, 202,
208, 210, 217, 218, 241, 246, 251,
252, 287, 297, 299, 315, 316, 318,
319, 320, 321, 323, 325, 328, 330,
336, 337, 339, 344, 357, 368, 419,
423, 433
Αὐτοκρατορικὴ Βασιλικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς
Ἐπαρχίας τῆς Βενετίας, 330
Αὐτοκρατορικός Βασιλικός Σύμβουλος,
427
αὐτοστερεότυπο, 83
ἀφαίμαξη, 113, 255, 287, 327, 352, 366
ἀφροδισιολόγος, 374
ἀφυδάτωση, 301
ἀχόριο, 257
ἀχωρικός, 256, 257, 258

B

Βαλβίδες φλεβῶν, 383
Βαλλεριανός Ἀθανάσιος Ἀρχιεπισκ.
Φιλαδελφείας, 62
Βαλιάνου Ἰσαβέλλα, 390
Βάρδα Καικιλία, 145
Λάουρα, 145
Βάρδας Ἐμμανουήλ (Σωτήριος), 144,
145
Νικόλαος, 145
Στέφανος, 145
Βασίλειο Ἰταλικό, 29, 298, 325, 328
Βασιλείου Γεώργιος, 321, 419, 424
Βασιλεύς τῆς Ἑλλάδος, 421
Βασιλικὴ Αὐτοκρατορικὴ Γενικὴ
Κυβέρνηση, 321
Βασιλικὴ Ἀνώτατη Δικαστικὴ Ἀρχὴ ἐπὶ
τῆς Ὑγείας, 335, 336, 337, 340
Βασιλικὴ Διοίκηση, 323, 324, 327
Βασιλικὸ Ἀνώτατο Δικαστήριον Ὑγείας,
46, 339, 364
Βασιλικὸς Ἀρχίατρος, 339, 366
Οἶκος, 410, 421, 422, 423
Βατικανό, 26
Βελοῦδος Δημήτριος, 111, 165, 189,
190, 192, 333
Ἰωάννης, 279
Βενδότης Λαυρέντιος (ἱατρ.), 158, 399
Βενετία, 3, 15, 19, 21, 22, 25, 26, 29, 30,
31, 32, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44,
45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 59, 60,
61, 62, 63, 65, 67, 70, 71, 72, 73, 74,
76, 77, 78, 84, 86, 87, 91, 94, 100,
107, 118, 120, 123, 134, 135, 136

- Βενετία, 137, 138, 139, 140, 143, 144,
146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
154, 156, 157, 158, 159, 160, 161,
164, 172, 173, 174, 179, 181, 183,
186, 188, 190, 191, 192, 201, 202,
203, 204, 205, 206, 208, 209, 210,
212, 213, 214, 217, 219, 220, 221,
222, 223, 229, 233, 236, 237, 238,
240, 241, 247, 248, 249, 250,
253, 254, 258, 259, 260, 264, 266,
268, 273, 275, 280, 281, 283, 285,
287, 288, 289, 291, 293, 296, 302,
305, 306, 307, 313, 314, 315, 318,
321, 327, 330, 331, 334, 335, 336,
337, 338, 339, 343, 344, 345, 346,
348, 349, 351, 355, 357, 361, 365,
367, 368, 369, 370, 371, 375, 377,
384, 385, 387, 391, 393, 396, 397,
398, 399, 407, 408, 409, 410, 411,
412, 414, 415, 416, 417, 419, 420,
421, 422, 423, 424, 425, 431, 434,
436, 437, 439, 440, 441, 442, 443
- Βενετική Δημοκρατία, 28, 137, 206, 212,
218, 351
ένδοχώρα, 31, 201, 209, 334
Έξεταστική Έπιτροπή Ίατρο-
φιλοσόφων, 116
Έπικράτεια, 36, 51, 433
Τράπεζα, 137, 217
- Βένετο, 19, 22, 77, 89, 172, 295, 298,
299, 300, 302
- Βενετοί, 4, 19, 20, 26, 31, 32, 39, 40, 42,
51, 108, 136, 137, 142, 204, 208, 209,
221, 233, 238, 265, 273, 274, 291,
295, 299, 304, 317, 339, 347, 350,
371, 387, 391, 393, 398, 415, 438
- Βενετοκρατία, 35, 71, 130, 146
- Βεντότης Γεώργιος (ιατρ.), 35, 158
- Βερύκιος Ζαχαρίας, 344
- Βησσαρίων Καρδινάλιος, 213
- Βιβλιοθήκη Γεννάδειος, 52
Έλλην. Ίνστιτούτου Βενετίας, 52
Marciana, 52
Stampalia, 52
- Βιβλίο ασθενών, 162
είσόδου, 166, 168, 332
έξόδου, 166
- Βιβλίων καλούμενον γεωπονικόν, 35
- Βίδας Νικόλαος, 420, 421, 422, 423,
424, 426, 427
- Βιέννη, 301, 378, 387, 422, 423
- Βίκτωρ Έμμανουήλ, 29
- Βιντότη Θεοδώρα, 192
- Βιολάντης Θεοχάρης, 132, 187, 188,
189
- Βιταμίνη-Β, 300
- Βιτζαμάνος Άμβρόσιος, 360, 362
- Βλαντής Σπυρίδων, 35
- Βλαστός Νικόλ., 71
- Βλάχος Γεράσιμος, 27, 121, 129, 130
- Βλεν(ν)ογόνος, 239, 276
- Βοεβόδας, 100
- Βόνιτσα, 201
- Βόραξ, 173
- Βορδώνης Ίωάννης (ιατρ.), 312
Λεονάρδος (ιατρ.), 312
- Βόρτολης Άντώνιος βλ. Bortoli A., 121,
122
- Βότανο, 173, 174, 295, 296
- Βουβούλης Νικ. (ιατρ.) βλ. Bubullì, 119,
399, 400
- Βουβών, 250

- Βραχύμης Γεώργιος, 102
- Βρέφος, 65, 169, 237, 278, 391, 409
γαλακτισμοῦ, 237
- Βρεφοκομεῖο, 234
- Βρεφοκτονία, 294
- Γ**
- γάγγραινα, 244
κυστική, 344
- γαλέρα, 79, 81, 125, 126, 127, 128, 147,
159, 160, 201, 202, 255, 296, 399,
400, 403, 407, 435
- Γαλνός, 71, 173, 395
- Γαλννοτάπη, 32, 81, 97, 201, 207, 208,
217, 240, 241, 242, 268, 277, 291,
294, 311, 313, 336, 337, 358, 433
- γαλιόνι, 202
- γαλιότα, 202
- Γαλλική Νόσος, 241, 248
Ἐπανάσταση, 44, 433
- Γάλλοι, 28, 30, 40, 45, 46, 52, 141, 202,
209, 210, 212, 213, 289, 311, 314,
315, 316, 318, 319, 320, 328, 337,
398, 419, 433, 436, 440
- γεισήπους, 105
- Γενετυλλίς, 390
- Γενικές Ἀρχές τοῦ Κανονισμοῦ
Οἰκονομικῆς Πειθαρχίας τοῦ
Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου τῆς
Βενετίας, 427
- Γενικό Νεκροταφεῖο, 413
- γεννητικά ὄργανα, 255
- Γερουσία Βενετική, 63, 102, 202, 207,
222, 271, 396
Ἑλληνική 12μελής, 25
- Γηροκομεῖο, 270
- Γιαλλινάς Ἄγγελος, 420
- γιατροσόφι, 37
- Γλυκὺς ἐκδ. οἶκος, 34, 35
Μιχαήλ, 247
Νικόλαος, 34, 146, 247
- Γονέμη Αἰκατερίνη, 66, 497
Ἑλένη, 497
Μαρία, 66, 497
- Γονέμης Βερνάρδος, 66, 497
Δημήτριος, 66
Ἰωάννης, 66, 101
Νικόλαος, 102, 497
- γονιμότητα γυναικεία, 169
- Γραδενίγος Ἀλοΐσιος, 27
- Γραμματέας ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου
καὶ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σχέσεων
τῆς Ἐπικρατείας, 410, 421, 422, 423
- Γραμματέας ἐπὶ τῆς Ὑγείας, 314
- Γυναικολογία, 389, 396
- γυναικολόγος, 396
- γυρολόγος, 37
- Δ**
- Δαλματία, 201, 210, 299, 312
- δαμάλα, 277
- δαμαλίδα, 275
- δαμαλισμός, 277, 279
- Δελλαδέτσιμας Ἄγγελος (Καθηγητὴς
Φαρμακολογίας), 396
- δελτάριο εἰσαγωγῆς (χαρτί εἰσόδου),
166
- Δενδρινός Δημήτριος (πρόξενος), 489
- Δένδρο Ἐλευθερίας, 212

δεξαμενή, 415, 416, 417
 δέρμα, 151, 239, 258, 277, 300, 301
 δερματίτις, 300
 στρεπτοκοκκική, 151
 δερματοπάθεια, 272
 Δεσύλας Βενέδικτος, 387
 δήγμα (δάγκωμα) δηλητηριώδους
 ζώου, 173
 κυνός, 418
 δηλητηρίαση, 173
 δηλητηριώδης, 173
 Δήμα Μαρία-Βικτωρία, 192
 Δημητρόπουλος (ιατρ.), 36, 399
 Δημόπουλος Ά., 423
 Δημοσθένης, 62
 Δημόσιοι Κήποι Βενετίας, 45
 Δημοτικό Συμβούλιο, 212, 306
 Δήμου Σουζάνα, 167
 διάγνωση, 122, 129, 132, 146, 148, 151,
 157, 184, 303, 319, 346, 350, 410,
 417
 Διαθήκη Γεωργίου Έδουάρδου
 Πίκεριγκ, 29, 426
 Διαθήκη Θωμά Φλαγγίνη, 28, 38, 53,
 59, 60, 62, 63, 65, 66, 72, 73, 79, 80,
 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 95,
 100, 126, 141, 164, 178, 182, 220,
 224, 236, 240, 261, 263, 265, 266,
 283, 312, 357, 360, 362, 375, 435,
 455
 δισκογραφία, 28, 36, 39, 102, 188, 219,
 220, 246, 324, 354, 363, 363, 364,
 432
 δίαιτα του 1/4 τής κανονικής, 364
 ήμισια κανονική, 364
 κανονική ἢ ὀλόκληρη, 364
 ύδρική, 364
 Διακήρυξη Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων,
 207, 223
 Διαμαρτυρόμενοι (Protestanti), 116
 διανοητική ἀμβλύτης, 301
 διαπίστωση θανάτου, 141, 170, 344, 347,
 367, 370
 διάρροια, 300, 301
 συντηκόμενη, 373, 381
 Διάταγμα Οἰκονομικόν Ἐπιτροπικόν καί
 Διδασκαλικόν, 328, 330
 διάφραγμα, 418
 διαφράγματος ἀντανεκλαστική
 σύσπαση, 418
 Διδασκαλία θεωρηκοπρακτική περί τῶν
 πυρετῶν, 122
 διήθηση κυτταρική περιαγγειακή, 151
 φλεγμονώδης, 259
 Δικαστήριο Ὑγείας Ἀνώτατο Βασιλικό,
 46, 335, 336, 337
 Δικηγόρος τοῦ Δημοσίου, 62, 72, 83
 Διοίκηση, Διοικητικό Σῶμα (Banca), 25,
 32, 64, 87, 98, 111, 132, 188, 194,
 260, 262, 263, 264, 265, 272, 281,
 290, 297, 304, 319, 323, 324, 327,
 333, 334, 336, 365, 368, 423, 426, 428
 Μέλη, 262, 263, 264
 Διοικητής Περιφέρειας Ἀδριατικοῦ 329
 ἐπί τῶν Νοσοκομείων, 261, 262
 Διοσκουρίδης, 173

- Διπλωματικό Ἱστορικό Ἀρχεῖο Ὑπουργ.
 Ἐξωτερ., 15, 22, 52
- Δόγης, 69, 72, 73, 91, 100, 202, 204,
 205, 206, 207, 211, 233, 260, 296,
 297, 358, 435, 442
- δόγμα ἀγγλικανικό, 426
 ἑλληνικό, 164, 427
 ὀρθόδοξο, 225, 350, 438
- Δονάς Ἰωάννης, 35
- Δοξάρης Παχώμιος, 191
- Δούκας τῆς Μοσκοβίας (Μέγας), 100
- δράση ἀντιπυρετική, 339
- δρομίσκος, 103, 223, 271, 412, 441
 τῶν Ἑλλήνων, 415
- δυσεντερία, 158
- δυσσομία, 46, 244
- δύσπνοια, 192
- δυσφορία ἀναπνευστική, 418
 ἀσθενῶν, 196
 γενικευμένη, 418
 νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ, 196
- Δωρεά Γεωργίου Ἐδουάρδου Πίκεριγκ,
 53, 331, 351
 Μαρίας Μπότση (Σάρου), 264, 324
 Φλαγγίνη, 21, 27, 33, 36, 42, 45, 53,
 54, 66, 80, 83, 86, 86, 89, 91, 92, 94,
 100, 102, 127, 137, 141, 176, 179,
 189, 230, 236, 240, 284, 316, 329,
 330, 331, 351
- Ε**
- Ἑβραῖοι, 44
 ἱατροί, 44
 παθολόγοι, 337
- ἐγκατάλειψη βρεφική, 294
 παιδική, 39, 234, 236, 250, 434
- ἐγκέφαλος, 129, 133, 146, 158, 170,
 171, 192, 239, 249, 418
- ἐγκυμοσύνη, 396
- ἔγκυος, 43, 84, 169, 250, 256, 276, 306
- Ἐγχειρίδιον μεταφυσικο-διαλεκτικόν, 35
 “Ἐγώ”, 81, 82
- Ἐδρα Ἀνατομίας, 395
 Ἑβραϊκῆς, Ἑλληνικῆς γλώσσας, 395
 Ἑλληνολατινικῆς Διάπλασης, 395
 Θεμελιωδῶν Νόμων τῆς Ἱατρικῆς,
 395
 Μαιευτικῆς, 396
 Χειρουργικῆς, 395, 396
- Εἰλείθουια, 390
- ἐκδόριο, 257, 277
- Ἐκκλησία τῆς Ὑγείας, 4, 31
 τοῦ S. Severo, 477
 τῶν Ἀνυποδῆτων, 69
- ἔλαια αἰθέρια, 295
- ἐλεημοσύνη, 38, 78, 181, 221, 222, 223,
 224, 225, 264, 265, 271, 272, 282,
 312, 331, 434
- ἐλευθερομιξία, 257
- ἔλκος, 239, 241, 242, 244, 248
 ἔρπον, 243
 συφιλιδικό, 206, 244
- Ἑλληνική Σχολή Βενετίας, 86
- Ἑλληνισμός Βενετίας, 3, 21, 26, 30, 32,
 48, 52, 73, 76, 91, 94, 107, 137, 159,
 412
- Ἑλληνορθόδοξη Ἐνορία τῆς
 Ἀδελφότητος, 49

ἔμβλημα, 174, 175, 212, 213, 428, 513
 Νοσοκομείου Flangini-Pickering, 428
 φαρμακείων, 174, 175
 ἐμβολιασμός, 273, 274, 275, 276, 277,
 279, 280, 292
 κατά τῆς εὐλογιᾶς, 273, 275, 277,
 318, 436
 ἐμβολιασμῶν ἡμερολόγιο, 274
 ἐμβόλιο, 274, 277
 ἔμβρυο, 249
 ἐμπειρικός, 36, 179
 ἔμπλαστρο, 258
 ἐμπύρετοι (πυρετικοί ἢ πυρέσσοντες)
 ἀσθενεῖς, 42, 118, 122, 125, 130,
 132, 134, 146, 148, 158, 162, 164,
 168, 188, 246, 254, 256, 266, 342,
 318, 341, 354, 373, 435
 ἐνάνθημα, 276
 ἐνδημία, 300
 ἐντερίτις, 341, 478
 ἔντερο, 239
 ἐντεταλμένος ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν,
 217
 ἐξάλειπτρο, 295
 ἐξάνθημα, 221, 243, 247, 248, 254, 276,
 300, 435
 ἐξέλκωση συφιλιδική, 250
 ἐξίδρωμα, ὀροϊνῶδες περιτοναϊκό, 125
 ἐξιτήριο, 28, 38, 39, 93, 134, 182, 183,
 196, 272, 317, 333, 349, 438
 Ἐξωτερικὸ Ἰατρεῖο, 105, 237, 257, 259,
 351, 367, 410
 Ἐπαιτικὸ Τάγμα, 293
 ἐπαιτεία, 224
 ἐπαίτης, 78, 220, 221, 222, 223, 224, 272,
 436, 441
 ἐπάλειψη ὑδραργύρου, 242
 ἐπεισόδιο ἐγκεφαλικό, 129, 133, 146,
 158, 170, 171
 καρδιακό, 170
 ἐπιδημία, 19, 31, 37, 45, 46, 47, 83, 106,
 151, 163, 220, 222, 223, 254, 275,
 276, 336, 396, 410, 411
 Ἐπίδομα μετανοσπλευτικό, 28, 36, 38,
 39, 54, 133, 180, 182, 183, 184, 185,
 196, 224, 317, 325, 355, 432, 438
 ἐπιζωοτία, 335
 Ἐπίκουρος, 204
 ἐπιληψία, 123, 124
 ἐπιμόλυνση, 128, 195, 238, 257
 ἐνδομήτριος, 249
 ἐπίγειων ὑδάτων, 416
 ποσίμων ὑδάτων, 19, 45, 416, 417
 ὑπογείων ὑδάτων, 416
 Ἐπιστολή ἀπολογητική, 35
 Ἐπιτροπεία (Ἴδρυμα) Σάρου, 315, 321,
 322, 326, 334, 337, 364, 439
 Emo Venier, 280
 Loredan, 287, 294
 Μαρίας Μπότση Σάρου, 284, 285
 ἐξαρτωμένη ἀπὸ τό ταμεῖο
 ἐξαγορᾶς σκλάβων, 284
 Περούλη, 280, 284, 285, 287, 439
 Φλαγγινείου Νοσοκομείου καὶ
 Σεμιναρίου, 326
 Ἐπιτροπεία Φλαγγίνη, 39, 193, 260, 261,
 263, 265, 266, 270, 284, 285, 290,
 312, 313, 314, 315, 319, 334, 432,
 433, 435, 436, 439, 470

- Ἐπιτροπή Ἄλατος, 261
 Βασιλική ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί
 Εὐαγῶν Ἱδρυμάτων, 244, 245, 332,
 360, 361
- Ἐπιτροπή Διαβίωσης καί Ἱδρυμάτων
 Λαϊκῆς Ἀρωγῆς, 45, 215, 286
- Ἐπιτροπή ἐπί τῶν Ἱδρυμάτων Λαϊκῆς
 (Δημοσίας) Ἀρωγῆς, 214, 215, 216,
 283, 317
- Ἐπιτροπή Κατασχέσεων καί
 Ἀποζημιώσεων μετά τῶν
 Προσθέτων, 315
- Ἐπιτροπή Ἐκτελεστική, 25
- Ἐπιτροπή Οἰκονομικῆς Ἀξιολόγησης
 τῶν Εὐαγῶν Ἱδρυμάτων καί
 Ἀδελφοτήτων, 294
- Ἐπιτροπή Ὑποστήριξης, 214
- Ἐπίτροπος, 25, 69, 243
 ἐπίχρισμα πυῶδες, 244
- Ἐριτσος Ἀνδρέας, 142
 Γεώργ.τ.Ἰωάνν. (ἰατρ.), 142, 408
 Ἰωάννης (ἰατρ.), 142, 399
- Ἐρμῆς ὁ Κερδῶος, 35
 ἐρυσίπελας, 151
- Ἐρωτόκριτος, 121
 ἐσχάρα, 244
 ἐταίρα, 203, 205
- Ἐταιρεία Ὑδάτων, 417
 Εὐαγγελιστής Μάρκος, 212
 Εὐαγές Ἱδρυμα τῶν Ἐκτεθειμένων, 347
 τῶν Μετανοημένων, 284
 Εὐαγῆ Ἱδρύματα Βενετίας, 280, 281,
 285, 291, 439
- Εὐαγῆς Οἶκος τῶν Citele (Zitelle), 284
 τῶν Κατηκουμένων, 284
 τῆς Sa.Maria del Soccorso, 284
 τοῦ S. Lorenzo, 273
- εὐλογία, 141, 273, 274, 275, 276, 277,
 278, 279, 318, 365, 436
 αἱμορραγική, 276
 ἐλάσσων, 276
 ἐλαφρά, 276
 συρρέουσα, 276
- εὐλογιαῖς βλατίδα ἐπαρματώδης, 276
 ἐμβόλιο, 273, 274, 275, 277, 318, 436
 ἐνάνθημα, 276
 ἐξάνθημα, 276
 ἐφελκίδα, 276
 ἰός, 278, 279
 μετάδοση, 276
 συμπτωματολογία, 276
 φλύκταινα διασημένη, 276
- εὐλογιασμός, 275, 276, 436
 ἐφελκίδα, 259, 276
 ἐφημέριος, 42, 59, 61, 93, 124, 149, 166,
 168, 183, 184, 185, 188, 193, 223,
 268, 333, 346, 360, 362, 364, 369,
 375, 387, 393, 431
 ἐχίνος, 105
- Z**
- Ζαγόρης Πέτρος, 244, 487
 Ζάκυνθος, 73, 124, 148, 150, 201, 303,
 340, 341
 Ζανδέρη Ἀγγέλα-Βικτωρία, 121, 130
 Καικιλία, 121
 Κορνηλία, 121
 Λουκρητία-Αἰκατερίνη, 121
 Σοφία, 130

Ζανδίρης Άνδρέας, 121, 130

Άντώνιος, 121, 130

Γεώργιος (ίατρ.), 120, 121, 122, 123,
124, 125, 127, 128, 129, 130, 131,
138, 145, 399, 432

Έμμαν. (Μάνος), 120

Ίάκωβος, 120, 121

Ίωάννης, 121

Μάρκος, 120

Μάρκος- Βίκτωρ, 121

Σαλβατώρ, 121

Σπυρίδων, 121

Ζανό, 209

Ζαρίδη Κατερίνα, 21

Ζέν Κων/νος, 153

ζυγγίβερις, 173

ζεδοαρία, 173

Ζυγούρας Γεράσιμος, 184, 360, 362

Ζωγράφος Πέτρος (ίατρ.), 396, 408

Ίωάννης (ίατρ.), 396, 408

ζωοφθορία, 238

Η

Ήγούμενος Ήπιφάνιος, 99, 101

ήλικία γεροντική (τρίτη), 123

νεανική, 158

παιδική, 61, 75, 158, 182, 249, 257

ήμιπληγία, 192, 342

ήμιπληγικός, 170

Ήνωμένα Φιλανθρωπικά Ίδρύματα,
305

ήπαρ, 249

ήπατος απόφραξη, 168

Ήρακλείδης, 173

Θ

Θεοδοσίου Δημήτριος, 34

Πάνος, 34, 35, 166

Θεοτόκης Στέφανος Κόμης, 425

Θεόφραστος, 70, 71, 77, 172, 173

θεραπεία, 43, 46, 49, 105, 164, 167, 191,

206, 238, 239, 244, 246, 248, 250,

251, 255, 257, 258, 273, 275, 289,

297, 298, 302, 312, 321, 335, 368,

392, 417, 435

βισμούθιου, 251

πειραματική, 258, 273, 435

ύδραργυρική, ύδραργύρου, 242, 251,

273, 435

Θεραπευτήριο Έλληνικό, ή Φλαγγίνειο,

28, 29, 32, 40, 41, 47, 48, 52, 53, 100,

102, 104, 107, 109, 110, 119, 123,

127, 128, 129, 131, 132, 133, 134,

138, 139, 161, 162, 163, 164, 165,

168, 171, 175, 177, 178, 182, 183,

184, 187, 190, 193, 194, 195, 197,

216, 217, 247, 257, 278, 305, 322,

323, 324, 325, 326, 327, 328, 329,

330, 331, 337, 338, 341, 347, 350,

352, 354, 355, 356, 357, 362, 369,

375, 388, 391, 393, 397, 410, 418,

419, 420, 424, 437

ψυχικῶν νόσων, 295, 436, 437

ψυχικῶν νόσων ἀνδρῶν, 295, 436

ψυχικῶν νόσων γυναικῶν, 295, 436

Θεραπευτική, 37, 77, 82, 109, 128, 169,

235, 242, 245, 296, 306

Μέθοδος, 37, 71

Θεσπίσματα Δημαρχίας τῆς Βενετίας,

318

Θήρα (Σαντορίνη), 115

θηριακή, 173, 512

έννεαφάρμακος, 173

θνησιμότης, νεογνική, βρεφική, 32,

121, 132, 141, 169, 237, 245

Θύρσις, 174

I

ἴαση, 38, 183, 184, 196, 355

Ἱατρεῖο, Στρατιωτικό, 336

ἱατρική, 34, 37, 43, 46, 50, 51, 53, 70, 71,

73, 75, 77, 83, 92, 109, 116, 118, 119,

122, 124, 125, 127, 130, 137, 143,

147, 152, 153, 154, 156, 158, 162,

163, 169, 170, 173, 179, 181, 188,

190, 191, 197, 236, 240, 255, 257,

270, 275, 282, 292, 293, 304, 314,

315, 316, 322, 331, 337, 338, 339,

350, 356, 360, 364, 370, 372, 375,

376, 377, 384, 385, 391, 392, 394,

395, 399, 418, 428, 440

θεωρητική, 395, 396

κοινωνική, 374

λαϊκή, 37

πρακτική, 37, 395, 396

Ἱατρικό Φαρμακεῖο Φτωχῶν

Πρωτευούσης, 291

Ἱατρικός Σύλλογος Βενετίας, 336

ἱατρός, 3, 27, 29, 30, 34, 35, 36, 38, 42,

43, 46, 48, 49, 51, 54, 55, 60, 67, 71,

73, 75, 76, 77, 90, 93, 102, 115, 116,

117, 118, 119, 120, 121, 123, 124,

125, 126, 127, 128, 129, 130, 131,

133, 134, 136, 137, 138, 139, 140,

141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,

148, 149, 150, 152, 153, 154, 157,

158, 159, 160, 161, 162, 163, 164

ἱατρός, 166, 168, 169, 171, 175, 176,

177, 182, 183, 184, 187, 188, 189,

190, 191, 193, 194, 196, 197, 198,

219, 240, 242, 243, 246, 247, 248,

255, 270, 274, 275, 277, 289, 298,

306, 325, 331, 332, 337, 338, 340,

343, 344, 346, 350, 351, 352, 353,

354, 355, 357, 358, 360, 361, 362,

364, 365, 366, 367, 368, 369, 370,

371, 372, 374, 375, 376, 377, 378,

383, 384, 385, 386, 387, 389, 391,

392, 393, 394, 395, 396, 397, 398,

399, 407, 408, 412, 428, 431, 432,

436, 438, 443

θεράπων, 12, 13, 49, 90, 118, 120,

123, 133, 139, 140, 150, 160, 164,

166, 183, 184, 279, 328, 344, 351,

368, 370, 372, 373, 379, 383, 388,

393, 394, 397, 399, 407, 408, 440,

477

πρακτικός, 169, 383

συμβεβλημένος, 117, 138, 139, 140,

154, 159, 160, 160, 161, 175, 278,

393, 394, 399

Ἱατροφαρμακευτική περίθαλψη, 95, 220,

224, 317, 344, 353, 431

Σχολή, 395

Ἱατροφιλόσοφος, 34, 35, 115, 116, 119,

135, 146, 147, 153, 156, 395

ἰδιότης ἀφροδισιακή, 173

θερμαντική, 173

μαλακτική, 173

πεπτική, 173

Ἱερά Ἐξέταση, 37

Ἰδρυμα Δημόσιας Ἀρωγῆς, 213, 214,

216, 246, 283, 317, 321

Νοσηλευτικό, 289

- Ἰησοῦτες, 72
- ἱπρός, 236
- Ἰθάκη, 201
- ἱλαρά, 128
- ἶνα, 383
- Ἰνστιτούτο Βυζαντινῶν καί
Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν
Βενετίας, 15, 21, 22, 49
- Ἰνστιτούτο Ἐρευνῶν καί Μελετῶν
ἐπί θεμάτων Κοινωνικῆς καί
Πολιτιστικῆς Περιθωριοποίησης, 302
- ἰός, 276, 279, 418
- εὐλογιώδης, 275
- λύσσης, 418
- Ἰπποκράτης, 70, 77, 124, 151, 395
- ἰσοζύγιο ἠλεκτρολυτικό, 301
- Ἰσμαήλ πασάς, 275
- ἰστός κυπταρικός, 383
- ὑποδόριος, 278
- Ἰστρία, 63, 104, 210
- ἰσχαιμία, 278
- ἰστιάδα, 124
- Ἰωάννινα (Γιάννενα), 21, 22, 131, 166,
264, 265, 341, 419, 424, 425, 426
- Κ**
- Καβάκος Κων/νος, 218, 319, 321, 328,
419, 420, 424
- Κάβρας Ζήσης, 35
- Καγιάννης Μάρκος, 102
- Καγκελλαρία, 422
- Καγκελλάριος Ἀλέξανδρος (ἱατρ.), 131
132, 133, 134, 146, 191, 397, 399,
401, 432
- καθαρισμός χειρουργικός, 135
- κάθαρση, 20, 128
- καθάρισιο, 257
- καθαρτικό, 242
- Καθηγητής Ἱατρικῆς, 62, 77, 83, 117, 243,
304, 305, 337, 338, 395, 396, 398
- Μαιευτικῆς, 338
- Πανεπιστημίου Ραδονα, 77, 116, 117,
174, 304, 339, 395, 398
- Χειρουργικῆς, 241, 243, 304
- Φαρμακολογίας, 396
- Καθολικισμός, 144, 147, 167
- κάκωση κρανιοεγκεφαλική, 135
- Καλαφάτης Γεώργιος (ἱατρ.), 117, 396,
408
- Καλαφατοπούλα Ἑλένα, 34
- Καλλιέργης Ζαχαρίας, 71
- Καλογεράς Ἀλέξανδρος (ἱατρ.), 137,
375, 377, 399, 401
- Καλούτσης Σπυρίδων, 420, 425
- κανάλι, 19, 103, 104, 190, 205, 236, 271
τοῦ S. Lorenzo, 103, 104
- Κανονική Μοναχί, 215
- Κανονισμός τοῦ Νοσοκομείου Civile,
307
- Καποδίστριας Ἰωάννης, 344, 345, 408
- Καπουτσίνος Μοναχός, 293
- Κάππος Παναγιώτης, 340
- Καραγιάννης Ἀνδρέας, 418
- Νικόλαος, 264
- Πάνος, 477
- καραντίνα, 128, 335
- Καρβελάς Ἐμμανουήλ, 341
- Καρμελίτης Μοναχός, 69

καρκίνος, 123
 καρναβάλι, 205
 Καρύδης Θεοδώρητος, 393
 Κασσιμάτης Νικόλαος, 156
 κάταγμα, 171, 172, 346
 κεφαλῆς μπριαίου ὀστοῦ, 346
 κροταφικοῦ ὀστοῦ, 171
 κατάθλιψη, 301
 κατάκλιση, 278
 κατάκοιτος, 98, 130, 287, 326, 366
 Κατάλογος Φαρμακευτικός, 36, 174,
 176, 338
 κατάπλασμα, 174
 κατάρρους, 122, 123, 134, 149, 341
 Καταστατικό Ἑλληνικῆς Κοινότητος
 Τεργέστης, 311
 Κατοχή Αὐστριακή Δεύτερη, 47, 241,
 251, 298, 304, 323, 330, 395, 435
 Αὐστριακή Πρώτη, 46, 158, 174, 238,
 245, 252, 270, 280, 318, 320, 328,
 337, 352, 359, 362, 365, 419, 479
 Αὐστριακή Τρίτη, 301
 Γαλλική Δεύτερη, 45, 46, 281, 298,
 303, 328, 330, 384, 398, 420
 Γαλλική Πρώτη, 45, 238, 252, 318,
 357, 359
 Κατσαίτης Ἡλίας, 425
 καφεμαντεία, 37
 καχεξία σκορβουτική, 166
 κελτική θεραπεία, 248
 Κελτική Νόσος, 239
 Κέρκυρα, 59, 60, 62, 64, 72, 73, 127, 144,
 146, 154, 156, 160, 172, 201, 355,
 356, 372, 424, 425
 κεφαλαλγία, 134
 ὑποτροπιάζουσα, 133
 κεφαλόποδα, 19
 Κεφαλλονιά, Κεφαλληνία, 125, 148,
 153, 157, 197, 201, 274, 341, 343,
 424, 425, 426
 κηρωτής (τσιρότο), 258
 Κιγάλας Δῆμητριος (ἱατρ.), 115, 399
 Ἴωσήφ Δέ- (ἱατρ.), 115
 Κιοπρουλῆς Ἀχμέτ, 40
 κλίβανος ἀποστείρωσης, 306
 Κλινική Ὀφθαλμολογική, 304, 306
 Χειρουργική, 304
 Κοιμητήριο, 412, 414
 Ὀρθόδοξο Ἑλληνικό, 414
 Κοινότης Ἑλληνική Βενετίας, 28, 30, 37,
 48, 55, 60, 61, 63, 64, 65, 79, 95, 120,
 127, 145, 153, 157, 167, 209, 219,
 230, 237, 240, 260, 261, 263, 265,
 267, 307, 311, 312, 313, 316, 317,
 325, 327, 328, 329, 330, 345, 346,
 362, 364, 368, 386, 389, 414, 419,
 420, 431, 443
 Κοινότητος Ἑλληνικῆς Πρόεδρος, 64,
 66, 72, 99, 122, 134, 147, 186, 187,
 260, 265, 285, 319, 321, 328, 419,
 420
 κόκκυγας, 278
 Κολλέγιο Ἁγ. Ἀθανασίου, 140
 Παλαιόκαπα, 149
 τῶν Παθολόγων, 46, 255, 337
 τῶν Παθολόγων τῆς Ραδονα, 416
 τῶν Φαρμακοποιῶν, 174, 180
 τῶν Χειρουργῶν, 43, 255, 256, 338,
 384, 398

Κολῶνας Ἐμμανουήλ, 135
Κολοβός Σπυρίδων, 218, 420, 424
κονδύλωμα, 206
 γεννητικῶν, 239
 γλώσσης, 239
Κοραῖς Ἀδαμάντιος, 330
Κορέσσης Γεώργιος (ιατρ.), 150
 Ἰωάννης (ιατρ.), 150
 Μιχαήλ (ιατρ.), 150
Κορνάρος (Κορνέρ) Γεώργιος (ιατρ.),
 34, 117, 137, 188, 246, 360, 432
 Ἰάκωβος, 358
 Βιτσέντζος, 122, 358
Κορνάρου Κατερίνα, 358
Κορνιαχοῦ Ἄννα, 140
Κορυδαλέας Θεόφιλος, 27
Κορώνη, 197
Κουβαρᾶς Ἰωάννης-Ἀντώνιος (ιατρ.),
 137, 377, 399, 401
 Φραγκίσκος, 375
Κουμάνου Μητροδώρα ἠγουμένη, 153
κουρέας, 109, 126, 191, 235, 255
κρανίο, 171
κρήνη, 415
Κρήτη, 4, 31, 32, 34, 40, 41, 50, 71, 116,
 117, 119, 121, 123, 134, 135, 136,
 137, 144, 149, 150, 171, 357, 358,
 425
Κρητική Λογοτεχνία, 35
Κρητικός Πόλεμος, 32, 34, 41, 50, 116,
 117, 118, 344, 431
Κριτόπουλος Μητροφάνης, 27
κρόκος, 173
κροταφικό ὄστουν, 171

Κύθηρα, 201, 343, 362
κύπειρης, 173
Κύπρος, 60, 69, 117, 139, 254, 341, 358,
 425
Κυρανίδες, 419
Κυρήνη, 174
κύστη οὐροδόχος, 362
Κώδικας, Φαρμακευτικός, 174, 339
κωδίκηλλος, 84, 213, 236, 240, 435
Κώδικες Barbaro, 68
Κωλέπτης Ἰωάννης, 423
Κωνσταντινούπολη (Πόλη), 20, 25, 26,
 49, 274, 275, 361, 414, 426
Κωνσταντινούπολης ἄλωση, 20, 25, 240
Κωνσταντοπούλου, 22
Κωττούνιος Ἰωάννης, 77

Λ

Λαβράνος Ἀντώνιος, 420, 424
 Σπυρίδων, 425
Λαζάρου Δημήτριος, 420, 424
Λαμπαρδοπούλα (Λομπάρδου) Ζαμπέτα,
 142
Λάνδος Ἀγάπιος, 35
λεβάντα, 173
Λεξικό Φυτολογικό, 173, 174
λέπρα, 223
λεπρός, 20, 256, 271, 272, 436, 441
Λεπροκομεῖο, 272, 441
 S.Lazzaro, 256, 271, 441
Λευκάδα, 201, 369
λεχώνα, 390
λήκυθος, 295

Λιασσίδης Ἀντώνιος, 425
λιθίαση, 123
λιθόστρωτο τῶν Ἑλλήνων, 415
λιμνοθάλασσα, 19, 20, 26, 201, 210,
211, 222, 271, 295, 301, 306, 318,
414
Λιμναϊκὴ Ἐταιρεία Λόνδρας, 35
Λίπινος Ἴ., 35
Λοβέρδος Διονύσιος ἱερομόναχος,
166
Λόγος εἰσαγωγικός, 35
λοιμοκαθαρτήριο, 20, 411
Λοιμοκαθαρτήριο Νέο τῆς Ἀπσοπα,
411
 Νέο Βενετίας, 411
 Νεώτατο Βενετίας, 411
 Παλαιό Βενετίας, 411
λοιμός, 19, 77, 83, 128, 220, 254, 410
Λομβαρδία, 172, 210
Λομπάρδος Νικόλαος, 142
 Μικέλε, 142
Λοράνδος Ἰωάννης (ἱατρ.), 131, 399
Λοράνδου Ἑλένη, 131
Λουδοβίκος 16^{ος}, 208
λοχεία, 169, 294, 409
λύσσα, 417, 418, 419
λύσσας ἴος, 418
 συμπτωματολογία, 418, 419

M

Μαγεία, λαϊκὴ, 37, 179
μάγισσα, 37
μάγος, 37

μαΐα, μαμμή, 51, 55, 169, 170, 279, 337,
338, 390, 391, 409
μαιευτήρας, 51, 305, 306, 390, 396, 400
Μαιευτήριο, 51
Μαιευτικὴ, 169, 249, 338, 349, 389, 396
 Σχολή, 304, 306, 338, 396
μαλαφράντζα (μαλιφράντζα), 247, 256
Μαλτέζου Χρύσα, 22, 50, 51
μανιακός, 297, 299
Μαντᾶς Ἀθανάσιος, 418
Μαργούνιος Μάξιμος, 61
Μάρινιτις Μιτροδώρα, ἀδελφὴ μοναχὴ,
192
Μαράς Ἀουρέλιο, 34
 Μάρκος, 34
μαστός, 173
μαστῶν σπάργησι, 173
Μαῦρος θάνατος, 220
Μεγάλο Κανάλι, 442
Μεγάλος Πέτρος, 275
Μεζέρης, 144
 Ἐμμανουήλ, 143, 144, 397
 Νικόλαος, 144, 397
 οἰκογένεια, 144
Μελέτιος Ἀρχιεπισκ., 163, 167, 168
Μεσέρης Βίκτωρ, 144
Μεσοπαντίτισσα Παναγία, 31
μετάγγισι αἵματος, 95
Μεταξᾶς Α., 422
μεταπολίτευσι κατοχῆς, 52
Μηδία, 174
μνηγγίτις, 151
Μητροπολίτης Φιλαδελφείας, 26, 62

- Μητροφάνης ἱερεύς, 150
 μισθός, 92, 100, 119, 120
 ἱατροῦ, 102, 119, 138, 150, 182, 189,
 325, 355, 356, 357, 432, 458
 κουρέα (barbier), 109
 νοσοκόμου, 162, 165
 παθολόγου, 355, 356, 439
 χειρουργοῦ, 136, 356, 439
 Μικρό Νοσοκομεῖο, βλ. Νοσοκομεῖο
 Ἐγκαταλελειμμένων, 109, 167, 180,
 189, 193, 254, 267, 313, 328, 435
 Μικροσκοπική Ἀνατομική, 30
 μικροσκόπιο, 30
 Μιλάνο, 208, 329
 μισθολόγιο ἱατρῶν, 102
 Μιχνέστος ἡγεμών, 65
 Μιχνέστου Δόμνα-Μαρία, 65
 Μολδοβλαχία, 100
 Μοναρχία, 207
 Ἀγγλίας, 208
 Αὐστρίας, 208
 Ἰσπανίας, 208
 Ὅλλανδίας, 208
 Πρωσσίας, 208
 Σαρδηνίας, 208
 μοναχῶν ἢ καλογραιῶν ἐξέταση, 191
 περίθαλψη, 191
 Μονή Δομινικανῶν SS.Giovani e
 Ραολο, 282, 303, 437
 Μονή Ὁρθόδοξη Εὐγενῶν Ἑλληνίδων
 Βενετίας, 131, 329, 344
 μόρια μαλακά, 278
 Μοριάς, 342
 Μοσχόπουλος Ἀντώνιος, 191
 Χρῦσανθος, 185
 Μόσκου Ζαμπέτα, 156
 Μουλαῖμος Σταῦρος (ἱατρ.), 34
 Μουσείο Βυζαντινῶν Εἰκόνων, 253
 Μπαϊκούσης Δημήτριος, 488, 489
 Μπαλούλιας Ἀθανάσιος, 425
 μπαρόκ, 205
 Μπότση-Σάρου Μαρία, 285, 316, 324
 Μπουμπούλης Νικ. (βλ. Βουβούλης καί
 Bubullj), 119, 399, 400
 μῦες ἐπικουρικοί ἀναπνευστικοί, 418
 μύκτης, 257
 μυοπάρων, 296
 μυρεψός, 172
 μύρο, 172
 μυροπωλεῖο, 172
 μυροπώλης, 172
 Μῶρος Βερνάδος, 101
 Μωουσῆς, 111
- N**
- Ναπολέων Βοναπάρτης, 44, 208, 209,
 210, 211, 220, 222, 251, 297, 313,
 314, 330, 331, 345, 353, 395, 413,
 417, 419, 433, 436
 Ναράντζης Δημήτριος, 360, 361, 362,
 367, 393
 Κων/νος, 340
 Ναυμαχία τῶν Δαρδανελλίων, 69
 ναυπηγεῖο, 154, 416
 Βενετικό, 171
 Νεγρεπόντης Φραγκίσκος, 63

- Νεκροταφείο, 39, 45, 413, 414
- Άγιου Χριστοφόρου, 413
 - Έλληνικό, 39, 414
 - κοινό, 412
 - San Michele, 414
- νεκροτομή, 412
- νεκροψία, 255
- νέκρωση δέρματος, 259
- ίσχαιμική, 278
- Νέο Φρενοκομείο Γυναικῶν, 295, 298, 301,
- νεογνό, 84, 90, 169, 236, 249, 250, 391, 396, 409
- νεογνολόγος, 169
- νεύρωση, 75
- νεφρός, 249
- νησάκι Παναγία από τή Ναζαρέτ, 20
- Παναγία τῶν Χαρίτων, 20
- νησί Άγιου Γεωργίου τοῦ Μεγίστου, 292
- Άγιου Λαζάρου τῶν Ἀρμενίων, 20 256
 - κοιμητήριο, 414
 - τῶν λεπρῶν, 20
 - S. Clemente, 20, 511
 - S. Erasmo, 20
 - S. Lazzaro, 256
 - S. Servolo, 20, 510
 - San Michele, 39, 412, 414
- νησίδα Poveglia, 20
- Santa Maria delle Grazie, 306
- νησίδιο S. Christoforo, 413
- Vigna Murata, 20
- νήσος Giudecca, 20, 284
- νιασίνη (νικοτινικό ὄξύ), 300
- Νικολαΐδης Ἀλέξιος, 425
- Νίκος Ἀλέξιος, 101
- νικοτινικό ὄξύ (νιασίνη), 300
- Νιννής Ἀντώνιος, 420, 424
- Χρῆστος, 420, 425
 - Ἰωάννης, 420, 425
- Νομικός Νικόλαος (ἴατρ.), 143
- Νόμοι Θεμελιώδεις τῆς Ἱατρικῆς, 395
- Νόμοι (ἄρθρα) γιά τό Νοσοκομεῖο
- Φλαγγίνη: ἄρ. I, 165
 - ἄρ. II, 183
 - ἄρ. III, 166
 - ἄρ. IV, 187
 - ἄρ. V, 110
 - ἄρ. VI, 360
 - ἄρ. VII, 362
 - ἄρ. VIII, 109
 - ἄρ. IX, 168
 - ἄρ. X, 175
 - ἄρ. XI, 176
 - ἄρ. XII, 176
 - ἄρ. XIII, 177
 - ἄρ. XIV, 176
 - ἄρ. XV, 176
- νοσήλεια, 432
- ἡμερήσια, 165, 189
- νοσπλεία, 27, 30, 32, 35, 36, 39, 42, 49, 54, 105, 106, 110, 133, 141, 163, 164, 165, 170, 172, 177, 182, 183, 185, 190, 191, 193, 196, 220, 241, 257, 272, 282, 287, 288, 290, 291, 304, 306, 317, 321, 324, 332, 345, 347, 349, 351, 353, 355, 361, 363, 364, 366, 369, 392, 410, 431, 434, 435, 437, 438, 439

- νοσηλείας ἡμερήσια ἔξοδα, 165, 332, 361
ἡμερήσιο κόστος, 165
κλίνες, 28, 29, 30, 35, 37, 38, 109, 125, 129, 163, 164, 165, 167, 187, 190, 193, 195, 196, 206, 218, 237, 248, 251, 256, 259, 266, 268, 269, 281, 283, 287, 292, 328, 331, 340, 344, 347, 356, 364, 366, 434, 435, 436, 438, 439, 440, 469, 500
- νόσημα, 239
- Νοσοκομεῖα Μείζονα τῆς Βενετίας, 37, 38, 40, 47, 51, 179, 214, 233, 237, 253, 266, 268, 281, 283, 285, 290, 295, 314, 320, 328, 334, 391, 434, 436, 439, 441, 442, 443
- Νοσοκομεῖο Ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου, 284
- Ἄνιάτων (Incurabili), 38, 40, 87, 88, 89, 106, 137, 188, 205, 214, 215, 216, 233, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 260, 266, 269, 283, 284, 286, 288, 289, 290, 292, 304, 325, 354, 355, 357, 384, 431, 435, 439, 440, 442
- Δημοτικό Βενετίας, 40, 45, 47, 55, 303, 306, 307, 341, 345, 346, 347, 349, 351, 369, 391, 392, 437
- Ἐγκαταλελειμμένων ἢ Μικρό Νοσοκομεῖο (Derelitti ἢ Ospedaletto), 106, 109, 167, 179, 193, 215, 233, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 283, 284, 288, 289, 290, 294, 313, 318, 326, 435, 440, 441, 449
- Νοσοκομεῖο Ἐθνικό, 292, 293
- Ἐλέους (Pietà), 38, 87, 88, 89, 204, 214, 215, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 250, 252, 258, 259, 266, 273, 283, 284, 286, 431, 434, 435, 440, 441, 449
- Ἐλληνικό (τῶν Ἑλλήνων), 44, 48, 52, 53, 124, 131, 159, 160, 161, 171, 178, 180, 182, 197, 216, 218, 219, 230, 236, 247, 253, 259, 267, 295, 299, 304, 306, 307, 316, 319, 322, 328, 332, 333, 341, 343, 346, 349, 350, 355, 356, 360, 361, 363, 364, 365, 367, 372, 375, 377, 386, 387, 392, 410, 418, 440
- Ἐπαιτῶν (Mendicanti), 38, 179, 214, 215, 216, 233, 252, 271, 272, 273, 277, 279, 280, 281, 284, 285, 288, 290, 294, 303, 306, 318, 345, 356, 385, 386, 436, 437, 439, 440, 441, 449
- Λεπροκομεῖο Ἁγ. Λαζάρου, 271, 272, 441
- Μεταδοτικῶν Νόσων, 20, 306
- Παίδων Umberto I, 238, 307
- Στρατιωτικό, 45, 282, 285, 295, 296, 304, 436
- Στρατιωτικό τοῦ S. Servolo, 284, 296
- τῶν Galeotti, 79, 80,
- τῶν σκλάβων ἢ δούλων, 141
- Φλαγγίνειο, 37, 38, 41, 86, 91, 97, 124, 128, 161, 168, 175, 182, 189, 346, 351, 363, 424
- Φλαγγίνη, 21, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 47, 48, 50, 52, 54, 55, 95, 96, 103, 107, 111, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136

Νοσοκομεῖο Φλαγγίνη, 138, 139, 140,
141, 146, 150, 154, 159, 160, 164,
167, 170, 171, 172, 174, 175, 178,
179, 184, 186, 192, 216, 217, 218,
219, 236, 247, 248, 250, 251, 252,
253, 263, 273, 282, 287, 289, 298,
314, 316, 317, 320, 321, 322, 323,
327, 330, 331, 332, 333, 336, 338,
339, 343, 345, 352, 354, 355, 357,
366, 376, 393, 394, 397, 399, 410,
413, 415, 431, 432, 433, 434, 437,
438, 439, 440, 443
Φλαγγίνη-Πίκεριγκ, 29, 30, 40, 48,
52, 53, 54, 137, 166, 175, 279, 299,
303, 305, 306, 307, 331, 366, 369,
421, 427, 428, 437
Φλαγγινιανό, 96, 116
Νοσοκομείου Φλαγγίνη, γραμ-
ματέας, 162
ἐξοπλισμός, 107-110
πρόεδρος ἢ διοικητής, 32, 111, 165,
166, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
192, 194, 217, 263, 319, 324, 419,
420, 421, 428
ῥαϊσμός, 190
νοσοκόμα, 165, 293
νοσοκόμος, 35, 42, 54, 109, 162, 163,
164, 165, 167, 168, 189, 190, 196,
197, 198, 246, 255, 269, 289, 293,
296, 337, 364, 432
νοσοκόμου ἐλεγκτική ἐξουσία, 163
καθήκοντα, 162, 163

Νόσος ἐπιδημική, 106, 163, 410
μολυσματική, 105, 240
τῶν Βοοειδῶν, 334
τῶν Κελτῶν (Κελτική), 239
τῶν Πορτογάλων, 239
τῶν Χριστιανῶν, 239
τῶν *galeoti*, 239
Νταρκάς Νικόλαος, 121

Ξ

Ξανάκης Δημήτριος, 99
Θεοφάνης, 67

Ο

ὄζιδιο, 239
Ὅθων Βασιλεύς, 421, 423
Οἰκονόμου Σπυρίδων, 422
Ὅμιλος τῶν Ἀνασφαλῶν
Δεσποσυνῶν, 284
Ὅμογένεια, ἐλληνική Βενετίας, 20, 25,
30, 33, 34, 49, 51, 54, 153, 164, 220,
223, 224, 263, 265, 277, 285, 313,
320, 329, 331, 332, 351, 353, 365,
367, 369, 370, 371, 389, 412, 431,
435, 439
Ὅμογενεῖς (Ἕλληνες) τῆς Βενετίας, 26,
33, 37, 224, 261, 317, 344, 347, 349,
368
Ὅμοεθνεῖς (Ἕλληνες) τῆς Βενετίας, 27,
29, 38, 55, 160, 167, 186, 191, 197,
240, 350, 356, 369, 370, 371, 375,
377, 386, 392, 398, 431, 433, 438

όξειδιο ψευδαργύρου, 173
Όξφόρδης Πανεπιστήμιο, 274
όποάναξ, 173
Όρατόριο Άγίου Φιλίππου Neri, 284
όρφανό, 39, 60, 61, 68, 71, 234, 236,
241, 252, 254, 256, 259, 266, 268,
270, 281, 282, 287, 290, 294, 318,
434, 441
Όρφανοτροφείο τῶν Ἐπαιτῶν, 294
όστό (όστούν), 207, 239, 249, 346, 366
όστρακοειδή, 19
Ούγγαρία, 100
οὐρική ἀρθρίτις, 98, 124
οὐροδοχεῖο, 112, 352
οὐρολογία, 249
όφθαλμός, 249, 253
όφθαλμολογία, 249
Όφθαλμολογική Κλινική, 304, 306
όφθαλμίατρος, 305

Π

παγκρέατος ἐπικουρικός πόρος, 157
Πάδος, 208
παθήσεις ἐσωτερικές, 53, 122
νευρολογικές, 515
οὐρολογικές, 515
στήθους (θώρακος), 515
Παθολογία, 43, 305
Παθολόγος, 28, 30, 43, 46, 73, 91, 109,
115, 121, 126, 129, 130, 131, 133,
134, 136, 137, 138, 146, 152, 153,
156, 157, 159, 160, 161, 168, 169,
188, 191, 192, 235, 237, 246, 247,
254, 255, 256, 305, 322, 331, 332

Παθολόγος, 337, 339, 355, 356, 357,
361, 362, 364, 365, 366, 367, 370,
372, 373, 377, 383, 384, 386, 387,
388, 389, 392, 393, 394, 398, 416, 439
Παιδαγωγία, 35
παιδί τοῦ ἄρτου, 237
Παλιούρας Άθανάσιος, 21
παλίρροια, 45
Παναγία Ὑγείας, 31
Όδηγήτρια, 4, 31, 32
Μεσοπαντίτισσα, 31
Νικοποιός, 31
Πλατωρίτισσα, 411
Παναγιώτης Ἰωάννης, 110
Όρφέας, 110
Πανδοχεῖο τοῦ Λυτρωτῆ, 296
Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, 6, 22
Ἰωαννίνων, 21, 22
Παρισίων, 242
Bologna, 242
Firenze, 242
Modena, 242
Padova, 55, 77, 117, 119, 121, 139,
145, 146, 148, 153, 159, 160, 161,
174, 242, 276, 304, 345, 378, 395,
397, 399, 407, 443
πανίδα, 19
πανώλη, 19, 221, 254, 416
Βενετίας, 77, 220
Κρήτης, 220
Λονδίνου, 220
Μασσαλίας, 220
Ρόδου, 220
πανωλόβλητος, 77

- Παξοί, 201
 Παπαδόπουλος Ἰωάννης, 420
 Νικόλαος, 35
 Παπᾶς Νικόλαος, 477
 Πάπας, 116, 412
 Λέων Ι', 412
 Παπιολάκης Δημήτριος, 421, 422, 423
 παράλυση, 71, 192
 παράλυτος, 133, 252
 παραφροσύνη, 123, 303
 Πάργα, 201
 Παρηγόρη Ἀγγελική, 191
 Παρθία, 174
 Παρίσι, 207
 Παροικία Ἑλληνική Βενετίας, 33, 49, 52,
 54, 55, 63, 123, 128, 132, 137, 140,
 142, 148, 356, 369, 383, 387, 427,
 431
 Πάσχος Δημήτριος, 419, 424
 Πατριαρχεῖο Κωνσταντινούπολης, 26
 Πατριάρχης, 26, 206, 298, 327, 345
 Καλλίνικος Β', 167
 πειρατής, 126, 265
 Βαρβαρέσος, 141
 Γάλλος, 141
 Ἴσπανός, 141
 Ἰταλός, 141
 Μαγιορκίνος, 141
 Μαλτέζος, 141
 Τοῦρκος, 141
 πελλάγρα, 299, 300, 302, 437
 πενικιλίνη, 251
 περίθαλψη, 32, 39, 68, 94, 95, 96, 102,
 191, 193, 431, 434
 Περί αἰσθήσεων, 71
 αἰπιῶν καί σημείων χρονίων παθῶν
 Α, Β, 124
 ἀντιδότων Α' καί Β', 173
 ἰδρώτων, 71
 ἰλίγγων, 71
 κόπων, 71
 κράσεων, 174
 ὀσμῶν, 71
 παραλύσεως, 71
 τῆς ἀνατομίας, 131
 τῆς βοτανικῆς, 131
 τῆς ἰατρικῆς, 131
 τῆς χυμικῆς, 131
 Περίοδος Δεύτερη Νοσοκομείου
 Φλαγγίνη-Πίκεριγκ (1845-1905), 29,
 40, 48, 53, 137, 166, 175, 180, 186,
 198, 279, 295, 303, 305, 348, 365,
 366, 371, 428
 Περίοδος Μεταβατική Νοσοκομείου
 Φλαγγίνη (1797-1845), 28, 29, 30, 39,
 40, 48, 52, 53, 54, 55, 137, 157, 158,
 160, 180, 251, 252, 278, 295, 304,
 336, 346, 347, 348, 349, 350, 352,
 369, 370, 377, 387, 388, 392, 393,
 394, 397, 398, 399, 407, 408, 409,
 424, 438, 443
 Περίοδος Πρώτη Νοσοκομείου
 Φλαγγίνη (1666-1797), 28, 30, 36,
 37, 39, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 137, 142,
 147, 157, 159, 160, 161, 180, 186,
 278, 332, 343, 351, 357, 375, 386,
 390, 393, 396, 397, 398, 399, 407,
 408, 409, 419, 431, 432, 443
 περιπνευμονία, 347

περιστατικά ἔκτακτα, 170
 ἐπείγοντα, 171
 νοσηλείας, 170
 ὄξεια, 254
 τραυματολογικά, 171
 περιτόναιο, 125
 περιτονίτις, φυματιώδης, 125
 Περούλη Οἰκογένεια, 280, 285
 Περούλης Δημήτριος, 26, 280
 Μιχαήλ, 285
 Σπυρίδων, 280
 πετέχεια, 128
 Πετροπούλου Ἑλένη, 134
 Πίκεριγκ Γεώργιος, 29, 40, 48, 53, 372, 426
 Ἐδουάρδος, 29, 40, 48, 53, 372, 426
 πιστοποιητικό, 185, 241, 243, 250, 269, 329, 356, 428, 477
 ἀπορίας, 183
 ἐμβολιασμοῦ, 273
 ἐξειδίκευσης, 42
 ἐξόδου, 183
 ἐπιβίβασης, 184
 νοσηλείας, 183
 συνοδευτικό, 193, 217, 242, 319, 346, 369, 465
 ὑγείας, 250, 268, 346, 418
 Πλατεία Ἁγίου Μάρκου, 48, 212
 Πλατεία Ἑλλήνων στή Βενετία (campo), 35, 103, 104, 147, 343, 411, 412
 πλευρίτις, 122, 125, 128, 139
 πλημμύρα, 45
 πλημμυρίδα, 19, 413, 416
 πλημοχόος, 295
 “πλοῖο τῶν τρελῶν”, 436, 442
 πνεύμονας, 239, 249, 327
 πνευμονία, 120, 328, 332, 478, 489
 χρόνια φλεγμονώδης καταρροϊκή, 328
 πνευμονοπάθεια, 343
 πνιγέντες, 19, 170
 πνιγμός, 19, 170
 ποδάγρα, 124
 Ποινικός Νόμος του 1834, 345
 πυόρροια, 129
 πολυαρθρίτις ρευματοειδής, 158
 Πολυκαλᾶς Αὐρήλιος, 197, 198
 πομφόλυξ, 300
 πορνεία, 241
 πόρνη, 181, 222, 442, 443
 πόρος συριγγικός, 129
 Πουλάκης Θεόδωρος, 34
 Ποῦλος Δημήτριος, 35
 Πρασινικός Ἄνθιμος, 119
 Πρέβεζα, 201
 Πριγκιπάτο, 21, 30, 54, 186, 219, 221, 233, 236, 266, 277, 281, 284, 285, 297, 314, 320, 330, 352, 437, 439, 469
 Προβλεπτής ἢ Προνοπτής ἐπί τῶν Νοσοκομείων καί Εὐαγῶν Ἱδρυμάτων, 28, 36, 96, 134, 162, 165, 178, 183, 189, 215, 224, 247, 259, 262, 263, 290, 314, 316, 355, 357, 432, 435
 Προμαχῶν Ἰησοῦ, 130
 Martinengo, 130

- Προνοπής ἢ Προβλεπτής ἐπί τῆς
Ἑγείας, 45, 222, 252, 273, 336, 415,
416
- Προνοπής Cattasticator, 178
- Προκασιάντης Μάρκος, 120
Ἰωάννης-Ἀντώνιος (ιατρ.), 116, 119,
162, 399, 405
- Πρόνοια Δημόσια, 237
ὑγειονομική, 432
- Προξενεῖο, Προξενική Ἀρχή, 52, 410,
412, 421, 423, 424
- Πρόξενος Βενετίας, 436
Ἑλληνας, 250, 410, 422
Παπιολάκης Δημήτριος, 421, 422,
423
Σίνας Γεώργιος (βαρῶνος), 422, 423
Τζέτζος Γεώργιος, 410, 412, 420,
421, 423
- Πρόσφυγες Κρήτες, 34, 50, 431
- προσωπικό βοηθητικό, 28, 36, 292, 354,
432
ιατρικό, 92, 270, 292, 293, 338, 364
νοσηλευτικό, 28, 30, 36, 92, 102, 196,
270, 289, 292, 293, 338, 354, 364,
432
ὑπηρετικό, 102, 219
- Προσωρινή Αὐλική Ἀντιπροσωπεία ἐπί
τῶν Ἰδρυμάτων Δημοσίας Ἄρωγῆς,
245
- Προσωρινή Δημαρχία, 212, 213, 214,
223, 281, 286, 315, 317, 336
Δημοτική Ἀρχή, 211
Κυβέρνηση, 299, 305
- Προφήτη Isabetta βλ. καί Profiti Is., 98
- Προφήτης Θόδωρος βλ. καί Profiti T.,
98
πρωκτός, 487
πρωτεῖνη, 300
- Πρῶτος Πόλεμος Συνασπισμοῦ (1792-
1797), 44
πυελοδοχεῖο, 113, 256
πτῶμα, 43, 170, 255, 412
πτώση ἐπιληπτική, 135
- Πτωχοκομεῖο Briatti, 284
Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας, 40,
47, 367, 368, 369, 391, 420, 421, 423,
424, 426, 427
- πτωχοκομείου διεύθυνση, 421
διοικητής, 420, 424
πρόεδρος, 424, 427
- Πυλαρινός Ἰάκωβος (ιατρ.), 275, 276
πυράγρα, 108
πύραυνο, 108, 113, 114, 352
- πυρετός, 122, 127, 134, 151, 192, 243,
276
ἀκατάσχετος, 122, 147
διαλείπων, 173
διπλός τριήμερος, 133
κακοήθης, 127, 132
μεταδοτικός, 133
σαρανταήμερος, 146
σππτικός, 468
φθισικός, 123, 129
- P**
- ραγάδα, 300
- Ραφτόπουλος Σεβαστιανός, 368
- Ρευματισμοί χρόνιαι, 166, 243

ρινός διάβρωση, 245
 καθίζηση, 245
 ρινοφάρυγγας, 276
 ροδάνθη, 239
 Ρόζα Κιάρρα (Chiara), 68, 193
 Ρόζας Νικόλο, 193
 Άναστάσιος, 185, 186, 192, 361
 Ροθάριος, 271
 ροκοκό, 205
 Ρουγγιέρης Φίλιππος, 372
 ρουσοπίλια ἢ ρουσίπελη
 (ἀνεμοπύρωμα), 151

Σ

Σαγκρεδοπούλα Άνεζίνα, 142
 Σακελλάρης Γεώργιος (ἱατρ.), 138, 140,
 399, 406
 σανατόριο, 20
 Σαντορίνη (Θήρα), 115
 Σαράντης Δημήτριος (ἱατρ.), 132, 187,
 188, 397, 399
 Σαρδηνία, 207, 208
 Σάρος Ἰωάννης, 286
 Λάμπρος, 286
 Νικόλαος, 102, 286
 Σάρου Ἐμπορικός Οἶκος, 286
 Οἰκογένεια, 286
 Μαρία, 286
 Σεβῆρος Γαβριήλ, 27, 70
 Σεμινάριο Φλαγγίνειο, 21, 27, 36, 96,
 97, 115, 125, 139, 142, 145, 148, 153,
 156, 176, 178, 179, 217, 218, 263,
 264, 313, 323, 325, 326, 329, 345,
 364, 431
 Ἰωαννίνων, 264, 265

σῆμα Νοσοκομείου Φλαγγίνη-
 Πίκεριγκ, 428
 Σπτεία, 358, 359
 σιαλογόνος ἀδένας, 418
 σιαλόρροια, 418
 σιδηροδρομική γραμμὴ
 Φερδινάνδειος, 47
 σίλφιο, 173
 κυρηναικόν, 174
 μυδικόν, 174
 παρθικόν, 174
 Σίνας Γεώργιος Βαρῶνος, 422, 423
 σκαμηνία, 173
 σκέλη, 487
 σκυφίον, 257
 Σμύρνη, 436
 Σοράντζος Βενέδικτος, 67, 497
 Ζαχαρίας, 67, 497
 Ματθαῖος, 497
 Σοράντζου Μαριέττα, 69
 Σπανάκης Στέργιος, 41
 σπάργηση μαστῶν, 173
 σπασμὸς πυρετικός, 127, 158
 σπειροχαίτη, 239
 ὠχρά, 238, 239
 σταφυλόκοκκος, 244
 στέρνα, 416
 Στρατηγὸς Ἀντώνιος, 122
 Συμεῶν ἢ Σίμων (ἱατρ.), 396
 στρεπτόκοκκος, 244
 Στροφάδες, 201
 στυπηρία, 173
 Σύγκλητος, 27, 261, 260, 261, 263, 273,
 280, 313

- συγχρωτισμός, 195, 276
 Σύλλογος Φαρμακευτικός ἢ
 Φαρμακοποιῶν Βενετίας, 47
 Συμβούλιο Μεγάλο (Μέγα), 211, 261,
 271
 τῶν Δέκα, 153, 222
 τῶν Σαράντα, 25, 59, 60
 συμφόρηση ἐγκεφαλική, 192
 Σύνδεσμος Τεσσάρων Μειζόνων
 Νοσοκομείων, 284
 Σύνδικος, 25, 64, 73
 Συνέλευση Γενική, 25, 59, 64
 Φιλανθρωπίας, 383
 Φιλάνθρωπος τοῦ S. Lazzaro e
 Mendicanti, 272
 Συνήγοροι τοῦ Δημοσίου, 415
 Συνθήκη Campoformi(d)o, 217, 237, 287,
 315
 Εἰρήνης τῆς 6^{ns} Σεπτεμβρ. 1669, 41
 Passarowitz, 201, 433
 Μιλάνου, 213
 Σύνοδος Λατερανοῦ, 271
 συνταγή φαρμάκων, 53, 176, 177, 194
 ἀνώνυμη, 177
 ὀνομαστική, 177
 συλλογική, 177
 συνταγογραφία, 175, 176, 177, 195,
 432
 συνταγολόγιο, 260
 συρίγγιο περιεδρικό, 129
 περινεϊκό, 129
 συριγγίου παροχέτευση, 129
 πόρος, 129
 σῦς, 238
 σύστημα ἀκοῆς, 249
 καρδιαγγειακό, 239, 249
 νευρικό, 239, 249
 οὐροποιογεννητικό, 249
 πεπτικό, 129
 σύφιλη, 122, 158, 205, 221, 238, 240,
 245, 249, 251, 269, 272, 273, 342,
 354, 441
 δευτερόγονος, 239
 πρωτόγονος, 239
 τριτόγονος, 239
 σύφιλης θεραπεία, 206
 συφιλιδικός, 106, 188, 240, 241, 242,
 243, 244, 245, 247, 250, 251, 318, 435
 Σύφιλος, 238
 σφραγίδα, 421, 428, 488
 Νοσοκομείου Φλαγγίνη-Πίκεριγκ,
 428, 488
 σφυρά, 278
 Σχέδιο Ὁργάνωσης Ἑλληνικοῦ
 Νοσοκομείου Φλαγγίνη, 485
 Σχολή Ἑλληνικῶν καί Λατινικῶν
 Γραμμάτων, 27, 431
 Μαιευτικῆς, 304, 396
 Πρακτικῆ Παθολογίας καί
 Χειρουργικῆς, 305
 Φαρμακευτικῆς, 174, 338, 395
 Φλαγγίνειος, 97, 119, 220, 284, 292,
 353, 353, 393
 Σῶμα Διοικητικό, 25, 98, 368
 Σωρανός, 173
 Σωφρόνιος Ἀρχιεπ. Φιλαδελφείας,
 375

Τ

- Ταγάρης πατήρ Θωμάς, 59
Τάγμα Θείας Ἀγάπης, 233
 Καρμελιτῶν Μοναχῶν, 69
 S. Giovanni di Dio, 295
ταυτότητα ἔθνική, 33, 240
 θρησκευτική, 33
ταφή, ἐνταφιασμός νεκρῶν, 36, 39, 42,
 335, 412, 413, 414, 432
τέναγος, 20, 34, 44, 47, 48, 52, 65, 77,
 91, 160, 201, 205, 212, 233, 254, 286,
 398, 415, 416
τεναγώδης, 19, 49
Τεργέστη, 311, 394, 421, 422, 423
τερεβινθέλαιο, 258
τερεβινθίνη (ζέουσα), 258
τετραπληγικός, 129
Τζάνες Ἐμμανουήλ, 34, 146, 149
 Μαρίνος, 146
Τζανφουρνάρης Ἐμμανουήλ, 98
Τζέτζος Γεώργιος, 250, 410, 412, 420,
 421, 423, 425, 426
Τζιμπλέτης Φίλιππος, 497
Τζόγιας Ἰάκωβος (ἱατρ.) Βλ. Zoggia
 Giacomo, 116, 399, 407
Τιμόνης Ἐμμανουήλ (ἱατρ.), 274, 277
Τόγια Σοφία, 120
τοκετός, 65, 84, 90, 169, 170, 236, 349,
 390, 391, 409, 434
τομή καισαρική, 43
τουλίπιο βαμβακιού, 114
Τουρκία, 201
τραῦμα, 51, 128, 135, 255, 318, 388
τραυματίας, 32, 41, 128, 135, 172, 195,
 256, 291, 296
τραυματισμός, 171, 172
τραχειίτις, 372
Τρικούπης Σπυρίδων, 423
Τρίτη Τάξη, 207
τριχοειδές ἀγγεῖο, 30
τριχοειδῶν κυκλοφορία, 30
τριχόπτωση, 259
τριχοφυτία, 257
 κτριώδης, 257
 παπειροειδής, 257
 πιτυριασική, 257
τριχοφυτιασικός, 106, 258, 266, 267,
 435
τριχόφυτο ἀχόριο, 257
Τρόφιμος Ἀσύλου, 342
 Κολεγίου, 149
 Νοσοκομείου, 38
τρυπτοφάνη, 300
Τρώϊλος Ἄνδρας, 34
τσαρλατανισμός, 37
τσαρλατάνος, 36
Τσιγαρά (Φλαγγίνη) Παγώνα, 65
Τσιγαράς Ζῶτος, 65
Τσιγγιλάρας Σπυρ., 218, 420, 424
Τσίγκας Ἐλευθέριος, 489
Τσιτσέλης Ἄνδρας, 340, 420, 424, 425
Τυπάλδος Βερνάρδος (ἱατρ.), 148, 397,
 400
 Αἰμίλιος, 420, 422, 425
 Κων/νος, 74, 148, 420, 426
 Μελέτιος, 167
 Πέτρος, 425
Τυπογραφεῖα Ἑλληνικά Βενετίας, 34
τυφλός, 134, 229, 243, 346

τύφος ἐξανθηματικός, 221, 254, 435

Τώζης Σίμων (ιατρ.), 138, 398, 400

Υ

Ἐγεία Δημόσια, 396, 415

Ἐγείας ἀποκατάσταση, 37, 315, 364,
410, 434, 439, 440

ἐκκλησία, 4, 31

Ναός, 31

Παναγία, 31

προστάτης, 4, 31

ὑγειονομικά θέματα, 22, 45, 49, 51, 52,
55, 221, 317, 414, 440

Ἐγυεινατάριον, 35

Ἐγυεινή, 246, 256, 257, 258, 298

Σωφρονιστική, 374

Ἐγδατα Δημόσια, 396

Ἐδάτων Ἐταιρεία, 417

Ἐδρα, 412

ὑδρόβιος, 19, 49

ὑδροβιότοπος, 19

ὑδροθεραπεία, 306

ὑδροθώρακας, 193, 361

ὑδροφοβία, 418

ὑδροφόβος, 418, 419

ὑδρωπας ἀνά σάρκα, 477
φυματιώδης, 125

ὑδρωπικός, 256

ὑδρωπικία, 122, 156

ὑπεραιμία, 151

ὑπερδιέγερση, 418

ὑπερκινητικότητα, 418

ὑπερσαλισμός, 418

ὑποκλισμός καθαρτικός, 242

ὑποσιτισμένος, 229, 314, 433

ὑποσιτισμός, 300

Ἐπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 22, 30, 52, 423,
443

Ἐσωτερικῶν, 298

Ἐγείας 42, 43, 46, 180, 195, 273, 396,
415, 416, 515

Ἐπουργός ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, 423

Ἐξωτερικῶν, 423

Ἐσωτερικῶν, 383

Πολέμου, 281

Ἐγείας, 195, 222, 258, 417

Φ

φαγεδαινισμός, 244

φάρμακα, 28, 36, 39, 46, 52, 54, 102,
160, 172, 174, 175, 176, 177, 178,
179, 180, 190, 194, 195, 219, 258,
311, 331, 338, 339, 363, 364, 428,
431, 432

φαρμακεῖο, 19, 36, 174, 175, 176, 177,
180, 251, 255, 304, 321, 428, 432

Φαρμακεῖο "Μανδονανί στό ἔμβλημα
τοῦ Χριστοῦ Λυτρωτῆ", 175, 428

Φαρμακεῖο "στό ἔμβλημα τοῦ Σταυροῦ
τῆς Μάλτας", 175, 178, 457

Φαρμακεῖο "μέ ἔμβλημα τῆ χρυσή
κεφαλή", 174

Φαρμακεῖο "τῶν Καπουτσίνων στό
Λυτρωτή", 174

Φαρμακεῖο "τῆς μιᾶς καί τῆς μισῆς
κολόνας", 174

φαρμακείου ἔμβλημα, 174
 καταστατικό, 255
 οἰκόσημο, 513
 Φαρμακευτική, Φαρμακευτική Σχολή,
 174, 314, 321, 322, 325, 338, 370,
 388
 Φαρμακευτικός Ὁδηγός, 338
 Κατάλογος, 174
 Κώδικας, 174, 339
 φαρμακοθεραπεία, 83, 173, 432, 440
 φαρμακοποιία, 172, 173, 174, 179, 180
 φαρμακοποιός, 47, 109, 151, 172, 173,
 174, 175, 176, 177, 178, 180, 194,
 255, 338, 364
 Φαρμακοποιῶν Κολλέγιο, 180
 φαρμακοπώλης, 172, 174
 φαρμάκων διάθεση, 12, 54, 172, 194,
 363
 διαχείριση, 179
 ἐμπορία, 172, 179
 κατάλογος, 174, 176, 195, 338
 προμήθεια, 12, 36, 52, 54, 172, 175,
 177, 194, 428, 431, 513
 τιμολόγιο, 177
 χορηγία, 177, 178
 Φατσέας Ἀρχιεπίσκοπος, 312
 φερούλα ἡ τιγγιτανή, 174
 φθισικός, 123, 129, 256
 φίλτρο μαγικό, 37
 Φλαγγίνη Ἀγγέλα, 67, 497
 Ἄγνη, 60, 497
 Μαρία, 60, 497
 Μαρία-Βενεδίκτη, 60, 497
 Μαριέττα, 67, 497
 Φλαγγίνη (Τσιγαρά) Παγώνα, 65, 66,
 84, 497
 Φλαγγίνης Βενέδικτος, 60, 67, 71, 75,
 77, 396, 497
 Ἰερώνυμος, 69
 Θωμᾶς, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
 67, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 82,
 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 95,
 98, 99, 100, 101, 182, 223, 224, 240,
 259, 260, 431, 434, 435, 440, 495, 497
 φλέβα, 383
 φλεβῶν βαλβίδες, 383
 φλεβοτομία, 255
 φλεγμονή, 122, 258
 φλύκταινα, 275, 277
 φλύκταινας αἰμορραγία, 276
 διαπίψη, 276
 ἐπιμόλυνση, 276
 πυῶδες ὑγρό, 277
 Φορέστης Ἄγγελος, 420, 425, 426
 Φραγκίσκος Β΄, 210
 φρέατα, 396, 415, 416, 417, 418
 Βενετικά, 417
 δημόσια, 415, 417
 φρεάτων ἀπάντληση, 416
 καθαρισμός, 396, 415, 416
 προστασία, 415
 συντήρηση, 415, 417
 φρενοβλαβής, 298, 302, 304
 Φρενοκομεῖο Ἀνδρῶν S. Servolo, 295,
 296, 436
 Γυναικῶν S. Clemente, 295, 298, 301,
 302, 436
 Κεντρικό Γυναικῶν τῶν Βενετικῶν
 Ἐπαρχιῶν, 302
 Κεντρικό τῶν δύο φύλων, 298
 Φροντιστήριο Φλαγγίνειο, 103, 107
 φύμα, 239

φυματικός, 20, 195, 256,
φυματίωση, 191, 303, 340
 πεπτικοῦ συστήματος, 129
Φυσική δημώδης, 35
Φυσιολογία, 70, 71

Χ

Χαιρέτης Κήρυκος, 35
Χαλικιόπουλος Ἰωάννης, 121, 420, 425
Χάνδακας, 40, 124, 130, 135, 197, 358,
 359
Χανιά, 396
χειράγηρ, 124
χειρουργική, χειρουργός, 28, 29, 34,
 36, 42, 43, 53, 91, 109, 116, 117, 126,
 128, 129, 134, 135, 136, 137, 138,
 139, 157, 159, 160, 161, 164, 168,
 169, 191, 192, 235, 237, 241, 242,
 243, 244, 245, 246, 250, 254, 255,
 256, 258, 273, 277, 293, 299, 304,
 305, 322, 331, 337, 342, 344, 356,
 362, 364, 365, 367, 370, 378, 382,
 384, 388, 389, 393, 394, 395, 396,
 398, 400, 418, 439
χλωρίδα, 19
χορωδία παιδική, 235, 252, 441
χειρόμακτρο, 352
χολέρα, 47, 299, 368, 410, 411
Χρυσαφίδας Ἰωάννης (ιατρ.) βλ.
 Crassifida, 397, 400, 401
Χρυσή Βίβλος, 212
χρυσοῦς αἰώνας τῆς Ἑλληνικῆς
 Παροικίας, 431

Ψ

Ψαρομπλίγγου Ἀλεξάνδρα, 121
Ψαρούδας Ἰωάννης, 411
Ψυχανάλυση, 80
ψυκασθενής, 296, 299, 302, 303, 303,
 318, 385, 437, 442, 443
ψυχιατρεῖο, 20, 55, 298, 299, 302, 303,
 436
Ψυχιατρεῖο S. Servolo, 284, 299, 302,
 348, 442
Ψυχιατρεῖο Ἀνδρῶν, 20, 510
 Γυναικῶν, 20, 436, 511
ψυχογράφημα, 75, 85,
ψυχοδυναμική, 76, 78
ψυχοκοινωνική ἀνάπτυξη, 75
Ψυχολογία, 75, 78, 80, 81, 86
 Ἀναλυτική, 82
ψυχοπαθής, 297
ψώρα, 123, 272
ψωριακός, 256, 272, 436

Ω

ὠχρά σπειροχαίτη, 238, 239